

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Του Αναστασίου Χαμουζά

ΘΕΜΑ: ΤΟ ΑΡΧΑΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ ΣΤΟΝ ΔΥΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ ΤΟΥ 20ού ΚΑΙ 21ου ΑΙΩΝΑ.

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Σπυρίδων Συρόπουλος	Καθηγητής	Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών	Πανεπιστήμιο Αιγαίου	Επιβλέπων
Σωτήριος Ντάλης	Αναπληρωτής Καθηγητής	Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών	Πανεπιστήμιο Αιγαίου	Μέλος Συμβουλευτικής Επιτροπής
Γεώργιος Κοντογιώργης	Ομότιμος Καθηγητής	Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας	Πάντειο Πανεπιστήμιο	Μέλος Συμβουλευτικής Επιτροπής
Ιωάννης Σειμένης	Καθηγητής	Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών	Πανεπιστήμιο Αιγαίου	Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής
Ανδρέας Μαρκαντωνάτος	Καθηγητής	Τμήμα Φιλολογίας	Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου	Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής
Ιωάννης Στριμπής	Επικουρος Καθηγητής	Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών	Πανεπιστήμιο Αιγαίου	Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής
Θεόδωρος Παππάς	Καθηγητής	Τμήμα Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας	Ιόνιο Πανεπιστήμιο	Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής

Ευχαριστίες

*«αὐτὰρ Ὀδυσσεύς, ἴμενος καὶ καπνὸν ἀποθρόσκοντα νοῆσαι
ἧς γαίης, θανέειν ἰμείρεται».* (Ομ., Ὀδύσσεια, α' 58-59).

Η διατριβή αυτή ολοκληρώθηκε με μια απλή επαλήθευση: όσο εμβαθύνει κανείς με κριτική ματιά στη μελέτη και την έρευνα, τόσο περισσότερο συνειδητοποιεί πόσα λίγα γνωρίζει για ό,τι ερευνά και πόσα πολλά ακόμη θέλει να απολαύσει μαθαίνοντας και παίρνοντας απαντήσεις στα ερευνητικά ζητήματα. Γιατί η πορεία προς τη γνώση, το *εἰδέναι*, δεν συνεχίζεται, ανέκαθεν γινόταν, ανέκαθεν υπήρχε.

Νιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω χωριστά τους ανθρώπους που διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο σε όλη τη διάρκεια αυτής της ερευνητικής πορείας.

Ευχαριστώ εκ βάθους καρδίας τον Καθηγητή και επιβλέποντα τη διατριβή κ. Σπυρίδωνα Συρόπουλο, (διατελέσαντα Αναπληρωτή Πρύτανη Διεθνών Συνεργασιών, Φοιτητικών Θεμάτων και Θεμάτων Αποφοίτων του Πανεπιστημίου Αιγαίου και Γενικό Γραμματέα της Ελληνικής Συνόδου Πρυτάνεων στην Ένωση Ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων, Διευθυντή του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Αρχαίο Θέατρο: Εκπαιδευτικές και Φιλολογικές Προσεγγίσεις», τακτικό μέλος της Επιστημονικής Επιτροπής της Σχολής Ξεναγών), επειδή μου έδωσε την ευκαιρία και μου έδειξε τον δρόμο να πραγματοποιήσω την έρευνα και να αποκτήσω ακαδημαϊκή διδακτική εμπειρία, με προτροπή και ενθάρρυνση δική του, αγορεύοντας στο πανεπιστημιακό βήμα. Τον ευχαριστώ ακόμη για την αμέριστη και αδιάλειπτη στήριξη, την πολύτιμη ηθική και επιστημονική καθοδήγησή του και την εμπιστοσύνη που μου έδειξε καθόλη τη διάρκεια της έρευνας. Με την ξεχωριστή επιστημονική ευθυκρισία του και ως εμπειρότατου ακαδημαϊκού διδασκάλου εγνωσμένου κύρους υπήρξε ανεπιφύλακτα καθοριστική η συμβολή του στις ερευνητικές προσπάθειές μου ήδη από την αφετηρία έως την ολοκλήρωση της διατριβής.

Επίσης, ευχαριστώ ειλικρινά τον Αναπληρωτή Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αιγαίου κ. Σωτήριο Ντάλη, (διδάξαντα στην Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, στη Σχολή Εθνικής Αμύνης, στη Σχολή Εθνικής Ασφάλειας και στη Διπλωματική Ακαδημία του Υπουργείου Εξωτερικών, εταίρο του Ελληνικού Κέντρου Ευρωπαϊκών Μελετών και Ερευνών, διατελέσαντα ειδικό σύμβουλο στο Υπουργείο Εξωτερικών και επιστημονικό συνεργάτη στο Επιστημονικό Κέντρο Ανάλυσης και Σχεδιασμού του Υπουργείου Εξωτερικών και ήδη συντονιστή της Μονάδας Έρευνας για την Ευρωπαϊκή και Διεθνή Πολιτική στο Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου),

που με στήριξε στην έρευνα και εμπλούτισε την προσπάθειά μου με την εξαιρετική και αδιάλειπτη παραγωγό συγγραφικό έργο ακαδημαϊκή γραφίδα του, ειδικά στα μέρη της διατριβής που αφορούν στους τομείς της Ευρωπαϊκής και Διεθνούς Πολιτικής, των Διεθνών Σχέσεων, των περιφερειακών εξελίξεων και βεβαίως της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης.

Ευχαριστώ ακόμη για την επιστημονική και ηθική στήριξη του τον Ομ. Καθηγητή Πολιτικών Επιστημών στο Πάντειο Πανεπιστήμιο κ. Γεώργιο Κοντογιώργη, (μεταξύ άλλων διατελέσαντα Πρύτανη του Παντείου Πανεπιστημίου, Πρόεδρο Δ.Σ. της ΕΡΤ και Υπηρεσιακό Υφυπουργό Τύπου και ΜΜΕ, Υφηγητή της Νομικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και αντεπιστέλλον Μέλος της Διεθνούς Ακαδημίας του Πολιτισμού της Πορτογαλίας). Ως πολυγραφότατος ακαδημαϊκός δάσκαλος, έγκριτος νομικός και πολιτικός επιστήμονας ο ίδιος μου έδωσε την ευκαιρία να μελετήσω κατά την έρευνα μέρος του έργου του, μεταξύ άλλων τον ελληνισμό ως έθνος- κοσμοσύστημα, τη δημοκρατία ως ελευθερία, την κοσμοσυστημική γνωσιολογία και τον αρχαίο κλασικό πολιτισμό, την πολιτική σκέψη του Αριστοτέλη και βέβαια τη σημειολογία της αξίας και τη δυναμική της επικαιρότητας του ελληνισμού που διδάσκει την πρόοδο.

Εκφράζω περαιτέρω τις ευχαριστίες μου στην κα Ελένη Νικολάου, Επίκουρη Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Αιγαίου, για την βοήθεια που μου παρείχε με την εκ μέρους της άμεση αποστολή βιβλιογραφικών τίτλων και στην κα Πασχαλίνα Νίκη Κωνσταντινίδη, Διδάκτορα του Πανεπιστημίου Αιγαίου, για τις χρήσιμες επισημάνσεις της. Επίσης, θερμές ευχαριστίες οφείλω στα στελέχη της Γραμματείας του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών, κες Σοφία Χαλκιά, Χρυσούλα Ζουμπά, Μαρία Νικήτα και Αικατερίνη Βεργωτή για την άμεση και αποτελεσματική ανταπόκρισή τους σε κάθε ζήτημα διοικητικής φύσης.

Ωστόσο, οφείλω ένα ιδιαίτερα μεγάλο ευχαριστώ και βαθύτατη ευγνωμοσύνη στην οικογένειά μου: ιδιαίτερα στη σύζυγό μου, Σοφία, μοναδική πηγή έμπνευσης και χαράς και στους δύο γιους μου, τον Πάνο και τον Νίκο για την αγάπη, την υπομονή και την ηθική συμπαράστασή τους, για όλες εκείνες τις ώρες που χρειάστηκε να τους αποχωριστώ για να ολοκληρώσω αυτό το ομολογουμένως συναρπαστικό πλην μοναχικό ερευνητικό δρομολόγιο. Και βέβαια, ευχαριστώ τους γονείς μου, Παναγιώτη και Ντίνα Χαμουζά, που με μύησαν από μικρή ηλικία στις κλασικές σπουδές, στον λόγο του ελεύθερου πολίτη και στο μέτρο χαρίζοντάς μου συνεχώς και το ζήν και το εὖ ζήν και την αδερφή μου, Νάση, για τη στήριξη και το χαμόγελό της.

Abstract

It is a common phenomenon in the politics and diplomacy of the Western World to use of the Ancient Greek Past either as a means of persuasion or even as a way of impressing the audience. The power of Greek antiquity in the speech of politicians or diplomats is familiar, as it constitutes a common educational infrastructure for the citizen of the Western World. But how and why is the Ancient Greek Past chosen by politicians and diplomats as an element of rhetorical correctness that functionally constitutes political consciousness and thought even up to the twenty-first century?

The novelty of the present research lies in the fact that it does not start from the classical Greek literature, but it elaborates parts from speeches of politicians and diplomats of the 20th and 21st century where the Ancient Greek Past proves to embody an ever-modern expression with universal acceptance: the speech of classical Greece both portrays and interprets the political theoretical continuity from time to time and dictates the practical immediacy of freedom, of *μέτρον* and rule of law; because it is not only limited in what is and what happens, but it contributes argumentatively and figuratively to what should be done in politics and diplomacy. Therefore, the character of the Ancient Greek Past is legal and political alike, because it configures a dynamically new situation every time it is addressed by means of its reason and values in the management of public affairs and diplomacy and establishes a universally dialectical communication. It thus ensures the usually commonly accepted aesthetic and ideological-political basis, which “legitimizes” the deliberate choice of the politician or diplomat in the management of his or her case.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	8
I. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	11
1. ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΚΑΙ Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ	11
1.1. Σύντομη προσέγγιση στην ιστορική σκέψη.....	11
1.2. Μνήμη και λήθη -τραύματα και εμπειρίες- ιστορικοποίηση της μνήμης.....	17
1.3. Το παρελθόν ως ιστορία και η προσωπικότητα του ιστορικού: νοείται αντικειμενικότητα στην ιστορία;	23
1.4. Το παρελθόν ως μύθος και μυθολογία.....	32
2. ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΩΣ ΓΕΝΕΣΙΟΥΡΓΟ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΚΥΡΟΥΣ ΣΤΗ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ.	43
3. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ.....	47
4. Η ΑΦΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ	53
5. «ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ» ΚΑΙ «ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ»: ΔΥΟ ΘΕΩΡΙΕΣ ΣΕ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗ	58
5.1 Ο Πλάτωνας στη θεωρία του Fukuyama : <i>θυμός, ίσοθυμία, μεγαλοθυμία και λαϊκισμός.</i>	62
6. ΤΟ ΤΕΤΡΑΠΤΥΧΟ ΗΡΟΔΟΤΟΣ -ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ- ΞΕΝΟΦΩΝΤΑΣ -ΠΟΛΥΒΙΟΣ.	65
6.1. ΗΡΟΔΟΤΟΣ	66
6.2. ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ	68
6.2.1 Η θεωρία του Allison: η «Παγίδα του Θουκυδίδη» στις Διεθνείς Σχέσεις. ...	73
6.3. ΞΕΝΟΦΩΝΤΑΣ	78
6.4. ΠΟΛΥΒΙΟΣ.....	81
7. ΟΙ ΜΥΘΟΙ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ.	86
8. Η ΔΥΣΗ ΩΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ ΤΩΝ ΑΕΙΩΝ ΤΗΣ ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ: ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ.	92
9. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ STEARNS: ΜΠΟΡΕΙ Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ ΝΑ ΠΡΟΒΛΕΠΕΙ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ;.....	95
10. ΕΠΑΝΑΛΑΜΒΑΝΕΤΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ;.....	106
II. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	110
A. ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ	110
A.1. ΕΥΡΩΠΗ- ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ.....	110
A.1.α. Αντιγόνη, Κρέοντας.....	110
A.1.β. Προμηθέας	115
A.1.γ. Σίσυφος	118
A.1.δ. Νέμεση (Σοφοκλής, Ευριπίδης, Αισχύλος).....	124
A.1.ε. Θησέας, Λαβύρινθος	128
A.2 ΕΥΡΩΠΗ -ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ.....	131
A.2.α. Ευνομία	131
A.2.β. Δούρειος Ίππος	135
A.2.γ. Λερναία Ύδρα	139
A.2.δ. Αχιλλεύς Πτέρνα.....	143
A.2.ε. Δίας, Αρπαγή της Ευρώπης, Χρυσόμαλλο Δέρας, Κολχίδα, Ιάσονας και Αργοναύτες	146
A.3. ΑΜΕΡΙΚΗ -ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ.....	150
A.3.α. Λυσιστράτη	150
A.3.β. Η κόπρος του Αυγεία	153

A.3.γ. Δούρειος Ίππος.....	157
A.3.δ. Λερναία Ύδρα.....	161
A.3.ε. Δαίδαλος, Ίκαρος	163
A.4. ΑΜΕΡΙΚΗ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ.....	166
A.4.α. Οδυσσέας, Σειρήνες.....	166
A.4.β. Δαμόκλειος Σπάθη	170
A.4.γ. Σίσυφος	172
A.4.δ. Λερναία Ύδρα.....	174
A.4.ε. Δαμόκλειος Σπάθη	176
A.5. ΩΚΕΑΝΙΑ- ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ.....	179
A.5.α. Όμηρος, Μενέλαος, Πυλαιμένης	179
A.5.β. Σκύλλα και Χάρυβδη	182
A.5.γ. Σφίγγα.....	184
A.5.δ. Ίκαρος	189
A.5.ε. Μίδαας.....	191
A.6. ΩΚΕΑΝΙΑ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ.....	193
B. ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΕ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ.....	193
B.1. ΕΥΡΩΠΗ- ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ.....	193
B.1.α. Ιπποκράτης ο Κώος.....	193
B.1.β. Διογένης, Πλάτωνας, Αριστοτέλης.....	196
B.1.γ. Σωκράτης.....	199
B.1.δ. Πλάτωνας, Πρωταγόρας.....	201
B.1.ε. Σόλωνας, Κλεισθένης.....	205
B.2. ΕΥΡΩΠΗ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ.....	211
B.2.α. Αριστοτέλης	211
B.2.β. Ηράκλειτος.....	216
B.2.γ. Ηρόδοτος, Μέγας Αλέξανδρος, Αριστοτέλης, Γαληνός, Ιπποκράτης, Καλλίμαχος ο Κυρηναίος	220
B.2.δ. Πλάτωνας, Αριστοτέλης.....	226
B.2.ε. Αριστοτέλης.....	232
B.3. ΑΜΕΡΙΚΗ- ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ	235
B.3.α: Περικλής	235
B.3.β: Περικλής	241
B.3.γ: Θουκυδίδης, Νικίας, Αλκιβιάδης	248
B.3.δ: Σόλωνας	261
B.3.ε: Ευριπίδης.....	263
B.4. ΑΜΕΡΙΚΗ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ.....	271
B.4.α. Αρχιμήδης	271
B.4.β. Πλάτωνας	273
B.4.γ. Περικλής.....	276
B.4.δ. Αριστοτέλης	279
B.5. ΩΚΕΑΝΙΑ -ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ.....	283
B.5.α. Αριστοτέλης	283
B.5.β. Πλάτωνας	286
B.5.γ. Σωκράτης.....	287
B.5.δ. Θουκυδίδης.....	290
B.5.ε. Αρχιμήδης.....	293
B.6. ΩΚΕΑΝΙΑ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ.....	295
B.6.α. Θουκυδίδης	295
Γ. ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΕ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΥΣ	298

Γ.1. ΕΥΡΩΠΗ- ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ	299
Γ.1.α. Η εκστρατεία του Ξέρξη.....	299
Γ.1.β. Πελοποννησιακός Πόλεμος.....	302
Γ.1.γ. Οι θεσμοί «Πυθία» και «Μαντείο των Δελφών».....	304
Γ.1.δ. Οστρακισμός - το πρώτο δημοψήφισμα στην ιστορία.	308
ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ	309
Γ.1.ε. Λοιμός της Αθήνας - Θουκυδίδης	312
Γ2. ΕΥΡΩΠΗ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ	315
Γ.2.α. Διάλογος Αθηναίων- Μηλίων	315
Γ.2.β. Πελοποννησιακός Πόλεμος.....	319
Γ.2.γ. Πελοποννησιακός Πόλεμος	322
Γ.2.δ. Πολιτική, Πολιτικός, καθιέρωση του όρου	326
Γ.3. ΑΜΕΡΙΚΗ- ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ	329
Γ.3.α. Μάχη στις Θερμοπύλες, Ναυμαχία της Σαλαμίνας.....	329
Γ3.β. Θερμοπύλες.	331
Γ3.γ. Ο θεσμός των θεωρικών.	336
Γ3.δ. Όρκος Αθηναίων Εφήβων	340
Γ4. ΑΜΕΡΙΚΗ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ	344
Γ4.α. Η θεμελίωση της Ελευθερίας του Ανθρώπου μέσα από την κλασική Ελλάδα.	344
Γ4.β. Ίδρυση Αθηναϊκής Δημοκρατίας και	346
αρχή της τριμερούς διάκρισης των λειτουργιών.....	346
Γ.4.γ. Οι ατομικές ελευθερίες και το δικαίωμα συμμετοχής στο πολιτικό σώμα..	351
Γ4.δ. Θερμοπύλες	360
Γ.5. ΩΚΕΑΝΙΑ- ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ	362
Γ.5.α. Θερμοπύλες	362
Γ.5.β. Συμπόσιο.	365
Γ.5.γ. Η τελετή των Επιταφίων στην Αρχαία Αθήνα.	368
Γ.5.δ. Η ίδρυση της πρώτης δημοκρατίας.	371
Γ.5.ε. Ο Παρθενώνας ως θεσμικό σύμβολο της δημοκρατίας.....	373
Γ.6. ΩΚΕΑΝΙΑ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ	376
Γ.6.α. Άνοδος και ενίσχυση της Αθήνας -Πελοποννησιακός Πόλεμος.....	376
Γ.6.β. Διάλογος Αθηναίων – Μηλίων.....	378
Γ.6.γ. Πελοποννησιακός Πόλεμος	382
Γ.6.δ. Διάλογος Αθηναίων Μηλίων, Πελοποννησιακός Πόλεμος	383
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	387
III. ΠΙΝΑΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΩΝ	401
ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΣΤΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ.....	401
Α.1. ΕΥΡΩΠΗ -ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ.....	401
Α.2. ΕΥΡΩΠΗ -ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ.....	402
Α.3. ΑΜΕΡΙΚΗ -ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ.....	403
Α.4. ΑΜΕΡΙΚΗ -ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ.....	404
Α.5. ΩΚΕΑΝΙΑ -ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ.....	405
Α.6. ΩΚΕΑΝΙΑ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ (χωρίς αναφορά στη μυθολογία).....	406
ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΣΕ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ	406
Β.1. ΕΥΡΩΠΗ -ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ.....	406
Β.2. ΕΥΡΩΠΗ -ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ.....	407
Β.3. ΑΜΕΡΙΚΗ -ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ.....	408
Β.4. ΑΜΕΡΙΚΗ -ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ.....	409
Β.5. ΩΚΕΑΝΙΑ -ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ.....	410

B.6. ΩΚΕΑΝΙΑ -ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ.....	411
ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΣΕ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΥΣ.....	411
Γ.1. ΕΥΡΩΠΗ- ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ	411
Γ.2. ΕΥΡΩΠΗ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ	412
Γ.3. ΑΜΕΡΙΚΗ- ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ	412
Γ.4. ΑΜΕΡΙΚΗ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ	413
Γ.5. ΩΚΕΑΝΙΑ- ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ	414
Γ.6. ΩΚΕΑΝΙΑ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ	415
IV. ΠΗΓΕΣ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΣΤΟ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ	417
V. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ.....	430
I. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	430
II. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	440

Εισαγωγή

Αποτελεί συχνό φαινόμενο στην πολιτική και τη διπλωματία του δυτικού κόσμου να χρησιμοποιείται το Αρχαίο Ελληνικό Παρελθόν είτε ως μέσο πειθούς είτε ως δυποκειμενική προεπιλογή είτε ακόμη απλώς ως τρόπος εντυπωσιασμού του ακροατηρίου. Η δύναμη εξάλλου της ελληνικής αρχαιότητας στο λεκτικό του πολιτικού ή διπλωμάτη είναι οικεία, καθώς αποτελεί μια συνήθως «εξ απαλών ονύχων» παιδευτική υποδομή και στοιχείο διανοητικού εξοπλισμού για τον πολίτη του δυτικού κόσμου. Πώς όμως και γιατί το Αρχαίο Ελληνικό Παρελθόν επιλέγεται στο πολιτικό και διπλωματικό πεδίο να γίνεται στοιχείο ρητορικής «ορθοπραξίας» που συγκροτεί δικαιοπολιτική συνείδηση και σκέψη ακόμη και στον εικοστό πρώτο αιώνα;

Η έρευνα αυτή πρωτοτυπεί, γιατί δεν έχει αφετηρία την κλασική ελληνική γραμματεία και διανόηση, αλλά τμήματα από λόγους όπου το Αρχαίο Ελληνικό Παρελθόν αποδεικνύεται ότι συσσωματώνει μια διαρκώς σύγχρονη έκφραση με πανανθρώπινη αποδοχή: ο λόγος της κλασικής Ελλάδας δηλαδή, αφ' ενός προσφέρει και αφ' ετέρου διερμηνεύει διεποχικά την πολιτική θεωρητική συνέχεια και υπαγορεύει την πρακτική αμεσότητα της καθολικής ελευθερίας, του μέτρου, του κράτους δικαίου. Γιατί ο πολιτικός και ο διπλωμάτης αξιοποιώντας τον δεν αρκείται μόνο στο να διακριβώσει το *τι είναι* και το *τι συμβαίνει*, αλλά συμβάλλει ουσιωδέστατα στο *τι πρέπει να γίνει* στην πολιτική και τη διπλωματία. Επομένως, όπως ενισχύει επιχειρηματολογικά τον πολιτικό και τον διπλωμάτη, που αναλαμβάνουν τις τύχες της κοινωνίας, ο ρόλος του Αρχαίου Ελληνικού Παρελθόντος αποβαίνει δικαιοπολιτικός, γιατί διαμορφώνει μια δυναμικά νέα κατάσταση κάθε φορά που επιδιώκεται αυτό που αρμοδίως πρέπει να γίνει: προσδίδει δηλαδή σχεδόν ισχύ δεσμευτικότητας κανόνα δικαίου στο επιχείρημα του ομιλητή, όπως φέρει τα στοιχεία της προαντίληψης στη διάνοιά του. Έτσι, η διαχείριση της πολιτικής και της διπλωματίας τείνει να προσκτάται με το Αρχαίο Ελληνικό Παρελθόν μια οικουμενικά αποδεκτή διαλεκτική κύρους, ορθότητας και συγκρότησης πλαισίου αλληλοκατανόησης μεταξύ των ανθρώπων για τη σύλληψη του πρακτέου. Γιατί, όπως το ακροατήριο συγκατανεύει στο Αρχαίο Ελληνικό Παρελθόν γενικευμένα και με σταθερό ρυθμό, μπορούν να αμβλύνονται με την εργαλειοποίησή του οι αντιθέσεις στην πολιτική και τη διπλωματία και να αποκτούν συγκλίνουσα ροή οι διάφορες απόψεις που δίνουν λύσεις στα προβλήματα.

Το Αρχαίο Ελληνικό Παρελθόν στην έρευνα αυτή αποτελεί το υλικό, που διαιρείται για λόγους συστηματικούς σε τρεις κατηγορίες, κατανεμημένες σε ισάριθμα

κεφάλαια: η πρώτη αφορά στη μυθολογία, η δεύτερη σε προσωπικότητες και η τρίτη σε γεγονότα και θεσμούς. Όλες περιέχουν θέματα που συγκαταλέγονται στη χορεία των κλασικών και έχοντας ισχύ εργαλείου πειθούς και συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με τα δικαιιοπολιτικά στοιχεία: τον ελεύθερο πολίτη, την εν γένει ρύθμιση της κοινωνικής συμβίωσης με γραπτό ή άγραφο δίκαιο, τη νομοπαραγωγική διαδικασία, τη δικαιοδοτική λειτουργία, την ιδεολογία, την προπαγάνδα, αλλά και τη διπλωματία, τον πόλεμο και την ειρήνη και την άσκηση εξωτερικής πολιτικής.

Κάθε κεφάλαιο της έρευνας αυτής διαιρείται ανάλογα με την ήπειρο όπου ανήκει το κράτος κάθε ομιλητή. Έτσι η εργασία προσλαμβάνει αντίστοιχα τη διαγραμματική μορφή στα τρία κεφάλαια : *A'. Μυθολογία*, *B'. Προσωπικότητες* και *Γ'. Γεγονότα και Θεσμοί*, καθένα από τα οποία διαιρείται στις ενότητες *Ευρώπη*, *Αμερική*, *Ωκεανία*, που περιλαμβάνουν λόγους πολιτικών ή διπλωματών κατηγοριοποιημένους σε υποενότητες: *εντός και εκτός χώρας*.

Οι ομιλητές σε όλα τα κεφάλαια είναι πρόσωπα με θεσμικό ρόλο και ρυθμιστική εμπέλεια και λειτουργική επιρροή στον χώρο της πολιτικής ή της διπλωματίας σε κράτη του Δυτικού Κόσμου ή σε Διεθνείς Οργανισμούς και προερχόμενα από χώρες της Δύσης. Ο όρος «Δύση» αφορά στον ιδεολογικό και πολιτικό προσανατολισμό -κατά την κοινή πείρα- για χώρες που θεσμικά, στην κοινή συλλογική συνείδησή τους, αλλά και κοινωνικοπολιτικά είναι προσηλωμένες στο δημοκρατικό και φιλελεύθερο Κράτος Δικαίου, τις δικαιοκρατικές δομές και συνταγματικά κατοχυρωμένες ατομικές, πολιτικές και κοινωνικές κατακτήσεις και εγγυήσεις των δικαιωμάτων και οπωσδήποτε της ανεξάρτητης δικαιοσύνης. Δηλαδή πρόκειται για χώρες ιδίως της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, των ΗΠΑ και του Καναδά, της Αυστραλίας και της Νέας Ζηλανδίας.

Κάθε ενότητα περιλαμβάνει το πρωτότυπο απόσπασμα από το κείμενο ή τον λόγο που περιέχει την αναφορά στο Αρχαίο Ελληνικό Παρελθόν ακολουθούμενα πάντοτε από μετάφραση αποκλειστικά του γράφοντος. Τα κείμενα από τα οποία αντλήθηκαν τα στοιχεία και οι πληροφορίες της διατριβής με απόλυτο σεβασμό στην πνευματική ιδιοκτησία και τους δημιουργούς τους είναι κατά κύριο λόγο, με ελάχιστες εξαιρέσεις, ηλεκτρονικά αρχεία από επίσημους ιστοτόπους, κρατικούς, κοινοβουλίων ή διεθνών οργανισμών ή από άλλες επαληθευμένες για την αξιοπιστία τους πηγές, καθώς επίσης και συμβατική δευτερεύουσα βιβλιογραφία. Αξιοποιήθηκε γι' αυτό εν μέρει στις παραπομπές και τη βιβλιογραφία το πρότυπο που εισάγει το Σύστημα Πηγών και Βιβλιογραφικών Αναφορών APA (7^η έκδοση, 2020).

Ο κριτικός σχολιασμός και η προσέγγιση του μεταφρασμένου κειμένου που ακολουθεί κάθε εξεταζόμενο απόσπασμα περιλαμβάνει σχόλια και παρατηρήσεις για τις συνθήκες υπό τις οποίες λαμβάνει χώρα η καταγραφή της αναφοράς, καθώς επίσης ταξινομεί όλες ανεξαιρέτως τις βιβλιογραφικές πληροφορίες.

Εννοείται ότι η εργασία αυτή παραμένει ανοικτή σε περαιτέρω έρευνα και κριτική ενασχόληση, λόγω της ιστορικά εγγεγραμμένης δυναμικής του Αρχαίου Ελληνικού Παρελθόντος, που αναπόφευκτα και σταθερά καταλαμβάνει πνευματικά τον ελεύθερο άνθρωπο, αενάως αναπτύσσεται μέσα στην πολιτική κοινωνία και υποστασιοποιείται τελικά ως ευχερώς αναγνωρίσιμος διαμεσολαβητής αξιών και ελευθερίας.

I. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

«Βουλευόμενος παραδείγματα ποιού τὰ παρεληλυθότα τῶν μελλόντων· τὸ γὰρ ἀφανὲς ἐκ τοῦ φανεροῦ ταχίστην ἔχει τὴν διάγνωσιν».
(Ισοκρ., *Πρὸς Δημόνικον*, 34)

1. ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΚΑΙ Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

1.1. Σύντομη προσέγγιση στην ιστορική σκέψη

Το παρελθόν αποτελούσε ανέκαθεν αντικείμενο μελέτης και αναφοράς σε κάθε φάση της εξελικτικής πορείας του ανθρώπου στον κόσμο. Η ιστορική μεταβολή και ο παρελθόν χρόνος είναι αντικείμενο μάθησης που ανάγεται στα θεμέλια της γνώσης¹ άρα έχει αναμφίβολα σημασία γνωστική, αλλά και πολιτική. Κεντρικός πυρήνας του ερευνητικού ενδιαφέροντος της Ιστορίας ως επιστημονικού κλάδου αποτελεί γενικά η μεταβολή με επίκεντρο την εξέλιξη του ανθρώπου μέσα στην κοινωνία και τις αλληλεπιδράσεις που αναπτύσσονται στις δομές της συνύπαρξής τους ως φορέων νοημάτων. Η ιστορία νομιμοποιείται και οράται γενικά ως η συστηματική μελέτη του παρελθόντος μέσα από εξακριβωμένες πηγές και επαληθευμένες ως προς την αξιοπιστία, αλλά και τη γνησιότητά τους. Δηλαδή, η Ιστορία πρώτα διαπιστώνει και μετά κατανοεί το παρελθόν όπως αυτό σύγκειται από επιμέρους μοναδικά και ανεπανάληπτα γεγονότα. Σύμφωνα με την Παπούλια «η αναπαράσταση της ιστορικής πραγματικότητας εξαρτάται από τις ιδεολογικές τοποθετήσεις, που κυριαρχούν σε μια εποχή. Αυτό βέβαια αποτελεί και το μεγάλο πρόβλημα όσον αφορά την εγκυρότητα της ιστορίας ως επιστήμης και γίνεται ευρύς λόγος για την σχετικότητα γενικά των ιστορικών επιστημών. Το πρόβλημα είναι πολυσύνθετο γιατί άλλο σχετικοποίηση και άλλο η συσχέτιση, που είναι χαρακτηριστικό της ιστορίας, μεταξύ των τριών παραγόντων που την συνιστούν, δηλαδή την ιστορική εξέλιξη καθαυτή, τον ιστορικό, που αποτελεί το δυνατό κέντρο της ιστορίας και την ιστορική πραγματικότητα μέσα στην οποία κινείται και δρα ο ιστορικός. Αυτό συγκροτεί και την ιστορικότητα της ιστορικής επιστήμης που καθορίζει και το πνευματικό της βάθος, την ιδιοτυπία της ως

¹ Φραγκουδάκη, Α., Εφημ. «Τα Νέα», 20-11-2010, άρθρο: «*Ιστορία της ιστορίας*»: «Έχει μεγάλη πολιτική σημασία η εκμάθηση της ιστορίας. Έχει επίσης μέγιστη γνωστική σημασία. ...Η ιστορία αποτελεί το υπόβαθρο όλων των θεωρητικών και κοινωνικών επιστημών. Η κατάκτηση της αφηρημένης έννοιας του ιστορικού χρόνου, η εκμάθηση των εννοιών ιστορική συνέχεια και ιστορική αλλαγή, η κατανόηση του παρελθόντος είναι θεμελιώδεις υπόβαθρο γνωστικό για τους εφήβους και νέους» <https://www.tanea.gr/2010/11/20/lifearts/by-the-book/istoria-tis-istorias/> (προσπελάστηκε: 02-02-2016).

πνευματικού φαινομένου. Αυτό είναι ένα θέμα, ένα θεωρητικό πρόβλημα με ευρύτερες προεκτάσεις που δεν μπορούμε να το αντιμετωπίσουμε σ' αυτά τα πλαίσια. Ωστόσο προκειμένου να κρίνει κανείς μια εποχή πρέπει να λαμβάνει υπόψη του κι αυτήν την παράμετρο»².

Το παρελθόν γενικά περιλαμβάνει γεγονότα και ενέργειες³. Ως ενέργεια συνειδητή κάθε ανθρώπινη πράξη συντελείται σε χώρο και χρόνο αρχικά ως απόφαση της βούλησης για να εξυπηρετηθεί ένας σκοπός. Όποτε υπάρχει οργανωτικό -θεσμικό υπόβαθρο και συλλογική συμμετοχή οι πράξεις συνειρμικά στη ροή του χρόνου προσλαμβάνουν ιστορική και συνάμα πολιτική χροιά. Έτσι ο συνειρμός πολλών πράξεων μέσα στον χρόνο οδηγεί προς την πολιτική και την Ιστορία όπως και οι δύο συνυφαίνονται διαλεκτικά: αφ' ενός η πολιτική⁴ αποτελεί γενικά την οργανωμένη εκδήλωση συνειδητών ατομικών ή συλλογικών ενεργειών ή πράξεων της πολιτείας, που άγουν βαθμιαία στην επίτευξη ενός σκοπού και αφ' ετέρου η Ιστορία υπό έννοια ευρύτερη αφορά σε καθετί που μεταβάλλεται μέσα στον χρόνο, ενώ υπό στενότερη αφορά στην ανθρώπινη πράξη που φέρει νόημα και καλλιεργεί αξίες⁵. Οι τελευταίες συναιρούνται με τις ιδέες και την έσχατη ενότητά τους που είναι το αγαθό, δηλαδή ο ύπατος σκοπός της ιστορίας⁶. Κατά την πορεία του στην ιστορία, ατομικά ή συλλογικά, ο άνθρωπος κατατείνει σ' έναν ύπατο σκοπό για να πραγματώσει τις αξίες, δηλαδή τις αρχές που λειτουργούν ως κριτήρια για τα όντα και τα γεγονότα. Περαιτέρω, κατά τον ίδιο, όταν ο ατομικός σκοπός που επιδιώκει η ανθρώπινη δράση είναι απρόσιτος, γιατί ξεπερνά την επίσης προσωπική -ατομική βούληση, αυτός γίνεται εφικτός με την ένταξή του ως κρίκου σε μια αλυσίδα από σύνθετες πράξεις: την ιστορία της ανθρωπότητας. Με την πολιτική και την πολιτεία, συλλογικά και οργανωμένα, υλικά και διανοητικά, ακόμη και σε περίπτωση που το άτομο εκλείπει, ο σκοπός συνεχίζει να εξυπηρετείται από τη συλλογικότητα που είναι πραγματική και με κοινό νόημα που πάει πίσω στο παρελθόν, συγκεκριμένα στις προηγούμενες γενιές. Η τοποθέτηση των πράξεων μέσα

² Παπούλια, Β., (2010): 200, 201 στην εισήγηση: « Η τυποποίηση των δικαιωμάτων του πολίτη μέσω του ρωμαϊκού δικαίου ως έκφραση της συνέχειας μεταξύ της αρχαιότητας και των νεωτέρων χρόνων» στο 4^ο Διεθνές Συνέδριο, «Οι δημοκρατικές αρχές των κλασικών χρόνων στους σύγχρονους πολιτικούς θεσμούς», Ζάππειο Μέγαρο, 26 έως 28-06-2008.

³ Τσάτσος, Κ. , «Το Αγαθό ως Αρχή της Πράξης», repository.academyofathens.gr/document/14307.pdf (προσπελάστηκε: 02-02-2016) στο περιοδικό «Φιλοσοφία» της Ακαδημίας Αθηνών (1971) σύμφωνα με τον Κ. Δεσποτόπουλο στο <http://kostasbeys.gr/articles.php?s=4&mid=1479&mnu=3&id=1827> (προσπελάστηκε: 02-02-2016).

⁴ Έτσι ο Δ. Θ. Τσάτσος: (1982), 88-89: «Πολιτική είναι... κάθε σχέση, διαδικασία η γεγονός που, άμεσα ή έμμεσα, προϋποθέτει την πολιτεία και την συγκαθορίζει ως συγκεκριμένη ιστορική βαθμίδα κοινωνικής συμβίωσης».

⁵ Καραλής, Μ., (1996): 21. «Αξίες είναι οι αρχές με τις οποίες κρίνουμε τα όντα και τα γεγονότα».

⁶ Λε Γκοφ, Ζ., (1998): 147.

στον χρόνο πραγματοποιείται σύμφωνα με τον νόμο της αιτίας και του αποτελέσματος, εντούτοις κάθε πράξη που πέρασε στο παρελθόν ως φαινόμενο -φορέας νοημάτων είναι μοναδική και ιδιότυπη. Γιατί για κάθε πράξη χωριστά υπάρχει μια μοναδική κατ' αιτίαν αλυσος (Κ. Τσάτσος), που κάνει το ιστορικό φαινόμενο να είναι μοναδικό και ανεπανάληπτο κατά τρόπο τέτοιο, ώστε και αν ακόμη δεν υπάρχουν γενικοί νόμοι που θα μπορούσαν να προκύπτουν από όμοιες ή παραπλήσιες αιτιολογικά αλυσους, υπάρχουν ωστόσο γενικευμένες κανονικότητες που ερείδονται στην ομοιογένεια και όχι στην ταυτότητα των φαινομένων και που γίνονται συνεπικουροι στη σύνθεση του υλικού της Ιστορίας ως της πορείας του ανθρώπου μέσα στον χρόνο⁷.

Το παρελθόν ως αντικείμενο επιστημονικής μελέτης διασηματίζεται από επιμέρους ερμηνείες συμβάντων και μαρτυριών που ανέκαθεν το καθιστούσαν καθολικά αισθητό στο παρόν. Στη δυναμική του μπορεί να παριστάνεται ποικιλοτρόπως αποτυπωμένο, ύστερα από την συγκέντρωση και συστηματική ταξινόμηση των ιστορικών πηγών. Ιδίως μετά τον 19^ο αιώνα⁸, οι τελευταίες μπορούν να συντείνουν στη διαμόρφωση πράγματι της ιστορικής σκέψης με την ειδική και ξεχωριστή κάθε φορά αξιοποίησή τους είτε αφορούν στην ουσία τους είτε στη διαδικασία της απόδοσης

⁷ Τσίγλη-Αρώνη, Κ., (2008): 150: «Ο Μπουρντώ αναθέτει στην ιστορία τον ρόλο της εξεύρεσης των νόμων που προΐστανται στην εξέλιξη του ανθρώπινου είδους. Οι νόμοι αυτοί κατατάσσονται σε τρεις ομάδες: 1) οι νόμοι τάξης, που δείχνουν την ομοιότητα των πραγμάτων, 2) οι νόμοι σχέσης, που συντελούν ώστε οι ίδιες αιτίες να φέρνουν τα ίδια αποτελέσματα, 3) ο ύψιστος νόμος, που κανονίζει την πορεία της Ιστορίας. Πρόκειται για μια Φιλοσοφία της Ιστορίας απόλυτα ντετερμινιστική, που ισχυρίζεται ότι ανασχηματίζει το παρελθόν και προβλέπει το μέλλον».

⁸ Φουκώ, Μ., (1986): 502-503, 506. «Τείνουμε συνήθως να πιστέψουμε ότι για λόγους ως επί το πλείστον πολιτικούς και κοινωνικούς ο δέκατος ένατος αιώνας έδωσε εντονότερη προσοχή στην ανθρώπινη ιστορία, ότι εγκαταλείφθηκε η ιδέα μιας τάξης ή ενός συνεχούς πίνακα του χρόνου, επίσης και η ιδέα μιας αδιάλειπτης προόδου και ότι θέλοντας να διηγηθεί την δική της άνοδο η αστική τάξη συνάντησε, στο ημερολόγιο της νίκης της, την ιστορική πυκνότητα των θεσμών, την βαρύτητα των συνθηκών και των πίστσεων, τη βία των αγώνων, την εναλλαγή των επιτυχιών και των αποτυχιών. Και υποθέτουν ότι ξεκινώντας από δω η ιστορικότητα που ανακαλύφθηκε στον άνθρωπο επεκτάθηκε μέχρι τα αντικείμενα που είχε κατασκευάσει, μέχρι τη γλώσσα που μιλούσε και ακόμα μακρύτερα στη ζωή. Η μελέτη των οικονομικών, η ιστορία των λογοτεχνιών και των γραμματικών, τέλος η εξέλιξη των έμβιων δεν ήταν τάχα τίποτε άλλο από το αποτέλεσμα της διάχυσης, σε ολόένα και πιο απόμακρες περιοχές, μιας ιστορικότητας που αρχικά είχε ανακαλυφθεί στον άνθρωπο. Στην πραγματικότητα το αντίθετο είχε συμβεί. Τα πράγματα δέχτηκαν αρχικά μιαν ιδιόμορφη ιστορικότητα που τα απελευθέρωσε από αυτόν τον συνεχή χώρο που τους επέβαλε την ίδια χρονολόγηση με τους ανθρώπους. Έτσι ο άνθρωπος έχασε εκείνο που συγκροτούσε τα πιο έκδηλα περιεχόμενα της Ιστορίας του: η φύση δεν του μιλάει πλέον για τη δημιουργία και για το τέλος του κόσμου, γιά την εξάρτησή του ή για την επικείμενη κρίση· μιλάει μόνο γιά έναν φυσικό χρόνο· τα πλούτη του δεν του υποδηλώνουν πιά την αρχαικότητα ή την προσεχή επιστροφή του χρυσού αιώνα· μιλούν πλέον μόνο γιά τις συνθήκες της παραγωγής που τροποποιούνται μέσα στην Ιστορία». Επίσης ο ίδιος: «Στην πραγματικότητα καμιά Ιστορία δεν υπήρξε πιο εξηγητική καμιά δεν καταγίνεται τόσο στους γενικούς νόμους και στις σταθερές όσο εκείνες της κλασικής εποχής όταν ο κόσμος και ο άνθρωπος αποτελούσαν ένα σώμα μέσα σε μια μοναδική Ιστορία. Με αφετηρία τον 19ο αιώνα έρχεται στο φως μια γυμνή μορφή της ανθρώπινης ιστορικότητας το γεγονός ότι ο άνθρωπος ως τέτοιος είναι εκτεθειμένος στο συμβάν . Έτσι η μέριμνα είτε θα στραφεί στην εξαίρεση των νόμων αυτής της καθαρισμό φίλης (φιλοσοφίες όπως του Spengler) ήρθε στον καθορισμό της με αφετηρία το γεγονός ότι ο άνθρωπος ζει, ο άνθρωπος εργάζεται ότι αυτός μιλάει και σκέπτεται: αυτές είναι οι ερμηνείες της Ιστορίας που ξεκινούν από τον άνθρωπο ως έμβιο είδος από τους νόμους της οικονομίας ή από τα πολιτισμικά σύνολα.».

συγκεκριμένου νοήματος⁹. Στο πλαίσιο αυτό το παρελθόν, που αποτελεί πεδίο μελέτης και ανάπτυξης θεωριών στο παρόν, είναι γεγονός: μια φορά συνέβη, παρήλθε και επομένως είναι πλέον ολοκληρωμένο και αδιαμφισβήτητο ως προς την εγκυρότητά του¹⁰. Σχετικά με την αποδοχή και τη χρήση του παράγει λοιπόν επαρκή την πεποίθηση ότι είναι το στοιχείο που προσδίδει κύρος σε όποιον το επικαλείται και συντείνει στη διαμόρφωση ιδεολογικοπολιτικής ταυτότητας. Συνακόλουθα η ιστορία απαιτεί στοχασμό και κυρίως πνευματικά ουδέτερη συστηματική προσέγγιση¹¹, ως η διανοητική ενέργεια¹² που εν τοις πράγμασιν ακολουθεί την εξέλιξη, τη μεταβολή και το αέναο της χρονικής διαδρομής των γεγονότων και που μπορεί να οδηγήσει σε συμπεράσματα πάντοτε ύστερα από την επεξεργασία των δεδομένων της¹³. Επίσης σχετίζεται με βασικές διαδικασίες, που αφορούν στη χρήση καταλοίπων του παρελθόντος ως πηγών που, ύστερα από την κατάλληλη ερμηνευτική επεξεργασία¹⁴, μπορούν να οδηγήσουν

⁹ Νάκου, Ε., (2000): 17-20.

¹⁰ Συρόπουλος, Σ., (2018): 21,22. «Υπάρχει μία ιδιαίτερη δύναμη στο παρελθόν. Απλά και μόνο επειδή έχει συντελεστεί, φαίνεται να ενέχει την ιδιότητα του δεδομένου. Από τη στιγμή που συνέβη, είναι πραγματικό. Και από τη στιγμή που είναι πραγματικό, έχει τη δύναμη να ενισχύσει και να επικυρώσει επιχειρηματολογίες που το επικαλούνται ως μέτρο σύγκρισης, αφετηρία σκέψης ή νομοτελειακό επισφράγισμα μιας σκέψης που αφορά το παρόν, το οποίο φαίνεται να έχει ανάγκη την εγκυρότητα του τετελεσμένου. Ο τρόπος με τον οποίο ανακατασκευάζουμε το παρελθόν, ή τουλάχιστον ο τρόπος με τον οποίο επιχειρούμε να το ερμηνεύσουμε ωφελιμιστικά, συνιστά διαχρονικά ένα βέλος στην πολιτική φαρέτρα».

¹¹ Weber, M., (2003): 45.

¹² Νάκου, Ε., (2001): 200-201. Μουσεία : Εμείς ,τα πράγματα και ο πολιτισμός. Από τη σκοπιά της θεωρίας του υλικού πολιτισμού , της Μουσειολογίας και της Μουσικοπαιδαγωγικής « [...] οι ιστορικές έννοιες αναπτύσσονται μόνο όταν η καθημερινή έννοια του παρελθόντος έχει διαφοροποιηθεί ικανοποιητικά –όταν η ζωή του παιδιού και η ζωή των γύρω του μπορούν να προσαρμοστούν στη στοιχειώδη γενίκευση στο «παρελθόν και τώρα».

¹³ Ο Κωνσταντάκος (2010) ορίζει την Ιστορία ως «εκτεταμένη αφηγηματική ανασύνθεση του παρελθόντος που βασίζεται στην κριτική επεξεργασία της παράδοσης και στην αναζήτηση της αλήθειας». <http://www.kathimerini.gr/383769/article/politismos/arxeio-politismoy/h-gennhsh-ths-istorias-sthn-arxaiia-ellada> (προσπελάστηκε: 18-10-2018).

¹⁴ Ο Gadamer στο έργο του Truth and Method (1975): 302 : «Στη σφαίρα της ιστορικής κατανόησης ακόμη αναφερόμαστε σε ορίζοντες ειδικά όταν έχουμε να κάνουμε με τη διεκδίκηση ιστορικής συνείδησης για να δούμε το παρελθόν στους δικούς του όρους όχι με τους όρους των σύγχρονων κριτηρίων και προκαταλήψεων αλλά εντός του ίδιου του ιστορικού ορίζοντά του. Η διεργασία της ιστορικής κατανόησης επίσης περιλαμβάνει την απόκτηση ενός κατάλληλου ιστορικού ορίζοντα, ώστε αυτό που προσπαθούμε να καταλάβουμε να είναι ορατό στις πραγματικές του διαστάσεις. Αν αποτύχουμε να μεταφέρουμε τους εαυτούς μας στον ιστορικό ορίζοντα από τον οποίο εκπέμπει νόημα το κείμενο που μας παραδόθηκε, θα έχουμε καταλάβει με λανθασμένο τρόπο τη σπουδαιότητα του τι μας λέει. ...Τα παραδείγματα είναι οι προφορικές εξετάσεις και συγκεκριμένα είδη συνομιλίας, όπως ανάμεσα στο γιατρό και τον ασθενή. Η ιστορική συνείδηση καθαρά κάνει κάτι παρόμοιο όταν μεταφέρει τον εαυτό της στην κατάσταση του παρελθόντος και διεκδικεί να έχει αποκτήσει το σωστό ιστορικό ορίζοντα. Σε μια συνομιλία όταν έχουμε να καλύψουμε τον ορίζοντα του άλλου προσώπου, αλλά και το σημείο στο οποίο στέκεται για να επιχειρηματολογήσει, οι ιδέες του γίνονται διανοητικά επεξεργασίμες, χωρίς ωστόσο απαραίτητα να χρειάζεται να συμφωνούμε μαζί του· έτσι όταν κάποιος σκέπτεται ιστορικά, καλείται να καταλάβει το νόημα απ' ό,τι έχει προσλάβει χαρακτήρα ιστορικής πηγής, χωρίς απαραίτητα να συμφωνεί με αυτό ή να βλέπει απαραίτητα τον εαυτό του μέσα σ' αυτό». Επίσης, ο Καραλής (1996): 227-229: «Αυτή η προ-αντιληπτικότητα (προ- κατανόηση) , αποτελεί στοιχείο της παραδόσεως στην οποία ανήκουμε, δομικό στοιχείο του κατανοείν και οντολογικό στοιχείο της υπάρξεώς μας, οδηγεί σε μια

κλιμακωτά στη διαμόρφωση συμπερασμάτων. Γίνεται σαφές ότι κάθε φορά το μεταβαλλόμενο θεωρητικό πρίσμα του ιστορικός σκεπτομένου υποκειμένου, που οδηγεί σε συγκεκριμένη ιστορική σκέψη, είναι ανάλογο των κοινωνικών και πολιτισμικών αντιλήψεων του ίδιου του φορέα. Έτσι το περιβάλλον της προέλευσης, αλλά και αυτό του βίου και της δράσης σε συνδυασμό με την πρόσληψη της παιδείας, την παραγωγή του πολιτισμού και της πολιτικής, δρουν καταλυτικά στη σχέση που εγκαθιδρύει ο άνθρωπος¹⁵ με την ιστορία. Είναι δυνατό μάλιστα να διαμορφώνονται αντιλήψεις μονοδιάστατες και λανθασμένες όχι μόνο όσον αφορά στην καταγραφή της αλήθειας, αλλά και στη μεθοδολογική προσέγγιση και έρευνα της Ιστορίας¹⁶. Αποβαίνει συνακόλουθα εύκολα κατανοητό ότι η ιστορική σκέψη και η συνακόλουθη αποτύπωσή της απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή και ευαισθησία τόσο ως προς το διδακτικό-παιδαγωγικό, όσο και ως προς το αμιγώς ερευνητικό- επιστημονικό μέρος της. Ο ιστορικός προκειμένου να τη διαμορφώσει μετέρχεται με συγκεκριμένη μεθοδολογία κάθε πηγή και εναπομείνασα μαρτυρία για να προβεί διαδικαστικά στην ερμηνεία και περαιτέρω στην βήμα προς βήμα αναγωγή της σε απόδειξη. Πράγματι το παρελθόν διαρθρώνεται και αξιολογείται προφορικά ή γραπτά και μέσα στην ποικιλία των πηγών για τη συγγραφή της Ιστορίας, ειδικά τα αρχεία, με την συστηματική, κωδικοποιημένη τους μορφή και τη γραφειοκρατική τους χρηστικότητα, περικλείουν τη λογική τόσο του προσώπου που τα ταξινόμησε, όσο και τη νοοτροπία της ανθρώπινης εκείνης κοινωνίας που τα παρήγαγε. Με τη σειρά του ο ιστορικός μπορεί ερευνώντας τα αρχεία να τα επεξεργαστεί και να φέρει στο φως νέα στοιχεία για την πορεία του ανθρώπου όσον αφορά στο ήδη αποτυπωμένο παρελθόν¹⁷. Έτσι μπορεί να αντικαταστήσει τα μέχρι τότε ισχύοντα ως αποδεκτά στοιχεία, δηλαδή τα κυριαρχικά και ανηγμένα σε

συνεχή ανακύκλωση, όπου το ήδη γνωστό επαναγνωρίζεται και τελικά στην υπέρβαση μέσω της έννοιας της συντήξεως οριζόντων (Horizontverschmelzung) του ιστορικού ορίζοντα του ερμηνευτή με τον ιστορικό ορίζοντα του ερμηνευομένου, δηλαδή στην ερμηνευτική κοινωνία, την ιστορική κατανόηση».

¹⁵ Φουκώ ό.π. (509): «Κάθε γνώση ριζώνει μέσα σε μια ζωή, μια κοινωνία, μια γλώσσα που έχουν μια Ιστορία· και μέσα σ' αυτή την Ιστορία βρίσκεται στοιχείο που της επιτρέπει να επικοινωνήσει με άλλες μορφές ζωής με άλλους και τους κοινωνιών με άλλες σημασίες: να γιατί ο ιστορικισμός συνεπάγεται πάντα μια ορισμένη φιλοσοφία η τουλάχιστον μια ορισμένη μεθοδολογία της ζώσας κατανόησης (μέσα στο στοιχείο του Lebenswelt) της διανθρώπινης επικοινωνίας (με φόντο κοινωνικές οργανώσεις) και της ερμηνευτικής (ως επανασύλληψη μέσα από το έκδηλο νόημα ενός λόγου, ενός νοήματος που είναι δευτερο και συνάμα πρώτο, δηλαδή πιο κρυμμένο αλλά πιο θεμελιώδες). Έτσι οι διάφορες ειδικότητες που έχουν διαμορφωθεί από την Ιστορία και έχουν κατατεθεί σ' αυτή μπορούν να έρθουν σε επαφή μεταξύ τους να περικαλυφθούν με τον τρόπο της γνώσης, να ελευθερώσουν το περιεχόμενο που υπνώττει μέσα τους».

¹⁶ Αναστασιάδης, Γ. Ο., (1993): 18-21.

¹⁷ Η Mary Beard (2013) σχετικά : «Ωστόσο οι ιστορικοί συχνά ξεκινούν τα βιβλία τους με τον τελετουργικό θρήνο σχετικά με την ανεπάρκεια των πηγών» <https://www.economist.com/prospero/2013/04/10/the-past-is-not-a-foreign-country> (προσπελάστηκε: 03-08-2016).

αποκρυσταλλωμένη ιδεολογία, με ένα νέο, ετερογενές, σύνθετο και ανεξάρτητο αποτέλεσμα. Το τελευταίο, δηλαδή, με τον τρόπο αυτό ανακαθορίζει δίκην παλιμψήστου τις συντεταγμένες της μνήμης, καθώς το ατομικό και προσωπικό στοιχείο καταλήγει να τελεί σε συμπληρωματική κατανομή και τελικά σε ενιαία και ακατάλυτη συνάφεια με το κοινωνικό και συλλογικό, άρα και πολιτικό¹⁸. Αποτέλεσμα αυτής της ακολουθίας είναι ότι κατακτάται και πακτώνεται στην κοινωνική διάνοια-όχι με σπάνιο τρόπο πειθήνια- η πολιτική συλλογική μνήμη. Παγιώνεται έτσι η πεποίθηση ότι «η προσπάθεια αυτή λυτρώνει τα συλλογικά σώματα σε όλους τους αιώνες»¹⁹ μέσα από την ικανότητα του ανθρώπου ως όντος πολιτικού να συνειδητοποιεί και να αποδέχεται την πορεία του που ξεκινά άχρονη και ασύνορη από το παρελθόν, δηλαδή, να διαμορφώνει τελικά ιστορική και πολιτική συνείδηση. Παράλληλα, κατά τον Κατσιμάνη, ο άνθρωπος γίνεται ο προνομιούχος στη φύση στην προσπάθειά του να αγωνίζεται για έργα που τον καταξιώνουν και που είναι συνθετικά πολιτισμού. Ο ίδιος μπορεί στο πλαίσιο των έργων του να αντιλαμβάνεται και να συνειδητοποιεί την ιστορικότητα, δηλαδή τη δημιουργία της ιστορίας, ως την ειδοποιό διαφορά του από τα υπόλοιπα έμβια όντα· αυτή είναι η υπέρτατη κατάφαση για τον ίδιο και συγκεκριμένα αυτή είναι η ανώτερη μορφή της αυτοσυνειδησίας του²⁰. Η αέναη γραμμική πορεία του ανθρώπου στην ιστορία είναι η πρόοδος και ο πολιτισμός στις ποικίλες εκφάνσεις του μέσα στην κοινωνία με πολιτική συνοχή και δικαιοδική ευταξία, η ίδια η πορεία του προς το *εὖ ζῆν*²¹. Η πολιτική είναι κατανάγκη η ρυθμιστική λειτουργία που άμεσα ή έμμεσα μπορεί να συντελέσει στην ευμοιρία ή δυσμοιρία της κοινωνίας, καθώς υπάρχει εν σπέρματι σε κάθε κοινωνία. Περαιτέρω, η πολιτική ιστορία θεωρείται τρόπος κατανόησης της οργάνωσης του κράτους και αποβαίνει δικαιολογητική βάση για τις νομικοπολιτικές επιλογές που κρίνουν την πορεία των κοινών πραγμάτων και την εν γένει οργάνωση σε μια πολιτεία²². Επομένως, ενδοφύως η μελέτη του παρελθόντος είναι πολυπαραγοντική υπόθεση με έντονο πολιτικό χαρακτήρα και συνεπώς δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται αποσπασματικά ή και απλουστευτικά²³. Αντίθετα, ως ένα πολυσύνθετο

¹⁸ Σκλαβενίτης, Τ.Ε., (2004): 223.

¹⁹ Σκλαβενίτης ό.π., 16.

²⁰ Κατσιμάνης, Κ., (2008): 381- 404.

²¹ Δεσποτόπουλος, Κ., (2005): 13-14.

²² Αλιβιζάτος, Ν. Κ., (1985): 10-11.

²³ Συνηγορεί σχετικά ο Stern (2012): 158. «Η μελέτη της ιστορίας, φυσικά, δεν είναι σαν να συναρμολογεί κανείς ένα παζλ. Κομμάτια ιστορικών στοιχείων δεν χρειάζεται να ταιριάζουν ως τακτοποιημένα ή ως λογικά εντός σταθερών και προκαθορισμένων ορίων. Πράγματι παρά τις καλύτερες προσπάθειες των ιστορικών, δεν χρειάζεται να ταιριάζουν καθόλου. Η ιστορία καθορίζει τις δικές της παραμέτρους και τα πραγματικά ιστορικά στοιχεία συχνά αψηφούν τις υποθέσεις και τις προσδοκίες μας.

σύνολο γεγονότων, πράξεων και ιδεών το παρελθόν απαιτείται να κατανοείται κριτικά ως προς την ερμηνεία του με μεθοδολογική και επιστημονική συνέπεια από το πρόσωπο που το καταγράφει, τον ίδιο τον ιστορικό και από όποιον άλλο φορέα το αξιοποιεί, ιδίως μάλιστα όταν πρόκειται να εξυπηρετήσει -ή ήδη εξυπηρετεί -διά της τεθλασμένης ή ολοφάνερα- πολιτικούς σκοπούς.

1.2. Μνήμη και λήθη -τραύματα και εμπειρίες- ιστορικοποίηση της μνήμης

«ή γάρ τῶν γεγενημένων πράξεων μνήμη τῆς περὶ τῶν μελλόντων εὐβουλίας γίγνεται παράδειγμα.» (Πλούτ. *Περὶ παιδων ἀγωγῆς*, 9.F)

Η συγγραφή της ιστορίας, πέρα από τη γοητεία που ασκεί το παρελθόν ως προς τη γνώση και την πολιτική αξιοποίησή του, εμπεριέχει μεταξύ άλλων ελατηρίων την επιθυμία της επίσκεψης των καταβολών, τη διάσωση της μνήμης και των αξιών. Καθετί προσωρινό και με εφήμερη διάρκεια, άρα, δεν μπορεί να εντάσσεται στο πλαίσιο αυτό όπως το διαμορφώνει, το επεξεργάζεται και το αναπαριστά η Ιστορία και ακριβέστερα ο ίδιος ο ιστορικός, ακριβέστερα ο άνθρωπος- ιστορικός με όλες τις ψυχικές ιδιαιτερότητες, πάθη και προσωπικές αδυναμίες του²⁴.

Κατά την Κουλούρη ήδη από την εποχή του Ηροδότου, ήταν παραδοσιακά διάχυτη η άποψη ότι η μνήμη αντανακλά το γεγονός που πραγματικά συνέβη και ότι η ιστορία αντανακλά τη μνήμη²⁵. Αυτή η άποψη δείχνει απλουστευτική και σήμερα δείχνει να έχει εγκαταλειφθεί. Τόσο οι τρόποι της συγκρότησης της μνήμης, όσο και της μετάδοσής της αλλάζουν στην πορεία του χρόνου και τις μεταβολές αυτές ακολουθούν και οι χρήσεις του παρελθόντος. Κατά τον Halbwachs²⁶ εξάλλου η ατομική μνήμη δεν είναι δυνατό να νοηθεί απολύτως ξεχωριστή από την κοινωνική, επειδή οι άνθρωποι ζουν μέσα στο κοινωνικό τους πλαίσιο, οι συλλογικές μνήμες φύονται από τις επικοινωνίες μεταξύ τους και έτσι «στηρίζονται στο συμβολικό ρεπερτόριο» της κοινωνίας. Ο ίδιος θεωρεί ότι η μετάβαση από την καθημερινή μνήμη της κοινότητας σημαίνει τον μετασχηματισμό της μνήμης σε ιστορία. Κάθε φορά λοιπόν που γίνεται

Οι αντιφάσεις και οι ασυνέπειες είναι ο κανόνας και όχι η εξαίρεση στις ανθρώπινες υποθέσεις. Η ιστορία δεν είναι παιχνίδι. Δεν υπάρχει σενάριο».

²⁴ Έτσι ο Έκαταϊος ο Μιλήσιος: «...ὥδε μυθεῖται· τὰ δὲ γράφω, ὥς μοι δοκεῖ ληθέα εἶναι· οἱ γὰρ Ἑλλήνων λόγοι πολλοὶ τε καὶ γελοῖοι, ὥς ἐμοὶ φαίνονται, εἰσίν», FGtHist 1 F 1; Die Fragmente der Griechischen Historiker von Felix Jacoby (Leiden: E. J. Brill, 1968), άρθρο της René Ceceña στο: En-claves del Pensamiento, año VIII, núm. 16, julio-diciembre 2014, pp. 177-201.

²⁵ Κουλούρη, Χ., (2017): 45.

²⁶ Ομοίως η Κουλούρη ό.π. σελ. 46.

λόγος για συλλογική μνήμη κρίσιμο είναι το ζήτημα ποιος είναι αυτός που θυμάται. Έτσι η σχέση μνήμης και ιστορίας είναι για τους σύγχρονους ιστορικούς κεφαλαιώδες θέμα, που ξεπερνά την έως τώρα αντίληψη ότι η ιστορία αναπλάθει τη συλλογική μνήμη παραμερίζοντας την υποκειμενικότητα και επιδιώκοντας την αντικειμενικότητα. Μάλιστα πολλοί μελετητές τονίζουν ότι η μνήμη έχει υποκειμενικό χαρακτήρα και δεν έχει ανάγκη αποδείξεων ούτε επίσης ενδιαφέρεται για συγκρίσεις και γενικεύσεις, όπως κάνει η ιστορία. Στο μοτίβο αυτό ο Halbwachs θεωρεί την ιστορία «ως νεκρή μνήμη, ως έναν τρόπο αναπαράστασης του παρελθόντος με το οποίο δεν έχουμε πλέον οργανική, δηλαδή εμπειρική σχέση». Ο Nora, αντίθετα, υποστηρίζει εδώ -πάντοτε κατά την Κουλούρη- ότι η ιστορική αναπαράσταση καταστρέφει τη βιωμένη εμπειρία. Ωστόσο, δεν μπορεί η διάκριση μνήμης και ιστορίας να είναι διχοτομική, καθώς καμμία δεν είναι αντικειμενική, ενώ παράλληλα τα στοιχεία που και οι δύο επιλέγουν, ερμηνεύουν, επεξεργάζονται και τελικά διαστρεβλώνουν είναι ήδη κοινωνικώς προσδιορισμένα. Είναι επίσης δυσχερής η σαφής διάκριση μεταξύ των ακαδημαϊκά -και θα συμπληρώναμε δικαιοπολιτικά- επίσημων και ανεπίσημων αναπαραστάσεων του παρελθόντος. Η ιστορία έτσι προσεγγίζεται ως μορφή πολιτισμικής μνήμης από τον Assmann²⁷, της οποίας βασική λειτουργία είναι η σύμπληξη ταυτότητας με πολυκυκλούμενες εικόνες, κείμενα και τελετουργικά που συναποτελούν για την κοινωνική ομάδα τη δεξαμενή άντλησης της συνείδησης που αφορά στην ενότητα και στην ιδιαιτερότητά της. Την πολιτισμική μνήμη κάνει να ξεχωρίζει η διπλή ιδιότητά της, σωρευτικά νοουμένης, δηλαδή ως αρχειακού υλικού αφ' ενός και ως επικαιρότητας αφ' ετέρου, εφόσον κάθε φορά ένα νέο σύγχρονο περιβάλλον στη γραμμή του χρόνου οικειοποιείται και νοηματοδοτεί τα σταθερά συστατικά της. Κατά την άποψη αυτή του Assmann η πολιτισμική μνήμη λειτουργεί διαμορφωτικά ως εκπαιδευτική και κανονιστική βασισμένη σε σύστημα αξιών και παρέχει κανόνες συμπεριφοράς που, κατά τη γνώμη μας, έχουν έντονο το δικαιοπολιτικό στοιχείο. Δηλαδή, η πολιτισμική

²⁷ Assmann, J., and Czaplicka, J., (1995): 125-133: «Η επικοινωνιακή μνήμη χαρακτηρίζεται από την εγγύτητά της αναφορικά με την καθημερινότητα. Αντίθετα, χαρακτηριστικό της πολιτισμικής μνήμης αποτελεί η απόστασή της από το καθημερινό σύνθηες. Η απόστασή της αυτή σηματοδοτεί τον προσωρινό της ορίζοντα. Η πολιτισμική μνήμη έχει τα σταθερά της σημεία· ο ορίζοντάς της δεν μεταβάλλεται με την παρέλευση του χρόνου. Τα σταθερά αυτά σημεία είναι γεγονότα του παρελθόντος, των οποίων η μνήμη διατηρείται διαμέσου της πολιτισμικής διαμόρφωσης (κείμενα, τελετουργικά, μνημεία) και της θεσμικής επικοινωνίας (αφήγηση, εφαρμογή, τήρηση). Αυτά αποκαλούμε εμείς «απεικονίσεις της μνήμης». Ολόκληρο το εβραϊκό ημερολόγιο βασίζεται σε τέτοιες απεικονίσεις. Στη ροή της καθημερινότητας η επικοινωνία μέσα από γιορτές, τελετουργίες, έπη, ποιήματα, εικόνες κ.τ.λ. διασχηματίζει «νησίδες του χρόνου», νησίδες διαφορετικής προσωρινότητας που εξαρτώνται από τον χρόνο. Στην πολιτισμική μνήμη τέτοιες νησίδες εκτείνονται σε χώρους μνήμης που τους διέπει μια βαθυστόχαστη αναδρομή στο παρελθόν».

μνήμη συγγενεύει με την ιστορική αναφορικά κυρίως στο κοινό τους πεδίο: αυτό της διαμόρφωσης και παγίωσης της κοινωνικής ταυτότητας. Η ιστορική μνήμη ωστόσο, στο μεγαλύτερο μέρος της, δεν είναι προϊόν βιωμάτων, αλλά είναι θεσμοποιημένη και στηριγμένη σε τεκμήρια που καλύπτουν την απουσία του βιωμένου παρελθόντος και που ελέγχονται από την πολιτική και το κράτος προσδίδοντάς της τον χαρακτηρισμό «επίσημη μνήμη». Η τελευταία δεν είναι άλλο από τις παροντικές αναγνώσεις του παρελθόντος, που οι θεσμοί της πολιτικής αναπαράγουν και διαχέουν, με τυπικότητα και γραφειοκρατική προσήλωση, διαμέσου του εκπαιδευτικού συστήματος και των μουσείων. Αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας, σύμφωνα πάντα με την Κουλούρη, είναι η συγκρότηση ηγεμονικών αφηγημάτων²⁸ με έντονο τον χαρακτήρα κανονιστικής, δηλαδή, νομικής δεσμευτικής ισχύος, «τα οποία περιθωριοποιούν άλλες ανταγωνιστικές ή εναλλακτικές αναγνώσεις» και άρα προκρίνονται θεμελιωδώς ως προς το αίτημα της συλλογικής αποδοχής τους. Η ιστορική μνήμη έτσι θεωρείται υπό μια έννοια ότι αποτελεί προϊόν συμβιβασμού ανάμεσα στις πολιτικές ελίτ και ομάδες και προσδιορίζεται από τους συσχετισμούς ισχύος μέσα στην κοινωνία. Η εκάστοτε πολιτική εξουσία έτσι γίνεται το φίλτρο μεταξύ μνήμης και κοινωνίας: συνθέτει και ανασυνθέτει την επίσημη μνήμη και τελικά την επιτάσσει, ενδεχομένως ακόμη και παρασιωπώντας την εύρεση νέων στοιχείων, στην περίπτωση που αυτά θα μπορούσαν να αποτελέσουν εφιαλτήριο αντίστασης εναντίον της ή ακόμη και ανατροπής της ως καθεστηκυίας. Γι' αυτό και η επίσημη κυρίως ιστορία στην άλλη όψη της μπορεί να γίνεται μηχανισμός παραγωγής λήθης και μάλιστα οργανωμένης, ιδίως σε περιπτώσεις καταπιεστικών πολιτικών καθεστώτων που αποσκοπούν στη διαγραφή εν όλω ή εν μέρει της μνήμης, που ενδέχεται να αποβεί επικίνδυνη για τη διατήρησή τους στην εξουσία. Η «συλλογική αμνησία» είναι ο στόχος της οργανωμένης λήθης²⁹, εναντίον της οποίας μάχεται το σύνολο ή μέρος των πολιτών ανάλογα με τις συνθήκες, ώστε να μην απωλέσουν οι μελλοντικές γενιές τη δυνατότητα να γνωρίζουν τη δική του μνήμη. Επομένως, εκδοχές μνήμης εμφανίζονται στα ποικίλα αφηγήματα του παρελθόντος, όμως μόνο η επίσημη συλλογική μνήμη διδάσκεται και διατηρείται μέσω της ιστορίας στην εκπαίδευση και μέσω ενός μόνο εγχειριδίου ή επετειακών εκδηλώσεων κυρίως σε ετήσια βάση, που κατά τον Bergson αποδίδεται ορολογικά ως μνήμη εξαιτίας της συνήθειας σε αντιδιαστολή προς την καθαρή μνήμη, που αφορά στην «ασυνείδητη

²⁸ Η Κουλούρη, ως άνω τα αποδίδει έτσι με τον αγγλικό όρο «master narratives» με αναφορά στους Berger & Niven (2014).

²⁹ Κουλούρη, ό.π. 51.

επιβίωση των προσωπικών μνημών»³⁰. Κατ' αντιστοιχία ο Hobsbawm κάνει λόγο για την επινόηση της παράδοσης μέσα από τις επαναλήψεις τελετών και της χρήσης συμβολικής γλώσσας που εξυπηρετεί καθαρά πολιτικούς σκοπούς³¹.

Η μνήμη στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, εν μέσω της παγκοσμιοποίησης, διατηρείται μέσα σε έναν ταχύτατα εξελισσόμενο ψηφιακό χώρο, στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και των νέων τεχνολογιών. Το παρελθόν ψηφιοποιείται αενάως και η συλλογική μνήμη ανανεώνεται συνεχώς ερμηνευτικά και νοηματικά, έτσι όπως διασταυρώνεται μέσα σε περιβάλλοντα δυναμικής μεταβολής και επεξεργασίας των δεδομένων της³². Δεν λείπουν επίσης οι ανταγωνισμοί μεταξύ τοπικών ή διατοπικών φορέων μνήμης που καταλήγουν στον επαναπροσδιορισμό του περιεχομένου της μνήμης, αλλά και του ρόλου του ιστορικού³³. Παύει πλέον έτσι να γίνεται αποδεκτή η διάκριση ανάμεσα στην ιστορία και τη μνήμη και οι σύγχρονοι ιστορικοί αναγνωρίζουν την ύπαρξη πλέγματος μνήμης και ιστορίας. Συνοπτικά, το παρελθόν δεν γίνεται έτσι μονοδιάστατα κατανοητό ως ορθολογικά νοούμενη πράξη ή πράξεις των ανθρώπων. Αντίθετα, στην προσπάθεια για την κατανόησή του λαμβάνεται υπόψη και το τραύμα, φορέας του οποίου είναι η μνήμη. Τα έθνη-κράτη με τη σύγχρονή τους συγκρότηση έχουν ανάγκη το παρελθόν ως

³⁰ Κουλούρη, ό.π. 56.

³¹ Ο Hobsbawm (2013): 272, αναφέρεται σε «ορατούς συνδέσμους μεταξύ του έθνους και των ψηφοφόρων»

³² Βόγλη, Ε.Κ. (2015): 39-40. «...στην ανησυχία ή την προσδοκία τους να δημιουργήσουν την «οριστική» και μη ανατρέψιμη ιστορία, θα απαντούσαμε σήμερα ότι πολλές επιστήμες μάλλον οι περισσότερες εξελίσσονται καθώς αναιρούν παλιότερες διαπιστώσεις τους. Σε μεγάλο βαθμό δηλαδή αυτοαναθεωρούνται χωρίς να απειλείται η επιστημονική αξία τους. Αυτό ακριβώς ισχύει και για την ιστορία, απαντούσε με αυστηρότητα πενήντα πέντε χρόνια περίπου μετά τον θάνατο του Άκτον, ο καθηγητής Ιστορίας Τζορτζ Κλαρκ (George Clark, 1870-1979), που τον διαδέχθηκε στην επιμέλεια της έκδοσης της Νέας Σύγχρονης Ιστορίας του Κέμπριτζ. Ο μόνο δεν υπάρχει «οριστική ιστορία», εξηγήσε ο Κλαρκ. Οι ιστορικοί, ή τουλάχιστον πολλοί εξ αυτών, γνωρίζουν ότι «ολόκληρη η ιστορία είναι σύγχρονη» και επειδή «θεωρούν αναμενόμενο ότι το έργο τους θα ξεπεραστεί ξανά και ξανά», δεν περιμένουν τη λύτρωσή τους από τις πηγές- που ούτως ή άλλως δεν θα μπορούσαν να τους λυτρώσουν (Clark, 1957: xix και xxiv). Είναι εκ των προτέρων βέβαιο ότι οι πηγές δεν θα αποκαλύψουν στον ιστορικό την «αληθινή ιστορική πραγματικότητα» που ονειρεύεται, αφενός, γιατί η έννοια του «αληθινού» ταυτίζεται με αυτή της «πραγματικότητας» και αφετέρου, διότι οι ορισμοί αμφοτέρων στα ερμηνευτικά λεξικά όλων των εθνικών γλωσσών δεν είναι εφαρμόσιμοι στην καθημερινή πράξη. Η «αλήθεια» είναι η «πραγματικότητα», δηλαδή «το σύνολο των υπαρκτών πραγμάτων, καταστάσεων ή συνθηκών» ή με άλλα λόγια «ο αντικειμενικός κόσμος όπως υπάρχει και γίνεται αντιληπτός» από ανθρώπους που δεν χρησιμοποιούν τη φαντασία τους και προφανώς ούτε τη λογική τους -αφού και αυτή θα τους οδηγήσει σε προσωπικές αντιλήψεις περί της αλήθειας ή πραγματικότητας... Αν τελικά ο ιστορικός που ζει, όπως οφείλει, στο παρόν, δεν μπορεί να ενσωματώσει το παρελθόν στο δικό του παρόν, τότε δεν μπορεί να γνωρίζει το παρελθόν ούτε μπορεί να γράψει σχετικά με αυτό κάτι που να είναι αληθινό ή κατανοητό από τους συγχρόνους του (Clark, 1957). Με απλούστερα λόγια η απουσία «οριστικής» και «αμετάβλητης» ιστορίας δεν οφείλεται στο ιστορικό παρελθόν- το οποίο ούτως ή άλλως δεν αλλάζει- ούτε όμως στις πηγές που ούτως ή άλλως αποκαλύπτουν τη δική τους αλήθεια. Οφείλεται στο γεγονός ότι οι ιστορικοί κάθε γενιάς ερευνούν το παρελθόν σύμφωνα με τις αντιλήψεις που επικρατούν στο παρόν τους. Όπως προσέθετε ο Καρ, η απάντηση στο ερώτημα τι είναι ιστορία, «συνειδητά ή ασύνειδα, αντικατοπτρίζει τη θέση μας στον χρόνο και αποτελεί μέρος της απάντησής μας στο γενικότερο ερώτημα πώς βλέπουμε την κοινωνία στην οποία ζούμε».

³³ Κουλούρη ό.π. 62.

μνήμη θεσμική και ως στοιχείο θεμελίωσης οντότητας και προσδιορισμού τους. Μάλιστα, κατά την οπτική του Κόκκινου³⁴, «εγκαθιδρύουν μια γενεαλογία και μια πολιτισμική κληρονομιά που αφενός σφυρηλατούν την αίσθηση του συνανήκειν, τη συλλογική ταυτότητα και την ιστορική συνείδηση, αφετέρου νομιμοποιούν με ιστορικά ερείσματα την κρατική εξουσία». Οι κοινωνίες της νεοτερικότητας διευρύνουν την απόσταση του παρελθόντος τους, τον «βιόκοσμο» της παράδοσής τους και του ορίζοντα των προσδοκιών τους για το μέλλον. Η εν λόγω διεύρυνση, όπως δημιουργεί ανασφάλεια και αβεβαιότητα και κλυδωνισμούς, «ενεργοποιεί σπασμωδικές παλινωδίες και παλινδρομήσεις σε επινοημένους «ειδυλλιακούς» ή «χρυσούς αιώνες» βρίσκει ως ασφαλές λιμάνι το ιδεολόγημα της ιστορικής συνέχειας, του μύθου και της παράδοσης. Ο Κόκκινος φρονεί ότι, παρά τις όποιες διχαστικές διαφορές που προκύπτουν μέσα στην κοινωνία ύστερα από τα ιστορικά τραύματα, η ομογενοποίηση της συλλογικής μνήμης μέσα σε πολιτικό σκηνικό που διαμορφώνουν ανατροπές, δημιουργεί νέους ιδρυτικούς μύθους που είναι με τη σειρά τους γενεσιουργοί νέων δεσμών πολιτικής συνοχής και κοινωνικής αλληλεγγύης. Η τραυματική μνήμη φρονούμε, έτσι, ότι περνά σε μια *έν βαθεία ύπνώσει* κατάσταση. Ωστόσο, σε επίπεδο σύγχρονων μεταϋλιστικών δημοκρατιών που τις διαπερνά ένας πληθωρισμός μνήμης, στον «δυναμικό και μεταβαλλόμενο πολυπολισμό» και στις άτεγκτες γεωπολιτικές ιεραρχίες του παγκόσμιου συστήματος³⁵ πραγματοποιείται μια κριτική αναμέτρηση με το κακό τους παρελθόν³⁶. Με ειλικρινή -ή έστω ειλικρινοφανή- διάθεση αυτοκριτικής τέτοια προσέγγιση του παρελθόντος θεωρείται ως αναγκαίο προστάδιο και πρακτικό προαπαιτούμενο για να κατακτήσουν οι προαναφερθείσες δημοκρατίες την κοινωνική ειρήνη και τη συμφιλίωση. Πάντοτε σύμφωνα με τον Κόκκينو³⁷, η αφθονία της μνήμης στις κοινωνίες αυτές οφείλεται σε τρεις λόγους με πρώτο το αίσθημα ταπείνωσης λόγω της πρωτοφανούς βίας στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα κατά τον Hayden White που σχολιάζει την ερμηνευτική του Paul Ricœur· η Ιστορία έτσι μετασχηματίζεται στο «μόνο πράγμα που «μας» έμεινε για να οικοδομήσουμε πάνω σ' αυτήν μια ηθική της μέριμνας και μια πολιτική της ευθύνης». Δεύτερον ως «παροντιστικές» και «πολιτισμικά σχιζοφρενικές» οι κοινωνίες αυτές φοβούνται την πιθανότητα της απρόοπτης και αναπώρευτης μεταβολής των συνθηκών. Το στοιχείο του αιφνιδιασμού είναι και το εκτόπισμα του φόβου τους (ενδεικτικά ό,τι σχετίζεται με καταστροφές,

³⁴ Κόκκινος, Γ., (2016): 110-111.

³⁵ Ντάλης, Σ., (2015): 81.

³⁶ Ο Κόκκινος ό.π. (112) το χαρακτηρίζει ως «σκοτεινό και επίδικο».

³⁷ Επίσης ο Κόκκινος (2016): 112-113.

πόλεμο, οικονομική κατάρρευση, τρομοκρατία, μαζική μετανάστευση, Ολοκαύτωμα κ. ά.) και έτσι αντιμετωπίζουν κανονιστικά την ιστορική τους ταυτότητα και συνείδηση σε δύο άξονες: ο πρώτος είναι η επίγνωση της αδυναμίας τους να διατηρήσουν ζώσα τη μνήμη του παρελθόντος και ο δεύτερος να διαφυλάξουν την τραυματική μνήμη εξιδανικεύοντας το θύμα και τον επιζώντα μάρτυρα. Δηλαδή, τα ιστορικά αφηγήματα αυτών των κοινωνιών, όπως υπογραμμίζει ο Κόκκινος, είναι σε τροχιά γύρω από έναν πυρήνα που συναποτελούν η μνήμη, το ιστορικό τραύμα, η θυματική συνείδηση, η οδύνη και ο εγγενώς συγκρουσιακός χαρακτήρας της ιστορικής εμπειρίας και ερμηνείας³⁸ : ο Καστοριάδης αποκαλεί μεταφορικά «μεγάλο ύπνο» τον παροντισμό ως την αυτάρεσκη αποδοχή και διαστολή της σημασίας του παρόντος, την αναδίπλωση στο εφήμερο, τη συρρίκνωση της ιστορικής δημιουργικότητας των ανθρώπων και την κατάρρευση των προοπτικών για το μέλλον και τέλος την ακύρωση της δυναμικής σχέσης παρόντος -παρελθόντος, τη μουσειοποίηση, τουριστικοποίηση ή εργαλειοποίηση του παρελθόντος, την περιχαράκωση της ακαδημαϊκής γνώσης, στην ουσία την υποκατάσταση της ζώσας μνήμης που χάνεται με τη υπερτροφική νεκρή μνήμη και τη υποταγή του αιτήματος της αλήθειας σε άλλες ταυτοτικού χαρακτήρα μέριμνες». Επίσης, σύμφωνα με τον Traverso³⁹, η μνήμη ως σύνολο ατομικών αναμνήσεων και συλλογικών αναπαραστάσεων του παρελθόντος αντιπαρατίθεται προς την Ιστορία όπως διαλαμβάνεται ως «κριτικός λόγος πάνω στο παρελθόν: μια ανασύσταση των περασμένων γεγονότων και συμβάντων, με στόχο την πλαισιοθετημένη εξέταση και ερμηνεία τους». Η μνήμη αποβαίνει κατά τον ίδιο ένα από τα εργοτάξια⁴⁰ όπου δραστηριοποιείται επιστημονικά ο ιστορικός και η ιστορία χειραφετείται από αυτήν όπως την αντιμετωπίζει επιλεκτικά και συγκεκριμένα είτε ως εμπόδιο αν αφορά στο εφήμερο και παραπλανητικό των αναμνήσεων είτε ως πηγή που μπορεί να αξιοποιηθεί επιστημονικά υπό το πρίσμα της κριτικής προσέγγισης και ενός μεθοδολογικού πρωτοκόλλου. Έτσι η μνήμη και η Ιστορία συνυφαίνονται σε σχέση, απότοκο της οποίας μπορεί να είναι μια νέα ανάγνωση του παρελθόντος και κατ' αυτόν τον τρόπο

³⁸ Κόκκινος (2016): 115, 116,117. Ο Καστοριάδης εν προκειμένω χαρακτηρίζει ως ηθικό πλεονέκτημα του δυτικού κόσμου την ικανότητα αυτοκριτικής που αναπτύσσουν οι χώρες της δυτικής Ευρώπης μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο για τα δεινά και τα τραύματα που αυτός επέφερε στην ανθρωπότητα. Η Δύση έτσι «εισήλθε σε μια ιστορική φάση, η οποία χαρακτηρίζεται από την υποχώρηση στην κομφορμισμό, την έλλειψη δημιουργικής φαντασίας, τον άνευρο εκλεκτικισμό, τη γενικευμένη αποχαύνωση και τον μαζικό λήθαργο, καθώς επίσης και από τη συρρίκνωση της πολιτικής συμμετοχής, την επικράτηση του οικονομικού έναντι του πολιτικού και την αυτονόμηση της τεχνοεπιστήμης σηματοδοτώντας τη μεταμοντέρνα κατάσταση που πρώτος περιέγραψε ο Jean-François Lyotard».

³⁹ Traverso, E., (2016) 299 επ. στο κεφ. «Ιστοριοποιώντας τη μνήμη».

⁴⁰ Traverso, E., (2016): 293.

ένας ανεφοδιασμός της επιστήμης με νέες μεθοδολογικές πρακτικές⁴¹. Ωστόσο, το μη βιωμένο παρελθόν διαμορφώνει προσφυώς σύμφωνα με τον Συρόπουλο⁴² «όχι μόνο την ατομική, αλλά κυρίως τη συλλογική πολιτισμική και πολιτική ταυτότητά μας». Συμπεραίνουμε εδώ ότι ο άνθρωπος νιώθει ότι επιτηρείται και ελέγχεται συνεχώς από το μη βιωμένο παρελθόν του και συνεπώς αυτό ασυνείδητα χαράσσει τη στρατηγική που του υπαγορεύει τις όποιες επιλογές του βίου του, πράξεις και παραλείψεις του είτε παροντικές είτε μελλοντικές⁴³.

1.3. Το παρελθόν ως ιστορία και η προσωπικότητα του ιστορικού: νοείται αντικειμενικότητα στην ιστορία;

Η κατανόηση του παρελθόντος διαμέσου της Ιστορίας ως της επιστημονικής μελέτης, καταγραφής και αποτύπωσης του αποβαίνει πολλαπλά λειτουργική και παρίσταται πρόσφορη και σε άλλα πεδία σπουδής και συστηματικής έρευνας. Για τον όρο «Ιστορία» αναφέρονται στην πορεία του χρόνου πολλαπλά ρεύματα σκέψης, διαφορετικές σχολές και θεωρίες με δικό τους σκοπό, δεδομένα και μεθόδους. Η ιστορία ως σημαίνον (definiens) στην απόπειρα μιας ορολογικής αποσαφήνισής της μπορεί έτσι να προσλαμβάνει διαφορετικό νόημα (definiendum). Διαζευκτικά νοείται είτε ως το σύνολο των γεγονότων που έλαβαν χώρα στο παρελθόν και ενδιαφέρουν τον άνθρωπο -ταυτίζεται, άρα, ο όρος «ιστορία» με το παρελθόν, όπου εμπεριέχεται και

⁴¹ Για παράδειγμα ο «Νόμος της Ιστορικής Μνήμης» της Ισπανίας (Ley de Memoria Histórica, 2007): επισημαίνει ο Traverso ότι η ονομασία του νόμου αυτού συνδυάζει, μάλιστα σωρευτικά, δύο έννοιες που θεωρήθηκαν διακριτές μεταξύ τους στον 20ό αιώνα στο πεδίο των κοινωνικών επιστημών. Ο ίδιος νόμος φέρει στην ονομασία του τη μνήμη ως ουσιαστικό ενώ την ιστορία την «υποβιβάζει» σε επίθετο. Έτσι «η δικαιοσύνη, όχι μόνο αξιώνει να αποφαινεται για το παρελθόν, καθορίζοντας τους κανόνες με τους οποίους η κοινωνία πρέπει να σκέφτεται την ιστορία της, αλλά φαίνεται επιπλέον να υποδηλώνει ότι το παρελθόν είναι υπόθεση της μνήμης και ότι η ιστορία, στο ζήτημα αυτό, παρεμβαίνει, σε τελική ανάλυση, μόνο συμπληρωματικά». Η διαχείριση του δικαίου και της δικαιοσύνης γίνεται ιστορική αφήγηση όταν ο νόμος αυτός εισάγεται για να αναγνωρίσει και να αποζημιώσει, έστω συμβολικά, τα θύματα του δικτάτορα Φράνκο. «Ιστορία και μνήμη δεν είναι το ίδιο πράγμα, πρέπει όμως να αναγνωρίσουμε ότι μια «ιστορική μνήμη» υπάρχει: είναι η μνήμη ενός παρελθόντος που το θεωρούμε περίκλειστο και που έχει μπει πια στην ιστορία. Με άλλα λόγια, αυτός ο νόμος παραπέμπει στη σύγκρουση μεταξύ ιστορίας και μνήμης που χαρακτηρίζει την εποχή μας, σταυροδρόμι ανάμεσα σε διαφορετικές χρονικότητες, τόπο όπου διασταυράνονται βλέμματα προς ένα «συμβάν» ζωντανό και αρχαιοθετημένο ταυτόχρονα. Η συγγραφή της ιστορίας του 20ού αιώνα είναι άσκηση ισορροπίας σε σκοινί τεντωμένο ανάμεσα στις δύο αυτές χρονικότητες. Από τη μια, τα υποκείμενά της έχουν αποχτήσει, μέσα από την ιδιότητα του αυτόπτη μάρτυρα, την αναπόφευκτη θέση της πηγής για τους ερευνητές - από την άλλη, οι ίδιοι αυτοί ερευνητές δουλεύουν πάνω σ' ένα υλικό που διερευνά διαρκώς το προσωπικό τους βίωμα, κλονίζοντας και τη δική τους θέση». Παρόμοιος στην Ελλάδα ο Ν. 1285/1982 (ΦΕΚ Α' 115) για την Εθνική Αντίσταση.

⁴² Συρόπουλος, Σ., (2018) :241.

⁴³ Ομοίως ο David Lowenthal (1989): 1263–1280. «Ατομικά και συλλογικά παρελθόντα έχουν πολλά κοινά μεταξύ τους, όπως επιβεβαιώνεται από αναλογίες ανάμεσα σε προσωπικά βιώματα και τηρηθέντα εθνικά χρονικά. Δεν πρέπει ωστόσο οι αναλογίες να μας οδηγούν στο να παραβλέπουμε τις βαθιές διαφορές. Ό,τι γνωρίζουμε για το παρελθόν διαμέσου της μνήμης ανήκει κατά μεγάλο ποσοστό στην ιδιωτική προσωπική μας σφαίρα, ενώ ό,τι γνωρίζουμε για το παρελθόν μελετώντας την ιστορία είναι κυρίως συλλογικό και ελέγξιμο μέσα από προσβάσιμες πηγές». The Timeless Past: Some Anglo-American Historical Preconceptions, Journal of American History, Volume 75, Issue 4, 1 March 1989.

εκτυλίσσεται η διαδρομή της ανθρώπινης κοινωνίας είτε ως ο ίδιος ο επιστημονικός κλάδος με αντικείμενο τα γεγονότα καθαυτά⁴⁴. Ο ιστορικός ωστόσο, ως επιστήμονας, καλείται να ερευνά το παρελθόν, ενώ παράλληλα είναι ο ίδιος συμμετοχος και συνοδοιπόρος του κοινωνικού και κοσμικού γίνεσθαι και άρα συνδημιουργός της ιστορίας μαζί με τους άλλους ανθρώπους. Ο Bloch⁴⁵ παρομοιάζει τον ιστορικό με ανακριτή που προσπαθεί να επιτύχει την ανασύνθεση ενός εγκλήματος, το οποίο ο ίδιος δεν έχει δει για να το κατανοήσει, γιατί το παρελθόν στο σύνολό του είναι ένας καταρχήν αχαρτογράφητος τόπος. Συνεπώς, το αίτημα της αντικειμενικότητας της ιστορίας διαφέρει σαφώς από αυτό της καταγραφής της. Έτσι τα κρίσιμα στοιχεία ως προς τον τρόπο με τον οποίο τείνει αποφασιστικά να επικαθορίζεται η συγγραφή της ιστορίας μπορούν να συνοψιστούν τυπολογικά στα εξής:

α) Ποιος καταγράφει την ιστορία⁴⁶: εξεταστέα είναι η προσωπικότητά του ιστορικού, η ποιότητα της εκπαιδευτικής του υποδομής η έκταση της ευρυμάθειας, τα βιώματά του και η συστηματοποίησή τους σε πείρα, οι διανοητικές του κατακτήσεις, η πρόσληψη από αυτόν αισθητικών και λειτουργικών προτύπων. Επίσης, ενδιαφέρει ο επιστημονικός –συστηματικός προβληματισμός του για την ανάπτυξη της δικής του διανόησης και ερμηνείας των γεγονότων, που διευρύνει την έρευνα με λόγο κριτικό και επίμονα εξελεγκτικό ή και αποδομητικό απέναντι σε κάθε καταγεγραμμένη ιστορικά «βεβαιότητα» ή γενικευμένης αποδοχής αντίληψη που γίνεται αποδεκτή ως κανονικότητα και μάλιστα υπό την αίρεση της δημιουργίας νέων πεδίων επιστημονικής δράσης.

⁴⁴ Λιάκος, Α. (2007), 51-52: «Στην ελληνική παράδοση εννοιολογικοί μετασχηματισμοί του όρου *Ιστορία* όπως απεικονίζονται στη γλώσσα κατέληξαν σε έναν αστερισμό σημασιών, γύρω από τις οποίες εξελίχτηκε ο λόγος περί Ιστορίας και ο ίδιος ιστορικός λόγος ...Στους τραγικούς ποιητές το *ιστορείν* έχει την έννοια του *γινώσκειν, μαθάνειν, έξετάζειν*. Με αυτή τη σημασία, άλλωστε, χρησιμοποιήθηκε από τον Ηρόδοτο... Επομένως αυτός που ακούει τον όρο «Ιστορία» καταλάβαινε ότι μπορούσε να έχει τρεις βασικές σημασίες : 1) τη γνώση γεγονότων και συμβάντων βάσει προσωπικής εμπειρίας, 2) τη γενικότερη γνώση που σχηματίζεται με βάση προσωπική έρευνα και 3) την ίδια την έρευνα, σπουδή, την επιστήμη».

⁴⁵ Bloch, M., (1994): 75. «Βρισκόμαστε εν γνώσει τους στη θέση του ανακριτή, που πασχίζει να κάνει ανασύσταση σ' ένα έγκλημα, για το οποίο ποτέ δεν συνέτεινε στο να γίνει».

⁴⁶ Carr, E. H., (1983): 23. «Μελετήστε τον ιστορικό προτού αρχίσετε να μελετάτε τα γεγονότα. Αυτό ούτως ή άλλως δεν είναι πολύ δύσκολο να γίνει κατανοητό. Πρόκειται γι' αυτό που ήδη έχει πραγματοποιηθεί από τον ευφυή σπουδαστή που, όταν του συστήσουν να διαβάσει ένα έργο του μεγάλου ακαδημαϊκού Jones στο St. Jude, απευθύνεται σε κάποιον φίλο που σπουδάζει στο St. Jude για να ρωτήσει τι είδους άνθρωπος είναι αυτός ο Jones και ποιες είναι οι ερευνητικές του εμμονές. Όταν διαβάζεις ένα έργο της Ιστορίας πάντοτε να αφουγκράζεσαι τι κρύβεται πίσω από τα λόγια. Αν δεν μπορείς να αισθανθείς τον ήχο, τότε είτε είσαι εντελώς κουφός είτε ο ιστορικός σου είναι πληκτικός. Τα γεγονότα δεν είναι καθόλου σαν ψάρια στον πάγκο του ψαρά. Είναι σαν ψάρια που κολυμπούν σ' έναν τεράστιο και πολλές φορές απρόσιτο ωκεανό και αυτό που πιάνει ο ιστορικός θα εξαρτηθεί εν μέρει από την τύχη, αλλά κυρίως από ποιο μέρος του ωκεανού ο ίδιος διαλέγει να ψαρέψει και τι δόλωμα επιλέγει να χρησιμοποιήσει. Κι αυτοί οι δυο παράγοντες φυσικά προσδιορίζονται από το είδος των ψαριών τα που θέλει να πιάσει. Δηλαδή, ο ιστορικός θα βρει το είδος των γεγονότων που θέλει. Ιστορία σημαίνει ερμηνεία».

β) Ποιους σκοπούς ενδέχεται να εξυπηρετεί η Ιστορία: Ενδιαφέρει η πολιτική και κοινωνική κοσμοθεωρία του ιστορικού, η θεμελίωση των συμπερασμάτων και των κρίσεών του σε πηγές που μπορούν να επιβεβαιώνονται ως προς την αξιοπιστία τους και η ιδεολογική του βεβαιότητα⁴⁷. Σχετικό παράδειγμα από την κλασική ελληνική γραμματεία φέρει ο Λουκιανός από τα Σαμόσατα της Κομμαγηνής (125-180 π.Χ.)⁴⁸ που θεωρεί ότι ο ιστορικός πρέπει ανεπιφύλακτα να διαθέτει δύο χαρίσματα: ένα ενδιάθετο, την πολιτική σκέψη (*σύνεσιν πολιτικήν*) και ένα επίκτητο: τη συγγραφική ικανότητα (*δύναμιν ἑρμηνευτικήν*), που ωστόσο απαιτεί «συνεχή κόπο και μίμηση των αρχαίων». Είναι εδώ κατάδηλο ότι το παρελθόν, το αρχαίο στοιχείο, αναγορεύεται και από τον Λουκιανό ως πρότυπο, που ωστόσο δεν καθιστά τον ιστορικό ιδεολογικώς άδολο. Στο ίδιο έργο του -σημειωτέον ως σοφιστής- δίνει έμφαση στην εκ μέρους του ιστορικού «ζωηρή» τακτοποίηση των γεγονότων με τη φράση: *εἰς δύναμιν ἑναργέστατα ἐπιδείζαι αὐτά*⁴⁹.

γ) Σε τι βαθμό υπάρχει η δυνατότητα που απονέμεται στον ιστορικό εκ μέρους του κοινωνικοπολιτικού του περιβάλλοντος να αναπτύσσει την προσωπικότητά του μέσω του έργου του είτε ως ελεύθερος είτε ως στρατευμένος. Δηλαδή, εξεταστέο είναι αν του επιβάλλει η εξουσία να επιλέγει τα γεγονότα που καταγράφει, ώστε αυτή να τα αξιοποιήσει ως εντολή και απευθυντέα δήλωση εκ μέρους της πολιτικής εξουσίας και κοινωνίας σε συγκεκριμένους αποδέκτες.

Ο Carr υποστηρίζει σχετικά με το αντικείμενο της ιστορίας ότι τα ιστορικά γεγονότα δεν αφικνούνται στο παρόν «αγνά» από το παρελθόν, αλλά «διαθλώνται πάντα μέσα στο μυαλό εκείνου που τα καταγράφει»⁵⁰ και γι' αυτό προτείνει το ενδιαφέρον να εστιάζεται στην προσωπικότητα του συγγραφέα ιστορικού, όχι στα γεγονότα καθαυτά,

⁴⁷ Κόκκινος, Γ. (2003): 285. «Οι ιστορικές έννοιες δεν είναι ωστόσο νοητικές κατηγορίες αποκαθαρμένες από ιδεολογικά ίχνη. Ακόμα και οι επιστημονικές ιστορικές έννοιες φέρουν[...] τα ίχνη του επιστημολογικού παραδείγματος, της ιστοριογραφικής τάσης, του ιδεολογικού συστήματος, μέσα στα οποία εντάσσονται ως κόμβοι ενός ευρέος νοηματικού-ερμηνευτικού δικτύου. Με άλλα λόγια, ούτε οι επιστημονικές ιστορικές έννοιες είναι απαλλαγμένες από την επίδραση των διάχυτων κοινωνικών αναπαραστάσεων».

⁴⁸ Λουκιανός, *Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν* [34]: «φημι τοίνυν τὸν ἄριστα [45] ἱστορίαν συγγράφοντα δύο μὲν ταῦτα κορυφαίωτατα οἴκοθεν ἔχοντα ἤκειν, σύνεσιν τε πολιτικήν καὶ δύναμιν ἑρμηνευτικήν, τὴν μὲν ἀδίδακτόν τι τῆς φύσεως δῶρον, ἢ δύναμις δὲ πολλῆ τῆ ἀσκήσει καὶ συνεχῆ τῷ πόνῳ καὶ ζήλῳ τῶν ἀρχαίων προσγεγενημένη ἔστω».

⁴⁹ Plett, F.H., (2012) : 11. «Και όταν ο αναγνώστης που τον διάβασε νομίζει ότι βλέπει όσα περιγράφει (ὄρᾶν τὰ λεγόμενα) και μετά τον επαινεί, τότε είναι που η δουλειά του είναι τέλεια για τον δικό μας «Φειδία της ιστορίας» Θα δώσει την εντύπωση όχι ότι έχει ακούσει, αλλά ότι έχει δει (σ.σ. ως αυτόπτης μάρτυρας) ό, τι γράφει».

⁵⁰ Carr, E. X., (1983): 25.

όπως έχουν καταγραφεί⁵¹. Στο πλαίσιο αυτό η πολιτική διάνοια και η διπλωματική αναγκαιότητα μετέρχονται από κοινού ή χωριστά την ιστορία ως τη θεσμική μήτρα που παράγει όσο το δυνατόν περισσότερο αδιάσειστα επιχειρήματα για να πετύχουν τους σκοπούς τους. Γι' αυτό λοιπόν η διαφορετική απόδοση που προσλαμβάνει η ιστορία ως η αποτυπωμένη εκδοχή ενός προσώπου σχετικά με την πορεία της ανθρώπινης κοινωνίας αποκρυσταλλώνει διαμέσου του λόγου καταρχήν τη βούληση⁵² του ιστορικού

⁵¹ Στράους Λ., (1988):85. «Ο ιστορικός, όταν θεωρεί δεδομένο ότι οι αντικειμενικές αξιολογικές κρίσεις είναι αδύνατες, δεν μπορεί να πάρει πολύ στα σοβαρά τη σκέψη εκείνη του παρελθόντος, η οποία βασιζόταν στην υπόθεση ότι οι αντικειμενικές αξιολογικές κρίσεις είναι δυνατές, δηλαδή ουσιαστικά ολόκληρη τη σκέψη των προηγούμενων γενεών. Γνωρίζοντας προκαταβολικά ότι η σκέψη αυτή βασιζόταν σε μια θεμελιώδη πλάνη, στερείται το αναγκαίο έναυσμα για να προσπαθήσει να κατανοήσει το παρελθόν όπως αυτό κατανοούσε τον εαυτό του»..

⁵² Χαρακτηριστικός στην κινηματογραφική ταινία “Jackie” (2016) ο διάλογος μεταξύ της χήρας του John Fitzgerald Kennedy και ενός δημοσιογράφου, όταν μια εβδομάδα μετά τη δολοφονία του Προέδρου των ΗΠΑ της παίρνει συνέντευξη:

Jackie: Πέρασε ήδη μια εβδομάδα... Και του συμπεριφέρονται κιόλας σαν ένα παλιό σκονισμένο έργο τέχνης που πρέπει απλά να το βάλεις στο ράφι. Δεν είναι τρόπος αυτός να τον θυμόμαστε.

Δημοσιογράφος: Και πώς θα θέλατε, κα Κένεντι, να τον θυμόμαστε;

Jackie: Καταλαβαίνετε βέβαια ότι αυτή τη συζήτηση εγώ θα την επεξεργάζομαι, σε περίπτωση που τυχόν δεν πω ακριβώς αυτό που εννοώ...

Δημοσιογράφος: Με όλο το σεβασμό αυτό φαίνεται απίθανο κυρία. Σωστά. Ωραία. Λοιπόν, αυτή θα είναι δική σας εκδοχή για το τι συνέβη;

Jackie: ... Ξέρετε τι πιστεύω για την Ιστορία.

Δημοσιογράφος: Για την Ιστορία;

Jackie: Έχω διαβάσει πολύ. Περισσότερο απ' όσο ο κόσμος νομίζει. Όσο πιο πολύ διαβάσω, τόσο πιο πολύ αναρωτιέμαι. Όταν κάτι καταγράφεται, αυτό δεν το μετατρέπει σε αλήθεια;

Δημοσιογράφος: Ναι, είναι ό,τι πλέον μας απέμεινε.

Jackie : (διορθώνει) Ό,τι μας είχε απομείνει. Έχουμε την τηλεόραση τώρα. Τώρα ο κόσμος μπορεί να βλέπει με τα δικά του μάτια. (Noah Oppenheim, <https://scriptpipeline.com/jackie-screenplay>, προσπελάστηκε: 15-12-2016).

Επίσης, στην ταινία «Αλέξανδρος» (2004) στην τελευταία σκηνή ο Πτολεμαίος, σωματοφύλακας και στρατηγός του Αλεξάνδρου, ο οποίος υπερήλικας πλέον υπαγορεύει τα απομνημονεύματά του στον γραφέα Κάδμο λέει: «Ποτέ δεν πίστεψα στ' όνειρό του. Κανείς μας δεν πίστεψε. Αυτή είναι η αλήθεια της ζωής του. Οι ονειροπόλοι μάς εξαντλούν. Πρέπει να πεθάνουν προτού μας σκοτώσουν με τα ενοχλητικά τους όνειρα. Ή μάλλον σβηστό αυτό, Κάδμε. Είναι ανοησίες ενός γερο-παράλογου. Πρέπει να γράψεις : πέθανε από πυρετό και εξαιτίας αδυναμίας οργανισμού του».

https://www.springfieldspringfield.co.uk/movie_script.php?movie=alexander (προσπελάστηκε: 15-12-2016). Ακόμη, στην ταινία “Operation Finale” (2018) ο Ben Gurion, πρωθυπουργός του Ισραήλ, απευθυνόμενος στους διάκτες του εγκληματία πολέμου Eichmann λέει για να τονίσει την ιστορική ανάγκη της σύλληψής του: «Για πρώτη φορά στην ιστορία μας, θα κρίνουμε τον εκτελεστή μας. Θα προειδοποιήσουμε επίσης όποιον τυχόν θελήσει να ακολουθήσει το παράδειγμά του. Εάν αποτύχετε ... αυτός ξεφεύγει από τη δικαιοσύνη. Ίσως για πάντα. Για χάρη του λαού μας, σας παρακαλώ, μην αποτύχετε. Η μνήμη μας μπορεί να φτάνει στο παρελθόν μέσω της καταγεγραμμένης ιστορίας. Το βιβλίο με τις μνήμες ακόμη παραμένει ανοιχτό. Κι εσείς εδώ τώρα είστε το χέρι που κρατάει τη γραφίδα».

για το τι πρέπει και τι δεν πρέπει να καταγραφεί, δηλαδή ποιο γεγονός αξίζει τελικά να διατηρηθεί στον παρόντα και μέλλοντα χρόνο ως άξιο διαιώνισης⁵³. Ο παραδοσιακός τρόπος άλλωστε που χρησιμοποιείται στην αξιολόγηση του καταγράφοντος την ιστορία λαμβάνει ως κριτήρια την ακρίβεια των γεγονότων και την πειστικότητα των επιχειρημάτων. Αλλά το να είναι κάποιος «καλός» ιστορικός δεν εξαντλείται στα κριτήρια αυτά. Οι ιστορικές αφηγήσεις που απολαμβάνουν τον θαυμασμό και που αντέχουν στον χρόνο είναι αυτές που δημιουργούν το παρελθόν στη φαντασία του αναγνώστη δημιουργώντας την καθολική ψευδαίσθηση ότι τα γεγονότα μαρτυρούνται στα μάτια της διάνοιας έτσι όπως ακριβώς συνέβησαν. Οι αρχαίοι κριτικοί αποκάλεσαν αυτό «ενάργεια»⁵⁴. Βέβαια στη σύγχρονη εποχή ο λόγος στην έντυπη ή ψηφιακή ενημέρωση στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, στον κινηματογράφο, στη λογοτεχνία και στο θέατρο βρίσκει πιο αποτελεσματικό βήμα έκφρασης ενώπιον παγκόσμιου πλέον κοινού και πράγματι διαμέσου αυτών μπορούν να διαμορφώνονται πολιτικές συνειδήσεις⁵⁵. Εξάλλου κατά τον Marwick⁵⁶ το παρελθόν ως καταγεγραμμένη Ιστορία «αφορά σε γεγονότα (μάχες, δολοφονίες, εισβολές, εκλογές) που πραγματοποιήθηκαν, σε κοινωνίες που γνώρισαν ακμή και πτώση, σε ιδέες και θεσμούς, διατροφικές συνήθειες, έθιμα και κάθε είδος ανθρώπινης συμπεριφοράς του παρελθόντος». Και εδώ ακριβώς, κατά τον ίδιο, έγκειται η μεγαλύτερη δυσκολία, δηλαδή, στον εξ ορισμού δεδομένο χρόνο που παρέρχεται και στο ότι στην παρέλευση αυτή ο άνθρωπος είναι θνητός, ωστόσο οι κοινωνίες μέσα στις οποίες συζεί με τους άλλους ανθρώπους ως πολιτικό ον, αφήνουν τα ίχνη τους προδίδοντας τη σχέση τους με το παρελθόν από το

https://www.springfieldspringfield.co.uk/movie_script.php?movie=operation-finale (προσπελάστηκε: 12-10-2018).

⁵³ Βούρη, Σ.,(30). Θεωρείο παιδαγωγικά ρεύματα στο Αιγαίο, Η διδασκαλία της Ιστορίας στη σύγχρονη πολιτική συγκυρία, Τ.2 Νοέμβριος 2006, <http://www.pre.aegean.gr/revmata/issue-2.html>. «Δεν υπάρχει αναγκαστικά μια και μόνη «ορθή» εκδοχή ενός ιστορικού γεγονότος, αλλά πολλοί διαφορετικοί τρόποι ερμηνείας του που εξαρτώνται από τις απόψεις των ιστορικών, των πολιτικών, των δημοσιογράφων. Λόγω του αποσπασματικού, επιλεκτικού, μερικού χαρακτήρα της ερμηνείας όλες οι ερμηνείες είναι δυνατόν να έχουν ισχύ. Το ίδιο ιστορικό γεγονός ερμηνεύεται με διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με την οπτική γωνία του ιστορικού, την προοπτική του, την εποχή του και τις πηγές που χρησιμοποίησε. Οι ιστορικές πηγές (επίσημα έγγραφα, οπτικοακουστικά αρχεία κ.λπ) αποτυπώνουν την άποψη των προσώπων που δίνουν τις πληροφορίες. Συνεπώς, η χρησιμότητα των πηγών έγκειται στη δυνατότητα που παρέχουν στους μαθητές για κριτική ανάλυση των πληροφοριών τους: για ποιον γράφτηκε το έγγραφο, με ποιο σκοπό και σε ποια συγκυρία».

⁵⁴ Flower, M.A., (2017): 301, στο “The Cambridge Companion to Xenophon” υποσημ. 2, Walker, A. D., (1993): 353-377, “Enargeia and the spectator in Greek historiography,” TAPA 123: 353–77.

⁵⁵ Συρόπουλος, Σ., 2018): 32. Επίσης, στο ίδιο σημ. 27 για τη σχέση κινηματογράφου και Ιστορίας βλ. Ferro, M. (1994) “Cinéma et Histoire”, Gallimard, (ελλ. έκδ. «Κινηματογράφος και Ιστορία», 2001, μτφρ. Π. Μαρκέτου, Μεταίχμιο).

⁵⁶ Marwick (1989): 1-2.

οποίο προέρχονται⁵⁷. Ειδικά η ελληνική κλασική αρχαιότητα και η αρχαία ιστορία, στην πολιτική και διπλωματική αξιοποίηση των οποίων στον παρόντα Δυτικό Κόσμο επικεντρώνει το ενδιαφέρον της η έρευνα αυτή, αποτελούν -και αυτές- τις ερμηνευτικές αποδόσεις των καταγραφών τους εμποτισμένες στην υποκειμενικότητα των απόψεών τους και τοποθετημένες μέσα στο εύρος των προσλαμβανουσών παραστάσεων τους ακόμη και των μη βιωμένων⁵⁸. Οι τελευταίες μάλιστα θεωρούνται ότι επηρεάζουν ακόμη περισσότερο τον χαρακτήρα και τις στάσεις που υιοθετεί ο άνθρωπος. Γι' αυτό συμφωνούμε ότι δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «αντικειμενική»⁵⁹ η απόπειρα ή

⁵⁷ Σχετικά ο Benedetto Croce (1966), σελ. 33- 34, θεμελιώνει την κρίση αυτή ακόμη περισσότερο με τα εξής λόγια : «Είμαστε προϊόν του παρελθόντος και ζούμε βυθισμένοι μέσα στο παρελθόν, που μας πιέζει γύρω γύρω. Πώς να κινηθούμε προς μια νέα ζωή, πώς να δημιουργήσουμε τη δική μας νέα δράση, δίχως να εξέλθουμε από το παρελθόν, δίχως να βάλουμε τους εαυτούς μας πάνω από αυτό; Και πώς να βάλουμε τους εαυτούς μας πάνω από το παρελθόν, αν είμαστε εμείς μέσα του κι αυτό μέσα σε μας; Δεν υπάρχει παρά μόνο μια διέξοδος, αυτή της σκέψης, που δεν διαρρηγνύει τη σχέση με το παρελθόν, μα υψώνεται ιδανικά πάνω από αυτό και το μετατρέπει σε συνείδηση. Χρειάζεται να κοιτάζουμε στα μάτια το παρελθόν ή χωρίς λεκτικές μεταφορές να το υποβιβάζουμε σε διανοητικό πρόβλημα και να το επιλύουμε με μια πρόταση αλήθειας που θα αποβαίνει η ιδανική προϋπόθεση για την νέα μας δράση και τη νέα μας ζωή. Έτσι ενεργούμε κάθε μέρα όταν, αντί να πέσουμε εξαιτίας των αντιξοοτήτων που μας έχουν πλήξει και να παραπονούμαστε και να ντρεπόμαστε για τα λάθη που έχουμε κάνει, εξετάζουμε το γεγονός, ερευνούμε την προέλευσή του, ανατρέχουμε στη διαδρομή του και με ενημερωμένη συνείδηση, ακολουθώντας την οικεία μας έμπνευση, σχεδιάζουμε αυτό που μας βολεύει ή είμαστε υπόλογοι να κάνουμε και είμαστε πρόθυμοι και ανυπόμονοι να το πράξουμε. Με τον ίδιο τρόπο η ανθρωπότητα συμπεριφέρεται πάντα μπροστά στο μεγάλο και ποικίλο παρελθόν της. Γράφοντας ιστορίες – σημειώσε κάποτε ο Γκαίτε - είναι ένας τρόπος να απαλλαγούμε από το βάρος του παρελθόντος. Η ιστορική σκέψη συλλαμβάνει το παρελθόν για να το μετατρέψει σε χρήσιμο, το μεταποιεί σε αντικείμενό της και έτσι η ιστοριογραφία μάς απελευθερώνει από την Ιστορία».

⁵⁸ Συρόπουλος (2018): 157,158. «Κατά καιρούς έχουν παρουσιαστεί αρκετές μελέτες που εισηγούνται τις βασικές αρχές που οφείλει να ασπάζεται ο ιστορικός, ώστε να επιτυγχάνεται η κατά το μέγιστο έγκυρη και αντικειμενική ανασύσταση του παρελθόντος. Ωστόσο, όπως συχνά τονίζω στις πανεπιστημιακές παραδόσεις στα μαθήματα Αρχαίας Ελληνικής Ιστορίας, η μέγιστη ερευνητική αρχή συνίσταται στο αξίωμα ότι δεν υπάρχει αντικειμενική ιστορία. Πιο σωστά, δεν επιτρέπεται να μιλούμε για αντικειμενική καταγραφή της ιστορίας, εφόσον η ερμηνεία του παρελθόντος εξαρτάται από τη μελέτη των πηγών, που στις περισσότερες περιπτώσεις είναι η άποψη συγκεκριμένων ατόμων για τα γεγονότα της εποχής τους ή για τα γεγονότα περασμένων εποχών. Είναι αρκετά λογική η σκέψη ότι κάθε συγγραφέας είναι προϊόν των πολιτισμικών και πολιτικών συγκυριών του δικού του παρόντος και, όσο και αν θέλει να το αποφύγει, το έργο του είναι βαθιά επηρεασμένο από τα βιώματά του, την κοσμοθεωρία του, ακόμη και την κοινωνική του θέση, την καταγωγή του ή το φύλο του. Όπως επεσήμανε ο Luciano Canfora, η αφηγηματική ανακατασκευή των γεγονότων του παρελθόντος στηρίζεται σε μία βασική ασάφεια: «ότι υπάρχει οπωσδήποτε η πιθανότητα να γράψεις μια τέτοια αφήγηση, αφήνοντας κατά μέρος το τυχαίο, το προσωρινό, τη διαφορετική ποιότητα, το διαφορετικό επίπεδο και τον διαφορετικό σκοπό των διαθέσιμων πηγών». Ο Le Goff (1998): 10, είναι εδώ σύμφωνος: «Η μνήμη είναι η πρώτη ύλη της ιστορίας. Διανοητική, προφορική ή γραπτή, είναι η πηγή από την οποία αντλούν οι ιστορικοί. Επειδή λειτουργεί συνήθως ασυνείδητα, η μνήμη είναι πιο επικίνδυνα εκτεθειμένη στις χειραγωγήσεις του χρόνου και των κοινωνιών απ' ό,τι η ίδια η ιστορική επιστήμη».

⁵⁹ Ο Moniot (2002):125, επιλέγει ξεκάθαρα τον χαρακτηρισμό «αδαείς» σχετικά με όσους θέτουν συχνά ζήτημα αντικειμενικότητας της Ιστορίας. Προτείνει έτσι δύο τρόπους για να τους αντιμετωπίσει. «Ο πρώτος έχει ως εξής : οι ιστορικοί είναι τίμιοι, αμερόληπτοι ή απαλλαγμένοι από πάθη, Διαθέτουν δηλαδή ιδιότητες ψυχολογικές και ηθικές. Από ποιο θαύμα οι αρετές αυτές θα είναι διαφορετικά διαμοιρασμένες στη συντεχνία των ιστορικών από ό,τι στους υπόλοιπους ανθρώπους; Οι ιστορικοί, ευτυχώς, είναι άνθρωποι, όπως όλοι οι άλλοι! Και γιατί τίθεται το ζήτημα αυτό; Στο όνομα μιας επιθυμητής αντικειμενικότητας (π.χ. «θα ήθελα να μπορούσα να πιστέψω τους ιστορικούς»); Η θέση αυτή είναι συμπαθητική, αλλά λίγο επιπόλαιη. Ή μήπως στο όνομα μιας απειλούμενης υποκειμενικότητας (π.χ. «θα ήθελα να μπορούσα να αμφισβητήσω τους ιστορικούς»); Όσοι λοιπόν θέτουν ένα τέτοιο πρόβλημα ας

η πράξη καθαυτή της συγγραφής της ιστορίας⁶⁰. Για την αρχαία ελληνική διανόηση η ιστοριογραφία δεν υπήρξε ποτέ πολιτικώς ουδέτερη⁶¹, καθώς στους τελευταίους αιώνες η αρχαιογνωσία (αρχαία ελληνική ιστορία και μυθολογία) είδε τις πολυπολιτισμικές κοινωνίες εξαιτίας της πολυσχιδίας των δομών τους να χρειάζονται να οικοδομούν πολιτικές με μια ιδεολογική διαλεκτική αλληλόδραση ελευθερίας-δημοκρατίας και δικαιοσύνης και να εμβαθύνουν δυναμικά στην ελευθερία και την καθολική συμμετοχή των στα κοινά⁶². Ενδεικτική εδώ είναι η προσφυής άποψη του Κοντογιώργη ότι, δηλαδή, ο Θουκυδίδης στο έργο του δίνει μια ζωντανή απεικόνιση της πολιτικής ζωής,

απευθυνθούν σε άλλους οδηγούς, είναι εύκολο να τους βρει κανείς! Ο δεύτερος αφορά περισσότερο την ίδια τη σημασία της αντικειμενικότητας: μπορούμε να κρατήσουμε την στην Ιστορία και στις κοινωνικές επιστήμες στο σύνολό τους την απαραίτητη μεθοδολογική απόσταση από το αντικείμενο της μελέτης ή τουλάχιστον να συνειδητοποιούμε όλα εκείνα τα στοιχεία του εαυτού μας τα οποία αποτυπώνουν στο αντικείμενο αυτό και αναλογιστούμε τις συνέπειες; Εδώ η αντικειμενικότητα δεν είναι ούτε ιδιότητα που αφορά συγκεκριμένα έργα (να τοποθετήσουμε σε ένα ράφι τα αντικειμενικά βιβλία και σε ένα άλλο τα υποκειμενικά) ούτε κάτι αφηρημένο. Είναι μια σχέση, μια σχέση που διατηρούμε με το αντικείμενο της μελέτης και αυτή η σχέση αφορά οπωσδήποτε τους συγγραφείς: τον βαθμό, δηλαδή, στον οποίο διασαφηνίζουν κάτι τέτοιο στον εαυτό τους και στους άλλους. Αφορά όμως : αντιμετωπίζουν ένα βιβλίο και το περιεχόμενό του με λιγότερη ή περισσότερη προσοχή ευπιστία, απαιτητικότητα, πρωτοβουλία ή προσωπικό στίγμα· υπάρχουν αφελείς αναγνώσεις απόλυτα αντικειμενικών έργων και αντικειμενικές αναγνώσεις βιβλίων που στερούνται κάθε αντικειμενικότητας (κάτι που δεν μεταβάλλει το χαρακτήρα τους).

⁶⁰ Συρόπουλος, Σ., (2005) : 23. «Θα ωφελούμασταν περισσότερο, εάν αντιμετωπίζαμε τα γεγονότα με μια καλοπροαίρετη αμφισβήτηση στοχεύοντας περισσότερο στη μελέτη και στη σύγκριση διαφορετικών πηγών και εκδοχών για το ίδιο γεγονός –όπου αυτό είναι δυνατόν- και προσπαθώντας να αναπαραστήσουμε το ιστορικό πλαίσιο της εποχής που περιγράφεται εμπλουτίζοντας την εικόνα μας γι' αυτό με περισσότερα στοιχεία που θα αφορούν την ίδια την κοινωνία, την πολιτική και κοινωνική ιδεολογία της εποχής, τις συνθήκες της οικονομίας, αλλά ακόμη και την προσωπικότητα του ίδιου του συγγραφέα που περιγράφει τα γεγονότα».

⁶¹ Συρόπουλος 159, 160 «Στη συλλογική έκδοση διαφόρων άρθρων του σύγχρονου στοχαστή P. Vidal-Naquet, με τίτλο «Πέρα από την Αρχαία Ελληνική Δημοκρατία» (τίτλος πρωτοτύπου: «La Démocratie grecque vue d' ailleurs»), διαγράφεται ο τρόπος συγκρότησης του αστικού προσώπου της Αθήνας στη Γαλλία του περασμένου αιώνα. Ο P. Vidal-Naquet κατακρίνει τον τρόπο με τον οποίο ο Ντυρύ ερμήνευσε την ιστορία των πολιτικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων της κλασικής Αθήνας, προσαρμόζοντας, ουσιαστικά, τα ιστορικά δεδομένα στις προσωπικές του αντιλήψεις όσον αφορά την αντιπροσώπευση του καθεστώτος και την πρωταρχικότητα του οικονομικού παράγοντα ως εξελικτικής δύναμης της αρχαίας Αθήνας. Το παράδειγμα του Ντυρύ δεν αποτελεί τη μοναδική περίπτωση μη αντικειμενικής προσέγγισης της –εξίσου μη αντικειμενικής– καταγραφής του ιστορικού παρελθόντος της αρχαίας Ελλάδας. Ο τρόπος με τον οποίο η ιστοριογραφία της Ελλάδας δεν υπήρξε ποτέ απολιτική φαίνεται καθαρά από τη διαμάχη που είχαν εκπρόσωποι διαφορετικών απόψεων στις αρχαίες του 19ου αιώνα, όταν η ελληνική ιστορία έγινε αντικείμενο παγκόσμιου ενδιαφέροντος και εν δυνάμει πολιτικού υλικού. Κατά τη διάρκεια ενός μεγάλου μέρους του 19ου αιώνα, η Αθήνα υπήρξε σημαντικό εφελτήριο για προοδευτικές κριτικές της κοινωνίας, αλλά από τη δεκαετία του 1880 και μετά οι ιστορικοί άρχισαν σταδιακά να αρνούνται ότι η αρχαία Ελλάδα ήταν σχετική με τη σύγχρονη πολιτική. Χάρη στο έργο του F. M. Turner [(1981): 187-263], η τάση αυτή παρατηρείται πιο εμφανώς στη Μ. Βρετανία, αν και σίγουρα δεν περιορίζεται μόνο σε αυτήν τη χώρα».

⁶² Συρόπουλος, Σ., (2006): 243: «Οι σύγχρονες πολυπολιτισμικές συνθήκες πολώνονται σε ένα αντιφατικό πλέγμα αναγκών που συνοψίζεται από τη μία στην ανάγκη ενίσχυσης της πολιτισμικής ετερότητας και διατήρησης της επίγνωσης τουλάχιστον του ιστορικού παρελθόντος ως βάσεις του εθνικού χαρακτήρα. Από την άλλη η σύγχρονη πραγματικότητα τουλάχιστον για τα βιομηχανικά αναπτυγμένα κράτη (όπως η Αγγλία) απαιτεί την υπέρβαση των εθνικών διαχωρισμών και την εμφύτευση τρόπων ζωής από όλα τα σημεία του πλανήτη» . Τίτλος κεφαλαίου : «Τα μαθήματα της ελληνικής αρχαιογνωσίας στα αναλυτικά προγράμματα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Αγγλία και τις ΗΠΑ» στο: Κόκκινος, Γ., Νάκου, Ε., «Προσεγγίζοντας την ιστορική εκπαίδευση στις αρχές του 21^{ου} αιώνα».

της λειτουργίας των πολιτικών συστημάτων της εποχής, εν οίς και της δημοκρατίας⁶³. Κάθε νους, εν τέλει, που καλείται να ερμηνεύει και να αποτυπώνει τα ιστορικά γεγονότα, όποιο κι αν είναι το υλικό των αναφορών του, εμφορείται από τις προσωπικές του αντιλήψεις για τον άνθρωπο και την κοινωνία και αντανακλά τη δική του εποχή, κοσμοθεωρία και παιδεία⁶⁴. Εγκαθίσταται έτσι γραμμικά μια διαλεκτική σχέση μεταξύ

⁶³ Κοντογιώργης, Γ., (2006): 416.

⁶⁴ Λιάκος, Α., «Μεταμοντερνισμός και Ιστορία»: «Στη δεκαετία του 1970 εμφανίστηκε μια αναβίωση της κριτικής του Νίτσε στο επιστημονικό πνεύμα της εποχής του (Η χαρούμενη επιστήμη) και στις κυρίαρχες στον δυτικό πολιτισμό πεποιθήσεις στην ύπαρξη αντικειμενικής αλήθειας. Ο Γερμανός φιλόσοφος πίστευε ότι το αντικείμενο της ιστορικής έρευνας προσδιοριζόταν από την υποκειμενική διάθεση και τις επιθυμίες των ιστορικών και επομένως «τα γεγονότα είναι ακριβώς αυτό που δεν είναι· είναι μόνο ερμηνείες». Με αφετηρία αυτές τις αντιλήψεις τονίστηκε ο λογοτεχνικός χαρακτήρας των ιστορικών κειμένων και τα μυθοποιητικά στοιχεία που αναπόφευκτα περιλαμβάνει ο ιστορικός λόγος. (Το βιβλίο σταθμός: Heyden White, Metahistory, 1973). Η ιδέα της ιστορικής αντικειμενικότητας τέθηκε στο στόχαστρο. Παράλληλα, υπό την επίδραση της γλωσσολογικής θεωρίας του Σουρ, η οποία διήνυσε μια μακρά πορεία γονιμοποίησης πολλών κλάδων από τη θεωρία της λογοτεχνίας ως την κοινωνική ανθρωπολογία, τονίστηκε από θεωρητικούς της λογοτεχνίας (Μπαρτ, Ντεριντά, Ντε Μαν κ.ά.) ότι η γλώσσα δεν αναφέρεται αλλά κατασκευάζει την πραγματικότητα. Σε ό,τι αφορά την Ιστορία, σύμφωνα με τις αντιλήψεις αυτές, οι πηγές μπορούν να θεωρηθούν κείμενα, λεκτικές κατασκευές. Οι κατασκευές αυτές δεν μας μεταφέρουν, κατά τον Φουκό, πληροφορίες για την πραγματικότητα. Πρέπει να τις αντιμετωπίσουμε ως «μνημεία» που μας δείχνουν κυρίως τους αντιληπτικούς τρόπους μέσα από τους οποίους κάθε εποχή συλλαμβάνει αυτό που θεωρεί πραγματικότητα και εντέλει την κατασκευάζει. Έτσι ο Μπαρτ (1967) υποστήριξε ότι ο ιστορικός λόγος χαρακτηρίζεται από «αληθοφάνεια», η οποία ήταν ένα χαρακτηριστικό της κουλτούρας μιας εποχής που εκφράστηκε σε πολλά πεδία, όπως λ.χ. στο ρεαλιστικό μυθιστόρημα. Ο ιστορικός λόγος επομένως δημιουργεί μια αυταπάτη αναφορικότητας σε μια εξωτερική πραγματικότητα. Ένας κοινός παρονομαστής στην κριτική αυτή είναι ότι ο ιστορικός λόγος επικαλούμενος την αλήθεια και την αντικειμενικότητα λειτουργεί ως λόγος εξουσίας. Τα επιχειρήματα αυτά συνοψίζουν τον ιστορικό σκεπτικισμό και προέρχονται από διανοητικά περιβάλλοντα εντός και εκτός του ιστορικού επαγγέλματος. Η ιστοριογραφία και το γενικότερο ενδιαφέρον στην Ιστορία, είτε εκφράζεται σε ιστορικά έργα είτε διαφοροτρόπως, δεν μπορεί να απομονωθεί από τις ευρύτερες πολιτισμικές και κοινωνικές εξελίξεις. Διασταυρώνεται συνεχώς με αυτές. Συνέβη όμως το εξής, εκ πρώτης όψεως, παράδοξο: ο αρχικός πυρήνας της μεταμοντερνιστικής κριτικής προέρχεται από την αντιμοντερνιστική κριτική στα τέλη του περασμένου αιώνα (γι' αυτό και το ανανεωμένο ενδιαφέρον για τον Νίτσε), την οποία είχαν περισυλλέξει τότε τα διανοητικά κινήματα της Δεξιάς, του αντικοινοβουλευτισμού και του πολιτικού ιρασιοναλισμού. Η κριτική όμως αυτή μεταλλάχθηκε μετά το γενικευμένο «1968» που εξέφρασε μια παρόμοια αμφισβήτηση στις ιδέες της προόδου, της επιστήμης και της λογικής τόσο του καπιταλιστικού κόσμου όσο και του κρατικοποιημένου μαρξισμού. Οι ιδέες αυτές χρησιμοποιήθηκαν ως πηγή έμπνευσης από διανοητικά περιβάλλοντα που σε γενικές γραμμές είχαν την αφετηρία τους στην πανεπιστημιακή Αριστερά. Έτσι σήμερα παρακολουθούμε τον σχηματισμό μιας νέας ορθοδοξίας. Κάθε ορθοδοξία όμως, ως διαδικασία και πρόθεση, απειλεί την ελευθερία μας. Για τον λόγο αυτόν οφείλουμε να συγκεντρώσουμε τις διανοητικές μας δυνάμεις όχι στην απόκρουση των αλλαγών, οι οποίες έχουν αλλάξει το τοπίο στο οποίο εργάζονται οι ιστορικοί, αλλά στο να ανοίξουμε ρήγματα στην εικόνα αυτού του τοπίου. Άλλωστε ένα από τα ισχυρά επιχειρήματα της ιστορικής σκέψης ήταν πάντοτε η δυνατότητά της να διαρρηγνύει τα πλαίσια αντιλήψεων που θέτει η συγχρονικότητα. Ένα από τα ρήγματα αυτά προσφέρει το έργο του ρώσου ιστορικού της τέχνης και σημειωτικού Μπορίς Ουσπένσκι, ο οποίος, μαζί με τον Γιούρι Λότμαν, ανήκει στους διασημότερους εκπροσώπους της «σχολής του Ταρτού». Σύμφωνα με τον Ουσπένσκι, οι αντιδράσεις και η συμπεριφορά μιας συλλογικότητας είναι ανάλογη με τα ερεθίσματα τα οποία δέχεται. Εξαρτώνται όμως από το σύστημα με το οποίο διαβάσει αυτά τα νέα μηνύματα και από τον συσχετισμό ανάμεσα στα μηνύματα και στις πεποιθήσεις της. Στις πεποιθήσεις αυτές βρίσκεται ο κώδικας ανάγνωσης της συγκεκριμένης κοινωνίας. Ο ιστορικός πρέπει να αποδομήσει αυτόν τον κώδικα. Να βρει δηλαδή πώς από τη συγκεκριμένη κοινωνία εξηγούνται τα γεγονότα, ποιο νόημα τους αποδίδεται. Οι αντιδράσεις μιας συλλογικότητας στα γεγονότα, στα μηνύματα που δέχεται, συγκροτούν «φράσεις» που γενικεύονται σε μια «γλώσσα» (με τη μεταφορική και σημειωτική έννοια του όρου). Η «γλώσσα» αυτή ενοποιεί τη συλλογικότητα και τη συγκροτεί σε υποκειμενικότητα. Με την παρέλευση του χρόνου η «γλώσσα» της κοινωνίας αλλάζει, αλλά σε κάθε συγχρονικό πεδίο μπορεί να

του ιστορικού και του παρελθόντος ως αντικειμένου της εργασίας του⁶⁵. Γίνεται έτσι φανερό ότι η εκάστοτε κρατούσα πολιτική δύναμη με τη βοήθεια του παρελθόντος, ως αναντίρρητα σταθερού σημείου αναφοράς και μήτρας συλλογικής ταυτότητας, πράγματι ενδιαφέρεται είτε να καθιερώσει είτε να συντάξει και να διατηρήσει πολιτεία. Με τον τρόπο αυτό η εξουσία εξαιτίας των κοινωνικών και πολιτικών της δεσμεύσεων τείνει να μετατρέπει τη λειτουργία του παρελθόντος από ανάγνωσμα -απλώς- της ιστορίας ή από μύθο σε δραστικό επικοινωνιακό μέσο που καταπαίθει ή μεταπαίθει την κοινωνία ⁶⁶ ως

περιγραφεί ως σύστημα, ως μηχανισμός. Έτσι τα ίδια τα γεγονότα ερμηνεύονται διαφορετικά σε διαφορετικές «γλώσσες». Η διαφορετική ερμηνεία συνίσταται στον κατακερματισμό του κειμένου και στην επιλεκτικότητα, στον διαφορετικό προσδιορισμό αιτιών και αποτελεσμάτων. Το ιστορικό μοιάζει της Πηνελόπης: πλέκει και ξεπλέκει συνεχώς το κείμενο του παρελθόντος. Έτσι, ένα γεγονός που έχει σημασία για μια εποχή μπορεί να μην έχει καμία θέση και επομένως καμία σημασία, στο αντιληπτικό σύστημα μιας άλλης εποχής. Από την άλλη μεριά, το σύστημα των αναπαραστάσεων από τους κοινωνικούς αποδέκτες επιστρέφει και προσδιορίζει τον μηχανισμό ανάπτυξης των συμβάντων και την ιστορική διαδικασία. Η διαδικασία αυτή, που περιγράφηκε ως τώρα, αποτελεί το επικοινωνιακό μοντέλο της ιστορικής διαδικασίας και βρίσκεται σε αναλογία με τη γλωσσική δραστηριότητα. Ο ιστορικός επομένως δεν έρχεται αντιμέτωπος με ένα σωρό γεγονότων ατάκτως ως οι κέραμοι ερμιμμένων, από τα οποία διαλέγει αυθαίρετα και με αυθαίρετους συνδυασμούς κατασκευάζει ιστορίες. Έρχεται σε επαφή με το παρελθόν μέσα από τις διαδοχικές προσεγγίσεις του εκάστοτε παρόντος προς το παρελθόν του, όπως είναι ενσωματωμένα στη μνημονική και στην ιστορική παράδοση. Χωρίς αυτή τη διαμεσολάβηση καμία ιστορική σύνθεση δεν θα ήταν δυνατή. Μελετώντας τις πηγές μας δεν ανακαλύπτουμε γυμνές και άδολες πληροφορίες. Οι πληροφορίες είναι ενταγμένες σε ερμηνευτικά πλαίσια. Τα γεγονότα δεν είναι «εκεί» και απλώς συμβαίνουν. Συμβαίνουν ακριβώς επειδή έχουν και παράγουν νόημα. Από αυτή την άποψη το γεγονός είναι μια σχέση ανάμεσα σε κάτι που συμβαίνει και σε ένα δεδομένο συμβολικό σύστημα που το αντιλαμβάνεται και το περισυλλέγει. Από τις πηγές (που αποκρυσταλλώνονται εντός ορισμένου συμβολικού συστήματος) ως το σύγχρονο ιστορικό υποκείμενο υπάρχει ένα συνεχές αναγνώσεων και ερμηνειών του παρελθόντος. Ένα συνεχές ασφαλώς με κόμβους, κενά και αντιφάσεις. Όπου κάποιες αναγνώσεις υπερτερούν ή και περιθωριοποιούν άλλες. Παρ' όλα αυτά όμως πρόκειται για συνεχές που πολλαπλασιάζει σε μια απειρία αναγνωστικών πράξεων την αφηγηματοποίηση της Ιστορίας. Αυτή ακριβώς η απειρία αναγνωστικών πράξεων είναι μια κοινωνική διαδικασία, η οποία με τη σειρά της ελαχιστοποιεί την καταστατική αυθαιρεσία της ιστορικής του παρελθόντος που περιγράφει η μεταμοντέρνα θεωρία. Ελαχιστοποιεί βέβαια δεν σημαίνει ότι αναίρει πλήρως. Η αντιμετώπιση αυτή του ιστορικού ως αναγνώστη και ως συγγραφέα μέσα από εναλλασσόμενες θέσεις συνεπάγεται ότι ο ιστορικός ως αναγνώστης λειτουργεί αποδομώντας τα κείμενα που διαβάζει και ως συγγραφέας δημιουργεί κείμενα τα οποία εναπόκειται στους αναγνώστες όπως και στους επερχόμενους ιστορικούς να αποδομήσουν. Ο ιστορικός λειτουργεί δηλαδή και ως συγγραφέας και ως κριτικός. Μέσα από αυτή τη διπλή λειτουργία προσδιορίζονται, αλλά δεν ταυτίζονται, οι σχέσεις του με τη θεωρία της λογοτεχνίας και την αποδόμηση. Το επικοινωνιακό μοντέλο της Ιστορίας προσφέρει μια παραγωγική κριτική στον μεταμοντερνισμό και στην αναταραχή που προκάλεσε στους ιστορικούς».

Εφημ. «Το Βήμα της Κυριακής», 01-03-1998 <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=96635> (προσπελάστηκε: 13-04-2018)

⁶⁵ Πρβλ. τη θέση που παίρνει ο θεωρητικός φιλόσοφος του μαρξισμού Ζορζ Σορέλ (1980): 8. «Ο ιστορικός δεν απονέμει βραβεία αρετής ούτε προτείνει σχέδια καταστατικών, αν συστήσει έναν οποιονδήποτε κατηχησμό. Ο ρόλος του είναι να καταλάβει αυτό το λιγότερο ατομικό που υπάρχει μέσα στα γεγονότα. Τα ζητήματα που ενδιαφέρουν τους χρονογράφους και διεγείρουν τους μυθιστοριογράφους είναι εκείνα που πρέπει να αφήσει κατά μέρος».

⁶⁶ Πρβλ. Orwell, G., 1984 (32): «Κι αν όλοι οι άλλοι δέχονταν το ψέμα που επέβαλλε το Κόμμα -αν όλα τα αρχεία έλεγαν το ίδιο αφήγημα- τότε το ψέμα περνούσε στην Ιστορία και γινόταν η αλήθεια. «Όποιος ελέγχει το Παρελθόν» πρέσβευε το σύνθημα του Κόμματος «ελέγχει το Μέλλον: όποιος ελέγχει το Παρόν ελέγχει το Παρελθόν». Κι όμως το παρελθόν αν και από τη φύση του αναλλοίωτο, ποτέ δεν είχε τολμήσει κανείς να το αλλοιώσει. Καθελί που ήταν αληθινό τώρα ήταν παγιωμένο ως για πάντα αληθινό στους αιώνες των αιώνων. Ήταν πολύ απλό. Το μόνο που χρειαζόταν ήταν μια ατελείωτη σειρά από νίκες με ηττημένη τη δική σου μνήμη. Το ονόμασαν «Ελεγχο της πραγματικότητας». Στη Νέα Γλώσσα το είπαν:

προς το τι είναι το «ορθό» και άρα -διά της πειθούς αυτής- ως προς το τι είναι το κοινωνικοπολιτικώς πρακτέο⁶⁷. Το παρελθόν δηλαδή γίνεται έτσι άτυπο «κανονιστικό» μέσο που εξυπηρετεί στο να διαπλάσσει η πολιτική εξουσία στην κοινωνία τον βουλευτικό μηχανισμό να αναγνωρίζει και να συνειδητοποιεί τον ρόλο που η ίδια παίζει στην αντικειμενική τελολογία του πολιτικού γίνεσθαι, χωρίς μάλιστα να χρειάζεται να το εξακριβώνει. Θα μπορούσε να λεχθεί ότι η πολιτική εξουσία αν καταφέρνει να υπαγορεύει το παρελθόν έτσι, ώστε αυτό στην εξελικτική του γραμμή να αποτυπώνεται επιλεκτικά με την ιστορική γραφίδα, -με αδόκιμο τον δικό μας όρο – η ίδια «αυτο-αυθεντικοποιείται» διαμέσου του κύρους του παρελθόντος σε δύο διαστάσεις: εντός των συνόρων της, χαράσσοντας στο εσωτερικό κάθε φορά το δικό της πολιτικό και συνάμα αξιακό ανάπτυγμα, αλλά και μέσα στο περιβάλλον της διεθνούς κοινωνίας ξεδιπλώνοντας τον δικαιοπολιτικό χάρτη της⁶⁸.

1.4. Το παρελθόν ως μύθος και μυθολογία

«Ὡς ἄρ' ἐφώνησεν, τῆ δ' ἄπτερος ἔπλετο μῦθος».

(Τα λόγια που της είπε, δεν σκορπίστηκαν στον άνεμο (Ὀδύσσεια, ρ 57)

Στη σύγχρονη εποχή η λέξη «μῦθος» όπως απαντάται ως λήμμα σε διάφορα λεξικά είναι χαρακτηριστικό για την πολυσημία του⁶⁹ και είναι κοινός τόπος ότι απασχολεί, αν όχι ταλανίζει ερευνητικά, την ακαδημαϊκή θεωρία και έρευνα για το πολυποίκιλο των σημασιολογικών αποχρώσεών της⁷⁰. Έτσι, όπως είναι αμφιλεγόμενη η

Διπλή Σκέψη». (Ed. Signet Classic, New York, 1983). Επίσης, συμφωνεί ο Κακουριώτης, στην Εφημ. «Το Βήμα της Κυριακής», 21-01-2001: «Ο προφητικός Όργουελ, το «1984» και η Νέα Γλώσσα-Τελικά θα επιβληθεί παγκοσμίως η Newspeak»;

⁶⁷ Πρβλ. Αριστοτ. *Ἠθικὰ Νικομάχεια* [1111a, 20-21]: «Ὀντος δ' ἀκουσίου τοῦ βία καὶ δι' ἄγνοιαν, τὸ ἐκούσιον δόξειεν ἂν εἶναι οὗ ἢ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ εἰδοτὶ τὰ καθ' ἕκαστα ἐν οἷς ἢ πρᾶξις».

⁶⁸ Πρβλ. Καραμανλῆς, Κ., « Η Ελλάδα πολιτικά, αμυντικά, οικονομικά, πολιτιστικά, ανήκει εις την δύσιν».

<https://www.youtube.com/watch?v=-51DbXntgII> (προσπελάστηκε: 12-01-2015). Αναλυτικά για τη ρήση και την επιλογή αυτή ο Θ. Κουλουμπής στο άρθρο του: «Η Ελλάδα ανήκει στη Δύση», Εφημ. «Η Καθημερινή». <https://www.kathimerini.gr/opinion/724031/i-ellada-anikei-sti-dysi-2/> (προσπελάστηκε: 12-01-2015).

⁶⁹ Ενδεικτικά ο Σταματάκος στο λεξικό του (1999): «Μῦθος: πᾶν ὃ, τι λέγεται ἀπό στόματος, λόγος, ὁμιλία || ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἔργον, ἀπλοῦς λόγος, ἄνευ ἔργου || ὁμιλία, λόγος.- Π ὁμιλία, ἀγόρευσις ἐν συνελεύσει, συνομιλία || τὸ θέμα, ἢ ὑπόθεσις τῆς ἀγορεύσεως τῆς συνομιλίας, τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ.- ΠΙ συμβουλή, γνώμη διαταγή, παραγγελία.- ΙV πρόθεσις σκοπός, σχέδιον .- V διήγημα, μῦθος || παρά μτγν. ὁ μῦθος ἦτο διήγησις ἀναγομένη εἰς τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἱστορία, τὴν ἔκθεσιν, δηλ. (ἀφήγησιν γεγονότων ἀναγομένων εἰς τοὺς ιστορικοὺς χρόνους. 2) πλαστή διήγησις, μῦθος, ὡς οἱ Μῦθοι τοῦ Αἰσώπου. Ἑτυμ. : μῦθος· μυθέομαι (λακ. μουσσίδω = ἄττ. μυθίζω)· ὑπό τινων συνηθεσίθη πρὸς τὰ: παλ. σλαβ. mysli, (σκέψις), λιθ. maust (ποθῶ διακαῶς), γοτθ. maudjan (ἐνθυμοῦμαι)· ἀβέβαια ὁμῶς ταῦτα».

⁷⁰ Johnston, S. I., (2018): 1. «Η λέξη μῦθος» είναι ένα διαβόητο θηρίο που ξέρει να ελίσσεται. Ακόμα κι αν εμμείνουμε στις προσπάθειες των μελετητών να τον προσδιορίσουν (παραμερίζοντας τους τρόπους με τους οποίους ο «μῦθος» χρησιμοποιείται ανεπίσημα για να σημάνει μια παρανόηση ή ένα ψέμα), βρισκόμαστε αιωρούμενοι πάνω σε μια θάλασσα δυναμικών και ως εκ τούτου απογοητευτικά αόριστων,

ρίζα του μύθου⁷¹, μπορεί να καταφαθεί η άποψη ότι οι προσπάθειες ερμηνείας της λέξης είναι δυνατό να ταυτίζονται με τον αριθμό των ορισμών της⁷²: λόγος, επιχείρημα⁷³, συζήτηση⁷⁴, ρητό, αφήγηση, θρύλος με υπερφυσικό στοιχείο σχετικά με θεούς και ήρωες, πλοκή, αλλά και ιστορία, φημολογία, παραμύθι⁷⁵. Ομοίως ο Nesselrath είναι της άποψης ότι πράγματι υπάρχουν σχεδόν τόσοι ορισμοί, όσα και βιβλία σχετικά με τον μύθο⁷⁶: ο ορισμός των μύθων ως ιστορίες θεών και ανθρώπων, αν και μη λανθασμένος, θεωρείται ωστόσο επιφανειακός όπως λαμβάνει υπόψη μόνο τους πιθανούς πρωταγωνιστές σ' αυτόν⁷⁷. Η ενδεικτική αυτή παράθεση αφορά στο μέρος αυτό του παρελθόντος που δεν μπόρεσε να χρονολογηθεί από την επιστήμη ή και να επαληθευτεί από τα ευρήματα της αρχαιολογικής έρευνας. Έτσι, ο μύθος για τον άνθρωπο και την κοινωνία του αρχαίου κόσμου αποτελεί άγραφη παράδοση και ιστορική ανάμνηση, που δεν περιορίζεται αποκλειστικά στον χώρο του φαντασιακού και του υπερφυσικού, γιατί εμπεριέχει ή υπαινίσσεται φαινόμενα και γεγονότα που καλύπτονται από ιστορικότητα. Γιατί η ιστορική αλήθεια, κατ' ουσίαν ό,τι συνέβη στο αχρονολόγητο παρελθόν, αποτυπώνεται στον μύθο μέσα σε περίβλημα που διαμορφώνουν οι επιμέρους πραγματικότητες που σύγκεινται από πράξεις και γεγονότα με την εμπλοκή του θεϊκού και του ηρωικού στοιχείου. Ο μύθος μπορεί να θεωρηθεί και ως «πολύπλοκο σύστημα επικοινωνίας»⁷⁸ μέσα στον προφορικό πολιτισμό⁷⁹, ενώ η ιστορική αλήθεια εμφανίζεται ασαφής και απροσδιόριστη να διαθλάται διαμέσου του πρίσματος της φαντασίας και να παράγεται έτσι το συμβολικό και το μεταφυσικά μεγαλειώδες. Ο μύθος ουσιαστικά επινοήθηκε και πλάστηκε από τον άνθρωπο για την εξήγηση του αγνώστου, -εκεί,

ορισμών: «Μια παραδοσιακή ιστορία με δευτερεύουσα, μερική αναφορά σε κάτι συλλογικής σημασίας» (Walter Burkert): «μια αφήγηση που θεωρείται κοινωνικά σημαντική και λέγεται με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτρέπει σε ολόκληρο το κοινωνικό συλλογικό να μοιράζεται την αίσθηση αυτής της σημασίας» (William Bascom, όπως συνοψίζεται από τον Eric Csapo), «ιδεολογία σε αφηγηματική μορφή» (Bruce Lincoln), «ένα βασικό κοσμικό πλαίσιο...που υποδηλώνει πού βρίσκεται η κοσμική δύναμη, τι ονομάζεται και πώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί».

⁷¹ Κοντάκος, Α. (2003): ό.π. 2, 9-30.

⁷² Burkert, W. (1997), κεφ. Ι, από τη σημ.3: «από τους ορισμούς που άσκησαν μεγαλύτερη επιρροή είναι εκείνος του J.G. Frazer: «λανθασμένες ερμηνείες φαινομένων είτε της ανθρώπινης ζωής είτε της εξωτερικής φύσης»...B. Malinowski: «μια πραγματικότητα βιωμένη...έναν πραγματικός χάρτης πρωτόγονης πίστης και ηθικής σοφίας...M. Eliade: «μια ιερή ιστορία· αφηγείται ένα γεγονός που συνέβη στους αρχέγονους καιρούς».

⁷³ Ομ. Θ' [443]: «μύθων τε ρητήρ' ἔμεναι πρηκτιῆρά τε ἔργων».

⁷⁴ Ομ. Α' [643]: «μύθοισιν τέρποντο πρὸς ἀλλήλους ἐνέποντες».

⁷⁵ Detienne, M., (1986): 9. «Ο μύθος για μας είναι σαν μια δύναμη της φύσης. Στη μυθολογία καθέναν λίγο πολύ νιώθει σαν στο σπίτι του χωρίς να περιορίζεται από επιλογές ανάμεσα σε συναρπαστικές ή απίστευτες ιστορίες και τρόπους σκέψης που δεν είναι απαραίτητα δικό μας».

⁷⁶ Nesselrath, H.G., (2005): 481.

⁷⁷ Eco, U.,(1984) :12.

⁷⁸ Burkert, W., (1997): 14. ό.π.

⁷⁹ Για τον μύθο ως πράξη και μέσο επικοινωνίας βλ. Brisson, L., (1996): 13-16 στην ενότητα: «Η επικοινωνία του μνημονεύσιμου μέσα σ' έναν προφορικό πολιτισμό».

δηλαδή, όπου η επιστήμη και ο κοινός νους δεν το κατάφεραν- ή ακόμη και για την ταυτοτική εν γένει οργάνωση της κοινωνικής και πολιτικής ζωής⁸⁰. Δεδομένου ότι ο μύθος ενέχει και τη διάσταση της ιστορικής πληροφόρησης είναι δυνατόν να έχει πολιτική σημασία⁸¹, όπως ο καταστατικός- ιδρυτικός μύθος. Ενδεικτικά, με τον μύθο της νύμφης Κυρήνης που σκότωσε το λιοντάρι που ταλαιπωρούσε την περιοχή και κληρονόμησε το οικείο βασίλειο στην Αφρική νομιμοποιείται η ελληνική αποικιοκρατία και οι Έλληνες δεν εκλαμβάνονται ως αποικιοκράτες και ιμπεριαλιστές, αλλά ως κληρονόμοι της ηρώιδας, που λόγω του κατορθώματός της επάξια κέρδισε το βασίλειο· με την *Αινειάδα* ο Βιργίλιος και τον ιδρυτικό μύθο της Ρώμης εξασφαλίζει μια ένδοξη καταγωγή με χρονολογικό κύρος εντός και εκτός του κύκλου των Ελλήνων⁸². Η *Αινειάς* θεωρείται ως το περισσότερο πολιτικό έργο της αρχαίας Λατινικής γραμματείας, ένα έπος που γράφτηκε κατά παραγγελία, για να εξυμνήσει τον αυτοκράτορα Αύγουστο (1ος αι. π.Χ.), όχι άμεσα, αλλά μέσω των κατορθωμάτων και περιπετειών του προγόνου του, Αινεία⁸³. ο μύθος επίσης του Αίαντα, με τον οποίο η Αθήνα κερδίζει τον έλεγχο της Σαλαμίνας, καθιστά τον ήρωα πατριάρχη μιας των δέκα φυλών της Αττικής.

Οι ρίζες των μύθων σύμφωνα με την Impelluso⁸⁴ βρίσκονται στην αυγή του πολιτισμού των λαών, που εκφράζουν τη δική τους αντίληψη για τον κόσμο, την προέλευση των θρησκευτικών παραδόσεων και τη δική τους ιστορία, δίνοντας ζωή στους θρύλους, που προέρχονται από αυτήν την αρχέγονη και διαισθητική μορφή γνώσης, μέσω της οποίας το άτομο περιγράφει τα φαινόμενα της φύσης και της ζωής, τα ζωντανεύει και τα προσωποποιεί μέσω της δικής του φαντασίας. Διαμέσου της προφορικής παράδοσης, οι μυθικές ιστορίες κατά τη διάρκεια των αιώνων τροποποιήθηκαν και γνώρισαν προσθήκες και αλλαγές, για να γίνουν μια πολύτιμη πνευματική κληρονομιά των διάφορων πολιτισμών. Ειδικά ο δυτικός πολιτισμός κληρονόμησε τον μύθο από τον ελληνικό πολιτισμό, του οποίου η γόνιμη φαντασία ερμήνευσε τα φυσικά και πνευματικά φαινόμενα με αίσθηση ανιμιστική και

⁸⁰ Buxton, R., (2002): 266.

⁸¹ Βλ. παρακάτω ενότ. 7.

⁸² Μπουραζέλης, Κ., (2017): 86.

⁸³ Graf, F. (2015): 220-221. «Οι αρχαίοι γραμματικοί μιλούν για μια διπλή πρόθεση της *Αινειάδας*: να μιμηθεί τον Όμηρο και να υμνήσει τον Αύγουστο “από την πλευρά των προγόνων του”....Ο Αινείας έχει μια αποστολή: η πόλη που είχε καταστραφεί στην *Ιλιάδα* κάποια μέρα θα ξαναχτιστεί. Έτσι η συνέχιση είναι και μια υπέρβαση του Ομήρου, καθώς τα γεγονότα της *Αινειάδας* και ιδιαίτερα ο εμφύλιος πόλεμος εναντίον των Λατίνων, θα οδηγήσουν σε μια ειρηνική αναδιάταξη και στην ίδρυση μιας νέας πόλης. Στο τέλος ο Αινείας είναι τόσο νικητής όσο ο Αχιλλέας και ο Οδυσσεύς που βρήκε τη μακρινή του πατρίδα».

⁸⁴ Impelluso, L., (2003): 6.

ανθρωπομορφική⁸⁵. Στην κληρονομιά αυτή των μύθων ανταποκρίθηκαν η ποίηση, η λογοτεχνία και οι τέχνες, σε απεικονίσεις αγγείων, σε τοιχογραφίες, καθώς και σε γλυπτά δημόσιων και ιδιωτικών μνημείων. Οι πολυάριθμοι θρύλοι που έχουν ως πρωταγωνιστές ήρωες, ανθρώπους, θεούς και ημίθεους έχουν παραδοθεί και επιζήσει κατά τη διάρκεια των αιώνων και εξακολουθούν να έχουν βαθιά ρίζα στη μνήμη της σύγχρονης κοινότητας, διατηρώντας τη γοητεία τους αμετάβλητη. Πράγματι, ο μύθος, ως μια μη χρονολογήσιμη συλλογική δημιουργία του παρελθόντος, επιζεί και αντέχει στον εκάστοτε παρόντα χρόνο όπως σημειώνει ο Levi-Strauss με τις παραλλαγές (ο μύθος είναι το σύνολο των παραλλαγών του)⁸⁶ και τις όχι σπάνια αντιφατικές μεταξύ τους εκδοχές του. Επομένως, είναι κρίσιμη η μελέτη και η αποκρυπτογράφηση του περιεχομένου του ως φορτίου γνώσεων και πολιτισμού που βαίνει περαιτέρω του φαντασιακού, οπουδήποτε αυτό μπορεί να διασώζεται, ιδίως στις γραμματειακές πηγές του παρελθόντος, στην τέχνη, αλλά ακόμη και σε ευρήματα της αρχαιολογικής σκαπάνης. Σύμφωνα με τον Burkert οι μύθοι είναι απλώς ιστορίες, ενώ μια ιστορία μετασχηματίζεται σε μύθο μόνο όταν έχει ξεχασθεί η αρχή της - με άλλα λόγια, όταν καθίσταται παραδοσιακή, ωστόσο, κατ' ορθότερη άποψη ο Συρόπουλος κρίνει ότι η άποψη αυτή δεν θα ήταν δυνατό να θεωρηθεί ότι ευσταθεί, όπως αποκλείει τον χαρακτηρισμό «μύθος» για γεγονότα που αποδεικνύονται ιστορικά⁸⁷, έγιναν όμως γνωστά μέσω της παράδοσης, όπως ενδεικτικά η άλωση της Τροίας. Ειδικά η τελευταία ήταν πλουσιότατη περιοχή, σπουδαίος εμπορικός διαμετακομιστικός σταθμός με εύφορους σιτοβολώνες, άφθονους υδάτινους πόρους και λιμάνι που φιλοξενούσε τα πολυάριθμα πλοία που ήταν αδύνατο να διέλθουν από τα στενά του Βοσπόρου, όταν έπνεε βόρειος άνεμος και που κατέβαλλαν στην Τροία το τίμημα του ελλιμενισμού τους⁸⁸. «Οι μύθοι που περιέχουν στοιχεία τα οποία αφορούν και αρχέγονες τελετουργίες είναι ακόμη πιο δύσκολο να εξηγηθούν, καθώς η παράδοση συγχέεται με τις ανάγκες της κοινωνίας για πολιτική και πολιτισμική διαπαιδαγώγηση των μελών της,

⁸⁵ Πλάτ. *Πολιτ.* [392a]: «περὶ γὰρ θεῶν ὡς δεῖ λέγεσθαι εἴρηται, καὶ περὶ δαιμόνων τε καὶ ἡρώων καὶ τῶν ἐν Ἅιδου».

⁸⁶ Levi-Strauss, C., (1986):90. Επίσης, Lévi-Strauss, C. (1955). *The Structural Study of Myth*. *The Journal of American Folklore*, 68(270), 428-444. doi:10.2307/536768.

⁸⁷ Καρακάντζα, Ε.Δ., (2004). Μέσα από την *Ιλιάδα* συμπεραίνει ότι ο Όμηρος δεν έγραψε ιστορία, αλλά και ότι «ο μύθος δεν βρισκόταν σε διάσταση με την ιστοριογραφία, καθώς οι αρχές που διέπουν την αναδιήγηση των μυθικών συμβάντων δεν διαφέρουν ριζικά από αυτές που εφαρμόζονται στην ιστορική καταγραφή».

⁸⁸ Strauss, S. B., (2006): 37-40.

καθιστώντας τους μύθους αυτούς πολύπλοκα κοινωνικά δεδομένα»⁸⁹. Η άποψη επίσης των Morford και Lenardon θεωρεί ως βέβαιο ότι καμμία θεωρία -όχι ορισμός- από όσες αφορούν στους μύθους δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι καλύπτει εξαντλητικά όλα τα είδη τους. Οι ορισμοί τους, ωστόσο, είναι διαφωτιστικοί, γιατί καταφέρνουν να αναγνωρίζουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά σε διαφορετικά είδη αφηγήσεων και έτσι παρέχουν κριτήρια ταξινόμησης. Η αντίθεση μεταξύ μύθου και πραγματικότητας γίνεται μείζον ζήτημα ήδη από την εποχή των πρώτων φιλοσόφων. Είναι τότε που ο μύθος αντιμετωπίζεται ως φαινόμενο προσωπικό και πολιτισμικό και που δημιουργείται για να παρέχει μια πραγματικότητα και μια ενότητα σε ό,τι είναι μεταβατικό ή αποτελείται από θραύσματα του κόσμου, όπως ακριβώς τον βιώνει ο άνθρωπος. Ο μύθος, δηλαδή, παρέχει το απόλυτο στη θέση των εφήμερων αξιών με μια ανακουφιστική αντίληψη για τον κόσμο, που είναι απαραίτητη στο να μετατρέψει σε κάτι υποφερτό την ανασφάλεια και τον τρόμο της ύπαρξης. Στο πλαίσιο αυτό είναι δυσάρεστο να συνειδητοποιεί κανείς ότι η πίστη του στο απόλυτο και στην πραγματική αλήθεια μπορεί εύκολα να διαλυθεί. Και μολονότι τα επιστημονικά δεδομένα ως «γεγονότα» είναι δυναμικού χαρακτήρα -και μάλλον βραχύβια σε όλες τις μορφές επιστήμης-, εντούτοις είναι σύνηθες και συνάμα σπουδαίο να ξαναδηλώνει κανείς το κοινότυπο του μύθου που, όπως η τέχνη, αποτελεί αλήθεια σε διαφορετικό πεδίο από αυτό της πεζής και εφήμερης γνώσης. Μια αφήγηση που ενσωματώνει αιώνιες αξίες μπορεί ό,τι αποτέλεσε φαντασία κάποτε στο παρελθόν να το αποδίδει ως επιστημονικά ορθό σε κάθε πραγματική λεπτομέρειά του, ενώ η ακρίβεια αυτών των πληροφοριών μπορεί να αποτελεί βασικό συστατικό της αιτίας της ύπαρξής του. Πράγματι, μπορεί κανείς να δημιουργήσει έναν μύθο από την αφήγηση μιας πραγματικότητας, δηλαδή όπως ένας ιστορικός: κάθε ερμηνεία των γεγονότων ανεξάρτητα από το πόσο είναι αξιόπιστη, αναπόδραστα θα γίνει μυθική εφεύρεση. Ο μύθος, κατά κάποιο τρόπο, γίνεται αντιληπτός ως η πιο υψηλή πραγματικότητα και η απερίσκεπτη απόρριψή του τάχα ως μη αληθούς, ως φαντασίας ή ως ψέματος είναι ο πιο άγονος και αποπροσανατολιστικός ορισμός από όλους⁹⁰. Έτσι, κατά τον Φ. Κακριδή, «ως πηγή πληροφοριών, η μυθολογία είναι ιδιότυπη. Μέσα της έχουν συμπτυκνωθεί πολλά πρώιμα ιστορικά βιώματα, όμως στους μύθους η ιστορική αλήθεια παρουσιάζεται παραμορφωμένη, κρυμμένη πίσω από φανταστικά γεγονότα και πρόσωπα,

⁸⁹ Συρόπουλος, Σ., (2003): 60-71. «Παιδί και βία στην ελληνική μυθολογία», περιοδικό «Corpus, Αρχαιολογία-Ιστορία των πολιτισμών», τ.48, Απρίλιος 2003.

⁹⁰ Morford, M. P. O., & Lenardon, R. J., (2003): 4,5.

μετακινημένη στον χώρο και στον χρόνο, γεμάτη υπερφυσικά στοιχεία και υπερβολές»⁹¹. Ο Κοντάκος υπογραμμίζει την θέση του von Ranke-Graves που θεωρεί πως ο αυθεντικός μύθος είναι μια «αφηγηματική συντομογραφία λατρευτικών παραστάσεων όπως αυτές παρουσιάζονταν σε δημόσιες γιορτές»⁹². Η θεματογραφία τους ήταν πανάρχαιοι εξορκισμοί στην υπηρεσία της γονιμότητας ή της σταθερότητας ενός καθαγιασμένου βασιλείου γυναικών ή γενικά ενός βασιλείου. Ο γνήσιος μύθος δεν πρέπει να συγχέεται με:

- 1) Τη φιλοσοφική αλληγορία, όπως η *Κοσμογονία* του Ησιόδου.
- 2) Την αιτιολογική εξήγηση των μύθων που είναι αδύνατο να κατανοηθούν, όπως αυτός του Αδμήτου που ζεύγνει στο άρμα του ένα λιοντάρι και έναν κάπρο.
- 3) Τη σάτιρα ή την παρωδία, όπως την περιγραφή της Ατλαντίδας από τον Σειληνό.
- 4) Τον συναισθηματικό μύθο, όπως αυτόν του Νάρκισσου και της Ηχούς.
- 5) Το επεισόδιο που εμπλουτίζεται με στοιχεία μύθου, όπως ο Αρίωνας και το δελφίни.
- 6) Τις αφηγήσεις για τροβαδούρους, όπως αυτή του Κεφάλου και της Πρόκριδας.
- 7) Την πολιτική προπαγάνδα, όπως αυτή του Θησέα και της ομοσπονδιοποίησης τη Αττικής.
- 8) Τα ηθικά έπη, όπως αυτό για το περιδέραιο της Εριφύλης.
- 9) Το ανέκδοτο, όπως αυτό του Ηρακλή της Ομφάλης και του Πάνα.
- 10) Το θεατρικό μελόδραμα, όπως αυτό του Θέστορα και των θυγατέρων του.
- 11) Τα ηρωικά έπη, όπως η *Ιλιάδα*.
- 12) Τη ρεαλιστική ποίηση, όπως αυτή που αναφέρεται στον Οδυσσέα στους Φαίακες.

Κατά τον Graves «αν και είναι δύσκολο οι μύθοι να συμφιλωθούν με τη χρονολόγηση του παρελθόντος, έχουν όμως πρακτική σημασία, έτσι όπως στηρίζονται πάντοτε σε κάποιο σημείο της παράδοσης, ανεξάρτητα από το κατά πόσο έχει παραμορφωθεί το νόημά τους κατά την αφήγηση»⁹³. Η άποψη του Knevels⁹⁴, εξάλλου, εστιάζει στο υπερβατικό και συνάμα σπουδαίο και αρχέγονο σε συνάρτηση με το πώς αντιμετωπίζονται θρησκευτικά οι θεοί. Για να δημιουργηθεί, δηλαδή, ένας μύθος

⁹¹ Κακριδής, Φ. (2005): 22.

⁹² Κοντάκος, Α., (2003): 32.

⁹³ Graves, R., (2017): 48.

⁹⁴ Κοντάκος, Α., (2003): 33 ό.π.

προϋποτίθενται: από τη μια πλευρά η βίωση μιας μεταφυσικής πραγματικότητας, η τελευταία με επιτακτικό και εξουσιαστικό χαρακτήρα, όχι πάντα χωρίς ανθρώπινες αδυναμίες και πάθη των θνητών (ενδεικτικά, θεϊκές μορφές που χαίρονται, λυπούνται, εκδικούνται): και από την άλλη ο συμβολισμός ως αποκύημα εικόνων και ιστοριών από τον συνδυασμό των υπερφυσικών δυνάμεων. Ο Diel⁹⁵ έχει την ίδια άποψη: Οι μύθοι, σύμφωνα με το κρυφό τους νόημα, ασχολούνται με δύο θέματα: την πρώτη αιτία της ζωής (το μεταφυσικό θέμα) και τη λογική συμπεριφορά της ζωής (το ηθικό θέμα). Οι όροι «μύθος» και «μυθολογία» δεν ταυτίζονται. Προϋπάρχει ο μύθος ως αντικείμενο των ερμηνευτικών προσεγγίσεων της μυθολογίας που ενδέχεται διαφοροποιούνται στις μεταξύ τους διατυπώσεις. Εντούτοις, κατά τον Knevels, «αυτό που ξεχωρίζει τον μύθο από τη μυθολογία είναι ότι εκείνος δημιουργήθηκε, ενώ εκείνη κατασκευάστηκε. Στον μύθο κυριαρχεί ο συμβολισμός, η αποκάλυψη, ενώ στη μυθολογία η αλληγορία και η συγκάλυψη»⁹⁶. Για τον Kerényi οποιαδήποτε αναπαράσταση της μυθολογίας είναι ήδη μια ερμηνεία⁹⁷ που εξαρτάται από την ευαισθησία του ερμηνευτή⁹⁸. Έτσι, η μυθολογία είναι παρόμοια με την ποίηση: στέκεται πάντοτε πάνω από τον αφηγητή και πάνω από όλους τους ανθρώπους – «όπως είναι τώρα» - αλλά πάντα μόνο ως κάτι ορατό, απτό ή τουλάχιστον απτό στις εικόνες. Δεν είναι ποτέ το θεϊκό in abstracto ούτε το θεϊκό, επίσης, in concreto. Για να πλαστεί το αντικείμενο της μυθολογίας είναι απαραίτητο να είναι κανείς υπερ-άτομο και να ασκεί μια δύναμη που γεμίζει την ψυχή με εικόνες. Οι τελευταίες αποτελούν το υλικό της μυθολογίας και λειτουργούν όπως οι νότες για τη μουσική. Οι ιδιότητες της μυθολογίας είναι δυνατό να συνοψίζονται ως εξής: 1) το υλικό που τη χαρακτηρίζει είναι παραδοσιακό, μια μεταφορά χωρίς αρχή, 2) πάντα προϋποτίθεται κάτι, 3) είναι βασισμένη σε μια ιστορική εποχή, 4) σε αντίθεση με την ποίηση είναι πλούσια σε εικόνες και δεν χρειάζεται λέξεις. Κατά τον Κοντάκο⁹⁹ οι πιο σημαντικές ιδιότητες της μυθολογίας είναι η συνέχιση της παράδοσης (μολονότι ο ίδιος

⁹⁵ Diel, P., (1966): 23-25. «Οι μύθοι συγκεκριμενοποιούν την «πρώτη αιτία» και την αποκαλούν «Θεϊκό Δημιουργό». Αυτή συλλαμβάνεται με τη μορφή ενός απόλυτου πνεύματος. Το βασικό καθήκον του ανθρώπου είναι να εκπληρώσει το νόημα της ζωής, να αναπτύξει την ανώτερη ποιότητά του πνευματικοποιώντας τον εαυτό του, να προσαρμοστεί όσο το δυνατόν περισσότερο στην εικόνα του απόλυτου πνεύματος. Αυτό το έργο λοιπόν φαίνεται να επιβάλλεται από το θεϊκό στοιχείο. Ο άνθρωπος πρέπει να καταπολεμήσει την τάση για συναισθηματική ανύψωση των επιθυμιών του: τη λανθασμένη και υπερψωμένη φαντασία, το σαγηνευτικό τέρας. Ακριβώς όπως τα τέρατα συμβολίζουν μια ψυχική λειτουργία (φανταστική εξύψωση), έτσι τα όπλα που δανείζονται συμβολικά από τη θεότητα αντιπροσωπεύουν ψυχικές λειτουργίες»..

⁹⁶ Κοντάκος, Α., (2003): 35 ό.π.

⁹⁷ Κύρκος, Β. Α., (2012): 161.

⁹⁸ Kerényi, K., (1997): 15, 17. Πρβλ. επίσης τις στερεότυπες φράσεις του Αισώπου «ο μύθος δηλοῖ» ή «ο λόγος δηλοῖ».

⁹⁹ Κοντάκος, Α., (2003): 36,37 ό.π.

θεωρεί εδώ ορθότερο τον όρο «σύνδεση»), ο εικονικός χαρακτήρας της, η μεταβλητότητά της, η οποία είναι όμοια με αυτήν της μουσικής και η συγγένειά της με την ποίηση, την επιστήμη και τη Φιλοσοφία, όχι απαραίτητα τη συστηματική και ακαδημαϊκή. Γιατί παράλληλα με την τελευταία, σύμφωνα με τον Κύρκο¹⁰⁰, υπήρχε ιδίως στην κλασική Ελλάδα, ανέκαθεν μια λαϊκή εκδοχή των θεωριών και των συστημάτων της αφ' ενός ως θυμοσοφία του απλού λαού ως παροιμιακού λόγου ή μύθου και αφ' ετέρου ως η εκλαϊκευτική κατάληξη θεωριών επώνυμων φιλοσόφων. Ο μύθος, δηλαδή, εξέφραζε ένα είδος λαϊκής φιλοσοφίας με σαφή χαρακτήρα θυμοσοφίας και μυθολογικής ερμηνείας του κόσμου ήδη από την αρχαϊκή εποχή (του έπους και της λυρικής ποίησης) που ήταν συνοδοιπόρος των προσωκρατικών με τη δική του επίσης λαϊκή εκδοχή για τον κόσμο. Η θέση εδώ του Γιανναρά¹⁰¹ είναι ότι ειδικά «ή ελληνική μυθολογία ήταν (και παρέμεινε) μιὰ συναρπαστική προσπάθεια νὰ ἀπαντηθεῖ τὸ ὄντολογικὸ ἐρώτημα ὄχι μὲ τὴ σημαντικὴ τῶν ἀφηρημένων ἐννοιῶν ἀλλὰ μὲ τὴ σημαντικὴ τῶν εἰκόνων, τῆς προσωποποίησης φυσικῶν δυνάμεων, σχέσεων προσωπικῆς ἀμεσότητας τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὰ ἐνεργούμενα στὴ φύση. Δὲν εἶναι τυχαῖο πὸς τὴν ἐποχὴ τῶν κορυφώσεων τοῦ λόγου τῶν ἀφηρημένων ἐννοιῶν, ὁ Πλάτων ἐξακολουθεῖ νὰ καταφεύγει καὶ στὴ σημαντικὴ τῶν μύθων - τὰ ὅσα ὑποδήλωσε μὲ τὸν μύθο τοῦ σπηλαίου γιὰ παράδειγμα, εἶναι ἀμφίβολο ἂν θὰ μποροῦσαν νὰ ἐκτεθοῦν μὲ ἀφηρημένες ἐννοιες μεθοδικὰ συγκροτημένες. Ὁ στόχος τῆς μυθολογικῆς ἐκφραστικῆς εἶναι ἴδιος μὲ τὸν στόχο τῆς φιλοσοφίας στὴν περίπτωση τοῦ ὄντολογικοῦ ἐρωτήματος: εἶναι ἡ ἐρμηνεία τῆς αἰτίας καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν ὑπαρκτῶν, παραπομπὴ στὸ νόημα τοῦ ὑπαρκτικοῦ γεγονότος. Καὶ εἶναι προτέρημα τῆς μυθολογίας (προτέρημα τῆς ποιητικῆς εἰκονολογίας) ὅτι οἱ δικές της ἐρμηνευτικὲς προτάσεις δυσκολότερα εἰδωλοποιοῦνται, δυσκολότερα μεταβάλλονται σὲ φετιχ νοητικῶν βεβαιότητων, σὲ ψευδαισθητικὰ ὑποκατάστατα τῆς ἐμπειρικῆς ἀμεσότητας τῶν σχέσεων». Η ορολογική απόδοση του μύθου ως μια «παραδοσιακή αφήγηση», σύμφωνα με τον Nesselrath, φαίνεται ότι είναι και η επικρατούσα: η διήγηση των μύθων περιλαμβάνεται στο πεδίο της προφορικής ποίησης -και ερευνάται όπως η προφορική αφήγηση. Όμως ο όρος «παραδοσιακός, -ή» δεν αφορά στο αργέγονο του μύθου, αλλά στο ότι δεν υπάρχει συγκεκριμένο φυσικό πρόσωπο-δημιουργός του, καθώς επίσης στο ότι παραδίδεται διαμέσου μιας κοινότητας με τα στοιχεία που αυτή επιδοκιμάζει. Στο πλαίσιο της ο μύθος, επειδή περικλείει αξίες και θεσμούς, λειτουργεί δεσμευτικά, ενώ γίνεται παράλληλα προσιτός και αποδεκτός. Η

¹⁰⁰ Κύρκος, Β. Α., (2012):161.

¹⁰¹ Γιανναράς, Χ., (2009): κεφ. 14.

δεσμευτικότητα του μύθου στη ροή του χρόνου ως μιας δημόσιας προφορικής αφήγησης προσαρμόζεται στις εκάστοτε επικρατούσες συνθήκες, ακόμη και πέρα από όσα επιτάσσει η παράδοση. Πάντα κατά τον Nesselrath, στην αρχαϊκή εποχή και βέβαια και στην Ελλάδα η αφήγηση των μύθων πραγματοποιείται μέσα σε θεσμοθετημένες περιστάσεις, ενδεικτικά: στον Όμηρο λόγου χάριν οι αιδοί αφηγούνται ως ψυχαγωγία τον μύθο στην κατοικία ενός ευγενούς κατά τη διάρκεια ενός γεύματος, ενώ αργότερα οι μύθοι ως θέματα αφήγησης απαντώνται σε συγκεκριμένες εκδηλώσεις στις αυλές ηγεμόνων ή σε θρησκευτικές γιορτές. Στις αριστοκρατικές και δημοκρατικές πόλεις ακροατής του μύθου γίνεται ο δήμος (λαός), όπως συμβαίνει κατά τον 5^ο π.Χ. αιώνα στην αττική τραγωδία που αναλαμβάνει να παρουσιάσει τον μύθο δημοσίως στις θρησκευτικές γιορτές προς τιμήν του Διονύσου. Η απώλεια μέρους της ευελιξίας του μύθου σημειώνεται όταν αυτός περιβάλλεται τον τύπο του γραπτού κειμένου, δηλαδή όταν αρχίζουν να καταγράφονται τα έπη, τα χορικά άσματα και κατόπιν οι τραγωδίες. Από τον 5^ο π.Χ. αιώνα και μετά η τραγωδία έχει σχεδόν την αποκλειστικότητα της δημόσιας παρουσίασης των μύθων, ενώ στην ελληνιστική εποχή οι ποιητές χρησιμοποιούν τον μύθο, αλλά το έργο τους δεν υπόκειται σε κοινωνικό δημόσιο έλεγχο και οι πανηγυρικοί λόγοι συνήθως περιλαμβάνουν μια μυθική αφήγηση που συνδέει το παρόν με το παρελθόν. Αν στην αρχαϊκή εποχή η ποίηση του Ομήρου¹⁰² και των ομηρικών κειμένων κυρίως θεματοποιεί το απώτερο παρελθόν και τα κατορθώματα της γενιάς των ηρώων, στην ποίηση του Ησιόδου η αλήθεια κατά τον Δ. Ιακώβ παραμένει αξονικό θέμα: ασκείται κριτική, γιατί στον Όμηρο προκρίνεται η τέρψη απέναντι στη διδαχή, ενώ την ίδια θέση με τον Ησίοδο παίρνει αργότερα ο Πίνδαρος μιλώντας για απατηλές αφηγήσεις των ανθρώπων που κοσμημένες με ψεύδη σαγηνεύουν το κοινό, αλλά και ο Πλάτωνας¹⁰³ που κρίνει εξοριστέα την τέχνη από την ιδανική του πολιτεία.

¹⁰² Snell, B., (1984): 142. «...είναι δυνατό να διαπιστωθεί ακόμη ακριβέστερα η σημασία του μύθου και της πραγματικότητας στην αρχαϊκή ποίηση. Το έπος διηγείται μύθους που τους θεωρεί πραγματικούς και τους διαιρεί σε δύο επίπεδα, το θεϊκό και το ανθρώπινο, από τα οποία το υπεργήινο καθορίζει το νόημα και την αξία του γήινου. Προσεκτικότερη παρατήρηση αποκαλύπτει δύο άλλα επίπεδα της πραγματικότητας, τα οποία συμβάλλουν επίσης στη διασάφηση των μυθικών γεγονότων που συμβαίνουν στη γη. Τα παραδείγματα του παρελθόντος που διηγούνται οι ήρωες στους λόγους τους και βοηθούν στους προσωπικούς τους συλλογισμούς είναι το ένα επίπεδο· οι ομηρικές παρομοιώσεις που προέρχονται από την καθημερινή πραγματικότητα του ποιητή και περιγράφουν γεγονότα της έπικης δράσης είναι το άλλο. Οι μυθικές συγκρίσεις μᾶς μεταφέρουν σε έναν κόσμο ανάμεσα σε θεούς και ήρωες, οι οποίοι αποτελούν αντίκειμενο της έπικης διήγησης, ενώ οι παρομοιώσεις εισάγουν ένα κομμάτι από την πραγματικότητα του ποιητή στον έπικό κόσμο. Αυτά τα «ένδιάμεσα επίπεδα», το επίπεδο των παραδειγμάτων και το επίπεδο των παρομοιώσεων, αποτελούν τα πρώτα βήματα που οδηγούν στην έξαγωγή συμπερασμάτων με βάση την αναλογία -μια μέθοδο που θα τη χρησιμοποιήσει αργότερα η έμπειρη σκέψη».

¹⁰³ Πλάτ. Πολ. [377a]: «Ἄρ' οὖν ράδιως οὕτω παρήσομεν τοὺς ἐπιτυχόντας ὑπὸ τῶν ἐπιτυχόντων μύθους πλασθέντας ἀκούειν τοὺς παῖδας καὶ λαμβάνειν ἐν ταῖς ψυχαῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐναντίας δόξας ἐκείναις ἄς,

Ο Όμηρος αποκαθίσταται πλήρως μόνο με τον Αριστοτέλη, όταν στην Ποιητική του ο φιλόσοφος του αποδίδει την «εκ πρώτης όψεως παράδοξη θετική υπηρεσία ότι δίδαξε τους νεότερους ποιητές να ψεύδονται καλώς, δηλαδή να συνθέτουν πειστικούς και συναρπαστικούς μύθους και έτσι απάλλαξε την ποίηση από την κατηγορία του ηθικώς επιλήψιμου ψεύδους»¹⁰⁴. Στην αρχαία εποχή ο ορισμός της λέξης «μύθος» δεν υφίσταται παρά ως αφήγηση (λόγος). Η απομύθωση¹⁰⁵ του κόσμου πρόκειται να οδηγήσει πρώτα στη λογική ερμηνεία του και ύστερα στον άνθρωπο και τα κοινωνικά προβλήματα. Το αρνητικό πρόσημο στον μύθο ως μια αφήγηση αναξιόπιστη, χωρίς έρεισμα στη λογική έχει προέλευση σοφιστική¹⁰⁶, ενώ το θεϊκό στοιχείο του συμβαδίζει με τη συμβολική-αλληγορική και ιστορική ερμηνεία του ως μέσου διδακτικού¹⁰⁷.

Η παρουσία του μύθου είναι συνεχής και δημοφιλής σε όλες τις ιστορικές εποχές. Στον 18^ο και 19^ο αιώνα ο μύθος εξετάζεται ως προς την προέλευσή του, ωστόσο στον 20^ο αιώνα η ερμηνεία του γίνεται επιστημονική και πραγματοποιείται η μετάβαση από τον μύθο στον λόγο¹⁰⁸ και διατυπώνονται, ιδίως στη Δύση, σχετικές «εκλογικευτικές» θεωρίες για τον μύθο. Κυριότερες κατά τον Stambosvsky είναι: η

ἐπειδὴν τελεωθῶσιν, ἔχειν οἰησόμεθα δεῖν αὐτούς»; [377d]: «Οὓς Ἡσίοδος τε, εἶπον, καὶ Ὅμηρος ἡμῖν ἔλεγέτην καὶ οἱ ἄλλοι ποιηταί. οὗτοι γὰρ που μύθους τοῖς ἀνθρώποις ψευδεῖς συντιθέντες ἔλεγόν τε καὶ λέγουσιν».

¹⁰⁴ Βλ. τον πρόλογο του Δ. Ιακώβ (2015): 10-13, στο: «Ἡσίοδος, Ἔργα καὶ Ἡμέρες, Θεογονία».

¹⁰⁵ Κύρκος, Β.Α., (1992):70.

¹⁰⁶ Nesselrath, H. G., (2005): 483 ό.π. «Ἡ διαφοροποίηση ἀρχίζει με τον Ἡρόδοτο, για τον οποίο οι μύθοι δεν αποτελούν ιστορίες θεών και ηρώων αλλά ἀπίθανες ιστορίες όπως η εξήγηση των πλημμυρών του Νείλου (223). Ο Θουκυδίδης προσεγγίζει περισσότερο τη σύγχρονη έννοια του μύθου θεωρώντας το μυθώδες (1,22,4) μια αναξιόπιστη παραδοσιακή αφήγηση που δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της λογικής. Για τον Πλάτωνα, τέλος, ο μύθος ως αναπόδεικτη και παράλογη αφήγηση αποτελεί τον αντίποδα του τεκμηριωμένου ορθού λόγου στην κατηγορία αυτήν ανήκουν οι μύθοι με τη σύγχρονη έννοια. Ωστόσο ο Πλάτων ορίζει τον μύθο με κριτήριο όχι το συγκεκριμένο περιεχόμενο, αλλά την ορθολογικότητα της αφήγησης, η οποία όμως μπορεί να χαρακτηρίζεται και από μια συγκεκριμένη θεματολογία, όπως οι ιστορίες θεών και ανθρώπων. Η μεταγενέστερη ρητορική θεωρία υιοθέτησε έναν περιγραφικό ορισμό στη θέση του αρνητικού ορισμού που επικράτησε: στη ρητορική ταξινόμηση των κειμένων ο μύθος ή το μυθώδες (*fabula*, *fabulosum*) είναι μια καθαρά πλαστή, ἀπίθανη ποιητική επινόηση, δηλαδή, όσον αφορά το περιεχόμενο, πρόκειται κυρίως για τους μύθους των θεών και σπανιότερα των ηρώων. Έτσι για τον αρχαίο τρόπο σκέψης επώνυμος συγγραφέας και παραδοσιακή αφήγηση δεν είναι ασυμβίβαστες έννοιες (πρβλ. Οράτ., *Ars* 119) ».

¹⁰⁷ Snell, B., (1984): ό.π. 153,157. «Όταν ο Όμηρος αποδίδει ένα γήινο γεγονός σε δράση και λόγια των θεών, αυτά μπορούν να περιγραφούν αντικειμενικά... Ο άνθρωπος νιώθει ακόμη σιγουριά μέσα σ' έναν κόσμο χωρίς προβλήματα, ο οποίος του μιλά μονοσήμαντα και αυτός του αποκρίνεται κατά τον ίδιο τρόπο. Το θείο υπερβαίνει, βέβαια, το ανθρώπινο, γιατί είναι ανώτερό του, αλλά είναι σταθερά και αδιάλειπτα παρόν ανεξάρτητα από την ανθρώπινη νόηση... Προσπάθειες για σύνθεση ιστορικών τραγωδιών σύντομα εγκαταλείπονται, γιατί ο μύθος προσφέρεται καλύτερα σε πνευματική επεξεργασία και μετατροπή σε έργο από ό,τι η ιστορία. Ο μύθος αποτέλεσε την καλλιτεχνική πραγματικότητα, αν και δεν θεωρούνταν πια αντικειμενική πραγματικότητα... Ο μύθος της αρχαϊκής λυρικής ποίησης καθορίζεται χωροχρονικά από τις αθλητικές νίκες, τους γάμους, τις λατρευτικές τελετές, ενώ ο μύθος της τραγωδίας δημιουργεί καταστάσεις που είναι δυνατό να συμβούν γενικά. Έτσι γεννιέται το ενδιαφέρον που οδηγεί στη φιλοσοφία. Δεν είναι μακριά η εποχή όπου ο προβληματισμός σχετικά με την ανθρώπινη δράση, την οποία έχει η τραγωδία ως θέμα της, τρέπεται σε γνωσιοθεωρητικό πρόβλημα».

¹⁰⁸ Buxton, R. G. A., (1999): 12. «Τίνος λόγος (λογική) είναι τελικά; Αυτή των ανθρώπων της Δύσης»;

λειτουργική (functionalist) του Malinowski, αρθρωμένη πάνω στην έννοια της φύσης του κοινωνικού περιβάλλοντος και του ρόλου των μύθων και της μυθοποιίας· η ψυχαναλυτική (psychoanalytic) των Freud και Jung για το συνειδητό το υποσυνείδητο και το ασυνείδητο που αντιμετωπίζει τον μύθο ως βιωμένη ανάμνηση από την ιστορία· η δομική (structuralist) του Levi-Strauss¹⁰⁹ που μελετά τον μύθο ως συμβολικό μεσολαβητή στην κατανόηση της γλώσσας και του τρόπου της σκέψης¹¹⁰.

Οι πολυποίκιλοι ορισμοί και οι ερμηνευτικές προσεγγίσεις του ελληνικού μύθου, αλλά και η πάντοτε επίκαιρη σημασία και λειτουργία του αναμφίβολα τον εντάσσουν στο πεδίο ορισμού του κλασικού¹¹¹. Σχετικά με *το τι είναι κλασικό* κρίνεται εδώ ως ορθή η άποψη του Κονδύλη¹¹² που απαντά -κατά τη γνώμη του γράφοντος προσφυέστατα- στο ερώτημα: «Κλασική είναι μια σκέψη ή μια εποχή της ιστορίας του πνεύματος, όταν διατυπώνει με αναντικατάστατη εννοιολογία προβλήματα διηλεκώς επανερχόμενα, δηλαδή προβλήματα, στα οποία προσκρούει με εσωτερική αναγκαιότητα κάθε βαθύτερος στοχασμός κοντολογίς, έσχατα προβλήματα. Πώς είναι όμως δυνατό να έχει διαχρονική κλασική αξία ό,τι νοήθηκε και εκφράστηκε σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο; Όπως στην ανθρώπινη κατάσταση γενικότερα υπάρχουν ορισμένα μεγέθη συνεχώς ανακυκλούμενα παρά την εκάστοτε διαφορετική κοινωνικοϊστορική τους επένδυση, έτσι και η ανθρώπινη σκέψη κινείται γύρω από ορισμένα θεμελιώδη μεγέθη οι βασικοί συνδυασμοί των οποίων είναι αριθμητικά περιορισμένοι, άρα περιορισμένες είναι και οι έσχατες επιλογές. Στην αρχαία Ελλάδα έγινε κάτι πράγματι εκπληκτικό σε σχετικά σύντομο διάστημα και μέσα από τις εσωτερικές αναγκαιότητες της κίνησης του στοχασμού, ανακαλύφθηκαν και συνοψίσθηκαν οι έσχατες αυτές επιλογές. Όποιος π.χ. μελετήσει προσεκτικά και σε όλες της τις πτυχές την αντιπαράθεση σοφιστικής και Πλάτωνος θα διαπιστώσει ότι εδώ συγκεφαλαιώθηκε, κατά τρόπο κυριολεκτικά ανυπέρβλητο, ό,τι κατά βάθος ταλανίζει έκτοτε, γεννώντας παράλληλα ποικίλες ενδιάμεσες λύσεις, τη δυτική σκέψη και όχι μόνον αυτή το δίλημμα «μεταφυσική ή μηδενισμός», όπου η ηθική διάσταση του προβληματισμού συνάπτεται συνειδητά με τη

¹⁰⁹ Buxton, R., (2002): ό.π. 293.

¹¹⁰ Stambovsky, P., (1996): 45-66.

¹¹¹ Για την αξία των κλασικών σπουδών και τον φόβο της εξουσίας για την ποιότητα των ανθρώπων που αυτές δημιουργούν βλ. άρθρο του William Davies "How the humanities became the new enemy within", Εφημ. The Guardian, https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/feb/28/humanities-british-government-culture?CMP=fb_cif&fbclid=IwAR05FsJKqP1sY3atxpDoHxASIPKktwkD3_9HFaM1rSjYdMWfxNn5rtZExho (προσπελάστηκε: 28-02-2020).

¹¹² Κονδύλης, Π., (1998): 66-69.

γνωσιοθεωρητική ή κοσμολογική. Αυτό ούτε άλλαξε, ούτε και θα μπορούσε να αλλάξει, γιατί εδώ τον λόγο τον έχουν τα σταθερά μεγέθη για τα οποία μιλήσαμε».

2. ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΩΣ ΓΕΝΕΣΙΟΥΡΓΟ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑ

ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΚΥΡΟΥΣ ΣΤΗ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ.

Η χρήση του παρελθόντος και η πολιτική χρήση της ιστορικής και καταγεγραμμένης μνήμης προσδίδει κύρος (prestige) στην προσωπικότητα του εμπλεκόμενου προσώπου στα κοινά, επειδή χαρακτηρίζεται από εμβελιμότητα σε άλλους από αυτό ιδεολογικούς χώρους και ασκεί υπόρρητα δύναμη επιρροής και ελέγχου στις κοινωνικές μάζες¹¹³. Επομένως, ο πολιτικός, ως επιδέξιος χρήστης του παρελθόντος, ως γνωστού και γι' αυτό αποδεκτού από την κοινωνία φορτίου ιδεών και αξιών, μπορεί να υπαγορεύει είτε φανερά διά του γνωμικού λόγου που περιέχει «αλήθειες», είτε άδηλα και υπαινικτικά¹¹⁴ τη συμμόρφωση του συλλογικού στις δικές του επιλογές. Εν τέλει μπορεί να επιτυγχάνει ακόμη και την καθολική υποταγή της κοινωνίας στο ιδεολογικό και πολιτικό του πρόσταγμα. Γι' αυτό αρκεί συνηθέστατα η επίκληση του γενικά και κοινά αποδεκτού ιστορικού ή προγονικού¹¹⁵, πατροπαράδοτου, παραδοσιακού στοιχείου για να μετασχηματιστεί ο πολιτικός λόγος σε συνθηματολογία συμβόλων με «έγκυρο» και «ιερό» ιδεολογικό περιεχόμενο¹¹⁶, να στοχεύσει κατευθείαν

¹¹³ Επίσης σχετ. Simon Goldhill (2011): 63 «Η επιθυμία χρειάζεται πέπλα για να μιλήσει. Ο κλασικός κόσμος αυτά τα πέπλα τα παρέχει».

¹¹⁴ Ανάλογη προσέγγιση κάνει ο Γ. Κιούσης, με αναφορά στον Μηνά Αλεξιάδη στο «Παροιμιακός και Γνωμικός Λόγος των Ελλήνων Πολιτικών, - Περιοδικό «Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών», Τόμ. 40 (2008-2009) <http://epub.lib.uoa.gr/index.php/epetirisphil/article/view/1483/0> και <https://www.academia.edu/6164128/> Ο παροιμιακός και γνωμικός λόγος Ελλήνων πολιτικών στο άρθρο του με τίτλο: «Πολιτική της παροιμίας...» Εφημ. Ελευθεροτυπία, 18-07-2009, «Ο γνωμικός λόγος έχει περισσότερο αποφθεγματικό και αμεσότερα, ευθύτερα διδακτικό χαρακτήρα. Με σκοπό την επιγραμματική διατύπωση, οι πολιτικοί χρησιμοποιούν συνήθεις αρχαίες ρήσεις: «Τὸ μὴ χεῖρον βέλτιστον» (για την ακινησία στο Κυπριακό), «Οὐδὲν κακὸν ἀμιγὲς καλοῦ» (για την κρίση των Ιμίων, την υπόθεση Οτσαλάν, την κυβερνητική σύνθεση) «Σπεῦδε βραδέως» (για τη δυστοκία στην επιλογή υποψηφίων σε δήμους και νομαρχίες) κ.ά.».

¹¹⁵ Θουκ. *Ιστ.* [2.36.1]: «Ἄρξομαι δὲ ἀπὸ τῶν προγόνων πρῶτον· δίκαιον γὰρ αὐτοῖς καὶ πρέπον δὲ ἅμα ἐν τῷ τοιῷδε τὴν τιμὴν ταύτην τῆς μνήμης δίδοσθαι». Επίσης Πλάτ., *Μενέξενος* [237a]: «δοκεῖ μοι χρῆναι κατὰ φύσιν, ὥσπερ ἀγαθοὶ ἐγένοντο, οὕτω καὶ ἐπαινεῖν αὐτούς. ἀγαθοὶ δὲ ἐγένοντο διὰ τὸ φῦναι ἐξ ἀγαθῶν. τὴν εὐγένειαν οὖν πρῶτον αὐτῶν ἐγκωμιάζωμεν, δεύτερον δὲ τροφήν τε καὶ παιδείαν: ἐπὶ δὲ τούτοις τὴν τῶν ἔργων πρᾶξιν ἐπιδείξωμεν, ὡς καλὴν καὶ ἀξίαν τούτων ἀπεφῆναντο».

¹¹⁶ Χανιώτης, Α., (2009): «Στα μέσα του 5ου π.Χ. αιώνα, όταν ο Αθηναίος στρατηγός Κίμων κατέλαβε τη Σκύρο ακολουθώντας την υπόδειξη ενός αετού έσκαψε σε ένα σημείο και βρήκε τον τάφο ενός ψηλού πολεμιστή, θαμμένου με τα όπλα του. Ο νεκρός ταυτίστηκε με τον Θησέα, τον εθνικό ήρωα της Αθήνας, (Πλούταρχος, *Θησέας*, 36). Τα οστά του μεταφέρθηκαν στην Αθήνα ενισχύοντας όχι μόνο τη συλλογική ταυτότητα και την πολιτισμική μνήμη των Αθηναίων, αλλά και την πολιτική δύναμη του Κίμωνα. Αυτή είναι μια από τις πρωιμότερες μαρτυρίες για τη χρήση «αρχαιολογικού» υλικού για ιδεολογικούς και πολιτικούς στόχους: δείχνει ότι οι σχέσεις της αρχαιολογίας (με ευρεία έννοια) με την κοινωνία, την

στο θυμικό του συλλογικού διανοείσθαι και τελικά να το πείσει μέσα σε συναισθηματική - συγκινησιακή φόρτιση για να προβεί ή να εγκρίνει ποικίλες πολιτικές πράξεις ή και να συγχωρήσει παραλείψεις. Γιατί το πρόσωπο που ασκεί πολιτική εξουσία εμμένει να περιβάλλεται τον μανδύα της αυθεντίας στη δημόσια σφαίρα, έτσι ώστε να αποβαίνει, επειδή πείθει το σύνολο μαγνητίζοντάς το με επικοινωνιακή δεινότητα, ο «μοναδικός» αποτελεσματικός διαχειριστής των κοινών πραγμάτων, να αναδεικνύεται τελικά νικητής και γι' αυτό να καταγράφεται στις δέλτους της κοινής πολιτικής συνείδησης ως ένας «χαρισματικός ηγέτης»¹¹⁷. Αυτό ακριβώς το κύρος του καταγεγραμμένου παρελθόντος αποβαίνει για την κοινωνία η βασική ύλη που διασηματίζει την κοινή ταυτότητα των μελών της και της προσδίδει τον χαρακτηρισμό «συλλογική», αλλά και που επίσης εγκαθιστά τη διαλεκτική σχέση ανάμεσα αφ' ενός στην πολιτική τέχνη και αφ' ετέρου στη συντήρηση της εξουσίας ως σταθεράς του βίου μέσα στην πολιτική κοινωνία¹¹⁸. Κατά τον Plumb¹¹⁹ δεν θα είχε αξία μια φιλοσοφική

πολιτική και το δίκαιο είναι πολύ ευρύτερες από τις συζητήσεις για την αρχαιολογική νομοθεσία ή την αρχαιοκαπηλεία. Τα αντικείμενα που ανακαλύπτει και μελετά η αρχαιολογία ως έργα έχουν δημιουργούς· ως πολιτιστικά αγαθά έχουν αποδέκτες· ως φορείς ιστορικών πληροφοριών δημιουργούν ταυτότητες, τροφοδοτούν συλλογικές μνήμες, θεμελιώνουν αξιώσεις». Από την εισήγηση με τίτλο «Πτυχές Δικαίου στη Μελέτη και Διαχείριση Αρχαιολογικών Καταλοίπων» στο συνέδριο με θέμα: «Αρχαιολογία και Δίκαιο» της Ελληνικής Εταιρείας Δικαίου Αρχαιοτήτων» <https://www.scribd.com/doc/43426324/Αρχαιολογία-Δίκαιο#> (προσπελάστηκε: 23-03-2014).

¹¹⁷ Κακουριώτης, Θ., (1998) : «Κοιτάζω το Longman Dictionary of Contemporary English (New Edition), όπου και η ακόλουθη ερμηνεία: «Χάρης, ισχύς, που ελκύει και καθιστά ένα πρόσωπο ικανό να ασκεί μεγάλη επιρροή ή να προκαλεί θαυμασμό». Δεν ξέρω πώς στην οργή ο νους μου πάει στον Μπρεχτ όπου παραφράζω τον διάλογο του μέχρι τέλους πιστού και ιδεολόγου μαθητή με τον δάσκαλό του, τον «δηλωσία» Γαλιλαίο, στο ομώνυμο θεατρικό έργο αντικαθιστώντας το «ήρωες» με το «χαρισματικούς ηγέτες»: Αλίμονο σε έναν κόσμο που δεν έχει χαρισματικούς ηγέτες! Αλίμονο στον κόσμο που χρειάζεται χαρισματικούς ηγέτες! Χαρισματολαγνεία...Γιατί, πιστέψτε με, αυτή η επιδημία χαρισματολαγνείας που διακρίνει τον μέσο πολίτη έχει πάρει σχεδόν επικίνδυνες διαστάσεις που δεν προοιωνίζονται τίποτα καλό. Σκεφτείτε ότι και ο Χίτλερ χαρακτηρίστηκε χαρισματικός! Τι είναι λοιπόν χαρισματικός ηγέτης; Ο λαοπλάνος; Ο δημεγέρτης; Ο μοιραία επικίνδυνος παρανοϊκός; Ή απλώς ο «καλοβαλμένος» και «καλοστημένος», κατά μια παλαιά ημιβλακώδη μικροαστική ρήση, ευπρεπής πολιτικός ο οποίος δίνει μια ωραία εικόνα (ή επί το ελληνικότερο, ιματζ) προς τα έξω, αυτός, η γυναίκα του και τα παιδιά του (χωρίς την ερωμένη του, βεβαίως;). Αυτός που λέει πολλά και εντυπωσιακά πράγματα, χωρίς να εννοεί στην ουσία απολύτως τίποτα, αλλά παρ' όλα αυτά μπορεί να «επικοινωνεί» θαυμάσια με το λαό; Λίγο απ' όλα, ίσως; Ας σημειωθεί ότι το λεξικό έχει στο λήμμα charisma ως συνώνυμο τη λέξη magnetism! Σας λέει τίποτα αυτό;» Το Βήμα 28/06/1998, «Τι σημαίνει χαρισματικός ηγέτης», <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=100740> (προσπελάστηκε: 03-02-2017).

¹¹⁸ Στο <http://giorgoskokkinos.blogspot.gr> : «Η ιστορία μπορεί να μας βοηθήσει. Μπορεί, επίσης, να είναι πολύ επικίνδυνη. Είναι περισσότερο σάφρον να αντιμετωπίζουμε την ιστορία όχι ως σωρό νεκρών φύλλων ή συλλογή σκονισμένων έργων τέχνης, αλλά ως μικρή λίμνη, μερικές φορές ευεργετική, συχνά θειούχο, που, χωμένη κάτω από το παρόν, διαμορφώνει σιωπηλά τους θεσμούς μας, τον τρόπο που σκεπτόμαστε, το τι μας αρέσει και τι δεν μας αρέσει. Απευθυνόμαστε σε αυτήν [...] για επιβεβαίωση, για να πάρουμε μαθήματα και πληροφορίες. Η επιβεβαίωση, είτε πρόκειται για προσδιορισμό της ταυτότητας ομάδων, για αιτήματα ή για δικαίωση, σχεδόν πάντοτε προκύπτει από τη χρήση του παρελθόντος. [...] Το παρελθόν μπορεί να χρησιμοποιηθεί σχεδόν για όλα τα πράγματα που θέλουμε να κάνουμε στο παρόν. Κάνουμε κακή χρήση του όταν δημιουργούμε ψέματα για το παρελθόν ή γράφουμε την ιστορία με τρόπο που να παρουσιάζεται μόνο η δική μας άποψη»..

¹¹⁹ Plumb, J. H.(1978):104.

συζήτηση σχετικά με τη φύση της Ιστορίας ως προς την καθιέρωση αντικειμενικής αλήθειας. Γιατί ο ιστορικός, όπως και ο επιστήμονας δεν ενδιαφέρεται ερευνητικά για τη φιλοσοφία της Ιστορίας, αλλά γνωρίζει ότι η Ιστορία υπάρχει ως *res gestae* και ότι συχνότατα ιστορικές μελέτες έρχονται σε συγκρουσιακή σχέση με ό,τι θεωρείται ως «καθεστωτικώς» αποδεκτό παρελθόν¹²⁰. Η έλλειψη βεβαιότητας ως προς τα κίνητρα του προσώπου που χρησιμοποιεί το παρελθόν για πολιτικούς σκοπούς συναρτάται κάθε φορά με τις ανάγκες που χρειάζεται να εξυπηρετεί και τις αντιλήψεις της πολιτικής κοινωνίας που προσδοκά να προσλαμβάνει συγκεκριμένο αξιακό ιδεολογικοπολιτικό φορτίο για να συντηρεί και να διαιώνίζει την ίδια της τη συλλογική ύπαρξη και λειτουργία¹²¹. Άλλωστε, η αλήθεια στην καταγραφή του παρελθόντος δεν εδράζεται πουθενά αλλού παρά στις ήδη υφιστάμενες ιστορικές πηγές. Πρόκειται λοιπόν για μια αλήθεια με δυναμική που τελεί υπό την αίρεση της ανασκευής της (με την έννοια της νομικής ορολογίας¹²², εν είδει γεγονότος που είναι -σωρευτικά- και μελλοντικό και αβέβαιο), καθώς ουδέποτε αποκλείεται η αναθεώρησή της από νέα ευρήματα ή άλλες επιστημονικές προσεγγίσεις και μεθοδολογία. Με άλλα λόγια: είναι η εκδοχή ή η παραλλαγή που προσωπικά ο ιστορικός προτείνει και συνεισφέρει στην καταγραφή του παρελθόντος και που τελικά προσδίδει κύρος στην εξουσία όποτε το επικαλείται. Πράγματι το κύρος αποτελεί στην πολιτική συνώνυμο της επικυρίαρχης δύναμης του πολιτικού φορέα για την εμπέδωση και επιβολή των ιδεών του στο κοινωνικό σύνολο άμεσα ή έμμεσα. Στο μέτρο που το κύρος αποτελεί την προεκτεθείσα αναγνωρισμένη

¹²⁰ Σατελέ, Φ., (1962), 15 -17: Γιατί ή μεθοδολογία τής ιστορικής επιστήμης δεν επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στην αναβίωση τού παρελθόντος, στην κατανόηση και την κριτική αξιολόγησή του κατά τον τρόπο που γίνεται αντιληπτό και εξελέγχεται ένα σύγχρονο συμβάν, ούτε στην αναπαράστασή του κατά τον τρόπο πού μια σχηματική παράσταση διαγράφει τα περιγράμματα ενός αντικειμένου απλοποιώντας τα, αλλά στην παρουσίασή του στα πλαίσια μιας διεξοδικής μελέτης ή οποία το καθιστά κατανοητό. Αν είναι δυνατό να υπάρξουν πολλές παρουσιάσεις, αν αλληλοσυμπληρώνονται ή αλληλοκαταστρέφονται δεν έχει σημασία εφόσον κάθε μια από αυτές με τα προηγούμενως αγνοηθέντα τεκμήρια πού προσάγει, με τα στοιχεία πού φέρει στο φως, με τις διασυνδέσεις που ανακαλύπτει, αποκαλύπτει μια νέα διάσταση των παρελθόντων γεγονότων. Για πολλούς αιώνες οι φυσικές επιστήμες δεν μπορούσαν ν' αντιτάξουν στους σκεπτικιστές επικριτές τους τίποτε άλλο από μία θετικιστική τοποθέτηση· σήμερα έχουν εκπονήσει μια θεωρία της προϊούσας αντικειμενικότητας ή οποία υπερπηδά το δίλημμα υποκειμενικότητα- αντικειμενικότητα. Όπως φαίνεται, ή ιστορική επιστήμη ακολούθησε, με ταχύτατο ρυθμό και σύμφωνα με τούς δικούς της ορούς, την ίδια εξελικτική πορεία.

¹²¹ Σαρίπολος, Ν.Ι., (1993): 17,18: «Πολιτική κοινωνία είναι διαρκής του συνδιαitάσθαι σχέσις, καθ' ην ενδίκως πολλοί συνυποχρεούνται αμοιβαίως προς το ευδαιμόνως και καλώς συζήν υπό κοινούς νόμους και κυβέρνησιν. Η πολιτεία λοιπόν, ήτοι η πολιτική κοινωνία, δεν είναι απλώς το αποτέλεσμα συναγελασμού τυχαίου αριθμού τινός ανθρώπων εις δοθέν τι γης μέρος. Η (πολιτική) κοινωνία απαρτίζεται εκ τριών στοιχείων, εξ ομηγύρεως τινός ανθρώπων αποτελούσης την βάση, εκ τάξεως τινός σχηματιζομένης διά των νόμων και εκ μιας αρχής, ήτοι της κυβερνήσεως, ισχυράς προς συντήρησιν της τάξεως ταύτης».

¹²² Αρθ. 201 ΑΚ επ.

υπόληψη¹²³ ή την ύψιστη δύναμη¹²⁴, το παρελθόν έχει τη δύναμη να πλαισιώνει ενισχυτικά τα επιχειρήματα του πολιτικού προσώπου, καθώς αναπαριστάται δογματικά και αδιαμφισβήτητα ως η αυτοαναφερόμενη, κοινής αποδοχής σεβαστή, συλλογική και κοινωνική μνήμη¹²⁵. Πρόκειται επομένως, όσον αφορά στα τμήματα που αποτελούν την τελευταία, αξιακά στοιχεία που λαμβάνονται από την κοινωνία όχι απλώς και μόνο ως μη επεξεργάσιμα, αλλά κυρίως επιλέγονται να καταδεικνύονται και να αναγορεύονται από την πολιτική εξουσία ως μη επεξεργαστέα, καθώς συντείνουν ως επιμέρους συνιστώσες στη διαμόρφωση της συνισταμένης δύναμης του πολιτικού, που είναι ακριβώς το κύρος. Ως τέτοια δύναμη και πεδίο αναφοράς το κύρος προτείνεται ότι μπορεί να διακρίνεται¹²⁶ σε επίκτητο, όταν εδράζεται σε τίτλους και κοινωνικές θέσεις και σε προσωπικό, όταν είναι ανεξάρτητο από κάθε τίτλο ή μορφή εξουσίας. Το ζήτημα πάλι της μεταχείρισης του παρελθόντος ως πηγής κύρους αφορά στο παρόν και στη βούληση της εξουσίας να καθοδηγήσει ή να χειραγωγήσει την κοινωνία προτείνοντας τη δική της σχολή πολιτικής σκέψης, κυρίως για να επιτευχθεί μεταξύ άλλων η δημιουργία συλλογικής ταυτότητας. Ειδικά το κλασικό ελληνικό παρελθόν στον Δυτικό Κόσμο αποπνέει την αύρα του κύρους διαμέσου της πλατιάς αποδοχής του¹²⁷, εκτός από την πολιτική, σε κάθε έκφανση διάδρασης της κοινωνικής ζωής, των τεχνών, της εκπαίδευσης, της επιστήμης. Εκ των πραγμάτων το ΑΕΠ δείχνει να είναι σχεδόν «προαπαιτούμενο» στοιχείο συγκροτημένης θεσμικής και συναλλακτικής επικοινωνίας¹²⁸. Γιατί όπως είναι αφομοιωμένο στο δυτικό διανοεΐσθαι, λειτουργεί και

¹²³ Μπαμπινιώτης, Γ., (2010):746.

¹²⁴ Σταματάκος Ι., λήμμα στο «Λεξικόν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης».

¹²⁵ Ἔτσι και ο ὅρος «*Ἰερὰ Παράδοσις*» ως *quod semper, quod ubique et quod ab omnibus creditum est*", αποδίδεται ως «ὄ,τι πάντοτε πανταχοῦ καί ὑπό πάντων ἐπιστεύθη». The Commonitorium of Vincentius of Lerins και <http://www.imr.gr/periodiko/odos-18.pdf> (προσπελάστηκε:12-07-2014).

¹²⁶ Μασσαλάς, Χ., (2014): «Οι άνθρωποι που διαθέτουν προσωπικό κύρος ασκούν μια μαγνητική γοητεία στο περιβάλλον τους και στους ομοίους τους. Κατά τον G. Le Bon (1841-1931): οι άνθρωποι τους υπακούουν όπως το άγριο θηρίο υπακούει στο θηριοδαμαστή, τον οποίο θα μπορούσε τόσο εύκολα να κατασπαράξει». <https://www.tovima.gr/2014/09/24/opinions/i-dynami-toy-kyroys/> (προσπελάστηκε: 25-10-2014).

¹²⁷ Ο διπλωμάτης και συγγραφέας Άγγελος Βλάχος αναφέρει (1998): 25 : «Εδώ ας προσθέσω μελαγχολικά ότι ο Έλληνας διπλωμάτης που δεν έχει ευρωπαϊκή παιδεία, αισθάνεται κάπως απομονωμένος και το αίσθημα αυτό επιτείνεται όταν αντιληφθεί -γρήγορα- ότι οι ξένοι δεν ξέρουν σχεδόν τίποτε για την σύγχρονη ελληνική πνευματική ζωή. Την εποχή μάλιστα εκείνη όπου ούτε ο Καζαντζάκης δεν είχε περάσει τα ελληνικά σύνορα, ο Έλληνας διπλωμάτης θα μιλούσε σε κουφούς αν ανέφερε τον Σολωμό, τον Παλαμά, τον Καβάφη. Η σανίδα σωτηρίας -και τι σωτηρίας- ήταν η αρχαία Ελλάδα, αλλά πόσοι Έλληνες διπλωμάτες ξέρουν την Ιστορία της, την Γραμματεία της για να μπορέσουν να μιλήσουν άνετα και χωρίς στομφώδεις κοινοτοπίες και μάλιστα προς ανθρώπους που καμιά φορά ξέρουν πολύ περισσότερα από τον ίδιο για τους αρχαίους Έλληνες»;

¹²⁸ Wells, H.T. Whiteley, S.,H.& Karegeannes, C.E. (1976): 185. Η αμερικανική NASA αντλεί ονοματολογία από την ελληνική μυθολογία όπως το πρόγραμμα προσελήνωσης και επιστροφής «Apollo», το ηλιακής ενέργειας αεροσκάφος «Helios Prototype». Επίσης συχνά χρησιμοποιεί ονόματα όπως: Atlas, Centaur, Titan, Aeros, Echo, Eole, Eos, Iris, Pegasus, Argo, Nike, Sphinx, Symphony.

συσχετίζεται με τα στοιχεία του «επισήμου» και τυπικού ως παραδοσιακό και εμβληματικό, χωρίς όμως να παύει να λειτουργεί συναισθηματικά ως «αξεπέραστο», όπως ασκεί γοητεία στο ακροατήριο με την ισορροπία της μορφής και του περιεχομένου του¹²⁹.

3. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ

Ο όρος «ταυτότητα»¹³⁰ είναι έννοια «αμφίσημη» και γι' αυτό δεν θεωρείται εύκολος ο προσδιορισμός της: «ταυτότητα σημαίνει αυτό που κάποιος ισχυρίζεται πως είναι». Αφ' ενός αφορά στην ομοιότητα ή και ισότητα μεταξύ ατόμων ή ομάδων, θέσεων ή παγιωμένων αντιλήψεων που ταυτίζονται και ζουν σε συμπληρωματική σχέση μεταξύ τους ως κοινωνοί, αφ' ετέρου όμως, ο όρος αποδίδει και τα στοιχεία που λειτουργούν δυναμικά ως αποδοτικά διαφοροποιήσεων ατόμων ή συνόλων. Ο Berque¹³¹ προτείνει για έναν ορισμό της ταυτότητας τα εξής χαρακτηριστικά: ανανέωση μέσα από τη συνέχεια και τη μεταβολή στην πορεία του χρόνου, διαρκή σύνδεση του υποκειμενικού στοιχείου με αλληλεπίδραση όλων των μεταβαλλόμενων. Η δυναμική δηλαδή, που αναπτύσσεται μέσα στο κοινωνικό περιβάλλον είναι η ίδια το κριτήριο ερμηνείας των συμπεριφορών και των αντιλήψεων το ατόμου όχι ως ενός προσώπου, αλλά ως μέλους ομάδας με κοινή χρονική και τοπική διαδρομή στη σκέψη, στον σκοπό και στη ρητή ή σιωπηρή συνομολόγηση εσώτερου κοινού εαυτού με τα υπόλοιπα μέλη. Στο θεωρητικό αυτό σχήμα, για να γεννηθεί η ταυτότητα χρειάζεται η πλαισίωσή της με σχέσεις αναπτυσσόμενες μεταξύ πλειόνων ατόμων και όχι απλώς η ανάπτυξή της από ένα μόνο άτομο. Επειδή μάλιστα κρίσιμη είναι περισσότερο η δύναμη του ισχυριζομένου για να επιβάλει την άποψή του και όχι το δίκιο του, τα συστατικά στοιχεία της συλλογικής ταυτότητας ποικίλουν και μεταβάλλονται, ενώ πρακτικά όσοι κατέχουν και ασκούν πολιτική εξουσία είναι και εκείνοι που προσδιορίζουν τις ταυτότητες γενικότερα. Υπό γενική έποψη επομένως, η συλλογική ταυτότητα αναπτύσσεται και εδράζεται στη συμμετοχή και δράση του ανθρώπου μέσα σε σύνολα (έθνος, οικογένεια, θρησκεία, σχολείο, πολιτικό κόμμα, κ.ά.). όπου δημιουργείται, σύμφωνα με τον Huntington, ο κοινός εαυτός, εκείνος που προκύπτει από την συνεχή αλληλεπίδραση του ατόμου με τα άλλα μέλη της ομάδας και τελικά από την πολιτική,

¹²⁹ http://www.treccani.it/enciclopedia/il-mondo-classico-nella-odierna-cultura-di-massa-oblio-e-riusi_%28Dizionario-di-Storia%29/ (προσπελάστηκε: 29-09-2020).

¹³⁰ Βρύζας, Κ., 2005, 169 επ..

¹³¹ Berque, J., (1978) σ.σ.11-18.

γνωστική -ιδεολογική και αξιακή ομογενοποίησή του με αυτά¹³². Το πώς προσδιορίζεται η ταυτότητα ως έννοια του εαυτού για το άτομο και την ομάδα στηρίζεται στις διακριτές ιδιότητές τους.¹³³ Η ταυτότητα λαμβάνεται ως έννοια και ως προϊόν αυτοσυνείδησης από την αλληλεπίδραση του ατόμου με τους «άλλους», κατά τρόπον ώστε η συμπεριφορά του ατόμου να διαμορφώνεται μέσα στην ομάδα και αυτό τελικά αυτοπροσδιορίζεται όχι μόνο ανακαλύπτοντας, αλλά επαληθεύοντας δυναμικά τις ομοιότητες και τις διαφορές με αυτήν. Όσο μεγαλύτερη είναι η απόσταση των «άλλων», τόσο δυναμώνει η συνοχή και το ηθικό της ομάδας. Αυτό οδηγεί τα μέλη σε σύγκριση με την εαυτό της ομάδας που τα ικανοποιεί¹³⁴. Η ατομική συμπεριφορά διαμορφώνεται από την ταυτότητα, την οποία μάλιστα το άτομο αναζητεί ακόμη και σε μια αυθαίρετα δομημένη ομάδα. Ο Huntington ανοικτά υποστηρίζει ότι «σε σημαντικό βαθμό οι ταυτότητες δημιουργούνται και ότι οι άνθρωποι κατασκευάζουν την ταυτότητά τους κάτω από ποικίλους βαθμούς πίεσης, πειθαναγκασμών και ελευθερίας»¹³⁵. Υπάρχουν δηλαδή παράγοντες, ως εξωτερικές πηγές της ταυτότητας, που μπορεί να προέρχονται από το άμεσο περιβάλλον την ευρύτερη κοινωνία ή την πολιτική εξουσία και στην πραγματικότητα είναι οι κυβερνήσεις που αποδίδουν στους ανθρώπους φυλετικές ή άλλες ταυτότητες ως προς το «εμείς και οι άλλοι». Προκειμένου η κοινωνική ομάδα να αυτοπροσδιοριστεί διαμέσου της ταυτότητας εστιάζει στη διαφοροποίηση που επιτάσσει τη σύγκριση με τους άλλους για να αναδειχθούν τα πλεονεκτήματά της απέναντί τους. Έτσι ο τερματισμός ενός πολέμου προετοιμάζει τις συνθήκες για έναν επόμενο, ενώ στα τέλη του 20ού αιώνα οι τελευταίες θεωρίες της διαφορετικότητας, της κοινωνικής ταυτότητας και της απόδοσης των αιτίων της ανθρώπινης συμπεριφοράς, ανεξαιρέτως όλες υποστηρίζουν το συμπέρασμα ότι «οι ρίζες του μίσους, η ανάγκη για εχθρούς, η ομαδική βία και ο πόλεμος εδράζονται αναπόδραστα στην ανθρώπινη ψυχολογία και την ανθρώπινη κατάσταση. Αυτό επαληθεύει τη θουκυδίδεια θέση για την ανθρώπινη φύση όπως μνημονεύεται παρακάτω. Από τον συνδυασμό των προεκτεθέντων εξάλλου εξηγείται γιατί γεννιούνται στο πλαίσιο αυτό γραπτοί ή άγραφοι κανόνες ρυθμιστικοί

¹³² Huntington, S.P., (2004): 48-63.

¹³³ Olick, K.J., Vinitzky-Seroussi, V., Levy, D., (2011): 177-179.

¹³⁴ Ο ίδιος: (54): «Τα άτομα χρειάζονται τον αυτοσεβασμό, την αναγνώριση, την έγκριση, αυτό που ο Πλάτωνας όρισε ως θυμό και ο Άνταμ Σμιθ ματαιοδοξία.

¹³⁵ Ο.π. 51. Ζήτημα ταυτότητας δημιουργήθηκε στην Ευρώπη ύστερα από την πτώση του Τείχους του Βερολίνου σχετικά με το αν θα μπορούσε η Δύση να κάνει δεκτή την ταυτοποίηση κάποιων ανατολικοευρωπαίων που επιδίωκαν και ακόμη επιζητούν τη δυτική ταυτότητα. Η Δύση αποδέχθηκε ως καλοδεχόμενους τους Πολωνούς, τους Τσέχους και τους Ούγγρους, αλλά έδειξε και μάλλον δείχνει απροθυμία να αποδεχθεί τους Τούρκους, οι οποίοι συγκρούονται περί του αν είναι Δυτικοί, μουσουλμάνοι, μεσανατολίτες ή κεντροασιάτες.

της συμβίωσης, της άσκησης και της κατανομής της πολιτικής εξουσίας¹³⁶. Επιπρόσθετα μάλιστα, ο κοινός εαυτός προκύπτει από την ανατροφοδότηση και επίκληση των επίσης κοινών και αναπαλλοτριωτών αξιακών πεποιθήσεων μεταξύ των μελών της ομάδας, όπως αυτές βασίζονται στην κληρονομημένη γνώση και αποδοχή του παρελθόντος ως δεξαμενής αναφορικότητας από και για το σύνολο. Άρα, η συλλογική ταυτότητα στην πολιτική της διάσταση περικλείει και λειτουργική γνώση και πολιτική τεχνογνωσία, η οποία μάλιστα ταυτίζεται με αυτο-οργάνωση, η εκλογίκευση της οποίας παράγει την εκνομίκευση, όπως βρίσκει έρεισμα στο ενδιαφέρον για να πλαισιωθεί θεσμικά και οργανωτικά η κοινωνική ζωή, δηλαδή με τη θέσπιση νόμων, όπως συμβαίνει ανέκαθεν. Περαιτέρω, η χρησιμότητα της ταυτότητας¹³⁷ είναι κατά τη γνώμη μας στην ανθρώπινη κοινωνία όχι απλώς μόνο περιγραφική της σκέψης, αλλά στο μέτρο που σχετίζεται ευθέως με την ιδεολογία αποβαίνει και παραγωγός της πολιτικής. Ήδη από την αρχαιότητα, ο ευρύτατα γνωστός χαρακτηρισμός του Αριστοτέλη για τον άνθρωπο, ως ένα φύσει πολιτικόν ζῷον¹³⁸, αποδίδει ως ερμηνευτική προβολή του την πολιτική οργάνωση της κοινωνίας: είναι η ίδια η πόλις, δηλαδή η πολιτικά οργανωμένη κοινωνία, μέσα στην οποία ο άνθρωπος συμβιώνει, συμπεριφέρεται και επικοινωνεί πολιτικά με τους άλλους ανθρώπους ως από τη φύση του γεννημένος να είναι κοινωνικός¹³⁹. Ειδικά στην ελληνική σκέψη η ύπαρξη του ανθρώπου νοείται σε κοινωνία αμιγώς καθεστωτική, δηλαδή με πολίτευμα και είναι ελεγχόμενη από οργανωμένη κεντρικά ρύθμιση¹⁴⁰. Αυτή αξιώνει τη συμμόρφωσή του σε όλο το φάσμα των κανόνων της, γραπτών και άγραφων, ενώ η ευθύνη του ως πολίτη

¹³⁶ Σχετ. Παπαναούμ Τζίκα, Ζ., (1989): 24, 25. «Η πολιτική διάσταση εμπεριέχει κάθε ανθρώπινη αλληλεπίδραση, καθώς ρυθμίζεται από κανόνες και συνεπάγεται κατανομή δύναμης ή εξουσίας».

¹³⁷ Hall, S. and Gay du, P. (1996): 2. «Πολύ απλά η ιδιότητα της ταυτότητας δομείται στην πίσω πλευρά της αναγνώρισης μιας κοινής προέλευσης ή χαρακτηριστικών που μοιράζονται μεταξύ τους πρόσωπα ή ομάδες ή ιδανικά και πάντως με τη φυσική κάλυψη αλληλεγγύης και αφοσίωσης που εγκαθίστανται στην κοινή αυτή βάση».

¹³⁸ Αριστοτέλης, *Πολιτικά*: [1253a3].

¹³⁹ Πρβλ. Buxton, R. G. A., (1995): 19, όπου υπογραμμίζεται ο τρόπος συμπεριφοράς του ανθρώπου ως μέλους της οργανωμένης κοινωνίας.

¹⁴⁰ Σούρλας, Π. Κ. (2015): 29. «Ρύθμιση σημαίνει κατά λέξη επιβολή ενός ρυθμού, δηλαδή ενός μέτρου, μιάς τάξεως που περιέχει το στοιχείο τής τακτικά και ο ομοιόμορφα επαναλαμβανόμενης κινήσεως. Ρύθμιση των κοινωνικών σχέσεων είναι επομένως η εκ των προτέρων καθιέρωση ενός μέτρου που αποβλέπει στη δημιουργία τάξεως στις κοινωνικές σχέσεις, δηλαδή που όχι μόνο επιδιώκει να εξασφαλίσει ότι οι πράξεις των κοινωνιών που έχουν επίπτωση στους άλλους θα είναι ομοιόμορφες κάθε φορά που και οι συνθήκες εκδηλώσεώς τους θα είναι όμοιες, αλλά πάνω απ' όλα που δεν επιτρέπει σε κανένα να υπερβεί το προκαθορισμένο μέτρο και έτσι να αυθαιρετήσει σε βάρος των υπόλοιπων κοινωνιών. Ο λόγος λοιπόν για τον οποίο οι κοινωνικές σχέσεις χρειάζονται ρύθμιση είναι προφανής. Η ρύθμιση αποβλέπει, πριν από οτιδήποτε άλλο, ακόμη και από την εξασφάλιση σταθερότητας, στην αποτροπή της αυθαιρεσίας, η οποία, αν δεν εμποδιστεί, θα μετατραπεί στο μέγιστο δεινό που πορεί να διαταράξει την κοινωνική συμβίωση, γιατί θα τείνει να μεταμορφωθεί σε ένοπλη βία («χαλεπωτάτη γάρ άδικία έχουσα όπλα», κατά την έκφραση του Σταγειρίτη: *Πολ.* 1253a 33 επ.).

-κοινωνού νοείται οντολογική, καθώς την επωμίζεται για να συμβιώνει με την υπόλοιπη ομάδα¹⁴¹ επιδιώκοντας με τον λόγο την αποδοχή κοινής πολιτικής αισθητικής και των κοινών οραμάτων. Η φυσική ροπή του ανθρώπου να δημιουργεί κοινότητα καταπολεμώντας παράλληλα κάθε ίχνος άγονης εσωστρέφειας και να οργανώνεται μέσα εκεί ως μέλος της αναδεικνύει τον λόγο όχι απλώς ως μέσο έκφρασης και επικοινωνίας, αλλά κυρίως εργαλείο που διαμορφώνει και ελέγχει τις σχέσεις μεταξύ των μελών της κοινότητας¹⁴², άρα της πολιτικής. Επιπλέον, προκειμένου ο άνθρωπος να ανακαλύψει την οντότητά του ως άτομο λογικό και κοινωνικό¹⁴³ για να προσεγγίσει στην επίγεια πορεία του την ευτυχία μέσα σε ένα ιδανικό σύστημα¹⁴⁴, αφετηρία φαίνεται να είναι η κοινωνική συμβίωση και άρα, η πολιτική κοινότητα με τους θεσμούς¹⁴⁵ και κανόνες της με κυρίαρχο μέσο τον λόγο και οπωσδήποτε με το ιστορικό παρελθόν της, που την κάνει να αποκτά ιστορική συνείδηση. Έτσι, ο όρος *πολιτική* ετυμολογείται ευθέως στον όρο *πόλις*, με τον δημόσιο χαρακτήρα της, που αποσκοπεί μεταξύ άλλων και στην ανάπτυξη μηχανισμών ελέγχου των συμμετεχόντων στα πράγματά της. Στο σημείο αυτό συναντώνται και συναρτώνται η πολιτική συνείδηση, το παρελθόν και η *πόλις*¹⁴⁶, ως ο μηχανισμός εξουσίας που διαποτίζει τον ψυχισμό και την οντότητα των πολιτών με επικοινωνιακές τακτικές διαμέσου του λόγου και του διαλόγου, όχι του μονολόγου,

¹⁴¹ Κύρκος, Β.Α. (1992): 67, 68.

¹⁴² Συρόπουλος (2018): 32,34.

¹⁴³ Γιανναράς, Χ., (2010): 52. «Ο άνθρωπος είναι ύπαρξη λογική (με λόγο ενδιάθετο —νοῦ— και προφορικό—γλώσσα), ύπαρξη κοινωνική (ζῶον πολιτικόν), βουλευτική, ἀναμνηστική, δίποδη, ἄπτερη, ὀρθοβαδιστική, γελαστική, κ.ἄ.π. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ προσδιορισμοὶ ἀναφέρονται σὲ ἐνεργούμενες ἰκανότητες κοινὲς σὲ κάθε ἄνθρωπο, γι' αὐτὸ καὶ ὀρίζουν γενικὰ τὸν ἄνθρωπο: εἶναι ὄροι-ὄρια-προϋποθέσεις γιὰ νὰ χαρακτηρίσουμε μιὰ ὕπαρξη ὡς ἀνθρώπινη—μπαίνουν ὡς ὄριο ἀνάμεσα στὴν ἀνθρώπινη καὶ σὲ κάθε ἄλλη ὕπαρξη, συγκροτοῦν τὸ ἀνθρώπινο εἶδος (τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ὁ ἄνθρωπος προσφέρεται στὸ ἰδεῖν) καὶ διαφοροποιοῦν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ κάθε ἄλλο εἶδος: συνιστοῦν τὴν εἰδοποιὸ διαφορά τοῦ ἀνθρώπου»..

¹⁴⁴ Κοντογιώργης (1982): 372.

¹⁴⁵ Καστοριάδης, Κ., (2001): 71. «Ὅπως ξέρετε, ἡ βασικὴ μου θέση εἶναι ὅτι κάθε κοινωνία αυτοθεσμίζεται. Δηλαδή κάθε κοινωνία δημιουργεῖ τοὺς θεσμούς της. Θεσμός εἶναι τὰ εργαλεία. Θεσμός εἶναι ἡ θρησκεία. Θεσμός εἶναι οἱ ἀξίες. Θεσμός εἶναι ἡ ρύθμιση τῶν σεξουαλικῶν σχέσεων. Θεσμός εἶναι ἡ ὕπαρξη ἐξουσίας καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἐπιβάλλεται καὶ νομιμοποιεῖται. Κάθε κοινωνία δημιουργεῖ τοὺς θεσμούς της. Ὅμως ἡ ἰδέα ὅτι οἱ θεσμοὶ εἶναι δική της δημιουργία, ὅσο κι ἀν φαίνεται παράδοξο, δὲν ὑπάρχει στὶς περισσότερες κοινωνίες. Ἀντιθέτως, ὑπάρχει ἡ ἰδέα ὅτι οἱ θεσμοὶ ἦρθαν ἀπὸ ἀλλοῦ καὶ γι' αὐτὸν τὸν λόγο μένουν ἀθικτοί» Βλ. ἐπίσης τὴν ἀναφορά τῆς Θέμελης-Αλατζόγλου, Κ., (2012), «Ὁ Καστοριάδης καὶ ἡ ἐλληνικὴ ἰδιαιτερότητα», Δέλτοι - τόμος 1, www.academy.edu.gr : «...τὰ κείμενά του ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἐλληνικὴ ἀρχαιότητα, δηλ. τὶς κατὰ τὴ γνώμη τοῦ ἐλληνικὲς ρίζες τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ πολῦτιμα, εἶναι ἀναντικατάστατα. Ἀφενὸς γιὰτὶ ἡ σκέψη τοῦ κεντρίζεται ἀπὸ σύγχρονα προβλήματα καὶ ἐρεθίσματα, ὥστε τὸ ἐνδιαφέρον του να εἶναι κάθε ἄλλο παρὰ ἀπλῶς ἀρχαιολογικό, ἀφετέρου γιὰτὶ ξέρει ἀπὸ πρῶτο χέρι καὶ ὄχι διαμεσολαβημένα, τὸν πολιτισμὸ αὐτὸ καὶ τὴ γλώσσα του». Για τὸν στοχασμὸ τοῦ Καστοριάδη βλ. τὴ σειρά ντοκιμαντέρ «Ἡ κληρονομιά της κουκουβάγιας -L'héritage de la chouette» (1989) τοῦ Chris Marker ποὺ χρηματοδοτήθηκε ἀπὸ τὸ Ἴδρυμα Ὠνάση.

https://www.youtube.com/watch?v=F81ImuZ_hE (προσπελάστηκε: 22-09-2020).

¹⁴⁶ Συρόπουλος (2018): 36.

αλλά παράλληλα και του παρελθόντος, μέσα δηλαδή από τον μύθο και την Ιστορία. Επιβάλλει τις ρυθμίσεις της με ευελιξία που στηρίζεται στον πορισμό κύρους από το παρελθόν, όπως αυτό αποβαίνει αποφασιστικό μέσο για τον πολιτικό αυτοκαθορισμό της κοινωνίας, αλλά και μέθοδος ερμηνείας της πορείας της στον χρόνο. Άρα το παρελθόν μπορεί να λειτουργεί ως δεξαμενή ιδεολογικού εξοπλισμού και επιχειρημάτων που εξυπηρετούν προεχόντως την πολιτική εξουσία και την αυτοπροτυποποίησή της ενώπιον των πολιτών. Σύμφωνα με τους Hobsbawm και Ranger¹⁴⁷ όταν και όπου πολιτικοί θεσμοί, ιδεολογικά κινήματα και ομάδες δεν έχουν παρελθόν, τότε οι ίδιοι φροντίζουν να προβαίνουν στην κατασκευή του, πέρα και έξω από την ιστορική συνέχεια. Το παρελθόν πάλι είτε ως πραγματικότητα είτε ως επινόηση επιβάλλει πρακτικές επανάληψης με τη μορφή του εθίμου ή της παράδοσης. Οι ίδιοι κρίνουν γι' αυτό ως σπουδαία την κατασκευή και προβολή επινοημένων παραδόσεων για την εξυπηρέτηση και πολιτικών σκοπών, με το υλικό να βρίσκεται σε αφθονία στο παρελθόν κάθε κοινωνίας. Είναι δυνατή η μεταμόσχευση στοιχείων του παρελθόντος από τα αποθέματα επίσημων τελετουργιών, συμβολισμών, ηθικών και θρησκευτικών δοξασιών, όλων με τον λεξιλογικό συμβολισμό που τα διέπει, κυρίως σε ανώμαλες ή μεταβατικές περιόδους¹⁴⁸. Εδώ ακριβώς εμφιλοχωρεί και λειτουργεί το πολιτικό στοιχείο: όλοι οι ιστορικοί, ανεξάρτητα από τους στόχους τους, εμπλέκονται συνειδητά ή μη στη διαδικασία να δημιουργήσουν, να αποσυνθέσουν και να ανακατασκευάσουν εικόνες του παρελθόντος που δεν ανήκουν μόνο στον κόσμο των ειδικών ερευνητών, αλλά στην δημόσια σφαίρα του ανθρώπου ως πράγματι πολιτικού όντος. Δηλαδή, η εξουσία επιτελικά επιδιώκει να διαμορφώνει πολιτική συνείδηση με επικοινωνιακό μέσο το παρελθόν, γιατί αυτό μπορεί με το κύρος του να συγκινεί και να εμπνέει στη συλλογικότητά της την ανθρώπινη κοινωνία συνεκτικά, με τις κληροδοτημένες σ' αυτήν

¹⁴⁷ Hobsbawm, E., Ranger, T., (2013): 13.

¹⁴⁸ Ο Κόκκινος (2003): 118, υποστηρίζει ότι «η Ιστορία λειτουργεί ως ένας από τους βασικότερους μηχανισμούς συγκρότησης ατομικής και συλλογικής συνείδησης, κοινωνικού ελέγχου και πολιτικής νομιμοποίησης, αποσκοπώντας στην οντολογικοποίηση ή εξιδανίκευση των ασύμμετρων σχέσεων εξουσίας που διαπερνούν το κοινωνικό σώμα και στην εμπέδωση και ενίσχυση των υφιστάμενων θεσμών». Επίσης ο ίδιος συμφωνεί με τους Hobsbawm και Ranger υποστηρίζοντας την άποψη ότι « Η ιστοριογραφία και η θεωρία της Ιστορίας έχουν δείξει ότι η εμμονή στο παρελθόν, η αναγωγή της εκάστοτε ανακατασκευασμένης συλλογικής ιστορικής μνήμης ή της «επινοημένης παράδοσης»- για να χρησιμοποιήσουμε τον επιτυχή και λειτουργικό όρο των Eric Hobsbawm και Terence Ranger- σε κανονιστικό πλαίσιο της ατομικής και συλλογικής σκέψης και εμπειρίας αποτελεί κατεξοχήν ειδοποιό γνώρισμα αποχών ρευστότητας, καμψής ή μετάβασης. Στις εποχές αυτές η συλλογική ανασφάλεια που προκύπτει από την αμφισβήτηση ή την απαξίωση του παρόντος και τον φόβο του μέλλοντος, συντείνουν στην εναγόνια αναζήτηση παραδειγματικών κανονιστικών προτύπων, τα οποία αντλούνται από το εξιδανικευμένο παρελθόν ή προβάλλονται ως διαχρονικές σταθερές».

αξίες και ιδανικά, τα παραδείγματα και τις επιλογές συμπεριφορών, πράξεων και αποφάσεων.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι η πολιτική, διαμέσου της χρήσης του παρελθόντος ως εργαλείου, έχει το δικαίωμα, δηλαδή ουσιαστικά φέρει τη νομική εξουσία -σωρευτικά ως δικαιοπλασία και δικαιοδοσία-, αλλά συνάμα και την πρακτική δυνατότητα, η οποία συνίσταται στο περιθώριο δράσης μέσα σε εγκατεστημένες από την ίδια κανονιστικές δομές, να επηρεάζει άμεσα ή έμμεσα την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου και άρα και των πολιτικών αποφάσεων της κοινωνίας και να υπαγορεύει -ρητά ή υπαινικτικά- τις επιλογές της κοινωνίας ως προς το δέον γενέσθαι στην πολιτική απόφαση και πράξη. Ακόμη η πολιτική εξουσία μεριμνά να υποδεικνύει εν γένει την ατομική και συλλογική «σωστή», «υπεύθυνη» και άρα «ωφέλιμη για το σύνολο» πολιτική συμπεριφορά. Επίσης διαμέσου της εκάστοτε δογματικής και επιχειρηματολογίας της επιδιώκει να αποσπά τη γενική συναίνεση και να συγκεντρώνει δύναμη που είτε εξυπηρετεί την αναπαραγωγή της είτε ευνοεί δυναμικά την όλη σφαίρα της διατήρησής της επί μακρόν. Αυτό συναιρείται ευδιάκριτα με το να ερμηνεύει κατά το δοκούν κάθε κανόνα που διέπει την κοινωνική συμβίωση για να αξιολογεί πράξεις και συμπεριφορές των πολιτών, να επιβάλλεται με δύναμη επηρεασμού ή και καταναγκασμού τους και να προσδιορίζει γενικά την εξέλιξή της με δικούς της μηχανισμούς διέγερσης και ελέγχου του κοινωνικοπολιτικού θυμικού. Ο φορέας της πολιτικής εξουσίας κατά την άσκησή της γίνεται επομένως και χρήστης και πολλαπλασιαστής της εγκυρότητας του παρελθόντος¹⁴⁹. Επίσης, μπορεί να καθίσταται και ο ασύγγνωστος διαχειριστής της αποτύπωσής της εν λόγω εγκυρότητας. Δηλαδή, μπορεί να μεταβληθεί στο δρών υποκείμενο που νοθεύοντας τα στοιχεία του παρελθόντος μπορεί να ρίξει φως σε ό,τι θεωρεί είτε ιερό είτε βέβηλο και με την παραφθορά της αλήθειας να αλώσει το θυμικό της κοινωνίας με πολιτικά μορφώματα και αόριστη συνθηματολογία. Το παρελθόν έτσι αποβαίνει ιδεολογική σταθερά που

¹⁴⁹ Lape, S., (2010): 19 επ. Αντίστοιχα για τους τρόπους αναπαράστασης του μέλλοντος στον πολιτικό λόγο βλ. Dunmire, P.(2005), "Preempting the future: Rhetoric and ideology of the future in political discourse". Discourse & Society - DISCOURSE SOCIETY. 16. 481-513. 10.1177/0957926505053052.

αναντίρρητα ενισχύει την πολιτική εμβέλεια της εξουσίας¹⁵⁰, την διεισδυτικότητα και την προσληπτικότητα της εξυπηρετώντας έτσι τα ιδεώδη και τις προθέσεις της¹⁵¹.

4. Η ΑΦΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ

Το παρελθόν μέσα από την αφήγηση της Ιστορίας αφορά στα γεγονότα που συνέβησαν, αλλά ο τρόπος της αφηγηματικής τεχνικής που επιλέγει ο ιστορικός να τα αποτυπώσει παίζει ωστόσο έναν εξίσου σπουδαίο ρόλο σύμφωνα με τον Munslow, που βασισμένος στην οντολογική αντίληψη περί της Ιστορίας ως αφηγηματικής πράξης εξετάζει τις πρακτικές συνέπειες της διάκρισης μεταξύ «παρελθόντος» και «Ιστορίας». Παρατηρεί ότι οι ιστορικοί εντελώς συμβατικά αποδέχονται χωρίς αμφιβολία ότι μπορούν να παράγουν αφηγηματικές αναπαραστάσεις της Ιστορίας και ότι αυτό αποτελεί επαρκή και αναγκαία *post hoc* απόδειξη πως κατέχουν γνωστικά το παρελθόν και ό,τι άλλο αυτό πιθανότατα σημαίνει. Ωστόσο κρίνει ότι αυτή η αρχειακή γνώση -ή αλλιώς η γνώση που ερείδεται επί των πηγών- είναι ολωσδιόλου ερμηνευτική και ότι στο επίκεντρό της υπάρχουν οι περίπλοκες διαδικασίες της συγγραφής του παρελθόντος ως Ιστορίας. Η τελευταία στη συλλογιστική αυτή είναι σύμφωνα με τον ίδιο¹⁵² μια εκ μέρους του ιστορικού ειδική μορφή αφηγηματικής αναπαράστασης του παρελθόντος, που μπορεί να προσλάβει τόσες όψεις, όσες ο ιστορικός μπορεί να συλλάβει σχετικά με αυτό. Περαιτέρω όσον αφορά στην αναπαράσταση ο Munslow διασαφηνίζει ότι πρόκειται για τον τρόπο που η σκέψη προβάλλει το αντικείμενο. Για τον λόγο αυτό φρονεί ότι οι ιστορικοί ως «επαγγελματίες» χρειάζεται να ξεκινούν το έργο τους μάλλον με το πώς παρά με το τι περιεχόμενο περιλαμβάνει ό,τι γράφουν¹⁵³. Στην προαναφερθείσα έρευνά του, που αφορά στον ιστορικό ως συγγραφέα και τη

¹⁵⁰ Ο Συρόπουλος (2018) στο οπισθόφυλλο του βιβλίου του «Το Παρελθόν ως Πολιτικό Δεδομένο» διατυπώνει την άποψη αυτή: «Η δύναμη του παρελθόντος έγκειται στην αντίληψη που έχουμε γι' αυτό ως κάτι διαμορφωμένο, τετελεσμένο, άρα και έγκυρο. Αυτή ακριβώς η ιδιότητα οδήγησε συχνά την πολιτική να χρησιμοποιήσει την ιστορική ή ακόμη και τη μυθολογική παράδοση για να επικυρώσει πολιτικές πρακτικές, να εξηγήσει ιδεολογίες, να διαμορφώσει πολιτικές συνειδήσεις».

¹⁵¹ Blau, A. (2020), How (Not) to Use the History of Political Thought for Contemporary Purposes. *American Journal of Political Science*. doi:10.1111/ajps.12545.

¹⁵² Munslow, A. (2012): 206.

¹⁵³ Munslow, A., 1,2 στο: "The Historian as Author" με αναφορά στους Hayden White, Michel de Certeau and Paul Ricœur, Jacques Derrida, Roland Barthes, Michel Foucault και επίσης Wayne Booth, Gerald Prince, Frank Ankersmit, Mieke Bal, Monika Fludernik, David Herman, Gerard Genette, and Seymour Chatman. , www.culturahistorica.es/munslow/historian_as_author.pdf (προσπελάστηκε: 30-01-2017).

δημιουργία έργου με έμφαση στα αφηγηματικά στοιχεία¹⁵⁴, κρίνει ότι η πρωταρχική ευθύνη του ως συγγραφέα είναι να κατανοήσει τις επιλογές που κάνει ενόσω αφηγείται το «παρελθόν ως ιστορία». Ενώ παραμένουν σπουδαία τα στοιχεία του εμπειρισμού, των αποδείξεων βάσει των πηγών και των επαληθευμένων γενικά δεδομένων ο ιστορικός οφείλει επίσης να κατανοήσει πώς συγγράφει σε συνάρτηση με τον χώρο εκτύλιξης των γεγονότων, με το περιεχόμενο και με το ιστόρημα, καθώς επίσης και κατά πόσο τηρεί τις ουσιώδεις αρχές της αφήγησης. Άρα το πρόβλημα που έχουν οι περισσότεροι ιστορικοί, κατά τον ίδιο, είναι ότι παραμένουν δεσμευμένοι από την εμπειρική-αναλυτική φιλοσοφική επιλογή να αποκλείουν κάθε κατανόηση ως προς το πώς δημιουργούν τις ιστορικές τους αφηγήσεις. Προτείνει γι' αυτό να επανεξετάζουν οι ιστορικοί την προτεραιότητα του περιεχομένου έναντι της μορφής και να προσέχουν τον τρόπο συγγραφής του «παρελθόντος ως Ιστορίας». Αυτό δεν συνεπάγεται, βεβαίως, ότι θα έπρεπε να πάψει να διδάσκεται ή να συγγράφεται η εμπειρική-αναλυτική Ιστορία ή να απορρίπτεται ως είδος που δεν χαρακτηρίζεται από την ανάλογη επιστημονική εγκυρότητα, αλλά ότι είναι εντελώς απαραίτητη η θεώρηση των συνεπειών τη ιστορικής σκέψης και του ιστορικού ως συγγραφέα, καθαρά ως δημιουργού αφηγήσεων που αφορούν στο παρελθόν.

Για τον ιστορικό ως επιστήμονα τίθεται το θέμα από τη μια πλευρά της αναζήτησης, ανεύρεσης και διακρίβωσης των γεγονότων και από την άλλη της ερμηνείας τους¹⁵⁵ και -σύμφωνα με τα προεκτεθέντα στην αρχή- αναμφίβολα και του τρόπου της αφήγησής τους. Οι δυτικοί θεωρητικοί της ιστορίας συνηγορούν σχετικά με την επεξεργασία των γεγονότων σε επίπεδο σύγκρισης, αντιπαραβολής και συστηματικής διερεύνησής τους. Ως εκ τούτου κάνουν λόγο για «αιτιότητα στην Ιστορία», χωρίς ωστόσο να την ταυτίζουν με την αιτιότητα των φυσικών επιστημών. Σύμφωνα με τον Πλάντζο¹⁵⁶ ο χρόνος στη δυτική σκέψη οράται ως μια ευεξήγητη αλληλουχία αιτίων και αιτιατών, προθέσεων, δράσεων και αντιδράσεων, η οποία δεν

¹⁵⁴ Βλ. προηγούμενη σημ. : α) ιστόρημα, β) ανάπτυξη συνομιλίας, γ) αφήγηση, δ) χώρος του ιστορήματος, ε) φωνή και φωνητική εστίαση, στ) χρόνος του κειμένου (μίμηση, τάξη, διάρκεια και συχνότητα) και ζ) φανταστική δημιουργία με τις προθέσεις του ιστορικού, χαρακτηρισμός και δράση.

¹⁵⁵ Walbank, F., (2002) 178-179. «Η σχέση του ιστορικού με το παρελθόν είναι παράξενη. Μελετώντας την Ιστορία δεν σημαίνει ότι απορροφά το παρελθόν, όπως κάνει πίνοντας καφέ. Είναι δυναμική, διαλεκτική διαδικασία, επιλογή και ερμηνεία. Σε κάθε στάδιο ο ιστορικός τελεί σε ανάπτυξη διάδρασης με το υλικό του. Το παρελθόν κατά κάποιο τρόπο αναδημιουργείται από την αρχή για κάθε πρόσωπο που καταπιάνεται με αυτό. Επίσης η εικόνα στην οποία τελικά καταλήγει ο ιστορικός εξαρτάται τουλάχιστον εν μέρει από της πηγές του: φτωχές πηγές σημαίνει πως δεν μπορεί να υπάρξει αληθινό βάθος αναφορικά με την κατανόηση της Ιστορίας».

¹⁵⁶ Πλάντζος, Δ. (2017) :17 επ. «Το Παρελθόν ως Τραυματική Εμπειρία στο Παρόν» στο : «Το παρελθόν στο παρόν, μνήμη, ιστορία και αρχαιότητα στη σύγχρονη Ελλάδα».

καθορίζεται από τον Θεό ή την ειμαρμένη, αλλά από το «νεφέλωμα» των συνθηκών, ιδεών και διαθέσεων που οι παλαιοί ιστορικοί αποκαλούσαν συλλήβδην «τα σημεία των καιρών». Αυτό οφείλεται ήδη από την Αναγέννηση, στην άποψη ότι η ιστορία κινείται αναπόφευκτα προς την κορύφωσή της και πως η μελέτη του παρελθόντος -δηλαδή της ιστορίας- βασίζεται σε μια σειρά επιστημονικών κανόνων και συλλογισμών που λειτουργούν ως φυσικοί νόμοι». Αντίθετη άποψη ότι το παρελθόν δεν καθορίζει το παρόν αλλά ότι, αντίθετα, είναι το παρόν κατασκευή του παρελθόντος εκφράζει ο Merleau -Ponty¹⁵⁷ : «το παρελθόν δεν υπάρχει αυτούσιο, δεν υφίσταται ως κάτι συμπαγές και δεδομένο, αλλά αλλάζει, μεταλλάσσεται και μετεξελίσσεται ανάλογα με τον τρόπο που το αντιλαμβανόμαστε εμείς, στο παρόν». Στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες πάντως διαφέρει η σχετική εμπειρία μας, γιατί «η απτότητα του χτες, η αίσθηση του παρόντος χρόνου που αποκομίζουμε από τη θέαση ή την ψαύση υλικών καταλοίπων του πρόσφατου ή του απότερου παρελθόντος, η σαγήνη των αρχαίων μνημείων και μνημειοποιημένων χώρων συντελούν στο να αναγορεύσουν το παρελθόν ως λογοκεντρική ουσία στο σήμερα, ως παράδειγμα και δίδαγμα για το παρόν, ως «αδιάψευστο» μάρτυρα της ιστορίας. Πρόκειται για μια «αρχαιολογική» ιδιοποίηση του υλικού ίχνους, το οποίο ανακατασκευάζεται σιωπηρά ως διαφανής, οιονεί αδιαμεσολάβητη, αλλοχρονική οντολογία στο παρόν, έτσι ώστε να χρησιμοποιηθεί ως κανονιστικό εργαλείο». Έτσι, διαπιστώνει ο Πλάντζος, τα υλικά κατάλοιπα-πηγές γνώσης του παρελθόντος προσλαμβάνουν στο παρόν συστηματικά και λειτουργικά στοιχεία, κατά τη γνώμη μας εμφολωρεί εδώ ως καθαρά πολιτική σκοπιμότητα, την ιδιότητα του μηχανισμού ιδεολογικού και πολιτικού ελέγχου της κοινής γνώμης. Η λεγόμενη νεωτερικότητα, ιδιαίτερα στη δυτική εκδοχή της, διαμορφώνει έρρεισμα «επί της προνομιακής, αυθεντικής, ουσιοκρατικής και αμφιμονοσήμαντης σχέσης που η ίδια επινοεί με το παρελθόν· την ίδια στιγμή όμως η εικόνα περί παρελθόντος που φαίνεται να κυριαρχεί στην κοινή αντίληψη είναι πως πρόκειται για μια συντελεσμένη διαδικασία, προϊόν της οποίας αποτελεί η παρούσα κατάσταση». Αυτό ακριβώς το διασηματοποιημένο και διαμορφωμένο παρελθόν έχει σκοπό του κατά την άποψή μας να αρθρώνει αενάως κανονιστικά ιδεολογήματα στο *ένεστώς*, δηλαδή στο παρόν και σε καθετί που δυναμικά τώρα επισυμβαίνει και τώρα αδιαλείπτως συνεχίζεται. Κατ' επαγωγή, «ερμηνείες και εξιστορήσεις, παραδειγματικές χρήσεις, υποδείγματα και διδάγματα, συναισθηματικές επικλήσεις ενός αρχέγονου εθνικού εαυτού και ρομαντικές

¹⁵⁷ Merleau-Ponty, M., Merleau-Ponty M. (2016· πρωτότυπη α' έκδ.: 1945). φαινομενολογία της αντίληψης, (ο Πλάντζος στην προηγούμενη σημείωση).

υπομνήσεις μιας εκ των προτέρων καθορισμένης πανανθρώπινης ταυτότητας, όλα επιστρατεύονται ως τεχνικές σαγήνευσης με σκοπό την οργάνωση ενός εμπειρικού εκπαιδευτικού συστήματος». Έτσι, ο Πλάντζος αναφέρεται στο παρόν όπως αυτό αντιπαρατίθεται στο παρελθόν, «σε μια επίμονη διελκυστίνδα επικράτησης» που δεν είναι άλλο από την αγωνία για τον (προφανώς και εκ μέρους της πολιτικής) έλεγχο των αφηγημάτων, διαμέσου των οποίων προσδιορίζεται το παρελθόν και στα οποία υποτάσσεται το παρόν. Γι' αυτό φρονεί ότι ειδικά το αρχαίο (κλασικό) παρελθόν προσφέρεται ως μεταφυσική παρουσία για μια κατεξοχήν παιδαγωγική χρήση στο τώρα. Ειρήσθω ότι δεν είναι μόνο η πολιτική εξουσία ο φορέας που χρησιμοποιεί το παρελθόν για να επικοινωνήσει χάριν ιδεολογικής ομοθυμίας και ομολογίας με τους αποδέκτες του. Ποικίλοι φορείς μετέρχονται το παρελθόν ως μέσο επικοινωνίας και ως επικάλυψη των δραστηριοτήτων τους επιχειρηματικών, καλλιτεχνικών ή και ερευνητικών-ακαδημαϊκών. Ενισχύεται έτσι η διαπίστωση ότι κάθε άλλο παρά ανοίκειο ή ξένο είναι το παρελθόν, καθώς με αυτοσυνειδησία όλων των παραπάνω φορέων «επιχειρείται η παλιννόστηση του γραμμικού χρόνου, της αναπόδραστης τελεολογίας μεταξύ του κλασικού χτες και του νεωτερικού σήμερα – μιας τελεολογίας από την αποδοχή της οποίας φαίνεται να εξαρτάται η ίδια η εθνική και πολιτισμική ταυτότητα του νεωτερικού υποκειμένου»¹⁵⁸. Κατά την άποψή μας και με βάση τα παραπάνω το παρελθόν μορφοποιείται και εικονοποιείται από το παρόν αποκρυπτογραφώντας ένα συνεχές ερμηνευτικό και κυρίως δικαιοπολιτικό λογότυπο που αποπνέει ρυθμικά στην αισθητική του πληρότητα την κατάφαση των κοινών αξιών, του κοινού ενστίκτου, του κοινού σημείου αναφοράς της ανθρώπινης -πολιτικής- κοινωνίας. Σκοπός του είναι η σύσφιγξη και διατήρηση των δεσμών ανάμεσα στα μέλη της κοινωνίας. Πράγματι, δεν είναι απλώς η σώρευση και η θέση σε τάξη η χρεία του παρελθόντος, αλλά τελικά ο τρόπος που χρησιμοποιείται ως μέσο που εγκαθιστά την επικοινωνία και την ευταξία στα κοινά με επίκεντρο όχι τα ατομικά ένστικτα και την προσωπική ικανοποίηση, αλλά προνομιακά την πολιτική, ατομική και συλλογική, ελευθερία γενικότερα. Ειδικά όμως το Αρχαίο Ελληνικό Παρελθόν είναι στη δυτική σκέψη δεδομένο και λαμβάνεται ανεπιφύλακτα ως εγγενές συστατικό της πολιτισμικής και δικαιοπολιτικής αυτογνωσίας της. Η ερμηνευτική κατανόηση του δυτικού κόσμου πραγματοποιείται μέσα από την επισταμένη παρακολούθηση του παρελθόντος και από τον αγώνα για υπηρέτηση των

¹⁵⁸ Πλάντζος, Δ. (2017): 34.

αξιών του πολιτικά ελεύθερου ανθρώπου¹⁵⁹ σε μια «παγκόσμια υπεραγορά του πολιτισμού». Η Jacqueline de Romilly¹⁶⁰, επίσης, επισημαίνει σχετικά: «Γιατί όμως να επαινά το παρελθόν αφού τελικά διαβάσω το παρόν; Για έναν απλό λόγο: η απόσταση που μας παρέχουν τα κείμενά του κάνει ευκολότερη την ερμηνεία του παρόντος...Ενώ ο δυτικός πολιτισμός επιταχύνεται και ασπάζεται τις πιο τολμηρές αλλαγές, ενώ αρχίζει να ξεφωνίζει με τρόπο επειδή δεν μπορεί να πατήσει φρένο, πως να μην επηρεαστεί κανείς από τη φωτεινή χαρά που εκπέμπουν τα ελληνικά κείμενα περιγράφοντας εμπειρίες οικίες και αναγνωρίσιμες; είναι σα να πνιγόμαστε σε έναν ξένο κόσμο η ξαναμπαίνουμε σε μια δεξίωση αβέβαιοι αν έχουμε έρθει στο σωστό μέρος και να βλέπουμε ξαφνικά ένα φιλικό πρόσωπο να μας καλωσορίζει. Η συνάντηση με το ελληνικό παρελθόν μας βοηθάει, μας καθησυχάζει, μας διεγείρει. Οι Έλληνες είχαν μια κοσμοθεωρία, ένα διακριτικό γνώρισμα πήγαιναν κατευθείαν στην ουσία, αναζητούσαν τη γενικότερη αιτία, τη μεγαλύτερη εικόνα, τη διαδρομή των γεγονότων και τα ίχνη τους. Ήταν πράγματι ευκολότερο για αυτούς απ' όσο είναι για μας : ο κόσμος τους ήταν απλούστερος απ' τον δικό μας. Αλλά είχαν περισσότερη διάθεση, επιθυμία και φιλοπονία από μας γι' αυτό η επιτυχία τους είναι μοναδική. Η απόσταση που ήξεραν να παίρνουν από τα γεγονότα και που είναι έκδηλη στα έργα τους, προστίθεται στην απόσταση του χρόνου και συνεισφέρει στο πολλαπλασιασμό και στον εμπλουτισμό αυτών των συναντήσεων που μου φαίνονται πολύτιμες. Στον περίπλοκο κόσμο μας που αλλάζει απειλητικά δεν μπορούμε να επικαλεστούμε τη δική τους σοφία. Η σοφία των Ελλήνων αντιστοιχούσε στα μέτρα των Ελλήνων. Πιστεύω όμως ότι έχουμε μεγάλη ανάγκη επείγουσα ανάγκη να πάρουμε απόσταση από τα πράγματα με οποιονδήποτε τρόπο μπορούμε. Μόνο έτσι πιστεύω ότι θα σταματήσουμε αυτή την ανήσυχη βιασύνη που μας παρασύρει· μόνο έτσι θα ξαναβρούμε την αθωότητά του παρόντος. Μόνο έτσι θα μπορέσουμε να αποφύγουμε τις σκληρές δοκιμασίες, την απομόνωση την υπερβολική εξειδίκευση, την πληθώρα των θεωριών και τη δύναμη της προπαγάνδας ώστε να ξαναβρούμε την αναπνοή μας και να δούμε προς τα πού πηγαίνουμε. Μόνο έτσι θα ξαναβρούμε πίσω από τις ταξινομήσεις και τις ετικέτες κάτω από τα αδιαφανή να σου πρόσωπα και το λεξιλόγιο της μόδας εκείνο το ανθρώπινο στοιχείο που αποτελεί τη βάση κάθε συμφωνίας και χωρίς το οποίο δεν υπάρχει βιώσιμο μέλλον. Δεν εκφράζω πικρία, εκφράζω προσδοκία».

¹⁵⁹ Ντάλης, Σ. , (2017): 45.

¹⁶⁰ De Romilly, J., (2013): 181.

5. «ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ» ΚΑΙ «ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ»: ΔΥΟ ΘΕΩΡΙΕΣ ΣΕ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗ

Ο Samuel Huntington (1993) στο άρθρο του «Σύγκρουση Πολιτισμών;», υποστήριξε ότι μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου ήρθε το «τέλος της Ιστορίας»¹⁶¹. Στο άρθρο αυτό συμπεραίνει ότι είχε παρέλθει η εποχή των ιδεολογιών και ξεκινούσε αυτή των «πολιτισμών». Αναλυτικότερα η θεωρία του υποστήριξε ότι κάθε κράτος προκειμένου να μπορεί να αυτοπροσδιορίζεται και να καταδεικνύει τους αντιπάλους του, δηλαδή να υφίσταται και να δρα ως υποκείμενο της διεθνούς κοινωνίας, καταφεύγει στις πολιτισμικές αξίες του: την παράδοση, τη θρησκεία, τη γλώσσα, τα έθιμα, την ιδιαιτερότητα των θεσμών. Κατά τον ίδιο, οι σημερινές συγκρούσεις είναι «συγκρούσεις πολιτισμών» και αποτελούν τον προάγγελο σφοδρότερων πολέμων, με χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτόν στην Ευρώπη, μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και της Σοβιετικής Ενωσης. Σύμφωνα με τον Ντάλη «Μπορεί ο Σ. Χάντινγκτον να τονίζει, ομολογουμένως εύστοχα, την αύξουσα σημασία της κοινωνικο-πολιτισμικής διάστασης σε σχέση με τις άλλες δύο διαστάσεις της διεθνούς πραγματικότητας την πολιτική και την οικονομία. Μπορεί, επίσης εύστοχα, να επιμένει στην επιστροφή του θρησκευτικού, ωστόσο δεν αναλύει πραγματικά τη θεμελιώδη πολλαπλότητα των εκδηλώσεών του»¹⁶². Γίνεται έτσι δεκτή από τον Ντάλη ως εύστοχη η κριτική που άσκησε σχετικά ο Hassner, κατά τον οποίο «η Ιστορία έχει φτιαχτεί από συγχρωτισμούς, από αμοιβαίες επιρροές, όχι από καθαρές και αιώνιες οντότητες. Δεν πρέπει να ντρεπόμαστε όταν υποστηρίζουμε μια κάποια οικουμενικότητα. Διαφορετικά, όλα θα τα δικαιολογούμε πολιτισμικά. Ο σύγχρονος κόσμος καθιστά τις αναμείξεις αναπόφευκτες»¹⁶³. Εξάλλου σύμφωνα με τον Βασιλειάδη¹⁶⁴, έντονα επικριτικός εναντίον του Huntington έγινε ο Fukuyama, ο οποίος θεωρεί ότι υφίσταται ένας βασικός διαχωρισμός που θέλει από τη μία πλευρά τα δημοκρατικά κράτη, από την άλλη όλα τα υπόλοιπα. Διατείνεται ότι «υπάρχει ένας ισχυρός δεσμός ανάμεσα στην ανάπτυξη και στη δημοκρατία και ακόμα περισσότερο στη δημοκρατία και στην ειρήνη». Όσο εξαπλώνονται οι περιοχές της φιλελεύθερης δημοκρατίας, τόσο μετατρέπονται σε ζώνες

¹⁶¹ Foreign Affairs, Vol. 72, No. 3 (Summer, 1993), pp. 22-49

¹⁶² Άρθ. Ντάλης, Σ., Εφημ. «Το Βήμα»: «Η πάλη του Χάντινγκτον -Φορούν τζιν, πίνουν Κόκα-Κόλα, ακούν ροκ σε μια χώρα της Άπω Ανατολής, αλλά μπορούν να κατασκευάσουν μια βόμβα και να τινάξουν στον αέρα ένα αεροπλάνο αμερικανικής εταιρείας». (29-11-1998), <http://www.tovima.gr/books-ideas/article/?aid=105530>

¹⁶³ http://www.liberation.fr/tribune/1998/01/06/pierre-hassner-critique-le-yalta-culturel-pose-par-huntington-un-livre-simplificateur-et-explosif_226995.

¹⁶⁴ Βασιλειάδης, Ν., Μπουτσιούκη Σ., «Πολιτιστική Διπλωματία, Ελληνικές και Διεθνείς Διαστάσεις» https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/4424/1/15527_Vasileiadis%20Total-KOY.pdf

ειρήνης. Επιπρόσθετα, το κράτος-έθνος στην πολιτική του ενότητα είναι αυτό που φορολογεί τους πολίτες του, που εξοπλίζεται αμυντικά και που καθορίζει το μέλλον των πολιτών του. Τελικά η παραπάνω θεώρηση του του Huntington¹⁶⁵ κρίνεται ως ανεπαρκής, «επειδή δεν περιγράφει τις εσωτερικές κρίσεις ανάμεσα σε διαφορετικές ταυτότητες της ίδιας πολιτισμικής ενότητας, που εμφανίστηκαν πραγματικά στη σύγχρονη ιστορία», ενώ ο Fukuyama είναι υπέρμαχος της αντίθετης άποψης, ότι δηλαδή ο θρίαμβος της Δύσης μετά τον ψυχρό πόλεμο σηματοδοτεί και την ύπαρξη πλέον ενός ενιαίου κόσμου¹⁶⁶. Μέχρι σήμερα η θεωρία του Huntington εξακολουθεί να αντιμετωπίζεται με αμφισβήτηση. Η αναφορά του όμως ειδικά για την Ελλάδα¹⁶⁷

¹⁶⁵ Gardner, H., (2015): 186,187.

¹⁶⁶ Ο Κυριάκος Κατσιμάνης ωστόσο σε διάλεξή του στις 14-05-2012, σε πρώτη διαδικτυακή δημοσίευση στο <http://www.istorikathemata.com> (2012) φρονεί ότι: «Οι ανθρωπιστικές αξίες αποτελούν αντικείμενο υποκριτικών διακηρύξεων και σε πάμπολλες περιπτώσεις αποδεικνύονται λόγος κενός, οι γενοκτονίες και τα στρατόπεδα συγκέντρωσης ανακαλούν απαίσιες μνήμες και δημιουργούν σε όλους μας συναισθήματα ενοχής, η ευρηματικότητα στην παραγωγή μέσω μαζικής καταστροφής εγκυμονεί εφιαλτικούς κινδύνους που απειλούν την ανθρωπότητα με αληθινό (και όχι με κατά φαντασίαν, τύπου Φουκογιάμα) τέλος της Ιστορίας και η δικαιοσύνη ως ηθική αξία έχει αντικατασταθεί από το δίκαιο της ισχύος και του συμφέροντος».

<http://www.istorikathemata.com/2012/05/o.html> (προσπελάστηκε: 24-07-2014).

¹⁶⁷ Huntington, (1996) 162-163. «Η Ελλάδα δεν αποτελεί μέρος του Δυτικού Πολιτισμού, αλλά υπήρξε το σπίτι του Κλασικού Πολιτισμού, που ήταν σπουδαία πηγή του Δυτικού Πολιτισμού. Στην αντίθεσή τους με τους Τούρκους οι Έλληνες ιστορικά ανέκαθεν θεωρούσαν τους εαυτούς τους ένοπλους φρουρούς του χριστιανισμού. Αντίθετα με τους Σέρβους, τους Ρουμάνους ή τους Βουλγάρους η Ιστορία τους υπήρξε στενά συνδεδεμένη με αυτήν της Δύσης. Ωστόσο η Ελλάδα εξακολουθεί να αποτελεί ανωμαλία (παραφωνία) στους δυτικούς οργανισμούς. Δεν υπήρξε ποτέ ένα εύκολο μέλος ούτε της ΕΕ ούτε του NATO και δυσκολεύεται να προσαρμοστεί στις αρχές και τα ήθη αμφοτέρων. Από τα μέσα της δεκαετίας του '60 έως του '70 την κυβερνούσε καθεστώς στρατιωτικής χούντας και δεν μπορούσε να ενταχθεί στην ΕΟΚ μέχρι την μετάβασή της στη δημοκρατία. Οι ηγέτες της συχνά έδειχναν να παρακάμπουν τις δυτικές νόρμες και να ανταγωνίζονται τις δυτικές κυβερνήσεις. Ήταν φτωχότερη από άλλα κράτη- μέλη της κοινότητας και του NATO και συχνά επεδίωκε οικονομικές πολιτικές που έδειχναν να αψηφούν τις προδιαγραφές των Βρυξελλών. Η συμπεριφορά της ως προεδρεύοντος κράτους του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου το 1994 εξόργισε τα άλλα μέλη και οι Δυτικοευρωπαίοι αξιωματούχοι άτυπα θεωρούν ως λανθασμένη τη συμμετοχή της ως μέλους.» Επίσης: «Δεν πιστεύω ότι η Ελλάδα ανήκε ποτέ στον δυτικό πολιτισμό, ο οποίος δημιουργήθηκε τον 9ο και 10ο αιώνα μ.Χ. Η κλασική Ελλάδα δώρισε ασφαλώς πολλά στοιχεία στον δυτικό πολιτισμό», σε συνέντευξή του, Εφημ. «Το Βήμα», 24-05-1998: <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=99515>. Ρεαλιστικά τοποθετούνται εξάλλου οι Μπότσιοι και Σακκάς (2015):31. «Έως το 1950, η Ελλάδα δεν γινόταν αποδεκτή ως μέλος της «Δύσης»: χαρακτηριζόταν μάλλον ως τμήμα της Near East. Στο Near Eastern Affairs του State Department υπαγόταν η χώρα μετά το 1945 και ειδικότερα στο γραφείο που περιλάμβανε την Ελλάδα, την Τουρκία και το Ιράν, δηλαδή μια αντανάκλαση της πρώιμης μεταπολεμικής αντίληψης του «βόρειου κρητιδώματος» (Northern Tier), που φυσικά δεν την αντιμετώπιζε ως μέρος της «Ευρώπης». Το 1950, τα αιτήματα της Ελλάδας και της Τουρκίας να ενταχθούν στο NATO απορρίφθηκαν συνοπτικά από τα μέλη της Συμμαχίας, με το επιχείρημα ότι οι δύο χώρες δεν ήταν τμήματα του βορειοατλαντικού κόσμου. Ωστόσο, εκείνη ακριβώς την εποχή και ιδιαίτερα μετά την έναρξη του Πολέμου της Κορέας, ακριβώς λόγω των στρατηγικών αναγκών του Ψυχρού Πολέμου, η Δύση είχε ανάγκη να επεκτείνει τα γεωγραφικά της όρια πέραν του στενότερα ορισμένου βορειοατλαντικού γεωγραφικού πλαισίου. Η Ελλάδα κατάφερε να εκμεταλλευθεί αυτή την επέκταση των ορισμών της Δύσης και να μετασχηματιστεί στο σκληρό της πυρήνα. Η εξέλιξη αυτή δεν έγινε με κάποιους «αυτοματισμούς», ούτε και ήταν «εύκολη». Οι ελληνικές ηγεσίες όφειλαν να διεκδικήσουν με τρόπο σοβαρό την ένταξη της χώρας στις δυτικές διαδικασίες. Πάνω από όλα, η ελληνική πολιτική ηγεσία, παρά τα βαρίδια και τις ψυχικές επιβαρύνσεις του εμφυλίου πολέμου, ήταν σε θέση να δημιουργήσει το γηγενές μεταρρυθμιστικό ρεύμα που αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη χάραξη μιας επιτυχούς πορείας».

εξακολουθεί στις αρχές του 21^{ου} αιώνα να εγείρει έντονη κριτική¹⁶⁸, όπως αυτή του Χρήστου Γιανναρά, επειδή ο Huntington θεωρεί τη σύγχρονη Ελλάδα ως χώρα που δεν ανήκει στη Δύση, δικαιολογώντας τη θέση του με μια, κατά την άποψή μας προσεγγίσιμη με δυσπιστία ως προς τους σκοπούς της, αυθαίρετη και αρκούντως

<http://repository.edulll.gr/3470> (προσπελάστηκε: 12-12-2018).

¹⁶⁸ Βλ. Γιανναράς, Χ. (2011), 17: «Ευρώπη: πόλωση πολιτισμών; μετά την κατάρρευση του «ύπαρκτου» λεγόμενου σοσιαλισμού καινούργια σχήματα πολωτικών αντιθέσεων συζητούνται (ίσως και αναζητούνται;) για την Ευρώπη. Πρόσφορα άποδεκτο μοιάζει να γίνεται το σχήμα του Samuel Huntington, πολιτικού επιστήμονα με διεθνή προβολή. Σε δυο άρθρα του το 1993, στο έγκυρότερο ίσως περιοδικό για τις διεθνείς σχέσεις -στο Foreign Affairs- ο Huntington είδε την Ευρώπη πολωμένη γύρω από δυο άξονες διαφορετικών πολιτισμών: τον άξονα που συγκροτούν οι κοινωνίες με ρωμαιοκαθολική και προτεσταντική πολιτιστική παράδοση, και έναν κοινό άξονα ορθόδοξου χριστιανισμού και ισλαμισμού. Ο δεύτερος αυτός άξονας είναι για τον Huntington πολιτιστικά ασυμβίβαστος με τις αρχές της ευρωπαϊκής νεωτερικότητας: την προτεραιότητα των δικαιωμάτων του ατόμου και τους θεσμούς της άστικής δημοκρατίας. Έκκλησιαστική Όρθοδοξία και Ίσλαμ παράγουν αυταρχικές κοινωνικοπολιτικές δομές, ευνουούν φονταμενταλιστικές εθνικιστικές τάσεις, συντηρούν αδυναμία οργανωτικής και παραγωγικής αποτελεσματικότητας, νοοτροπία αντιδραστική στον εκσυγχρονισμό. Το πολωτικό σχήμα του Huntington υιοθετήθηκε με εκπλήσσοσα ευκολία και ταχύτητα, τουλάχιστον από δημοσιογράφους και αναλυτές του αμερικανικού και ευρωπαϊκού Τύπου. Σε συνδυασμό με την παραπληροφόρηση και την ανατριχιαστική μεροληψία για τις εθνικοθησκευτικές διαμάχες στην πρώην Γιουγκοσλαβία, το σχήμα του Huntington χρησιμοποιήθηκε σε μια πλήθουσα φανατισμένη άρθρογραφία, κυρίως αντισερβική και ανθελληνική. Η κοινή γνώμη στην Ελλάδα μοιάζει ελάχιστα ή καθόλου πληροφορημένη για την έκταση και την οξύτητα αυτής της ένορχηστρωμένης δημοσιογραφικής ύστερίας. Περιμένουμε την ιδιωτική πρωτοβουλία του εκδότη που θα έχει τη φαντασία και την έμπνευση να συγκεντρώσει σε «Μαύρη Βίβλο» τα χαρακτηριστικότερα δείγματα τέτοιας γραφής -όπως λ.χ. το ακόλουθο από τη New York Times: «Στους αντίποδες του δραστήριου ρωμαιοκαθολικού πολιτισμού βρίσκονται οι θρασυδείες χριστιανικές ορθόδοξες δημοκρατίες και το Ίσλαμ, με τις απολυταρχικές παραδόσεις τους, που απειλούν την Ευρώπη εκτρέφοντας έντονο εθνικισμό και όχι δημοκρατία». Οι πολιτικοί επιστήμονες και διεθνολόγοι στην Ελλάδα, όπως και οι επαγγελματίες της πολιτικής, πρέπει να βρέθηκαν σε πλήρη άμηχανία και σύγχυση τόσο με τις απόψεις του Huntington όσο και με τη διεθνή δημοσιογραφική τους εκμετάλλευση. Καταρχήν πιάστηκαν αδιάβαστοι, κυριολεκτικά άστοιχίστοι και άδαεις: Αντιδιαστολή του πολιτισμού της ορθόδοξης εκκλησιαστικής παράδοσης προς τον πολιτισμό του ρωμαιοκαθολικισμού- προτεσταντισμού ήταν γι' αυτούς θέμα άγνωστο, άδιανόητο. Ίσως στα θρησκευτικά του σχολείου να είχαν κάτι διδαχθεί για δογματικές διαφορές. Αλλά, από εκεί και πέρα, για διαφορές πολιτισμού ούτε ή παραμικρή ύποψια. Είχαν μάθει να τσουβαλιάζουν όλες μαζί τις χριστιανικές παραδόσεις, οι μὲν «προοδευτικοί» στο ένα και ίδιο στερεότυπο της «θρησκείας» ως «όπιου του λαού», οι δὲ «φιλελεύθεροι» στο άφελές ιδεολόγημα για τα κοινά «έλληνοχριστιανικά» θεμέλια του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Έτσι ο Huntington και η ανθελληνική ύστερία του δυτικού Τύπου αντιμετώπιστηκαν στην Ελλάδα με σιωπή κεχηνότων άδαων. Ούτε ένα σοβαρό άρθρο στον Τύπο, ούτε ή παραμικρή δήλωση επαγγελματία πολιτικού, ούτε μία συζήτηση στην τηλεόραση. Μόνο που αναθάρρησαν τα γνωστά και θορυβώδη έκγονα της δυτικολεϊχούς μειονεξίας: «Εϊδάτε; Η Όρθοδοξία φταίει για όλα. Για την κρατική μας διάλωση, την οικονομική μας ύπανάπτυξη, την πολιτική μας νηπιότητα. Χωρισμός λοιπόν της Έκκλησίας από το κράτος, κατάρρευση κάθε ορθόδοξου πολιτιστικού στοιχείου από την εκπαίδευση, φίμωση και σπίλωση αυτών των ανυπότακτων στα γνωστά μας καλούπια νεοορθόδοξων που επιμένουν να μιλάνε για σημερινή και με πανανθρώπινη έμβέλεια πρόταση πολιτισμού της Ελλάδας». Ποτισμένοι οι «φωταδιστές» μας ως το μεδούλι με ντροπή για το έλληικό τους όνομα, υπεραναπληρώνουν τη μειονεξία τους με δήθεν «άντικειμενικότητα» επιστημοσύνης. Κυριολεκτικά αναλφάβητοι σε ό,τι άφορα τον πολιτισμό του τόπου τους, την πνευματική του παράδοση, την κοινωνική δυναμική της ορθόδοξης βιοτής, περιφέρονται σε διεθνή συνέδρια θριαμβολογώντας που επιτέλους ο Huntington δικαίωσε την «προοδευτική» τους άρνησιπατρία. Καταγγέλλουν την ίδια τους τη χώρα και τον λαό της για θρησκευτικό φονταμενταλισμό, για ρατσισμό και αντισημιτισμό, για διώξεις των μειονοτήτων, ως και για άρνηση θρησκευτικής έλευθερίας των «μαρτύρων του Ίεχωβά». Και ο διεθνής Τύπος μεγεθύνει τα συμπλεγματικά τους κοάσματα. Τουλάχιστον να μπορούσε να άκουσεί και ή έλληνική "απάντηση στον Huntington. Σοβαρή, τεκμηριωμένη, καθαρμένη από ιδεολογήματα και παραχάραξη της Ίστορίας. Σίγουρα έχει δίκιο σε πολλά. Αλλά τα όσα άληθινά στις απόψεις του ανατρέπουν τη λογική των πολιτικών του συμπερασμάτων. Ίσως σε άλλη έπιφυλλίδα προστεθούν σαφέστερες νύξεις γι' αυτή την άνατροπή».

σχηματική θεώρηση ότι δήθεν «Ο Ευρωπαϊκός πολιτισμός τελειώνει με τον δυτικό χριστιανισμό εκεί όπου αρχίζει η Ορθοδοξία και το Ισλάμ». Δεν μπορεί άρα η θεωρία αυτή ως μη επαρκώς αιτιολογημένη να αντέξει μια κριτική αντιμετώπιση, όπως αυτή που αναπτύσσουν από κοινού οι Κουλουμπής και Βερέμης¹⁶⁹ ή ο Κονδύλης¹⁷⁰, ο Ευ. Βενιζέλος και άλλοι, σύμφωνα με τους Βασιλειάδη και Μπουτσιούκη¹⁷¹. Η θεωρία του Huntington όπως βασίζεται στη σύγκρουση λόγω θρησκευτικών αντιθέσεων ουσιαστικά αναιρεί την ίδια την αμερικανική πολιτική ιδεολογία για την πολιτικά ανεπτυγμένη κοινωνία, υπό την οργάνωση και λειτουργία της οποίας οι θρησκείες απλώς δεν συγκρούονται¹⁷².

¹⁶⁹ Βερέμης, Θ., Κουλουμπής Θ..Α., Εφημ. «Το Βήμα της Κυριακής», το άρθρο με τίτλο: «Η επανεμφάνιση της Ιστορίας» 26-01-1997, www.tovima.gr/opinions/article/?aid=85424 (προσπελάστηκε: 14-11-2017)

¹⁷⁰ Κονδύλης, Π., Εφημ. «Το Βήμα»: «Συγκρούσεις ερήμην του πολιτισμού...Η «σύγκρουση των πολιτισμών» και οι απόψεις του Σάμιουελ Χάντινγκτον». www.tovima.gr/opinions/article/?aid=85423 (προσπελάστηκε: 14-11-2017).

¹⁷¹ Βασιλειάδης, Ν., Μπουτσιούκη, Σ., «Πολιτιστική Διπλωματία- Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις» στο https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/4424/1/15527_Vasileiadis%20Total-OY.pdf : «Ακόμη, ο Παναγιώτης Ιωακειμίδης σε άρθρα του, κάνει ειδική αναφορά για τις θέσεις του Huntington ως προς Ελλάδα, θεωρώντας την προσέγγιση του ως «ιδιαίτερα επικίνδυνη και, φυσικά, ανιστόρητη». Οι πιο εκτενείς όμως αντιδράσεις και απαντήσεις από ελληνικής πλευράς άρχισαν να δημοσιοποιούνται το επόμενο έτος (1998). Ο Αντώνης Μακρυδημήτρης καταδικάζει τη χρήση των επιθετικών προσδιορισμών (π.χ. «σλαβοορθόδοξο»), του Η. ως «ρατσιστικούς και αναχρονιστικούς», που δε θα πρέπει να αποτελέσουν κριτήρια για πολιτικές επιλογές και αποφάσεις που θα επηρεάσουν κρίσιμες γεωπολιτικές στρατηγικές. Επισημαίνει δε εμφατικά τη παράλειψη της αναφοράς του Η. στο φαινόμενο του νεοελληνικού διαφωτισμού και την ιστορική ευρωπαϊκή πορεία περίπου 200 χρόνων της Ελλάδας. Η Πέπη Ρηγοπούλου επισημαίνει την παράλειψη του Η. να κάνει χρήση των ιστορικών γεγονότων και την λανθασμένη αναφορά του για τον πολιτισμό ως μετρήσιμη ποσότητα, ταυτίζοντας τον απόλυτα και μονόπλευρα με τη θρησκεία. Όσο για την θέση του έναντι της Ελλάδας, θεωρεί ότι την εντάσσει στις προθέσεις του ισοπέδωσης με την έννοια της «ανωμαλίας», όλων όσων δεν υποτεύχονται στα σχήματα ή στα σχέδια που αυτά υπονοούν και προεικονίζουν. Ο Ευάγγελος Βενιζέλος χαρακτήρισε την προσέγγιση του Η. για την Ελλάδα «σχολική»: «Η Ελλάδα έχει το μεγάλο - για τη Δύση- προνόμιο να είναι η Δύση της Ανατολής και η Ανατολή της Δύσης» χωρίς όμως να παραθέτει περαιτέρω επιχειρήματα. Και συνεχίζοντας κατηγορεί τον Η. για την ελλιπή και επιφανειακή ενημέρωση του σχετικά με τις σχέσεις της Ελλάδας με την Ε.Ε. και το NATO και την αδιατάρακτη “δυτικότερη” πορεία της σε σχέση με τις άλλες βαλκανικές χώρες, καθ’ όλη τη μεταπολεμική περίοδο. Περαιτέρω από τις συγκεντρωμένες ελληνικές κατά Η. κριτικές σε μία έκδοση, συγκρατούνται οι παρακάτω προσεγγίσεις. Καταρχήν αυτή του πρέσβη Ευθυμίου Στοφορόπουλου, που αναφέρει με αρκετή δόση ειρωνείας, ότι με την εισήγηση του Η. για τον αποκλεισμό της Ελλάδας από το NATO, παραπέμπει στη πραγματική διαφοροποίηση των στρατηγικών συμφερόντων μεταξύ ελληνοισμού και Δύσης, μιας που ούτως ή άλλως, η ένταξη της σε αυτό δεν της παρέχει καμία ιδιαίτερη προστασία στα κρίσιμα εθνικά της θέματα και συμφέροντα όπως: την τουρκική επιθετικότητα, κυπριακό, σύνορα και επιχειρησιακή ευθύνη στο Αιγαίο, ελληνοισμό Αλβανίας και Τουρκίας, Μακεδονικό. Ιδιαίτερης αναφοράς χρήζει η άποψη του Χρήστου Γιανναρά, που με τον γνωστό σαρκαστικό του σχολιασμό, θεωρεί ότι οι Έλληνες θα πρέπει να είναι ευγνώμονες στον Huntington. Διότι αν και ξένος μελετητής, θεωρεί ότι μπορεί να αποφασίσει για αυτούς, ότι η θρησκεία – “ένας δευτερεύουσας σημασίας παράγων της ελληνικής ζωής” - είναι στοιχείο της πολιτισμικής τους ταυτότητας και βάσει αυτού τους κατατάσσει. Εξίσου ευγνώμονες θα πρέπει να είναι για την υπενθύμιση που κάνει για τη σχέση της σημερινής Ευρώπης, της νεότερης Δύσης, της Κεντρο-Δυτικής Ευρώπης και Αμερικής με τον ελληνοισμό, κυρίως με τον αρχαιοελληνικό πολιτισμό».

¹⁷² Βερέμης, Θ. Μ., (2007) 183: «Αν ο Huntington είχε ορίσει το περιεχόμενο των αντίπαλων πολιτισμών του ως οικονομικό και κοινωνικό, τότε οι «πολιτισμοί» θα συνέπιπταν με τον ανεπτυγμένο και τον υπανάπτυκτο κόσμο. Επέλεξε, όμως, τις θρησκείες ως διακριτικό στοιχείο ανάμεσα στον δυτικό και τους υπόλοιπους πολιτισμούς διαψεύδοντας έτσι το ίδιο το παράδειγμα της πατρίδας του, στην οποία οι

5.1 Ο Πλάτωνας στη θεωρία του Fukuyama : *θυμός, ισοθυμία, μεγαλοθυμία και λαϊκισμός.*

Η θεωρία του Fukuyama ήδη από το 1989¹⁷³ άλλαξε απρόσμενα την παγκόσμια εξωτερική πολιτική. Ο ίδιος έβλεπε *ἐπί θύραις* την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης που εκλαμβάνόταν ως η έσχατη ιδεολογική εναλλακτική θεωρία απέναντι στον δυτικό φιλελευθερισμό: ο φασισμός είχε κατατροπωθεί στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ενώ κράτη, όπως η Κίνα, που αυτοαποκαλούνταν «κομμουνιστικά» βάδιζαν στην οδό πολιτικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων μιας φιλελεύθερου τύπου τάξης πραγμάτων. Η ανθρωπότητα κατά τον ίδιο έχει αφιχθεί στο τέλος της εξέλιξης των ιδεών. Όπως επισημαίνει ο Menand¹⁷⁴ τον Σεπτέμβριο του 2018, «Ο Francis Fukuyama αναβάλλει το τέλος της Ιστορίας»: αρχικά ο Fukuyama πρεσβεύει ότι αν η Ιστορία αποτελεί διαδικασία με την οποία οι φιλελεύθεροι δυτικοί θεσμοί -αντιπροσωπευτικό σύστημα διακυβέρνησης, ελεύθερες αγορές, κουλτούρα καταναλωτισμού- γίνουν παγκόσμιοι, ίσως μπορεί να ειπωθεί ότι η Ιστορία πέτυχε τον σκοπό της, χωρίς προφανώς να λείπουν εθνικές και θρησκευτικές εντάσεις, ιδίως σε μικρότερα κράτη που μπορεί να στεγάσουν ανελεύθερες ιδέες, ωστόσο αυτό που ενδιαφέρει περισσότερο είναι καθετί που μπορεί να αποκληθεί ως «κοινή ιδεολογική κληρονομιά της ανθρωπότητας». Ο Fukuyama υποστήριζε¹⁷⁵ ότι «κανένα σύστημα δεν έχει τη θεμελιώδη νομιμότητα που έχει αποκτήσει το δημοκρατικό πολίτευμα συνοδευόμενο από την ελεύθερη αγορά». Φρονούσε ότι έτσι εκπληρώθηκε η πρόβλεψη του του Hegel από τον 19^ο αιώνα για το τέλος της Ιστορίας¹⁷⁶. Ωστόσο ο ίδιος το 2018¹⁷⁷,

θρησκείες παύουν να είναι συγκρουσιακές γιατί υπάγονται σε μια κοινή πολιτική ιδεολογία και λειτουργούν με τους όρους της ανεπτυγμένης κοινωνίας. Η 11η Σεπτεμβρίου 2001 κατέστησε τον Huntington προφήτη της «ισλαμικής μισαλλοδοξίας» και εξέτρεψε τους Αμερικανούς από τα βαθύτερα αίτια του τρομοκρατικού χτυπήματος. Η ερμηνεία της σύγκρουσης του καλού με το κακό θέτει σε δεύτερη μοίρα την απειλητική απελπισία των ηττημένων του κόσμου. Η προτίμηση του αναγνωστικού κοινού για την ερμηνεία των αντίπαλων πολιτισμικών στρατοπέδων έναντι του «τριλήμματος» με τις παγκόσμιες επιπτώσεις επιβεβαιώνει την απροθυμία των ανεπτυγμένων να μεταφέρουν πόρους στους υπανάπτυκτους, να αναλάβουν το κόστος του πληγωμένου οικοσυστήματος και να αλλάξουν γενικότερα τρόπο ζωής. Η προφητεία του Huntington αντλεί παραδείγματα από ένα κατασκευασμένο παρελθόν με μόνο πραγματικό στοιχείο την παρελθούσα αντοχή του οικοσυστήματος στις ανθρώπινες παρεμβάσεις».

¹⁷³ Fukuyama, F. (1989). The End of History? The National Interest, (16), 3-18 <http://www.jstor.org/stable/24027184> (προσπελάστηκε: 30-01-2019).

¹⁷⁴ Άρθρο του Menand στο περιοδικό «The New Yorker» (03-09-2018): "Francis Fukuyama Postpones the End of History-The political scientist argues that the desire of identity groups for recognition is a key threat to liberalism". Το τεύχος φέρει τον τίτλο: "What Identity Demands." Ο Menand αναφερόμενος στο βιβλίο του Fukuyama «Το αίτημα για αξιοπρέπεια και οι πολιτικές της αγανάκτησης».

<https://www.newyorker.com/magazine/2018/09/03/francis-fukuyama-postpones-the-end-of-history>

¹⁷⁵ Συνέντευξη στην Εφημ. «Το Βήμα» (24-11-2008):

<https://www.tovima.gr/2008/11/24/politics/fransis-foykoygiama/> (προσπελάστηκε: 30-01-2019)

¹⁷⁶ Άρθρο του Μανδραβέλη στην Εφημ. «Η Καθημερινή» (14-01-2018) : «Το τέλος της Ιστορίας ακόμη παίζεται»: «Μόνο που ο Φουκουγιάμα δεν έγραφε για την Ιστορία με το «ι» πεζό, αλλά για την Ιστορία με το «Ι» κεφαλαίο. Το εξήγησε ο ίδιος στο βιβλίο του το 1992, απαντώντας στις επικρίσεις που δέχτηκε

αναθεωρώντας τα μέχρι τότε πορίσματα των ερευνών του, δηλώνει¹⁷⁸: «Εβλεπα την Ιστορία σαν ένα κίνημα εμπρός, με την οικοδόμηση θεσμών και μιας δημοκρατίας όλο και πιο ώριμης. Δεν είχα εξετάσει την υπόθεση πως τα πράγματα μπορούσαν να πάνε πίσω».

Αναφερόμενος στον λαϊκισμό και συνακόλουθα στους λαϊκιστές ως τους αμφισβητίες της ίδιας της Δημοκρατίας και των θεσμών του κράτους ο Fukuyama δηλώνει ότι αναβάλλει το τέλος της Ιστορίας δανειζόμενος από την «Πολιτεία» του Πλάτωνα τους όρους *θυμός*, *ίσοθυμία*, *μεγαλοθυμία*:¹⁷⁹ «Ο *θυμός* είναι το μέρος της ψυχής που επιποθεί την αναγνώριση της αξιοπρέπειας. Η *ίσοθυμία* είναι η απαίτηση της απόλαυσης του σεβασμού επί ίσης βάσεως με τους άλλους, ενώ *μεγαλοθυμία* είναι η επιθυμία να σε αναγνωρίζουν ως ανώτερο. Οι σύγχρονες φιλελεύθερες (δυτικού τύπου) δημοκρατίες δεσμεύονται να παρέχουν ένα ελάχιστο βαθμό αμοιβαίου σεβασμού ενσωματωμένου στα ατομικά δικαιώματα, στο κράτος δικαίου και στο δικαίωμα συμμετοχής στη λήψη των αποφάσεων. Δεν εγγυάται όμως ότι ο λαός στην πράξη θα απολαμβάνει τον σεβασμό και ειδικά μέλη ομάδων με παρελθόν περιθωριοποίησης. Ολόκληρες χώρες μπορεί να αισθάνονται ότι δεν τις σέβονται, γεγονός που προκαλεί ανάφλεξη επιθετικού εθνικισμού, ομοίως και θρησκευόμενοι που νιώθουν ότι η πίστη τους δυσφημείται. Η *ίσοθυμία*, επομένως, θα συνεχίσει να καθοδηγεί αιτήματα για ίση αναγνώριση, που εντούτοις είναι μάλλον απίθανο να εκπληρωθούν. Το άλλο μεγάλο πρόβλημα είναι η *μεγαλοθυμία*. Οι φιλελεύθερες (δυτικού τύπου) δημοκρατίες πέτυχαν αρκετά στο να παρέχουν ειρήνη και ευημερία (αν και κατά τι λιγότερο τα τελευταία χρόνια). Αυτές οι πλούσιες, ασφαλείς κοινωνίες είναι ο χώρος του Τελευταίου

για το άρθρο του 1989: «Εκείνο που έφτασε στο τέλος του δεν ήταν η αλληλουχία των γεγονότων (...) αλλά η Ιστορία, δηλαδή η Ιστορία με την έννοια της ενιαίας, συμπαγούς, εξελικτικής διαδικασίας, που περικλείει την εμπειρία όλων των λαών σε όλες τις εποχές». Με άλλα λόγια ο Αμερικανός καθηγητής δεν ισχυριζόταν ότι ο κόσμος θα γινόταν μια στατική εικόνα, όπου τίποτε δεν θα συνέβαινε· δεν είναι δυνατόν ποτέ να γίνει κάτι τέτοιο. Έλεγε ότι είναι καθολικώς αποδεκτή «η ορθότητα της φιλελεύθερης Δημοκρατίας, ως σύστημα διακυβέρνησης καθώς αυτή υπέταξε τις αντίπαλες ιδεολογίες, όπως είναι η κληρονομική μοναρχία, ο φασισμός και, πιο πρόσφατα, ο κομμουνισμός (...) Η φιλελεύθερη δημοκρατία μπορεί να αποτελεί το ακροτελεύτιο σημείο της ιδεολογικής εξέλιξης της ανθρωπότητας και την τελική μορφή της ανθρώπινης διακυβέρνησης έτσι ώστε να συνιστά το τέλος της Ιστορίας».

<http://www.kathimerini.gr/943168/opinion/epikairothta/politikh/to-telos-ths-istorias-akomh-paizetai>

(προσπελάστηκε: 30-01-2019).

¹⁷⁷ Σε συνέντευξή του στην Εφημ. «Le Monde» (14-06-2018) : «Francis Fukuyama: Le monde ouvert et démocratique est sous pression».

https://www.lemonde.fr/idees/article/2018/06/14/francis-fukuyama-le-monde-ouvert-et-democratique-est-sous-pression_5314871_3232.html (προσπελάστηκε: 18-10-2018).

¹⁷⁸ Βλ. άρθρο της Ξενάκη, Εφημ. «Τα Νέα» (22-09-2018): «Αναβάλλει το τέλος της Ιστορίας» <https://www.tanea.gr/print/2018/09/22/world/anavallei-lfto-telos-lftis-istorias/>

¹⁷⁹ Βλ. πρόλογο του ίδιου (2018) στο: «Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment», Farrar, Straus and Giroux.

Ανθρώπου κατά τον Νίτσε, «άνθρωποι δίχως στήθος» που σπαταλούν τις ζωές τους στην ατελείωτη επιδίωξη του καταναλωτισμού, αλλά δεν έχουν τίποτα στον εγκέφαλό τους, δεν έχουν υψηλότερους σκοπούς ή ιδανικά για τα οποία επιθυμούν να πασχίσουν και να θυσιάσουν. Τέτοια ζωή δεν θα ικανοποιήσει τον καθένα. Η *μεγαλοθυμία* ευδοκίμει στο σπάνιο και ξεχωριστό: στη μεγάλη διακινδύνευση, στην εμπλοκή σε μνημειώδεις αγώνες, στην επιδίωξη πρόκλησης μεγάλων εντυπώσεων, γιατί όλα άγουν στην αναγνώριση ενός ως ανώτερου από τους άλλους. Σε μερικές περιπτώσεις μπορεί να είναι ένας ηρωικός ηγέτης όπως ένας Lincoln ή ένας Churchill ή ένας Nelson Mandela. Αλλά πάλι σε άλλες περιπτώσεις μπορεί να οδηγήσει σε τυράννους όπως ο Καίσαρας, ο Hitler ή ο Mao, που οδήγησαν τις κοινωνίες τους σε δικτατορία και καταστροφή.

Καθώς η *μεγαλοθυμία* υπήρξε ιστορικά σε όλες τις κοινωνίες, δεν μπορεί να υπερνικηθεί· μπορεί μόνο να ρυθμιστεί ή να περιοριστεί. Το ερώτημα που έθεσα στο τελικό κεφάλαιο βιβλίο «Το Τέλος της Ιστορίας και ο Τελευταίος Άνθρωπος» ήταν αν το σύγχρονο σύστημα φιλελεύθερου δημοκρατικού κράτους, όπως συνδέεται με την οικονομία της αγοράς, θα μπορούσε να παρέχει επαρκείς λαβές για *μεγαλοθυμία*. Το πρόβλημα αυτό αναγνωρίστηκε από τους θεμελιωτές Αμερικανούς πατέρες. Προσπαθώντας να δημιουργήσουν μια δημοκρατική μορφή διακυβέρνησης στη Βόρεια Αμερική γνώριζαν την Ιστορία της πτώσης της ρωμαϊκής Res Publica και ανησυχούσαν για το πρόβλημα του καισαρισμού. Η λύση που έδωσαν ήταν το σύστημα συνταγματικού ελέγχου που θα κατένειμε την εξουσία και θα απέκλειε τη συγκέντρωσή της στο πρόσωπο ενός ηγέτη. Το 1992 είχα δηλώσει ότι και η οικονομία της αγοράς παρείχε διεξόδους στη *μεγαλοθυμία*. Ένας επιχειρηματίας θα μπορούσε να γίνει εξεχόντως πλούσιος, ενώ ταυτόχρονα θα συνεισέφερε στην ευημερία του συνόλου της κοινωνίας [...]. Πραγματικά ανέφερα τον Donald Trump στο «Τέλος της Ιστορίας» ως ένα παράδειγμα ενός αφάνταστα φιλόδοξου ατόμου, του οποίου η επιθυμία για αναγνώριση είχε με ασφάλεια μπει στον δίαυλο της σταδιοδρομίας των επιχειρήσεων (και αργότερα της διασκέδασης). Υποψιαζόμουν είκοσι πέντε χρόνια πριν ότι δεν θα τον ικανοποιούσαν οι επιχειρηματικές επιτυχίες και η διασημότητα, αλλά ότι θα ασχοληθεί με την πολιτική και θα εκλεγεί πρόεδρος. Αλλά το γεγονός αυτό δεν απέχει από τα γενικά επιχειρήματά μου σχετικά με δυνητικές μελλοντικές απειλές για το φιλελεύθερο δημοκρατικό κράτος και το κεντρικό πρόβλημα του *θυμοῦ* στη φιλελεύθερη κοινωνία. Τέτοιες μορφές υπήρξαν στο παρελθόν με τη μορφή του Καίσαρα, του Hitler ή του Ρερόν, που οδήγησαν τις κοινωνίες τους σε επικίνδυνες ατραπούς, σε πόλεμο ή σε

οικονομική παρακμή. Για να προωθήσουν τους εαυτούς τους, τέτοιες μορφές αγκιστρώθηκαν στην πικρία απλών ανθρώπων που ένιωθαν ότι η χώρα τους ή η θρησκεία τους ή ο τρόπος της ζωής τους δεν τύγγαναν σεβασμού. Κατ' αυτόν τον τρόπο η *μεγαλοθυμία* και η *ίσοθυμία* πήγαιναν χέρι χέρι. [...]

Η απαίτηση για αναγνώριση της ταυτότητας είναι μια έννοια που κυριαρχεί στην παγκόσμια πολιτική σήμερα. Δεν περιορίζεται στην πολιτική της ταυτότητας που είναι αντικείμενο πανεπιστημιακής έρευνας ή στον λευκό εθνικισμό που αυτή προκάλεσε, αλλά επεκτείνεται σε ευρύτερα φαινόμενα, όπως είναι η ραγδαία άνοδος του παλαιού τύπου εθνικισμού και του πολιτικοποιημένου Ισλάμ. Πολύ μεγάλο μέρος αυτού που γίνεται δεκτό ως οικονομικό κίνητρο είναι -και το υποστηρίζω- ριζωμένο στην ανάγκη για αναγνώριση και επομένως δεν μπορεί να ικανοποιηθεί με οικονομικά μέσα. Αυτό συνδέεται άμεσα με το πώς θα πρέπει να αντιμετωπίζουμε τον λαϊκισμό στο παρόν. Κατά τον Hegel, την πορεία της ανθρώπινης Ιστορίας οδηγούσε ένας αγώνας αναγνώρισης. Ο ίδιος διατεινόταν ότι η μόνη λογική λύση στην επιθυμία για αναγνώριση ήταν η παγκόσμια αναγνώριση, μέσα στην οποία αναγνωριζόταν η αξιοπρέπεια κάθε ανθρώπινης ύπαρξης. Η παγκόσμια αναγνώριση τίθεται έκτοτε υπό αμφισβήτηση από άλλες μερικότερες μορφές αναγνώρισης που βασίζονται στο έθνος, στη θρησκεία, στη σχέση, στη φυλή, στην εθνοτική καταγωγή ή στο γένος ή από άτομα που επιθυμούν να αναγνωριστούν ως ανώτερα. Η άνοδος της πολιτικής της ταυτότητας στις σύγχρονες δημοκρατίες είναι μια από τις κύριες απειλές που οι τελευταίες αντιμετωπίζουν και μόνο αν στραφούμε στην παγκόσμια αναγνώριση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας θα αποφύγουμε την καταδίκη μας σε συνεχή διαμάχη».

6. ΤΟ ΤΕΤΡΑΠΤΥΧΟ ΗΡΟΔΟΤΟΣ -ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ- ΞΕΝΟΦΩΝΤΑΣ - ΠΟΛΥΒΙΟΣ.

Η αιτιότητα αποκτά ξεχωριστή σημασία, όπως αναλύεται παρακάτω, εστιάζοντας στην ελληνική κλασική συγγραφή της Ιστορίας, ενδεικτικά και αντίστοιχα στον Ηρόδοτο και τον Θουκυδίδη, προκύπτει ότι το μέτρο και η ελευθερία από τη μια πλευρά και η ανθρώπινη φύση από την άλλη αποτελούν τα πιο αναγνωρίσιμα στοιχεία της αντίληψής τους για την πολιτική και τον άνθρωπο. Είναι δεδομένη η απήχηση, η πρόσληψη και η ευρεία αποδοχή που απολαμβάνουν στον δυτικό κόσμο τόσο για το ιστορικό- συγγραφικό τους έργο, όσο και την στιλιστική περιβολή της γλωσσικής περιγραφής τους, ειδικότερα καθένας για το ιδιαίτερο υφολογικό του σύστημα

αφηγηματικής τεχνικής και για τον τρόπο της δικής του διανόησης και σκέπτεσθαι αναφορικά με την αποτύπωση, αλλά και την αφήγηση του παρελθόντος. Διεξοδικότερα:

6.1. ΗΡΟΔΟΤΟΣ

Ο Ηρόδοτος επιλέγει τα στοιχεία της μοίρας και του θεϊκού, όπως τα κρίνει ως τα «μεγάλα τε και θωμαστά», θεωρώντας τα να συζευγνύονται και να έχουν τον πρώτο λόγο όχι στην καταγραφή, αλλά στην αιτιολόγηση των ιστορικών γεγονότων. Χαρακτηριστική στον Αλικαρνασσέα ιστορικό είναι η ρήση του Θεμιστοκλή ότι δεν είναι ανθρώπινο έργο η διάσωση της Ελλάδας από τον περσικό κίνδυνο, αλλά έργο των θεών και των ηρώων¹⁸⁰. Δεν φαίνεται, επομένως, ότι η προσέγγιση του Ηροδότου ως προς την αιτιότητα μπορεί να θεωρηθεί ακριβής, εξαιτίας της προσπάθειάς του να προσδώσει αιτιώδη συνάφεια της θεϊκής επέμβασης και της μοίρας ως καθοριστικού στοιχείου στα ανθρώπινα πράγματα και στη ροή των γεγονότων¹⁸¹, αλλά επίσης και στη συνέχεια του έργου του, στη διαμόρφωση της δικής του εκδοχής για την καταγραφή των γεγονότων. Είναι επίσης σαφής η επίδραση στον Ηρόδοτο του επικολυρικού στοιχείου της Ιωνίας, της Μικράς Ασίας και ευρύτερα της Ανατολής, αφού στην ιστορική του συγγραφή του η αιτιότητα θεμελιώνεται πάνω στη στατιστική συχνότητα της επίδρασης της μοίρας, των θεϊκών και των ορθολογικά ανεξήγητων, μη τυποποιημένων στον κώδικα της λογικής «μεταφυσικών» στοιχείων. Τα τελευταία κατά κύριο λόγο απευθύνονται περισσότερο στο συναίσθημα και λιγότερο στον λόγο. Διαμέσου εξάλλου της προσωπικής μαρτυρίας προβάλλει η θέση του Ηροδότου με εθνογραφικό ή και λαογραφικό περιεχόμενο, καθώς ο «βάρβαρος» είναι περισσότερο πολιτική και λιγότερο πολιτιστική έννοια. Ο Ηρόδοτος¹⁸² ήδη στο προοίμιο του έργου του «Ιστορία»¹⁸³ ταυτίζει ορολογικά την απόδειξη με την έρευνα, ώστε να μην ξεθωριάσουν και λησμονηθούν εξαιτίας της παρέλευσης του χρόνου¹⁸⁴ όσα έργα ο ίδιος κρίνει ότι οφείλει να διατηρήσει ως αξιομνημόνευτα για χάρη της διαιώνισης της ιστορικής

¹⁸⁰ Ηρόδ. *Ιστ. Η'* [8.109.3]: «... τάδε γάρ οὐκ ἡμεῖς κατεργασάμεθα, ἀλλὰ θεοὶ τε καὶ ἥρωες, οἱ ἐφθόνησαν ἄνδρα ἓνα τῆς τε Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης βασιλευῶσαι, ἔοντα ἀνόσιόν τε καὶ ἀτάσθαλον· ὃς τὰ τε ἰρὰ καὶ τὰ ἴδια ἐν ὁμοίῳ ἐποιέετο, ἐμπιπράς τε καὶ καταβάλλον τῶν θεῶν τὰ ἀγάλματα· ὃς καὶ τὴν θάλασσαν ἀπεμαστίγωσε πέδας τε κατῆκε».

¹⁸¹ Λέσκυ, Α., (1998):457.

¹⁸² Egbert J. Bakker, Irene J. F. De Jong, Hans Van Wees, Irene J. F. De Jong, (2002), κεφ. 1, του “Brill's Companion to Herodotus”.

¹⁸³ Ηρόδ. *Ιστ. Α'*: «Ἡροδότου Ἀλικαρνησέος ἱστορίας ἀπόδειξις ἦδε, ὡς μῆτε τὰ γενόμενα ἐξ ἀνθρώπων τῷ χρόνῳ ἐξίτηλα γένηται, μῆτε ἔργα μεγάλα τε καὶ θωμαστά, τὰ μὲν Ἕλλησι, τὰ δὲ βαρβάροις ἀποδεχθέντα, ἀκλέα γένηται, τὰ τε ἄλλα καὶ δι' ἣν αἰτίην ἐπολέμησαν ἀλλήλοισιν».

¹⁸⁴ Kramer, L. and Maza, S. (2002):39, για τη μέθοδο, τη δομή και το περιεχόμενο των *Ιστοριών*.

πραγματικότητας¹⁸⁵. Καθορίζει έτσι την ιστορική του αφήγηση από την πλευρά της στοχοθεσίας και εισάγει το υποκειμενικό στοιχείο στο τι είναι άξιο ή όχι να προσλάβει ιστορικό χαρακτήρα και να γίνει γνωστό στις επερχόμενες γενεές. Ο λεγόμενος «πατέρας της Ιστορίας»¹⁸⁶, χωρίς να ενδιαφέρεται για την καταγωγή των δρώντων διαμορφωτών της Ιστορίας του (Ελλήνων ή βαρβάρων¹⁸⁷, δηλαδή, αλλόγλωσσων ανθρώπων), εστιάζει το έργο του στην καταγραφή των επιτευγμάτων και κατορθωμάτων των ανθρώπων και στους Περσικούς Πολέμους. Συγκεκριμένα ενδιαφέρεται για την αιτίαν τους, καθώς επίσης και να θεμελιώσει σχέση επικοινωνίας με το μέλλον. Το έργο της *Ιστορίας* του, όπως χωρίστηκε σε εννέα βιβλία, που καθένα φέρει το όνομα μιας από τις Εννέα Μούσες¹⁸⁸, εστιάζει κεντρικά στη σύγκρουση ανάμεσα στους Έλληνες και τους Πέρσες, δηλαδή την πολεμική αντιπαράθεση ανάμεσα σε δυο κόσμους: της Ευρώπης και της Ασίας. Είναι πολυποίκιλες οι περιγραφές του με *παρεκβάσεις* και *παρενθήκες*, που προσδίδουν μια μη αμιγώς ιστοριογραφική διάσταση στο έργο του, επειδή περιέχουν λαογραφικά, εθνογραφικά, ακόμη και γεωγραφικά στοιχεία και αναφορές. Ο Ηρόδοτος στην ερμηνευτική προοπτική του δεν είναι ελληνοκεντρικός ούτε απαξιώνονται στο έργο του οι ξένοι, οι μη ομιλούντες ελληνικά, αλλά θέτει αντιπαραβολικά τις ιδιαιτερότητές τους σε σχέση με τον ελληνικό κόσμο. Μέσα στο έργο του είναι ευδιάκριτη μια «ιστορικιστική – σχετικιστική διάσταση, η οποία, ωστόσο, δεν είναι ισχυρότερη από ό,τι ο ίδιος θεωρεί πανανθρώπινο και επομένως κοινά δεσμευτικό ηθικό κανόνα»¹⁸⁹. Η υπέρβαση του μέτρου ως της κατεξοχήν ελληνικής αξίας εξοργίζει τους θεούς και δρομολογεί την αναπόδραστη πορεία *ὑβρις, ἄτη, νέμεσις, τίσις*¹⁹⁰. Συνοπτικά ο σκοπός του Ηροδότου στηρίζεται σε δύο άξονες: να εξιστορήσει τους Περσικούς Πολέμους και να διασώσει τις γνώσεις του από τους πολιτισμούς και από τις ταξιδιωτικές εμπειρίες, που ο ίδιος βίωσε και αποκόμισε κατά τις περιηγήσεις σε όλον σχεδόν τον γνωστό κόσμο της εποχής του, με ακρίβεια (*ἀπρεκείη* και *ἀληθείη*). Μπορεί να χαρακτηριστεί έτσι όχι μόνο πατέρας της

¹⁸⁵ Επίσης, Αρώνη-Τσίχλη, Κ., (2008):28. «...Η δημιουργία αυτή είναι επιλεκτική: Ο Ηρόδοτος αναγγέλλει στο προοίμιο ότι σκοπός του έργου του είναι να μην ξεχαστούν σπουδαίες ανθρώπινες πράξεις. Ο ίδιος όμως επιλέγει ποια αποτελούν μεγάλα και θαυμαστά έργα».

¹⁸⁶ Ο Κικέρωνας υπήρξε ο εμπνευστής του χαρακτηρισμού αυτού: “quamquam et apud Herodotum, patrem historiae et apud Theopompum sunt innumerabiles fabulae,” (De Legibus, 1.1.5).

¹⁸⁷ Κύρκος, Α., Βασ., (1992): 29.

¹⁸⁸ *Ηροδότου Μοῦσαι* το όνομασαν οι Αλεξανδρινοί γραμματικοί, βλ. Κακριδής, Φ., www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/history/grammatologia/page_069.html (προσπελάστηκε: 25-04-2017).

¹⁸⁹ Κόκκινος, Γ., http://giorgoskokkinos.blogspot.gr/2012/08/blog-post_7705.html (προσπελάστηκε 25-04-2017).

¹⁹⁰ Ενδεικτικά : «φιλέει γὰρ ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν», Ηρόδ. *Ιστ.* [7.10ε.1].

Ιστορίας, αλλά και «ο πρώτος ίσως εγκυκλοπαιδιστής της Ευρώπης»¹⁹¹. Ο πεζός λόγος του στηρίζεται στον ορθολογισμό και την αυτοψία (*αὐτοψία* και *ιστορίη*) για να ανεύρει την αλήθεια και να την καταγράψει «αντικειμενικά», ενώ η πολιτική του σκέψη εστιάζει στην ελευθερία και το μέτρο με ξεκάθαρη τη θέση του υπέρ της δημοκρατίας ως του πολιτεύματος που από τη μια εγγυάται και προστατεύει την ελευθερία και από την άλλη μάχεται και εξουδετερώνει την τυραννία. Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τον Κοντογιώργη¹⁹², ο στοχασμός του Ηρόδοτου εκτείνεται από την ελευθερία και τον νόμο ως τη μορφολογική συγκρότηση και λειτουργία των πόλεων -κρατών που βασίζεται στην κοινωνική βούληση. Ο Ηρόδοτος πρώτος εισάγει τη συστηματική έρευνα και τη συγκριτική ανάλυση κάνοντας δεκτό ότι το ιστορικό γεγονός αποτελεί συνάρτηση συνθετικής συμβολής πλειόνων παραγόντων.

6.2. ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ

«...οί γὰρ ἄνθρωποι τὰς ἀκοὰς τῶν προγεγενημένων, καὶ ἦν ἐπιχώρια σφίσις ἤ, ὁμοίως ἀβασανίστως παρ' ἀλλήλων δέχονται». (1.20.1)

Ο Θουκυδίδης, γνωστός ευρύτερα ως ο συγγραφέας της Ιστορίας του Πελοποννησιακού Πολέμου (5ος αι. π.Χ.) και ως ένας από τους δέκα στρατηγούς των Αθηναίων, αφηγείται με απολύτως κριτικό πνεύμα τη σύγκρουση ανάμεσα στην Αθήνα και τη Σπάρτη. Θεωρείται έτσι ως ο ένας από τους επιστημονικούς θεμελιωτές, ίσως όλων των εποχών¹⁹³, όχι μόνο της ιστορίας, αλλά και των διεθνών σχέσεων. Η ανάπτυξη της ιστορικής του αντίληψης λειτουργεί πολυεδρικά και αποτελεί σημαίνουσα πηγή γεγονότων και πολιτικής κριτικής σκέψης, ενώ, όπως υποστηρίζει ο ίδιος, η όλη ανάλυσή του στα γεγονότα δεν πραγματοποιείται αποσπασματικά ούτε με προχειρότητα και επιπολαιότητα, αλλά αντίθετα με επίμοχθη έρευνα και με τήρηση ίσων αποστάσεων από τις πράξεις και τους αυτουργούς, ώστε η ιστορική καταγραφή να διασφαλίζει την εγκυρότητα. Αυτή η ευρωστία της ανάλυσης του Θουκυδίδη έχει ως αποτελέσματά της το εφικτό της αξιολογικής ουδετερότητας στην αποτύπωση των γεγονότων, τη δημιουργία δικής του «σχολής» ιστορικής επιστημονικής σκέψης και τη διακρίβωση και

¹⁹¹ Κωνσταντάκος, Ι.Μ., (2009): 239. Η γέννηση της Ιστορίας στην αρχαία Ελλάδα, άρθρο για το βιβλίο του Α. Ρεγκάκου «Επινοώντας το παρελθόν. Γέννηση και ακμή της ιστοριογραφικής αφήγησης στην κλασική αρχαιότητα», εκδ. Gutenberg, Αθήνα. <http://www.kathimerini.gr/383769/article/politismos/arxeio-politismoy/h-gennhsh-ths-istorias-sthn-arxaia-ellada> (προσπελάστηκε: 25-04-2017). Ομοίως Εφημ. «Εστία», σελ 6., 27-03-2010

¹⁹² Κοντογιώργης, Γ., (2006) 391.

¹⁹³ Κοντογιώργης, Γ., (2006) 414-418 ό. π. «Ο Θουκυδίδης και η κοσμοσυστημική αντιπαράθεση».

τη διάγνωση του συστήματος των διεθνών σχέσεων ως προς τη μορφή και τις λειτουργίες του. Το πανανθρώπινο αίτημα για διεθνή ειρήνη σε έναν κόσμο που ο ισχυρός επιβάλλεται διά των όπλων και ο αδύναμος απλώς προσαρμόζεται ή ηττάται, με όσες ερμηνευτικές παραλλαγές μπορεί αυτό να λάβει, θεωρείται η μεγάλη κληρονομιά της ιστορικής και πολιτικής σκέψης του Θουκυδίδη. Ο ίδιος δεν παραλείπει να στιγματίζει τον πόλεμο -ιδίως τον εμφύλιο- για τη φρίκη, τον θάνατο, τις θηριωδίες και τις ακρότητες που συγκροτούν τα συστατικά στοιχεία του υλικού και πολιτικού μαρασμού, αλλά και ευρύτερα της ηθικής αποσύνθεσης. Ωστόσο, στις Ιστορίες του προσπαθεί να είναι κριτικός απέναντι στα ιστορικά γεγονότα του έργου του: με τρόπο κατηγορηματικό και ξεκάθαρο δηλώνει εκ των προτέρων ότι μεθοδολογικά, συνειδητά και με ειλικρίνεια δεν προτίθεται να τέρψει τον αναγνώστη, αλλά να κινηθεί με ακριβολογία και αμεροληψία εξυπηρετώντας πρακτικά το αίτημα της αλήθειας και όχι απλώς της αληθοφανούς προβολής των γεγονότων. Η απόδειξη ως *τεκμήριον*, μέσω του οποίου θα πεισθεί ο αναγνώστης του, αποτελεί στόχο στο έργο του Θουκυδίδη, όπως επίσης και η μετατροπή της Ιστορίας του όχι σε ένα ιδεολογικοπολιτικό μανιφέστο προπαγάνδας υπέρ της Αθήνας¹⁹⁴, αλλά σε πρακτικής -χρηστικής αξίας επιστημονικό κείμενο. Στο προοίμιο της Ιστορίας του είναι απόλυτα ξεκάθαρος: η φράση που αποδίδει τον σκοπό της συγγραφής του (*κτῆμα ἐς αἰεί*, «απόκτημα για πάντα»), παραπέμπει αναμφίβολα στο μέλλον απαλλάσσοντας την Ιστορία από μεταφυσικά σχήματα εξήγησης των γεγονότων του παρελθόντος. Δηλαδή, ο Θουκυδίδης αναφέρεται στο μέλλον, επειδή διαισθάνεται ότι μπορεί μέσα από την Ιστορία του ίδιες ανθρώπινες πράξεις, ίδιες περιστάσεις και παρόμοια γεγονότα να οδηγούν σε παρόμοιες και ανάλογες συμπεριφορές και επίσης ανάλογα αποτελέσματα. Είναι χαρακτηριστικός ο προβλεπτικός τόνος που προσδίδει στο έργο του ήδη από την αρχή στην *Ἐνυγγραφήν* του. Σε μια συνολική θεώρηση η πρακτική ωφελιμότητα του έργου του έγκειται σε δύο στοιχεία και συγκεκριμένα: αποτελεί διδαχή για τις μελλοντικές γενιές και παράλληλα πρόγνωση για τα μελλοντικά γεγονότα και συνεπώς δεξαμενή σκέψης (ο αγγλικός όρος *think tank*). Αναλυτικότερα, στον Θουκυδίδη αντιπαρατίθενται χωρίς σοφίσματα αφ' ενός η *ἀληθεστάτη πρόφασις*, δηλαδή τα αληθινά αίτια και αφ' ετέρου *αἱ δ' ἐς τὸ φανερόν*

¹⁹⁴ Αντίθετα επιλέγει να πράττει ο Ηρόδοτος κατά τον Συρόπουλο, με αναφορά στις Αμαζόνες, (2018). Σε αντίθεση με το πνεύμα αυτό του Θουκυδίδη έρχεται ωστόσο η ιστορική αφήγηση του Ηροδότου ως προπαγανδιστή και θαυμαστή της δημοκρατίας του Περικλή, που γίνεται με παρεκβάσεις και αναφορές στο ένδοξο ιστορικό παρελθόν της Αθήνας. Ο ιστορικός δεν παραλείπει να υπογραμμίζει άλλοτε ρητά, άλλοτε διά της υπαινικτικής αφηγηματικής οδού ότι ήταν οι Αθηναίοι που έσωσαν όχι μόνο την πόλη τους, αλλά ολόκληρη την Ελλάδα από τον περσικό κίνδυνο και που κατήγαγαν ενδοξότατες νίκες.

λεγόμεναι αίτιαι, δηλαδή οι αφορμές¹⁹⁵. Έτσι θεμελιώνεται η ποιοτική προσφορά του και για το μέλλον, καθώς δεν ενδιαφέρεται να ορίσει την ιστορική αλήθεια και γι' αυτό σκόπιμα τηρεί αποστάσεις από τον δικό του υποκειμενικό τρόπο να συλλογάζεται και να σχηματίζει προσωπική πεποίθηση. Κατά τον Παναγιώτη Ήφαιστο αυτό αποτελεί και το μεγάλο στοχαστικό επίτευγμά του ¹⁹⁶. Πιο συγκεκριμένα, η πρόθεση του Θουκυδίδη να προβλέψει βασίζεται στην προαναφερθείσα διαχρονική σταθερά της ανθρώπινης φύσης¹⁹⁷ και συμπεριφοράς¹⁹⁸: φρονεί ότι αντιδρά σχεδόν κάθε φορά με τον ίδιο τρόπο σε παρόμοιες καταστάσεις. Η προβολή που έχει στο μέλλον η Ιστορία του βασίζεται στην επανάληψη, γιατί η ανθρώπινη φύση διατηρείται αναλλοίωτη στη διαδρομή του χρόνου στα πάθη και τις επιλογές της και μάλιστα όταν διαμορφώνεται εξαιτίας του ανταγωνισμού βίαιη πολεμική σύγκρουση εξουσιών διαφορετικών πολιτικών

¹⁹⁵ Θουκ. *Ιστ.* [1.23.6]

¹⁹⁶ Ήφαιστος, Π., (2004): 184. «Η ευρωστία της θουκυδίδειας ανάλυσης οφείλεται ακριβώς στο γεγονός ότι καθιστά εφικτή την αξιολογική ουδετερότητα και την ακριβή διάγνωση των θεμελιωδών χαρακτηριστικών του διακρατικού συστήματος, της μορφής του και των λειτουργιών του». Επίσης στο ίδιο σελ. 364.

¹⁹⁷ Romilly de, J., (2013): 162,163. «Η φύση του ανθρώπου, το λέει η λέξη, -περιγράφει το πώς αναπτύσσεται, το πώς φυτρώνει σαν ένα φυτό. Η ιδέα ήταν λοιπόν λιγότερο στατική απ' όσο τη θεωρούσαν οι μεταγενέστεροι φιλόσοφοι. Προπάντων, αν διαβάσουμε προσεκτικότερα τα ελληνικά κείμενα, δεν είναι καθόλου σίγουρο πως ο «άνθρωπος» και η «ανθρώπινη φύση» είναι συνώνυμα. Ο Θουκυδίδης κάνει πράγματι λόγο για την «ανθρώπινη φύση»: όμως δεν την περιγράφει ως ένα σύνολο παθών με προβλέψιμο ή καταστροφικό αποτέλεσμα, εφόσον πρόκειται για κάτι τυφλό. Η «ανθρώπινη φύση» εξηγεί το πώς υποκύπτουμε στη φιλοδοξία και στον φόβο, το πώς αλληλοσφαιριάζομαστε, το πώς γινόμαστε άπληστοι χωρίς να λαμβάνουμε υπόψη τις συνέπειες. Η «ανθρώπινη φύση» εξηγεί το πώς ερμηνεύουμε την Ιστορία μέσω «νομοτελειών», σα να πρόκειται για νόμους της φυσικής, καθώς και μέσω «συνηθισμένων μορφών συμπεριφοράς», λες και ο άνθρωπος είναι ζώο που δεν έχει εξελιχθεί. Το πλήθος στον Θουκυδίδη υπακούει σε τέτοιους κανόνες: υποκύπτει στις επιθυμίες του, όπως υποκύπτουμε σ' ένα βαρύ φορτίο. Αλλά ο πολιτικός άνδρας Περικλής είχε ως ρόλο και ως αποστολή να οδηγήσει το πλήθος στη λογική και στη διαύγεια: όταν το πλήθος απελιζόταν, το καθησύχαζε εξηγώντας του το σχέδιό του· όταν βρισκόταν σε έξαψη, το κατεύναζε εξηγώντας του τον κίνδυνο τέτοιων ομαδικών αισθημάτων· όταν το πλήθος παρασυρόταν το ηρεμούσε εξηγώντας του γιατί τέτοια συμπεριφορά είναι παράλογη και επικίνδυνη. Η «ανθρώπινη φύση» είναι λοιπόν ένα υλικό που ο «άνθρωπος» πρέπει να διαχειρίζεται και να χαλιναγωγεί. Αυτή η «ανθρώπινη φύση» ποικίλλει όσο και το ανθρώπινο σώμα-λίγο δηλαδή. Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ο άνθρωπος δεν έχει τη δυνατότητα να δημιουργήσει τον εαυτό του σύμφωνα με την εικόνα που του αρέσει ούτε ότι δεν έχει τη δυνατότητα να προσαρμοστεί καλύτερα στις συνθήκες του περιβάλλοντος κόσμου. Το λέω αυτό για να διορθώσω την υπεραπλουστευτική εικόνα που έχουμε συχνά για τους αρχαίους. Πιστεύω ότι όταν κάποιος λέει σε μια τραγωδία πως «η ανθρώπινη φύση είναι πάντα ίδια» δεν εννοεί τίποτε περισσότερο από τη συνηθισμένη φράση των γυναικών «όλοι οι άνδρες είναι ίδιοι» και την αντίστοιχη των ανδρών. Ομολογώ πάντως ότι και σ' αυτές τις συνηθισμένες φράσεις υπάρχει κάποια αλήθεια!»

¹⁹⁸ Κόκκινος, Γ. : «Στο έργο του Θουκυδίδη δίνει τον τόνο μια παραδειγματική μορφή ιστορικής συνείδησης, η οποία θεμελιώνεται σε δυο παράγοντες: πρώτον, στην πεποίθηση για το αναλλοίωτο της ανθρώπινης φύσης και τη διστορική παθογένεια της (φιλαυτία, επιδίωξη του συμφέροντος, σκληρότητα, αλαζονεία, πρόσκτηση της δύναμης), καθώς και για την ύπαρξη παρόμοιων αντιδράσεων - συμπεριφοράς σε αντίστοιχες καταστάσεις στην πορεία του χρόνου· και δεύτερον –στοιχείο που απορρέει από το πρώτο-, στη λειτουργία της ιστορικής γνώσης ως μηχανισμού πρόληψης επερχόμενων δεινών». Σημειώσεις από το βιβλίο του Αντώνη Β. Ρεγκάκου (2009) «Επισιώντας το παρελθόν- Γέννηση και ακμή της ιστοριογραφικής αφήγησης στην Κλασική Αρχαιότητα.

http://giorgoskokkinos.blogspot.com/2012/08/blog-post_7705.html (προσπελάστηκε: 27-09-2020).

κοσμοθεωριών¹⁹⁹. Γι' αυτό μελετητές του Θουκυδίδη κρίνουν ότι ο ίδιος διέβλεπε και διαισθανόταν το στοιχείο της επανάληψης όχι στα γεγονότα καθαυτά, αλλά στις ίδιες συνθήκες που δύνανται να γεννούν ίδιες ή παρόμοιες συμπεριφορές. Συγκρούσεις πολέμου τέτοιας σφοδρότητας και έκτασης και αναμετρήσεις υπερδυνάμεων, όπως αυτές που κριτικά, με ελεύθερη σκέψη και με συνεπέστατη μεθοδολογία εξιστορεί ο αυτόπτης και αυτήκοος κατά την εξέλιξή τους Θουκυδίδης, γίνεται κατανοητό ότι πρόκειται, *mutatis mutandis*, να επαναλαμβάνονται στο μέλλον, όχι «συστημικά» και αυτόματα, αλλά όποτε (αοριστολογικά: *ἕως ἄν ἡ αὐτὴ φύσις ἀνθρώπων ᾗ*) και κάθε φορά που διεκδικούν έδαφος εφαρμογής στην πράξη οι ίδιες προϋποθέσεις και συνθήκες με αυτές που υπήρχαν πριν και κατά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο: αντιπαρατίθενται δύο πραγματικές υπερδυνάμεις, με διαφορετική όμως πολιτική οργάνωση και κοσμοθεωρία, που αποδίδονται βαθμηδόν σε μια προσπάθεια αλληλοεξόντωσης, σε πεδία μαχών όπου προκρίνεται κάθε εχθροπραξία και όξυνση των παθών έναντι της απόπειρας συμβιβασμού ή έστω της άμβλυνσης των αντιθέσεων μεταξύ τους. Επιλέγουν γι' αυτό κάποιοι θεωρητικοί να χαρακτηρίσουν το έργο του Θουκυδίδη και ως «εγχειρίδιο πολιτικής συμπεριφοράς για τις μελλούμενες γενιές»²⁰⁰. Ακόμη η θέση αυτή ενισχύεται από τον Finley²⁰¹, που αναφέρει ότι ο Θουκυδίδης

¹⁹⁹ Θουκ. *Ιστ.* [3.82.2].

²⁰⁰ Μαρκαντωνάτος, Δ. Γ., (Ε-Ιστορικά, Εφημ. «Ελευθεροτυπία», 2005). «Εφόσον, κατά τον ιστορικό, σκοπός του έργου του δεν ήταν να χρησιμεύσει απλά ως μέσο συγκίνησης ή διατήρησης της ιστορικής μνήμης αλλά, πολύ περισσότερο να υπηρετήσει ως εγχειρίδιο πολιτικής συμπεριφοράς για τις μελλούμενες γενιές, γίνεται αντιληπτό πως ο Θουκυδίδης έβλεπε μια επαναληπτικότητα στα γεγονότα, υπό την έννοια ότι παρόμοιες ιστορικές συνθήκες και περιστάσεις γεννούν ανάλογες ατομικές και συλλογικές συμπεριφορές. Για τη μελέτη και επιβεβαίωση αυτής της κεντρικής ιδέας της επαναληπτικότητας, που σήμερα χρησιμοποιείται από τις σύγχρονες πολιτικές επιστήμες ως υπόβαθρο στην προσπάθειά τους να αναλύσουν και να συστηματοποιήσουν τις ποικίλες και κάθε άλλο παρά ομοιόμορφες περιστάσεις του ιστορικού τοπίου, ο ορθολογιστής Θουκυδίδης χρειαζόταν, τρόπον τινά, ένα πεδίο «επαλήθευσης» το φαινόμενο του πολέμου, ως δομικό στοιχείο του κόσμου στον οποίο εκείνος έζησε, μπορούσε να λειτουργήσει ως μέσο για την παρουσίαση των κινητήριων δυνάμεων που γεννούν σταθερές καταστάσεις και τις αναπαράγουν. Για τον ιστορικό τα χαρακτηριστικά της ανθρώπινης φύσης είναι σταθερά και αναλλοίωτα στο πέρασμα του χρόνου και, συνεπώς, οι άνθρωποι οδηγούνται από τα ίδια πάθη, τις ίδιες αδυναμίες και τις ίδιες επιθυμίες σε παρόμοιες και, ως εκ τούτου, σε κάποιο βαθμό προβλέψιμες συμπεριφορές. Αυτή η ιδέα των ενοποιημένων αντιδράσεων σε αντίστοιχο περιβάλλον εκ μέρους συγκεκριμένης ομάδας ανθρώπων επιτρέπει στον Θουκυδίδη να παρατηρεί με μεθοδικό τρόπο σε πραγματικές συνθήκες και να οδηγείται σε γενικευμένα συμπεράσματα εν είδει θετικού επιστήμονα, γεγονός που δικαιολογεί τη δήλωσή του ότι, κατά την ανθρώπινη φύση, όμοια και παραπλήσια γεγονότα θα συμβούν και στο μέλλον και ως εκ τούτου το έργο του μπορεί να είναι ένα πολύτιμο εργαλείο ανάλυσης και πρόβλεψης για τις επόμενες γενιές...Τέκνο μιας μοναδικής πνευματικής παράδοσης, ο Θουκυδίδης συνέθεσε ένα ιστορικό έργο, στο οποίο ο πόλεμος ως συνολικό φαινόμενο, αλλά και οι ποικίλες εκφάνσεις του, αποκτούν τις αρχετυπικές διαστάσεις που οι δραματικοί ποιητές προσέδιδαν στις καταστάσεις που ιστορούσαν στις τραγωδίες τους. Ιδωμένη από αυτή τη σκοπιά η Ιστορία του Θουκυδίδη παραμένει μια ανεκτίμητης αξίας μελέτη πάνω στο πρόβλημα του πολέμου, καθώς διεισδύει άφοβα και απροκατάληπτα στις σκοτεινές και λαβυρινθώδεις πτυχές των ανθρώπινων συγκρούσεων και τις αιτίες που τις προκαλούν».

²⁰¹ Finley, J.H. Jr., (1942): 289-294.

ενσυνείδητα περιέγραψε ένα βήμα πολιτικής εξέλιξης, κατά το οποίο μεταξύ άλλων η υποταγή μικρών κρατών σε μεγαλύτερα και ιδίως σε υπερδυνάμεις έφερε μεγάλη πρόοδο στον υλικό πολιτισμό και τη στρατιωτική δύναμη και ότι οι αναγνώστες του αφότου τον κατανοήσουν θα συνειδητοποιήσουν την διδαχή του εξαιτίας της προγνωστικής δυνατότητας που μπορεί να εδράζεται στον πόλεμο και τα δεινά του μέσα στην πολυπλοκότητα των διακρατικών σχέσεων²⁰². Το έργο του μεστό στο περιεχόμενό του και στη βαρύτητα της συλλογιστικής του το διέπει μια επιστημονική αταραξία και ψυχρότητα²⁰³ που τον αναδεικνύει σε ευρέως αποδεκτή πηγή πολιτικής γνώσης και ιστορικο-φιλοσοφικού στοχασμού²⁰⁴ ιδίως στις διεθνείς πολιτικές σχέσεις.²⁰⁵ Ο Finley²⁰⁶ ακόμη χαρακτηρίζει τον Θουκυδίδη ως τον πιο προσεκτικό και -όχι με αρνητική έννοια- τον πιο σκεπτικιστή ιστορικό που παρήγαγε η αρχαιότητα, ενώ ο

²⁰² Romilly de, J., (2003):45. «Πραγματικά, η Ιστορία του Θουκυδίδη είναι μια διασταύρωση μίτων. Δεν μπορεί κανείς να τραβήξει έναν από αυτούς και να τον απομονώσει, χωρίς να σπάσει αμέσως η ύφανση του έργου και να εξασθενήσει τη σκέψη του».

²⁰³ Friedell, E., (2013): 284-285. «Ο Θουκυδίδης είναι ο λαμπρός γλύπτης των έτοιμων χαρακτήρων και των στάσιμων καταστάσεων: η ελληνική ματιά ήταν αδύνατο να γνωρίσει κάτι αλλιώτικο. Για τον Θουκυδίδη, η ιστορία ως συμφωνία, η ιστορία ως προτσές δεν αποτελεί ούτε καν πρόβλημα και πολύ λιγότερο αντικείμενο περιγραφής. Αλλά η ιστορία του δεν είναι πραγματιστική ούτε και μ' εκείνη τη δεύτερη έννοια που στη νεότερη εποχή δίνεται συχνά σ' αυτή τη λέξη: δηλαδή ως καθρέφτης των αρετών και των ελαττωμάτων. Γιατί ο Θουκυδίδης δεν ηθικολογεί ποτέ. Ατενίζει το θέαμα που ξεδιπλώνεται μπροστά του ως άνδρας: χωρίς μελαγχολία, αλλά και χωρίς εξάρσεις, σχεδόν σα θεός: με ολύμπεια αταραξία και γνήσια «θεωρία». Το έργο του είναι αγέρωχα απρόσωπο όπως τα γλυπτά του Παρθενώνα, οι προτάσεις του είναι σαν από μάρμαρο. Τα λέει όλα με την πιο συμπακνωμένη δυνατή μορφή, αλλά από την άλλη μεριά πάλι δεν τα λέει ποτέ όλα και πολύ περισσότερο δε λέει ποτέ κάτι περιττό. Σ' ολόκληρη την αρχαιότητα θεωρούνταν υπόδειγμα της σεμνότητας και της μεστότητας στο περιεχόμενο και της βαρύτητας των σκέψεων, της *maiestas* και της *gravitas*, πράγμα όμως που όχι σπάνια τον παρέσυρε σ' ένα λόγο σκοτεινό και τεχνητό, για τον οποίο παραπονιόντουσαν ακόμα και οι συμπατριώτες του. Με την επιστημονική του ψυχρότητα, που, παραμερίζοντας το εγώ, περιγράφει τα πράγματα όπως ο εντομολόγος μια μυρμηγκοφωλιά ή ένα μελίσι, μοιάζει με τον Φλωμπέρ· με τη χωρίς ψευδαισθήσεις ρεαλιστική πολιτική του, που βλέπει σε κάθε πλάσμα μόνο μια περισσότερο ή λιγότερο πετυχημένη έκφραση της θέλησης για δύναμη, θυμίζει τον Μακιαβέλλι, ενώ με τον Σαίξπηρ συγγενεύει χάρη σ' εκείνο το μυστηριώδες χάρισμα να ζωγραφίζει ακόμα και τη βδελυρότερη πράξη με τα ζωηρότερα χρώματα της ζωής: θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι ένας σπεσιαλίστας του Κακού. Και γενικά η τεχνική του είναι δραματική. Περιγράφει το παρόν, αφήνοντας τα γεγονότα να συμβαίνουν ή βάζοντας να μιλούν οι ίδιοι οι πρωταγωνιστές τους. Αυτές είναι οι περιφημες δημηγορίες».

²⁰⁴ Zagorin, P., (2006): 20-21.

²⁰⁵ Ο πρέσβης Βύρων Θεοδωρόπουλος στον πρόλογο του βιβλίου του «Θουκυδίδης Επίκαιρος» (1998) τονίζει: «...Δεν είμαι φιλόλογος και γι' αυτό δεν έχω τίποτε να προσθέσω στα όσα έχουν γράψει οι ειδικοί για το ύφος του Θουκυδίδη, για τη γλώσσα του, για τη δομή της αφήγησής του. Ούτε είμαι ιστορικός για να μπορώ να έχω γνώμη, αν η εξιστόρηση των γεγονότων ανταποκρίνεται στην ιστορικά εξακριβωμένη πραγματικότητα. Τότε όμως γιατί να τολμήσω να γράψω έστω και αυτές τις λίγες σελίδες; Η μόνη μου δικαιολογία είναι ότι τις έγραψα σαν παλιός διπλωμάτης που ασχολήθηκε σ' όλη του τη ζωή με τις διεθνείς σχέσεις και που στο κείμενο του Θουκυδίδη συνάντησε ζωντανή, καυτή θα έλεγα, την πραγματικότητα της διεθνούς ζωής, όχι όπως ήταν πριν δυόμιση χιλιάδες χρόνια, αλλά όπως είναι και όπως την έζησα σήμερα»..

²⁰⁶ Finley, M. I. , (1965) : 34. «...ο πιο προσεκτικός και με την πιο καλή σημασία της λέξης ο πιο σκεπτικιστής ιστορικός που παρήγαγε ποτέ ο αρχαίος κόσμος».

Crane²⁰⁷ του αποδίδει τον χαρακτηρισμό του συγγραφέα κλασικού έργου με αμιγώς πολιτική και ρεαλιστική ανάλυση. Διπλωμάτες και διεθνολόγοι ασπάζονται το έργο του Θουκυδίδη ως περιγραφικό και κριτικό του ανταγωνισμού και της διαπάλης που διαχρονικά επικρατεί στον διεθνή χώρο: από τη μια πλευρά ανακατανομές στις συμμαχίες, διπλωματικές τριβές, αξιώσεις ισχύος, συμφέροντα και αίτια πολέμου πέρα και έξω από κάθε δικαιοκή και ηθική αντίληψη και διακρατικό ορθολογισμό για την ειρήνη και την οικουμενική και συλλογική ανθρώπινη ελευθερία και από την άλλη η ανάγκη για σύμμετρη αναγνώριση ισότητας, δικαιωμάτων, αυτοδιάθεσης και κυριαρχίας.

6.2.1 Η θεωρία του Allison: η «Παγίδα του Θουκυδίδη» στις Διεθνείς Σχέσεις.

Μια ξεχωριστή προσέγγιση του Θουκυδίδη μεταξύ άλλων σχετικά με την εξωτερική πολιτική και τη διπλωματία των ΗΠΑ απέναντι στην Κίνα εξάλλου πραγματοποιεί ο Allison²⁰⁸ στο βιβλίο του με τον «δυσοίωνα»²⁰⁹ τίτλο «Προορισμένες για Πόλεμο: μπορούν οι Αμερική και η Κίνα να αποφύγουν την Παγίδα του Θουκυδίδη;»²¹⁰, όπου διατυπώνει τη θεωρία του²¹¹ για «την ισχυρή ροπή προς πολεμικές αναμετρήσεις μεταξύ της κορυφαίας και της ανερχόμενης γεωπολιτικής δύναμης κάθε εποχής». Κατά τον Allison τα τελευταία πεντακόσια χρόνια η μετάβαση από την ηγεμονία μιας υπερδύναμης στην επόμενη πραγματοποιήθηκε μόνο μέσω πολεμικής σύρραξης στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων²¹². Ο ίδιος, με οδηγό τη θουκυδίδεια σκέψη που κατά την γνώμη του εξακολουθεί από τη συγγραφή

²⁰⁷ Crane, G., Thucydides and ancient simplicity: the limits of political realism, 1998 Page 4 (σελ. 256 Zagorin, υποσημ.6).

²⁰⁸ Ο Graham Allison, καθηγητής στην έδρα Douglas Dillon και πρώην πρόεδρος της Σχολής John F. Kennedy του Harvard, υπήρξε τη δεκαετία του 1960 σύμβουλος του Πενταγώνου, αργότερα ειδικός σύμβουλος του Υπ. Άμυνας και Αναπληρωτής Υπ. Άμυνας των ΗΠΑ. Παρασημοφορήθηκε από τον πρόεδρο Clinton με το Μετάλλιο της Άμυνας για Διακεκριμένες Υπηρεσίες προς τις ΗΠΑ αναφορικά με την μείωση του πυρηνικού οπλοστασίου της τέως Σοβιετικής Ένωσης. Διατέλεσε επίσης άτυπος σύμβουλος του Μ. Δουκάκη κατά την προεκλογική του εκστρατεία το 1988. <https://www.hks.harvard.edu/faculty/graham-allison> (προσπελάστηκε: 20-02-2017).

²⁰⁹ Εφημ. «Η Καθημερινή», (23-07-2018) άρθρο του Γιάννη Παλαιολόγου με τίτλο : «Γκρέιχαμ Αλισον: Η Παγίδα του Θουκυδίδη απειλεί ΗΠΑ – Κίνα».

²¹⁰ Allison, G., : “Destined for War: Can America and China avoid Thucydides’ trap?” Houghton Mifflin Harcourt, (2017).

²¹¹ Thucydides Trap Project - Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School, <https://www.belfercenter.org> (προσπελάστηκε: 26-06-2019).

²¹² Βλ. άρθρο του Allison στην Εφημ. Washington Post της 31-03-2017 με τίτλο : «Πώς ο Τραμπ και ο Σι της Κίνας θα μπορούσαν να περιπέσουν σε πόλεμο- Όταν μια ανερχόμενη δύναμη απειλεί να εκτοπίσει μια άλλη ηγεμονεύουσα, σπάνια είναι καλή η κατάληξη». https://www.washingtonpost.com/posteverything/wp/2017/03/31/how-trump-and-chinas-xi-could-stumble-into-war/?utm_term=.29e0365d0322 (προσπελάστηκε: 26-06-2019).

της Ιστορίας του να στοιχειώνει ακόμη και σήμερα τη διπλωματία²¹³ αποπειράται να ερμηνεύσει τις σινοαμερικανικές σχέσεις ως τις σχέσεις δύο υπερδυνάμεων με οράματα, ισχύ και επιβολή εκατέρωθεν όπως περιγράφηκε παραπάνω. Έτσι η αναγωγή του στον Θουκυδίδη προβάλλει οτιδήποτε αμφισβητεί την πρωτοκαθεδρία τους ως «απαράδεκτο» ή «παράτυπο». Δηλαδή, κατά τον Allison, τόσο η μια όσο και η άλλη υπερδύναμη για το δικό της γόητρο διατηρούν τις υποψίες και επιφυλάξεις της η μια για την άλλη και πληρούν τις θουκυδίδειες προδιαγραφές για τη συμμετοχή τους σε μια πιθανολογούμενη μεταξύ τους βίαιη και ένοπλη σύρραξη: από την πλευρά τους οι ΗΠΑ κρίνουν ότι το κανονιστικό και ηθικοπολιτικό θεμέλιο της παγκόσμιας τάξης πρέπει να εξακολουθεί να είναι η επίσης παγκόσμια επιβολή τους και αντίστοιχα και αντίθετα, η Κίνα ζητά «αποκατάσταση»²¹⁴ του μεγαλείου της τόσο ως ένας πολιτισμός και κραταιά δύναμη τεσσάρων συναπτόν χιλιετηρίδων, που αισθάνεται ότι ταπεινώθηκε κατά τον 19ο και τον 20ό αιώνα, όσο και ως οικονομικός κολοσσός, αφού οι οικονομικές επιδόσεις της και συνακόλουθα οι πολιτικές -και στρατιωτικές- προοπτικές της βαίνουν αυξανόμενες²¹⁵ σε παγκόσμια κλίμακα ως της δεύτερης μεγαλύτερης εμπορικής δύναμης μετά τις ΗΠΑ²¹⁶. Είναι άρα ευεξηγήτες οι ηγεμονικές τακτικές των ΗΠΑ και της Κίνας στην παγκόσμια σκηνή στις αρχές του 21ου αιώνα σε επίπεδο εμπορικό-οικονομικό και στρατιωτικό-εξοπλιστικό. Ο Allison, υπενθυμίζοντας κατ' αναλογία ότι ο Θουκυδίδης σωρευτικά αποδίδει τον πόλεμο και στην άνοδο της Αθήνας και στον φόβο²¹⁷ που προκάλεσε στη Σπάρτη²¹⁸, κρίνει ανάλογα ότι ελλοχεύει ο κίνδυνος να υποτιμήσει η Αμερική την πιθανότητα πολέμου με την Κίνα²¹⁹. Γενικότερα, ο φόβος του

²¹³ Allison, G., ό.π. xvi στην εισαγωγή του βιβλίου του.

²¹⁴ Παλαιολόγος, Γ., Εφημ. «Η Καθημερινή», ό.π.

²¹⁵ Πρβλ. δήλωση του Liang Guanglie, Υπ.Εξωτ. της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας: «Στα επόμενα πέντε χρόνια η οικονομία και η κοινωνία μας θα αναπτυχθούν ταχύτερα εκτοξεύοντας ψηλά τη συνολική εθνική μας ισχύ. Οι εξελίξεις αυτές θα παράσχουν μια ακόμη περισσότερο σταθερή υλική βάση στο χτίσιμο της αμυντικής και στρατιωτικής μας δομής». Πηγή: Ετήσια Αναφορά του Υπουργείου Άμυνας των ΗΠΑ προς το Κογκρέσο (2011) στο: http://archive.defense.gov/pubs/pdfs/2011_CMPR_Final.pdf (προσπελάστηκε: 20-10-2020). Kristensen, H.M. & Norris, R.S., (2015) Chinese nuclear forces, 2015, Bulletin of the Atomic Scientists, 71:4, 77-84, DOI: 10.1177/0096340215591247.

²¹⁶ Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας η Κίνα για το έτος 2017 έρχεται δεύτερη μετά τις ΗΠΑ ως προς το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν της. <http://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf>

²¹⁷ Ο πρέσβης Βύρων Θεοδωρόπουλος (2000):64, υπογραμμίζει ότι το συναίσθημα του φόβου «μπορεί να προκληθεί από μία πραγματική, ενδεχόμενη ή απλώς εικαζόμενη απειλή από κάποια εξωτερική δύναμη ακόμη και σε περιπτώσεις που η απειλή αυτή δεν είναι στρατιωτική ή οικονομική».

²¹⁸ Θουκ. *Ιστ.* [1.23.6]: «τὴν μὲν γὰρ ἀληθεστάτην πρόφασιν, ἀφανεστάτην δὲ λόγῳ, τοὺς Ἀθηναίους ἡγοῦμαι μεγάλους γιγνομένους καὶ φόβον παρέχοντας τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀναγκάσαι ἐς τὸ πολεμεῖν».

²¹⁹ Στο περιοδικό Politico, (<https://www.politico.com/magazine/story/2017/06/21/why-the-white-house-is-reading-greek-history-215287>) άρθρο του Michael Crowley με τίτλο «Γιατί ο Λευκός Οίκος μελετά Ελληνική Ιστορία» (21-06-2017) ασχολείται με τον Θουκυδίδη και τα σύγχρονα πρόσωπα της πολιτικής και της διπλωματίας: «Ίσως φαίνεται περίεργο το ότι ένας αρχαίος Έλληνας θα μπορούσε να επισκιάσει

αντιπάλου στην διεθνή πολιτική εξαιτίας της απουσίας παγκόσμιου κοινωνικοπολιτικού συστήματος, όπου γίνεται φανερό το έλλειμμα «νομιμοποιημένων ηθικοκανονιστικών δομών παγκόσμιας διακυβέρνησης»²²⁰ εξαιτίας αιτιών πολέμου, αποτελεί για την πολιτική και τη διπλωματία κεφαλαιώδες ζήτημα²²¹. Κάθε κράτος που δρα και αποφασίζει μέσα σε συνθήκες φόβου είναι βέβαιο ότι θα στραφεί στην ενίσχυση τη

για συνάντηση διπλωματών και αξιωματούχων από την Αμερική και την Ασία. Οι περισσότεροι Αμερικανοί δεν ξεχωρίζουν τον Θουκυδίδη από τον Μεριστοφελή. Αλλά ο Έλληνας συγγραφέας αποτελεί ένα είδος ημιθέου για τους θεωρητικούς των διεθνών σχέσεων και τους ιστορικούς συγγραφείς της στρατιωτικής ιστορίας, ως άξιος γενικού θαυμασμού για την συγγραφή του που αφορά σε έναν από τους πλέον μεγάλους σε διάρκεια πολέμους και την υπερχρονική και βαθύτατη κατανόησή του για τη φύση της πολιτικής και του πολέμου. Ο Donald Kagan, καθηγητής ιστορίας του Yale, αποκαλεί τον Θουκυδίδη «πηγή σοφίας για την συμπεριφορά του ανθρώπινου όντος υπό την τεράστια πίεση που ασκεί ο πόλεμος, ο λοιμός και ο εμφύλιος σπαραγμός». ...Αυτό δεν αληθεύει στον Λευκό Οίκο της προεδρίας του Trump, όπου ο Steve Bannon, άλλος ένας λάτρης του Πελοποννησιακού Πολέμου, βρίσκεται στο αξίωμα του επικεφαλής της στρατηγικής. Λάτρης της ιστορίας, παθιασμένος με τη μεγάλη σύγκρουση, ο Bannon χρησιμοποίησε τον όρο “Σπάρτη”, όνομα μιας από τις πλέον στρατοκρατικές κοινωνίες της ιστορίας, ως συνθηματικό του υπολογιστή του...». Τον Αύγουστο του 2016 ο Bannon παρομοίασε με τον Πελοποννησιακό Πόλεμο την αντιπαλότητα ανάμεσα στα ενημερωτικά ραδιοτηλεοπτικά κανάλια Breitbart και Fox News, προβάλλοντας το πρώτο ως το πειθαρχημένο κράτος της Σπάρτης και το δεύτερο ως την παρακμάζουσα Αθήνα. ...Είναι πολλή η ελληνική ιστορία για κάθε προεδρική θητεία... Άλλο ένα αντίγραφο του βιβλίου του Allison έλαβε ο Matthew Pottinger, επικεφαλής του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας του Trump, που κάλεσε τον Allison να μιλήσει ενώπιόν τους. Όσο για τον Πρόεδρο Trump, δεν υπάρχει απόδειξη ότι μπορεί να τον ενδιαφέρει ο Αθηναίος ιστορικός γεννημένος σχεδόν πεντακόσια χρόνια προ Χριστού (Όχι ότι έχει κάτι εναντίον των Ελλήνων: «αγαπώ τους Έλληνες. Ω ναι, πράγματι τους αγαπώ» δήλωσε με την ευκαιρία της εθνικής τους εορτής τον Μάρτιο. «Μην ξεχνάτε ότι είμαι από τη Νέα Υόρκη. Το μόνο που βλέπω είναι Έλληνες. Υπάρχουν παντού εκεί») Ωστόσο εκείνος μπορεί να αποδεχτεί την επιρροή του Έλληνα ιστορικού πάνω στους επικεφαλής της στρατηγικής του. Ο Θουκυδίδης θεωρείται πατέρας της ρεαλιστικής σχολής των διεθνών σχέσεων που υποστηρίζει ότι τα κράτη δρουν πραγματιστικά με βάση το ίδιον συμφέρον επιδεικνύοντας λίγο ενδιαφέρον για την ιδεολογία, τις αξίες ή την ηθική. Υπήρξε ο ιδρυτής της Realpolitik κατά τον Allison. Η άποψη αυτή είναι το απόσταγμα του διάσημου διαλόγου Αθηναίων -Μηλιών, όπου το παγερό συμπέρασμα είναι ότι το δίκαιο και το άδικο δεν σημαίνουν τίποτε απολύτως ενώπιον της ωμής ισχύος. “Στον πραγματικό κόσμο οι ισχυροί κάνουν αυτό που θέλουν και οι αδύνατοι υποφέρουν” συμπεραίνει ένας Αθηναίος διπλωμάτης— μια τραμπιανή δήλωση δύομισι χιλιετήριδες πριν την εποχή του Trump. Ο Victor Davis Hanson ιστορικός του Stanford ισχυρίζεται για τους επικεφαλής της εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής ότι η γνώση τους για τον Θουκυδίδη ίσως τους υπενθυμίσει ότι ο κόσμος λειτουργεί σύμφωνα με την αντίληψη υπέρ των ιδίων συμφερόντων, όχι απαραίτητα με ιδεαλισμό όπως εκφράζεται στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ. Αυτό δεν σημαίνει ότι είναι κυνικοί, αλλά ούτε και αφελείς.

Τόσο ο Mattis όσο και ο McMaster δημόσια κάνουν μνεία της διάγνωσης του Θουκυδίδη για τους τρεις παράγοντες που οδηγούν τα κράτη σε σύγκρουση: “Οι άνθρωποι πολεμούν σήμερα για τους ίδιους λόγους που ο Θουκυδίδης επισήμανε δύομισι χιλιάδες χρόνια πριν, για το τρίπτυχο: φόβος, τιμή και συμφέρον (<https://www.nytimes.com/2013/07/21/opinion/sunday/the-pipe-dream-of-easy-war.html>) Ο Mattis επίσης ως Υπουργός Άμυνας ασπάζεται την άποψη για το ίδιο τρίπτυχο και λέει ότι οι ΗΠΑ θα πρέπει να διατηρήσουν πολύ ισχυρό στρατό ώστε οι διπλωμάτες τους να διαπραγματεύονται από θέση ισχύος όταν έχουν να αντιμετωπίσουν μια ανερχόμενη δύναμη (<https://www.ft.com/content/1f870592-d4ea-11e7-a303-9060cb1e5f44>). Έτσι ο Kori Schake, πρώην αξιωματούχος του George W. Bush στο State Department, επίσης από το Stanford, συνέγραψε το 2016 ένα βιβλίο με τον Mattis, όπου μιλά για τον Θουκυδίδη του οποίου η Ιστορία δίνει στον αρχηγό του Πενταγώνου, “μια πλούσια εκτίμηση για τον τρόπο που οι δημοκρατικές κοινωνίες μπορούν να βυθιστούν στην παράνοια και την καταστροφή όπως η Αθήνα. Δείχνει κατά τη γνώμη του τον κίνδυνο που εμπεριέχει η ανάληψη δράσης χωρίς προσεκτική ανάλυση των συνεπειών». Μια στρατιωτική σύγκρουση ΗΠΑ -Κίνας θα ήταν παγκόσμια καταστροφή... Ο Allison ελπίζει ότι οι αναγνώστες του περιλαμβανομένων αξιωματούχων της θητείας του Trump μπορούν να δουν παραδείγματα. Λέει ο ίδιος “Γράφω αυτήν την Ιστορία για να βοηθήσω τους ανθρώπους να μην κάνουν λάθη”...».

²²⁰ Ήφαιστος, Π. (2004): 67.

²²¹ Mearsheimer, J.J., (2006): 104.

δικής του ασφάλειας για να ρυθμίσει και να διατηρήσει κυριαρχικά -πάντα στο μέτρο των δυνάμεών του- τον αυθυπόστατο και αυτοδύναμο χαρακτήρα του στις συνθήκες του ανταγωνισμού με τα άλλα κράτη και οργανισμούς ως πρωταγωνιστές και ρυθμιστές της διεθνούς έννομης τάξης.²²² Η κινεζική ηγεσία απέρριψε, με προφανή ωστόσο επιφύλαξη, την Παγίδα του Θουκυδίδη²²³. Ο Allison στηρίζει την επιχειρηματολογία του με τη μελέτη του για τα δύο σύνδρομα: της ανερχόμενης δύναμης αφ' ενός και της δύναμης που ηγεμονεύει αφ' ετέρου. Συγκεκριμένα στις δώδεκα από τις δεκαέξι περιπτώσεις της μελέτης του, όπου υπήρξε ανάλογος ανταγωνισμός μεταξύ κρατών, η κατάληξη ήταν ο πόλεμος. Ο Αμερικανός θεωρητικός της πολιτικής επιστήμης διατυπώνει ανοικτά την ανησυχία του ως εξής: «Για να ξεφύγουμε από την Παγίδα του Θουκυδίδη πρέπει να έχουμε τη θέληση να σκεφτούμε αυτό που δεν είναι δυνατό να σκεφτούμε και να φανταστούμε αυτό που δεν είναι δυνατό να φανταστούμε. Αποφεύγοντας την Παγίδα του Θουκυδίδη στην περίπτωση αυτή δεν απαιτήσει τίποτα λιγότερο από το να λυγίσουμε το τόξο της ιστορίας²²⁴». Ο παρακάτω πίνακας είναι απόσπασμα από την εν λόγω έρευνα του Allison που απεικονίζει την «Παγίδα του Θουκυδίδη»:

ΠΕΡΙΟΔΟΣ	ΚΥΡΙΑΡΧΗ ΔΥΝΑΜΗ	ΑΝΕΡΧΟΜΕΝΗ ΔΥΝΑΜΗ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ
Τέλη 15 ^{ου} αι.	Πορτογαλία	Ισπανία	Παγκόσμια αυτοκρατορία και εμπόριο	Όχι πόλεμος
Πρώτο μισό του 16 ^{ου} αι.	Γαλλία	Αψβούργοι	Ηγεμονία στη δυτική Ευρώπη	Πόλεμος
16 ^{ος} και 17 ^{ος} αι.	Αψβούργοι	Οθωμανική αυτοκρατορία	Ηγεμονία στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη, θαλασσοκράτειρα δύναμη στη Μεσόγειο	Πόλεμος

²²² Κουλουμπής, Θ., Κούφα, Κ., Σβολόπουλος, Κ., (1988): 52.

²²³ Σε λόγο που εκφώνησε ο Κινέζος Πρόεδρος την 22-09-2015 στο Seattle προσπάθησε να διασκεδάσει τις ανησυχίες : «Δεν υπάρχει τίποτα σαν τη λεγόμενη “Παγίδα του Θουκυδίδη” στον κόσμο. Αλλά αν οι πιο δυνατές χώρες κάνουν ξανά τα ίδια λάθη λανθασμένης στρατηγικής, ίσως δημιουργήσουν τέτοιες παγίδες για τις ίδιες»:

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:KNdc-oGHvrsJ:www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/zyjh_665391/t1305429.shtml+&cd=2&hl=el&ct=clnk&gl=gr&client=safari Επίσης: <https://supchina.com/2017/06/12/no-thucydides-trap/>

²²⁴ Allison, ό.π. σελ. xx στην εισαγωγή του βιβλίου του.

Πρώτο μισό 17 ^{ου} αι.	Αψβούργοι	Σουηδία	Ηγεμονία στην ξηρά και τη θάλασσα στη βόρεια Ευρώπη	Πόλεμος
Μέσα προς τέλος 17 ^{ου} αι.	Ολλανδία	Αγγλία	Παγκόσμια αυτοκρατορία, θαλασσοκράτειρα δύναμη και εμπόριο	Πόλεμος
Τέλη 17 ^{ου} με μέσα 18 ^{ου} αι.	Γαλλία	Μεγάλη Βρετανία	Παγκόσμια αυτοκρατορία και πανευρωπαϊκή ηγεμονία	Πόλεμος
Τέλη 18 ^{ου} και αρχές 19 ^{ου} αι.	Μεγάλη Βρετανία	Γαλλία	Πανευρωπαϊκή ηγεμονία στην ξηρά και τη θάλασσα	Πόλεμος
Μέσα 19 ^{ου} αι.	Μεγάλη Βρετανία	Ρωσία	Παγκόσμια αυτοκρατορία, επιρροή στην Κεντρική Ασία και την ανατολική Μεσόγειο	Πόλεμος
Μέσα 19 ^{ου} αι.	Γαλλία	Γερμανία	Πανευρωπαϊκή ηγεμονία	Πόλεμος
Τέλη 19 ^{ου} και αρχές 20 ^{ου} αι.	Κίνα και Ρωσία	Ιαπωνία	Ηγεμονία στην ξηρά και τη θάλασσα στην ανατολική Ασία	Πόλεμος
Αρχές 20 ^{ου} αι.	Μεγάλη Βρετανία	ΗΠΑ	Παγκόσμια οικονομική κυριαρχία και ναυτική στρατιωτική υπεροχή στο Δυτικό Ημισφαίριο	Όχι πόλεμος
Αρχές 20 ^{ου} αι.	Μεγάλη Βρετανία με υποστήριξη Γαλλίας και Ρωσίας	Γερμανία	Πανευρωπαϊκή ηγεμονία και παγκόσμια θαλασσοκράτειρα δύναμη	Πόλεμος
Μέσα 20 ^{ου} αι.	Σοβιετική Ένωση, Γαλλία και Ηνωμένο Βασίλειο	Γερμανία	Πανευρωπαϊκή ηγεμονία σε ξηρά και θάλασσα	Πόλεμος
Μέσα 20 ^{ου} αι.	ΗΠΑ	Ιαπωνία	Θαλάσσια δύναμη κα	Πόλεμος

			επιρροή στην Ασία και τον Ειρηνικό	
1940-1980	ΗΠΑ	Σοβιετική Ένωση	Παγκόσμια ηγεμονία	Όχι πόλεμος
1990 ως σήμερα αρχές 21 ^{ου} αι.	Ηνωμένο Βασίλειο και Γαλλία	Γερμανία	Πολιτική επιρροή στην Ευρώπη	Όχι πόλεμος

Πηγή : σελ. 42 και παράρτημα I (σελ. 244 επ.), Allison, G., (2017) : “Destined for War: Can America and China avoid Thucydides’ trap?” Houghton Mifflin Harcourt.

6.3. ΞΕΝΟΦΩΝΤΑΣ

«...καὶ τάχα δὴ ἀκούουσι βοώντων τῶν στρατιωτῶν θάλαττα θάλαττα καὶ παρεγγυόντων». *Κύρου Ἀνάβασις* : [4.7.24].

Ο Ξενοφώντας (430 π.Χ.) γεννήθηκε στην Αθήνα. Ήταν γιος του Γρύλλου και της Διοδώρας, μαθητής του Σωκράτη. Ο γνωστός φιλόσοφος επηρέασε την προσωπικότητά του²²⁵, ενώ συμμετείχε ως μισθοφόρος του Πέρση αντιβασιλέα Κύρου στην εκστρατεία του κατά του αδελφού του Αρταξέρξη το 401 π.Χ. με στόχο την ανατροπή του. Ωστόσο η εκστρατεία έληξε όταν στη μάχη στα Κούναξα ο Κύρος σκοτώθηκε. Ο Ξενοφώντας στο έργο *Κύρου Ἀνάβασις* περιγράφει ως αυτόπτης μάρτυρας την εκστρατεία αυτή και τις περιπέτειες της επιστροφής των μυρίων (των 10.000 Ελλήνων μισθοφόρων που είχαν ακολουθήσει τον Κύρο), «μέχρι να φτάσουν στη Μαύρη θάλασσα και η πορεία τους κατόπιν προς το Βυζάντιο, όπου τελικά έπειτα από διαπραγματεύσεις εντάχθηκαν στο στρατό των Σπαρτιατών. Κατά την πορεία της καθόδου, όταν οι στρατηγοί τους συνελήφθησαν και δολοφονήθηκαν κατά τη διάρκεια διαπραγματεύσεων, ο Ξενοφώντας αναδείχθηκε σε έναν από τους στρατηγούς των Μυρίων. Στην διήγησή του υπερτονίζει ίσως τις δικές του ικανότητες και την προσφορά του σε βάρος άλλων στρατηγών, ιδιαίτερα του Σπαρτιάτη Χειρίσοφου, αλλά οι περιγραφές του είναι γλαφυρές και περιέχουν ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τους ανθρώπους διαφόρων περιοχών και τον τρόπο ζωής τους»²²⁶. Εξάλλου στο έργο

²²⁵ Λέσκυ, Α., όπ. 848.

²²⁶ Ανθολογία Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας, των Θ.Κ. Στεφανόπουλου, Στ. Τσιτσιρίδη, Λ. Αντζουλή, Γ. Κριτσέλη.

http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=245 (προσπελάστηκε: 20-09-2019).

Ελληνικά, όπως ασχολείται συγγραφικά με τα γεγονότα από το 411 π.Χ. ως το 361 π.Χ., θεωρείται ως συνεχιστής του Θουκυδίδη. Σύμφωνα με τον Flower²²⁷ ο Ξενοφώντας φτάνει στα δραματικά ύψη του Ηρόδοτου και του Θουκυδίδη. Το πρώτο του βιβλίο στην *Ανάβαση* αποπνέει αγωνία που κορυφώνεται με τη μάχη στα Κούναξα. Εξάλλου στα *Ελληνικά* (2.2.3–4) η αντίδραση των Αθηναίων στην είδηση του αποδεκατισμού του στόλου τους από τη Σπάρτη στη θέση Αιγός Ποταμοί το 405 π.Χ. με λίγες φράσεις δείχνει τον πόνο και την απόγνωση τους. Τα δύο αυτά έργα του Ξενοφόντα, η *Κύρου Ανάβασις* και τα *Ελληνικά* είναι φανερό ότι θεωρούνται στη σύγχρονη εποχή ως «ιστορία». Ωστόσο δεν μπορεί να παραλειφθεί από τον κατάλογο αυτό η *Κύρου Παιδεία* που είναι το μόνο έργο του που περιέχει πρόλογο²²⁸. “Θα αποπειραθούμε να συσχετίσουμε ό,τι έχουμε μάθει από την έρευνά μας και ό,τι νομίζουμε ότι έχουμε αντιληφθεί σχετικά μ’ αυτόν». Επίσης, όπως υποστηρίζει η Ταμιωλάκη²²⁹, παρά την αναμφισβήτητη ανάμιξη διαφορετικών λογοτεχνικών ειδών ο Ξενοφώντας επιδίωκε να γίνει αντιληπτή η *Κύρου Παιδεία* μάλλον ως ιστοριογραφία. Όμως ο μελετητής του πρέπει να λαμβάνει υπόψη ότι ο Ξενοφώντας δεν ήταν απλώς μόνο ένας μαθητής του Σωκράτη²³⁰, αλλά επίσης ένας ιστορικός. Θα ήταν επομένως επικίνδυνο να περιοριστεί κανείς μόνο στο να ανιχνεύει επιδράσεις στη σκέψη του μόνο από τον Αθηναίο φιλόσοφο ή μόνο από τους ιστορικούς. Οι αρχαίοι αναγνώστες του δείχνουν να διαφωνούν σχετικά με το αν πρόκειται για ιστορία ή μυθιστόρημα. Ωστόσο, από μια γενική θεώρηση των λόγων και των διαλόγων του, φαίνεται ότι ο Ξενοφώντας έτεινε να εξυπηρετεί με το έργο του διδακτικούς και ηθοπλαστικούς σκοπούς διαμέσου μιας αφηγηματικής τεχνικής που ανταποκρινόταν στις προσδοκίες ενός αναγνώστη της

²²⁷ Flower, M.A., (2017): 301 επ., κεφ. 15.

²²⁸ Ξενοφ. , *Κύρου Παιδεία* [1.1.6]: « ἔννοιά ποθ’ ἡμῖν ἐγένετο ὅσαι δημοκρατίαι κατελύθησαν ὑπὸ τῶν ἄλλως πως βουλομένων πολιτεύεσθαι μᾶλλον ἢ ἐν δημοκρατίᾳ, ὅσαι τ’ αὐτῶν μοναρχίαι, ὅσαι τε ὀλιγαρχίαι ἀνήρηνται ἤδη ὑπὸ δῆμων, καὶ ὅσοι τυραννεῖν ἐπιχειρήσαντες οἱ μὲν αὐτῶν καὶ ταχὺ ἀπάμπαν κατελύθησαν, οἱ δὲ κἂν ὅποσονοῦν χρόνον ἄρχοντες διαγέωνται, θαυμάζονται ὡς σοφοὶ τε καὶ εὐτυχεῖς ἄνδρες γεγενημένοι... ἡμεῖς μὲν δὴ ὡς ἄξιον ὄντα θαυμάζεσθαι τοῦτον τὸν ἄνδρα ἐσκεψάμεθα τίς ποτ’ ὦν γενεὰν καὶ ποῖαν τινὰ φύσιν ἔχων καὶ ποῖα τινὶ παιδευθεὶς παιδείᾳ τοσοῦτον διήνεγκεν εἰς τὸ ἄρχειν ἀνθρώπων. ὅσα οὖν καὶ ἐπιθόμεθα καὶ ἠσθήσθαι δοκοῦμεν περὶ αὐτοῦ, ταῦτα πειρασόμεθα διηγῆσασθαι».

²²⁹ Tamiolaki, M., “Xenophon’s *Cyropaedia*: Tentative Answers to an Enigma”, κεφ. 9, στο: “The Cambridge companion to Xenophon”, Cambridge University Press. Επίσης, Tamiolaki, M. (2008) “Les Helléniques entre tradition et innovation: aspects de la relation intertextuelle de Xénophon avec Hérodote et Thucydide,” *Cahiers des études anciennes* και (2014a) “A l’ombre de Thucydide? Les discours des Helléniques et l’influence thucydéenne,” in Pontier (ed.) (2014): 121–38.

²³⁰ Hobden, F., Tuplin, C., (2012): 21. «Πάνω απ’ όλα, χρονολογικά και λογικά ο Ξενοφώντας ήταν σωκρατικός και ίσως αξίζει να ερευνηθεί αυτό περαιτέρω. Ωστόσο η σωκρατική εμπειρία έδωσε στον Ξενοφόντα τα εξής τρία στοιχεία: (1) ενδιαφέρον για μια ηθική ή ηθικοπολιτική ατζέντα, (2) ενδιαφέρον να αποτελεί μια ιδιαίτερα ικανή ή χαρισματική μορφή, ώστε να επηρεάζει όσους ήταν στον κύκλο του είτε με το προσωπικό παράδειγμά του είτε με τη συζήτηση και (3) την επιθυμία να περικλείει μια εκδοχή του παρελθόντος σε γραπτή μορφή...».

ιστορίας. Οι εκτεταμένες συζητήσεις στην *Κύρου Παιδεία* που διαφέρουν κατά πολύ από αυτές στα έργα *Ἑλληνικά* και *Κύρου Ανάβασις* ίσως αποτελούν οι ίδιες ένδειξη ότι ανήκουν στη σφαίρα της φαντασίας. Επιπλέον όμως το μεγάλο χρονικό βάθος τους θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι αποτελεί στοιχείο πως δεν θα έπρεπε τα πάντα να γίνουν αντιληπτά ως «ιστορία». Ο Ξενοφώντας, πάντοτε κατά τον Flower, δεν χρησιμοποιεί πρόλογο στα έργα *Ἑλληνικά* και *Κύρου Ανάβασις* και εδώ η αντίθεση με τον Ηρόδοτο και τον Θουκυδίδη είναι εντυπωσιακή, καθώς οι τελευταίοι αναφέρονται στο τι αφορά το έργο τους, γιατί το έγραψαν και ποια είναι η μεθοδολογία τους. Ο Ξενοφώντας στα *Ἑλληνικά* δεν προβαίνει σε τέτοιες διασαφήσεις, αντίθετα η εκκίνησή του είναι άμεση και χωρίς κανένα πρόλογο²³¹ συνεχίζοντας τον Θουκυδίδη. Εξάλλου το έργο *Κύρου Ανάβασις* αρχίζει με αφηγηματική τεχνική παραμυθιού²³². Είναι δυνατόν, ωστόσο, να εξαχθούν συμπεράσματα για τις μεθόδους και τα κίνητρά του συγκεντρώνοντας μεμονωμένες δηλώσεις από τα διάφορα έργα του. Από αυτά φαίνεται αρκετά βέβαιο ότι ο Ξενοφώντας, όπως ο Θουκυδίδης, θεώρησε τη μελέτη του παρελθόντος κάτι από το οποίο μπορούν να οι άνθρωποι να μάθουν και ότι η ιστορία, όπως η φιλοσοφία, έχει εκπαιδευτική αξία. Ωστόσο, παρόλο που ο ηθικός και πολιτικός διδακτισμός, τουλάχιστον επιφανειακά, φαίνεται να αποτελεί μια από τις κύριες ανησυχίες του, αφήνει ερμηνευτικό χώρο στους αναγνώστες ώστε να αντλήσουν τα δικά τους μαθήματα: είναι ποτέ ο ιμπεριαλισμός επωφελής για ένα κράτος; Ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος οργάνωσης μιας κοινότητας; Θα μπορούσαν ποτέ οι Έλληνες να συμμετάσχουν στην κοινή υπόθεση, είτε να εδραιώσουν την ειρήνη μεταξύ τους είτε να επιτεθούν στην Περσική Αυτοκρατορία; Ποιος ήταν ο πρωταρχικός λόγος για την ήττα της Αθήνας στον Πελοποννησιακό πόλεμο ή για την κατάρρευση της σπαρτιατικής ηγεμονίας; Οι απαντήσεις δεν δίνονται ποτέ ρητές, ακόμη και αν υπάρχουν κάποιες πινακίδες στην πορεία. Τελικά, εναπόκειται στους αναγνώστες να παρέχουν απαντήσεις βάσει του πώς κατανοούν την αφήγησή του, γιατί ο Ξενοφώντας έγραφε για τους σύγχρονούς του αναγνώστες που κατείχαν τα γεγονότα. Του καταγνώστηκε η μομφή ότι

²³¹ Ξενοφ. *Ἑλληνικά* [1.1.1]: «Μετὰ δὲ ταῦτα οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον ἦλθεν ἐξ Ἀθηνῶν Θυμοχάρης ἔχων ναῦς ὀλίγας· καὶ εὐθὺς ἐναυμάχησαν αὐτῆς Λακεδαιμόνιοι καὶ Ἀθηναῖοι, ἐνίκησαν δὲ Λακεδαιμόνιοι ἡγουμένου Ἀγησανδρίδου. [1.1.2] μετ' ὀλίγον δὲ τούτων Δωριεὺς ὁ Διαγόρου ἐκ Ῥόδου εἰς Ἑλλάσποντον εἰσέπλει ἀρχομένου χειμῶνος τέτταρσι καὶ δέκα ναυσὶν ἅμα ἡμέρα. κατιδὼν δὲ ὁ τῶν Ἀθηναίων ἡμεροσκόπος ἐσήμηνε τοῖς στρατηγοῖς. οἱ δὲ ἀνηγάγοντο ἐπ' αὐτὸν εἴκοσι ναυσὶν, ἃς ὁ Δωριεὺς φυγῶν πρὸς τὴν γῆν ἀνεβίβαζε τὰς αὐτοῦ τριήρεις, ὡς ἤνοιγε, περὶ τὸ Ῥοίτειον».

²³² Ξενοφ. *Κύρου Ανάβασις* [1.1]: «Δαρείου καὶ Παρυσάτιδος γίνονται παῖδες δύο, πρεσβύτερος μὲν Ἀρταξέρξης, νεώτερος δὲ Κύρος· ἐπεὶ δὲ ἠσθένει Δαρεῖος καὶ ὑπώπτει τελευτῆν τοῦ βίου, ἐβούλετο τὸ παῖδε ἀμφοτέρω παρεῖναι».... Βλ. ἐπίσης τὴν εἰσαγωγή του Tim Rood στο: “Xenophon, The Expedition of Cyrus”, (2005).

μεροληπτεί υπέρ της Σπάρτης, ότι θαυμάζει τον Αγησίλαο, ότι απεχθάνεται τον Πελοπίδα και τον Επαμεινώνδα, ωστόσο παρουσιάζει παραδείγματα πετυχημένων ηγετών που επιδεικνύουν συμπεριφορές άξιες θαυμασμού επιδιώκοντας την ηθική διαπαιδαγώγηση των αναγνωστών του. Πράγματι, τα έργα του *Ἑλληνικά* και *Κύρου Ἀνάβασις* διατρέχουν φανερά η περιγραφή των προσόντων που συναποτελούν την αποτελεσματική ιδιότητα του πολιτικού και στρατιωτικού ηγέτη και η αξία της νομιμοφροσύνης στους φίλους και συμμάχους του. Ο Flower θεωρεί ότι ο Ξενοφώντας εφορά και εξηγεί τα γεγονότα τόσο από την άποψη της Realpolitik²³³ του Θουκυδίδη, όσο και από την διπλή αιτιότητα του Ηρόδοτου, σύμφωνα με την οποία η ατιμωρησία και η αδράνεια οδηγούν σε πτώση.

Στα *Ἑλληνικά* το πιο διαδεδομένο θέμα είναι η άνοδος και η πτώση της σπαρτιατικής ηγεμονίας²³⁴. Η Hall²³⁵ διατείνεται ότι ο Ξενοφώντας με όλη την εμβληματική του ισχύ κατάφερε όπως ο Ηρόδοτος να διεισδύσει βαθύτερα στη λαϊκή κουλτούρα, γεγονός που ωστόσο δεν ισχύει για τον Θουκυδίδη ή τον Πολύβιο. Ο Ξενοφώντας κατά τον Ράπτη²³⁶ προσπάθησε να μείνει ουδέτερος στην πολεμική αντιπαράθεση Αθήνας-Σπάρτης, παρά την αθηναϊκή καταγωγή του και παρόλο που θαύμαζε τον Αγησίλαο και έμεινε είκοσι χρόνια στη Σπάρτη. Επίσης, στηλιτεύει το καθεστώς των τριάκοντα τυράννων και αποδοκιμάζει την πίεση της Αθήνας εναντίον των συμμάχων της. Παρόλο που είχε τη φιλοδοξία να συνεχίσει το έργο του Θουκυδίδη «αποδεικνύεται αναντίρρητα κατώτερος ιστορικός. Κυρίως υστερεί σε διεισδυτικότητα, φιλοσοφική και πολιτική σκέψη. Ωστόσο θα πρέπει να του αναγνωριστεί η σαφήνεια και ακρίβεια στην έκφρασή του, η ακριβής περιγραφή των τόπων και των μαχών, η ζωντάνια και η παραστατικότητα του ύφους του». Κατατάσσεται σταθερά τρίτος εκ μέρους των Αλεξανδρινών φιλολόγων (3^{ος} -2^{ος} αι. π.Χ.) μαζί με τον Ηρόδοτο και τον Θουκυδίδη.

6.4. ΠΟΛΥΒΙΟΣ

...«μηδεμίαν έτοιμοτέραν είναι τοῖς ἀνθρώποις διόρθωσιν τῆς τῶν προγεγενημένων πράξεων ἐπιστήμης». *Ἱστορίαι*: [1.1.1]

²³³ Βλ. επίσης σχετικά Hanink, J., (2019): 101 επ.

²³⁴ Daverio Rocchi, G., (2020): 109 επ. στο: “Xenophon’s portrayal Of Sparta in the Hellenica, the Lakedaimonion Politeia and the Agesilaos”.

²³⁵ Hall, E., (2017): 453-454, επίλογος με τίτλο: “Xenophon: Magician and Friend” στο “The Cambridge companion to Xenophon” (ό.π.).

²³⁶ Ράπτης, Γ.Α., (2005): 13-29.

Στην παρούσα θεωρητική προσέγγιση του παρελθόντος κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ο Πολύβιος²³⁷ ως ο «ιδιόμορφος και πολυεδρικός ιστορικός»²³⁸, που προσπάθησε να μιμηθεί τον Θουκυδίδη ως προς τις λεπτομέρειες στη διατύπωση των γεγονότων, αλλά και στην παράθεση λόγων πολιτικών ανδρών της εποχής του, στην αρχή του έργου του υπογραμμίζει με ενάργεια τους δύο λόγους που αξίζει η ενασχόληση με την Ιστορία²³⁹: ο πρώτος είναι συγκεκριμένος, όπως σχετίζεται με την ανάληψη πολιτικής δράσης και συνεπώς αφορά στα πρόσωπα που ήδη ασχολούνται ή που πρόκειται να δραστηριοποιηθούν στα κοινά. Ο δεύτερος λόγος κατά τον Πολύβιο ισχύει για όλους ανεξαιρέτως, γιατί η ανάκτηση στη μνήμη των δεινών που περιέπεσαν οι άλλοι, δρα διδακτικά στον άνθρωπο και τον κάνει γενναίο, ώστε να αντιμετωπίζει με θάρρος τις μεταβολές της τύχης²⁴⁰. Ο Πολύβιος βλέπει τα γεγονότα διερευνητικά για να ανιχνεύσει τα αίτια και τα αποτελέσματά τους. Κατά την άποψή του για να κατοχυρώσει ο ιστορικός τον χαρακτηρισμό του «αντικειμενικού» δεν πρέπει να τέρπει. Αντίθετα, οφείλει να περιλαμβάνει μεθοδολογικά στο έργο του την ενδελεχή έρευνα και την καταφυγή στις πηγές, ώστε να ανευρίσκει και να αποτυπώνει αμερόληπτα την αλήθεια, τηρώντας αποστάσεις από τα υποκειμενικά πάθη²⁴¹, χωρίς να διστάζει να επικρίνει ακόμη και φιλικά ή και συγγενικά του ακόμη πρόσωπα, αλλά αντίστοιχα να επαινεί τους εχθρούς του όποτε εκείνοι πράττουν το ορθό. Έτσι καταφάσκει στον Πολύβιο συνοπτικά *τὸ τῆς ἱστορίας ἦθος*, καθώς κάθε συγγραφή της ιστορίας που δεν έχει βάση την αλήθεια καταλήγει να γίνεται ανώφελη αφήγηση, όπως χαρακτηριστικά τονίζει, με τον ίδιο τρόπο που ένα ζώο που τυφλώνεται καθίσταται εξολοκλήρου ανίκανο να

²³⁷ Γεννήθηκε το 200 π. Χ. (<https://www.britannica.com/biography/Polybius>).

²³⁸ Τσιμπουκίδης, Δ., (1984): 30..

²³⁹ Πολύβ., *Ιστ.* [1.1.1-1.1.2]: «...φάσκοντες ἀληθινωτάτην μὲν εἶναι παιδείαν καὶ γυμνασίαν πρὸς τὰς πολιτικὰς πράξεις τὴν ἐκ τῆς ἱστορίας μάθησιν, ἐναργεστάτην δὲ καὶ μόνην διδάσκαλον τοῦ δύνασθαι τὰς τῆς τύχης μεταβολὰς γενναίως ὑποφέρειν τὴν τῶν ἀλλοτρίων περιπετειῶν ὑπόμνησιν».

²⁴⁰ Η χρησιμότητα της ιστορίας ειδικά στην αρχαία ελληνική γραμματεία δεν είναι σπάνιο θέμα. Θουκ. *Ιστ.* [1.22, 2.48.3]· Ισοκρ. *Προς Νικ.* [35], *Αρχ.* [59]· Αριστ. *Ρητορ.* [1368a 29]. Επίσης ο Ιπποκράτης, *Επιστολαί* [22]: «Ἱστορίης δὲ μελέτω σοι, ὦ παῖ, γεωμετρικῆς, καὶ ἀριθμησίου· οὐ γὰρ μόνον σέο καὶ τὸν βίον εὐκλέα καὶ ἐπὶ πολλὰ χρήσιμον ἐς ἀνθρωπίνην μοίρην ἐπιτελέσει, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν ὀξυτέρην τε καὶ τηλαυγεστέραν».

²⁴¹ Πολύβ. *Ιστ.*: [1.14.5]: «ὅταν δὲ τὸ τῆς ἱστορίας ἦθος ἀναλαμβάνῃ τις, ἐπιλαθέσθαι χρὴ πάντων τῶν τοιούτων, καὶ πολλὰκις μὲν εὐλογεῖν καὶ κοσμεῖν τοῖς μεγίστοις ἐπαίνοις τοὺς ἐχθροὺς, ὅταν αἱ πράξεις ἀπαιτῶσι τοῦτο, πολλὰκις δ' ἐλέγχειν καὶ ψέγειν ἐπονειδίστως τοὺς ἀναγκαιοτάτους, ὅταν αἱ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἁμαρτίαι τοῦθ' ὑποδεικνύωσιν. [1.14.6] ὥσπερ γὰρ ζῴου τῶν ὄψων ἀφαιρεθεισῶν ἀχρειοῦται τὸ ὄλον, οὕτως ἐξ ἱστορίας ἀναιρεθείσης τῆς ἀληθείας τὸ καταλειπόμενον αὐτῆς ἀνωφελὲς γίνεται διήγημα. [1.14.7] διόπερ οὔτε τῶν φίλων κατηγορεῖν οὔτε τοὺς ἐχθροὺς ἐπαινεῖν ὀκνητέον, οὔτε δὲ τοὺς αὐτοὺς «ποτὲ μὲν» ψέγειν, ποτὲ δ' ἐγκωμιάζειν εὐλαβητέον, ἐπειδὴ τοὺς ἐν πράγμασιν ἀναστρεφόμενους οὔτ' εὐστοχεῖν αἰεὶ δυνατὸν οὔθ' ἁμαρτάνειν συνεχῶς εἰκός. [1.14.8] ἀποστάντας οὖν τῶν πραττόντων αὐτοῖς τοῖς πραττομένοις ἐφαρμοστέον τὰς πρεπούσας ἀποφάσεις καὶ διαλήψεις ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν.

ικανοποιεί τις ανάγκες του. Οφθαλμός της ιστορίας, φρονεί ο Πολύβιος, είναι η αλήθεια πέρα και πάνω από προσωπικές και πολιτικές σκοπιμότητες. Η κριτική στάση του ιστορικού, επομένως, είναι το πρόταγμα που αναγορεύει τη διδαχή από το παρελθόν διαμέσου της τεκμηρίωσης²⁴². Αυτό είναι το λυσιτελές και ζητούμενο στο έργο του. Το ενδιαφέρον του για την πολιτική είναι έκδηλο μεταξύ άλλων και με την θεωρία που αναπτύσσει σχετικά με την ανακύκλωση των πολιτευμάτων²⁴³, όπου το στοιχείο της «επανάληψης» είναι και εδώ εμφανές²⁴⁴.

Λαμβάνοντας υπόψη τα προηγούμενα συντασσόμαστε με τον τρόπο που ο Δερτιλής²⁴⁵ αντιμετωπίζει συνθετικά την έννοια της ιστορίας ως κοινωνικοπολιτικής διδαχής με τις εξής παρατηρήσεις: «Η ιστορία θεωρείται διδακτική επιστήμη· λέγεται ότι προϊδεάζει κάπως για το μέλλον, ή ότι βοηθεί να αποφεύγονται λάθη του παρελθόντος. Αυτή είναι, βεβαίως, η βάση του γνωστού μύθου: η ιστορία που «επαναλαμβάνεται». Στην πραγματικότητα, η ιστορία είναι ειρωνική· δείχνει να επαναλαμβάνεται, κρύβοντας την έκπληξη. Εννοώ εδώ, προφανώς, ότι η ιστορία είναι

²⁴² Πολύβ., *Ιστ.* [3.48.12]: «ἡμεῖς δὲ περὶ τούτων εὐθαρσῶς ἀποφαινόμεθα διὰ τὸ περὶ τῶν πράξεων παρ' αὐτῶν ἱστορηκέναι τῶν παρατετευχότων τοῖς καιροῖς, τοὺς δὲ τόπους κατωπτευκέναι καὶ τῇ διὰ τῶν Ἄλπεων αὐτοῖ κεκρησθαι πορεία γνώσεως ἔνεκα καὶ θέας». (εγὼ μιλῶ γι' αὐτὰ με θάρρος, γιατί ἔμαθα ὅτι συνέβη ἀπὸ ἀνθρώπους που τα βίωσαν καὶ ἔχω δεῖ τους τόπους καὶ πέρασα ὁ ἴδιος τις Ἄλπεις με σκοπὸ νὰ γνωρίσω καὶ νὰ δω).

²⁴³ Μήλιτσιος, Ν., (2010), 100. «Η ροπή προς την αξιοποίηση των αναλήψεων ως αποδεικτικών και διδακτικών μέσων βρίσκει τη θεωρητική της τεκμηρίωση στην, ευρύτατα διαδεδομένη στην αρχαιότητα, αντίληψη περί κυκλικότητας της κοσμικής εξέλιξης: μέσα στους κύκλους που συγκροτούν την πορεία του κόσμου ακόμη και τα πιο ασήμαντα γεγονότα επαναλαμβάνονται με ακρίβεια. (Στην πεποίθηση αυτή έγκειται ουσιαστικά για τον πολυβιανό αφηγητή η όλη αξία και χρησιμότητα της Ιστορίας. Βλ. σχετικά Sacks 1981, 191-3 και Walbank 1990, 253-266) Επομένως, για τον πολυβιανό αφηγητή, που ασπάζεται τη συγκεκριμένη αντίληψη των συγχρόνων του (εφόσον όσα αναφέρει σε σχέση με την ανακύκλιση των πολιτευμάτων στο 6.4.7-9.14 αποτελούν ουσιαστικά μια εφαρμογή της θεωρίας για την κυκλική κοσμική εξέλιξη), η γνώση του παρελθόντος (τῶν ἤδη γεγονότων) μπορεί νὰ βοηθήσει αποτελεσματικὰ τὸν ἄνθρωπο νὰ ἀποφύγει τὰ ἴδια λάθη. Με ἄλλα λόγια, ἡ διδακτικὴ ἀξία τῶν ἀναλήψεων ἀνάγεται καὶ ἐδράζεται στὴν προληπτικὴ καὶ προφητικὴ λειτουργία τῆς ἴδιας τῆς Ἱστορίας». (Διδακτορικὴ διατριβή, ΑΠΘ, Ρεγκάκος, Ιακώβ, Μαυρουδῆς «Αφηγηματολογικὲς προσεγγίσεις στὸ ἔργο τοῦ Πολύβιου»). Ἐπίσης Podes, S. (2016), Polybios' Anakyklosis-Lehre, diskrete Zustandssysteme und das Problem der Mischverfassung. *Klio*, 73(73), pp. 382-390. Retrieved 17 Jun. 2018, from doi:10.1524/klio.1991.73.73.382. Ὁμοίως στὸ «Greek Literature in the Roman Period and in Late Antiquity: Greek Literature», Nagy, G., Section B, σ. 69, οἱ Brink καὶ Walbank, (2001) “The construction of the Sixth Book of Polybios”.

²⁴⁴ Βερέμης, Θ., Εφημ. «Η Καθημερινή» (15.09.2002): «Τα διδάγματα του Πολύβιου σήμερα»: «Ο κόσμος μας θυμίζει σε πολλά σημεία την περίοδο που ο ιστορικός Πολύβιος πραγματεύεται στο έργο του. Περιγράφει την επιβολή της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας στην ελληνική χερσόνησο και αποκαλεί την ιστορία της εποχής του «σωματοειδή», δηλαδή παγκόσμια. Ο όρος, τηρούμενων των αναλογιών της οικουμένης του Πολύβιου, σχετίζεται με τη σημερινή παγκοσμιοποίηση που περιγράφεται ως εξής: «Τα ιστορικά γεγονότα φαίνονται ασύνδετα... ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ὅμως αὐτὴ (220 π.Χ.) ἡ ἱστορία σχηματίζει ὀργανικὸ σύνολο καὶ τὰ γεγονότα τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἀφρικής συμπλέκονται με ὅσα συμβαίνουν στὴν Ἀσία καὶ στὴν Ἑλλάδα καὶ ὅλα συγκλίνουν σε ἕνα σκοπὸ».

<http://www.kathimerini.gr/689226/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/ta-didagmata-toy-polyvioy-shmera> (προσπελάστηκε: 18-06-2018).

²⁴⁵ Δερτιλής, Γ.Β., (2010) «Η Ιστορία δεν επαναλαμβάνεται και δεν διδάσκει : οικονομικές κρίσεις και κράτος στην Ελλάδα», ετήσια διάλεξη ΕΛΙΑΜΕΠ.

χαοτική διαδικασία· ακόμη και αυτά που φαίνονται αναλλοίωτα, διαβρώνονται συνεχώς και κάποτε αλλάζουν. Ωστόσο, υπάρχει και κάποιο ίχνος αλήθειας στον μύθο· υπάρχει μια διδακτική αξία στη γνώση της ιστορίας. Η ιστορία είναι ο μόνος τρόπος που έχει ο άνθρωπος για ν' αντιληφθεί τη δυναμική της κοινωνίας του: όχι το πώς επαναλαμβάνεται, αλλά το πώς αλλάζει. Για τον άνθρωπο που είναι και «ζῶον πολιτικόν», η ιστορία είναι ένας οδηγός πολιτικής πράξης. Ο ανιστόρητος είναι συχνά και απολιτικός· και όταν ακόμη πολιτεύεται, η πολιτική του πράξη είναι τυχαία. Σε μια ανιστόρητη κοινωνία, οι άνθρωποι διαβιούν σαν να παρασύρονται διαρκώς από τα γεγονότα, σαν να βρίσκονται διαρκώς μπροστά σε εκπλήξεις, σαν να μη μπορούν ποτέ να επηρεάσουν τις τύχες τους. Ο τόπος τους αλλάζει κι εκείνοι διαπιστώνουν εκ των υστέρων, έκπληκτοι, τις μεταβολές. Άλλωστε, η ιστορική γνώση είναι για την κοινωνία ό,τι είναι η μνήμη για τον άνθρωπο. Η ανιστόρητη κοινωνία μοιάζει με άνθρωπο αμνησιακό· και η κοινωνία που έχει διαστρεβλωμένη αντίληψη της ιστορίας της μοιάζει με άτομο ψυχοπαθές». Αναφορικά με την επιστήμη της Ιστορίας γενικότερα, η προσέγγιση του παρελθόντος χαρακτηρίζεται από ερμηνευτική και μεθοδολογική πολυσχιδία, γιατί το παρελθόν αποτελείται από ένα μωσαϊκό πηγών, απόψεων, μαρτυριών που φωτογραφίζουν το παρόν του ίδιου του ιστορικού ως ατόμου και ως προσωπικότητας: ο ιστορικός συγγράφει -ακριβέστερα: ιστοριογραφεί- ως ενεργών νους, αλλά με τα δικά του προδιαμορφωμένα βιώματα, δομές και συγκυρίες και τη δική του κοσμοθεωρία, στοιχεία από τα οποία δεν μπορεί να εξέλθει και να απαλλαγεί. Ως προσωπικότητα λοιπόν αναδιανοείται και παράγει το έργο του εκ των υστέρων, όπως επιθυμεί να τροποποιήσει επί τα μείζω τα ήδη συγκροτημένα στοιχεία και πολιτικά περιβάλλοντα, στα οποία όμως ήδη η κοινωνία έχει προδιαμορφώσει και προεγκαταστήσει παγιωμένη συνείδηση και ταυτότητα για τον ίδιο ατομικά και για εκείνη συλλογικά και πολιτικά. Έτσι οι διαστάσεις μέσα στις οποίες συγγράφει ο ιστορικός είναι συγκεκριμένα οι προσυνεστημένες συντεταγμένες που ορίζουν το στίγμα του πνευματικού, πολιτισμικού και πολιτικού συρμού της εποχής του²⁴⁶. Όποτε ο ίδιος αποπειράται με πρόθεση και συνειδητά να εξέλθει από τις συντεταγμένες αυτές για να δει τα γεγονότα από μακριά, προβαίνει σε αναστοχασμό, ο οποίος όμως δεν συμβαίνει πάντοτε να είναι ακηδεμόνευτος και «αντικειμενικός»²⁴⁷. Για να συγγράφει ο

²⁴⁶ Αναλογικά, Σταμάτης, Κ., (2010): 95, «Ποιο μορφωτικό ιδεώδες, για ποιο Πανεπιστήμιο;», Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών, Τόμος ΙΕ', Τεύχος 59.

²⁴⁷ Συρόπουλος (2018): 109, 110 και 158, 159: «Η συνειδητή προσπάθεια αποστασιοποίησης του ιστορικού από τα γεγονότα που καταγράφει είναι το μοναδικό επιστημονικό έρμα νηφαλιότητας στην

ιστορικός εμφορείται από το δικό του προσωπικό παρελθόν στο δικό του ιδιοσυγκρασιακό ζωντανό παρόν²⁴⁸, που επηρεάζεται επίσης από την ανάλογη πολιτική συγκυρία²⁴⁹. Μπορεί λοιπόν το παρελθόν να γίνεται είτε εργαλείο χειραγώγησης, προπαγάνδας, να παρέχει τα εχέγγυα της ορθότητας για το πολιτικό πρόγραμμα ενός ηγέτη ή μιας παράταξης είτε απλώς μέσο με δράση επιρρωτική στην παρουσίαση, ανάδειξη και τελικά πλήρη απόδειξη των πολιτικών επιλογών της εξουσίας ως των μοναδικών σύννομων και ακολουθητέων²⁵⁰. Από την άλλη πλευρά, «Εντέλει, η ικανότητα μιας κοινωνίας να προσεγγίζει κριτικά και νηφάλια το παρελθόν της είναι δείκτης της ποιότητας της παιδείας και του επιπέδου ανάπτυξής της, καθώς και εγγύηση για το δημοκρατικό της μέλλον»²⁵¹. Ο Moniot εξάλλου, όπως εστιάζει όχι στην καταγραφή, αλλά στη διδαχή της ιστορίας υπογραμμίζει εν προκειμένω ότι: «Η ιστορία δεν διδάσκεται δημόσια χωρίς κίνητρα. Δεν αφηγούμαστε τα γεγονότα απλά και μόνο επειδή συνέβησαν· από αυτά συνάγουμε, οπωσδήποτε, κάποια μαθήματα πολιτικού, ηθικού και κοινωνικού χαρακτήρα· η επιλογή τρόπων αφήγησης, θεμάτων, ατομικών και συλλογικών ηρώων, ακόμη και τρόπων αιτιολόγησης των κοινωνικών φαινομένων, στηρίζεται σε κάποιο συγκεκριμένο υπόστρωμα αντιλήψεων. Συχνά, αλλά όχι πάντα, οι αντιλήψεις αυτές είναι τόσο διαδεδομένες κοινωνικά που θεωρούνται αυτονόητες. Υπάρχουν πολλές μυθολογίες, εν μέρει ανταγωνιστικές, πράγμα που εξηγεί τη διαλειπτικότητα της παρουσίας τους. Εκείνο που αλλάζει από χώρα σε χώρα, από εποχή σε εποχή, καθώς και από τη μια βαθμίδα της εκπαίδευσης στην άλλη, είναι η αιδώς ή η θριαμβολογία της μυθολογίας, η αποδοχή ή όχι πολλαπλών ζωνών μυθολογίας, η συμπόρευσή της ή όχι με το πνεύμα των καιρών»²⁵².

ασύνειδη δίνη των προσωπικών του περιορισμών, όσον αφορά την αντικειμενική σκόπηση και κρίση των γεγονότων».

²⁴⁸ Moniot, H., (2002): 103. «Το παρελθόν βρίθεται γεγονότων, σύμφωνα με την πιο κλασική εικόνα. Ο ιστορικός όμως τα «ξαναβρίσκει» συλλαμβάνοντας τη σημασία τους και συλλαμβάνοντας, ταυτόχρονα, την ίδια τους την υπόσταση. Αναλαμβάνει την ευθύνη να τα προσδιορίσει ως τέτοια ή τουλάχιστον να επιβεβαιώσει τον χαρακτήρα τους».

²⁴⁹ Έτσι φρονεί ο Κοντογιώργης στον πρόλόγό του στο βιβλίο του Συρόπουλου (2018): 13. «Η πρόσληψη του παρελθόντος στον βιούμενο χρόνο αποτελεί πολυσήμαντο ζήτημα στο οποίο εμπλέκονται πολλοί παράγοντες, όπως οι παραστάσεις του ιστορικού βίου που σταδιοδρομούν στις μνήμες, στις νοοτροπίες, ως καταπιστεύματα στους επιγόνους ή οι ποικίλες όσες επινοήσεις που υφαίνουν είτε οι «επιστημονικές παραναγνώσεις» του παρελθόντος είτε η πολιτική συγκυρία. Ανάμεσα στον μύθο του λόγου και στον λόγο του μύθου παρεμβάλλεται το γνωσιολογικό αβαθές της εποχής μας, που αφήνει στον ιστορικό σημαντικό περιθώριο για να κατασκευάσει τα νοητικά εργαλεία βάσει των οποίων θα προσεγγισθεί το παρελθόν και οι πολιτικές επιλογές που υπαγορεύει ο πραγματικός χρόνος».

²⁵⁰ Πρβλ. Θουκ. *Ιστ.* [3.55.4] : «...οί ἄγοντες ἐπὶ τὰ μὴ ὀρθῶς ἔχοντα».

²⁵¹ Στο άρθρο των Στάθη Ν. Καλύβα και Νίκου Μαραντζίδη, *Εφημ.* «Η Καθημερινή» (21-07-2013): «Το ιστορικό παρελθόν ως εργαλείο προπαγάνδας» (προσπελάστηκε: 14-09-2014).

²⁵² Moniot, H., (2002): 56.

7. ΟΙ ΜΥΘΟΙ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ.

Το παρελθόν αναφορικά με την ερμηνεία και την πρόσληψή του ως μέσου διαμόρφωσης πολιτικής συνείδησης δεν αποτελείται μόνο από την Ιστορία, αλλά περιλαμβάνει και τους μύθους. Οι τελευταίοι αποτελούν συμπυκνώματα αφηγημάτων και μοτίβων μέσα στην εκάστοτε ανθρώπινη κοινότητα ως προς τον χρόνο και τον τόπο και τους οργανωτικούς θρησκευτικούς ή πολιτικούς μηχανισμούς της. Για την κλασική Ελλάδα ο Buxton²⁵³ βρίσκει το εννοιολογικό περιεχόμενό τους στην αμφίδρομη και διαλεκτική σχέση που δημιουργείται μεταξύ αφ' ενός του φαντασιακού και αφ' ετέρου της καθημερινής ζωής. Κρίσιμο για τον Buxton ειδικότερα είναι το κατά πόσο η αφήγηση των μύθων είναι αποτελεσματική στην επίτευξη των στόχων της πολιτείας, καθώς ο μύθος «αποτελεί την υπερβολή της τελετουργίας, μια ακρότητα μη ελεγχόμενη, όπως στο πλαίσιο της τελετουργίας». Ο ρόλος²⁵⁴, δηλαδή, του μύθου στην πολιτική ζωή

²⁵³ Μήττα, Δ., (2002) : «Ήδη ο τίτλος του βιβλίου προδιαθέτει τον αναγνώστη για τον «ορισμό» που δίνει ο συγγραφέας στη μυθολογία: Όψεις του φαντασιακού, όχι του φανταστικού. Ο όρος «φανταστικό» είναι συνυφασμένος με το πλασματικό, το πλαστό, το ανύπαρκτο, το ασύλληπτο και το ακατανόητο, το ιδανικό και το ιδεατό, το ουτοπικό (βέβαια, οι μυθολογικές αντιλήψεις ήταν μη πραγματικές, όχι όμως με την έννοια του απατηλού, επισημαίνει ο συγγραφέας). Το φαντασιακό παραπέμπει στη λειτουργία της εικονοπλασίας και στην ικανότητα ανασυνδυασμού, σε διανοητική δημιουργία και δημιουργική σκέψη διαποτισμένη από το καθημερινό. Ωστόσο η σχέση ανάμεσα στο φαντασιακό και στο καθημερινό δεν είναι μονόπλευρη αλλά αμφίδρομη και διαλεκτική, καθώς το φαντασιακό, όπως αυτό σχηματοποιείται στους μύθους, ανατροφοδοτεί τις αντιλήψεις της καθημερινής ζωής και την κανονική ζωή, η ζωή δηλαδή γίνεται αντιληπτή ως μύθος». Άρθρο στην Εφημ. «Το Βήμα», 08-09-2002 : «Ο ρόλος της μυθολογίας στις αρχαίες ελληνικές κοινωνίες- Η θρησκεία και η πειθώ-προσλήψεις» στη βιβλιοκριτική για το βιβλίο του Richard Buxton «Όψεις του φαντασιακού στην αρχαία Ελλάδα- Η μυθολογία και τα συμφραζόμενά της». <http://www.tovima.gr/books-ideas/article/?aid=145395> (προσπελάστηκε: 18-12-2013).

²⁵⁴ Μήττα, Δ. : ό.π. «Ποιος λοιπόν ήταν ο ρόλος της μυθολογίας στην αρχαιότητα; Από τα αφηγηματικά συμφραζόμενα όπου εξετάζει ο συγγραφέας (ποιοι, πότε, πού αφηγούνταν μύθους) προκύπτουν ο κοινωνικός χαρακτήρας της (μέσο κοινωνικοποίησης των παιδιών: φορέας οι γυναίκες του σπιτιού), η πολιτική (συντήρηση ιδεολογικών δεδομένων και αξιών που συγκροτούν μια ομάδα και θεμελιώνουν τις αξιώσεις της στην πολιτική νομιμότητα: φορέας οι αιδοί, οι καλλιτέχνες και οι πολιτικοί) και η υπαρξιακή της διάσταση (αποκαλύπτονται πτυχές της ανθρώπινης εμπειρίας), οι καλλιτεχνικές της προεκτάσεις (οι ιστορίες σχηματοποιούνται σε σκηνές). Στον ναό της Αφαίας στην Αίγινα - ναός των δύο πρώτων δεκαετιών του 5ου αιώνα - είναι γνωστές δύο σειρές γλυπτών. Τα πρώτα γλυπτά έδειχναν μάλλον την απαγωγή της νύμφης Αίγινας και μια αμαζονομαχία, τα νέα δύο διαδοχικές λεηλασίες της Τροίας, την πρώτη από τον Ηρακλή και τον Τελαμώνα και τη δεύτερη από τον στρατό του Αγαμέμνονα στον οποίο συμμετείχε ο γιος του Τελαμώνα, Αίας. Ο Τελαμώνας και ο Αίας ήταν απόγονοι του Αιακού, γιου του Δία και της Αίγινας, τους οποίους διεκδικούσαν τόσο οι Αιγινήτες όσο και οι Αθηναίοι. Ποιοι δικαιούνταν να είναι απόγονοι τέτοιων προγόνων ήταν θέμα πολιτικής σημασίας (αντίστοιχη η αφήγηση του Ηρόδοτου, 5.79-80). Η αντικατάσταση ανώδυνων γλυπτών από γλυπτά με τέτοιο περιεχόμενο μοιάζει απίθανο να μην είναι πολιτική επιλογή σε μία εποχή όπου οι σχέσεις ανάμεσα στην Αίγινα και στην Αθήνα εντάθηκαν ως και την πολεμική σύγκρουση. Ποιες είναι τελικά οι προϋποθέσεις για την προσέγγιση ενός μύθου, ώστε τα συμπεράσματα να μην είναι αυθαίρετα ούτε να υπακούν σε προκαθορισμένα σχήματα; Είναι: α) η πολύ καλή γνώση του μυθογραφικού υλικού στις διαστρωματώσεις του, ώστε να μη συγχέονται οι αρχαιότερες καταστάσεις με τις ερμηνευτικές επεξεργασίες που έγιναν σε όψιμα χρόνια· β) η αρχαιολογία ως οδηγός της ιστορικής περιοδοποίησης και ως σύνθεση υλικών και πολιτισμικών

είναι έκδηλος στην ιδεολογία, τις αξίες και την αισθητική του δομή και δικαιώνει τη διάρκειά του που εδράζεται στην ευρύτατη αποδοχή των νοημάτων και των μηνυμάτων που περιέχει²⁵⁵. Αν μάλιστα αυτό παρατηρείται σε διαφορετικές εποχές, ο μύθος θεωρείται κλασικός, γιατί σχετίζεται με το οικείο και καθιερωμένο, το αποδεκτό και ανθεκτικό στον χρόνο. Ωστόσο ό,τι στη σύγχρονη εποχή διαλαμβάνεται ως μύθος, στην κλασική Ελλάδα μεγάλο μέρος του δεν ήταν άλλο παρά η Ιστορία της ανθρώπινης κοινότητας, ευρύτερα η ίδια η συλλογική πολιτισμική συνείδηση και μνήμη²⁵⁶ και η μόρφωση που γεννά την ταυτότητα, όπως αναλύθηκε προηγουμένως διεξοδικότερα²⁵⁷. Στην ενδεχόμενη απώλειά της χάνονται μαζί της και η ατομική και η πολιτική ανεξαρτησία. Γιατί, σύμφωνα με τον Κοντάκο, οι μύθοι, ειδικά πριν την ελληνοιστική εποχή, εμπεριέχουν μορφωτική δύναμη που μπορούν να εξασφαλίζουν τη λειτουργικότητα της ομάδας, όπως αποτελούν μέσο τόσο παιδευτικού, όσο και πολιτικού χαρακτήρα²⁵⁸ και άρα δεν νοείται καν προσπάθεια διαχωρισμού μεταξύ μύθου και παιδείας. Όταν όμως εμφανίζεται η Φιλοσοφία, όπως προτείνει εναλλακτικές επιλογές στη διάνοηση, τότε σημειώνεται και η «αποϊεροποίηση» των μύθων με αποτέλεσμα να σταματά ο άνθρωπος να μιλά στον εαυτό του, για τον εαυτό του, μέσω του εαυτού του²⁵⁹. Οι αρχαίοι ελληνικοί μύθοι έτσι εξακολούθησαν να επιζούν, ακόμη και μετά το τέλος της αρχαιότητας²⁶⁰ έχοντας καταστεί ουδέτεροι, εκκοσμηκευμένοι και έχοντας απογυμνωθεί από το αρχικό τους νόημα ή επειδή «χρησιμοποιήθηκαν όλο και πιο εξειδικευμένα ως εργαλεία». Κατά τον Veyne²⁶¹ δεν αμφισβητήθηκε ποτέ ο ιστορικός πυρήνας τους και συν τω χρόνω η Ιστορία έθεσε την εικασία των μύθων στη

εκδηλώσεων, όταν αυτές εντάσσονται στο γεωγραφικό τους πλαίσιο· γ) η πολιτική Ιστορία που επιτρέπει τη γνώση των συμβάντων· δ) η τέχνη και οι πηγές της γραμματείας· ε) οι σύγχρονες ερμηνείες της ανθρωπολογίας και της εθνολογίας που επιτρέπουν την άντληση διαφορετικών διαστάσεων της αντίληψης του πολιτισμού».

²⁵⁵ Από την εισαγωγή του Roger D. Woodard στο *The Cambridge Companion to Greek Mythology* (2009) σελ. 3,4 : «Στις ενσωματώσεις αυτές, καθώς ήρωες και θεότητες περπατούν επί σκηνής οι μύθοι δεν αποτελούν αντικείμενο αφήγησης ως γεγονότα του παρελθόντος: το περιεχόμενό τους εξαντικειμενίζονται με τη μορφή συμβάντων του παρόντος. Τότε και εκεί, αλλά επίσης εδώ και τώρα· αρκετά απόμακροι για να αφήσουν χώρο για έλεος, ωστόσο αρκετά κοντινοί για να εμπνεύσουν δέος...»

²⁵⁶ Συρόπουλος (2018): «Εάν προσπαθήσουμε να καταλάβουμε τι είναι αυτό που κάνει τον μύθο εν δυνάμει πολιτικό, θα πρέπει πρωτίστως να κατανοήσουμε τι πρεσβεύουν οι εν λόγω ιστορίες: αυτό που σήμερα καλείται μύθος δεν είναι για τους Έλληνες της εποχής εκείνης τίποτε άλλο παρά το ίδιο το παρελθόν τους. Ένα παρελθόν που μπορεί να μην έχει ακριβή χρονολογία, αλλά δεν αμφισβητείται. Φέρει την εγκυρότητα του δεδομένου και ως τέτοιο μπορεί να γίνει μέσο διαμόρφωσης ιδεολογίας, τεκμηρίωσης συγκεκριμένων πολιτικών δράσεων και εκφράσεων και εργαλείο ιστορικής συνείδησης».

²⁵⁷ Jan N. Bremmer, *Myth as Propaganda: Athens and Sparta*, Source: *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 117 (1997), pp. 9-17 Published by: Dr. Rudolf Habelt GmbH.

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/20189993>, Accessed: 19-08-2014 19:30 UTC.

²⁵⁸ Κοντάκος, Α., (2003) 86-90.

²⁵⁹ Κοντάκος, ό.π., 86.

²⁶⁰ Κοντάκος, ό.π. 88.

²⁶¹ Κοντάκος, ό.π. 89 με αναφορά στον Veyne (1987:55).

θέση της εμπιστοσύνης²⁶². Η βάση της ήταν ριζοσπαστικά διαφορετική από αυτήν της μυθολογίας: το παρελθόν είναι όμοιο με το παρόν. Για τον μύθο τον απαλλαγμένο από καθετί θαυμαστό μπορεί να μιλά πλέον κανείς, υποστηρίζει ο Veayne, παίρνοντας χιλιάδες προληπτικά μέτρα. Η μάχη της λογικής δεν ήταν ενάντια στον μύθο, αλλά ενάντια στο σχέδιο αλήθειας που μετέφερε»²⁶³. Για τον μύθο -και ειδικά για τον αρχαίο ελληνικό σύμφωνα με τον Συρόπουλο²⁶⁴- δεν υπάρχει απόλυτος ορισμός και καθορισμός του. Ο μύθος εξάλλου προσπαθεί να εκλογικεύσει ό,τι δεν μπορεί να εξηγήσει η λογική. Είναι, δηλαδή, κάθε άλλο παρά μονοδιάστατη η μυθολογία -ειδικά η ελληνική- ως μια μακραιώνη παράδοση φανταστικών επί το πλείστον ιστοριών. Οι σύγχρονοι μελετητές έχουν τη δυνατότητα ποικίλων ερμηνευτικών επιλογών και προσεγγίσεων που σχετίζονται με τη λειτουργία της πόλεως και με τον τρόπο που πραγματώνεται η διαμόρφωση της ιδεολογίας της. Προκειμένου να γίνει αντιληπτή η πολιτική λειτουργικότητα των μύθων είναι απαραίτητη η κατανόηση του πόσο ευπροσάρμοστη είναι η φύση τους όπως τους καθιστά εύπλαστο και διαχειρίσιμο υλικό στα χέρια του εκάστοτε φορέα πολιτικής εξουσίας²⁶⁵. Όσοι από τους μύθους σώζονται μέχρι σήμερα υπέστησαν μεταλλάξεις και διασκευές εξαιτίας των επεμβάσεων γνωστών αρχαίων δημιουργών όλης της κλασικής γραμματείας που έβρισκαν πρακτικά στους μύθους την έμπνευση για την εργογραφία τους. «Στην ουσία, μύθος είναι οι ιστορίες που έγιναν γνωστές λόγω της ικανότητάς τους να αναστέλλουν τα όρια του φανταστικού και του αληθοφανούς, να βρίσκουν υπόσταση στο παρελθοντικό και το επίκαιρο, μεταδιδόμενες από στόμα σε στόμα, από τροφό σε παιδί, από δάσκαλο σε μαθητή και από τραγωδό σε θεατές. Αυτός ο τελευταίος τρόπος μετάδοσης συνέβαλε πολύ στην «οριστική» ή την πιο γνωστή εκδοχή μιας συγκεκριμένης ιστορίας, που

²⁶² Ομοίως ο Συρόπουλος (2018): 86: «Συχνά ο μύθος άλλαζε ανεπαίσθητα, τόσο ώστε να δώσει τη δυνατότητα στον τραγικό ποιητή να εισαγάγει στοιχεία που θα επιτρέψουν τη διαφάνεια της επικοινωνιακής του πρόθεσης. Άλλοτε το διαφορετικό επιτυγχάνεται απλά με τη μετάθεση της οπτικής γωνίας σε ένα πρόσωπο που δεν ήταν κατά παράδοση ο κεντρικός πυρήνας της ιστορίας, αλλά ένας δευτερεύων χαρακτήρας του μύθου. Με την αντίληψη ενός άλλου ατόμου η ίδια ιστορία μπορεί να φανεί εντελώς διαφορετική. Αυτό δεν είναι κατ' ανάγκην κατακριτέο, εφόσον ο πυρήνας του μύθου παραμένει ίδιος. Η ευμετάβλητη επιφάνεια είναι αυτό που έκανε τους μύθους ευπροσάρμοστους στα δεδομένα κάθε κοινωνίας, πέρα από αυτήν που τους γέννησε. Έτσι, οι γνωστοί ελληνικοί μύθοι βρήκαν νέους τρόπους έκφρασης στο αναγεννησιακό θέατρο του Μεσαίωνα, αλλά υπηρέτησαν και πολιτικούς σκοπούς, συχνά συνδουλιζοντας εθνικές συνειδήσεις, είτε υπήρχε ανάλογη πρόθεση από τον αρχαίο συγγραφέα είτε όχι».

²⁶³ Veayne, P.: *Glaubten die Griechen an ihre Mythen? Ein Versuch über die konstitutive Einbildungskraft*, Frankfurt/M, 1987.

²⁶⁴ Συρόπουλος, Σ., (2018): σελ. 81 επ.

²⁶⁵ Συρόπουλος, Σ. (2018): 8. «Όπως επεσήμανε ο καθηγητής Δ. Ιακώβ, «πρέπει, λοιπόν, να συνειδητοποιήσουμε ότι, όταν κάνουμε λόγο για μύθο, στην πραγματικότητα αναφερόμαστε στον λογοτεχνικά διαμορφωμένο μύθο, όχι στην προφορική ιστορία που υποθέτουμε ότι κυκλοφορούσε στην αρχαιότητα».

συνήθως ξέρουμε και εμείς σήμερα»²⁶⁶. Η μυθολογική παράδοση λοιπόν υπήρξε η μεγάλη δεξαμενή από την οποία αντλούσαν τα θέματά τους σε ευρύτατη κλίμακα οι δημιουργοί. Το θέμα του μύθου ήταν σε όλη του την έκταση ήδη γνωστό στο κοινό, με αποτέλεσμα να βαρύνει περισσότερο ο τρόπος της παράστασης ή της αφήγησης παρά η πλοκή και η κατάληξή της. Στο προεγκατεστημένο έτσι μυθικό μοτίβο μέσα στον ψυχισμό του κοινού κάθε δημιουργός μπορούσε να φωτίσει ξεχωριστά στοιχεία με τρόπο που ακόμη και οι μη πρωταγωνιστικοί στους μύθους χαρακτήρες να «προπορεύονται» και να αναδεικνύονται ως άλλοι ήρωες. Τοιουτοτρόπως, κάθε δημιουργός με τη δική του πνοή, από τη δική του σκοπιά, αλλά και πνευματική και ιδεολογική συγκρότηση μπορούσε να προβάλει την ίδια Ιστορία ως παραλλαγή ή ακόμη και -κατά τη γνώμη μας- ηθελημένη κρυπτογράφηση. Θα πρέπει επομένως η χρήση των μύθων στις πολλαπλές αποδόσεις τους να οράται όχι απλώς μόνο ως δημιουργική προσπάθεια απόδοσης μιας άλλης εκδοχής τους, αλλά και ως μέσο πλαισίωσης²⁶⁷ και διαμόρφωσης του επικοινωνιακού και τελικά του πολιτικού ελέγχου²⁶⁸. Ο τελευταίος ασκείται στο κοινωνικό σύνολο διά της τεθλασμένης και κατά τρόπο υπαινικτικό για να τιθασευτεί η ελευθερία του λογικού του με το αναντίλεκτο κύρος και την αδιαμφισβήτητη επιρροή και τελικά (αντίστοιχα πολιτική) επιβολή των μύθων. Στη λεγόμενη Εσπερία²⁶⁹, αλλά και τον υπόλοιπο δυτικό κόσμο, οι κλασικοί μύθοι στέκονται αναμφισβήτητα σε σταθερή θέση όπως συνδέονται αρχικά με τη μόρφωση και το συγκινησιακό τους φορτίο. Κατά τον Κοντάκο «Ο αρχαίος άνθρωπος τους βίωσε και τους εμπιστεύτηκε εντελώς και χωρίς ερωτήσεις. Ήταν η ψυχή του λαού. Με την κατάρρευση αυτής της συνείδησης, οι κλασικοί μύθοι, αρχίζοντας από τους σοφιστές, έγιναν κτήμα του πνεύματος, που σημαίνει των λογίων. Με εξαίρεση την αντίληψή τους

²⁶⁶ Συρόπουλος (2018): 84, στο κεφάλαιο με τίτλο «Μύθος και Πολιτική». Βλ. επίσης σελ. 13, εισαγωγή στο έργο του ίδιου (2015) «Η Γυναίκα του άλλου Μύθου».

²⁶⁷ Αντίστοιχα της ίδιας άποψης ο Κοντάκος (2003) ό.π. : 315. «Ήδη η ποίηση στην αρχαία Ελλάδα χειριζόταν τους μύθους όχι για χάρη των ιδίων. Πρόσφεραν μόνο το πλαίσιο, το μέσο με το οποίο το αφυπνισμένο υποκείμενο, ο ποιητής, ήθελε να μεταφέρει την πρόθεσή του στους θεατές».

²⁶⁸ Παντελίδου Μαλούτα, Μ., 2015. Πολιτισμικές συνιστώσες της πολιτικής διαδικασίας. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. κεφ 2. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/3524>: «Ο μύθος αποτελεί ένα σύστημα επικοινωνίας - είναι ένα μήνυμα», «ο μυθικός λόγος αποτελείται από μια ύλη που είναι κιάλας κατεργασμένη και που προορίζεται για την κατάλληλη επικοινωνία». «Η ουσιαστική λειτουργία του μύθου είναι να μεταμορφώνει την Ιστορία σε φύση». «Ο μύθος είναι ανεπίδεκτος τελειοποίησης και ταυτόχρονα αναντίρρητος: ούτε ο χρόνος ούτε η γνώση πρόκειται να του προσθέσουν ή να του αφαιρέσουν κάτι», «ο μύθος βιώνεται σαν αθώος λόγος». Κυρίως όμως, η παραβολή με τα στερεότυπα στηρίζεται στη χαρακτηριστική λειτουργία των μύθων, όπως την επισημαίνει ο συγγραφέας στη σχέση τους με τη φύση: «Η σημειολογία μάς δίδαξε πως έργο του μύθου είναι να θεμελιώνει μια ιστορική πρόθεση στη φύση, μια ενδεχομενικότητα στην αιωνιότητα». (Barthes, 1979, σ. 244).

²⁶⁹ Κοντογιώργης, Γ., (2017): 175-176.

στον ρωμαϊκό λαό, οι κλασικοί μύθοι διέγραψαν μια τροχιά, η οποία μπορεί να περιγράψει ότι οδήγησε από κάτω προς τα πάνω, από μέσα προς τα έξω, από το Αυτό στο Εμείς και τελικά στο Εγώ. Οι μύθοι δεν είναι πια πρωταρχικά ένα συλλογικό όργανο θεσμός, δεν εξασφαλίζουν πια συνοχή και συνέχιση της φυλής ή του έθνους, αλλά εκτιμώνται περισσότερο από τα άτομα στην αυτοπραγμάτωσή τους²⁷⁰. Οι κλασικοί μύθοι βαθμιαία εργαλειοποιήθηκαν πολιτικά και ήδη από την εποχή των σοφιστών δεν έβλεπε πια κανείς την εσωτερική τους αξία, αλλά έβρισκε την αξία στο περίβλημα. Πολλοί έβλεπαν σ' αυτούς εργαλεία για εξάσκηση στη ρητορική, στη βελτίωση της τέχνης της πειθούς, εν συντομία στην επίδραση πάνω σε άλλους» για τη μεταβολή της γνώμης του κοινού με την ιδεολογικοπολιτική προβολή και ανάπτυξη των θέσεων του ομιλούντος. Ο Γιανναράς διαχωρίζει τον μύθο από την μυθοποίηση²⁷¹ και θεωρεί ότι ο μύθος αποτελεί μία λογική γλώσσα που αποτυπώνει σε συμβολικές παραστάσεις-προσωποποιήσεις και εικόνες -τον λόγο της σχέσης του ανθρώπου με την πραγματικότητα που τον περιβάλλει. Γιατί πράγματι ο μύθος τολμά να θέτει τις πρώτες απαντήσεις για το νόημα και τον σκοπό της ύπαρξης, για το πρόβλημα του κακού και μεταξύ άλλων για την αναγκαιότητα του νόμου και τις δυνατότητες της ελευθερίας. Αντίθετα, ο ίδιος κρίνει ότι η μυθοποίηση είναι μία διαδικασία ανορθολογική με πυρήνα και αφετηρία ένα πραγματικό δεδομένο που μπορεί να είναι μια συγκεκριμένη απειλή, ένας ιδεολογικός στόχος, μία έντονη συλλογική επιθυμία ή επιδίωξη ένα κατόρθωμα ατομικό ή συλλογικό κάποιο φαινόμενο που δεν έχει ακόμα εξηγηθεί ή και μια συγκεκριμένη ηγετική προσωπικότητα. Στον αρχικό αυτόν πυρήνα επενδύεται η άλογη πίστη- εμπιστοσύνη και ελπίδα της κοινωνικής ομάδας οι φοβίες και ανησυχίες της η κοινή ανάγκη των ατόμων για προστασία και εξασφάλιση. Ο ελληνικός κλασικός μύθος γινόταν ανέκαθεν εργαλείο στην προσπάθεια που κατέβαλλε ο άνθρωπος να νιώσει ευδαίμων έχοντας ευρεία μορφωτική εποπτεία του κόσμου όπως τον βίωνε ή όπως τον

²⁷⁰ Κάλφας, Β., 28 : «Η αλήθεια είναι ότι ο Πλάτων δεν έλκεται ιδιαίτερα από την ιστορία. Δεν διστάζει να καταφύγει σε ακραίους αναχρονισμούς, ενώ, όταν αναφέρεται στο παρελθόν, προσπερνά το κοντινό και ανασυνθέτει ένα απώτατο, εμφανώς μυθικό παρελθόν, ακολουθώντας την τάση των τραγικών ποιητών και των ρητόρων, που δεν διαχωρίζουν την ιστορία από τη μυθολογία». Η φιλοσοφία του Αριστοτέλη, https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/683/1/00.%209965_master_document.pdf (2015). Επίσης, ο Τσέλικας, Σ.: «Ωστόσο, παρά τα διακριτικά τυπολογικά χαρακτηριστικά τους, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε πως μύθος και λόγος επιτελούν την ίδια λειτουργία: συνθέτουν ερμηνείες του κόσμου, κοσμοεικόνες και για τον σκοπό αυτό χρησιμοποιούν σε μεγάλο βαθμό τα ίδια εργαλεία, με βασικότερο τη διάκριση δύο επιπέδων πραγματικότητας: θεϊκός-ανθρώπινος κόσμος, ουσία-φαινόμενο, δέον-είναι: διάκριση πάνω στην οποία βασίζονται την οντολογία και την ηθική τους».

http://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/education/translation/support_practice/page_003.html#fn2

²⁷¹ Γιανναράς, Χ., (2006): 25-26.

φανταζόταν²⁷². Η μετάβαση «από τον μύθο στον λόγο»²⁷³ (βλ. παραπάνω υπό 1.3) διατηρεί στην σύγχρονη έρευνα το εννοιολογικό αντίκρισμα για τα πρώτα βήματα της φιλοσοφίας, ως ενός τρόπου θεώρησης της πραγματικότητας που διαφέρει από αυτών των ποιητών, ιδίως του Ομήρου και του Ησιόδου: η μυθολογική εξήγηση του κόσμου οράται μέσα από κριτική αναζήτηση, επιχειρήματα και τεκμηρίωση, διαφοροποιητικά χωρίς ωστόσο να τίθενται διαχωριστικές γραμμές με τον μύθο²⁷⁴. Είναι μια άλλη εξηγητική προσέγγιση της πραγματικότητας και του κόσμου που έπρεπε να αντιπαρατεθεί κριτικά έναντι των ποιητών και της παράδοσης που κατά τις παγιωμένες πεποιθήσεις είχαν ήδη διατυπώσει με αλληγορικό τρόπο ό,τι και η φιλοσοφική και λογική αναζήτηση²⁷⁵.

Από την εποχή ιδίως του ουμανισμού και μετά ο δυτικός κόσμος εργαλειοποιεί το Αρχαίο Ελληνικό Παρελθόν στην πολιτική και στη διπλωματία. Γιατί ο πολιτικός άνθρωπος της Δύσης το γνωρίζει, το κατέχει εκ των πραγμάτων ως απόκτημά του, γι' αυτό και δεν το αμφισβητεί: συνειδητά το μετέρχεται και το αναλώνει πολιτικά ως δική του -ατομική και συλλογική- πνευματική ανεξάντλητη προμήθεια: το έχει εμπεδώσει στο παιδευτικό και μορφωτικό του υπόστρωμα και με πολιτική συλλογική αυτεπίγνωση

²⁷² Ο ιστορικός Peter Burke, αναφερόμενος στη θεωρία του Halbwachs για τη συλλογική μνήμη και την ιστορία, απαντώντας στο ερώτημα γιατί οι μύθοι έχουν αντίκρισμα περισσότερο σε μερικούς μόνο ανθρώπους και όχι σε όλους θεωρεί ότι κεντρικό ρόλο εδώ διαδραματίζει η συνειδητή ή ασυνείδητη αντίληψη σχετικά με το «ταίριασμα» ανάμεσα σε ένα συγκεκριμένο άτομο και ένα τρέχον στερεότυπο ενός ήραα, ενός κακού ηγέτη, αγίου, απατεώνα, μάγισσας ή οποιουδήποτε άλλου. Αυτό το «ταίριασμα» εξάπτει τη φαντασία και αρχίζουν έτσι να κυκλοφορούν αφηγήσεις, στην αρχή προφορικές, κατά τις οποίες ενεργοποιούνται οι συνήθειες μηχανισμοί παραμόρφωσης, σύμφωνα με τους κοινωνικούς ψυχολόγους, όπως αυτοί της επιλεκτικής εξομάλυνσης και υπερβολής. Οι μηχανισμοί αυτοί υποβοηθούν την αφομοίωση της ζωής του συγκεκριμένου ατόμου από ένα ειδικό στερεότυπο επιλεγμένο από το ρεπερτόριο των στερεοτύπων που υπάρχουν στην κοινωνική μνήμη ενός πολιτισμού. Βλ. Olick, K.J., Vinitzky-Seroussi, V., Levy, D., (2011): 190, κεφ. "History as social Memory".

²⁷³ Κοτζιά, Β., (2017): 43-45. «Μορφές Φιλοσοφικού Λόγου στην Αρχαία Φιλοσοφική Παράδοση» στο «Εισαγωγή στην Αρχαία Φιλοσοφία», επιμέλεια: Γιώργος Καραμανώλης), Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης. Βλ. επίσης Capra, A., (2007):183-188, στο: «Alla fonte delle muse, Introduzione alla civiltà greca», Pizzone, A., Capra, A., Lozza, G., Zanetto, G., Conca, F.

²⁷⁴ «Η λεγόμενη μετάβαση από τον μύθο στον λόγο θεωρείται κομβικό σημείο στην ιστορία της φιλοσοφίας. Εκφράζει την ανάπτυξη του ανθρώπινου πνεύματος μέσα από τη βαθμιαία εγκατάλειψη του μυθικού στοιχείου και την ενσωμάτωση του έλλογου. Η εξήγηση της φύσης απαλλάσσεται από τα μαγικά και δαιμονικά στοιχεία, ενώ στο προσκήνιο εμφανίζεται η τάση να εξηγούνται τα φυσικά φαινόμενα με έλλογο τρόπο. Η μεταβολή που παρατηρείται στον ανθρώπινο τρόπο σκέψης και στις μεθόδους μελέτης της φύσης συνοδεύεται από την πεποίθηση ότι ο κόσμος διέπεται από λόγο και τάξη. Τον 4ο αι. π.Χ. η κλασική φιλοσοφία αναλαμβάνει να προσδώσει μέτρο και κανονικότητα στο τυχαίο. Η δύναμη του μυθικού λόγου υποχωρεί, καθώς τη θέση της εικονοπλασίας παίρνουν οι έννοιες, τα επιχειρήματα, οι συλλογισμοί και οι λογικές αποδείξεις...».

<http://n1.intelibility.com/ime/lyceum/?p=lemma&id=75&lang=1> (προσπελάστηκε: 22-09-2020).

²⁷⁵ Κοντογιώργης, Γ., (13) Πρόλογος στο βιβλίο του Συρόπουλου με τίτλο :« Το Παρελθόν ως πολιτικό δεδομένο»: «Ανάμεσα στον μύθο του λόγου και στον λόγο του μύθου παρεμβάλλεται το γνωσιολογικό αβαθές της εποχής μας, που αφήνει στον ιστορικό σημαντικό περιθώριο για να κατασκευάσει τα νοητικά εργαλεία βάσει των οποίων θα προσεγγισθεί το παρελθόν και οι πολιτικές επιλογές που υπαγορεύει ο πραγματικός χρόνος».

συνειδητά το αντιμετωπίζει ως δικό του πραγματολογικό υλικό. Παράλληλα το αποδέχεται ως σταθερά, το συντηρεί στην παιδεία και τη μόρφωσή του και το επικαλείται συχνά και «μονότονα» για να πείσει. Δηλαδή, με άλλα λόγια, το αξιοποιεί ως πρώτη ύλη στο δικαιοπολιτικό διανοεΐσθαι στην όλη εξέλιξη και ιστορική πορεία του.

8. Η ΔΥΣΗ ΩΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ ΤΩΝ ΑΕΙΩΝ ΤΗΣ ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ: ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ.

Ο Frank Turner στο έργο του «Η Ελληνική Κληρονομιά στη Βικτοριανή Βρετανία» αναφέρει ότι κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο Λονδίνο (1915) οι διαφημιστικές πινακίδες στα δημόσια λεωφορεία έδωσαν τη θέση τους σε επιγραφές με αποσπάσματα από τον Επιτάφιο του Θουκυδίδη, ώστε οι Βρετανοί πολίτες ως οι κληρονόμοι και συνεχιστές των αξιών της αρχαίας Αθήνας να θυμούνται τους λόγους για τους οποίους άξιζε να πολεμούν²⁷⁶. Όσοι Βρετανοί δημόσιοι υπάλληλοι είχαν πανεπιστημιακή μόρφωση και ήταν αρμοδίως επιφορτισμένοι με την εθνική προσπάθεια να τελεσφορήσει η κρατική προπαγάνδα για την ανύψωση του ηθικού των πολιτών, έβλεπαν τον λόγο του Περικλή στους Αθηναίους ως το προσκλητήριο ελευθερίας που μπορούσε να αποτελεί την απόλυτη έμπνευση για τους Βρετανούς της εποχής, ώστε να έχουν την επίγνωση ότι ήταν οι πολίτες ενός φιλελεύθερου κράτους με ανοικτή οικονομία που είχε εμπλακεί σε πόλεμο με ένα απολυταρχικό, στρατοκρατικό καθεστώς. Το πνεύμα και οι αξίες που η αθηναϊκή πόλις, όπως την περιέγραψε ο Περικλής, συμβόλιζε στη συνείδηση πολλών μορφωμένων Βρετανών την κοινωνική, αλλά κυρίως την πολιτική αλληλεγγύη, από τις οποίες έπρεπε να εμπνευστούν για να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τον πολεμικό κίνδυνο²⁷⁷. Κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1940), επίσης, ο επικεφαλής της Βρετανικής Αντικατασκοπείας σε μια υπηρεσιακή έκθεσή του αναφέρθηκε στον ίδιο αυτό λόγο του Περικλή για να επιχειρηματολογήσει σχετικά με τους κινδύνους στους οποίους εκτίθεται ένα κράτος ελεύθερο και δημοκρατικό, όταν βρίσκεται σε εμπόλεμη κατάσταση, όπως ακριβώς η Αθήνα που ηττήθηκε στον Πελοποννησιακό Πόλεμο²⁷⁸. Η επίκληση του Αρχαίου

²⁷⁶ Turner, M., F., (1981): 187.

²⁷⁷ Επίσης, Roberts, J. T., (1994): 259.

²⁷⁸ Στο 9^ο κεφ. του βιβλίου του με τίτλο «Σχέδιο Αντικατασκοπείας» ο αναπληρωτής διευθυντής και μετέπειτα επικεφαλής της Βρετανικής Αντικατασκοπείας Reginald Victor Jones, στενός συνεργάτης του Churchill, μεταξύ άλλων για θέματα αεράμυνας, περιλαμβάνει στην αναφορά του «Επιστημονική Αντικατασκοπεία» της 7/12/1940 προς τις κρατικές υπηρεσίες και τον Πρωθυπουργό τα εξής: «Συχνά παραλληλίζεται ο Πελοποννησιακός Πόλεμος με αυτόν μεταξύ Αγγλίας και Γερμανίας, αλλά σπάνια τελεί

Ελληνικού Παρελθόντος για την εξυπηρέτηση προπαγάνδας και στρατιωτικού σχεδιασμού δείχνει με ποιο τρόπο τα πολιτικά και στρατιωτικά ιδανικά μπορούν είτε να προωθηθούν είτε βεβαίως να αμφισβητηθούν είτε να αγνοηθούν ανάλογα με τη ρητορική στρατηγική που εκάστοτε αναπτύσσεται²⁷⁹. Το παράδειγμα που προαναφέρθηκε είναι ενδεικτικό του τρόπου με τον οποίο το Αρχαίο Ελληνικό Παρελθόν ως κλασικό είναι και πακτωμένο και ενσωματωμένο στη δυτική κουλτούρα, μάλιστα συχνά ως απόλυτα εξιδανικευμένο πρότυπο και σημείο αναφοράς. Η ελληνική κλασική κληρονομιά για τον Δυτικό Κόσμο, σύμφωνα με τις Goff και Leonard²⁸⁰ υπάρχει στην Πολιτική Θεωρία, ερευνάται και αξιοποιείται ως αντικείμενο συνεχούς διαλόγου και επιστημονικού προβληματισμού, καθώς από τον Κικέρωνα μέχρι τον Ιερό Αυγουστίνο, από τον Machiavelli ως τον Hobbes, από τον Locke μέχρι τον Marx, τη Hannah Arendt και τον Leo Strauss η αναφορά στην Αθήνα και τη Σπάρτη διατηρείται διαρκώς δίκην μαθηματικής σταθεράς στην κλασική γραμματεία. Με το ΑΕΠ επίσης, ως προς την πολιτική του λειτουργία, ασχολούνται ερευνητές, όπως η Hannah Arendt, που δεν ανοίγει απλώς διάλογο με τον Αριστοτέλη όπως ορίζει τον άνθρωπο ως *ζῷον πολιτικόν*, αλλά βλέπει την ελληνική *πόλιν* ως τον χώρο όπου οι άνθρωποι πράττουν ελεύθερα και με ζωντανό λόγο για να διαμορφώνουν πολιτικές σχέσεις βασισμένες στην ισότητα, την πολυφωνία και τον ανταγωνισμό²⁸¹. Αντίστοιχα οι Goff και Leonard αναφέρονται επίσης στην κλασική ελληνική σκέψη, όπως αποτυπώνεται στη νεοσυντηρητική πολιτική των ΗΠΑ στα τέλη του 20ού αιώνα και συγκεκριμένα στα έργα του Πλάτωνα. Ο Umberto Eco από την πλευρά του υποστηρίζει ότι η γενικά ελληνική σκέψη είναι ο διαμορφωτής του τρόπου της διάνοησης, αλλά και της

σε μεγαλύτερη αντιστοίχιση όπως κατά την τρέχουσα συγκυρία. Με παρόμοιο τρόπο στην Αγγλία, όπως στην τότε Αθήνα, δυσπιστούν για την αποτελεσματικότητα της Επιστημονικής Αντικατασκοπείας. Ο Περικλής σε έναν κλασικό του λόγο υπέρ της αθηναϊκής πολιτικής δήλωνε: “Και στα πολεμικά πράγματα διαφέρουμε από τους εχθρούς μας. Η πόλη μας είναι φιλόξενη για όλους τους ανθρώπους και δεν υπάρχει σε μας νόμος ξενηλασίας που να εμποδίζει τον ξένο να μάθει ή να δει κάτι που θα μπορούσε, αν δεν ήταν κρυφό, να ωφελήσει τον εχθρό μας που θα το έβλεπε. Και τούτο, επειδή πιστεύουμε περισσότερο στην αξία μας παρά σε μυστικές ετοιμασίες και στρατηγήματα.” (μτφρ. Άγγελου Σ. Βλάχου, 2008, «Θουκυδίδου Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου», Βιβλιοπωλείον της “Εστίας” Ι.Δ. Κολλάρου & Σίας). Αν και μπορεί να υποστηρίξει κανείς ότι εμείς δεν μιμούμαστε εντελώς αυτήν την πρακτική της εγκατάλειψης, ωστόσο η σχετική ευκολία να αποκτήσουμε, π.χ. αεροπορική αντικατασκοπεία σ’ αυτή τη χώρα, σε σύγκριση με τη δυσκολία να εντοπίσουμε γερμανικά αεροδρόμια καθιστά τον παραλληλισμό αισθητά πραγματικό: η Αθήνα έχασε τον πόλεμο». Απόσπασμα από: R.V. Jones (2009), “Most Secret War” Penguin.

²⁷⁹ Hesk, Jonathon, P., (2000) 86. Έτσι ο επικεφαλής της Βρετανικής Αντικατασκοπείας βαίνει περαιτέρω της προπαγανδιστικής αξίας που φέρει η εξίσωση της Μ. Βρετανίας με την Αθήνα του Περικλή για να τονίσει την αξία της τήρησης της μυστικότητας και της εξαπάτησης του εχθρού.

²⁸⁰ Barbara Goff and Miriam Leonard, Introduction: The Legacy of Greek Political Thought, *Classical Receptions Journal*, Vol 8. Iss. 1 (2016) pp. 1–10,

<http://crj.oxfordjournals.org/> by guest on February 9, 2016.

²⁸¹ Arendt, H., (2006): 138, 380.

κατανόησης όσον αφορά στον Δυτικό Κόσμο²⁸², όπου η πολιτική σκέψη και πράξη αφορά εξ ορισμού σε κοινωνίες ελεύθερες και δημοκρατικές. Στην κριτική της αποτίμηση η «αυθεντική δημοκρατία» μπορεί να αναζωογονήσει τα δημοκρατικά ένστικτα των σύγχρονων θεσμών, ενώ επίσης είναι αδιαμφισβήτητη και εμφανέστατη η πολλαπλότητα των άμεσων σχέσεων μεταξύ της κλασικής Ελλάδας και της σύγχρονης - ειδικά της αμερικανικής- πολιτικής σκέψης²⁸³: παρά τα όποια μεταξύ τους χάσματα που είναι αμιγώς χρονικοϊστορικά και γεωγραφικά, η πρόσληψη του κλασικού ελληνικού πολιτικού στοιχείου όχι μόνο στην αμερικανική ήπειρο, αλλά και σε όλη την Εσπερία εξακολουθεί να είναι έντονη και ανάγλυφη. Γιατί η κλασική ελληνική σκέψη, αυτή δηλαδή που προέρχεται από την ελληνική αρχαιότητα, ως προς την πρόσληψη και την παράδοση²⁸⁴ αναφορικά με τη δικαιοπολιτική της λειτουργία στο παρόν δίνει συνεχώς

²⁸² Ο Umberto Eco (2014) σχετικά: «Οι Έλληνες και η Δυτική Σκέψη» στο κεφάλαιο «Γιατί η Φιλοσοφία»: «μόνο αν γίνει κατανοητό αυτό που Έλληνες είχαν συλλάβει, είναι αντίστοιχα δυνατό να κατανοήσουμε στο παρόν πώς συνεχώς εδώ και τρις χιλιάδες χρόνια αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο. Κι αν ένας άνθρωπος της Δύσης που πηγαίνει να εργαστεί στην Κίνα θα έπρεπε να κατανοήσει μέρος της κινεζικής νοοτροπίας, είναι βέβαιο ότι ένας Κινέζος που έρχεται να εργαστεί και να ζήσει ανάμεσά μας (δηλ. στη Δύση) θα έπρεπε να κατανοήσει τις μορφές της δυτικής σκέψης που γεννήθηκαν στην κλασική Ελλάδα. Ίσως νομίζετε ότι αυτό δεν είναι σωστό, ωστόσο αποτελεί γεγονός ότι μυριάδες μυριάδων νέων με καταγωγή από χώρες μη δυτικές που σπουδάζουν στις Ηνωμένες Πολιτείες εκπαιδεύονται για να κατανοήσουν τη δυτική σκέψη και πάνω σ' αυτήν την ικανότητά τους βασίζεται το γεγονός ότι αποφοιτούν πιο καλά προετοιμασμένοι από τους Αμερικανούς συμμαθητές τους με αποτέλεσμα να κερδίζουν τις καλύτερες θέσεις στα πεδία της επιστήμης και της οικονομίας. Στη Δυτική φιλοσοφία έχουμε μιλήσει και συνεχίζουμε να μιλάμε για πράγματα ή ουσίες ή αντικείμενα που έχουν συγκεκριμένες ιδιότητες και αν δεν κατανοήσουμε πώς γεννήθηκε η έννοια της ουσίας με τον Αριστοτέλη δεν θα καταλάβουμε ούτε τις περιπτώσεις στις οποίες η σύγχρονη φυσική τα θέτει υπό αμφισβήτηση. Αν όμως η δυτική σκέψη αποκαλυφθεί σε μένα, θα πρέπει να το ξέρω για να καταλάβω από πού ήρθαμε και τι είμαστε. Αν είχαμε πει στους μαθητές και τους φοιτητές ότι δεν αξίζει να μελετήσουμε την ελληνική μυθολογία γιατί είναι ένας σωρός φαντασιώσεων, θα τους εμποδίζαμε να καταλάβουν τα ποιήματα του Όμηρου ή του Βιργίλιου...».

²⁸³ Καστοριάδης, Κ., (1999): 11. «Από την άποψη αυτή, το χαρακτηριστικό της ευρωπαϊκής Αναγέννησης, στις αρχές της, είναι η αναδημιουργία μιας πραγματικής πολιτικής κοινότητας, πολιτικής όχι με την τρέχουσα έννοια, συνώνυμη της ψηφοθηρίας, των παρασκηνιακών ελιγμών και των μεγαλόστομων προεκλογικών υποσχέσεων, αλλά με την μεγάλη και σημαντική έννοια που αφορά την αυτοθέσμιση και την πράξη μιας ανθρώπινης κοινότητας, της οποίας τα μέλη θέλουν πράγματι να επωμισθούν την ρύθμιση των κοινωνικών τους σχέσεων, θέλουν κατά κάποιο τρόπο να είναι αυτόνομοι. Τέτοια πολιτική κοινότητα, για πρώτη φορά, δημιουργείται στην αρχαία Ελλάδα και αυτή ακριβώς είναι η σημασία που έχει για μας σήμερα τόσο η αρχαία ελληνική δημοκρατία όσο και η αρχαία ελληνική δημιουργία γενικότερα. »Θα ήθελα, στο σημείο αυτό, να ξεκαθαρίσω ευθύς εξ αρχής την θέση μου, ώστε να αρθεί κάθε ενδεχόμενο παρεξήγησης. Δεν βλέπω, όπως νομίζω ότι και κανείς δεν μπορεί να δει, εκτός αν είναι τελείως φαντασιόπληκτος ή προγονόπληκτος, την αρχαία Ελλάδα ως πρότυπο το οποίο θα αρκούσε να το αντιγράψουμε για να βρούμε την ελευθερία, την δικαιοσύνη, την ισότητα και παν το αγαθόν. Η αρχαία Ελλάδα δεν είναι πρότυπο, ούτε μοντέλο προς μίμηση, όπως άλλωστε δεν μπορεί να είναι κανένα ιστορικό έργο σε οποιονδήποτε τομέα. Θεωρώ, όμως, ότι μπορεί να λειτουργήσει για μας σαν γονιμοποιό σπέρμα, δεδομένου ότι μας επιτρέπει να δούμε εν τη γενέσει τους πληθώρα στοιχείων πάντοτε επίκαιρων. Μπορεί και πρέπει να είναι για μας κέντρισμα, έμπνευση και πηγή ιδεών».

²⁸⁴ ό.π. Goff και Leonard, (2016). Η έννοια της «πρόσληψης», όπως αυτή της «παράδοσης», διατρέχει όλη την αρχαία ελληνική πολιτική σκέψη, επειδή καθετί θεωρούμενο ως δυτική πολιτική σκέψη θεωρεί ως πηγή του την αρχαία Ελλάδα. Έτσι από μια οπτική είναι δύσκολο να ξεχωρίσει κανείς ποια είναι η πολιτική σκέψη και ποια είναι η πρόσληψη της αρχαίας Ελλάδας. ...Αυτή η προοπτική μπορεί να δώσει περισσότερη προσοχή στην «παράδοση» παρά στην «πρόσληψη», όπου η παράδοση είναι μια «συνήθως

εναύσματα στοχασμού και επαναπροσδιορισμού της δράσης στους εφαρμοστές της πολιτικής και της διπλωματίας²⁸⁵. Λειτουργεί δυναμικά για τον πολίτη στον Δυτικό Κόσμο είτε ως έμπνευση είτε ως ιδανικό παγίωσης της Δημοκρατίας²⁸⁶ ως της πολιτείας που θεραπεύει σωρευτικά την καθολική (ατομική, κοινωνική και πολιτική) ελευθερία, στο πλαίσιο της οποίας, κατά τον Κοντογιώργη, το πολιτικό σύστημα αντί του κράτους το επενδύεται η συγκροτημένη σε δήμο ή θεσμό κοινωνία που φέρει και ασκεί την καθολική πολιτική αρμοδιότητα είτε ακόμη ως αντίδοτο στη λεγόμενη νεοτερικότητα και σε κάθε δογματική επιλογή. Επομένως η αξία της αρχαίας ελληνικής σκέψης έγκειται κυρίως στη γνωσιολογική πληρότητα που την χαρακτηρίζει, γιατί αντίστοιχα πλήρης είναι η ανθρωποκεντρική πορεία που έχει διαδράμει.²⁸⁷

9. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ STEARNS: ΜΠΟΡΕΙ Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ ΝΑ ΠΡΟΒΛΕΠΕΙ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ;

*ὡς ἔφασαν κοῦραι μεγάλου Διὸς ἀρτιέπειαι,
καί μοι σκῆπτρον ἔδον δάφνης ἐριθιλέος ὄζον
δρέψασαι, θηητόν· ἐνέπνευσαν δέ μοι αὐδὴν
θέσπιν, ἵνα κλείοιμι τὰ τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα,
καί μ' ἐκέλονθ' ὕμνεϊν μακάρων γένος αἰὲν ἐόντων,
σφᾶς δ' αὐτὰς πρῶτόν τε καὶ ὕστατον αἰὲν αἰεΐδειν.*

«Ἐτσι εἶπαν οἱ κόρες τοῦ μεγάλου Δία με τὸν ἀψεγάδιαστο λόγο τους
Κι ἔδωσαν σε μένα θαυμάσιο σκῆπτρο,
Δρέποντας κλωνάρι ἀπὸ πολὺβλαστη δάφνη,

αβλαβής», άμεση και αυθεντική, μετάδοση του υλικού από το παρελθόν στο παρόν (Martindale 2007: 298). Ακόμη και όταν δεν είναι τόσο εφησυχαστικό, ένα τέτοιο μοντέλο παράδοσης είναι πιθανό να ανακηρύξει το παρελθόν ως κάτι που μπορεί να είναι οριστικά γνωστό και έτσι μπορεί να αντιμετωπίσει τον σύγχρονο κόσμο περισσότερο ή λιγότερο χωρίς διαμεσολάβηση.

²⁸⁵ Κατά την Λιανέρη (2011): 7, «συγκριτικές σπουδές που εστιάζουν κυρίως στην ευρωπαϊκή κληρονομιά όπως εξηγεί ο Detienne δεν μπορούν να αμφισβητήσουν έννοιες και χρονολογήσεις, όπως είναι η Ιστορία, η ιστορικότητα, η Ευρώπη, η φιλοσοφία, η εκλογίκευση, η πρόοδος, η δημοκρατία, που έχουν εννοιολογήσει την ευρωπαϊκή Ιστορία ως την προνομιούχο επίγονο του αρχαίου ελληνικού και ρωμαϊκού παρελθόντος. Συνεπώς αυτό που χρειάζεται είναι μια επέκταση των εννοιών αυτών που θα μπορούσε να γίνει κατορθωτή μέσω του εντοπισμού της αρχαιότητας σε παγκόσμιο πλαίσιο».

²⁸⁶ Κοντογιώργης, Γ, (2017): 171-172.

²⁸⁷ Ωστόσο, ορθώς επισημαίνει ο Κοντογιώργης (2017): 42, υπάρχει ένα καθολικό γνωσιολογικό αβαθές στη νεοτερικότητα. Στο χρονικό πλαίσιο που διαμορφώνουν ο 20ός αιώνας και οι αρχές του 21ου, ο δυτικός πολίτης διαβιώνει στο κράτος αυτό όπου η σχέση μεταξύ κοινωνίας και πολιτικής χαρακτηρίζεται από δημοκρατικό έλλειμμα, αφού η κοινωνία δεν συμμετέχει και δεν αντιπροσωπεύεται ως σώμα στις πολιτικές διαδικασίες, δηλαδή δεν είναι πολιτικά οργανωμένη: θεσμικές συμμετοχικές δομές για την ίδια την κοινωνία, όπως είναι η Εκκλησία του Δήμου στην αρχαία Αθήνα, δεν προβλέπονται νομοθετικά στα σύγχρονα πολιτικά συστήματα. Γιατί η εκτελεστική λειτουργία καθιέρωσε προστατευτικά στεγανά μεταξύ αυτής και της κοινωνίας, ώστε να εξουδετερώνει κάθε πολιτική ευθύνη, αφού δεν λειτουργεί υπέρ της βούλησης και του συμφέροντος των κοινωνικών διαστρωμάτων.

Φύσηξαν μέσα μου θεόπνευστη φωνή,
για να υμνώ όσα θα συμβούν στο μέλλον κι όσα συνέβησαν στο παρελθόν».
(ΗΣίοδος, *Θεογονία*: 27-34).

«Θεώρει τὰ γινόμενα καὶ τὰ συμπίπτοντα καὶ τοῖς ιδιώταις καὶ τοῖς τυράννοις·
ἂν γὰρ τὰ παρεληλυθότα μνημονεύης, ἄμεινον περὶ τῶν μελλόντων βουλεύσει».
(Ισοκρ. *Πρὸς Νικοκλέα*, 35).

Το παρελθόν διαλαμβάνεται εκτός από Ιστορία ή Μυθολογία και ως μέσο πρόγνωσης του μέλλοντος υπό την αίσθηση της επανάληψης των φαινομένων με τα γεγονότα²⁸⁸. Η ανθρώπινη φύση επιθυμώντας την ανακάλυψη σχέσης αιτιότητας για την πορεία των πραγμάτων στον χρόνο, δηλαδή αίτιου και αποτελέσματος²⁸⁹, έτρεφε ανέκαθεν το ανάλογο διαγνωστικό ενδιαφέρον. Γι' αυτό οι πολιτικώς επικεφαλής, οι κάθε είδους ηγέτες και όσοι γενικά καλούνταν να χαράξουν καθοριστική πορεία στα κοινά ενδιαφέρονταν για την πρόβλεψη του μέλλοντος, σχετικά με την έκβαση μιας οποιασδήποτε επιλογής τους στην ανάληψη πολιτικής δράσης ή στην εκκίνηση μιας πολεμικής επιχείρησης²⁹⁰. Η «πρόβλεψη» καθαυτή μπορούσε να είναι το αποτέλεσμα ενός θεσμοποιημένου τελετουργικού, στην απόληξη του οποίου λαμβάνονταν οι αποφάσεις περί του πρακτέου στο παρόν για το μέλλον. Η θεωρία του Stearns, μνεία της οποίας γίνεται παρακάτω, ενδιατρίβει γύρω από το αν πράγματι μπορεί η Ιστορία να προβλέψει το μέλλον μέσω της αιτιότητας, δηλαδή, αν μπορεί να αποκαλύψει -δίκην επιστημονικού πειράματος- μια μόνη αλήθεια ως αποτέλεσμα κάθε φορά που συμβαίνει ένα γεγονός, με άλλα λόγια αν τα ίδια αίτια οδηγούν και καταλήγουν στο ίδιο

²⁸⁸ Θουκ. *Ιστ.* [Α.22]: «όσοι δὲ βουλήσονται τῶν τε γενομένων τὸ σαφὲς σκοπεῖν καὶ τῶν μελλόντων ποτὲ αὐτὴς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τοιούτων καὶ παραπλησίων ἔσσεσθαι, ὠφέλιμα κρίνειν αὐτὰ ἀρκούντως ἔξει...»: όσοι θελήσουν να εξετάσουν την ακρίβεια εκείνων που συνέβησαν και όσων πρόκειται να συμβούν στο μέλλον παρόμοια ή ακόμη και παραπλήσια σύμφωνα με την φύση του ανθρώπου, οι ίδιοι θα κρίνουν ως ωφέλιμα όσα γράφονται εδώ.»

²⁸⁹ Λεντάκης, Α., «Μαγεία και Μαντική», (1996): «Η αυξημένη παρατηρητικότητα του ανθρώπου, τον οδήγησε στην ανακάλυψη της έννοιας του χρόνου και της αιτιακής αλληλουχίας και διασύνδεσης των φαινομένων μέσα στο χρόνο. Η ικανότητα και δυνατότητα πρόβλεψης τακτά επαναλαμβανόμενων φαινομένων, οδήγησε κατ' αρχή στη ψυχολογική ανάγκη πρόβλεψης και γνώσης του μέλλοντος, που τόσο ζωτική σημασία έχει για τον άνθρωπο. Αλλ' όχι μόνο του μέλλοντος. Αφού μπορεί να γνωρίζεται το μέλλον (δηλ. το άγνωστο), με τον ίδιο τρόπο θα μπορεί να γνωρίζεται και το παρελθόν και το παρόν. Ο θεμέλιος λίθος της ιδεολογίας της μαντείας είναι αναντίρρητα ο νόμος της αιτιότητας, σύμφωνα με τον οποίο για κάθε πράγμα υπάρχει η αιτία που το προκάλεσε, οπότε και η πρόγνωση καθίσταται δυνατή, εφόσον κάποιος μπορέσει να διαγνώσει τις διασυνδέσεις των αιτίων, όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Πλούταρχος». Περιοδικό Αρχαιολογία, τεύχος 20, σελ. 16-26, τεύχος 20, σελ. 16-26, Αυγούστου 1996.

²⁹⁰ Βλ. προοίμιο της Margaret Atwood (από το ποίημα "The Loneliness of the Military Historian" στο Friedman, L., (2017), "The future of War: a history", Public Affairs: « Το επιτήδευμά μου είναι το θάρρος και οι θηριωδίες. Τα κοιτάζω και δεν καταδικάζω. Καταγράφω τα πράγματα όπως έγιναν, όσο μπορεί κανείς να τα θυμάται. Δεν ρωτάω το γιατί, επειδή τις πιο πολλές φορές είναι τα ίδια. Οι πόλεμοι συμβαίνουν επειδή αυτοί που τους ξεκινούν νομίζουν ότι θα νικήσουν».

αποτελεσμα. Δεδομένου ότι το ιστορικό γεγονός δεν μπορεί να επαναλαμβάνεται²⁹¹, συνακόλουθα δεν μπορεί να γίνει δεκτή η επανάληψη και άρα η λογικομαθηματικώς ασφαλής πρόβλεψη στην Ιστορία. Ο λόγος οφείλεται στο ότι το ιστορικό γεγονός δεν κείται εκτός χρόνου έτσι, ώστε η αδυναμία του ανθρώπου να επιζήσει μέσα σε κόσμο χωρίς συνεννόηση με τους άλλους εξαιτίας γεωγραφικών και πολιτισμικών διαφορών και ταυτοτήτων να χρειάζεται την κατά τη γνώμη μας αποδοκιμαστέα και απλουστευτική, άρα και απορριπτέα προσφυγή -εξαιτίας της επιστημονικής θεμελίωσής της- στην δήθεν επανάληψη της Ιστορίας²⁹².

²⁹¹ Πρβλ. Αριστοτ. *Μετά τά Φυσικά* [1010a,10]: «ἔτι δὲ πᾶσαν ὀρῶντες ταύτην κινουμένην τὴν φύσιν, κατὰ δὲ τοῦ μεταβάλλοντος οὐθὲν ἀληθεύμενον, περὶ γε τὸ πάντη πάντως μεταβάλλον οὐκ ἐνδέχεσθαι ἀληθεύειν. [10] ἐκ γὰρ ταύτης τῆς ὑπολήψεως ἐξήνθησεν ἡ ἀκροτάτη δόξα τῶν εἰρημένων, ἡ τῶν φασκόντων ἡρακλειτίζειν καὶ οἷαν Κρατύλος εἶχεν, ὅς τὸ τελευταῖον οὐθὲν ᾤετο δεῖν λέγειν ἀλλὰ τὸν δάκτυλον ἐκίνει μόνον, καὶ Ἡρακλείτῳ ἐπέτιμα εἰπόντι ὅτι δις τῷ αὐτῷ ποταμῷ οὐκ ἔστιν ἐμβῆναι: αὐτὸς [15] γὰρ ᾤετο οὐδ' ἄπαξ».

²⁹² Βλ. Σχετικά σελ. 59-60 Stuart Hall and Paul Du Gay, (1996) “Questions of Cultural Identity”, SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi : « Η ιδέα ότι η Ιστορία επαναλαμβάνεται, όπως συχνά λαμβάνεται ως δήλωση της ιστορικής αιτιοκρατίας συχνά αναδύεται στο πλαίσιο ελεύθερων συζητήσεων, ιδίως όταν αποτυγχάνει η συναίνεση και όταν οι συνέπειες της πολιτισμικής ασυμμετρίας μετατρέπουν τον κόσμο σε δύσκολο μέρος. Τέτοιες στιγμές, ωστόσο, το παρελθόν δεν οράται σαν κάτι που επιστρέφει με μυστηριώδη ακρίβεια για να καταστήσει το γεγονός αχρονικό και την αφήγησή του διαφανή. Μήπως τα βγάζουμε πέρα καλύτερα με την πραγματικότητα ως προς το να είμαστε σύγχρονοι με τις συγκρούσεις και με τις κρίσεις της, τις απώλειες και τα τραύματά της αποδίδοντας στην Ιστορία μια μακρά μνήμη, την οποία διακόπτουμε ή πλήττουμε με την ίδια μας την αμνησία; Πώς λοιπόν επιτρέψαμε στους εαυτούς μας να λησμονήσουν, αναρωτιόμαστε σιωπηρά, ότι η εθνικιστική βία ανάμεσα στους Χίντου και του Μουσουλμάνους κρύβεται κάτω από το πετσί της κοσμικής σύγχρονης Ινδίας; Δεν θα έπρεπε να έχουμε «θυμηθεί» ότι οι παλιές βαλκανικές φυλές θα δημιουργούνταν πάλι; Οι ερωτήσεις αυτές δίνουν έμφαση σε μια παρατήρηση που αποβαίνει βαθμιαία ως συνηθισμένη: η άνοδος των θρησκευτικών «φονταμενταλισμών», η εξάπλωση των εθνικιστικών κινημάτων, οι επαναπροσδιορισμοί των διεκδικήσεων φυλής και εθνικότητας, υποστηρίζεται ότι μας έχουν γυρίσει πίσω, σε ένα προγενέστερο ιστορικό κίνημα, σε μια αναζωπύρωση ή μια αναπαράσταση αυτού που ιστορικοί έχουν αποκαλέσει ο μακρὺς 19ος αιώνας. Κάτω από αυτά κρύβεται μια βαθύτερη ανησυχία, ένας φόβος, ότι δηλαδή η μηχανή του κοινωνικού μετασχηματισμού δεν είναι πλέον αυτή που εμπνέεται από την ελπίδα της γέννησης μιας κοινής δημοκρατικής κουλτούρας. Έχουμε μπει σε μία ανήσυχη εποχή ταυτότητας, όπου η απόπειρα να απομνημονεύσουμε τον χαμένο χρόνο και να διεκδικήσουμε χαμένους τόπους δημιουργεί μια κουλτούρα απολύτως αντίθετων «ομάδων συμφερόντων» ή κοινωνικών κινημάτων. Εδώ η υπαγωγή μπορεί να είναι ανταγωνιστική και αμφιλεγόμενη. Η αλληλεγγύη μπορεί να είναι μόνο περιστασιακή και με συγκεκριμένη στρατηγική· η κοινότητα συχνά διαπραγματεύεται μέσω της «έκτακτης ανάγκης» των κοινωνικών συμφερόντων και των πολιτικών ισχυρισμών. Αφηγήσεις της ιστορικής ανασυγκρότησης μπορεί να απορρίψουν τέτοιους μύθους κοινωνικού μετασχηματισμού· η κοινή μνήμη μπορεί να αναζητήσει τις δικές της έννοιες μέσα μια αίσθηση της αιτιότητας από κοινού με την ψυχανάλυση, που διαπραγματεύεται η επανάληψη της εικόνας του παρελθόντος, διατηρώντας παράλληλα ανοικτό το ζήτημα του μέλλοντος. Η σημασία μιας τέτοιας αναδρομής έγκειται στην ικανότητά της να επανεγγράφει το παρελθόν, να το ενεργοποιεί εκ νέου, να το μεταφέρει, να το επανεντοπίζει, να το ανανοηματοδοτεί. Ακόμη σημαντικότερο, δεσμεύει την κατανόησή μας για το παρελθόν και την επανεμφάνει που κάνουνε για το μέλλον με αρχές «επιβίωσης» που μας επιτρέπουν να λειτουργούμε μέσα από το παρόν. Και μια τέτοια επεξεργασία ή εξάσκηση μας απελευθερώνει από την αιτιοκρατική θέση της ιστορικής επανάληψης του αναποφεύκτου. Μας δίνει τη δυνατότητα να διαβούμε αυτό το δύσκολο όριο, την ενδιάμεση εμπειρία ανάμεσα σε αυτό που αντιλαμβανόμαστε ως την εικόνα του παρελθόντος και σε αυτό που στην πραγματικότητα συνδέεται στενά με την παρέλευση του χρόνου και μαζί με το πέρασμα των νοημάτων».

Ο Γιανναράς²⁹³ σχετικά προτείνει τρεις τάσεις αιτιοκρατικών θεωρήσεων στις κοινωνικές επιστήμες, μεταξύ αυτών και στην Ιστορία:

Σύμφωνα με την πρώτη κάθε κοινωνική εξέλιξη ακολουθεί αντικειμενικούς και απαρέγκλιτους νόμους εντελώς ανάλογους με τους νόμους που διέπουν τη φυσική γενικότερα και βιολογική ειδικότερα πραγματικότητα. Όλα τα κοινωνικά φαινόμενα καθορίζονται αυστηρά από αιτίες που η επενέργειά τους εκφράζεται μέσα από τους νόμους της κοινωνικής εξέλιξης, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι μέσα στα όρια αυτής της νομοτέλειας οι πράξεις κάθε ατόμου είναι απόλυτα προβλέψιμες, αλλά ότι το άτομο ενεργεί χωρίς να μπορεί να υπερβεί την οριακή κοινωνική νομοτέλεια ή να την αναιρέσει.

Σύμφωνα με την δεύτερη τάση οι ανθρώπινες πράξεις και αποφάσεις καθορίζονται από φυσικοχημικά αίτια, αλλά παράλληλα είναι εξαρτημένες από τους όρους λειτουργίας του κοινωνικού συστήματος που ο ίδιος το θεωρεί «ως τον μύχιο πυρήνα του ψυχισμού ή της συνείδησης». Ο προκαθορισμός αυτός της ανθρώπινης μονάδας δεν αποκλείει υποκειμενικές διεργασίες που «εκφράζονται στον κοινωνικό χώρο ως ποικιλία διαφοροποίησης κριτηρίων και απόψεων. Αλλά η ποικιλία αυτή είναι απρόβλεπτη μόνο στο ποσοστό που το υποκείμενο αδυνατεί να γνωρίζει όλα τα στοιχεία που το καθορίζουν, γι' αυτό και βιώνει τη δημιουργία και χρήση υποκειμενικών κριτηρίων ως ελευθερία, ενώ πρόκειται για ψευδαίσθηση ελευθερίας».

Σύμφωνα με την τρίτη η ορθολογική διασάφηση αιτίου που συνδέεται με συγκεκριμένο αποτέλεσμα μπορεί να διασφαλίσει την επιστημονικά βέβαιη πρόβλεψη στις θετικές και στις κοινωνικές επιστήμες: κάθε αιτία Α προκαλεί πάντα το αποτέλεσμα Β. Ο Popper διατυπώνει εδώ με σαφήνεια τα εξής : «Κανένας λόγος δεν υπάρχει που να μας κάνει να πιστεύουμε ότι η κοινωνική επιστήμη μόνη απ' όλες τις επιστήμες είναι σε θέση να κάνει πραγματικότητα το πανάρχαιο όνειρο: να μας αποκαλύψει τι μας επιφυλάσσει το μέλλον. Αλλά η πίστη στην επιστημονική μαντική δεν βασίζεται στον ντετερμινισμό μονάχα· το άλλο θεμέλιό της είναι η σύγχυση ανάμεσα στην επιστημονική πρόρρηση, όπως τη γνωρίζουμε από τη φυσική ή την αστρονομία και στη μεγάλη εμβέλεια ιστορική προφητεία, η οποία προλέγει σε ευρύτατες γραμμές τις κύριες τάσεις της μελλοντικής ανάπτυξης της κοινωνίας». Ο Popper υποστηρίζει περαιτέρω ότι δεν μπορεί να υπάρχουν ιστορικοί νόμοι²⁹⁴, γιατί μεταξύ άλλων τα δεδομένα της ιστορίας είναι περιορισμένα και δεν μπορούν να επαναληφθούν ή να

²⁹³ Γιανναράς, Χ., (2006): 62-63.

²⁹⁴ Popper, K., (1982): 390.

ενεργοποιηθούν κατά βούληση επειδή έχουν συλλεγεί με μέθοδο και οπτική εκ των προτέρων διαμορφωμένες και εμποτισμένες στην υποκειμενικότητα των ενδιαφερόντων και της παιδείας του προσώπου που τα κατέγραψε. Οι αποκαλούμενες «πηγές» της ιστορίας περιέχουν γεγονότα που τελούν σε αντιστοιχία με θεωρίες που έχουν προσυλληφθεί και άρα δεν μπορούν να ελεγχθούν χωρίς περισσότερα τεκμήρια. Τις αποκαλεί «γενικές ερμηνείες» που χαρακτηρίζονται από δυναμική και -κατ' αντιδιαστολή προς τις επιστημονικές θεωρίες- είναι εμπειρικά διαπιστώσιμες. Στο πλαίσιο αυτό η Βόγλη προικίζει την άποψη αυτή με την θέση ότι ο ιστορικός δεν είναι μάντης ούτε προφήτης, αλλά ούτε κριτής που προσπαθεί να ανασύρει από το παρελθόν κατηγορίες και διαφορισμούς «καλών και κακών», «πολιτισμένων και απολίτιστων», «ανώτερων και κατώτερων»²⁹⁵. Κατ' αντιστοιχία το παρελθόν δεν είναι νομοπαραγωγικός μηχανισμός ούτε προσφέρεται για προβλέψεις του μέλλοντος και βέβαια η ιστορία δεν αποτελεί συνταγή αποσόβησης ή επίλυσης προβλημάτων.

Ανάλογα με τον χρόνο και τον τόπο είναι πάμπολλες οι αναφορές στη μαντική τέχνη και στις μεθόδους που χρησιμοποιούσαν όσοι «προικισμένοι» προέβλεπαν το μέλλον: πρόσωπα με ιδιαίτερες ικανότητες, καθένα με το δικό του «ιερό», «εξωκοσμικό», μεταφυσικό χάρισμα, καλούνταν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στους πολιτικούς και στρατιωτικούς ηγέτες. Όσοι μάλιστα εθεωρούντο ως χαρισματικοί χρησιμοποιούσαν την ιστορική καταγραφή, γιατί εστίαζαν ή έστω προσανατολίζονταν σε ένα συλλογιστικό σχήμα που αναδείκνυε, αν όχι μια πλήρη εξήγηση, τουλάχιστον έναν αιτιώδη σύνδεσμο μεταξύ γεγονότων του παρελθόντος και του μέλλοντος²⁹⁶. Η πρόβλεψη του μέλλοντος αποτελούσε πρακτικά τρόπο προληπτικού μέτρου και προφύλαξης του ατόμου ή της ομάδας από καθετί αρνητικό ή καταστρεπτικό.

Ο Stearns καταγράφει τρεις τρόπους με τους οποίους φέρεται η Ιστορία να είναι μέσο πρόβλεψης του μέλλοντος: Ο πρώτος συμπυκνώνεται στη φράση «η Ιστορία επαναλαμβάνεται» ή «όσοι δεν γνωρίζουν το παρελθόν είναι καταδικασμένοι να

²⁹⁵ Βόγλη, Ε., (2015): 239.

²⁹⁶ Πρβλ. στη θεωρία της νομικής επιστήμης την αρχή της αιτιώδους συνάφειας (ή αιτιώδους συνδέσμου) που αφορά στη σχέση μεταξύ αιτίου και αποτελέσματος: στο Ποινικό Δίκαιο ορίζεται ως ο αντικειμενικός αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της συμπεριφοράς του δράστη και του απαξιούμενου από τον νόμο αποτελέσματος. Είναι δηλαδή στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος. Δηλαδή, η ποινική θεωρία για την αιτιώδη συνάφεια, όπως και η ιστορία, δεν ασπάζεται τα περί εφαρμογής της αιτιότητας των φυσικών επιστημών. Στο Αστικό Δίκαιο εξάλλου ως αιτιώδης συνάφεια νοείται η σχέση μεταξύ αιτίας και αποτελέσματος -μεταξύ του νόμιμου λόγου ευθύνης και της ζημίας- και είναι προϋπόθεση της θεμελίωσης ευθύνης προς αποζημίωση. Ενδεικτικά η απόφαση ΑΠ 1329/2018, Ποινική Δικαιοσύνη, Τεύχος 11/2019, Νοέμβριος 2019, Νομοθεσία, Νομολογία, Θεωρία & Πράξη του Ποινικού Δικαίου.

ξαναζήσουν»· ο δεύτερος αφορά στην πεποίθηση σχετικά με τη λεγόμενη ιστορική ρήξη ή διάσπαση (disruption), ότι δηλαδή ένα επερχόμενο γεγονός ως δύναμη μπορεί να αλλάξει ριζικά τον ρου της Ιστορίας και το ίδιο μέλλον· ο τρίτος τρόπος πρόβλεψης αφορά σε τάσεις της πρόσφατης Ιστορίας που πιθανολογούνται ως ικανές να συνεχιστούν στο μέλλον. Ο τελευταίος θα μπορούσε, πάντα σύμφωνα με τον Stearns, να θεωρηθεί ως ο πιο συχνά ακριβής. Αναλυτικότερα, ο πρώτος τρόπος πρόβλεψης αφορά σε κύκλους και αναλογίες. Θεωρείται έτσι ότι καθετί που συνέβη στο παρελθόν θα μπορούσε αργότερα να επαναληφθεί. Η άποψη αυτή πιθανώς είναι προσδεδεμένη στο σχήμα της ανακύκλησης των εποχών του έτους και σε θρησκευτικές αντιλήψεις και δοξασίες, αλλά φαίνεται να εξηγεί και την καθιέρωση της δυναστείας ως τρόπου ανάδειξης του ηγέτη-αυτοκράτορα. Ο Κινέζος σοφός Mencius (ή Mengzi, 370-289 π.Χ.) υποστήριζε ότι κάθε πεντακόσια χρόνια ένας «αληθινός βασιλιάς» επρόκειτο να γεννιέται στην Κίνα. Παρόμοια είναι η πίστη των Μάγιας στον πλήρη έλεγχο του χρόνου από τους θεούς σε κοσμικούς κύκλους και την συνακόλουθη επεμβατική τους δράση στα ανθρώπινα πράγματα. Στη Δυτική Ευρώπη γίνεται ειδικά λόγος για την ιστορική αναλογία ως μέσου πρόβλεψης του μέλλοντος: η ανάκληση καταστάσεων ή ιχνογραφημάτων της μνήμης από το παρελθόν σε συνάρτηση με νέες καταστάσεις ή εξελίξεις των πραγμάτων μπορεί να οδηγήσει στο αναλογικό συμπέρασμα, αναφορικά με το αν μπορεί να επαναληφθεί ή να αποφευχθεί μια πράξη του παρελθόντος, προκειμένου να σημειωθεί αίσια έκβαση στο μέλλον. Πάντα σύμφωνα με τον Stearns, η αναλογική σκέψη ως μέθοδος πρόβλεψης του μέλλοντος στην Ευρώπη της Αναγέννησης εστίαζε στα ιστορικά ίχνη που κατέλιπε ο κλασικός κόσμος. Πράγματι εξέχοντες ερευνητές του 20ού αιώνα στον Δυτικό Κόσμο υιοθέτησαν την άποψη ότι μελετώντας ιστορικά γεγονότα, κυρίως της κλασικής αρχαιότητας θα μπορούσαν όχι ακριβώς να προβλέψουν, αλλά να ανεύρουν στις δομές αυτές μια αίσθηση του τι θα ήταν δυνατό να λειτουργήσει αποτελεσματικά μέσα σε συνθήκες αβεβαιότητας. Γι' αυτό ακόμη και σήμερα, η εκπαίδευση στρατιωτικών ηγητόρων περιλαμβάνει τη μελέτη της Ιστορίας²⁹⁷. Στον 20ό αιώνα ερευνητικές ανησυχίες επικεντρώνονταν στην πτώση

²⁹⁷ Βλ. ενδεικτικά τον Οργανισμό της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων (Π.Δ. 50/2018, ΦΕΚ 92/Α/30-5-2018), άρθ.4§5 περ. 7, άρθ. 8 τα αντικείμενα: Νεότερη Ελληνική Ιστορία, Σύγχρονη Ιστορία, Στρατιωτική Ιστορία - Ανάλυση Στρατιωτικών Επιχειρήσεων. Επίσης βλ. Οδηγό Σπουδών (σελ.43-44 της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων ακαδημαϊκού έτους 2020-2021, όπου η ιστορία κατατάσσεται πρώτη από κάθε άλλο γνωστικό αντικείμενο στον οικείο πίνακα περιλαμβάνοντας μεταξύ άλλων το θέμα: «Πόλεμος και Πολιτισμός, Ηρόδοτος – Θουκυδίδης».

https://sse.army.gr/sites/sse.army.gr/files/attachments/odigos_proptyhiakon_spydon_2020-21_teliko.pdf (προσπελάστηκε: 25-09-2020).

της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας προκειμένου να εξαγάγουν συμπεράσματα σχετικά με το αν ο Δυτικός Κόσμος εμφάνιζε αναλογικά ιστορικά συμπτώματα παρακμής. Ωστόσο, η χρησιμοποίηση του παρελθόντος ως μέσου πρόβλεψης του μέλλοντος με την θεωρία των κύκλων²⁹⁸ και ακριβέστερα της αναλογικής ανακύκλησης των ιστορικών δομών, με κάποιες εξαιρέσεις ²⁹⁹ δεν έχει σήμερα πολλούς επιστημονικούς οπαδούς, επειδή στηρίζεται σε υποθετικά σχήματα και άρα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως ιδιαίτερα γόνιμη και αποδοτική³⁰⁰.

²⁹⁸ Κουλουμπής, Θ., (2008) : 295-297. Οι κύκλοι της ιστορίας- είναι μια προσέγγιση ίσως η πιο ενδιαφέρουσα από φιλοσοφική άποψη, αλλά ταυτόχρονα είναι αυτή που η εξέτασή της γίνεται δυσκολότερη από την εξέταση κάθε άλλης θεωρίας. Αναφερόμενος ειδικά στον πόλεμο ο βρετανός ιστορικός Arnold J. Toynbee «τελειοποίησε μια κυκλική θεωρία της ιστορίας: η παρακμή ενός πολιτισμού γίνεται για πρώτη φορά φανερή όταν οι δεοντολογικές διαστάσεις της κουλτούρας του αρχίζουν να χάνουν την ενοποιητική ικανότητά τους και αρχίζουν να εκδηλώνονται εσωτερικές ταραχές. Η Αρχαία Ελλάδα (κατά τον τέταρτο αιώνα π.Χ.) και η Αναγεννησιακή Ιταλία, δύο αρκετά προηγμένοι πολιτισμοί, έπεσαν θύματα των εσωτερικών συγκρούσεων και υπέκυψαν ακολούθως σε ανώτερους στρατιωτικο-πολιτικούς οργανισμούς τη Μακεδονική Αυτοκρατορία και τη δυναστική Γαλλία, αντιστοίχως. Γράφοντας σχεδόν πριν από έξι αιώνες, ο Άραβας φιλόσοφος Ιμπν Χαλντούν (1332-1406) πρότεινε μια πρώιμη και μη-Δυτική εκδοχή της κυκλικής θεωρίας. Διαίρεσε τις κοινωνίες σε στατικές και νομαδικές. Οι στατικές (μόνιμα εγκατεστημένες) αποκτούν ρίζες σε έναν τόπο και δημιουργούν πολιτισμό και κουλτούρα, αλλά τελικά γίνονται μαλακές και αποτελούν εύκολο στόχο για τους σκληρούς και βάρβαρους νομαδικούς εισβολείς. Σύμφωνα με τον ίδιο σκοπός του πολιτισμού είναι και η δημιουργία μιας ιδιαίτερης κουλτούρας για τον μόνιμα εγκατεστημένο λαό και η άνεση της ζωής. Όταν ο πολιτισμός πραγματοποιεί τον σκοπό του αυτό, στρέφεται προς τη διαφθορά και αρχίζει η πορεία προς τα γηρατεία, όπως συμβαίνει και με τη φυσική ζωή των ζωντανών οργανισμών. Μια άλλη κυκλική θεωρία της ιστορίας πρότεινε ο Sorokin που διαίρεσε τους πολιτισμούς σε ιδεατούς και αισθησιακούς. Ο νόμος στον ιδεατό πολιτισμό έχει θεϊκή προέλευση και αντιπροσωπεύει παγκόσμια ηθικά πρότυπα, που γεννούν τα μέλη της κοινωνίας. Η αναζήτηση της απόλαυσης, σε συνδυασμό με μια εσωτερική ανησυχία, ουσιαστικά αντικαθιστά τον ιδεατό με τον αισθησιακό νόμο. Ο νόμος αυτός βασίζεται στην ωφελμιστική αρχή, σύμφωνα με την οποία τα άτομα πρέπει να είναι ένα μέσο για την παραγωγή της μεγαλύτερης δυνατής απόλαυσης και του ελάχιστου δυνατού πόνου. Απέναντι στην απαίτηση για πραγματικά νομικά πρότυπα, οι παγκόσμιες αξίες παραχωρούν τη θέση τους στον ηθικό σχετικισμό. Στο εσωτερικό, η μετάβαση αυτή προκαλεί εμφύλιο πόλεμο, ενώ διεθνώς, αυξάνεται η συχνότητα των πολέμων. Ένα διεθνές σύστημα που κυριαρχείται από αισθησιακούς πολιτισμούς, χαρακτηρίζεται από μια αέναη πολεμική κατάσταση. Η παρατεταμένη αυτή κρίση γίνεται ένα αφόρητο μαρτύριο, που γεννά την ανάγκη της κοινωνίας για ηθική αναζωογόνηση. Ιστορικά, οι αναζωογονήσεις αυτές έπαιρναν συνήθως τη μορφή επαναστατικών κινημάτων. Η πολιτική και κοινωνική αναστάτωση που ακολουθούσε, εδραίωνε και πάλι τον ιδεατό χαρακτήρα του νόμου και ταυτόχρονα την ειρήνη τόσο στην εσωτερική όσο και στη διεθνή σφαίρα. Σταδιακά πραγματοποιείται μια νέα μετάβαση από τις ιδεατές στις αισθησιακές αξίες και ο κύκλος αυτός επαναλαμβάνεται. Οι επικριτές της κυκλικής θεωρίας της ιστορίας και ιδίως αυτοί που ασκούν έντονη κριτική στον ισχυρισμό ότι οι διεθνείς πόλεμοι αυξάνονται καθώς οι πολιτισμοί προχωρούν μέσα από μια διαδικασία παρακμής και διάλυσης, τονίζουν ότι η προσπάθεια οργάνωσης της ανθρώπινης ιστορίας σε ένα πρότυπο ανόδου και πτώσης είναι, σε μεγάλο βαθμό, απλώς μια εικασία. Πράγματι, αρκετοί ιστορικοί αμφισβητούν την ύπαρξη “προτύπων” στην ιστορία και αμφιβάλλω αν στην διαδρομή της ανθρωπότητας υπάρχει πρόοδος από το ένα στάδιο διάδρασης σε ένα άλλο. Αν και τα αφηρημένα αυτά επιχειρήματα έχουν ενδιαφέρον, για την ώρα είναι απίθανο να δώσουν συστηματική καθοδηγητική βοήθεια σε όσους ασκούν την τέχνη της πολιτικής».

²⁹⁹ Αντίθετη γνώμη έχει σχετικά ο Trompf , W.G, (1974): «Η άποψη ότι η Ιστορία επαναλαμβάνεται θεωρείται συχνά ως χαρακτηριστικά ελληνική και γενικά συνδέεται με μια γενική πεποίθηση στους κοσμικούς και κοινωνικούς κύκλους. Είναι επομένως φυσικό να ξεκινήσουμε την έρευνά μας με τον ελληνικό κύκλο. Η ιδέα ότι η Ιστορία επαναλαμβάνεται ωστόσο είναι ευρύτερη από την κυκλική της διαμόρφωση. Περιλαμβάνει έννοιες όπως αντίποινα, αναγέννηση, αναπαράσταση, ακόμη και μίμηση».

³⁰⁰ Οι Reinhart και Rogoff (2009) , σελ. 290 στο : «This Time is different- Eight Centuries of Financial Folly, Είναι άλλη αυτή η εποχή -Οκτώ αιώνες οικονομικής τρέλας», όπου αναλύουν ιστορικά

Ο δεύτερος τρόπος, σύμφωνα με τον Stearns, με τον οποίο είναι δυνατόν η Ιστορία να θεωρηθεί ότι προβλέπει το μέλλον, είναι αυτός της απότομης διακοπής της ιστορικής ακολουθίας (disruption). Η θεωρία αυτή ασπάζεται την άποψη ότι η πορεία των ιστορικών πραγμάτων μπορεί να διακόπτεται κάποτε απότομα και να αλλάζει αιφνιδιαστικά κατεύθυνση κατά τρόπο τέτοιο, ώστε το παρελθόν να μην αποβαίνει μέσο πρόβλεψης του μέλλοντος, αλλά περισσότερο μέθοδος μέτρησης του βαθμού έντασης της ιστορικής μεταβολής. Διαμορφώνεται εδώ η θεωρία αυτή διατυπωμένη από δύο διαφορετικές οπτικές γωνίες, τη θρησκευτική και την κοσμική: η πρώτη μάλιστα με εστία γένεσης τη Μέση Ανατολή, όπου οι προφητείες της Εβραϊκής θρησκείας -είτε προ είτε μετά Χριστόν- χωρίς να είναι πάντοτε ακριβείς στη πρόβλεψή τους εισήγαγαν την έλευση του Μεσσία με ιστορικές αναφορές για το επί Γης Βασίλειο του Θεού, το οποίο επρόκειτο να δημιουργηθεί αιφνιδίως ως αποτέλεσμα μιας άνωθεν θεϊκής επέμβασης στα ανθρώπινα. Το Ισλάμ εξάλλου περιλαμβάνει στη δογματική του την πεποίθηση ότι πρόκειται να έρθει η Ημέρα της Κρίσεως. Η χριστιανική θρησκεία επίσης πιστεύει στη Δευτέρα Παρουσία³⁰¹ του Χριστού, που θα αναδιαμορφώσει τα πάντα στον κόσμο χωρίς να είναι γνωστή στον άνθρωπο η ακριβής χρονική στιγμή που πραγματοποιηθεί. Στο ίδιο πλαίσιο γίνονταν προφητικές αναφορές στην Καινή Διαθήκη και στην Αποκάλυψη του Ιωάννη. Κατά τον Μεσαίωνα χριστιανοί διανοητές κατέγραφαν την Ιστορία έτος προς έτος χωρίς να εστιάζουν την προσοχή τους στο μέλλον, αλλά η ροή των πραγμάτων άλλαξε μεταξύ του 12^{ου} και του 13^{ου} αιώνα, τότε δηλαδή που φάνηκε να διασηματίζεται ένα νέο στοιχείο αναφορικά με τις προβλέψεις και το μέλλον. Η αλλαγή απαιτούσε μια πιο ισχυρή αίσθηση του χρόνου εντός του βιβλικού πλαισίου με τη συνδυασμένη χρήση της Ιστορίας και της αριθμολογίας. Αφυπνιζόταν το ενδιαφέρον για τα Μαθηματικά εξαιτίας των μελετών των Αράβων και της ανάκτησης σχετικού μορφωτικού υλικού από την Αρχαία Ελλάδα. Οι χρονογράφοι άρχισαν να

προηγούμενα και αναλογίες για την παγκόσμια οικονομία προσεγγίζοντας την Ιστορία των οικονομικών κρίσεων στις ποικίλες τους όψεις αναφέρουν: «Η εποχή αυτή μπορεί να μοιάζει διαφορετική, αλλά μια προσεκτικότερη ματιά δείχνει πως δεν είναι. Κατά τρόπο ενθαρρυντικό η Ιστορία πράγματι δείχνει προειδοποιητικά στοιχεία που οι εφαρμοστές της πολιτικής μπορούν να αντιληφθούν για να εκτιμήσουν τους κινδύνους, αρκεί να μην μεθύσουν πολύ με τις επιτυχίες τους που βασίζονται σε φούσκες χρέους και να πουν ό,τι αιώνες τώρα λένε οι προκάτοχοί τους: «Είναι άλλη αυτή η εποχή». Οι ίδιοι επίσης τονίζουν: «Το βασικό μας μήνυμα είναι απλό : εδώ είχαμε βρεθεί ξανά. Άσχετα με το πόσο διαφορετική φαίνεται να είναι η τελευταία οικονομική φρενίτιδα ή κρίση συνήθως υπάρχουν αξιοσημείωτες ομοιότητες με πείρα από το παρελθόν από άλλες χώρες και από την Ιστορία. Το να αναγνωρίζουμε αυτές τις αναλογίες και τα προηγούμενα αποτελεί ένα ουσιαστικό βήμα προς τη βελτίωση του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος τόσο στο να μειώσουμε το ρίσκο μελλοντικών κρίσεων, όσο και να διαχειριστούμε τις καταστροφές όταν συμβαίνουν».

³⁰¹ Πρβλ. Σύμβολον της Πίστεως: «Καί πάλιν ἐρχόμενον μετά δόξης κρῖναι ζῶντας καί νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος».

κατηγοριοποιούν τον αριθμό των στρατιωτών, ενώ στις ιταλικές πόλεις κατέγραφαν στατιστικά στοιχεία. Μεταξύ άλλων για πρώτη φορά στην Ιστορία η Καθολική Εκκλησία γιόρταζε την έλευση του 14^{ου} αιώνα με το Ιωβηλαίο βασισμένη σε ημερολογιακό γεγονός. Παράλληλα όμως εμφανιζόταν μια ζωνή χριστιανική υποκουλτούρα, σύμφωνα με την οποία μια θεϊκή επέμβαση επρόκειτο να διακόψει τον φυσιολογικό ρου της Ιστορίας διαμέσου πολιτικών ανατροπών ή και φυσικών καταστροφών. Κατά τον 12ο αιώνα θεολόγοι είχαν ήδη προβεί σε εικονολογίες και προβλέψεις σχετικά με την έλευση του Αντιχρίστου, η οποία σύμφωνα με το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο επρόκειτο να συμβεί πριν την Ημέρα της Κρίσεως. Πρώτος ο Ιωακείμ της Φιόρε (γεννημένος το έτος 1130 περ.) διατύπωσε τη θεωρία του, αυτή των τριών ιστορικών περιόδων που αντιστοιχούν στο ιστορικό ανάπτυγμα της Αγία Τριάδας, χρησιμοποιώντας τις υποδιαιρέσεις του ημερολογίου ως βάσεις πρόβλεψης του μέλλοντος και υπολογίζοντας για κάθε περίοδο σαράντα γενεές. Με τη συλλογιστική του αυτή η έλευση του Αντιχρίστου επρόκειτο να συμβεί μεταξύ των ετών 1256 και 1260³⁰². Ο αρχιεπίσκοπος Wulfstan επίσης στο York της Αγγλίας το έτος 1014, αναφέρει ο Giddens³⁰³, σε ομιλίες του για το τέλος του κόσμου προέβαλλε μια εσχατολογική θεώρηση για την πορεία και την μελλοντική κατάληξη των γεγονότων. Η παράδοση ωστόσο των προβλέψεων Αποκάλυψης άνθισε για αρκετούς αιώνες και μέχρι τον 16ο, όταν ο Νοστράδαμος στη Γαλλία άρχισε να εκδίδει βιβλία με προφητικό περιεχόμενο. Ο τελευταίος θεωρείται ως ο πλέον φιλόδοξος προφήτης της νεότερης εποχής, καθώς προσπάθησε να προβλέψει μια μακρά σειρά γεγονότων που εκτείνονται μέχρι το έτος 2000, προειδοποιώντας για φόνους βασιλέων και ηγετών, καταστροφές και μεγάλες ναυμαχίες. Η Μεγάλη Πυρκαγιά του Λονδίνου (1666), η Αμερικανική, αλλά και η Γαλλική Επανάσταση (1776 και 1789 αντίστοιχα), η εισβολή του Χίτλερ στην Πολωνία (1939), ακόμη και η δολοφονία του Κένεντι θεωρούνται ότι συγκαταλέγονται στις προφητείες του. Αν και κατά τον 17ο αιώνα η επιστημονική διάνοηση απώθησε τις προβλέψεις αυτού του είδους, οι χριστιανικές πεποιθήσεις

³⁰² Ο Δρακόπουλος (2015) αναφέρει ότι ο «Ιωακείμ του Φιόρε (1145-1202), προσπάθησε να προσεγγίσει την ιστορική δυναμική με βάση βιβλικά ερμηνευτικά σχήματα. Ο μεσαιωνικός ιστορικός ήταν πεισμένος ότι το πραγματικό νόημα της ιστορίας γινόταν προφανές και ευδιάκριτο όσο η ιστορική πορεία της ανθρωπότητας πλησίαζε προς το τέλος της. Η βιβλική ερμηνευτική της ιστορίας τελειοποιείται στο έργο του Ιωακείμ του Φιόρε (Concordia Veteris ac Novi Testamenti). Σε κάθε πρόσωπο της Αγίας Τριάδος αφιερώθηκε μια περίοδος της ιστορίας: η περίοδος της Παλαιάς Διαθήκης είναι η εποχή του Πατρός, η Καινή Διαθήκη καλύπτει την εποχή του Υιού και Λόγου και η εποχή της εδραίωσης του Ευαγγελίου συνδέεται με την παρουσία του Αγίου Πνεύματος (τρίτη ιστορική εποχή, η έλευση της οποίας προσδιοριζόταν στα 1260)». https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/1880/1/02_chapter_4.pdf

³⁰³ Giddens, A., (2011) «Ο κόσμος των ραγδαίων αλλαγών»- εισαγωγή και επίσης: McGinn B.

σχετικά με τη διακοπή του ρου της Ιστορίας, με μια άνωθεν και άλλως αναπότρεπτη επέμβαση του Θεού, εξακολουθούν να επηρεάζουν την ανθρώπινη κοινωνία μέχρι και τη σύγχρονη εποχή. Παράλληλα με τη θρησκευτική προσέγγιση, η απότομη διακοπή των ιστορικών πραγμάτων οράται ως δυνατή και από τη σκοπιά του κοσμικού, που εμφανίζεται ωστόσο με χαρακτηριστικά που προσομοιάζουν με αυτά της θρησκείας, επειδή γίνεται υποκατάστατο του θεϊκού μια ξεχωριστή δύναμη που πρόκειται να μετασχηματίσει την ομαλή και αναμενόμενη ιστορική εξέλιξη σε μια νέα εποχή.

Ο Stearns μάλιστα με ρητή αναφορά στον Antoine-Nicolas Condorcet και τον Karl Marx επιλέγει τον χαρακτηρισμό τους ως «κοσμικών προφητών». Επισημαίνει επίσης ότι με την επιστημονική φαντασία, ιδίως στο πνεύμα του Jules Verne, που ως συγγραφέας περιλαμβάνει «δίκην προφήτου» στο έργο του μάλλον αισιόδοξες προειδοποιήσεις («Από τη Γη στη Σελήνη», διαστημόπλοια, υποβρύχια, νέες μηχανές) για την έλευση της τεχνολογίας ως παράγοντα που μπορεί να αναμορφώνει δραματικά την Ιστορία στην εξελικτική της πορεία. Το στοιχείο της αισιόδοξης πρόβλεψης του μέλλοντος μέσα από την προσδοκία της απότομης διακοπής του ιστορικού γίνεσθαι φάνηκε κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα να υποχωρεί και να περιπίπτει σε μια συλλογιστική μάλλον απαισιόδοξη. Συντεταγμένες της απότομης διακοπής της Ιστορίας, με την προεκτεθείσα έννοια, υπήρξαν οι δικτατορίες του Χίτλερ και του Στάλιν, οι δύο πολύνεκρες παγκόσμιες πολεμικές συρράξεις και η επακόλουθη περίοδος του ψυχρού πολέμου μέσα στο κλίμα αναμονής ενδεχομένου πυρηνικού ολοκαυτώματος.

Η κοινωνία που δρα και λειτουργεί μέσα από τη χειραγώγηση του ανθρώπινου πνεύματος από τα ηλεκτρονικά και έντυπα μέσα ενημέρωσης, η καταπιεστική εξουσία του κράτους με τη γραφειοκρατική, δεσποτική δομή που συνθλίβει κάθε προσπάθεια ανάκτησης της ατομικής αξιοπρέπειας, η μετατροπή του ανθρώπου σε άβουλο όν και πειθήνιο ρομπότ, η εξάλειψη της ιδιωτικής σφαίρας του ατόμου και η εξουδετέρωση του συναισθήματος³⁰⁴, το ενδίδειν στον άκρατο ηδονισμό, προβλέπονταν ως τα συστατικά στοιχεία της μελλοντικής, νέας εποχής. Μια επίσης καταλυτική παράμετρος

³⁰⁴ Ο George Orwell στο βιβλίο «1984» αναφέρει: «Οι παλιοί πολιτισμοί ισχυρίζονταν ότι ήταν βασισμένοι στην αγάπη ή τη δικαιοσύνη. Ο δικός μας βασίζεται στο μίσος. Στον κόσμο μας δεν θα υπάρχουν άλλα συναισθήματα εκτός από φόβο, οργή, θρίαμβο και αυτοταπείνωση. Θα καταστρέψουμε τα πάντα. Δεν θα υπάρχει νομιμοφροσύνη εκτός από νομιμοφροσύνη στο κόμμα. Δεν θα υπάρχει αγάπη παρά μόνο για τον Μεγάλο Αδελφό. Δεν θα υπάρχει γέλιο εκτός από γέλιο θριάμβου ενάντια σ' έναν νικημένο εχθρό. Δεν θα υπάρχει τέχνη, ούτε λογοτεχνία ούτε επιστήμη. Δεν θα υπάρχει διάκριση ανάμεσα στην ομορφιά και την ασχήμια. Δεν θα υπάρχει περιέργεια ούτε απόλαυση για την πορεία της ζωής. Όλες οι απολαύσεις από τον συναγωνισμό θα καταστραφούν. Αν θες μια εικόνα του μέλλοντος, φαντάσου μια μπότα να ποδοπατάει ένα ανθρώπινο πρόσωπο για πάντα».

για να διακοπεί απότομα η ροή της Ιστορίας θεωρήθηκε μεταπολεμικά στη δεκαετία του '60 η πληθυσμιακή-δημογραφική έκρηξη, όταν εξαιτίας της οι προβλέψεις για το μέλλον περιλάμβαναν παγκόσμια μείωση των αποθεμάτων τροφής και νερού και περιβαλλοντικές καταστροφές. Και πάλι η τεχνολογία και μαζί της η ρομποτική και η γενετική συναρθρώνουν τους μηχανισμούς της απότομης ροής του ιστορικού γίνεσθαι. Στις δεκαετίες του '70 και του '80 προφήτες από τον ακαδημαϊκό χώρο προέβλεπαν την επί τα μείζω ριζική μεταβολή της ιστορικής πορείας με τη συμβολή της μεταβιομηχανικής τεχνολογίας και της πληροφορίας, που συνδυασμένες με τον ορθό λόγο, θα βελτίωναν την ανθρώπινη ζωή και κοινωνική οργάνωση στο μέλλον με λιγότερο χρόνο εργασίας και περισσότερες δραστηριότητες αναψυχής³⁰⁵. Στην ιστορική διαδρομή της δεκαετίας του '90 δεν διατυπώθηκαν προφητείες, με εξαίρεση τους θρησκευτικούς χλιαστές.

Έναν τρίτο τρόπο πρόβλεψης του μέλλοντος εντάσσει στη θεωρία του ο Stearns, αυτόν που αφορά στην επέκταση των τάσεων της Ιστορίας. Μετά τη δεκαετία του '90 και εξής η Ιστορία χρησιμοποιείται για να επισημανθούν τάσεις (απόδοση του αγγλικού όρου “trends”) στη ροή των πραγμάτων. Αφ' ενός εξαιτίας της έκρηξης των εξειδικευμένων γνώσεων για την Ιστορία και αφ' ετέρου της αυξανόμενης ζήτησης προβλέψεων από πολιτικές ηγεσίες επιλέγεται αυτός ο τρόπος για την άσκηση οικονομικών πολιτικών μέχρι και σε βάθος πενήτηκονταετίας. Οι τάσεις αυτές αρχικά εντοπίζονται σε συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο και έπειτα εκ μέρους των αναλυτών ερευνώνται τα αίτια επικράτησής τους³⁰⁶. Οι ασφαλέστερες βραχυπρόθεσμες προβλέψεις βασίζονται πράγματι στον τρόπο αυτό που χρησιμοποιεί ήδη γνωστά στοιχεία συνδυασμένα μεταξύ τους, αλλά πάντοτε ελλοχεύει ο κίνδυνος της απρόοπτης μεταβολής του ιστορικού γίνεσθαι, εξαιτίας απολύτως έκτακτων συνθηκών³⁰⁷.

³⁰⁵ Βλ. σχετ. Gantzias, G., (2021): 116-134. “Governing by Humans, Not by Robots: Regulating Humans and Artificial Intelligence in the 21st Century” στο: Christiansen, B., & Škrinjarić, T., (Eds.), Handbook of Research on Applied AI for International Business and Marketing Applications, IGI Global. <https://orcid.org/0000-0002-3315-2583>.

³⁰⁶ Ο Μόδης στο έργο του «Predictions – 10 Years Later, Growth Dynamics, (2002)», αναπτύσσοντας τη θεωρία του για τη «σιγμοειδή καμπύλη» διατείνεται ότι: «άκρως διαφορετικά φαινόμενα διέπονται από κοινούς νόμους ανάπτυξης και συνεπώς, όταν γνωρίζουμε ένα επαρκές τμήμα της εξέλιξής τους, μπορούμε να προβλέψουμε την υπόλοιπη ιστορία τους».

³⁰⁷ Πρβλ. αναλογικά από τη θεωρία του Αστικού Δικαίου την ερμηνεία του άρθ. 388 ΑΚ για την απρόοπτη μεταβολή συνθηκών στις συμβάσεις. Η ρύθμιση αφορά στη διατάραξη των βιοτικών και κοινωνικών σχέσεων όπου έκτακτοι λόγοι μακριά και έξω από τη συνήθη πορεία των πραγμάτων που προκαλούνται από ασυνήθιστα γεγονότα, φυσικά, πολιτικά, οικονομικά μπορούν να ανατρέψουν το δικαιοπρακτικό θεμέλιο σε σημείο που η σύμβαση, ως προς τη δέσμευση που επιφέρει, μεταξύ άλλων να χάνει το νόημά της. Απόστολος Σ. Γεωργιάδης, Μιχάλης Π. Σταθόπουλος, «Αστικός Κώδιξ, κατ' άρθρον έρμηνεία, Τόμος II, Γενικό Ενοχικό».

Είναι επομένως, πάντα κατά τον Stearns, αδύνατο να γίνει γνωστό το μέλλον, επειδή γενικά οι προαναφερθέντες τρεις τρόποι πρόβλεψης έρχονται σε σύγκρουση μεταξύ τους όπως δεν υφίστανται μοντέλα πρόβλεψης ικανά να συλλάβουν ό,τι είναι πιθανό να επισυμβεί. Επιπρόσθετα κάθε τρόπος πρόβλεψης παρουσιάζει τα ξεχωριστά τρωτά σημεία του που διαφέρουν ως προς τη χρήση της Ιστορίας: η αναλογία περιέχει εγγενώς την ασάφεια. Η θεωρία της απότομης μεταβολής βασίζεται στην θρησκευτική πίστη ή σε άλλη αιτία, όμως το αδύναμο σημείο της είναι καθαυτή η υπόθεση ότι ένας παράγοντας μόνο πρόκειται να διαμορφώσει το μέλλον. Εντούτοις η ίδια Ιστορία με αναγωγή στο πλήθος και την ποικιλία των πηγών της δείχνει ότι την διασηματίζουν πλείονες ετερόκλητοι παράγοντες και μάλιστα με υπολογίσιμη διάρκεια³⁰⁸. Δεδομένης επίσης της δομικής και ιδεολογικοπολιτικής πολυπλοκότητας της ανθρώπινης κοινωνίας, αποδεικνύεται ως μη ρεαλιστική η αποδοχή ενός μόνο γεγονότος ως ικανού να επιφέρει την αλλαγή στην Ιστορία. Ο τρίτος τρόπος, αυτός των τάσεων³⁰⁹, παρουσιάζει αδύνατα σημεία αναφορικά με τις μη αναμενόμενες μεταβλητές, όπως εκτίθεται στην προηγούμενη παράγραφο.

10. ΕΠΑΝΑΛΑΜΒΑΝΕΤΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ;

Με βάση τα προεκτεθέντα συντασσόμαστε ανεπιφύλακτα με την άποψη που θεωρεί δεκτό ότι τελικά δεν μπορεί να προβλεφθεί το μέλλον³¹⁰. Γιατί η άποψη ότι «η Ιστορία δεν επαναλαμβάνεται» επαληθεύεται, αφού για κάθε γεγονός, που μπορεί να

³⁰⁸ Πρβλ. Ξενοφ. «*Κύρου Ανάβασις*» [6.1.21] : «τὰ μὲν δὴ τοιαῦτα ἐνθυμήματα ἐπῆρεν αὐτὸν ἐπιθυμῆν αὐτοκράτορα γενέσθαι ἄρχοντα. ὁπότε δ' αὖ ἐνθυμοῖτο ὅτι ἄδηλον μὲν παντὶ ἀνθρώπῳ ὅπῃ τὸ μέλλον ἔξει, διὰ τοῦτο δὲ καὶ κίνδυνος εἶη καὶ τὴν προειργασμένην δόξαν ἀποβαλεῖν, ἤπορεῖτο».

³⁰⁹ Romilly de, J. (2013): 151-154. «Σε όλες τις εποχές της Ιστορίας προσπαθούμε να ανιχνεύσουμε την τάση και την κατευθυντήρια γραμμή των γεγονότων ώστε να κατανοήσουμε και να τα ταξινομήσουμε σε ένα κοινό σχήμα. Ο Θουκυδίδης έβλεπε στην Ελληνική Ιστορία μία μακρά πρόοδο που κατέληγε στη συγκέντρωση της ισχύος. Ο Πολύβιος κληρονόμησε την ιδέα και την εφάρμοσε σε μεγαλύτερη κλίμακα για να ερμηνεύσει μέσα από τα γεγονότα μια καινούργια μονόδρομη Ιστορία που να καταλήγει στο μεγαλείο της Ρώμης. Η ωραία κατασκευή του Θουκυδίδη σκόνταψε στην καταστροφή της Αθήνας: όσο για τον Πολύβιο μερικές φορές ανησυχούσε για τις απειλές που βάραιναν το μέλλον της Ρώμης. Χρειάστηκε να γίνει διαχωρισμός μεταξύ υλικής και άυλης προόδου προς τον θρίαμβο της θρησκείας ή προς τον θρίαμβο της σκέψης. Χρειάστηκε προπάντων να γίνουν αποδεκτές οι ταλαντώσεις, τα σκαμπανεβάσματα, ταπισωγυρίσματα: η συνεχής πρόοδος σε μια προκαθορισμένη τροχιά, στην οποία όλοι πιστεύουμε και όλοι θεωρούμε λογική, γίνεται αισθητή μόνο αν ληφθούν υπόψη οι στιγμές ανάπτυξης και οπισθοδρόμησης οι νεκροί χρόνοι και η παρακμή που οδήγησε μερικούς πολιτισμούς σε πλήρη αφανισμό ...[...] Είναι προφανές ότι στην Ιστορία δεν μπορούμε να κάνουμε παρεκτάσεις.[...] Οι προοπτικές που μας δίνουν οι μελλοντολόγοι είναι πλαίσια, είναι δεδομένα προβλημάτων προς επίλυση. Δεν μπορούν να ωθήσουν μακρύτερα την πρόβλεψη. Όταν εξετάζω την Ιστορία του δυτικού κόσμου των δύο εταιρειών χλιετηρίδων αυτό που με εντυπωσιάζει περισσότερο είναι η δράση ή σχεδόν απεριόριστη δράση που προέκυψε από την πίστη στις ιδέες και την επιδίωξη ενός καινούργιου ανθρώπινου ιδεώδους».

³¹⁰ Δημοσθ. *Πρός Λεπτίνην* [160-162]: «τί, μή καὶ τὰ μέλλοντα ἤδεις;...ἄλλ', οἶμαι, τὸ μέλλον ἄδηλον πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ μικροὶ καιροὶ μεγάλων πραγμάτων αἴτιοι γίνονται. διὸ δεῖ μετριάξιν ἐν ταῖς εὐπραξίαις καὶ προορωμένους τὸ μέλλον φαίνεσθαι.»

χαρακτηρίζεται ως ιστορικό, καταγράφεται χωριστά ένα και μόνο στίγμα που το εμφανίζει να προσδιορίζεται με συντεταγμένες χρονικές και κοινωνικοπολιτικές και που του προσδίδει τον χαρακτήρα του ενός και μοναδικού και ανεπανάληπτου³¹¹. Αυτό που τελικά επαναλαμβάνεται, κρίνει ο Συρόπουλος, είναι οι τάσεις, όπως αναλύθηκαν προηγουμένως και οι εκάστοτε διαφορετικές και μεταβαλλόμενες συνθήκες, που μέσα από την αέναη μεταβολή και την πολυπλοκότητα των γεγονότων δίνουν τη γενική αίσθηση μιας στατιστικά συχνής επέλευσης ίδιων ή παρόμοιων γεγονότων, ωστόσο με μια ποικιλία προσδιορισμών και ερμηνευτικών προσεγγίσεων που διεκδικούν ξεχωριστά καθεμιά τη δική της πραγματολογική εφαρμογή και ορθότητα³¹². Από την άλλη πλευρά οι εικοτολογίες, πράγματι, αποτελούν περισσότερο μη επιστημονική ενασχόληση, ενώ η μελέτη των όποιων προβλέψεων μέσω αυτών μπορεί να καταλήγει σε συμπεράσματα, κάποια από τα οποία μπορεί να τις κατατάσσουν σε περισσότερο ή λιγότερο επαινήσιμες³¹³. Οι προβλέψεις οφείλουν να βασίζονται στο πώς και το πόσο

³¹¹ Βόγλη, Ε. ό.π., σελ. 245 : «Μπορούμε να υποστηρίξουμε συνεπώς ότι οι προβλέψεις ενός ιστορικού ή άλλου επιστήμονα της κοινωνίας και του ανθρώπου δεν είναι παρά λογικές υποθέσεις που στηρίζονται σε εμπειρική γνώση του παρελθόντος και εμπειρική παρατήρηση -και αυτό ισχύει, είτε ο ιστορικός ή ο θεράπων μιας συγγενικής επιστήμης παραδέχεται την αδυναμία του να κατακτήσει το μέλλον είτε απλά φθονεί τον Όμηρο για την ελευθερία του να προσφέρει στους ήρωες του τους χρησμούς ενός μάντη προκειμένου να ικανοποιήσει την περιέργεια των ακροατών για αυτά που πρόκειται να συμβούν. Αλλά και στην τελευταία περίπτωση ο ιστορικός θα πρέπει να αναλογιστεί ότι οι χρησμοί αφορούσαν αυτά που ήδη είχαν συμβεί στο παρελθόν του ποιητή και τα οποία ο ίδιος γνώριζε όταν συνέτασσε το έπος του· και επίσης ότι η αποκωδικοποίηση των μηνυμάτων ενός χρησμού προϋπέθετε την κατάλληλη ερμηνεία. Με άλλα λόγια ο Όμηρος δεν εξαπατούσε τους ακροατές του. Μάλλον τους προετοίμαζε με περίτεχνο τρόπο, για να εξοικειωθούν με την αδυναμία τους να μάθουν τι θα συμβεί στο μέλλον». Ομοίως στην εισαγωγή του “Predicting the future in science, economics, and politics” των Whelon Wayman, F., Williamson, P.R., Polachek, S.W. και Bueno de Mesquita, B., (2014), «οι προβλέψεις μπορούν να αφορούν στο παρόν. Ως «παρόν» νοείται ένα χρονικό διάστημα κατά το οποίο οι μεταβλητές ενδιαφέροντος μπορούν να θεωρηθούν απaráλλαχτες. Όπως συμβαίνει συχνά στην πολιτική ή σε άλλη κοινωνική έρευνα, ως «παρόν» μπορεί να θεωρηθεί η περίοδος ενός ημερολογιακού έτους. Άλλες σύντομες ή (συνήθως) μεγαλύτερες χρονικές περιόδους (για παράδειγμα, δεκαετίες) μπορούν επίσης να θεωρηθούν ότι αποτελούν το παρόν. Θα πρέπει να αποσαφηνιστεί ότι αυτή η ιδέα του «παρόντος» είναι κρίσιμη και εξαρτημένη από το εννοιολογικό πλαίσιο όπου περικλείεται. Κάποιος θεωρεί επίσης συμβατικά ότι το «παρόν» συμπεριλαμβάνει κάθε στιγμή που εμείς, ως οι «παρατηρητές», «τώρα» καταλαμβάνουμε. Σε σχέση με οποιονδήποτε τέτοιο ορισμό του παρόντος, το παρελθόν αποτελείται από εκείνες τις στιγμές του χρόνου που προηγούνται του παρόντος. Το μέλλον αποτελείται από στιγμές χρόνου που θα ακολουθήσουν το παρόν. Εν ολίγοις, οι όροι παρελθόν, παρόν και μέλλον αναφέρονται σε μια τριπλή στρωματοποίηση βασισμένη στον χρόνο».

³¹² Συρόπουλος, Σ., (2018) 27: «Καταρχάς, η θέση ότι η ιστορία επαναλαμβάνεται αποτελεί τη μεγαλύτερη φενάκη στις σύγχρονες ερμηνευτικές προσεγγίσεις. Το ιστορικό γεγονός είναι μοναδικό, διαμορφωμένο από τις ιδιαίτερες πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της εποχής του και αποτελεί συνέχεια μιας ιστορικής εξέλιξης που το προσδιορίζει». Πρβλ. Πλάτ. *Κρατύλος* [402]: «λέγει που Ήράκλειτος ότι ‘πάντα χωρεί και οὐδὲν μένει,’ και ποταμοῦ ροῆ ἀπεικάζων τὰ ὄντα λέγει ὡς ‘δὶς ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης».

³¹³ Χανιώτης, Α., (2020): «Οι ιστορικοί είναι κακοί προφήτες. Οι εμπειρίες του παρελθόντος δίνουν ερεθίσματα, όχι προβλέψεις». Άρθρο του με τίτλο: «Η μεγάλη χίμαιρα, τοπικές λύσεις σε παγκόσμια πορβλήματα», Εφημ. «Η Καθημερινή» (12-04-2020).

αποτελεσματικά μετέρχονται την ιστορία με συγκεκριμένη μέθοδο³¹⁴, ενώ η μόνη πρόβλεψη που μπορεί να γίνεται σχετικά με το μέλλον είναι ότι αυτή θα συνεχίσει να βασίζεται στο παρελθόν³¹⁵. Συνηγορεί σχετικά εδώ ο Hobsbawm³¹⁶, σύμφωνα με τη Βόγλη: «ο σκοπός της ανίχνευσης της ιστορικής εξέλιξης της ανθρωπότητας δεν είναι να προβλέψει κανείς τι θα γίνει στο μέλλον, έστω και αν η ιστορική γνώση και κατανόηση είναι ουσιαστικής σημασίας για τον καθένα που θέλει να βασίσει τη δράση του και τα σχέδια του σε κάτι καλύτερο από τη μαντεία, την αστρολογία ή τον καθαρό βολонταρισμό. Το μόνο αποτέλεσμα ιπποδρομίας που οι ιστορικοί μπορούν να μας πουν απόλυτη αξιοπιστία είναι κάποιας που έχει ήδη γίνει. Ακόμα λιγότερο, σκοπός της είναι να ανακαλύψει είναι επινοήσει νομιμοποιήσεις των ελπίδων μας ή των φόβων μας, για το πεπρωμένο του ανθρώπου...Εκείνο που μπορεί να κάνει είναι να ανακαλύψει τις μορφές και τους μηχανισμούς της ιστορικής αλλαγής και συγκεκριμένα των μετασχηματισμών των ανθρώπινων κοινωνιών». Η Λαλιώτου διευρύνοντας τη θεώρηση αυτή κρίνει ότι «κάθε παρόν φαίνεται να εμπεριέχει πολλαπλά μέλλοντα τα οποία έχουν συχνά τη μορφή δυνητικοτήτων και εκφέρονται ως οραματισμοί ενός ή πολλών «άλλων κόσμων». Η ανίχνευση των ποικίλων εκφορών της μελλοντικότητας σε πολλά και ετερόκλητα πεδία διανοητικής και πολιτισμικής παραγωγής, αλλά και σε ποικίλες χρονικές «στιγμές», ανέδειξε ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του τρόπου με τον οποίο αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι του εικοστού αιώνα το μέλλον: στο πλαίσιο του οραματικού φαντασιακού το παρόν, το παρελθόν και το μέλλον δεν οργανώνονται αναγκαστικά σε υπάλληλες ή υπεξούσιες σχέσεις. Δηλαδή, δεν διαφαίνεται αναγκαστικά η «υποταγή» μιας χρονικότητας στην άλλη· αντίθετα, εντοπίζεται μια ώσμωση μεταξύ του μέλλοντος, του παρόντος και του παρελθόντος στο επίπεδο του εννοιολογικού περιεχομένου, αλλά και των πολιτισμικών αναφορών τους»³¹⁷.

³¹⁴ Staley, D.J., (2002): 72-89. Βασισμένοι σε διάφορες μεθοδολογικές απόψεις οι περισσότεροι ιστορικοί απορρίπτουν είτε ως μη πρακτική, δονκιχολική, υβριστική είτε ως επικίνδυνη κάθε προσπάθεια να εξεταστεί το παρελθόν ως ο τρόπος να προβεί κανείς σε προβλέψεις σχετικά με το μέλλον. “

³¹⁵ Καλύβας, Σ. (2013). «Προφανώς δεν γίνεται να προβλέψουμε το μέλλον. Αυτό όμως δεν σημαίνει πως η άγνοιά μας γι’ αυτό είναι απόλυτη. Η πρόβλεψη του μέλλοντος μπορεί να είναι αδύνατη, είναι όμως δυνατή η επισήμανση των κυρίαρχων τάσεων του σήμερα που θα διαμορφώσουν το αύριο. Προφανώς, δεν μπορεί να αποκλειστεί κάποιο απρόβλεπτο γεγονός που θα άλλαζε απότομα τη ροή της Ιστορίας, όπως π.χ. μια μεγάλη φυσική καταστροφή. Είναι όμως δυνατόν να προσεγγίσουμε τη σχέση παρόντος και μέλλοντος μέσα από μια παραπλήσια σύγκριση: ανάμεσα στο παρόν και το παρελθόν.- Άρθρο Εφημ. «Η Καθημερινή», 24-11-2013 με τίτλο :«Παρελθόν, παρόν και μέλλον». <http://www.kathimerini.gr/800958/opinion/epikairothta/politikh/parel8on-paron-kai-mellon> (προσπελάστηκε: 25-11-2015).

³¹⁶ Hobsbawm, E., (1998), «Για την ιστορία», μτφρ. Παρασκευάς Μάταλας, Θεμέλιο.

³¹⁷ Λαλιώτου, Ι., (194): Ιστορία του μέλλοντος: Πώς ο εικοστός αιώνας φαντάστηκε έναν «άλλο κόσμο» (2015), Επιστημονικός εκδότης «Ιστορείν», Ηλεκτρονικός εκδότης: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης / Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, <http://ebooks.epublishing.ekt.gr/index.php/historein/catalog/book/8>.

Η ιστορική επιστήμη απευθύνει πάντως στο παρόν τα πορίσματά της ως κατεξοχήν δυναμική, ζώσα, διανοητική εργασία με ρόλο καθοδηγητικό και -θα προσθέταμε- εξόχως θεσμικό-πολιτικό. Έτσι ο Bloch διατυπώνει την άποψη ότι «οι άνθρωποι καταφεύγουν στην ιστορία σχεδόν ενστικτωδώς για να βρουν κατευθυντήριες γραμμές και άλλες χρήσιμες οδηγίες για τις πράξεις τους»³¹⁸. Επομένως, θα καταλήγαμε στη διαπίστωση ότι όποτε ο άνθρωπος, ως φορέας της *αίδους και δίκης*, καταφεύγει στην ιστορία για να ερμηνεύσει το παρόν και ενδεχομένως τις τάσεις του μέλλοντος, τότε μπορεί να απαλλαγεί από τον κίνδυνο του χαρακτηρισμού του ως *νόσου τῆς πόλεως* και να αποδειχθεί αληθινά δίκαιος διευκολύνοντας την πρόληψη των δεινών και την κριτική αναμέτρηση με τις επιλογές του πολέμου και της βίας. Βέβαια, ας μη λησμονούμε ότι στο περιβάλλον του γίνεσθαι της ιστορίας, όπως φρονεί ο Camus, «ο άνθρωπος δεν είναι τελείως ένοχος, γιατί δεν ξεκίνησε αυτός την ιστορία· ούτε πάλι αυτό τον καθιστά αθώο, αφού ο ίδιος τη συνεχίζει».³¹⁹

«Και ο ίδιος ακόμη νους που προβλέπει το μέλλον, θυμάται το παρελθόν»³²⁰. _

³¹⁸ Bloch, M., (9) Apologie pour l'histoire ou Métier d'Historien, (1949) "Les classiques des sciences sociales", [http : //www.uqac.ca/Classiques_des_sciences_sociales/](http://www.uqac.ca/Classiques_des_sciences_sociales/) , fondée et dirigée par Jean-Marie Tremblay, (Une collection développée en collaboration avec la Bibliothèque Paul -Émile Boulet de l'Université du Québec à Chicoutimi). (προσπελάστηκε: 18-10-2014).

³¹⁹ Camus, A., (1951): 366.

³²⁰ Ντεληγιάννης, Ι., (2017): 156. Atque ipsa mens quae futura videt, praeterita meminit (Cic. De Re Publica, lib. IV, [1]i).

II. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

A. ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

A.1. ΕΥΡΩΠΗ- ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

A.1.α. Αντιγόνη, Κρέοντας

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Philippe Michel-Kleisbauer, Valérie Boyer, Μέλη της Γαλλικής Εθνοσυνέλευσης	Γαλλική Εθνοσυνέλευση, Παρίσι, 28-09-2017

ΠΗΓΗ: <http://www.assemblee-nationale.fr/15/cri/2016-2017-extra2/20172008.asp>

Και (Επίσης: Gérard Collomb, 25-09-2017)

<https://lelab.europe1.fr/video-la-metaphore-antique-de-gerard-collomb-pour-defendre-le-projet-de-loi-antiterroriste-3445820> (c'est Athènes la glorieuse, ce n'est pas Sparte la guerrière...)

(προσπελάστηκε: 03-09-2019).

ΚΕΙΜΕΝΟ

-M. Philippe Michel-Kleisbauer. Mardi soir, le ministre d'État rappelait brillamment que notre démocratie trouvait ses ressorts dans la Grèce antique. Ma chère collègue, vous venez de la cité phocéenne, permettez-moi de vous renvoyer à la lecture d'Antigone de Sophocle dans lequel Créon subit ce que vous savez en refusant des obsèques à un jeune prince qu'il a vaincu.

-Mme Valérie Boyer. On ne va pas comparer Antigone et des terroristes !

-M. Philippe Michel-Kleisbauer. Eh si ! Ce sont des leçons de la démocratie. Le ministre d'État s'est très bien exprimé sur ce sujet. (Applaudissements sur quelques bancs du groupe REM.)

-M. le président. La parole est à Mme Valérie Boyer.

-Mme Valérie Boyer. Cher collègue, vous devriez relire Antigone. Antigone a résisté, c'est complètement différent. Aujourd'hui, nous avons affaire à des barbares. Ce n'était pas le cas pour Antigone.

Ces barbares ne doivent pas devenir des martyrs. L'anonymat obligatoire des sépultures permettrait de l'éviter. C'est aussi une question d'ordre public. Il faut

prévenir des regroupements et des déferlements de haine ainsi qu'une sorte de tourisme morbide de la part de personnes qui vénèrent ces barbares.

Mon collègue Meyer Habib a défendu son point de vue. Je demande seulement l'anonymat des sépultures, je ne demande pas l'absence de sépulture ou le non-respect des rites funéraires.

On est bien loin d'Antigone, et je trouve vraiment déplacé de comparer ce que nous proposons avec ce très beau texte.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Κος Philippe Michel-Kleisbauer: την Τρίτη το βράδυ, ο Υπουργός Διοικητικής Μεταρρύθμισης υπενθύμισε με έξοχο τρόπο ότι η δημοκρατία μας είχε τις πηγές της στην αρχαία Ελλάδα. Αγαπητέ συνάδελφε, κατάγεστε από την πόλη που ίδρυσαν οι Φωκαείς, επιτρέψτε μου να σας παραπέμψω στην ανάγνωση της *Αντιγόνης* του Σοφοκλή, στην οποία ο Κρέοντας υφίσταται ό,τι γνωρίζετε, αρνούμενος την κηδεία σε ένα νεαρό πρίγκιπα που ο ίδιος νίκησε.

-Κα Valérie Boyer : Δεν θα συγκρίνουμε τώρα την *Αντιγόνη* με τους τρομοκράτες!

-Κος Philippe Michel-Kleisbauer: Ω, ναι! Αυτά είναι τα διδάγματα της δημοκρατίας. Ο Υπουργός μίλησε πολύ καλά για το θέμα αυτό. (Χειροκροτήματα σε μέρη του κόμματος La République En Marche.)

-Πρόεδρος: τον λόγο έχει η κα. Valérie Boyer.

-Κα Valérie Boyer. Αγαπητέ συνάδελφε, πρέπει να ξαναδιαβάσετε την *Αντιγόνη*. Η *Αντιγόνη* αντιστάθηκε, είναι κάτι τελείως διαφορετικό. Σήμερα έχουμε να κάνουμε με βάρβαρους. Αυτό δεν συνέβη στην *Αντιγόνη*. Αυτοί οι βάρβαροι δεν πρέπει να γίνουν μάρτυρες. Η υποχρεωτική ανωνυμία των τάφων θα το εμπόδιζε. Είναι επίσης ζήτημα δημόσιας τάξης. Είναι απαραίτητο να αποφευχθεί η ομαδοποίηση και η αύξηση του μίσους, καθώς και ένα είδος νοσηρού τουρισμού εκ μέρους των ανθρώπων που λατρεύουν αυτούς τους βαρβάρους. Ο συνάδελφός μου Meyer Habib υπερασπίστηκε την άποψή του. Ζητώ μόνο την ανωνυμία των ταφών, δεν ζητώ την απουσία ταφής ή την μη τήρηση των ταφικών τελετουργιών. Είναι πολύ πέρα από την *Αντιγόνη* και θεωρώ ότι είναι πράγματι άτοπο να συγκρίνετε αυτό που προτείνουμε μ' αυτό το πολύ ωραίο κείμενο.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η ημερήσια διάταξη της Εθνοσυνέλευσης την 28-09-2017 περιλάμβανε το θέμα (Sécurité intérieure et lutte contre le terrorisme) «Εσωτερική ασφάλεια και αγώνας εναντίον της τρομοκρατίας». Ο πρώτος από τους ομιλητές απευθύνεται στη Valérie Boyer εκλεγμένο μέλος της Εθνοσυνέλευσης στη διοικητική περιφέρεια των εκβολών του Ροδανού Bouches-du-Rhône³²¹, με πρωτεύουσα τη Μασσαλία, που σύμφωνα με ιστορικές πηγές υπήρξε ελληνική αποικία³²². Υπενθυμίζει στην συνάδελφό του την «ελληνικότητα» της καταγωγής της στη συγκεκριμένη περιφέρεια για να δημιουργήσει την αίσθηση ότι εκείνη οφείλει έτσι πολύ περισσότερο να κατανοήσει το επιχείρημά του: προτάσσει στον συλλογισμό του την ελληνική ιστορικότητα της περιοχής για να χρησιμοποιήσει επιχειρηματολογικά την τραγωδία *Αντιγόνη* του Σοφοκλή, ταυτίζοντας τον Κρέοντα ως νομοθετική εξουσία με την Εθνοσυνέλευση. Η *Αντιγόνη*, γνωστή ως η τραγωδία με το μεγαλύτερο βάθος από άποψη πολιτικής διάστασης κατά τον Καστοριάδη, αποτελεί εδώ μέσο αναφοράς σε πρόταση νομοθετικής ρύθμισης στην οποία αντίκειται ο Michel-Kleisbauer. Ειδικότερα, η βουλευτής Boyer προτείνει τη νομοθετική ρύθμιση να μην αναγράφονται τα ονόματα των νεκρών τρομοκρατών στους τάφους τους, ώστε αυτοί να μην ηρωοποιούνται ως μάρτυρες και να μην καλύπτονται από την ιστορική μνήμη. Η ιστορική συγκυρία, εξάλλου, κατά την οποία πραγματοποιείται ο κοινοβουλευτικός διάλογος, είναι αυτή των διαδοχικών τρομοκρατικών επιθέσεων στο Παρίσι με τις συνακόλουθες τραυματικές εμπειρίες για την κοινωνία. Η εμφανής συναισθηματική φόρτιση που επικαλύπτει τον διάλογο αποτυπώνεται στην προσπάθεια των αιρετών να ισορροπήσουν μεταξύ της ηθικής τάξης και της νομοθετικής παρέμβασης για να καταστεί η τελευταία αποτελεσματική στον αγώνα εναντίον της τρομοκρατίας. Ωστόσο η ερμηνευτική προσέγγιση της εν λόγω τραγωδίας του Σοφοκλή πραγματοποιείται από τους διαλεγόμενους κοινοβουλευτικούς με διαφορετικό τρόπο: ο Michel-Kleisbauer εστιάζει τον λόγο του στις συνέπειες που υπέστη ο βασιλιάς των Θηβών, Κρέοντας, επειδή -αψηφώντας τον άγραφο, ηθικό νόμο- επέλεξε να νομοθετήσει την απαγόρευση της ταφής του νεκρού Πολυνείκη (ο «νεαρός πρίγκιπας»), θεωρώντας τον ως πολέμιο και μίasma της πολιτείας³²³. Ο ομιλητής έτσι

³²¹ http://www.assemblee-nationale.fr/13/tribun/fiches_id/330684.asp (προσπελάστηκε: 04-09-2019).

³²² Ενδεικτικά, Θουκ., *Ιστ.* [1.13]: «Φωκαῖς τε Μασσαλίαν οἰκίζοντες Καρχηδονίους ἐνίκων ναυμαχοῦντες».

³²³ Σοφ. *Αντιγ.*, [26-30]: «τὸν δ' ἄθλιός θανόντα Πολυνείκους νέκυν ἀστοῖσι φασιν ἐκκεκηρῦχθαι τὸ μὴ τάφῳ καλύψαι μηδὲ κωκῦσαί τινα, εἴαν δ' ἄκλαυτον, ἄταφον, οἰωνοῖς γλυκὴν θησαυρὸν εἰσορῶσι πρὸς χάριν βορᾶς». Επίσης, στ. 198-206: «τὸν δ' αὖ ξύναιμον τοῦδε, Πολυνείκη λέγω, ὃς γῆν πατράων καὶ θεοῦς τοὺς ἐγγενεῖς φυγὰς κατελθὼν ἠθέλησε μὲν πυρὶ πρῆσαι κατάκρας, ἠθέλησε δ' αἵματος κοινού

αντιτάσσεται στην πρόταση της Boyer προειδοποιώντας για τη σώρευση περισσότερων δεινών στην πολιτεία που εδώ δρα σε ρόλο νομοθέτη, όπως αυτά που υπέστη ο Κρέοντας³²⁴. Η Boyer από την δική της πλευρά επιθυμεί να καταστήσει σαφές ότι η αντίσταση της Αντιγόνης κατά του νόμου που θέσπισε ο Κρέοντας και ακριβέστερα η αυτόματα και ενστικτώδης ανυπακοή της στον γραπτό νόμο που παραβλέπει το φυσικό δίκαιο, ως αυτό που ανέκαθεν υφίσταται³²⁵ -και δεν χωρεί αμφιβολία ότι υπερέχει του θετικού δικαίου- αποτελεί εντελώς διαφορετικό ζήτημα. Γιατί, κατά την ίδια, η βαρβαρότητα που χαρακτηρίζει τις τρομοκρατικές πράξεις δεν έχει καμμία σχέση με τις αξίες και τα νοήματα που περικλείει το κείμενο της *Αντιγόνης*. Άλλωστε, κρίνει ότι η απαγόρευση του Κρέοντα ως θετικό δίκαιο αφορά στο δικό του κράτος, ουσιαστικά εκτείνεται στα όρια της δικής του εξουσίας³²⁶, δηλαδή, είναι ξεκάθαρη η καθ' ύλην και η κατά τόπον αρμοδιότητά του. Γι' αυτό και απορρίπτει κατηγορηματικά την υπαγωγή στο έργο του Σοφοκλή, που αποπειράται να πραγματοποιήσει ο συνάδελφός της, ως προς το είδος της μνήμης που ταιριάζει στους δράστες των τρομοκρατικών επιθέσεων. Εν προκειμένω η επιχειρηματολογική αξιοποίηση του έργου *Αντιγόνη* στην Εθνοσυνέλευση εκ μέρους των αγορητών καταδεικνύει ότι και οι δύο γνωρίζουν τον μύθο και το κείμενο του έργου. Είναι φανερό ότι το τελευταίο ασκεί γόνιμη πολιτική επίδραση στην αναζήτηση της νομοθετικής επίλυσης του ζητήματος που, καθώς εξακολουθεί να τους απασχολεί ως προς το να προβληματίζονται πολιτικά και

πάσασθαι, τοὺς δὲ δουλώσας ἄγειν, τοῦτον πόλει τῆδ' ἐκκεκήρυκται τάφω μῆτε κτερίζειν μῆτε κωκῦσαί τινα, ἔαν δ' ἄθαπτον καὶ πρὸς οἰωνῶν δέμας καὶ πρὸς κυνῶν ἐδεστὸν αἰκισθὲν τ' ἰδεῖν.»

³²⁴ Buxton, R., (2013) 139. «Εξίσου εκτός του θεϊκού πλαισίου της ανθρώπινης ηθικής συμπεριφοράς βρίσκεται ο Κρέοντας στην *Αντιγόνη*. Αν και η ίδια η Αντιγόνη μπορεί να χρησιμοποιεί μια αυτοαιτιολογούμενη ρητορική όταν επικαλείται «τους άγραφους και αδιάλλακτους νόμους των θεών» (454) για να υποστηρίξει την άρνηση ταφής στον προδοτικό αδελφό της Πολυνείκη, η θέση της λαμβάνει σαφή υποστήριξη από τον Τειρεσία, ο οποίος περιγράφει πώς μια τρομακτική παραμόρφωση της ταφικής πρακτικής έχει πραγματοποιηθεί από την έκθεση του πτώματος του Πολυνείκη (1016-22). Ο Κρέοντας ακυρώνει το διάταγμά του που απαγορεύει την ταφή, αλλά είναι πολύ αργά: η άρνησή του να κατανοήσει πώς λειτουργεί ο κόσμος κορυφώνεται όχι μόνο με τον θάνατο της Αντιγόνης αλλά και με τις αυτοκτονίες του δικού του γιου και της συζύγου του».

³²⁵ Σοφοκλ. *Αντιγ.* [456-460]: «οὐ γάρ τι νῦν γε κάχθές, ἀλλ' αἰεὶ ποτε ζῆ ταῦτα, κούδεις οἶδεν ἐξ ὄτου ἴφάνη. τούτων ἐγὼ οὐκ ἔμελλον, ἀνδρὸς οὐδενὸς φρόνημα δεῖσασ', ἐν θεοῖσι τὴν δίκην δώσειν». Συνηγορεῖ ο Λ. Στράους (107): «Η ιδέα του φυσικού δικαίου παραμένει αναγκαστικά άγνωστη όσο παραμένει άγνωστη η ιδέα της φύσης. Η ανακάλυψη της φύσης είναι έργο της φιλοσοφίας». Επίσης Σοφοκλ. *Οιδίπ. Τύρανν.* (863-870): «εἴ μοι ξυνεῖη φέροντι μοῖρα τὰν εὖσεπτον ἀγνεῖαν λόγων ἔργων τε πάντων, ὧν νόμοι πρόκεινται 865 ὑψίποδες, οὐρανίαν δι' αἰθέρα τεκνωθέντες, ὧν Ὀλυμπος πατὴρ μόνος, οὐδέ νιν θανάτῳ φύσει ἀνέρων ἔτικτεν οὐδὲ μή ποτε λάθα κατακοιμάση».

³²⁶ Σχετικά θεωρεῖ ο Συρόπουλος (63): ἀκόμη κι αν ο άγραφος ηθικός νόμος επιτάσσει γενικά να ταφεί ο νεκρός, αυτό δεν συνεπάγεται ότι πρέπει να ταφεί εντός των ορίων της πόλεως, δηλαδή εντός του κράτους και της δικαιοδοσίας του. Βλ. επίσης Sourvinou-Inwood, C., (2003): 137-138. «Αρνούμενος την ταφή ο Κρέοντας δεν υποτιμούσε τις ταφικές συνήθειες. Απλώς ασκούσε το δικαίωμα που του έδινε η πολιτεία να αρνείται (σ.σ. από τη θέση του) να ταφεί ένας προδότης. Η πόλις είχε δικαιοδοσία που κάλυπτε τα θέματα και τις πρακτικές ταφής όπως φαίνεται από τη σχετική ταφική νομοθεσία που θέσπιζαν οι διάφορες πολιτείες μέσω της οποίας ρύθμιζαν κάθε «ιδιωτική» ταφική πρακτική»..

νομοπαραγωγικά-νομοθετικά από τις αξίες που πραγματεύεται³²⁷. Εμπνέονται σαφώς από την μόνιμη αντιπαράθεση ανάμεσα στο άγραφο ηθικό δίκαιο και τον γραπτό ανθρώπινο νόμο, όπως την αποτυπώνει αριστουργηματικά ο Σοφοκλής στην *Αντιγόνη* και διασταυρώνουν τις απόψεις τους σχετικά με τη νομοθετική πρόταση που βάλλεται ευθέως και ανοικτά από τον Michel-Kleisbauer με μέσο την κριτική του ότι η θέση της Boyer προσλαμβάνει τελικά χαρακτήρα εκτροπής από τον άγραφο ηθικό νόμο³²⁸. Ο τελευταίος στην ελληνική κλασική διάνοξη εξάλλου θεωρείται ως συμπλήρωμα του ανθρώπινου νόμου³²⁹ και διαλαμβάνεται ως μέσο ρυθμιστικό του κοινωνικού βίου και ως τρόπος εθισμού των πολιτών στην ιδέα της δικαιοσύνης³³⁰, αλλά και γενικότερα ως ένα «εκ των έσω πηγάζον» κριτήριο κανονιστικής ερμηνείας της πολιτικής

³²⁷ Αντίστοιχα ο Α.Γ. Μαρκαντωνάτος (2017): «Δεν είναι όμως μόνον η υφολογική αρτιότητα και η δραματουργική τελειότητα της σοφοκλείας «Αντιγόνης» που δικαιολογούν την τεράστια απήχησή της στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, ενδυναμωμένη εν πολλοίς μέσα από πολυάριθμες σκηνοθετικές δοκιμές και παραστασιακούς πειραματισμούς ανά την υφήλιο. Αλλά επίσης έρχεται να ενισχύσει την επιδραστική του δύναμη η ύψιστη λειτουργία του έργου ως βαθυστόχαστης πραγματείας επί φλεγόντων ζητημάτων που άπτονται της δημοκρατικής διακυβέρνησης και εν γένει των λαοκρατικών θεσμών και προταγμάτων. Εύδηλο είναι ότι η πολυσυζητημένη προβληματική αυτής της τραγωδίας, η οποία ωσάν διωλιστήρια χοάνη αποστάζει τις επίμοχθες επιζητήσεις και τα φιλόδοξα εγχειρήματα των Αθηναίων δημοκρατικών εκείνης της πολυκύμαντης εποχής, συνεχίζει να κρούει ευαίσθητες χορδές ακόμη και σήμερα στην παρακμαϊκή Ελλάδα της χαλεπής οικονομικής και κοινωνικής κρίσης, όπου τα δημοκρατικά θεσπίσματα τίθενται υπό αμείλικτη αμφισβήτηση και οι προσδοκίες του λαού για τις ηγετικές ικανότητες των αρχόντων του φυλλοροούσιν στο πλαίσιο μιας γενικότερης παραλυτικής αποκαρδίωσης. Ειδικότερα, στην «Αντιγόνη» ο τραγωδιογράφος από τον Κολωνό επιχειρεί να προσπελάσει στον ιδεολογικό πυρήνα της αθηναϊκής αυτοκυβέρνητης πολιτείας μέσα από μια καθηλωτική σύγκριση και σύγκρουση αντίρροπων θεωρητικών προσεγγίσεων στις ενίοτε δύσληπτες έννοιες του άρχειν και του άρχεσθαι. Αυτή η συγκλονιστική σκηνική απομίμηση αντικρουόμενων πολιτικών προτύπων αναδεικνύει πέραν πάσης αμφιβολίας τη διαιώνια αλήθεια, ότι δηλαδή η δημοκρατία είναι ουσιαστικά και πρωτίστως κατεξοχήν μια αδιάλειπτη διαδικασία – άλλως ειπείν, έργο εν προόδω και φαινόμενο εν εξελίξει». (Εφημ. «Το Βήμα», 25-11-2017, «Η Αντιγόνη της δημοκρατίας»).

<https://www.tovima.gr/2017/11/25/opinions/i-antigoni-tis-dimokratias/> (προσπελάστηκε: 18-10-2018).

³²⁸ Mac Kinnon, D.M., (2019): 96-98, στο κεφάλαιο που τιτλοφορείται «Φυσικό Δίκαιο»: «αυτό που ανήκει στον «φυσικό νόμο» παρουσιάζεται ως κάτι που βρέθηκε και ανακαλύφθηκε, κάτι αναγνωρισμένο και αποδεκτό... Μπορεί κανείς να εντοπίσει τις πηγές αυτών των ιδεών στην ελληνική σκέψη: στην πεποίθηση του Αριστοτέλη ότι ένας άνθρωπος που θα μπορούσε να εγκαταλείψει τη διατεταγμένη ζωή του κράτους της πόλης πρέπει να είναι είτε θηρίο είτε θεός· στην έκκληση της Αντιγόνης εναντίον της εμμονικής προκατάληψης του Κρέοντα με την πολιτική αξιοπρέπεια της εξουσίας στους άγραφους νόμους ενώπιον των οποίων αυτή υποκλίνεται, επιβεβαιώνοντας την ισχύ τους με τραγικά ακριβό τρόπο· στην δυσνόητη και διάχυτη έννοια της ύβρεως, των ορίων που οι άνθρωποι υπερβαίνουν βασιζόμενοι στην αυτοπεποίθησή με τον πιο ψηλό βαθμό διακινδύνευσης».

³²⁹ Καστοριάδης, Κ., (1991): 205-224. «Τό θέμα τής τραγωδίας δέν είναι ή άθωότητα τοῦ θύματος Ἀντιγόνης πού μάχεται τόν τύραννο Κρέοντα, οὔτε ή αντίφαση ανάμεσα στήν ήθική καί στήν *raison d'Etat*, οὔτε τό άτομο ἐναντίον τοῦ κράτους (μοντέρνες ἐρμηνείες), οὔτε ή οἰκογένεια στήν ἀντίθεσή της μέ τόν Νόμο καί τήν Πολιτεία (ἐγγελιανή ἐκδοχή). Τό θέμα τής τραγωδίας εἶναι, πέρα ἀπ' ὅλα αὐτά, ή ὕβρις - ή πράξη τῆς *τόλμας χάριν*. Ἀσφαλῶς ή Ἀντιγόνη καί ὁ Κρέων ἐκπροσωποῦν δύο ἀντιμαχόμενες ἀρχές. Αὐτές τίς ἀρχές ὁμως -τοῦς νόμους χθονός καί τήν θεῶν ἐνορκον δίκαν- ὁ ποιητής δέν τίς θεωρεῖ ἀπόλυτα ἀσυμβίβαστες, μιά καί ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά γίνει ὑψίπολις συνυφαίνοντας τες (*παρείρων*). Καί ή Ἀντιγόνη καί ὁ Κρέων εἶναι ἀνίκανοι νά τίς συνυφάνουν· καί οἱ δύο τους, μέ τήν τυφλή καί ἀπόλυτη ὑπεράσπιση μιᾶς ἀπό τίς δύο ἀρχές, γίνονται ὕβριστές καί ἀπολίδες». Ο Ηράκλειτος ενδεικτικά (DK114): «ζῆν νῶ λέγοντας ἰσχυρίζεσθαι χρῆ τῶ ζῆνῶ πάντων, ὄκωσπερ νόμῳ πόλις, καί πολὺ ἰσχυροτέρως. τρέφονται γάρ πάντες οἱ ἄνθρώπειοι νόμοι ὑπὸ ἐνὸς τοῦ θεοῦ»·

³³⁰ Κουράκης, Ν., (2009): 87.

πραγματικότητας,³³¹ ακόμη και σε επίπεδο νομοθετικό-νομοπαραγωγικό, όπως εν προκειμένω πρεσβεύει η Valérie Boyer³³².

Α.1.β. Προμηθείας

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Edelgard Buhlman, Ομοσπονδιακή Υπουργός Παιδείας και Έρευνας της Γερμανίας	Εναρκτήρια ομιλία συνεδρίου «Οπτικές τεχνολογίες – μέλλον για τη γερμανική οικονομία», Βερολίνο, 20-02-2003

ΠΗΓΗ

<https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/bulletin/rede-der-bundesministerin-fuer-bildung-und-forschung-edelgard-bulmahn--789734>

(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Kein Leben ohne Licht, keine Innovationen ohne Optische Technologien – auf diese prägnante Formel lässt sich die Bedeutung des Lichts für unsere Gesellschaft heute bringen. Deutschland braucht Innovationen dringender denn je. Innovationen sind das Lebenselixier und die Basis für den Wohlstand unserer Gesellschaft. Mit neuen Produkten, Dienstleistungen und Verfahren stärken wir unsere Wettbewerbsfähigkeit auf den globalen Märkten. Mit Innovationen schaffen wir zukunftsfähige Arbeitsplätze. Eine erfolgreiche Innovationspolitik ist deshalb ein zentrales Element unserer Strategie für mehr Wachstum und Beschäftigung.

Die wirtschaftlichen Chancen, die mit der Nutzung des Photons verbunden sind, müssen wir gemeinsam nutzen. Ich lade Sie alle deshalb herzlich ein, auch künftig mit uns gemeinsam nach den besten Wegen und Strategien zu suchen.

³³¹ Θουκ. *Ιστ.* [2.37.3] : ἀνεπαχθῶς δὲ τὰ ἴδια προσομιλοῦντες τὰ δημόσια διὰ δέος μάλιστα οὐ παρανομοῦμεν, τῶν τε αἰεὶ ἐν ἀρχῇ ὄντων ἀκροάσει καὶ τῶν νόμων, καὶ μάλιστα αὐτῶν ὅσοι τε ἐπ' ὠφελίᾳ τῶν ἀδικουμένων κείνται καὶ ὅσοι ἄγραφοι ὄντες αἰσχύνῃ ὁμολογουμένην φέρουσιν.

³³² Σχετικά ο Π. Παυλόπουλος στο άρθρο του για την εκδήμια της Ζακλίν ντε Ρομιγί: «Δεύτερον, είναι πάλι η αρχαία ελληνική νομική- και όχι μόνο- σκέψη που έφερε τον νόμο «από τον Όλυμπο στη γη». Με την έννοια ότι τον αποκατέστησε ως δημιουργήμα των ανθρώπων και, συγκεκριμένα, του λαού. Και κάτι πολύ πιο σημαντικό: τον αναγόρευσε, θεσμικώς και πολιτικώς, σε προϊόν κοινής βούλησης εκείνων τους οποίους αφορά το ρυθμιστικό του πλαίσιο. Δηλαδή, σε προϊόν συναίνεσης που προκύπτει μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες, γεγονός το οποίο παραπέμπει, ήδη από τότε, στις ρίζες του «κοινωνικού συμβολαίου» και του συνακόλουθου αυτοκαθορισμού της ανθρώπινης συμπεριφοράς». Εφημ. «Το Βήμα», 24-12-2010, <https://www.tovima.gr/2010/12/24/opinions/gia-ti-zaklin-nte-romigi/> (προσπελάστηκε : 12-12-2018).

[...] In der griechischen Mythologie war es Prometheus, der den Göttern das Feuer raubte, seinen Gebrauch als Wärmespender und Lichtquelle lehrte und damit den technologischen Fortschritt der Menschheit einläutete.

Jetzt – im 21. Jahrhundert – sind wir selbst auf einem guten Weg, die alte Rolle des Lichts als die Kraft des Fortschritts mit neuem Leben zu erfüllen. Auf die weitere Entwicklung brauchen wir nicht nur gespannt zu sein, wir können sie auch aktiv gestalten. Dazu wünsche ich Ihnen heute einen regen Gedankenaustausch und interessante Diskussionen!

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Δεν υπάρχει ζωή χωρίς φως, δεν υπάρχουν καινοτομίες χωρίς οπτικές τεχνολογίες - αυτή η σαφής διατύπωση μπορεί να φέρει την έννοια του φωτός στην κοινωνία μας σήμερα. Η Γερμανία χρειάζεται τις καινοτομίες περισσότερο από ποτέ άλλοτε. Οι καινοτομίες είναι η ψυχή και η βάση για την ευημερία της κοινωνίας μας. Με νέα προϊόντα, υπηρεσίες και διαδικασίες ενισχύουμε την ανταγωνιστικότητά μας στις παγκόσμιες αγορές. Με τις καινοτομίες δημιουργούμε βιώσιμες θέσεις εργασίας. Επομένως, η επιτυχής πολιτική καινοτομίας αποτελεί βασικό στοιχείο της στρατηγικής μας για την ανάπτυξη και την απασχόληση. [...]

Πρέπει να ωφεληθούμε από κοινού από τις οικονομικές ευκαιρίες που συνδέονται με τη χρήση του φωτονίου. Ως εκ τούτου, απευθύνομαι εγκάρδια σε όλους εσάς με τη θερμή παράκληση να συνεχίσετε να εργάζεστε μαζί μας για να ερευνούμε τους καλύτερους τρόπους και στρατηγικές.

Στην ελληνική μυθολογία ο Προμηθέας έκλεψε τη φωτιά από τους θεούς, δίδαξε τη χρήση της ως πηγής θερμότητας και πηγής φωτός και έτσι εισήγαγε την τεχνολογική πρόοδο της ανθρωπότητας.

Τώρα, στον 21ο αιώνα, εμείς οι ίδιοι είμαστε σε καλό δρόμο για την αναβίωση του παλαιού ρόλου του φωτός ως της δύναμης της προόδου με τη νέα ζωή. Όχι μόνο πρέπει να δείχνουμε ενδιαφέρον για την περαιτέρω ανάπτυξη, αλλά μπορούμε επίσης να τη διαμορφώσουμε ενεργά. Σας εύχομαι σήμερα γι' αυτό μια ζωντανή ανταλλαγή ιδεών και ενδιαφέρουσες συζητήσεις!

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο Προμηθέας³³³, γιος του Ιαπετού, θεωρείται στη μυθολογία γενικά ως μορφή με ξεχωριστές ιδίως πνευματικές και τεχνικές δεξιότητες. Δίδαξε τους ανθρώπους αντίστοιχα τη χρήση της φωτιάς για την κατασκευή εργαλείων και επίσης τον πολιτισμό, δηλαδή γράμματα και επιστήμες³³⁴. Χαρακτηριστικός είναι ο μύθος στον διάλογο «Πρωταγόρας» του Πλάτωνα όπου ο Προμηθέας ανήσυχος και ευσπλαχνικός για τον άνθρωπο κλέβει την τεχνική ικανότητα του Ηφαίστου και της Αθηνάς και τη φωτιά έτσι, ώστε συνδυάζοντάς τα το ανθρώπινο γένος να μπορεί να επιβιώσει. Η τεχνολογία, η εξέλιξη της επιστήμης και η πρόοδος της κοινωνίας συνδέεται κατά την ομιλήτρια με την ανάγκη εισαγωγής νέων τεχνολογιών, όπως έκανε ο Προμηθέας, γνωστός για την καινοτόμο και απότολμη (αψηφώντας τις εντολές του Δία) δράση του για να σώσει τους ανυπόδητους και γυμνούς ανθρώπους από τα στοιχεία της φύσης. Η Bulmahn, ως Ομοσπονδιακή Υπουργός Παιδείας και Έρευνας μετέρχεται πάλι το όνομα του Προμηθέα ως αρκτικόλεξο³³⁵ στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πρωτοβουλίας με την ελληνική ονομασία «EUREKA³³⁶», ενός πανευρωπαϊκού δικτύου για την βιομηχανική έρευνα και ανάπτυξη που σκοπό έχει την αύξηση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας διαμέσου της τεχνολογίας. Το πνεύμα του μυθολογικού Προμηθέα που δρα υπέρ του ανθρώπου απέναντι στον κίνδυνο και την αβεβαιότητα, πρακτικά αναβιώνει στο EUREKA του 20ού αιώνα, όπως αφορά στην έρευνα και την επινόηση

³³³ Απολλόδωρ. *Βιβλιοθήκη* [1.7.1]: «Προμηθεὺς δὲ ἐξ ὕδατος καὶ γῆς ἀνθρώπους πλάσας ἔδωκεν αὐτοῖς καὶ πῦρ, λάθρα Διὸς ἐν νάρθηκι κρύψας. ὡς δὲ ἦσθετο Ζεὺς, ἐπέταξεν Ἡφαίστῳ τῷ Καυκάσῳ ὄρει τὸ σῶμα αὐτοῦ προσηλῶσαι: τοῦτο δὲ Σκυθικὸν ὄρος ἐστίν. ἐν δὴ τούτῳ προσηλωθεὶς Προμηθεὺς πολλῶν ἐτῶν ἀριθμὸν ἐδέδετο: καθ' ἑκάστην δὲ ἡμέραν ἀετὸς ἐφιπτάμενος αὐτῷ τοὺς λοβοὺς ἐνέμετο τοῦ ἥπατος αὐξανομένου διὰ νυκτός. καὶ Προμηθεὺς μὲν πυρὸς κλαπέντος δίκην ἔτινε ταύτην, μέχρις Ἡρακλῆς αὐτὸν ὕστερον ἔλυσεν, ὡς ἐν τοῖς καθ' Ἡρακλέα δηλώσομεν».

³³⁴ Πλάτ. *Πρωταγόρας*: «ἀπορία οὖν σχόμενος ὁ Προμηθεὺς ἦντινα σωτηρίαν τῷ ἀνθρώπῳ εὐροι, [321d] κλέπτει Ἡφαίστου καὶ Ἀθηνᾶς τὴν ἐντεχνον σοφίαν σὺν πυρί —ἀμήχανον γὰρ ἦν ἄνευ πυρὸς αὐτὴν κτητὴν τῷ ἢ χρησίμην γενέσθαι— καὶ οὕτω δὴ δωρεῖται ἀνθρώπῳ. τὴν μὲν οὖν περὶ τὸν βίον σοφίαν ἄνθρωπος ταύτη ἔσχεν, τὴν δὲ πολιτικὴν οὐκ εἶχεν· ἦν γὰρ παρὰ τῷ Δίῳ. τῷ δὲ Προμηθεὶ εἰς μὲν τὴν ἀκρόπολιν τὴν τοῦ Διὸς οἴκησιν οὐκέτι ἐνεχώρει εἰσελθεῖν —πρὸς δὲ καὶ αἱ Διὸς φυλακαὶ φοβεραὶ ἦσαν— εἰς δὲ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ Ἡφαίστου οἴκημα τὸ κοινόν, ἐν ᾧ [321e] ἐφιλοτεχνεῖτην, λαθῶν εἰσέρχεται, καὶ κλέψας τὴν τε ἔμπυρον τέχνην τὴν τοῦ Ἡφαίστου καὶ τὴν ἄλλην τὴν τῆς Ἀθηνᾶς δίδωσιν ἀνθρώπῳ, καὶ ἐκ τούτου εὐπορία μὲν ἀνθρώπῳ τοῦ [322a] βίου γίνεταί, Προμηθεὶ δὲ δι' Ἐπιμηθέα ὕστερον, ἥπερ λέγεται, κλοπῆς δίκη μετῆλθεν. [...]

Επίσης, Romilly de, J., (1994): 240-245. «Αληθεύει αυτό, ένα παραπάνω, όταν τα χρόνια εκείνα ο μύθος για τη γένεση και την πρόοδο των ανθρώπων αποτελούσε θέμα αγαπητό, που το συναντούμε σε αρκετούς συγγραφείς. Ο Προμηθέας δεσμώτης του Αισχύλου διηγείται πώς ζούσαν αρχικά οι άνθρωποι «μέσα στην αταξία και τη σύγχυση», χωρίς να διαθέτουν ούτε τεχνικές ικανότητες ούτε γνώσεις, ὅπου ο Προμηθέας τους χάρισε όλες τις τέχνες που συναπαρτίζουν τον πολιτισμό» Βλ. περαιτέρω Rivolta, C.M., (2012): 20-35. «Zeus τύραννος nel Prometeo di Eschilo» στο: «ὄρμος - Ricerche di Storia Antica» n.s. 4-2012.

³³⁵ PROMETHEUS Project (αρκτικόλεξο: PROgramMefor a European Traffic of Highest Efficiency and Unprecedented Safety, 1987-1995. Βλ. Meyer, G., (2019): 33,34 στο Road Vehicle Automation 5 (Springer).

³³⁶ <http://www.eurekanetwork.org/project/id/45> (προσπελάστηκε: 10-03-2019).

και αξιοποίηση ευρεσιτεχνιών και εφαρμογών ηλεκτρονικού τύπου με σκοπό την επίτευξη οδικής ασφάλειας και άνεσης με έξυπνα συστήματα πλοήγησης και ψηφιακούς χάρτες. Γι' αυτό και η ομιλήτρια στηρίζεται γενικά στην προσφορά του Προμηθέα που φτάνει μέχρι τον 21ο αιώνα και δημιουργεί με τη δυναμική της θέσεις εργασίας, ενίσχυση της απασχόλησης και αναπτυξιακή προοπτική. Ο παραλληλισμός της τεχνολογίας του φωτονίου με τη φωτιά που έκλεψε και πρόσφερε ο Προμηθέας στους ανθρώπους αποβαίνει εκ μέρους της ομιλήτριας η αποτύπωση μιας κοινής γνωστικής εμπειρίας από το αρχαίο ελληνικό παρελθόν για το ακροατήριο και είτε ως μύθος είτε ως σύμβολο εξακολουθεί να εμπνέει και να συνδέεται συνειρμικά με την έρευνα και την καινοτομία στα ευρωπαϊκά προγράμματα που σχετίζονται με εφαρμογές των φωτονίων και τις τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνίας³³⁷. Ο Προμηθέας άλλωστε κατέστησε την ανθρώπινη δημιουργία, ουσιαστικά την παραγωγή πολιτισμού³³⁸, στη δύναμη που απελευθερώνει τον άνθρωπο από τον αρχέγονο φόβο του θανάτου³³⁹.

A.1.γ. Σίσυφος

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Stefan Löfven, Πρωθυπουργός Σουηδίας	Ομιλία επιμνημόσυνη για τον Olof Palme, Kulturhuset- Σπίτι του Πολιτισμού, Στοκχόλμη, 28-02-2016

ΠΗΓΗ

<https://www.government.se/speeches/2016/02/speech-by-prime-minister-stefan-lofven-at-memorial-for-olof-palme/>

(προσπελάστηκε: 11-01-2018)

ΚΕΙΜΕΝΟ

Friends,

It is wonderful to be here – I can't think of a better way to honour the memory of Olof Palme than talking about the future.

³³⁷ <https://cordis.europa.eu/project/rcn/219129/factsheet/en> (προσπελάστηκε: 10-03-2019)

³³⁸ Αισχ. Προμηθεὺς δεσμώτης [260]: «θνητούς γ' ἔπαυσα μὴ προδέρκεσθαι μύρον».

³³⁹ Παυλόπουλος, Π. (2017): 28. Ομιλία του Προέδρου της Δημοκρατίας κατά την έναρξη των εργασιών του 5^{ου} ετήσιου “Athens Democracy Forum” με τίτλο: «Στό λίκνο τοῦ Ευρωπαϊκοῦ Πολιτισμοῦ, Οἱ Συμβολισμοί τῆς Σκεπτομένης Ἀθηνᾶς».

There is a classical satirical cartoon of Palme – one of the more sympathetic ones – in which he is dressed as Sisyphus, the Corinthian king from Greek mythology.

The one who was condemned to push a boulder up a hill, only for it to roll back down every time he reached the top.

And so there is Palme in his toga, with a boulder that is an enormous version of the 1969 and 1970 May Day slogan: “Greater equality”.

And it is true, the work for an equitable future may appear to be a Sisyphean task. It has been rolled back down the hill not only by centre-right politics, but also by global developments that are often beyond national control.

Palme himself experienced the oil crisis in the 1970s, which was followed by the banking crisis in the 1990s and the global financial crisis in the 2000s.

Palme was also quick to see this development, and he often spoke of the modern world’s “common destiny”.

And today, nobody can be in any doubt as to how right he was. Everything concerns us all. Everything affects us all. Anyone who wants to effect change must look far and wide.

And at the moment, we see much that challenges our common global development.

We see impending climate change, war, terrorism and persecution, and in their wake we see the largest refugee crisis since the Second World War.

But at the same time, there are contrasting images.

I remember a time, around the turn of the millennium, when few, if any, believed that the UN’s Millennium Development Goals could be achieved.

But poverty was halved – five years ahead of the deadline. Today, nine out of ten girls and boys around the world go to school. Maternal mortality has fallen. Child mortality has fallen.

And last year the world’s leaders agreed on 17 new global development goals and a historic climate agreement, and the American magazine *The Atlantic* dubbed 2015 “The best year in history for the average human being”.

Amidst the darkness, there are bright rays of light. And it is up to us to allow the light to penetrate.

For this reason, we are now raising Sweden’s voice in the world, for equality and international solidarity, through a strong UN and a feminist foreign policy.

[...] And if we learned anything from Palme, it was also that society is different from the myth of Sisyphus. Nothing is predetermined. Our destiny is in our own hands.

Inequality is not a law of nature. It is man-made – and it can therefore be changed.

Fighting for an equitable future may often feel difficult. At times, the challenges increase. We may be knocked back and have to redouble our efforts.

But there are many of us to share the work, and we know what we want to achieve. And we are doing our best, Olof: we are doing our best.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Φίλοι/ες,

Είναι θαυμάσιο που είμαι εδώ - δεν μπορώ να σκεφτώ έναν καλύτερο τρόπο για να τιμήσω τη μνήμη του Olof Palme από το να μιλάω για το μέλλον.

Υπάρχει ένα κλασικό σατιρικό σκίτσο του Palme - ένα από τα πιο συμπαθητικά - στο οποίο εικονίζεται ντυμένος ως ο Σίσυφος, ο Κορίνθιος βασιλιάς από την ελληνική μυθολογία.

Αυτός που καταδικάστηκε να σπρώχνει ένα βράχο πάνω σε ένα λόφο, μόνο για να κυλάει πίσω κάθε φορά που έφτανε στην κορυφή.

Δείχνει έτσι τον Palme με τον χιτώνα του, με έναν ογκόλιθο που είναι μια τεράστια εκδοχή του συνθήματος της Πρωτομαγιάς του 1969 και του 1970: «Μεγαλύτερη ισότητα».

Και είναι αλήθεια ότι η δουλειά για ένα δίκαιο μέλλον μπορεί να φαίνεται σαν έργο του Σισύφου. Έχει ξανακυλήσει στην πλαγιά του λόφου όχι μόνο από την κεντροδεξιά πολιτική, αλλά και από τις παγκόσμιες εξελίξεις που συχνά βρίσκονται εκτός εθνικού ελέγχου.

Ο ίδιος ο Palme βίωσε την πετρελαϊκή κρίση στη δεκαετία του 1970, την οποία ακολούθησε η τραπεζική κρίση στη δεκαετία του 1990 και η παγκόσμια οικονομική κρίση στη δεκαετία του 2000.

Ο Palme έγκαιρα προέβλεψε αυτή την εξέλιξη και μίλησε συχνά για το «κοινό πεπρωμένο» του σύγχρονου κόσμου.

Και σήμερα, κανείς δεν μπορεί να αμφιβάλλει σχετικά με το πόσο δίκιο είχε. Τα πάντα αφορούν σε όλους μας. Τα πάντα επηρεάζουν όλους μας. Όποιος θέλει να επιφέρει αλλαγές πρέπει να κοιτάζει μακριά και σε εύρος.

Και σήμερα βλέπουμε πολλά που αποτελούν προκλήσεις για την κοινή μας παγκόσμια ανάπτυξη.

Βλέπουμε τις επικείμενες κλιματικές αλλαγές, τον πόλεμο, την τρομοκρατία και τις διώξεις και με την πάροδο του χρόνου βλέπουμε τη μεγαλύτερη κρίση των προσφύγων από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Αλλά ταυτόχρονα, υπάρχουν εικόνες αντίθετες.

Θυμάμαι μια εποχή κοντά στην αλλαγή της χιλιετίας, όταν λίγοι, αν υπήρχαν κι αυτοί, πίστευαν ότι θα μπορούσαν να επιτευχθούν οι αναπτυξιακοί στόχοι της χιλιετίας του ΟΗΕ.

Όμως η φτώχεια μειώθηκε στο ήμισυ - πέντε χρόνια πριν την προθεσμία. Σήμερα, εννέα από δέκα κορίτσια και αγόρια σε όλο τον κόσμο πηγαίνουν στο σχολείο. Η θνησιμότητα της μητέρας έχει μειωθεί. Η παιδική θνησιμότητα έχει μειωθεί.

Και πέρυσι οι ηγέτες του κόσμου συμφώνησαν σε 17 νέους παγκόσμιους αναπτυξιακούς στόχους και σε μια ιστορική συμφωνία για το κλίμα και το αμερικανικό περιοδικό The Atlantic ανακήρυξε το 2015 ως «Το καλύτερο έτος στην ιστορία για τον μέσο άνθρωπο».

Μέσα στο σκοτάδι, υπάρχουν φωτεινές ακτίνες φωτός. Και εξαρτάται από εμάς να αφήσουμε το φως να διεισδύσει.

Γι' αυτόν τον λόγο, τώρα αυξάνουμε τη φωνή της Σουηδίας στον κόσμο, για ισότητα και διεθνή αλληλεγγύη, μέσω μιας ισχυρής Ο.Η.Ε. και μιας φεμινιστικής εξωτερικής πολιτικής. [...] Και αν μάθαμε κάτι από τον Παλμέ, ήταν επίσης ότι η κοινωνία είναι διαφορετική από τον μύθο του Σισύφου. Τίποτα δεν είναι προκαθορισμένο. Το πεπρωμένο μας είναι στα χέρια μας. Η ανισότητα δεν είναι νόμος της φύσης. Είναι ανθρωπογενής και επομένως μπορεί να αλλάξει.

Η πάλη για ένα δίκαιο μέλλον μπορεί συχνά να μοιάζει δύσκολη. Μερικές φορές, οι προκλήσεις αυξάνονται. Μπορεί να μας προξενήσουν κωλύματα και να πρέπει να αναδιπλασιάσουμε τις προσπάθειές μας.

Αλλά υπάρχουν πολλοί από μας που μοιραζόμαστε τη δουλειά και γνωρίζουμε τι θέλουμε να επιτύχουμε. Και κάνουμε το καλύτερο δυνατό, Olof: κάνουμε το καλύτερο δυνατό.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο μύθος του Σισύφου αξιοποιείται εδώ ως κεντρικό θέμα από τον Stefan Löfven στην επιμνημόσυνη ομιλία του. Ο λόγος του Πρωθυπουργού της Σουηδίας

προσλαμβάνει σπονδυλωτά έντονο πολιτικό χαρακτήρα, καθώς ο ομιλητής τάσσεται ανοικτά υπέρ της κοσμοθεωρίας και ιδεολογίας που αντανακλά η πολιτική σκέψη, οι και ο τρόπος ζωής του δολοφονημένου Πρωθυπουργού Ούλοφ Πάλμε³⁴⁰. Σε αντιπαραβολή με την προσωπικότητα, τις πράξεις και τις ιδέες του τελευταίου, ο ομιλητής τοποθετεί στον λόγο του τον Σίσυφο, βασιλιά της Κορίνθου, που καταδικάστηκε αιώνια να ανεβάζει μόνος του ένα βράχο στην κορυφή ενός βουνού, απ' όπου ο βράχος αυτός θα έμελλε να κυλά πάλι με το βάρος του στους πρόποδες³⁴¹. Η ποινή αυτή αποτελεί ένα καταναγκαστικό έργο, άσκοπο, ανώφελο και απελπιστικό³⁴². Ο τιμωρημένος Σίσυφος στην *Οδύσεια*³⁴³, αλλά και στην *Ιλιάδα*³⁴⁴ είναι η προσωπικότητα που προκαλεί τον οίκτο και τη συμπάθεια, αν και ο Όμηρος δεν αναφέρει τους λόγους της ποινής του αυτής³⁴⁵. Η προσπάθεια του Σισύφου πραγματοποιείται κατάφωρα επί ματαιώ και έτσι

³⁴⁰ <https://www.britannica.com/biography/Olof-Palme> (προσπελάστηκε: 12-03-2019).

³⁴¹ Απολλόδωρος, *Βιβλιοθήκη*, [1.9.3]: «Σίσυφος δὲ ὁ Αἰόλου κτίσας Ἐφύραν τὴν νῦν λεγομένην Κόρινθον γαμει Μερόπην τὴν Ἄτλαντος. ἐξ αὐτῶν παῖς γίνεται Γλαῦκος, ᾧ παῖς Βελλεροφόντης ἐξ Εὐρυμέδης ἐγεννήθη, ὃς ἔκτεινε τὴν πυρίπνου Χίμαιραν. κολάζεται δὲ Σίσυφος ἐν Ἄιδου πέτρῳ ταῖς χερσὶ καὶ τῇ κεφαλῇ κυλίων, καὶ τοῦτον ὑπερβάλλειν θέλων: οὗτος δὲ ὠθούμενος ὑπ' αὐτοῦ ὠθεῖται πάλιν εἰς τοῦπίσω. τίνει δὲ ταύτην τὴν δίκην διὰ τὴν Ἀσωποῦ θυγατέρα Αἴγιναν: ἀρπάσαντα γὰρ αὐτὴν κρύφα Δία Ἀσωπῶ μηνῦσαι ζητοῦντι λέγεται».

³⁴² Καμύ, Α., (2007) 105 : « Έχουμε ήδη καταλάβει πως ο Σίσυφος είναι ο παράλογος ήρωας. Τα πάθη του τον συνιστούν περισσότερο απ' το μαρτύριό του. Η περιφρόνησή του για τους θεούς, το μίσος του για το θάνατο και το πάθος του για τη ζωή του στοίχισαν αυτό το ανείπωτο μαρτύριο, να δίνει όλο του το είναι χωρίς ανταμοιβή. Είναι το τίμημα που πρέπει να πληρώσει για τα γήινα πάθη. Δε μας αφηγούνται τίποτα για τον Σίσυφο στον Άδη. Οι μύθοι φτιάχνονται για να τους ζωογονεί η φαντασία. Σ' αυτόν βλέπουμε μόνο όλη την προσπάθεια ενός τεντωμένου κορμιού ν' ανασηκώσει την πελώρια πέτρα, να τη γυρίσει και να την κάνει ν' αναρριχηθεί σε μια πλαγιά που έχει ανεβοκατέβει εκατό φορές. Βλέπουμε το συσπασμένο πρόσωπο, το κολλημένο πάνω στην πέτρα μάγουλο, τον ώμο που δέχεται το λασπωμένο όγκο, το πόδι που τον στηρίζει, τη διαστολή των μυώνων, την ανθρώπινη σιγουριά δυο χεριών γεμάτων γη. Στο έπακρο αυτής της τρομερής προσπάθειας, της μετρημένης με το χωρίς ουρανό διάστημα και το χωρίς βάθος χρόνο, ο σκοπός εκπληρώνεται. Ο Σίσυφος τότε, κοιτάζει την πέτρα να κατηφορίζει σε μερικές στιγμές προς αυτόν τον χαμηλό κόσμο απ' όπου θα πρέπει να την ανεβάσει πάλι στην κορυφή. Ξανακατεβαίνει στην πεδιάδα.» Καμύ, Αμπέρ (2007), «Ο μύθος του Σισύφου. Δοκίμιο για το παράλογο», μτφρ. Νίκη Καρακίτσου-Ντουζέ & Μαρία Κασαμπάλογλου-Ρομπλέν. Αθήνα: Καστανιώτης. Τίτλος πρωτοτύπου: *Le mythe de Sisyphe* (Paris: Gallimard, 1942).

³⁴³ Ομ. *Οδύσ.*, λ [593-600]:

«καὶ μὴν Σίσυφον εἰσεῖδον κρατέρ' ἄλγε' ἔχοντα
λᾶαν βαστάζοντα πελώριον ἀμφοτέρησιν.
ἦ τοι ὁ μὲν σκηριπτόμενος χερσίν τε ποσίν τε
λᾶαν ἄνω ὄθεσκε ποτὶ λόφον: ἀλλ' ὅτε μέλλοι
ἄκρον ὑπερβαλέειν, τότε' ἀποστρέψασκε κραταίς:
αὐτίς ἔπειτα πέδονδε κυλίνδετο λᾶας ἀναιδής.
αὐτὰρ ὃ γ' ἄψ ὥσασκε τιταινόμενος, κατὰ δ' ἰδρῶς
ἔρρεεν ἐκ μελέων, κόνιη δ' ἐκ κρατὸς ὀρώρει».

³⁴⁴ Ομ. *Ιλ.*, Ζ [153-154] : «ἐνθα δὲ Σίσυφος ἔσκεν, ὃ κέρδιστος γένετ' ἀνδρῶν, Σίσυφος Αἰολίδης».

³⁴⁵ Grimal, P., (1991) στο οικείο λήμμα: «Όταν ο Δίας απήγαγε την Αίγινα, την κόρη του Ασωπού και παίρνοντάς την μαζί του από τον Φλειούντα στην Οινώνη πέρασε από την Κόρινθο, ο Σίσυφος τον είδε. Έτσι, όταν ο Ασωπός παρουσιάστηκε μπροστά του αναζητώντας παντού τη νέα, ο Σίσυφος υποσχέθηκε

ακριβώς ο ομιλητής τοποθετεί σημειολογικά την προσπάθεια του Palme: μοιάζει σαν να ήταν η μοίρα του να μοχθεί αιώνια και σε παγκόσμιο επίπεδο για την ισότητα, την ειρήνη και περαιτέρω για την αποτροπή των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής. Κυρίως όμως ο φαινομενικά μάταιος αγώνας του κατά τον ομιλητή ήταν αγώνας για τον άνθρωπο, συνεχής προσπάθεια άμβλυνσης και εξάλειψης των ανισοτήτων και υπέρ της παγκόσμιας ειρήνης και κυρίως της δικαιοσύνης. Επομένως, υπήρξε αγώνας δίκαιος και δύσκολος, ωστόσο κάθε άλλο παρά μάταιος³⁴⁶. Ο Λουκρέτιος³⁴⁷ εν προκειμένω προβαίνει σε μια άλλη προσέγγιση: «Κι ο Σίσυφος επίσης στέκει μπροστά στα μάτια μας στην ζωή. Είναι όποιος έχει εμποτιστεί από την ιδέα να ζητά από τον λαό τις

να του αποκαλύψει το όνομα του απαγωγέα, με τον όρο να κάμει ο Ασωπός να αναβλύσει μια πηγή στην ακρόπολη της πόλης. Ο Ασωπός συμφώνησε και ο Σίσυφος του είπε πως ο ένοχος ήταν ο Δίας. Αυτό το γεγονός επέσυρε πάνω στον Σίσυφο την οργή του αρχηγού των θεών. Μια παραλλαγή θέλει τον Δία να τον κεραυνοβολεί αμέσως και να τον ρίχνει στα Τάρταρα, όπου του επέβαλε ως τιμωρία να κυλά αιώνια έναν πελώριο βράχο ανεβαίνοντας μια πλαγιά. Μόλις ο βράχος έφτανε στην κορυφή, ξανακυλούσε παρασυρμένος από το δικό του βάρος και η δουλειά έπρεπε να ξαναρχίσει. Η τιμωρία όμως αυτή, που τη διηγείται ήδη η *Οδύσσεια*, θεωρείται ότι είχε μια άλλη εξήγηση. Πράγματι, ο Δίας οργισμένος από το ότι τον κατέδωσε ο Σίσυφος, του έστειλε το δαίμονα του θανάτου, για να τον σκοτώσει. Ο Σίσυφος, αντί να αφεθεί στην τύχη του, έπιασε τον Θάνατο και τον έδεσε με αλυσίδες, τόσο σφιχτά που για λίγο διάστημα δεν πέθαινε πια κανένας άνθρωπος. Χρειάστηκε να επέμβει ο Δίας, που ανάγκασε τον Σίσυφο να ελευθερώσει τον Θάνατο και έτσι μπόρεσε αυτός να συνεχίσει το έργο του. Το πρώτο θύμα υπήρξε φυσικά ο Σίσυφος. Αντί όμως ο Σίσυφος να υποταχτεί στη μοίρα του, πριν πεθάνει, παράγγειλε κρυφά στη γυναίκα του να μην του αποδώσει νεκρικές τιμές. Όταν έφτασε στον Κάτω Κόσμο, ο Άδης τον ρώτησε για ποιο λόγο δεν ήρθε εκεί με τους συνηθισμένους τύπους. Ο Σίσυφος παραπονέθηκε πολύ για την ασέβεια της γυναίκας του και αγανακτισμένος πήρε την άδεια από το θεό να ξαναγυρίσει στη γη, για να την τιμωρήσει και να την επαναφέρει στον ίδιο δρόμο. Όταν ο Σίσυφος βρέθηκε στη γη, δεν ξαναγύρισε στον Κάτω Κόσμο και έζησε μέχρι βαθιά γεράματα. Όταν όμως πέθανε για τα καλά πια, οι θεοί του Κάτω Κόσμου, επιθυμώντας να αποφύγουν κάθε απόδραση, του επέβαλαν μια ασχολία, που δεν του άφηνε καθόλου ανάπαυλα και καμιά δυνατότητα φυγής».

³⁴⁶ Ο μύθος του Σισύφου χρησιμοποιείται γενικότερα στον δυτικό κόσμο ευρέως για κάθε δύσκολο εγχείρημα με εμπόδια που φαίνονται ανυπέρβλητα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα για τις δυσκολίες στη διαδικασία και τη διαδρομή της ευρωπαϊκής ενοποίησης με φόντο την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, την ενοποίηση της Γερμανίας και το τέλος του ψυχρού πολέμου: Hoffmann, S., (2019). Επίσης η Danielle Auroi, Μέλος της Γαλλικής Εθνοσυνέλευσης: «Δεν μπορούμε να αφήσουμε την Ελλάδα σαν τον Σίσυφο, ο οποίος, επειδή τόλμησε να αφηγήσει τους θεούς – σ’ αυτή την περίπτωση τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα- καταδικάστηκε να κυλάει αιώνια έναν βράχο ψηλά σ’ έναν λόφο που κατεβαίνει κάθε φορά πριν φτάσει στην κορυφή». <http://www.assemblee-nationale.fr/14/cr/2014-2015-extra/20151010.asp#P577254> (προσπελάστηκε: 20-09-2020). Μια άλλη άποψη για τον μύθο του Σισύφου δίνει σε συνέντευξή του στους Financial Times ο τέως Υπ. Οικονομικών της Γερμανίας Wolfgang Schäuble: «Πρέπει να δει κανείς τον Σίσυφο ως έναν άνθρωπο ευτυχισμένο, γιατί τίποτε απ’ ό,τι κάνουμε στην πολιτική δεν διαρκεί για πάντα. Κινείς τα πράγματα για λίγο προς τα εμπρός και μετά είτε συνεχίζουν να προχωρούν είτε ξαναγυρίζουν πίσω από την αρχή. Έτσι είναι η ζωή». <https://www.ft.com/content/97c49240-336c-11e9-bd3a-8b2a211d90d5> (προσπελάστηκε: 26-09-2020). Επίσης, Kahl B., (2012), “Der fröhliche Sisyphos – für Wolfgang Schäuble”, Herder. Τον μύθο χρησιμοποιεί ο M. Conaway ως Μέλος της Επιτροπής για την έγκριση δαπανών άμυνας του Αμερικανικού Κογκρέσου για να εγκριθεί ο προς ψήφιση προϋπολογισμός <https://www.congress.gov/event/116th-congress/house-event/LC64540/text?q=%7B%22search%22%3A%5B%22Sisyphus%22%5D%7D&s=1&t=1> (προσπελάστηκε: 26-09-2020).

³⁴⁷ Lucr. *De Rerum Natura* [III, 995-997]:
«Sisyphus in vita quoque nobis ante oculos est,
qui petere a populo fascēs saevasque securēs
imbibit et semper victus tristisque recedit».

ράβδους της εξουσίας και τα σκληρά τσεκούρια και πάντα νικημένος και θλιμμένος απομακρύνεται και οπισθοχωρεί». Ως ένας Σίσυφος του 20ού αιώνα ο Olof Palme θεωρήθηκε σύμβολο της συνεχούς προσπάθειας του ανθρώπου να παράγει έργο με την προσφορά και αλληλεγγύη του παραμένοντας επίμονα όρθιος απέναντι σε όλες τις αντιξοότητες αδιαφορώντας για τη μοίρα που του όρισαν οι θεοί³⁴⁸.

A.1.δ. Νέμεση (Σοφοκλής, Ευριπίδης, Αισχύλος)

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Filomeno Biagio Tatò, Μέλος της Ιταλικής Γερουσίας	Ιταλική Γερουσία, Ρώμη, 15-05-2011

ΠΗΓΗ

http://www.parlamento.it/japp/bgt/showdoc/frame.jsp?tipodoc=Resaula&leg=14&id=00018170&part=doc_dc&parse=no&stampa=si&toc=no

(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Signor Presidente, signor rappresentante del Governo, onorevoli colleghi e colleghe, intervengo per esprimere il mio pieno assenso alla cessazione degli effetti della XIII disposizione transitoria e finale della Costituzione.

Noi, eredi e continuatori di quel grande processo culturale e filosofico che fu l'illuminismo, che vide gli artefici nei nomi di Verri e Beccaria, di Locke e Newton, di Bacone e Galilei, di Voltaire e Montesquieu, non possiamo accettare i contenuti e l'essenza di quella che nella Grecia classica era la nemesi storica, così cara ai grandi tragediografi della sublimità di Sofocle, Euripide ed Eschilo. Non possiamo accettare che le eventuali discutibili colpe dei padri ricadano sui figli e, ancor più questa volta, sui nipoti. Pertanto, gli eredi Savoia vengano in Italia, collaborino e lavorino affinché la

³⁴⁸ Sagasti, F. R., (2003): 60, 109. Σε παγκόσμιο επίπεδο πραγματοποιούνται συστηματικές ενέργειες που αποσκοπούν στην πολιτική και οικονομική ανάπτυξη. Η οργάνωση μιας δομής με παγκόσμια εμβέλεια χρειάζεται τουλάχιστον μια δεκαετία κόπου και προσπάθειών, που ωστόσο λόγω της μετανάστευσης του επιστημονικού προσωπικού με υψηλά προσόντα μπορεί να καταστραφεί σε λίγα χρόνια. Η οικονομική και πολιτική αστάθεια σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες μετατρέπει συχνά τις προσπάθειες όσων έχουν τα επιστημονικά και τεχνολογικά προσόντα σε προσπάθειες του μυθολογικού Σίσυφου, να ωθούν δηλαδή μια βαριά πέτρα προς την κορυφή του λόφου επιδιώκοντας να αντεπεξέλθουν σε αυξανόμενες απαιτήσεις για επίσημη συνδρομή στην ανάπτυξη, ανθρωπιστική ανακούφιση, μείωση χρεών, υποστήριξη οικονομιών σε μεταβατικό στάδιο, μείωση της φτώχειας. Όλα είναι σισύφεια προσπάθεια, γιατί πρέπει να πείθονται κάθε φορά από την αρχή οι αρμόδιοι φορείς. «Ακόμη κι αν η προσωπικότητα αυτή κατόρθωνε να διατηρήσει τον βράχο στην κορυφή του λόφου και να παραμείνει εκεί αψηφώντας τους θεούς, θα μπορούσε να δει κι άλλους λόφους να τον περιμένουν για να τους ανέβει».

patria diventi più grande e affinché sia proiettata verso un mondo di prosperità e di progresso”.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Κύριε Πρόεδρε, κύριε εκπρόσωπε της Κυβέρνησης, αξιότιμοι κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, παρεμβαίνω για να εκφράσω την πλήρη συγκατάθεσή μου προκειμένου να παύσουν οι επιπτώσεις της XIII μεταβατικής και τελικής διάταξης του Συντάγματος.

Εμείς, ως οι κληρονόμοι και συνεχιστές αυτής της μεγάλης πολιτιστικής και φιλοσοφικής διαδικασίας που ήταν ο Διαφωτισμός, ο οποίος είδε ως αρχιτέκτονες του τα ονόματα του Verrì και του Beccaria, του Locke και του Newton, του Bacon και του Galileo, του Βολταίρου και του Μοντεσκιέ, δεν μπορούμε να δεχθούμε το περιεχόμενο και την ουσία αυτού που στην αρχαία Ελλάδα ήταν η ιστορική Νέμεση, τόσο αγαπητή στους μεγάλους τραγωδούς του μεγαλείου του Σοφοκλή, του Ευριπίδη και του Αισχύλου. Δεν μπορούμε να δεχθούμε ότι τα πιθανά συζητήσιμα αμαρτήματα των γονέων πέφτουν στα παιδιά τους και, ακόμη περισσότερο, στα εγγόνια τους. Ως εκ τούτου, οι κληρονόμοι του οίκου της Σαβοΐας έρχονται στην Ιταλία, να συνεργαστούν και να εργαστούν έτσι ώστε η πατρίδα να μεγαλώσει και να προβάλλεται προς έναν κόσμο ευημερίας και προόδου.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η Νέμεση ήταν η θεά της δίκαιης αγανάκτησης και της ανταπόδοσης για κακές πράξεις και την παρά την αξία καλοτυχία.³⁴⁹ Ήταν η προσωποποίηση της δυσαρέσκειας και της δικαιολογημένης εχθρότητας³⁵⁰, που προκαλούσαν στην ανθρώπινη κοινωνία εκείνοι που διέπραξαν εγκλήματα με προφανή ατιμωρησία, που φέρονταν αλαζονικά ή που είχαν υπέρμετρα καλή τύχη. Επιπρόσθετα πολλή επιτυχία, πολύς πλούτος και ευημερία ακόμη και πολλή ευτυχία είναι επικίνδυνα³⁵¹, γιατί μπορεί να οδηγήσουν στην ύβρη, το ξεπέρασμα των ορίων που θέτουν οι θεοί στην ανθρωπότητα. Και αργά ή γρήγορα η ύβρη των θνητών θα τιμωρηθεί από την ηθική νέμεση των αθανάτων θεών.³⁵² Ερχόταν ως επακόλουθο του φόβου εξαιτίας μιας άνομης και υπαίτιας πράξης και ως εκ τούτου της συνείδησης, γι' αυτό και αναφέρεται μαζί με την Αιδώ³⁵³. Κατεύθυνε τις ανθρώπινες υποθέσεις με τέτοιο τρόπο, ώστε να διατηρεί την ισορροπία

³⁴⁹ Hard, R., (2020): 26.

³⁵⁰ Σταματάκος, Ι., (1999).

³⁵¹ Ηρόδ., *Ιστ.* [1.34.1]: «Μετὰ δὲ Σόλωνά οἰχόμενον ἔλαβε ἐκ θεοῦ νέμεσις μεγάλη Κροῖσον, ὡς εἰκάσαι, ὅτι ἐνόμισε ἑωυτὸν εἶναι ἀνθρώπων ἀπάντων ὀλβιώτατον».

³⁵² Stuttard, D., (2018) 7, 17, 108, 256.

³⁵³ Smith, W., (1849): 1152.

ταπεινώνοντας τους υπερόπτες και ανατρέποντας την υπέρμετρη ευτυχία³⁵⁴. Το όνομά της σημαίνει εκείνη που νομιμοποιείται να διανέμει ή που εκχωρεί³⁵⁵. Η Νέμεση στάθμιζε την ευτυχία κατά τρόπον ώστε να μην είναι συχνή ή σε περίσσεια για τους ανθρώπους, διαφορετικά θα μπορούσε να προκαλέσει απώλειες και βάσανα. Έτσι, ως απόκοσμη δύναμη που έλεγχε την υπερβολική εύνοια της Τύχης η Νέμεση προσέλαβε τον χαρακτήρα εκδικητικής ή τιμωρητικής θεότητας με δυνάμεις αποκαταστατικές, εξισορροπητικές και δικαιοαπονεμητικές στις περιπτώσεις που γενικά διασαλευόταν η τάξη σε κάθε έκφανση του βίου και της κοινωνίας ως μέρος του σχήματος: *ἄτη* → *ὑβρις* → *νέμεσις* → *τίσις*. Η Νεμέση απεικονίζεται συχνά ως φτερωτή θεά, κόρη της Νύκτας³⁵⁶ ή του Ερέβους ή του Ωκεανού. Ονομάζεται και Ραμνουσία ή Αδράστεια,³⁵⁷ παριστάνεται ως θεότητα παρθένης παρόμοια με την Αφροδίτη³⁵⁸, ενώ στον αττικό δήμο Ραμνούντα το άγαλμά της έφερε στο δεξιό χέρι φιάλη, στο αριστερό κλαδί μηλιάς και στο κεφάλι του στεφάνι με παραστάσεις από ελάφια και τη νίκη³⁵⁹.

Στον υπό εξέταση λόγο ο γερουσιαστής Τατό αναφέρεται στη συνταγματική αναθεώρηση που πραγματοποιήθηκε στην Ιταλία δυνάμει του συνταγματικού νόμου της 23-10-2002³⁶⁰. Ο ομιλητής, μέλος του υπερσυντηρητικού κόμματος «Εθνική

³⁵⁴ Αριστ. *Ἠθ. Νικ.* [1108b] (1): «νέμεσις δὲ μεσότης φθόνου καὶ ἐπιχαιρεκακίας, εἰσι δὲ περὶ λύπην καὶ ἡδονὴν τὰς ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι τοῖς πέλας γινομένας· ὁ μὲν γὰρ νεμεσητικὸς λυπεῖται ἐπὶ τοῖς ἀναξίως εὖ πράττουσιν».

³⁵⁵ Ὁ.π. ἀπὸ το ρ. *νεμείζομαι*: εἶμαι δυσαρεστημένος, οργίζομαι ἐναντίον ἄλλου, αἰσχύνομαι, αἰσθάνομαι ντροπή, δέος, σεβασμὸ, φόβο.

³⁵⁶ Ησίοδ. *Θεογονία*, [223-224]: «τίκτε δὲ καὶ Νέμεσιν πῆμα θνητοῖσι βροτοῖσι Νύξ ὅλοη...»

³⁵⁷ Πausan. *Ἑλλάδος Περιήγησις, Ἀττικά* [1.33.2]: «καὶ αἱ μὲν οἰκίσεις ἐπὶ θαλάσῃ τοῖς ἀνθρώποις εἰσι, μικρὸν δὲ ἀπὸ θαλάσσης ἄνω Νεμέσεως ἐστὶν ἱερόν, ἢ θεῶν μάλιστα ἀνθρώποις ὑβρισταῖς ἐστὶν ἀπαραίτητος. δοκεῖ δὲ καὶ τοῖς ἀποβάσιν ἐς Μαραθῶνα τῶν βαρβάρων ἀπαντῆσαι μῆνιμα ἐκ τῆς θεοῦ ταύτης: καταφρονήσαντες γὰρ μηδὲν σφισιν ἐμποδῶν εἶναι τὰς Ἀθήνας ἐλεῖν, λίθον Πάριον ὄν ὡς ἐπ' ἐξειργασμένοις ἦγον ἐς τροπαίου ποιήσιν.» Επίσης: «Ὁ ἀρχαῖκός ναός τῆς Νεμέσεως καταστράφηκε ἀπὸ τοὺς Πέρσες κατὰ τὴν εἰσβολή του 480/479 π.Χ. ὅπως καὶ τόσα ἄλλα κτίσματα τῆς Ἀττικῆς. Τὸ ἀγαλμα τῆς θεότητος τὸ εἶχε φιλοτεχνήσει ὁ Φειδίας. Τὸ μάρμαρο εἶχαν φέρει οἱ Πέρσες καὶ τὸ προόριζαν γιὰ νὰ φτιάξουν τροπαῖο ὑστερὰ ἀπὸ τὴν κατάληψη τῆς Ἀθήνας. Βέβαια οἱ Πέρσες δὲν κατέλαβαν ποτὲ τὴν Ἀθήνα. Τὸ ἱερὸ τῆς Νεμέσης τοῦ Ραμνούντα εἶχε υποκινήσει τὸν ἀθηναϊκὸ στρατὸ νὰ πολεμήσει στὸν Μαραθῶνα. Τὸ φρούριο τοῦ Ραμνούντα, ὅπως καὶ αὐτὸ τοῦ Σουνίου στὴ νότια ἄκτῃ τῆς Ἀττικῆς, πιστεύεται πὼς κατασκευάστηκε κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου γιὰ τὸν ἐλεγχὸ τῶν πλοίων που μετέφεραν σιτηρὰ πρὸς τὴν Ἀθήνα.» http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2391 , (προσπελάστηκε: 07-02-2019).

³⁵⁸ Smith, W., (1849) ὁ.π.

³⁵⁹ Πετράκος, Β. Χ., στο: <https://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/06/39-5.pdf> (προσπελάστηκε: 07-02-2019).

³⁶⁰ Ο νόμος αὐτὸς ἀναθεώρησε τὴν υπ' αριθ. XIII μεταβατικὴ καὶ τελικὴ διάταξη τοῦ Συντάγματος τῆς 02-06-1946 που εἶχε ὡς ἐξῆς: «τὰ μέλη καὶ οἱ ἀπόγονοι τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Σαβοῖας δὲν ἔχουν δικαίωμα ψήφου καὶ δὲν μποροῦν νὰ κατέχουν δημόσια ἀξιώματα ἢ θέσεις ἀιρετῶν. Ἡ εἰσοδος καὶ διαμονὴ στὴν ἐθνικὴ ἐπικράτεια ἀπαγορεύεται στους τέως βασιλεῖς τοῦ Οἴκου τῆς Σαβοῖας, τὶς συζύγους τους καὶ τοὺς ἄρρενες ἀπογόνους. Τὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα, που ὑπάρχουν στὴν ἐθνικὴ ἐπικράτεια, τῶν τέως βασιλέων τοῦ Οἴκου τῆς Σαβοῖας, τῶν συζύγων τους καὶ τῶν ἀρρένων ἀπογόνων τους, ἀποδίδονται στο κράτος. Οἱ μεταβιβάσεις καὶ ἡ δημιουργία τῶν ἐμπράγματων δικαιωμάτων ἐπὶ τῶν περιουσιακῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἔλαβαν χώρα μετὰ τὶς 2 Ἰουνίου 1946, εἶναι ἀκύρα». Μετὰ τὴν ἐν λόγω ἀναθεώρηση

Συμμαχία»³⁶¹, επικαλείται τη Νέμεση και τους τρεις μεγάλους κλασικούς τραγωδούς για να στηρίξει το επιχείρημά του υπέρ της εισόδου και διαμονής των μελών της βασιλικής οικογένειας του Οίκου της Σαβοΐας στην ιταλική επικράτεια. Κατά τη γνώμη του η συνταγματική απαγόρευση της εισόδου και διαμονής των αρρένων απογόνων τους στην εδαφική επικράτεια της Ιταλικής Δημοκρατίας αποτελεί ζήτημα νομικό και μαζί ηθικό. Θεωρεί όχι απλώς υπερβολικό το γεγονός ότι η υψηλής περιωπής νομική απαγόρευση, ως συνταγματική, περιλαμβάνει τους μελλοντικούς βασιλικούς απογόνους, αλλά και ότι υπάρχει προφανής δυσαναλογία ανάμεσα στην απαγόρευση εισόδου τους στη χώρα ως ποινή και ως μέσο προστασίας της μορφής του δημοκρατικού πολιτεύματος από οποιαδήποτε ενδεχόμενη μελλοντική εκτροπή ή απόπειρα αυτής. Η σύνδεση της Νέμεσης με τους τραγωδούς γίνεται για να ενισχύσει ο ομιλητής το επιχείρημά του, γιατί εκτός από το ζήτημα που αφορά στο νόμιμο και ηθικό, ο ίδιος κρίνει σκόπιμο να πείσει τη Γερουσία ότι -κατά τη γνώμη του- παρήλθε ικανός χρόνος από το 1946 που θεσπίστηκε το Σύνταγμα, μέχρι την ημέρα της εκφώνησης του λόγου του. Επισημαίνει, δηλαδή, μια διάσταση μεταξύ αφ' ενός της νομικής ρύθμισης για τα πρόσωπα και την παρουσία του βασιλικού οίκου και αφ' ετέρου της όλης εξέλιξης του συντεταγμένου κοινωνικοπολιτικού βίου, κρίνει άρα ότι περιέρχεται στη δικαιοδοσία της Νέμεσης πλέον το ζήτημα που οφείλει να διευθετηθεί δίκην καθάρσεως από τη Γερουσία. Κρίνει ότι αφορά εν τέλει στην δυσαναλογία μεταξύ ποινής και αδίκου εξαιτίας της παρέλευσης του χρόνου: από τη μια η συνταγματική διάταξη επέχει λειτουργικά διττή θέση προληπτική-εγγυητική και κατασταλτική-παραδειγματική, δηλαδή αντίστοιχα, ως μέτρο ασφαλείας για το πολίτευμα και ως πολιτειακή ποινή εξαιτίας της συνεργασίας ή και απραγίας της βασιλικής οικογένειας απέναντι στο φασιστικό καθεστώς. Η απαγόρευση που περιέχεται στις επίμαχες διατάξεις ήταν στην ημερήσια διάταξη ήδη

παύουν να ισχύουν τα προβλεπόμενα στο πρώτο και δεύτερο εδάφιο της XIII μεταβατικής και τελικής διάταξης (ΦΕΚ, 26-10-2002) https://www.senato.it/1025?sezione=140&articolo_numero_articolo=XIII (προσπελάστηκε: 07-02-2019). Επίσης:

http://www1.interno.gov.it/mininterno/export/sites/default/it/sezioni/sala_stamp/spéciali/altri_speciali/la_norma_di_cui_si_parla/speciale_11_17072.html (προσπελάστηκε: 07-02-2019).

³⁶¹ Η «Εθνική Συμμαχία» (Alleanza Nazionale) υπήρξε κόμμα ιταλικού πολιτικού σχηματισμού το 1994, που δημιουργήθηκε με πρωτοβουλία του Gianfranco Fini, αρχικά εθνικού συντονιστή και αργότερα (1995) Προέδρου του. Ήταν μέρος μιας απόπειρας δημοκρατικής ανανέωσης της ιταλικής συντηρητικής δεξιάς, με στόχο την υπέρβαση της κληρονομιάς του νεοφασισμού. Το κόμμα αυτό πάντα βρισκόταν στις πολιτικές συμμαχίες της κεντροδεξιάς, της οποίας ακολούθησε την εκλογική μοίρα από το 1994. Τον Μάρτιο του 2008, διαλύθηκε και συγχωνεύθηκε με το κόμμα «Λαός της Ελευθερίας» (Popolo della libertà).

http://www.treccani.it/enciclopedia/alleanza-nazionale_%28Dizionario-di-Storia%29/ (προσπελάστηκε: 11-02-2019).

από το 2001³⁶², όταν το μέλος της Γερουσίας και πρώην δικαστικός Mario Greco εισηγήθηκε μεταξύ άλλων ότι μια διάταξη μεταβατική που εισάγει μάλιστα εξαιρέσεις, με χρονικό βάθος εκτεινόμενο περισσότερο από πενήντα τρία έτη δεν θα μπορούσε να έχει λόγο ισχύος σύμφωνα και με την αρχή κατά την οποία «όταν πάψει να υφίσταται η δικαιολογητική βάση του νόμου, παύει και η ισχύς αυτού»³⁶³. Έτσι με αυτή την ερμηνεία και εννοιολόγηση η συνταγματική αναθεώρηση αναδεικνύεται δρομολογητέα, αφού εξέλιπαν εκ των πραγμάτων οι λόγοι που εισήγαγαν την απαγόρευση και που συμφύονται με αυτή. Διαφορετικά, κατά τον αγορητή, η Νέμεση³⁶⁴ πρόκειται με τον δικό της τρόπο να επέμβει νομοτελειακά και με ό,τι συνέπεια αναπόδραστη μπορεί να έχει αυτό, καθώς στη θέση του «υπερβολικά ευημερούντος» ή «αλαζονικού» βρίσκεται το μεταπολεμικό ιταλικό κράτος. Άρα σύμφωνα με τον ομιλητή στο πλαίσιο του νόμου εθνικού, ευρωπαϊκού και διεθνούς που δεν επιτρέπει διάκριση λόγω κληρονομικής σχέσης ή καταγωγής, όπως στην υπό κρίση υπόθεση, η αναθεώρηση αυτή είναι επιβεβλημένη.

A.1.ε. Θησέας, Λαβύρινθος

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Owen Smith, Μέλος της Βουλής των Κοινοτήτων, Ην. Βασίλειο	Βουλή των Κοινοτήτων, Λονδίνο, Ην. Βασίλειο 19-07-2011

ΠΗΓΗ

<https://publications.parliament.uk/pa/cm201011/cmhansrd/cm110719/halltext/110719h0002.htm> (προσπελάστηκε: 11-01-2018).

³⁶² <https://www.senato.it/service/PDF/PDFServer/DF/63444.pdf> (προσπελάστηκε: 11-02-2019).

³⁶³ Γίνεται επίκληση της αρχής “cessante ratione legis, cessat et ipsa lex”. Έτσι, ειδικά για τις συνταγματικές διατάξεις στην ερμηνεία και τη δογματική του δικαίου, γίνεται στη θεωρία του δικαίου διάκριση ανάμεσα σε δίκαιο αρχών και δίκαιο κανόνων, όπως την προτείνει ο Zagrebelsky με την αρχική θεώρηση του Dworkin στο βιβλίο του Luigi Mengoni (1996): 126-127 “Ermeneutica e dogmatica giuridica”.

³⁶⁴ Σχετ. η Αντωνοπούλου-Τρεχλή, Ζ., (2001), 41§5, στο: « Η έννοια της ύβρεως στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία», τ. 31 Περιοδικό Φιλοσοφία- Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Φιλοσοφίας της Ακαδημίας Αθηνών: «Υβρις ονομάζεται η παράβαση του νόμου, που τοποθετείται ως ακρότατο σύνορο ανάμεσα στην εμμένεια του είναι και στο ρέον μηδέν. Η υπέρβαση αυτού του συνόρου τιμωρείται από το ετυμολογικό ανάλογο του νόμου, τη Νέμεση, μια θεϊκή δύναμη που συνεπικουρεί τη Δίκη. Μέ τήν ύβριν τό ανθρώπινο στοιχείο προβάλλεται μέσα στο κοσμικό, όχι πια μέ όρους ισότητας, αλλά μέ όρους κυριαρχίας. Η δική του λογικότητα τον οδηγεί νά αμφισβητήσει ριζικά την κοσμική λογικότητα και να απαιτήσει θεμελιακή αναδιάρθρωση της σημασίας. Τα όρια των δύο σφαιρών που ήσαν πάντοτε ρευστά, τώρα γίνονται αμοιβαία υποκαταστάσιμα». <http://repository.academyofathens.gr/document/1021.pdf> (προσπελάστηκε: 15-10-2020).

Εθνικό Σύστημα Υγείας <https://www.gov.uk/government/publications/the-nhs-constitution-for-england/the-nhs-constitution-for-england> (προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Lastly, the Minister has talked about clinicians sitting at the heart of the decision-making process. Again, I use the analogy of a labyrinth in the NHS; I cannot see how in that new labyrinth clinicians will be at the heart of decision making. It is a labyrinth that would challenge Theseus, let alone the NHS. Those clinicians will be in the maze with many bureaucrats, some of them perhaps rebadged and shifted from primary care trusts and strategic health authorities into consortia, the NCB or the NCB's regional arms, and some perhaps from BUPA, Assura Medical or one of the other bodies that will no doubt help to manage commissioning for consortia, and, potentially, for acute care.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Στο τέλος, ο Υπουργός μίλησε για τους γιατρούς που βρίσκονται στο επίκεντρο της διαδικασίας λήψης αποφάσεων. Και πάλι, χρησιμοποίησα αναλογικά την έννοια ενός λαβυρίνθου στο Εθνικό Σύστημα Υγείας³⁶⁵. Δεν μπορώ να κατανοήσω πώς μέσα στον νέο αυτό λαβύρινθο οι νοσοκομειακοί γιατροί θα είναι στο επίκεντρο της λήψης αποφάσεων. Είναι ένας λαβύρινθος που θα προκαλούσε τον Θησέα, πόσο μάλλον το Εθνικό Σύστημα Υγείας. Οι γιατροί αυτοί θα είναι στον λαβύρινθο με πολλούς γραφειοκράτες, μερικοί από τους οποίους ίσως μεταταγούν και μετατοπιστούν από την πρωτοβάθμια περίθαλψη και τις επιτελικές υγειονομικές αρχές στις κοινοπραξίες, τις εθνικές κεντρικές τράπεζες και μερικές ίσως από τις ασφαλιστικές εταιρείες όπως η BUPA, η Assura Medical ή άλλα όργανα που αναμφίβολα θα βοηθήσουν στην διαχείριση της προμήθειας από την ανάθεση σε κοινοπραξίες και ενδεχομένως στην μονάδα εντατικής θεραπείας.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο λαβύρινθος σημασιολογικά αποτελεί το μεγάλο οικοδόμημα που το χαρακτηρίζει η πολυπλοκότητα στις διόδους και στις στοές του³⁶⁶, όπως διασταυρώνονται προσδίδοντάς του μια σύνθετη κάτοψη³⁶⁷. Ετυμολογείται ως όρος στη

³⁶⁵ Αρκτικόλεξο του National Health Service.

³⁶⁶ Σταματάκος, Ι., (1999): 565.

³⁶⁷ Τσούκας, Α., Περιοδικό «Αρχαιολογία», κεφ. «Ο Λαβύρινθος», Τεύχος 26, Μάρτιος 1988, σελ. 8-15: «Η ετυμολογία συνδέει το λαβύρινθο με το καρικό «λάβρυς» που δηλώνει τον διπλό πέλεκυ. Από τους αρχαιότερους λαβύρινθους θεωρείται ο αιγυπτιακός τάφος της 6ης Δυναστείας (2300 π.Χ.) στη λίμνη

λέξη «λάβρυς», δηλαδή διπλός πέλεκυς, που θεωρείται μινωικό σύμβολο της γονιμότητας³⁶⁸. Αναφέρεται σε γραμματειακές πηγές, ενδεικτικά όπως ο Όμηρος³⁶⁹, ο Ηρόδοτος³⁷⁰ και ο Πλούταρχος³⁷¹ και αποτελεί το ιδίομορφο και σύνθετο οικοδόμημα που κατασκεύασε ο Δαίδαλος στην Κνωσό κατά παραγγελία του βασιλιά της Κρήτης Μίνωα για να το κατοικήσει απομονωμένος από τον κόσμο ο Μινώταυρος. Ο τελευταίος, πλάσμα με σώμα ανθρώπου και κεφάλι ταύρου κατασπάραζε μέσα στον Λαβύρινθο κάθε εννέα χρόνια επτά νέους και επτά νέες από την Αθήνα προκειμένου ο Μίνωας να τιμωρήσει τους Αθηναίους για τη θανάτωση του γιου του, Ανδρόγεω. Ο Θησέας αποφασισμένος να απαλλάξει την Αθήνα από τον επαχθή φόρο αίματος κατόρθωσε με τη βοήθεια της Αριάδνης, που τον εφοδίασε με τον γνωστό μίτο, να σκοτώσει τελικά τον Μινώταυρο και να βγει από τον λαβύρινθο. Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο Owen Smith παρομοιάζει τη δομή του Εθνικού Συστήματος Υγείας της Βρετανίας ως τον νέο λαβύρινθο³⁷², μέσα στον οποίο οι νοσοκομειακοί γιατροί θα είναι αδύνατο να λειτουργήσουν εξαιτίας της περίπλοκης γραφειοκρατικής δομής του. Ο

Μοιρίδα. Στην Ελλάδα λαβυρινθοειδές κτίσμα βρέθηκε μόνο στο κέντρο της θόλου της Επιδαύρου που κατασκεύασε ο Πολύκλειτος ο νεότερος στα 360-320 π.Χ. Ο μύθος της Αριάδνης εμφανίζεται σε διάφορες παραλλαγές στο χώρο της Μεσογείου και το σχήμα του λαβύρινθου εντοπίζεται από την Ευρώπη ως τον Καύκασο, από την Ινδία ως τους Ινδιάνους Horri. Κατά τον Kerényi, ο λαβύρινθος συμβολίζει την πρώτη επαφή με το ασυνείδητο. Συμβολίζοντας το «κέντρο» ο λαβύρινθος σχετίζεται με την ατομικότητα και τις υπαρξιακές αγωνίες του ανθρώπου, ενώ συμβολίζοντας την κίνηση των ουράνιων σωμάτων σχετίζεται με τη γονιμότητα και τον κύκλο της ζωής. Σημείο αναφοράς σε διάφορα γονιμικά δρώμενα, ο λαβύρινθος εμπνέει το χορό της Αριάδνης (κρατήρας του François, 556 π.Χ.) ».

³⁶⁸ Τσικριτής, Μ., Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου «Η Αρχαία Ελλάδα και ο σύγχρονος κόσμος- Η επίδραση της αρχαίας ελληνικής σκέψης στη φιλοσοφία, την επιστήμη και την τεχνολογία»: σελ 646, Αρχαία Ολυμπία, 28-31 Αυγούστου 2016.

³⁶⁹ Ομ. *Ίλ.*, Σ' [590-593]: «ἐν δὲ χορὸν ποίκιλλε περικλυτὸς ἀμφιγυεῖς, τῷ ἴκελον οἶόν ποτ' ἐνὶ Κνωσῶ εὐρείῃ Δαίδαλος ἤσκησεν καλλιπλοκάμῳ Ἀριάδνῃ».

³⁷⁰ Ηρόδ. *Ίστ.* [2.148.1] «καὶ δὴ σφι μνημόσυνα ἔδοξε λιπέσθαι κοινῇ, δόξαν δὲ σφι ἐποιήσαντο λαβύρινθον, ὀλίγον ὑπὲρ τῆς λίμνης τῆς Μοίριος κατὰ Κροκοδείλων καλεομένην πόλιν μάλιστα κη κείμενον· τὸν ἐγὼ ἤδη εἶδον λόγου μέζω. [2.148.2] εἰ γάρ τις τὰ ἐξ Ἑλλήνων τεῖχεά τε καὶ ἔργων ἀπόδεξις συλλογίσαιτο, ἐλάσσονος πόνου τε ἂν καὶ δαπάνης φανείη ἔοντα τοῦ λαβυρίνθου τούτου. καίτοι ἀξιόλογός γε καὶ ὁ ἐν Ἐφέσῳ ἐστὶ νηὸς καὶ ὁ ἐν Σάμῳ. [2.148.3] ἦσαν μὲν νυν καὶ αἱ πυραμίδες λόγου μέζονες καὶ πολλῶν ἐκάστη αὐτέων Ἑλληνικῶν ἔργων καὶ μεγάλων ἀνταξίη, ὁ δὲ δὴ λαβύρινθος καὶ τὰς πυραμίδας ὑπερβάλλει. [2.148.4] τοῦ γὰρ δωδέκα μὲν εἰσι αὐλαὶ κατάστεγοι, ἀντίτυλοι ἀλλήλησι, ἐξ μὲν πρὸς βορέω, ἐξ δὲ πρὸς νότον τετραμμένοι συνεχέες· τοῖχος δὲ ἐξωθεν ὁ αὐτὸς σφεας περιέργει. οἰκήματα δ' ἔνεστι διπλά, τὰ μὲν ὑπόγαια, τὰ δὲ μετέωρα ἐπ' ἐκείνοισι, τρισχίλια ἀριθμὸν, πεντακοσίων καὶ χιλίων ἐκάτερα».

³⁷¹ Πλούτ. *Βίοι Παράλλ.*, *Θησ.* [15.2]: τοὺς δὲ παῖδας εἰς Κρήτην κομιζομένους ὁ μὲν τραγικώτατος μῦθος ἀποφαίνει τὸν Μινώταυρον ἐν τῷ Λαβυρίνθῳ διαφθεῖρειν, ἢ πλανωμένους αὐτοὺς καὶ τυχεῖν ἐξόδου μὴ δυναμένους ἐκεῖ καταθῆσκειν, τὸν δὲ Μινώταυρον, ὥσπερ Εὐριπίδης φησί, σύμμικτον εἶδος κάποφύλιον βρέφος γεγενέαι, καὶ ταύρου μεμῖχθαι καὶ βροτοῦ διπλῆ φύσει. Επίσης, ο ἴδιος [19.1]: «ἐπεὶ δὲ κατέπλευσεν εἰς Κρήτην, ὡς μὲν οἱ πολλοὶ γράφουσιν καὶ ἄδουσι, παρὰ τῆς Ἀριάδνης ἔρασθείσης τὸ λίνον λαβῶν, καὶ διδάχθεις ὡς ἔστι τοῦ λαβυρίνθου τοὺς ἐλίγμους διεξελεθεῖν, ἀπέκτεινε τὸν Μινώταυρον καὶ ἀπέπλευσε τὴν Ἀριάδνην ἀναλαβὼν καὶ τοὺς ἠϊθέους».

³⁷² Είναι χαρακτηριστική η γραφειοκρατία στο Βρετανικό Σύστημα Υγείας ως ο λαβύρινθος στον οποίο δυσκολεύονται να βρουν έξοδο και λύση στα προβλήματα οι γιατροί.

<https://www.theguardian.com/healthcare-network/2017/jan/06/improving-nhs-services-quest-labyrinth> (προσπελάστηκε :08-09-2018).

ομιλητής υποστηρίζει ότι η τελευταία είναι τόσο προβληματική, ώστε ακόμη και ο Θησέας, αν και ημίθεος και γενναίος ήρωας που βγήκε νικητής από τον λαβύρινθο, θα αντιμετώπιζε προβλήματα στο να διαχειριστεί τις δυσλειτουργίες και την αναποτελεσματικότητα του διοικητικού μηχανισμού. Σοβεί έτσι ο κίνδυνος να μην μπορούν οι νοσοκομειακοί γιατροί από τη μια πλευρά να αποφασίζουν για το πώς να ασκούν λειτουργημά τους και από την άλλη να υφίσταται καθεστώς εμπορευματοποίησης της υγείας, χωρίς τη συμμετοχή τους σε θεσμικά διοικητικά όργανα.

A.2 ΕΥΡΩΠΗ -ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

A.2.a. Ευνομία

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Teodor Baconschi, Υπουργός Εξωτερικών Ρουμανίας	Αίγυπτος, Πανεπιστήμιο Καΐρου, Σχολή Οικονομίας και Πολιτικής Επιστήμης, Κάιρο, 14-06-2011

ΠΗΓΗ

<http://www.mae.ro/node/9335> (προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

We also know that the oppression and the injustices of the past call for justice to be restored. Impatience may turn the quest for justice into a pursuit of revenge, while public intolerance may suffocate freedom. We all know that intransigence leads nowhere. True, moderation is a rare virtue in times like this. However, the moral duty we have to the memory of those who sacrificed their lives and the responsibility we have to our children whose future we are building oblige us to act with temperance and reason. Temperance and reason are compulsory ingredients of democracy. Before being a regime of general affluence, democracy is the rule of law, good governance and equality of treatment for all, despite the differences – cultural, confessional, ethnic, ideological – which inevitably separate us. The ancient Greeks called it Eunomia, the good governance based on the rule of law.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Γνωρίζουμε επίσης ότι η καταπίεση και οι αδικίες του παρελθόντος απαιτούν αποκατάσταση της δικαιοσύνης. Η ανυπομονησία μπορεί να μετατρέψει την αναζήτηση δικαιοσύνης σε αναζήτηση εκδίκησης, ενώ η δημόσια μισαλλοδοξία μπορεί να πνίξει την ελευθερία. Όλοι γνωρίζουμε ότι η αδιαλλαξία δεν οδηγεί πουθενά. Είναι αλήθεια ότι η μετριοπάθεια είναι μια σπάνια αρετή σε εποχές όπως αυτή. Ωστόσο, το ηθικό καθήκον που έχουμε στη μνήμη εκείνων που θυσιάστηκαν και η ευθύνη που έχουμε απέναντι στα παιδιά μας, των οποίων το μέλλον χτίζουμε, μας υποχρεώνουν να ενεργούμε με μετριοπάθεια και λογική. Η μετριοπάθεια και η λογική είναι αναγκαία συστατικά της δημοκρατίας. Πέρα από καθεστώς γενικής ευημερίας, η δημοκρατία είναι το κράτος δικαίου, η χρηστή διακυβέρνηση και η ισότητα μεταχείρισης για όλους, παρά τις διαφορές -πολιτιστικές, θρησκευτικές, εθνικές, ιδεολογικές - που μας χωρίζουν αναπόφευκτα. Οι αρχαίοι Έλληνες την αποκαλούσαν Ευνομία, δηλαδή την καλή διακυβέρνηση βασισμένη στο κράτος δικαίου.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η Ευνομία σύμφωνα με τον Ησίοδο ήταν μαζί με τις 3 αδελφές της, τις Ώρες³⁷³, τη Δίκη (δικαιοσύνη) και την Ειρήνη, κόρες του Δία και της Θέμιδας, που επιμελούνταν τα έργα των θνητών³⁷⁴. Ειδικότερα ήταν η θεά της τάξης και της υποταγής στον νόμο, δηλαδή η εσωτερική σταθερότητα της πολιτείας, η οποία περιλάμβανε μεταξύ άλλων την θέσπιση καλών νόμων και τη διατήρηση της τάξης στα κοινά και εν γένει στον πολιτικό βίο. Καθώς δίκαιο και πολιτική συζευγνύονται ως ενιαίο σύνολο στη λειτουργία της πολιτείας απαιτείται όσοι τέμνουν το δίκαιο και όσοι εφαρμόζουν τους νόμους να συμφιλιώνουν-όχι πάντοτε εύκολα – στοιχεία μεταξύ τους αντίθετα και αντίρροπα: το γενικό και το ειδικό, το απόλυτο και το σχετικό, κατά τρόπο συμμετρικό και αρμονικό³⁷⁵. Κατά τον Αριστοτέλη η μεσότητα είναι το ιδεώδες³⁷⁶. Χρειάζεται

³⁷³ Όμ., *Ύλ. Ε'* [749-750] : «αυτόματα δὲ πύλαι μύκον οὐρανοῦ ἃς ἔχον Ὕραι, τῆς ἐπιτέτραπται μέγας οὐρανὸς Οὐλύμπός τε ἡμὲν ἀνακλῖναι πυκινὸν νέφος ἢ δ' ἐπιθεῖναι». Μετ. «κι οι πύλες τ' ουρανού από μόνες τους βρόντησαν, οι πύλες που φυλάσσονται απ' τις Ώρες, γιατί αυτές έχουν καθήκον και δικαίωμα να ανοιγοκλείνουν τον Ολυμπο και τον πλατύ ουρανό με πυκνό σύννεφο».

³⁷⁴ Ησίοδ., *Θεογονία* [901-903]: «δεύτερον ἡγάγετο λιπαρὴν Θέμιν, ἣ τέκεν Ὕρας, Εὐνομίην τε Δίκην τε καὶ Εἰρήνην τεθαλυῖαν, αἱ τ' ἔργ' ᾠρεῦουσι καταθνητοῖσι βροτοῖς». Μετ. «Πήρε (ο Δίας) ως δεύτερη (σύζυγός του) τη λαμπρή Θέμιδα που γέννησε τις Ώρες, την Ευνομία, τη Δίκη και την ανθοφορούσα Ειρήνη, που διευθετούν τα έργα των θνητών ανθρώπων».

³⁷⁵ Κουράκης, Σ., (2009): 63. Για την «εκλεκτική πληρότητα» των αξιών του κλασικού πολιτισμού και των επιμέρους καταστάσεων της κοινωνικής ζωής που αποδεικνύεται μεταξύ άλλων «στην Πολιτική όπου επιδιώχθηκε η Ευνομία (με σύγχρονη ορολογία: Δημοκρατία) ως εναρμόνιση ελευθερίας και τάξης».

³⁷⁶ Αριστ. *Ηθ. Νικ.* [1103a1] (25): «ὄλως γὰρ οὐθ' ὑπερβολῆς καὶ ἑλλείψεως μεσότης ἔστιν, οὔτε μεσότητος ὑπερβολὴ καὶ ἑλλειψις».

λοιπόν η πολιτεία καλούς νόμους, ώστε να εναρμονιστούν τα αντίθετα και να μπορεί ο άνθρωπος ως ον κοινωνικό και πολιτικό όχι απλώς να επιβιώσει, αλλά να απολαύσει τη ζωή του. Η Ευνομία στην πολιτική ταυτίζεται με τη Δημοκρατία³⁷⁷. Η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου του ΟΗΕ περιλαμβάνει ρητά την πίστη και την προσήλωσή της στην αξιοπρέπεια και την αξία της ανθρώπινης προσωπικότητας³⁷⁸. Το Ευρωπαϊκό Κεκτημένο είναι επίσης ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου, καθώς και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ατόμων και μειονοτήτων. Ο Αριστοτέλης επίσης είναι σαφής³⁷⁹: ο νόμος πρέπει να εκτείνεται σε κάθε έκφανση του κοινωνικοπολιτικού βίου, στον οποίο απαιτείται για κάθε ξεχωριστή περίπτωση οι άρχοντες και το σύνολο των πολιτών να εκδίδουν αποφάσεις. Αυτή η πρακτική της ευταξίας διά του νόμου μπορεί να ονομαστεί πολίτευμα (πολιτεία). Δηλαδή η Ευνομία εδώ σημαίνει ότι πρακτικά ο ίδιος ο νόμος ως υπέρτατος κυρίαρχος³⁸⁰ αποτελεί την

³⁷⁷ Το Σύνταγμα της Ελλάδας (Άρθρο 2) επιτάσσει την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας ως δημοκρατίας που είναι ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου: « Πρωταρχικές υποχρεώσεις της πολιτείας. 1. Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας. 2. Η Ελλάδα, ακολουθώντας τους γενικά αναγνωρισμένους κανόνες του διεθνούς δικαίου, επιδιώκει την εμπέδωση της ειρήνης, της δικαιοσύνης, καθώς και την ανάπτυξη των φιλικών σχέσεων μεταξύ των λαών και των κρατών”.

³⁷⁸ Στο Προοίμιο της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (10-12-1948), αναφέρεται μεταξύ άλλων: «Επειδή έχει ουσιαστική σημασία να προστατεύονται τα ανθρώπινα δικαιώματα από ένα καθεστώς δικαίου, ώστε ο άνθρωπος να μην αναγκάζεται να προσφεύγει, ως έσχατο καταφύγιο, στην εξέγερση κατά της τυραννίας και της καταπίεσης»...

³⁷⁹ Αριστ. *Πολιτικά*, [1292a]: «ὅπου γὰρ μὴ νόμοι ἄρχουσιν, οὐκ ἔστι πολιτεία. δεῖ γὰρ τὸν μὲν νόμον ἄρχειν πάντων <τῶν καθόλου>, τῶν δὲ καθ' ἕκαστα τὰς ἀρχάς, καὶ ταύτην πολιτείαν. Δηλαδή, όπου δεν εξουσιάζουν οι νόμοι, δεν υπάρχει πράγματι πολίτευμα· γιατί ο νόμος πρέπει να εξουσιάζει και οι δημόσιες εξουσίες να αποφασίζουν για κάθε θέμα και αυτού του είδους την τάξη μπορεί να την αποκαλέσει κανείς πολίτευμα».

³⁸⁰ Ηρόδ. *Ιστ. Ζ'*, [7.104.5]: «ἐλεύθεροι γὰρ ἐόντες οὐ πάντα ἐλεύθεροί εἰσι· ἔπεστι γὰρ σφι δεσπότης νόμος, τὸν ὑποδειμαίνουσι πολλῶ ἔτι μᾶλλον ἢ οἱ σοὶ σέ. ποιεῦσι γῶν τὰ ἄν ἐκεῖνος ἀνώγη». Δηλαδή, γιατί ἄλλωστε είναι ἐλεύθεροι, ωστόσο η ἐλευθερία τους αὐτὴ δεν εἶναι ἀπόλυτη· γιατί πάνω τους στέκεται ἐπιτακτικὸς ἄρχοντας ο νόμος, που τον φοβούνται πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅσο φοβούνται ἐσένα οἱ δικοὶ σου. Ἐπίσης Δημοσθ., *Κατὰ Μειδίον* [224-225]: «Ἡ δὲ τῶν νόμων ἰσχὺς τίς ἐστιν; ἄρ' ἐάν τις ὑμῶν ἀδικούμενος ἀνακράγη, προσδραμοῦνται καὶ παρέσσονται βοηθοῦντες; οὐ· γράμματα γὰρ γεγραμμέν' ἐστὶ, καὶ οὐχὶ δύναιντ' ἄν τοῦτο ποιῆσαι. Τίς οὖν ἡ δύναμις αὐτῶν ἐστιν; ὑμεῖς ἐὰν βεβαιῶτ' αὐτοὺς καὶ παρέχητε κυρίους ἀεὶ τῷ δεομένῳ. Οὐκοῦν οἱ νόμοι θ' ὑμῖν εἰσιν ἰσχυροὶ καὶ ὑμεῖς τοῖς νόμοις. Δεῖ τοίνυν τούτοις βοηθεῖν ὁμοίως ὥσπερ ἂν αὐτῷ τις ἀδικούμενῳ, καὶ τὰ τῶν νόμων ἀδικήματα κοινὰ νομίζειν, ἐφ' ὅτου περ ἂν λαμβάνηται, καὶ μῆτε λητουργίας μῆτ' ἔλεον μῆτ' ἄνδρα μηδένα μῆτε τέχνην μηδεμίαν εὐρῆσθαι, δι' ὅτου παραβάς τις τοὺς νόμους οὐ δώσει δίκην.» Μετ. Και ποια είναι η δύναμη των νόμων; Αραγε, αν κάποιος από σας σε περίπτωση που αδικείται, φωνάζει ζητώντας βοήθεια, θα τρέξουν και θα τον συνδράμουν για να τον βοηθήσουν; Όχι. Οι νόμοι είναι μοναχά γραπτά κείμενα και δεν θα μπορούσαν να το κάνουν. Πού λοιπόν ἐγκείται η δύναμή τους; Στους ίδιους εσάς, αν τους κρατάτε ισχυρούς και με κύρος διαρκώς κάθε φορά που κάποιος τους έχει ανάγκη. Οι νόμοι, ἄρα, σε σας βρίσκουν τη δύναμή τους και εσείς από αυτούς. Πρέπει λοιπόν να τους παρέχετε βοήθεια, ακριβώς όπως ένας αδικούμενος καλεῖται να υπερασπίζεται τον ίδιο τον εαυτό του και επίσης να συνειδητοποιείτε ότι όταν παραβιάζονται οι νόμοι, από οποιονδήποτε παρανομεί, τότε πρόκειται για παράνομες πράξεις εναντίον του συνόλου της κοινωνίας. Και τότε δεν πρέπει να κανείς να επινοεί κάποια λειτουργία ούτε να δείχνει οίκτο ούτε να επιδιώκει την προσωπική επιρροή του ούτε να μηχανεύεται κάποιον πλάγιο τρόπο, μέσω του οποίου να μην τιμωρεῖται ὅποιος παραβαίνει τους νόμους.

εγγύηση για την πρακτική τήρηση και διατήρηση των δημοκρατικών ιδεωδών στο πλαίσιο της αμερόληπτης και απροσωπόληπτης δικαιοσύνης. Ορολογικά η Ευνομία δεν στέκεται μόνη της ως έννοια, αλλά θεμελιώνεται ως δικαιοπολιτική αυτογνωσία στην ελεύθερη πολιτεία και μάλιστα υπαγορεύει ερμηνεία του νόμου με κριτήριο τις αξίες της, άρα θεραπεύει το δημόσιο συμφέρον. Έτσι η δικαιοπολιτική σκέψη στις αρχές του 21^{ου} αιώνα μπορεί να βρει ερείσματα στην κλασική γραμματεία με μείζονα πρόταση στον συλλογισμό της την Ευνομία ως αληθινό κριτήριο και προϋπόθεση πολιτικής ελευθερίας.

Ο ομιλητής βρίσκεται στην Αίγυπτο όπου το 2011 σημειώθηκε η λεγόμενη «αραβική άνοιξη», όπως και σε άλλες χώρες³⁸¹, στο πλαίσιο της οποίας η εξέγερση³⁸² των Αιγύπτιων κατέληξε τελικά στην πτώση του τότε Προέδρου Χόσνι Μουμπάρακ³⁸³. Ωστόσο το κράτος βρισκόταν μακριά από μια πορεία ανασυγκρότησης και η πολιτική κατάσταση ήταν αβέβαιη, καθώς στην πλατεία Ταχρίρ³⁸⁴ της πρωτεύουσας εξακολουθούσαν να πραγματοποιούνται διαδηλώσεις και να ξεσπούν σποραδικά ταραχές, όχι πάντοτε αναίμακτες. Μετά τον Μόρσι, που εξελέγη δημοκρατικά και ανατράπηκε το 2013 από τον στρατηγό Αμπντέλ Φάταχ αλ-Σίσι³⁸⁵ και μετέπειτα Πρόεδρο της χώρας, η Αίγυπτος έγινε, σύμφωνα με τον ίδιο, μια «ελεύθερη χώρα για όλους τους πολίτες της». Μέσα στο ταραχώδες πολιτικό σκηνικό και την όλη περιρρέουσα ατμόσφαιρα της νωπής τότε πολιτικής εξέγερσης ο Υπουργός Εξωτερικών της Ρουμανίας απευθυνόμενος στην ακαδημαϊκή κοινότητα του Καΐρου εκφώνησε τον υπό εξέταση λόγο σχετικά με την εμπειρία της Ρουμανίας για τον εκδημοκρατισμό και την πορεία της χώρας προς τα ευρωπαϊκά ιδεώδη. Η αποστολή του Baconschi ως επικεφαλής της ρουμανικής διπλωματίας περιελάμβανε συνάντηση με τον Αμπρ Μούσα, Γενικό Γραμματέα του Συνδέσμου Αραβικών Κρατών και υποψήφιο πρόεδρο της Αιγύπτου, με σκοπό να εξετάσουν από κοινού την περιφερειακή δυναμική (regional dynamics) ενόψει των αλλαγών στον αραβικό κόσμο. Ο ρόλος της Αιγύπτου κατά τον Ρουμάνο Υπουργό Εξωτερικών ήταν ηγετικός και μπορούσε να ενθαρρύνει

³⁸¹ Κεφαλά Β. (2014): σελ. 161-163. «Το αδιέξοδο και οι κίνδυνοι της συριακής κρίσης», στο :Ντάλης Σ., Μαγκλιβέρας Κ., Σακκάς Γ., (επιμ.) «Η Μεσόγειος, η Ελλάδα και ο κόσμος, χθες και σήμερα», Εκδόσεις Παπαζήση, Μάρτιος.

³⁸² Βλ. Κεφαλά, Β., (2016): 160. «Οι αραβικές εξεγέρσεις έξι χρόνια μετά», στο Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική: Τετραμηνιαία Πολιτική και Οικονομική Επιθεώρηση, Τ. 37-38, Εκδ. Παπαζήση, Μάρτιος – Οκτώβριος.

³⁸³ McMillan, M. E., (2016): 221.

³⁸⁴ Cherribi, S., (2017): 125 επ.

³⁸⁵ Salloukh, B.F., στο Fisher, K. J. and Stewart, R., (2014): 28. “Transitional Justice in Arab Spring”, Routledge.

την διαδικασία ειρήνευσης στη Μέση Ανατολή. Η Ρουμανία ως κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του NATO, εκτός των μορφωτικών της ενδιαφερόντων και συμφερόντων, επιθυμούσε και την οικονομική συνεργασία με την Αίγυπτο. Αφού μίλησε για ένα ευρύ φάσμα δυνατοτήτων συνεργασίας με ολοφάνερη την προσπάθεια του διπλωμάτη να πείσει, ο ίδιος κάνει αναφορά στους αρχαίους Έλληνες και στην Ευνομία. Η αναφορά αυτή μπορεί να αιτιολογηθεί διαζευκτικά είτε επειδή το κοινό γνωρίζει και αποδέχεται την ελληνική κλασική σκέψη και την ελληνική μυθολογία είτε επειδή ο ομιλητής είναι ο κομιστής του ελληνικού και ευρωπαϊκού πνεύματος και μαζί του δυτικού τρόπου ερμηνείας και διαχείρισης των πολιτικών κρίσεων που διέπει και καλύπτει κάθε προσπάθεια ανοίγματος σε εκτός Ευρώπης κράτη είτε ότι τελικά το γεγονός ότι μετέρχεται την Ευνομία εμμέσως, υπαινικτικά θέλει να αποδώσει τον τόνο της δικής του προτίμησης υπέρ του εκδημοκρατισμού, της ελεύθερης αγοράς, της ελευθερίας του ανθρώπου πολίτη ως προϋπόθεσης αναπτυξιακής δυναμικής. Αν η Αίγυπτος επιθυμεί να προχωρήσει σε συνεργασία της Αιγύπτου με τη Ρουμανία που είναι μέλος της ΕΕ, ο Ρουμάνος διπλωμάτης ζητά να στραφεί προς την Ευνομία και προς τη διασφάλισή της στην πολιτική ζωή. Άρα αποκωδικοποιώντας την αναφορά είναι σαν να τους λέει: «αν θέλετε συνεργασία, απαιτείται ρεαλιστικά να βαδίσετε στον δρόμο του εκδημοκρατισμού και της ελευθερίας. Και γι' αυτό εσείς, όπως εμείς μετά το 1989, όταν απαλλαχθήκαμε από τα δεσμά του παλιού καταπιεστικού καθεστώτος, είναι ανάγκη να επιδιώκετε την Ευνομία». Έτσι το ΑΕΠ εδώ γίνεται πρακτικά το στοιχείο της πειθούς που διασφαλίζει την ορθή κρίση και την ποιότητα του συλλογισμού και του επιχειρήματος και ως εκ τούτου διασφαλίζει τις μελλοντικές μορφωτικές και οικονομικές συμφωνίες, αλλά και επέχει θέση όρου για να δρομολογήσει ο διπλωμάτης συνεργασία σε νέες βάσεις.

Α.2.β. Δούρειος Ίππος

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Margaret Thatcher, Πρωθυπουργός Ην. Βασιλείου	Συμβούλιο Εξωτερικών Σχέσεων ³⁸⁶ (The Chicago Council on Global Affairs) Σικάγο, ΗΠΑ, 17-06-1991

³⁸⁶ The Chicago Council on Foreign Relations, που από τον Σεπτέμβριο του 2006 μετονομάστηκε σε: The Chicago Council on Global Affairs, σύμφωνα με την ιστοσελίδα <https://www.thechicagocouncil.org> (προσπελάστηκε: 05-11-2019).

ΠΗΓΗ

<https://www.margaretthatcher.org/document/108275>

(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

In truth much of the fundamental goodwill in the transatlantic relationship between Europe and the US has been eroded in recent years by Europe's selfishness on trade issues, its institutional obsessions, its growing isolationism and its unwillingness to commit itself against violence and tyranny in Yugoslavia. Unless we can correct that, I would be fearful whether the United States would maintain its commitment to Europe's defence and go on keeping forces in Europe. That would be a tragedy, because fundamentally the US and Europe share interests and beliefs as do no other two parts of the world and the highest priority must be to make active partnership between them work. Britain will always have a vital role in that. If it's called being a Trojan Horse, then I would rather be a Trojan than a Greek any day!

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Πράγματι, μεγάλο μέρος της θεμελιώδους καλής θέλησης στη διατλαντική σχέση μεταξύ Ευρώπης και ΗΠΑ έχει διαβρωθεί τα τελευταία χρόνια από τον εγωισμό της Ευρώπης σε ζητήματα συναλλαγών, από τις θεσμικές εμμονές της, από τον αυξανόμενο απομονωτισμό της και την απροθυμία της να δεσμευθεί κατά της βίας και της τυραννίας στη Γιουγκοσλαβία. Εφόσον δεν μπορέσουμε να το διορθώσουμε αυτό, θα φοβόμουν περί του αν οι Ηνωμένες Πολιτείες θα διατηρήσουν τη δέσμευσή τους για την άμυνα της Ευρώπης και αν θα συνεχίσουν να διατηρούν στρατιωτικές δυνάμεις στην Ευρώπη. Γιατί σε αντίθετη περίπτωση, αυτό θα ήταν μια τραγωδία, επειδή θεμελιωδώς οι ΗΠΑ και η Ευρώπη μοιράζονται συμφέροντα και πεποιθήσεις όπως πουθενά δεν συμβαίνει σε δυο άλλα μέρη του κόσμου και η ύψιστη προτεραιότητα πρέπει να είναι να εξασφαλίσουμε ότι λειτουργεί μια ενεργή εταιρική σχέση μεταξύ τους. Η Βρετανία θα έχει πάντα έναν ζωτικό ρόλο σε αυτό. Αν ονομάζεται Δούρειος Ίππος, τότε καλύτερα να ανήκω στους Τρώες παρά στους Έλληνες υπό όλες τις συνθήκες!

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο λόγος αυτός της Margaret Thatcher πραγματοποιήθηκε στο Σικάγο με θέματα μεταξύ άλλων, όπως προκύπτει από την πηγή τον έλεγχο των εξοπλισμών, την ενιαία Ευρωπαϊκή Αγορά στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, την εξωτερική πολιτική

στη Μέση Ανατολή, στην Ασία, στην Αφρική, στα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης και την πρώην Σοβιετική Ένωση μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου, αλλά και την τρομοκρατία. Η εποχή αυτή βρήκε την Βρετανή Πρωθυπουργό ισχυρή εννέα έτη μετά τον πόλεμο με την Αργεντινή για την κυριαρχία επί των νησιών Falklands³⁸⁷. Η «σιδηρά κυρία»³⁸⁸, προσωνύμιο που θεωρήθηκε ότι προσιδίαζε στο θάρρος και την αποφασιστικότητα του χαρακτήρα της, αντιλαμβάνεται τη σχέση ανάμεσα στην Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες ως οργανική, ιδίως αναφορικά με την άμυνα και τη διπλωματία σε κοινό πλαίσιο ιδεολογικού προσανατολισμού. Η επιδοκιμασία της για την διατλαντική συμμαχική σχέση παρά την αποκλιμάκωση των εντάσεων του Ψυχρού Πολέμου είναι προφανέστατη. Φρονεί ότι η Γιουγκοσλαβία υπό τον Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς δεν είναι παρά ένα καθεστώς βασισμένο στη βία και την τυραννία, ωστόσο η Ευρώπη παρακολουθεί μάλλον αμήχανα τις εξελίξεις: το 1991³⁸⁹ η Γιουγκοσλαβία αρχίζει να αποδομείται με συγκρούσεις στη Σλοβενία, την Κροατία και στη συνέχεια στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Ο αιματηρός εμφύλιος πόλεμος³⁹⁰ ανάμεσα σε Σέρβους, Κροάτες και Μουσουλμάνους ακολούθησε εθνικές εντάσεις και την στρατιωτική επέμβαση των νατοϊκών δυνάμεων. Η χρονική συγκυρία του λόγου αυτού της Thatcher συμπίπτει σχεδόν με τις εκκαθαρίσεις των Σέρβων στην Κράινα, αλλά και τη θέση σε ισχύ τη Συνθήκης του Maastricht³⁹¹ για τη σταδιακή ενοποίηση της Ευρώπης σε Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης, ενώ όλα κατά τη γνώμη της συνηγορούν για την παραμονή και διατήρηση των αμερικανικών δυνάμεων στην Ευρώπη. Κατά την ίδια συμφέροντα και πεποιθήσεις που ενώνουν την Ευρώπη με τις ΗΠΑ, είναι αυτά που συμερίζονται τα δημοκρατικά κράτη δυτικού τύπου και οφείλει η Βρετανία να λειτουργεί ως θεματοφύλακας των κοινών αξιών. Η αναγωγή έτσι στον Δούρειο Ίππο δεν αποτελεί απαξία για την ίδια προσωπικά, αλλά ούτε και για τη Βρετανία: απερίφραστα τάσσεται υπέρ των Τρώων, δηλαδή υπέρ αυτών που εξακολουθούν να δέχονται το δώρο των Δαναών, εννοείται εδώ των Αμερικανών, για όλους τους προεκτεθέντες λόγους. Η Thatcher συνεχίζει τη πολιτική της Βρετανίας όπως είχε διαμορφωθεί προπολεμικά, όταν ήδη από τη δεκαετία του 1930, ο Winston Churchill δήλωνε προφητικά: «Είμαστε με την Ευρώπη, αλλά όχι μέρος της. Είμαστε

³⁸⁷ Maltby, S., (2016): 20

³⁸⁸ Blundell, J. (2008) :142. Το προσωνύμιο απαντάται πρώτη φορά στις 31-01-1976 ύστερα από την ομιλία της στο Δημαρχείο του Kensington.

³⁸⁹ Gagnon, V. P. JR., (2004): 4,5..

³⁹⁰ Κουλουμπής (2008): 111.

³⁹¹ Βλ. ιδίως «Από το Μάαστριχτ στο Άμστερνταμ. Αποτίμηση της Διακυβερνητικής Διάσκεψης της Νέας Συνθήκης της ΕΕ. (1997), Επιμ. Σ. Ντάλης.

συνδεδεμένοι, αλλά όχι συμβιβασμένοι. Τρέφουμε ενδιαφέρον και συνεργαζόμαστε, αλλά δεν απορροφώμεθα»³⁹². Έτσι μετά τη λήξη του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου η Βρετανία πρότεινε και ίδρυσε τελικά το 1959 την Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ, ΕΦΤΑ)³⁹³ με σκοπό ιδίως την οικονομική ολοκλήρωση υπέρ των μελών της ως τον αντίποδα της τότε ΕΟΚ. Η Βρετανία αργότερα υπέβαλε αίτηση ένταξης στην ΕΟΚ και οι ΗΠΑ από την πλευρά τους για την ενίσχυση της θέσης τους στην ψυχροπολεμική Ευρώπη ενθάρρυναν τη βρετανική ένταξη στην Κοινή Αγορά. Τότε χρησιμοποιήθηκε ο Δούρειος Ίππος ως αναφορά στην ελληνική μυθολογία εκ μέρους του στρατηγού Charles de Gaulle³⁹⁴, όταν το 1963 θέλησε να χαρακτηρίσει γενικά τον ρόλο της Βρετανίας ως μοχλού των ΗΠΑ για να αναμειγνύονται στα ευρωπαϊκά ζητήματα. Το 1972 η Συνθήκη Ένταξης της Βρετανίας στην ΕΟΚ υπογράφηκε μετά από μια σειρά διαπραγματεύσεων. Ο Δούρειος Ίππος³⁹⁵, όπως τον επικαλείται εδώ η Βρετανή Πρωθυπουργός, γίνεται μέσο να υπενθυμίσει η ίδια τον σταθερό-ατλαντικό-προσανατολισμό της χώρας της προκρίνοντας την διατήρηση της αμερικανικής παρουσίας στη γηραιά ήπειρο κυρίως σε επίπεδο αμυντικό. Διαψεύδει έτσι κατηγορηματικά και απόλυτα παλαιότερες προβλέψεις, σύμφωνα με τις οποίες είχε

³⁹² Urwin, D. W., (2014): 31 Επίσης βλ.την εισαγωγή του Wolfram Kaiser (2004) “What alternative is open to us?: Britain” στο European Union Enlargement, A Comparative History.

³⁹³ [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:European Free Trade Association \(EFTA\)/el](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:European_Free_Trade_Association_(EFTA)/el) (προσπελάστηκε: 30-04-2016).

³⁹⁴ Barnavi, E. and Goossens,P., (2001): 127. “Les Frontières de l'Europe”, De Boeck. Ακόμη, Peyrefitte,A., (441): στις 24-01-1963 ο De Gaulle δηλώνει για τις ΗΠΑ «Είναι μια χώρα που επεκτείνεται και που επιδιώκει να διατηρήσει και να επιβεβαιώσει την ηγεμονία της στη Δύση. Οι Ηνωμένες Πολιτείες εμφανίστηκαν ως οι μεγάλοι νικητές του πολέμου. Πιστεύουν ότι θα μπορέσουν ακόμα να οδηγήσουν τον κόσμο, όπως έκαναν από το '45. Τώρα θέλουν να οικοδομήσουν μια "πολυμερή δύναμη" για να συγκαλύψουν αυτήν την πυρηνική ηγεμονία, καθώς είχαν ήδη επινοήσει το NATO το 1949 για να κρύψουν την ηγεμονία τους στο συμβατικό σχέδιο. Οι Άγγλοι θα είναι ο Δούρειος Ίππος τους στην Ευρώπη. Για τον λόγο αυτό αρκεί η Ευρωπαϊκή Κοινότητα». Επίσης στο ίδιο : «Η Αγγλία δεν είναι παρά ένας δορυφόρος των Ηνωμένων Πολιτειών. Σε περίπτωση που θα εντασσόταν στην Κοινή Αγορά, θα ήταν απλώς ο Δούρειος Ίππος των Αμερικανών. Αυτό θα σήμαινε ότι η Ευρώπη παραιτείται από την ανεξαρτησία της».

Βλ. επίσης τη συνέντευξη τύπου του De Gaulle στις 14-01-1963: <https://fresques.ina.fr/de-gaulle/liste/recherche/TypeParole.id/1/e/#sort/DateAffichage/direction/DESC/page/1/size/10> (προσπελάστηκε: 06-11-2019).

³⁹⁵ Ομ. θ΄ [492-495]: «ἀλλ' ἄγε δὴ μετὰβηθι καὶ ἵππου κόσμον ἄεισον δουρατέου, τὸν Ἐπειὸς ἐποίησεν σὺν Ἀθήνῃ, ὃν ποτ' ἐς ἀκρόπολιν δόλον ἤγαγε δῖος Ὀδυσσεὺς ἀνδρῶν ἐμπλήσας, οἳ Ἴλιον ἐξάλαπαξαν».- Μετ. Αλλά έλα τώρα, πέρανα σε άλλο τραγουδί, διηγήσου μας τον Δούρειο Ίππο, με ποιον τρόπο τον κατασκεύασε με τέχνη ο Επειός με τη βοήθεια της Αθηνάς· και πώς μετέφερε αυτή τη δόλια κατασκευή πάνω στην ακρόπολη ο θεϊκός Οδυσσεύς, αφού τη γέμισε με άνδρες, αυτούς που κατέστρεψαν το Ίλιο. Επίσης, λ (523-524): «αὐτὰρ ὅτ' εἰς ἵππον κατεβαίνομεν, ὃν κάμ' Ἐπειός, Ἄργείων οἱ ἄριστοι...».-Μετ. Αλλά κι όταν αργότερα μῆκαμε σ' εκείνο το ἄλογο που κατασκεύασε ο Επειός, οι πιο γενναίοι Ἀργεῖοι... Ακόμη, ο Ψευδο-Απολλόδωρος «ὕστερον δὲ ἐπινοεῖ δουρείου ἵππου κατασκευὴν καὶ ὑποτίθειαι Ἐπειῶ, ὃς ἦν ἀρχιτέκτων· οὔτε ἀπὸ τῆς Ἰδης ξύλα τεμὼν ἵππον κατασκευάζει κοῖλον ἔνδοθεν εἰς τὰς πλευρὰς ἀνεωγμένον· εἰς τοῦτον Ὀδυσσεὺς εἰσελθεῖν πείθει πενήκοντα τοὺς ἀρίστους, ὡς δὲ ὁ τὴν μικρὰν γράφας Ἰλιάδα φησί, τρισχιλίους, τοὺς δὲ λοιποὺς γενομένης νυκτὸς ἐμπρήσαντας τὰς σκηνάς, ἀναχθέντας περὶ τὴν Τένεδον ναυλογεῖν καὶ μετὰ τὴν ἐπιούσαν νύκτα καταπλεῖν.»

χαθεί η ειδική σχέση των ΗΠΑ με τη Βρετανία³⁹⁶. Ενόψει μάλιστα του Brexit ο υπό εξέταση Δούρειος Ίππος εξακολουθεί ως υφολογικό μέσο να αποτελεί χαρακτηριστικό της ίδιας αυτής πολιτικής της Βρετανίας στον 21^ο αιώνα.

A.2.γ. Λερναία Ύδρα

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Bert Koenders, Υπουργός Εξωτερικών Ολλανδίας	7 ^ο Παγκόσμιο Αντιτρομοκρατικό Φόρουμ, Νέα Υόρκη, ΗΠΑ, 21-09-2016

ΠΗΓΗ

<https://www.government.nl/documents/speeches/2016/09/21/speech-minister-koenders-at-global-counterterrorism-forum-gctf-new-york>

(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

The need for action is now. During the summer we witnessed a steady stream of terrorist attacks around the world: at Istanbul and Brussels airport, at a nightclub in Orlando, at a park in Lahore, at a tourist cafe in Thailand, and on a boulevard in Nice. Each and every one a brutal attack with a devastating impact on the families of the victims and serious repercussions for our societies.

The act of terrorism is not related to any religion, culture or ethnicity. Nor is the pain of terror. I strongly support the words of Morocco's King Mohammed VI, when he spoke out in August about terrorists distorting Islam.

The prime minister of France, Manuel Valls, said, 'Le terrorisme fait partie de notre quotidien pour longtemps.' I agree with him, but I cannot accept terrorism as a fact of life. We should not be guided by fear, nor should we allow polarisation and xenophobia to create tensions in our own societies.

Especially since the enemy keeps evolving. As with a hydra, when we chop off one of its heads, 2 more pop up.

³⁹⁶ Berlinski, C., (2008): 273. «Η “ειδική σχέση” μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και του Ηνωμένου Βασιλείου έχει χάσει μεγάλο μέρος από το νόημά της. Οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν είναι πλέον πιο κοντά στη Βρετανία παρά σε άλλους σημαντικούς συμμάχους τους. Ακόμη κι αν η παλιά σχέση εξακολουθούσε να υφίσταται, δεν θα σήμαινε πολλά, δεδομένου ότι το Ηνωμένο Βασίλειο παίζει πλέον δευτερεύοντα πολιτικό, οικονομικό και στρατιωτικό ρόλο στην ΕΚ, στο ΝΑΤΟ και στον Τρίτο Κόσμο... Εφόσον η κυβέρνηση της Θάτσερ ενδιαφέρεται να επεκτείνει αυτόν τον ρόλο, προφανώς σκοπεύει να το πράξει περισσότερο στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας παρά σ' αυτό της Ατλαντικής Συμμαχίας».

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Τώρα είναι η ανάγκη για δράση. Κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού γίναμε μάρτυρες μιας σταθερής ροής τρομοκρατικών επιθέσεων σε όλο τον κόσμο: στην Κωνσταντινούπολη και το αεροδρόμιο των Βρυξελλών, σε ένα νυχτερινό κέντρο διασκέδασης στο Ορλάντο, σε ένα πάρκο στη Λαχόρη, σε ένα τουριστικό καφέ στην Ταϊλάνδη και σε μια λεωφόρο στη Νίκαια. Καθεμιά αποτελεί βίαιη επίθεση με καταστρεπτικές επιπτώσεις για τις οικογένειες των θυμάτων και σοβαρό αντίκτυπο για τις κοινωνίες μας.

Η τρομοκρατία δεν σχετίζεται με καμία θρησκεία, πολιτισμό ή εθνικότητα. Ούτε ο πόνος εξαιτίας της τρομοκρατίας. Υποστηρίζω σθεναρά τα λόγια του βασιλιά του Μαρόκου Mohammed VI, όταν μίλησε τον Αύγουστο σχετικά με τρομοκράτες που παραμορφώνουν την άποψη για το Ισλάμ.

Ο πρωθυπουργός της Γαλλίας, Manuel Valls, δήλωσε: Η τρομοκρατία αποτελεί μέρος της καθημερινής μας ζωής για μεγάλο χρονικό διάστημα. Συμφωνώ μαζί του, αλλά δεν μπορώ να δεχθώ την τρομοκρατία ως γεγονός της ζωής. Δεν πρέπει να καθοδηγούμαστε από τον φόβο, ούτε πρέπει να επιτρέψουμε την πόλωση και την ξενοφοβία να δημιουργήσουν εντάσεις στις δικές μας κοινωνίες.

Ειδικά δεδομένου ότι ο εχθρός συνεχίζει να εξελίσσεται. Όπως και με τη Λερναία Ύδρα, όταν κόβουμε ένα από τα κεφάλια της, αναφύονται δύο περισσότερα.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Σύμφωνα με την Έκθεση για την κατάσταση και τις τάσεις της τρομοκρατίας για το 2019 στην Ευρωπαϊκή Ένωση³⁹⁷ η τρομοκρατία συνέχισε να αποτελεί σοβαρή απειλή για την ασφάλεια στα κράτη μέλη. Οι επιθέσεις που διαπράχθηκαν, όπως αναφέρει εδώ ο Koenders, δείχνουν ότι οι εξτρεμιστές θεωρούν όλο και περισσότερο τη βία ως δικαιολογημένο μέσο αντιπαράθεσης με την πολιτική και την κοινωνία. Επιδιώκουν με τον φανατισμό και τη βία να εξαπλώνουν το μίσος και να διασπείρουν τον φόβο. Αν παλαιότερα η τρομοκρατία αποτελούσε μέσο ανατροπής της τυραννίας και στοχοποιούσε τον τύραννο που παρέβαινε τους πολιτικούς ή θρησκευτικούς νόμους, στον σύγχρονο κόσμο είναι εντελώς διαφορετική³⁹⁸. Η τρομοκρατία αποτελεί συνεχώς

³⁹⁷ Έκθεση για την κατάσταση και τις τάσεις της τρομοκρατίας στην ΕΕ για το 2019 (Ευρωπόλ) στο <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/fight-against-terrorism/> ISBN 978-92-95209-76-3 DOI 10.2813/788404 QL-AJ-19-001-EN-N (προσπελάστηκε: 14-12-2019).

³⁹⁸ Στον επίλογο του βιβλίου του «Το μαχαίρι και το δηλητήριο: η πολιτική δολοφονία στην Ευρώπη (1400-1800)» ο Georges Minois αναφέρει: «Η τυραννοκτονία είναι μια χειρονομία υπεράσπισης του υποκειμένου που εκτελεί τον τύραννο που έχει σπάσει έναν θεμελιώδη νόμο, αστικό ή θρησκευτικό. Η

απειλή για τη δημοκρατία και την παγκόσμια ειρήνη. Η τελευταία ωστόσο γίνεται σταθερά αντιληπτή είτε ως απουσία πολέμου είτε ως ουτοπική κατάσταση που είναι αδύνατο να επιτευχθεί³⁹⁹. Μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στις ΗΠΑ ο κόσμος άλλαξε εντελώς. Οι ΗΠΑ στην αρχή του 21^{ου} αιώνα μπορούσαν να δρομολογήσουν πολιτικές διεθνούς συναίνεσης κατά των δικτύων τρομοκρατικών οργανώσεων⁴⁰⁰, όμως αυτό δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ⁴⁰¹. Στην έννομη τάξη της ΕΕ για τα εγκλήματα τρομοκρατίας και σχετικές κυρώσεις τα κράτη-μέλη υποχρεούνται να εναρμονίσουν τη νομοθεσία τους και να θεσπίσουν ελάχιστες κυρώσεις σχετικά με τα εγκλήματα τρομοκρατίας δυνάμει της απόφασης-πλαϊσίου (2002/475/ΔΕΥ) και της τροποποιητικής απόφασης (2008/919/ΔΕΥ. Ορίζονται έτσι νομικά τα εγκλήματα τρομοκρατίας, των τρομοκρατικών ομάδων ή τα εγκλήματα που συνδέονται με τρομοκρατικές δραστηριότητες⁴⁰². Το ερώτημα που τίθεται επομένως είναι κατά πόσο η

σύγχρονη τρομοκρατική επίθεση είναι μια πράξη που επιδιώκει να επιβάλει μια μεταρρύθμιση, μια κατάσταση, είναι μια χειρονομία επίθεσης, η οποία στοχεύει περισσότερο σε μια κατάσταση πραγμάτων από ένα πρόσωπο που δεν είναι παρά μόνο το σύμβολο της. Ο πρώτος πλήττει έναν άνθρωπο, ο δεύτερος ένα σύστημα. Ο τυραννοκτόνος χαρακτηρίζει μια κοινωνία με καθήκοντα και παρουσιάζεται ως η τιμωρία που επιβάλλεται στον υπεύθυνο που δεν έχει εκπληρώσει τη δική του. Η τρομοκρατική επίθεση σημαδεύει την κοινωνία των δικαιωμάτων, όταν τα άτομα που έχουν πεισθεί για τη θεμιτή φύση των αξιώσεων τους ισχυρίζονται ότι δικαιολογούνται να χτυπήσουν τους αντιπροσώπους μιας διαταγής που την αντιλαμβάνονται ως άδικη».

³⁹⁹ Tellidis, I., (2015): 4. «Μάλιστα τα πλαίσια διακυβέρνησης που σχεδιάστηκαν στη Δύση μπορούν να θεωρηθούν ότι έχουν καθολική ισχύ. Αυτά συνήθως βασίζονται σε φιλελεύθερους και νεοφιλελεύθερους πυλώνες, όπως η κυριαρχία (και επομένως η εδαφική ασφάλεια), η διακυβέρνηση (και ως εκ τούτου η εξουσία) και η ελεύθερη αγορά (που είναι άδικη). Αυτή η εσφαλμένη αντίληψη οδηγεί στην επιστημολογική πλάνη ότι τέτοια πλαίσια μπορούν να εφαρμοστούν σχεδόν σε όλες τις συγκρούσεις και στις ακόλουθες των συγκρούσεων ρυθμίσεις μέσω της δημιουργίας θεσμών και συστημάτων, τα οποία στη συνέχεια θα δημιουργήσουν τις απαραίτητες συνθήκες για μια ιδανική ειρήνη. Ωστόσο, όπως έχει σημειωθεί επανειλημμένα κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων δεκαετιών έρευνας για την οικοδόμηση της ειρήνης, το φιλελεύθερο πρότυπο είναι επιρρεπές στο να αγνοεί ή ακόμα και να παραγκωνίζει τις ιδιαιτερότητες των συγκρούσεων, διότι εφαρμόζεται με τρόπο «ενιαίο για όλους» όπου οι πολιτικές εκτελούνται στην κορυφή».

⁴⁰⁰ Ντάλης, Σ., (2014): 194-195 στο: «Η Μεσόγειος, η Ελλάδα και ο Κόσμος, χθες και σήμερα», Ντάλης Σ., Μαγκλιβέρας Κ., Σακκάς Γ .

⁴⁰¹ Shields, C.A., Smith, B.L., Damphousse, K.R., (2017) “Prosecuting Terrorism post-9/11: Impact of Policy Changes on Case Outcomes”, κεφ.32 στο “The Handbook of the Criminology of Terrorism”, Edited by Gary LaFree and Joshua D. Freilich.

⁴⁰² «Οι αποφάσεις ορίζουν: την έννοια του εγκλήματος τρομοκρατίας ως συνδυασμό: αντικειμενικών στοιχείων (φόνος, σωματικές βλάβες, αρπαγή ομήρων, εκβίαση, επιθέσεις, απειλή τέλεσης μιας από τις παραπάνω πράξεις, κ.λπ.) και υποκειμενικών στοιχείων (όταν ο δράστης διαπράττει αυτές τις πράξεις με σκοπό να εκφοβίσει σοβαρά έναν πληθυσμό, να αποσταθεροποιήσει σοβαρά ή να καταστρέψει δομές μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού ή να εξαναγκάσει μια κυβέρνηση να απόσχει από την εκτέλεση οποιασδήποτε πράξης)· την τρομοκρατική ομάδα ως διαρθρωμένη ένωση, εγκαθιδρυμένη επί ένα χρονικό διάστημα, δύο ή περισσότερων προσώπων που δρουν από κοινού προκειμένου να τελέσουν τρομοκρατικά εγκλήματα. Επιπλέον, απαιτούν από τις χώρες της ΕΕ: να ποινικοποιήσουν τις προπαρασκευαστικές πράξεις ως εγκλήματα που συνδέονται με τρομοκρατικές ενέργειες. Παραδείγματα τέτοιων πράξεων αποτελούν η δημόσια πρόκληση για τέλεση τρομοκρατικού εγκλήματος, η στρατολόγηση και εκπαίδευση τρομοκρατών και η κλοπή, εκβίαση ή πλαστογραφία με σκοπό την τέλεση τρομοκρατικού εγκλήματος· να ποινικοποιήσουν την ηθική αυτοουργία, τη συνέργεια καθώς και την απόπειρα τέλεσης ορισμένων ειδών εγκλημάτων· να καθιερώσουν την ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων και να καθορίσουν

ειρήνη θα επιδιώκεται ως κρατική ασφάλεια ή ως κοινωνική δικαιοσύνη⁴⁰³. Ο πολλαπλασιασμός των τρομοκρατικών οργανώσεων είναι όμοιος με τα κεφάλια της Λερναίας Ύδρας. Κατά τον Ησίοδο⁴⁰⁴ η Λερναία Ύδρα στον δεύτερο άθλο του Ηρακλή ήταν τέρας με τα πολλά κεφάλια σύμφωνα με τις γραμματειακές και εικονογραφικές πηγές⁴⁰⁵. Ειδικότερα, κατά τον Απολλόδωρο είχε οκτώ θνητά και ένα μεσαίο αθάνατο κεφάλι. Ο Ηρακλής, ύστερα από εντολή του βασιλιά Ευρυσθέα, κατόρθωσε τελικά να τη σκοτώσει με τη βοήθεια του ανιψιού του, Ιόλαου: με τη συμβουλή της Αθηνάς καυτηρίαζε τις πληγές στα κομμένα κεφάλια της Ύδρας που ξεφύτρωναν αμέσως διπλάσια σε αριθμό. Ο ομιλητής προβαίνει στη σύνδεση της Λερναίας Ύδρας με την τρομοκρατία για να υπογραμμίσει την ταχύτητα της εξάπλωσης του φαινομένου και την συνακόλουθη ανάγκη να αντιμετωπιστεί δραστικά σε παγκόσμιο επίπεδο. Καθώς μάλιστα οι δαπάνες για τη διεξαγωγή τρομοκρατικής επίθεσης εμφανίζονται μικρές σε σχέση με την ανθρώπινη, υλική, κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζημία που μπορεί να επιτευχθεί⁴⁰⁶ εκ μέρους των τρομοκρατών, το μόνο που απομένει στη διεθνή κοινότητα είναι η συνεργασία ως αντίκρισμα της από κοινού προσπάθειας του Ηρακλή και του Ιόλαου, μαζί βέβαια με την ανεπιφύλακτη και καθ' ολοκληρίαν αποδοχή των καθοδηγητικών συμβουλών της Αθηνάς. Η τελευταία υποδεικνύει τα μέσα αντιμετώπισης της Λερναίας Ύδρας, δηλαδή, τη χρήση εκ μέρους των κρατών της γνώσης και της τεχνολογίας και συνάμα την αποδοχή του διεθνούς δικαίου και των αρχών εν γένει της διεθνούς νομιμότητας⁴⁰⁷. Όπως ο Ιόλαος αποβαίνει ο πολυτιμότερος

κανόνες και όρια για τις προβλεπόμενες ποινές και κυρώσεις· να θεμελιώσουν τη δικαιοδοσία τους σχετικά με τα εγκλήματα τρομοκρατίας, όταν διαπράττονται στο έδαφός τους, σε πλοίο που φέρει τη σημαία του ή αεροσκάφος καταχωρημένο στα μητρώα του· να θεμελιώσουν τη δικαιοδοσία τους για τις περιπτώσεις που ο δράστης του εγκλήματος είναι υπήκοος ή κάτοικός τους, το έγκλημα τελείται για λογαριασμό νομικού προσώπου εγκατεστημένου στο έδαφός τους, το έγκλημα στρέφεται κατά των θεσμών ή του πληθυσμού τους, ή κατά οργάνου της Ευρωπαϊκής Ένωσης που εδρεύει στο έδαφός τους· να θεμελιώσουν τη δικαιοδοσία τους στις περιπτώσεις κατά τις οποίες αρνούνται να παραδώσουν ή να εκδώσουν ύποπτο τέλεσης ενός τέτοιου εγκλήματος ή καταδικασμένο γι' αυτό το έγκλημα· να συνεργάζονται με άλλες χώρες της ΕΕ και να αποφασίζουν στη δικαιοδοσία ποιας χώρας υπάγεται ένα έγκλημα στο οποίο εμπλέκονται περισσότερες από μία χώρες· να θεσπίσουν μέτρα για τη διασφάλιση πρόσφορης αρωγής προς τις οικογένειες των θυμάτων». <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM:l33168> (προσπελάστηκε: 21-01-2019).

⁴⁰³ Tellidis, I., ό.π., εισαγωγή.

⁴⁰⁴ Ησ. *Θεογ.*: [313-318]: «τὸ τρίτον Ὑδρην αὐτὶς ἐγένετο λύγρ' εἰδυῖαν Λερναίην, ἣν θρέψε θεὰ λευκώλενος Ἥρη 315 ἄπλητον κοτέουσα βίη Ἡρακλεΐη, καὶ τὴν μὲν Διὸς υἱὸς ἐνήρατο νηλεὶ χαλκῷ Ἄμφιτροωνιάδης σὺν ἄρηφίλῳ Ἰολάῳ Ἡρακλέης βουλήσιν Ἀθηναίης ἀγελεΐης»

⁴⁰⁵ Syropoulos, S., (2018): 52-59

⁴⁰⁶ Goertz, S., (2019): 105..

⁴⁰⁷ Young, R., “Defining Terrorism: “The Evolution of Terrorism as a Legal Concept in International Law and its Influence on Definitions in Domestic Legislation”, 29 B.C. Int'l & Comp. L. Rev. 23 (2006), <http://lawdigitalcommons.bc.edu/iclr/vol29/iss1/3> . Η «τρομοκρατία» σήμερα χρησιμοποιείται ως νομικός όρος και ως εκ τούτου πρέπει να συνοδεύεται από νομικό προσδιορισμό. Υπάρχουν κίνδυνοι για τη χρήση

παραστάτης και συνεργάτης του Ηρακλή, έτσι καλείται η διεθνής κοινότητα να συνεργάζεται σε σχήμα πολυμερούς συνεργασίας πέρα από πολιτικές ή θρησκευτικές αντιλήψεις ή ιδεολογικά σχήματα εναντίον της τρομοκρατικής απειλής.⁴⁰⁸

Α.2.δ. Αχίλλειος Πτέρνα

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
David Cameron, Πρωθυπουργός Ην. Βασιλείου	Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ Νταβός, Ελβετία, 26-01-2012

ΠΗΓΗ

<https://www.gov.uk/government/speeches/pm-davos-speech>

(προσπελάστηκε: 15-10-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

[...] Come to Britain. Invest in Britain. Be part of this special year in a truly great country. So yes, in Britain we are taking the bold steps necessary to get our economy back on track. But my argument today is that the need for bold action at European level is equally great. Europe's lack of competitiveness remains its Achilles' Heel. For all the talk, the Lisbon Strategy has failed to deliver the structural reforms we need. The statistics are staggering. As measured by the World Economic Forum, more than half of EU Member States are now less competitive than they were this time last year while five EU Member States are now less competitive than even sclerotic Iran. For every euro invested in venture capital in the EU, five times as much is being invested in the US. The single market remains incomplete. And there are still a colossal 4,700 professions across the EU to which access is regulated by government.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

[...] Ελάτε στη Βρετανία. Επενδύστε στη Βρετανία. Γίνετε μέρος αυτής της ξεχωριστής χρονιάς σε μια πραγματικά μεγάλη χώρα. Γιατί, ναι, στη Βρετανία κάνουμε όλα τα απαραίτητα βήματα για να φέρουμε την οικονομία μας ξανά στον σωστό δρόμο. Αλλά αυτό το οποίο υποστηρίζω σήμερα είναι ότι η ανάγκη για ανάληψη δραστικών μέτρων σε ευρωπαϊκό επίπεδο είναι εξίσου μεγάλη. Η έλλειψη υγιούς ανταγωνισμού

της έννοιας ως νομικού όρου χωρίς αυτός να προσδιορίζεται, καθώς μπορούν αυθαίρετα φορείς εξουσίας κάθε είδους να αυθαιρετούν μηδέ εξαιρουμένου του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ.

⁴⁰⁸ Walt, S., (1990): 19.

στην Ευρώπη παραμένει η Αχίλλειος Πτέρνα της. Γιατί η στρατηγική της Λισαβόνας απέτυχε να μεταφέρει τις δομικές μεταρρυθμίσεις που χρειαζόμαστε. Τα στατιστικά στοιχεία είναι συγκλονιστικά. Σύμφωνα με τις μετρήσεις του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ περισσότερες από τις μισές χώρες -μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι τώρα λιγότερο ανταγωνιστικές απ' ό,τι το αρτηριοσκληρωτικό Ιράν. Για κάθε Ευρώ που επενδύεται σε επιχειρηματικά κεφάλαια στην Ευρωπαϊκή Ένωση πραγματοποιείται πέντε φορές αντίστοιχη επένδυση στις Ηνωμένες Πολιτείες. Η ενιαία αγορά παραμένει ατελής. Και υπάρχει ένας κολοσσιαίωv διαστάσεων αριθμός τεσσάρων χιλιάδων επτακοσίων επαγγελματιών σε όλη την ΕΕ, των οποίων η πρόσβαση ελέγχεται από το κράτος»...

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Στην ελληνική μυθολογία η Θέτιδα, αθάνατη Νηρηίδα και μητέρα του νεογέννητου Αχιλλέα, για να τον καταστήσει αθάνατο και άτρωτο στη φθορά και τον πόλεμο, τον εμβαπτίζει ολόκληρο στα ιερά νερά της Στύγας κρατώντας τον από τη φτέρνα, που μένει έτσι χωρίς να βραχεί και συνεπώς μένει τρωτή⁴⁰⁹. Και ενώ ο Αχιλλέας μεγαλώνοντας γίνεται στην *Ιλιάδα* ο πιο δυνατός και γενναίος ήρωας, τελικά σκοτώνεται από το βέλος του Πάρη που κατορθώνει να τον στοχεύσει ακριβώς πάνω στη φτέρνα, δηλαδή στο μοναδικό τρωτό σημείο του. Ωστόσο ο θάνατος του Αχιλλέα δεν αναφέρεται πουθενά στην *Ιλιάδα* του Ομήρου, αλλά απαντάται σε μεταγενέστερες γραμματειακές πηγές⁴¹⁰ της ελληνικής και λατινικής⁴¹¹ αρχαιότητας. Η *Αίθιοπής* του Αρκτίνου του Μιλήσιου⁴¹² ως μέρος του λεγόμενου Τρωικού Κύκλου είναι έπος που διηγείται μεταξύ άλλων τα κατορθώματα και μαζί τον θάνατο του Αχιλλέα από το βέλος του Πάρη κοντά στις Σκαιές Πύλες⁴¹³. Οι πληροφορίες σχετικά με τα Κύκλια Έπη

⁴⁰⁹ Κακριδής, Ι., (1986): 111, τόμος 3, «Ελληνική Μυθολογία- Οι Ήρωες- Τοπικές παραδόσεις».

⁴¹⁰ Epicorum Graecorum Fragmenta, ed. G. Kinkel, (1877): 33 επ. Ομοίως ο Κούνιος Σμυρναίος, (Posthomerica, iii. 26-387) και ο Υγίνος, (Fab. 107). Συγκλίνουν οι απόψεις τους με τον Απολλόδωρο, που αναφέρει ότι το μοιραίο πλήγμα για τον Αχιλλέα ήταν αυτό στη φτέρνα, του Βιργιλίου στην *Αινειάδα* (VI, 56-58), του Στάτιου στην *Αχιλλείδα* (i. 134).

⁴¹¹ Papaioannou, S., (2007) 142 : “dixit et ostendens sternentem Troica ferro corpora Peliden, arcus obvertit in illum certaue letifera derexit spicula dextra”.(Είπε και στοχεύοντας προς τον Πηλείδη που έρχενα κάτω τα σώματα των Τρώων με το ξίφος του, έστρεψε το τόξο προς το μέρος του και οδήγησε το καλά στοχευμένο βέλος με το θανατηφόρο χέρι του.

⁴¹² Διονύσιος ο Αλικαρνασσεύς, *Antiquitates Romanae*: [1.68.2]

<https://archive.org/stream/suidaelexiconexr00suid#page/171/mode/1up> (προσπελάστηκε: 12-12-2018).

Επίσης:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text;jsessionid=4F3B003D413F12E0680B8AA15D9B3923?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0104%3Aalphabetic+letter%3DA%3Aentry+group%3D37%3Aentry%3Darctius-bio-1> (προσπελάστηκε: 12-12-2018)

Στο Λεξικό του Σουίδα: <https://archive.org/stream/suidaelexiconexr00suid#page/171/mode/1up>

⁴¹³ Λέσκυ, Α., (1983): 54.

εξάλλου βασιζονται σε μεγάλο βαθμό στον Πρόκλο⁴¹⁴. 21. Ο Απολλόδωρος⁴¹⁵ επίσης ακολούθησε την εκδοχή κατά την οποία η Θέτιδα προσπάθησε να καταστήσει τον νεογέννητο γιο της αθάνατο τυλίγοντάς τον σε φωτιά μέχρι να την ανακαλύψει ο Πηλέας. Στην *Ιλιάδα* ο θάνατος του Αχιλλέα αποδίδεται στον Απόλλωνα και τον Αλέξανδρο (Πάρη)⁴¹⁶.

Η Αχίλλειος Πτέρνα θεωρείται μεταφορικά ως το σημείο όπου είναι κανείς ευπρόσβλητος και ευάλωτος⁴¹⁷. Η αναφορά του David Cameron στην Αχίλλειο Πτέρνα για να καταδείξει τα τρωτά σημεία του ευρωπαϊκού οικοδομήματος πραγματοποιείται στο πλαίσιο του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ: ο Βρετανός Πρωθυπουργός ισχυρίζεται ότι ο υγιής ανταγωνισμός είναι η βασική αδυναμία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο λόγος του μπορεί επομένως να χαρακτηριστεί προφητικός, αν όχι υπολανθανόντως ευρωσκεπτικιστικός, παρά τη σαφή και ρητή αντίθεση του ίδιου για τη διαδικασία του Brexit, όπως δρομολογήθηκε μετά το δημοψήφισμα της 23-06-2016, υπό τον «εθνικό εγωισμό» των Nigel Farage και Boris Johnson. Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα η Ευρωπαϊκή Ένωση σε αντίθεση με τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής στέκεται προς το παρόν μάλλον διστακτικά ενώπιον μιας επιλογής, της λιτότητας ή της ανάπτυξης. Επιπρόσθετα, εκτός από την οικονομική κρίση που προήλθε από την Αμερική και την προσφυγική κρίση στη Μεσόγειο η ΕΕ αντιμετωπίζει πολλές απειλές ενάντια στην ενότητά της: ενδεικτικά, η τρομοκρατία με ασύμμετρα πλήγματα, ακρότατες πολιτικές τάσεις, λαϊκισμός, δυσπιστία και σκεπτικισμός απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ιδέα. Επίσης, ο ευρωπαϊκός νότος τάσσεται εναντίον του γραφειοκρατικού μοντέλου που ακολουθεί η ΕΕ στη λειτουργία της. Μαζί με τα προηγούμενα οι υπερδυνάμεις ΗΠΑ και Ρωσία φαίνονται γενικά υπονομευτικές απέναντι στην ΕΕ. Ο Βρετανός Πρωθυπουργός δεν διστάζει να ταχθεί υπέρ της αποδέσμευσης του κρατικού ελέγχου σε ό,τι αφορά σε συγκεκριμένα επαγγέλματα σε όλη την ΕΕ τονίζοντας στους επενδυτές ότι η χώρα του διαφοροποιείται από την ΕΕ ως προς τα τρωτά της σημεία- δεν έχει Αχίλλειο Πτέρνα- και συνεπώς η πρόσκλησή του προς αυτούς είναι πρόταση που ελαχιστοποιεί τον επιχειρηματικό κίνδυνο όπως η Βρετανία αποτελεί πεδίο για επενδύσεις χωρίς τα προβλήματα που συνοδεύουν την υπόλοιπη ΕΕ. Η πολιτική πορεία του Cameron έμελλε

⁴¹⁴ Currie, B., (2016) 229-233.

⁴¹⁵ Simpson, M., Baskin, L., (1976): 260.

⁴¹⁶ *Όμ. Ίλ.*, X' [359-363]: ἐσθλὸν ἐόντ' ὀλέσωσιν ἐνὶ Σκαιῆσι πύλῃσιν. ὥς ἄρα μιν εἰπόντα τέλος θανάτοιο κάλυψε, ψυχὴ δ' ἐκ ῥεθέων πταμένη Ἄϊδος δὲ βεβήκει ὄν πότμον γούωσα λιποῦσ' ἀνδροτῆτα καὶ ἦβην.

⁴¹⁷ Μπαμπινιώτης, Γ., (2010): 333.

στις 23-06-2016 να καταλήξει στο δημοψήφισμα για το Brexit⁴¹⁸, την αποχώρηση δηλαδή της Βρετανίας από την ΕΕ και την συνακόλουθη οικειοθελή παραίτησή του από το πρωθυπουργικό αξίωμα στις 24-06-2016. Η προσφυγή στο εν λόγω δημοψήφισμα αποδείχθηκε ιστορικά η δική του Αχιλλεύς Πτέρνα στα βέλη των ευρωσκεπτικιστών.

Α.2.ε. Δίας, Αρπαγή της Ευρώπης, Χρυσόμαλλο Δέρας, Κολχίδα, Ιάσονας και Αργοναύτες

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Herman Van Rompuy, Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου	Τιφλίδα, Γεωργία 14-05-2014

ΠΗΓΗ

<https://www.consilium.europa.eu/media/25763/142590.pdf>

(προσπελάστηκε: 18-06-2015).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Here in Georgia, I should like to underline that the generous idea of Europe is not an invention of some Western European statesmen in the 1950s. It is an ancient, venerable idea, going back centuries. Many poets, thinkers, writers have expressed the inspiring notion that the peoples and nations on this continent have something in common. There are many differences among them, we know that, but also something ungraspable that unites them. A notion of civilisation, identity, culture. The word “Europa” – describing this continent west of Asia, north of Africa – goes back all the way to ancient Greece. Perhaps even to the days when, according to mythology, not only the god Zeus seduced the princess Europa, but also when Jason, leader of the Argonauts, on his quest for the Golden Fleece, crossed the Black Sea and landed in the Kingdom of Colchis, in today's Georgia... I will not say that the marriage between Jason and Medea that ensued was the happiest of all..., but their encounter was certainly impressive...! And it gave rise to one of these tragic love stories that are the pride of European literature!

⁴¹⁸ <https://www.bbc.com/news/uk-politics-35621079> (προσπελάστηκε : 10-10-2018)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Εδώ, στη Γεωργία, θα ήθελα να υπογραμμίσω ότι η γενναιόδωρη ιδέα της Ευρώπης δεν αποτελεί εφεύρεση κάποιων δυτικοευρωπαϊκών πολιτικών στη δεκαετία του '50. Πρόκειται για μια αρχαία, σεβάσμια ιδέα, που πηγαίνει πίσω στους αιώνες. Πολλοί ποιητές, στοχαστές, συγγραφείς έχουν εκφράσει την εμπνευσμένη αντίληψη ότι οι λαοί και τα έθνη αυτής της ηπείρου έχουν κάτι κοινό. Υπάρχουν πολλές διαφορές μεταξύ τους, το γνωρίζουμε αυτό, αλλά και κάτι δύσκολο να το συλλάβει κανείς που τους ενώνει. Μια έννοια πολιτισμού, ταυτότητας, κουλτούρας. Η λέξη «Ευρώπη» - που περιγράφει αυτήν την ήπειρο που βρίσκεται στα δυτικά της Ασίας, στα βόρεια της Αφρικής - πηγαίνει χρονικά πίσω στην αρχαία Ελλάδα. Ίσως ακόμη και στην εποχή που, σύμφωνα με τη μυθολογία, όχι μόνο τότε που ο θεός Δίας αποπλάνησε την πριγκίπισσα Ευρώπη, αλλά κι όταν ο Ιάσοντας, ηγέτης των Αργοναυτών, στην προσπάθειά του για το Χρυσόμαλλο Δέρας διέσχισε τη Μαύρη Θάλασσα και αποβιβάστηκε στο Βασίλειο της Κολχίδας, στη σημερινή Γεωργία... Δεν θα υποστηρίξω ότι ο γάμος μεταξύ του Ιάσωνα και της Μήδειας που ακολούθησε ήταν ο πιο ευτυχισμένος από όλους... αλλά η συνάντησή τους ήταν σίγουρα εντυπωσιακή ...! Και δημιούργησε μια από αυτές τις τραγικές ερωτικές ιστορίες που είναι η περηφάνεια της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας!

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η Αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στη Γεωργία καθιερώθηκε θεσμικά στην Τιφλίδα τον Σεπτέμβριο του 1995 και με τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας από τον Δεκέμβριο του 2009 μετασηματίστηκε σε Αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη Γεωργία⁴¹⁹. Η παρουσία του Προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στην Τιφλίδα γίνεται στο πλαίσιο της Συμφωνίας Σύνδεσης της Γεωργίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Έτσι ο Herman Van Rompuy για να υπογραμμίσει τις ιστορικές και πολιτιστικές ρίζες και διασυνδέσεις της χώρας με την Ευρώπη χρησιμοποιεί την ελληνική μυθολογία: αναφέρεται αρχικά στην αρπαγή της Ευρώπης⁴²⁰

⁴¹⁹ Η εντολή της Αντιπροσωπείας περιλαμβάνει τα εξής: Να προωθήσει τις πολιτικές και οικονομικές σχέσεις μεταξύ Γεωργίας και Ευρωπαϊκής Ένωσης διατηρώντας εκτεταμένες σχέσεις με κυβερνητικούς θεσμούς και αυξάνοντας την ευαισθητοποίηση για την ΕΕ, τους θεσμούς και τα προγράμματά της. Επίσης, να ενημερώνει το κοινό για την εξέλιξη της ΕΕ και να εξηγεί και να υπερασπίζεται τις μεμονωμένες πολιτικές της ΕΕ, καθώς επίσης και να συμμετέχει στην εφαρμογή των προγραμμάτων βοήθειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πηγή: https://eeas.europa.eu/delegations/georgia/1236/about-eu-delegation-georgia_en (προσπελάστηκε: 10-12-2019).

⁴²⁰ Ηρόδ. *Ιστ.*, [1.2.1]: «μετὰ δὲ ταῦτα Ἑλλήνων τινάς (οὐ γὰρ ἔχουσι τοῦνομα ἀπηγήσασθαι) φασὶ τῆς Φοινίκης ἐς Τύρον προσσχόντας ἀρπάσαι τοῦ βασιλέως τὴν θυγατέρα Εὐρώπην· εἶψαν δ' ἂν οὗτοι

από τον Δία⁴²¹ και στον Ιάσωνα και τη Μήδεια. Η γνωστή πλοκή των μύθων στο ακροατήριο όπως τους επικαλείται ο ομιλητής ως μέρος της κοινής ευρωπαϊκής κουλτούρας συνδέεται με την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και τη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ευρωπαϊκή ενοποίηση αποτελεί ένα εγχείρημα⁴²² χωρίς ιστορικό προηγούμενο⁴²³ που πρωτίστως αναλαμβάνεται υπέρ της ειρήνης, της σταθεροποίησης της δημοκρατίας, της ευημερίας και της αλληλεγγύης μεταξύ των λαών της Ευρώπης⁴²⁴. Από το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου⁴²⁵ το Ευρωπαϊκό Εγχείρημα είναι η προσπάθεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως ένα «μείζον πολιτικό πείραμα»⁴²⁶ να εξουδετερώσει θεσμικά τις έχθρες του παρελθόντος πέρα από αιματηρές συγκρούσεις, σε μια ενιαία αγορά με δημοκρατική πολιτική σταθερότητα βασισμένη στις κοινές αξίες της. Τα ευρωπαϊκά κράτη καθένα χωριστά -σε επίπεδο εθνικό- έχουν κοινές αξίες, παρελθόν και κοινώς αποδεκτούς συμβολισμούς, ωστόσο η Ευρώπη ως ενιαίο σύνολο έχει ανάγκη από στοιχεία κοινής ταυτότητας⁴²⁷. Ο ομιλητής όπως αντλεί από το αρχαίο ελληνικό παρελθόν αυτό το κοινό ευρωπαϊκό πνευματικό φορτίο, ασκεί στην πολιτική πράξη τη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς ανατολάς που περιλαμβάνει και τη Γεωργία, που τον Αύγουστο του 2008 βίωσε τον πόλεμο με την εισβολή της Ρωσίας για την Νότια Οσετία και την Αμπχαζία⁴²⁸. Η αρχαία Κολχίδα και

Κρήτες. ταῦτα μὲν δὴ ἴσα πρὸς ἴσα σφι γενέσθαι· μετὰ δὲ ταῦτα Ἑλληνας αἰτίους τῆς δευτέρας ἀδικίης γενέσθαι. [1.2.2] καταπλώσαντας γὰρ μακρῆν νηὶ ἐς Αἴαν τε τὴν Κολχίδα καὶ ἐπὶ Φάσιν ποταμόν, ἐνθεῦτεν, διαπρηξαμένους καὶ τᾶλλα τῶν εἵνεκεν ἀπίκατο, ἀρπάσαι τοῦ βασιλέως τὴν θυγατέρα Μηδείην. [1.2.3] πέμψαντα δὲ τὸν Κόλχον [βασιλέα] ἐς τὴν Ἑλλάδα κήρυκα αἰτέειν τε δίκας τῆς ἀρπαγῆς καὶ ἀπαιτέειν τὴν θυγατέρα».

⁴²¹ Ενδεικτικά, Όμηρ. *Ξ'* [321-322] «οὐδ' ὅτε Φοῖνικος κούρης τηλεκλειτοῖο, ἡ τέκε μοι Μίνων τε καὶ ἀντίθεον Ῥαδάμανθυν». Επίσης, ο Συρακούσιος ποιητής Μόσχος ἔγραψε το ἐπύλλιο «Εὐρώπη» στο οποίο περιγράφει την αρπαγή (στ. 93-94): «στῆ δὲ ποδῶν προπάροιθεν ἀμύμονος Εὐρωπείης καὶ οἱ λιχμάζεσκε δέρην, κατέθελγε δὲ κούρην.» Ακόμη: «δεῦθ', ἐτάραι φίλαι καὶ ὀμήλικες, ὄφρ' ἐπὶ τῷδε ἐζόμεναι ταῦρω τερπόμεθα· δὴ γὰρ ἀπάσας ὡς φαμένη νότοισιν ἐφίζανε μειδιόωσα, αἱ δ' ἄλλαι μέλλεσκον, ἄφαρ δ' ἀνεπήλατο ταῦρος, ἦν θέλεν ἀρπάξας, ὠκὺς δ' ἐπὶ πόντον ἴκανεν».

⁴²² Τσοῦκαλης, Λ. (2016), 53-55.

⁴²³ Ντάλης, Σ., (2013): 190 στο: «Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η πολυμερής διαχείριση της παγκοσμιοποίησης» Παπαζήσης, Β' Έκδοση.

⁴²⁴ Ντάλης, Σ. (2017): 65. Αναρωτιέται ο Πασκάλ Λαμύ στην εφημερίδα *Le Monde*: «Πώς γίνεται να υποχωρεί η στήριξη της κοινής γνώμης σε ένα εγχείρημα χωρίς προηγούμενο ή ισοδύναμο, που άλλαξε τη μορφή της ηπείρου μας, ξορκίζοντας το φάσμα του πολέμου, σταθεροποιώντας τη δημοκρατία και ενδυναμώνοντας τις κοινωνίες, οι οποίες, συγκρινόμενες με τον υπόλοιπο κόσμο, είναι πιο ελεύθερες, πιο ανοιχτές, πιο ευημερούσες και πιο αλληλέγγυες»;

⁴²⁵ Contogeorgis, G., *L'identité culturelle et géopolitique*, 09-03-2008, <http://contogeorgis.blogspot.com/2008/03/europe-culturelle-et-gopolitique.html> (προσπελάστηκε: 19-03-2016)

⁴²⁶ Τσοῦκαλης, ὁ.π. 22.

⁴²⁷ Τσοῦκαλης ὁ.π. 23: «Σε αντίθεση με τα εθνικά κράτη, η Ευρώπη έχει ελάχιστους κοινούς μύθους και σύμβολα και ακόμα πιο περιορισμένη κοινή ταυτότητα, για να αντλήσει από αυτά».

⁴²⁸ Βλ. ἄρθρο του Gustav Gressel, με τίτλο: “Seven Years on from the Russian - Georgian War”, http://www.ecfr.eu/article/commentary_in_the_shadow_of_ukraine_seven_years_on_from_russian_3086 (προσπελάστηκε: 15-12-2018). Επίσης, David Cameron στο βιβλίο του “For the Record” σελ. 198.

σημερινή Γεωργία χωρίς αμφιβολία είναι Ευρώπη⁴²⁹ και ο μύθος της σύζευξης του Ιάσονα με τη Μήδεια⁴³⁰ είναι -παρά την τραγική κατάληξη- η πρώτη απόδειξη της υποδομής κοινής κουλτούρας και των πανάρχαιων δεσμών πολιτισμού και κληρονομιάς μεταξύ της Ευρώπης και της Γεωργίας⁴³¹. Ο ομιλητής μάλιστα αναφέρεται σε ευρωπαϊκή λογοτεχνία -και όχι σε αρχαία ελληνική- θεωρώντας ότι η κοινή ταυτότητα, όπως διασώθηκε στο πέρασμα των αιώνων, δίνει επιπρόσθετη αξία στο εγχείρημα και μπορεί να εδραιώσει την αλληλεγγύη στην προσπάθεια της χώρας να ενταχθεί θεσμικά στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η Πρόεδρος της χώρας Salomé Zourabichvili εξάλλου, πέντε χρόνια μετά την υπό εξέταση ομιλία του Herman Van Rompuy, συντάσσεται ανεπιφύλακτα υπέρ της ένταξης επικαλούμενη μεταξύ άλλων τον ίδιο ελληνικό μύθο με περίπου τα ίδια λόγια: «Η Ευρώπη αντιπροσωπεύει την κοινή μας κουλτούρα: η χώρα του Χρυσόμαλλου Δέρατος του ελληνικού μύθου της αναζήτησής του από τον Ιάσονα που βοήθησαν οι Αργοναύτες, προκεχωρημένη γέφυρα του Χριστιανισμού από τον 5ο αιώνα, λίκνο του πολιτισμού του κρασιού, η ευρωπαϊκή μας ταυτότητα είναι κάτι το προφανές. Οι αξίες

⁴²⁹ O Dumont, G.-F., (2013) : 77-100 “L’identité Européenne : Le Débat. Entretiens autour de l’identité européenne, Centre International de Formation Européenne”. 10.13140/RG.2.1.1667.2168 .

halshts-01150408. «Στα νοτιοανατολικά παραμένει το ζήτημα των λαών του Καυκάσου. Είναι αλήθεια ότι στους άτλαντες και κατά σύμβαση η αξονική ζώνη αυτού του βουνού θεωρείται γενικά ως το όριο μεταξύ Ευρώπης και Ασίας, που συμπεριλαμβάνει τη Δυτική Ρωσία και την Ουκρανία. Μπορούμε όμως να θεωρήσουμε ότι η Γεωργία, η οποία έχει θαλάσσιο μέτωπο στη Μαύρη Θάλασσα, δεν έχει τίποτα το ευρωπαϊκό; Το ίδιο ερώτημα ισχύει και στο νότο της Γεωργίας προς την Αρμενία. Δεν ήταν αυτά τα εδάφη, ανάλογα με την περίοδο, επαρχίες, προστατευμένες, πελάτες ή υποτελείς της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας; Η Γεωργία, της οποίας η κύρια θρησκεία είναι η Ορθοδοξία, απομονώθηκε από το δυτικό χριστιανισμό μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, αλλά εξακολούθησε να στραφεί προς τη Δύση παρά τις εξωτερικές προσπάθειες, ιδιαίτερα εκείνες των Περσών».

⁴³⁰ Το απόσπασμα του Απολλωνίου Ροδίου περιγράφει τη στιγμή της πρώτης συνάντησης του Ιάσονα με τη Μήδεια (*Αργοναυτικά* 3, 947-972):

«ὡς ἄρα τῆ καλὸς μὲν ἐπήλυθεν εἰσοράσθαι
Αἰσονίδης, κάματον δὲ δυσίμερον ὄρσε φανθείς.
ἐκ δ’ ἄρα οἱ κραδίη στηθέων πέσεν, ὄμματα δ’ αὐτῶς
ἤγλυσαν, θερμὸν δὲ παρηίδας εἶλεν ἔρευθος·
γούνατα δ’ οὐτ’ ὀπίσω οὔτε προπάραιθεν αἰεῖραι
965 ἔσθενεν, ἀλλ’ ὑπένερθε πάγη πόδας. αἰ δ’ ἄρα τείως
ἀμφίπολοι μάλα πᾶσαι ἀπὸ σφείων ἐλίασθεν.
τῷ δ’ ἄνεφ και ἄναυδοι ἐφέστασαν ἀλλήλοισιν,
ἢ δρυσὶν ἢ μακρῆσιν ἐειδόμενοι ἐλάτησιν,
αἶ τε παρᾶσσον ἔκηλοι ἐν οὔρεσιν ἐρρίζωνται
970 νηνεμίη, μετὰ δ’ αὐτίς ὑπὸ ῥιπῆς ἀνέμοιο
κινύμεναι ὁμάδησαν ἀπείριτον· ὡς ἄρα τότε
μέλλον ἄλις φθέγγασθαι ὑπὸ πνοιῆσιν ἔρωτος».

⁴³¹ Βλ. συνέντευξη της Προέδρου της Γεωργίας Salomé Zourabichvili: «Είναι κάτι πολύ βαθιά εδραιωμένο στο μυαλό και τη νοοτροπία της Γεωργίας που οι Γεωργιανοί θεωρούν τους εαυτούς τους Ευρωπαίους. Δεν είναι κάτι για το οποίο αγωνίζονται, είναι Ευρωπαίοι. Είναι επίσης πολύ αισιόδοξοι για την Ευρώπη, επειδή πιστεύουν ότι η ευρωπαϊκή έλξη δεν έχει εναλλακτική, κάτι που προέρχεται από το εσωτερικό και που μερικές φορές οι Ευρωπαίοι δεν το βλέπουν».
<https://www.euronews.com/2019/08/28/very-realistic-very-ambitious-georgia-s-push-toward-europe>
(προσπελάστηκε: 30-09-2019).

μας είναι αυτές της Ευρώπης, μεταξύ των οποίων η γεωργιανή θρησκευτική ανοχή - η οποία διακρίνεται από την υποδοχή των Εβραίων ανά τους αιώνες χωρίς εκδήλωση αντισημιτισμού - που επιθυμούμε να περιληφθεί στην άυλη κληρονομιά της UNESCO»⁴³².

Α.3. ΑΜΕΡΙΚΗ -ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

Α.3.α. Λυσιστράτη

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Lincoln Chaffee, Υποψήφιος χρίσματος για την Προεδρία των ΗΠΑ	Φόρουμ για τη Γυναικεία Ηγεσία (Women's Leadership Forum) Ουάσιγκτον, 23-10-2015

ΠΗΓΗ

<https://www.politico.com/story/2015/10/lincoln-chafee-drops-out-of-democratic-race-215101> (προσπελάστηκε: 03-09-2019).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Since today is all about women's leadership it reminds me of one of my favorite Greek plays: *Lysistrata*, a comedy from about 400 BCE by Aristophanes," he said, to chuckles. "In that play, a group of women, fed up with the war mongering of their husbands, agree to — how do I put this delicately? — withhold their favors until peace returns. And it worked."

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

«Αφού το σήμερα αφορά εξολοκλήρου στην ηγετική ικανότητα των γυναικών, αυτό μου θυμίζει ένα από τα αγαπημένα μου ελληνικά έργα: τη *Λυσιστράτη*, μια κωμωδία από το 400 π.Χ. του Αριστοφάνη», είπε γελώντας. «Σ' αυτό το παιχνίδι, μια ομάδα γυναικών, που είναι αγανακτισμένες εξαιτίας της ενασχόλησης των συζύγων τους με τον πόλεμο, συμφωνούν - πώς μπορώ να το θέσω διακριτικά; - να παρακρατούν τις χάρες τους μέχρι την επιστροφή της ειρήνης. Κι αυτό λειτούργησε.

⁴³² https://www.lemonde.fr/idees/article/2019/04/08/salome-zourabichvili-l-europe-de-demain-aura-besoin-de-tous-de-la-grande-bretagne-a-la-georgie_5447220_3232.html (προσπελάστηκε: 15-09-2019)

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Ομοσπονδιακής Επιτροπής Εκλογών των ΗΠΑ ο Lincoln Chafee ως πολιτικός με καταβολές στους Ρεπουμπλικανούς⁴³³ υπήρξε κυβερνήτης του Rhode Island και στις εκλογές του 2015 συμμετείχε ανεπιτυχώς ως υποψήφιος Πρόεδρος για το χρίσμα των Δημοκρατικών⁴³⁴, οπότε και παραιτήθηκε από αυτή την υποψηφιότητά του. Στις αρχές του 2020 επανήλθε ως υποψήφιος για τις προεδρικές εκλογές αυτή τη φορά με το κόμμα των Φιλελευθέρων⁴³⁵.

Ο ομιλητής στο Φόρουμ του Κόμματος των Δημοκρατικών για τη Γυναικεία Ηγεσία⁴³⁶, θεσμό που σκοπό έχει μεταξύ άλλων να ενθαρρύνει τη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική⁴³⁷ -παρέχοντας τις ανάλογες ευκαιρίες με την οργάνωση εκδηλώσεων, εκπαιδευτικών δράσεων και ενίσχυση της δικτύωσής τους στο πλαίσιο της δικτύωσης του Κόμματος των Δημοκρατικών- απευθύνεται στο γυναικείο κοινό αναφερόμενος στο έργο *Λυσιστράτη*. Η κωμωδία αυτή του Αριστοφάνη είναι αντιπολεμικό έργο⁴³⁸ και το 411 π.Χ. παρουσιάστηκε σε ταραχώδες πολιτικό κλίμα στο κοινό της Αθήνας που υπέφερε από τα δεινά του Πελοποννησιακού Πολέμου: είχε προηγηθεί η καταστροφική για την Αθήνα Σικελική Εκστρατεία και στη δημόσια ζωή γινόταν αντιληπτή μια προετοιμασία πολιτειακής εκτροπής με ενδοστρέφεια, πολιτικές δολοφονίες και συνομοσίες των ολιγαρχικών⁴³⁹. Στο έργο οι γυναίκες όλης της εμπόλεμης Ελλάδας μηχανεύονται από κοινού ένα αντιπολεμικό τέχνασμα: συμφωνούν να απέχουν από τις ερωτικές συνενυρέσεις με τους άνδρες τους, ενώ παράλληλα φροντίζουν να καταλάβουν την Ακρόπολη της Αθήνας, τον χώρο, δηλαδή, όπου βρίσκεται το θησαυροφυλάκιο απ' όπου χρηματοδοτείται ο πόλεμος. Ο κοινός σκοπός τους είναι η άμεση παύση των εχθροπραξιών ώσπου, μετά από τριβές και σκεπτικισμό, οι άνδρες, Αθηναίοι και Σπαρτιάτες, υποκύπτουν στις απαιτήσεις των γυναικών τους και

⁴³³ <https://www.fec.gov/data/candidate/S8RI00102/> (προσπελάστηκε: 16-01-2020).

⁴³⁴ <https://docquery.fec.gov/pdf/737/15951475737/15951475737.pdf> (προσπελάστηκε: 16-01-2020).

⁴³⁵ <https://docquery.fec.gov/cgi-bin/forms/C00733295/1368654/> (προσπελάστηκε: 16-01-2020).

⁴³⁶ <https://democrats.org/womens-leadership-forum/> (προσπελάστηκε: 16-01-2020).

⁴³⁷ <https://democrats.org/womens-leadership-forum/> (προσπελάστηκε: 16-01-2020).

⁴³⁸ Βάρναλης, Κ., (1998) 7: «Η *Λυσιστράτη* του Αριστοφάνη μπορεί να φαίνεται η πιο αθυρόστομη κωμωδία του... κι όμως δεν μπορεί γι'αυτό να χαρακτηριστεί ανήθικη. Τουναντίον είναι ένα υπέροχο μάθημα πατριωτισμού και ανθρωπιάς. Είναι θερμό κήρυγμα ειρήνης και αδέρφωσης μεταξύ Ελλήνων - και παραπέρα μεταξύ όλων των λαών της γης».

⁴³⁹ Ενδεικτικά Θουκ. *Ιστ.*: [8.66.3] «καὶ τὸ ξυνεστηκὸς πολὺ πλέον ἡγούμενοι εἶναι ἢ ὅσον ἐτύγχανεν ὄν ἤσωντο ταῖς γνώμαις, καὶ ἐξευρεῖν αὐτὸ ἀδύνατοι ὄντες διὰ τὸ μέγεθος τῆς πόλεως καὶ διὰ τὴν ἀλλήλων ἀγνωσίαν οὐκ εἶχον [αὐτοὶ ἐξευρεῖν]. [8.66.4] κατὰ δὲ ταῦτο τοῦτο καὶ προσολοφύρασθαί τινι ἀγανακτήσαντα, ὥστε ἀμύνασθαι ἐπιβουλεύσαντα, ἀδύνατον ἦν· ἢ γὰρ ἀγνώτα ἂν ἦνεν ᾧ ἐρεῖ ἢ γνώριμον ἄπιστον. [8.66.5] ἀλλήλοις γὰρ ἅπαντες ὑπόπτως προσῆσαν οἱ τοῦ δήμου, ὡς μετέχοντά τινα τῶν γιγνομένων. ἐνήσαν γὰρ καὶ οὐς οὐκ ἂν ποτὲ τις ᾤετο ἐς ὀλιγαρχίαν τραπέσθαι· καὶ τὸ ἄπιστον οὗτοι μέγιστον πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐποίησαν καὶ πλεῖστα ἐς τὴν τῶν ὀλίγων ἀσφάλειαν ὠφέλησαν, βέβαιοι τὴν ἀπιστίαν τῷ δήμῳ πρὸς ἑαυτὸν καταστήσαντες».

στρέφονται τελικά στην ειρήνη⁴⁴⁰ συναδελφωμένοι. Κατά τον Henderson⁴⁴¹ ως έργο πολιτικό η *Λυσιστράτη* υπενθυμίζει στους θεατές την ευλογία της ειρήνης και αποτελεί καταγγελία εναντίον των κακών του πολέμου κατά τρόπο, που κανείς στο κοινό δεν μπορεί να αμφισβητεί: στην ειρήνη με την ευμάρεια, την ευτυχισμένη ασφαλή κοινωνική και προσωπική ζωή⁴⁴², αντιπαρατίθεται ο πόλεμος, η φθορά, ο θάνατος και η ερωτική απόγνωση. Η *Λυσιστράτη* υποβάλλει την ιδέα μιας ανανέωσης της παλιάς φιλίας και συμμαχίας που οδήγησε όλους τους Έλληνες στην επιτυχή αντιμετώπιση των εξωτερικών επιβουλών κατά τους Περσικούς Πολέμους. Η συνομωσία εξάλλου των γυναικών στο έργο δεν είναι αλυσιτελής, ακριβώς γιατί στηρίζεται σε ό, τι ακριβώς είναι το φύλο τους για τον κόσμο: να έχουν υψηλό ηγετικό ρόλο, ιδίως όσον αφορά στη φροντίδα του οίκου και στη διαχείριση των οικονομικών του, στη γέννηση και ανατροφή των παιδιών και στην εν γένει επιμέλεια της οικογένειας. Η όλη επινόηση του κωμωδιογράφου είναι εκ πρώτης όψεως ότι όλα βρίσκονται έξω από τη οικιακή σφαίρα και η πόλη εξομοιώνεται με νοικοκυριό που βάζουν οι γυναίκες σε τάξη με την αναντίρρηση ορθή και ρεαλιστική επιλογή τους: αδιαφορώντας αν πρόκειται για Αθηναίους ή Σπαρτιάτες άνδρες μια και μόνη επιλογή υπάρχει για να επιστρέψουν οι γυναίκες στις ερωτικές τους δραστηριότητες, δηλαδή, να σταματήσουν να πολεμούν. Ο ρόλος των γυναικών εδώ παύει να είναι ο παραδοσιακός και η *Λυσιστράτη* αναλαμβάνοντας την ηγεσία μετατρέπει τις γυναίκες -έστω προσωρινά- σε σοβαρά σκεπτόμενους πολίτες που πράττουν τα ορθά και αυτονόητα ακόμη και σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής⁴⁴³. Ο χορός των μεγαλύτερων σε ηλικία γυναικών υπενθυμίζει τους πολιτικοθηρησκευτικούς ρόλους τους απέναντι στον μισογυνισμό του ανδρικού

⁴⁴⁰ Λέσκυ, Α., 613. « Αν πρωτίτερα ο λόγος γινόταν προπάντων για τα βάσανα του πολέμου κι αν ο ποιητής είχε δώσει γερά χτυπήματα εναντίον εκείνων που μέσα στην γενική δυστυχία φρόντιζαν για το συμφέρον τους, η *Λυσιστράτη* τώρα διαπνέεται από μιαν γνήσια διαλλακτικότητα. Δεν έχει λίγη σημασία το ότι ο Αριστοφάνης μέσα στον πιο σκληρόν αγώνα της πόλης του για την ύπαρξη μπορούσε τόσο απροκάλυπτα να εκφράζω την πεποίθηση ότι είχε πολλά δίκαια και ο μεγάλος της αντίπαλος και το καλύτερο που είχαν να κάμουν ήταν να του δώσουν ειλικρινά το χέρι. Εδώ ο ποιητής ρίχνει ένα πλατύ βλέμμα πολύ πέρα από τον αθηναϊκό ορίζοντα κι έδειξε αληθινά πανελλήνιο αίσθημα. Γι' αυτό και οι υπαιγιμοί στην εσωτερική πολιτική γίνονται σπάνιοι, όσο κι αν ήταν ισχυρή η ένταση τότε, την παραμονή του πραξικοπήματος των ολιγαρχικών. Μόνο που είναι γνήσια αριστοφανικό το ότι όλη η σοβαρότητα μέσα στο έργο δεν ζημιώνει στο παραμικρότερο την ζουμερή στιβαρότητα της διεξαγωγής της δράσης».

⁴⁴¹ Henderson, J. (2002) :19. Βλ. επίσης Smith, N. (2017) “Aristophanes’ “*Lysistrata*” and the Two Acropolis Priestesses”. *The International Journal of Literary Humanities*. 15. 35-40. 10.18848/2327-7912/CGP/v15i03/35-40.

⁴⁴² Πρβλ. Θουκ. *Ιστ.* [2.38.1]: «Καὶ μὴν καὶ τῶν πόνων πλείστας ἀναπαύλας τῇ γνώμῃ ἐπορισάμεθα, ἀγῶσι μὲν γε καὶ θυσίαις διετησίους νομίζοντες, ἰδίαις δὲ κατασκευαῖς εὐπρεπέσιν, ὧν καθ' ἡμέραν ἢ τέρψις τὸ λυπηρὸν ἐκπλήσσει».

⁴⁴³ Αριστοφ. *Λυσιστρ.* [567-570]: «ὥσπερ κλωστήρ', ὅταν ἡμῖν ἦ τεταραγμένος, ὧδε λαβοῦσαι, ὑπενεγκοῦσαι τοῖσιν ἀτράκτοις τὸ μὲν ἐνταυθοῖ, τὸ δ' ἐκεῖσε, οὕτως καὶ τὸν πόλεμον τοῦτον διαλύσομεν, ἦν τις ἐάσει, διενεγκοῦσαι διὰ πρεσβειῶν τὸ μὲν ἐνταυθοῖ, τὸ δ' ἐκεῖσε».

χορού⁴⁴⁴. Η ετυμολογία του ονόματος *Λυσιστράτη* σημαίνει «αυτή που διαλύει τον στρατό»⁴⁴⁵. Ωστόσο η ίδια η πρωταγωνίστρια διατηρώντας τον αυτοέλεγχό της, όπως η θεά Αθηνά⁴⁴⁶, στέκεται συμφιλιοτική απέναντι στον εμφύλιο σπαραγμό και με δυνατή φωνή⁴⁴⁷ αναδεικνύεται ηγετική φυσιογνωμία έτσι όπως προτρέπει να ενωθούν οι Έλληνες απέναντι στην ξένη επιβουλή.

Ο ομιλητής επιλέγει να αναφερθεί στη *Λυσιστράτη* την ίδια στιγμή που αποχωρεί από τον προεκλογικό αγώνα ως εσωκομματικός αντίπαλος της Hillary Clinton για να της παραχωρήσει ουσιαστικά το χρίσμα για την υποψηφιότητά της ως Προέδρου των ΗΠΑ. Ιδίως μάλιστα στον στίχο 524: «οὐκ ἔστιν ἀνὴρ ἐν τῇ χώρᾳ» σε συνάρτηση με την ανάγκη για αποτελεσματική διοίκηση στον πολιτικό βίο η *Λυσιστράτη* φαίνεται να αποβαίνει για τον Lincoln Chaffee συνεπικουρος για μια αρκούντως αξιοπρεπή παραίτηση.

A.3.β. Η κόπρος του Αυγεία

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Peter MacKay, Μέλος της Βουλής των Κοινοτήτων, Καναδάς	Βουλή των Κοινοτήτων, Οτάβα, Καναδάς, 22-03-2004

ΠΗΓΗ

<https://www.ourcommons.ca/DocumentViewer/en/37-3/house/sitting-26/hansard>

(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

The Prime Minister's advisers promised 100 days of action and decision. Well, the government has been adrift, awash in scandal, up to its ears in attempts to cover up and deny responsibility in the House and at the committee. These 100 days of promises have resulted in hundreds of broken promises.

⁴⁴⁴ Foley, H., (2014) 270 στο: “The Cambridge Companion to Greek Comedy”.

⁴⁴⁵ Revermann, M. (2010) 75-76 στο: “Looking at Lysistrata, Eight essays and a new version of Aristophanes’ provocative comedy”.

⁴⁴⁶ ό.π. Foley, 270.

⁴⁴⁷ Αριστοφ. *Λυσιστρ.* [1124-1134]: «ἄνδρες Λάκωνες, στήτε παρ’ ἐμὲ πλησίον, ἐνθένδε δ’ ὑμεῖς, καὶ λόγων ἀκούσατε. ἐγὼ γυνὴ μὲν εἰμι, νοῦς δ’ ἐνεστί μοι. 1125αὐτὴ δ’ ἐμαυτῆς οὐ κακῶς γνώμης ἔχω, τοὺς δ’ ἐκ πατρός τε καὶ γεραιτέρων λόγους πολλοὺς ἀκούσσασ’ οὐ μεμούσωμαι κακῶς. λαβοῦσα δ’ ὑμᾶς λαιδορῆσαι βούλομαι κοινῇ δικαίως, οἱ μᾶς ἐκ χέρνιβος 1130βωμοὺς περιρραίνοντες ὥσπερ ξυγγενεῖς Ὀλυμπίασιν, ἐν Πύλαις, Πυθοῖ—πόσους εἴποιμ’ ἂν ἄλλους, εἴ με μηκύνειν δέοι; — ἐχθρῶν παρόντων βαρβάρῳ στρατεύματι Ἑλλήνας ἄνδρας καὶ πόλεις ἀπόλλυτε».

In other words, this is exactly the same government that we have had for the last 10 years and it needs to be to be flushed out of office like the cleaning out of the Aegian stables in Greek mythology. It has been 100 days for the Liberal government and Canadians are no doubt hoping for 100 days in which to rid themselves of the government in very short order.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Οι σύμβουλοι του πρωθυπουργού υποσχέθηκαν 100 ημέρες δράσης και λήψης αποφάσεων. Λοιπόν, η κυβέρνηση είναι χαμένη εκτός πορείας, πλημμυρισμένη από σκάνδαλα μέχρι τα αυτιά της σε προσπάθειες να τα συγκαλύψει και να αρνηθεί την ευθύνη της ενώπιον του Σώματος και στην επιτροπή. Αυτές οι εκατό ημέρες υποσχέσεων έχουν οδηγήσει σε εκατοντάδες αθετηθείσες υποσχέσεις. Με άλλα λόγια, αυτή είναι ακριβώς η ίδια κυβέρνηση που είχαμε τα τελευταία 10 χρόνια και πρέπει να την ξεπλύνουμε από τα αξιώματα όπως ακριβώς ο καθαρισμός στους στάβλους του Αυγεία στην ελληνική μυθολογία. Πέρασαν 100 ημέρες για τη φιλελεύθερη κυβέρνηση και οι Καναδοί αναμφίβολα ελπίζουν για 100 ημέρες για να απαλλαγούν από αυτήν σε πολύ μικρό διάστημα.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η φράση «κόπρος του Αυγεία» χρησιμοποιείται μεταφορικά για να αποδώσει «συσσωρευμένα σκάνδαλα, παρανομίες και καταχρήσεις»⁴⁴⁸ κυρίως στην πολιτική και αφορά στη διαφθορά προσώπων εξουσίας, αξιωματούχων και κυβερνήσεων. Ο ίδιος άθλος του Ηρακλή μπορεί επίσης να επιστρατεύεται επιχειρηματολογικά για να καταδείξει γενικά την απαλλαγή από λανθασμένες ή παράτυπες επιλογές που οδηγούν στην αποτελμάτωση είτε στην ηθική και πνευματική σήψη⁴⁴⁹ και την αποκατάσταση στην ορθή πορεία και τάξη.

Η χρήση της φράσης από τον ομιλητή πλήττει αντιπολιτευτικά την κυβέρνηση του Πρωθυπουργού Paul Martin που εξελέγη με το Κόμμα των Φιλελευθέρων τον

⁴⁴⁸ Μπαμπινιώτης ό.π., σελ. 931.

⁴⁴⁹ Πρβλ. την αντίδραση του Αμερικανού καθηγητή φιλοσοφίας του δικαίου Morris Cohen που αντιμετώπιζοντας τη μομφή ότι η θεωρία του αποτελούσε καταστρεπτική επίκριση στον αμερικανικό δικαιοκρατικό ρεαλισμό χωρίς να παράγει αντίδοτα, απάντησε: «Έχετε ακούσει πώς ο Ηρακλής καθάρισε τους σταύλους του Αυγεία. Πήρε όλη την ακαθαρσία και την κοπριά και τους άφησε καθαρούς. Εσείς με ρωτάτε «Τι άφησε στη θέση της κοπριάς;» Εγώ απαντώ: «Καλά, δεν αρκεί που καθάρισε τους σταύλους;» (υπόσημ. 2, σελ.49, στο κεφ. «Ο μύθος της νομικής βεβαιότητας» στο “The legal realism of Jerome N. Frank” (1959) Martinus Nijhoff.

Δεκέμβριο του 2003⁴⁵⁰. Κατά τη γνώμη του MacKay είναι τόσο μεγάλος ο βαθμός αναξιοπιστίας της Κυβέρνησης, παρά τις εκατό ημέρες της στην εξουσία, που μόνο ένας άθλος όπως αυτός του Ηρακλή μπορεί να εξαγνίσει το όλο πολιτικό σύστημα από το οξύτατο ζήτημα της διαφθοράς που άφησε να διογκωθεί. Σύμφωνα με τον Κοντογιώργη⁴⁵¹ η ηθική προσέγγιση της διαφθοράς σχετίζεται με σύστημα κανόνων συμπεριφοράς που υπαγορεύουν ότι ο άνθρωπος είναι από τη φύση του ηθικό ον, ενώ η τήρηση του ηθικού κανόνα επαφίεται στην αυτοδέσμευση του υπευθύνου⁴⁵². Έτσι η κοινωνία επικαλείται την ηθική⁴⁵³ ως υποκατάστατο της αδυναμίας της να προσεγγίσει το ζήτημα της διαφθοράς. Από την άλλη πλευρά ο πολιτικός ενεργεί όχι ιδίω ονόματι, αλλά για λογαριασμό άλλου εντολέα. Το κράτος στην περίπτωση αυτή λειτουργεί ως ελεγκτής και μαζί ως ελεγχόμενος στο πλαίσιο μιας μη αντιπροσωπευτικής θεμελίωσης του νεοτερικού πολιτικού συστήματος. Έτσι οι αξιολογικώς αόριστες έννοιες «γενικό» ή «δημόσιο» ή «εθνικό συμφέρον» δεν συγκεκριμενοποιούνται εκ μέρους της κρατικής πολιτικής ως επιλογές, ενώ παράλληλα δεν ακούγεται η βούληση της κοινωνίας των πολιτών, ουσιαστικά το κοινωνικό συμφέρον, με αποτέλεσμα να μη φτάνουν ενώπιον της δικαιοσύνης υποθέσεις διαφθοράς, ατασθαλιών, σκανδάλων. Γιατί η κοινωνία και ο πολίτης στο πλαίσιο αυτό δεν νομιμοποιούνται ενεργητικά να εγκαλέσουν την πολιτική τάξη για τυχόν βλάβη που τους προξένησε, αντίθετα, δηλαδή, από ό,τι συμβαίνει στον ιδιωτικό βίο. Ο Αριστοτέλης, ωστόσο, υπενθυμίζει ότι στο δημοκρατικό πολίτευμα είναι λογικό το πολιτικό έγκλημα να επισύρει αυστηρότερη ποινή, επειδή πλήττει τους πολλούς, την κοινωνία και άρα προκαλεί συλλογική, μεγαλύτερη βλάβη, από το κοινό

⁴⁵⁰ https://lop.parl.ca/sites/ParlInfo/default/en_CA/People/Profile?personId=16713 (προσπελάστηκε: 15-12-2018).

⁴⁵¹ Κοντογιώργης, Γ., Εφημ. «Η Καθημερινή» (08-06-2003): «Το πρόβλημα της διαφθοράς και το πολιτικό σύστημα» <https://www.kathimerini.gr/153146/article/epikairothta/politikh/to-provvlhma-ths-diaf8oras-kai-to-politiko-systhma> (προσπελάστηκε: 15-12-2018).

⁴⁵² Κοντογιώργης, Γ., (2007): 744-762.

⁴⁵³ Κοντογιώργης, Γ., ό. π. και <http://contogeorgis.blogspot.com/2009/05/2007.html>: «Η ηθική προσέγγιση της διαφθοράς αναπέμπει το όλο ζήτημα σε ένα σύστημα κανόνων συμπεριφοράς, που έχουν ως συνισταμένη, αφενός, την παραδοχή ότι ο άνθρωπος έχει από τη φύση του τη δυνατότητα της ηθικής λειτουργίας και, αφετέρου, ότι η τήρηση του ηθικού κανόνα εναπόκειται στην αυτοδέσμευση του υπευθύνου. Κατά τούτο, η ηθική προσέγγιση της διαφθοράς στην πολιτική, αντιλαμβάνεται την ηθική αυτή καθαυτή ως μέρος της ατομικής συνείδησης και, κατ' επέκταση, την πολιτική λειτουργία ως προϊόν προσωπικής «χρέωσης» του φορέα και όχι ως σχέση που τον συνέχει με τον εντολέα. Η πρόσληψη όμως αυτή της πολιτικής αντιβαίνει στην ίδια τη λογική της, ως του φαινομένου που συγκροτεί την έννοια της συνολικής κοινωνίας. Η επισήμανση αυτή δεν υποδηλώνει ότι απουσιάζει από την πολιτική λειτουργία το ηθικό της πρόσημο. Υποδηλώνει, απλώς, ότι το πολιτικό σύστημα συναντάται με την ηθική, κάθε φορά σε ένα διαφορετικό επίπεδο, ανάλογα με το πεδίο της σχέσης που συνέχει τον κάτοχο της πολιτικής λειτουργίας (και, μάλιστα, του πολιτικού συστήματος) με το κοινωνικό σώμα. Πράγμα που σημαίνει, επίσης, ότι δεν υπάρχει μια, αλλά πολλές εκδοχές της πολιτικής ηθικής, όσες και οι προσλήψεις του πολιτικού φαινομένου ή, με διαφορετική διατύπωση, όσοι και οι τύποι των πολιτικών συστημάτων».

έγκλημα⁴⁵⁴. Αν δεν υπάρχει δίκαιο για να αποδοθεί και ευθύνη, δηλαδή δυσμενείς έννομες συνέπειες για τους παρανομούντες στην άσκηση πολιτικής εξουσίας και συνυπάρχουν πρακτικά στο ίδιο πολιτικό πρόσωπο ο ελέγχων και ο ελεγχόμενος, είναι επόμενο να πραγματοποιούνται εξαγορά συνειδήσεων, χρηματισμός και να παρατηρείται διαφθορά και πελατειακές σχέσεις⁴⁵⁵. Επίσης, σε επίπεδο νομοθετικό, εξαιτίας πιέσεων ομάδων ή ατόμων που επιδιώκουν νομοθετικές ρυθμίσεις προς ικανοποίηση των συμφερόντων τους είναι δυνατό να επιστρατεύονται οι Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου με μεταγενέστερη μάλιστα κύρωση από το Κοινοβούλιο⁴⁵⁶.

⁴⁵⁴ Κοντογιώργης, Γ., (2007) ό.π.723, σημ. 45: « Ο Πολύβιος, που επαναλαμβάνει εν προκειμένω τον Αριστοτέλη, θα διαπιστώσει ότι «οὐδὲν διαφέρει τὰ κατ' ἴδιαν ἀδικήματα τῶν κοινῶν , ἀλλὰ πλήθει μόνον καὶ μεγέθει τῶν συμβαινόντων» (Ιστορίαι, 4, 29-30)».

⁴⁵⁵ Κοντογιώργης, Γ., (2007): 74,762. «Ωστόσο, είναι προφανές ότι και η αντιπροσώπευση εγγράφεται ως σχετικά μακρινή προοπτική, διότι δεν αποτελεί πολιτικό αίτημα της κοινωνίας του σήμερα. Η αντίφαση, εν προκειμένω, έγκειται στο ότι ενόσω το πρόβλημα της πολιτειακής μεταβολής παραμένει εκκρεμές, το αίτημα της καταπολέμησης της διαφθοράς θα τίθεται κυρίως στην ηθική του βάση και όλως δευτερευόντως πολιτικά, σε ένα κλίμα, επομένως, που θα αναιρεί αυτόχρονα τη λογική του. Κατά τούτο, εκτιμούμε ότι η επίλυση του προβλήματος αποτελεί, επί της ουσίας, επιχείρημα της πολιτικής διαπάλης, όχι όμως και ζητούμενο στις μέρες μας. Η τελευταία αυτή επισήμανση, συνάδει οπωσδήποτε με τον εθισμό της πολιτικής τάξης να θεωρεί τη διαπλοκή ως εκ των ων ουκ άνευ «συνθήκη» του συστήματος και, ουσιαστικά, να νομιμοποιεί τη διαφθορά, προκειμένου να επιτύχει τη διαχείριση του κράτους με μέτρο την ιδιοποίηση, στο μέσον των «χορηγών» πόρων και δημοσιότητας. Υπό την έννοια αυτή, η διάχυση της διαφθοράς, πέραν της πολιτικής τάξης, στο περιβάλλον της δημόσιας διοίκησης, αποτελεί συνάδον γνώρισμα του σκοπού της πολιτικής που επιφυλάσσει στο κράτος το κομματικό κατεστημένο ή, με διαφορετική διατύπωση, του βαθμού ιδιοποίησης του κράτους και, κατ' επέκταση, χειραγώγησης των μηχανισμών του από το σύμπλεγμα των φορέων της εξουσίας και των παραφυάδων της «διαμεσολάβησης».

⁴⁵⁶ Μαντζούφας, Π.,(2017) 189-190, Πρακτικά συνεδρίου «Καλή νομοθέτηση ως αναγκαία προϋπόθεση μιας δίκαιης και αποτελεσματικής λειτουργίας της πολιτείας». <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/8c3e9046-78fb-48f4-bd82-bbba28ca1ef5/ΚΑΛΗ%20ΝΟΜΟΘΕΤΗΣΗ%20-%20Πρακτικά%20Συνεδρίου.pdf> (προσπελάστηκε: 12-12-2019): «Όχι σπάνια, η νομοθέτηση παρουσιάζει τις παραπάνω παθογένειες όχι μόνο λόγω κακοδιοίκησης, αλλά ως αποτέλεσμα πιέσεων συγκεκριμένων ομάδων ή ατόμων οι οποίοι αποβλέπουν σε μία ευνοϊκή, προς τα συμφέροντά τους, ρύθμιση. Δεν είναι σπάνιες οι περιπτώσεις όπου η ικανοποίηση παρόμοιων αιτημάτων υλοποιείται με Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου (ΠΝΤ οι οποίες έρχονται εκ των υστέρων στην βουλή για επικύρωση, ενώ στο μεσοδιάστημα έχει «τακτοποιηθεί» το αίτημα των ενδιαφερομένων, παρακάμπτοντας ουσιαστικά την Βουλή, χωρίς να υπάρχει δυνατότητα ουσιαστικού δικαστικού ελέγχου. Υπό το πρίσμα αυτό, η πολυνομία ευνοεί ορισμένους οι οποίοι την υποθάλπουν και οι οποίοι αντιδρούν σε ενδεχόμενες απλουστεύσεις και κωδικοποιήσεις διατάξεων, εν κατά περίπτωση οι ίδιοι διαφεύγουν από τη γενική ρύθμιση και έτσι δια των «φωτογραφικών» και προσωρινών ρυθμίσεων εξυπηρετούν τα ατομικά τους συμφέροντα». Βλ. επίσης στο ίδιο υποσημ. αρ.85: «Πολύ συχνά στην ελληνική Βουλή εγκαινιάζεται η κυβέρνηση, αλλά και συγκεκριμένοι βουλευτές, διότι προτείνουν διατάξεις που περιέχουν ευνοϊκές φωτογραφικές ρυθμίσεις κυρίως οικονομικού περιεχομένου (π.χ. κατάργηση διοικητικών προστίμων, απάλειψη προσ αυξήσεων σε φορολογικές οφειλές, κατάργηση δανειακών υποχρεώσεων) που ευνοούν συγκεκριμένα πρόσωπα ή ομάδες προσώπων). Πρβλ. επίσης την αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας (ενσωμάτωση της Οδηγίας 2015/849) Οδηγ. (ΕΕ) 2018/843 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 30ής Μαΐου 2018 για την τροποποίηση της οδηγίας (ΕΕ) 2015/849 σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας και για την τροποποίηση των οδηγιών 2009/138/ΕΚ και 2013/36/ΕΕ . Πηγή: ISSN 1977-0669, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης L 156 Νομοθεσία, 61ό έτος, 19 Ιουνίου 2018.

Στον προαναφερθέντα άθλο του⁴⁵⁷ ο Ηρακλής κατ' εντολή του βασιλιά Ευρυσθέα πήγε στον βασιλιά της Ήλιδας, Αυγείας, υποσχόμενος ότι θα μπορούσε καθαρίσει τους υπερβολικά ακάθαρτους στάβλους του σε μια ημέρα, αν του έδινε το ένα δέκατο των ζώων του. Ο Αυγείας συμφώνησε και ο Ηρακλής κατάφερε να ανοίξει τους στάβλους σε δύο μέρη. Αφού έσκαψε τάφρους στους δύο παραρρέοντες ποταμούς Αλφειό και Πηνειό και εκτρέποντας τη ροή τους μέσα από τους στάβλους πέτυχε να ξεπλύνει την ακαθαρσία. Ο Αυγείας έχοντας μάθει ότι ο Ηρακλής ήταν όργανο του Ευρυσθέα αρνήθηκε στον ήρωα τη συμφωνημένη αμοιβή επειδή τάχα χρησιμοποίησε τέχνασμα και όχι προσωπική εργασία με αποτέλεσμα ο γιος του Αυγείας, Φυλέας, να υποστηρίξει τον Ηρακλή. Μετά την ολοκλήρωση των δώδεκα άθλων και την αποδέσμευσή του από τον Ευρυσθέα ο Ηρακλής σκότωσε τον Αυγείας, εγκατέστησε τον Φυλέα ως βασιλιά της Ήλιδας και έστησε στην Ολυμπία βωμούς για τους Δώδεκα Θεούς για να καθιερώσει τελικά εκεί τους Ολυμπιακούς Αγώνες⁴⁵⁸.

Α.3.γ. Δούρειος Ίππος

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Donald Trump, υποψήφιος επικεφαλής Ρεπουμπλικανών για τις προεδρικές εκλογές των ΗΠΑ του 2016	Νέα Υόρκη, ΗΠΑ, 02-10-2015

⁴⁵⁷ Απολλόδ. Βιβλιοθ. [2.5.5] : «πέμπτον επέταξεν αὐτῷ ἄθλον τῶν Αὐγείου βοσκημάτων ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ μόνον ἐκφορῆσαι τὴν ὄνθον. ἦν δὲ ὁ Αὐγείας βασιλεὺς Ἥλιδος, ὡς μὲν τινες εἶπον, παῖς Ἥλιου, ὡς δὲ τινες, Ποσειδῶνος, ὡς δὲ ἔνιοι, Φόρβαντος, πολλὰς δὲ εἶχε βοσκημάτων ποίμνας. τούτῳ προσελθὼν Ἡρακλῆς, οὐ δηλώσας τὴν Εὐρυσθέως ἐπιταγὴν, ἔφασκε μιᾷ ἡμέρᾳ τὴν ὄνθον ἐκφορῆσειν, εἰ δώσει τὴν δεκάτην αὐτῷ τῶν βοσκημάτων. Αὐγείας δὲ ἀπιστῶν ὑπισχνεῖται. μαρτυράμενος δὲ Ἡρακλῆς τὸν Αὐγείου παῖδα Φυλέα, τῆς τε αὐλῆς τὸν θεμέλιον διεῖλε καὶ τὸν Αλφειὸν καὶ τὸν Πηνειὸν σύνεγγυς ῥέοντας παροχετεύσας ἐπήγαγεν, ἔκρουν δι' ἄλλης ἐξόδου ποιήσας. μαθὼν δὲ Αὐγείας ὅτι κατ' ἐπιταγὴν Εὐρυσθέως τοῦτο ἐπιτετέλεσται, τὸν μισθὸν οὐκ ἀπεδίδου, προσέτι δ' ἠρνεῖτο καὶ μισθὸν ὑποσχέσθαι δώσειν, καὶ κρίνεσθαι περὶ τούτου ἔτοιμος ἔλεγεν εἶναι. καθεζομένων δὲ τῶν δικαστῶν κληθεὶς ὁ Φυλεὺς ὑπὸ Ἡρακλέους τοῦ πατρὸς κατεμαρτύρησεν, εἰπὼν ὁμολογήσαι μισθὸν δώσειν αὐτῷ. ὀργισθεὶς δὲ Αὐγείας, πρὶν τὴν ψῆφον ἐνεχθῆναι, τὸν τε Φυλέα καὶ τὸν Ἡρακλέα βαδίζειν ἐξ Ἥλιδος ἐκέλευσε. Φυλεὺς μὲν οὖν εἰς Δουλίχιον ἦλθε κάκεῖ κατῴκει, Ἡρακλῆς δὲ εἰς Ὀλενον πρὸς Δεξαμενὸν ἦκε, καὶ κατέλαβε τοῦτον μέλλοντα δι' ἀνάγκην μνηστεύειν Εὐρυτίωνι Κενταύρῳ Μνησιμάχην τὴν θυγατέρα: ὕφ' οὗ παρακληθεὶς βοηθεῖν ἐλθόντα ἐπὶ τὴν νύμφην Εὐρυτίωνα ἀπέκτεινεν. Εὐρυσθεὺς δὲ οὐδὲ τοῦτον ἐν τοῖς δέκα προσεδέξατο τὸν ἄθλον, λέγων ἐπὶ μισθῷ πεπράχθαι».

⁴⁵⁸ Κακριδής, Ι., (1986) ό.π.: 232-233.

ΠΗΓΗ

<https://www.businessinsider.com/donald-trump-syrian-refugees-isis-migrants-trojan-horse> (προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

The Republican presidential front-runner used similarly heated language in interviews throughout the weekend, while warning the US against accepting thousands of refugees fleeing the Syrian civil war. Trump argued that at least some of the refugees will "definitely" be jihadists from the Islamic State (also known as ISIS). "This could be one of the great military coups of all time if they send them to our country — young, strong people — and they turn out to be ISIS. Now, probably that won't happen. But some of them definitely, in my opinion, will be ISIS," Trump said in a "Cashin' In" interview that aired Saturday. "This could be like a Trojan horse," he added. "I mean, this could be a Trojan horse in a sense: 200,000 people coming into the United States, and let's say a lot of them would be ISIS. And they come in here and we're totally unprepared for it." And in a Sunday "Fox & Friends" interview, Trump doubled down on the "Trojan horse" comparison — a reference to the tale in which the ancient Greeks used a giant wooden horse as a ruse to infiltrate Troy. "We don't know who they are. It could be one of the great Trojan horses," Trump said. "I think it probably isn't. But the word 'probably' is not acceptable. It could be one of the great Trojan horses of all time".

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ο επικεφαλής υποψήφιος των Ρεπουμπλικανών για την προεδρία χρησιμοποίησε παρόμοια θερμή γλώσσα σε συνεντεύξεις καθόλη τη διάρκεια του Σαββατοκύριακου, προειδοποιώντας τις ΗΠΑ ενάντια στην υποδοχή χιλιάδων προσφύγων που εγκατέλειψαν μαζικά τον εμφύλιο πόλεμο της Συρίας. Ο Trump ισχυρίστηκε ότι τουλάχιστον ορισμένοι από τους πρόσφυγες «θα είναι σίγουρα» τζιχαντιστές» από το ισλαμικό κράτος (γνωστό ως ISIS). «Αυτό θα μπορούσε να είναι ένα από τα μεγάλα στρατιωτικά πραξικοπήματα όλων των εποχών, αν τους στείλουν στη χώρα μας - νέοι, ισχυροί άνθρωποι - και αποδειχθούν ότι είναι μέλη του ISIS. Βέβαια, μάλλον αυτό δεν θα συμβεί. Αλλά κατά τη γνώμη μου, κάποιος από αυτούς θα είναι ISIS», δήλωσε ο Trump σε μια συνέντευξη στην εκπομπή "Cashin' In" που προβλήθηκε το Σάββατο. «Αυτό θα μπορούσε να είναι σαν Δούρειος Ίππος», πρόσθεσε. «Θέλω να πω, αυτό θα μπορούσε να είναι ένας Δούρειος Ίππος κατά μια έννοια: 200.000 άνθρωποι έρχονται στις Ηνωμένες Πολιτείες και ας πούμε ότι πολλοί από αυτούς θα είναι ISIS. Και έρχονται εδώ και είμαστε εντελώς απροετοίμαστοι γι' αυτό». Και σε μια συνέντευξη της

Κυριακής στο "Fox & Friends", ο Trump διπλασίασε τη σύγκριση με τον Δούρειο Ίππο - μια αναφορά στον μύθο, σύμφωνα με την οποία οι αρχαίοι Έλληνες χρησιμοποίησαν ένα γιγαντιαίο ξύλινο άλογο για να διεισδύσουν στην Τροία. «Δεν γνωρίζουμε ποιοι είναι. Θα μπορούσαν να είναι ένας από τους μεγάλους Δούρειους Ίππους», δήλωσε ο Trump. «Νομίζω ότι πιθανόν να μην είναι, αλλά η λέξη "πιθανό" δεν είναι αποδεκτή, θα μπορούσε να είναι ένας από τους πιο σπουδαίους Δούρειους Ίππους όλων των εποχών».

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο Donald Trump μεταχειρίζεται τον μύθο του Δούρειου Ίππου προκειμένου να υποστηρίξει τη θέση ότι στους πρόσφυγες του εμφύλιου πολέμου της Συρίας ενδέχεται να συγκαταλέγονται μέλη του λεγόμενου Ισλαμικού Κράτους. Η θέση του ομιλητή είναι ότι ως Δούρειος Ίππος φονταμενταλιστικά στοιχεία θα επιχειρήσουν και καταφέρουν να εισέλθουν τάχα ως πρόσφυγες πολέμου στην αμερικανική επικράτεια για να προβούν σε τρομοκρατικές ενέργειες. Ο Δούρειος Ίππος ανέκαθεν συμβόλιζε μεταφορικά ένα σχέδιο εξαπάτησης του αντιπάλου που επιτρέπει στον στόχο (Τρώες) να προσκαλέσει τον εχθρό του (Αχαιούς) εντός του ασφαλούς του χώρου, εντός των τειχών του, όπως αυτών της Τροίας. Συχνά συνδέεται συνειρμικά με εκ πρώτης όψεως δελεαστική προσφορά, ενώ στην πραγματικότητα είναι απάτη και υπαρκτή απειλή σε «συσκευασία δώρου». Έτσι στη σύγχρονη πολιτική συζήτηση και θεωρία η πολυπολιτισμικότητα συχνά χαρακτηρίζεται ως «Δούρειος Ίππος» για τη δημόσια τάξη και πολιτική⁴⁵⁹. Από μια ευρύτερη προσέγγιση στον δημόσιο λόγο του ως υποψήφιου και μετέπειτα Προέδρου των Ρεπουμπλικανών παρατηρείται μια ροπή προς απλουστευμένες θεωρήσεις της πολιτικής και κοινωνικής πραγματικότητας, καθώς θεωρήθηκε σκιαγραφικά ότι ακρογωνιαίος λίθος της προεκλογικής πολιτικής του υπήρξε η ρητορική του εναντίον μεταναστών⁴⁶⁰, για την οποία δεχόταν πολλές επικρίσεις. Ο Trump, στηλιτευόμενος για λαϊκισμό, δείχνει να μη συλλαμβάνει την πολυπλοκότητα

⁴⁵⁹ Shamim, M., (2017) , 8: Στα μέσα της δεύτερης δεκαετίας του 21ου αιώνα, το 2014 η έννοια αυτή κυριαρχούσε στα μέσα μαζικής ενημέρωσης για να περιγράψει τη μουσουλμανική κοινότητα.

⁴⁶⁰ Yakushko, O., (2018), 3: «Έτσι στην πλέον διάσημη ομιλία του προεδρικού υποψηφίου που δόθηκε τον Ιούνιο του 2015, ο τότε προεδρικός υποψήφιος Donald Trump προώθησε την πολιτική του κατά των μεταναστών ως ακρογωνιαίο λίθο της προτεινόμενης διοίκησής του, δηλώνοντας ότι «όταν το Μεξικό στέλνει τους ανθρώπους του, δεν στέλνουν τους καλύτερους. Στέλνουν ανθρώπους που έχουν πολλά προβλήματα και μεταφέρουν αυτά τα προβλήματα. Φέρνουν ναρκωτικά, φέρνουν έγκλημα. Είναι βιαστές και μερικοί, υποθέτω, είναι καλοί άνθρωποι, αλλά μιλάω με τους συνοριοφύλακες και μας λένε τι παραλαμβάνουμε». Στην Καλιφόρνια, ο Donald Trump διακήρυξε: «Αυτοί δεν είναι άνθρωποι. Αυτοί είναι ζώα», υποστηρίζοντας περαιτέρω ότι «ο νόμος της Καλιφόρνιας παρέχει ασφαλές λιμάνι σε μερικούς από τους πιο φαύλους και βίαιους παραβάτες στη Γη, όπως τα μέλη των συμμοριών της MS-13 που θέτουν αθώους άνδρες, γυναίκες και παιδιά στο έλεος αυτών των σαδιστικών εγκληματιών».

του επακολούθου της μετανάστευσης⁴⁶¹, ωστόσο επιδιώκει να του δοθεί εκ μέρους των ψηφοφόρων η πολιτική εντολή με τον Δούρειο Ίππο να γίνεται προβολή της απειλής της τρομοκρατίας και του «κοινού εχθρού»⁴⁶². Η κινδυνολογική αναφορά στον Δούρειο Ίππο, ως προφανώς γνωστό στο αμερικανικό κοινό στοιχείο της ελληνικής μυθολογίας, εντάσσεται στην προσπάθεια του ομιλητή να εκλεγεί στο ύπατο αξίωμα του Προέδρου. Ωστόσο, κατά τον Samuels⁴⁶³, μεγάλο μέρος της επιτυχίας του Trump προήλθε από τα μαζικά μέσα ενημέρωσης, που δεν επικεντρώνονται πλέον στην αναφορά των ειδήσεων, αλλά στοχεύουν στην προσέλκυση όλο και μεγαλύτερου αριθμού τηλεθεατών, ώστε να μπορούν με διαφημίσεις ή συνδρομές να αυξάνουν τα κέρδη τους. Για να γίνει κατανοητό αυτό το είδος πολιτισμικού περιβάλλοντος πρέπει να αντιληφθούμε ότι το νέο σύστημα ειδήσεων των μέσων ενημέρωσης δεν ακολουθεί καμμία ηθική πυξίδα και ότι στους τωρινούς καιρούς της εικοσιτετράωρης κάλυψης των γεγονότων κάθε σταθμός φοβάται τόσο πολύ το να του ξεφύγει από την ειδησεογραφική κάλυψή του η «μεγάλη ιστορία» (σ.σ. το μεγάλο γεγονός με το οποίο ασχολούνται όλοι), ώστε όλοι τείνουν να παρουσιάζουν τις ίδιες ειδήσεις με τους υπόλοιπους σταθμούς. Δηλαδή, αντί εξαιτίας της πληθώρας των μέσων να μεταδίδονται περισσότερο ποικιλόμορφες ειδήσεις, όλα -εξαιτίας του φόβου μήπως μείνουν πίσω – ακολουθούν τη γραμμή να παρουσιάζουν ό,τι μεταδίδεται από τους άλλους σταθμούς και μέσα. Επομένως, ο εμμονικός ναρκισσισμός των φιλελεύθερων μέσων ενημέρωσης οδηγεί σε μια ανήθικη κυκλοφορία των αναπαραστάσεων εντυπωσιασμού, δηλαδή σ' αυτήν που τρέφει τις

⁴⁶¹ Έτσι ο William Major στο κεφάλαιο Donald Trump's Wall Of Whiteness στο Kowalski, J., (2019) 60-62 (Reading Donald Trump A Parallax View of the Campaign and Early Presidency).

⁴⁶² Στις 11-01-2018 ο Πρόεδρος Trump ανέφερε ότι οι μετανάστες από την Αϊτή και τις 54 χώρες της Αφρικής προέρχονται από χώρες- απόπατους. Αργότερα πρότεινε ότι οι ΗΠΑ θα πρέπει να φέρουν περισσότερους μετανάστες από χώρες όπως η Νορβηγία. Πρόσθεσε «Γιατί χρειαζόμαστε περισσότερους Αϊτινούς; Διώξτε τους έξω» ... Δεν είναι η πρώτη φορά που ο πρόεδρος έχει μπει στη φωτιά για σχόλια σχετικά με τους μετανάστες που τον έχουν χαρακτηρίσει ως «ρατσιστή». Σύμφωνα με τους New York Times, ο Trump δήλωσε κατά τη διάρκεια συνάντησης τον Ιούνιο ότι οι Αϊτινοί «έχουν όλοι AIDS». Ο Λευκός Οίκος αρνήθηκε έντονα τη δήλωση. Ο Trump επίσης δήλωσε ότι οι μετανάστες της Νιγηρίας δεν θα «ξαναγυρίσουν στις καλύβες τους» στην Αφρική. Εκτός από τους μετανάστες, ο πρόεδρος αντιμετώπισε επίσης κριτική για «ρατσιστικά» σχόλια σχετικά με ανθρώπους από άλλες χώρες, ανεξάρτητα από το καθεστώς της μετανάστευσής τους. Ο ίδιος δήλωσε ότι το Αφγανιστάν είναι ένας «τρομοκρατικός παράδεισος». Κατά τις προεδρικές εκλογές του 2016, ο Trump κάλεσε μια μουσουλμανική οικογένεια και υπογράμμισε ότι η μητέρα δεν μιλούσε επειδή ήταν μουσουλμάνα: "Αν κοιτάξεις τη σύζυγό του, στέκεται εκεί, δεν είχε τίποτα να πει, ίσως δεν της επιτρέπεται να έχει τίποτα να πει," δήλωσε ο Trump σε συνέντευξή του στην ABC News τον Ιούλιο. Τον Μάιο του 2016, ο Trump δήλωσε ότι ο ομοσπονδιακός δικαστής Gonzalo Curiel δεν μπορούσε δικάσει αμερόληπτα την υπόθεση του Πανεπιστημίου Trump επειδή είναι Μεξικανός. «Δημιουργούμε ένα τείχος ανάμεσα στο εδώ και στο Μεξικό. Η απάντησή μου είναι ότι εκδίδει εις βάρος μας πολύ άδικες αποφάσεις - αποφάσεις που οι άνθρωποι δεν μπορούν να πιστέψουν», είπε. Πριν από την καριέρα του ως πολιτικός, ο Trump φημολογείται ότι δεν προσλάμβανε μαύρους ανθρώπους στη δεκαετία του '70. Αυτό οδήγησε την εταιρεία του να εναχθεί δύο φορές από το Υπουργείο Δικαιοσύνης για διακρίσεις... Πηγή: <https://www.newsweek.com/trumps-full-list-racist-comments-about-immigrants-muslims-and-others-779061> (προσπελάστηκε: 28-12-2019).

⁴⁶³ Samuels, R., (2016): 73-74.

ασυνείδητες επιθυμίες και τους φόβους του κοινού. Στο σύστημα αυτό κάποιος όπως ο Trump έχει πολύ μεγαλύτερη κάλυψη και έκθεση απ' όσο άλλοι, επειδή δημιουργεί πάντα ειδήσεις λέγοντας απρόβλεπτα και εξωφρενικά πράγματα. Στο πλαίσιο μάλιστα της ψυχαγωγικής μας κουλτούρας επιδιώκεται να απολαμβάνει κάποιος το θέαμα χωρίς να χρησιμοποιεί τη σκέψη, ενώ τα μέσα ικανοποιούν αυτήν την επιθυμία παρουσιάζοντας κατά τρόπο ταχύτατο τόσο συμπαγείς πληροφορίες, ώστε δεν υπάρχει χρόνος για τους θεατές να αποκωδικοποιήσουν τα εσωτερικοποιημένα μηνύματα που αυτές κομίζουν. Αντί να εξετάζουν συνειδητά τις κοινωνικές πληροφορίες με κριτικό τρόπο, γρήγορα μέσα ενημέρωσης και γρήγοροι ομιλητές, όπως ο Trump, φροντίζουν να τρέφουν την υποσυνείδητη επεξεργασία τους εδώ με την κινδυνολογική αναφορά του Δούρειου Ίππου. Μπορεί συνεπώς, κατά τον Samuels, να βλέπει κανείς τα μέσα μαζικής ενημέρωσης να παίζουν τον ρόλο του ηγέτη που ως άβουλα και πειθήνια όργανα υπακούν οι οπαδοί του έχοντας παραιτηθεί από τις λογικές και κριτικές ικανότητες τους: ακριβώς όπως κάποιος κοιτάζει το βλέμμα του υπνωτιστή που λέει στον υπνωτισμένο να αγνοήσει τον κόσμο, ο θεατής των μέσων μαζικής ενημέρωσης αυτοεντάσσεται στην αρχέγονη σχέση μεταξύ του εξουσιαστικού εντολέα πατέρα και του ανήμπορου να αντιδρά παιδιού. Με τον τρόπο αυτό ο λαϊκισμός είτε της Δεξιάς είτε της Αριστεράς καταφέρνουν την ένταξη του πολιτισμού και της πολιτικής στη σφαίρα του μη ελλόγου και νηπιώδους⁴⁶⁴.

Α.3.δ. Λερναία Ύδρα

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Al Gore, Αντιπρόεδρος ΗΠΑ	Νέα Υόρκη, ΗΠΑ, 12-02-2002

ΠΗΓΗ

<http://www.acronym.org.uk/old/archive/docs/0202/doc10.htm>

(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

We may be the world's sole remaining super-power but we are going to need allies. In Greek mythology, Hercules was the super-power of his day, but when he faced his most dangerous foe, the multi-headed Hydra which - like the terrorist networks of

⁴⁶⁴ Πρβλ. αντίθετα, Παύλος, *Α΄ Κορινθ.* [13,11]: «ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην· ὅτε δὲ γέγονα ἀνὴρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου».

today - grew two new heads every time one was cut off - he had to build a coalition. Uncharacteristically he teamed up with an ally because it was the only way he could prevail.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Μπορεί να είμαστε η μόνη εναπομείνασα παγκόσμια υπερδύναμη, ωστόσο πρόκειται να έχουμε ανάγκη από συμμάχους. Στην ελληνική μυθολογία ο Ηρακλής ήταν η υπερδύναμη της εποχής του, αλλά όταν βρέθηκε αντιμέτωπος με τον πιο επικίνδυνο εχθρό του, τη Λερναία Ύδρα με τα πολλά κεφάλια -όπως τα σημερινά τρομοκρατικά δίκτυα- από την οποία ξεφύτρωναν δυο κεφάλια κάθε φορά που κοβόταν το ένα, έπρεπε να χτίσει μια συμμαχία. Παρά το χαρακτηριστικό γνώρισμά του (δηλαδή το αναμενόμενο να αγωνίζεται μόνος) ο Ηρακλής συνεργάστηκε μ' ένα σύμμαχο, γιατί ήταν ο μόνος τρόπος με τον οποίο θα μπορούσε επικρατήσει.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η ομιλία του Al Gore και διατελέσαντος Αντιπροέδρου των ΗΠΑ πραγματοποιείται σε μια εποχή που είναι ακόμη νωπές όχι μόνο για τις ΗΠΑ, αλλά και όλο τον πλανήτη οι τραυματικές εμπειρίες από την τρομοκρατική επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001. Η αναφορά της Λερναίας Ύδρας ενώπιον του Συμβουλίου Εξωτερικών Σχέσεων αποτελεί περισσότερο κατάθεση της άποψης που διατυπώνει την ανάγκη των ΗΠΑ για την εμβάθυνση των σχέσεων συνεργασίας και της εδραίωσης συμμαχιών με άλλα κράτη, όπως αυτή του Ηρακλή με τον Ιόλαο: ο Ηρακλής ως ημίθεος και ανίκητος ήρωας, όταν αντιμετωπίζει την ασύμμετρη απειλή του πολλαπλασιασμού των θανατηφόρων κεφαλών της Λερναίας Ύδρας⁴⁶⁵, εκ των πραγμάτων δεν διστάζει να καταφεύγει στη σύναψη συμμαχιών και ο αγώνας του αποβαίνει στο τέλος αναμφίβολα αποτελεσματικός.

Κατά τον Mark O'Neill⁴⁶⁶ ο μύθος της Λερναίας Ύδρας αποτελεί γενικά μια εύστοχη μεταφορά που αποδίδει την πολυπλοκότητα της καταπολέμησης της εξέγερσης ή και της τρομοκρατίας έτσι όπως παρουσιάζει πολλαπλά προβλήματα συνδεδεμένα άρρηκτα μεταξύ τους σε μια σειρά πολιτικών, κοινωνικών και πολιτισμικών ζητημάτων πολιτικής που αψηφούν απλές απαντήσεις. Οι κυβερνήσεις που δεν κατανοούν την πολλαπλότητα αυτή και προσβάλλουν μόνο μία εκδήλωση του προβλήματος χωρίς

⁴⁶⁵ Στο βιβλίο του James Jesus Angleton, "The CIA, and the Craft of Counterintelligence (2019):246 σημειώνεται ότι η ονομασία "Hydra" χρησιμοποιήθηκε στα τέλη της δεκαετίας του '60 από την αμερικανική κυβέρνηση για ένα ειδικό σύστημα υπολογιστών της CIA.

⁴⁶⁶ O'Neill, M., (2009): 2 και 7.

συμμαχική βοήθεια και τις κατάλληλες μεθόδους⁴⁶⁷ αντιμετωπίζουν το φάσμα της αποτυχίας αντιμετώπισης του κινδύνου και πάταξης της τρομοκρατίας.

Α.3.ε. Δαίδαλος, Ίκαρος

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Harry Truman, Πρόεδρος ΗΠΑ	Ουάσιγκτον, ΗΠΑ, 14-05-1952

ΠΗΓΗ

<https://www.trumanlibrary.gov/library/public-papers/125/remarks-dinner-members-congress-given-civil-air-patrol> (προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

The kids that are growing up today have airplanes all around them, and they take them as a matter of course. They think it's just as natural for man to fly as it is for birds to fly, for bees to fly, and for men to walk. They never will be able to appreciate the excitement and the wonder that an airplane creates in those of us who grew up when there was no such thing.

All we heard about when I was a boy was that old Greek mythology story about the fellow who made himself some wings out of eagle's feathers and flew close to the sun and the wax melted his wings and he killed himself. And we have heard about Darius Green and his flying machine, but they didn't believe there would ever be a flying machine.

Now I have flown thousands and thousands of miles, and I still don't believe it can be done. The kids naturally just take it for granted. They just don't realize what a wonderful thing it was when the Wright brothers succeeded in making that flight at Kitty Hawk.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Τα παιδιά που μεγαλώνουν σήμερα έχουν γύρω τους αεροπλάνα και το θεωρούν ως κάτι το συνηθισμένο. Θεωρούν ότι είναι τόσο φυσιολογικό να πετά ο άνθρωπος, όσο πετούν τα πουλιά, οι μέλισσες κι οι άνθρωποι να περπατούν. Ποτέ δε θα μπορέσουν να

⁴⁶⁷ Βλ. επίσης Keith Patrick Dear (Squadron Leader) (2013) Beheading the Hydra? Does Killing Terrorist or Insurgent Leaders Work?, Defence Studies, 13:3, 293-337, DOI: 10.1080/14702436.2013.845383

εκτιμήσουν το συναρπαστικό συναίσθημα και τον θαυμασμό που δημιουργεί ένα αεροπλάνο σε μας που μεγαλώσαμε όταν δεν υπήρχε τέτοιο πράγμα.

Ό,τι ακούγαμε όταν ήμουν παιδί ήταν εκείνη η ιστορία από την ελληνική μυθολογία για εκείνο τον τύπο που κατασκεύασε μόνος του κάτι φτερούγες από φτερά αετού και πέταξε κοντά στον ήλιο και έλιωσε το κερί στα φτερά του κι αυτός σκοτώθηκε. Κι έχουμε ακούσει σχετικά με τον Darius Green και την ιπτάμενη μηχανή του, αλλά δεν πίστευαν ποτέ ότι θα υπήρχε ιπτάμενη μηχανή.

Τώρα έχω πετάξει χιλιάδες χιλιάδων μίλια κι ακόμη δεν πιστεύω ότι γίνεται. Τα παιδιά φυσικά το εκλαμβάνουν ως δεδομένο. Απλώς δεν συνειδητοποιούν πόσο υπέροχο ήταν όταν οι αδελφοί Wright πέτυχαν να κάνουν εκείνη την πτήση στο Kitty Hawk.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Harry Truman κατά τη διάρκεια δείπνου προς τιμήν της Πολιτικής Αεροπορικής Φρουράς αναφέρεται στον μύθο του Δαίδαλου και του Ίκαρου⁴⁶⁸ που είναι γνωστός και αποδεκτός στον δυτικό κόσμο ως η πρώτη προσπάθεια το ανθρώπου να πετάξει. Ο ομιλητής ως πολιτικός ενισχύει τη συναισθηματική απήχηση του μηνύματός του για τους διαρκείς κινδύνους των πτήσεων απευθυνόμενος στην προσφορά του αμερικανικού αεροπορικού δυναμικού. Οι σύγχρονες αναγνώσεις του μύθου⁴⁶⁹, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Arnould, τον αποκωδικοποιούν ως πηγή έμπνευσης περιπέτειας και κατάκτησης των αιθέρων και του διαστήματος: ο άνθρωπος ως Ίκαρος κυριολεκτικά εξομοιώνεται με τα πλάσματα που μπορούν να πετούν και αναβιβάζεται στο επίπεδο του θεϊκού. Ωστόσο ο μύθος προειδοποιεί ότι ελλοχεύει διαρκώς ο κίνδυνος μιας πτώσης τόσο θεαματικής και με μοιραία κατάληξη για τον Ίκαρο⁴⁷⁰, που αφήνεται να παρασυρθεί από την ύβρη, την αλαζονεία της δημιουργικής

⁴⁶⁸ Παλαίφατος, *Περὶ ἀπίστων, Περὶ Δαίδαλου καὶ Ἰκάρου*. [12]: «Φασὶν ὅτι Μίνως Δαίδαλον καὶ Ἰκάρου τὸν υἱὸν αὐτοῦ καθεῖρξε διὰ τινὰ αἰτίαν, Δαίδαλος δὲ ποιήσας πτέρυγας ἀμφοτέροις προσθετάς, ἐξέπη μετὰ τοῦ Ἰκάρου. νοῆσαι δὲ ἄνθρωπον πετόμενον, ἀμύχανον, καὶ ταῦτα πτέρυγας ἔχοντα προσθετάς. Τὸ οὖν γενόμενον ἦν τοιοῦτον. Δαίδαλος ὢν ἐν τῇ εἰρκτῆι, καθεὶς ἑαυτὸν διὰ θυρίδος καὶ τὸν υἱὸν κατασπάσας, σκαφίδι ἐμβάς, ἀπήιει. αἰσθόμενος δὲ ὁ Μίνως πέμπει πλοῖα διώξοντα. οἱ δὲ ὡς ἦισθοντο διωκόμενοι, ἀνέμου λάβρου καὶ φοροῦ ὄντος, πετόμενοι ἐφαίνοντο. εἶτα πλεόντες οὐρίωι Κρητικῶι νότωι ἐν τῷ πελάγει περιτρέπονται· καὶ ὁ μὲν Δαίδαλος περισώζεται εἰς τὴν γῆν, ὁ δὲ Ἰκάρου διαφθείρεται ὅθεν ἀπ' ἐκείνου Ἰκάριον πέλαγος ἐκλήθη, ἐκβληθέντα δὲ ὑπὸ τῶν κυμάτων ὁ πατὴρ ἔθαπεν».

⁴⁶⁹ Arnould, J., (2011): 33 επ., κεφ. “Icarus’ Second Chance- The Basis and Perspectives of Space Ethics” στο: “Studies in Space Policy Volume 6”, Edited by the European Space Policy Institute Director: Kai-Uwe Schrogl.

⁴⁷⁰ Κάθε λεπτομέρεια της μοιραίας πτήσης του Ικάρου, χωρίς να παραλείπει σχεδόν ούτε τις γεωγραφικές συντεταγμένες του σημείου της πτώσης αποδίδει ο Οβίδιος, στις «Μεταμορφώσεις» [8220-8325]: «καί

ευφύιας του παρά τις προηγηθείσες συμβουλές προειδοποιήσεις του πατέρα του για τους κινδύνους της πτήσης. Κατά τον Arnould ένας νέος δεν είναι πάντα σε θέση να συνειδητοποιεί τις πατρικές συμβουλές, καθώς η ανυπακοή είναι συνήθως χαρακτηριστική αντίδραση των παιδιών, ενώ η λήψη μέτρων προφύλαξης απέναντι σε πιθανούς κινδύνους δεν συγκαταλέγεται στην όλη συμπεριφορά τους. Έτσι είναι μάλλον ρεαλιστική η ανάγνωση του μύθου ως μια προειδοποίηση εναντίον του ανθρώπινου εγωισμού. Ο λόγος της μυθικής πτήσης δεν είναι αυτό που εκ πρώτης όψεως δείχνει, δηλαδή να ανταποκρίνεται στη δίψα για την κατάκτηση των αιθέρων ή την απόκτηση εξαιρετικών, υπεράνθρωπων πτητικών δυνάμεων⁴⁷¹. Γιατί αυτό που κατασκεύασε ο Δαίδαλος, δηλαδή τα τεχνητά φτερά, παρατηρώντας και αντιγράφοντας αυτά των πτηνών, δεν ήταν άλλο παρά ένα μέσο απόδρασης από τη φυλακή του βασιλιά Μίνωα: η απόδραση καθαυτή ήταν ο λόγος για την αεροπορική περιπέτεια του Δαίδαλου και του Ίκαρου. Οι τελευταίοι ήταν απλώς γενναίοι και συνάμα νοήμονες δραπέτες.

Οι σύγχρονοι αστροναύτες ως σύγχρονοι ακτιβιστές υπέρ της αναζήτησης εναλλακτικών λύσεων στο διάστημα προσπαθούν να βοηθήσουν τον άνθρωπο στην απόδρασή του από τον υπερπληθυσμό και να εξασφαλίσουν την επιβίωση του ανθρώπινου γένους. Με μόνη λύση την απόδραση αυτή ο Arnould κρίνει ότι οι διαστημικοί ερευνητές και ακτιβιστές είναι σε ευθεία γραμμή οι αληθινοί απόγονοι του Δαίδαλου και του Ίκαρου. Παγιδευμένοι ανάμεσα στον Μινώταυρο από τη μια και την ηλιακή θερμότητα από την άλλη -από τη μια οι γενετικά τροποποιημένοι οργανισμοί και από την άλλη η πυρηνική ενέργεια- οι άνθρωποι στη μοιραία πτήση και πτώση του

τόρα η Σάμος της Ήρας ήταν αριστερά (καθώς η Δήλος και η Πάρος είχαν μείνει πίσω) και στα δεξιά ήταν η Λέβυνθος και η Κάλυμνος, πλούσια στο μέλι, όταν ο νέος άρχισε να απολαμβάνει την τολμηρή του πτήση και εγκατέλειψε τον οδηγό του κι όταν τον τράβηξε η επιθυμία για τον ουρανό κινήθηκε ακόμη πιο ψηλά. Η εγγύτητα του ήλιου μαλάκωσε το αρωματικό κερί, τους αρμούς των φτερών. Το κερί έλιωσε: εκείνος κουνά τα απογυμνωμένα του μπράτσα χωρίς πια αυτά να μπορούν να τον διατηρούν ιπτάμενο, δεν μπορεί να συνεχίσει να κινείται στον αέρα και το στόμα του καθώς φωνάζει το όνομα του πατέρα του, βυθίζεται στη θάλασσα που παίρνει τ' όνομά του. Αλλά ο άτυχος πατέρας που δεν ήταν πια πατέρας φώναζε: Ίκαρε, Ίκαρε, πού είσαι; Πού θα σε αναζητήσω; Ίκαρε! συνέχισε να φωνάζει. Το βλέμμα του έπεσε σε φτερά να πλέουν στα κύματα και καταριόταν την τέχνη του κι έθαψε το σώμα σε τάφο και το νησί ονομάστηκε Ικαρία από τ' όνομα αυτού που θάφτηκε εκεί».

⁴⁷¹ Πρβλ. Κατσιγιάννη, Α. (1999), : 615, τχ. 1713, «Νέα Εστία»: «Η επιθυμία και το όνειρο της ανύψωσης, με την έννοια της υπέρβασης του γήινου, αποτελεί κεντρικό σημείο της ελληνικής σκέψης και εικονίζεται σε αυτή την πρωτόγονη μεταμόρφωση του ανθρώπου σε πουλί. Ο πτητικός μύθος του Ίκαρου είναι ο μόνος μύθος του οποίου τις ονειρικές εικόνες οι άνθρωποι δεν σταμάτησαν να τις ξαναζούν και να τις αναπαράγουν στην πραγματικότητα. Το υποσυνείδητο φορτίο του αποτέλεσε τη βάση για τις πρώτες απόπειρες πτήσης. Η εκλογίκευσή του προανήγγειλε την εικόνα του σύγχρονου αεροναύτη ή κοσμοναύτη του διαστήματος, όπως τη βιώνουμε σήμερα.» . «Διακειμενικές μεταμορφώσεις του αρχαίου μύθου: ο Ίκαρος στη νεοελληνική ποίηση».

Ίκαρου⁴⁷² εξακολουθούν στο πρόσωπο του Δαίδαλου να νοιάζονται: ο εφευρέτης νους, ο Δαίδαλος, συνεχίζει ακάθεκτος να ακολουθεί την πορεία του, όπως συνέβη μετά την καταστροφή του διαστημικού λεωφορείου Challenger⁴⁷³ το 1986, που -όπως ο Ίκαρος- κατέληξε στον θάνατο των επτά μελών του πληρώματος στον Ατλαντικό Ωκεανό, ή την ανάφλεξη που ακολούθησε την καταστροφή του Columbia το 2003 κατά την επιστροφή του στη γήινη ατμόσφαιρα⁴⁷⁴. Όμως τίποτα δεν σταματά την ανθρώπινη προσπάθεια να κατακτά συνεχώς τον ουρανό παρά τις δυσκολίες και το βαρύ τίμημα που πλήρωσε ο Ίκαρος. Οι αδερφοί Wright, οι πρώτοι αεροπόροι, που αναφέρει εδώ ο ομιλητής έδρασαν κατά τρόπο τέτοιο, ώστε η προσπάθειά τους έγινε μύθος⁴⁷⁵: οι πτήσεις με αεροπλάνο επανδρωμένο ή μη έγιναν όχι απλώς πραγματικότητα, αλλά συνηθισμένη πρακτική που οι νεότεροι θεωρούν ως οντολογικό δεδομένο. Οι κίνδυνοι των πτήσεων δεν έχουν εκλείψει, αλλά μύθος που έγραψαν μαζί ο Δαίδαλος και ο Ίκαρος αποδεικνύεται ότι εξακολουθεί να κομίζει δυναμικά την ενέργεια εκείνη που οδηγεί την ανθρωπότητα ακόμη ψηλότερα.

A.4. ΑΜΕΡΙΚΗ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

A.4.a. Οδυσσέας, Σειρήνες

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Martin Luther King, επικεφαλής Κινήματος Πολιτικών Δικαιωμάτων, ΗΠΑ	Πανεπιστήμιο του Όσλο, Νορβηγία, 11-12-1964

⁴⁷² Κατσιγιάννη, ό.π.: «Ωστόσο, αυτή η παρέμβαση στην κοσμική τάξη του σύμπαντος, με ανθρώπινα και επομένως ατελή τεχνητά μέσα (τα τεχνητά φτερά), ενώ αποτελεί την ύψιστη μορφή ελευθερίας συνιστά παράλληλα πράξη αλαζονείας και ύβρεως, δηλαδή υπερβολής που συνεπάγεται μια αναπόφευκτη τιμωρία. Η πτώση του Ίκαρου στον αρχαίο και στον σύγχρονο κόσμο συμβολίζει την τιμωρία για την υπέρβαση του μέτρου και την παράβαση τής πατρικής εντολής, αλλά και την έλλειψη μύησης του ανθρώπου που, είτε από παιδική ανωριμότητα είτε από υπερβολική τόλμη προσεγγίζει απροετοίμαστος τον Ήλιο, που απεικονίζει το Πνεύμα, το Αιώνιο Φως. Τα φτερά του Ίκαρου καίγονται και η ιστορία καταλήγει στην πρώτη «αεροπορική» τραγωδία, την πτώση στη θάλασσα, που του παρέχει ταυτόχρονα τον εξαγνισμό και την αθανασία, αφού το πέλαγος όπου πέφτει παίρνει έκτοτε το όνομά του (Ικάριον πέλαγος)».

⁴⁷³ Σχετικά ο Ben Evans στο “Space Shuttle Challenger- Ten Journeys into the Unknown” (και “Organizational Learning at NASA- The Challenger and Columbia Accidents”, Julianne G. Mahler with Maureen Hogan Casamayou (2009).

⁴⁷⁴ <https://www.nasa.gov/centers/kennedy/shuttleoperations/orbiters/orbiterscol.html> (προσπελάστηκε: 21-11-2019).

⁴⁷⁵ Builder, C.H., (2017): 137.

ΠΗΓΗ

<https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1964/king/lecture/>

(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

We will not build a peaceful world by following a negative path. It is not enough to say “We must not wage war.” It is necessary to love peace and sacrifice for it. We must concentrate not merely on the negative expulsion of war, but on the positive affirmation of peace. There is a fascinating little story that is preserved for us in Greek literature about Ulysses and the Sirens. The Sirens had the ability to sing so sweetly that sailors could not resist steering toward their island. Many ships were lured upon the rocks, and men forgot home, duty, and honor as they flung themselves into the sea to be embraced by arms that drew them down to death. Ulysses, determined not to be lured by the Sirens, first decided to tie himself tightly to the mast of his boat, and his crew stuffed their ears with wax. But finally, he and his crew learned a better way to save themselves: they took on board the beautiful singer Orpheus whose melodies were sweeter than the music of the Sirens. When Orpheus sang, who bothered to listen to the Sirens?

So, we must fix our vision not merely on the negative expulsion of war, but upon the positive affirmation of peace. We must see that peace represents a sweeter music, a cosmic melody that is far superior to the discords of war.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Δεν θα οικοδομήσουμε έναν ειρηνικό κόσμο ακολουθώντας μια αρνητική πορεία. Δεν αρκεί να πούμε «δεν πρέπει να διεξάγουμε πόλεμο». Είναι απαραίτητο να αγαπάμε την ειρήνη και να θυσιάσουμε γι' αυτήν. Πρέπει να επικεντρωθούμε όχι μόνο στη αρνητική απέλαση του πολέμου αλλά στη θετική επιβεβαίωση της ειρήνης. Υπάρχει μια συναρπαστική μικρή ιστορία που έχει διατηρηθεί για μας στην ελληνική λογοτεχνία για τον Οδυσσέα και τις Σειρήνες. Οι Σειρήνες είχαν την ικανότητα να τραγουδούν τόσο γλυκά ώστε οι ναυτικοί να μην μπορούν να αντισταθούν να πλέουν προς το νησί τους. Πολλά πλοία τσακίστηκαν στα βράχια κι οι άντρες ξέχασαν το σπίτι, το καθήκον και την τιμή καθώς έπεσαν στη θάλασσα για να αγκαλιαστούν από αγκαλιές που τους έσφιζαν μέχρι θανάτου. Ο Οδυσσέας, αποφασισμένος να μην δελεαστεί από τις Σειρήνες, αποφάσισε πρώτα να δεθεί σφιχτά στον ιστό του σκάφους του και τα μέλη του πληρώματός του βούλωσαν τα αυτιά τους με κερί. Αλλά τελικά αυτός και το πλήρωμά του επινόησαν έναν καλύτερο τρόπο για να σωθούν: πήραν τον καλό τραγουδιστή

Ορφέα του οποίου οι μελωδίες ήταν πιο γλυκιές από τη μουσική των Σειρήνων. Όταν ο Ορφέας τραγουδούσε, ενδιαφερόταν άραγε κανείς ν' ακούει τις σειρήνες; Πρέπει λοιπόν να εστιάσουμε τη ματιά μας όχι μόνο πάνω στην αρνητική αποβολή του πολέμου, αλλά πάνω στη θετική επιβεβαίωση της ειρήνης. Πρέπει να αντιληφθούμε ότι η ειρήνη αντιπροσωπεύει μια πιο γλυκιά μουσική, μια κοσμική μελωδία που είναι πολύ ανώτερη από τις αντιξοότητες του πολέμου.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο Martin Luther King Jr., ειρηνιστής και υπέρμαχος της παθητικής αντίστασης, κατά τη βράβειυσή του με το Nobel Ειρήνης εκφωνεί τον λόγο με τίτλο: «Η αναζήτηση για την ειρήνη και τη δικαιοσύνη». Αναφέρεται στο επιλεγμένο απόσπασμα στο ομηρικό τραγούδι των Σειρήνων⁴⁷⁶, των θαλάσσιων νυμφών που προσπαθούσαν να σαγηνεύσουν μ' αυτό τους ναυτικούς και τους ταξιδιώτες να τις πλησιάσουν και τελικά να τους κατασπαράξουν⁴⁷⁷. Ο μύθος είναι γνωστός, ωστόσο εδώ ο ομιλητής συνδέει κατά λάθος την *Ὀδύσεια* με την Αργοναυτική Εκστρατεία, γιατί σύμφωνα με τις σχετικές γραμματειακές πηγές⁴⁷⁸ εκείνοι που σώθηκαν από τις Σειρήνες, πριν τον Οδυσσέα, ήταν οι Αργοναύτες με τον Ιάσονα χάρη στη μοναδική μουσική και το τραγούδι του Ορφέα⁴⁷⁹. Ο τελευταίος έδινε στους κωπηλάτες ρυθμό⁴⁸⁰ και χρησιμοποιώντας τη μουσική του από τη σαγηνευτική φόρμιγγα κατόρθωσε να εμποδίσει τους υπόλοιπους Αργοναύτες από τα να ενδώσουν στο κάλεσμα των Σειρήνων⁴⁸¹. Αποκωδικοποιώντας ο ίδιος ο ομιλητής την αναφορά στον μύθο τείνει να

⁴⁷⁶ Όμ., *Ὀδ. μ'*, [158-164]: «Σειρήνων μὲν πρῶτον ἀνώγει θεσπεσιάων φθόγγον ἀλεύασθαι καὶ λειμῶν ἀνθεμόεντα. 160 οἶον ἔμ' ἠνώγει ὄπ' ἀκουέμεν: ἀλλὰ με δεσμῶ δήσατ' ἐν ἀργαλέῳ, ὄφρ' ἔμπεδον αὐτόθι μίμνω, ὄρθον ἐν ἰστοπέδῃ, ἐκ δ' αὐτοῦ πείρατ' ἀνήφθω. εἰ δέ κε λίσσωμαι ὑμέας λῦσαι τε κελεύω, ὑμεῖς δὲ πλεόνεσσι τότε ἐν δεσμοῖσι πιέζειν». Επίσης Πλάτ. *Πολιτεία* [617c] : «ἐπὶ δὲ τῶν κύκλων αὐτοῦ ἄνωθεν ἐφ' ἐκάστου βεβηκέναι Σειρήνα συμπεριφερομένην, φωνὴν μίαν ἰεῖσαν, ἓνα τόνον: ἐκ πασῶν δὲ ὀκτῶ οὐσῶν μίαν ἁρμονίαν συμφωνεῖν».

⁴⁷⁷ Hard, R., (2020): 508.

⁴⁷⁸ Απολλ. Ροδ. *Αργοναυτικά* [891-894]: «αἶψα δὲ νῆσον καλήν, Ἀνθεμόεσσαν ἐσέδρακον, ἔνθα λίγεια Σειρήνες σίνοντ' Ἀχελωίδες ἠδείησιν θέλγουσαι μολπήσιν, ὅτις παρὰ πείσμα βάλοιτο.» Επίσης [905-909]: εἰ μὴ ἄρ' Οἰάγροιο πάϊς Θρηϊκίος Ὀρφεὺς Βιστονίην ἐνὶ χερσὶν ἑαῖς φόρμιγγα τανύσσας κραιπνὸν ἐντροχάλιο μέλος κανάχησεν ἀοιδῆς, ὄφρ' ἄμυδις κλονέοντος ἐπιβρομέωνται ἀκουαὶ κρηγμῶ· παρθενικὴν δ' ἐνοπήν ἐβιήσατο φόρμιγγ'».

⁴⁷⁹ Απολλ. Ροδ. *Αργοναυτικά* [1512-1515]: «Ἦ, καὶ ὁ μὲν φόρμιγγα σὺν ἄμβροσίῃ σχέθεν αὐδῆ· τοὶ δ' ἄμοτον λήξαντος ἔτι προύχοντο κάρηνα πάντες ὁμῶς ὀρθοῖσιν ἐπ' οὐασιν ἠρεμέοντες κληθμῶ· τοῖον σφιν ἐνέλλυπε θέλκτρον ἀοιδῆς».

⁴⁸⁰ ὁ.π. [540-541]: «ὥς οἱ ὑπ' Ὀρφέος κιθάρῃ πέπληγον ἐρετμοῖς πόντου λάβρον ὕδωρ, ἐπὶ δὲ ῥόθια κλύζοντο»·

⁴⁸¹ ὁ.π. [902-911]: «ἀπηλεγέως δ' ἄρα καὶ τοῖς ἴεσαν ἐκ στομάτων ὅσα λείριον. οἱ δ' ἀπὸ νηὸς ἤδη πείσματ' ἔμελλον ἐπ' ἠιόνεσσι βαλέσθαι, εἰ μὴ ἄρ' Οἰάγροιο πάϊς Θρηϊκίος Ὀρφεὺς Βιστονίην ἐνὶ χερσὶν ἑαῖς φόρμιγγα τανύσσας κραιπνὸν ἐντροχάλιο μέλος κανάχησεν ἀοιδῆς, ὄφρ' ἄμυδις κλονέοντος ἐπιβρομέωνται ἀκουαὶ κρηγμῶ· παρθενικὴν δ' ἐνοπήν ἐβιήσατο φόρμιγγ'. νῆα δ' ὁμοῦ ζέφυρός τε καὶ ἠχῆεν φέρε κῦμα πρυμνόθεν ὀρνύμενον· ταὶ δ' ἄκριτον ἴεσαν αὐδῆν».

καθορίσει με μια ρητορική ερώτηση ότι αναμφίβολα προκρίνεται ο Ορφέας ως το τραγούδι της ειρήνης απέναντι στις Σειρήνες, δηλαδή τα δεινά του πολέμου, που ταλανίζουν και εξοντώνουν τον άνθρωπο. Ο King χρησιμοποιούσε στοιχεία από το αρχαίο ελληνικό παρελθόν σχεδόν απαραίτητα στους λόγους του υπέρ της ειρήνης και κατά του ρατσισμού μέχρι τη δολοφονία του το έτος 1968⁴⁸². Συγκεκριμένα, στην ομιλία του μια μέρα πριν τη δολοφονία του στο Μέμφις⁴⁸³ λέει μπροστά στο κοινό μεταξύ άλλων: «θα πήγαινα στην Ελλάδα και ο νους μου θα με οδηγούσε στον Όλυμπο. Και θα 'βλεπα τον Πλάτωνα, τον Αριστοτέλη, τον Σωκράτη, τον Ευριπίδη και τον Αριστοφάνη συγκεντρωμένους γύρω από τον Παρθενώνα. Και θα τους έβλεπα γύρω από τον Παρθενώνα να συζητούν τα μεγάλα και αιώνια ζητήματα της πραγματικότητας»⁴⁸⁴. Πέντε χρόνια πριν τη δολοφονία του ως κρατούμενος στη φυλακή του Birmingham σε ανοικτή επιστολή του έγραψε, μεταξύ άλλων, για να τονίσει τη σημασία της αντίστασης χωρίς βία⁴⁸⁵: « Ως ένα βαθμό η ακαδημαϊκή ελευθερία είναι σήμερα πραγματικότητα, γιατί ο Σωκράτης έκανε πράξη την πολιτική ανυπακοή». Επίσης στο ίδιο κείμενο : «Όπως ο Σωκράτης ένιωθε ότι ήταν απαραίτητο να δημιουργεί ένταση στον νου για να μπορούν οι άνθρωποι να εγείρονται από τα δεσμά των μύθων και της μισής αλήθειας στην ανεμπόδιστη σφαίρα της δημιουργικής ανάλυσης και της αντικειμενικής εκτίμησης, οφείλουμε να βλέπουμε την ανάγκη να έχουμε αλογόμυγες⁴⁸⁶ που θα δημιουργούν το είδος της έντασης στην κοινωνία που θα βοηθήσει τους ανθρώπους να ξεφύγουν από τα σκοτεινά βάθη της προκατάληψης και του ρατσισμού και να κινηθούν προς τα επιβλητικά ύψη της κατανόησης και της αδελφοσύνης». Η χρήση του αρχαίου ελληνικού παρελθόντος σε όλο το φάσμα των λόγων του King συνδέεται με τα ατομικά δικαιώματα. Μεταξύ άλλων στοχαστών είχε μελετήσει τον Πλάτωνα⁴⁸⁷ και τον απασχολούσε η αρχαία ελληνική σκέψη⁴⁸⁸ και γενικά

⁴⁸² Knight, P., (2003):402-409.

⁴⁸³ Bruns, R., (2006):158.

⁴⁸⁴ <http://americanradioworks.publicradio.org/features/sayitplain/mlking.html> (προσπελάστηκε: 22-11-2018).

⁴⁸⁵ http://okra.stanford.edu/transcription/document_images/undecided/630416-019.pdf (προσπελάστηκε: 22-11-2018).

⁴⁸⁶ Πρβλ. Πλάτ. *Απολ.* [30e]: «ὥσπερ ἵπῳ μεγάλῳ μὲν καὶ γενναίῳ, ὑπὸ μεγέθους δὲ νοθεστέρῳ καὶ δεομένῳ ἐγείρεσθαι ὑπὸ μύωπός τινος...»

⁴⁸⁷ Bruns *ό.π.* :17

⁴⁸⁸ https://theconversation.com/martin-luther-king-jr-in-dialogue-with-the-ancient-greeks-53550?utm_medium=email&utm_campaign=Latest%20from%20The%20Conversation%20for%20February%201%202016%20-%204220&utm_content=Latest%20from%20The%20Conversation%20for%20February%201%202016%20-%204220+CID_635ca7ef091df00fd4d937211fa65b&utm_source=campaign_monitor_us&utm_term=M

οι κλασικοί συγγραφείς⁴⁸⁹. Η απονομή του βραβείου Nobel Ειρήνης στο πρόσωπο του King έγινε για τον προσανατολισμό της πολιτικής του προς τη μη βίαιη διαμαρτυρία⁴⁹⁰.

Α.4.β. Δαμόκλειος Σπάθη

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
John F. Kennedy, Πρόεδρος ΗΠΑ	Γενική Συνέλευση ΟΗΕ, Νέα Υόρκη, ΗΠΑ, 25-09-1961

ΠΗΓΗ

<https://www.jfklibrary.org/archives/other-resources/john-f-kennedy-speeches/united-nations-19610925> (προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Today, every inhabitant of this planet must contemplate the day when this planet may no longer be habitable. Every man, woman and child lives under a nuclear sword of Damocles, hanging by the slenderest of threads, capable of being cut at any moment by accident, or miscalculation, or by madness. The weapons of war must be abolished before they abolish us.

(Βλ. και Sorenson, Theodore C., (1988): 37. “*Let The Word Go Forth: The Speeches, Statements and Writings on John F. Kennedy, 1947 to 1963*”, Delacorte Press).

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Σήμερα, κάθε κάτοικος αυτού του πλανήτη πρέπει να σκέπτεται την ημέρα που ο πλανήτης αυτός δεν θα μπορεί πλέον να είναι κατοικήσιμος. Κάθε άντρας, γυναίκα και παιδί ζει κάτω από μια πυρηνική Δαμόκλειο σπάθη, που κρέμεται από το λεπτότατο των νημάτων, που είναι δυνατό να κοπεί ανά πάσα στιγμή από ατύχημα ή από λανθασμένους υπολογισμούς ή από παραφροσύνη. Τα όπλα του πολέμου πρέπει να καταργηθούν προτού αυτά καταργήσουν εμάς.

[artin%20Luther%20King%20Jr%20in%20dialogue%20with%20the%20ancient%20Greeks](#)

(προσπελάστηκε: 14-01-2017).

⁴⁸⁹ Strunk, Thomas Ph.D. (2010) “A Philology of Liberation: Dr. Martin Luther King, Jr. as a Reader of the Classics,” *Verbum Incarnatum: An Academic Journal of Social Justice*: Vol. 4 , Article 7.

⁴⁹⁰ Πενταλιού, Ε., (2016) άρθρο στην Εφημ. «Η Καθημερινή» με τίτλο:» Το Νομπέλ Ειρήνης στον Μάρτιν Λούθερ Κινγκ», <https://www.kathimerini.gr/878447/article/epikairothta/kosmos/to-nompel-eirhnhs-ston-martin-loy8er-kingk> (προσπελάστηκε: 14-01-2017).

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο Αμερικανός Πρόεδρος John F. Kennedy εκφώνησε τον λόγο ενώπιον της Γενικής Συνέλευσης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών μόλις μια εβδομάδα μετά τον θάνατο σε αεροπορικό δυστύχημα στο Κονγκό του Γενικού Γραμματέα του Ο.Η.Ε. Dag Hammarskjöld⁴⁹¹, (σουηδικής καταγωγής και κατόχου του Nobel Ειρήνης του 1961). Ο Kennedy παρουσίασε έξι προτάσεις για το νέο πρόγραμμα πυρηνικού αποπλισμού παρέχοντας πληροφορίες για τις τότε πρόσφατες κρίσεις στο Βερολίνο, το Λάος και το Νότιο Βιετνάμ⁴⁹². Ο λόγος επίσης εκφωνήθηκε στη δίνη του Ψυχρού Πολέμου, μάλιστα ένα περίπου έτος πριν σημειωθεί η κρίση των πυραύλων στην Κούβα⁴⁹³, ενώ ο Kennedy επιδίωκε συμφωνία για τον πυρηνικό αποπλισμό παράλληλα με συνεργασία για οικονομική ανάπτυξη και εξερεύνηση του διαστήματος. Σύμφωνα με τον Sachs⁴⁹⁴, ο Kennedy γνώριζε ότι για να επιδιώξει την ειρήνη θα χρειαζόταν στο πλευρό του την παγκόσμια κοινή γνώμη που θα του στεκόταν βοηθός στο να απορρίψει τις γνώμες των ανταγωνιστών του: μια πρόσκληση για ειρήνη και σταδιακό αποπλισμό σε όλα τα μήκη και τα πλάτη του κόσμου θα τον ενίσχυε για τη σύναψη μιας διμερούς συμφωνίας με την τότε Σοβιετική Ένωση. Έτσι ενώπιον των ηγετών του κόσμου υπογράμμισε την άνευ προηγουμένου πραγματικότητα της πυρηνικής εποχής, ουσιαστικά της ικανότητας του ανθρώπου να βάλει τέλος στην ανθρώπινη ζωή. Κατά τον ομιλητή ο πόλεμος δεν αποτελεί πλέον μια εναλλακτική λύση στις διαφορές μεταξύ κρατών. Έτσι ο άνευ όρων πόλεμος δεν μπορεί να οδηγήσει πλέον σε μια άνευ όρων νίκη, δεν μπορεί να χρησιμεύει στο να διευθετεί ασυμφωνίες και τελικά δεν αφορά μόνο στις διαμάχες των υπερδυνάμεων. Όπως επικρέμεται ο κίνδυνος μιας πυρηνικής καταστροφής θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι αυτός περιλαμβάνει εξίσου και τους μεγάλους και τους μικρούς και τους πλούσιους και τους φτωχούς: είτε το ανθρώπινο γένος θα βάλει τέλος στον πόλεμο είτε ο πόλεμος θα βάλει τέλος στο ανθρώπινο γένος. Η διαρκής και πραγματική επικινδυνότητα εξουδετέρωσης της ανθρωπότητας με πυρηνικά όπλα γίνεται για τον Kennedy η αιτία να αναφερθεί στη δαμόκλειο σπάθη⁴⁹⁵ ως τον άμεσο και διαρκή

⁴⁹¹ <https://www.britannica.com/biography/Dag-Hammarskjold> (προσπελάστηκε: 12-12-2015)

⁴⁹² <https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/historic-speeches/address-to-the-united-nations-general-assembly> (προσπελάστηκε: 12-12-2015).

⁴⁹³ Sorensen, T.(2009): 1.818: «Η στάση του Kennedy κατά την εποχή της κρίσης των πυραύλων τη Κούβα, είπε στο γραφείο μου ένας Ευρωπαίος πολιτικός ηγέτης, μπορεί να αντιπαραβληθεί με αυτήν των Ελλήνων εναντίον των Περσών στη Σαλαμίνα το 400 π.Χ.: όχι μόνο ως κομβικό σημείο στην ιστορία, αλλά ως η αρχή ενός πραγματικά Χρυσού Αιώνα». Απόσπασμα από το iBook Ted Sorensen. «Kennedy: The Classic Biography.»

⁴⁹⁴ Βλ. κεφ. 1 στο: “To move the world : JFK’s quest for peace”, Jeffrey D. Sachs (2013).

⁴⁹⁵ Σύμφωνα με τον Κικέρωνα (*Tusculanarum Disputationum*, V, XXI) ο Δαμόκλης ήταν αυλικός στην αυλή του Διονυσίου του Πρεσβύτερου, τυράννου των Συρακουσών, που φθονώντας και εγκωμιάζοντας

πυρηνικό κίνδυνο πάνω από το κεφάλι της ανθρωπότητας. Για τον ομιλητή δεν ήταν θέμα επιλογής, αλλά αναγκαίας δράσης⁴⁹⁶. Ως γνώστης εξάλλου της πολιτικής ιστορίας είχε την πείρα και την παιδεία περί του ότι είναι εύκολο να αρχίσει κανείς τον πόλεμο, αλλά συχνά αδύνατο να τον σταματήσει ή να τον διαχειριστεί προτού αγγίξει την καταστροφή⁴⁹⁷: ο Kennedy εκείνη την ημέρα ξεκίνησε ενώπιον της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ μια διαδικασία που μετέτρεψε να μεγάλο μέρος των οραμάτων του σε παγκόσμια πραγματικότητα.

A.4.γ. Σίσυφος

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
William J. Perry, Υπουργός Άμυνας ΗΠΑ	Σεράγεβο, Βοσνία, 21-08-1995

ΠΗΓΗ

<https://www.c-span.org/video/?66807-1/ceremony-honoring-us-diplomats>,

[11:52-12:56] (προσπελάστηκε: 21-01-2017).

ΚΕΙΜΕΝΟ

The quest for peace that he helped pursue in Bosnia has in the past seemed like a struggle of Sisyphus: the struggle- the figure from Greek mythology who is condemned to spend all of eternity pushing a heavy rock up one side of the mountain only to have it come back down just as he reached the top. We have been pushing the rock of peace up the side of the Bosnian mountain for a long time now, and it has kept rolling back down. But like Sisyphus we will not stop trying. For the thousands who have perished, for the thousands who are threatened, for the peace and stability of Europe, and for Robert Frasure, Joseph Kruzal, and Colonel Nelson Drew, who shouldered the burden of seeking peace until their final moment, they stood for peace, they died for peace.

τη χλιδή και την ευτυχία του βασιλικού βίου που ο τύραννος απολάμβανε από τη θέση της εξουσίας κάθισε με τη συγκατάθεση του βασιλιά στον θρόνο για να απολαύσει τα πλούτη, την πολυτέλεια και τα ακριβά εδέσματα. Ωστόσο αντιλήφθηκε πάνω από το κεφάλι του να κρέμεται ένα μεγάλο σπαθί, που συγκρατούσαν τρίχες από ουρά αλόγου, οι οποίες ήταν δυνατό να κοπούν ανά πάσα στιγμή. Ο Δαμοκλής έντρομος ζήτησε να μάθει γιατί ήταν εκεί το σπαθί και ο Διονύσιος του απάντησε ότι το είχε βάλει ο ίδιος να κρέμεται για να αποφασίζει ορθά για τον λαό που κυβερνά για να του υπενθυμίζει πόσο πολύ κινδυνεύει η ζωή του από πιθανές λανθασμένες αποφάσεις του που άπτονται της πολιτικής, της ελευθερίας των πολιτών και του δικαίου. Ο Δαμοκλής συνειδητοποίησε το επισφαλές της εξουσίας και επειδή φοβήθηκε επέστρεψε στην προηγούμενη θέση του.

⁴⁹⁶ Douglas, J.W., (2008): 111.

⁴⁹⁷ Blight, J. G., Lang, J. M. and Welch D.A. (2009):13.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Το αίτημα για ειρήνη που εκείνος συνέδραμε να επιδιωχθεί στη Βοσνία έμοιαζε στο παρελθόν όπως η προσπάθεια του Σίσυφου: ο αγώνας- η μορφή από την ελληνική μυθολογία, που είναι καταδικασμένη να ζει στην αιωνιότητα σπρώχνοντας ένα βαρύ βράχο από τη μια πλευρά του βουνού, που δεν κάνει άλλο από το να κατακυλά πάλι κάτω μόλις φτάσει στην κορυφή. Εδώ και πολύ καιρό σπρώχνουμε τον βράχο της ειρήνης πάνω στο βουνό της Βοσνίας κι αυτός συνεχίζει να κατακυλά. Ωστόσο, όπως ο Σίσυφος, δεν θα σταματήσουμε να προσπαθούμε. Για τις χιλιάδες που χάθηκαν, για τις χιλιάδες που απειλούνται, για την ειρήνη και σταθερότητα στην Ευρώπη, για τον Robert Frasure, τον Joseph Krugel και τον Συνταγματάρχη Nelson Drew, που σήκωσαν στους ώμους τους την ευθύνη να αναζητούν την ειρήνη μέχρι την ύστατη στιγμή τους, που υποστήριζαν την ειρήνη, που πέθαναν για την ειρήνη.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Στις 19-08-1995 τρεις Αμερικανοί διπλωμάτες, συγκεκριμένα οι Robert Frasure, Joseph Krugel και Samuel Nelson Drew, που διαπραγματεύονταν τους όρους της ειρήνης μετά τον εμφύλιο πόλεμο στη Γιουγκοσλαβία, υπήρξαν θύματα τροχαίου δυστυχήματος⁴⁹⁸ μετά την ανατροπή του οχήματός τους στην περιοχή του όρους Ίγκμαν κοντά στο Σεράγεβο. Ο Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ Warren Christopher, καθώς και ο Υπουργός Άμυνας William Perry ήταν παρόντες στην Αεροπορική Βάση Andrews για να τιμήσουν την άφιξη των τριών νεκρών στην πατρίδα τους που βυθίστηκε στο πένθος⁴⁹⁹. Ειδικά ο Perry εκφωνεί ένα σύντομο «επιτάφιο» λόγο παραλληλίζοντας τις δύσκολες προσπάθειες των νεκρών διπλωματών με αυτές του Σίσυφου στον ευρύτερο χώρο της Βοσνίας. Ο λόγος αυτός σε συνδυασμό με τον αντίστοιχο που εκφώνησε για το ίδιο γεγονός ο Anthony Lake, Σύμβουλος Εθνικής Ασφάλειας των ΗΠΑ επί προεδρίας Clinton⁵⁰⁰ βασίζεται στον μύθο του Σισύφου (βλ. παραπάνω Α.1.γ) και είχε ως εξής: ««Η θυσία τους θα μας καθοδηγεί και δεν θα ησυχάσουμε μέχρι να κερδηθεί ο αγώνας που έγινε προορισμός της ζωής τους. Σε αντίθεση με τον Σίσυφο, εμείς θα βάλουμε τον βράχο στην κορυφή του βουνού. Ας ευλογεί ο Θεός τον Bob Frasure και τον Joe Krugel και τον Nelson Drew και τις οικογένειές τους». Ο Lake εισάγει εδώ ένα νέο στοιχείο στον μύθο, ουσιαστικά στην προσπάθειά του Σίσυφου να τοποθετήσει με

⁴⁹⁸ <http://www.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/august95/8-19/> και <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1995/08/20/3-us-peace-negotiators-die-in-car-wreck-near-sarajevo/9e3b211a-f45d-4392-916c-239327dbd7df/> (προσπελάστηκε: 28-09-2018).

⁴⁹⁹ Weekly Compilation of Presidential Documents, σελ. 1451, τόμος 31, τεύχος 2

⁵⁰⁰ https://www.youtube.com/watch?v=2hO_InSgDeo (προσπελάστηκε: 28-09-2018).

πολύ κόπο τον βράχο στην κορυφή και να μη σταματά ποτέ να ξεκινά από την αρχή: ο κοινός σκοπός της επίπονης διπλωματικής προσπάθειας, η ειρήνη στα Βαλκάνια μετά τον αιματηρό εμφύλιο πόλεμο, πρέπει να επιτευχθεί, γι' αυτό και η συλλογική διπλωματική προσπάθεια θα εξακολουθεί να καταβάλλεται για τον ένα και μόνο αντικειμενικό σκοπό⁵⁰¹.

Α.4.δ. Λερναία Ύδρα

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Madeleine K. Albright, Υπουργός Εξωτερικών ΗΠΑ	Πόλη του Μεξικού, Μεξικό, 05-05-1997

ΠΗΓΗ

<https://1997-2001.state.gov/statements/970505.html>

(προσπελάστηκε: 04-11-2019)

ΚΕΙΜΕΝΟ

Together, we have worked on a regional and global basis to strengthen and integrate the international system around principles of law and respect for the rights of individuals. Together, we helped lead the effort to extend the Nuclear Non-proliferation Treaty indefinitely and without conditions. Together, we are striving to strengthen the inter-American system and to implement commitments made at the Miami Summit of the Americas. Together, we have supported the historic movement towards peace, greater social justice and genuine democracy in Guatemala- -as I was inspired yesterday to see- and throughout Central America. And together, we are working-as we must- to strengthen the forces of democracy and law in our own two countries in the battle against the hydra-headed evil of drugs, corruption, money-laundering, illegal arms trafficking and organized crime.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Μαζί εργαστήκαμε σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο για να ενισχύσουμε και να ενσωματώσουμε στο διεθνές σύστημα αρχές δικαίου και σεβασμό στα ατομικά δικαιώματα. Μαζί αναλάβαμε επικεφαλής της προσπάθειας να επεκτείνουμε τη Συνθήκη μη διάδοσης πυρηνικών όπλων επ' αόριστον και άνευ όρων. Μαζί πασχίζουμε

⁵⁰¹ Για τις δυσκολίες των ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων βλ. Oliver P. Richmond (1999) "Mediating ethnic conflict: A Task for Sisyphus?", *Global Society*, 13:2, 181-205, DOI: 10.1080/13600829908443186.

να ενισχύουμε το ενδοαμερικανικό σύστημα και να εφαρμόζουμε τις δεσμεύσεις που αναλάβαμε στη Διάσκεψη των Αμερικανικών Κρατών στο Μαϊάμι. Μαζί υποστηρίζαμε το ιστορικό κίνημα με επιδίωξη την ειρήνη, την ευρύτερη κοινωνική δικαιοσύνη και την πραγματική δημοκρατία στη Γουατεμάλα- όπως χθες με ενθάρρυναν να διαπιστώσω και ολόκληρη απ' άκρη σ' άκρη την Κεντρική Αμερική. Και μαζί εργαζόμαστε, όπως πρέπει, να ενισχύσουμε της δυνάμεις της δημοκρατίας και του δικαίου στις δυο μας χώρες στον αγώνα του κακού, της Λερναίας Ύδρας των ναρκωτικών, της διαφθοράς, του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος, της παράνομης διακίνησης όπλων και του οργανωμένου εγκλήματος.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η ομιλήτρια και Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ Madeleine K. Albright παρίσταται στη 14^η Διμερή Επιτροπή ΗΠΑ -Μεξικού⁵⁰² (BNC) που αποτελεί ένα φόρουμ σε επίπεδο Υπουργών των δύο χωρών από το έτος 1977, την εποχή της προεδρίας Carter.

Τότε το φόρουμ με την ονομασία «Συμβουλευτικός Μηχανισμός για το Μεξικό» αποσκοπούσε στον καλύτερο συντονισμό των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών και στηριζόταν σε τρεις ευρείες ομάδες εργασίας (πολιτική, κοινωνική και οικονομική) καθεμιά με δικές της υπο-ομάδες. Το 1979 οι ηγέτες των δύο χωρών αναθεμελίωσαν τη δομή και τη λειτουργία του φόρουμ που το 1981 αναβάθμισαν μαζί οι Πρόεδροι Reagan και Lopez Portillo ως χρήσιμο και ευέλικτο εργαλείο. Έκτοτε η Διμερής Επιτροπή ΗΠΑ -Μεξικού λειτουργεί τουλάχιστον μια ή δύο φορές σε ετήσια βάση μεταξύ των ομολόγων αξιωματούχων των χωρών που αντιμετωπίζουν από κοινού ζητήματα υψηλής σημασίας, όπως αυτά που απαριθμεί στην ατζέντα η ομιλήτρια⁵⁰³. Αναφερόμενη η τελευταία στον όρο «Λερναία Ύδρα»⁵⁰⁴ (βλ. παραπάνω Α.2.γ.), κατορθώνει να συμυκλώνει μεταφορικά μεταξύ άλλων τη δυναμική που χαρακτηρίζει τη μάστιγα των ναρκωτικών, της διαφθοράς και του εγκλήματος και την ανάγκη διαρκούς συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών προς την αντιμετώπισή της. Κρίνεται ωστόσο εδώ αναγκαίο να

⁵⁰² <https://2009-2017.state.gov/p/wha/ci/mx/c10787.htm> (προσπελάστηκε: 03-12-2017).

⁵⁰³ Ενδεικτικά επί προεδρίας G. W. Bush (2001) τα θέματα που απασχολούσαν την BNC : μετανάστευση, επιβολή του νόμου κατά των ναρκωτικών, ζητήματα μεθοριακού ενδιαφέροντος, εμπόριο και οικονομική ανάπτυξη, ενέργεια, δικαιοσύνη, παγκόσμια και κοινωνικά ζητήματα και εξωτερική πολιτική, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010904-10.html> (προσπελάστηκε: 03-12-2017).

⁵⁰⁴ Βλ. επίσης το άρθρο του Gustav Däniker: "Die "neue" Dimension des Terrorismus - Ein strategisches Problem" στο: Reiter, E. (Hrsg.), Jahrbuch für internationale Sicherheitspolitik 1999, σελ. 79., Sektionschef i.R. Hon.Prof. DDr. Erich Reiter, Verlag E.S. Mittler & Sohn GmbH.

μνημονευθεί ότι επί προεδρίας Trump (από το έτος 2017 και μετά) οι σχέσεις ΗΠΑ-Μεξικού γνώρισαν μια νέα αμερικανική ρητορική και πολιτική, ιδίως αυτήν της μετανάστευσης, που αδρομερώς απέβη τροχοπέδη στην κοινή προσπάθεια ετών διατήρησης της σταθερότητας των σχέσεων και άρα της σύγκλισης των προσπαθειών καταπολέμησης της επικίνδυνης Λερναίας Ύδρας στην πολλαπλότητά της, όπως την αναφέρει η ομιλήτρια⁵⁰⁵.

Α.4.ε. Διαμόκλειος Σπάθι

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Bill Clinton, Πρόεδρος ΗΠΑ	48 ^η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, Νέα Υόρκη, ΗΠΑ, 27-09-1993

ΠΗΓΗ

<https://2009-2017.state.gov/p/io/potusunga/207375.htm> και

<https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/48/PV.4>

(προσπελάστηκαν: 04-11-2019).

ΚΕΙΜΕΝΟ

It is clear that we live at a turning point in human history. Immense and promising changes seem to wash over us every day. The cold war is over. The world is no longer divided into two armed and angry camps. Dozens of new democracies have been born. It is a moment of miracles. We see Nelson Mandela stand side by side with President de Klerk, proclaiming a date for South Africa's first nonracial election. We see Russia's first popularly elected President, Boris Yeltsin, leading his nation on its bold democratic journey. We have seen decades of deadlock shattered in the Middle East, as the Prime Minister of Israel and the Chairman of the Palestine Liberation Organization reached past enmity and suspicion to shake each other's hands and exhilarate the entire world with the hope of peace.

We have begun to see the doomsday welcome of nuclear annihilation dismantled and destroyed. Thirty-two years ago, President Kennedy warned this chamber that humanity lived under a nuclear sword of Damocles that hung by the slenderest of threads. Now the United States is working with Russia, Ukraine, Belarus, and others to

⁵⁰⁵ Βλ. άρθρο του Jesús Velasco, Ph.D. : “The Future of U.S.-Mexico Relations: A Tale of Two Crises”, James A. Baker III Institute for Public Policy of Rice University <https://www.bakerinstitute.org/media/files/files/45e26afb/mex-pub-twocrises-080318.pdf> (προσπελάστηκε: 04-11-2019)

take that sword down, to lock it away in a secure vault where we hope and pray it will remain forever.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Είναι ξεκάθαρο ότι ζούμε σε μια κρίσιμη καμπή στην ανθρώπινη ιστορία. Τεράστιες και υποσχόμενες αλλαγές μοιάζουν να μας παρασύρουν κάθε μέρα. Ο Ψυχρός Πόλεμος τελείωσε. Ο κόσμος δεν είναι πια μοιρασμένος σε δύο οπλισμένα και θυμωμένα στρατόπεδα. Δεκάδες νέες δημοκρατίες γεννήθηκαν. Είναι μια στιγμή θαυμάτων. Βλέπουμε τον Nelson Mandela μαζί με τον πρόεδρο De Klerk να ορίζουν μια ημερομηνία για τις πρώτες, χωρίς φυλετικές διακρίσεις, εκλογές της Νότιας Αφρικής. Βλέπουμε τον πρώτο εκλεγμένο πρόεδρο της Ρωσίας Boris Yeltsin να οδηγεί το έθνος του στο αποφασιστικό δημοκρατικό του ταξίδι. Και είδαμε δεκάδες ανθρώπους γεμάτους αγανάκτηση, καθώς ο Πρωθυπουργός του Ισραήλ και ο Επικεφαλής της Οργάνωσης για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης ξεπέρασαν την έχθρα και την καχυποψία για να σφίξουν ο ένας το χέρι του άλλου και να καταστήσουν περιχαρή όλο τον κόσμο με την ελπίδα της ειρήνης. Ξεκινήσαμε να βλέπουμε το ευπρόσδεκτο του πυρηνικού ολέθρου να αποδομείται και να καταστρέφεται.

Τριάντα δύο χρόνια πριν ο Πρόεδρος Kennedy προειδοποιούσε αυτό το Σώμα ότι η ανθρωπότητα ζούσε υπό την πυρηνική Δαμόκλειο Σπάθη που κρεμόταν από την πιο λεπτή ίνα. Τώρα οι ΗΠΑ συνεργάζονται με τη Ρωσία, την Ουκρανία, τη Λευκορωσία και άλλες για να κατεβάσουν αυτό το σπαθί, να το κλειδώσουν κάπου μακριά σε μια ασφαλή κρύπτη, όπου ελπίζουμε και προσευχόμαστε ότι θα παραμείνει για πάντα.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο William Jefferson Clinton⁵⁰⁶ ανέλαβε τη διακυβέρνηση ως Πρόεδρος των ΗΠΑ το 1993, κατά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου και στην αφετηρία μιας γεωπολιτικώς νέας εποχής για ολόκληρο τον κόσμο. Οι νέες παγκόσμιες εξελίξεις δρομολογήθηκαν μεταξύ άλλων με τη Συνθήκη του Maastricht που μετασχημάτισε την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα στην Ευρωπαϊκή Ένωση⁵⁰⁷, με την ίδρυση του Διεθνούς Οργανισμού Εμπορίου⁵⁰⁸ -που θεωρείται και η μεγαλύτερη μεταρρύθμιση για τις διεθνείς συναλλαγές μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο-, τη Συμφωνία Ελεύθερου

⁵⁰⁶ Nelson, M., Perry, B.A., Riley, R.L. (2016): 21.

⁵⁰⁷ https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf (προσπελάστηκε: 04-11-2019).

⁵⁰⁸ https://www.wto.org/english/thewto_e/history_e/history_e.htm (προσπελάστηκε: 04-11-2019).

Εμπορίου Βόρειας Αμερικής (NAFTA)⁵⁰⁹ και άλλα γεγονότα όπως τα απαριθμεί ο ομιλητής. Σημειώνεται ότι οι επόμενοι ηγέτες των ΗΠΑ George W. Bush και Barack Obama συνέχισαν πολλές από τις πρακτικές του Clinton στις εξωτερικές σχέσεις της χώρας. Ειδικά όμως το ζήτημα του πυρηνικού αφοπλισμού θεωρείται ότι υπήρξε για τον Clinton τρόπος άσκησης πολιτικής με ακτιβιστικό ύφος⁵¹⁰.

Ο υπό εξέταση λόγος στον ΟΗΕ αφορούσε επίσης στην υποστήριξη της δημοκρατίας στην υφήλιο, σε νέες πρωτοβουλίες εναντίον των εξοπλισμών, στην προστασία του περιβάλλοντος. Ο Clinton εδώ δεν δίστασε να φορέσει ο ίδιος τον μανδύα του ήρώα του⁵¹¹, δηλαδή του John Fitzgerald Kennedy, που είχε προειδοποιήσει το σώμα του ΟΗΕ και την ανθρωπότητα σχετικά με τη δαμόκλειο σπάθη του πυρηνικού ολέθρου. Έτσι υπό την ηγεσία του και με την τροπή που πήραν οι παγκόσμιες σχέσεις, χωρίς δηλαδή το ψυχροπολεμικό κλίμα του πυρηνικού τρόμου, την πυρηνική δαμόκλειο σπάθη, μόνη οδός για τις ΗΠΑ απέμενε να επαναπροσδιορίσει τη συνεννόηση και τη συνεργασία με τους άλλοτε δυνάμει αντιπάλους τους για τη διασφάλιση της ειρήνης: η δαμόκλειος σπάθη όφειλε να απομακρυνθεί. Σύμφωνα με τον Eichler⁵¹² η συγκυρία αυτή, κατά την οποία αναφέρει ο ομιλητής την απαλλαγή από την (πυρηνική) δαμόκλειο σπάθη, υπήρξε η πρώτη φορά που η διεθνής τάξη που δεν οδήγησε σε νέο ηγεμονικό πόλεμο, αλλά τελείωσε με μη βίαιο μετασχηματισμό. Ξεκινούσε τότε η ελπιδοφόρος περίοδος της παγκοσμιοποίησης βασισμένη περισσότερο στην κυριαρχία της διπλωματίας και στον παραμερισμό της αρνητικής ειρήνης, της ισορροπίας τρόμου και της στρατηγικής. Ωστόσο το πρώτο κύμα διεύρυνσης του NATO απέφερε μια στροφή από τη θετική προς την αρνητική ειρήνη και μια επαναφορά -σε κρίσιμη θέση- της εξοπλιστικής στρατηγικής και των μέσων της. Συν τω χρόνω η νέα δογματική σκέψη, συγκεκριμένα αυτή που διατυπώθηκε με τη Συνθήκη της Πράγας (START)⁵¹³ του 2010, επανέφερε στο διπλωματικό προσκήνιο τον όρο «δαμόκλειος σπάθη»⁵¹⁴. Επίσης ο

⁵⁰⁹ <https://www.cbp.gov/trade/nafta> (προσπελάστηκε: 04-11-2019).

⁵¹⁰ Clinton, B., (2004): 661. (στην αυτοβιογραφία του χρησιμοποίησε και αλλού τον όρο: «Τελικά στις 29 Μαρτίου, οκτώ μήνες αφότου το ζητήσαμε ο Bob Rubin και εγώ, υπέγραψα διάταξη για να αυξηθεί το όριο του χρέους. Η δαμόκλειος σπάθη της πτώχευσης δεν κρεμόταν πια πάνω από τις διαπραγματεύσεις για τον προϋπολογισμό μας»).

⁵¹¹ Boys, J.D., (2015): 91.

⁵¹² Eichler, J., (2017): 198-200.

⁵¹³ <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/140035.pdf>, START ως αρκτικόλεξο του Strategic Arms Reduction Treaty (προσπελάστηκε: 04-11-2019).

⁵¹⁴ Βλ. σχετ. τη δήλωση της Rose Gottemoeller, αξιωματούχου του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ αρμόδιας για τον Έλεγχο των Εξοπλισμών και της Διεθνούς Ασφάλειας (Πράγα, 06-09-2013) : «Η δυνητική απόκτηση εκ μέρους τρομοκρατών ή άλλων μη κρατικών φορέων (σημ. μτφρ.: μη αναγνωρισμένων ως φορέων με διεθνή δικαιοπρακτική ικανότητα στο πλαίσιο της διεθνούς νομιμότητας) να αποκτήσουν πυρηνικά όπλα επιβεβαιώνει ότι το πυρηνικό σπαθί του Δαμοκλή κρέμεται ακόμη πάνω

πόλεμος στην Ουκρανία εξαιτίας της ρωσικής προσάρτησης της Κριμαίας⁵¹⁵ οδήγησε σε μια αξιοσημείωτη και εξαιρετικά ανησυχητική αύξηση του ρόλου των στρατιωτικών μέσων. Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα μεταξύ των ενόπλων δυνάμεων της Ρωσικής Ομοσπονδίας και του NATO δημιουργήθηκαν πάλι διπλωματικές εντάσεις, ακόμη και στρατιωτικά περιστατικά, που θυμίζουν έντονα όλες τις αρνητικές συνέπειες της εποχής του Ψυχρού Πολέμου: η «δαμόκλειος σπάθη» της αρχαίας ελληνικής γραμματείας εξακολουθεί να συνδέεται σημασιολογικά ως όρος στη διεθνή πολιτική και διπλωματία συνήθως με τον κίνδυνο του πυρηνικού ολέθρου.

A.5. ΩΚΕΑΝΙΑ- ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

A.5.α. Όμηρος, Μενέλαος, Πυλαιμένης

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Dr. Richard Worth Μέλος του Κοινοβουλίου Νέας Ζηλανδίας	Κοινοβούλιο της Νέας Ζηλανδίας Ουέλινγκτον, 19-06-2007

ΠΗΓΗ

https://www.parliament.nz/mi/pb/hansard-debates/rhr/document/48HansD_20070619_00000985/evidence-amendment-bill-first-reading/

(προσπελάστηκε: 03-09-2019).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Mr Finlayson has seen this as a mea culpa situation. That, it certainly is. But it might also be characterised as something akin to an Homeric nod. That phrase was coined by the Roman poet Horace in his *Ars Poetica*, where he said: “et idem, indignor quandoque bonus dormitat Homerus”, which translates to: “and yet I also become annoyed whenever the great Homer nods off.” Just as we found an error in this legislation, there are numerous continuity errors in Homer that resemble nods. I take just one example from the, where Menelaus kills a minor character Pylaimenes in combat, but in a later section of the he is still alive to witness the death of his son. So it is that we

από τα κεφάλια μας». <https://2009-2017.state.gov/t/us/213961.htm> (προσπελάστηκε: 25-02-2018).
 Ακόμη: Kydd, A.H., (2019): “The Sturdy Child vs. the Sword of Damocles: Nuclear Weapons and the Expected Cost of War”, *Security Studies*, 28:4, 645-676, DOI: 10.1080/09636412.2019.1631380.

<https://2009-2017.state.gov/t/us/213961.htm> (προσπελάστηκε: 04-11-2019).

⁵¹⁵ Gardner, H., (2015): 151.

see, in this legislation, in two parts, a series of small amendments. They are small amendments in terms of the length of the material, but they are significant, for reasons that others have identified in the context of change to the law.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ο κος Finlayson έκρινε ότι πρόκειται για ζήτημα δικού του λάθους. Και βέβαια για τέτοιο πρόκειται. Αλλά θα μπορούσε επίσης να χαρακτηριστεί ως κάτι παρόμοιο με ομηρικό σφάλμα ανακολουθίας. Η φράση αυτή χρησιμοποιήθηκε από τον Ρωμαίο ποιητή Οράτιο στην *Ars Poetica*, όπου ανέφερε: “et idem, indignor quandoque bonus dormitat Homerus”, που μεταφράζεται : «κι όμως ενοχλούμαι κι εγώ όποτε ο μέγας Όμηρος νυστάζει». Έτσι όπως εντοπίσαμε σφάλμα στη νομοθεσία αυτή, με τον ίδιο τρόπο υπάρχουν στον Όμηρο πολλά λάθη στη συνέχεια του κειμένου που μοιάζουν να οφείλονται σε αβλεψία λόγω νύστας. Παίρνω απλώς ως παράδειγμα από (ενν. την *Ιλιάδα*) όπου ο Μενέλαος σκοτώνει στη μάχη ένα χαρακτήρα ήσσονος σημασίας στο έργο, αλλά σε μεταγενέστερη ενότητα είναι ακόμη ζωντανός για να επιβεβαιώσει τον θάνατο του γιου του. Με τον ίδιο τρόπο βλέπουμε στη νομοθεσία αυτή, σε δύο μέρη, μια σειρά μικρών τροποποιήσεων. Πρόκειται για μικρές τροποποιήσεις αναφορικά με το μέγεθος της ύλης, ωστόσο είναι σπουδαίες για λόγους που άλλοι έχουν αναγνωρίσει στο πλαίσιο αλλαγών στον νόμο.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο ομιλητής Richard Worth, μέλος του Κοινοβουλίου της Νέας Ζηλανδίας, αναφέρεται μεταξύ άλλων στο φαινόμενο του αναχρονισμού που θεωρείται ως ακούσιο ή εκούσιο σφάλμα στη χρονολόγηση ή τον χρονικό εντοπισμό γεγονότων.⁵¹⁶ Σκοπός του ομιλητή είναι προφανώς να επισημάνει μια χρονική ανακολουθία στη διαδικασία του νομοθετικού έργου. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα πρακτικά του Κοινοβουλίου (βλ. πηγή παραπάνω), η τροπολογία αφορούσε στον ποινικού περιεχομένου νόμο «περί Αποδείξεως» του 2006, που δεν είχε τεθεί σε ισχύ εξαιτίας ενός ακούσιου σφάλματος εκ μέρους της αρμόδιας επιτροπής. Υπό ευρεία έποψη ο νόμος εξασφάλιζε ότι μια προηγούμενη ρύθμιση του Κοινού Δικαίου θα περιλαμβανόταν στη νέα νομοθεσία, πράγμα που θα απαιτούσε νομοθετική τροπολογία πριν την θέση σε ισχύ του υπό ψήφιση νόμου. Τη βαρύνουσα σημασία της τροπολογίας αυτής συγκροτούσε η

⁵¹⁶ Μπαμπινιώτης ό.π., σε. 127. Επίσης στο Λεξικό Τριανταφυλλίδη η αναφορά γεγονότος σε άλλον, όχι στον αληθινό, χρόνο.

http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/search.html?show=basket (προσπελάστηκε: 30-08-2018).

αμεσότητα της ρύθμισης με την ποινική δίκη πλειόνων ατόμων για τα ναρκωτικά, το οργανωμένο έγκλημα ή σοβαρές προσβολές βίας. Επειδή εξάλλου οι δίκες αυτές χαρακτηρίζονται από υψηλά έξοδα και είναι χρονοβόρες, όπως ακολουθούν εντατικές και εις βάθος έρευνες, θεωρήθηκε απολύτως απαραίτητη η διατήρηση του Κοινού Δικαίου. Η χρήση του αρχαίου ελληνικού παρελθόντος από τον ομιλητή γίνεται εδώ αρχικά διαμέσου της *Ars Poetica* του Οράτιου που αναφέρεται στη «νύστα», δηλαδή στις χρονικές ανακολουθίες στον Όμηρο: παρά την εγνωσμένη αξία των επών του ο μεγαλύτερος ποιητής ενίοτε παρουσιάζει στην αφήγησή του αναχρονισμούς, αν και τα ομηρικά έπη της *Ιλιάδας* και της *Οδύσσειας* εντάσσονται σε μια «μεγάλη ενιαία ποιητική σύλληψη»⁵¹⁷. Η προφορική αφήγηση σε δακτυλικό εξάμετρο εξάλλου έχει κεφαλαιώδη σημασία όχι μόνο ως παράγοντας μεταβίβασης και διατήρησης των επών, αλλά και ως τρόπος να γίνει αντιληπτή η πραγματική τους αξία και ιδιότητα. Είναι γι' αυτό αναγκαίο να γίνει κατανοητό ότι τα ομηρικά έπη δεν βασίζονταν καθόλου στη γραφή, αλλά πολύ περισσότερο σε τυποποιημένες φράσεις ή φόρμουλες που ήταν δυνατό εκ μέρους των αοιδών να συρραφούν μεταξύ τους για να καλύψουν πολλά από τα ηρωικά γεγονότα και κατορθώματα⁵¹⁸, οπότε κάθε αοιδός -ήταν επόμενο και δυνατό- μπορούσε να διασκευάσει με τον προσωπικό του τρόπο όλα όσα μάθαινε στο πλαίσιο της προφορικής απόδοσης των επών. Γινόταν έτσι μοναδικός ο τρόπος της απόδοσής του⁵¹⁹ και πρακτικά γεννούσε ένα νέο δημιούργημα⁵²⁰. Το κοινό πάλι ακούγοντας τους αοιδούς να τραγουδούν την *Ιλιάδα* ή την *Οδύσσεια* γνώριζε ότι κάποια ήθη της ηρωικής εποχής διέφεραν από τη δική του χρονική περίοδο⁵²¹ και έτσι οι αοιδοί πρόσεχαν να μην προβαίνουν σε δυνατούς αναχρονισμούς. Εν προκειμένω ο ομιλητής μνημονεύει τον θάνατο του Πυλαιμένη από τον Μενέλαο⁵²² στην *Ιλιάδα*, ενώ αργότερα εμφανίζεται πάλι ζωντανός ο Πυλαιμένης να θρηνεί τον θάνατο του γιου του, Αρπαλίωνα. Θεωρείται ότι ο ομηρικός αφηγητής αποσκοπεί στο να προβάλει τη σκηνή με τον πιο δραστικό τρόπο, γι' αυτό και δεν ασχολείται με την επανεμφάνιση του Πυλαιμένη⁵²³. Παράλληλα

⁵¹⁷ Κακριδής, Φ.Ι, (2005): 33.

⁵¹⁸ Easterling, B. and Knox, M.W., (2003): 42.

⁵¹⁹ ό.π. Λέσκυ: 71,72.

⁵²⁰ ό.π. Easterling, B. And Knox, M.W.: 42-43.

⁵²¹ Carlier, P., (2014) :198.

⁵²² Ομ. *E'* [576-579]: «ένθα Πυλαιμένα ελέτην άτάλαντον Άρηϊ άρχον Παφλαγόνων μεγαθύμων άσπιστάων. τόν μόν άρ' Άτρείδης δουρικλειτός Μενέλαος έσταότ' έγγεϊ νύξε κατά κληϊδα τυχήσας» και αργότερα στη ραψωδία Ν' [658-659]: «μετά δέ σφι πατήρ κίε δάκρυα λειβών, ποινη δ' οϋ τις παιδός έγγίγνετο τεθνηϊτός».

⁵²³ Wheeler, S. M., (1999): 135-136. Επίσης, βλ. Steve Reece "Homer's Iliad and Odyssey: From Oral Performance to Written Text".

με τον ίδιο τρόπο εντοπίστηκε από τον Worth ο αναχρονισμός στη νομοθετική πράξη και με την αναφορά στον Όμηρο καθίσταται ευχερέστερος στο σώμα ο εντοπισμός της νομοθετικής ανακολουθίας που οφείλει να θέσει στην πρόπουσα σειρά.

A.5.β. Σκύλλα και Χάρυβδη

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Ross Robertson, Αντιπρόεδρος και Μέλος του Κοινοβουλίου Νέας Ζηλανδίας.	Κοινοβούλιο Νέας Ζηλανδίας, Ουέλιγκτον, 27-08-2008

ΠΗΓΗ

https://www.parliament.nz/en/pb/hansard-debates/rhr/document/48HansS_20080827_00001121/hide-rodney-general-debate

(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

I find myself in a rather difficult situation. I am between Scylla and Charybdis. I have both members giving me assurances about their positions. If it is found that the case is other than the assurances that both members have given to the House, both will face serious consequences arising from those assurances. I again warn Mr. Hide that he has to confirm that he is not addressing the particulars of a case that is before the courts.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Βρίσκομαι σε μια μάλλον δύσκολη κατάσταση. Είμαι ανάμεσα στη Σκύλλα και τη Χάρυβδη. Και τα δύο μέλη του Κοινοβουλίου μου έδωσαν διαβεβαιώσεις σχετικά με τις θέσεις τους. Αν διαπιστωθεί ότι η υπόθεση είναι διαφορετική από τις διαβεβαιώσεις που έδωσαν και τα δύο μέλη στο Σώμα, τότε και οι δύο θα αντιμετωπίσουν σοβαρές συνέπειες από αυτές τις διαβεβαιώσεις. Προειδοποιώ εκ νέου τον κ. Hide ότι πρέπει να επιβεβαιώσει ότι δεν εξετάζει τα στοιχεία μιας υπόθεσης εκκρεμοδικίας.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η περιώνυμη φράση του ομιλητή «ανάμεσα στη Σκύλλα και τη Χάρυβδη» σημαίνει την επικίνδυνη ή και δύσκολη θέση στην οποία περιέρχεται όποιος καλείται εκ των περιστάσεων να επιλέξει ανάμεσα σε δύο κακά γνωρίζοντας ότι δεν έχει

https://www.academia.edu/30640501/Homers_Iliad_and_Odyssey_From_Oral_Performance_to_Written_Text (προσπελάστηκε: 21-02-2019).

εναλλακτική λύση. Η Σκύλλα και η Χάρυβδη⁵²⁴ αναφέρονται λεπτομερώς στην *Όδυσσεια*⁵²⁵, όταν το πλοίο του Οδυσσέα έπρεπε να διέλθει από ένα στενό πέραςμα, τις Πλαγκτές Πέτρες, στη Μεσσήνη της Ιταλίας, εκεί όπου στη μια πλευρά του υπήρχε η Σκύλλα, ένα τέρας με έξι κεφάλια που είχαν όψη σκύλου· από την άλλη πλευρά βρισκόταν η Χάρυβδη που δημιουργούσε δίνη στα νερά. Προσπαθώντας οι ναυτικοί να αποφύγουν τη Σκύλλα, έπεφταν και χάνονταν ρουφηγμένοι στη δίνη της Χάρυβδης, ενώ αν επιδίωκαν να ξεφύγουν από τη Χάρυβδη, αναγκαστικά τους κατασπάραζε η Σκύλλα. Κατά τον Όμηρο η μάγισσα Κίρκη συμβουλεύει τον Οδυσσέα να θυσιάσει έξι από τους συντρόφους του παρά να χαθούν όλοι στη δίνη της Χάρυβδης⁵²⁶. Η δύσκολη επιλογή του Οδυσσέα ως επικεφαλής των συντρόφων του⁵²⁷ πραγματοποιείται με κριτήριο τη λιγότερο κακή λύση⁵²⁸, δηλαδή αυτήν που επιφέρει τη μικρότερη βλάβη για το σύνολο των συντρόφων του. Στο υπό εξέταση απόσπασμα των πρακτικών του Κοινοβουλίου της Νέας Ζηλανδίας μιας συζήτησης γεμάτης ένταση, ο Αντιπρόεδρος Robertson από τη μια αντιμετωπίζει μια δικαστική διευθέτηση διαφοράς (εκκρεμοδικία) και από την άλλη μια δημόσια καταγγελία σε τηλεοπτικό σταθμό. Για να καταδειχθεί πόσο πραγματικά βρίσκεται μεταξύ Σκύλλας και Χάρυβδης ο ομιλητής εκτίθενται τα εξής: Σύμφωνα με το αγγλικό δίκαιο, που βρίσκει εδώ έδαφος εφαρμογής, σε περίπτωση που υφίσταται εκκρεμοδικία (ο όρος από τα λατινικά είναι: sub iudice) για οποιοδήποτε θέμα, τότε αυτό δεν επιτρέπεται να συζητείται στα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Στη Νέα Ζηλανδία και στο Ηνωμένο Βασίλειο η ρύθμιση αυτή για την εκκρεμοδικία, που είναι σχεδόν συνταγματικής περιωπής, εισάγει ρητά την απαγόρευση στα μέλη του Κοινοβουλίου και στους υπουργούς να σχολιάζουν τους δικαστές ή τις υποθέσεις που βρίσκονται σε εξέλιξη στο ακροατήριο. Έτσι προστατεύεται η δημόσια εμπιστοσύνη αναφορικά με την ανεξαρτησία και την ακεραιότητα της δικαστικής διαδικασίας⁵²⁹. Το απόσπασμα που ακολουθεί από τα πρακτικά του Κοινοβουλίου της Νέας Ζηλανδίας της 16-10- 2007 διά στόματος της Προέδρου του δείχνει ξεκάθαρα τη σπουδαιότητα της διάκρισης των

⁵²⁴ Βλ. Marianne Govers Hopman (2012), "Scylla: Myth, Metaphor, Paradox", Cambridge University Press.

⁵²⁵ Ομ. μ' [85-110].

⁵²⁶ Ομ. μ' [244-259].

⁵²⁷ Sygroulos, S., (2018): 74-78.

⁵²⁸ Πρβλ. Λυκούργ. *Κατά Λεωκράτους* [130]: «δυοῖν κινδύνων ὑποκειμένοι, ἀναγκαῖον ἔσται θατέρου μετασχεῖν», δηλ. «όταν βρίσκεσαι ενώπιον δύο κινδύνων, αναγκαστικά πρέπει να αντιμετωπίσεις τον ένα». Ομοίως, Αριστ. *Ἠθ. Νικ.* [1109a]: «κατὰ τὸν δεῦτερον, φασί, πλοῦν τὰ ἐλάχιστα ληπτέον τῶν κακῶν» και Αισχ. *Ἰκέτ.* [1069-1072]: «τὸ βέλτερον κακοῦ καὶ τὸ δίμοιρον αἰνῶ, καὶ δίκῃ δίκας ἔπεσθαι».

⁵²⁹ Βλ. Dawn Oliver, στο *New Zealand Journal of Public and International Law*, (2017) 15 NZJPIL, 27-28.

λειτουργιών με έρεισμα τη λειτουργία της προειρημένης ρύθμισης⁵³⁰ : «Υποσχέθηκα (στο Σώμα) την περασμένη εβδομάδα να αφιερώσω χρόνο για να εξετάσω τη λειτουργία της ρύθμισης περί εκκρεμοδικίας . Μου φαίνεται ότι είναι το δίχως άλλο σπουδαίο να δοθεί έμφαση στην άκρως συνταγματική φύση των κανόνων της. Ισχύει ως έκφανση της σχέσης ανάμεσα στη νομοθετική και δικαστική λειτουργία. Το Σώμα αυτό προσδιορίζει πώς θα έπρεπε να έχει ο νόμος, αλλά είναι αρμοδιότητα των δικαστηρίων να προσδιορίζουν χωριστά για κάθε υπόθεση που τίθεται στα χέρια της δικαιοσύνης το πώς πρέπει να εφαρμόζεται ο νόμος. Στις ποινικές υποθέσεις δεν είναι αρμόδιο το Σώμα αυτό να αποφασίζει αν κάποιος είναι ένοχος ή αθώος. Αυτό ανήκει στη σφαίρα αρμοδιοτήτων του δικαστηρίου. Η ισχύουσα διάταξη 112 προσδιορίζει με αρκετή ακρίβεια πότε αυτή η συνταγματική αρχή εφαρμόζεται. Γιατί όπου εφαρμόζεται αυτό το Σώμα δεν μπαίνει στη διαδικασία να απασχολείται είτε με συζήτηση είτε με επερώτηση σχετικά με την εξέταση θεμάτων που τελούν υπό δικαστική κρίση. Αυτό μάλιστα δεν προδικάζει και αδικεί μόνο όσους εμπλέκονται σε δικαστικούς αγώνες, αλλά είναι ευθέως αντίθετο προς τις συνταγματικές μας πρακτικές. Η Πρόεδρος επομένως θα είναι σε επαγρύπνηση για να επιβεβαιώνει ότι αυτές τηρούνται».

A.5.γ. Σφίγγα

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Phil Twyford, Μέλος Κοινοβουλίου Νέας Ζηλανδίας	Κοινοβούλιο Νέας Ζηλανδίας, Ουέλιγκτον, 09-05-2012

ΠΗΓΗ

https://www.parliament.nz/en/pb/hansard-debates/rhr/document/50HansD_20120509_00000016/employment-relations-secret-ballot-for-strikes-amendment

(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

It is generally a good idea and it is generally an accepted principle in this House not to make up unnecessary legislation for imaginary problems, but, sadly, that is exactly what is happening in this House tonight. The lion of Te Atatū—I think of him

⁵³⁰ Πρακτικά της 16-10-2007, (Week 58, Volume 642).

https://www.parliament.nz/resource/en-NZ/48HansD_20071016/5d8d5fe8a2a6df2eac421e687233437b847f02c6
(προσπελάστηκε: 27-02-2018).

more as the sphinx of Te Atatū; he has got the energy levels and the productive output of a sphinx—comes down to this House tonight with the Employment Relations (Secret Ballot for Strikes) Amendment Bill. What is this bill about? The New Zealand Herald reported that the bill’s proponent, the Hon Tau Henare, says that “the idea came from his time as a union organiser in the 1980s, when he stood before workers before a show-of-hands strike vote with a presence that ‘would have made them think twice about voting no’.” So, the sphinx of Te Atatū comes to this House with a bill that is setting out to solve a problem that is 30 years old, from when he was an organiser in the Clerical Workers Union, when he was a bully and a thug for the Clerical Workers Union, as reported by the New Zealand Herald.

The ASSISTANT SPEAKER (Lindsay Tisch): Order! I do not know whether referring to a member as a thug is acceptable.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Είναι γενικά μια καλή ιδέα και είναι γενικά μια αποδεκτή αρχή στη Βουλή αυτή να μην παράγει περιττή νομοθεσία για προβλήματα αναγόμενα στη σφαίρα της φαντασίας, αλλά δυστυχώς αυτό είναι ακριβώς ό,τι συμβαίνει απόψε σ’ αυτό το Σώμα. Το λιοντάρι της περιφέρειας του Te Atatū - το αντιλαμβάνομαι περισσότερο σαν τη Σφίγγα του Te Atatū -έχει τα ενεργειακά επίπεδα και την παραγωγική δύναμη μιας Σφίγγας - παρουσιάζεται στο Σώμα απόψε με το νομοσχέδιο για τις σχέσεις απασχόλησης (μυστική ψηφοφορία για τις απεργίες). Περί τίνος πρόκειται αυτό το νομοσχέδιο; Η εφημερίδα New Zealand Herald ανέφερε ότι ο εισηγητής του νομοσχεδίου, ο αξιότιμος βουλευτής Tau Henare, λέει ότι «η ιδέα ήρθε από τη θητεία του ως οργανωτή των συνδικάτων τη δεκαετία του 1980, όταν στάθηκε μπροστά στους εργαζόμενους πριν από μια διά ανατάσεως της χειρός ψηφοφορία για απεργία με παρουσία που «θα τους έκαναν να σκεφτούν δύο φορές για να ψηφίσουν όχι». Έτσι, η Σφίγγα του Te Atatū έρχεται τώρα σ’ αυτό το Σώμα υποβάλλοντας προς ψήφιση ένα νομοσχέδιο για να λύσει ένα πρόβλημα 30 ετών, από τότε που ήταν διοργανωτής εκδηλώσεων στην Εργατοϋπαλληλική Ένωση, όταν εκφόβιζε και παρίστανε τον κακοποιό για το συνδικαλιστικό όργανο, όπως ανέφερε η New Zealand Herald.

Η Αναπληρωτής Προέδρου (Lindsay Tisch): Σας ανακαλώ στην τάξη! Δεν ξέρω αν η αναφορά σε ένα μέλος του Κοινοβουλίου ως κακοποιού είναι αποδεκτή.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η Σφίγγα αποτελεί αναπαράσταση ενός υβριδικού όντος με σώμα λιονταριού, φτερά αετού και κεφάλι ανθρώπου. Πρόκειται για μια μοχθηρή και άγρια μορφή που διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην προϊστορική τέχνη, στους πρώτους «πίνακες ζωγραφικής»⁵³¹. Στην αρχαιότητα η Σφίγγα πιθανότατα προήλθε από την επαφή των Ελλήνων με τον πολιτισμό των Αιγυπτίων και τις μεταξύ τους εκτεταμένες εμπορικές σχέσεις και συναλλακτικές επαφές τουλάχιστον από το 1500 π.Χ. Η Σφίγγα υπήρξε ανέκαθεν χαρακτηριστικό γνώρισμα της Αιγύπτου⁵³². Ο Ηρόδοτος αναφέρεται στην αιγυπτιακή Σφίγγα που είχε κεφάλι ανδρικό⁵³³, ενώ η ελληνική γυναικείο. Το ενδιαφέρον του για τη Σφίγγα αποτυπώνεται στην κατηγοριοποίησή του σε *ίερακόσφιγγες* και *κριόσφιγγες*, αντίστοιχα με κεφάλι γερακιού και κριού⁵³⁴. Η ετυμολογία του ονόματος της Σφίγγας σχετίζεται πιθανότατα με το ρήμα *σφίγγω*, εμπνευσμένο από το σώμα του λιονταριού που στραγγαλίζει το θήραμά του δαγκώνοντάς το στον λαιμό και πιέζοντάς το μέχρι αυτό να πεθάνει από ασφυξία. Η πιο κοινή απεικόνιση της ελληνικής Σφίγγας είναι με φτερωτό σώμα λιονταριού, στήθος και γυναικείο κεφάλι. Ενδέχεται ακόμη να εμφανίζεται με πόδια και νύχια λιονταριού ακόμη και ουρά σε σχήμα φιδιού, ανάλογα με τις επιλογές του γλύπτη που την

⁵³¹ Βλ. πρόλογο του Alain Gibault στο: “The Sphinx and the Riddles of Passion, Love and Sexuality”. Contributions by Stefano Bolognini, Rainer Gross and Sylvia Zwettler-Otte (2013): 11.

⁵³² Buxton, R., (2013): 19. Η Σφίγγα χαρακτηρίζεται ως το «τέρας που ζει στο όρος», στο έργο «Φοίνισσαι» του Ευριπίδη: «μηδὲ τὸ παρθένιον πτερόν, οὔρειον τέρας, ἔλθειν / πένθεα γαίας / Σφίγγ' ἀμουσοτάταισι σὺν ᾠδαῖς». Βλ. σημ. 66 στο: “Myths and Tragedies in their Ancient Greek Contexts”. Επίσης, Shaw, C.A., (2014): 84. Ο Αριστοφάνης επίσης παραθέτει ένα στίχο από τη Σφίγγα το Αισχύλου στο έργο *Βάτραχοι*, όπου στο τρίτο μέρος παρουσιάζει τον Ευριπίδη και τον Αισχύλο να διαγωνίζονται χλευάζοντας ο ένας την ποίηση και τη δημιουργία του άλλου. Μόλις ο Αισχύλος τελειώνει να χλευάζει τον Ευριπίδη, εκείνος αρχίζει να περιπαίζει τον Αισχύλο, χωρίς όμως να σταματά μόνο στην τραγική παραγωγή του [1287]: «Σφίγγα, δυσμεριᾶν πρῦτανιν κύνα, πέμπει».

⁵³³ Κιμουρτζής, Π., (Ομιλία, Τρίτη, 20 Μαρτίου 2018): «Πανεπιστήμιο Αιγαίου: Αεί κράτιστον ἐστὶ τα ἀληθὴ λέγειν ἐν παντὶ καιρῷ» στην εκδήλωση για τον εορτασμό των 20 χρόνων από την ίδρυση της Σχολῆς Ανθρωπιστικῶν Επιστημῶν του Πανεπιστημίου Αιγαίου): «Με ποια λοιπόν κριτήρια επιλέχθηκε ως βασικό ἔμβλημα του Πανεπιστημίου η Σφίγγα, ὅπως απεικονίζεται σε αρχαῖο χιακό, ασπῆνιο δίδραχμο του 5^{ου} αἰῶνα (400-400) π.Χ.; Η Σφίγγα εμφανίζεται στην πρόσθια ὄψη του νομίσματος καθισμένη στο ἔδαφος μπροστὰ από ἕναν ἀμφορέα, μια απεικόνιση που χρησιμοποιούσαν πολύ συχνά οι Χιώτες. Στο συγκεκριμένο νόμισμα ἀποδίδεται με ιδιαίτερα καλλιτεχνικό τρόπο και πολλές λεπτομέρειες στο πρόσωπο, το φτερό και το σώμα» [ἀπό τον τόμο για τα 20 χρόνια του Πανεπιστημίου Αιγαίου]. Ο Κώστας Σοφοῦλης διατείνεται: ἀφοῦ ἰδρῦθηκε το πανεπιστήμιο καταλάβαμε ὅτι εἴχαμε ἀνάγκη ἀπό ἕνα ἔμβλημα. Συζητήθηκε τὸ ζήτημα με τον Γ. Κρεατσά και τὸ ἀνέλαβε με ἕναν ἄλλον καθηγητὴ. Ἀναζητούσαν κάτι ἀδιαμφισβήτητα αἰγαιακό και προτάθηκε τὸ συγκεκριμένο νόμισμα. Είναι ἡ μόνη απεικόνιση τῆς Σφίγγας με τὸ πρόσωπο του Ερμῆ. Με διαβεβαίωσαν ὅτι πρόκειται για σύμβολο ξεκάθαρα ἀποκλειστικά αἰγαιακό, τὸ εἶδα και συμφώνησα γι’ αὐτὸ και ἐπειδὴ ταίριαζε με τὴ μικτὴ φυσιογνωμία του Πανεπιστημίου: ὁ Κερδῶος Ερμῆς για τὴν Διοίκηση Επιχειρήσεων και ὁ ἀμφορέας για τὸ ἐμπόριο, ἡ Σφίγγα για τὴς Ἀνθρωπιστικῆς- Κοινωνικῆς Επιστήμης, τὸ ἀμπέλι που εἶναι ἐτσι κι ἀλλιῶς σύμβολο του Αἰγαίου». Τόμος 12, σελ. 11, Μονάδα Ἐρευνας για τὴν Ευρωπαϊκὴ και Διεθνή Πολιτικὴ, Τμήμα Μεσογειακῶν Σπουδῶν, Α’ Ἐξάμηνο 2019, «Ἡ Ἑλλάδα, ἡ Ευρώπη & ὁ Κόσμος, Μελέτες για τὴν Ευρωπαϊκὴ και Διεθνή Πολιτικὴ», ἐπιμέλεια: Σωτῆρης Ντάλης.

⁵³⁴ ὄ.π. Syropoulos, S., (2018): 78-83.

φιλοτέχνησε. Ο πιο συνηθισμένος λόγος αναφοράς στην Σφίγγα είναι αναμφίβολα ο μύθος του Οιδίποδα, που ο τραγικός ποιητής Σοφοκλής χρησιμοποίησε στην κλασική δραματουργία του (στις τραγωδίες *Οιδίπους Τύραννος* και *Οιδίπους επί Κολωνῶ*): Ο βασιλιάς της Θήβας Λάιος ανήσυχος ύστερα από χρησμό, σύμφωνα με τον οποίο ο νεότερος γιος του θα τον σκότωνε και νυμφευόταν τη μητέρα του, διέταξε έναν υπηρέτη να σκοτώσει το παιδί στα δάση του όρους Κιθαιρώνα. Ο υπηρέτης, επειδή λυπήθηκε να σκοτώσει το παιδί, επέλεξε να το κρεμάσει σε ένα δέντρο από τα πόδια και έτσι αυτό πήρε το όνομα «Οιδίποδας». Τον Οιδίποδα βρήκε αργότερα ένας βοσκός που τον μετέφερε στην αυλή του Πόλυβου, άτεκνου βασιλιά της Κορίνθου που μαζί με τη σύζυγό του Μερόπη ανέθρεψαν το παιδί σαν να ήταν δικό τους. Ο Οιδίποδας όταν μεγάλωσε ανακάλυψε ότι ήταν υιοθετημένος και αφού συμβουλευτήκε το Μαντείο των Δελφών έλαβε χρησμό, σύμφωνα με τον οποίο αν επέστρεφε στην πατρίδα του, θα σκότωνε τον πατέρα του και θα νυμφευόταν τη μητέρα του, γι' αυτό αποφάσισε βιαστικά να μην επιστρέψει στους θετούς γονείς του στην Κόρινθο. Φεύγοντας από το Μαντείο με το άρμα του συνάντησε έναν ηλικιωμένο άνδρα σε κάποιο στενό δρόμο που του ζήτησε να βγει για να περάσει, αλλά ο Οιδίποδας αρνήθηκε και καθώς ο γέρος που ήταν ο Λάιος, ο πραγματικός του πατέρας, προσπάθησε θυμωμένος να τον μαστιγώσει ο Οιδίποδας τον σκότωσε. Στη συνέχεια ο Οιδίποδας πήγε στη Θήβα όπου πληροφορήθηκε ότι ο βασιλιάς είχε φονευθεί από ξένους και ότι η Σφίγγα, ένα μοχθηρό τέρας, που εκφόβιζε και σκότωνε όσους προσπαθούσαν να μπουν στην πόλη, αν δεν κατάφερναν να απαντήσουν στο αίνιγμα που της είχαν διδάξει οι Μούσες. Όποιος απαντούσε σωστά στο περίφημο αίνιγμα της Σφίγγας⁵³⁵ που καθόταν στο όρος Φίκιο έξω από την πόλη, (όπως ο πολιτικός εναντίον του οποίου βάλλει ο ομιλητής), θα μπορούσε να νυμφευθεί τη χήρα βασίλισσα Ιοκάστη και τον θρόνο της Θήβας κατά τις διαταγές του Κρέοντα, που προσωρινά ασκούσε την εξουσία. Στο αίνιγμα της Σφίγγας «τι είναι αυτό που έχει μια φωνή και ωστόσο γίνεται τετράποδο και δίποδο και

⁵³⁵ Απολλόδ. *Βιβλιοθ.* [3.5.8]: «τὴν δὲ βασιλείαν Κρέων ὁ Μενουκίεος παραλαμβάνει. τούτου δὲ βασιλεύοντος οὐ μικρὰ συμφορὰ κατέσχε Θήβας. ἔπεμψε γὰρ Ἥρα Σφίγγα, ἡ μητρὸς μὲν Ἐχίδνης ἦν πατρὸς δὲ Τυφῶνος, εἶχε δὲ πρόσωπον μὲν γυναικὸς, στήθος δὲ καὶ βάσιν καὶ οὐρὰν λέοντος καὶ πτέρυγας ὄρνιθος. μαθοῦσα δὲ αἶνιγμα παρὰ μουσῶν ἐπὶ τὸ Φίκιον ὄρος ἐκαθέζετο, καὶ τοῦτο προὔτεινε Θηβαίοις. ἦν δὲ τὸ αἶνιγμα: τί ἐστὶν ὃ μίαν ἔχον φωνὴν τετράπουν καὶ δίπουν καὶ τρίπουν γίνεται: χρησιμοῦ δὲ Θηβαίοις ὑπάρχοντος τηνικαῦτα ἀπαλλαγῆσεσθαι τῆς Σφιγγὸς ἠνίκα ἂν τὸ αἶνιγμα λύσῃσι, συνιόντες εἰς ταῦτο πολλάκις ἐζήτουν τί τὸ λεγόμενόν ἐστιν, ἐπεὶ δὲ μὴ εὕρισκον, ἀρπάσασα ἕνα κατεβίβρωσκε. πολλῶν δὲ ἀπολομένων, καὶ τὸ τελευταῖον Αἴμονος τοῦ Κρέοντος, κηρύσσει Κρέων τῷ τὸ αἶνιγμα λύσοντι καὶ τὴν βασιλείαν καὶ τὴν Λαίου δόσιν γυναικῆ. Οἰδίπους δὲ ἀκούσας ἔλυσεν, εἰπὼν τὸ αἶνιγμα τὸ ὑπὸ τῆς Σφιγγὸς λεγόμενον ἄνθρωπον εἶναι: γίνεσθαι, γὰρ τετράπουν βρέφος ὄντα τοῖς τέτταρσιν ὀχούμενον κάλους, τελειούμενον δὲ δίπουν, γηρῶντα δὲ τρίτην προσλαμβάνειν βάσιν τὸ βάκτρον. ἡ μὲν οὖν Σφιγξ ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως ἑαυτὴν ἔρριπεν, Οἰδίπους δὲ καὶ τὴν βασιλείαν παρέλαβε καὶ τὴν μητέρα ἔγημεν ἄγνωσθαι, καὶ παῖδας ἐτέκνωσεν ἐξ αὐτῆς Πολυνεΐκη καὶ Ἐτεοκλέα, θυγατέρας δὲ Ἰσμήνην καὶ Ἀντιγόνην.

τρίποδο;», ο Οιδίποδας έδωσε την απάντηση: ο άνθρωπος. Ο Οιδίποδας όμως, που δεν βλέπει την αλήθεια, όπως ο τυφλός μάντης Τειρεσίας που μάταια τον προειδοποιεί, νομίζει ότι με την εξυπνάδα του κέρδισε ένα βασίλειο, μια βασίλισσα και μαζί της τέσσερα παιδιά. Όταν αργότερα αποκαλυφθεί η αλήθεια η Ιοκάστη -και σύζυγος και μητέρα του- αυτοκτονεί, ενώ ο Οιδίποδας τυφλώνει τον εαυτό του. Τα παιδιά του, ο Ετεοκλής και ο Πολυνείκης, αλληλοεξοντώνονται, όπως ερίζουν για τον θρόνο, ενώ η κόρη του Αντιγόνη θάβεται ζωντανή, τιμωρημένη από τον Κρέοντα για την απόπειρά της να θάψει εικονικά τον Πολυνείκη, επειδή επιτέθηκε στην πόλη των Θηβών με τους συμμάχους του. Η Σφίγγα, ωστόσο, γκρεμίστηκε από το σημείο που καθόταν και χάθηκε αμέσως μετά τη λύση του αινίγματος. Ο λόγος για τον οποίο η Σφίγγα στεκόταν στο σημείο εκείνο συνδέεται με τον θυμό της θεάς Ήρας, επειδή η πόλη της Θήβας ανέχθηκε το έγκλημα του βασιλιά της Λαίου, που σε νεαρή ηλικία, ως φιλοξενούμενος του βασιλιά Πέλοπα στην Πίσσα της Πελοποννήσου, ασέλγησε πάνω στον Χρύσιππο, νεαρό γιο του βασιλιά και ύστερα τον άρπαξε. Ο τελευταίος αυτοκτόνησε από τη ντροπή του και η θεά Ήρα, εξαιτίας του μιάσματος για να τιμωρήσει τον Λαίο έστειλε στη Θήβα τη Σφίγγα, που έφτασε πετώντας από την Αιθιοπία, κομίζοντας συμφορές στην πόλη.

Στην ομιλία αυτή ο Twyford αποδίδει τον χαρακτηρισμό «Σφίγγα» στον Ταυ Henare, πολιτικό αντίπαλό του και εισηγητή του επίμαχου νομοσχεδίου σχετικά με τις απεργίες. Κατά τον ομιλητή η δραστηριοποίηση του Henare επί σειρά ετών στα κοινά της Νέας Ζηλανδίας⁵³⁶ και ιδίως η συνήθης πρακτική του όχι μόνο να επηρεάζει, αλλά να παρεμβαίνει με τρόπο που να αλλοιώνει ουσιαστικά τη συλλογική βούληση στη λήψη αποφάσεων «δίκην Σφιγγός», επειδή συγκεντρώνει τα προσόντα και την «ενέργεια», δηλαδή τις άφθαστες υπερφυσικές δεξιότητες του μυθικού τέρατος και μπορεί να εκφοβίζει το κοινό και το εκλογικό σώμα, για να το επηρεάσει (να σκεφτεί δύο φορές προτού ψηφίσει) προς μια επιθυμητή για τον ίδιο επιλογή. Ο Henare υπήρξε Μέλος του Κοινοβουλίου επί σειρά ετών, συγκεκριμένα από το 1993 έως το 1999 και από το 2005 έως το 2014, ενώ στην παρουσία του στα κοινά εκπροσώπησε τρία διαφορετικά πολιτικά κόμματα. Σημειώνεται εδώ ότι η εν λόγω αναφορά στην (αρχαία ελληνική) Σφίγγα μέσα στο Κοινοβούλιο της Νέας Ζηλανδίας δεν είναι η μόνη⁵³⁷.

⁵³⁶ Βλ. Katene S. and R. "Point of Order Mr Speaker?: Modern Maori Political Leaders" στο κεφάλαιο με τίτλο "Right place, right time" (2017).

⁵³⁷ Βλ. Τόμους Πρακτικών Συζητήσεων Βουλής Αντιπροσώπων αντίστοιχα: 444, (5 Μαΐου-30 Ιουλίου 1982) στη συζήτηση Local Authorities Loans Amendment Bill, σελ. 1436: «Το πρόσωπο του Υπουργού έχει την όψη Σφίγγας, γι' αυτό αδυνατώ να γνωρίζω τον σκοπό της τροπολογίας». Επίσης, 207 (30 Ιουλίου

Δείχνει αντίθετα ότι χρησιμοποιείται επειδή είναι γνωστή στο Σώμα, όπως τυποποιείται με τα αινιγματικά στοιχεία του αρρήτου, της ασάφειας ή της πολυσημίας.

Α.5.δ. Τκαρος

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Stuart Nash, Μέλος του Κοινοβουλίου Νέας Ζηλανδίας	Κοινοβούλιο Νέας Ζηλανδίας, Ουέλιγκτον, 21-10-2014

ΠΗΓΗ

https://www.parliament.nz/en/pb/hansard-debates/rhr/document/51HansS_20141021_00000642/nash-stuart-address-in-reply
(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

I tell you what, the future is not fracking—the future is not fracking. Imagine an industry that destroys the global competitive advantage that New Zealand has, the clean, green image that we have. The irony we have is that the Minister of Tourism is the Prime Minister, and his new Minister is the “Minister of Fracking”. I would love to see some of the arguments that are going to go on in the Prime Minister’s office when Minister Simon Bridges comes along and says: “Fracking is the way forward.” It is not—it is not. It is not the way forward.

The Government says this in Hawke’s Bay: “Fracking oil, and gas is the future.” Well, that is a future that I can tell you the vast majority of Kiwis are going to reject. Like Icarus, who flew too close to the sun, I suspect Mr. Bridges is in for a big fall.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Λοιπόν εγώ σας λέω ότι το μέλλον δεν είναι οι γεωτρήσεις (η υδραυλική ρωγμάτωση)- το μέλλον δεν είναι οι γεωτρήσεις. Φανταστείτε μια βιομηχανία που καταστρέφει το παγκόσμιο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα που έχει η Νέα Ζηλανδία, δηλαδή την καθαρή πράσινη εικόνα που έχουμε. Η ειρωνεία είναι ότι ο Υπουργός

-2 Σεπτεμβρίου 1925) στη συζήτηση για έλλειψη εμπιστοσύνης στο πρόσωπο του Υπ. Οικονομικών, σελ. 67: « Η πολιτική σας Σφίγγα δεν θεωρείται πλέον υπερβολικά σοφή ή εμφανώς έξυπνη» και 174 (20 Σεπτεμβρίου – 12 Οκτωβρίου 1915) στη συζήτηση για τους σιδηροδρόμους της χώρας , σελ. 486: «Διατυπώθηκε το παράπονο ότι αξιότιμος κος Herries κάθισε όπως η Σφίγγα. Λοιπόν μερικές φορές είχε καθίσει όπως η Σφίγγα, γιατί όταν γελούσε, ο αξιότιμος συνάδελφος της Περιφέρειας Christchurch North θα έλεγε: να πάλι αυτό το ειρωνικό γέλιο. Από την άλλη όταν χαμογελούσε κάποιος άλλος βουλευτής έκανε λόγο για σαρδόνιο γέλιο».

Τουρισμού είναι ο Πρωθυπουργός και ο νέος του Υπουργός είναι ο «Υπουργός Γεωτρήσεων». Θα' θελα πολύ να δω κάποια από τα επιχειρήματα που θα διατυπωθούν στο γραφείο του Πρωθυπουργού, όταν παρουσιαστεί ο Υπουργός Simon Bridges για να δηλώσει: «Οι γεωτρήσεις είναι η πορεία προς τα εμπρός» . Δεν είναι – δεν είναι. Δεν είναι η πορεία προς τα εμπρός. Η Κυβέρνηση το λέει στο Hawke's Bay: «οι γεωτρήσεις για πετρέλαιο και φυσικό αέριο είναι το μέλλον». Ε, λοιπόν, είναι ένα μέλλον το οποίο πρόκειται να απορρίψει η συντριπτική πλειοψηφία των Νεοζηλανδών. Όπως ο Ίκαρος που πέταξε πολύ κοντά στον ήλιο, έτσι υποψιάζομαι ότι και ο κος Bridges πρόκειται να υποστεί μεγάλη πτώση.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο ομιλητής εδώ φρονεί ότι η εξόρυξη των διαθέσιμων πόρων της Νέας Ζηλανδία δεν μπορεί να προκρίνεται ως μελλοντική πηγή πλούτου, επειδή οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις θα είναι επιβλαβείς και καταστρεπτικές εξαιτίας των εξορύξεων και της μεταφοράς υδρογονανθράκων από τα απολήψιμα κοιτάσματα τις χώρας. Γιατί αυτό που χαρακτηρίζει τη φυσική κληρονομιά της Νέας Ζηλανδίας ως ξεχωριστή είναι οι αμόλυντες θάλασσες, η καταπράσινη ύπαιθρος και η σχεδόν επική ιστορία επιβίωσης μοναδικών φυτών και ζώων. Η Νέα Ζηλανδία έχει χάσει πολλά ιθαγενή είδη μετά την χιλιετή ανθρώπινη παρουσία στα νησιά της. Ωστόσο, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο πραγματοποιούνται προσπάθειες διατήρησης και ανάδειξης του φυσικού της περιβάλλοντος που μεταξύ άλλων περιλαμβάνουν τη δημιουργία θαλάσσιων πάρκων, περιοχών παγκόσμιας κληρονομιάς, εκατοντάδων προστατευόμενων περιοχών και οικολογικών περιοχών, ενός δικτύου θαλάσσιων αποθεμάτων και υγροτόπων και μέτρα προστασίας υγροτόπων. Συνολικά, περίπου το τριάντα τοις εκατό 30% της Νέας Ζηλανδίας είναι χαρακτηρισμένο ως προστατευόμενο σε εθνικό⁵³⁸, αλλά και σε διεθνές επίπεδο ως μέρος της Παγκόσμιας Κληρονομιάς⁵³⁹. Ο ομιλητής, που ως Μέλος του Κοινοβουλίου ανήκει στην αντιπολίτευση, χρησιμοποιεί τον μύθο του Ικάρου⁵⁴⁰ για να υπογραμμίσει ότι κατά τη γνώμη του αποτελεί εσφαλμένη επιλογή της Κυβέρνησης να επιλέξει ως μακροπρόθεσμο αναπτυξιακό μέτρο για την οικονομία της χώρας τις δραστηριότητες διαχείρισης και εκμετάλλευσης του πετρελαίου και του φυσικού αερίου. Όμως, όπως χρησιμοποιείται εδώ ο μύθος του Ικάρου, δεν φαίνεται να ανταποκρίνεται στο περιεχόμενο των συνηθισμένων αποδεκτών

⁵³⁸ <https://www.tourism.org.nz/natural-environment.html> (προσπελάστηκε: 22-02-2018).

⁵³⁹ <https://whc.unesco.org/en/statesparties/nz> (προσπελάστηκε: 22-02-2018).

⁵⁴⁰ Grimal, P., (1990) : 215.

συμβολισμών του⁵⁴¹, εκτός αν γίνει δεκτό ότι ο Stuart Nash απλώς εστιάζει στο γεγονός της πτώσης του Ικάρου προβλέποντας την πολιτική αποτυχία του αντιπάλου του. Θεωρεί γι' αυτό δεδομένο ότι η καταστροφή του μοναδικού και ιδιαίτερου φυσικού περιβάλλοντος της Νέας Ζηλανδίας μέσω της τεχνολογίας στον βωμό της ανάπτυξης, λόγω της εξόρυξης του πετρελαίου και του φυσικού αερίου δεν θα ευδοκιμήσει, απλώς επειδή το εκλογικό σώμα ως κυρίαρχη βούληση δεν θα το επιτρέψει.

A.5.ε. Μίδα

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Tony Abbott, Αρχηγός Αντιπολίτευσης, Αυστραλία	Επιτροπή Οικονομικής Ανάπτυξης, Καμπέρα, Αυστραλία, 19-06-2012

ΠΗΓΗ

<https://www.ceda.com.au/CEDA/media/General/Events/Images/16256-tony-abbott-speech-son.pdf>

(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Now it may be achieved but if it is achieved, it will be the fastest real revenue growth at least since the 1980s and they are expecting to achieve that in quite difficult international economic circumstances. So, this is a surplus that will only be achieved if everything goes right. And as we know from this Government, which has the Midas touch in reverse, most things don't go right for this Government. So, ladies and gentlemen, the challenge is to give Australia the better Government that we need in these difficult times and the Coalition has, as we have been saying, time and time again in recent months, a four-point plan to improve our economy.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Τώρα ίσως επιτευχθεί, αλλά αν επιτευχθεί, θα πρόκειται για την ταχύτερη πραγματική αύξηση των εσόδων τουλάχιστον από τη δεκαετία του '80 και αναμένουν να το επιτύχουν αυτό σε αρκετά δύσκολες διεθνείς οικονομικές συνθήκες. Επομένως είναι ένα πλεόνασμα που θα επιτευχθεί, μόνο αν όλα πάνε καλά. Και όπως γνωρίζουμε από αυτή την κυβέρνηση, η οποία έχει το άγγιγμα του Μίδα από την ανάπτυξη, τα

⁵⁴¹ ό.π.: Α.3.ε.

περισσότερα πράγματα δεν πάνε σωστά για αυτή την κυβέρνηση. Έτσι, κυρίες και κύριοι, η πρόκληση είναι να δώσουμε στην Αυστραλία την καλύτερη κυβέρνηση που χρειαζόμαστε σε αυτές τις δύσκολες στιγμές και η Συμπαρατάξη έχει, όπως λέμε επανειλημμένα τους τελευταίους μήνες, ένα σχέδιο τεσσάρων σημείων για τη βελτίωση της οικονομίας μας.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο Tony Abbott ως επικεφαλής της Αντιπολίτευσης βάλλει εναντίον της Πρωθυπουργού Julia Gillard για την οικονομική της πολιτική χρησιμοποιώντας από την ελληνική μυθολογία το άγγιγμα του Μίδα⁵⁴². Ο Μίδας, γιος του Γόρδιου, υπήρξε πλούσιος⁵⁴³ βασιλιάς της Φρυγίας, μαθητής του Ορφέα και θιασώτης της λατρείας του Διόνυσου. Ο πλούτος του αναφέρεται σε μύθο που ιστορεί ότι ενώ ακόμη ήταν παιδί, μυρμήγκια έφεραν κόκκους σιταριού στο στόμα του για να δείξουν ότι μια μέρα θα είναι ο πλουσιότερος από όλους τους θνητούς. Στο ελληνικό σατυρικό δράμα παριστάνεται με τα αυτιά ενός σατύρου, τα οποία αργότερα εξελίχθηκαν σε αυτιά γαϊδουριού. Λέγεται ότι έκτισε την πόλη Άγκυρα και ως βασιλιάς της Φρυγίας ονομάστηκε Βερεκύνθιος. Αναφορικά με την μεταγενέστερη ζωή του, υπάρχουν αρκετοί θρύλοι, ο πρώτος από τους οποίους σχετίζεται με την υποδοχή του Σιληνού. Ο τελευταίος κατά τη διάρκεια της αποστολής του Διόνυσου από τη Θράκη προς τη Φρυγία, έχασε τον δρόμο σε κατάσταση μέθης και συνελήφθη από τους κατοίκους της χώρας στους κήπους του Μίδα κοντά στο όρος Βέρμιο ή Βρόμιο, που αφού τον έδεσαν με στεφάνια ανθέων, τον οδήγησαν ενώπιον του βασιλιά. Ο Μίδας υποδέχτηκε ευγενικά τον Σιληνό και αφού τον φιλοξένησε επί δέκα ημέρες, τον οδήγησε πίσω στον Διόνυσο, ο οποίος για να δείξει την ευγνωμοσύνη του προέτρεψε τον Μίδα να του ζητήσει μια χάρη. Ο Μίδας μέσα στην παράνοιά του ζήτησε από τον θεό ό,τι αγγίζει να μετατρέπεται σε χρυσάφι. Το αίτημά του ικανοποιήθηκε, αλλά επειδή ακόμη και το φαγητό που άγγιζε γινόταν χρυσός, ζήτησε από τον Διόνυσο να πάρει πίσω τη χάρη που

⁵⁴² Μήττα, Δ. «Μορφές και Θέματα της Αρχαίας Ελληνικής Μυθολογίας» σε:

http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/mythology/lexicon/metamorfoseis/page_179.html
(προσπελάστηκε: 08-01-2019).

⁵⁴³ Φλάβιος Φιλόστρατος, *Τὰ ἐς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον* [Βιβλ. ζ΄]: «ἀλλ' ἔστιν' εἶπεν ἐπὶ τοὺς ὕβριστὰς τοῦτους φάρμακον, ᾧ λέγεται Μίδας ποτὲ χρῆσασθαι· μετείχε μὲν γὰρ τοῦ τῶν σατύρων γένους ὁ Μίδας οὗτος, ὡς ἐδήλου τὰ ὄψα, σάτυρος δὲ ἐπ' αὐτὸν εἶς κατὰ τὸ ζυγγενὲς ἐκώμαζε τὰ τοῦ Μίδου διαβάλλων ὄψα, καὶ οὐ μόνον ἄδων, ἀλλὰ καὶ αὐλῶν τούτω, ὁ δ' οἶμαι, τῆς μητρὸς ἀκηκόως, ὅτι σάτυρος οἶνω θηρευθεὶς, ἐπειδὴν ἐς ὕπνον καταπέση, σωφρονεῖ καὶ διαλλάττεται, κρήνην τὴν οὖσαν αὐτῷ περὶ τὰ βασιλεια κεράσας οἶνω ἐπαφῆκεν αὐτῇ τὸν σάτυρον, ὁ δὲ ἐπιέ τε καὶ ἦλω. καὶ ὅτι μὴ ψεύδεται ὁ λόγος, ἴωμεν παρὰ τὸν κωμάρχην, καὶ ἦν ἔχουσιν οἱ κωμῆται οἶνον, κεράσωμεν αὐτὸν τῷ σατύρῳ, καὶ ταῦτα τῷ Μίδου πείσεται».

του έκανε. Ο Διόνυσος έτσι τον προέτρεψε να κολυμπήσει στην πηγή του ποταμού Πακτωλού κοντά στο όρος Τμώλο. Αυτό το λουτρό έσωσε τον Μίδα, ενώ η άμμος του ποταμού από τότε περιείχε άφθονο χρυσό.

Ο ομιλητής δίνει στο φορτίο του νοήματος που περιέχει το μυθολογικό άγγιγμα του Μίδα άλλη εννοιολογική απόχρωση. Αρθρώνει προφανώς επικριτικό επιχείρημα και αντιπολιτευτικό λόγο, γιατί η κυβέρνηση κατά τη γνώμη του διαθέτει το μυθολογικό αυτό χάρισμα, αλλά αντιστρόφως: αντί να μετατρέπεται σε χρυσό ό,τι αγγίζει ή διαχειρίζεται σε επίπεδο οικονομικής πολιτικής συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. Είναι άξιο μνείας ότι η χρήση της «αντίστροφης σύλληψης» του αγγίγματος του Μίδα απαντάται και σε άλλες κοινοβουλευτικές συζητήσεις ή πολιτικούς λόγους στον αγγλοσαξονικό κόσμο⁵⁴⁴.

A.6. ΩΚΕΑΝΙΑ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ **(ΔΕΝ ΒΡΕΘΗΚΕ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ)**

B. ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΕ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ

B.1. ΕΥΡΩΠΗ- ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

B.1.α. Ιπποκράτης ο Κώος

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Lord Butterfield, Μέλος της Βουλής των Λόρδων, Ην. Βασίλειο	Βουλή των Λόρδων, Λονδίνο, Ην. Βασίλειο, 10-01-1996

⁵⁴⁴ Βουλή των Κοινοτήτων, ομιλητής Charles Kennedy: «Ψηφίσαμε από την πλευρά των ηττημένων. Ήταν το αντίστροφο άγγιγμα του Μίδα που πάντοτε έχουμε σε μεγάλες κοινοβουλευτικές ευκαιρίες». <https://publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmhansrd/cm121106/debindx/121106-x.htm> (προσπελάστηκε: 06-12-2015). Επίσης, Βουλή των Κοινοτήτων, ομιλητής Mark Field: «Μάλλον όπως ο βασιλιάς Μίδας από την ανάποδη, καθετί που έχει αγγίξει ο Δήμαρχος Livingstone τείνει να μετατραπεί σε σκόνη». <https://publications.parliament.uk/pa/cm200203/cmhansrd/vo030114/debtext/30114-29.htm> (προσπελάστηκε: 06-02-2015). <https://publications.parliament.uk/pa/cm200203/cmhansrd/vo030114/debindx/30114-x.htm> (προσπελάστηκε: 06-12-2015). Ακόμη, Κοινοβούλιο Queensland Αυστραλίας, ομιλητής M. J. Foley: «Το νομοσχέδιο είναι μια άλλη ταπεινωτική αποτυχία του Πρωθυπουργού Borbidge. Κατατάσσεται στην ίδια θέση με τη συρρίκνωση των σχολικών καθαρισμών και το φιάσκο της Century Zinc ως παράδειγμα του αντίστροφου αγγίγματος του Μίδα όπου οι χρυσές ευκαιρίες μετατρέπονται αμέσως σε σκουριά από το χέρι του Πρωθυπουργού». <https://www.parliament.qld.gov.au/documents/Hansard/1996/960904ha.pdf> (προσπελάστηκε: 06-12-2015).

ΠΗΓΗ:

<https://publications.parliament.uk/pa/ld199596/ldhansrd/vo960110/text/60110-05.htm>
(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

I have been interested in unconventional medicine for all my professional life. The purpose of my communication this afternoon is to convey to the House that since around 650 BC conventional doctors have been concerned about the wisdom they have in attributing what they attribute to conventional treatments and have been looking at the whole question of evaluating conventional and non-conventional treatment. There is a famous aphorism attributed to Hippocrates. We do not know whether it is one man, Hippocrates, or whether there was a practice of them in Kos. The aphorism is that life is short; the art, the science or the technic is long--it takes a long time to learn it; the opportunity for doing good is fleeting; experiment, whenever one wants to undertake it, is hazardous; and -here is my important point- judgment in medicine is immensely difficult.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Κατά τη διάρκεια όλου του επαγγελματικού μου βίου με ενδιέφερε ανέκαθεν η μη συμβατική ιατρική. Ο σκοπός της αποψινής επικοινωνίας μου είναι να περιέλθει στη γνώση της Βουλής το γεγονός ότι γύρω στα 650 π.Χ. οι συμβατικοί γιατροί προβληματίζονταν σχετικά με τη γνώση που είχαν ώστε να αποδίδουν ό,τι απέδιδαν στις συμβατικές θεραπείες και καταπιάνονταν με το όλο ζήτημα αξιολόγησης συμβατικών και μη συμβατικών θεραπειών. Υπάρχει ένα γνωμικό που αποδίδεται στον Ιπποκράτη. Δεν γνωρίζουμε αν πρόκειται για ένα άτομο, τον Ιπποκράτη ή αν ήταν κάτι που συνήθιζαν στην Κω. Το γνωμικό είναι ότι η ζωή είναι μικρή. Η τέχνη, η επιστήμη ή η τεχνική είναι μεγάλη- χρειάζεται πολύ χρόνο να τη μάθουμε. Η ευκαιρία να κάνουμε το καλό φεύγει γρήγορα. Το πείραμα, αν ποτέ κανείς θέλει να το αναλάβει, είναι ριψοκίνδυνο. Και να το σπουδαίο σημείο που θέλω να τονίσω: η κρίση στην ιατρική είναι εξαιρετικά δύσκολη.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ίσως ο πιο γνωστός *Άφορισμός* του Ιπποκράτη που έγινε προμετωπίδα σε ιατρικές σχολές και έχει επιλεγεί να σχολιαστεί από μεγάλους σοφούς της αρχαιότητας

είναι αυτός που αξιοποιεί εδώ ο ομιλητής⁵⁴⁵: «Ο βίος βραχύς, ἡ δὲ τέχνη μακρὴ, ὁ δὲ καιρὸς ὄξυς, ἡ δὲ πείρα σφαλερὴ, ἡ δὲ κρίσις χαλεπὴ. Δεῖ δὲ οὐ μόνον ἑαυτὸν παρέχειν τὰ δέοντα ποιῶντα, ἀλλὰ καὶ τὸν νοσέοντα, καὶ τοὺς παρεόντας, καὶ τὰ ἔξωθεν»⁵⁴⁶, δηλαδή «ἡ ζωὴ διαρκεῖ λίγο, ἡ ἰατρικὴ τέχνη ὅμως δεν ἔχει τέλος. Ἡ κατάλληλη στιγμή φεύγει γρήγορα, ἡ πείρα εἶναι ἀπατηλὴ, ἡ κρίση εἶναι δύσκολη. Δεν φτάνει μόνο ἐσύ ο ἴδιος (ο γιατρός) να κάνεις ὅ,τι πρέπει, ἀλλὰ να συνεργάζονται μαζί και ο ασθενής και οι συνοδοί του και οι ἐξωτερικοί παράγοντες». Πράγματι στην κλινικὴ ἰατρικὴ ἡ ἀκολουθία «σύμπτωμα, διάγνωση, θεραπεία» δείχνει να παραπέμπει μεταφορικὰ σε νόμο χωρίς τροποποιήσεις: ἡ Ἰατρικὴ ἔχει ὡς διαχρονικὸ ἀντίκρισμα τὸν Ἱπποκράτη με τὴν ὁρολογία που καθιέρωσε και που ἰσχύει αὐτοῦσια ἀκόμη και στὸν 21^ο αἰῶνα⁵⁴⁷. Ὁ Ἱπποκράτης ὁ Κῶος θεωρεῖται ὡς ὁ πατέρας τῆς Ἰατρικῆς ἐπιστήμης και μάλιστα ὁ παραδειγματικὸς ἐπιστημονικὸς ἐκπρόσωπός τῆς⁵⁴⁸. Γιατί ἡ σκέψη του βασισμένη στην ἐπιστημονικὴ θεμελίωση ἐπιδιώκει τὴν ἀποδέσμευση τῆς ἰατρικῆς ἀπὸ τα δεσμά τῆς μαντείας και τοῦ μαγικοῦ και τὴν ἀσκησή τῆς για τὸν ἄνθρωπο⁵⁴⁹ μέσα ἀπὸ τὴν ἐκλογικευμένη θεώρηση και τὴν ἐπιστημονικὴ παρατήρηση και ἐμπειρία⁵⁵⁰. Παρὰ τὴν

⁵⁴⁵ Μανδηλαράς, Β., (1992): 217, 218.

⁵⁴⁶ Ἱπποκρ. Ἀφορ.: [1.1].

⁵⁴⁷ Γιαλιτζάκης, Χ., Μπαρτσακούλια, Μ., Πατρινός, Γ.Π., «Ἱπποκράτης, ὁ πατέρας τῆς κλινικῆς ἰατρικῆς και Ἀσκληπιάδης, ὁ πατέρας τῆς μοριακῆς ἰατρικῆς». Αναφέρουν ὅτι « Σὺμφωνα με τὸν Ἱπποκράτη, ὁ ἰατρός ἔπρεπε να ἐξετάζει τὸν ἀσθενή, να παρατηρεῖ προσεκτικὰ τα συμπτώματα, να καταλήγει σε διάγνωση και στη συνέχεια να προχωρᾷ σε θεραπεία. Κατὰ συνέπεια, ὁ Ἱπποκράτης καθιέρωσε τις βάσεις τῆς κλινικῆς ἰατρικῆς, ὅπως ἐφαρμόζονται ἀκόμη και σήμερα. Θεωρεῖται ὅτι εἰσήγαγε πολυάριθμους ἰατρικούς ὅρους, που χρησιμοποιοῦνται σε εὐρεία κλίμακα διεθνῶς, ὅπως *σύμπτωμα, διάγνωση, θεραπεία, τραῦμα* και *σήψις*. Ἐπί πλέον, περιέγραψε ἕνα μεγάλο ἀριθμὸ ἀσθενειῶν ἀπαλλαγμένους ἀπὸ δεισιδαιμονίες. Οι ὀνομασίες τους χρησιμοποιοῦνται ἀκόμη στη σύγχρονη Ἰατρικὴ, ὅπως *διαβήτης, γαστρίτις, ἐντερίτις, ἀρθρίτις, καρκίνος, ἐκλαμψία, κῶμα, παράλυσις, μανία, πανικός, ὑστερία, ἐπιληψία* και πολλές ἄλλες. Ἡ ἐπιληψία θεωρεῖτο «ιερὴ» νόσος πρὶν ἀπὸ τὸν Ἱπποκράτη και ἕνα ἀπόσπασμα που ἀποδίδεται σε ἐκεῖνον υπογραμμίζει τὸν ὀρθολογικὸ τρόπο σκέψης του: «Ἡ ἐπιληψία δεν εἶναι περισσότερο ἱερὴ ἀσθένεια ἀπ' ὅ,τι οι ὑπόλοιπες ἀσθένειες. Οι ἄνθρωποι τὴν ὀνομάζουν ἱερὴ ἐπειδὴ ἀπλά δεν τὴν καταλαβαίνουν. Ἀν ὅμως ὅ,τι δεν καταλαβαίνουμε τὸ ὀνομάζουμε ἱερὸ, τότε τα ἱερὰ πράγματα θα εἶναι ἀτελείωτα», στο: Ἀρχεῖα Ἑλληνικῆς Ἰατρικῆς (2013), 30 (1): 88-96, ISSN 11-05-3992 <http://www.mednet.gr/archives/2013-1/pdf/88.pdf> (προσπελάστηκε: 08-11-2018).

⁵⁴⁸ Eskin, C.R., (2002): 97-113.

⁵⁴⁹ Κύρκος, Β.Α., (1992) : 31. «Ὅταν ὁ Ἱπποκράτης θα ἐρευνήσει και θα θεμελιώσει λογικὰ τὴ σχηματισμένη ἤδη ἀντίληψη τῶν Ἑλλήνων για τὴν ὑπεροχὴ τους ἀπέναντι στους βαρβάρους θα ἐπιβάλει συγχρόνως και τὸν σεβασμὸ του ἀνθρώπου γενικά, χωρίς κοινωνικὲς διακρίσεις ἀπὸ τὸν ἐπιστήμονα γιατρό».

⁵⁵⁰ Μυρωνίδου - Τζουβελέκη, Μ., Καλούσης, Κ., Χριστοπούλου-Αλετρά, Ε., : «Ἡ ἀναληθικὴ ἀγωγή ἀπὸ τὴν Ὀμηρικὴ στην Ἱπποκρατικὴ Ἰατρικὴ». Μεταξὺ ἄλλων διατυπώνουν τὴ σκέψη ὅτι: «Ὁ Ἱπποκράτης, θεμελιωτὴς τῆς ὀρθολογικῆς ἰατρικῆς, προσπαθεῖ να ἀπαλλάξει τὴν ἰατρικὴ σκέψη ἀπὸ τις προλήψεις, τις δεισιδαιμονίες και τις μαγικὲς θεραπείες. Χρησιμοποιώντας τὴν παρατήρηση, τὴν ἐμπειρία και τὴ λογικὴ, προσπαθεῖ να ἐκμεταλλεῖ τις γνώσεις που παρέδωσαν οι προσωκρατικοὶ φιλόσοφοι. Ἡ νόσος και ἡ θεραπεία τῆς ἀποδεσμεῦονται ἀπὸ τὸ «θεϊκὸ» στοιχείο, καθὼς μπορεῖ να ἀποδοθοῦν σε παράγοντες που σχετίζονται με τὸ περιβάλλον, τὴν ηλικία, τις καιρικὲς συνθήκες, τις συνθήκες διαβίωσης, τὸν τρόπο ζωῆς κ.λπ. Οι ἀσθένειες ἐξετάζονται πλέον ἀπὸ παθοφυσιολογικὴ ἀποψη, μελετῶνται τα χαρακτηριστικὰ και οι παράγοντες που τις ἐπηρεάζουν και, στο πλαίσιο αὐτό, δίνονται ὁδηγίες για τὴν ἀντιμετώπισή τους», στο:

πρόοδο της επιστήμης και της τεχνολογίας που δρουν ενισχυτικά στον ρόλο και την αποτελεσματικότητα του γιατρού ως επιστήμονα δεν είναι δυνατό να εξαλειφθεί ο κίνδυνος του ιατρικού σφάλματος σε κάθε επίπεδο και φάση της ιατρικής θεωρίας ή πράξης, συμβατικής ή εναλλακτικής. Εν προκειμένω στη Βουλή των Λόρδων ο ομιλητής αναφέρεται στη σκέψη του Ιπποκράτη, η αναφορά του οποίου, απροβλημάτιστα και σχεδόν αυτόματα, φαίνεται να είναι απαραίτητο εγκυροποιητικό στοιχείο που διατρέχει το σκεπτικό του ομιλητή, απλώς επειδή η συζήτηση αυτή αφορά στην ιατρική είτε ως τέχνη⁵⁵¹ είτε ως επιστήμη⁵⁵².

Β.1.β. Διογένης, Πλάτωνας, Αριστοτέλης

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Marc Le Fur, Μέλος της Γαλλικής Εθνοσυνέλευσης, Επιτροπή Οικονομικών	Γαλλική Εθνοσυνέλευση, Παρίσι, Γαλλία, 03-08-2017

ΠΗΓΗ

<http://www.assemblee-nationale.fr/15/cr/2016-2017-extra/20171032.asp>

(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Mon propos sur les cravates ne vous était pas adressé, monsieur Coquerel!
Chacun est libre de sa présentation. Vous vous inspirez de Diogène, qui était également assez décontracté. Nous nous inspirons plutôt de Platon et Aristote; c'est ce qui nous différencie! Mais nous avons tous des racines grecques, car nous sommes des Européens. (Sourires.)

Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής (2009), 26 (1) : 124-129 , ISSN 11-05-3992, Athens Medical Society , <http://www.mednet.gr/archives/2009-1/pdf/124.pdf> (προσπελάστηκε: 08-11-2018).

⁵⁵¹ Mann, J. E., (2012) : 5-6. "Hippocrates, On the Art of Medicine (Studies in Ancient Medicine 39). Leiden: Brill, October 2015, The Journal of Hellenic Studies 135:1-2 DOI: 10.1017/S0075426915001020

⁵⁵² Ανευλαβής, Ε., : «Η επιστήμη της κλινικής διαγνωστικής- Λόγος περί μεθόδου». Φρονεί μεταξύ άλλων: «Η έννοια και η εφεύρεση της επιστήμης είναι γέννημα και θρέμμα της αρχαίας ελληνικής διανόησης. Ο Ιπποκράτης πρώτος παίρνει τη νόσο από τη θολούρα της μαγείας και του υπερφυσικού και την αποδίδει σε φυσικά αίτια και, δηλώνοντας «Περὶ μὲν τῆς ἱερῆς νόσου καλεομένης ὧδ' ἔχει· οὐδὲν τί μοι δοκεῖ τῶν ἄλλων θειότερη εἶναι νόσων οὐδὲ ἱερωτέρη, ἀλλὰ φύσιν μὲν ἔχει καὶ πρόφασιν» θεμελιώνει την ιατρική επιστήμη», στο: Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής (2000), 17(3):300-325 <https://www.mednet.gr/archives/2000-3/pdf/300.pdf> (προσπελάστηκε: 08-11-2018).

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Οι παρατηρήσεις μου για τις γραβάτες δεν απευθύνονταν σε σας, κύριε Coquerel! Καθένας είναι ελεύθερος να επιλέγει την εμφάνισή του. Εσείς εμπνέεστε από τον Διογένη, ο οποίος ήταν επίσης αρκετά χαλαρός. Εμείς εμπνεόμαστε μάλλον από τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη· αυτό είναι που μας διαφοροποιεί! Αλλά όλοι έχουμε ελληνικές ρίζες, επειδή είμαστε Ευρωπαίοι. (χαμόγελα).

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η αναφορά στον Διογένη εδώ ως «χαλαρό» (απόδοση του γαλλικού *décontracté*)⁵⁵³ χρησιμοποιείται ως απάντηση στα σχόλια που έκανε ο συνάδελφός του ομιλήτη Éric Coquerel εναντίον των ενδυματολογικών επιλογών του μέσα στην Εθνοσυνέλευση. Γνωστός στον δυτικό κόσμο και ευρύτερα στους κύκλους της φιλοσοφίας ο Διογένης από τη Σινώπη ήταν ιδιόρρυθμος φιλόσοφος γεννημένος το 412 π.Χ., που ίδρυσε την «Κυνική Σχολή»⁵⁵⁴ και είχε επηρεαστεί από τον Αντισθένη⁵⁵⁵. Υπήρξε δάσκαλος του Μεγάλου Αλεξάνδρου και η φιλοσοφία του στηριζόταν στη μόνιμη αμφισβήτηση των αποδεκτών κανόνων της δημόσιας ζωής. Ο τρόπος της ζωής του χαρακτηριζόταν από αναίδεια, παρρησία και αντισυμβατικότητα -στη σκέψη και στην πράξη- απέναντι σε ό,τι θεωρούσε γενικά ότι ανήκε στον κύκλο των περιττών υλικών αναγκών του βίου. Η κυνική *ἄσκησις*⁵⁵⁶ αποτελεί δοκιμασία για τον αγωνιστή που οφείλει να διατηρεί την σωματική και ψυχική δύναμή του για να μπορεί συνεχώς να αντέχει. Ο Διογένης θεωρούσε την αυτογνωσία διαμέσου της αυτοκριτικής ως το ύψιστο καθήκον του ανθρώπου που σκέπτεται σωστά, χωρίς έτσι να απέχει από το σωκρατικό ιδεώδες. Έτσι ο ίδιος ζούσε ιδιόρρυθμα⁵⁵⁷, ως *κύων*⁵⁵⁸, αρνούμενος διαρρήδην να υποταχθεί σε κάθε πίεση που υπαγόρευε η κοινωνική εθιμοτυπία, οι θεσμοί, η οικογένεια, το επιτήδευμα ή η πολιτική, ζώντας κατά φύσιν σε κατάσταση

⁵⁵³ Λήμμα που αποδίδεται ως: ήρεμος, χαλαρός. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/french-english/decontracte> (προσπελάστηκε: 16-03-2017).

⁵⁵⁴ Branham και Goulet- Cazé M. O. (1996), 4 επ. σχετικά με τον όρο «κυνισμός». Ο Διογένης Λαέρτιος τον ορίζει εδώ [6.105]: «Κυνισμός αίρεσις φιλοσόφων. ὁ δὲ ὀρισμὸς αὐτοῦ σύντομος ἐπ’ ἀρετὴν ὁδὸς. τέλος δὲ τοῦ κυνισμοῦ ταὐτὸ κατ’ ἀρετὴν ζῆν, ὡς Διογένης καὶ Ζήνων ὁ Κιτιεὺς. ἤρρεσκε δ’ αὐτοῖς λιτῶς βιοῦν, αὐτάρκεσι χρωμένους σιτίοις, πλούτου δὲ καὶ δόξης καὶ εὐγενείας καταφρονεῖν».

⁵⁵⁵ Novokhatko, A., (2015) :23 στο: “Brill’s Companion to Ancient Greek Scholarship, vol.1, History Disciplinary Profiles”.

⁵⁵⁶ ὁ.π. Branham και Goulet- Cazé M. O. , 26 επ.

⁵⁵⁷ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων* [6.38. 5-6]: «ἄπολις, ἄοικος, πατρίδος ἐστερημένος, πτωχός, πλανήτης, βίον ἔχων τούφ ἡμέραν».

⁵⁵⁸ Για τους κυνικούς βλ. «9.5 Και γιατί “σκύλοι”;», Κάλφας, Β. και Ζωγραφίδης, Γ. http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/history/filosofia/page_067.html (προσπελάστηκε: 22-02-2017).

φτώχειας⁵⁵⁹ και ικανοποιώντας μόνο τις φυσικές του ανάγκες. Γι' αυτό η φιλοσοφία του στηριζόταν στο να ζει κανείς μια αληθινά φυσική και ασκητική ζωή, στην απόσταση και την αποδέσμευση του ανθρώπου από τους κανόνες κοινώς αποδεκτής «ευγενούς» συμπεριφοράς και τους καθιερωμένους τύπους της κοινωνικής ευπρέπειας, η τήρηση των οποίων έχει ως αποτέλεσμα μόνο τη συλλογική επιδοκιμασία. Με σκωπτικό τόνο στον λόγο του, ειρωνεία και σαρκασμό απέρριπτε ως αποδοκιμαστέα κάθε συνθήκη ομοιόμορφης κοινωνικής συμπεριφοράς σχετικά με την πολυτέλεια και τους κοινωνικά επιβαλλόμενους «ορθούς» ενδυματολογικούς κώδικες⁵⁶⁰.

Ο ομιλητής εδώ καταφέρνει να καταδείξει και να υπενθυμίσει μια ισχυρή αντίθεση μεταξύ αφ' ενός του αντικομορμιστή Διογένη και αφ' ετέρου των περισσότερο κοινωνικά τυπικών και συμβατικών Πλάτωνα και Αριστοτέλη⁵⁶¹: ανεξάρτητα από την ιδεολογική και πολιτική πλευρά που ελεύθερα επιλέγει κανείς, υπάρχει μεταξύ τους ο κοινός παρονομαστής της ευρωπαϊκής ταυτότητας, εξαιτίας της ελευθερίας ως της κοινής πνευματικής, ελληνικής, καταγωγής τους. Η κατακλείδα της παρατήρησής του – με χαμόγελα, σύμφωνα με τα πρακτικά της Εθνοσυνέλευσης- είναι επιβεβαιωτική της εσώτερης αντίληψης που έχουν οι -ούτως ή άλλως πολιτικά

⁵⁵⁹ ό.π. [6.23]. Ο Διογένης είχε αποφασίσει να κατοικεί μέσα σ' ένα πιθάρι χειμώνα καλοκαίρι κοντά στην αθηναϊκή αγορά: «πίθον ἔσχεν οἰκίαν, ὡς καὶ αὐτὸς ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς διασαφεῖ. καὶ θέρους μὲν ἐπὶ ψάμμου ζεστῆς ἐκυλινδεῖτο, χειμῶνος δ' ἀνδριάντας κεχιονισμένους περιελάμβανε, πανταχόθεν ἑαυτὸν συνασκῶν». [6.41] Λέγεται ότι άναβε ένα λυχνάρι στο φως της ημέρας αναζητώντας τον άνθρωπο: «λύχρον μεθ' ἡμέραν ἄσπας περιήει λέγων “ἄνθρωπον ζητῶ”». Όταν κάποτε ο Αλέξανδρος τον επισκέφθηκε στην Κόρινθο, στάθηκε μπροστά του ὄρθιος λέγοντας «εἶμαι ὁ Αλέξανδρος ὁ μέγας βασιλιάς», ὁ Διογένης ἀπάντησε περιφρονητικά: «Κι ἐγὼ εἶμαι ὁ Διογένης, ὁ κύων».

⁵⁶⁰ Χαρακτηριστικό παράδειγμα για το πόσο ειρωνικά ὁ Διογένης αντιμετώπιζε τὴν πολυτέλεια, ειδικά στην ἔνδυση, παραθέτει ὁ Αἰλιανός στην *Ποικίλη Ἱστορία* [9.34]: «Διογένης ἐς Ὀλυμπίαν ἔλθων καὶ θεασάμενος ἐν τῇ πανηγύρει Ῥοδιακοῦς τινας νεανίσκους πολυτελῶς ἡσθημένους, γελάσας ἴψφος ἔφη ἴουτό ἐστιν. εἶτα περιτυχῶν Λακεδαιμονίοις ἐν ἐξωμίσι φαύλαις καὶ ῥυπώσαις ἄλλος εἶπεν ἴουτος ἴψφος». Δηλαδή, «ὅταν ὁ Διογένης πῆγε στην Ὀλυμπία ἀντιλήφθηκε ἕνα πλῆθος νεαρῶν ἀθλητῶν ἀπὸ τὴ Ῥόδο που φοροῦσαν πολυτελεῖς στολές. Ἐδῶ, εἶπε ὁ Διογένης, δὲν βλέπω τίποτα παρὰ καπνὸ. Ἐπειτα εἶδε ἕνα ὀμάδα ἀπὸ Σπαρτιάτες ἀθλητῆς που φοροῦσαν ζαρωμένα καὶ τριμμένα ρούχα. Κι ἐδῶ πάλι καπνὸ βλέπω, εἶπε».

⁵⁶¹ Ιωακειμίδης, Π., (2018) : 21,22. «...οἱ Ἐυρωπαϊοὶ ἠγέτες εἶχαν ἕνα μάλλον στρεβλὴ ρομαντικὴ πρόσληψη τῆς Ἑλλάδας ὡς τῆς «χώρας τοῦ Πλάτωνα καὶ τοῦ Αἰριστοτέλη...» Ὁ Giscard d'Estaing ἐρωτηθεῖς ἀπὸ τὸν Π. Ιωακειμίδη τὸν Ἰούλιο τοῦ 2003, παραμονές τοῦ Ἐυρωπαϊκοῦ Συμβουλίου για τὸ σχέδιο τοῦ Ἐυρωπαϊκοῦ Συντάγματος, γιατί υπῆρξε τόσο ἐνθερμος υποστηρικτῆς τῆς ἐνταξῆς τῆς Ἑλλάδας στην ΕΟΚ, ἐκεῖνος ἀπάντησε ὅτι ἐκτὸς τῶν στενῶν δεσμῶν φιλίας με τὸν Κωνσταντῖνο Καραμανλὴ εἶχε να πληρῶσει ἕνα γραμματίο στὸν Πλάτωνα καὶ πῶς ἡ Ἐυρῶπη χωρὶς τὴ χώρα τοῦ Πλάτωνα καὶ τοῦ Αἰριστοτέλη δὲν θα μπορούσε να θεωρηθεῖ ὀλοκληρωμένη». Ὁ ἴδιος τὸ 1981 κατὰ τὴν ἐνταξῆ εἶχε δηλώσει: « On ne laisse pas Platon attendre », « On ne ferme pas la porte à Platon », δηλαδή «δὲν εἶναι δυνατόν να ἀφήνουμε τὸν Πλάτωνα να περιμένει», «δὲν κλείνει κανεῖς τὴν πόρτα στὸν Πλάτωνα».

https://www.lemonde.fr/economie/article/2015/06/29/on-ne-ferme-pas-la-porte-a-platon_4663814_3234.html (προσπελάστηκε: 20-07-2015). Ἐπίσης, σε ἄρθρο τῆς ἡ Yves Clarisse τοῦ Reuters με τίτλο: «Ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Ἐυρωπαϊκὴ Ἐνωσι, ἕνας γάμος ἀνευ λόγου» τὸ 2011 σε ἐρώτηση πιθανῆς ἀποβολῆς τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τὴ ζώνη τοῦ Ἐυρῶ ὁ d'Estaing ἀπάντησε: “Monsieur, on ne fait pas jouer Platon en deuxième division”, δηλαδή, σε ἐλεύθερη ἀπόδοση: «Κύριε, δὲν γίνεται να παίζει ὁ Πλάτωνας στὴ Β' Ἐθνικὴ». <https://fr.reuters.com/article/topNews/idFRPAE79B0DH20111012> (προσπελάστηκε: 14-03-2014).

διαφωνούντες- κοινοβουλευτικοί συνομιλητές ως Ευρωπαίοι πολίτες, έχοντας γνώση ότι το προσφιλές και γνωστό σ' αυτούς αρχαίο ελληνικό παρελθόν -ως κοινές ρίζες- γίνεται δεκτό αμφιμερώς ευρύτερα ως κοινότυπο κριτήριο ευρωπαϊκής ταυτότητας.

Β.1.γ. Σωκράτης

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Αλβέρτος , Πρίγκιπας του Μονακό	Πριγκιπάτο του Μονακό, 12-07-2005

ΠΗΓΗ:

http://ethiquedesplaces.blogspot.com/files/investiture-speech_MC.pdf

(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

In order for us to develop, we should adopt the famous adage of the no less famous Greek philosopher Socrates «Know yourself ». First of all, therefore, I would like to evoke who we are before describing what we would like to become. We are a community with its own values, which are similar to those of our neighbors, but which have a special combination which sets us apart. We come from Liguria and Genoa. We are the children of Greece, Rome and Christendom: our catholic, apostolic and roman State religion is there to remind us. We adhere to the principles of Human Rights, fruit of the philosophical reflections of the age of Enlightenment of our French neighbors and friends and the countless reforms and improvements made by the European leaders to the functioning of the constitutional states and supranational institutions. We believe in both material progress but also in spiritual progress. We are supporters of free enterprise in the economic sector, a system which creates wealth.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Για να πετύχουμε την ανάπτυξη θα πρέπει να υιοθετήσουμε το περίφημο απόφθεγμα του όχι λιγότερο διάσημου Έλληνα φιλοσόφου, του Σωκράτη, το «γνῶθι σαυτόν». Και πρώτ' απ' όλα, επομένως, θα ήθελα να υπενθυμίσω ποιοι είμαστε προτού περιγράψω τι θα θέλαμε να γίνουμε. Είμαστε μια κοινότητα με τις δικές τις αξίες, που είναι όμοιες μ' εκείνες των γειτόνων μας, ωστόσο αυτές παρουσιάζουν έναν ιδιαίτερο συνδυασμό που μας κάνει να ξεχωρίζουμε. Καταγόμαστε από τη Λιγουρία και τη Γένοβα. Είμαστε τα τέκνα της Ελλάδας, της Ρώμης και της Χριστιανοσύνης: το

υπενθυμίζει η ρωμαιοκαθολική, αποστολική, επίσημη θρησκεία μας. Ακολουθούμε πιστά τις αρχές των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, καρπό των φιλοσοφικών στοχασμών της εποχής του Διαφωτισμού των Γάλλων γειτόνων και φίλων μας και των αμέτρητων αναθεωρήσεων και βελτιώσεων που πραγματοποίησαν οι Ευρωπαίοι ηγέτες για τη λειτουργία των συνταγματικών κρατών και των υπερεθνικών οργανισμών. Πιστεύουμε τόσο στην υλική πρόοδο, όσο και στην πνευματική πρόοδο. Υποστηρίζουμε την ελεύθερη αγορά στον τομέα της οικονομίας, ένα σύστημα που παράγει πλούτο.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Κατά την τελετή της ενθρόνισής του ο Πρίγκιπας Αλβέρτος του Μονακό, διαδεχόμενος τον πατέρα του Rainier III, αναφέρεται στην προσωπικότητα του αρχαίου Έλληνα φιλοσόφου Σωκράτη, γνωστού και για τη φράση «γνῶθι σαυτόν». Χαραγμένη στο Μαντείο των Δελφών η φράση αυτή εκτός από τον Σωκράτη αποδίδεται μεταξύ άλλων και στον Χείλωνα τον Λακεδαιμόνιο⁵⁶², αλλά και στον Ξενοφώντα⁵⁶³. Ο ομιλητής ως νέος ηγέτης απευθυνόμενος πρώτη φορά επίσημα στον λαό με πανηγυρικό τόνο υποβάλλει τους με ευσέβεια τα διαπιστευτήριά του στις διαχρονικές αξίες της χώρας του, πνευματικές και θρησκευτικές. Η αναφορά στο σωκρατικό απόφθεγμα είναι προοίμιο στον λόγο του όπως μετέρχεται τα ιστορικά στοιχεία της συλλογικής ταυτότητας των Μονεγάσκων με σημείο εκκίνησης την ελληνική αρχαιότητα⁵⁶⁴. Το «γνῶθι σαυτόν» ως το «ιδού ποιοι είμαστε» σε συνάρτηση με τις όμοιες αξίες των γειτόνων κρίνει ο ομιλητής ότι κάνει τον λαό να ξεχωρίζει. Για τον Σωκράτη η αρετή είναι γνώση⁵⁶⁵ που καθιστά τον άνθρωπο ικανό, να πράττει ορθώς, με σωστή αντίληψη για τη ζωή και κυρίως για τον ίδιο του τον εαυτό όπως αντιμετωπίζει την πράξη. Γι' αυτό ο Σωκράτης διατύπωσε τη φράση αυτή, για να μπορέσουν οι συνάνθρωποι και συμπολίτες του να προβούν σε ειλικρινή αυτοέλεγχο, καθώς η αρετή θεμελιώνεται στη γνώση του αγαθού. Από πλευράς εγκωμιαστικής υφολογίας το τμήμα αυτό χαρακτηρίζεται αναντίρρητα από ομοίτροπους συνειρμούς στον *Επιτάφιο* του Θουκυδίδη⁵⁶⁶: ο τρόπος εκφοράς σε πρώτο πληθυντικό πρόσωπο (είμαστε,

⁵⁶² Ιωάννης Στοβαίος, *Άνθολόγιον* [3.1.172γ]: «Χείλων Δαμαγήτου Λακεδαιμόνιος ἔφη· Γνῶθι σαυτόν».

⁵⁶³ Ξενοφ. , *Άπομν.* [3.9.6]: «τὸ δὲ ἀγνοεῖν ἑαυτὸν καὶ ἄ μὴ οἶδε δοξάζειν τε καὶ οἶεσθαι γιγνώσκειν ἐγγυτάτω μανίας ἐλογίζετο εἶναι».

⁵⁶⁴ Πρβλ. Στράβ. *Γεωγρ.*[Δ.6.3]: « Ὁ δὲ τοῦ Μονοίκου λιμὴν ὄρμος ἐστὶν οὐ μεγάλαις οὐδὲ πολλαῖς ναυσὶν, ἔχων ἱερὸν Ἡρακλέους Μονοίκου καλουμένου». Η ελληνική καταγωγή εκτός από το όνομα *Μόνοικος* αποτυπώνεται σήμερα σε ονομασίες όπως το κεντρικό «Λιμάνι του Ηρακλή» (Port Hercule de Monaco). <https://www.monte-carlo.mc/en/general/history-of-monaco/> (προσπελάστηκε: 18-03-2019).

⁵⁶⁵ Πλάτ. , *Άπολ. Σωκρ.* [29b]: «καίτοι πῶς οὐκ ἀμαθία ἐστὶν αὐτῆ ἢ ἐπανείδιστος, ἢ τοῦ οἶεσθαι εἰδέναι ἄ οὐκ οἶδεν»;

⁵⁶⁶ Θουκ. *Ιστ.* [2.37.1]: «...παράδειγμα δὲ μᾶλλον αὐτοὶ ὄντες τισὶν ἢ μιμούμενοι ἐτέρους».

ακολουθούμε, πιστεύουμε, υποστηρίζουμε) στο ένδοξο παρελθόν του Πριγκιπάτου-στην Ελλάδα, τη Ρώμη, τη Χριστιανιστική, τον Διαφωτισμό- ως μέρους αναπόσπαστου της ευρωπαϊκής ιστορίας, η συμπύκνωση των νοημάτων σε λίγες λέξεις⁵⁶⁷, επαληθεύουν ως κοινοτοπία το «γνώθι σαυτόν»: η προσωπικότητα του Σωκράτη στέκεται στον λόγο αυτό εμβληματικά και συνειρμικά ως το ίδιο το ένδοξο παρελθόν του λαού του αρχαίου Μόνουκου, που κατά τον ομιλητή γνωρίζει την καταγωγή του και πορεύεται στη σύγχρονη Ευρώπη και τον κόσμο αταλάντευτα με τις αξίες της ελευθερίας και της προόδου.

B.1.δ. Πλάτωνας, Πρωταγόρας

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Harry Barnes, Μέλος της Βουλής των Κοινοτήτων, Ην. Βασίλειο	Βουλή των Κοινοτήτων, Λονδίνο, Ην. Βασίλειο, 17-07-2003

ΠΗΓΗ

<https://publications.parliament.uk/pa/cm200203/cmhansrd/vo030717/debtext/30717-08.htm> (προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

What will my right hon. Friend do about early-day motion 1579, which calls for brief questions and brief answers on the Floor of the House?

[That this House appreciates the regular interventions of Mr Speaker to encourage honourable Members to ask succinct questions and for Ministers to respond in similar ways, thus enabling more honourable Members to be called during question times and in response to Ministerial statements; accepts the wise words of Plato (Protagoras 3429–3436) 'that the art of framing brief, taut and telling phrases is a mark of the highest culture'; and affirms its intention to now pursue the receipt of Plato for 'laconic brevity'.]

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Τι προτίθεται να κάνει ο αξιότιμος φίλος μου σχετικά με την υπ' αριθ. 1579 εκτός ημερησίας διατάξεως πρόταση που απαιτεί βραχείες ερωτήσεις και βραχείες απαντήσεις στην αίθουσα του Κοινοβουλίου; (Το Σώμα εκτιμά τις τακτικές

⁵⁶⁷ Κακριδής, Φ., (2005): 155.

παρεμβάσεις του κ. Προέδρου να ενθαρρύνει τα αξιότιμα Μέλη να υποβάλλουν περιληπτικές ερωτήσεις και τους Υπουργούς να απαντούν με παρόμοιο τρόπο, δίνοντας έτσι σε περισσότερα αξιότιμα Μέλη να έχουν τον λόγο κατά τη διάρκεια των ερωτήσεων και απαντώντας σε δηλώσεις των Υπουργών. Αποδέχεται τα σοφά λόγια του Πλάτωνα (*Πρωταγόρας*, 3429-3426) ότι «τὸ λακωνίζειν πολὺ μᾶλλον ἔστιν φιλοσοφεῖν ἢ φιλογυμναστεῖν, εἰδότες ὅτι τοιαῦτα οἷόν τ' εἶναι ῥήματα φθέγγεσθαι [343a] τελέως πεπαιδευμένου ἔστιν ἀνθρώπου») και επιβεβαιώνει την πρόθεσή του να επιδιώξει τη συνταγή του Πλάτωνα για «λακωνική βραχύτητα».

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η αναφορά στον Πλάτωνα και ακριβέστερα στον Πρωταγόρα⁵⁶⁸, στην οποία προβαίνει ο ομιλητής αφορά σε θέμα επί της διαδικασίας που τίθεται εδώ, ώστε για προφανείς λόγους οικονομίας χρόνου να μπορέσει μείζων αριθμός Μελών του Κοινοβουλίου να υποβάλει ερωτήσεις προς τους Υπουργούς. Ο Barnes αρκείται, ιχνηλατώντας τον Πλάτωνα, να θεμελιώσει θεωρητικά και με κλασικό ύφος αυτό που γνωρίζουν οι συνάδελφοι του ως «λακωνίζεин» προτρέποντας και προετοιμαζόντάς τους για βραχείες ερωτήσεις και απαντήσεις στο κοινοβουλευτικό έργο. Το «λακωνίζεин» εξάλλου συνδέεται με τη δυνατότητα του ομιλητή να συλλάβει από μια πληθώρα θεμάτων όσα κρίνει ως σπουδαιότερα και επιπλέον να τα διαχειριστεί λεκτικά και όσο γίνεται με μεγαλύτερη συντομία, «βραχέως», τηρώντας αποστάσεις από κάθε μακροσκελή ανάλυση⁵⁶⁹. Ο λακωνικός τρόπος έκφρασης, όπως παρέχει συμπυκνωμένα και ακριβή τα νοήματα, θεωρείται ένδειξη αποτελεσματικότητας και ευστοχίας του ομιλητή υπό τον όρο ότι διαθέτει οξυμένη αντίληψη για να ιεραρχεί σωστά τα στοιχεία

⁵⁶⁸ Βλ. εισαγωγή στο: «Πλάτων, Πρωταγόρας», μτφρ. Ι.Σ. Χριστοδούλου, Ε.Α. Πλευρά, Διεύθυνση σειράς Δ. Λυπουρλής, Θ. Μαυρόπουλος, Κ. Ζήτρος (2001), 11: «Πού βρίσκεται λοιπόν στους διαλόγους του ο Πλάτων; Κάθε διάλογος αρμολογείται από θέματα κλειδιά που περιστρέφονται σε μια ιδεολογική θύρα πίσω από την οποία στέκει κρυμμένος Πλάτων, ο οποίος, είμαι σίγουρος, ότι καθόλου δεν ενθουσιαζόταν από επισκέψεις και πάσχιζε να κρατήσει την ερμητικότητα του απαραβίαστη». Ακόμη : «Ο «Πρωταγόρας» είναι μεστός σε φιλοσοφικές ιδέες, νευρώδης και γρήγορος διάλογος ανάμεσα σε ευφυείς συνομιλητές. Αφορμή για τη συζήτηση στάθηκε το αίτημα για γνώση, η αγωνία ενός νέου ανθρώπου να ακούσει και να μάθει, ο πόθος για το εγερτήριο άκουσμα της μάθησης». Ο διάλογος «Πρωταγόρας» χρονικά «λαμβάνει χώρα λίγο πριν ξεσπάσει ο πρώτος Πελοποννησιακός Πόλεμος, πιθανόν γύρω στο 433 π.Χ.» Ο σοφιστής Πρωταγόρας εξηγεί στον Σωκράτη ότι η τέχνη του είναι να διαπλάθει καλούς πολίτες, ενώ ο Σωκράτης διατυπώνει τη σκέψη ότι πολιτική αρετή δεν είναι δυνατό να μεταδίδεται με τη διδασκαλία, επειδή οι Αθηναίοι επιτρέπουν σε οποιονδήποτε να τους συμβουλευεί για τα κοινά, ενώ για θέματα που αφορούν στις τέχνες ακούν τον ειδικό και ότι «οι μεγάλοι πολιτικοί δεν κατάφεραν να μεταδώσουν την πολιτική αρετή τους στους απογόνους τους». Ο Πρωταγόρας στη συνέχεια με τον περιώνυμο μύθο του για την Αιδώ και τη Δίκη υποστηρίζει ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν μερίδιο στην πολιτική αρετή.

⁵⁶⁹ Πρβλ. Γρηγόριο Ναζιανζηνό, *Έπιστ.* [54,1,1-2]: «Τὸ λακωνίζειν οὐ τοῦτό ἐστιν, ὅπερ οἶει, ὀλίγας συλλαβὰς γράφειν, ἀλλὰ περὶ πλείστων ὀλίγας».

του λόγου του σε ουσιώδη και επουσιώδη. Στην κοινοβουλευτική πρακτική η λακωνική κάλυψη των θεμάτων θεωρείται γενικά ως πρακτική λύση στη διαχείριση του χρόνου.

Η βραχύτητα του λακωνικού λόγου εξάλλου αποτυπώνεται στις γραμματειακές πηγές της αρχαιότητας με ποικίλο τρόπο. Χαρακτηριστική είναι η σχετική αναφορά στον Ηρόδοτο⁵⁷⁰ όταν οι Σάμιοι ζήτησαν στρατιωτική βοήθεια από τους Σπαρτιάτες, οι τελευταίοι απαξίωσαν ως μακροσκελές το αίτημά τους, ενώ τους επισήμαναν ότι αδυνατούσαν να κατανοήσουν τα τελευταία λόγια των Σαμίων. Οι Σάμιοι επανήλθαν κρατώντας ένα σακί, λέγοντας μόνο ότι το σακί χρειαζόταν να γεμίσει με αλεύρι και οι Σπαρτιάτες τους απάντησαν λιτά ότι η λέξη «σακί» ήταν περιττή. Επίσης είναι παροιμιώδης η τηλεγραφική φράση του Ιπποκράτη, όπως αναφέρει Ξενοφώντας: «χάθηκαν τα πλοία· ο Μίνδαρος σκοτώθηκε· πεινούν οι άνδρες· δεν ξέρουμε πώς να πράξουμε»⁵⁷¹. Ενώ οι Σπαρτιάτες γενικά επέλεγαν στη δημόσια ζωή τον βραχύ λόγο, οι Αθηναίοι έκαναν ακριβώς το αντίθετο ως *φιλόλογοι*, εραστές των λόγων⁵⁷² εξαιτίας της ελευθερίας του λόγου που απολάμβαναν στο καθεστώς της δημοκρατίας⁵⁷³. Μάλιστα εναντίον του «λακωνίζειν», ως σπαρτιατικού χαρακτηριστικού ταυτότητας στην πολιτική και την κοινωνική ζωή, βάλλει ο Περικλής στον επιτάφιο λόγο του Θουκυδίδη, όπου δεν αποδέχεται ότι ο λόγος και ακριβέστερα η παρρησία και ο δημοκρατικός διάλογος μεταξύ πολιτών είναι βλαπτικός για τα έργα⁵⁷⁴.

Στην υπό εξέταση περίπτωση η παρέμβαση του ομιλητή βασίζεται στην αναφορά δυο προσωπικοτήτων της αρχαίας Ελλάδας, τον φιλόσοφο Πλάτωνα και τον σοφιστή Πρωταγόρα. Ο πρώτος είναι γνωστός μεταξύ άλλων ως σφοδρός επικριτής των

⁵⁷⁰ Ηρόδ. *Ιστ.* [3.46.1]: «ἐπέιτε δὲ οἱ ἐξελασθέντες Σαμίων ὑπὸ Πολυκράτεος ἀπίκοντο ἐς τὴν Σπάρτην, καταστάντες ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας ἔλεγον πολλὰ οἷα κάρτα δεόμενοι. οἱ δὲ σφι τῇ πρώτῃ καταστάσει ὑπεκρίναντο τὰ μὲν πρῶτα λεχθέντα ἐπιλεληθέναι, τὰ δὲ ὕστερα οὐ συνιέναι. [3.46.2] μετὰ δὲ ταῦτα δευτέρα καταστάντες ἄλλο μὲν εἶπον οὐδέν, θύλακον δὲ φέροντες ἔφασαν τὸν θύλακον ἀλφίτων δέεσθαι. οἱ δὲ σφι ὑπεκρίναντο τῷ θυλάκῳ περιεργάσθαι· βοθηεῖν δ' ὧν ἔδοξε αὐτοῖσι».

⁵⁷¹ Ξενοφ. *Ελλ.* [1.1.23] : «Ἐρρει τὰ κάλα. Μίνδαρος ἀπεσσύα. πεινῶντι τῶνδρες. ἀπορίομες τί χρῆ δρᾶν».

⁵⁷² Συρόπουλος, Σ. (2018): 52.

⁵⁷³ Πρβλ. Αριστοφ. *Ἐκκλησ.* [130]: «Τίς ἀγορεύειν βούλεται»;

⁵⁷⁴ Θουκ. *Ιστ.* [2.40]: «καὶ οἱ αὐτοὶ ἤτοι κρίνομέν γε ἢ ἐνθυμούμεθα ὀρθῶς τὰ πράγματα, οὐ τοὺς λόγους τοῖς ἔργοις βλάβην ἡγούμενοι, ἀλλὰ μὴ προδιδαχθῆναι μᾶλλον λόγῳ πρότερον ἢ ἐπὶ ᾧ δεῖ ἔργῳ ἐλθεῖν». Ομοίως Πλάτ. *Γοργ.*, [449b]: «Σωκράτης: ἄρ' οὐκ ἐθέλησας ἄν, ὦ Γοργία, ὡσπερ νῦν διαλεγόμεθα, διατελέσαι τὸ μὲν ἐρωτῶν, τὸ δ' ἀποκρινόμενος, τὸ δὲ μῆκος τῶν λόγων τοῦτο, οἷον καὶ Πῶλος ἤρξατο, εἰς αὐθις ἀποθέσθαι; ἀλλ' ὅπερ ὑπισχνῆ, μὴ ψεύσει, ἀλλὰ ἐθέλησον κατὰ βραχὺ τὸ ἐρωτώμενον ἀποκρίνεσθαι.

Γοργίας: εἰσὶ μὲν, ὦ Σώκρατες, ἔναι τῶν ἀποκρίσεων ἀναγκαῖα διὰ μακρῶν τοὺς λόγους ποιῆσθαι: οὐ μὴν ἀλλὰ πειράσομαι γε ὡς διὰ βραχυτάτων. καὶ γὰρ αὐτὸ καὶ τοῦτο ἓν ἐστὶν ὧν φημι, μηδένα ἂν ἐν βραχυτέροις ἐμοῦ τὰ αὐτὰ εἰπεῖν.

Σωκράτης: τούτου μὴν δεῖ, ὦ Γοργία: καὶ μοι ἐπίδειξιν αὐτοῦ τούτου ποιῆσαι, τῆς βραχυλογίας, μακρολογίας δὲ εἰς αὐθις.

Γοργίας: ἀλλὰ ποιήσω, καὶ οὐδενὸς φήσεις βραχυλογωτέρου ἀκοῦσαι».

σοφιστών, επειδή κατέκρινε τις προτάσεις τους για την παιδεία και ειδικότερα για την δυνατότητα πολιτικής αγωγής⁵⁷⁵, αυτής που στον διάλογο *Πρωταγόρας* καλείται *πολιτική τέχνη*. Θεωρούσε επίσης ότι ελλοχεύει κινδύνους και η εισαγωγή της ρητορικής τέχνης ως μέσου πολιτικής επικράτησης σε ανθρώπους χωρίς φιλοσοφική παιδεία, δηλαδή σε καθεστώς δημοκρατίας⁵⁷⁶. Η σοφιστική από την άλλη πλευρά δεν νοείται εκτός δημοκρατίας, δεδομένου ότι οι σοφιστές είναι εκείνοι που με τις ριζοσπαστικές τους αντιλήψεις επισημαίνουν και κηρύσσουν την ανάγκη μεταρρυθμίσεων στην πολιτική ζωή, τη νομοθεσία, τη δικαιοσύνη. Η συμβολή τους στην εδραίωση της δημοκρατίας και των θεσμών, στην ενεργό συμμετοχή στα κοινά, στην αναθεώρηση των νομοθεσιών βάσει του φυσικού δικαίου και της ενίσχυσης των δικαιωμάτων είναι γενικά αναμφισβήτητη⁵⁷⁷. Κατά τον Schiappa⁵⁷⁸ υπάρχουν τουλάχιστον τέσσερις λόγοι που κάνουν τον Πρωταγόρα και τον ρόλο του ξεχωριστό ως προσωπικότητα στη φιλοσοφία και τη ρητορική: ο πρώτος είναι ότι αξίζει να μελετώνται οι σοφιστές ως μεμονωμένοι διανοητές και όχι απλώς μαζικά ως το κίνημα της σοφιστικής. Ο δεύτερος είναι ότι υπάρχουν ατράνταχτες αποδείξεις ότι η όλη θεωρία και φιλοσοφία του Πρωταγόρα επέσυρε πρακτικές και φιλοσοφικές συνέπειες. Ο τρίτος είναι ότι η σκέψη του Πρωταγόρα είχε παραμεληθεί από ερευνητές της ρητορικής θεωρίας και ο τέταρτος λόγος είναι πως οι σοφιστές γενικά και ο Πρωταγόρας ειδικά έπαιξαν σπουδαίο ρόλο στη μετάβαση από τη μυθική – ποιητική κουλτούρα σε μια διάνοηση με ανθρωπιστική εκλογίκευση και συνακόλουθα πέτυχαν να καλύψει ο εκδημοκρατισμός την πολιτική αρετή⁵⁷⁹, τη γνώση και τον πολιτισμό και επομένως γενικά τον πνευματικό και πολιτικό βίο⁵⁸⁰ που διάγει η πόλις. Το εύρος της φήμης, της αξιοσύνης και της επιρροής του Πρωταγόρα είναι εξάλλου ανιχνεύσιμο ως φίλου και συμβούλου του Περικλή⁵⁸¹. Αναφέρεται μάλιστα ότι ο Περικλής τον διόρισε στους Θούριους της Κάτω Ιταλίας ως

⁵⁷⁵ Κύρκος, Β. Α., (1992): ό.π.106.

⁵⁷⁶ Πλάτ. *Πολ.*[562d]: «Όταν οἶμαι δημοκρατουμένη πόλις ἐλευθερίας διψήσασα κακῶν οἰνοχόων προστατούντων τύχη, καὶ πορρωτέρω τοῦ δέοντος ἀκράτου αὐτῆς μεθυσθῆ, τοὺς ἄρχοντας δὴ, ἂν μὴ πάνυ πρᾶοι ὥστι καὶ πολλὴν παρέχωσι τὴν ἐλευθερίαν, κολάζει αἰτιωμένη ὡς μιαρούς τε καὶ ὀλιγαρχικούς».

⁵⁷⁷ Κύρκος, Β.Α., ό.π. :107, 109.

⁵⁷⁸ Schiappa, E., (2003): 12,13.

⁵⁷⁹ De Romilly, J., (1994): 46 επ., ό.π..

⁵⁸⁰ Κοντονάσιος, Π.Ν., (2016) : «Το μάθημα του Πρωταγόρα στην *Αντιγόνη* του Σοφοκλή». (42ο Συνέδριο ΠΕΦ). Σημειώνεται επίσης ότι οι τραγωδίες *Αντιγόνη* του Σοφοκλή, *Ικέτιδες* του Ευριπίδη και *Προμηθεύς δεσμώτης* του Αισχύλου θεωρούνται από πολλούς μελετητές ότι σχετίζονται αναφορικά με το αξιακό και νοηματικό τους φορτίο με τους σοφιστές.

[https://www.academia.edu/31840165/Το_μάθημα_του_Πρωταγόρα_στην_Αντιγόνη_του_Σοφοκλή.pdf_Protogoras_Lesson_in_Sophocles_Antigone_\(προσπελάστηκε: 02-04-2020\)](https://www.academia.edu/31840165/Το_μάθημα_του_Πρωταγόρα_στην_Αντιγόνη_του_Σοφοκλή.pdf_Protogoras_Lesson_in_Sophocles_Antigone_(προσπελάστηκε: 02-04-2020)).

⁵⁸¹ Morrison, J. (1941). The Place of Protagoras in Athenian Public Life (460-415 B. C.). The Classical Quarterly, 35(1/2), 1-16. Retrieved March 22, 2020, from www.jstor.org/stable/637185

συντάκτη του κώδικα της νομοθεσίας στην αποικία των Αθηναίων⁵⁸². Στον Πρωταγόρα έχει πιστωθεί σπουδαία συνεισφορά του στη φιλοσοφία⁵⁸³, ωστόσο παρατηρείται διαφωνία σχετικά με τον χαρακτηρισμό αυτής της συνεισφοράς.

Ο Πρωταγόρας γενικά υπήρξε ο πρώτος επαγγελματίας σοφιστής τόσο αναφορικά με την πολιτισμική επιρροή του, όσο και τη φιλοσοφική αξία του: αποκαλείται ο πρώτος θετικιστής, ο πρώτος ανθρωπιστής, ο επικεφαλής του πραγματισμού, σκεπτικιστής, υπαρξιστής, φαινομεναλιστής, εμπειριστής, πρώιμος ωφελμιστής, υποκειμενικός σχετικιστής και αντικειμενικός σχετικιστής⁵⁸⁴.

Για όλους αυτούς τους λόγους η παρέμβαση του κοινοβουλευτικού ομιλητή μετατρέπεται σε πειθώ με την βαρύνουσα, «τελεσίδικη» σημασία του αποφθέγματος του αρχαιοελληνικού λόγου, που διατυπωμένη μάλιστα αυτολεξεί σφραγίζει με την εγκυρότητά της την αποδοχή του Κοινοβουλίου.

Β.1.ε. Σόλωνας, Κλεισθένης

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Donatella Poretti, Μέλος Ιταλικής Γερουσίας	Γερουσία, Ρώμη, Ιταλία, 20-06-2012

ΠΗΓΗ:

<http://www.senato.it/service/PDF/PDFServer/BGT/00665207.pdf>

(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

⁵⁸² Διογ. Λαέρτ., *Βίοι και γνώμαι τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκιμησάντων* [9.50]: «Πρωταγόρας Ἀρτέμωνος ἤ, ὡς Ἀπολλόδωρος (FGrH 244 F 70) καὶ Δίνων ἐν Περσικῶν ε΄ (FGrH 690 F 6), Μαιανδρίου, Ἀβδηρίτης, καθὰ φησιν Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός ἐν τοῖς Περὶ νόμων (Wehrli vii, fg. 150), ὃς καὶ Θουρίοις νόμους γράψαι φησὶν αὐτόν». Επίσης, Ruffell, I.A., (2012): 75 στο: Aeschylus Prometheus Bound, Companion to Greek and Roman Tragedy, Bristol Classical Press.

⁵⁸³ Πλάτ. *Θεαίτ.* [169d]: «μέτρον πάντων χρημάτων ἄνθρωπος, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστιν, τῶν δὲ οὐκ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν». Βλ. Freeland, C. (2017): 128 επ. “The Science of Measuring Pleasure and Pain” στο Plato’s Protagoras, Essays on the Confrontation of Philosophy and Sophistry, Philosophical Studies Series, Volume 125.

⁵⁸⁴ ό.π. Schiappa (2003):15. Ο Wright ωστόσο, με αναφορά στον Buxton κρίνει ότι «ενώ ο Schiappa διαχειρίζεται προσεκτικά όσον αφορά στον λόγο τον ορισμό και τις ιστορικές εκφάνσεις του, εντούτοις δεν κάνει το ίδιο με τον μύθο, γιατί κατά πιθανότατα οι Προσωκρατικοί, οι Σοφιστές και ο Πλάτωνας πρόσφεραν εναλλακτικές όχι μόνο στο πεδίο της ποίησης ως «οχήματος σοφίας και διασκέδασης», αλλά και σε μυθικές εξηγήσεις και αντιλήψεις για την πειθώ. Επομένως είναι δυνατό να γίνει αντιληπτή καλύτερα η συμβολή των πρώιμων θεωρητικών του λόγου με την καλύτερη κατανόηση του λόγου διαμέσου της μυθικής πειθούς».

https://www.academia.edu/3529078/Greek_Mythical_Perceptions_of_Persuasion?email_work_card=thumb_nail (προσπελάστηκε: 31-03-2020).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Inutile ricordare che la nascita della democrazia risale all'antica Grecia (lo si è studiato fin dalle elementari). I due modelli che all'epoca si affrontarono erano quello di Sparta, oligarchico, basato sulla forza militare, e quello di Atene, la culla della democrazia. Le riforme che cercarono di introdurre e di avviare il modello democratico furono per prime quelle di Solone, che mantenevano comunque un principio oligarchico, e poi quelle di Clistene, il quale nel 508 avanti Cristo avviò la prima vera e propria riforma democratica che proprio nel sorteggio individuava una modalità volta ad allargare la partecipazione politica a tutti i ceti sociali, a chiunque, in modo da spezzare i vecchi privilegi. Pertanto, se prima il potere politico lo si deteneva per censo, per nascita, per ricchezza, con Clistene solo il sorteggio, quindi solo la scelta lasciata completamente al caso, fu ritenuta scelta atta a garantire la più completa imparzialità.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Περιτό να θυμηθούμε ότι η γέννηση της δημοκρατίας ιχνηλατείται στην αρχαία Ελλάδα (αυτό το έχουμε μελετήσει από την εποχή της στοιχειώδους εκπαίδευσης). Τα δύο μοντέλα που έρχονταν σε αντιπαράθεση εκείνη την εποχή ήταν της Σπάρτης, ολιγαρχικό, βασισμένο στη στρατιωτική δύναμη και της Αθήνας, του λίκνου της δημοκρατίας. Οι μεταρρυθμίσεις που προσπάθησαν να εισαγάγουν και να δρομολογήσουν το δημοκρατικό μοντέλο υπήρξαν πρώτες αυτές του Σόλωνα, που διατηρούσαν ωστόσο ακόμη ένα ολιγαρχικό δόγμα και στη συνέχεια αυτές του Κλεισθένη, ο οποίος το 508 π.Χ. ξεκίνησε την πρώτη πραγματική δημοκρατική μεταρρύθμιση που με την κλήρωση ξεχώρισε έναν τρόπο επέκτασης της πολιτικής συμμετοχής σε όλα τα κοινωνικά στρώματα, σε οποιονδήποτε, έτσι ώστε να διαρραγούν τα παλιά προνόμια. Ως εκ τούτου, αν κατείχε κανείς την πολιτική δύναμη εξαιτίας της εισοδηματικής θέσης του, από τη γέννησή του ή εξαιτίας πλούτου, με τον Κλεισθένη μόνη η κλήρωση, άρα η επιλογή να αφηθεί εντελώς το θέμα στην τύχη, κρίθηκε ως ο κατάλληλος τρόπος που θα εξασφάλιζε πληρέστατα την αμεροληψία.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Στην ιταλική Γερουσία αντικείμενο ημερήσιας διάταξης είναι η αναθεώρηση του Συντάγματος⁵⁸⁵. Η εισηγήτρια του Δημοκρατικού Κόμματος παρεμβαίνοντας στη συζήτηση εκφράζει τη διαφωνία της για το γεγονός ότι προηγούμενοι εισηγητές

⁵⁸⁵ Σύμφωνα με το άρθ. 138 του ιταλικού Συντάγματος. https://www.senato.it/1025?articolo_numero_articolo=138&sezione=139#

προτείνουν να συνδεθεί ο αριθμός, η εκλογή και η αντιπροσώπευση των αιρετών με τον αριθμό των εκλεκτόρων. Τα επιχειρήματά της περιλαμβάνουν την αναφορά στις προσωπικότητες του Σόλωνα και του Κλεισθένη ως των περισσότερο σπουδαίων μεταρρυθμιστών στην πολιτική ζωή της αρχαίας Αθήνας για την εισαγωγή και καθιέρωση του δημοκρατικού πολιτεύματος. Θεωρεί κατηγορηματικά (με τη φράση της «περιττό να θυμηθούμε») ως δεδομένο και κτήμα των μελών της Γερουσίας -και μάλιστα ήδη από την εποχή που φοιτούσαν στη στοιχειώδη εκπαίδευση- ότι λίκνο της δημοκρατίας είναι η κλασική Αθήνα και ότι η συνεχής τριβή και αντιπαλότητά της με τη Σπάρτη αποδίδεται στο διαφορετικό πολίτευμα και τον τρόπο ζωής⁵⁸⁶. Η αδρή αναφορά της Poretta στις διαφορές των μοντέλων της Αθήνας και της Σπάρτης και την κλήρωση περιλαμβάνει τις προσωπικότητες του Σόλωνα και του Κλεισθένη, που με τις νομοθετικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις τους καθιερώθηκε και παγιώθηκε η αθηναϊκή δημοκρατία και μαζί ο σύγχρονος δυτικός συνταγματισμός. Ο Σόλωνας ως νομοθέτης μεταρρυθμιστής, φιλόσοφος, ποιητής άρθρωσε μαζί με άλλους ποιητές ισχυρό πολιτικό ποιητικό λόγο⁵⁸⁷. Υπήρξε επώνυμος άρχοντας, διαλλακτής και νομοθέτης το έτος 594 ή 593 π.Χ., ενώ η «στάσις» ως η εξέγερση που γεννούσε τον διχασμό ήταν κυρίαρχο στοιχείο στο πολιτικό και κοινωνικό κλίμα που επικρατούσε όταν ανέλαβε τα ηνία της πόλης για να φέρει την κοινωνική δικαιοσύνη μέσω μιας ολικής αναθεώρησης των βάσεων και των σκοπών της πολιτείας⁵⁸⁸. Η αρχή από την οποία εμπνεύστηκε για να πραγματοποιήσει τις μεταρρυθμίσεις ήταν η *εὐνομία*, η ορθή διακυβέρνηση, ακριβέστερα, το λεγόμενο «κράτος δικαίου»⁵⁸⁹. Στις αρχές του 6^{ου} αιώνα π.Χ. ο πλούτος ήταν συγκεντρωμένος στα χέρια της αριστοκρατικής ολιγαρχίας, ενώ η πλειοψηφία του λαού, εργάτες και γεωργοί, υπέφερε από τη σώρευση των χρεών και την αδυναμία αποπληρωμής τους με εμπράγματα και προσωπικά βάρη -πράγμα που οδηγούσε στην απώλεια όχι μόνο της περιουσίας, αλλά και της προσωπικής ελευθερίας τους. Μέσα σε διαρκείς τριβές και αντιπαλότητες, όχι πάντοτε αναίμακτες, λαοπλάνοι πολιτικοί επεδίωκαν να θέτουν τους εαυτούς τους επικεφαλής του δυσσχετημένου λαού και επιτύγχαναν την ανάρρησή τους στην εξουσία ως «τύραννοι». Έτσι «ευαίσθητοι δέκτες του θλιβερού αυτού κλίματος οι ποιητές, μιλούν στο όνομα της κοινότητας, αλλά και προς όλη την κοινότητα με πατριωτικές προθέσεις. Επιπλέον, όμως, αναλαμβάνουν και

⁵⁸⁶ Πρβλ. Θουκ. *Ιστ.* [2.37.2]: «ἐλευθέως δὲ τὰ τε πρὸς τὸ κοινὸν πολιτεύομεν καὶ ἐς τὴν πρὸς ἀλλήλους τῶν καθ' ἡμέραν ἐπιτηδευμάτων ὑποψίαν...».

⁵⁸⁷ Νικήτας, Δ.Ζ. (2016): 26. «Πολιτικῶς φιλοσοφούσα ποίηση στον ρωμαϊκό κόσμο» στο: Σύμμεικτα Πολιτικού Στοχασμού, Πρακτικά Α΄ Πανελληνίου Συνεδρίου Πολιτικής Φιλοσοφίας.

⁵⁸⁸ Αριστ., *Αθ. Πολιτ.* [7.1-4].

⁵⁸⁹ Asmonti, L., (2015): 51 στο κεφ. "Blueprint to Democracy".

ενεργό πολιτική δράση, ακόμη και αν κάτι τέτοιο θα μπορούσε να τους κοστίζει την ίδια τους τη ζωή. Ενίοτε χρίζονται «αισυμνήτες» ή «διαλλακταί», δηλαδή αιρετοί διαμεσολαβητές που αναλαμβάνουν να οδηγήσουν την κοινότητα στην καταλλαγή⁵⁹⁰». Κατά τον Κοντογιώργη η αισυμνητεία ήταν μια «αιρετή τυραννία», ωστόσο ο αισυμνήτης λειτουργούσε περισσότερο ως ο διαιτητής, όμως νομιμοποιούμενος επειδή τον είχαν επιλέξει με τη βούλησή τους οι αντιμαχόμενες πλευρές της κοινωνίας για να θέσει τέρμα στις διχόνοιες των πολιτών⁵⁹¹. Η οξεία αγροτική κρίση έφερε στο προσκήνιο της πολιτικής τον Σόλωνα που κατάργησε τα χρέη εισάγοντας νέα νομοθεσία, τη *σεισάχθεια* και απαγόρευσε τον δανεισμό με ενέχυρο το σώμα⁵⁹² απελευθερώνοντας τις γαίες από τα βάρη. Νομίζοντας ότι ενεργούσε σύμφωνα με τη φυσική αρμονία διατήρησε ωστόσο κάποιες ανισότητες στην πρόσβαση των πλούσιων τάξεων στα δημόσια αξιώματα, αφού μόνο αυτές κατείχαν την πολιτική αρετή⁵⁹³. Ο Σόλωνας κατέταξε τους πολίτες με κριτήριο το εισόδημά τους σε τέσσερις τάξεις, τους πεντακοσιομέδιμνους, τους ιππείς, τους ζευγίτες και τους θήτες, με αποτέλεσμα να επιτρέπεται η κοινωνική κινητικότητα και να ενθαρρύνεται η συμμετοχή στα κοινά⁵⁹⁴. Ειδικά για τους εννέα άρχοντες, που παλαιότερα διορίζονταν από τον Άρειο Πάγο, το νέο σύστημα του Σόλωνα εισήγαγε την κλήρωση εκ προκρίτων: κάθε φυλή πρότεινε ενενήντα υποψηφίους, δέκα για κάθε αξίωμα και η κλήρωση για την ανάδειξη καθενός από τους εννέα άρχοντες γινόταν μεταξύ των σαράντα προτεινόμενων πολιτών.⁵⁹⁵ Με νέο νόμο εξάλλου ανατέθηκε στη Βουλή του Αρείου Πάγου και η εκδίκαση των υποθέσεων πολιτειακής εκτροπής, ενώ παράλληλα δόθηκε η δυνατότητα σε όλους τους πολίτες να νομιμοποιούνται ενεργητικά ως προσφεύγοντες σε λαϊκό δικαστήριο και να προσβάλλουν τις ποινές που επιβάλλονταν από τον Άρειο Πάγο. Επίσης για πρώτη φορά εισάγεται στα κοινά της Αθήνας η Βουλή των Τετρακοσίων, με μέλη της εκατό βουλευτές από κάθε φυλή, που είχε νομοπαρασκευαστικές και συγκεκριμένες αρμοδιότητες, ενώ η Βουλή του Αρείου Πάγου εξακολουθούσε να λειτουργεί στο παλαιότερο πλαίσιο. Η πρόσβαση όλων των πολιτών στη δικαιοσύνη πραγματοποιήθηκε με δύο καινοτομίες: με τη μετεξέλιξη της Ηλιαίας σε αμιγώς

⁵⁹⁰ ό.π. Νικήτας (2016): 26

⁵⁹¹ Κοντογιώργης, Γ., (1982): 184-185.

⁵⁹² Mossé, C., (2002): 18.

⁵⁹³ Mossé, C., (1990): 14.

⁵⁹⁴ Γιούνη, Μ.Σ., (2017): 87-90.

⁵⁹⁵ Αριστ. *Αθ. Πολιτ.* [8.2]: «Σόλων μὲν οὖν οὕτως ἐνομοθέτησεν περὶ τῶν ἐννέα ἀρχόντων: τὸ γὰρ ἀρχαῖον ἢ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλή, ἀνακαλεσαμένη καὶ κρίνασα καθ' αὐτήν, τὸν ἐπιτήδειον ἐφ' ἐκάστη τῶν ἀρχῶν ἐπ' ἐνιαυτὸν διατάξασα ἀπέστειλλεν».

δικαιοδοτικό όργανο -παλαιότερα ήταν ταυτισμένο με την Εκκλησία του Δήμου- αποτελούμενο οργανικά από επιλεγμένους πολίτες ύστερα από κλήρωση⁵⁹⁶ και με τη δυνατότητα ενεργητικής νομιμοποίησης για όλους τους πολίτες με ένδικα βοηθήματα την *γραφή* για τα δημόσια αδικήματα και τη *δίκη* για τα ιδιωτικά⁵⁹⁷. Όλοι οι πολίτες με τη σολώνεια μεταρρυθμιστική νομοθεσία γίνονται θεματοφύλακες της έννομης τάξης στο νέο κανονιστικό πλαίσιο ισότητας και δικαιοσύνης.⁵⁹⁸

Ο Κλεισθένης (510-507 π.Χ.) μετά την ανατροπή του Ιππία αντικατέστησε το κριτήριο της συγγένειας και της καταγωγής των πολιτών με βάση τις τέσσερις αρχικές φυλές με δέκα νέες⁵⁹⁹ όπου εντάχθηκαν οι *δήμοι*. Κάθε πολίτης ανήκε -τότε πλέον με κριτήρια γεωγραφικά και όχι λόγω καταγωγής- στον δήμο όπου διέμενε και σε μια φυλή με αποτέλεσμα να ενοποιηθεί το σώμα των πολιτών⁶⁰⁰ και να ανοίξει ο δρόμος για τη λαϊκή συμμετοχή στα κοινά με τη διάλυση των αριστοκρατικών γενών⁶⁰¹. Οι πολλοί ωστόσο εξακολουθούσαν να είναι φτωχοί και αγράμματοι. Κατά τον Συρόπουλο «η μεταρρυθμιστική πολιτική του Κλεισθένη μετά την επανάσταση του 508 π.Χ. έδωσε αρκετή δύναμη στον λαό με την ίδρυση της Βουλής, η ουσιαστική δύναμη όμως στις

⁵⁹⁶ Αριστ., *Αθ. Πολιτ.* [43.2]: «βουλή δὲ κληροῦται φ', ν' ἀπὸ φυλῆς ἐκάστης. πρυτανεύει δ' ἐν μέρει τῶν φυλῶν ἐκάστη καθ' ὃ τι ἂν λάχῃσιν, αἱ μὲν πρῶται τέτταρες ἕξ' καὶ λ' ἡμέρας ἐκάστη· αἱ δὲ ς' αἱ ὕστεραι ε' καὶ λ' ἡμέρας ἐκάστη· κατὰ σελήνην γὰρ ἄγουσιν τὸν ἐνιαυτόν».

⁵⁹⁷ Asmonti, L., (2015): 51 στο κεφ. "Solon's reforms: Blueprint to democracy Blueprint to Democracy". "Athenian democracy: a sourcebook", Bloomsbury Academic.

⁵⁹⁸ Κοντογιώργης, Γ., (2007): 51-64 (για τα δομικά στοιχεία της δημοκρατίας).

⁵⁹⁹ Αριστ., *Αθ. Πολιτ.* [21.1-6]: «διὰ μὲν οὖν ταύτας τὰς αἰτίας ἐπίστευεν ὁ δῆμος τῷ Κλεισθένει. τότε δὲ τοῦ πλήθους προεστηκώς, ἔτει τετάρτῳ μετὰ τὴν τῶν τυράννων κατάλυσιν, ἐπὶ Ἰσαγόρου ἄρχοντος, πρῶτον μὲν συνένειμε πάντας εἰς δέκα φυλάς ἀντὶ τῶν τεττάρων, ἀναμειξάει βουλόμενος, ὅπως μετὰσχῃ πλείους τῆς πολιτείας: ὅθεν ἐλέχθη καὶ τὸ μὴ φυλοκρινεῖν, πρὸς τοὺς ἐξετάζειν τὰ γένη βουλομένους. ἔπειτα τὴν βουλήν πεντακοσίους ἀντὶ τετρακοσίων κατέστησεν, πενήκοντα ἕξ ἐκάστης φυλῆς. τότε δ' ἦσαν ἑκατόν. διὰ τοῦτο δὲ οὐκ εἰς δώδεκα φυλάς συνέταξεν, ὅπως αὐτῷ μὴ συμβαίνοιη μερίζειν πρὸς τὰς προὔπαρχούσας τριττῶς. ἦσαν γὰρ ἕκ δε φυλῶν δώδεκα τριττῶς, ὥστ' οὐ συνέπιπτεν ἂν ἀναμίγεσθαι τὸ πλῆθος. διένειμε δὲ καὶ τὴν χώραν κατὰ δήμους τριάκοντα μέρη, δέκα μὲν τῶν περὶ τὸ ἄστυ, δέκα δὲ τῆς παραλίας, δέκα δὲ τῆς μεσογείου, καὶ ταύτας ἐπονομάσας τριττῶς, ἐκλήρωσεν τρεῖς εἰς τὴν φυλὴν ἐκάστην, ὅπως ἐκάστη μετέχη πάντων τῶν τόπων. καὶ δημότας ἐποίησεν ἀλλήλων τοὺς οἰκοῦντας ἐν ἐκάστῳ τῶν δήμων, ἵνα μὴ πατρόθεν προσαγορεύοντες ἐξελέγγωσιν τοὺς νεοπολίτας, ἀλλὰ τῶν δήμων ἀναγορεύωσιν. ὅθεν καὶ καλοῦσιν Ἀθηναῖοι σφᾶς αὐτοὺς τῶν δήμων. κατέστησεν δὲ καὶ δημάρχους, τὴν αὐτὴν ἔχοντας ἐπιμέλειαν τοῖς πρότερον ναυκράροις. καὶ γὰρ τοὺς δήμους ἀντὶ τῶν ναυκραριῶν ἐποίησεν. προσηγόρευσε δὲ τῶν δήμων τοὺς μὲν ἀπὸ τῶν τόπων, τοὺς δὲ ἀπὸ τῶν κτισάντων: οὐ γὰρ ἅπαντες ὑπῆρχον ἐν τοῖς τόποις. τὰ δὲ γένη καὶ τὰς φρατρίας καὶ τὰς ἱερωσύνας εἶασεν ἔχειν ἐκάστους κατὰ τὰ πάτρια. ταῖς δὲ φυλαῖς ἐποίησεν ἐπωνύμους ἐκ τῶν προκριθέντων ἑκατόν ἀρχηγῶν, οὓς ἀνεῖλεν ἡ Πυθία δέκα. τούτων δὲ γενομένων δημοτικωτέρα πολὺ τῆς Σόλωνος ἐγένετο ἡ πολιτεία. καὶ γὰρ συνέβη τοὺς μὲν Σόλωνος νόμους ἀφανίσαι τὴν τυραννίδα διὰ τὸ μὴ χρῆσθαι, καινοὺς δ' ἄλλους θεῖναι τὸν Κλεισθένη στοχαζόμενον τοῦ πλήθους, ἐν οἷς ἐτέθη καὶ ὁ περὶ τοῦ ὄστρακισμοῦ νόμος».

⁶⁰⁰ Παπαγιάννη, Ε., Αρναούτογλου, Η., Δημοπούλου, Α., Καράμπελας, Δ., Λιαρμακόπουλος, Α., Χατζάκης, Ι., Χέλμης, Α. (2015): 20,21 στο: <http://hdl.handle.net/11419/5271>.

⁶⁰¹ ὁ.π. Γιούνη (2017):103.

αρχές του πέμπτου αιώνα π.Χ. στην Αθήνα παρέμεινε στα χέρια λίγων αριστοκρατών»⁶⁰².

Είναι παράλογο να σκεφτεί κανείς ότι το νεοαποκτηθέν δικαίωμα στον λόγο θα χρησιμοποιούνταν από τους αγράμματους ανθρώπους των χαμηλότερων στρωμάτων, ιδιαίτερα μέσα σε χώρους όπου δέσποζαν οι ηγετικές προσωπικότητες των αριστοκρατικών γόνων, που λόγω καταγωγής και παιδείας ήταν σε θέση να τον χειριστούν καλύτερα. Ένας απλός συλλογισμός μάς οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η μεταρρύθμιση που αποσκοπεί στην αναβάθμιση της λαϊκής συμμετοχής σε θέματα εξουσίας αποτελεί μόνο πολιτικό πρόσχημα ή ελλιπές πολιτικό μέτρο, εάν δεν συνεπικουρείται από την αναβάθμιση του μορφωτικού επιπέδου και της γενικότερης κοινωνικής και πολιτικής παιδείας των χαμηλότερων στρωμάτων της κοινότητας». Η ισότητα ενισχύθηκε με θεσμικές καινοτομίες όπως: με την παράλληλη αποδυνάμωση της αριστοκρατίας με την αντικατάσταση της Βουλής των Τετρακοσίων από τη Βουλή των Πεντακοσίων με μέλη που κληρώνονταν για ενιαύσια θητεία και όχι ισόβια, όπως του αριστοκρατικού Αρείου Πάγου. Η Βουλή των Πεντακοσίων επεξεργαζόταν πλέον κάθε ζήτημα προτού εισαχθεί στην Εκκλησία του Δήμου, οι Εννέα Άρχοντες ορίζονταν με κλήρωση και μοιράζονταν την εξουσία με τους Δέκα Στρατηγούς. Επίσης με την εισαγωγή του οστρακισμού⁶⁰³ ως προληπτικού μέτρου οι δυνητικά επικίνδυνοι πολίτες για το κράτος εξορίζονταν, ύστερα από ψηφοφορία, υποχρεωτικά για δέκα χρόνια και αργότερα για πέντε, χωρίς όμως να απωλέσουν την περιουσία τους. Επρόκειτο για ένα είδος ψήφου δυσπιστίας εναντίον συγκεκριμένων πολιτικών επιλογών⁶⁰⁴. Η συμμετοχή των ανεξάρτητων και μη προνομιούχων στις αποφάσεις για την πολιτική και προνομιούχο ελίτ ταξινομήθηκε στο μεταρρυθμιστικό πλαίσιο του Κλεισθένη ως απαραίτητος όρος για να αναλάβει ο απλός λαός την πολιτική εξουσία⁶⁰⁵. Η κλεισθένεια δημοκρατία, κατά τον Κοντογιώργη, τοποθετείται μεταξύ του αντιπροσωπευτικού συστήματος και της μετριοπαθούς δημοκρατίας, ωστόσο επικρατεί η καθολική αρμοδιότητα του δήμου, δηλαδή τα δημοκρατικά χαρακτηριστικά⁶⁰⁶. Κατά τον ίδιο επίσης⁶⁰⁷ «η «ισομοιρία» των αξιωμάτων επιτυγχάνεται με την καθιέρωση συγκεκριμένων μέτρων, τα οποία ο Αριστοτέλης απαριθμεί στα Πολιτικά του.

⁶⁰² ό.π. (2018): 53-54.

⁶⁰³ ό.π. Συρόπουλος (2018): 184-187.

⁶⁰⁴ ό.π. Γιούνη: 112-114.

⁶⁰⁵ Forsdyke, S., (2005): 135, κεφ. με τίτλο “From Exile to Ostracism” στο: “Exile, Ostracism, and Democracy- The politics of Expulsion in Ancient Greece”.

⁶⁰⁶ Κοντογιώργης, Γ., (2007): 119.

⁶⁰⁷ Κοντογιώργης, Γ., (2006): 227-228.

Πρόκειται για χαρακτηριστικές «αρχές» της δημοκρατίας όπως τις ονομάζει, η αναφορά στις οποίες είναι εξόχως διαφωτιστική για τη φύση της δημοκρατίας και της πολιτικής ελευθερίας την οποία έρχεται να πραγματώσει. Αυτές είναι: (α) «τὸ κληρωτὰς εἶναι τὰς ἀρχάς», (β) η εφαρμογή της αριθμητικής ισότητας ή, αλλιώς, η κατάργηση του *τιμήματος* για την είσοδο στην πολιτεία και την άνοδο στις αρχές, (γ) η απαγόρευση άσκησης από τον ίδιο πολίτη της ίδιας αρχής περισσότερες από μια φορές, (δ) η μικρή, καταρχήν εξάμηνη ή ετήσια, διάρκεια των αρχών, (ε) η συνοδικότητα των αρχών, η εφαρμογή ως προς αυτές της αρχής της ομοφωνίας και η μισθοφορία τις οποίες ο Αριστοτέλης δεν αναφέρει στο οικείο μέρος, αλλά θεωρεί αυτονόητες». Αναφορικά με την υπό εξέταση περίπτωση έγινε τελικά δεκτή η πρόταση νόμου που μειώνει τον αριθμό των κοινοβουλευτικών σε τετρακόσιους αντιπροσώπους και διακόσιους γερουσιαστές⁶⁰⁸.

B.2. ΕΥΡΩΠΗ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

B.2.α. Αριστοτέλης

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Poul Nyrup Rasmussen, Πρωθυπουργός Δανίας	Διεθνές Φόρουμ Στοκχόλμης για το Ολοκαύτωμα, Στοκχόλμη, 26-01-2000

ΠΗΓΗ

http://www.stm.dk/ p_11125.html

(προσπελάστηκε: 23-04-2015).

ΚΕΙΜΕΝΟ

It is fundamental -but not enough- to remember the victims. We must ask ourselves what is needed now in order to prevent a repetition. When it comes to the states and political activities – and also the work of many others, civil servants, teachers, cultural personalities – the awareness of the human and civilising values of democracy

⁶⁰⁸ Δημοσιεύθηκε στην ιταλική Εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 12-10-2019. <https://www.camera.it/temiap/documentazione/temi/pdf/1104514.pdf? 1569729219324> (προσπελάστηκε: 11-11-2019).

must be kept alive. Not least in the young generation this is important. These values should never be taken for granted. Everybody must care for the common cause. Each and every day. Let me underline that it takes action to create a good society. It is true that Aristotle thought that the human being, was a “zoon politicon”, a political animal, but -mind you- also an animal. The position once reached is too easily accepted. We are tempted to believe that we can rest upon our laurels. But the etching of the ingenuous Spanish painter Goya is still true when it says that “sleep produces monsters”. An alert, well-informed population is at the same time a prerequisite for democracy and a consequence of democracy. Only such a population can really remember the victims.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Είναι θεμελιώδους σημασίας - αλλά όχι αρκετό - να θυμόμαστε τα θύματα. Πρέπει να αναρωτηθούμε τι χρειάζεται τώρα για να εμποδίσουμε μια επανάληψη. Όσον αφορά στα κράτη και τις πολιτικές δραστηριότητες - καθώς και το έργο πολλών άλλων, των δημοσίων λειτουργιών, των εκπαιδευτικών, των προσωπικοτήτων του πολιτισμού- η συνειδητοποίηση των ανθρωπιστικών και πολιτιστικών αξιών της δημοκρατίας πρέπει να διατηρηθεί ζωντανή. Κι αυτό είναι σημαντικό ιδίως για τη νέα γενιά. Αυτές οι αξίες δεν πρέπει ποτέ να θεωρηθούν δεδομένες. Όλοι πρέπει να φροντίζουν για τον κοινό σκοπό. Κάθε μέρα συνεχώς. Επιτρέψτε μου να υπογραμμίσω ότι χρειάζεται δράση για τη δημιουργία μιας καλής κοινωνίας. Είναι αλήθεια ότι ο Αριστοτέλης πίστευε ότι ο άνθρωπος ήταν πολιτικό ζώο, αλλά - προσέξτε - ζώο. Το σημείο που φτάσαμε είναι πολύ εύκολα αποδεκτό. Μας δελεάζει να πιστεύουμε ότι μπορούμε να επαναπαυόμαστε στις δάφνες μας. Αλλά η χαρακτηριστική του ευφυούς Ισπανού ζωγράφου Goya εξακολουθεί να ισχύει όταν λέει ότι ο «ύπνος παράγει τέρατα». Ένας πληθυσμός σε εγρήγορση και ενημερωμένος αποτελεί ταυτόχρονα προαπαιτούμενο για τη δημοκρατία και συνέπεια της δημοκρατίας. Μόνο ένας τέτοιος πληθυσμός μπορεί πραγματικά να θυμάται τα θύματα.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Στις εκδηλώσεις του Διεθνούς Φόρουμ Ολοκαυτώματος⁶⁰⁹ ο Πρωθυπουργός της Δανίας στην πρωτεύουσα της Σουηδίας τονίζει στον λόγο του την αναγκαιότητα να

⁶⁰⁹ «Η Διεθνής Συμμαχία για τη Μνήμη του Ολοκαυτώματος (International Holocaust Remembrance Alliance) είναι ο μεγαλύτερος παγκόσμιος οργανισμός που ενώνει κυβερνητικούς φορείς, μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας και εμπειρογνώμονες με στόχο να διαμορφώσουν και να προωθήσουν την εκπαίδευση, τη μνήμη και την έρευνα του Ολοκαυτώματος, να συνομιλήσουν για θέματα που σχετίζονται με το Ολοκαύτωμα, συμπεριλαμβανομένου του αντισημιτισμού και να υποστηρίξουν τις δεσμεύσεις της

διατηρείται η μνήμη των θυμάτων για να αποτρέπεται η επανάληψη των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας και της γενοκτονίας⁶¹⁰. Φρονεί ότι οφείλει να τηρείται η ηθική δέσμευση των ανθρώπινων κοινωνιών σε παγκόσμιο επίπεδο, ώστε να καταπολεμείται η άρνηση του Ολοκαυτώματος και ο αντισημιτισμός με το να αναλαμβάνονται αδιάλειπτα διεθνείς πρωτοβουλίες για την αποτροπή της γενοκτονίας⁶¹¹. Με την αναφορά του ομιλητή στον διάσημο χαρακτηρισμό του Αριστοτέλη για τον άνθρωπο ως ένα *φύσει πολιτικόν ζῷον*⁶¹² περισσότερο τονίζεται μόνο η βιολογική πλευρά του ανθρώπου, ξεχωριστά δηλαδή από το διαφοροποιητικό χαρακτηριστικό του απέναντι σε όλους τους έμβιους οργανισμούς: τον λόγο. Κατά τον Agamben στην αριστοτελική σκέψη ο όρος «πολιτικός» αποτελεί ειδοποιό διαφορά προσδιοριστική του γένους «ζῷον»⁶¹³. Για την

Διακήρυξης της Στοκχόλμης του 2000. Ο IHRA ξεκίνησε το 1998 ως Ειδική Ομάδα (Task Force) Διεθνούς Συνεργασίας για την Εκπαίδευση, τη Μνήμη και την Έρευνα του Ολοκαυτώματος από τον πρώην Πρωθυπουργό της Σουηδίας Göran Persson. Ο IHRA έχει αυτή τη στιγμή 33 χώρες-μέλη, μια συνδεδεμένη χώρα (liaison country), οκτώ χώρες-παρατηρητές και οκτώ μόνιμους διεθνείς εταίρους, μεταξύ των οποίων οι ΟΗΕ, η Ευρωπαϊκή Ένωση και η UNESCO. Η Ελλάδα, είναι πλήρες μέλος του IHRA από το 2005. Στην Ολομέλεια της Διεθνούς Συμμαχίας για τη Μνήμη του Ολοκαυτώματος, η οποία πραγματοποιήθηκε στη Φεράρα στις 29 Νοεμβρίου 2018, αποφασίστηκε ομοφώνως όπως η Ελλάδα αναλάβει την προεδρία της Συμμαχίας για το έτος 2021». <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-elladastous-diethneis-organismous/diethnes-summakhia-gia-te-mneme-tou-olokautomatos-ihra.html> (προσπελάστηκε: 31-03-2020).

⁶¹⁰ Καβάλα, Μ. (2015), 148. «Ο όρος «γενοκτονία» είναι νομικός και καθιερώθηκε με αυτήν τη σημασία μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και συγκεκριμένα μετά το έγκλημα του Ολοκαυτώματος που διαπράχθηκε από τη ναζιστική Γερμανία. Από τα βασικότερα στοιχεία που διαφοροποίησαν αυτόν τον πόλεμο από άλλους ήταν η οργάνωση ενός τεράστιου στρατοπεδικού συστήματος στην καρδιά της Ευρώπης και η ιδεολογία, η πολιτική και η πρακτική γενοκτονίας που ακολουθήθηκε με συστηματικό τρόπο, δηλαδή ένα σχέδιο ολοκληρωτικής καταστροφής εθνικών και θρησκευτικών ομάδων (Εβραίοι, Ρομά, Σλάβοι) ανάμεσα σε άλλες κοινωνικές κατηγορίες... Η διαφορά μεταξύ του εγκλήματος κατά της ανθρωπότητας - στο οποίο περιλαμβάνονται οι ομαδικές εκτελέσεις, η σωματική κακοποίηση, οι θάνατοι από λιμοκτονία στις κατεχόμενες χώρες- και του εγκλήματος της γενοκτονίας είναι ότι η τελευταία αποτελεί ένα πρόγραμμα ολοκληρωτικής εξαφάνισης μιας εθνικής ή θρησκευτικής ομάδας, η οποία επιτυγχάνεται με την καταστροφή της ικανότητάς της να αναπαραχθεί βιολογικά και πολιτισμικά».

⁶¹¹ Κόκκινος, Γ. (2016) 105-399. Βλ. το κεφ. 2 με τίτλο: «Το ιστορικό τραύμα του Ολοκαυτώματος και η Ευρωπαϊκή Ιστορική Συνείδηση: η κριτική αναμέτρηση των ευρωπαϊκών κοινωνιών με το οδυνηρό παρελθόν του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου ως προϋπόθεση σφυρηλάτησης της ευρωπαϊκής ενότητας και ταυτότητας» στο: «Ιστορικά Τράυματα και Ευρωπαϊκή Ιδέα-Από τη φρίκη των πολέμων και των ολοκληρωτισμών στο όραμα της ενοποίησης», Γ. Κόκκινος, Ε. Λεμονίδου, Π. Κιμουρτζής, Σ. Ντάλης.

⁶¹² Αριστ. *Πολιτικά*, [A,1252b30-34, 1253a1-4, 1253a5-9, 1253a10-1, 1253a15-19].

⁶¹³ Agamben, G., (2005): 19-20. «Είναι αλήθεια ότι σύμφωνα με ένα περίφημο απόσπασμα του ίδιου έργου ο άνθρωπος συνιστά ένα πολιτικόν ζῷον (1253a, 4): αλλά στο σημείο αυτό (πέρα από το γεγονός ότι στην αττική πρόζα το ρήμα βιώ [-όω] δεν χρησιμοποιείται πρακτικά στον ενεστώτα), ο προσδιορισμός πολιτικός δεν αποτελεί μία ιδιότητα του εμβίου ως τέτοιου, αλλά είναι μία ειδοποιός διαφορά η οποία προσδιορίζει το γένος ζῷον (αμέσως μετά, εξάλλου, η ανθρώπινη πολιτική διακρίνεται από εκείνη των υπόλοιπων εμβίων όντων, γιατί θεμελιώνεται, διαμέσου ενός παραπληρώματος πολιτικότητας (politicità) συνδεδεμένης με τη γλώσσα, σε μία κοινότητα αγαθού και κακού, δικαίου και αδίκου και όχι απλώς ενχάριστου και επώδυνου)... Κατά τον Foucault, «το κατώφλι της βιολογικής νεωτερικότητας» μιας κοινωνίας κείται στο σημείο όπου το είδος και το άτομο ως απλό ζωντανό σώμα γίνονται το υψηλό διακύβευμα στις πολιτικές στρατηγικές της. Αρχής γενομένης από το 1977, τα μαθήματα στο Collège de France αρχίζουν να εστιάζονται στο πέρασμα από το «εδαφικό κράτος» στο «κράτος πληθυσμού» και στην επακόλουθη ιλιγγιώδη αύξηση της σημασίας της βιολογικής ζωής και της υγείας του έθνους ως προβλήματος της κυρίαρχης εξουσίας, η οποία τώρα πια με τη σειρά της μετατρέπεται προοδευτικά σε

πολιτική φύση του ανθρώπου προηγήθηκε ο Σοφοκλής χαρακτηρίζοντας τον άνθρωπο στην *Αντιγόνη* αρχικά ως γεννήτορα του φόβου στο πρώτο στάσιμο: «πολλὰ τὰ δεινὰ κούδεν ἄνθρωπου δεινότερον πέλει ...καὶ φθέγμα καὶ ἀνεμόεν φρόνημα καὶ ἀστυνόμους ὀργὰς ἐδιδάξατο». Κατά τον Griffith⁶¹⁴ διαφαίνεται εδώ το σχήμα *φύσις-νόμος* (φύση-πολιτισμός), στο πλαίσιο του οποίου τα επιτεύγματα του ανθρώπου τον διαχωρίζουν από το σύνολο των ζώων (έμβιων όντων) και τον άγουν στην ολοκλήρωση, δηλαδή στο να μεσουρανεί και να κυριαρχεί με όχημά του την πολιτική ζωή, τη συμμετοχή στη νομοθετική διαδικασία και την απόδοση της δικαιοσύνης. (*νόμους, δίκαν, ὑψίπολις, ἄπολις*). Πρόκειται, σύμφωνα με τον Καστοριάδη, για το ανθρώπινο πάθος για τη θέσμιση των πόλεων, όπως το αποκαλεί «θεσμίζοντα πάθη»⁶¹⁵. Είναι κατηγορηματικό κατά τον Αριστοτέλη⁶¹⁶ ότι είναι ή άγριο ζώο ή θεός όποιος δεν συμμετέχει στην κοινότητα με μέσα που σκοπό έχουν να υπηρετούν τη φρόνηση και την αρετή, ωστόσο πολύ εύκολα -όπως και στην περίπτωση του Ολοκαυτώματος- μπορεί να τα

«κυβέρνηση των ανθρώπων». «Ό,τι προκύπτει είναι ένα είδος αποκτήνωσης του ανθρώπου η οποία συντελείται μέσω των πιο εξεζητημένων πολιτικών τεχνικών. Τότε ξεπροβάλλουν στην ιστορία τόσο η διάδοση των δυνατοτήτων των επιστημών του ανθρώπου και των κοινωνικών επιστημών όσο και η ταυτόχρονη δυνατότητα να προστατεύεται η ζωή και να νομιμοποιείται το ολοκαύτωμα». Από την έκδοση του βιβλίου με επιχορήγηση του Υπουργείου Εξωτερικών της Ιταλίας «Homo sacer - Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή».

⁶¹⁴ Griffith, M., (1999): 181 .

⁶¹⁵ Ο Καστοριάδης σχετικά : «Εδώ, οργή είναι η ενόρμηση, η παρόρμηση, η αυθόρμητη, η ανεπίσχετη ώθηση. Η έκφραση *ἀστυνόμους ὀργὰς* εκ πρώτης όψεως αποτελεί αντίφαση ή οξύμωρον, διότι πώς οι ορμές ή οι ενορμήσεις θα μπορούσαν να οδηγήσουν στη θέση νόμων; Λέγει όμως ο Σοφοκλής *ἐδιδάξατο* και προσδίδει έτσι στο ρήμα μια πρόσθετη σημασία. Αυτές τις ενορμήσεις που ωθούσαν προς την κατεύθυνση της συγκροτήσεως κοινωνικών συνόλων, ο άνθρωπος τις υπέβαλε σε διαπαιδαγώγηση και, μαθητεία, τις σχημάτισε και τις μετασχημάτισε, τις υπέβαλε σε νόμους και έτσι συγκρότησε πόλεις. Όλα αυτά, που θα μπορούσαν να συνθέσουν ένα φιλοσοφικό σύγγραμμα, ο Σοφοκλής το λέγει σε τρεις λέξεις: *ἐδιδάξατο* [...] *ἀστυνόμους ὀργὰς*. Ο άνθρωπος διαπαιδαγώγησε τον εαυτό του μετασχηματίζοντας τις ενορμήσεις του, ώστε να καταστούν θεμέλια και ρυθμιστές των πόλεων. Επιμένουμε στο *ἀστυνόμους ὀργὰς*, διότι η έκφραση είναι σημαντική και από απόψεως ιστορικής. Εδώ συναντούμε για πρώτη φορά τη ρητή διατύπωση αυτού που θα αποτελέσει ένα από τα μεγάλα θέματα της κλασικής πολιτικής φιλοσοφίας, ήδη από τον Πλάτωνα μέχρι και του Jean-Jacques Rousseau συμπεριλαμβανομένου, θέμα που περιέπεσε εν συνεχεία στη λήθη, μέσα στη διανοουμενίστικη ξηρασία που μαστίζει αυτόν τον χώρο εδώ και δυο αιώνες· διότι, “για να θεσμίσεις ένα λαό”, όπως λέγει ο Ρουσσώ, πρέπει πρώτα να του αλλάξεις “τα ήθη” και τα ήθη είναι κατ’ ουσίαν η διαπαιδαγώγηση των παθών, πράγμα που απαιτεί τουλάχιστον ότι οι νόμοι θα το λαμβάνουν υπ’ όψιν τους, με θετικές διατάξεις, στην κατάστροψη της πολιτικής της παιδείας των πολιτών. Ο Αριστοτέλης ομιλεί περί φιλίας στα Πολιτικά του· οι νομοθέτες, αναφέρει, οφείλουν, υπεράνω όλων, να ασχολούνται με την εδραίωση της φιλίας μεταξύ των πολιτών (που δεν είναι μια ωχρή κοινή φιλία, αλλά η συν-πάθεια, με την εντονότερη σημασία της λέξεως), διότι όπου υπάρχει φιλία δεν έχουμε ανάγκη δικαιοσύνης». Βλ. σελ. 533, Περιοδικό «Νέα Εστία», τ. 1722, Απρίλιος 2000), «Εκφραστικά μέσα της ποιήσεως», μτφρ. Κ. Σπαντιδάκης.

⁶¹⁶ Αριστ. *Πολιτ.*[1253a30-34]: «φύσει μὲν οὖν ἡ ὀρμὴ ἐν πᾶσιν ἐπὶ τὴν τοιαύτην κοινωνίαν· ὁ δὲ πρῶτος συστήσας μεγίστων ἀγαθῶν αἴτιος, ὥσπερ γὰρ καὶ τελεωθεὶς βέλτιστον τῶν ζῴων ἄνθρωπός ἐστιν, οὕτω καὶ χωρισθεὶς νόμου καὶ δίκης χεῖριστον πάντων. χαλεπωτάτη γὰρ ἀδικία ἔχουσα ὄπλα· ὁ δὲ ἄνθρωπος ὄπλα ἔχων φύεται φρονήσει καὶ ἀρετῇ, [1253a35-39] οἷς ἐπὶ τὰναντία ἐστὶ χρῆσθαι μάλιστα. διὸ ἀνοσιώτατον καὶ ἀγριώτατον ἄνευ ἀρετῆς, καὶ πρὸς ἀφροδίσι καὶ ἐδωδὴν χεῖριστον. ἡ δὲ δικαιοσύνη πολιτικόν· ἡ γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστίν, ἡ δὲ δικαιοσύνη τοῦ δικαίου κρίσις».

μεταχειριστεί για το αντίθετο. Γι' αυτούς τους λόγους ο Σταγειρίτης φιλόσοφος χαρακτηρίζει τον άνθρωπο χωρίς αρετή ως *άνοσιώτατον* και *άγριώτατον*.

Ειδικά για το Ολοκαύτωμα έχουν καταγραφεί και σημειωθεί σε παγκόσμιο επίπεδο πολλές και διαφορετικές προσεγγίσεις⁶¹⁷, «ωσμώσεις, αποκλίσεις, συγκλίσεις, αντιφάσεις, πυκνώσεις, αποσιωπήσεις, αναντιστοιχίες». Ο πυρήνας της Διακήρυξης της Στοκχόλμης συγκεντρώνει την ουσία του περιεχομένου του, κατά την άποψή μας, στα προεκτεθέντα, καθώς αυτολεξεί, στο άρθρ. 1 παρ. 8 αναφέρει: «η δέσμευση των κρατών - μελών είναι να θυμόμαστε τα θύματα που χάθηκαν, να σεβόμαστε τους επιζώντες που είναι ακόμη μαζί μας και να επιβεβαιώνουμε την κοινή επιδίωξη της ανθρωπότητας για αμοιβαία κατανόηση και δικαιοσύνη». Στη διατύπωση της σκέψης του ομιλητή έρχεται ως ακριβής η αριστοτελική προσέγγιση στην δυναμική πανανθρώπινη προσπάθεια⁶¹⁸ να διατηρείται η μνήμη του Ολοκαυτώματος και να παρεμποδίζεται με κάθε τρόπο η επανάληψη του⁶¹⁹ με τη λήψη μέτρων ακόμη και κατά της ρητορικής του μίσους⁶²⁰.

⁶¹⁷ Κόκκινος, Γ., (2015): 32 .

⁶¹⁸ Από το άρθρο «Η επιστροφή της βίας» της Blandine Kriegel: «Η γερμανική φιλοσοφία, η οποία ύμνησε τη βία, την αυτοκρατορία του πολέμου, κυριάρχησε στον 20ό αιώνα. Η επιρροή της μας αφήνει βαθιά στερημένους. Ωστόσο αυτές οι δύο ηθικές, η εξύμνηση της βίας ή η απόρριψή της, δεν αποτελούν την αντανάκλαση δύο εκ διαμέτρου αντίθετων θέσεων. Η έκκληση να ξεπεράσουμε τη βία, να εγκαταστήσουμε τον πολιτισμό των ηθών, να οικοδομήσουμε το κράτος δικαίου απαιτεί μια ιδιαίτερη προσπάθεια, μια προσωπική ευθύνη που δεν σταματάει ποτέ. Το χειρότερο είναι εδώ, αλλά δεν είναι βέβαιο· και αν η βία είναι ένα συστατικό του ανθρώπινου όντος, η δύναμή της πρέπει να μετατραπεί και να ανυψωθεί στο δίκαιο και στην κοινωνική συνύπαρξη ώστε η ανθρωπότητα να συνεχίσει υφίσταται. Αυτό είναι το στοιχείο της μελαγχολίας η οποία, αφού αναγνώρισε την αναπόφευκτη και σκοτεινή πλευρά της βίας, αρνείται να της παραχωρήσει το παιχνίδι. Το ότι η βία υπήρξε δεν σημαίνει ότι θα πρέπει να υπάρχει πάντα. Η ηθική του κανόνα του μέλλοντος είναι μια φιλοσοφία ανοιχτή στον χρόνο της ανθρωπότητας», Εφημ. «Το Βήμα», 24-11-2008.

<https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/i-epistroti-tis-bias/> (προσπελάστηκε: 01-04-2020).

⁶¹⁹ ό.π.Καβάλα, 145: «Αναστοχάζεται η σχετική βιβλιογραφία για τη μνήμη και τη «δημιουργική λήθη» με στόχο ίσως τη μεταμέλεια του θύτη (κράτους, εξουσίας, αρχής, καθεστώτος) και μια πιθανή συμφιλίωση ή έστω μία συνεργασία, μία συμπόρευση με το θύμα, θυμίζοντάς μας «τις ηθικοπολιτικές πλευρές του διλήμματος μνήμη/λήθη και τη διαφορά τους από τις ιστοριογραφικές και επιστημολογικές πλευρές, δηλαδή τη μνήμη/λήθη ως εγγραφή του ιστορικού αρχείου στο σώμα μιας κοινωνίας» «χωρίς να θυσιάζεται, ωστόσο, η κοινωνία στο αρχείο...Η μεταπολεμική Ευρώπη αφέθηκε στους μύθους της συγκάλυψε ενοχλητικές μνήμες και εμφανίστηκε ως θύμα του ναζισμού. Οι εμπλεκόμενες χώρες απέκτησαν μερίδιο από τη νέα συλλογική ταυτότητα του νικητή απέναντι σε έναν εχθρό που ενσάρκωνε το απόλυτο κακό. Ίσως γι' αυτό τώρα περισσότερο από ποτέ, η μελέτη και διδασκαλία του Ολοκαυτώματος πρέπει να πραγματοποιείται ενταγμένη στο σύνολο της ευρωπαϊκής και της ελληνικής ιστορίας».

⁶²⁰ «Ο κώδικας δεοντολογίας της Ε.Ε. για την καταπολέμηση της παράνομης ρητορικής μίσους στο διαδίκτυο διασφαλίζει ταχεία ανταπόκριση. Η ρητορική μίσους, τόσο εντός όσο και εκτός διαδικτύου, αποτελεί ποινικό αδίκημα σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ. Για την αντιμετώπιση αυτού του ολοένα μεγαλύτερου προβλήματος, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ξεκίνησε διάλογο με διάφορες διαδικτυακές πλατφόρμες και χρηματοδοτεί προγράμματα για την καταπολέμηση της ρητορικής του μίσους στο διαδίκτυο. Τον Μάιο του 2016, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τέσσερις μεγάλες πλατφόρμες (Facebook, Microsoft, Twitter και YouTube) ανακοίνωσαν έναν κώδικα δεοντολογίας για την καταπολέμηση της παράνομης ρητορικής μίσους στο διαδίκτυο. Έκτοτε προσχώρησαν περισσότερες εταιρείες, οι οποίες ανταποκρίνονται ολοένα περισσότερο στους στόχους του κώδικα δεοντολογίας, αφαιρώντας για παράδειγμα εντός 24 ωρών τις αναρτήσεις που παρουσιάζουν παράνομη ρητορική μίσους. Στη συνέχεια,

Τέλος, η ενίσχυση του επιχειρήματος του ομιλητή με το έργο του Goya: “El sueño de la razón produce monstruos”, δηλαδή «ο ύπνος της λογικής παράγει τέρατα» παραπέμπει στον τίτλο της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ισπανίας⁶²¹: «Όταν οι άνθρωποι δεν ακούν το κάλεσμα του νου γίνονται όλα παραλήρημα [εφιάλτης]». Ο καλλιτέχνης «δημιουργεί ένα έργο που αποτελεί πανανθρώπινη και υπερχρονική καταγγελία του παραλογισμού και της θηριωδίας του πολέμου» παρακινώντας τον λογικό άνθρωπο σε διαρκή εγρήγορση για να προτάσσει και να προκρίνει τη λογική και τον ανθρωπισμό μπροστά στη βία, τον θάνατο, τη γενοκτονία. Προσφύγος ο Αρβανιτάκης⁶²² αναφέρει: «Τι κοινό μπορεί να έχει η αρχαία ελληνική τραγωδία και η υπόθεση Ντρέιφους, η δημοκρατία του Κλεισθένη και το Ολοκαύτωμα των Εβραίων, οι ιδεολογικές χρήσεις της Ατλαντίδας και ο Άιχμαν, οι αρνητές του Ολοκαυτώματος, η γαλλική αποικιοκρατία και τα βασανιστήρια στην Αλγερία, οι κίνδυνοι του αναθεωρητισμού και ο καθρέφτης της αρχαίας πόλης μέσα από την τραγωδία; Τίποτα, θα μπορούσε να πει κανείς, αν ξέφευγε από τον πειρασμό να χαμογελάσει, μπροστά σε ένα τέτοιο ανάπτυγμα ενδιαφερόντων και διανοητικών δεσμεύσεων, που μοιάζει να αγγίζει τον ερασιτεχνισμό. Λάθος, θα μπορούσε να πει κανείς. Έχουν κοινό «εκείνη τη σπίθα που έβαλε ο Θεός μέσα μας», καθώς έλεγε ο Βίκτωρ Ουγκώ: την άγρυπνη συνείδηση»⁶²³.

B.2.β. Ηράκλειτος

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
--------------------------	---------------------

τον Μάρτιο του 2018 η Επιτροπή πρότεινε μια σειρά από λειτουργικές παρεμβάσεις με σκοπό να ενταθούν αυτές οι προσπάθειες, προτού αποφασίσει αν θα προτείνει νομοθετικά μέτρα».

<https://www.what-europe-does-for-me.eu/el/portal/2/H19> (προσπελάστηκε: 02-04-2020).

⁶²¹ Λαμπράκη-Πλάκα, Μ., (2008): 12 . «Αυτό το είδα με τα μάτια μου». Για άλλη μια φορά ο Γκόγια, υπερβαίνοντας τις ιστορικές συγκυρίες που του ενέπνευσαν τη σειρά, δημιουργεί ένα έργο που αποτελεί πανανθρώπινη και υπερχρονική καταγγελία του παραλογισμού και της θηριωδίας του πολέμου. Ο καλλιτέχνης δεν τόλμησε να τυπώσει και να κυκλοφορήσει τα «Δεινά του Πολέμου», από τον φόβο της λογοκρισίας. Πρωτοκυκλοφόρησαν το 1863 από την Ακαδημία Καλών Τεχνών του Σαν Φερνάντο, απ' όπου προέρχεται και η σειρά της Εθνικής Πινακοθήκης», στο: Λεύκωμα της έκθεσης στην Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου «Ο ύπνος της λογικής γεννά τέρατα» Επιμ. Μ. Ζ. Κασσιμάτη, 25 Ιουνίου-20 Οκτωβρίου 2008, Εθνική Πινακοθήκη Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

⁶²² «Η Ιστορία δεν είναι ένας εφιάλτης», Εφημ. «Τα Νέα», 02-06-2007. <https://www.tanea.gr/2007/06/02/lifearts/by-the-book/i-istoria-den-einai-enas-efialtis/> (προσπελάστηκε: 02-04-2020).

⁶²³ Πρβλ. Πλάτ., *Απολ. Σωκρ.*[31d]: «τι μοι θεῖον τι καὶ δαιμόνιον γίγνεται [φωνή], ὃ δὴ καὶ ἐν τῇ γραφῇ ἐπικωμωδῶν Μέλητος ἐγράψατο. ἐμοὶ δὲ τοῦτ' ἔστιν ἐκ παιδὸς ἀρξάμενον, φωνὴ τις γιγνομένη, ἢ ὅταν γένηται, ἀεὶ ἀποτρέπει με τοῦτο ὃ ἂν μέλλω πράττειν, προτρέπει δὲ οὐποτε».

Benita Ferrero-Waldner, Ευρωπαϊά Επίτροπος Εξωτερικών Υποθέσεων και Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας	Europe Hotel, Μινσκ, Λευκορωσία, 22-06-2009
--	--

ΠΗΓΗ

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_09_305

(προσπελάστηκε: 23-04-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

I am delighted to have this opportunity to talk to you – and how appropriate that this speech should be held in the “Europe” hotel! Appropriate because I hope relations between Belarus this country in the heart of Europe and the European Union can become warmer and closer in the future. Indeed, that is why I have come to Minsk, because I and my colleagues in the EU want to assure you of our desire to set relations between us on a new and better path. If Belarus resumes the previous positive momentum by taking meaningful steps towards key freedoms for its people (like freedom of assembly and freedom of expression), many new opportunities will emerge.

Heraclitus once said, “You cannot step twice into the same river; for other waters are continually flowing in”. Opportunities are there to be grasped, and we hope Belarus will decide to do so.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Χαίρομαι που έχω την ευκαιρία να σας μιλήσω - και πόσο σκόπιμο είναι να γίνει αυτή η ομιλία στο ξενοδοχείο «Ευρώπη»! Κατάλληλο επειδή ελπίζω ότι οι σχέσεις μεταξύ της Λευκορωσίας -της χώρα αυτής στην καρδιά της Ευρώπης- και της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορεί να γίνει θερμότερη και πιο κοντά στο μέλλον. Πράγματι, γι' αυτό έρχομαι στο Μινσκ, επειδή εγώ και οι συνάδελφοί μου στην ΕΕ θέλουμε να σας διαβεβαιώσουμε για την επιθυμία μας να θέσουμε τις σχέσεις μεταξύ μας σε μια νέα και καλύτερη πορεία. Εάν η Λευκορωσία ξαναρχίσει την προηγούμενη θετική ορμή, προβαίνοντας σε ουσιαστικά βήματα προς τις βασικές ελευθερίες για τους λαούς της (όπως η ελευθερία του συνέρχεσθαι και η ελευθερία της έκφρασης), θα προκύψουν πολλές νέες ευκαιρίες.

Ο Ηράκλειτος είπε κάποτε: «Δεν μπορείς να πατήσεις δύο φορές στον ίδιο ποταμό, γιατί άλλα νερά συνεχίζουν να ρέουν μέσα του». Οι ευκαιρίες πρέπει να γίνουν αντιληπτές και ελπίζουμε ότι η Λευκορωσία θα αποφασίσει να το πράξει.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η αυστριακής καταγωγής ομιλήτρια υπό την ιδιότητά της ως Επιτρόπου εκφωνεί τον λόγο της κατά την επίσημη επίσκεψή της στη Λευκορωσία σε μια συγκυρία με ιδιαίτερο χαρακτήρα⁶²⁴ διαμορφωμένο από ένα χρονολόγιο γεγονότων: το 2004 η ΕΕ για πρώτη φορά παίρνει μέτρα εναντίον της Λευκορωσίας λόγω της εξαφάνισης τεσσάρων γνωστών στη χώρα προσώπων, καθώς επίσης και εξαιτίας παράτυπων ενεργειών της χώρας κατά παράβαση των διεθνών εκλογικών κανόνων και του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁶²⁵.

Τον Νοέμβριο του 2006, προηγείται εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής δημοσίευση ανεπίσημου εγγράφου με τίτλο: «Τι θα μπορούσε η ΕΕ να προσφέρει στη Λευκορωσία» για να καταστεί δυνατή η περιέλευση στη γνώση της χώρας η αξία και η ωφελιμότητα της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας για τον λαό της. Το πολιτικό καθεστώς στη Λευκορωσία, ωστόσο κρατά φυλακισμένους πολιτικούς και παρεμποδίζει κάθε αντιπολιτευτική φωνή στον δημόσιο βίο και τα μέσα ενημέρωσης. Εξάλλου κατά τις προεδρικές εκλογές του ίδιου έτους οι απεσταλμένοι παρατηρητές της ΕΕ καταγράφουν σοβαρές παρατυπίες, όπως και στις εκλογές του 2007. Είναι τότε που σύμφωνα με την Ετήσια Έκθεση της ΕΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα (2007), χαρακτηρίζεται ως «ασθενής» η κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Λευκορωσία, γεγονός που αποκλείει την είσοδο της χώρας στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, αφού η χώρα αναμφίβολα βρίσκεται σε απόσταση από τις ευρωπαϊκές αξίες και αρχές.

Το 2009 η ξεκινά η Ανατολική Εταιρική Σχέση⁶²⁶, καθώς «η ασφάλεια, η σταθερότητα και η ευημερία, η δημοκρατία και το κράτος δικαίου στην Ανατολική Ευρώπη και το Νότιο Καύκασο αποτελούν προτεραιότητες για την ΕΕ» στο πλαίσιο μιας πολιτικής για τους ανατολικούς γείτονες της Ένωσης. Στις ιδιαίτερες αυτές συνθήκες που υπαγορεύουν λεπτούς χειρισμούς της Επιτρόπου ίσως το μόνο αναμφίβολα θετικό στοιχείο στο επικοινωνιακό αυτό κλίμα είναι το «σημαδιακό» όνομα

⁶²⁴ <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/eastern-partnership/belarus/> (προσπελάστηκε: 02-04-2020).

⁶²⁵ Σύμφωνα με την αναφορά με αρ. 10062/04-02-2004 της Επιτροπής Νομικών Υποθέσεων και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης οι αγνοούμενοι στη Λευκορωσία ήταν οι: Yuri Zakharenko, πρώην Υπουργός Εσωτερικών, (1999), Victor Gonchar, πρώην Αντιπρόεδρος της Βουλής (1999)) και μαζί του Anatoly Krasovski, επιχειρηματίας (1999) Dmitri Zavadski, εικονολήπτης του ρωσικού καναλιού ORT (2000).

<https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=10456&lang=EN>

(προσπελάστηκε: 02-04-2020).

⁶²⁶ <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/eastern-partnership/> (προσπελάστηκε: 02-04-2020).

του ξενοδοχείου -Ευρώπη- που εν προκειμένω είναι πιθανό ότι δημιουργεί ανομολόγητες προσδοκίες για την ευδοκίμηση των προσπαθειών της χώρας να αναβαθμιστεί με νέο κανονιστικό και ουσιαστικό πολιτικό υπόβαθρο, ακολουθώντας ως μονόδρομο την πορεία του εκδημοκρατισμού της. Η ελευθερία του συνέρχεσθαι και η ελευθερία της έκφρασης⁶²⁷ και μαζί κάθε έκφραση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι εκ των ων ουκ άνευ της ευρωπαϊκής προοπτικής της Λευκορωσίας και κάθε χώρας που αναζητεί ευρωπαϊκό προσανατολισμό. Γι' αυτό η Επίτροπος Benita Ferrero-Waldner προκειμένου να ενθαρρύνει την προσπάθεια εκδημοκρατισμού της χώρας, για να πείσει το ακροατήριο να ανταποκριθεί στην αναπλαισίωση που επιχειρεί η ΕΕ στις σχέσεις της με αυτήν και να εκμεταλλευτεί την ευκαιρία που της δίνεται, χρησιμοποιεί τη ρήση του Ηράκλειτου «Ποταμῶ γὰρ οὐκ ἔστιν ἐμβῆναι δις τῶ αὐτῶ. ... ποταμοῖσι τοῖσιν αὐτοῖσιν ἐμβαίνουσιν ἕτερα καὶ ἕτερα ὕδατα ἐπιρρεῖ»⁶²⁸.

Ο Ηράκλειτος ο Εφέσιος⁶²⁹, επονομαζόμενος και ως Σκοτεινός⁶³⁰, υπήρξε αυτοδίδακτος φιλόσοφος, ανήκει στους προσωκρατικούς (πιθανότατα 6^{ος} -5^{ος} αι. π.Χ.), που ασχολήθηκε με την κίνηση του κόσμου και συγκεκριμένα με το αν είναι ο κόσμος σταθερός και ακίνητος ή μεταβάλλεται και τελεί σε αδιάλειπτη εξέλιξη⁶³¹: τὰ πάντα ρεῖ. Κατά τον Αξελό⁶³² η ίδια ρήση, όπως την αξιοποιεί εδώ η Επίτροπος, έχει σωθεί από το ίδιο κέντρο της διαλεκτικής του Ηρακλείτου⁶³³. Η κίνηση, το γίνεσθαι, είναι η ίδια η μεταβολή, όμως η αλλαγή και η ροή, όσα συνιστούν τον μομπιλισμό του Ηρακλείτου⁶³⁴

⁶²⁷ Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, τέθηκε σε ισχύ με τη Συνθήκη της Λισαβόνας την 01-12-2009 και είναι νομικά δεσμευτικός σε όλα τα κράτη- μέλη της ΕΕ περιλαμβάνει: αξιοπρέπεια, ελευθερίες, ισότητα, αλληλεγγύη, τα δικαιώματα των πολιτών, δικαιοσύνη.(ΕΕ C 202 της 07-06-2016, σ. 389-405).

⁶²⁸ Φάλκος- Αρβανιτάκης, Τ., (1999): [Πρόλογος]. «Η φράση *Τὰ πάντα ρεῖ καὶ οὐδὲν μένει* με προβληματίζει και με βοηθάει να καταλάβω ένα μέρος της αλήθειας. Αλλά η φράση «δεν μπορείς να μπεις δυο φορές στο ίδιο ποτάμι» με καταπλήσσει και με συναρπάξει ως μεταφορά και ως σκηνοθεσία. Η μία απευθύνεται στη νόση μου, η άλλη απευθύνεται στη νόση και στην ευαισθησία μου συγχρόνως. Συνδυάζει με τρόπο έξοχο την ποίηση και τη φιλοσοφία. Συγκινεί και κερδίζει περισσότερα μέρη της ψυχής».

⁶²⁹ Kirk, G.S., Raven, J.E., Schofield, M., (2001): Κεφ. VI.

⁶³⁰ Λεξ. Σουίδα, Ια.

⁶³¹ Κάλφας, Β., Ζωγραφίδης, Γ., : «Δεν γνωρίζουμε αν ο Ηράκλειτος χρησιμοποίησε ποτέ την πασίγνωστη έκφραση τὰ πάντα ρεῖ. Την πληροφορία αυτή μας την δίνει ο Πλάτων: «Λέει κάπου ο Ηράκλειτος ότι πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει και παρομοιάζοντας τα υπάρχοντα πράγματα με τη ροή ενός ποταμού λέει ότι δεν μπορείς να μπεις στο ίδιο ποτάμι δυο φορές» (Κρατύλος 402a). Για τον Πλάτωνα πρέπει ωστόσο να πούμε ότι δεν είχε και σε μεγάλη εκτίμηση τον Ηράκλειτο. Τον αντιμετώπιζε ως τον φιλόσοφο της διαρκούς ροής και γι' αυτό ακριβώς του καταλόγιζε φιλοσοφική αφέλεια».
http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/history/filosofia/page_022.html

(προσπελάστηκε: 02-04-2020).

⁶³² Αξελός, Κ., (1986): 57-58.

⁶³³ Πλάτ. Κρατ. [402a]: «λέγει που Ἡράκλειτος ὅτι 'πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει,' και ποταμοῦ ροῆ ἀπεικάζων τὰ ὄντα λέγει ὡς 'δις ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης».

⁶³⁴ Beaufret, J. (2006): 31. «Παρά τις διαφορές στο λεκτικό τους ο Ηράκλειτος και ο Παρμενίδης στην αρχή της δυτικής σκέψης τείνουν τα ὅτα στον ίδιο λόγον. Στην πραγματικότητα δεν υπάρχει

εξασφαλίζουν τη διάρκεια του *είναι*. Παρόλο που ο άνθρωπος μεταβάλλεται μέσα στο γίγνεσθαι, στον μεταβαλλόμενο κόσμο, δεν πρέπει να στηρίζεται στις αισθήσεις του για να μην περιπίπτει σε πλάνη, αλλά να χρησιμοποιεί τον *λόγον*⁶³⁵, δηλαδή την αρχή που κινεί τα πάντα στο σύμπαν περιλαμβανομένου του νόμου της κυκλικής μεταβολής⁶³⁶. «Το ποτάμι είναι μια έκφραση αυτού που είναι: το βλέπουμε αλλά δεν το κυριαρχούμε».⁶³⁷ Το τελευταίο είναι το ζητούμενο κατά την Επίτροπο που εύχεται με τη ρήση του Ηρακλείτου να αδράξει η Λευκορωσία ως χώρα που η γεωγραφική της θέση τουλάχιστον δεν πρέπει να αφήσει ανεκμετάλλευτες τις ευκαιρίες που της παρουσιάζει η Ευρώπη για να βαδίσει προς την δημοκρατική κανονικότητα του δυτικού κόσμου.

Β.2.γ. Ηρόδοτος, Μέγας Αλέξανδρος, Αριστοτέλης, Γαληνός, Ιπποκράτης, Καλλίμαχος ο Κερνηαίος

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Dominique de Villepin, Υπουργός Εξωτερικών Γαλλίας	Αίγυπτος, Κάιρο, 12-04-2003

ΠΗΓΗ

<https://www.vie-publique.fr/discours/137373-declaration-de-m-dominique-galouzeau-de-villepin-ministre-des-affaires>

(προσπελάστηκε: 23-04-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Comment oublier nos origines alors que la Méditerranée unit depuis si longtemps nos destinées? Songeons à l'épopée d'Alexandre, à Hérodote cheminant de Grèce vers la Mesopotamie, quand la culture savait rayonner sur les deux rives de la Méditerranée. D'Alexandrie à Volubilis, d'Ephèse à Massada, de Jerash à Tipaza, la mémoire chevauche les vestiges de pierre, le passé parle au présent et nous rappelle la diversité de nos héritages communs[...] Sans Averroès, aurions-nous connu Aristote? Sans l'encyclopédie médicale d'Avicenne, qu'aurions-nous su de Gallien et d'Hippocrate ?

περισσότερος μομπιλισμός στην ποίηση του Παρμενίδη από τον μομπιλισμό στα θραύσματα του Ηρακλείτου»..

⁶³⁵ Fraccari, G., (1981) :20 «Πώς λοιπόν να μεταφράσουμε τον όρο «λόγος»; Αντί του όρου «λογική» θα έθετα μια έκφραση πιο στοιχειώδη, αλλά πιο συμπαγή και αντικειμενική που λίγο ή πολύ θα μπορούσε να αντιστοιχεί στο «λεξιλόγιο της Φύσης»: έννοια και ψυχή των πραγμάτων, μαγεία των πραγμάτων και της Ομιλίας και ίσως, οριακά, ξεχωριστός ήχος της Ομιλίας και της Φωνής, αυτός που θα προέκυπε από την προφορά του μονοσύλλαβου ΟΜ της ινδικής φιλοσοφίας».

⁶³⁶ Guthrie, W. K. C., (1985): 5.

⁶³⁷ ό.π. Αξελός : 59. Επίσης, Graham, D. W. (2013): 304-307, στο: “Doctrine and Doxography Studies on Heraclitus and Pythagoras”.

...Voilà bien le pays de Haroun Al Rashid, où Callimaque découvre émerveillé les jardins suspendus de Babylone. Tout cela nous touche, nous parle.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Πώς μπορούμε να ξεχάσουμε την καταγωγή μας, αφού η Μεσόγειος έχει ενώσει τα πεπρωμένα μας για τόσο πολύ καιρό; Ας σκεφτούμε την εποποιία του Αλεξάνδρου, τον Ηρόδοτο να ταξιδεύει από την Ελλάδα στη Μεσοποταμία, όταν ο πολιτισμός μπορούσε να ακτινοβολεί και στις δύο όχθες της Μεσογείου. Από την Αλεξάνδρεια στη Βολούμπιλις, από την Έφεσο στη Μασάντα, από τη Γέρασα στην Τιπάζα, η μνήμη επικαλύπτει τα πέτρινα ερείπια, το παρελθόν μιλά για το παρόν και μας υπενθυμίζει την ποικιλομορφία της κοινής μας κληρονομιάς [...] Χωρίς Αβερρόη, θα είχαμε γνωρίσει τον Αριστοτέλη; Χωρίς την ιατρική εγκυκλοπαίδεια του Αβικέννα, τι θα γνωρίζαμε για τον Γαληνό και τον Ιπποκράτη; ... Να λοιπόν η χώρα του Haroun Al Rashid, όπου ο Καλλίμαχος ανακαλύπτει με θαυμασμό τους Κρεμαστούς Κήπους της Βαβυλώνας. Όλα αυτά μας αγγίζουν, μας μιλούν.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο Dominique de Villepin, βρίσκεται στο Κάιρο τον Απρίλιο του 2003. Η παρουσία του επικεφαλής της γαλλικής διπλωματίας στην Αίγυπτο εκείνη τη χρονική στιγμή που αποτελεί την αρχή μιας σειράς επαφών με τα αραβικά κράτη, ενώ ο πόλεμος στο Ιράκ είχε ήδη ξεκινήσει και οι εχθροπραξίες ήταν σε εξέλιξη, ήδη μόλις από τις 20-03-2003. Η χρονική συγκυρία τού επιτρέπει να γίνεται πολιτικά αποδεκτός, αν όχι δημοφιλής, στον αραβικό κόσμο, καθώς δύο μήνες πριν, ακριβέστερα στις 14 Φεβρουαρίου του 2003, εκφώνησε ενώπιον του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ έναν ιστορικό λόγο⁶³⁸ υποστηρίζοντας την κατηγορηματική άρνηση του Γάλλου Προέδρου Chirac να συμμετάσχει η χώρα του στον πόλεμο κατά του Ιράκ προς δυσαρέσκεια των ΗΠΑ και της Μ. Βρετανίας. «Η επιλογή του πολέμου μπορεί να φανεί, από την πλευρά της, να είναι ταχύτερη, αλλά ας μην ξεχνάμε ότι, μετά τον πόλεμο, πρέπει να οικοδομηθεί η ειρήνη. Και ας μην πλανιόμαστε: αυτό θα είναι μακροχρόνιο και δύσκολο, διότι θα είναι απαραίτητο να διατηρηθεί η ενότητα του Ιράκ και να αποκατασταθεί η σταθερότητα με διάρκεια σε μια χώρα και περιοχή που πλήττεται έντονα από τη διείσδυση της βίας. Δεν υπάρχουν εγγυήσεις ότι μια στρατιωτική σύγκρουση με το Ιράκ θα μπορούσε να παραγάγει έναν ασφαλέστερο κόσμο ούτε ένα

⁶³⁸ <https://www.lefigaro.fr/politique/le-scan/2014/04/08/25001-20140408ARTFIG00066-le-discours-de-villepin-sur-l-irak-a-l-onu.php> (προσπελάστηκε: 21-02-2020).

πιο σταθερό Ιράκ ούτε να εγγυηθεί ότι ο Σαντάμ Χουσεϊν δεν θα αποτελεί πλέον απειλή. Κατηγορώντας τις Ηνωμένες Πολιτείες ότι δρουν απερίσκεπτα, ο De Villepin κατέληξε στο συμπέρασμα ότι «τίποτα δεν πρόκειται γίνει στο Συμβούλιο Ασφαλείας, εκτάκτως, βιαστικά, υπό το κράτος έλλειψης κατανόησης, καχυποψίας ή φόβου». Η κατηγορία ήρθε να προστεθεί σε προηγούμενη κριτική από τον De Villepin στον Colin Powell στο ιδιωτικό γεύμα που παρέθεσε ο Αμερικανός Υπουργός Εξωτερικών μετά την παρουσίαση του Powell τον Φεβρουάριο. Ήταν εκεί που ο De Villepin απευθύνθηκε επιπληκτικά στον Powell, λέγοντας: «Εσείς οι Αμερικανοί ... δεν καταλαβαίνετε το Ιράκ. Αυτή είναι η χώρα του Haroun al-Rashid. Ίσως μπορείτε να το καταστρέψετε μέσα σ' ένα μήνα, αλλά θα χρειαστείτε μια γενιά για την οικοδόμηση της ειρήνης»⁶³⁹.

Τα προεκτεθέντα αποτελούν ενδεικτικά μέρος της εμπιστοσύνης που ο De Villepin εμπνέει στο αραβικό κοινό. Στον υπό εξέταση λόγο του βασικό κοινό στοιχείο του με το ακροατήριο είναι η θάλασσα, ο κόσμος και ο πολιτισμός της Μεσογείου. Γεννημένος ο ίδιος στη Ραμπάτ⁶⁴⁰, πρωτεύουσα του Μαρόκου πρώην γαλλικού προτεκτοράτου, μπορεί να διαγνώσει ότι του έχει πιστωθεί από το ακροατήριο η ιδιότητα του διπλωμάτη που κατανοεί, επειδή κατέχει τα πράγματα του αραβικού κόσμου. Ο λόγος του περιλαμβάνει απανωτές αναφορές σε προσωπικότητες της Αρχαίας Ελλάδας που συνδέονται με τον αραβικό πολιτισμό είτε γεωγραφικά - τοπωνυμικά είτε πολιτισμικά. Αναφέρεται, σχεδόν με τον τρόπο που επιλέγει ο Αρριανός⁶⁴¹, στον Μ. Αλέξανδρο που με την ηγετική του φυσιογνωμία κατόρθωσε να μεταδώσει το ελληνικό πνεύμα⁶⁴² φθάνοντας στα έσχατα όρια της Ασίας κατά τη εποχή του. Τον Αλέξανδρο ως προσωπικότητα «τον κατέτρωγε μία εσωτερική αίσθηση του ανικανοποίητου και ήταν παρορμητικός παρά τον εξαιρετικά διορατικό και στρατηγικό νου του. Ενώ γεννήθηκε προνομιούχος, προσπαθούσε πάντα να ξεπερνάει όρια, αλλά πέθανε νιώθοντας ότι δεν είχε κατακτήσει όσα ονειρευόταν⁶⁴³». Είναι δύσκολο να απαντηθεί ποια ήταν η στοχοθεσία του Αλεξάνδρου⁶⁴⁴, όμως κατά τον Συρόπουλο

⁶³⁹ Siracusa, J.M., Visser, L.J., (2020) : 163.

⁶⁴⁰ <https://www.britannica.com/biography/Dominique-de-Villepin> και στο “Dialogue of Civilizations! Rhodes Forum” <https://doc-research.org/forum/forum2017/speaker/dominique-de-villepin/> (προσπελάστηκε: 04-04-2020).

⁶⁴¹ Αρρ., *Αλεξάνδρου Ανάβασις* [1.12.4]: «ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὅστις ἄλλος εἷς ἀνὴρ τοσαῦτα ἢ τηλικαῦτα ἔργα κατὰ πλῆθος ἢ μέγεθος ἐν Ἑλλησιν ἢ βαρβάροις ἀπεδείξατο».

⁶⁴² Βερέμης, Θ., (2014) : 10 στο: «Ο Αλέξανδρος, πίσω από τον Μέγα» του W.W. Tarn, Καθημερινές Εκδόσεις.

⁶⁴³ Συρόπουλος, Σ. <https://www.rodiki.gr/article/423168/spyros-syropoylos-na-exeis-anoixta-matia-kai-kleisto-stoma> (προσπελάστηκε: 08-10-2019).

⁶⁴⁴ Γιανναράς, Χ., (2014): 16-17 στο ίδιο ως άνω: «σίγουρα η συντριβή του περσικού βασιλείου, η εξάρθρωση των ερεισμάτων ισχύος των Περσών στον ευρύτερο γεωστρατηγικό χώρο και ο έλεγχος αυτού

μολονότι ο ίδιος ξεκίνησε ως κατακτητής, εντούτοις αγάπησε όσα κατέκτησε⁶⁴⁵. Διατήρησε όμως αυτή την αχανέστατη αυτοκρατορία του με τον σεβασμό στους υποταγμένους λαούς, τα έθιμά τους, το πάντρεμα των Ελλήνων και των Περσών και η υιοθεσία τρόπων που ενοχλούσαν τους Μακεδόνες, αλλά κέρδιζαν τους λαούς που έπαυαν να τον βλέπουν σαν ξένο⁶⁴⁶. Την ευρεία αποδοχή του βασιλιά της Μακεδονίας, που όραμά του ασκώντας την πολιτική της ομόνοιας⁶⁴⁷ ήταν οι κατακτητές να μη θεωρούν τους εαυτούς τους κατακτητές και οι κατακτημένοι δεν θα νιώθουν κατακτημένοι⁶⁴⁸, επικαλείται πλαγίως ο De Villerpin με την εποποιία του Αλεξάνδρου ως γνωστό συνεκτικό στοιχείο των λαών που άφησε τα σημάδια της ως μνημείο πολιτισμού και αδελφοσύνης των λαών συγκροτώντας το υπόβαθρο της ελληνικής

του χώρου από τοπάρχες και ελληνικές φρουρές που εγκαθιστούσε ο Αλέξανδρος, πρέπει να ήταν ένας από τους στόχους. Η μέθη από τις νίκες που οιστρηλατούσε τον νεαρό βασιλιά (ξεκίνησε την εκστρατεία του ο Αλέξανδρος σε ηλικία είκοσι χρόνων και πέθανε, ενώ ετοιμάζε καινούργια επέκταση της εκστρατείας, στα τριάντα τρία του) πρέπει επίσης να έπαιξε ρόλο. Πιθανότατα και η συνείδηση αυτονόητης υπεροχής των Ελλήνων να έτρεφε φιλοδοξίες κοσμοκρατορίας, κυριαρχίας ελληνικής πάνω σε λαούς βαρβαρικούς. Το αναμφισβήτητο είναι ότι η εκστρατεία του Αλεξάνδρου είχε το μοναδικό στην Ιστορία γνώρισμα να αποβλέπει (προγραμματικά ή ίσως και αυθόρμητα, αυτονόητα) στη διεύρυνση και εξάπλωση όχι μιας εξουσίας, αλλά ενός πολιτισμού: Η στρατιά του Αλεξάνδρου προχωρούσε σε εκτάσεις αχανείς και κοινωνίες άγνωστες ιδρύοντας παντού «Ελληνίδας πόλεις» – δηλαδή πόλεις με αγορά (τόπο καθημερινής συνεύρεσης των πόλων) και με θέατρο (τόπο διδασκαλίας, της φιλοσοφικής απορίας, της μεταφυσικής αναζήτησης). Ο αριθμός και μόνο των πόλεων που πήραν το όνομά του (Αλεξάνδρεια ή και Αλεξανδρούπολη) είναι εντυπωσιακός: εικοσιπέντε πόλεις! Στην Αίγυπτο, στην Ασσυρία, στη Βαβυλωνία, στην Ισσό, στη Βακτριανή, στον Καύκασο, στις εκβολές του Τίγρη, στην Αραχωσία (Βελουχιστάν), στον Περσικό Κόλπο, στον Ινδό ποταμό, στην Μπουχάρα (Ουζμπεκιστάν), στην Τρωάδα, Αλεξάνδρεια η Εσχάτη στο Τατζικιστάν, κ.ο.κ. Τη συνείδηση ότι διευρύνει έναν υπέρτερο πολιτισμό και τη διεύρυνση την επιχειρούν υπό την αρχηγία του Έλληνας, είναι δεδομένο άμεσα μαρτυρούμενο από τις επιγραφές: Αλέξανδρος Φιλίππου και οι Έλληνες πλην Λακεδαιμονίων από τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων. (ανάθημα στην Ακρόπολη των Αθηνών) - οὐδὲν μείζον ἐστὶν ἀνθρώποις Ἑλλῆσι (στην Πριήνη) - ναός Διός Πανελληνίου (στην ακρόπολη των Σάρδεων) - κ.ά.π. Ίσως το σημαντικότερο (γι' αυτό και μονιμότερο) επίτευγμα του Αλεξάνδρου να ήταν ότι διευκόλυνε την ανάδειξη της ελληνικής γλώσσας σε κοινή: αυτονόητα γνωστή και σε χρήση από κάθε καλλιεργημένο, πεπαιδευμένο άνθρωπο οποιασδήποτε χώρας του τότε γνωστού κόσμου. Ό,τι λέμε πολιτισμό (η καλλιέργεια-μόρφωση - μορφοποίηση του ανθρώπου, η παιδεία του) σαφώς μετριέται ως απόσταση κατακτημένης ελευθερίας από το ένστικτο, την τυφλή αναγκαιότητα, τον ατομοκεντρισμό. Έτσι, η ελληνική γλώσσα, γεννημένη να υπηρετεί την ελευθερία μετοχής στην πολιτική οργάνωση της συνύπαρξης, στις σχέσεις κοινωνίας της ζωής, έγινε, αυτονόητα και αβίαστα, το κυρίως γνώρισμα του πολιτισμένου κόσμου».

⁶⁴⁵ Συρόπουλος, Σ., (2003): 17.

⁶⁴⁶ Συρόπουλος, Σ., ό.π. 15-16: «Μια παράδοση αναφέρει πως, όταν ο Αλέξανδρος κάθισε στο θρόνο του Δαρείου, έστειλε να φωνάξουν ένα σοφό γέροντα, για να τον ρωτήσει πώς να κυβερνήσει την αυτοκρατορία του. Ο γέροντας τον συμβούλεψε να σφάξει έναν τράγο, να απλώσει το τομάρι του στον ήλιο και μετά να τον καλέσει ξανά. Το δέρμα εκτέθηκε στον ήλιο, σκλήρυνε, κυρτώθηκε και οι άκρες του ανασηκώθηκαν. Ο Αλέξανδρος κάλεσε πάλι τον γέροντα. Αυτός του είπε να πατήσει το δέρμα του τράγου με το πόδι του στη μία άκρη. Όπως ήταν αναμενόμενο, όταν ο Αλέξανδρος πατούσε το πόδι του στη μία μεριά, η άλλη ανασηκωνόταν. Ο γέροντας του είπε να βάλει στις άκρες του δέρματος πέτρες. Ο Αλέξανδρος το έκανε και φυσικά το δέρμα έμεινε επίπεδο σε όλη την επιφάνεια. Το μάθημα ήταν ξεκάθαρο. Η Περσία ήταν στα πόδια του νικημένη από το σπαθί του. Όμως η διατήρηση της αυτοκρατορίας του ήταν πιο δύσκολη από τη δημιουργία της».

⁶⁴⁷ Συρόπουλος (2013): “The European Policy of Unity and Alexander’s policy of Omonoia”, Τόμ. Β’, Πρακτικά Συνεδρίου της Ακαδημίας Θεσμών και Πολιτισμών «Ο Αλέξανδρος, το Ελληνικό Κοσμοσύστημα και η Σύγχρονη Παγκόσμια Κοινωνία», Θεσσαλονίκη ISSN : 2241-5599.

⁶⁴⁸ Συρόπουλος (2018) : 219.

οικουμένης, ως της οικουμένης του ανθρώπου⁶⁴⁹. Άλλωστε, κατά τον Συρόπουλο⁶⁵⁰ μια προσωπικότητα εξέχουσα, όπως ο Αλέξανδρος, χαρακτηρίζεται κατεξοχήν από την ικανότητά της να αποβαίνει σημείο αναφοράς στο διηνεκές, όπως εξακολουθεί να επηρεάζει τα τεκταινόμενα, ακόμη δηλαδή και στις αρχές του 12^{ου} αιώνα, εν τοις πράγμασιν ως μέσο διπλωματίας.

Η αναφορά στον Ηρόδοτο γίνεται από τον ομιλητή στην προσπάθειά του να υπενθυμίσει τις επί σειρά αιώνων πολιτισμικές γέφυρες της δύσης με τον κόσμο της ανατολής και φυσικά και τον αραβικό κόσμο. Ο «πατέρας της Ιστορίας», που μπορεί να αποκαλείται και «πατέρας της Εθνογραφίας»⁶⁵¹, αποτυπώνει τις πιο μεγάλες και μακροσκελείς εθνογραφικές του περιηγήσεις αντίστοιχα στο δεύτερο και τέταρτο βιβλίο των Ιστοριών του στην Αίγυπτο⁶⁵² και τη Σκυθία. Ενδεικτικά για την Αίγυπτο αναφέρει μεταξύ άλλων την άνοδο των υδάτων και την πανίδα του Νείλου, τα ανθρωπολογικά χαρακτηριστικά των Αιγυπτίων, τις κοινωνικές τάξεις και τα επιτηδεύματά τους και λεπτομέρειες για τις βασιλικές δυναστείες των Φαραώ και τους ιερείς⁶⁵³. Ως γνώστης επομένως και της κοινωνικής και της πολιτισμικής γεωγραφίας της Αιγύπτου -ισχύει το ίδιο και για τον ομιλητή κατ' επέκταση για τους Άραβες- ο Ηρόδοτος ως έγκυρη πηγή για το κοινό γίνεται μέρος της επιχειρηματολογικής φαρέτρας του De Villepin για να μεταβαίνει στο ασύνδετο σχήμα με τα ονόματα αρχαίων πόλεων, όλων Μνημείων ή υποψήφιων Μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς: Αλεξάνδρεια Βολούμπιλις⁶⁵⁴, Έφεσος -Μάσαντα⁶⁵⁵, Γέρασα⁶⁵⁶-Τιπάζα⁶⁵⁷. Ο ομιλητής ρητά

⁶⁴⁹ Κοντογιώργης, Γ., (2013): 14 «Μολονότι η πολιτική παρέμβαση του Αλεξάνδρου στη μετεξέλιξη του ελληνικού κοσμοσυστήματος ανακόπηκε ως προς πολλές πτυχές της, κατά την περίοδο των επιγόνων, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι υπήρξε κοσμοϊστορική και κομβική για τη μετέπειτα πορεία της ανθρωπότητας στο σύνολό της. Αν η πόλις, ως κράτος, αποτέλεσε τη μήτρα πάνω στην οποία οικοδομήθηκε το σύστημα της κοσμοπόλης, η τελευταία οφείλει τη γένεσή της στην ελληνική οικουμένη, της οποίας το υπόβαθρο συγκροτήθηκε ουσιαστικά με αφειρητά τον Αλέξανδρο και ιδίως κατά τη διάρκεια των ελληνιστικών χρόνων». Τόμ Α', Πρακτικά Συνεδρίου της Ακαδημίας Θεσμών και Πολιτισμών «Ο Αλέξανδρος, το Ελληνικό Κοσμοσύστημα και η Σύγχρονη Παγκόσμια Κοινωνία», Θεσσαλονίκη ISSN : 2241-5599.

⁶⁵⁰ Συρόπουλος, Σ., ό.π. 171.

⁶⁵¹ Bichler, R. (2018): εισαγωγή κεφ. 4 στο: "Interpreting Herodotus", Thomas Harrison, Elizabeth Irwin, Oxford University Press.

⁶⁵² Ηροδ. *Ιστ.*[2.35.1] : «ἔρχομαι δὲ περὶ Αἰγύπτου μηκυνέων τὸν λόγον, ὅτι πλεῖστα θωμάσια ἔχει ἢ ἡ ἄλλη πᾶσα χώρα} καὶ ἔργα λόγου μὲζω παρέχεται πρὸς πᾶσαν χώραν· τούτων εἵνεκα πλέω περὶ αὐτῆς εἰρήσεται».

⁶⁵³ Lloyd, B. A., (2002): 415-43 στο: "Brill's Companion to Herodotus", Brill Academic Publishers.

⁶⁵⁴ Πόλη ρωμαϊκή του 3^{ου} αι. π.Χ. στη γενέτειρα του ομιλητή και Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO <https://whc.unesco.org/en/list/836/> (προσπελάστηκε: 08-04-2020).

⁶⁵⁵ Οχρωματικό έργο στο Ισραήλ και Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO. Σύμφωνα και με την περιγραφή του Φλάβιου Ιώσηπου είναι σύμβολο του αρχαίου βασιλείου του Ισραήλ εξαιτίας της βίαιης καταστροφής του και της αντίστασης των Εβραίων πατριωτών εναντίον των Ρωμαίων (73 μ.Χ.). Ο βασιλιάς Ηρώδης έκτισε εκεί παλάτι (37 π.Χ.) και περιλαμβάνει τα καλύτερα διασωθέντα πολιορκητικά έργα των Ρωμαίων μέχρι σήμερα. <https://whc.unesco.org/en/list/1040/> (προσπελάστηκε: 08-

αναφέρεται στο κοινό ιστορικό παρελθόν της Μεσογείου, στους ανθρώπους και στην πολιτισμικά γόνιμη αλληλεπίδραση μεταξύ διαφορετικών εθνών, φυλών, πολιτισμών, θρησκειών επί αιώνες στην ευρύτερη περιοχή. Αποκύημα αυτής της αλληλεπίδρασης ήταν «σύνθετα επιτεύγματα πολιτισμού»⁶⁵⁸. Ο ομιλητής με ρητορικές ερωτήσεις απευθύνεται στο αιγυπτιακό ακροατήριο εξαίροντας την προσφορά του Αβερρόη, του μεγαλύτερου μελετητή και σχολιαστή του αραβικού πολιτισμού αναφορικά με την προσωπικότητα και το έργο του Αριστοτέλη. Ο Αβερρόης γεννημένος στην Κόρδοβα της Ισπανίας (1126–1198), μεταξύ άλλων και υπό το δικό του πρίσμα⁶⁵⁹ μελετά την αριστοτελική φιλοσοφία και λογική, την ερμηνεία του δικαίου, τη σχέση μεταξύ δικαίου και ρητορικής ως την αντίθεση μεταξύ γραπτού και άγραφου νόμου⁶⁶⁰, την πολιτική, το γένος και το είδος, την τέχνη της λογικής⁶⁶¹ και τις αριστοτελικές προσεγγίσεις και μεθόδους για τον αποδεικτικό συλλογισμό, τα επιχειρήματα και τη γνώση⁶⁶².

Ο Αβικέννας (980-1037), Ιρανός γιατρός και φιλόσοφος⁶⁶³ που έγραψε μεταξύ άλλων «Το βιβλίο της Θεραπείας» και «Ο Κανόνας της Ιατρικής»⁶⁶⁴ μελέτησε τους αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους Πλάτωνα, Αριστοτέλη, Νεοπλατωνικούς και τον Γαληνό⁶⁶⁵. Η ειδική αναφορά του ομιλητή στις προσωπικότητες της ιατρικής, στον

04-2020). Βλ. επίσης Magness, J., (2019) Masada, From Jewish Revolt to Modern Myth, Princeton University Press.

⁶⁵⁶ Υποψήφια για χαρακτηρισμό της ως Μνημείου Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO η Γέρασα, πόλη με ελληνιστική και ρωμαϊκή αρχιτεκτονική, που σύμφωνα με το *Μέγα Ετυμολογικόν* ο Μ. Αλέξανδρος (είτε ο Περδίκκας) παραχώρησε σε βετεράνους Μακεδόνες στρατιώτες. Η Γέρασα μετονομάστηκε σε *Αντιόχεια ή επί Χρυσορρόη ποταμῶ* και ανήκε στη Δεκάπολι, ενώ άνθισε στη ρωμαϊκή εποχή παραμένοντας σχετικά πλούσια μέχρι κατάκτησή της από τους Πέρσες και αργότερα από τους Άραβες.

<https://whc.unesco.org/en/tentativelists/1856/> και The Princeton Encyclopedia of Classical Sites στο: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0006:entry=gerasa> (προσπελάστηκε: 08-04-2020).

⁶⁵⁷ Η Τιπάζα ήταν εμπορικό κέντρο της Καρχηδόνας, ρωμαϊκή κτήση και στρατηγική βάση. Περιλαμβάνει ως μνημείο φοινικικά, ρωμαϊκά, παλαιохριστιανικά και βυζαντινά ερείπια και το βασιλικό μασωλείο της Μαυριτανίας. <https://whc.unesco.org/en/list/193/> (προσπελάστηκε: 08-04-2020).

⁶⁵⁸ Churchill, S.,E. (2000) : 65 στο: “Ancient history: key themes and approaches”, Neville Morley.

⁶⁵⁹ Cerami, C., (2005): 672.

⁶⁶⁰ Bouhafa, F., (2019) :74, στο “Interpreting Averroes, Critical Essays”, Adamson, P., Di Giovanni, M., Cambridge University Press.

⁶⁶¹ Woerther, F. (2019) : 230 στο ίδιο ως άνω.

⁶⁶² Belo, C., (2016): 58, 62-63.

⁶⁶³ Benevich, F., (2018) :257.

⁶⁶⁴ Σκαλτσά, Ε., (2015): 173 «Το έργο του «Κανόνας της Ιατρικής» (Canon medicinae, Qanun) αποτελείται από 5 βιβλία: στο πρώτο ασχολείται με την ανατομία και τη φυσιολογία, το δεύτερο περιέχει φαρμακολογία σύμφωνα με τις αρχές του Γαληνού, όπου περιγράφει τα απλά φάρμακα, τις αλλοιώσεις τους κατά την επεξεργασία, την συλλογή και τη φύλαξή τους... Η ιατρική θεώρηση του Αβικέννα στηρίζεται στη θεωρία των 4 χυμών του Ιπποκράτη... Το έργο αυτό υπήρξε μέχρι το 16ο αιώνα βάση της ιατρικής διδασκαλίας, θεωρούμενο ως εκτενές και άριστον σύγγραμμα ιδιαίτερα στο Πανεπιστήμιον του Montpellier». Αποθετήριο kallipos.gr ISBN: 978-960-603-333-9

⁶⁶⁵ Κυριαζοπούλου, Μ.-Ι., Εγκυκλοπαίδεια του Πλάτωνα: <http://n1.intelibility.com/ime/lyceum/?p=lemma&id=347&lang=1> (προσπελάστηκε: 08-04-2020)

Γαληνό⁶⁶⁶ και τον Ιπποκράτη⁶⁶⁷ γίνεται με βάση το έργο του Αβικέννα, ενώ η χώρα του Haroun Al Rashid, δηλαδή η αυτοκρατορία των Αββασιδών (750–1258), θεωρήθηκε ως ένας από τους κληρονόμους και ερμηνευτές των αρχαίων κλασικών της Ελλάδας και της Ρώμης.

Σύμφωνα με τη Stephens ο Καλλίμαχος ο Κυρηναίος (310- 240 π.Χ.) θεωρείται ως ο σπουδαιότερος ποιητής των ελληνιστικών χρόνων, γνωστός για το έργο "Ύμνοι, που είχε συλλεχθεί ολόκληρο και είχε διασωθεί μαζί με τους ομηρικούς, τους ορφικούς ύμνους και αυτούς του Πρόκλου. Τα επιγράμματά του θαυμάζονταν στην αρχαιότητα και αποτελούσαν, όπως τα ομηρικά έπη, μέρος του σχολικού προγράμματος σπουδών⁶⁶⁸. Ως λόγιος της εποχής των Πτολεμαίων και επιφανής δάσκαλος του Απολλώνιου του Ρόδιου, του Αριστοφάνη του Βυζάντιου και άλλων⁶⁶⁹ παρήγαγε κατά τον Λέσκυ ένα «τεράστιο επιστημονικό έργο»⁶⁷⁰ στη βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας ⁶⁷¹, όπου έγραψε τον κατάλογο για τα Επτά Θαύματα του Κόσμου, ανάμεσα στα οποία περιλαμβάνονται οι Κρεμαστοί Κήποι της Βαβυλώνας⁶⁷². Ο De Villepin εγείρει το συναίσθημα του ακροατηρίου με μέσο το κοινό παρελθόν απευθυνόμενος σε πρώτο πληθυντικό πρόσωπο στο αραβόφωνο ακροατήριο και επαληθεύοντας τη σταθερή του θέση σχετικά με την γαλλική άρνηση να συμμετάσχει στην εισβολή στο Ιράκ. Πολλά χρόνια αργότερα διατείνεται ότι η ιστορία τον δικαίωσε γιατί έγινε δυσκολότερη η αναζήτηση της ειρήνης και σταθερότητας στην τραυματισμένη Μέση Ανατολή εξαιτίας κακής ανάλυσης όχι μόνο της σχέσης μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών, της Δύσης και της Μέσης Ανατολής, αλλά και μιας κακής εκτίμησης της ισορροπίας δυνάμεων στον ίδιο τον κόσμο της Μέσης Ανατολής⁶⁷³.

B.2.δ. Πλάτωνας, Αριστοτέλης

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Πάπας Φραγκίσκος Α΄	Στρασβούργο, Γαλλία, 25-11-2004

⁶⁶⁶ Bennison, A., (20): 107.

⁶⁶⁷ Gutas, D., (2014): 191-192, 242.

⁶⁶⁸ Stephens, S., (2011): 5. “.

⁶⁶⁹ Λήμμα Callimachus στο: “A Dictionary of Greek and Roman biography and mythology. By various writers. Ed. by William Smith”.

⁶⁷⁰ Λέσκυ, Α., (1983) : 1077

⁶⁷¹ Kellner, D. (2004).

⁶⁷² Dalley, S., (2013): 35.

⁶⁷³ Συνέντευξη του στο Paris Match: “L’histoire nous a donné raison” <https://www.parismatch.com/Actu/International/Dominique-de-Villepin-discours-ONU-2003-L-histoire-nous-a-donne-raison-1594277> (προσπελάστηκε: 08-04-2020).

ΠΗΓΗ

http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2014/november/documents/papa-francesco_20141125_strasburgo-parlamento-europeo.html

(προσπελάστηκε: 23-04-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

How, then, can hope in the future be restored, so that, beginning with the younger generation, there can be a rediscovery of that confidence needed to pursue the great ideal of a united and peaceful Europe, a Europe which is creative and resourceful, respectful of rights and conscious of its duties?

To answer this question, allow me to use an image. One of the most celebrated frescoes of Raphael is found in the Vatican and depicts the so-called “School of Athens”. Plato and Aristotle are in the centre. Plato’s finger is pointed upward, to the world of ideas, to the sky, to heaven as we might say. Aristotle holds his hand out before him, towards the viewer, towards the world, concrete reality. This strikes me as a very apt image of Europe and her history, made up of the constant interplay between heaven and earth, where the sky suggests that openness to the transcendent – to God – which has always distinguished the peoples of Europe, while the earth represents Europe’s practical and concrete ability to confront situations and problems.

The future of Europe depends on the recovery of the vital connection between these two elements. A Europe which is no longer open to the transcendent dimension of life is a Europe which risks slowly losing its own soul and that “humanistic spirit” which it still loves and defends.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Πώς λοιπόν μπορεί να αποκαταστήσουμε την ελπίδα για το μέλλον, ώστε, ξεκινώντας από τη νεότερη γενιά, να ανακαλυφθεί εκ νέου η εμπιστοσύνη που απαιτείται για να επιδιωχθεί το μεγάλο ιδεώδες μιας ενωμένης και ειρηνικής Ευρώπης, μιας Ευρώπης που είναι δημιουργική και επινοητική, που δείχνει σεβασμό στα δικαιώματα και έχει επίγνωση των καθηκόντων της;

Για να απαντήσετε σε αυτήν την ερώτηση, επιτρέψτε μου να χρησιμοποιήσω μια εικόνα. Μια από τις πιο γνωστές τοιχογραφίες του Ραφαήλ βρίσκεται στο Βατικανό και απεικονίζει τη λεγόμενη «Σχολή των Αθηνών». Ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης βρίσκονται στο κέντρο. Το δάχτυλο του Πλάτωνα είναι στραμμένο προς τα πάνω, στον κόσμο των ιδεών, στον ουρανό, στα ουράνια, όπως θα μπορούσαμε να πούμε. Ο

Αριστοτέλης κρατάει το χέρι του μπροστά του, προς τον θεατή, προς τον κόσμο, προς την απτή πραγματικότητα. Αυτό μου φαίνεται ως μια πολύ εύστοχη εικόνα της Ευρώπης και της ιστορίας της, που αποτελείται από τη συνεχή αλληλεπίδραση του ουρανού με τη γη, όπου ο ουρανός υποδηλώνει ότι το άνοιγμα προς το υπερβατικό - στον Θεό - που διακρίνει πάντα τους λαούς της Ευρώπης, ενώ η γη αντιπροσωπεύει την πρακτική και συγκεκριμένη ικανότητα της Ευρώπης να αντιμετωπίζει καταστάσεις και προβλήματα...

Το μέλλον της Ευρώπης εξαρτάται από την ανάκαμψη της ζωτικής σημασίας σύνδεσης μεταξύ αυτών των δύο στοιχείων. Μια Ευρώπη που δεν είναι πλέον ανοιχτή στην υπερβατική διάσταση της ζωής είναι μια Ευρώπη που κινδυνεύει να χάσει αργά την ψυχή της και αυτό το «ανθρωπιστικό πνεύμα» που εξακολουθεί να αγαπά και να υπερασπίζεται.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η αναφορά του Πάπα Φραγκίσκου στις προσωπικότητες του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη γίνεται κατά την ομιλία του ενώπιον του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με θέμα την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης στο ιδεώδες της Ευρώπης. Πρόκειται ουσιαστικά για την ελπίδα που καθορίζει νοηματικά τον άνθρωπο ως φορέα αξιοπρέπειας σε μια ενωμένη Ευρώπη, που μέσα σε καθεστώς ειρήνης όχι απλώς απολαμβάνει τα δικαιώματά του, αλλά αενάως τα σέβεται με το να επαγρυπνεί γι' αυτά και να τα διατηρεί. Ο πυρήνας της ομιλίας συγκροτείται εδώ από μια προσέγγιση στο ελληνικό κλασικό παρελθόν που αξιοποιείται με κεντρικά στοιχεία τις προσωπικότητες του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη στη «Σχολή των Αθηνών», το έργο του αναγεννησιακού ζωγράφου Ραφαήλ⁶⁷⁴ στην Stanza della Segnatura⁶⁷⁵: οι δύο πιο

⁶⁷⁴ «Στο μέσο ακριβώς όλης της παράστασης, το κέντρο προς το οποίο φέρνουν όλες οι κινήσεις και οργανώνεται όλη η σύνθεση, το σημείο το οποίο τονίζεται και με την μεγάλη καμάρα της οροφής, βρίσκονται οι κορυφές της φιλοσοφίας, ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης πλαισιωμένοι από καταλυτικούς οπαδούς των. Αριστερά ο Πλάτων, μια θαυμάσια γεροντική φυσιογνωμία με το δάκτυλο να δείχνει τον ουρανό, την κατοικία των ιδεών, φαίνεται να συζητή έντονα με τον Αριστοτέλη που είναι δεξιά του σε ώριμη ανδρική ηλικία και που με το χέρι του αναφέρεται στον κόσμο των φαινομένων και ζητά να τον ξαναφέρει στην γη. Με τον Τίμαιο, το βιβλίο του που κρατά στο αριστερό του χέρι και κάτω από τον βραχίονα, ο Πλάτων φαίνεται να υποδεικνύει πάλι τον ουρανό, όπως και με τα Ηθικά, το βιβλίο που έχει ο Αριστοτέλης, επιμένει στην ανάγκη του συγκεκριμένου, μας δίνουν θαυμάσια την ουσία της διαφοράς των δυο συστημάτων. Ο καλλιτέχνης με ένα πραγματικά ανυπέβλητο τρόπο μορφοποιεί το περιεχόμενο αυτής της κοσμοθεωρητικής σύγκρουσης, που βρίσκεται στην βάση όχι μόνο της φιλοσοφίας, αλλά και της πολιτικής και κοινωνικής ζωής από τότε μέχρι σήμερα, κάνει πλαστικές αξίες και εκφραστικές δυνατότητες τον εσωτερικό χαρακτήρα της».

http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/education/dokimes/enotita_a3/pop03.html

(προσπελάστηκε: 10-04-2020).

⁶⁷⁵ Σύμφωνα με τον επίσημο ιστότοπο των Μουσείων του Βατικανού: <http://www.museivaticani.va/content/museivaticani/it/collezioni/musei/stanze-di-raffaello/stanza-della-segnatura/scuola-di-atene.html> (προσπελάστηκε: 12-04-2020). Το ίδιο έργο κοσμεί την La salle des Séances, την αίθουσα συνεδριάσεων της Γαλλικής Εθνοσυνέλευσης και δεσπόζει μέσα στο ημικύκλιο των

διάσημοι φιλόσοφοι της ελληνικής αρχαιότητας απεικονίζονται να κινούνται μέσα σε ένα μεγαλοπρεπές αναγεννησιακό αρχιτεκτονικό περιβάλλον, που εμπνέεται από το έργο του Bramante⁶⁷⁶ για την ανανέωση της παλαιοχριστιανικής βασιλικής του Αγίου Πέτρου: ο Πλάτωνας απεικονίζεται να κρατά τον διάλογό του με τίτλο «Τίμαιος» ή «Περί Φύσεως», που μπορεί να χαρακτηρίζεται ως μια πλήρης εγκυκλοπαίδεια της πλατωνικής επιστήμης, γιατί περιλαμβάνει όλες συνολικά τις γνώσεις που πρέπει να έχει ο φιλόσοφος και ο πολίτης⁶⁷⁷. Είναι το μόνο έργο του Πλάτωνα που μπορεί να χαρακτηριστεί δυσνόητο και «ασαφές και το πλέον σκοτεινό»⁶⁷⁸, ωστόσο γνώρισε ευρύτατη διάδοση. Στον διάλογο αυτό, ο Τίμαιος, μαθηματικός, φυσικός και αστρολόγος από τους Λοκρούς της Ιταλίας, όπου ο Πλάτωνας συναντήθηκε μαζί του μένοντας εκεί πολύ καιρό⁶⁷⁹, αναλαμβάνει να αναπτύξει τις θεωρίες της ψυχής του κόσμου, το θέμα της κοσμογονίας και της σύστασης του ανθρώπου, το αστρονομικό σύστημα και γενικά κάθε φυσικό και πνευματικό φαινόμενο του σύμπαντος. Μέσα στα αντικείμενα της συζήτησης η κοσμολογία δείχνει με ποιους τρόπους εμφανίζεται στη φύση η καλοσύνη, ενώ στην αφήγηση του Κριτία για την Ατλαντίδα αποτυπώνεται το πώς οι πολίτες της σωκρατικής δίκαιης και άρα ιδανικής πολιτείας θα κατανικήσουν το κακό με τη στήριξη της φυσικής τάξης του Τιμαίου. Ο διάλογος στο σύνολό του παριστάνει τον ένα και ιδανικό κόσμο, αυτόν των αιώνιων ιδεών, όπου επικρατεί το

εκπρόσωπων του γαλλικού λαού (l'hémicycle) που συνεδριάζουν υπό το βλέμμα του Πλάτωνα, του Αριστοτέλη και άλλων αρχαίων Ελλήνων. Χαρακτηριστική είναι η ανάρτηση του Προέδρου της Εθνοσυνέλευσης Richard Ferrand στο Twitter (15-09-2020) μετά τις εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης του έργου και της επανατοποθέτησής του εκεί: «οι κοινοβουλευτικοί δεν θα μπορούν πλέον να αγνοούν το γεγονός ότι νομομοθετούν υπό το βλέμμα του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη (les députés ne pourront plus ignorer qu'ils légifèrent sous le regard de Platon et d'Aristote).

<http://www2.assemblee-nationale.fr/14/evenements/2016/33emes-journees-europeennes-du-patrimoine/la-maison-des-citoyens> (προσπελάστηκε: 17-09-2020). Ο τοιχοτάπητας «Σχολή των Αθηνών» διακόσμησε από τις 22-03-2021 τη Βουλή των Ελλήνων, ως μια χειρονομία τιμής της Γαλλικής Εθνοσυνέλευσης προς την Ελλάδα για τα 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση. Η «Σχολή των Αθηνών», όπως τη βλέπουμε, συμβολίζει όλη την προσήλωσή μας στη Δημοκρατία, θυμίζει όλα αυτά που χρωστούν οι δυτικές Δημοκρατίες στην ελληνική Δημοκρατία. Και καθώς βλέπουμε στον τοιχοτάπητα ν' ανταλλάσσουν απόψεις οι αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι, διαπιστώνουμε μέχρι ποιο σημείο το έθνος σας, η χώρα σας, προσέφερε στον δυτικό πολιτισμό όλα αυτά που είναι τα σημεία αναφοράς του σήμερα, τον λόγο, τον διάλογο, την ανταλλαγή απόψεων, όλα αυτά που αποτελούν σήμερα σε βάθος τα στοιχεία της Δημοκρατίας μας. Και πιστεύω πως στον κόσμο που ζούμε σήμερα, είναι καλό να θυμίζουμε ότι αυτές οι αξίες έχουν γεννηθεί εδώ, στην Ελλάδα, και δεν έχουν προσφέρει μόνο πάρα πολλά στους πολιτισμούς μας αλλά θα συνεχίσουν να τροφοδοτούν τις Δημοκρατίες του αύριο», σύμφωνα με τη δήλωση του Γάλλου Πρέσβη, Patrick Maisonnave. <https://www.hellenicparliament.gr/Enimerosi/Grafeio-Typou/Deltia-Typou/?press=d4deb4d5-769e-4960-a5d4-acf3010ca0f4> (προσπελάστηκε: 23-03-2021).

⁶⁷⁶ http://www.vatican.va/various/basiliche/san_pietro/it/basilica/cenni_storici.htm (προσπελάστηκε: 12-04-2020).

⁶⁷⁷ Βλυζιώτης, Θ., Παπαναστασίου, Χ., (1997): 5, εισαγωγή στο «Πλάτων-Τίμαιος».

⁶⁷⁸ ό.π. Βλυζιώτης, Θ., Παπαναστασίου, Χ. : 6.

⁶⁷⁹ Κικέρ. *Περί Πολιτ.*, [I, 16]: «Platonem Socrate mortuo primum in Aegyptum discendi, post in Italiam et in Siciliam...et cum Timaeo Locro multum fuisse».

καλό εκτεινόμενο από τους πλανήτες και τα ουράνια σώματα μέχρι την ανθρώπινη σφαίρα. Ο «Τίμαιος» περιλαμβάνει επίσης θεολογικής υφής ερωτήματα σχετικά με το θεϊκό και το ουράνιο, τη δημιουργία του κόσμου και τον ίδιο τον δημιουργό της με λεκτικό που διατρέχει μεγάλο μέρος του διαλόγου⁶⁸⁰. Στο ίδιο έργο του Ραφαήλ ο Αριστοτέλης αντιπροσωπεύει το απτό και συγκεκριμένο, την ίδια την πραγματικότητα με γενικές και ειδικές έννοιες, όπως την αποτυπώνει η γλώσσα που αποδίδει ιδιότητες στις δύο κατηγορίες των όντων. Ο Αριστοτέλης που συλλαμβάνει τον κόσμο με την αιτία⁶⁸¹ «επιχειρεί τον επιτυχή συνδυασμό της πλατωνικής ηθικής και πολιτικής φιλοσοφίας με τη φυσική φιλοσοφία των Προσωκρατικών και εγκαινιάζει τον κλάδο της Λογικής»⁶⁸² ασκεί κριτική στη θεωρία των ιδεών του Πλάτωνα⁶⁸³, υποστηρίζοντας ότι μόνο οι ατομικές ουσίες νοούνται ότι υφίστανται ξεχωριστά⁶⁸⁴. Σύμφωνα με τον

⁶⁸⁰ Πλάτ. *Τίμ.* [28c] : «τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὐρεῖν τε ἔργον καὶ εὐρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν... Λέγωμεν δὴ δι' ἦντινα αἰτίαν γένεσιν καὶ τὸ πᾶν τότε ὁ συνιστὰς συνέστησεν. ἀγαθὸς ἦν, ἀγαθῶ δὲ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς οὐδέποτε ἐγγίγνεται φθόνος· τούτου δ' ἐκτὸς ὧν πάντα ὅτι μάλιστα ἐβουλήθη γενέσθαι παραπλήσια ἑαυτῶ...[30a]: βουλευθεὶς γὰρ ὁ θεὸς ἀγαθὰ μὲν πάντα, φλαῦρον δὲ μηδὲν εἶναι κατὰ δύναμιν, οὕτω δὴ πᾶν ὅσον ἦν ὁρατὸν παραλαβὼν οὐχ ἡσυχίαν ἄγον ἀλλὰ κινούμενον πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως, εἰς τάξιν αὐτὸ ἡγάγεν ἐκ τῆς ἀταξίας, ἡγήσάμενος ἐκεῖνο τούτου πάντως ἄμεινον. θέμις δ' οὐτ' ἦν οὐτ' ἔστιν τῶ ἀρίστῳ δρᾶν ἄλλο πλὴν τὸ κάλλιστον...οὕτως οὖν δὴ κατὰ λόγον τὸν εἰκότα δεῖ λέγειν τόνδε τὸν κόσμον ζῶν ἔμψυχον ἔννουν τε τῇ ἀληθείᾳ διὰ τὴν τοῦ θεοῦ γενέσθαι πρόνοιαν...[55e]: τὸ μὲν οὖν δὴ παρ' ἡμῶν ἓνα αὐτὸν κατὰ τὸν εἰκότα λόγον πεφυκότα μηνύει θεόν...[92c]: Καὶ δὴ καὶ τέλος περὶ τοῦ παντὸς νῦν ἤδη τὸν λόγον ἡμῖν φῶμεν ἔχειν· θνητὰ γὰρ καὶ ἀθάνατα ζῶα λαβὼν καὶ συμπληρωθεὶς ὁδε ὁ κόσμος οὕτω ζῶν ὁρατὸν τὰ ὀρατὰ περιέχον, εἰκὼν τοῦ νοητοῦ θεοῦ αἰσθητός, μέγιστος καὶ ἄριστος κάλλιστός τε καὶ τελεώτατος γέγονεν εἰς οὐρανὸς ὁδε μονογενὴς ὢν». Ἐτσι ο Solmsen στο “The Background of Plato’s Theology.” Transactions and Proceedings of the American Philological Association, vol. 67, 1936, pp. 208–218. JSTOR, www.jstor.org/stable/283236 (προσπελάστηκε: 12-04-2020).

⁶⁸¹ Αριστ., *Περὶ Αἰσθήσεως καὶ Αἰσθητῶν* [436a]: «περὶ ὧν θεωρητέον, τί τε ἕκαστον αὐτῶν, καὶ διὰ τίνας αἰτίας συμβαίνει».

⁶⁸² Κάλφας, Β, (2015) : 19-20 .

⁶⁸³ Λέσκυ, Α., 758-759: «Η κριτική του Αριστοτέλη για τον Δάσκαλό του προβάλλει αρκετά καθαρά στο έργο του και καμιάν φορά μπορεί να πάρη τόσο τσουχερή μορφή, όπως στα Αναλυτ . στ. (83a 33), όπου τις Ιδέες του Πλάτωνα τις ονομάζει «τερετίσματα». Απέναντι σε τέτοιες εκδηλώσεις ασέβειας παρουσιάζονται άλλες, γεμάτες από βαθύτατην αφοσίωση, όπως π.χ. στα Ἠθικά Νικομάχεια. 1,4.1096a 12 και όσο κι αν με το πέρασμα του χρόνου μετατοπίστηκαν οι τόνοι, μολαταῦτα ὁ προσωπικός σεβασμός και η επικριτική απόσταση βρήκαν παράλληλα την θέση τους σε όλες τις βαθμίδες της αριστοτελικῆς εξέλιξης».

⁶⁸⁴ Έκο Ο., (2018): 131. «Ο Αριστοτέλης ασκεί κριτική στη θεωρία των ιδεών, παρατηρώντας ότι αυτές, αν είναι καθολικές όπως ήθελε ο Πλάτων, δεν μπορούν να υπάρχουν «ξεχωριστά», γιατί μόνον οι ατομικές ουσίες, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, μπορούν να υπάρξουν ξεχωριστά. Οι ιδέες, σύμφωνα με τον Πλάτωνα, θα πρέπει να εκφράζουν την ουσία, δηλαδή να απαντούν στο ερώτημα «Τι είναι;», για τα αισθητά πράγματα, αλλά ακριβώς γι' αυτό, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, δεν μπορούν να υπάρξουν ξεχωριστά από τα πράγματα των οποίων αποτελούν την ουσία, θα πρέπει, δηλαδή, να συνιστούν έμφυτες μορφές των πραγμάτων, ακριβώς όπως η ψυχή, πάντοτε σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, είναι έμφυτη στο σώμα των έμβιων όντων. Επιπλέον, οι ιδέες αν διαχωριστούν δεν εξηγούν το γίνεσθαι των πραγμάτων, δηλαδή την κίνηση όλου του κόσμου». Εξηγεί περαιτέρω ο Guthrie (1987):124 : «Εδώ λοιπόν συναντάμε έναν άνθρωπο με πεποίθηση εξίσου ισχυρή όσο και ο Πλάτων και για τα δύο και για το ότι η γνώση είναι δυνατή και για το ότι πρέπει να είναι γνώση της μορφής και όχι της ύλης. Όμως από αυτές τις μείζονες ο Πλάτων, όπως ξέρουμε, συμπέρανε ότι η μόνη δυνατή ερμηνεία ήταν η προϋπόθεση της ύπαρξης ενός κόσμου υπερβατικών και απόλυτων μορφών, που εν μέρει και παροδικά πραγματοποιούνται στον κόσμο της φύσης. Αυτό δεν ανεχόταν ο κοινός νους του Αριστοτέλη, γιατί η σχέση ανάμεσα στους δύο κόσμους,

Σταγειρίτη στα Ηθικά (Νικομάχεια⁶⁸⁵, Ευδήμια, Μεγάλα) μόνο η αρετή⁶⁸⁶ -διανοητική και ηθική-οδηγεί τον άνθρωπο στην ευδαιμονία και αυτή είναι η μεσότητα που βρίσκεται ανάμεσα στην υπερβολή και την έλλειψη.

Ο Πάπας Φραγκίσκος με την αναφορά στις δύο προσωπικότητες της αρχαίας ελληνικής διάνοησης συνοψίζει την ανάγκη να διατηρηθεί η Ευρώπη με επίκεντρο τον άνθρωπο που θεμελιώνει τα ιδεώδη της (ειρήνη, ομόνοια και αλληλεγγύη⁶⁸⁷) όπως σύγκειται από το υπερβατικό και το πρακτικό, στοιχεία που τελούν σε σχέση συμπληρωματική και προσκτώνται κανονιστική δύναμη στις αποφάσεις των θεσμών. Γι' αυτό επιχειρώντας μια ξεκάθαρη αποτύπωση των θεμάτων που θίγει ο Ποντίφικας δεν περιλαμβάνει στην ομιλία του θρησκευτικές αναφορές: κρίνει γενικά ότι τα προβλήματα που προκύπτουν ενδεικτικά από τη μετανάστευση, τη γραφειοκρατία, την ανεργία, την ενδοστρέφεια, τη μονόπλευρη έγνοια για την οικονομία, τη διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος μπορούν να ξεπεραστούν με την στροφή της Ευρώπης στις αξίες της χωρίς να παραλείπει μεταξύ άλλων την επιστήμη, την τέχνη, τη μουσική. Η Ευρώπη αξιοποιώντας τις πνευματικές κατακτήσεις της θα μπορέσει να επιτρέψει να

η αιτιολόγηση των Ιδεών, έμενε ανεξήγητη. Πάνω απ' όλα δεν βοήθησαν στο να ερμηνευτεί αυτό που υπήρξε η κύρια δυσκολία της πρώιμης ελληνικής φιλοσοφίας και που ο Αριστοτέλης θεωρούσε ως το μόνο πράγμα που πάνω απ' όλα χρειαζόταν ερμηνεία, δηλαδή τα φαινόμενα της κίνησης και της μεταβολής. Γι' αυτό και τις αντέκρουσε, αλλά η δυσκολία που είχαν σκοπό να αντιμετωπίσουν μπορούμε να πούμε ότι παρέμενε. Πώς να φέρεις μέσα στην περιοχή της φιλοσοφικής γνώσης έναν κόσμο ασταθών φαινομένων, που συνεχώς μεταβάλλεται, που δημιουργείται και φθείρεται πάλι, που δεν είναι ο ίδιος για δύο διαδοχικά χρονικά σημεία;...Και έτσι με τον Αριστοτέλη η ηθική βγήκε από τα σύννεφα και έριξε άγκυρα στα γεγονότα της καθημερινής ζωής. Στο πρώτο βιβλίο των «Ηθικών» πολεμά τις Πλατωνικές Ιδέες (αν και λέει, “είναι δύσκολη δουλειά αυτή, γιατί οι ιδρυτές της θεωρίας είναι φίλοι μας”). Δεν υπάρχει μόνο ένα πράγμα, το αγαθό. Υπάρχει άλλο αγαθό για κάθε τάξη, διαφορετικός σκοπός για διαφορετικούς τύπους δράσης. Επιπλέον ο σκοπός της ηθικής έρευνας είναι πρακτικός, όχι επιστημονικός και αν σκοπός μας είναι σχετικά να βελτιώσουμε τους ανθρώπους και τις πράξεις τους, τότε υποθέσεως, υλικό της έρευνάς μας είναι ό,τι μπορεί να αλλάξει». Αντίθετα ο Thomas Kjeller Johansen διατείνεται ότι ο Αριστοτέλης πλησιάζει αρκετά τον Πλάτωνα στον Τίμαιο απ' όσο συνήθως υποστηρίζεται. (2004), 157-158. Βαίνει περαιτέρω ο Trabattoni θέτοντας το ερώτημα αν ο Αριστοτέλης είναι ουσιαστικά ο δημιουργός μιας πλατωνικής θεωρίας των ιδεών (Trabattoni, F. (2016). Is there such a thing as a “platonian theory of the ideas” according to Aristotle? In *Essays on Plato's Epistemology* (pp. 219-240). doi:10.2307/j.ctt1b9x1mp.15).

⁶⁸⁵ Βλ. Karbowski, J., (2019): 162. «Τα Ηθικά Νικομάχεια αποτελούν έργο πολιτικής φιλοσοφίας».

⁶⁸⁶ Για την αριστοτελική έννοια της αρετής βλ. Peters, J. (2013): 69, *Virtue, Personal Good, and the Silencing of Reasons* στο: “Aristotelian Ethics in Contemporary Perspective”, Routledge.

⁶⁸⁷ Σχετικά με την αλληλεγγύη με αναφορά στον Αριστοτέλη βλ. Eriksen, E.O., (2017): 112. «Η αξία της αλληλεγγύης υπέστη μετασχηματισμό. Είναι δυνατό να συλληφθεί υπό έποψη εξελικτική, όπως αναπτύχθηκε από την κλασική ηθική έννοια της φιλίας μεταξύ των πολιτών (Αριστοτέλης), μέσω της θρησκευτικής ιδέας του παγκόσμιου στοιχείου του εαυτού «ισότητα ενώπιον του Θεού» κατά τον Μεσαίωνα μέχρι την πολιτική μετεξέλιξή του σε fraternité — παγκόσμια φιλία «ισότητα ενώπιον του Νόμου»—με τη Γαλλική Επανάσταση» στο: “Solidarity in the European Union, A Fundamental Value in Crisis”.

ανακαλυφθούν εκ νέου τα θεμέλιά της και να αποκατασταθεί η πίστη στα ανθρωπιστικά ιδεώδη⁶⁸⁸.

B.2.ε. Αριστοτέλης

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Toomas Hendrik Ilves, Πρόεδρος Εσθονίας	66 ^η Σύνοδος της Γενικής Συνέλευσης ΟΗΕ, Νέα Υόρκη, ΗΠΑ, 21-09-2011

ΠΗΓΗ

https://gadebate.un.org/sites/default/files/gastatements/66/EE_en.pdf

(προσπελάστηκε: 29-10-2019).

ΚΕΙΜΕΝΟ

For Estonia, it is of fundamental importance that the North African and Middle Eastern revolutions have been popular reactions to sustained violations of human rights, corruption and injustice. The revolutions confirm the universal aspiration to recognize one's human rights; they show once again, as throughout history, that people naturally want to be free from fear and repression.

Notice, I said people. Not “Men”. Already two and half thousand years ago Aristotle noted that where the state of women is bad “almost half of human life is spoilt.” This is no less true today and will remain so. The ongoing revolutions could not have occurred and cannot succeed without women. It is a profound source of concern for Estonia to notice that while women are welcome to protest against the corrupt regimes, they are not always welcome to participate in the political process.

Estonia, therefore, places great hopes on the UN's new gender entity, UN Women, and will continue to insist that the UN as a whole, does its part globally standing up for women's rights. We also expect that UN Women will play an active role in helping to turn the principles of the UN Security Council resolution 1325, “Women, Peace and Security” from paper to reality.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Για την Εσθονία, είναι θεμελιώδους σημασίας το γεγονός ότι οι επαναστάσεις της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής υπήρξαν λαϊκές αντιδράσεις ενάντια

⁶⁸⁸ Πρβλ. προοίμιο στον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ (1945) όπως κυρώθηκε με τον α.ν. 585/1945 (Α'242), όπου μεταξύ άλλων αναφέρεται: «...να επαναβεβαιώσουμε την πίστη μας στα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, στην αξία και στην αξιοπρέπεια του ανθρώπου...».

στις διαρκείς παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στη διαφθορά και την αδικία. Οι επαναστάσεις επιβεβαιώνουν την καθολική επιδίωξη να αναγνωρίσουν τα ανθρώπινα δικαιώματα· δείχνουν για άλλη μια φορά, όπως και σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας, ότι ο λαός φυσικά θέλει να είναι απαλλαγμένος από φόβο και καταπίεση. Προσέξτε, είπα ο λαός. Όχι «οι άνδρες». Ήδη πριν δυόμισι χιλιάδες χρόνια, ο Αριστοτέλης σημείωσε ότι όπου η κατάσταση των γυναικών είναι κακή «σχεδόν το μισό της ανθρώπινης ζωής χαραμίζεται»⁶⁸⁹. Αυτό δεν απέχει πολύ από την αλήθεια και σήμερα και έτσι θα παραμείνει. Οι συνεχιζόμενες επαναστάσεις δεν θα μπορούσαν να έχουν συμβεί και δεν μπορούν να πετύχουν χωρίς τις γυναίκες. Η Εσθονία ανησυχεί βαθιά καθώς παρατηρεί ότι ενώ οι γυναίκες είναι ευπρόσδεκτες για να διαμαρτυρηθούν ενάντια στα διεφθαρμένα καθεστάτα, δεν είναι πάντοτε ευπρόσδεκτες να συμμετάσχουν στην πολιτική διαδικασία. Ως εκ τούτου, η Εσθονία θέτει μεγάλες ελπίδες στη νέα μονάδα του ΟΗΕ για τα δύο φύλα, της Μονάδας του ΟΗΕ για τις Γυναίκες (UN Women) και θα συνεχίσει να επιμένει ότι το σύνολο των Ηνωμένων Εθνών έχει το ρόλο του σε παγκόσμιο επίπεδο παλεύοντας για τα δικαιώματα των γυναικών. Αναμένουμε επίσης ότι η Μονάδα του ΟΗΕ για τις Γυναίκες θα παίζει ενεργό ρόλο βοηθώντας να μετατραπούν από χάρτινες εξαγγελίες σε πραγματικότητα οι αρχές του ψηφίσματος 1325 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών «Γυναίκες, Ειρήνη και Ασφάλεια».

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ⁶⁹⁰ ο Πρόεδρος της Εσθονίας, με την ευκαιρία των γεγονότων και των συνεπειών της «Αραβικής Άνοιξης», μνημονεύει τον καθοριστικό ρόλο των γυναικών στις εξεγέρσεις που συνδέονται με τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα και τη διεκδίκησή τους μέσα σε καταπιεστικά καθεστάτα. Φρονεί ότι η γενική βούληση για την κατάκτηση της ελευθερίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι ολόκληρου απολύτως του λαού χωρίς καμμία διάκριση ανάμεσα σε φύλα. Η αναφορά στον Αριστοτέλη έρχεται εν προκειμένω να ενισχύσει το επιχείρημα του Pines για την ισότιμη συμμετοχή των γυναικών με τους άνδρες στα κοινά και τη λήψη αποφάσεων. Όμως η επιλεγμένη ρήση του Σταγειρίτη εκ μέρους του ομιλητή, όπως αποσπάστηκε από το συνολικό εννοιολογικό πλαίσιο της παραγράφου, δεν

⁶⁸⁹ Αριστ. *Ρητορ.* [1361a, 12] : «ὄσοις γὰρ τὰ κατὰ γυναῖκας φαῦλα ὥσπερ Λακεδαιμονίοις, σχεδὸν κατὰ τὸ ἥμισυ οὐκ εὐδαιμονοῦσιν».

⁶⁹⁰ Το κεντρικό θέμα της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ κατά την οποία πραγματοποιείται η ομιλία του Εσθονού Προέδρου: «Ο ρόλος της διαμεσολάβησης στη διευθέτηση διαφορών με ειρηνικά μέσα». <https://www.un.org/en/ga/66/> (προσπελάστηκε: 20-04-2020).

αντικατοπτρίζει επακριβώς τις απόψεις του για τον ρόλο της γυναίκας. Γιατί πράγματι, παρόλο που κρίνει ότι ο άνδρας και η γυναίκα δεν μπορούν να ζήσουν ο ένας χωρίς τον άλλο⁶⁹¹, ο Αριστοτέλης δεν αντιμετωπίζει τη γυναίκα σε βάση ισοτιμίας με τον άνδρα, αλλά θεωρεί ότι είναι «αρμόδια» για τα ζητήματα του οίκου και την ορθή διαχείριση και τακτοποίηση των αγαθών που αποκτά ο άνδρας⁶⁹². Εξάλλου φρονεί ότι η εκπαίδευση των γυναικών αφορά μόνο στον ρόλο που εκείνες παίζουν αναφορικά με την εξυπηρέτηση των σκοπών της οργανωμένης κοινωνίας και πολιτείας και όχι στην αναβάθμιση της παρουσίας και λειτουργίας τους στην πολιτική ζωή με όρους ισότητας. Η διαφορά πάλι μεταξύ του δούλου και της γυναίκας έγκειται στο ότι ο πρώτος αξιοποιείται για τις ανάγκες του κυρίου του, ενώ η γυναίκα έχει τη δική της σφαίρα συμφερόντων. αλλά λόγω της ιδιότητάς της, ως οικιακής οικονόμου, δεν είναι δυνατό να συμμετέχει ποτέ στα δρώμενα της πολιτικής και να αναλαμβάνει δημόσια αξιώματα⁶⁹³. Ο ίδιος σε συνδυασμό με τις απόψεις του για τα καθήκοντα και το «φυσικό» προσοντολόγιο της γυναίκας θεωρεί την οικία που λειτουργεί εύρυθμα- με επικεφαλής την γυναίκα- ως ακόμη περισσότερο απαραίτητη και από αυτήν την ίδια την πολιτεία⁶⁹⁴. Οι απόψεις αυτές του Αριστοτέλη γενικά γεννούν την αίσθηση ότι περιέχουν αντιφάσεις⁶⁹⁵, καθώς ο ίδιος πρεσβεύει ότι μόνο η αναλογική ισότητα που οράται ως δικαιοσύνη αποβαίνει ο σταθεροποιητικός παράγοντας του πολιτεύματος και διαμέσου της σταθερότητας αυτού δύναται να ανοίγει ο δρόμος προς την ανθρώπινη ευτυχία⁶⁹⁶. Ο ομιλητής έτσι με εργαλείο τον Αριστοτέλη τάσσεται με έμμεσο τρόπο αφ’

⁶⁹¹ Αριστ. *Πολιτ.*[1252a, 26-31]: «ἀνάγκη δὴ πρῶτον συνδυάζεσθαι τοὺς ἄνευ ἀλλήλων μὴ δυναμένους εἶναι, οἷον θῆλυ μὲν καὶ ἄρρεν τῆς γενέσεως ἕνεκεν (καὶ τοῦτο οὐκ ἐκ προαιρέσεως, ἀλλ’ ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις καὶ φυτοῖς φυσικὸν τὸ ἐφίεσθαι, [30] οἷον αὐτό, τοιοῦτον καταλιπεῖν ἕτερον, ἄρχον δὲ καὶ ἀρχόμενον φύσει, διὰ τὴν σωτηρίαν. τὸ μὲν γὰρ δυνάμενον τῇ διανοίᾳ προορᾶν ἄρχον φύσει καὶ δεσπότην φύσει, τὸ δὲ δυνάμενον τῷ σώματι ταῦτα πονεῖν ἀρχόμενον καὶ φύσει δούλον».

⁶⁹² Αριστ. *Πολιτ.*[1277b, 24-25]: «ἐπεὶ καὶ οἰκονομία ἑτέρα ἀνδρὸς καὶ γυναικός: τοῦ μὲν γὰρ κτᾶσθαι τῆς δὲ φυλάττειν ἔργον ἐστίν».

⁶⁹³ Αριστ. *Πολιτ.* [H’, 1332]:

⁶⁹⁴ Αριστ. *Ηθ. Νικ.* [1162a.15]: «ἀνδρὶ δὲ καὶ γυναικὶ φιλία δοκεῖ κατὰ φύσιν ὑπάρχειν: ἄνθρωπος γὰρ τῇ φύσει συνδυαστικὸν μᾶλλον ἢ πολιτικόν, ὅσῳ πρότερον καὶ ἀναγκαιότερον οἰκία πόλεως». [1160b, 30, 35]: «ἀνδρὸς δὲ καὶ γυναικὸς ἀριστοκρατικὴ φαίνεται: κατ’ ἀξίαν γὰρ ὁ ἀνὴρ ἄρχει, καὶ περὶ ταῦτα ἂ δειτὸν ἄνδρα: ὅσα δὲ γυναικὶ ἀρμόζει, ἐκείνη ἀποδίδωσιν».

⁶⁹⁵ Αριστ. *Πολιτ.* [A’, 1259b]: «τό τε γὰρ ἄρρεν φύσει τοῦ θήλεος ἡγεμονικώτερον, εἰ μὴ που συνέστηκε παρὰ φύσιν» καὶ [A’, 1254b]: «ἐτι δὲ τὸ ἄρρεν πρὸς τὸ θῆλυ φύσει τὸ μὲν κρεῖττον τὸ δὲ χεῖρον, καὶ τὸ μὲν ἄρχον τὸ δ’ ἀρχόμενον».

⁶⁹⁶ Kullmann, W., (1996): 89 «Οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι ἴσοι οὔτε ὡς πρὸς τις αφετηριακές τους προϋποθέσεις οὔτε ὡς πρὸς τον βαθμὸ στον ὁποῖο προσεγγίζουν τον ὑψιστο σκοπὸ του ἀνθρώπου. Μόνον ἡ αναλογικὴ ἰσότητα (ἡ δικαιοσύνη δηλαδή) διαδραματίζει κάποιον ρόλο στην πολιτικὴ θεωρία του Αριστοτέλη. Εξασφαλίζει την σταθερότητα των πολιτευμάτων, ἀπὸ την διατήρηση των ὁποίων εξαρτάται καὶ ἡ δυνατότητα να φθάσει κανεὶς στην ὑψίστη ευδαιμονία» (Ἡ πολιτικὴ σκέψη του Αριστοτέλη, μτφρ. Α. Ρεγκάκου, ΜΙΕΤ). Ἡ Frede (2018), ἐξάλλου, στο κεφάλαιο με τίτλο “Equal But Not Equal: Plato and Aristotle on Women as Citizens” στο: Anagnostopoulos G., Santas G. (eds) *Democracy, Justice, and Equality in Ancient Greece*. Philosophical Studies Series, vol 132. Springer, Cham, κάνει λόγο για

ενός υπέρ της ελευθερίας των γυναικών στα αραβικά κράτη και αφ' ετέρου αφήνει να αποκαλυφθεί η παιδευτική του υποδομή: μεγαλωμένος στις ΗΠΑ⁶⁹⁷ και πολιτικώς υπέρμαχος της σκέψης του δυτικού κόσμου⁶⁹⁸ -με την αντίστοιχη παιδευτική υποδομή-, ο Pines κατηγορηματικά τάσσεται υπέρ του αγώνα για τα δικαιώματα των γυναικών σε ένα νέο θεσμικό περιβάλλον, σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει όχι μόνο στον κόσμο της «αραβικής άνοιξης»⁶⁹⁹, αλλά ευρύτερα σε παγκόσμιο επίπεδο.

B.3. ΑΜΕΡΙΚΗ- ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

B.3.α: Περικλής

«συντηρητική φυσιοκρατία» (conservative naturalism), γιατί ο Αριστοτέλης αποδέχεται ως συντεταγμένες από την ίδια τη φύση τις συνθήκες που παρατηρούνται στον κόσμο όπως ο ίδιος τον γνώριζε, πράγμα που στην όλη διανοήσή του μπορεί να δικαιολογεί ακόμη και τη δουλεία ως ένα «φυσικό» θεσμό. Επίσης η γυναίκα θεωρείται εκ φύσεως *ἄκυρος*, υπό την έννοια της έλλειψης δυνατότητας να ασκήσει κάποιες εξουσίες : δεν θεωρείται ως έχουσα κατά τη σύγχρονη νομοθεσία πλήρη δικαιοπρακτική ικανότητα, δηλαδή δεν είναι αυτεξούσια να αποφασίζει η ίδια για τη ζωή της και τα οικονομικά της ίδια συμφέροντα. Σχετικά με την άποψη αυτή βλ. Schofield, M. (1999): 115–140. Η ίδια πάντως διαφωνεί σχετικά με τον αποδιδόμενο όρο του «μισογύνη» στον Αριστοτέλη, όπως τον αποδίδει η Freeland (1994): 145–146.

⁶⁹⁷ Σύμφωνα με στοιχεία της Προεδρίας της Δημοκρατίας της Εσθονίας γεννήθηκε στη Στοκχόλμη, σπούδασε στα Πανεπιστήμια Columbia και Pennsylvania των ΗΠΑ. Υπήρξε μεταξύ άλλων δημοσιογράφος, πρέσβης, ΥΠΕΞ, βουλευτής, ευρωβουλευτής και δίδαξε σε πανεπιστήμια των ΗΠΑ και του Καναδά. Τιμήθηκε σε παγκόσμιο επίπεδο από πολλά κράτη μεταξύ αυτών και από την Ελλάδα (Τάγμα Αριστείας της Τιμής)/ <https://www.president.ee/en/republic-of-estonia/heads-of-state/5101-toomas-hendrik-ilves/layout-headofstate.html> (προσπελάστηκε: 20-03-2020).

⁶⁹⁸ Mälksoo, M. (2010): 77, *The Politics of Becoming European*, Routledge. Επίσης, κατά τον Kuus (2007) ο Pines ως Υπουργός Εξωτερικών της Εσθονίας το 1997 ήταν ανεπιφύλακτα υπέρ της ένταξής της στο NATO, γεγονός που σχετιζόταν με τις «κοινές αξίες- ειρήνη, ελευθερία, δημοκρατία και ευμάρεια της δύσης» με τη χώρα του, σελ. 48 στο: “Geopolitics Reframed, Security and Identity in Europe’s Eastern Enlargement”.

⁶⁹⁹ Shalaby, M., Moghadam, M.V., (2016): 12. Ο Welborne φρονεί ότι παρά τις σημαντικές πρωτοβουλίες πολλών αραβικών κρατών να ενισχύσουν τη συμμετοχή των γυναικών στη νομοθετική αρένα, το γεγονός ότι πολλές από τις προσπάθειες αυτές ενορχηστρώθηκαν από κρατικούς φορείς με περιορισμένα κοινωνικά ερείσματα δεν οδήγησε σε μεγάλη επιτυχία, με εξαίρεση πάντως μερικά κράτη. “Empowering Women after the Arab Spring”. Η Badran (2016), 47, στο : «Women’s Movements in Post-“Arab Spring” North Africa», από άλλη ερευνητική σκοπιά θεωρεί ότι μια επανάσταση, που θα έχει αποτέλεσμα ένα αληθινά δημοκρατικό κράτος και επίσης δημοκρατική κοινωνία, πρέπει οπωσδήποτε να περιλαμβάνει μια φεμινιστική επανάσταση, ώστε να αποδομηθούν οι πατριαρχικές δομές και πρακτικές που εναντιώνονται στη δημιουργία ενός κράτους ισότητας και μιας κοινωνίας με ίσα δικαιώματα ανδρών και γυναικών. Ισχυρίζεται επίσης ότι ειδικά στην Αίγυπτο η επιτυχία της επανάστασης αυτής συνδέεται με τη μετάβαση από το πατριαρχικό στοιχείο σ’ εκείνο που βασίζεται στην κατανόηση και αποδοχή της ισότητας από μέρους της θρησκείας. Έτσι αποδελτιώνοντας την «αραβική άνοιξη» στην Αίγυπτο ταξινομεί τα στοιχεία της που εδράζονται σε τρεις επιμέρους επαναστάσεις: «πολιτική εξέλιξη», την κοινώς αποκαλούμενη «επανάσταση», την «πολιτιστική επανάσταση» και τη «φεμινιστική» ή «επανάσταση των φύλων». Στο ίδιο βλ. κεφ. 7 «About North African Women’s Rights After the Arab Spring», όπου η Ennaji εστιάζει κυρίως στον θετικό ρόλο των γυναικών της Βόρειας Αφρικής στην ανάπτυξη και την κοινωνική αλλαγή των κρατών τους. Υπογραμμίζει ότι τα κατακτημένα δικαιώματα των γυναικών είναι αμετάκλητα και ότι το μέλλον των αραβικών κρατών της Βόρειας Αφρικής είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την χειραφέτηση των γυναικών. Ενδεικτικά το Σύνταγμα της Τυνησίας μετά την αραβική άνοιξη κινείται προς αυτήν την κατεύθυνση κατά τον Mandraud, I. (2014). Για τον γυναικείο ακτιβισμό στην Τυνησία ως το αραβικό κράτος που υπήρξε αφετηρία των εξεγέρσεων στη Βόρεια Αφρική και τη Μέση Ανατολή βλ. Daniele, G., (2014). *Tunisian Women's Activism after the January 14 Revolution: Looking within and towards the Other Side of the Mediterranean*. *Journal of International Women's Studies*, 15(2), 16-32.

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
John Fitzgerald Kennedy, (νεοεκλεγείς) Πρόεδρος ΗΠΑ	Μέγαρο Πολιτείας Μασαχουσέτης, Βοστόνη, ΗΠΑ, 09-01-1961

ΠΗΓΗ

<https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/historic-speeches/the-city-upon-a-hill-speech>

(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

For forty-three years-whether I was in London, or in Washington, or in the South Pacific, or elsewhere- this has been my home; and, God willing, wherever I serve, this shall remain my home. It was here that my grandparents were born - it is here I hope my grandchildren will be born. I speak neither from false provincial pride nor artful political flattery. For no man about to enter high office in this country can ever be unmindful of the contribution which this state has made to our national greatness.

Its leaders have shaped our destiny long before the great republic was born. Its principles have guided our footsteps in times of crisis as well as in times of calm. Its democratic institutions--including this historic body--have served as beacon lights for other nations, as well as for our sister states.

For what Pericles said to the Athenians has long been true of this commonwealth: "We do not imitate--for we are a model to others."

And so, it is that I carry with me from this state to that high and lonely office to which I now succeed more than fond memories of firm friendships. The enduring qualities of Massachusetts -the common threads woven by the Pilgrim and the Puritan, the fisherman and the farmer, the Yankee and the immigrant- will not be and could not be forgotten in this nation's executive mansion.

They are an indelible part of my life, my convictions, my view of the past, and my hopes for the future.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Για σαράντα τρία χρόνια - είτε βρισκόμουν στο Λονδίνο, στην Ουάσιγκτον, στον Νότιο Ειρηνικό ή αλλού - αυτή ήταν η πατρίδα μου· και Θεού θέλοντος, οπουδήποτε υπηρετώ αυτή θα παραμείνει η πατρίδα μου. Εδώ είναι που γεννήθηκαν οι παππούδες μου - εδώ είναι που ελπίζω ότι θα γεννηθούν τα εγγόνια μου. Δεν μιλάω

εμφορούμενος από επαρχιώτικη ψεύτικη υπερηφάνεια ούτε με τεχνάσματα ύψους πολιτικής κολακείας. Γιατί κανείς από αυτούς που πρόκειται να αναλάβουν υψηλό αξίωμα σ' αυτή τη χώρα δεν μπορεί ποτέ να αγνοεί τη συμβολή αυτής της πολιτείας στο εθνικό μεγαλείο μας. Οι ηγέτες της έχουν διαμορφώσει το πεπρωμένο μας πολύ πριν γεννηθεί η μεγάλη δημοκρατία (των ΗΠΑ). Οι αρχές της έχουν οδηγήσει τα βήματά μας σε περιόδους κρίσης καθώς και σε περιόδους ηρεμίας. Οι δημοκρατικοί θεσμοί της - συμπεριλαμβανομένου αυτού του ιστορικού σώματος - έχουν χρησιμεύσει ως φάρος για άλλα έθνη, καθώς και για τις αδελφές μας πολιτείες. Γιατί αυτό που είπε ο Περικλής στους Αθηναίους αποτελεί από καιρό πραγματικότητα για αυτήν την κοινοπολιτεία: «Δεν μιμούμαστε τους άλλους, αλλά ίσα ίσα αποτελούμε εμείς παράδειγμα γι' αυτούς». Και έτσι, από αυτή την πολιτεία, κουβαλώ μαζί μου, σ' εκείνο το υψηλό και μοναχικό αξίωμα που τώρα ακολουθώ, κάτι περισσότερο από στοργικές αναμνήσεις από σταθερές φίλιες. Οι διαρκείς ιδιότητες της Μασαχουσέτης - τα νήματα που υφαίνονται από κοινού από τον Προσκυνητή και τον Πουριτανό, τον ψαρά και τον αγρότη, τον Γιάνκι και τον μετανάστη - δεν θα ξεχαστούν και δεν θα μπορούσαν να ξεχαστούν στο μέγαρο της εκτελεστικής λειτουργίας (στον Λευκό Οίκο) αυτού του έθνους. Είναι ένα ανεξίτηλο κομμάτι της ζωής μου, οι πεποιθήσεις μου, η άποψή μου για το παρελθόν και οι ελπίδες μου για το μέλλον.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο Kennedy προτού αναλάβει το ύψιστο αξίωμα των ΗΠΑ στις 20-01-1961 εκφωνεί στη Βοστώνη τον τελευταίο επίσημο λόγο του, που είναι ευρέως γνωστός με τον τίτλο "City Upon a Hill". Απευθυνόμενος στο νομοθετικό σώμα, ενώπιον αξιωματούχων και επτακοσίων θεατών ο νεοεκλεγείς Πρόεδρος Kennedy προβαίνει σε μια αναδρομή στο παρελθόν, την προσωπική ζωή και την πολιτική σταδιοδρομία. Ο αποχαιρετιστήριος λόγος του συνδυάζεται με στοιχεία που τον ταυτίζουν ηλικιακά και ιδεολογικά με τον John Winthrop, τον πρώτο Κυβερνήτη της Μασαχουσέτης, που συγκαταλέγεται στους Πατέρες του Αμερικανικού Έθνους (Founding Fathers)⁷⁰⁰. Ο λόγος αυτός θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα είδος άτυπων προγραμματικών δηλώσεων, γιατί αναφέρεται στο μοντέλο ηγεσίας που πρόκειται να ακολουθήσει κατά την Προεδρία του. Διεγείροντας το συναίσθημα του ακροατηρίου αναφέρεται στα

⁷⁰⁰ Bernstein, R. B., (2009) : 9. Οι Πατέρες του Αμερικανικού Έθνους εξακολουθούν να έλκουν την προσοχή των ερευνητών και των απλών πολιτών που διδάσκονται με όσα μπορεί ή πρέπει να δώσει το «χρήσιμο παρελθόν».

ιδιαίτερα, επιχωριάζοντα στοιχεία της συλλογικής ταυτότητας της Πολιτείας της Μασαχουσέτης που ωστόσο λογίζονται ως «μοναδικά» και «εξαιρετικά», όχι μόνο για την τοπική, αλλά για ολόκληρη την εθνική αμερικανική ιστορία⁷⁰¹. Ο Kennedy αναφέρεται στην εμβληματική προσωπικότητα του Περικλή για να πείσει το ακροατήριό του μετερχόμενος -αναλογικά σχεδόν- την ίδια αφηγηματική δομή, μεθοδολογία και ρητορική τεχνική με τον Επιτάφιο του Θουκυδίδη⁷⁰²: αποδίδει την εικόνα ότι όπως είναι ξεχωριστή και χαρακτηρίζεται από ιδιοπροσωπία η Αθήνα του Περικλή ανάμεσα στις ελληνικές πόλεις, έτσι είναι και η γενέτειρα πολιτεία του ομιλητή συνεχώς από τη σύνταξη και σύστασή της.

Αρχικά ο Kennedy αποδίδει την τιμή στο ένδοξο παρελθόν, στους (Πατέρες) προγόνους⁷⁰³ εξιδανικευμένους για τα επιτεύγματα, το πνεύμα και το θάρρος τους, έπειτα προβαίνει σε πανηγυρική μνεία των δημοκρατικών αρχών, της ισότητας και της

⁷⁰¹ Ο όρος “exceptionalism” («εξαιρετισμός») είναι καθιερωμένος στον χώρο των πολιτικών θεωριών και των διεθνών σχέσεων. Η Μπόττσιου (2012): 38, σημειώνει ότι ο όρος αφορά στην «αίσθηση «μοναδικότητας» των ΗΠΑ, της αρχής ότι εκπροσωπούν ένα ανώτερο σύστημα ηθικών και πολιτικών αρχών που μοιραία επικρατούσε τελικά οποιουδήποτε άλλου», στο: «Η έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, 1941-1950: στρατηγικά ή ιδεολογικά αίτια;», επιμ. Π. Ήφαιστος, Κ. Κολιόπουλος, Ε. Χατζηβασιλείου, Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων, Πάντειο Πανεπιστήμιο. Στο ίδιο βλ. (υποσημ. 1) David Fromkin, In the Time of the Americans: FDR, Truman, Eisenhower, Marshall, MacArthur: The Generation That Changed America's Role in the World (New York: Vintage, 1995)· Richard Hofstadter, “The Age of Reform: From Bryan to F.D.R.”, American History, Vol. 13, No. 3 (1985): 462-480. Βλ. Ο’Connor (2020): 134,136 με αναφορά στον Barack Obama που στο ίδιο μοτίβο με τον J.F. Kennedy δέχθηκε κριτική ότι δεν είναι υπέρμαχος του αμερικανικού εξαιρετισμού όταν δήλωνε: «Πιστεύω στον αμερικανικό εξαιρετισμό ακριβώς όπως οι Βρετανοί πιστεύουν στον βρετανικό εξαιρετισμό και οι Έλληνες στον ελληνικό εξαιρετισμό. Τρέφω τεράστια περηφάνια για τη χώρα μου την ιστορία της και τον ρόλο της στον κόσμο... Έχουμε μια δέσμη αξιών ενσωματωμένων στο Σύνταγμά μας, στη νομοθεσία μας, στις δημοκρατικές πρακτικές μας, στην πίστη μας στην ελευθερία του λόγου και την ισότητα που αν και ατελείς, είναι εντούτοις εξαιρετικές». Αντίθετα επιφυλάξεις για την «αμερικανική ιδιαιτερότητα» εκφράζει ο J. D. Sachs (2018): 169-178, που υποστηρίζει ότι η αμερικανική ιδιαιτερότητα για τον υπόλοιπο κόσμο πρέπει να επικεντρωθεί σε μια ανανέωση της διπλωματίας των ΗΠΑ για την επίτευξη κοινών στόχων με τα κράτη της υφηγίου, για την αειφόρο ανάπτυξη, την κλιματική αλλαγή και την καταπολέμηση της φτώχειας και όχι για να επιβάλλονται οι ΗΠΑ με την ισχύ τους. Σε παρόμοια κατεύθυνση κινείται ο Ο’Connor (2020) που στο βιβλίο του “Anti-Americanism and American Exceptionalism-Prejudice and Pride about the USA” θεωρεί αναγκαία την απομάκρυνση από τα στερεότυπα και την εστίαση του ενδιαφέροντος σε πιο συγκεκριμένες και γόνιμες συζητήσεις σχετικά με τις πολιτικές των ΗΠΑ.

⁷⁰² Μαρκαντωνάτος, Α., (2005), 36-41 στο: «Η αφηγηματική τέχνη του Θουκυδίδη», Ε-Ιστορικά.

⁷⁰³ Σύμφωνα με τον Bremer (2003): 180, 433, ο τίτλος του λόγου αυτού χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά από τον John Winthrop, πουριτανό νομικό (1588-1649) και ιδρυτή της Μασαχουσέτης, που δανείστηκε και καθιέρωσε για τη νέα αποικία τον ευαγγελικό όρο «Πόλις επί του Όρους»: Ματθ. 5,14: «*Υμείς έστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη*». Κατά τον ίδιο ενώ ο Winthrop επιστρατεύει γλώσσα από τη νομική διδαχή και την πολιτική θεωρία, οι ιδέες αυτές διαμορφώθηκαν σε μεγάλο μέρος τους από την εκκλησία κατά τον Μεσαίωνα και στις αρχές της σύγχρονης εποχής.

Ο Rodgers (2018): 8,31 επισημαίνει ότι τη φράση χρησιμοποίησε αυτούσια πρώτος ο Ronald Reagan, ενώ μετά από αυτόν δεν υπήρξε πολιτικό πρόσωπο που μπορούσε να μην την αναφέρει υποχρεωτικά. Την ίδια φράση επίσης χρησιμοποίησε η Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας Αικατερίνη Σακελλαροπούλου στο μήνυμά της για την Ημέρα της Ευρώπης (09-05-2020) «σε έναν κόσμο ολοένα και πιο σκοτεινό, η Ευρώπη, με όλες τις ατέλειες, τα λάθη και τις αποτυχίες της, παραμένει το φωτεινό σπίτι στην κορυφή του λόφου». <http://www.presidency.gr/μήνυμα-της-προέδρου-της-δημοκρατίας-κ-7/> (προσπελάστηκε: 09-05-2020).

συμμετοχής των πολιτών στα δημόσια αξιώματα της Μασαχουσέτης⁷⁰⁴. Οι αρχές αυτές όπως συνεχίζουν να αποτελούν πηγή έμπνευσης για τη δημοκρατική διακυβέρνηση⁷⁰⁵, εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα ως κριτήρια στις ερμηνευτικές εκδοχές για τη διακρίβωση του περιεχομένου των θεμελιωδών θεσμικών ρυθμίσεων. Οι αναφορές του John Fitzgerald Kennedy όχι μόνο στον Περικλή, αλλά και στην κλασική Ελλάδα ήταν συχνές. Το πάθος⁷⁰⁶ που τον διακατείχε για το αρχαίο παρελθόν και την ιστορία αποτέλεσε μέρος οργανικό του επικοινωνιακού και ρητορικού οπλοστασίου του. Θεωρείται ότι με αυτό ως εργαλείο ενέπνεε στους συμπατριώτες του, ανεξαρτήτως ηλικίας και κοινωνικής ή εθνικής προέλευσης, τον ζήλο για επιτεύγματα και τη λαχτάρα να πραγματώνουν το αρχαίο αθηναϊκό απόφθεγμα ότι η πραγματική ευχαρίστηση

⁷⁰⁴ Θουκ., *Ιστ.* [2.36.1]: «δίκαιον γὰρ αὐτοῖς καὶ πρέπον δὲ ἅμα ἐν τῷ τοιῷδε τὴν τιμὴν ταύτην τῆς μνήμης δίδοσθαι. τὴν γὰρ χώραν οἱ αὐτοὶ αἰεὶ οἰκοῦντες διαδοχῇ τῶν ἐπιγιγνομένων μέχρι τοῦδε ἐλευθέραν δι' ἀρετὴν παρέδωκαν. [2.36.2] καὶ ἐκεῖνοί τε ἄξιοι ἐπαίνου καὶ ἔτι μᾶλλον οἱ πατέρες ἡμῶν... [2.37.1] «Χρῶμεθα γὰρ πολιτεία οὐ ζηλοῦση τοὺς τῶν πέλας νόμους, παράδειγμα δὲ μᾶλλον αὐτοὶ ὄντες τισὶν ἢ μιμούμενοι ἑτέρους. καὶ ὄνομα μὲν διὰ τὸ μὴ ἐς ὀλίγους ἀλλ' ἐς πλείονας οἰκεῖν δημοκρατία κέκληται· μέτεστι δὲ κατὰ μὲν τοὺς νόμους πρὸς τὰ ἴδια διάφορα πᾶσι τὸ ἴσον, κατὰ δὲ τὴν ἀξίωσιν, ὡς ἕκαστος ἐν τῷ εὐδοκίμῳ, οὐκ ἀπὸ μέρους τὸ πλεόν ἐς τὰ κοινὰ ἢ ἀπ' ἀρετῆς προτιμᾶται, οὐδ' αὖ κατὰ πενίαν, ἔχων γέ τι ἀγαθὸν δρᾶσαι τὴν πόλιν, ἀξιώματος ἀφανεία κεκώλυται». Ἐτσι, κατὰ τον Φ. Κακριδὴ (1962), 22,23 : «εξαίρεται ἡ πολιτεία που δεν παίρνει τοὺς νόμους τῆς ἀπὸ τοὺς ἄλλους» καὶ «ἡ θετικὴ συμπλήρωση χρησιμεύει γιὰ να υψώσει ἄμεσα τὴν πόλιν με τοὺς πρότεροὺς νόμους», κατὰ τὴν ἀποψὴ μας προφανῶς γραπτὸς καὶ ἀγραφὸς. Ἡ ἴδια φράση χρησιμοποιήθηκε μετὰ ἀπὸ περικοπὴ ὡς προμετωπίδα στο «Σχέδιο Συνθήκης γιὰ τὴν θέσπιση Συντάγματος τῆς Ευρώπης», που ὡστόσο δεν εὐδοκίμησε (Επίσημη Εφημερίδα τῆς Ευρωπαϊκῆς Ἐνωσης, C 169/8, 18-07-2003): Προοίμιο. «Χρῶμεθα γὰρ πολιτεία ...καὶ ὄνομα μὲν διὰ τὸ μὴ ἐς ὀλίγους ἀλλ' ἐς πλείονας οἰκεῖν δημοκρατία κέκληται· Με τὴ συνείδηση ὅτι ἡ ευρωπαϊκὴ ἡπειρος εἶναι φορέας πολιτισμοῦ, ὅτι οἱ κάτοικοί τῆς, εγκαθιστάμενοι κατὰ διαδοχικὰ κύματα ἀπὸ τῆς ἀπαρχῆς τῆς ἀνθρωπότητος, ἀνέπτυξαν σταδιακὰ τῆς ἀξίες στῆς ὁποῖες ερεῖδεται ὁ ἀνθρωπισμός: τὴν ἰσότητά τῶν ἀνθρώπων ὄντων, τὴν ἐλευθερία, τὸν σεβασμὸ τοῦ Λόγου, Ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὴν πολιτιστικὴ, τὴ θρησκευτικὴ καὶ τὴν ἀνθρωπιστικὴ κληρονομία τῆς Ευρώπης, οἱ ἀξίες τῆς ὁποῖας, που εξακολουθοῦν να ἀποτελοῦν ζωντανὴν πραγματικότητα, ἔχουν θεμελιώσει στὴ ζωὴ τῆς κοινωνίας τὴν ἀντίληψή τῆς γιὰ τὸν κεντρικὸ ρόλο τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἀπαράβατων καὶ ἀναφαίρετων δικαιωμάτων τοῦ καθὼς καὶ τὸν σεβασμὸ τοῦ δικαίου. Ὡστόσο ὁ Canfora (2010): 12, 13 ἐπισημαίνει ἐπικριτικὰ τὴν κατὰ τὴν ἀποψὴ τοῦ «πλαστότητα» τοῦ νοήματος -εξαιτίας τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ αυθεντικοῦ κειμένου- κἀνοντας λόγο γιὰ «ἀλχημείες» που μετῆλθαν κάποια πρόσωπα, ἀνάμεσά τοὺς ὁ πρῶν Πρόεδρος τῆς Γαλλίας Giscard d'Estaing, που σκέφτηκαν να σφραγίσουν με τὸ κλασικὸ ἐλληνικὸ στοιχείο τὸ κυοφορούμενο ευρωπαϊκὸ σύνταγμα χωρὶς ὅμως τελικὰ να ἀφήσουν τὸν Περικλὴ να μιλήσει γιὰ τὴν ἐλευθερία. Κρίνει ἔτσι ὅτι σήμερα, στὸν πλούσιο κόσμο, κέρδισε ἡ ἐλευθερία με ὅλες τῆς τεράστιες συνέπειες καὶ ὅτι ἡ δημοκρατία ἀναβάλλεται γιὰ ἄλλες ἐποχές.

⁷⁰⁵ Γιὰ τῆς κοινωνίες τῶν ἐποίκων σε συγκεκριμένο χρόνο καὶ τόπο, τῆς ἀξίες, τοὺς θεσμοὺς καὶ τὴν κουλτούρα, βλ. Huntington, S. (2005): 71-75 κεφ. «Ἀμερικανικὴ Ταυτότητα» στο: «Ποιοὶ εἴμαστε; Ἡ Ἀμερικανικὴ Ταυτότητα στὴν Ἐποχὴ μας».

⁷⁰⁶ Sorensen, T., (2007): 140. Ὁ ἐιδικός σύμβουλος καὶ λογογράφος τοῦ J.F. Kennedy, προβάλλει τὸ πάθος τοῦ Προέδρου γιὰ τὴν ἱστορία τονίζοντας ὅτι: «ἀρεσκόταν να κοσμεῖ τοὺς λόγους τοῦ με ἀναφορὴς ἀπὸ τὴν πιο ευρεία ποικιλία πηγῶν: Hemingway, Shaw, Ἀριστοτέλη, Σωκράτη, Περικλὴ, Δημοσθένη, Σόλωνα καὶ Πίνδαρο. Με ρώτησε ἕνας Ἀμερικανὸς πολιτικὸς ἀν αὐτὴς οἱ συχνῆς ἀναφορὴς τοῦ Kennedy στὸς ἀρχαίους Ἕλληνες φιλοσόφους καὶ τὸν ἀρχαίον ἐλληνικὸν πολιτισμὸν ἀποτελοῦσαν προσπάθεια τοῦ Kennedy να προσελκύσει τῆς ψήφους τῶν Ἑλληνοαμερικανῶν στὴ Μασαχουσέτη ἢ σε ὁλόκληρη τὴν χώρα. Προφανῶς ὁ πολιτικὸς αὐτὸς δεν συμμεριζόταν τὸ πάθος τοῦ JFK γιὰ τὴν ἱστορία». Στὸν πρόλογο τοῦ ἴδιου βιβλίου ὁ ἱστορικὸς David McCullough ἀνησυχεῖ λέγοντας «χάνουμε τὴν ἐθνικὴ μνήμη τῆς ἀμερικανικῆς ἱστορίας, λησμονοῦμε ποιοὶ εἴμαστε καὶ τὴν χρειάστηκε γιὰ να φτάσουμε ὡς ἐδῶ».

μπορεί να βρεθεί μόνο στην επιδίωξη και διατήρηση της αριστείας⁷⁰⁷. Σε λόγους του που εκφώνησε σε διαφορετικές περιστάσεις κατ' επανάληψη υποστηρίζει άμεσα ή έμμεσα ότι: το κλέος και η σπουδαιότητα της πατρίδας του είναι ένα «εξαιρετικό γεγονός της ιστορίας», μοναδικό και χωρίς προηγούμενο από την εποχή της επίσης μοναδικής κλασικής Ελλάδας. Κρίνει έτσι ότι μόνο μ' αυτήν είναι εφάμιλλη ή συγκρίσιμη και αν όχι, τότε αποτελεί συνέχειά της⁷⁰⁸.

Η Sultan υποστηρίζει ότι τη σύντομη σε διάρκεια θητεία του J. F. Kennedy -που επιδρά διαμορφωτικά στην αμερικανική συλλογική ταυτότητα σε βάθος και διάρκεια- διατρέχει κυρίως το Ελληνικό Κλασικό Ιδεώδες και ιδίως αυτό της Αθήνας του Περικλή. Ο ίδιος έβλεπε τον Περικλή ως το πρότυπο από το οποίο εμπνεόταν και επιθυμούσε και επιδίωκε να πετύχει για την Αμερική ό,τι είχε πετύχει ο Περικλής για την Αθήνα⁷⁰⁹. Έτσι δικαιολογούνται οι συχνές αναφορές στην προσωπικότητα του Περικλή σε πολλούς από τους λόγους του⁷¹⁰.

⁷⁰⁷ Williams, J.D., Waite, R. G., and Gordon, G. S., (2010): 268, 269 . Τη φρασεολογία αυτή που χρησιμοποιούσε ο J.F. Kennedy σε πολλές περιστάσεις επρόκειτο να υιοθετήσει αργότερα ο αδελφός του Robert Kennedy. Ο J.F. Kennedy ως Πρόεδρος κάθε άλλο παρά δίσταζε να αναφέρει Αθηναίους φιλοσόφους στην προσπάθειά του να ευδοκιμεί η επιχειρηματολογία του, αντίθετα με τον George W. Bush που αναφερόταν στους Έλληνες ως «Grecians» προτιμώντας τη συλλογή ψήφων για την προεδρία του από τη μερίδα των ψηφοφόρων που δεν θα χαρακτηρίζονταν ως διανοούμενοι. "John F. Kennedy History, Memory, Legacy: An Interdisciplinary Inquiry", Open Educational Resources. 3. <https://commons.und.edu/oers/3> και "Greek and Grecian" του Coby Lubliner <http://faculty.ce.berkeley.edu/coby/essays/grecian.htm> (προσπελάστηκε: 13-04-2020). Βλ. επίσης O'Connor, B. (2020): 105, 144.

⁷⁰⁸ Frost, D.B., (2013): 98,104. «Κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να ελπίζει ότι θα προφητεύσει με ακρίβεια το αποτέλεσμα του μεγάλου αγώνα, αυτού που συμμετέχει τώρα η γενιά μας. Ωστόσο, πράγματι γνωρίζουμε ότι η πάλη για την ανθρώπινη ελευθερία έχει απειληθεί πολλές φορές από τότε που το σύστημα της ελεύθερης επιλογής και της δημοκρατίας αναπτύχθηκε στην ηλιόλουστη Ελλάδα πριν από είκοσι τέσσερις αιώνες. Και όμως παρά την κάθε απειλή και μάλιστα παρά την κάθε ήττα ... αναδύθηκε τελικά ανυπότακτη». (8 Μαΐου 1961). Επίσης:

«Εμείς ως Αμερικανοί, συνεχώς εκπλησσόμαστε και συγκλονιζόμαστε από αυτόν τον εξαισίο χρυσό αιώνα στην ιστορία μας, που παρήγαγε τόσους πολλούς προικισμένους ανθρώπους. Δεν έχω ακούσει, ούτε υποθέτω ότι υπάρχει μια λογική εξήγηση για το γεγονός ότι αυτή η μικρή χώρα, που είχε έναν πολύ περιορισμένο πληθυσμό, που ζούσε κάτω από σκληρές συνθήκες, παρήγαγε τόσο πολλές λαμπρές και εξαιρετικές προσωπικότητες που σηματοδοτούν τον εθνικό μας βίο και που αντιπροσωπεύουν πραγματικά το πιο ιδιαίτερο εκτόπισμα ανθρώπινης ικανότητας για κυβέρνηση της πολιτείας, πραγματικά, πέρα από οποιαδήποτε άλλη στιγμή εκτός από την εποχή της Ελλάδας». (3 Οκτωβρίου 1961). Ακόμη:

«Είναι ένα εξαιρετικό γεγονός της ιστορίας ... απαρτίμιλλο από την εποχή της αρχαίας Ελλάδας, που αυτή η χώρα έμελλε να γεννήσει κατά τη διάρκεια των [ιδρυτικών] ημερών της ... μια τόσο εξαιρετική γκάμα μελετητών και δημιουργικών στοχαστών που βοήθησαν στην οικοδόμηση αυτής της χώρας - Jefferson, Franklin... και όλοι οι υπόλοιποι. Πρόκειται για μια υπέροχη παράδοση, την οποία πρέπει να διατηρούμε στην εποχή μας με αυξανόμενη δύναμη και αυξανόμενο σθένος». (6 Ιουνίου 1963).

⁷⁰⁹ Η Edith Hall (2019) χαρακτηρίζει ως «τον μεγαλύτερο λόγο όλων των εποχών» τον Επιτάφιο του Περικλή, πάνω στο οποίο στηρίχθηκαν εμβληματικές και χαρακτηριστικές προσωπικότητες των ΗΠΑ, ο Lincoln στο Gettysburg, οι Kennedy και ο Obama.: <https://www.gresham.ac.uk/lectures-and-events/pericles-funeral-oration-cemetery> (προσπελάστηκε: 24-09-2020).

⁷¹⁰ Η Sultan (2012) μιλά ανοικτά για «εξελληνισμό» (hellenization) όσον αφορά στο πρόγραμμα του J.F. Kennedy, ιδίως για τον πολιτισμό: θεωρεί ότι όπως και στην εποχή του Περικλή, έτσι και η θητεία του Kennedy ήταν «λόγω μὲν δημοκρατία, ἔργω δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχῆς» και περιείχε σκάνδαλα, τριβές με τον νόμο και προσωπικές τραγωδίες. Το οικοδομικό επίσης πρόγραμμα του Περικλή με τα έργα

Β.3.β: Περικλής

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Major Robert Odell Owens, Μέλος της Βουλής των Αντιπροσώπων, ΗΠΑ	Βουλή των Αντιπροσώπων, Ουάσιγκτον, ΗΠΑ, 12-10-2001

ΠΗΓΗ

<https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CRECB-2001-pt14/html/CRECB-2001-pt14-Pg19741.htm>

Επίσης: <http://www.bristol.ac.uk/classics/research/thucydides/ttt/context/>
(προσπελάστηκαν: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Mr. Speaker, the horror, pain and anger of the catastrophe of the World Trade Center Towers on September 11th defy description in words. Nevertheless, in memory of the thousands who died, poets, musicians and artists of all kinds must make the effort to express our sorrow, appreciation and hope. The following RAP poem is one of the numerous attempts to call forth hope out of this unprecedented devastation.

Towers of Flowers

Pyramid for our age

Funeral pyre

Souls on fire;

στην Ακρόπολη και το Ωδείο βρίσκει αντίκρισμα στον Kennedy με τις εργασίες αναστήλωσης του Λευκού Οίκου και άλλων δημόσιων κτηρίων και χώρων. Όπως ο Περικλής, έτσι και ο Kennedy αντιλήφθηκε τη σημασία της αισθητικής άρρηκτα δεμένη με τις πολιτικές του πρωτοβουλίες γι' αυτό η κυβέρνηση έπρεπε να αναβαθμίζει αισθητικά την πολιτεία. Σε κείμενό του για τη συγκέντρωση χρημάτων για το μετέπειτα « John F. Kennedy, Κέντρο Παραστατικών Τεχνών» έγραψε: «Η πόλη μας (Washington) αναπόδραστα αναδεικνύεται μέχρι ένα βαθμό ως η προθήκη του πολιτισμού μας ...Μια ελεύθερη κυβέρνηση αντανάκλα τη θέληση και την επιθυμία του λαού και τελικά και την αισθητική του. Αποβαίνει επίσης, στην καλύτερη περίπτωση μια καθοδηγητική δύναμη, παράδειγμα και δάσκαλος. Θα ήθελα να δω τα έργα της κυβέρνησης να αντιπροσωπεύουν ό,τι καλύτερο μπορούν να πετύχουν οι καλλιτέχνες, οι σχεδιαστές και οι κατασκευαστές μας (πρβλ. [2.41.1] « Ξυνελών τε λέγω τήν τε πᾶσαν πόλιν τῆς Ἑλλάδος παιδευσιν εἶναι καὶ καθ' ἕκαστον δοκεῖν ἄν μοι τὸν αὐτὸν ἄνδρα παρ' ἡμῶν ἐπὶ πλεῖστ' ἂν εἶδη καὶ μετὰ χαρίτων μάλιστ' ἂν εὐτραπέλως τὸ σῶμα αὐταρκές παρέχεσθαι». Αντίστοιχα επίσης (Ινδιανάπολη, 1959): « Ο Περικλής εἶπε στην αρχαία Αθήνα ότι θα έπρεπε να είναι το σχολείο ὅλης της Ελλάδας. Η Αμερική σήμερα μπορεί να γίνει το σχολείο ολόκληρου του κόσμου». Παρά τις ομοιότητες ή και αντιγραφές του Περικλή στο λεκτικό του ο Kennedy ασκεί κριτική στην ἄλλειψη κουλτούρας και εκτίμησης των Αμερικανών για τις τέχνες : «Οραματίζομαι μια Αμερική που δεν θα φοβάται την χάρη και την ομορφιά». Γι' αυτό και το σχέδιό του ήταν να μετασχηματίσει την πνευματικά ἔρημη Washington -και κατ' επέκταση την Αμερική- σε μια Αθήνα στην εποχή του Περικλή.

Sultan, N. , (2012), "Jackie Kennedy and the Classical Ideal" .
<https://chs.harvard.edu/CHS/article/display/4767#n.18> (προσπελάστηκε: 10-05-2020).

Monumental Massacre
Mound of mourning
Futures burning
Desperate yearning
Excruciating churning;
For all the hijacked years
Cry rivers,
Feel the death chill
Iceberg of frozen
Bloody tears;
Defiant orations of Pericles
Must now rise
Out of the ashes
Jefferson's profound principles
Will outlive the crashes.
Funeral pyre
Souls on fire
Lincoln's steel will
In the fiery furnace;
Mound of mourning
Futures burning
Desperate yearning;
Thousands of honored dead
Perished in pain
But not in vain,
Martin Luther Kings courage
Will scrub the stain;
A new nation
Will overcome its rage
And for peace
March forever fully engaged.
Souls on fire
Funeral pyre
Pyramid for our age;

O say can you see
The monument of towers
Ashes hot with anger
Mountain of sacred flowers
Under God
Blooming with new powers.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Κύριε Πρόεδρε, η φρίκη, ο πόνος και ο θυμός της καταστροφής των Πύργων του Παγκόσμιου Κέντρου Εμπορίου στις 11 Σεπτεμβρίου είναι αδύνατο να περιγραφούν με λέξεις. Ωστόσο, στη μνήμη των χιλιάδων που πέθαναν, οι ποιητές, οι μουσικοί και οι καλλιτέχνες όλων των ειδών πρέπει να καταβάλουμε προσπάθειες για να εκφράσουμε τη λύπη, την εκτίμηση και την ελπίδα μας. Το ακόλουθο Rap ποίημα είναι μια από τις πολυάριθμες προσπάθειες για να ξαναπροβάλει η ελπίδα μέσα από αυτή την άνευ προηγουμένου καταστροφή.

Πύργοι από άνθη
Πυραμίδα των δικών μας καιρών
Επιτάφια πυρά
Φλεγόμενες ψυχές·
Μνημειώδης σφαγή
Τύμβος του θρήνου
Καίγονται τα μέλλοντα
Φρικτή ταραχή
Για όλα τα κλεμμένα χρόνια
Κλάψτε ποταμοί
Νιώστε τη θανάσιμη ανατριχίλα
Παγόβουνο κρυσταλλιασμένων
αιματηρών δακρύων.
Οι ανυπότακτοι λόγοι του Περικλή
Πρέπει να εγερθούν τώρα
Μες από τις στάχτες
Οι αρχές του Τζέφερσον στο νόημα βαθιές
θα βγουν απ' τα συντρίμια ζωντανές

Επιτάφια πυρά
Ψυχές καιόμενες
Έτσι και το ασάλι του Λίνκολν
Μες στο καμίνι
Τύμβος του θρήνου
Καίγονται τα μέλλοντα
Φρικτή ταραχή
Χιλιάδες τιμημένοι νεκροί
Χαμένοι μες στον πόνο
Αλλ' όχι μάταια,
το θάρρος του Martin Luther King
θα καθαρίσει την κηλίδα
Ένα νέο έθνος θα ξεπεράσει την οργή του
Και μόνη του ενασχόληση
θα 'ναι για την ειρήνη
να πορεύεται παντοτινά.
Φλεγόμενες ψυχές
Επιτάφια πυρά
Πυραμίδα των καιρών μας
Ω πες, μπορείς να δεις
το μνημείο των πύργων
Στάχτες ζεστές από θυμό
Βουνό των ιερών λουλουδιών
κάτω από τον Θεό⁷¹¹
ανθίζει με νέες δυνάμεις.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η αρχή του 21^{ου} αιώνα σημαδεύτηκε από τις τρομοκρατικές επιθέσεις στις ΗΠΑ. «Είμαστε ενωμένοι με ένα σκοπό, γιατί αυτό απαιτεί το έθνος μας. Η 11^η Σεπτεμβρίου 2001 υπήρξε μια ημέρα που μας συγκλόνησε και μας έκανε να υποφέρουμε χωρίς προηγούμενο στην ιστορία των Ηνωμένων Πολιτειών». Αυτά αναφέρονται στην «Έκθεση της Εθνικής Επιτροπής για τις τρομοκρατικές επιθέσεις εναντίον των ΗΠΑ»

⁷¹¹ Υπό τον Θεό: η φράση οφείλεται στον Dwight D. Eisenhower και βρίσκεται μέσα στην υπόσχεση για τη σημαία των ΗΠΑ:
<https://www.britannica.com/event/Pledge-of-Allegiance-to-the-Flag-of-the-United-States-of-America>

που συνέστησαν από κοινού ο Πρόεδρος και το Κογκρέσο»⁷¹². Ο αγορητής εν προκειμένω απαγγέλλει στη Βουλή των Αντιπροσώπων το ποίημά του που η γραπτή μορφή του, όπως καταγράφεται στα αρχεία του Κογκρέσου, προσομοιάζει με το αρχιτεκτονικό ύφος των Δίδυμων Πύργων του Διεθνούς Κέντρου Εμπορίου που κατέρρευσαν κατά την τρομοκρατική επίθεση. Παραπέμπει δηλαδή σε τεχνοπαίγνιο, όπως μπορεί να αναδεικνύει με το σχήμα και την εικόνα του το νόημα που συμπυκνώνει⁷¹³: ο Owens αφ' ενός εκφράζει τον πόνο εξαιτίας του θανάτου χιλιάδων ανθρώπων και αφ' ετέρου την ελπίδα για την επανεκκίνηση της ελεύθερης ειρηνικής ζωής. Η αναφορά του, κατ' ακρίβεια η προσφυγή του, στον Επιτάφιο του Περικλή είναι σχεδόν αναμενόμενη και δείχνει ότι δεν χρειάζεται περαιτέρω εξηγήσεις⁷¹⁴. Η ρητορική του Περικλή στο ποίημα είναι εξωτερική εσωτερικού πάθους, αποπνέει ψυχικό σθένος, αποφασιστικότητα και πατριωτισμό: ύστερα από τις ανθρώπινες απώλειες και

(προσπελάστηκε: 20-04-2016). Πρβλ. Reagan, R., (2016): 249. «Είμαστε όλοι ίσοι στα μάτια του Θεού, αλλά ως Αμερικανοί αυτό δεν αρκεί. Πρέπει να είμαστε ίσοι στα μάτια καθενός από μας. Δεν επιτρέπεται στο εξής να κρίνουμε ο ένας τον άλλον με βάση το τι είμαστε, αλλά αντίθετα να αρχίσουμε να ανακαλύπτουμε ποιοι είμαστε. Στην Αμερική οι καταβολές μας μετρούν λιγότερο από τους προορισμούς μας και αυτό είναι όλο το νόημα της δημοκρατίας», στο: “ The Last Best Hope: The Greatest Speeches of Ronald Reagan”.

⁷¹² Davis, D.B., Kellner, D., King, R., Ostendorf, B., Wood, G. (2004): 448. Ο Ν. 107-306 υπογράφηκε από τον τότε Πρόεδρο G.W. Bush στις 27-11-2002 με σκοπό να διερευνηθούν οι αιτίες και τα γεγονότα των τρομοκρατικών επιθέσεων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στη Νέα Υόρκη και το Πεντάγωνο.

⁷¹³ Το σχήμα των στίχων είναι παρόμοιο με αυτό που εμφανίζουν τα τεχνοπαίγνια, όπως αυτά των αρχαίων ποιητών Σιμμία του Ροδίου και Δωσιάδα. Στο «Μέγα Λεξικόν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης» του Δημητράκου ο όρος αποδίδεται ως «παίγνιον στιχουργικόν, μικρόν ποίημα συντιθέμενον ἐκ στίχων ποικίλλοντος μεγέθους κατὰ τρόπον, ὥστε νά σχηματίζεται γραφικῶς ἡ παράστασις τοῦ ἀντικειμένου του ἀποτελοῦντος καί τό θέμα τοῦ ποιήματος». Βλ. επίσης την εισήγηση του Π. Μπουκάλα με τίτλο : «Ἑλληνιστικά τεχνοπαίγνια- Το σχήμα και το νόημα», (2009): 184 -194, τόμος Πρακτικῶν Εικοστού Ὀγδοοῦ Συμποσίου Ποίησης με θέμα: «Ποίηση και Εικόνα». Σχετικά ο Φ.Ι. Κακριδής (2005): 204, τα περιγράφει ως: «Ἰδιότυπο ποιητικό εἶδος που καλλιεργήθηκε στα πρώιμα αλεξανδρινά χρόνια... ποιήματα προορισμένα, ὅταν καταγραφούν, να παίρνουν το σχήμα ενός αντικειμένου. Εκτός ἀπό τη Σύριγγα του Θεόκριτου (σ. 201), μας σώζονται ο *Πέλεκυς*, ο *Πτέρυγες* και το *Ωιδόν* («Αβγό») του Σιμμία ἀπό τη Ρόδο και ο *Βωμός* του Δωσιάδα. Με την πολύπλοκη μετρική τους και με το αινιγματικό, σχεδόν ακατάληπτο για μας, περιεχόμενό τους, τα τεχνοπαίγνια αποτελούν οριακά δείγματα της λόγιας, εξεζητημένης και επιδεικτικής αλεξανδρινῆς ποίησης, που πια στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι φανερό ὅτι δεν απευθυνόταν σε ακροατές ἀλλά μόνο σε επαρκείς αναγνώστες». Βλ. επίσης Λέσκυ (1983): 1000. Για τους Ρόδιους ποιητές Δωσιάδα και Σιμμία επίσης ο Π. Χαμουζάς (2006): 344-346. Δωσιάδου Ροδίου, *Βωμός Α'* και Σιμμίου Ροδίου *Πτέρυγες*: η διάταξη των στίχων σχηματοποιεί μίαν εικόνα, που η οπτική της βίωση διαπλέκεται με τον τίτλο και την περιεχόμενη στο ποίημα ἔμπνευση. Τα τέτοιου εἶδους ποιήματα ἔχουν γριφώδεις και αινιγματώδεις μεταφορές και συνεκδοχικά σχήματα λόγου και ἄρα δυσκολίες μεταφραστικές».

⁷¹⁴ Sawyer, E. (2015): 535-539, “Thucydides in Modern Political Rhetoric” στο: Morley, N., Lee, C., “A Handbook to the Reception of Thucydides”. Ο Wills στο “Lincoln at Gettysburg (1992) εξετάζει την ομοιότητα στη δομή και το περιεχόμενο μεταξύ της ομιλίας του Lincoln και του Επιταφίου του Περικλή, ἀλλά η παραπομπή απευθείας ἀπό την ομιλία του Περικλή πραγματοποιήθηκε ἀπό τον Everett, που «κλασικοποίησε» ανοικτά την ομιλία: «καμμία πάροδος του χρόνου, καμμία απόσταση του χώρου, θα σας κάνει να λησμονηθείτε. «Όλη η γη», ἔπε ο Περικλής, καθώς στεκόταν πάνω ἀπό τα ερείπια των συμπολιτῶν του, που είχαν πέσει τον πρώτο χρόνο του Πελοποννησιακού Πολέμου, «Όλη η γη είναι ο τάφος των επιφανῶν ἀνθρώπων». Θα μπορούσε να προσθέσει: «Ὄλος ο χρόνος είναι οὐ χιλιαεῖς της δόξας τους».

τις καταστροφές το ηθικό των Αθηναίων πολιτών οφείλει να εξυψωθεί και να τονωθεί από τη δέσμη των νοημάτων του Επιταφίου. Με τον τρόπο αυτό ο ομιλητής στις αρχές του 21^{ου} αιώνα θεωρεί ως δεδομένο και φυσιολογικό στην κατάσταση εθνικής ανάγκης, αν όχι ως συνειδητή ηθική και πολιτική υποχρέωσή του, να προβάλλεται στο ποίημά του ο Περικλής ως συνοδοιπόρος μαζί με τις εξέχουσες αμερικανικές ιστορικές προσωπικότητες, τον Jefferson⁷¹⁵, τον Lincoln, τον Martin Luther King και να επικυρώνουν όλοι από κοινού στο πλαίσιο του *έλευθέρως πολιτεύομεν* τα ιδανικά της δημοκρατίας, αθηναϊκής και αμερικανικής. Ο ομιλητής, δηλαδή, επιλέγει να στρέφεται στην κλασική Αθήνα, στο παράδειγμα της ελεύθερης ελληνικής πόλης⁷¹⁶ ως μια καθολικά αποδεκτή πηγή ελευθερίας που καταφάσκει αναφορικά με την επανεκκίνηση της κοινωνικής και πολιτικής ζωής μετά το θανατηφόρο τρομοκρατικό πλήγμα. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι εκ των πραγμάτων ο Περικλής οράται εδώ ως ο ρήτορας και συνάμα ως ο πνευματικός και πολιτικός καθοδηγητής που, αν και έζησε στην κλασική Αθήνα πριν δύομισι χιλιάδες χρόνια, αναμφίβολα θεωρείται ως Αμερικανός με το ελεύθερο και δημοκρατικό φρόνημα που ο λόγος του εκλύει δυναμικά και εμψυχωτικά για τους πολίτες. Αντίστοιχα και αντανακλαστικά οι σύγχρονοι του ομιλητή Αμερικανοί πολίτες και συμπατριώτες του «εξελληνίζονται» και καθίστανται αρχαίοι Αθηναίοι του 5^{ου} π.Χ. αιώνα, κοινωνοί της πολιτικής -ιδεολογικής μεγαλοπρέπειας⁷¹⁷ της πρώτης ιστορικά δημοκρατίας στη δύσκολη αυτή συγκυρία. Οι προσδοκίες όλων είναι να «αντίσει» ξανά το έθνος μέσα από τις στάχτες και ο λόγος του Περικλή μετατρέπει εκ νέου τους πληγέντες από την τρομοκρατία πολίτες σε θεράποντες της ελευθερίας, του κεντρικού πυλώνα της ανθρώπινης ύπαρξης⁷¹⁸. Το ποίημα σφραγίζει την προσπάθεια

⁷¹⁵ Winterer, C. (2012): 390, στο: "A Companion to Thomas Jefferson". Ωστόσο περισσότερο από κάθε άλλο δημιουργό ο Jefferson αγαπούσε τον Όμηρο, που τον ονόμαζε ως «τον πρώτο των ποιητών». Σκάλισε στίχους από την *Ιλιάδα* στον τάφο της συζύγου του, παρόλο που εκείνη δεν γνώριζε ελληνικά, αγόραζε συνεχώς μεταξύ άλλων πολυάριθμες εκδόσεις του Ομήρου για τη βιβλιοθήκη του και αρεσκόταν να απαγγέλει μακροσκελή αποσπάσματα σε επιστολές του. Βλ. επίσης Gish, D. και Klinghard, D., (2017): 71 και 178 σχετικά με τις εκ μέρους του Jefferson εισηγήσεις στο Κογκρέσο για την ονοματοδοσία περιοχών της αμερικανικής επικράτειας που συνδύαζε τοπωνύμια των ιθαγενών με ελληνικές λέξεις.

⁷¹⁶ Κοντογιώργης, Γ., (2007): 296-298.

⁷¹⁷ Μαρκαντωνάτος, Γ. (2000): 52.

⁷¹⁸ Kimball, R. (2002): 63-82 . «Το όραμα της κοινωνίας που άρθρωσε στον Επιτάφιο του ο Περικλής ασκεί μια μόνιμη γοητεία στην πολιτική φαντασία της Δύσης. Αν και κατά καιρούς χανόταν από το προσκήνιο, τελικά πάντοτε επέστρεφε για να εμπνεύσει τους αποστόλους της ελευθερίας και της ανοχής. Αλλά αποτελεί πρόταγμα να κατανοήσουμε ότι η όψη της κοινωνίας που περιγράφει ο Περικλής δεν είναι ανέφικτη. Αντιπροσωπεύει μια επιλογή, μια επιλογή που πρέπει σταθερά να επαναβεβαιώνεται... Πράγματι το γόητρο του οράματος του Περικλή, όπως έβλεπε τη δημοκρατική κοινωνία ως εναλλακτική ανάμεσα σε άλλες, βελτιστοποιήθηκε δραματικά από τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου. Γιατί η επίθεση αυτή δεν ήταν απλώς μια επίθεση στα σύμβολα του αμερικανικού καπιταλισμού ή της αμερικανικής στρατιωτικής ισχύος. Ούτε ήταν απλώς μια τρομοκρατική επίθεση εναντίον Αμερικανών πολιτών. Ήταν επίθεση εναντίον της ιδέας της Αμερικής ως ελεύθερης δημοκρατικής κοινωνίας, που σημαίνει ότι ήταν

του ομιλητή για τη νέα αρχή με τον πρώτο στίχο από τον εθνικό ύμνο των ΗΠΑ⁷¹⁹, ωστόσο η πολιτική νοοτροπία (mindset) που κυριαρχεί εδώ είναι αναμφίβολα αυτή του Περικλή. Η επανερμηνεία και επαναβεβαίωση της εθνικής ταυτότητας σε περιόδους κρίσεων⁷²⁰ μπορεί να συντελεί στην αναβίωση του πατριωτισμού. Στην Αμερική «η εθνική ταυτότητα και οι πολιτικές αρχές είναι αδιαχώριστες»⁷²¹ και ο Περικλής -όπως ο Washington ή ο Lincoln- με την αναγνωρισιμότητα και τη ρητορική του εμπνέει και καθοδηγεί⁷²². Ωστόσο αντί να ενισχυθεί η συνοχή του αμερικανικού έθνους με τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και να αναβαθμιστούν οι ΗΠΑ σε ηγέτη του δυτικού κόσμου ο τότε Πρόεδρος G.W. Bush επέλεξε με εφιαλτήριο τις τρομοκρατικές επιθέσεις να ξεκινήσει δύο πολέμους χωρίς να σχεδιάσει στρατηγική εξόδου⁷²³. Έτσι οι ΗΠΑ υπογραμμίζοντας την διατλαντική αντίθεση μεταξύ ΗΠΑ και Ευρώπης και τη διαφορετική «στρατηγική κουλτούρα» τους επιδόθηκαν σε «τιμωρητικές» κυρώσεις για

επίθεση εναντίον της ιδέας μιας κοινωνίας που είχε την πρωταρχική της θεμελίωση στα ιδανικά που διατύπωσε ο Περικλής... Αναλογιστείτε την ανόητη επίθεση εναντίον των «νεκρών λευκών Ευρωπαίων» που είναι στο επίκεντρο του ακαδημαϊκού πολυπολιτισμικού εγχειρήματος. Ως δείγμα αυτού του μοχθηρού είδους κανείς δεν θα τα κατάφερνε καλύτερα από τον Περικλή. Γιατί όχι μόνο είναι ένας νεκρός, λευκός Ευρωπαίος, αλλά είναι αυτός που ενσωμάτωσε στη ζωή του και στις επιδιώξεις του το ιδανικό μιας ανθρωπότητας εντελώς αντίθετο με την ακαδημαϊκή πολυπολιτισμικότητα. Ήταν πατριαρχικός, στρατοκρατικός, ελιτιστής και ευρωκεντρικός και αληθινά ελληνοκεντρικός, που είναι ακόμη χειρότερο... Τα καλά νέα είναι ότι ο Περικλής επέζησε από τα πλήγματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου... Αναρωτιέστε αν ο Περικλής δείχνει τον δρόμο; Μα η εναλλακτική πρόταση είναι πολιτισμική (όχι μόνο πολιτική) αυτοκτονία». “What We Are Fighting For- The Example of Pericles” Στο : “Our Brave New World: Essays on the Impact of September 11”, Wladyslaw Pleszczynski. Hoover Institution Press, Stanford University. O Zagorin (2006):127-128, αντιπαραβάλλοντας τον λόγο του Περικλή με αυτόν του Lincoln στο Gettysburgh (1863) εστιάζει στην «έκκληση για ανανέωση της αμερικανικής δημοκρατίας μια βεβαιότητα για το ότι οι νεκροί του πολέμου δεν είχαν πεθάνει μάταια και για το ότι το έθνος με τη βοήθεια του Θεού, θα έχει μια νέα γέννηση ελευθερίας» ούτως ώστε η κυβέρνηση του λαού, από τον λαό και για τον λαό «να μην εξαφανιστεί από τη γη». Σε αντίθεση με τον Λίνκολν, ο Περικλής δεν έκανε καμία αναφορά στο θεϊκό στοιχείο. Τον ενδιαφέρει να πλέξει το εγκώμιο της Αθήνας και των πολιτών της. Επίσης βλ. Stow, S., “Pericles at Gettysburg and Ground Zero: Tragedy, Patriotism, and Public Mourning” στο: The American Political Science Review, Vol. 101, No. 2 (May, 2007), pp. 195-208. Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/27644440> (προσπελάστηκε: 26-05-2020).

⁷¹⁹ Από τον εθνικό ύμνο των ΗΠΑ ο πρώτος στίχος: <https://usa.usembassy.de/government-anthem.htm> (προσπελάστηκε: 24-07-2018).

⁷²⁰ Λιαλιούτη, Ζ. (2017), «Όψεις της Αμερικανικής εθνικής ταυτότητας στη μεταψυχροπολεμική εποχή: από τον Τζόρτζ Μπους τον νεότερο στον Μπαράκ Ομπάμα» στο: Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, 37, 98-132. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14520> (προσπελάστηκε: 27-05-2020).

⁷²¹ Huntington, S., (2005): 79.

⁷²² O Samons (2016) : 299, αντίθετα κρίνει ότι ο λόγος του Περικλή μπορεί να θεωρηθεί μεταξύ άλλων και «στρατοκρατικός» και «πλουσιοπάροχα εθνικιστικός», για να καταλήξει ωστόσο στο συμπέρασμα ότι ο Περικλής εξακολουθεί να παραμένει μια από τις ξεχωριστές προσωπικότητες στην ιστορία της Δύσης, γιατί από μόνο του το όνομά της μπορεί να συμπυκνώνει μια ολόκληρη ιστορική εποχή. Μόνη η αναφορά του φέρνει στη μνήμη πολιτικά, κοινωνικά, καλλιτεχνικά, λογοτεχνικά και πνευματικά στοιχεία εκείνης της περιόδου. “The Cambridge companion to the Age of Pericles”, Cambridge University Press. Βλ . επίσης Lebow, R.N., Kelly, R.E., “Thucydides and Hegemony: Athens and the United States” (December 1, 2001). Review of International Studies 27/4 2001: 593-609. SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2384772>

y.

⁷²³ Βλ. άρθρο του Ντάλη, με τίτλο: «Η 11^η Σεπτεμβρίου και ο δυστοπικός κόσμος που δημιούργησε», Εφημ.. «Τα Νέα» (11-09-2020). <https://www.tanea.gr/print/2020/09/11/world/i-11i-septemvriou-kai-o-dystopikos-kosmos-pou-dimiourgise/> (προσπελάστηκε: 14-09-2020).

να υποδείξουν την καλή συμπεριφορά. Γενικά η 11^η Σεπτεμβρίου σηματοδοτεί μια νέα εποχή και μια νέα μνήμη. Υπήρξαν φωνές εκτός των ΗΠΑ ωστόσο που αμφισβήτησαν τη βαρύτητα και το μέγεθος του γεγονότος ιστορικά και πολιτικά και συγκεκριμένα την αμερικανική ερμηνεία του. Η διάσταση αυτή ήταν στοιχείο του πυρήνα της επανεξέτασης της 11^{ης} Σεπτεμβρίου σχετικά με τη δομή του συστήματος των διεθνών σχέσεων και του ρόλου και του σκοπού των εθνών και των θεσμών⁷²⁴.

Β.3.γ: Θουκυδίδης, Νικίας, Αλκιβιάδης

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Wyche Fowler JR, Γερουσιαστής, τ. Πρέσβης των ΗΠΑ στη Σαουδική Αραβία	Γερουσία, Ουάσινγκτον, ΗΠΑ, 11-01-1991

ΠΗΓΗ

<https://www.c-span.org/video/?15652-1/senate-session>

(06:51:24 η αρχή του λόγου και από 7:02:44 έως 7:03:13)

(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

But if my colleagues will indulge me for a moment, in addition to considering more recent history I was also interested to read Thucydides' account of the fifth century Polynesian war, Peloponnesian war, particularly his account written shortly after the events he described as the Athenian invasion of Sicily in 415-413 B.C. The Peloponnesian War primarily involving Sparta and its allies against the Athenian Empire had started in 431 B.C., but after ten years of inconclusive warfare a peace treaty was signed in 421 B.C., which lasted after a fashion until around 413. So, the Athenian expedition against Syracuse took place during a rest in I guess what could be called superpower hostilities. Another parallel to today. Thucydides in many ways is the first historian who set high standards of objectivity in his work, reports the debate within the Athenian assembly over the proposed intervention in Sicily.

Nicias, the cautious Athenian politician who would help secure the peace treaty of 421 and was very concerned about Athens overextending itself in Sicily and

⁷²⁴ Shain, Y., (2010) :219, *Collective Memory and the Logic of Appropriate Behavior* στο: "Power and the Past Collective Memory and International Relations", Georgetown University Press, Washington, D.C.

Alcibiades, the off time brilliant strategist and enthusiastic supporter of an expansive Athenian Empire present the arguments.

I quote first Nicias. It is true that this assembly was called to deal with the preparation to be made of sailing to Sicily; and I still think that this is a question that requires further thought. Is it really a good thing for us to send ships at all? I think that we ought not to give such hasty consideration to so important matter and on the credit of foreigners get drawn into a war which does not concern us. What I'm saying is this: on going to Sicily, you are leaving many enemies behind you and you apparently want to make new ones there and have them also on your hands.

We should also remember that it is only recently that we have had a little rested from the great plague and from the war. So are and so we are beginning to make good our losses in men and money. The right thing is that we should spend our new gains at home and on ourselves instead of those exiles who are begging for assistance and whose interest is to tell lies and make us believe them, we have nothing to contribute themselves, who have nothing to contribute themselves, except speeches and leave all the dangers to others and if they are successful will not be properly grateful, while if they fail in any way they will involve their friends in their own ruin. The interest of time, Mr. President (7:05:49)... I'd like to ask the Senate to put the rest of Thucydides' debate in this point.

-Without objection

Responding was Alcibiades. He said, I'll just quote briefly, do not change your mind about the expedition to Sicily on the grounds that we shall have a great power to deal with there. The Sicilian cities have swollen populations made up of all sorts of mixtures and there are constant changes and rearrangements in the citizen bodies. The result is that they lack the feeling that they are fighting for their own fatherland. No one has adequate armor for his own person. Chances are they will make separate agreements with us, as soon as we come forward with attractive suggestions, especially if they are as we understand a case in a state of allied parties try. I ask the Senate's consent to present the rest of the debate in this...

-Without objection.

The Athenian assembly, Mr. President, as we now know from 400 years B. C., confounded Nicias' plan by approving the large expedition and then naming him and Alcibiades as 2 of the 3 commanders of the mission.

It is now also recorded that the Athenian expedition met disaster, ultimate disaster two years later, though historians still debate why this happened whether because of leadership failures or excessive timidity in military tactics or underestimating the foe or some other factors.

But Thucydides' summation echoes down the centuries, regardless of what produced the result and I quote. He said this was the greatest Hellenic action that took place during the war and in my opinion the greatest action that we know of in Hellenic history; to the victors the most brilliant of successes, to the vanquished the most calamitous of defeats. For they were utterly and entirely defeated. Their sufferings were on an enormous scale. The losses were as they say total: army, navy, everything was destroyed and out of many only few returned. So ended the events in Sicily. End of quote.

Mr. President, in conclusion, I did not attempt to draw close parallels with events of the past, they are not clear analogies between the classical Greek world with the fifth century B.C. (smiling) and the late twentieth century and I am not for a moment suggesting that our forces would suffer the Athenians' fate. Indeed, I have every confidence, every confidence, that our military would prevail in any conflict it enters into it with Iraq. Nor the lesson is first and foremost the uncertainties of war. As true when the European powers plotted to short decisive war in 1914 as in 1964 when we sought no wider war in Vietnam or in 415 B.C. when Athenians dreamed of glory on a far-out battlefield. In none of these cases did those who planned the conflict could see the ultimate cost in blood or treasure or the long-term consequences of their actions. So, as we stand here today, deciding on whether or not to go to war now, let us remember these cautionary tales from the past, not because we are doomed to repeat them. But because they do remind us that war all out war should not be entered into lightly, even if our best guesses point to swift and near certain success.

Is war with Iraq justified? Absolutely, yes. The Iraqi invasion occupation of Kuwait was a blatant act of aggression an affront to the international community of civilized nations, thus justifying an international response. But there is a difference between a war being just and a war being prudent or necessary or immediate. What would determine whether this war was necessary and prudent? Well, given the high cost in uncertainties of war, I believe the answer is that we should choose the war option only, only when other less cost, less risky alternatives, such as use the economic and political sanctions are shown that they cannot achieve our objectives. One way or

another, sooner or later Saddam Hussein, who is after all mortal will leave the scene. So, our long range policy goals should not be shaped by a reaction to this one venal man.

What if we go to war with Saddam Hussein on January fifteenth or sixteenth defeat and destroy him in Iraq in three weeks with relatively few casualties? Will our long-range position in the Gulf and regional stability be guaranteed or undermined in the aftermath of our military victory?

What if after our victory over Iraq the Arab masses throughout the Middle East perceive our successful war as an instance of Americans invading Arab land and killing Arabs and they hold their own non-democratic governments to blame for supporting us?

What if after our military victory the Iranians, Syrians and the Turks all pressed for immediate and favorable resolution of their border disputes with the badly weakened Iraq?

What if after our military victory over Iraq the Kurds in Iraq attain formally or informally autonomy or outright independence and exert a considerable possibly destabilizing influence on their fellow Kurds in the neighboring nations in the Middle East?

What if the American and possibly other forces necessarily left behind to secure the new status quo in Iraq in the Arabian Peninsula are subject to frequent terrorist attacks at a minimum?

What if a devastated Iraq facing potential starvation is increasingly subject to the appeal of Islamic fundamentalism as a response to its total defense?

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ωστόσο αν οι συνάδελφοί μου το επιτρέπουν για λίγο, εκτός από το να σκεφτώ πάνω στα γεγονότα της πιο πρόσφατης ιστορίας, θα ήθελα επίσης να διαβάσω πώς περιγράφει ο Θουκυδίδης τον Πολυνησιακό πόλεμο, Πελοποννησιακό πόλεμο, του πέμπτου αιώνα, ιδιαίτερα όσα ανέφερε λίγο μετά το γεγονός που περιέγραψε ως την αθηναϊκή εκστρατεία στη Σικελία το 415-413 π.Χ. Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος κατά τον οποίο συμμετείχε η Σπάρτη με τους συμμάχους της εναντίον της Αθηναϊκής Αυτοκρατορίας είχε ξεκινήσει το 431 π.Χ., αλλά μετά από δέκα χρόνια πολέμου που δεν κατέληγε πουθενά υπογράφηκε μια συνθήκη ειρήνης το 421 π.Χ., η οποία διάρκεσε μέχρι το 413 περίπου. Έτσι, η αθηναϊκή εκστρατεία κατά των Συρακουσών έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια μιας ανάπαυλας, υποθέτω ότι θα μπορούσε να ονομαστεί ανάπαυλα, σε εχθροπραξίες υπερδυνάμεων. Κάτι άλλο παράλληλο με το σήμερα: Ο Θουκυδίδης,

που είναι από πολλές απόψεις ο πρώτος ιστορικός που καθόρισε υψηλά πρότυπα αντικειμενικότητας στο έργο του, αναφέρει τη συζήτηση στην Αθηναϊκή Συνέλευση σχετικά με την προτεινόμενη επέμβαση στη Σικελία.

Ο Νικίας, ο επιφυλακτικός Αθηναίος πολιτικός, που θα βοηθούσε στη διασφάλιση της ειρηνευτικής συνθήκης του 421 και ανησυχούσε πολύ για το γεγονός ότι η Αθήνα βρισκόταν υπερεκτεθειμένη στη Σικελία και ο Αλκιβιάδης, εξαιρετικός σχεδιαστής στρατηγικής της εποχής του και ενθουσιώδης υποστηρικτής μιας επεκτατικής Αθηναϊκής Αυτοκρατορίας, διατυπώνουν καθένας την επιχειρηματολογία του. Αναφέρομαι πρώτα στα επιχειρήματα του Νικία. Είναι αλήθεια ότι αυτή η συνέλευση έχει συγκληθεί για να ασχοληθεί με την προετοιμασία του απόπλου προς τη Σικελία και εξακολουθώ να πιστεύω ότι αυτό είναι ένα ζήτημα που απαιτεί περαιτέρω σκέψη. Είναι πραγματικά καλό για μας να στείλουμε οπωσδήποτε πλοία; Νομίζω ότι δεν πρέπει να εξετάζουμε τόσο βεβιασμένα ένα τόσο σημαντικό θέμα και στηριγμένοι σε ξένους να πάμε σε έναν πόλεμο που δεν μας αφορά. Αυτό που λέω είναι το εξής: εκστρατεύοντας στη Σικελία, αφήνετε πίσω πολλούς εχθρούς και προφανώς θέλετε να κάνετε καινούργιους εκεί και να τους έχετε και στο χέρι σας.

Πρέπει επίσης να θυμόμαστε ότι μόλις πρόσφατα ηρεμήσαμε από τη μεγάλη πανώλη και από τον πόλεμο. Έτσι είναι και έτσι αρχίζουμε να μετρούμε τις απώλειές μας σε άνδρες και χρήμα. Το σωστό είναι ότι πρέπει να δαπανήσουμε τα νέα μας κέρδη στην πατρίδα και στον εαυτό μας αντί στους εξοριστούς αυτούς που ζητούν βοήθεια και των οποίων το συμφέρον είναι να λένε ψέματα και να μας κάνουν να πιστεύουμε ότι δεν έχουμε τίποτα να συνεισφέρουμε, ότι δεν έχουν τίποτα να συνεισφέρουν, εκτός από τις ομιλίες και αφήνουν όλους τους κινδύνους σε άλλους και αν πετύχουν κάτι τέτοιο, δεν θα είναι όπως πρέπει ευγνώμονες, ενώ αν αποτύχουν με οποιονδήποτε τρόπο θα εμπλέξουν τους φίλους τους στη δική τους καταστροφή. Για οικονομία χρόνου, κύριε Πρόεδρε... θα ήθελα να ζητήσω από τη Γερουσία να συμφωνήσει να ολοκληρώσω το υπόλοιπο της συζήτησης του Θουκυδίδη σε αυτό το σημείο.

-Χωρίς αντίρρηση.

Στα επιχειρήματα του Νικία απάντησε ο Αλκιβιάδης. Είπε -θα κάνω σύντομη αναφορά- μην αλλάξετε γνώμη για την αποστολή στη Σικελία με το σκεπτικό ότι θα αντιμετωπίσουμε μεγάλη δύναμη εκεί. Οι πόλεις της Σικελίας έχουν πολυάριθμους πληθυσμούς που αποτελούνται από πάσης φύσεως συνδυασμούς και σημειώνονται συνεχείς αλλαγές και ανακατατάξεις στα πολιτικά σώματα. Το αποτέλεσμα είναι ότι δεν έχουν την αίσθηση ότι αγωνίζονται για τη δική τους πατρίδα. Κανείς δεν έχει την

κατάλληλη πανοπλία για τον εαυτό του. Οι πιθανότητες είναι ότι θα συνάψουν ξεχωριστές συμφωνίες μαζί μας αμέσως μόλις τους παρουσιάσουμε ελκυστικές προτάσεις, ειδικά αν γίνει, όπως το αντιλαμβανόμαστε, κοινή προσπάθεια μεταξύ συμμάχων. Θα ήθελα τη συναίνεση της Γερουσίας για να παρουσιάσω την υπόλοιπη συζήτηση ...

-Χωρίς αντίρρηση.

Η αθηναϊκή συνέλευση, κύριε Πρόεδρε, όπως γνωρίζουμε, από το 400 π.Χ. απέρριψε το σχέδιο του Νικία, εγκρίνοντας τη μεγάλη εκστρατεία και στη συνέχεια διορίζοντας αυτόν και τον Αλκιβιάδη ως δύο από τους τρεις επικεφαλής της αποστολής.

Έχει καταγραφεί λοιπόν ότι η αθηναϊκή εκστρατεία κατέληξε σε καταστροφή, απόλυτη καταστροφή, δύο χρόνια αργότερα, αν και οι ιστορικοί εξακολουθούν να συζητούν γιατί συνέβη αυτό είτε λόγω αποτυχιών ηγεσίας είτε λόγω υπερβολικής συστολής στις στρατηγικές μεθόδους είτε υποτίμησης του εχθρού είτε κάποιων άλλων παραγόντων...

Αλλά συνολικά το έργο του Θουκυδίδη αναπαράγεται στους αιώνες, ανεξάρτητα από το τι παρήγαγε το αποτέλεσμα -και το παραθέτω. Είπε ότι αυτή ήταν η μεγαλύτερη ελληνική μάχη που έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια του πολέμου και, κατά τη γνώμη μου, η μεγαλύτερη μάχη που γνωρίζουμε από την ελληνική ιστορία: για τους νικητές οι πιο λαμπρές επιτυχίες, για τους ηττημένους οι πιο καταστροφικές από τις ήττες. Γιατί ηττήθηκαν απολύτως και εξολοκλήρου. Τα βάσανά τους ήταν τεράστιας κλίμακας. Οι απώλειες ήταν, όπως λένε, ολικές: ο στρατός, το ναυτικό, όλα καταστράφηκαν και από τους πολλούς μόνο λίγοι επέστρεψαν. Έτσι τελείωσαν τα γεγονότα στη Σικελία. Τελειώνω εδώ την αναφορά.

Κύριε Πρόεδρε, ολοκληρώνοντας, δεν προσπάθησα να εξαγάγω παράλληλα συμπεράσματα με τα γεγονότα του παρελθόντος, δεν υπάρχουν σαφείς αναλογίες ανάμεσα στον κλασικό ελληνικό κόσμο του πέμπτου αιώνα π.Χ. (χαμόγελο) και στα τέλη του εικοστού αιώνα. Και ποτέ δεν υποδήλωνα ότι οι δυνάμεις μας θα μπορούσαν να πληγούν από μια μοίρα όπως αυτή των Αθηναίων. Πράγματι, είμαι απόλυτα πεπεισμένος, απόλυτα πεπεισμένος, ότι ο στρατός μας θα υπερισχύσει σε κάθε σύγκρουσή του με το Ιράκ. Ούτε το μάθημα είναι πρωταρχικά και κυρίως η αβεβαιότητα του πολέμου. Όπως ήταν αλήθεια, όταν οι ευρωπαϊκές δυνάμεις σχεδίαζαν έναν σύντομο αποφασιστικό πόλεμο το 1914, όπως δεν επιδιώξαμε ευρύτερο πόλεμο στο Βιετνάμ ή το 415 π.Χ., όταν οι Αθηναίοι ονειρεύτηκαν τη δόξα σε ένα μακρινό πεδίο μάχης. Σε καμμία από αυτές τις περιπτώσεις, όσοι σχεδίαζαν τη σύγκρουση δεν

μπορούσαν να δουν το τελικό κόστος σε αίμα ή χρήμα ή τις μακροπρόθεσμες συνέπειες των ενεργειών τους. Έτσι λοιπόν, όπως στέκουμε εδώ σήμερα, αποφασίζοντας αν πρέπει ή όχι να πάμε τώρα στον πόλεμο, ας θυμηθούμε αυτές τις προειδοποιητικές ιστορίες από το παρελθόν, όχι επειδή είμαστε καταδικασμένοι να τις επαναλάβουμε. Αλλά επειδή μας θυμίζουν ότι στον πόλεμο, στον ολοκληρωτικό πόλεμο, δεν θα πρέπει να εισέλθουμε ελαφρά τη καρδία, ακόμα κι αν οι καλύτερες προβλέψεις μάς δείχνουν ταχεία και σχεδόν βέβαιη επιτυχία.

Ο πόλεμος με το Ιράκ δικαιολογείται; Απολύτως ναι. Η κατοχή του Κουβέιτ από την Ιρακινή εισβολή ήταν μια κραυγαλέα πράξη επιθέσεων και μια προσβολή της διεθνούς κοινότητας των πολιτισμένων εθνών, που δικαιολογεί έτσι μια διεθνή αντίδραση. Υπάρχει όμως μια διαφορά μεταξύ ενός δίκαιου πολέμου και ενός πολέμου που είναι συνετός ή αναγκαίος ή επικείμενος.

Τι θα μπορούσε να καθορίσει το αν αυτός ο πόλεμος είναι αναγκαίος και συνετός; Λοιπόν, λόγω του υψηλού κόστους από τις αβεβαιότητες του πολέμου, πιστεύω ότι η απάντηση είναι ότι μόνο τότε θα πρέπει να επιλέξουμε μόνο τον πόλεμο, μόνο τότε, όταν άλλες εναλλακτικές λύσεις με λιγότερο κόστος και λιγότερη επικινδυνότητα, όπως είναι οι οικονομικές και πολιτικές κυρώσεις, αποδειχθούν στην πράξη ότι δεν μπορούν να επιτύχουν τους αντικειμενικούς σκοπούς μας. Με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, αργά ή γρήγορα ο Σαντάμ Χουσεΐν, ο οποίος είναι εν τέλει θνητός, θα εγκαταλείψει τη σκηνή. Επομένως, οι πολιτικοί μας στόχοι μεγάλου βεληνεκούς δεν θα πρέπει να διαμορφωθούν από μια αντίδραση ενάντια στον ένα φανατικό άνθρωπο.

Τι θα συμβεί αν πάμε σε πόλεμο με τον Σαντάμ Χουσεΐν την 15^η ή 16^η Ιανουαρίου και τον καταστρέψουμε στο Ιράκ μέσα σε τρεις εβδομάδες με σχετικά λίγες απώλειες; Άραγε θα εξασφαλισθεί ή θα υπονομευθεί η θέση μας στον Κόλπο και η περιφερειακή σταθερότητα ως συνέπεια μετά τη στρατιωτική νίκη μας;

Τι θα συμβεί αν μετά τη νίκη μας στο Ιράκ το πλήθος των Αράβων σε όλη τη Μέση Ανατολή αντιλαμβάνεται τον επιτυχημένο μας πόλεμο ως πλήγμα των Αμερικανών που εισβάλλουν στην αραβική γη και που σκοτώνουν τους Άραβες και καθιστούν τις δικές τους μη δημοκρατικές κυβερνήσεις ως υπεύθυνες επειδή μας υποστηρίζουν;

Τι θα συμβεί αν μετά τη στρατιωτική μας νίκη οι Ιρανοί, οι Σύριοι και οι Τούρκοι πιέζουν για άμεση και ευνοϊκή επίλυση των συνοριακών διαφορών τους με το άκρως αποδυναμωμένο Ιράκ;

Τι θα συμβεί αν μετά τη στρατιωτική μας νίκη επί του Ιράκ οι Κούρδοι στο Ιράκ αποκτήσουν τυπική ή ανεπίσημη αυτονομία ή πλήρη ανεξαρτησία και ασκήσουν σημαντική αποσταθεροποιητική επιρροή στους συμπατριώτες τους Κούρδους στα γειτονικά κράτη της Μέσης Ανατολής;

Τι θα συμβεί αν οι αμερικανικές και ενδεχομένως άλλες δυνάμεις που αναγκαστικά θα παραμείνουν εκεί για να εξασφαλίσουν το νέο status quo στο Ιράκ στην αραβική χερσόνησο υπόκεινται σε τουλάχιστον συχνές τρομοκρατικές επιθέσεις;

Τι θα συμβεί αν ένα κατεστραμμένο Ιράκ που αντιμετωπίζει πιθανή πείνα υποκύπτει ολοένα και περισσότερο στην απήχηση του ισλαμικού φονταμενταλισμού ως απάντηση στην απόλυτη υπεράσπισή του;

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η ομιλία αυτή του Wyche Fowler JR⁷²⁵ πραγματοποιείται τέσσερις ημέρες προτού εκπνεύσει η προθεσμία που έθεσε το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ στο Ιράκ για να αποσυρθεί από το κατεχόμενο Κουβέιτ. Σε κλίμα παγκόσμιας ανησυχίας για την επικείμενη σύρραξη ο ομιλητής αναπτύσσει μια ρητορική βασισμένη αποκλειστικά στον Θουκυδίδη. Είναι φανερός ο σκεπτικισμός που αναπτύσσει σχετικά με τη χρήση βίας, την αποστολή στρατευμάτων και την πολεμική σύγκρουση των ΗΠΑ και των συμμάχων τους στον Περσικό Κόλπο⁷²⁶. Η συλλογιστική της ομιλίας του εδράζεται στις δύο μοιραίες προσωπικότητες της Αθήνας πριν τη Σικελική Εκστρατεία, τον Νικία και τον Αλκιβιάδη (415 π.Χ.), ακριβέστερα στις αντιθετικές δημηγορίες τους ενώπιον της Εκκλησίας του Δήμου των Αθηναίων⁷²⁷. Γενικά ο πρώτος επιχειρηματολογεί υπέρ του να ματαιώσουν τη στρατιωτική επιχείρηση στη Σικελία παραθέτοντας τους κινδύνους της οργάνωσης ενός πολέμου σε μεγάλη γεωγραφικά απόσταση από την Αθήνα, ενώ αντίθετα ο δεύτερος με εκ διαμέτρου διαφοροποιημένα επιχειρήματα ενθαρρύνει την πραγματοποίηση του εγχειρήματος τασσόμενος ανεπιφύλακτα υπέρ του πολέμου κάνοντας λόγο για μια «εύκολη νίκη»⁷²⁸. Οι περιστάσεις κατά τις οποίες πραγματοποιείται η ομιλία αυτή αφορούν στην αιφνιδιαστική εισβολή του Ιράκ στο

⁷²⁵ Η απομαγνητοφώνηση και μετάφραση της ομιλίας έγινε βάσει του επίσημου αρχειακού υλικού του Κογκρέσου και σύμφωνα με τον Θουκυδίδη [1.22.1]: «ἐγγύτατα τῆς ξυμπάσης γνώμης τῶν ἀληθῶς λεχθέντων».

⁷²⁶ Στριμπής, Ι., (2007): 43-68. «Η ρύθμιση της χρήσης βίας 60 χρόνια μετά τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Εξέλιξη μέσα από τη συνέχεια», στο: «Εξήντα χρόνια από την ίδρυση των Ηνωμένων Εθνών. Ειρήνη, ανθρώπινα δικαιώματα, βιώσιμη ανάπτυξη, θεσμική μεταρρύθμιση», (Χ. Δίπλα- Ε. Δούση επιμ.), εκδ. Ι. Σιδέρης.

⁷²⁷ Romilly de, J., (2017): 106 επ.

⁷²⁸ Θουκ., *Ἱστ.* [6.9.1-14.1] και [6.16.1-18.7].

Κουβέιτ στις 02-08-1990. Ο προφανής σκοπός του ηγέτη του Ιράκ Σαντάμ Χουσεϊν ήταν ο έλεγχος των πλουσιότατων αποθεμάτων πετρελαίου του αραβικού κρατιδίου, γεγονός που κινητοποίησε τη διεθνή κοινότητα. Ενώ εκπνέει η προθεσμία προς το Ιράκ, που περιείχε η απόφαση 678 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, σύμφωνα με την οποία τα κράτη -μέλη είχαν την εξουσιοδότηση να χρησιμοποιήσουν «κάθε απαραίτητο μέσο» περιλαμβανομένης στρατιωτικής δύναμης για να απελευθερωθεί το Κουβέιτ από την κατοχή του ιρακινού στρατού, η αμερικανική Γερουσία καλείται να αποφασίσει αν θα αποστείλει στρατεύματα στον Περσικό Κόλπο. Ο Fowler με την μακροσκελή⁷²⁹ ομιλία του -δίκην δημηγορίας- εισάγει τη Γερουσία στο κλίμα του Πελοποννησιακού Πολέμου υπενθυμίζοντας στο σώμα ότι αντίστοιχα είχαν προηγηθεί περίπου είκοσι συνεχή χρόνια αψιμαχιών, εντάσεων και συγκρούσεων μεταξύ Αθήνας, Σπάρτης και των συμμάχων τους. Η απόφαση της Εκκλησίας του Δήμου, που απορρίπτοντας τις θέσεις του Νικία υιοθέτησε αυτές του Αλκιβιάδη, οδήγησε τελικά στο καταστρεπτικό επακόλουθο: στη δαπανηρή και επιζήμια έκβαση του πολέμου σε ανθρώπινες ψυχές, δηλαδή στην ήττα των Αθηναίων κατά κράτος⁷³⁰.

Ο Fowler⁷³¹ υπογραμμίζει με το απόσπασμα του Θουκυδίδη την ανάγκη να λάβει υπόψη της η Γερουσία το στοιχείο του απροβλέπτου του πολέμου και

⁷²⁹ Sawyer, E., (2015): 532-539 στο Morley, N., Lee, C., “A Handbook to the Reception of Thucydides”. Αποσπάσματα και αναφορές τόσο μακροσκελή, όπως του Fowler, δεν απαντώνται συχνά στους λόγους που εκφωνούνται στο Αμερικανικό Κογκρέσο. Ωστόσο έχουν μείνει παροιμιώδεις οι θουκυδίδειες αναφορές του Robert C. Byrd (1917-2010) που υπήρξε μέλος της Γερουσίας από το 1959 ως τον θάνατό του. Οι ιστορικοί παραλληλισμοί και η υφολογία της ρητορικής του χαρακτηρίστηκαν ως «απαράμμιλοι», ενώ οι κλασικοί στους οποίους αναφερόταν συχνότερα ήταν ο Θουκυδίδης και ο Κικέρωνας. Ειδικά στον Θουκυδίδη ο Byrd αναφερόταν άμεσα ή έμμεσα κατά τα τελευταία είκοσι χρόνια σε κάθε θητεία του στη Γερουσία. Επίσης καταγράφονται πάνω από πενήντα Αμερικανοί κοινοβουλευτικοί, άνδρες και γυναίκες, που αναφέρουν αποσπάσματα από τον Θουκυδίδη ή μόνο το όνομά του τουλάχιστον μια φορά κατά την τελευταία εικοσαετία του 20ού και κατά την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα. Ο Θουκυδίδης και ο Κικέρωνας είναι οι πιο συχνά αναφερόμενοι αρχαίοι συγγραφείς από τους σημερινούς πολιτικούς.

⁷³⁰ Θουκ. *Ιστ.* [7.87.6]: «οὐδὲν ὄτι οὐκ ἀπώλετο».

⁷³¹ Η E. Sawyer (2013) στη διατριβή της αναφέρει ότι ανάλογη ρητορική επικαλυμμένη με επιφύλαξη όπως αυτή του Fowler χρησιμοποιεί ο Γερουσιαστής John McCain, για την εκ μέρους των ΗΠΑ αποστολή στρατού στη Σομαλία (“Beyond Good Intentions: Using force in Bosnia and Somalia”): αν και έχει γίνει κατανοητό το μάθημα σχετικά με την εμπλοκή σε πολεμική σύγκρουση για λανθασμένους λόγους τόσο ο Fowler, όσο και ο McCain κρατούν αποστάσεις από την άλλη όψη της αποστολής, αυτήν της παρανοϊκής αθηναϊκής αντίληψης περί του ότι η Αθήνα είναι άτρωτη. Μετά την αναφορά του στον Θουκυδίδη [7.87.5] «ζυνέβη τε ἔργον τοῦτο [Ἑλληνικόν] τῶν κατὰ τὸν πόλεμον τόνδε μέγιστον γενέσθαι, δοκεῖν δ’ ἔμοιγε καὶ ὧν ἄκοῦ Ἑλληνικῶν ἴσμεν, καὶ τοῖς τε κρατήσασι λαμπρότατον καὶ τοῖς διαφθαρεῖσι δυστυχέστατον» [7.87.6] κατὰ πάντα γὰρ πάντως νικηθέντες καὶ οὐδὲν ὀλίγον ἐς οὐδὲν κακοπαθήσαντες πανωλεθρία δὴ τὸ λεγόμενον καὶ πεζὸς καὶ νῆες καὶ οὐδὲν ὄτι οὐκ ἀπώλετο, καὶ ὀλίγοι ἀπὸ πολλῶν ἐπ’ οἴκου ἀπενόστησαν. ταῦτα μὲν τὰ περὶ Σικελίαν γενόμενα». Ο Γερουσιαστής McCain ολοκληρώνει λέγοντας καθαρά: «δεν πιστεύω ότι αντιμετωπίζουμε έναν τέτοιο κίνδυνο. Είμαστε πολύ ισχυροί για να υποφέρουμε από μείζονα ήττα. Ωστόσο μπορούμε να ηττηθούμε αν πάμε στη Βοσνία χωρίς σαφώς προσδιορισμένους και εφικτούς στόχους ή αν επιτρέψουμε εμείς οι ίδιοι να πάρουμε θέσεις στον εμφύλιο πόλεμο στη Σομαλία χωρίς να μπορούμε να δώσουμε στον πόλεμο αυτό ένα πετυχημένο τέλος. Φαίνεται

προειδοποιεί τους συναδέλφους του ότι ψηφίζοντας υπέρ της αποστολής στρατευμάτων στον Περσικό Κόλπο -σε «μακρινό τόπο»⁷³², όπως οι Αθηναίοι στη Σικελία- θα πρέπει να έχουν την επίγνωση ότι δεν είναι βέβαιη η σύντομη λήξη του πολέμου ούτε υπάρχει παράγοντας που εξασφαλίζει απόλυτα μικρές απώλειες σε ανθρώπινο δυναμικό και χρήμα. Προτρέπει γι' αυτό τους Γερουσιαστές να αναλογιστούν το σημαινόμενο της ρητορικής στα προεκτεθέντα. Δηλαδή, ο παραλληλισμός στον οποίο προβαίνει ο ομιλητής κατηγορηματικά δεν σχετίζεται με την «επανάληψη του παρελθόντος», αλλά με το ότι η απόφαση για τη συμμετοχή στον πόλεμο κάθε άλλο παρά συνάδει πάντοτε και σε βάση απόλυτης βεβαιότητας με την πρόβλεψη για την επιτυχή έκβασή του. Ο πόλεμος αυτός είτε για λόγους οικονομικούς-τον έλεγχο του πετρελαίου- είτε για την αποκατάσταση της διεθνούς νομιμότητας, που ονομάστηκε από τον ιρακινό πρόεδρο «Μητέρα όλων των μαχών»⁷³³, είχε και τα δικά του αίτια και το δικό του παρασκήνιο⁷³⁴. Γι' αυτό αντίστοιχα όταν ο Θουκυδίδης αναφέρει πως ό,τι συνέβη αναμένεται να συμβεί ξανά σε κάποια στιγμή στο μέλλον, θα ήταν λανθασμένη η διατύπωση ότι ο ιστορικός ανακάλυψε σχέσεις αιτίου και αποτελέσματος⁷³⁵.

Ο στρατηγός και πολιτικός Νικίας και μαζί ο Αλκιβιάδης συγκαταλέγονται στα πρόσωπα που ο Θουκυδίδης ξεχωρίζει με ιδιαίτερη μνεία στο έργο του⁷³⁶. Ο πρώτος υπήρξε όχι μόνο ο επιτελικός διαμορφωτής της ειρήνης του 421 π.Χ. ανάμεσα στην Αθήνα και τη Σπάρτη, αλλά και η προσωπικότητα που αντιτασσόταν σταθερά στον πόλεμο με πολιτική σφροσύνη και ηγετική σύνεση. Ήταν πλούσιος Αθηναίος και εκλεγόταν στρατηγός συνεχώς από τον θάνατο του Περικλή (429) μέχρι το τέλος της

ότι οι φωνές της αμφιβολίας μέσα στο Κογκρέσο σχετικά με το αξιόμαχο της Αμερικής μάλλον θα έμοιαζαν μη πατριωτικές και δεν θα λαμβάνονταν υπόψη, παρά τις ανάλογες αθηναϊκές αντιλήψεις».

⁷³² Πρβλ. Θουκ. *Ιστ.* [6.68.3]: «παραστήτω δέ τινα καὶ τότε, πολὺ τε ἀπὸ τῆς ἡμετέρας αὐτῶν εἶναι καὶ πρὸς γῆ οὐδεμιᾶ φίλια, ἦντινα μὴ αὐτοὶ μαχόμενοι κτήσεσθε».

⁷³³ Munro, A., (2006) :283.

⁷³⁴ Κουλουμπής, Θ. , (2008) : 288-289. «Είναι αλήθεια ότι ορισμένοι υποστηρικτές της οικονομικής αιτιοκρατίας ισχυρίζονται ότι τα οικονομικά κίνητρα ήταν τα κρυμμένα, αλλά πραγματικά αίτια της εμπλοκής των Αθηναίων στον Πελοποννησιακό Πόλεμο, μολονότι τα ιστορικά στοιχεία στα οποία στηρίζεται η άποψη αυτή δεν γίνονται αποδεκτά από τους περισσότερους ιστορικούς. Η ιστορία των βίαιων συγκρούσεων είναι τόσο μεγάλη, που δεν είναι δυνατό να αποδοθούν όλες αυτές οι συγκρούσεις σε ένα μόνο αίτιο...Ο Θουκυδίδης είδε τον Πελοποννησιακό Πόλεμο σαν το αποτέλεσμα εν μέρει της ασυγκράτητης ανόδου της ναυτικής δύναμης των Αθηνών, που οδήγησε στη δημιουργία μιας αυτοκρατορίας ικανής να ανατρέψει την ισορροπία που υπήρχε ανάμεσα στις ελληνικές πόλεις- κράτη. Οι ιστορικοί μπορεί να εκφράζουν αμφιβολίες για το αν η Αθήνα ήταν στην πραγματικότητα επεκτατική δύναμη. Την εποχή του Θουκυδίδη όμως ένας παρατηρητής των διπλωματικών ελιγμών που έκαναν οι πόλεις- κράτη δεν μπορούσε να είναι σίγουρος ότι η Αθήνα δεν αποτελούσε απειλή».

⁷³⁵ Hawthorn, G., (2014): 16. «Το νόημα εδώ του Θουκυδίδη θα μπορούσε να είναι ότι τα γεγονότα-ο ίδιος δηλαδή ο πόλεμος- θα συνεχίζουν να κινούνται με απροσδόκητο τρόπο και ότι όσοι είναι αναμεμειγμένοι σ' αυτά θα εξακολουθούν να είναι εξίσου σοφοί, ανόητοι, έκπληκτοι, ευχαριστημένοι, φοβισμένοι ή εκτός πορείας, όπως εκείνα τα πρόσωπα στην αφήγησή του».

⁷³⁶ Zagorin, P., (2006): 118, 200, 201.

ζωής του (415). Ο Θουκυδίδης, που πιθανότατα τον γνώριζε προσωπικά, τον προβάλλει γενικά ως μια προσωπικότητα⁷³⁷ που απολάμβανε τη γενική εκτίμηση των συμπολιτών του. Ήταν φύσει επιφυλακτικός, αλλά ενάρτεος και προσφιλής ακόμη και στους «πολεμίους» Σπαρτιάτες⁷³⁸, ωστόσο δεν ευνοήθηκε από την τύχη στις δύσκολες περιστάσεις⁷³⁹. Ο Νικίας ήταν πολιτικά κυρίαρχος κατά το διάστημα από τη σύναψη της ειρήνης (421) ανάμεσα στην Δηλιακή και την Πελοποννησιακή Συμμαχία μέχρι τη Μάχη της Μαντινείας (418), όμως η συνεχής προσπάθεια του Αλκιβιάδη, που στηλίτευε ο Νικίας⁷⁴⁰, να υπονομεύσει τη Σπάρτη ήταν ουσιαστικά η επίσημη αναγνώριση της αποτυχίας της ειρήνης του Νικία. Τίθεται από ερευνητές εν αμφιβόλω η ύπαρξη βούλησης στον Νικία να ηγηθεί της αποστολής που του ανέθεσε η Αθήνα, καθώς ως επικεφαλής, αμέσως με την αποβίβασή του στη Σικελία, πρότεινε την επιστροφή του εκστρατευτικού σώματος στην Αθήνα αφού θα είχε προηγηθεί επίδειξη της ισχύος του⁷⁴¹. Ένας συνδυασμός καθυστερήσεων στην αποστολή λόγω προβλημάτων της υγείας του⁷⁴², τήρησης με εμμονή θρησκευτικών εθίμων⁷⁴³ και αισθήματος

⁷³⁷ Θουκ. *Ιστ.* [5.16.1]: «Νικίας μὲν βουλόμενος, ἐν ᾧ ἀπαθὴς ἦν καὶ ἡξιοῦτο, διασώσασθαι τὴν εὐτυχίαν, καὶ ἔς τε τὸ αὐτίκα πόνων πεπαῦσθαι καὶ αὐτὸς καὶ τοὺς πολίτας παῦσαι καὶ τῷ μέλλοντι χρόνῳ καταλιπεῖν ὄνομα ὡς οὐδὲν σφήλας τὴν πόλιν διεγένητο, νομίζων ἐκ τοῦ ἀκινδύνου τοῦτο ξυμβαίνειν καὶ ὅστις ἐλάχιστα τύχη αὐτὸν παραδίδωσι, τὸ δὲ ἀκινδύνον τὴν εἰρήνην παρέχειν...».

⁷³⁸ Θουκ. *Ιστ.* [7.86.4]: «...οἱ τε Λακεδαιμόνιοι ἦσαν αὐτῷ προσφιλεῖς».

⁷³⁹ Θουκ. *Ιστ.* [7.86.5]: «καὶ ὁ μὲν τοιαύτη ἦ ὅτι ἐγγύτατα τούτων αἰτία ἐτεθνήκει, ἥκιστα δὲ ἄξιος ὢν τῶν γε ἐπ' ἐμοῦ Ἑλλήνων ἐς τοῦτο δυστυχίας ἀφικέσθαι διὰ τὴν πᾶσαν ἐς ἀρετὴν νενομισμένην ἐπιτήδευσιν».

⁷⁴⁰ Πλούτ. *Νικίας*: [12.4]: «ὁ δ' οὐκ ἔκαμνεν οὐδ' ἀπηγόρευεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ ψηφισασθαι τὸν πόλεμον Ἀθηναίους καὶ στρατηγὸν ἐλέσθαι πρῶτον ἐκεῖνον μετ' Ἀλκιβιάδου καὶ Λαμάχου, πάλιν ἐκκλησίας γενομένης ἀναστὰς ἀπέτρεπε καὶ διεμαρτύρετο, καὶ τελευτῶν διέβαλε τὸν Ἀλκιβιάδην ἰδίων ἔνεκα κερδῶν καὶ φιλοτιμίας τὴν πόλιν εἰς χαλεπὸν ἐξωθεῖν καὶ διαπόντιον κίνδυνον»...

⁷⁴¹ Θουκ. *Ιστ.* [6.47.1]: «καὶ Νικίου μὲν ἦν γνώμη πλεῖν ἐπὶ Σελινοῦντα πάση τῇ στρατιᾷ, ἐφ' ὅπερ μάλιστα ἐπέμφθησαν ...καὶ οὕτω παραπλεύσαντας τὰς ἄλλας πόλεις καὶ ἐπιδείξαντας μὲν τὴν δύναμιν τῆς Ἀθηναίων πόλεως, δηλώσαντας δὲ τὴν ἐς τοὺς φίλους καὶ ξυμμάχους προθυμίαν, ἀποπλεῖν οἴκαδε». Αντίθετος ο Αλκιβιάδης: [6.48.1] «Ἀλκιβιάδης δὲ οὐκ ἔφη χρῆναι τοσαύτη δυνάμει ἐκπλεῦσαντας αἰσχροῦς καὶ ἀπράκτους ἀπελθεῖν».

⁷⁴² Θουκ. *Ιστ.* [7.15.1,2]: «ἐμοὶ δὲ διάδοχόν τινα, ὡς ἀδύνατός εἰμι διὰ νόσον νεφρῖτιν παραμένειν. ἀξιώ δ' ὑμῶν ξυγγνώμης τυγχάνειν· καὶ γὰρ ὅτ' ἐρρώμην πολλὰ ἐν ἡγεμονίαις ὑμᾶς εὖ ἐποίησα».

⁷⁴³ Kagan, D. (1996): 260 επ. «ένα αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό του Νικία αναφορικά με τη δημόσια εικόνα του ήταν η ευσέβειά του. Σχεδόν κάθε δημόσια ευεργεσία και έκθεσή του, πρέπει να θυμόμαστε ότι συνδεόταν με κάποια θρησκευτική δραστηριότητα: αφιερώματα στη Δήλο, οι γιορτές προς τιμή του Διονύσου, γυμναστικές επιδείξεις σε άλλες γιορτές (πιθανώς στα Παναθήναια), η αφιέρωση του χρυσού αγάλματος της Αθηνάς στην Ακρόπολη και αμέτρητα άλλα. Ήταν επίσης διάσημος για την αφοσίωσή του σε μάντιες και προφήτες, πράγμα που μπορεί να τον έκανε να κερδίζει την απαξία από τους πεφωτισμένους, ωστόσο αύξανε τη φήμη του ως θρησκευόμενου στους πολλούς. Μάλιστα τη φήμη του αυτή την μεγάλωσε με τη συμπεριφορά του μετά τη μάχη της Κορίνθου το 425, όπου ως νικητής μπορούσε να συλλέξει και να θάψει τους νεκρούς. Αφού το έπραξε τη στιγμή που αποχωρούσε από το πεδίο της μάχης τον πληροφορήσαν ότι είχαν μείνει ακούσια άταφοι κάποιοι νεκροί. Έστειλε τότε έναν κήρυκα στους Κορινθίους ζητώντας να τους θάψει αποποιούμενος έτσι το δικαίωμα να στήσει τρόπαιο νίκης, γιατί οι νικητές δεν χρειάζονται άδεια του εχθρού για την ταφή των πεσόντων τους. Πολύ περισσότερο αναφέρει ο Πλούταρχος, προτίμησε να αποποιηθεί την τιμή και τη δόξα της νίκης παρά να εγκαταλείψει άταφους τους δύο νεκρούς Αθηναίους πολίτες. Το γεγονός αυτό είναι ενδεικτικό σχετικά με το γιατί ο Νικίας βρισκόταν σε ξεχωριστή θέση στην καρδιά των συμπολιτών του».

αβεβαιότητας ή φόβου για το ποια θα ήταν τα επακόλουθα⁷⁴⁴ μετά από μια πιθανολογούμενη ήττα στην περίπτωση επιστροφής στην πατρίδα ήταν γενικά χαρακτηριστικό των επιλογών και της δράσης του⁷⁴⁵. Άλλωστε, αν και στρατηγός, επιθυμούσε και επιδίωκε την ειρήνη και ενδιαφερόταν για την υστεροφημία του, καθώς δεν ήθελε να γίνει αιτία δεινών για την Αθήνα⁷⁴⁶. Ο Αλκιβιάδης⁷⁴⁷, γιος του Κλεινία, ήταν πλούσιος Αθηναίος του γένους των Αλκμαιονιδών⁷⁴⁸, πολιτικός και στρατιωτικός ηγέτης κατά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο. Υπήρξε χαρισματικός, αλλά αμφιλεγόμενος⁷⁴⁹ ως προσωπικότητα και ανήκε σε υψηλούς κοινωνικούς και πνευματικούς κύκλους. Θεωρείται ως χαρακτηριστικό παράδειγμα τόσο για να καταδειχθεί η έλλειψη οριοθέτησης μεταξύ πολιτικών και στρατιωτικών σφαιρών στην κλασική Ελλάδα, όσο και να επαληθευθεί ότι οι πολιτικές συγκρούσεις μπορούσαν να επηρεάζουν τις στρατιωτικές επιχειρήσεις. Ο τρόπος της ζωής του σε συνδυασμό με την άστατη έως και προκλητική για τα ήθη της εποχής προσωπική συμπεριφορά του, τον καθιστούσαν ανεπιθύμητο, ενώ έδιναν στους πολιτικούς του αντιπάλους τροφή για επικρίσεις. Ο

⁷⁴⁴ Σύμφωνα με τους Lebow και Kelly (2001), στη διάρκεια του 5^{ου} αι. π.Χ. η Αθήνα υπήρξε «ευλογημένη» με μια σειρά εξαιρετών ηγετών από τον Θεμιστοκλή μέχρι τον Περικλή. Ο Θουκυδίδης παρατηρεί με αποκαλύπτη πικρία ότι οι δημαγωγοί είτε λόγω ανικανότητας είτε λόγω έλλειψης πολιτικής βούλησης να ηγηθούν του Δήμου ανταποκρίνονταν στα πιο χαμηλά ένστικτά του, προσπαθώντας να αποκτήσουν και να διατηρήσουν την εξουσία. Κατασπατάλησαν την ιδεολογία που χάρισε στην Αθήνα την αυτοκρατορία της και την ιδιότητά της να νομιμοποιείται επικεφαλής των συμμάχων της. Ο Κλέωνας και Αλκιβιάδης αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων ηγετών, γι' αυτό κάνει ξεχωριστή μνεία στο έργο του. Για τον Θουκυδίδη ήταν όλοι εκπρόσωποι μιας παρακμής που γέννησε και εξέθρεψε τον δημαγωγό Υπέρβολο, τους ολιγαρχικούς Αντιφώντα και Πείσανδρο και μεταξύ άλλων τους στρατηγούς Αντιφώντα, Νικία, Εύφημο και Φρύνιχο.

⁷⁴⁵ Phang, S.E., Spence, I., Kelly, D., Londey P., (2016): 392-393. "Conflict in Ancient Greece and Rome: The Definitive Political, Social, and Military Encyclopedia", ABC-CLIO, LLC, Santa Barbara, California.

⁷⁴⁶ Ο Niedzielski (2017) στο : "The Complex Depiction of Nicias in Thucydides", UCLA Historical Journal Vol. 28 No. 1, επισημαίνει ότι λόγω του εξέχοντος ρόλου του Νικία στη Σικελική Εκστρατεία διατυπώνονται από ερευνητές διαφορετικές γνώμες, όπως του H. D. Westlake που θεωρεί ότι το σχόλιο του Θουκυδίδη για τον θάνατο του Νικία ήταν απλώς «έκφραση συμπόνοιας». (H. D. Westlake, "Nicias in Thucydides," The Classical Quarterly 35.1-2 (April 1941): 58ff). Ο Murray βαίνει περαιτέρω θεωρώντας ότι ο Νικίας χρησίμευσε στο να αποσπάσει τον οίκο ως τραγική μορφή που είχε το ελάττωμα της υπερβολικής επιθυμίας για αυτοσυντήρηση και για αποφυγή του θυμού των Αθηναίων (H. A. Murray, "Two Notes on the Evaluation of Nicias in Thucydides," Bulletin of the Institute of Classical Studies 8.1 (December 1, 1961): 33-34. Ακολούθησε έτσι τον F. M. Cornford στο "Thucydides Mythistoricus" (E. Arnold, 1907), που θεώρησε ότι είχε βρει τραγικά στοιχεία σε μεγάλο μέρος του θουκυδίδειου έργου. Συμφωνεί επίσης ο Adkins που πιστεύει ότι ο Θουκυδίδης αξιολογεί τον Νικία ως τραγική μορφή, όπως αυτός εμφανίζεται να δρα ως *ἀγαθός*, δηλαδή ως «καλός και έντιμος» στην τραγωδία. (Adkins, A. W. H., (1975): 388, "The Arete of Nicias: Thucydides 7.86," Greek, Roman and Byzantine Studies 15). Ο Kagan (1981): 159, προσεγγίζοντας τον Νικία εστιάζει περισσότερο σε ό,τι προηγήθηκε της Σικελικής Εκστρατείας Επίσης, του ίδιου (2009) "Thucydides: The Reinvention of History", Viking.

⁷⁴⁷ Spence, I., (2016): 393.

⁷⁴⁸ Αντίθετη άποψη έχει ο S. Hornblower (1996): 130, στο: "A Commentary on Thucydides", Volume II Books IV-V. 24.

⁷⁴⁹ Samons II, L.J., (2009): 62 στο: "The Cambridge Companion to The Age of Pericles".

Αλκιβιάδης ενθάρρυνε την αποστολή εναντίον της Σικελίας όταν η δημοτικότητά του ήταν υψηλή στους ενθουσιασμένους δημοκρατικούς Αθηναίους πολίτες⁷⁵⁰.

Η εν λόγω αντιθετική δημηγορία μεταξύ Νικία και Αλκιβιάδη υποδηλώνει ότι ο τελευταίος ασκούσε πράγματι επιρροή στην Εκκλησία του Δήμου. Ακόμη και ως υπόδικος για ιεροσυλία, την καταστροφή των Ερμών⁷⁵¹, ο Αλκιβιάδης υπενθυμίζοντας - καυχώμενος-στην Εκκλησία του Δήμου τις νίκες που κατήγαγε στην Ολυμπία που δόξασαν και τίμησαν την Αθήνα, δεν εμποδίζεται να είναι μαζί με τους άλλους δύο στρατηγούς επικεφαλής της αποστολής. Το σφάλμα όμως, όπως αποδεικνύεται στη συνέχεια, δεν έγκειται στον σχεδιασμό, αλλά στην πραγμάτωση της εκστρατείας⁷⁵².

Εκτός από την υπό εξέταση αναφορά οι απανωτές ρητορικές ερωτήσεις του Fowler παραπέμπουν σε υφολογία και τοπίο σημασιολογικής ευρύτητας που απαντάται ιδίως σε κλασικούς αγορητές. Ειδικότερα όμως η επιφυλακτικότητα που διατρέχει γενικά την ομιλία αυτή αναφορικά με την αποστολή στρατευμάτων στον Περσικό Κόλπο και την εμπλοκή της χώρας του σε πολεμική σύγκρουση με αίμα, νεκρούς και ωμότητες, μακριά από την πατρίδα, προσομοιάζει σε μεγάλο βαθμό με αυτήν του Νικία πριν τη Σικελική Εκστρατεία: είναι αναμφίβολα μια ιστορικά κρίσιμη στιγμή που, όπως είναι αναμενόμενο να κυριαρχείται από την αβεβαιότητα και την αμφιταλάντευση, απαιτεί την πρόταξη της ορθοφροσύνης. «Τα αίτια των γεγονότων και τα κίνητρα των φορέων τους τα φωτίζουν οι δημηγορίες εκείνες που κατά ζεύγη έρχονται σε αντίθεση μεταξύ τους καθώς εκφωνούνται από εκπροσώπους αντίθετων παρατάξεων».

Ο Νικίας και ο Αλκιβιάδης στο προαναφερθέν σχήμα με τις αντιθετικές δημηγορίες τους αποβαίνουν μέσο πειθούς μέσα στο Κογκρέσο στα τέλη του 20^{ού}

⁷⁵⁰ Robertson, N.G., (2006):173. «Για τον Strauss η απόφαση που έλαβε η Αθήνα για τη Σικελική Εκστρατεία αποτελεί παράδειγμα δημοκρατικής απερισκεψίας για τις διεθνείς σχέσεις που στήριξε και προώθησε ο Αλκιβιάδης, ο πιο ακραίος και με μεγάλη επίδραση στα κοινά μαθητής του Σωκράτη. Αν και δεν είχε φανεί να περιλαμβάνεται ένας Αλκιβιάδης στους νεοσυντηρητικούς στο περιβάλλον του Bush στον Λευκό Οίκο White House, ωστόσο οι ιδεαλιστικοί όροι «ηγεμονία» και «αυτοκρατορία» φαίνονται να συναποτελούν μια παράξενη παράλληλο ανάμεσα σε κάποιους σπουδαστές του Strauss και στον ιδιαίτερο αυτό μαθητή του Σωκράτη», στο: “Classical Antiquity and the Politics of America -From George Washington to George W. Bush”.

⁷⁵¹ Πλούτ., *Αλκιβιάδης*, 19 . Επίσης υποσημ. 14 του Zagorin (ό.π.): «Για τον ακρωτηριασμό των Ερμών και τη βεβήλωση των Μυστηρίων βλ. τον λεπτομερή σχολιασμό του Dover ως επιμελητή, HCT, τόμ. 4, σ. 264-286. Αναφορικά με τη σύνδεση μεταξύ αυτών των ασεβών και της πολιτικής συνωμοσίας, ο Dover επισημαίνει ότι ο Αλκιβιάδης ήταν ένα διαβόητο παράδειγμα «εκείνων που συμπεριφέρονταν σαν να ήταν υπεράνω του νόμου και ότι τέτοιες αντιθηρησκευτικές πράξεις προκαλούσαν στους Αθηναίους τη σκέψη ότι ένα ολόκληρο τμήμα της κοινωνίας τους καταδείκνυε ότι είχε τη θέληση να κάνει ό,τι ήθελε» και θα καταδείκνυε και «τη δύναμη να κάνει ό,τι ήθελε αν δεν συναντούσε αντίσταση (σ. 285).

⁷⁵² Ellis, W., (2014): 56.

αιώνα επειδή όχι η ιστορία, αλλά η μεθοδολογία του Θουκυδίδη είναι «αυστηρά αντικειμενική».⁷⁵³

B.3.δ: Σόλωνας

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
John F. Kennedy, Πρόεδρος ΗΠΑ	Σύνδεσμός Αμερικανών Εκδοτών Εφημερίδων Νέα Υόρκη, 27-04-1961

ΠΗΓΗ

<https://www.jfklibrary.org/archives/other-resources/john-f-kennedy-speeches/american-newspaper-publishers-association-19610427>
(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Without debate, without criticism, no Administration and no country can succeed-and no republic can survive. That is why the Athenian lawmaker Solon decreed it a crime for any citizen to shrink from controversy. And that is why our press was protected by the First Amendment- the only business in America specifically protected by the Constitution- not primarily to amuse and entertain, not to emphasize the trivial and the sentimental, not to simply “give the public what it wants”-but to inform, to arouse, to reflect, to state our dangers and our opportunities, to indicate our crises and our choices, to lead, mold, educate and sometimes even anger public opinion.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Χωρίς τη δημόσια συζήτηση, χωρίς την άσκηση κριτικής, καμμία κυβέρνηση και καμμία χώρα δεν μπορεί να επιτύχει - και καμμία δημοκρατία δεν μπορεί να επιβιώσει. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ο Αθηναίος νομοθέτης Σόλωνας θέσπισε ως έγκλημα

⁷⁵³ Κοντογιώργης, Γ., (2006): 415. «Η μεθοδολογία του Θουκυδίδη είναι αυστηρά αντικειμενική και στηρίζεται σε τρεις βασικές αρχές. Πρώτον, στη διάκριση ανάμεσα στις πραγματικές αιτίες και στις αφορμές. Δεύτερον, στην παρουσίαση μέσα από τους «λόγους ... αντικειμενικούς», δηλαδή από τις αντιθετικές δημηγορίες, του τρόπου λειτουργίας της πολιτικής διαδικασίας και της πολιτικής σκέψης που στάθηκαν προσδιοριστικές για την εξέλιξη των γεγονότων. Τρίτη αρχή της θουκυδίδειας μεθοδολογίας αποτελεί η υπόθεση ότι κινητήρια δύναμη της ιστορίας είναι η ανθρώπινη δράση και το συμφέρον. Ο Θουκυδίδης αντιμετώπισε το πολιτικό φαινόμενο με την ίδια μεθοδολογία είτε πρόκειται να αναλύσει τις πολιτικές και κοινωνικές διεργασίες στο εσωτερικό των πόλεων κρατών είτε στις διακρατικές σχέσεις. Έχει όμως πλήρη επίγνωση του γεγονότος ότι οι διακρατικές σχέσεις εδράζονται, όπως και οι ενδοπολιτειακές σχέσεις, σε συσχετισμούς δύναμης, χωρίς εντούτοις να διαθέτουν το κανονιστικό υπόβαθρο που θα τις απάλλασσε από την ωμή βία».

για οποιονδήποτε πολίτη την αποχή από τα κοινά. Και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ο τύπος μας προστατεύεται από την Πρώτη Συνταγματική Τροποποίηση – τη μοναδική επαγγελματική ενασχόληση στις ΗΠΑ που προστατεύεται ειδικά από το Σύνταγμα - όχι κυρίως για να διασκεδάζει και να ψυχαγωγεί, όχι για να τονίζει το ασήμαντο και συναισθηματικό, όχι απλώς «να δίνει στο κοινό αυτό που θέλει» - αλλά να ενημερώνει, να αφυπνίζει, να προβληματίζει, να δηλώνει τους κινδύνους και τις ευκαιρίες μας, να καταγράφει τις κρίσεις και τις επιλογές μας, να καθοδηγεί, να μορφοποιεί, να εκπαιδεύει και ενίοτε ακόμη και να θυμώνει την κοινή γνώμη.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η ομιλία αυτή του J.F. Kennedy γίνεται ενώπιον του Αμερικανικού Συνδέσμου Εκδοτών Εφημερίδων και η αναφορά του στον Σόλωνα αφορά στην επιλογή του Αθηναίου νομοθέτη να τυποποιήσει ως έγκλημα την αδιαφορία για τα κοινά και γενικότερα την πολιτική ζωή⁷⁵⁴ με επαπειλούμενη ποινή τη στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων του. Ο Σόλωνας όμως αποσυνδέει την ιδέα της ελευθερίας από τη συμμετοχή στα κοινά⁷⁵⁵. Κατά τη γνώμη του ομιλητή κύρια αποστολή του συνταγματικά κατοχυρωμένου τύπου είναι η ενίσχυση και δημιουργία ενεργών πολιτών, υπεύθυνων και ευαίσθητων συμμετόχων στα ζητήματα της λειτουργίας της δημοκρατικής πολιτείας.

Ο Kennedy υπογραμμίζει την αντίθεση ανάμεσα αφ' ενός στους αδιάφορους, πολιτικά απαθείς⁷⁵⁶ και αδρανείς πολίτες, που ουσιαστικά επιδεικνύουν εγωιστική συμπεριφορά απέναντι στην κοινωνία και το γενικό συμφέρον σε περίπτωση που εκδηλωθεί *στάσις*⁷⁵⁷, όταν δηλαδή έχει διαρραγεί η ομόνοια και επικρατεί κλίμα αντιθέσεων, διχόνοιας και εχθρότητας και αφ' ετέρου στους πολίτες που συμμετέχουν

⁷⁵⁴ Πλούτ. *Σόλων* [20.1]: «Τῶν δ' ἄλλων αὐτοῦ νόμων ἴδιος μὲν μάλιστα καὶ παράδοξος ὁ κελεύων ἄτιμον εἶναι τὸν ἐν στάσει μηδετέρας μερίδος γενόμενον». Επίσης, σχετικά με την απαξία που καταφάσκειται για την αδιαφορία στην πολιτική ο Θουκυδίδης στον Επιτάφιο [2.40.2]: «τόν τε μηδὲν τῶνδε μετέχοντα οὐκ ἀπράγμονα, ἀλλ' ἀχρεῖον νομίζομεν».

⁷⁵⁵ Lewis, J.D., (2006): 29. Επίσης, VerSteege, R., (2016): 9.

⁷⁵⁶ Mossé, C., (2003): 153-162 στο κεφ. «Η λειτουργία της πολιτικής ζωής» το μέρος «Ενεργοί» και «παθητικοί πολίτες», Επίσης ο Συρόπουλος (2018) σημ. 126: «Ο Αριστοφάνης ίσως είναι υπερβολικός όταν κατηγορεί τον λαό για ανικανότητα ουσιαστικής συμμετοχής στα πολιτικά, παρουσιάζοντας τον πολίτη να ενδιαφέρεται περισσότερο για τον τριώβολο παρά για τις υποθέσεις της πολιτείας (Αριστ., *Άχαρν.*, 392-325 και *Έκκλ.*, 181-187, 289- 299, 303-310), να μεθάει την ώρα της συνεδρίασης της Εκκλησίας του Δήμου (Αριστ., *Έκκλ.*, 134-144) ή να πέφτει θύμα των λαοπλάνων πολιτικών (Αριστ., *Ίππ.*, 115-119, 1340-1343). Ακόμη κι αν παραδεχτούμε ότι στα 389, όταν ανέβηκαν οι Έκκλησιάζουσες, η δημοκρατία δεν ήταν αυτό που ήξεραν οι Αθηναίοι του Περικλή και η παρακμή της προχωρούσε βαθμιαία».

⁷⁵⁷ Κοντογιώργης, Γ., (1982): 28.

στη λήψη αποφάσεων όντας δημοκρατικά συνειδητοποιημένοι και επειδή είναι ενημερωμένοι πολύπλευρα για τα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα συμμετέχουν υπεύθυνα στην επίλυσή τους⁷⁵⁸.

Ο τύπος δηλαδή, ως συνταγματικά κατοχυρωμένος, θεωρείται και αποβαίνει σωρευτικά για τον πολίτη και τη δημοκρατία αποτρεπτικό στοιχείο της αδιαφορίας για τα κοινά και γενεσιουργός παράγοντας ενδιάθετης πολιτικής μέριμνας για την πρόοδο και τη λειτουργική ευρυθμία της κοινωνίας.

B.3.ε: Ευριπίδης

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Anne Claire Cools, Μέλος Καναδικής Γερουσίας	Καναδική Γερουσία, Οτάβα, 29-10-2003

ΠΗΓΗ:

https://sencanada.ca/en/content/sen/chamber/403/debates/042db_2010-06-22-e#42

(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Honorable senators, I come now to the most notorious American case in the 1990s of a woman killing her children; that of Waneta Hoyt and her five children. The authorities treated these deaths as natural deaths related to Sudden Infant Death Syndrome. Consequently, they were not properly investigated. No autopsy was even performed on some of these infants [...]

Honorable senators, the notion is unspeakable. Few can contemplate it. This fact assists these offenders. We are talking about a small number of women. Years later, Waneta Hoyt was tried and convicted in the murders of two of her five children. She killed her children because she craved for, and thrived on, the attention and sympathy that she received by their deaths. Some called this the Münchhausen Syndrome by proxy. She so captivated a particular doctor that he wrote and published scholarly articles for medical journals on Sudden Infant Death Syndrome, citing her case and claiming that it was genetic and ran in families, occurring multiple times.

⁷⁵⁸ Πλάτ. *Πρωτ.* [327a]: «τῆς ἀρετῆς, εἰ μέλλει πόλις εἶναι, οὐδένα δεῖ ιδιωτεύειν».

Honorable senators, I turn now to the muses, in particular the Greek Euripides. In 431 B.C., he wrote the famous Greek tragedy Medea, a play about Medea and Jason, and Medea's murder of their two sons. Medea, the Greek enchantress, had helped Jason to obtain the Golden Fleece. When Jason deserted her for another woman, Medea planned and carried out the murder of their two sons. Medea mused that the cruelest way to hurt her husband, Jason, was to kill their children. She said:

Let no man think I am a feeble, frail-hearted woman who sits with folded hands: no, let them know me for the opposite of that -one who knows how to hurt her enemies...

In pledging her maid to silence about this deed, she said:

Say nothing of the plans I have prepared; don't say a word, if you are loyal to your mistress and loyal to the race of woman!

Euripides articulated a modern problem and its attendant silence on female aggression, particularly towards their children.

Honorable senators, the interface between the criminal law and the provincial administration of child protection is rarely before us. I thank Senator Tommy Banks for that. I hope that the Senate committee will call coroners, child protection workers, criminal lawyers and prosecutors to appear.

Violence and aggression, like altruism and kindness, are human characteristics, not gendered ones. Men and women are equally capable of doing good and doing evil and are equally capable of virtue and vice. Men and women are equally capable of being good parents and bad parents. Men and women are equally capable of violence. In fact, the scholarship on family violence in the United States and Canada shows that in violence between spouses, there is symmetry and reciprocity. In short, men and women initiate violence and hit each other as often and at the same rates. Yet, many insist that spousal violence is gender based. In violence against children, women's violence exceeds that of men. The false notion of female innocence does not stand up in the face of these horrific events.

Honorable senators, the goddess Themis is blind and holds the scales of justice because justice is blind. Innocence and guilt are not clothed in female or male garb.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Αξιότιμοι Γερουσιαστές, έρχομαι τώρα στην πιο διαβόητη αμερικανική υπόθεση της δεκαετίας του '90, μιας γυναίκας που σκοτώνει τα παιδιά της: αυτήν της Waneta

Ηοϋτ και των πέντε παιδιών της. Οι αρχές αντιμετώπισαν αυτούς τους θανάτους ως φυσικούς θανάτους που σχετίζονταν με το Σύνδρομο Αιφνίδιου Βρεφικού Θανάτου. Κατά συνέπεια, δεν ερευνήθηκαν σωστά. Καμμία νεκροψία δεν πραγματοποιήθηκε καν σε ορισμένα από αυτά τα βρέφη. [...]

Αξιότιμοι Γερουσιαστές, το θέμα είναι φρικιαστικό. Λίγοι μπορούν να το αναλογιστούν. Το γεγονός αυτό βοηθά αυτούς τους παραβάτες. Μιλάμε για ένα μικρό αριθμό γυναικών. Χρόνια αργότερα, η Waneta Ηοϋτ συνελήφθη και καταδικάστηκε για τις δολοφονίες των δύο από τα πέντε παιδιά της. Σκότωσε τα παιδιά της, επειδή λαχταρούσε και πέτυχε την προσοχή και την συμπόνια που απολάμβανε από τους θανάτους τους. Κάποιοι αυτό το αποκάλεσαν «Σύνδρομο Münchhausen διά πληρεξουσίου». Η ίδια ξεγέλασε έτσι έναν συγκεκριμένο γιατρό, που έγραψε και δημοσίευσε επιστημονικά άρθρα για ιατρικά περιοδικά σχετικά με το Σύνδρομο Αιφνίδιου Βρεφικού Θανάτου, αναφέροντας την περίπτωση της και ισχυριζόμενος ότι ήταν ζήτημα γενετικό και ότι μπορούσε να απαντάται πολλαπλώς σε οικογένειες.

Αξιότιμοι Γερουσιαστές, στρέφω τώρα την προσοχή μου στις Μούσες, ιδιαίτερα στον Έλληνα Ευριπίδη. Το 431 π.Χ., έγραψε τη διάσημη ελληνική τραγωδία «Μήδεια», ένα έργο για τη Μήδεια και τον Ιάσονα και τη δολοφονία εκ μέρους της Μήδειας των δύο γιων τους. Η Μήδεια, η Ελληνίδα μάγισσα, βοήθησε τον Ιάσονα να αποκτήσει το Χρυσόμαλλο Δέρας. Όταν ο Ιάσονας την εγκατέλειψε για μια άλλη γυναίκα, η Μήδεια σχεδίασε και πραγματοποίησε τη δολοφονία των δύο γιων τους. Η Μήδεια σκέφτηκε ότι ο πιο σκληρός τρόπος να βλάψει τον σύζυγό της, τον Ιάσονα, ήταν να σκοτώσει τα παιδιά τους. Είπε:

(807-809)

«μηδείς με φαύλην κάσθενῆ νομιζέτω
μηδ' ἠσυχαίαν, ἀλλὰ θατέρου τρόπου,
βαρεῖαν ἐχθροῖς καὶ φίλοισιν εὐμενῆ»

Κι ανήμπορη κανείς να μη με πάρει,
μήδε δειλή για κοιμισμένη, μόνο,
το ενάντιο! τρομερή για τους εχτρούς μου
και για τους φίλους καλόγνωμη⁷⁵⁹.

⁷⁵⁹ Ευριπ. «Μήδεια», μτφρ. Π. Πρεβελάκη (1956), εκδόσεις "ΣΚΟΡΠΙΟΣ".

Με τη δέσμευση της υπηρέτριας να σιωπά για αυτή την πράξη, είπε:

(822-823)

«λέξης δὲ μηδὲν τῶν ἐμοὶ δεδογμένων,
εἵπερ φρονεῖς εὖ δεσπότης γυνή τ' ἔφυς».

Κι ἄχνα μη βγάλεις για ὅσα λογαριάζω,
αν της κυράς σου το καλό το θέλεις
κι αν ἔχεις γεννηθεῖ κι εσύ γυναίκα⁷⁶⁰.

Ο Ευριπίδης διατύπωσε ένα σύγχρονο πρόβλημα και τη σχετική σιωπή του για τη γυναικεία επιθετικότητα, ιδιαίτερα απέναντι στα παιδιά.

Αξιότιμοι γερουσιαστές, σπάνια βλέπουμε να υλοποιούνται από μέρους της τοπικής διοίκησης οι διατάξεις του ποινικού δικαίου που ρυθμίζουν την προστασία των παιδιών. Ευχαριστώ τον γερουσιαστή Tommy Banks γι' αυτό. Ελπίζω ότι η Επιτροπή της Γερουσίας θα προσκαλέσει τους ιατροδικαστές, τους αρμοδίους για την προστασία των παιδιών, τους δικηγόρους που ειδικεύονται στο ποινικό δίκαιο και τους εισαγγελεῖς.

Η βία και η επιθετικότητα, ὅπως ο αλτρουισμός και η καλοσύνη, είναι ανθρώπινα χαρακτηριστικά, ὄχι χαρακτηριστικά του φύλου. Οι ἄνδρες και οι γυναίκες είναι εξίσου ικανοί να κάνουν καλό και να κάνουν το κακό και είναι εξίσου ικανοί για τις αρετές και τα ελαττώματα. Οι ἄνδρες και οι γυναίκες είναι εξίσου ικανοί να είναι καλοί γονεῖς και κακοί γονεῖς. Οι ἄνδρες και οι γυναίκες είναι εξίσου ικανοί για βία. Στην πραγματικότητα, η ακαδημαϊκή ἔρευνα για την οικογενειακή βία στις Ηνωμένες Πολιτεῖες και τον Καναδά δείχνει ὅτι στη βία μεταξύ συζύγων υπάρχει συμμετρία και αμοιβαιότητα. Εν ὀλίγοις, οι ἄνδρες και οι γυναίκες ξεκινούν τη βία και χτυπούν ο ἕνας τον ἄλλον τόσο συχνά και με τα ἴδια ποσοστά. Ωστόσο, πολλοί επιμένουν ὅτι η συζυγική βία βασίζεται στο φύλο. Στη βία κατά των παιδιών, η βία των γυναικῶν υπερβαίνει αυτήν των ανδρῶν. Η λανθασμένη αντίληψη περί της γυναικείας αθωότητας δεν ευσταθεῖ ὅπως δείχνουν αυτά τα φοβερά γεγονότα.

Αξιότιμοι Γερουσιαστές, η θεά Θέμις είναι τυφλή και κρατά τον ζυγό της δικαιοσύνης επειδή η δικαιοσύνη είναι τυφλή. Η αθωότητα και η ενοχή δεν είναι ντυμένες με θηλυκά ή αρσενικά ενδύματα.

⁷⁶⁰ Ευριπ. «Μήδεια», ὁ.π.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η ομιλία της Anne Claire Cools εκφωνείται κατά τη συζήτηση που διεξάγεται στην Καναδική Γερουσία για την τροποποίηση της ποινικής νομοθεσίας και μεταξύ άλλων περιλαμβάνει στο ρυθμιστικό πεδίο της κανόνες για την οικογενειακή βία και τη βία εναντίον των παιδιών. Η αναφορά της Cools στον Ευριπίδη συνδέεται με τον τρόπο που ο τραγωδός φέρεται να σιωπά στο έργο του *Μήδεια* μπροστά στη γυναικεία επιθετικότητα. Ο Ευριπίδης (485-406 π.Χ.) χαρακτηρίζεται ως ο τραγικός ποιητής που απομυθοποιεί τις αξίες και κυρίως εστιάζει στο ερώτημα «τύχη ή θεοί». Πράγματι, όπως φρονεί ο Nesselrath ⁷⁶¹, παρουσιάζει στη σκηνή τον άνθρωπο με τις αδυναμίες και τις αντιφάσεις του, ενώ με τον διαβρωτικό του ορθολογισμό γίνεται «διαφθορέας» της πόλης αναζητώντας μάταια την τάξη στην αταξία. Χαρακτηριστικό στοιχείο στο έργο του είναι οι περιθωριακοί και μειονεκτούντες κοινωνικά τύποι, που ωστόσο μπορούν να εκφέρουν λόγο στηριγμένο σε συνετή σκέψη. Έτσι ο Ευριπίδης παρουσιάζει τους ανθρώπινους χαρακτήρες όπως είναι ⁷⁶², ενώ μια πολιτική ανάγνωση του έργου του δείχνει ότι απομακρύνεται από τον Περικλή και τις μεγάλες ιδέες της αθηναϊκής ηγεμονίας και στρέφεται στην αναζήτηση μια νέας ιδεολογικοπολιτικής ηθικής. Μια πολυσχιδής προσωπικότητα όπως ο Ευριπίδης, ο «ἀπὸ σκηνῆς φιλόσοφος», φέρεται ότι κατορθώνει να γίνει αφετηρία του νέου και ξεχωριστού ⁷⁶³. Η τραγωδία *Μήδεια* καταγράφεται εν προκειμένω στη νομοπαραγωγική αυτή διαδικασία ως η εκδοχή του μύθου που ο Ευριπίδης παρουσιάζει στο αθηναϊκό ακροατήριο ⁷⁶⁴ όπως σύγκειται από πολίτες μιας νέας τάξης πραγμάτων όπου συμμετέχουν ακόμη και οι θήτες. Οι τελευταίοι βαθμηδόν εντάσσονται ολοένα και περισσότερο στα κοινά και αναπτύσσουν πολιτική συνείδηση. Πρώτη φορά το 431 π.Χ. ο Ευριπίδης στηλιτεύει με τη *Μήδεια* την

⁷⁶¹ Ως «βασανιστικό» χαρακτηρίζει το ερώτημα «τύχη ή θεοί» ο Nesselrath (2005): 231-235.

⁷⁶² Αριστ. *Ποιητική* [1460b]: «...Εὐριπίδην δὲ οἷοι εἰσίν, ταύτη λυτέον».

⁷⁶³ Λέσκυ, Α., ό.π. (508 επ.) Σχεδόν καμιά άλλη μορφή της αρχαίας λογοτεχνίας δεν είναι τόσο δύσκολο να συλληφθεί στην πολυστρωματικότητά της όσο ο Ευριπίδης... Εδώ η ένταση ενός φλογερού πάθους στέκει κοντά σε ορθολογισμούς ξένους προς την δράση του έργου, ωδές ψάλλονται στους ίδιους θεούς που σε άλλα σημεία τους βλέπουμε να εξορίζονται στο βασίλειο του μύθου και παντού η ένταση του προβληματισμού είναι πολλαπλάσια μεγαλύτερη από την βεβαιότητα της απάντησης. Με αυτήν την τόσο ισχυρή διαφοροποίηση του έργου του Ευριπίδη, στην οποία οφείλεται και η ανισότητα της καλλιτεχνικής αξίας, δεν είναι δυνατό να ζητήσουμε έναν ενιαίο τύπο ερμηνείας ...Ο Ευριπίδης όπως με το έργο του έτσι και με τον τρόπο ζωής του μας δίνει να καταλάβουμε ότι με αυτόν αρχίζει κάτι καινούργιο». Ο Συρόπουλος (2018) σχετικά με το αν ο Ευριπίδης υπήρξε συνειδητά ένας δυνάμει πολιτικός μεταρρυθμιστής αναφέρεται στη J. Gregory που το 1991, στο έργο της "Euripides and the Instruction of the Athenians", υπογραμμίζει το ότι ο ίδιος έπαιρνε πολύ σοβαρά τον ρόλο του ως πολιτικού δασκάλου, ωστόσο τείνει να συμφωνήσει με την άποψη της J. de Romilly που φρονεί ότι «ο Ευριπίδης, με όλες τις αιχμές του εναντίον της ματαιότητας των κοινωνικών διακρίσεων, δεν υπήρξε ποτέ, άμεσα ή έμμεσα, επαναστάτης. Όταν η πόλη τον απογοήτευσε πάρα πολύ, δεν δοκίμασε καθόλου να συμβάλει ούτε σε μεταρρυθμίσεις ούτε σε στάσεις: ύμνησε την ήσυχη ζωή, την τέχνη και την ειρήνη του πνεύματος».

⁷⁶⁴ Meier, C., (1997): 44-47 .

πολιτική της Αθήνας ⁷⁶⁵. Ως τραγωδία χωρίς κάθαρση ⁷⁶⁶ η *Μήδεια* αναμφίβολα χαρακτηρίζεται από τεχνική πρωτοτυπία. Όλοι οι χαρακτήρες στο έργο επιλέγουν να πράττουν άδικα. Την εποχή που γραφόταν ⁷⁶⁷ ή διδασκόταν η τραγωδία αυτή οι Αθηναίοι πολίτες είχαν την επίγνωση ότι ο εμφύλιος πόλεμος ήταν επί θύραις. Επρόκειτο για ένα εκ προθέσεως και ασύγγνωστο αληθινό έγκλημα, χωρίς προηγούμενο. Κατ' ορθότερη άποψη ο Ευριπίδης λέει στο κοινό, που είναι πολιτικά εκπαιδευμένο και με αναπτυγμένη οξεία πολιτική νοημοσύνη, ότι για τα εκ προθέσεως εγκλήματα, όπως αυτό που διαπράττει η *Μήδεια*, δεν υπάρχουν ελαφρυντικά ούτε ελπίδα κάθαρσης, «όπως και για τα συνειδητά εγκλήματα εμπλοκής και θυσίας πολιτών

⁷⁶⁵ Συρόπουλος (2018) : 15. Πρόκειται για μια «κριτική αποτίμηση της πολιτικής με την οποία οδηγούσαν –ο Περικλής και ο δήμος– την Αθήνα στην πολεμική αναμέτρηση με τον αντίπαλο κόσμο των πόλεων που συγκροτούσαν την Πελοποννησιακή Συμμαχία. Ο μύθος της *Μήδειας*, που σκοτώνει τα παιδιά της συνειδητά, ενσαρκώνει την ύβρη που επιχειρούν οι Αθηναίοι στο όνομα της ηγεμονίας, δηλαδή το εγχείρημα του αιματηρού εμφύλιου μεταξύ των Ελλήνων. Όπως ευστόχως επισημαίνει ο συγγραφέας, η *Μήδεια* εν προκειμένω συμβολίζει την υπέρβαση του μέτρου, την ύβρη που ξεπερνάει τη φυσική τάξη των πραγμάτων». Στο ίδιο βλ. κεφ. 3.3. «Η επίγνωση του λάθους στη *Μήδεια* του Ευριπίδη». Ομοίως η Αλεξοπούλου, Χ. (2018): 66, θεωρεί ότι με τη «*Μήδεια*» η πολιτική διάσταση και μαζί η δραματική οπτική δεν σημαίνει ότι αποκλείουν η μια την άλλη, αντίθετα ο Ευριπίδης περισσότερο ενσωματώνει στο πολυεπίπεδο έργο αυτό τον προβληματισμό του για το «πού μπορεί να οδηγήσει ο ορθολογικοποιημένος προγραμματισμός της αθηναϊκής πολιτικής» στην εποχή του. (Βλ. κεφ. 2. *Μήδεια*, βουλεύουσα και τεχνωμένη και 3. Πολιτικές αναλογίες και υποδηλώσεις στη *Μήδεια*).

⁷⁶⁶ Ιακώβ, Δ., (2004): «Ο θεατής μαθαίνει, παρακολουθώντας τη *Μήδεια*, γιατί η ηρωίδα σκοτώνει τα ίδια τα παιδιά της. Η εκδίκηση ίσως μας φαίνεται σήμερα αποτρόπαιη, αλλά η *Μήδεια* δεν μπορούσε να περιοριστεί μόνο στον θάνατο της θυγατέρας του βασιλιά της Κορίνθου, του Κρέοντα και υποψήφιας συζύγου του Ιάσωνα, γιατί κάτι τέτοιο δεν θα προκαλούσε στον τελευταίο ιδιαίτερα μεγάλο πόνο. Από την άλλη πλευρά, η δολοφονία του συζύγου της δεν θα την ικανοποιούσε, γιατί ο άπιστος Ιάσων θα περνούσε στην ανυπαρξία, η οποία καταργεί τον πόνο. Ο μόνος τρόπος, για να πονέσει ο Ιάσων βαθιά, είναι η παιδοκτονία, πράξη που επαναλαμβάνει η μυθική Πρόκνη, για να εκδικηθεί τον άπιστο Τηρέα, ενώ ανάλογη είναι και η σκληρή εκδίκηση της Εκάβης στην ομώνυμη ευριπίδεια τραγωδία, όπου η υπόδουλη πλέον βασίλισσα της Τροίας φονεύει τα παιδιά του Πολυμήστορα και τυφλώνει τον ίδιο τον βασιλιά της Θράκης. Πρόκειται, πράγματι, για αποτρόπαια γεγονότα, αλλά, αν αναλογιστούμε την πλήρη απομόνωση της *Μήδειας*, αφού δεν μπορεί να επιστρέψει στην πατρίδα της, μετά τη δολοφονία του αδερφού της, του Αψυρτου, καθώς στην Ελλάδα είναι ανεπιθύμητη ως επικίνδυνη μάγισσα, κατανοούμε, ακόμη και αν διαφωνούμε με την πράξη της, τη μοναξιά και την απόγνωση της, όπως και την επιλογή της εκδίκησης της». «Κάθαρσις» Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός, Αρχαία Ελληνική Τραγωδία, http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/encyclopedia/tragedy/page_002.html (προσπελάστηκε: 20-04-2020).

⁷⁶⁷ Διαμαντόπουλος, Α., (1978): 31 επ. : «Η εποχή, οι μήνες των παραμονών του πολέμου, όταν έγραφε ο Ευριπίδης τη *Μήδεια*, ήταν εποχή που προσδίνονταν οι επίσημοι και ιεροί όρκοι των σπονδών τριάντα ετών, από τις οποίες πολλοί Έλληνες που σκέπτονταν σαν τον Ευριπίδη περίμεναν τα αγαθά της ειρηνικής οικονομικής ανάπτυξης και ευημερίας. Αυτή ήταν η αρχή των συμφορών, στο άμεσο ιστορικό υπόβαθρο αυτής της τραγωδίας· και αυτή είναι και η αρχή των κακών μέσα στην ίδια την τραγωδία: ιεροί όρκοι προσδίνονται και από τον Ιάσωνα και η αντίδραση σ' αυτήν την προδοσία είναι το μίσος, που άγεται στην προγραμματισμένη, στη λελογισμένη παιδοκτονία».

2. Ο διωγμός των Μεγαρέων απ' όλες τις αγορές και τα λιμάνια της Αθηναϊκής Συμμαχίας και από την αντίθετη πλευρά τα ανάλογα αντίποινα των Δωριέων, οι ξενηλασίες στην Πελοπόννησο, ήταν από τους κύριους λόγους που δηλητηρίασαν θανάσιμα τις σχέσεις ανάμεσα στην Αθήνα και στους γείτονές της, τους Κορίνθους και τους άλλους συμμάχους των Σπαρτιατών. Και στην τραγωδία του 431, ο διωγμός της *Μήδειας* από τον Κρέοντα, τον βασιλιά της Κορίνθου και ο αποκλεισμός της από κάθε γωνιά της γης όπου είχε σταθεί και όπου είχε αναπτύξει τη δηλητηριώδη δράση της στο παρελθόν έχει ασφαλώς κάτι κοινό με την ιστορική τραγωδία της ξενηλασίας μέσα στα εχθρικά οικονομικά και πολιτικά στρατόπεδα της Ελλάδας».

από την ίδια την πόλη τους»⁷⁶⁸. Ο Ευριπίδης, δηλαδή, ασκεί μια οξυτάτη κριτική, στα όρια μιας πολεμικής, εναντίον της εξωτερικής πολιτικής του Περικλή και των με επικάλυψη ύβρεως επιλογών της αθηναϊκής ηγεμονίας απέναντι στους συμμάχους της: η θυσία των παιδιών της Μήδειας ελέγχεται από την Ευριπίδη για την Αθήνα- Μήδεια που εκ προθέσεως θυσιάζει τους πολίτες -παιδιά της σε έναν πόλεμο εμφύλιο, μακροχρόνιο και άρα με αβέβαιη έκβαση. Στο έργο ανατρέπονται αξίες και γενικώς παραδεδεγμένοι ηθικοί κανόνες, όπως η φιλοξενία, η ικεσία και η μητρότητα. Ενώ ο Ευριπίδης αποτυπώνει τον χαρακτήρα της πρωταγωνίστριας ως παιδοκτόνου, ωστόσο, όπως εκτυλίσσεται το έργο, ο τραγικός ποιητής αφήνει ανοικτή τη δυνατότητα στο κοινό να δει σε κάποιες στιγμές ακόμη και με συμπάθεια τη βάρβαρη μάγισσα Μήδεια⁷⁶⁹. Καμμιά Ελληνίδα δεν θα τολμούσε να διαπράξει τέτοια εγκλήματα όπως τα δικά της (οὐκ ἔστιν ἦτις τοῦτ' ἂν Ἑλληνίς γυνή, στ. 1339). Η απάντηση της Μήδειας στην αδικία του Ιάσονα γίνεται περισσότερο περίπλοκη εξαιτίας του φύλου της, επειδή κατά την εποχή που διδάσκεται η τραγωδία αυτή οι γυναίκες δεν αναμένεται να επιδεικνύουν τέτοια υπερχειλούς έντασης εκδικητική συμπεριφορά που μάλλον ταιριάζει σε άνδρα⁷⁷⁰. Γιατί η θυμωμένη Μήδεια⁷⁷¹, αντί να σκοτώσει τον Ιάσονα, εργαλειοποιεί με πρόθεση την παιδοκτονία ως το έσχατο μέσο της εκδίκησης της, που όμως ταυτόχρονα μεταβάλλεται και σε αυτοκαταστροφή της.

⁷⁶⁸ Συρόπουλος (2018): 76.

⁷⁶⁹ Mastronarde, D., (2002): 22,23. Για την ιδιότητα της Μήδειας ως μάγισσας η B. S. Spaeth "From Goddess to Hag: The Greek and the Roman Witch in Classical Literature" αναφέρει ότι στον Ευριπίδη και στον Πίνδαρο η Μήδεια ομοιότροπα μετέχεται δηλητήρια ως σώματα τέλεσης των εγκλημάτων της, αλλά δεν υπάρχουν περιγραφές για την πηγή, τη μέθοδο παρασκευής τους ή τυχόν ξόρκια για την προετοιμασία τους. Μόνο ο Ευριπίδης αναφέρει ότι η Μήδεια επικαλείται δημοφιλείς θεότητες στις οποίες περιλαμβάνονται η Θέμις, η Άρτεμις, ο Δίας, η Δίκη και ο Ήλιος, ενώ όσο μεγαλώνει ο θυμός της στρέφεται στην Εκάτη και τους εκδικητικούς δαίμονες Αλάστορες.

⁷⁷⁰ Χατζημανουδής, Ε. Χ., (2002): 261, σημ. 4, «Φίλη τοῖς φίλοις, ἐχθρά τοῖς ἐχθροῖς- Η περίπτωση της Μήδειας στο ομώνυμο δράμα του Ευριπίδη» στο: «Ελληνικά, Τόμος 56, 2002, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών» ISSN 0013-6336, για την ανδροπρεπή συμπεριφορά της Μήδειας με αναφορές στους R. Rehm, "Medea and the λόγος of the Heroic", *Eranos* 87 (1989) 97-115· A. P. Burnett, "Revenge in Attic and Later Tragedy", University of California Press 1998, σ. 206. Ο Mastronarde (ό.π. σημ. 216) αναφέρει ότι η σχέση της Μήδειας με τους Κορινθίους δείχνει ότι αφομοίωσε ανδρικά χαρακτηριστικά Πρβ. W. V. Harris, "The rage of women", στο: S. Braund & G. W. Most (επιμ.), *Ancient Anger Perspectives from Homer to Galen* [Yale Classical Studies, 32], Cambridge University Press 2003, σελ.140: «παρά την "αρσενική" αποφασιστικότητά της η Μήδεια σκιαγραφείται σαν μια αντιπροσωπευτική γυναίκα: πρὸς δε και πεφύκαμεν / γυναίκες, ἐς μὲν ἐσθλ' ἀμχανώταται, κακῶν δε πάντων τέκτονες σοφώταται» (στ. 407-409). Στο ίδιο άρθρο η ηρωίδα χαρακτηρίζεται «οιονεί αρσενική» ("quasi-masculine", Harris, ό.π., σ. 14).

⁷⁷¹ Αρχιμανδρίτου, Μ., (2016): 134-146. Προβαίνοντας σε σταχυολόγηση εικόνων εγκλήματος με υπόβαθρο τον θυμό όπως έχουν καταγραφεί στην Αρχαία Ελληνική Γραμματεία σημειώνει: «Στη σύγχρονη εγκληματολογία θα καταστεί αναγκαίο να συζητηθεί ο ρόλος των συναισθημάτων τόσο στη φάση του περάσματος στην πράξη του εγκλήματος όσο και σε μεταγενέστερες φάσεις της συνολικής ποινικής διαδικασίας. Ο θυμός, η οργή, η αγανάκτηση, συνιστούν σημαντικές παραμέτρους της ανθρώπινης δράσης. Ως τέτοιες άλλοτε σταματούν μπροστά στο Απολλώνιο μέτρο και άλλοτε οδηγούνται στην ύβρη της υπέρβασης», στο: «Εγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης -Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη», Α' Τόμος.

Η παιδοκτονία όχι μόνο στην εποχή του Ευριπίδη, αλλά ανέκαθεν, αντιμετωπίζεται ως παράνομη και συνάμα μιαρή πράξη με την οποία εξαλείφεται η ανθρώπινη φύση του δράστη, ως εκ τούτου ο νόμος, γραπτός και άγραφος, εκφράζει εδώ ρητά και ανεπιφύλακτα ιδιαίτερη απαξία⁷⁷². Η Μήδεια, όπως ο Ευριπίδης φροντίζει να προβάλλει, εξαιτίας του πάθους της για εκδίκηση μετέρχεται τη μαγεία και διαπράττει συνειδητά και προσχεδιασμένα⁷⁷³ -και όχι εν βρασμώ ψυχικής ορμής- τον φόνο των παιδιών της διαφεύγοντας μάλιστα ατιμώρητη (ἔργον δυσσεβέστατον, στ. 1328). Είναι ευεξήγητο επομένως ότι το μόνο που η Μήδεια τελικά κερδίζει είναι το αρνητικό πρόσημο του κοινού⁷⁷⁴, γιατί αποδεικνύεται φύση κακή⁷⁷⁵. Οι θεατές από την πλευρά τους αντιλαμβάνονται μέσα από τον μύθο της Μήδειας κάθε υπαινικτική κρίση του τραγικού ποιητή που επισημαίνει την εσφαλμένη πορεία της πολιτικής του Περικλή. Εν προκειμένω επειδή το όνομα της Μήδειας παραπέμπει γενικά στο έγκλημα της δολοφονίας παιδιών από την ίδια τη μητέρα τους η εισηγήτρια χρησιμοποιεί στερεοτυπικά τον μύθο για να υποστηρίξει τα επιχειρήματά της στο νομοθετικό έργο της.

⁷⁷² Allan, W. (2008) : 81-82 . Πρβλ. Άρθρο 303 Ποινικός Κώδικας (Ν. 4619/2019) – «Παιδοκτονία: Μητέρα που με πρόθεση σκότωσε το παιδί της κατά τον τοκετό ή μετά τον τοκετό, αλλά ενώ εξακολουθούσε ακόμη διατάραξη του οργανισμού της από τον τοκετό, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών». Σημειώνεται εδώ ότι η δικαιολογητική βάση του νόμου για την επεικέστερη ποινή που επισείει είναι η ελαττωμένη ικανότητα καταλογισμού της επιτόκου μητέρας. Έτσι αν ένας πατέρας σκοτώσει το παιδί του, το έγκλημα θεωρείται ανθρωποκτονία και ο δράστης τιμωρείται ανάλογα με το είδος της συμμετοχής του και την ψυχική του στάση κατά την τέλεση του εν λόγω εγκλήματος. Ενδεικτική η απόφαση Συμβ. Πλημμελειοδικών Αθηνών υπ' αριθ. 1461/2019.

⁷⁷³ Ευριπ. *Μήδεια* [1078-1079]: «καί μανθάνω μὲν οἶα δρᾶν μέλλω κακά / θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων».

⁷⁷⁴ Συρόπουλος, Σ., (2001): 126-138, «Πλάτων : περιοδικό της Εταιρείας Ελλήνων Φιλολόγων», Vol.52, No.1. Επίσης ειδικά για το κοινό ο ίδιος: “Which audience does Euripides address? The reception of the poet in respect to the political intelligence of his audience”, *Electryone* (2016) Vol.4, Iss.1, pp. 26-43. Επίσης η J. de Romilly : (1997): 273-274. «Οι τραγωδίες του Ευριπίδη, βασίζοντας το τραγικό αλλού και όχι στα μυστήρια του μύθου, ανανέωναν τα ελατήριά του χωρίς να ελαττώσουν τον πλούτο του... Μπορεί ο Ευριπίδης να έκανε τους κανόνες πιο ελαστικούς, αλλά δεν τους παραβίασε ποτέ. Το έργο του εγγράφεται, γι' αυτόν τον λόγο, σε μια συνέχεια, όπου εντάσσεται χωρίς να προσκρούει».

⁷⁷⁵ Πρβλ. Αριστ. *Ποιητική* [1453b11-13]: «οὐ γὰρ πᾶσαν δεῖ ζητεῖν ἦδον ἄπο τραγωδίας ἀλλὰ τὴν οἰκείαν. Ἐπεὶ δὲ τὴν ἀπὸ ἐλέου καὶ φόβου διὰ μιμήσεως δεῖ ἦδον ἡ παρασκευάζειν τὸν ποιητὴν, φανερόν ὡς τοῦτο ἐν τοῖς πράγμασιν ἐμποιητέον». Ο Λέσκυ (519) κρίνει ότι «καμιά άλλη ελληνική τραγωδία ...δεν είναι σε τόσο βαθμό κινημένη από τις δυνάμεις που από την ψυχή του ανθρώπου υψώνονται σε δαιμονική δράση...Τέσσερις φορές αλλάζει στην Μήδεια η κατεύθυνση της βούλησής της: η άγρια απαίτηση για εκδίκηση, η αγάπη προς τα παιδιά, η επίγνωση της βέβαιης καταστροφής στο παλάτι και των συνεπειών της συγκρούονται στο πεδίο της μάχης αυτής της ψυχής. Νικά η γνώση ότι τα παιδιά είναι οπωσδήποτε χαμένα, στην τελευταία φράση όμως η Μήδεια αφήνει να φανούν οι δυνάμεις που από την σύγκρουσή τους βγήκαν όλα αυτά. Η φλογερή καρδιά (θυμός) και η σκέψη που ζυγίζει τα πράγματα (βουλεύματα) που η ύπαρξή τους στο βάθος της ψυχής των ανθρώπων είναι η αιτία των χειρότερων κακών γι' αυτούς».

B.4. ΑΜΕΡΙΚΗ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

B.4.α. Αρχιμήδης

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
John Fitzgerald Kennedy, Πρόεδρος ΗΠΑ	18η Γενική Συνέλευση ΟΗΕ, Νέα Υόρκη, 20-09-1963

ΠΗΓΗ

<https://www.jfklibrary.org/archives/other-resources/john-f-kennedy-speeches/united-nations-19630920> (προσπελάστηκε: 23-04-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Two years ago, I told this body that the United States had proposed, and was willing to sign, a limited test ban treaty. Today that treaty has been signed. It will not put an end to war. It will not remove basic conflicts. It will not secure freedom for all. But it can be a lever, and Archimedes, in explaining the principles of the lever, was said to have declared to his friends: “Give me a place where I can stand-and I shall move the world.”

My fellow inhabitants of this planet: Let us take our stand here in this Assembly of nations. And let us see if we, in our own time, can move the world to a just and lasting peace.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Πριν δύο χρόνια είπα στο Σώμα αυτό ότι οι ΗΠΑ είχαν προτείνει και είχαν τη βούληση να υπογράψουν μια συνθήκη μερικής απαγόρευσης πυρηνικών δοκιμών. Σήμερα η συνθήκη αυτή υπογράφηκε. Δεν θα θέσει τέρμα στον πόλεμο. Δεν θα καταργήσει τις βασικές διενέξεις. Δεν θα διασφαλίσει την ελευθερία για όλους. Αλλά μπορεί να αποτελέσει μοχλό και ο Αρχιμήδης, εξηγώντας τις αρχές του μοχλού, λέγεται ότι δήλωσε στους φίλους του: «Δώσε μου ένα μέρος όπου μπορώ να σταθώ - και θα κινήσω τη Γη». Αγαπητοί συγκαίτοικοί μου αυτού του πλανήτη: Ας σταθούμε εμείς εδώ, σ’ αυτή τη Συνέλευση των Εθνών. Και ας δούμε αν εμείς, στη δική μας εποχή, μπορούμε να μετακινήσουμε τον κόσμο προς μια δίκαιη και διαρκή ειρήνη.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Πριν ένα χρόνο από την υπό εξέταση ομιλία του J.F. Kennedy είχε προηγηθεί η επονομαζόμενη κατά την αμερικανική δυτική πλευρά «Κρίση των Πυραύλων της Κούβας» ή κατά τους Σοβιετικούς «η Κρίση στην Καραϊβική» (1962) που έφερε την ανθρωπότητα στο χείλος του πυρηνικού ολέθρου⁷⁷⁶. Συγκεκριμένα, εξαιτίας της εκ μέρους της Σοβιετικής Ένωσης ανάπτυξης βαλλιστικών πυραύλων με πυρηνικές κεφαλές στο έδαφος της Κούβας, στον Κόλπο των Χοίρων και της απάντησης των ΗΠΑ με την αντίστοιχη ανάπτυξη αμερικανικών πυρηνικών πυραύλων στη Μ. Βρετανία, την Ιταλία και την Τουρκία, η παγκόσμια κοινότητα με δέος και τρόμο είδε ύστερα από διπλωματικές προσπάθειες να παύει, έστω προσωρινά, ο κίνδυνος του αφανισμού της από τα πυρηνικά όπλα⁷⁷⁷. Ήδη ο αγορητής J.F. Kennedy και ένας από τους πρωταγωνιστές των γεγονότων⁷⁷⁸ εκθειάζει ενώπιον της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ τη Μερική Συμφωνία Απαγόρευσης Δοκιμών των Πυρηνικών Όπλων⁷⁷⁹ γνωστή ως Limited Test Ban Treaty (LTBT), ωστόσο το υπό εξέταση απόσπασμα της ομιλίας με την αναφορά στον Αρχιμήδη περιέχει τον συμβολισμό που ισοδυναμεί με αίτημα δεοντολογικού χαρακτήρα αφ' ενός για την ύφεση των πυρηνικών εξοπλισμών και αφ'

⁷⁷⁶ Allison, G. (2012). The Cuban Missile Crisis at 50: Lessons for U.S. Foreign Policy Today. Foreign Affairs, 91(4), 11-16. Retrieved August 27, 2020, <http://www.jstor.org/stable/23218035>. Εξάλλου για τις δραματικές εξελίξεις της κρίσης βλ. Hughes, R.G., (2015):117, “The best and the brightest”: the Cuban missile crisis, the Kennedy administration and the lessons of history” στο “The Cuban Missile Crisis, A Critical Reappraisal”. Στο ίδιο ο Radchenko, S. : 183, “On Hedgehogs and Passions, History, Hearsay, and Hotchpotch in the Writing of the Cuban Missile Crisis”. Επίσης: Κούμας, Μ. (2016), άρθρο με τίτλο: «Η “κρίση των πυραύλων” στην Κούβα», Εφημ. «Η Καθημερινή»: «...η κρίση της Κούβας δεν απετέλεσε μόνο την κορύφωση της ψυχροπολεμικής πυρηνικής αντιπαράθεσης, αλλά και καταλύτη για την ύφεση που ακολούθησε, καθώς υπαγόρευσε την ανάγκη για περισσότερο συνετή διαχείριση των κρίσεων ώστε να μην ξεφύγουν από τον έλεγχο και φέρουν τις δύο υπερδυνάμεις σε μια κατάσταση από την οποία δύσκολα θα μπορούσαν να υποχωρήσουν».

<https://www.kathimerini.gr/847786/article/epikairothta/kosmos/h-krish-twn-pyraylwn-sthn-koyva> (προσπελάστηκε: 27-08-2020). Για την συμβολή και τον ρόλο του Kennedy στη σύναψη της Συνθήκης βλ. επίσης Buono, S. “This Grim Game”: Kennedy and Arms Control for Outer Space, Diplomatic History, Volume 43, Issue 5, November 2019, Pages 840–866, <https://doi.org/10.1093/dh/dhz036> (προσπελάστηκε: 27-08-2020). Ακόμη βλ. Ευ. Χατζηβασιλείου (2005): 211. «Η κρίση της Κούβας έφερε την υφήλιο πιο κοντά παρά ποτέ στην πυρηνική καταστροφή και κατέδειξε ότι ήταν δυνατόν μία τοπική διαμάχη, την οποία όμως οι υπερδυνάμεις θα θεωρούσαν σημαντική, θα μπορούσε να ξεφύγει από κάθε έλεγχο. Και η Ουάσιγκτον και η Μόσχα τρομοκρατήθηκαν από το ενδεχόμενο αυτό. Την επαύριο της κρίσης, συνεπώς, κέρδισε έδαφος η ιδέα του ελέγχου των πυρηνικών εξοπλισμών, ενώ βελτιώθηκαν οι τρόποι επικοινωνίας μεταξύ των ηγετών των δύο υπερδυνάμεων, συγκεκριμένα με την εγκατάσταση της λεγόμενης «θερμής» (ή «κόκκινης») τηλεφωνικής γραμμής μεταξύ των ηγεσιών τους».

⁷⁷⁷ Stern. S. (2012): 72.

⁷⁷⁸ Sorensen, T., (2009): 719, στο τέλος του κεφ. “The strategy of peace”: «Η στάση του Kennedy στην κρίση των πυραύλων της Κούβας, είπε ένας Ευρωπαίος πολιτικός ηγέτης στο γραφείο μου, μπορεί να ειπωθεί ότι μοιάζει με την ελληνική στάση απέναντι στους Πέρσες στη Σαλαμίνα το 400 π.Χ.- όχι μόνο μια κρίσιμη καμπή στην ιστορία, αλλά η αφετηρία ενός πραγματικού Χρυσού Αιώνα».

⁷⁷⁹ Καρβουναράκης, Θ. (2012): 117. Η Συνθήκη απαγόρευε όχι μόνο τις επίγειες πυρηνικές δοκιμές, αλλά και αυτές κάτω από το νερό, στο διάστημα και στην ατμόσφαιρα. Βλ. σχετ. άρθ. 1 της Συνθήκης: <https://2009-2017.state.gov/t/avc/trty/199116.htm> (προσπελάστηκε: 20-08-2020).

ετέρου για την προστασία της φύσης από τα ραδιενεργά κατάλοιπα: το επιχείρημα της χρηστικότητας του μοχλού, όπως την ανακάλυψε και αξιοποίησε ο Αρχιμήδης, έρχεται ως προτροπή της Δύσης στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ: να γίνει ο τόπος στον οποίο θα σταθούν οι ηγέτες του κόσμου με μοχλό τη συμφωνία μερικής απαγόρευσης πυρηνικών δοκιμών για να κινήσουν την υφήλιο στην επιλογή και διατήρηση της ειρήνης⁷⁸⁰. Η αναφορά στον Αρχιμήδη συνοδεύεται από την τυποποιημένη φράση *δῶς μοι πᾶ στῶ καὶ τὰν γᾶν κινάσω*, «πες μου πού να στηριχθώ και θα μετακινήσω τη γη»⁷⁸¹ και ο ομιλητής βρίσκει τον κανόνα της φυσικής με την επιστημονική ακρίβεια και θεμελίωση και άρα την έμπρακτη και αναντίρρητη δεσμευτικότητά του να μετουσιώνεται σε κανόνα δικαίου με διεθνή εμβέλεια. Επίσης το προσωπικό ιδεολογικό πιστεύω του δυτικού ομιλητή καταφέρνει να φανεί με την επίκληση του Αρχιμήδη ευθυγραμμισμένο με τη βούληση των αντιπάλων του για ειρήνη. Το αρχαιοελληνικό απόφθεγμα επομένως, γίνεται εδώ αξιακό κριτήριο και επιχείρημα ορθότητας που εργαλειοποιεί -διά στόματος του J.F. Kennedy- ο δυτικός κόσμος, χωρίς έλλειμμα ορθολογισμού και με καθολική δεσμευτική ισχύ, που αποσπά τη συναίνεση όλων των συμμετεχόντων κρατών, χωρίς περαιτέρω ερμηνευτικές αποκλίσεις, γιατί προσκτάται μια ηθική και πολιτική σημασία χωρίς να υποβαθμίζει την ιδεολογική και πολιτική κοσμοθεωρία άλλων κρατών⁷⁸². Τα τελευταία όχι μόνο νιώθουν ηθικά δικαιωμένα από την υπογραφή της συνθήκης, αλλά και βλέπουν το κύρος και το γόητρό τους όχι να τραυματίζεται, το αντίθετο μάλιστα, να αναβαθμίζεται στη διεθνή πολιτική και διπλωματική σκηνή⁷⁸³.

B.4.β. Πλάτωνας

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Veena Reddy, Αξιωματούχος Αμερικανικής Κυβέρνησης, Φορέας για τη Διεθνή Ανάπτυξη (USAID), επικεφαλής αποστολής	Πνομ Πεν, Βασίλειο της Καμπότζης,

⁷⁸⁰ Sauer, T. et al. (2020): 188. Προτείνει με τους Kustermans και Segaeert τρία σενάρια για το μέλλον προς μια μη πυρηνική ειρήνη.

⁷⁸¹ Πάππος ό Άλεξανδρεύς, *Συναγωγή* [Βιβλ. VIII]: «δός μοί [1φησι]1 ποῦ στῶ καὶ κινῶ τὴν γῆν».

⁷⁸² Βλ. σχετ. λόγο του Barack Obama (2016) στην πρώτη επίσκεψη Αμερικανού Προέδρου στην Κούβα από την επανάσταση του Castro για την εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ των χωρών τους.

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/03/22/remarks-president-obama-people-cuba> (προσπελάστηκε: 20-03-2019).

⁷⁸³ Κουσκοβέλης Η. Ι., (2007): 217-223.

ΠΗΓΗ

<https://www.usaid.gov/cambodia/newsroom/speeches-testimony?page=1>

(προσπελάστηκε: 23-04-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

I am delighted that USAID is a part of this important endeavor that features an integrated and multi-level approach to strengthening Cambodia's education system. Famed philosopher Plato once said: "The direction in which education starts a man will determine his future in life". These words ring as true today as they did centuries ago.

We are all here today to recognize the work that has been done under the first two phases of CDPF and to mark its third and final phase. It is important this work continues to help the Ministry of Education ensure that Cambodian children receive the education they need to help prepare them for a bright future.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

«Είμαι περηχάρης που η USAID αποτελεί μέρος αυτής της σπουδαίας προσπάθειας που περιλαμβάνει μια ολοκληρωμένη και πολυεπίπεδη προσέγγιση για την ενίσχυση του εκπαιδευτικού συστήματος της Καμπότζης. Ο διάσημος φιλόσοφος Πλάτωνας είπε κάποτε: "Η κατεύθυνση που ακολουθεί το ξεκίνημα της εκπαίδευσης ενός ανθρώπου συνέπεια έχει να προσδιορίζει το μέλλον του στη ζωή"⁷⁸⁴. Αυτά τα λόγια ηχούν τόσο αληθινά σήμερα, όπως ακριβώς ηχούσαν αιώνες πριν. Βρισκόμαστε όλοι εδώ σήμερα για να αναγνωρίσουμε το έργο που έγινε μέσα στις δύο φάσεις του Προγράμματος Συνεργασίας για την Ανάπτυξη Ικανοτήτων και να σημειώσουμε την έναρξη της τρίτης και τελικής φάσης. Είναι σπουδαίο να συνεχίσει το έργο αυτό να συνεπικουρεί το Υπουργείο Παιδείας στο να λαμβάνουν τα παιδιά την παιδεία που χρειάζονται για να τα βοηθήσει, ώστε να έχουν ένα λαμπρό μέλλον».

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Στο υπό εξέταση απόσπασμα η ομιλήτρια εκ μέρους της αμερικανικής κυβέρνησης χρησιμοποιεί το απόσπασμα από την *Πολιτεία* του Πλάτωνα σε συνέντευξή της για την επιτυχή δημιουργία και ενδυνάμωση δομών και ανάπτυξης ικανοτήτων στον

⁷⁸⁴ Προφανής η αναφορά στην Πλάτ. *Πολιτεία* [Δ', 425c]: «Κινδυνεύει γοῦν, ἦν δ' ἐγώ, ὃ Ἀδείμαντε, ἐκ τῆς παιδείας ὅποι ἄν τις ὀρμήσῃ, τοιαῦτα καὶ τὰ ἐπόμενα εἶναι. ἢ οὐκ αἰεὶ τὸ ὅμοιον ὄν ὅμοιον παρακαλεῖ»;

χώρο της εκπαίδευσης στην Καμπότζη. Η αναφορά στον Πλάτωνα⁷⁸⁵ από την Αμερικανή κυβερνητική αξιωματούχο γίνεται, όπως συνάγεται από το κείμενο, για να υπογραμμίσει την αποτελεσματικότητα των προσπαθειών του φορέα⁷⁸⁶ της στην Καμπότζη⁷⁸⁷. Λαμβάνει γι' αυτό υπόψη ότι στον Πλάτωνα ο αποφασιστικός ρόλος της παιδείας των νέων είναι επένδυση και καθοριστικός παράγοντας ειδικά για το μέλλον τους, επειδή αποσκοπεί στην προσωπική ευδαιμονία τους, στην καλοκαγαθία και την ανάπτυξη της ηθικής τους ως πολιτών που μεριμνούν για το συμφέρον της πόλεως. Η παιδεία επομένως στην πλατωνική σκέψη αποτελεί απαραίτητο μέσο για τους νέους προορισμένο να αποβαίνει και κοινωνικοπολιτικό εργαλείο, γιατί διαπλάθει τον αγαθό άνθρωπο που μπορεί στο μέλλον να κυβερνά με ορθό τρόπο την πολιτεία και οι πλέον κατάλληλοι είναι γι' αυτό οι φιλόσοφοι- βασιλείς⁷⁸⁸. Μουσική, γυμναστική, μαθηματικά, με κορυφαία τη διαλεκτική (φιλοσοφία)⁷⁸⁹ συναπαρτίζουν τα αντικείμενα της παιδείας⁷⁹⁰. Η εκπρόσωπος της υπερδύναμης του δυτικού κόσμου στην ασιατική χώρα με την αναφορά στον Πλάτωνα επιδιώκει να οράται η παιδεία ως διανθρώπινη κατάκτηση. Η αναφορά της αυτή χαρακτηρίζεται από αποδεικτική πυκνότητα, γιατί συνδέει το παρόν με το αρχαίο ελληνικό παρελθόν, που η ίδια ως θεσμικά υπεύθυνη για την ανάπτυξη και την εκπαίδευση θεωρεί ότι ως περιεχόμενο αξιών αποδεικνύεται διαχρονικό και άφθαρτο, συνεπώς έγκυρο και αποδεκτό. Άρα αυτό που λέει στο κοινό με τη θεωρητική της αξιωματική θεμελίωση στον Πλάτωνα είναι ότι το έργο που

⁷⁸⁵ Η αναφορά αυτή όπως την αποδίδει μεταφρασμένη η ομιλήτρια προφανώς αποδίδει τα εξής: [Δ', 425c]: «Κινδυνεύει γοῦν, ἦν δ' ἐγώ, ὦ Ἀδείμαντε, ἐκ τῆς παιδείας ὅποι ἄν τις ὀρμήσῃ, τοιαῦτα καὶ τὰ ἐπόμενα εἶναι. ἢ οὐκ αἰεὶ τὸ ὅμοιον ὄν ὅμοιον παρακαλεῖ»;

⁷⁸⁶ Ως Πρόεδρος των ΗΠΑ ο John F. Kennedy υπέγραψε τον Οργανισμό στις 03-11-1961 και δυνάμει αυτού εκδόθηκε η υπ' αριθ. 10973 Εκτελεστική Πράξη που ρυθμίζει λεπτομερώς τη λειτουργία του.

⁷⁸⁷ Βλ. επίσης έκθεση της UNICEF για το συγκεκριμένο πρόγραμμα https://www.unicef.org/cambodia/sites/unicef.org.cambodia/files/2019-06/2018%20Outcome%20Evaluation%20of%20the%20Education%20Capacity%20Development%20Partnership%20Fund_Brief_Presentation.pdf (προσπελάστηκε: 20-08-2020).

⁷⁸⁸ Πλάτ. *Πολιτικός* [293d]: «Ἀναγκαῖον δὴ καὶ πολιτειῶν, ὡς ἔοικε, ταύτην ὀρθὴν διαφερόντως εἶναι καὶ μόνην πολιτείαν, ἐν ἣ τις ἂν εὐρίσκει τοὺς ἄρχοντας ἀληθῶς ἐπιστήμονας καὶ οὐ δοκοῦντας μόνον...»

⁷⁸⁹ Πλάτ. *Πολιτεία* [534e]: «...ὥσπερ θριγκὸς τοῖς μαθήμασιν ἢ διαλεκτικὴ ἡμῖν ἐπάνω κεῖσθαι, καὶ οὐκέτ' ἄλλο τούτου μάθημα ἀνωτέρω ὀρθῶς ἂν ἐπιτίθεσθαι, ἀλλ' ἔχειν ἤδη τέλος τὰ τῶν μαθημάτων».

⁷⁹⁰ Σχετικά η Γογγάκη (2016) : «Η πραγματική ισορροπία της ανθρώπινης φύσης, επιτυγχάνεται τόσο μέσα από τη φιλοσοφία και τη μουσική, που θα δυναμώσει το λογιστικό τμήμα της ψυχής, όσο και με τη γυμναστική, που θα ενισχύσει το σώμα αλλά και το θυμοειδές τμήμα της ψυχής, εφόσον κάθε τμήμα ασκεί αυτό που είναι προορισμένο από τη φύση του να ασκεί: ο λόγος να άρχει και να κατευθύνει τις επιθυμίες των άλλων μερών της ψυχής. Τότε μόνο το γυμνασμένο σώμα γίνεται σύμμαχος του λόγου στην προσπάθειά του να καθυποτάξει το απαιτητικό επιθυμητικό. Εάν, όμως, η ψυχή ως σύνολο εγκαταλείπει την κυβέρνηση της στο θυμοειδές, τότε αυτό κυριαρχείται από το συναίσθημα της τιμής και γίνεται φίλαρχο και υψηλόφρον. Το αρνητικό φαινόμενο αυτό παρατηρείται μόνο στην περίπτωση που το άτομο έχει υποστεί μονομερή εκπαίδευση και συνήθισε να εκτιμά τη γυμναστική περισσότερο από τη φιλοσοφία» στην εισήγηση με τίτλο: «Η Μουσική και Γυμναστική εναρμόνιση υπό την οπτική του πλατωνικού νοήματος της ζωής», Διεθνές Φιλοσοφικό Forum «Ανάδρασις», Διεθνής Επιστημονική Εταιρεία Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας Τόμος Πρακτικών ISBN: 978-618-82935-0-2.

παράγει ο φορέας της καταφέρνει να συνδυάσει τη χρηστικότητα και την αποτελεσματικότητα, πολύ περισσότερο επειδή αφορά στο μέλλον των παιδιών και δεν σχετίζεται απλώς με την υλοποίηση ενός προγράμματος δεξιοτήτων.

B4.γ. Περικλής

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Robert F. Kennedy, Υπουργός Δικαιοσύνης ΗΠΑ	Ελεύθερο Πανεπιστήμιο Βερολίνου (Freie Universität Berlin), Δυτικό Βερολίνο, 26-06-1964

ΠΗΓΗ

<https://www.justice.gov/sites/default/files/ag/legacy/2011/01/20/06-26-1964b.pdf>

(προσπελάστηκε: 18-03-2016).

ΚΕΙΜΕΝΟ

[...] The Wall that scars your city is a monstrous, tangible demonstration of the truth that fixed answers are not answers at all in a changing world. They are rather, a response of frustration to the tides of change which no man can predict, shape or repeal [...] It is the advance of civilization, after all, which is purpose of education. The Greeks described education as which makes a person long to be a perfect citizen - knowing both how to rule and how to be ruled. And, the Greeks gave us an extraordinary example of the meaning of those words. As Empires go, Athens was a tiny city with a small population. But its political thought, its drama, its poetry, and its art have lived on for centuries. Unlike so many lost cultures the glory of Greece is relevant not only to archaeologists and scholars but to the continued enrichment of civilization today.

The Underlying reason was the importance given to the individual and to his responsibility for individual and social freedom. Such responsibility was not a matter of choice in Athens; it was a matter of duty.

One could no more be a passive citizen than one could be a free slave. "Our ordinary citizens," said Pericles in his funeral oration, "though occupied with the pursuits of industry, are still fair judges of public matters. 'Unlike other nations we regard him who takes no part in these duties not as unambitious but as useless.'"

That emphasis ennobles our strivings today. We cannot tolerate passive citizenship and passive commitment to freedom today any more than could the fathers of

the first democracy. And the responsibility to participate in your government and community is even greater for you. You came here not merely to become intellectual tradesmen; you are not educated by this University merely to make a prosperous living in an upper class. You are among the best educated, most creative and most rational of this continent. You thus have a greater obligation, to return the fruits of your education, your creativity and your reason to the future of society.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

[...] Το Τείχος που σημαδεύει σαν ουλή την πόλη σας είναι μια τερατώδης, απτή απόδειξη της αλήθειας ότι οι σταθερές απαντήσεις με τίποτα δεν είναι απαντήσεις σε έναν μεταβαλλόμενο κόσμο. Είναι μάλλον, μια απάντηση της απογοήτευσης στις παλίρροιας της αλλαγής, που κανείς άνθρωπος δεν μπορεί να προβλέψει, να διαμορφώσει ή να καταργήσει. [...]

Είναι η πρόοδος του πολιτισμού, τελικά, ο σκοπός της εκπαίδευσης. Οι Έλληνες περιέγραψαν την εκπαίδευση ως το στοιχείο που κάνει έναν άνθρωπο να επιθυμεί να είναι τέλειος πολίτης - γνωρίζοντας πώς να κυβερνά και πώς να κυβερνάται. Και οι Έλληνες έδωσαν σε μας ένα εξαιρετικό παράδειγμα της έννοιας αυτών των λέξεων. Καθώς συμβαίνει με τις αυτοκρατορίες, η Αθήνα ήταν μια μικρή πόλη με λίγο πληθυσμό. Αλλά η πολιτική της σκέψη, η δραματουργία, η ποίηση και η τέχνη της εξακολουθούν να ζουν αιώνες τώρα. Σε αντίθεση με τόσους πολλούς χαμένους πολιτισμούς, η δόξα της Ελλάδας δεν έχει σημασία μόνο για τους αρχαιολόγους και τους μελετητές, αλλά για τον συνεχή εμπλουτισμό του πολιτισμού σήμερα. Ο βασικός λόγος ήταν η σημασία που δόθηκε στο άτομο και στην ευθύνη του για ατομική και κοινωνική ελευθερία. Αυτή η ευθύνη δεν ήταν θέμα επιλογής στην Αθήνα. Ήταν θέμα καθήκοντος. Δεν μπορούσε κανείς να είναι πια παθητικός πολίτης παρά ένας ελεύθερος σκλάβος. «Οι απλοί μας πολίτες», δήλωσε ο Περικλής στον Επιτάφιο λόγο του «αν και απασχολούνται με ιδιωτικές υποθέσεις, εξακολουθούν να παραμένουν δίκαιοι κριτές δημόσιων θεμάτων. Σε αντίθεση με άλλα κράτη θεωρούμε όποιον δε συμμετέχει σ' αυτά τα πολιτικά του καθήκοντα όχι αδιάφορο, αλλά άχρηστο. Αυτή η έμφαση εξυγενίζει τις προσπάθειές μας σήμερα, δεν μπορούμε να ανεχθούμε τον παθητικό πολίτη και την παθητική δέσμευση στην ελευθερία σήμερα περισσότερο απ' όσο θα μπορούσαν οι πατέρες της πρώτης δημοκρατίας. Και η δική σας ευθύνη για συμμετοχή στην κυβέρνησή σας και την κοινότητά σας είναι ακόμα μεγαλύτερη για σας. Ήρθατε εδώ όχι απλώς για να γίνετε διανοούμενοι επιχειρηματίες. Δεν εκπαιδεύεστε από αυτό

το Πανεπιστήμιο απλώς για να ζήσετε μια ευημερούσα ζωή σε ανώτερη τάξη. Είστε ανάμεσα στους πιο μορφωμένους, πιο δημιουργικούς και πιο λογικά σκεπτόμενους ανθρώπους της ηπείρου αυτής. Έχετε έτσι μια μεγαλύτερη υποχρέωση, δηλαδή να επιστρέψετε τους καρπούς της εκπαίδευσής σας, τη δημιουργικότητά σας και τη λογική σας στο μέλλον της κοινωνίας.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ένα χρόνο μετά την ιστορική φράση “Ich bin ein Berliner” του J.F. Kennedy⁷⁹¹ στην ίδια πόλη που τη διαχωρίζει το τείχος και που αποτελεί σημείο ιδεολογικής και πολιτικής ψυχροπολεμικής αντιπαράθεσης ανάμεσα στη δύση και την ανατολή, ο Robert Kennedy προσδιορίζει την πορεία που ακολουθεί η δύση με άθικτη νομιμοποιητική βάση της την ελευθερία και ειδικά εδώ διαμέσου της ενεργού συμμετοχής των πολιτών στα κοινά⁷⁹². Η αναφορά του στον Περικλή με την ιδιότητα του ομιλητή ως Υπουργού Δικαιοσύνης των ΗΠΑ πραγματοποιείται στο πλαίσιο του ευχαριστήριου λόγου που απευθύνει στην ακαδημαϊκή κοινότητα του Ελεύθερου Πανεπιστημίου του Βερολίνου⁷⁹³. Επ’ ευκαιρία της απονομής στον ίδιο του τίτλου του Επίτιμου Πολίτη ο ομιλητής εκφράζει τις ελπίδες του για την επανένωση της Γερμανίας και αναπτύσσει δυτικού τύπου και σκοπού επιχειρήματα για το μέλλον του Βερολίνου στο πλαίσιο των ιδανικών της αλήθειας, της δικαιοσύνης και της ελευθερίας⁷⁹⁴. Συγκεκριμένα εκφράζει τον θαυμασμό του για την Αθήνα του Περικλή και την ιδιαίτερη λειτουργία του πολιτικού πολιτισμού της αρχαίας Ελλάδας, που φρονεί ότι έχει την ιδιότητα να αποτελεί αενάως μέσο εμπλουτισμού του πολιτισμού για τον άνθρωπο της σύγχρονης εποχής, πολύ περισσότερο της ψυχροπολεμικής. Υποδηλώνει, άρα, ο ομιλητής ότι στο πρόσωπο του Περικλή η Αθήνα προκρίνεται ιδεολογικά για τον

⁷⁹¹ Η περιφνημη φράση «ως ελεύθερος άνθρωπος ...είμαι ένας Βερολινέζος-Ich bin ein Berliner» περιλαμβανόταν στην ομιλία του J.F. Kennedy στις 26-06-1963 στο Δυτικό Βερολίνο, παρουσία του τότε Δημάρχου Willy Brandt και του Καγκελαρίου Konrad Adenauer, μπροστά σε κοινό 200.000 ανθρώπων στο Δημαρχείο της διαιρεμένης πόλης, που τον επευφημούσε σε κλίμα ενθουσιασμού. http://web.fu-berlin.de/chronik/chronik_1961-1969.html (προσπελάστηκε: 20-08-2020).

⁷⁹² Επίσης, Αριστ. *Πολιτ.* [1274b, 23]: «πολίτης δ' ἀπλῶς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὀρίζεται μᾶλλον ἢ τῷ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς».

⁷⁹³ Η ονομασία του Πανεπιστημίου του Βερολίνου ως «Ελεύθερου» ενισχύει ακόμη περισσότερο το επικοινωνιακό στοιχείο του ομιλητή. Το Ελεύθερο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου (Freie Universität Berlin) ιδρύθηκε το 1948 στο Δυτικό Βερολίνο από τις αμερικανικές και συμμαχικές δυνάμεις, όταν το Πανεπιστήμιο του Βερολίνου (Universität Unter den Linden- «Πανεπιστήμιον τό ὑπὸ τὰς φιλύρας»- ή αργότερα Humboldt-Universität zu Berlin) πέρασε στην ανατολική πλευρά. Στο ίδιο ως άνω λόγο του ο ομιλητής αναφέρει: «Το Ανατολικό Βερολίνο έχει τα κτήρια. Το Δυτικό Βερολίνο έχει το (Ελεύθερο) Πανεπιστήμιο- έναν θεσμό που είναι αφιερωμένος στην παιδεία των ελευθέρων ανθρώπων και που τιμάται ανά την υφήλιο ως μνημείο θάρρους της ελεύθερης σκέψης».

⁷⁹⁴ Επίσης, https://www.fu-berlin.de/presse/publikationen/media/kennedy_reden.pdf (προσπελάστηκε: 20-08-2020).

σύγχρονο κόσμο έναντι κάθε άλλου συστήματος, εξαιτίας της διαχρονικής υπεροχής της ως πολιτισμικής και ανθρωπιστικής κατάκτησης. Γι' αυτό γίνεται παραδεκτή ως σύμβολο ελευθερίας⁷⁹⁵, ως απόθεμα πολιτισμού και πολιτικής παιδείας και ως διαρκής επιδίωξη του φιλελεύθερου κράτους. Όμως όπως οράται ως κέντρο βάρους της ελευθερίας με την καθοριστική και εν τέλει κανονιστική επιρροή των ιδεολογικών φορτίων της ρυθμίζει και υπαγορεύει εγγυητικά -συνειδήσει δικαίου- μεταξύ άλλων την ενεργό συμμετοχή στα κοινά για τον αυτοκαθορισμό και την πρόοδο του πολίτη⁷⁹⁶. Οι συμβολισμοί στον λόγο αυτό βαρύνουν ακόμη περισσότερο σε σχέση με τον χώρο και τον χρόνο: τα κελεύσματα του Περικλή, που ιστορικά αποδεικνύονται ότι συγκροτούν ένα πλήρες σύστημα ερμηνείας και εφαρμογής των κανόνων της ελεύθερης δημοκρατικής ζωής, εκφωνούνται κοντά στο Τείχος, μέσα στον θύλακα του ελεύθερου Δυτικού Βερολίνου, που βρίσκεται εντός της κυριαρχίας της Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Επομένως για τον ομιλητή γίνονται εργαλείο άσκησης πολιτικής ή δυτικής προπαγάνδας, ενώ για το ακροατήριο καθίστανται στερεοτυπικό κατανοητικό πρότυπο, ανεπίδεκτο ελέγχου, ιστορικά εδραιωμένο και ικανό να απωθήσει κάθε ανελεύθερο καθεστώς και κυρίως να δείξει ότι δεν χωρεί καν συγκριτική παρατήρηση ανάμεσα στο πολιτικό σύστημα της δύσης, που ταυτίζεται με την ελεύθερη δράση και την εντελώς αντίθετη κοσμοθεωρία της ανατολής.

B.4.δ. Αριστοτέλης

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Rod Rosenstein, Υπουργός Αναπληρωτής για θέματα Δικαιοσύνης ΗΠΑ	87η Γενική Συνέλευση της Interpol, Ντουμπάι, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, 18-11-2018

ΠΗΓΗ

<https://www.justice.gov/opa/speech/deputy-attorney-general-rod-rosenstein-delivers-remarks-interpol-87th-general-assembly>

(προσπελάστηκε: 04-12-2019).

⁷⁹⁵ Βλ. http://web.fu-berlin.de/chronik/chronik_1961-1969.html (προσπελάστηκε: 22-08-2020).

⁷⁹⁶ Κύρκος, Β.Α., (1992): 257. «Ο πολίτης είναι ελεύθερος όσο αποφάσισε ο ίδιος να είναι, η ελευθερία του είναι τελικά αυτοκαθορισμός και αυτοσυνείδηση του πρακτικού χώρου όπου μπορούσε και επέτρεπε στον εαυτό του να «πράξει», που σημαίνει να αναλαμβάνει ευθύνες».

ΚΕΙΜΕΝΟ

[...] In addressing these innovations, we must respect the primary value that is constant in our work: the rule of law. Law provides the framework for civilized people to conduct their lives. At its best, law reflects moral choices; principled decisions that promote the best interests of society and protect the fundamental rights of citizens.

The term “rule of law” describes the government’s obligation to follow neutral principles and fair processes. The ideal dates at least to the time of Greek philosopher Aristotle, who wrote, “It is more proper that law should govern than any one of the citizens: upon the same principle, if it is advantageous to place the supreme power in some particular persons, they should be appointed to be only guardians, and the servants of the law.”

The rule of law is indispensable to a thriving and vibrant society

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

[...] Για να ανταποκριθούμε σ’ αυτές τις καινοτομίες πρέπει να σεβόμαστε την πρωταρχική αξία που είναι σταθερή στο έργο μας: το κράτος δικαίου. Ο νόμος παρέχει το πλαίσιο για τους πολιτισμένους ανθρώπους να ζουν τη ζωή τους. Στην καλύτερη περίπτωση, ο νόμος αντικατοπτρίζει ηθικές επιλογές: αποφάσεις υπαγορευμένες από αρχές που προωθούν τα συμφέροντα της κοινωνίας και προστατεύουν τα θεμελιώδη δικαιώματα των πολιτών. Ο όρος «κράτος δικαίου» περιγράφει την υποχρέωση της κυβέρνησης να ακολουθεί ουδέτερες αρχές και δίκαιες διαδικασίες. Το ιδανικό αυτό χρονολογείται τουλάχιστον στην εποχή του Έλληνα φιλόσοφου Αριστοτέλη, ο οποίος έγραψε: «Είναι πιο δίκαιο να κυβερνά ο νόμος από οποιονδήποτε από τους πολίτες: με την ίδια αρχή, εάν είναι επωφελές να απονεμηθεί η υπέρτατη εξουσία σε συγκεκριμένα άτομα, αυτά θα πρέπει να διορίζονται μόνο ως φύλακες και ως υπηρέτες του δικαίου».

Το κράτος δικαίου είναι απαραίτητο για μια ακμάζουσα και ζωντανή κοινωνία.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο Υπουργός Αναπληρωτής για θέματα Δικαιοσύνης των ΗΠΑ αναφέρεται στον Αριστοτέλη⁷⁹⁷ στο πλαίσιο της 87^{ης} Γενικής Συνέλευσης της Interpol, εκφωνώντας λόγο στους «υπαλλήλους του νόμου», για να θεμελιώσει το επιχείρημά του υπέρ του κράτους δικαίου. Το απόσπασμα του Σταγειρίτη φιλοσόφου εξακολουθεί να συναίρειται σε

⁷⁹⁷ Αριστ. *Πολιτικά*, γ' [1287a]: «ή γὰρ τάξις νόμος. τὸν ἄρα νόμον ἄρχειν αἰρετώτερον μᾶλλον ἢ τῶν πολιτῶν ἓνα τινά, κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον τοῦτον, κἂν εἴ τινας ἄρχειν βέλτιον, τούτους καταστατέον νομοφύλακας καὶ ὑπηρέτας τοῖς νόμοις».

συστηματική ενότητα με τις δυτικές αντιλήψεις⁷⁹⁸ του 21^{ου} αιώνα⁷⁹⁹ για την έννοια του κράτους δικαίου και της δικαιοσύνης και για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου: ο νόμος δεν είναι άλλο από την ευταξία⁸⁰⁰ καθαυτή του πολιτικού συστήματος με μια απολύτως ανεξάρτητη λειτουργία δικαιοσύνης. Οι έννοιες «κράτος» και «κράτος δικαίου» ως αρχές με φιλοσοφικό, πολιτικό και νομικό ενδιαφέρον προκύπτουν από ένα σύνολο ρυθμιστικών διατάξεων για τη δικαιοσύνη και το κοινό καλό⁸⁰¹ που ερείδονται μεταξύ άλλων και στον Αριστοτέλη⁸⁰². Πράγματι η αρχή του κράτους δικαίου με τις εγγυήσεις του για τον άνθρωπο συγκαταλέγεται στα θεμέλια και

⁷⁹⁸ Βενιζέλος, Ε. (2017): 31. «Αυτή, άλλωστε, που ονομάζεται «δυτικού τύπου δημοκρατία» δεν είναι άλλη από την αντιπροσωπευτική δημοκρατία, δηλαδή από ένα σύστημα οργάνωσης της πολιτικής εξουσίας στο επίκεντρο του οποίου βρίσκεται ο θεσμός των ελεύθερων περιοδικών εκλογών για την ανάδειξη, με καθολική ψηφοφορία, ενός συλλογικού αντιπροσωπευτικού οργάνου, του κοινοβουλίου, το οποίο ασκεί κατά βάση τις νομοθετικές αρμοδιότητες και το οποίο είτε στηρίζει και ελέγχει είτε απλώς ελέγχει των εκτελεστική εξουσία». «Από την αντιπροσωπευτική στην ψηφιακή δημοκρατία. Η δημοκρατία ως πεδίο της Νέας Πολιτικής». Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, 22(1), 30-52. doi:<https://doi.org/10.12681/hpsa.14744>.

⁷⁹⁹ Κάλφας, Β. (2015): 86,87. «Ολόκληρα τμήματα της φιλοσοφίας του Αριστοτέλη διατηρούν και σήμερα την ισχύ και την επικαιρότητά τους. Η τυπική λογική είναι αριστοτελική, η φιλοσοφία της επιστήμης και του δικαίου στηρίζονται στις δικές του βασικές διακρίσεις, ενώ η αριστοτελική ηθική έχει αναβιώσει στην εποχή μας και διατηρεί σημαντικούς υποστηρικτές. Διαβάζοντας σήμερα τον Αριστοτέλη, δυσκολεύεται κανείς να συνειδητοποιήσει ότι τα κείμενά του γράφτηκαν πριν από 2500 χρόνια. Δεν είναι λοιπόν παράλογο ότι σε όποια χώρα του κόσμου υπάρχει γραπτή παράδοση, θα βρει κανείς ακόμη και σήμερα διακριτά ίχνη της επίδρασης του Αριστοτέλη. Η επίδραση της αριστοτελικής σκέψης είναι οικουμενική – υπερβαίνει εμφανώς τα όρια της καταγωγής της, τόσο ως προς τον τόπο όσο και ως προς τον χρόνο. Ίσως μάλιστα ο Αριστοτέλης να είναι το καλύτερο παράδειγμα για να να αντιληφθεί κανείς τι πραγματικά σημαίνει οικουμενικός στοχαστής. Δεν νομίζω ότι υπάρχει στην ιστορία των ιδεών άλλη περίπτωση, όπου ένα σύστημα σκέψης υιοθετήθηκε από τόσο πολλούς και τόσο διαφορετικούς λαούς και πολιτισμούς, ή που άντεξε τόσο πολύ στο πέρασμα των αιώνων». ISBN:978-960-603-278-3S, «Η φιλοσοφία του Αριστοτέλη» στο www.kallipos.gr.

⁸⁰⁰ Μανιτάκης, Α., (2014): 17,18. «Γι αυτό και εκείνο που χαρακτηρίζει, τελικά και ορίζει την Πολιτεία και την τοποθετεί πάνω από όλα τα πολιτεύματα είναι η ευταξία ή η τάξις: «*η δε πολιτεία των την πόλιν οικούντων εστί τάξις τις*» ή ακόμη «*έστι δε πολιτεία πόλεως τάξις των τε άλλων αρχών και μάλιστα της κυρίως πάντων*». Η ευταξία, η οργάνωση, η τάξις είναι το αιτούμενο της Πόλεως και γνώρισμα θεμελιώδες της (ιδανικής) Πολιτείας. Δεν είναι άρα γνώρισμα διακριτό των πολιτευμάτων, αλλά κόσμημα μιας ευνομούμενης και εύτακτης πολιτείας, που αντανακλάται –δεν το συνιστά– στο πολίτευμά της και το κοσμεί. Η εύτακτη, επομένως, οργάνωση και η εύρυθμη λειτουργία των εξουσιών ή Αρχών είναι το αιτούμενο ενός πολιτεύματος, αλλά και το καύχημα μιας Πολιτείας». https://www.constitutionalism.gr/wp-content/uploads/2014/07/2014_Manitakis_Syntagmatiko_ToumocII_arhaia-dimokratia.pdf (προσπελάστηκε: 02-08-2020).

⁸⁰¹ Norheim, B., Haga, J., (2020): 65.

⁸⁰² Καρεκλάς, Ι., (2019): 30,31. «Το Κράτος είναι «κοινωνία εξουσιαζόντων και εξουσιαζομένων. Είναι ένα Όλον αποτελούμενο από μέρη. Δεν είναι μίξις ή κράσις στην οποία τα αναμειγνύμενα ή αναμειχθέντα στοιχεία εξαφανίζονται αντικαθιστάμενα από μια νέα οντότητα-το αποτέλεσμα της μίξεως. Ούτε είναι μία σύμφυσις. Είναι τουναντίον μία σύνθεσις, ένωσις συνθετικού χαρακτήρος ασυνθέτων στοιχείων, τα οποία εξακολουθούν να διατηρούν την αυτοτέλειά τους ενταγμένα στο σύνθετον Όλον. Ολον ον το Κράτος απαρτίζεται από ανόμοια στοιχεία και εμπεριέχει εν άρχον στοιχείον Ολον. αρχόμενον... Το δίκαιον για τον Αριστοτέλη είναι ταυτόσημο προς το κοινό καλό. Είναι αυτές οι αρχές οι οποίες κυρίως τον καθοδηγούν στην διαμόρφωση του Κράτους και του πολιτεύματος. «Τὸ δ' ἴσως ὀρθὸν πρὸς τὸ τῆς πόλεως ὅλης συμφέρον καὶ πρὸς τὸ κοινὸν τὸ τῶν πολιτῶν· πολίτης δὲ κοινῇ μὲν ὁ μετέχων τοῦ ἄρχεῖν καὶ ἄρχεσθαι ἐστί, καθ' ἑκάστην δὲ πολιτείαν ἕτερος, πρὸς δὲ τὴν ἀρίστην ὁ δυνάμενος καὶ προαιρούμενος ἄρχεσθαι καὶ ἄρχεῖν πρὸς τὸν βίον τὸν κατ' ἀρετήν». [Πολιτικά. 1283b]. Φαίνεται ότι μέτρο των δικαιωμάτων είναι το κοινό καλό».

την «κοινή λογική» της διεθνούς πολιτικής⁸⁰³ και φυσικά του Δυτικού και ιδιαίτερα του Ευρωπαϊκού πολιτικού πολιτισμού, που σκοπό έχει το ευ ζην, όπως συναιρείται με την ύπαρξη της πόλεως στον Αριστοτέλη⁸⁰⁴. Ο ομιλητής κάνοντας λόγο για «ακμάζουσα κοινωνία» ρητά εκφράζει τη θέση ότι κανένα πρόσωπο δεν μπορεί βλάπτεται από ένα αστυνομικό κράτος δεδομένου του επιβεβλημένου νομικά σεβασμού στις αρχές του δικαίου⁸⁰⁵, που στον δυτικό κόσμο είναι ισοδύναμο με το ιδεολογικό και ουσιαστικό περιεχόμενο του δημοκρατικού Συντάγματος⁸⁰⁶. Σε παγκόσμιο επίπεδο πολιτικής και διπλωματίας οι όροι «κράτος δικαίου» ή «κυριαρχία του νόμου (rule of law)» χρησιμοποιούνται αδιακρίτως από το διεθνές δίκαιο⁸⁰⁷. Τη ρητορική του Rosenstein

⁸⁰³ May, C. (2012). The Rule of Law: Athenian Antecedents to Contemporary Debates. *Hague Journal on the Rule of Law*, 4(2), 235-251. doi:10.1017/S1876404512000152 (προσπελάστηκε: 14-05-2017).

⁸⁰⁴ Μανιτάκης, Α. (2014): 3, σημ. 6. «Το ακόλουθο χωρίο από τα Πολιτικά του Αριστοτέλη αποδίδει κατά τη γνώμη μου συμπυκνωμένα την αριστοτελική σκέψη για το τι είναι Πόλις και κατά τι διαφέρει από τις άλλες μορφές ύπαρξης κοινωνιών: τέλος μὲν οὖν πόλεως τὸ εὖ ζῆν, (40) ταῦτα δὲ τοῦ τέλους χάριν. πόλις δὲ ἡ γενῶν καὶ κοινῶν [1281a] κοινωνία ζωῆς τελείας καὶ αὐτάρκους. τοῦτο δ' ἐστίν, ὡς φαμέν, τὸ ζῆν εὐδαιμόνως καὶ καλῶς. τῶν καλῶν ἄρα πράξεων χάριν θετέον εἶναι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν ἄλλ' οὐ τοῦ συζῆν. Πολιτικά, 1280 b 39-40, 1281a 1-6. https://www.constitutionalism.gr/wp-content/uploads/2014/07/2014_Manitakis_Syntagmatiko_TomocII_arhaia-dimokratia.pdf (προσπελάστηκε: 02-08-2020).

⁸⁰⁵ Μπέης, Κ., (1997): «Το κράτος δικαίου είναι ένας πολυσύνθετος δικαιοκός θεσμός, του οποίου ο πυρήνας συγκροτείται από τη θεμελιακή αρχή ότι κανένα πρόσωπο δεν επιτρέπεται να βλάπτεται δίχως τις εγγυήσεις της διαλεκτικής του δικαίου, καθώς και της διαλεκτικής της δίκης. Γύρω από αυτόν τον πυρήνα κινείται ένας σωρείτης από κοινώς αναγνωρισμένες δικαιοκές αρχές, όπως είναι εκείνες της δικαιοσύνης, της επιείκειας, της καλής πίστης, της ισότητας, του σεβασμού ορισμένων θεμελιακών δικαιωμάτων, κλπ. Η βλαπτική μεταχείριση προσώπων δίχως αυτές τις εγγυήσεις είναι φαινόμενο, οικείο στο αστυνομικό κράτος. Για το λόγο τούτο συχνά αντιδιαστέλλεται το κράτος δικαίου προς το αστυνομικό κράτος. (εισήγηση στην Πνευματική Εστία "Παναγιώτης Κανελλόπουλος" της Εταιρείας Φίλων Παναγιώτη Κανελλόπουλου, στη συνεδρίαση της Τετάρτης, 12 Φεβρουαρίου 1997 με κεντρικό αντικείμενο επιστημονικής συζήτησης: «Κράτος Δικαίου - Κοινωνικό Κράτος»). <http://kostasbeys.gr/articles.php?s=4&mid=1096&mnu=1&id=1359> (προσπελάστηκε: 02-08-2020).

⁸⁰⁶ Παπαδοπούλου, Τ., (2015) : 85. «Το κράτος δικαίου υπό την κανονιστική πρόσληψη του Συντάγματος συνιστά μια θεμελιώδη συνταγματική αρχή. Υπό την πολιτειακή πρόσληψή του νοείται ως οργανωτική βάση του συνταγματικού κράτους. Ήδη, από το άρθρο 26 του Συντάγματος, όπου κατοχυρώνεται η αρχή της διάκρισης των λειτουργιών, διαπιστώνουμε ότι όλα τα όργανα του κράτους υπόκεινται στο Σύνταγμα, δηλαδή στο δίκαιο. Η υπαγωγή κάθε εξουσίας και κάθε υποκειμένου στο δίκαιο είναι ο πυρήνας του κράτους δικαίου. Υπό αυτή την έννοια «κυρίαρχος» σ' ένα συνταγματικό κράτος, μετά την άσκηση της συντακτικής εξουσίας, δηλαδή, δεν είναι ούτε ο ίδιος ο λαός, ακόμη και εάν από αυτόν πηγάζουν όλες οι εξουσίες, σύμφωνα με το εναρκτήριο άρθρο του Συντάγματος, αλλά το ίδιο το Σύνταγμα... Το κράτος δικαίου διαφοροποιείται από το κράτος του νόμου, καθώς ο έλεγχος στο πλαίσιο του πρώτου δεν εξαντλείται μόνο στον έλεγχο νομιμότητας της διοικητικής δράσης, αλλά περιλαμβάνει και τον έλεγχο της ίδιας της νομοθετικής εξουσίας, με βάση το Σύνταγμα». Παπαδοπούλου, Τ., 2015. Συνταγματικό δίκαιο. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/4277>.

⁸⁰⁷ Παντελής, Α.Μ., (2018): 147. Ενδεικτικά ο ΟΗΕ βάσει του καταστατικού Χάρτη του, έχει την υποχρέωση κατά τη λειτουργία του να προωθεί την αρχή του κράτους δικαίου. Βλ. σχετ. <https://www.un.org/ruleoflaw/un-and-the-rule-of-law/> (προσπελάστηκε: 02-08-2020). Επιπρωτικά η Διεθνής Χάρτα των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ κάνει μνεία στην αρχή του κράτους δικαίου και στην Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και στον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ (όπως κυρώθηκε με τον Α.Ν. 585/1945, ΦΕΚ 242 Α'), που υιοθετήθηκε με την από 10-12-1948 υπ' αριθμ. 217 Α(III) απόφαση της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών Κείμενο: UN Document A/810, p. 71 (1948) στο προοίμιο της: «Επειδή η αναγνώριση της αξιοπρέπειας, που είναι σύμφυτη σε όλα τα μέλη της ανθρώπινης οικογένειας, καθώς και των ίσων και αναπαλλοτριώτων δικαιωμάτων τους

γενικά σημαδεύει το ίδιο απόσπασμα από τον Αριστοτέλη και σε άλλες περιπτώσεις όποτε επιχειρηματολογεί υπέρ του κράτους δικαίου ⁸⁰⁸.

B.5. ΩΚΕΑΝΙΑ -ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

B.5.a. Αριστοτέλης

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Bill Gudgeon, Μέλος του Κοινοβουλίου Νέας Ζηλανδίας	Κοινοβούλιο Νέας Ζηλανδίας, Ουέλιγκτον, 05-10-2004

ΠΗΓΗ

https://www.parliament.nz/en/pb/hansard-debates/rhr/document/47HansD_20041005_00000871/social-security-social-assistance-amendment-bill-first

(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

αποτελεί το θεμέλιο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο. Επειδή η παραγνώριση και η περιφρόνηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου οδήγησαν σε πράξεις βαρβαρότητας, που εξεγείρουν την ανθρώπινη συνείδηση και η προοπτική ενός κόσμου όπου οι άνθρωποι θα είναι ελεύθεροι να μιλούν και να πιστεύουν, λυτρωμένοι από τον τρόμο και την αθλιότητα, έχει διακηρυχθεί ως η πιο υψηλή επιδίωξη του ανθρώπου. Επειδή έχει ουσιαστική σημασία να προστατεύονται τα ανθρώπινα δικαιώματα από ένα καθεστώς δικαίου, ώστε ο άνθρωπος να μην αναγκάζεται να προσφεύγει, ως έσχατο καταφύγιο, στην εξέγερση κατά της τυραννίας και της καταπίεση...». Ομοίως άλλοι διεθνείς οργανισμοί, όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης (<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/035>, προσπελάστηκε: 20-08-2020), η Ευρωπαϊκή Ένωση (https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/rule_of_law.html?locale=el, προσπελάστηκε: 20-08-2020) κάνουν μνεία του όρου «αρχή του κράτους δικαίου» περιλαμβάνοντάς την πανηγυρικά στο νομικό τους λεξιλόγιο: «Σύμφωνα με το άρθρο 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, το κράτος δικαίου είναι μία από τις θεμελιώδεις αξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Εμπεριέχει την ιδέα ότι τόσο η ίδια η ΕΕ όσο και όλες οι χώρες της ΕΕ διέπονται από ένα νομοθετικό σύνολο (νομοθετικοί κώδικες και διαδικασίες) που εγκρίθηκε με καθιερωμένες διαδικασίες και όχι με αποφάσεις που λαμβάνονται κατά διακριτική ευχέρεια ή κατά περίπτωση. Εκτός από τη λειτουργική δημοκρατία και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες, το κράτος δικαίου αποτελεί ένα από τα πολιτικά κριτήρια που πρέπει να πληρούν οι χώρες που επιθυμούν να ενταχθούν στην ΕΕ». Στην κύρωση της Συνθήκης του Βορείου Ατλαντικού (ΝΑΤΟ), η ελληνική νομοθεσία προβαίνει σε μεταφραστική απόδοση της ίδιας αρχής ως «κράτος τοῦ νόμου» (Ν.1989/1952, ΦΕΚ 37 Α', προοίμιο : «...νά διαφυλάξουν τήν ἐλευθερίαν, τὰς κοινὰς παραδόσεις καί τόν πολιτισμόν τῶν λαῶν τῶν, ἅτινα πάντα εἰσιν θεμελιωμένα ἐπὶ τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν, τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας καί τοῦ κράτους τοῦ νόμου»).

⁸⁰⁸ Σε ομιλίες του στην Ένωση των Αμερικανικών Δικηγορικών Συλλόγων (2018), στο Κέντρο Στρατηγικών και Διεθνών Σπουδών (2019), στην Ένωση Αποφοίτων του Central High School στη Φιλαδέλφεια. <https://www.justice.gov/opa/speech/deputy-attorney-general-rod-j-rosenstein-delivers-remarks-2018-american-bar-association>, καθώς επίσης <https://www.csis.org/analysis/defending-rule-law-norms-conversation-rod-rosenstein> (προσπελάστηκε: 20-08-2020).

ΚΕΙΜΕΝΟ

We as a party have always supported the concept of family and the responsibility of parents -that is, mum and dad as the minders or caretakers- for the upbringing of their children. Unfortunately, many people, from either gender, are left with that sole responsibility.

The quotation I am about to give, from Aristotle, touches on an area that is part and parcel of a social dilemma facing our country—one that is a major factor contributing to our demise. He said: “All who have meditated on the art of governing mankind have been convinced that the fate of empires depends on the education of youth.” One can imagine the very positive effects this country would experience if the social traumas were eliminated and parents did all they could to help their children be the best they can be, at any given time.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Εμείς ως πολιτικό κόμμα ανέκαθεν υποστηρίζαμε την έννοια της οικογένειας και την ευθύνη των γονέων - δηλαδή, της μαμάς και του μπαμπά ως αυτών που προσέχουν και νοιάζονται- για την ανατροφή των παιδιών τους. Δυστυχώς, πολλοί άνθρωποι και των δύο φύλων απομένουν με αυτή την αποκλειστική ευθύνη. Το απόσπασμα από τον Αριστοτέλη που πρόκειται να παραθέσω αγγίζει μια περιοχή που αποτελεί τμήμα ενός κοινωνικού διλήμματος που αντιμετωπίζει η χώρα μας - ένα σημαντικό παράγοντα που συμβάλλει στη διάλυσή μας. Είπε: «Όλοι όσοι έχουν συλλογιστεί σχετικά με την τέχνη της διακυβέρνησης της ανθρωπότητας έχουν πεισθεί ότι η μοίρα των αυτοκρατοριών εξαρτάται από την εκπαίδευση της νεολαίας». Μπορούμε να φανταστούμε τις πολύ θετικές επιπτώσεις που θα είχε αυτή η χώρα, αν είχαν εξαλειφθεί τα κοινωνικά τραύματα και οι γονείς έκαναν όλα όσα μπορούσαν για να βοηθήσουν τα παιδιά τους να είναι τα καλύτερα που μπορούν να είναι, ανά πάσα στιγμή.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η εισήγηση του αγορητή περιλαμβάνει την αναφορά του στον Αριστοτέλη με την ευκαιρία της νομοπαραγωγικής ανάγκης να αναθεωρηθεί και τροποποιηθεί το ρυθμιστικό πεδίο για τις κοινωνικές υπηρεσίες της Νέας Ζηλανδίας. Η συλλογιστική του εδράζεται στην έλλειψη της σωστής παιδείας όσων γίνονται γονείς και δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν επαρκώς στις ανάγκες των παιδιών. Η επίκληση της προσωπικότητας του Αριστοτέλη ως πανθομολογουμένης και αυτονόητης πηγής εγκυρότητας και συνθετικής θεώρησης της πολιτικής και της κοινωνίας δεν χρειάζεται καμμία άλλη

διαπιστωτική ενέργεια για να επαληθευθεί ο συνεχής ανοικτός και διαρκώς επικαιροποιημένος διάλογος του φιλοσόφου με την σύγχρονη εποχή, ιδίως στον δυτικό κόσμο. Ωστόσο η εκφορά αυτή του φερόμενου ως αποφθέγματος του Αριστοτέλη - προκειμένου το κράτος να ενισχύσει νομοθετικά την κοινωνική πολιτική του για να αντιμετωπίσει την κατά τη γνώμη του αποσύνθεση του κοινωνικού ιστού- ελέγχεται ως λανθασμένη και βαρύνεται με ασάφεια τόσο ως προς το περιεχόμενο όσο και ως προς την κοινοτοπία του νοήματός της. Γιατί η αναγωγή στο «ρητό» του Αριστοτέλη εντοπίζεται στο έργο «Πολιτικά»⁸⁰⁹ και συγκεκριμένα στο απόσπασμα όπου ο φιλόσοφος κάνει λόγο για τον κατάλληλο σχεδιασμό της παιδείας ως της αγωγής των νέων ανθρώπων στο πλαίσιο του δημοκρατικού πολιτεύματος. Συνεπώς, η παιδεία είναι ζήτημα εξόχως πολιτικό, επειδή συνδέεται γενικά με τον πολιτικό βίο, αλλά πρωτίστως με κάθε πολίτη χωριστά, δεδομένου ότι είναι καθοριστικός παράγοντας όχι μόνο για το παρόν, αλλά και για το μέλλον. Γεννάται άρα υποχρέωση της πολιτείας να μεριμνά, ώστε η παιδεία των νέων -που θα τους ασκεί στην αρετή μέσα στην πόλιν- να είναι όμοια και κοινή για όλους⁸¹⁰. Έτσι εξασφαλίζεται το μέλλον τόσο το δικό τους, όσο κι αυτής της πολιτείας⁸¹¹. Το απόσπασμα που επιλέγει ο ομιλητής απαντάται συχνά με τη μορφή αυτή και μάλιστα αυτολεξεί και σε άλλες περιπτώσεις όπου απευθύνεται σε κοινό.⁸¹²

⁸⁰⁹ Αριστ. *Πολιτικά* [1337, a33]: «Ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον περὶ παιδείας καὶ ταύτην κοινήν ποιητέον, φανερόν· τίς δ' ἔσται ἡ παιδεία καὶ πῶς χρὴ παιδεύεσθαι, δεῖ μὴ λανθάνειν. Νῦν γὰρ ἀμφισβητεῖται περὶ τῶν ἔργων. Οὐ γὰρ ταῦτά πάντες ὑπολαμβάνουσι δεῖν μανθάνειν τοὺς νέους οὔτε πρὸς ἀρετὴν οὔτε πρὸς τὸν βίον τὸν ἄριστον, οὐδὲ φανερόν πότερον πρὸς τὴν διάνοιαν πρέπει μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος· ἕκ τε τῆς ἐμποδῶν παιδείας ταραχώδης ἡ σκέψις καὶ δηλον οὐδὲν πότερον ἀσκεῖν δεῖ τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον ἢ τὰ τείνοντα πρὸς ἀρετὴν ἢ τὰ περιττά (πάντα γὰρ εἴληφε ταῦτα κριτὰς τινος)· περὶ τε τῶν πρὸς ἀρετὴν οὐθέν ἐστιν ὁμολογούμενον (καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν αὐτὴν εὐθὺς πάντες τιμῶσιν, ὥστ' εὐλόγως διαφέρονται καὶ πρὸς τὴν ἄσκησιν αὐτῆς). Ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεσθαι τῶν χρησίμων, οὐκ ἄδηλον· ὅτι δὲ οὐ πάντα, διηρημένων τῶν τε ἐλευθερίων ἔργων καὶ τῶν ἀνελευθερίων φανερόν, καὶ ὅτι τῶν τοιούτων δεῖ μετέχειν ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσει τὸν μετέχοντα μὴ βάνουσον. Βάνουσον δ' ἔργον εἶναι δεῖ τοῦτο νομίζειν καὶ τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τὰς τῆς ἀρετῆς ἄχρηστον ἀπεργάζονται τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων ἢ τὴν διάνοιαν».

⁸¹⁰ Düring, I, (2003): 274.

⁸¹¹ Σχετικά συμφωνεί ο Μπέης: «Μελετητές άλλωστε που εμφορούνται από σύγχρονες ως επί το πολύ αντιλήψεις για την σχέση κράτους-πολίτη αντιμετωπίζουν περιοριστικώς, μεταξύ άλλων και εκείνη την αριστοτελική άποψη, σύμφωνα προς την οποία «κανένας πολίτης δεν πρέπει να θεωρεί ότι ανήκει στον εαυτόν του· πρέπει να θεωρεί ότι ανήκει στην πόλη» (οὐδέ χρὴ νομίζειν αὐτὸν αὐτοῦ τίνα εἶναι τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ πάντας τῆς πόλεως, μόριον γάρ ἕκαστος τῆς πόλεως)[24]. Ας σημειωθεί ότι ο Αριστοτέλης επί της απόψεώς του αυτής θεμελιώνει το δικαίωμα της πόλεως να εκπαιδεύει τους πολίτες προς την πολιτείαν.

http://www.kostasbeys.gr/articles.php?s=4&mid=1498&mnu=4&id=25052#_ftnref25 (προσπελάστηκε: 14-07-2018).

⁸¹² <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CRECB-2006-pt9/html/CRECB-2006-pt9-Pg12043.htm>, <https://www.leg.bc.ca/content/Hansard/39th4th/20120307pm-Hansard-v31n5.htm>,

B.5.β. Πλάτωνας

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Tariana Turia, Μέλος του Κοινοβουλίου, συμπροεδρεύουσα επικεφαλής του κόμματος των Μαορί Νέας Ζηλανδίας	Κοινοβούλιο Νέας Ζηλανδίας, Ουέλιγκτον, 17-05-2007

ΠΗΓΗ

https://search.parliament.nz/mi/pb/hansard-debates/rhr/document/48HansS_20070518_00000096/turia-tariana-taxation-kiwisaver-and-company-tax-rateamendments

(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

It was Plato who once said: “The excessive increase of anything often causes a reaction in the opposite direction.” And so, it is that yesterday the Minister of Finance introduced a reduction in the headline rate of corporate tax from 33 percent to 30 percent, while in the same breath he announced that there would be compulsory employer contributions to KiwiSaver phased in over the next 4 years.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ο Πλάτωνας κάποτε είπε: «Η υπερβολική αύξηση σε οτιδήποτε προκαλεί συχνά αντίδραση προς την αντίθετη κατεύθυνση» Κι έτσι χθες ο Υπουργός Οικονομικών εισήγαγε μείωση του βασικού συντελεστή του εταιρικού φόρου από 33 τοις εκατό σε 30 τοις εκατό, ενώ με το ίδιο σκεπτικό ανακοίνωσε ότι θα υπάρξουν υποχρεωτικές εργοδοτικές εισφορές στο KiwiSaver σταδιακά για τα επόμενα 4 χρόνια.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η αναφορά της Νεοζηλανδής βουλευτή των Μαορί στον Πλάτωνα πραγματοποιείται κατά τη συζήτηση τροπολογίας για φοροελαφρύνσεις και στηρίζεται στο απόσπασμα από το έργο *Πολιτεία*⁸¹³, όπου ο φιλόσοφος υπογραμμίζει ότι η υπερβολική ελευθερία μοιάζει με δουλεία τόσο εις βάρος του πολίτη όσο και εναντίον της *πόλεως*. Είναι προφανές ότι στο υπό εξέταση απόσπασμα η επίκληση του Πλάτωνα γίνεται τεχνικά: αφορά απλώς και μόνο στις μειώσεις που πρόκειται να θεσμοθετηθούν

⁸¹³ Πλάτ., *Πολιτεία* [564a]: «Ἡ γὰρ ἄγαν ἐλευθερία ἔοικεν οὐκ εἰς ἄλλο τι ἢ εἰς ἄγαν δουλείαν μεταβάλλειν καὶ ιδιώτη καὶ πόλει». Πρβλ. Αριστ., *Ηθ.Νικ.* [1106b]: «ὥς τῆς μὲν ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως φθειρούσης τὸ εὖ, τῆς δὲ μεσότητος σφζούσης».

με τις υπό ψήφιση δημοσιονομικές αλλαγές και έρχεται να επαληθεύσει την κανονιστική βασιμότητα των ισχυρισμών της αγορήτριας και όχι να εμβαθύνει στο νόημα του αποσπάσματος. Εξάλλου ο Πλάτωνας εδώ αναφέρεται στην υπερβολική ελευθερία -και όχι στην «υπερβολική αύξηση γενικά» όπως την αντιλαμβάνεται στην *Πολιτεία*, ιδίως στο 8ο κεφάλαιο ⁸¹⁴.

B.5.γ. Σωκράτης

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Malcolm Roberts, Μέλος της Γερουσίας Αυστραλίας	Καμπέρα, Αυστραλία, 13-09-2016

ΠΗΓΗ

<https://australianpolitics.com/2016/09/13/sen-malcolm-roberts-one-nation-qld-maiden-speech.html>

(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

We use Australia’s resources—that is, gas, coal and oil—to produce energy. These resources contain hydrogen and carbon, which produce water and carbon dioxide. Both gases are essential for life on earth, and both are not pollutants. Yet the core climate claim is that carbon dioxide from our human activity will one day, some day, catastrophically warm our planet.

Like Socrates, I love asking questions to get to the truth. So, I ask the question: over the last 130 years, what was the longest single temperature trend? Is not the inconvenient truth this—that from the 1930s to the 1970s, during the period of the greatest industrialisation in human history, when our carbon dioxide output increased dramatically, atmospheric temperatures cooled for 40 years straight?

⁸¹⁴ Πλάτ., *Πολιτεία*: [562d] : «Όταν οἶμαι δημοκρατουμένη πόλις ἐλευθερίας διψήσασα κακῶν οἰνοχόων προστατούντων τύχη, καὶ πορρωτέρω τοῦ δέοντος ἀκράτου αὐτῆς μεθυσθῆ, τοὺς ἄρχοντας δὴ, ἂν μὴ πάνυ πρᾶοι ὧσι καὶ πολλὴν παρέχωσι τὴν ἐλευθερίαν, κολάζει αἰτιωμένη ὡς μαρούς τε καὶ ὀλιγαρχικούς....[563a] Ταῦτά τε, ἦν δ' ἐγώ, καὶ σμικρὰ τοιάδε ἄλλα γίγνεται· διδάσκαλός τε ἐν τῷ τοιοῦτῳ φοιτητᾷ φοβεῖται καὶ θαπεύει, φοιτηταὶ τε διδασκάλων ὀλιγορούσιν, οὕτω δὲ καὶ παιδαγωγῶν· καὶ ὅλως οἱ μὲν νέοι πρεσβυτέροις ἀπεικάζονται καὶ διαμιλλῶνται καὶ ἐν λόγοις καὶ ἐν ἔργοις, οἱ δὲ γέροντες συγκαθιέντες τοῖς νέοις εὐτραπέλιός τε καὶ χαριεντισμοῦ [563b] ἐμπίμπλονται, μιμούμενοι τοὺς νέους, ἵνα δὴ μὴ δοκῶσιν ἀηδεῖς εἶναι μηδὲ δεσποτικοί».

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Χρησιμοποιούμε τους πόρους της Αυστραλίας - δηλαδή το φυσικό αέριο, τον άνθρακα και το πετρέλαιο - για την παραγωγή ενέργειας. Οι πόροι αυτοί περιέχουν υδρογόνο και άνθρακα, οι οποίοι παράγουν νερό και διοξείδιο του άνθρακα. Και τα δύο αέρια είναι απαραίτητα για τη ζωή στη γη και τα δύο δεν είναι ρυπογόνα. Ωστόσο, το βασικό επιχείρημα για το κλίμα υποστηρίζει ότι το διοξείδιο του άνθρακα από την ανθρώπινη δραστηριότητά μας θα καταλήξει μια μέρα, κάποια μέρα, στον καταστροφική θέρμανση του πλανήτη μας. Όπως ο Σωκράτης, μου αρέσει να θέτω ερωτήσεις για να φτάσω στην αλήθεια. Επομένως, θέτω την ερώτηση: κατά τα τελευταία 130 χρόνια, ποια ήταν η μακρύτερη σε χρόνο τάση θερμοκρασίας; Δεν είναι άβολη αυτή η αλήθεια, ότι δηλαδή από τη δεκαετία του 1930 έως τη δεκαετία του 1970, κατά την περίοδο της μεγαλύτερης εκβιομηχάνισης στην ανθρώπινη ιστορία, όταν η παραγωγή διοξειδίου του άνθρακα αυξήθηκε δραματικά, οι θερμοκρασίες στην ατμόσφαιρα ακολούθησαν δροσερότερη πορεία επί 40 συνεχόμενα χρόνια;

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η φράση *ἔν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα* που φέρεται να αποδίδεται στον Σωκράτη αποτελεί εδώ το ερμηνευτικό εκτόπισμα της αναφοράς του ομιλητή στον Αθηναίο φιλόσοφο. Ο ίδιος με τις μεθόδους του, τη διαλεκτική και τη μαιευτική, με τον διάλογο και τη συζήτηση κατάφερνε τον συνομιλητή του να παραδεχθεί το ελλειπές των απόψεών του ώστε να τις αναδιατυπώσει με σκοπό να τις βελτιώσει και τελικά να καταλήξουν από κοινού σε ένα συμπέρασμα⁸¹⁵. Αναλυτικότερα, η διαλεκτική αποτελεί μέσο εξέλεξης των συμπερασμάτων ενός διαλόγου με μια βαθμηδόν αποδόμηση της τοποθέτησης του συνομιλητή και η διατύπωση ενός νέου συμπεράσματος υπό το πρίσμα μιας νέας αλήθειας. Στους πλατωνικούς διαλόγους όποιος συνομιλεί με τον Σωκράτη διατυπώνει την άποψή του, την οποία ωστόσο θεωρεί ήδη θεμελιωμένη και άρα αποδεκτή και τελεσίδικη. Ο Σωκράτης στη συνέχεια μετέρχεται απλουστευμένες ερωτήσεις, δημιουργώντας μια νέα δική του νοηματική επικράτεια, αποδεικνύοντας το λόγω αβάσιμον των θέσεων του συνομιλητή για να τον οδηγήσει ο Σωκράτης στη μια νέα αλήθεια. Ο Αθηναίος φιλόσοφος υποστηρίζει ότι κάθε άνθρωπος γνωρίζει την αλήθεια και ότι απλώς ο ίδιος του την υπενθυμίζει διά της μαιευτικής μεθόδου⁸¹⁶. Ο

⁸¹⁵ Guthrie, W. K. C. (2005): 173-174.

⁸¹⁶ Χατζοπούλου, Κ.Δ. (2016): 8-9 . «Χαρακτηριστική είναι η διαλεκτική ή μαιευτική μέθοδος, που έχει συνδεθεί με τον Σωκράτη, η μέθοδος δηλαδή των ερωταποκρίσεων. Δεν προσέφερε έτοιμη κάποια γνώση ή πρακτική, αλλά με τη συζήτηση οδηγούνταν μαζί με τους συνομιλητές σε διαπιστώσεις, με μετριοπάθεια και επιφύλαξη, αλλά και με γνήσιο φιλοσοφικό ενδιαφέρον σε όλα τα στάδια. Στον

Roberts εν προκειμένω εκλεγμένος με το υπερσυντηρικό κόμμα “One Nation”, θεωρούμενο ως τουλάχιστον ακραίο⁸¹⁷ εκφωνεί τον παρθενικό λόγο του ενώπιον της Γερουσίας παρομοιάζοντας τον εαυτό του με τον Σωκράτη: ως άλλος Σωκράτης στην προσπάθειά του να ενισχύσει τα επιχειρήματα του σκεπτικισμού του και ως αρνητής της κλιματικής αλλαγής δεν διστάζει, εμπνεόμενος από την αποχώρηση του Ην. Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση, να ζητήσει αντίστοιχα την αποχώρηση της Αυστραλίας από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών θεωρώντας ως «συνομοσία» και ως «παράλογη» την προσπάθεια του διεθνούς οργανισμού για την αναστροφή του φαινομένου. Η προσωπικότητα του Σωκράτη χρησιμοποιείται ως πολιτικό εργαλείο για του προσδώσει προσόντα κύρους, σοφίας και σφροσύνης, όμως ο Roberts δέχθηκε έντονη κριτική τόσο για τις πολιτικές θέσεις του, που δείχνουν να στερούνται επιστημονικής βασιμότητας, όσο και την απόπειρα ταύτισής του με τον Έλληνα φιλόσοφο⁸¹⁸. Ο Καθηγητής Φιλοσοφίας Patrick Stokes επικρίνει τον Roberts για τον λόγο του αυτό σε άρθρο του με τίτλο «Γερουσιαστά, με τίποτα δεν είστε ο Σωκράτης» ως εξής: «Η αλογόμυγα της Αθήνας που πρόσχαρα άνοιξε τρύπες στις ψευδαισθήσεις των βολεμένων και τους έφερε σε παγερή αμηχανία με λίγες πρόσχαρα πλαισιωμένες ερωτήσεις σαν να ήταν ένας αττικός αστυνομικός ερευνητής, βρήκε προφανώς στέγη στον κόκκινο θάλαμο. Μάλλον πρόκειται για έναν χρυσό αιώνα για την λογική έρευνα, σωστά. Σωστά;...Η επιλογή του Σωκράτη, όπως αυτή του Γαλιλαίου, δεν είναι τυχαία. Και οι δύο ταιριάζουν απόλυτα σε ένα ηρωικό αφήγημα επιστημονικής προόδου του τύπου «έναν γενναίος εναντίον του Κατεστημένου», με το οποίο αρέσκονται να ταυτίζονται οι αρνητές της κλιματικής αλλαγής...Ο Σωκράτης, που συνελήφθη για ασέβεια και διαφθορά των νέων και στο δικαστήριο κατηγορήθηκε από κάποιον Μέλητο, καταδικάστηκε σε θάνατο. Βεβαίως αυτό δεν είναι τόσο βαρύ, όσο η σκληρή καταπίεση του Malcolm Roberts, που καταδικάστηκε με τριετή θητεία στη

Σωκράτη επίσης αποδίδεται και η πρακτική των ορισμών (ὀρίζεσθαι) με την έννοια ότι η συζήτηση ξεκινούσε με ορισμό των εννοιών, που επρόκειτο να απασχολήσουν τους συνομιλητές (τί ἐστὶ Χ;), εξασφαλίζοντας έτσι ότι δεν θα συνδιαλέγονται χρησιμοποιώντας τους ίδιους όρους με άλλη όμως ο καθένας σημασία». Απόσπασμα από την εισήγησή της με τίτλο «Η χρησιμότητα της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας στην κοινωνικοπολιτική σκέψη» στο «Σύμμεικτα Πολιτικού Στοχασμού», Πρακτικά Α΄ Πανελληνίου Συνεδρίου Πολιτικής Φιλοσοφίας. Επίσης ο Levy, D., (2019) : 98, κάνει λόγο για τη σωκρατική διαλεκτική ως μια ολοκληρωμένη σύλληψη του κόσμου του οποίου αποτελούν όλες χωριστά μέρη οι επιστήμες και οι τέχνες πράγμα που είναι ενδεικτικό για το έως πού φθάνει η διάνοια του Σωκράτη σχετικά με τα όρια που εγγίζει ό, τι ο ίδιος μπορεί να αντιλαμβάνεται.

⁸¹⁷ Goot, M. (2005). Pauline Hanson's One Nation: Extreme Right, Centre Party or Extreme Left? Labour History, (89), 101-119. doi:10.2307/27516078.

⁸¹⁸ <https://theconversation.com/senator-youre-no-socrates-65397> και <https://reneweconomy.com.au/senator-malcolm-roberts-fails-high-school-science-in-maiden-speech-66398/> (προσπελάστηκαν: 20-09-2020).

Γερουσία...Στον Roberts δεν αρέσει απλώς να θέτει ερωτήσεις – αυτό μπορεί να το κάνει καθένας. Όχι, εκείνος θέλει να μοιάσει του Σωκράτη, δηλαδή να είναι κάποιος που αρνείται να δεχθεί τις απαντήσεις που λαμβάνει και που τις αποσυναρμολογεί με κλινική, εξαντλητική ακρίβεια. Ο Malcolm Roberts θέλει να το κάνει μόνος του και ας πάει να χαθεί η επιστημονική κοινότητα. Αν ο Σωκράτης μπόρεσε, γιατί όχι αυτός; Γιατί όχι καθένας από μας; Αλλά ο Σωκράτης ζώντας κατά την αυγή της επιστημονικής αναζήτησης είχε την πολυτέλεια να είναι πολυμαθής. Φιλόσοφος σημαίνει εραστής της σοφίας και οι πρώτοι φιλόσοφοι ήταν αναγκασμένοι να είναι μάλλον ασυγκράτητοι στον έρωτά τους αυτόν. Φυσικός, θεωρητικός της λογικής, μετεωρολόγος, αστρονόμος, χημικός, chemist, θεωρητικός της ηθικής, πολιτικός επιστήμονας, κριτικός θεάτρου: ο Έλληνας φιλόσοφος ήταν όλα αυτά και ακόμη περισσότερα εξ ορισμού. Ο διανοητικός καταμερισμός της εργασίας δεν είχε ακόμη λάβει χώρα, γιατί όλα τα πεδία της έρευνας ήταν στα σπάργανα... Για όποιον ισχυρίζεται ότι νοιάζεται για την αναζήτηση της γνώσης όπως ο Σωκράτης η ηθική απεισκευσία μιας τέτοιας κατηγορίας από κάποιον σε θέση ισχύος (όπως ο Roberts) θα έπρεπε να αποτελεί αιτία συναγερμού.

Και όταν προσπαθείς να καταστρέψεις τη φήμη των ερευνητών επειδή το πόρισμά τους δεν ταιριάζει τους ευσεβείς πόθους της ελεύθερης αγοράς, μάλλον μοιάζεις περισσότερο στον Μέλητο παρά στον Σωκράτη».

B.5.δ. Θουκυδίδης

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Malcolm Turnbull, Πρωθυπουργός Αυστραλίας	Κοινή συνέντευξη τύπου με τον Πρωθυπουργό της Νέας Ζηλανδίας John Key, Σίδνεϋ, Αυστραλία, 19-02-2016

ΠΗΓΗ

<https://pmtranscripts.pmc.gov.au/release/transcript-40199>

(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

James Smith, Financial Times: Can I ask both Prime Ministers, what practical steps can your governments actually take to try to stop China from militarising those

islands in the South China Sea? Both of your economies are very dependent on China. Does that make it more difficult for you to speak out?

Prime Minister Turnbull: Let me answer that first, and I think it's - I'm drawing on what I said earlier in my introductory remarks. President Xi of China has said that one of China's biggest challenges is falling into what he calls the Thucydides Trap, which is where, essentially where a rising power creates anxiety among other powers such that conflict occurs. And this is, this is what Thucydides said was the real cause of the war between Athens and Spartans. President Xi often refers to this. The way that we see it, the way that Australia sees it and New Zealand sees, we all have a vested interest in harmony, we have a vested interest, everyone - in a peaceful Asia-Pacific. [...] And if China wants to avoid falling into the Thucydides Trap, as President Xi describes it, then resolving disputes in the South China Sea should be done through international law, through all of those mechanisms that are available to us.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

(James Smith, δημοσιογράφος των Financial Times): Μπορώ να ρωτήσω και τους δύο Πρωθυπουργούς ποια πρακτικά μέτρα μπορούν πράγματι να λάβουν οι κυβερνήσεις σας για να προσπαθήσουν να σταματήσουν την Κίνα από το να στρατιωτικοποιήσει τα νησιά στη Θάλασσα της Νότιας Κίνας; Και οι δύο οικονομίες σας εξαρτώνται πολύ από την Κίνα. Μήπως αυτό σας δυσκολεύει να μιλήσετε ανοικτά;

(Πρωθυπουργός Turnbull): Επιτρέψτε μου να απαντήσω πρώτα σε αυτό και νομίζω ότι - βασίζομαι σε αυτό που είπα προηγουμένως στις εισαγωγικές μου παρατηρήσεις. Ο Πρόεδρος Xi της Κίνας δήλωσε ότι μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις της Κίνας συμπίπτει με αυτό που αποκαλεί η Παγίδα του Θουκυδίδη, όπου μια αυξανόμενη δύναμη δημιουργεί άγχος ανάμεσα σε άλλες δυνάμεις, έτσι ώστε να υπάρξει σύγκρουση. Και είναι αυτό, είναι αυτό που είπε ο Θουκυδίδης ότι υπήρξε η πραγματική αιτία του πολέμου μεταξύ της Αθήνας και των Σπαρτιατών. Ο Πρόεδρος Xi αναφέρεται συχνά σ' αυτό. Ο τρόπος που το βλέπουμε, ο τρόπος που το βλέπει η Αυστραλία και η Νέα Ζηλανδία, βλέπουμε ότι όλοι έχουμε ένα συμφέρον για την αρμονία, έχουμε ένα συμφέρον, όλοι μας- για την ειρήνη στην περιφέρεια Ασίας-Ειρηνικού. Κι αν η Κίνα θέλει να αποφύγει να πέσει στην παγίδα του Θουκυδίδη, όπως την περιγράφει ο Πρόεδρος Xi , τότε η επίλυση των διαφορών στη Θάλασσα της Νότιας Κίνας θα πρέπει να λάβει χώρα στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου διαμέσου όλων αυτών των μηχανισμών που μας είναι διαθέσιμοι.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η θεωρία της παγίδας του Θουκυδίδη όπως την διατύπωσε ο Allison⁸¹⁹ δεσπόζει στην συνέντευξη τύπου που δίνουν από κοινού οι Πρωθυπουργοί της Αυστραλίας και της Νέας Ζηλανδίας αναφορικά με το ζήτημα της στρατιωτικοποίησης των νησιών στη θάλασσα της Νότιας Κίνας από την ασιατική υπερδύναμη. Σύμφωνα με την αμερικανική διπλωματία⁸²⁰ τον Μάιο του 2009 η Κίνα κοινοποίησε στον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ δύο ρηματικές διακοινώσεις ζητώντας να λάβουν γνώση όλα τα κράτη μέλη, με τις οποίες εξέφραζε αντιρρήσεις στη υποβολή εκ μέρους του Βιετνάμ και της Μαλαισίας από κοινού και μεμονωμένα του Βιετνάμ ως εξής: « Η Κίνα έχει αναμφισβήτητη κυριαρχία πάνω στα νησιά της Νότιας Κίνας και τα παρακείμενα ύδατα και απολαμβάνει εκεί κυριαρχικά δικαιώματα και αρμοδιότητα, καθώς επίσης στον βυθό και το υπέδαφος. Η παραπάνω θέση τηρείται με συνέπεια από την Κινεζική Κυβέρνηση και είναι ευρέως διαδεδομένη στην διεθνή κοινότητα». Στην περιφέρεια Ασίας-Ειρηνικού η Αυστραλία και η Νέα Ζηλανδία αναπτύσσουν εύλογο ενδιαφέρον ή και ανησυχία για τις εξελίξεις που επηρεάζουν γεωπολιτικά και γεωστρατηγικά τις χώρες τους, αλλά και την παγκόσμια κοινότητα. Τίθενται έτσι διλήμματα για την ασφάλεια και τη σταθερότητα κυρίως εξαιτίας της αβεβαιότητας που γεννάται σε επίπεδο διεθνών σχέσεων. Κατά τον Raditio⁸²¹, σύμφωνα με τη θεωρία του επιθετικού ρεαλισμού, ο πόλεμος είναι η μοίρα κάθε κράτους, γιατί αυτό συσσωρεύει ισχύ με σκοπό να βελτιώσει την ασφάλειά του και με τον τρόπο αυτό γεννάται ο φόβος. Έτσι ο Θουκυδίδης απέδωσε το αναπόφευκτο του πολέμου αναφερόμενος στον φόβο που ενέπνεε η άνοδος της Αθήνας στη Σπάρτη. Αυτή η σύλληψη του αναποφεύκτου του πολέμου και της επικράτησης της επεκτατικής φιλοδοξίας είναι μάλλον ξεπερασμένη, παρόλο που τέτοια φαινόμενα εξακολουθούν να υπάρχουν στη σύγχρονη διεθνή πολιτική. Ο Bluth ισχυρίζεται ακόμη ότι, όπως έχει τελειώσει ο Ψυχρός Πόλεμος, τα περισσότερα κράτη ζουν σε σχετικά ειρηνικές συνθήκες και δεν φοβούνται πλέον να κατακτηθούν ή να δεχθούν επίθεση από άλλα κράτη. Στην πραγματικότητα, αν και ο πόλεμος δεν είναι τόσο απειλητικός όσο στο παρελθόν, ορισμένα κράτη εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν προκλήσεις σχετικά με την επιβίωσή τους. Ενώ τα κράτη στη Βόρεια

⁸¹⁹ Βλ. προηγ. κεφ. Α' .

⁸²⁰ Βλ. μελέτη των Baumert και Melchior, (05-12-2014), "Limits in the Seas" No. 143 China: Maritime Claims in the South China Sea, State Department.

⁸²¹ Raditio, K. H., (2019): 25.

Αμερική και τη Δυτική Ευρώπη δεν αντιμετωπίζουν καμία απειλή όσον αφορά την επιβίωση ή την εδαφική ακεραιότητά τους, δεν μπορούμε να αρνηθούμε ότι η Ουκρανία, η Ιαπωνία, η Κίνα και τα παράκτια κράτη στη Θάλασσα της Νότιας Κίνας αντιμετωπίζουν σοβαρό πρόβλημα, γιατί η Κίνα κήρυξε ακόμη και την εδαφική ακεραιότητα ως βασικό της συμφέρον. Επομένως το διεθνές δίκαιο κατά τον ομιλητή προσφυώς αναδεικνύεται σε συνδυασμό μηχανισμών που μπορούν να επιλύσουν τις διαφορές. Βέβαια, σπάνια παρατηρείται να θριαμβεύει το διεθνές δίκαιο στην αναμέτρησή του με τις πολιτικές ισχύος και τα εθνικά προνόμια. Ωστόσο το Δίκαιο της Θάλασσας από την εποχή του Hugo Grotius έχει αρθρώσει το δόγμα της ελευθερίας των θαλασσών. Ακριβέστερα η Σύμβαση του Montego Bay (1982) γνωστή ως «Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας» παρέχει στη διεθνή κοινότητα το *ius positivum* όπως έχει κυρωθεί από τη συντριπτική πλειοψηφία των κρατών⁸²² και γι' αυτό οι Πρωθυπουργοί της Αυστραλίας και της Νέας Ζηλανδίας προσβλέπουν στο να μην επαληθευθεί η θεωρία για την «παγίδα του Θουκυδίδη».

B.5.ε. Αρχιμήδης

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Robert Hawke, Πρωθυπουργός Αυστραλίας	Σίδνεϋ, Αυστραλία 26-09-1984

ΠΗΓΗ:

<https://pmtranscripts.pmc.gov.au/release/transcript-6485>

(προσπελάστηκε: 11-01-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

It has been suggested occasionally that I am somewhat prone to resort to litigation but with due modesty I doubt if I could compete with the ingenuity and total commitment which the NYCC showed in its attempts to keep Ben's magic keel out of the water. Basic to their case, of course, was the suggestion that he had received improper foreign assistance in its design. Again, Ben's colourful words say it all; "They

⁸²² Cronin, P. M., (2015): 152. Για το νομικό και ιστορικό πλαίσιο της υπόθεσης βλ. Turcsányi, R.Q., (2018): 36-38. Επίσης Shearer, A., (2012): 251-253. "Southeast Asia and Australia: Case Studies in Responding to China's Military Power," in Strategic Asia 2012-13: China's Military Challenge, The National Bureau of Asian Research, Washington, DC στο: Garcia, Z. (2019), "China's Military Modernization, Japan's Normalization and the South China Sea Territorial Disputes.

are accusing me of cheating...I have a mind to admit it all and tell them that I really owe the secret of the design to a Greek guy who helped me out. He's been dead for 2000 years but invaluable. Bloody Archimedes”.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Έχει ειπωθεί κατά καιρούς ότι είμαι κατά κάποιο τρόπο επιρρεπής στο να εμπλέκομαι σε δικαστικές διαμάχες, αλλά με τη δέουσα μετριοφροσύνη αμφιβάλλω αν θα μπορούσα να ανταγωνιστώ την όλη επινοητικότητα και το «τάξιμο» του New York Yacht Club στις προσπάθειές του να κρατήσει τη μαγική καρίνα του Ben έξω από το νερό. Βασικό στοιχείο στο θέμα τους ήταν βέβαια η υπόδειξη ότι ο Ben τάχα είχε δεχθεί μη προβλεπόμενη εξωτερική βοήθεια για τον σχεδιασμό της. Και πάλι, ο ζωηρός λόγος του Ben τα λέει όλα. «Με κατηγορούν για απάτη... Λέω λοιπόν να τα ομολογήσω όλα και να τους πω ότι πράγματι χρωστάω το μυστικό του σχεδίου σ' έναν Έλληνα που με βοήθησε σ' αυτό . Είναι νεκρός εδώ και 2000 χρόνια, αλλά ανεκτίμητος: ο καταραμένος ο Αρχιμήδης».

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η αναφορά στον Αρχιμήδη εκ μέρους του Αυστραλού Πρωθυπουργού πραγματοποιείται με την ευκαιρία της έκδοσης του βιβλίου με τίτλο “Ben Lexcen: The man, the keel, and the cup” (Ben Lexcen: ο άνθρωπος, η τρόπιδα και το κύπελλο) αφιερωμένου στον Αυστραλό ναυπηγό⁸²³, που το αληθινό όνομά του ήταν Robert Miller, (1936-1988). Υπήρξε ο εμπνευστής και σχεδιαστής του σκάφους Australia II, του πρώτου στην ιστορία μη αμερικανικού σκάφους, που το 1983 νίκησε τον ιστιοπλοϊκό αγώνα American Cup. Το σκάφος Australia II ήταν εφοδιασμένο με μια ιδιαίτερη τρόπιδα που βελτίωνε την ευστάθεια και την ευελιξία του. Ο θάνατος του Lexcen προήλθε από καρδιακή προσβολή ύστερα από κατηγορίες ότι τάχα δεν είχε σχεδιάσει το επαναστατικό εξάρτημα. Κρίνει έτσι αναγκαίο ο Πρωθυπουργός στη χώρα του δυτικού κόσμου στο νότιο ημισφαίριο, για λόγους εθνικής υπερηφάνειας και τόνωσης της αυστραλιανής εθνικής και συλλογικής ταυτότητας, όπως προκύπτει από το σύνολο του λόγου του, να επαινέσει τον άνθρωπο που δόξασε την Αυστραλία και να αποκαταστήσει την τρωθείσα φήμη του. Με τους αυθόρμητους και πηγαίους χαρακτηρισμούς «καταραμένος» και «ανεκτίμητος», αντικατοπτρίζεται με ειλικρίνεια ο θαυμασμός, η ανεπιφύλακτη αποδοχή και η καλώς νοουμένη επιστημονική ζήλεια του

⁸²³ <https://www.britannica.com/biography/Ben-Lexcen> (προσπελάστηκε: 20-09-2020).

ετερόφωτου Lexcen για τον μηχανικό της κλασικής Ελλάδας, από τον οποίο εμπνεύστηκε το καινοτόμο ναυπηγικό θαύμα του⁸²⁴.

Συμβαίνει εδώ η προσωπικότητα του Αρχιμήδη από το αρχαίο ελληνικό παρελθόν να αποδεικνύεται επιστημονικά αρχετυπική σε σχέση με το παρόν⁸²⁵. Χαρακτηριστικός ο λόγος του Θ. Τάσιου σχετικά με τα στοιχεία που κάνουν ξεχωριστή την προσωπικότητα του Αρχιμήδη: «...έβρισκε ευχαρίστηση στο «κατασκευάζειν»...ήταν και homo faber. Για μια ολόκληρη χιλιετία οι αντλίες του ύδρευαν όλες τις χώρες της Μεσογείου. Ήταν και φυσικός ερευνητής, έκανε πειράματα (χρησιμοποιώντας και το ίδιο του το σώμα μες στο λουτρό!). Τέτοια ήταν η διανοητική του στάση απέναντι στον Κόσμο...Υποθέτω ότι ο Αρχιμήδης απλώς δεν πίστευε στην κακία του ανθρώπου, δεν ήταν πολεμοχαρής (θυμάστε πόσον αφελώς αφέθηκε να δολοφονηθεί)...ουδέποτε προσπάθησε να πείσει του συμπολίτες του να εφαρμόσουν τις ιδέες του, δεν προσπάθησε να δημιουργήσει μεγάλα «έργα» και να κερδίσει πλούτο και φήμη. Αντιθέτως οι συμπολίτες του τον επιστράτευσαν την τελευταία στιγμή. Και τότε ο μεγάλος Μηχανικός έκανε θαύματα πίσω από τα τείχη: Αποτελεσματικότερες βαλλιστικές μηχανές και κάτοπτρα που έκαιγαν τα πλοία, συνέτριψαν και προκάλεσαν τρομερή απογοήτευση στους Ρωμαίους. Θυμάστε την ιλαροτραγωδία της ήττας τους έξω απ' τα τείχη των Συρακουσών, προς τη μεριά της θάλασσας: τα δίδυμα ρωμαϊκά πλοία, γεμάτα με στρατιώτες και με πανύψηλες πολιορκητικές μηχανές, πλησίαζαν τα τείχη κατά τρόπο μεγαλειώδη (με θριαμβικά σαλπίσματα κλπ., κλπ.). Ξαφνικά ο βραχίονας ενός γιγάντιου γερανού ξεπρόβαλλε πάνω απ' τα τείχη, με την αρπάγη ανοιχτή. Κατέβαινε προς αυτές τις σαμβύκες (τα ρωμαϊκά αεροπλανοφόρα), άρπαξε ένα πλοίο, το σήκωνε έξω απ' τη θάλασσα και το ταρακουνούσε με δύναμη, πριν να το αφήσει να γκρεμιστεί στη θάλασσα, (μεγαλειώδες θέαμα!). Ζητώ συγγνώμη για την παρένθεση και καταλήγω. Να, λοιπόν, που ο Αρχιμήδης αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση: Αντιτεχνοκράτης αλλά όχι α-πολιτικός. Αντιμιλιταριστής αλλά όχι φυγόμαχος. Επιστήμονας, αλλά ανθρωπιστής».

B.6. ΩΚΕΑΝΙΑ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

B.6.a. Θουκυδίδης

⁸²⁴ Βλ. σχετ. “The Development of the International 12 Metre-Class Yacht Australia II”, by Peter van Oossanen, Published in the Proceedings of the 7th Chesapeake Sailing Yacht Symposium, Annapolis, USA, pp. 81-101, January 1985, (ID No. 4559). Επίσης: Larson, L, “Scientific methods in yacht design” στο Annual Review of Fluid Mechanics (1990), 190.2:349-85.

⁸²⁵ Τάσιος, Θ., (1988): 174-185. «Το αντιτεχνοκρατικό σύνδρομο του Αρχιμήδη», (διάλεξη στην Ελληνική Φιλοσοφική Εταιρεία).

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Malcolm Turnbull, Πρωθυπουργός Αυστραλίας	16η Διάσκεψη για την Ασφάλεια στην Ασία, Σιγκαπούρη, 02-06-2017

ΠΗΓΗ

<https://pmtranscripts.pmc.gov.au/release/transcript-41001>

(προσπελάστηκε: 23-04-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Some fear that China will seek to impose a latter-day Monroe Doctrine on this hemisphere in order to dominate the region, marginalising the role and contribution of other nations, in particular the United States. Such a dark view of our future would see China isolating those who stand in opposition to or are not aligned with its interests, while using its economic largesse to reward those toeing the line. China has gained the most from the peace and harmony in our region, and consequently it has the most to lose if it is threatened.

The rapid rise of a new power, be it modern China or ancient Athens, creates anxiety - and President Xi himself has pointed to the need to replace concerns with confidence, and thus avoid falling into the Thucydides trap and the conflict that follows.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ορισμένοι φοβούνται ότι η Κίνα θα επιδιώξει να επιβάλει ένα δόγμα Monroe της σημερινής εποχής σ' αυτό το ημισφαίριο, προκειμένου να κυριαρχήσει στην περιοχή, περιθωριοποιώντας τον ρόλο και τη συμβολή άλλων εθνών, ιδίως των Ηνωμένων Πολιτειών. Μια τέτοια σκοτεινή άποψη του μέλλοντός μας θα ήταν να απομονώνει η Κίνα εκείνους που αντιτίθενται ή δεν ευθυγραμμίζονται με τα συμφέροντά της, χρησιμοποιώντας την οικονομική γενναιοδωρία της για να επιβραβεύσει εκείνους που ευθυγραμμίζονται μαζί της. Η Κίνα έχει κερδίσει τα μέγιστα από την ειρήνη και την αρμονία στην περιοχή μας και κατά συνέπεια έχει τα περισσότερα να χάσει, αν απειληθεί. Η ταχεία άνοδος μιας νέας δύναμης είτε πρόκειται για τη σύγχρονη Κίνα είτε για την αρχαία Αθήνα δημιουργεί άγχος και ο ίδιος ο Πρόεδρος Ξι έχει επισημάνει την ανάγκη να αντικαταστήσει τις ανησυχίες με αυτοπεποίθηση και έτσι να αποφύγει να πέσει στην παγίδα του Θουκυδίδη και στη σύγκρουση που την ακολουθεί.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η περιφερειακή ασφάλεια είναι το αντικείμενο της διάσκεψης που οργανώνει σε ετήσια βάση το Διεθνές Ινστιτούτο Στρατηγικών Σπουδών (IISS), ένας ερευνητικός φορέας διεθνών σχέσεων και πολιτικής που επεξεργάζεται και παρέχει πληροφορίες σχετικά με στρατιωτικές, γεωπολιτικές και γεωοικονομικές εξελίξεις που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε διενέξεις ανάμεσα σε κράτη και υποκείμενα με διεθνή δικαιοπρακτική ικανότητα ⁸²⁶. Ο Πρωθυπουργός της Αυστραλίας μπροστά στο διεθνές ακροατήριο αναφέρεται στον Θουκυδίδη -μέσω της θεωρίας του Allison- και στην αρχαία Αθήνα ως την υπερδύναμη που προξενούσε φόβο στη Σπάρτη εξαιτίας της πολυεπίπεδης ανόδου της σε επίπεδο στρατιωτικής και ναυτικής δύναμης. Ο ομιλητής αναγνωρίζοντας ότι η φοβία για ένα νέο δόγμα τύπου Monroe⁸²⁷ εκ μέρους της Κίνας μάλλον δεν έχει ερείσματα στο υφιστάμενο πολιτικό σκηνικό, όπως η κινεζική ηγεσία έχει δηλώσει, ώστε να μην πέσει στην παγίδα του Θουκυδίδη. Οι συχνές «εμμονικές» αναφορές του Malcolm Turnbull στον Θουκυδίδη εντός ή εκτός της Αυστραλίας έχουν υποστεί έντονη αρνητική και θετική κριτική, τόσο από δημοσιογράφους⁸²⁸, όσο και από θεωρητικούς⁸²⁹.

⁸²⁶ Βλ. ενδεικτικά συνέντευξη του Graham Allison (ό.π.), “China and the United States: destined for war”? <https://www.iiss.org/events/2017/11/china-us> (προσπελάστηκε: 29-09-2020).

⁸²⁷ Bryne, A., (2020) :147. «Ο Πρόεδρος Monroe το αποκάλεσε «παγκόσμιο δόγμα» (the doctrine of the world): κανένα έθνος δεν πρέπει να επεκτείνει την πολιτική κυριαρχία του σε άλλο έθνος ή λαό, αλλά κάθε λαός θα πρέπει να αφήνεται ελεύθερος να προσδιορίζει τη δική του πολιτική, τον δικό του τρόπο ανάπτυξης, χωρίς εμπόδια, απειλές, φόβο, οι μικροί μαζί με τους μεγάλους και ισχυρούς». Επίσης ως «ακρογωνιαίο λίθο της αμερικανικής πολιτικής» χαρακτηρίζει το εν λόγω δόγμα ο E.J. Renehan Jr. στο βιβλίο: “The Monroe Doctrine”, (2007). Εξάλλου στο “Making the Americas, The United States and Latin America from the Age of Revolutions to the Era of Globalization”, ο T.F. O’Brien (2007) περιγράφει τις ρωγμές στο δόγμα Monroe από την καθιέρωσή του έως τη σύγχρονη εποχή όπου οι ΗΠΑ ουσιαστικά καθοδηγούν τις εξελίξεις της παγκοσμιοποίησης.

⁸²⁸ Ο τουλάχιστον σατιρικός χαρακτηρισμός του Turnbull ως “Thucydidiot” (Thucydides-idiot, αδόκιμα ο «εξηλιθωμένος του Θουκυδίδη»), αφορά στις πολλαπλές αναφορές του στον αρχαίο Έλληνα ιστορικό. «Αγαπάει πραγματικά τον Θουκυδίδη. "Αν η αποφυγή της παγίδας του Θουκυδίδη αποτελεί βασικό στόχο της στρατηγικής της Κίνας - όπως τονίζει ο Πρόεδρος Xi - τότε ελπίζουμε ότι οι ενέργειες της Κίνας θα υπολογίζονται προσεκτικά για να καταστεί λιγότερο πιθανή η σύγκρουση." - Ο Πρωθυπουργός Malcolm Turnbull αναφέρει τον αρχαίο Έλληνα στρατηγό Θουκυδίδη κατά τη διάρκεια ομιλίας αυτής της εβδομάδας στις ΗΠΑ. "Αν η δοκιμασία είναι πώς αποφεύγουμε την παγίδα του Θουκυδίδη, τότε οποιαδήποτε ενέργεια που είναι πιθανό να προωθήσει σύγκρουση ή ένταση ή να διατρέξει τον κίνδυνο να το πράξει, είναι μια ενέργεια που πρέπει να αποφευχθεί." - Περισσότερος Θουκυδίδης από τον Πρωθυπουργό, επίσης στις ΗΠΑ. «Πριν από δύομισι χιλιάδες χρόνια ή περίπου τόσο, ο Αθηναίος στρατηγός Θουκυδίδης έγραψε αυτό που είναι πιθανώς το παλαιότερο έργο της πραγματικής ιστορίας - η ιστορία του για τον Πελοποννησιακό Πόλεμο, τον πόλεμο μεταξύ των Αθηναίων και των Σπαρτιατών." - Ο Turnbull αποκαλύπτει πάλι τον Θουκυδίδη, αυτή τη φορά σε υποδοχή εκ μέρους του ΟΗΕ πέρυσι. «Μπορώ να σας κάνω αναφορές από το έργο του Θουκυδίδη.» - Σίγουρα μπορείτε, Πρωθυπουργέ, σίγουρα μπορείτε. «Είναι μεγάλη ντροπή που δεν προσφέρουμε σε περισσότερους μαθητές Λατινικά και Έλληνα στα σχολεία μας όχι επειδή τις χαρές του Θουκυδίδη και του Τάκιτου μπορούμε να τις απολαύσουμε μόνο στο πρωτότυπο, αλλά επειδή τα Λατινικά και τα Ελληνικά είναι δύο από τα πιο σημαντικά δομικά στοιχεία της δικής μας γλώσσας. " Άραγε υπάρχει τίποτα που δεν μπορεί να κάνει ο Θουκυδίδης; "Δείπνο με τον Θουκυδίδη - φανταστείτε τις ιστορίες που θα μπορούσε να πει." - Ο Turnbull

Γ. ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΕ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΥΣ

ονειρεύεται τον τέλειο σύντροφό του στο Twitter το 2012. «Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος ζει στη φαντασία μας, εμπνέοντας (και παραπλανώντας) γενιές πολιτικών και στρατηγών μόνο λόγω της ποιότητας της ιστορίας του Θουκυδίδη». - Ο Thucydidiot ηγέτης της Αυστραλίας κατά τη διάρκεια ομιλίας του 2012 στην Ένωση Κλασικών της Νέας Νότιας Ουαλίας . "Ο White μας υπενθυμίζει ότι ο Θουκυδίδης, λαμβάνοντας υπόψη τα διάφορα περιστατικά που οδήγησαν στον Πελοποννησιακό Πόλεμο, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο πραγματικός λόγος ήταν η αυξανόμενη ανησυχία της Σπάρτης για την άνοδο του πλούτου και της εξουσίας των Αθηναίων" - Όλα θυμίζουν τον Malcolm του Θουκυδίδη.

<https://www.dailytelegraph.com.au/blogs/tim-blair/australias-leading-thucydidiot/news-story/4538e82efdde0f3a175446a340ad4a01> (προσπελάστηκε: 30-06-2017)

⁸²⁹ Άρθρο στην Εφημ. "The Sydney Morning Herald" (17-12-2015) με τίτλο: «Ο Malcolm Turnbull και ο Θουκυδίδης Thucydides και όλα αυτά» του Christopher Mackie, ομότιμου καθηγητή κλασικών ελληνικών σπουδών στο Πανεπιστήμιο La Trobe: «Ο Αθηναίος ιστορικός Θουκυδίδης γνωρίζει ένα είδος αναβίωσης ενδιαφέροντος στην Αυστραλία ύστερα από κάποιες αναφορές στον Πελοποννησιακό Πόλεμο εκ μέρους του Πρωθυπουργού Malcolm Turnbull. Πρώτα έκανε μια ομιλία στην Καμπέρα τον Σεπτέμβριο σε ανάμνηση του ρόλου των Αυστραλών ανταποκριτών πολέμου. Άξαφνα ο Turnbull αναφέρθηκε στον Θουκυδίδη ως στρατηγό και ιστορικό του Πελοποννησιακού πολέμου (πολέμησε μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης, 431-404 π.Χ.). Ο πρωθυπουργός στη συνέχεια υποστήριξε ότι οι όμοιοί του Charles Bean και Keith Murdoch ήταν μέρος μιας άμεσης γραμμής καταγραφής της «αλήθειας» στον πόλεμο που πηγάζει πίσω στον χρόνο, στον ίδιο τον Θουκυδίδη. Ο Bean, συγκεκριμένα, θα μπορούσε να συναισθανθεί αυτήν την περιγραφή, βλέποντας ότι ήταν ο ίδιος κλασικιστής στην Οξφόρδη πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μοντελοποίησε δεόντως σε ορισμένα από τα γραπτά του τον Θουκυδίδη. Τότε έγινε η αναφορά που φαίνεται να έκανε ο Turnbull στην "Παγίδα του Θουκυδίδη". Η δημοσιογράφος Laura Tingle της Fairfax Media, , ανέφερε ότι ο Turnbull προέτρεψε τον κινέζο Πρόεδρο Xi Jinping (στην Τουρκία) και τον πρωθυπουργό Li Keqiang (στη Μαλαισία) να μην «πέσουν στην παγίδα των Θουκυδίδη». Αυτό αναφέρεται στο επιχειρήμα του Θουκυδίδη στην Ιστορία του ότι η Σπάρτη και η Αθήνα οδηγήθηκαν σε πόλεμο με αμοιβαία υπονία για την πολιτική ισχύ και τη φιλοδοξία η μια για την άλλη. Το αρχαίο κίνητρο για πόλεμο σχετίζεται με την τρέχουσα κατάσταση της Κίνας και των Ηνωμένων Πολιτειών, έτσι τουλάχιστον υποστηρίζει ο Αμερικανός πολιτικός επιστήμονας Graham T. Allison. Αν οι δύο χώρες επρόκειτο να αντιδράσουν η μια απέναντι στην άλλη, όπως η Σπάρτη και η Αθήνα, τότε ο πόλεμος μεταξύ τους μπορεί να φαίνεται αναπόφευκτος (που φυσικά δεν είναι). Ποιος θα πίστευε πριν από έξι μήνες ότι ο Πρωθυπουργός της Αυστραλίας θα μιλούσε δημοσίως σαν «πωλητής» του Θουκυδίδη; Η μετάβαση από τον Abbott στον Turnbull δεν θα μπορούσε να ήταν πιο έντονη. Με πολλούς τρόπους, ήταν ένα πολιτικό κτύπημα από την πλευρά του Turnbull: η αναφορά σε ένα αρχαίο κλασικό θα βοηθούσε να σηματοδοτήσει μια νέα εποχή στην αυστραλιανή πολιτική. Μπορείτε να φανταστείτε τον Tony Abbott να αναφέρεται στον Θουκυδίδη;... Σίγουρα δεν θα βρει κανείς μια απλή απάντηση για τη μάλιστα της τρομοκρατίας στις σελίδες του Θουκυδίδη. Ωστόσο αυτό που βρίσκει είναι κάποιες λαμπρές αναλύσεις για την κοινωνική αποσύνθεση που προκαλεί ένας πόλεμος ή μια ασθένεια ή μια κοινωνικοπολιτική διαμάχη (στάσις). Αυτά είναι διαχρονικά μεταξύ τους και είναι εξίσου σχετικά με το τώρα όσο ποτέ άλλοτε. Όταν οι άνθρωποι στο νησί της Κέρκυρας στρέφονται ο ένας κατά του άλλου στον Πελοποννησιακό Πόλεμο (το 427 π.Χ.), αυτό καταλήγει σε ανείπωτη βία - Έλληνες εναντίον Ελλήνων, ολιγάρχες εναντίον δημοκρατών. Ο Θουκυδίδης σχολιάζει ότι «τόλμα μὲν γὰρ ἀλόγιστος ἀνδρεία φιλέταιρος ἐνομίσθη, μέλλησις δὲ προμηθῆς δειλία εὐπρεπής, τὸ δὲ σῶφρον τοῦ ἀνάνδρου πρόσχημα, καὶ τὸ πρὸς ἅπαν ξυνετὸν ἐπὶ πᾶν ἄργόν». Αυτό μπορεί να ακούγεται πολύ οικείο, καθώς οι κοινωνίες στρέφονται η μια απέναντι στην άλλη μετά τις φρικαλεότητες στο Παρίσι. Μερικοί άνθρωποι υποστηρίζουν ότι είναι η ατζέντα του Ισλαμικού Κράτους. Ο Θουκυδίδης έχει πολλά να μας προσφέρει καθώς αντιμετωπίζουμε κάθε είδους δικές μας κρίσεις, ειδικά μετά το Παρίσι. Αλλά πρέπει να τον διαβάσουμε και να σκεφτούμε τι έχει να μας πει. Δεν το κάνουν πολλοί, όμως είναι πολύ κρίμα. Ο Malcolm Turnbull είναι σαφώς κάποιος που τον έχει διαβάσει και μάλλον μπορούμε να είμαστε ευγνώμονες για το γεγονός αυτό».

<https://www.smh.com.au/opinion/malcolm-turnbull-and-thucydides-and-all-that-20151217-glputw.html>

(προσπελάστηκε: 30-06-2017) και

<https://www.latrobe.edu.au/news/articles/2015/opinion/malcolm-turnbull-and-thucydides>

(προσπελάστηκε: 20-09-2020).

Γ.1. ΕΥΡΩΠΗ- ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

Γ.1.α. Η εκστρατεία του Ξέρξη

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
John Russel και Robert Washington Shirley, Μέλη της Βουλής των Λόρδων, Ην. Βασίλειο	Βουλή των Λόρδων, Λονδίνο, Ην. Βασίλειο, 08-07-1996

ΠΗΓΗ

<https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1996/jul/08/housing-bill>

(προσπελάστηκε: 23-04-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Earl Russel: [...] This Government have shown great impatience with anything that has impeded their will. They have shown impatience with the judges, the European Union, the European Court of Justice, the European Court of Human Rights, the Church, this House, and with local authorities. We are seeing here a part of a very wide constitutional battery. It has occasionally been parodied by governments who have been in office even longer than this Government have. King Xerxes was once bringing an invading army across a strait and built a bridge of boats to march it across. When a storm came up and blew away his bridge of boats, King Xerxes ordered his soldiers to whip the sea. That is what happens when people have been in power for too long. I wish to ask the opinion of the House.

Earl Ferrers: [...] The noble Earl is in a combative mood today. First, he said that we should not have any regulations and he then moved a whole host of amendments to take out all the regulations. Secondly, he says that if one is to have regulations, this particular regulation has not been included. Thirdly, he then explained how Xerxes created a bridge of boats and when the wind and the waves got up, the boats were upset and the men fell in the water and they were ordered to whip the sea. As regards that amendment, I wonder whether Xerxes was more successful in whipping the sea than the noble Earl was in whipping his own troops into the Division Lobby.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Earl Russel: [...] Τα μέλη της κυβέρνησης αυτής έχουν επιδείξει μεγάλη ανυπομονησία με οτιδήποτε έχει παρεμποδίσει τη θέλησή τους. Έχουν δείξει

ανυπομονησία με τους δικαστές, την Ευρωπαϊκή Ένωση, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, την Εκκλησία, το Σώμα και τις τοπικές αρχές. Παρατηρούμε εδώ ένα μέρος μιας ευρέως χαρακτήρα βιαιοπραγίας εναντίον της πολιτείας. Έχει περιστασιακά γίνει αντικείμενο διακωμώδησης από κυβερνήσεις των οποίων η θητεία υπήρξε ακόμη περισσότερο μακρά από όσο αυτής της κυβέρνησης.

Ο βασιλιάς Ξέρξης κάποτε οδήγησε ένα στρατό εισβολής σε ένα στενό και δημιούργησε μια γέφυρα από βάρκες για να το διασχίσει. Όταν ξέσπασε μια καταιγίδα και διέλυσε τη γέφυρά του, ο βασιλιάς Ξέρξης διέταξε τους στρατιώτες του να μαστιγώσουν τη θάλασσα. Αυτό συμβαίνει όταν οι άνθρωποι βρίσκονται στην εξουσία για πολύ καιρό. Θα ήθελα να ζητήσω τη γνώμη του Σώματος.

Earl Ferrers: [...] Ο ευγενής κόμης έχει σήμερα μαχητική διάθεση. Πρώτον, είπε ότι δεν θα έπρεπε να έχουμε κανονισμούς και στη συνέχεια προχώρησε σε πλήθος τροπολογιών προκειμένου να καταργηθούν όλοι οι κανόνες. Δεύτερον, λέει ότι αν κάποιος πρόκειται να υπόκειται σε κανόνες, αυτός ο συγκεκριμένος δεν έχει συμπεριληφθεί. Τρίτον, εξήγησε πώς ο Ξέρξης δημιούργησε μια γέφυρα σκαφών και όταν σηκώθηκαν ο άνεμος και τα κύματα τα σκάφη ανατράπηκαν και οι άνδρες έπεσαν στο νερό και τους δόθηκε διαταγή να μαστιγώσουν τη θάλασσα. Όσον αφορά αυτή την τροπολογία αναρωτιέμαι αν ο Ξέρξης ήταν πιο επιτυχημένος στο να μαστιγώνει τη θάλασσα από ό, τι ήταν ο ευγενής Earl στο να μαστιγώνει τα δικά του στρατεύματα στους οικείους χώρους λήψης αποφάσεων της Βουλής.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η αναφορά στην εκστρατεία του Ξέρξη εντός του βρετανικού Κοινοβουλίου πραγματοποιείται από τους ομιλητές Russel (αντιπολίτευση) και Ferrers με ένα ιδιαίζοντως φλεγματικό λεξιλόγιο αμφιμερώς στο απόσπασμα όπου ο Ηρόδοτος στο βιβλίο «Πολύμνια» των Ιστοριών του περιγράφει λεπτομερώς και με λογοτεχνική επιδεξιότητα⁸³⁰ την κατασκευή μιας γέφυρας για να περάσει η στρατιά του Ξέρξη. Ο Πέρσης βασιλιάς διαπράττει *ὑβριν* όταν στρέφεται με πρόθεση εναντίον της ίδιας της

⁸³⁰ Ηροδ. *Ιστορ.* [7.35.1]: «ὡς δ' ἐπόθετο Ξέρξης, δεινὰ ποιούμενος τὸν Ἑλλησποντον ἐκέλευσε τριηκοσίας ἐπικέσθαι μάλιστα πληγὰς καὶ κατεῖναι ἐς τὸ πέλαγος πεδέων ζεύγος, ἤδη δὲ ἤκουσα ὡς καὶ στιγέας ἅμα τούτοισι ἀπέπεμψε στίζοντας τὸν Ἑλλησποντον. [7.35.2] ἐνετέλλετο δὲ ὦν ραπίζοντας λέγειν βάρβαρά τε καὶ ἀτάσθαλα· Ὡ πικρὸν ὕδωρ, δεσπότης τοι δίκην ἐπιτιθεῖ τήνδε, ὅτι μιν ἠδίκησας οὐδὲν πρὸς ἐκείνου ἄδικον παθόν. καὶ βασιλεὺς μὲν Ξέρξης διαβήσεται σε, ἦν τε σύ γε βούλη ἦν τε μή· σοὶ δὲ κατὰ δίκην ἄρα οὐδεὶς ἀνθρώπων θύει ὡς ἐόντι καὶ θολερῶ καὶ ἄλμυρῶ ποταμῶ. [7.35.3] τήν τε δὴ θάλασσαν ἐνετέλλετο τούτοισι ζημιούν καὶ τῶν ἐπεστεῶτων τῆ ζεύξι τοῦ Ἑλλησπόντου ἀποταμεῖν τὰς κεφαλὰς».

φύσης, προβαίνει άρα συνειδητά στην υπέρβαση των ορίων, δίνοντας τη διαταγή να μαστιγωθεί η θάλασσα και να ριχθεί ένα ζευγάρι χειροπέδες στο πέλαγος, επειδή κατά τη γνώμη του το υγρό στοιχείο ήταν υπεύθυνο για την παρεμπόδιση του απόπλου του περσικού στόλου⁸³¹. Ύβρη διαπράττει επίσης με την απάνθρωπη συμπεριφορά στους υποταγμένους στην εξουσία του⁸³². Είναι ο βασιλιάς των Περσών, με τον οποίο ασχολείται αφηγηματικά ο Ηρόδοτος περισσότερο από κάθε άλλο πρόσωπο με αποκορύφωμα την εισβολή του στον ελλαδικό χώρο το 480 π.Χ.⁸³³ : η εισβολή του Ξέρξη στην Ελλάδα μπορεί να θεωρηθεί ως το αποκορύφωμα όλων των προηγούμενων συγκρούσεων μεταξύ Ανατολής και Δύσης⁸³⁴. Ο στρατός αυτός του Ξέρξη είναι μεγαλύτερος από οποιονδήποτε άλλο που έχει συγκεντρωθεί ποτέ σε οποιονδήποτε πόλεμο. Ο Ηρόδοτος περιγράφει τα στρατεύματα του Πέρση βασιλιά⁸³⁵ σε ένα απόσπασμα που θυμίζει ξεκάθαρα τον ομηρικό κατάλογο των πλοίων στην *Ιλιάδα*. Το μαστίγωμα του ιερού Ελλήσποντου αντικατοπτρίζει τόσο την αποστολή του Ξέρξη ως επίδοξου υποδουλωτή, όσο και τη βάνουση μεταχείριση των υφισταμένων του. Ο ίδιος ο βασιλιάς, κατά την Bridges, του οποίου «η ήττα στη Σαλαμίνα επρόκειτο να αποβεί για τους Έλληνες μια διαρκής αιτία γιορτής, ήταν μια μορφή που θα μπορούσε να εμπνεύσει τόσο τον φόβο όσο και το μίσος, μορφή με εικόνα που θα γινόταν ταυτόχρονα πηγή διαρκούς γοητείας σε μια λογοτεχνική παράδοση».⁸³⁶ Στον υπό

⁸³¹ Γεωργουσόπουλος, Κ., (2014): «Ο αλαζόνας Ξέρξης, όταν ήταν να ξεκινήσουν τα πλοία από τον Ελλήσποντο για να κατακτήσουν την Ελλάδα, όταν η τρικυμία στα στενά εμπόδιζε τον απόπλου, έβγαλε τον χρυσό του ζωστήρα και μαστίγωσε το πέλαγος. Έτσι αυτό το φυσικό στοιχείο, που την ίδια εποχή με τον Θαλή γίνεται θεμελιώδες δομικό υλικό της υλοζωικής φιλοσοφίας, εκδικείται την ύβριν του Ελλήσποντου συντρίβοντας τον στόλο του Ξέρξη στη Σαλαμίνα και αργότερα τα υπολείμματα του περσικού στρατεύματος στον Στρυμόνα, όταν οι στρατιώτες με τους βαρείς τους οπλισμούς διασχίζουν τον παγωμένο ποταμό και ο ανατέλλων ήλιος λιώνει τον πάγο και πνίγονται πάνοπλοι. Η πρώτη, θα έλεγα χωρίς να υπερβάλλω, οικολογική ειδοποίηση πως η ύβρις της φυσικής ισορροπίας επιφέρει εκδίκηση προς αποκατάσταση της σαλεμένης φυσικής ισορροπίας» άρθρο με τίτλο «Άνθρωποι και τοπία», Εφημ. «Τα Νέα», (5 Δεκεμβρίου 2014). <https://www.tanea.gr/2014/12/05/lifearts/anthrwpoi-kai-topia/> (προσπελάστηκε: 14-01-2015).

⁸³² Βλ. σημ. 4 στο: Bridges, E. (2015), “Imagining Xerxes: Ancient Perspectives on a Persian King”, Bloomsbury Academic. Georges, P. (1994): 201. «Γενικά ο Ξέρξης είναι αμβλύνους και βλάσφημος μέσα στο ελληνικό περιβάλλον με την αρμάδα του να αποτελεί επιτομή της τεράστιας ύβρης που διαπράττει».

⁸³³ Dewald, C., Marincola, J., (2006) :282.

⁸³⁴ Bridges, E. (2015): 2, ό.π.

⁸³⁵ Σχετικά με τον στρατό ξηράς και το ναυτικό του Ξέρξη βλ. αντίστοιχα Cawkwell, G. (2005): 237 και 255.

⁸³⁶ Στις αρχές του εικοστού αιώνα ο Louis Couperus (1929) έγραψε ένα μυθιστόρημα για τον Ξέρξη με τίτλο απλώς :«Αλαζονεία: οι κατακτήσεις του Ξέρξη»: «Η Ασία ήταν δική του. Η Ευρώπη θα ήταν δική του. Θα ήταν δικά του η γη και οι ουρανοί. Θα ήταν δικοί του οι άνεμοι, υπάκουοι στο σκήπτρο του. Θα ήταν δικά του τα σπαρτά και τα στάχυα θα υποκλίνονταν στην πληρότητά τους. Αυτούς τους Έλληνες, τον εξαθλιωμένο λιγιστό λαό, θα τους ποδοπατούσε μες στη σκόνη τους. Ένα απίστευτο συναίσθημα διογκώθηκε μέσα του που τον ανάγκασε να χαμογελάει σιωπηλά», στο Stoneman, R., (2015): 2, 181. Επίσης, ο Συρόπουλος (2012):83-105, «Σκηνική νεκρομαντεία και η αθηναϊκή πολιτική: η νεκρανάσταση του Δαρείου στους Πέρσες του Αισχύλου και η ιστορική συνείδηση», στο: Α. Μαρκαντωνάτος & Λ. Πλατυπόδης (Επιμ.), Θέατρο και Πόλη.

εξέταση διάλογο ο Ferrers έμμεσα χαρακτηρίζει ως τουλάχιστον άστοχη και αντιπαραγωγική την κριτική του Russel με την αναφορά στο μαστίγωμα της θάλασσας και στους παραταξιακούς συναδέλφους του⁸³⁷, αλλά και τις προτάσεις του για τροπολογίες που αφορούν στην κοινωνική πολιτική και τη νομοθεσία για τις άστεγες οικογένειες.

Γ.1.β. Πελοποννησιακός Πόλεμος

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Sir Sebastian Wood, Πρέσβης Ηνωμένου Βασιλείου στην Κίνα	Εδιμβούργο, Σκωτία, 15-10-2014

ΠΗΓΗ

<https://www.gov.uk/government/speeches/ambassadors-speech-to-confucius-institute-scotland> (προσπελάστηκε: 28-04-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

[...] Historically, big shifts in relative power have led to tension and conflict. Thucydides first observed this in his famous study of the Peloponnesian Wars. In East Asia, China's dramatic growth is affecting the balance of power. There are unresolved territorial disputes in the region, and lingering historical grievances.

The countries of the region still have an overwhelming shared interest in avoiding conflict and pursuing cooperation. Their economies are in many cases deeply intertwined. We now live in an age of global supply chains, when the prestige of nations is no longer measured by the number of their imperial possessions. So noone wants conflict, and conflict would be in noone's interests. [...]

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

[...] Ιστορικά, οι μεγάλες μετατοπίσεις της κατανομής ισχύος έχουν οδηγήσει σε ένταση και συγκρούσεις. Πρώτος ο Θουκυδίδης το παρατήρησε στη διάσημη μελέτη

⁸³⁷ Το μαστίγωμα της θάλασσας εκ μέρους του Ξέρξη παρομοιάζεται από τον Ferrers με την υπερβολική πίεση που ασκεί ο Russel -ως άλλος Ξέρξης που μαστιγώνει- στους κοινοβουλευτικούς της παράταξής του που καλούνται να ψηφίσουν στο Division Lobby, σύμφωνα με τους βρετανικούς κοινοβουλευτικούς θεσμούς: στο βρετανικό Κοινοβούλιο στην περίπτωση διάστασης απόψεων για μια νομοθετική επιλογή τα μέλη κυριολεκτικά μεταβαίνουν σε δύο αυτόνομους χώρους, τα Lobby (Ναι -Aye και Όχι No, στη Βουλή των Κοινοτήτων και αντίστοιχα Contents και Not Contents στη Βουλή των Λόρδων). Καθώς περνούν από τα Lobby, οι βουλευτές καταγράφονται από τους αρμόδιους υπαλλήλους και καταμετρώνται. Μόλις τα Lobby αδειάσουν ο ομιλητής (Commons) ή ο Lord Speaker (Lords) ανακοινώνει το αποτέλεσμα. Η όλη διαδικασία διαρκεί περίπου δεκαπέντε λεπτά.

<https://www.parliament.uk/site-information/glossary/division-lobbies/> (προσπελάστηκε: 02-09-2020).

του για τον Πελοποννησιακό Πόλεμο. Στην Ανατολική Ασία, η δραματική ανάπτυξη της Κίνας επηρεάζει την ισορροπία ισχύος. Υπάρχουν ανεπίλυτες εδαφικές διαμάχες στην περιοχή και εξακολουθούν να υφίστανται ιστορικά παράπονα. Οι χώρες της περιοχής εξακολουθούν να έχουν συντριπτικό κοινό συμφέρον για την αποφυγή συγκρούσεων και τη συνέχιση της συνεργασίας. Οι οικονομίες τους είναι σε πολλές περιπτώσεις βαθιά αλληλένδετες. Τώρα ζούμε σε μια εποχή παγκόσμιων αλυσίδων εφοδιασμού, όταν το κύρος των εθνών δεν μετριέται πλέον με τον αριθμό των αυτοκρατορικών τους κτήσεων. Οπότε κανείς δεν θέλει σύγκρουση και η σύγκρουση θα είναι προς το συμφέρον κανενός. [...]

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο πρεσβευτής του Ηνωμένου Βασιλείου στην Κίνα αναφέρεται εδώ στον Πελοποννησιακό Πόλεμο (431-404 π.Χ.) αναπτύσσοντας τα επιχειρήματά του για τις θεωρίες ισχύος και τις υπερδυνάμεις στο σύστημα των διεθνών σχέσεων. Ο όρος «διεθνείς σχέσεις» στον Θουκυδίδη δεν είναι άλλο παρά οι ανταγωνισμοί ανάμεσα στις πόλεις- κράτη της αρχαίας Ελλάδας καθώς επίσης και μεταξύ των Ελλήνων και της αυτοκρατορίας των Περσών. Είτε μικρές είτε μεγάλες οι πόλεις κράτη, ακόμη και νησιά-κρατίδια του Αιγαίου διαφέρουν μεταξύ τους τόσο σε δυνάμεις όσο και σε δυνατότητες να εμπλακούν σε ανταγωνιστικές πολιτικές και σε πολεμικές συγκρούσεις ενίοτε σφοδρές και με μεγάλη διάρκεια. Η θουκυδίδεια διεθνολογική θεωρία με αφορμή και πεδίο ορισμού της τον Πελοποννησιακό Πόλεμο ασχολείται με ζητήματα του λεγόμενου κλασικού ρεαλισμού⁸³⁸: ποιο κράτος και με ποιους όρους επιβάλλεται απέναντι στα άλλα, πώς κατανέμεται η ισχύς καθενός από αυτά τα κράτη και πώς επιβιώνει τελικά κάθε κράτος ανάλογα με τη δεινότητα και αποτελεσματικότητα του ηγέτη και όποιου ασκεί τη διπλωματία και την εξωτερική πολιτική μέσα στο περιβάλλον της αναπόφευκτης ανισοκατανομής της ισχύος. Η γραφίδα του Θουκυδίδη εστιάζει στο κρίσιμο των επιλογών και των αποφάσεων που προληπτικά, κριτικά και προβλεπτικά ένας διορατικός ηγέτης οφείλει να υπολογίσει, προτού προβεί σε οποιαδήποτε πράξη μέσα στο περιβάλλον των διεθνών σχέσεων, εκεί δηλαδή όπου μονίμως σοβεί ο κίνδυνος να βρει έδαφος εφαρμογής το δίκαιο του ισχυροτέρου⁸³⁹. Ο Βρετανός διπλωμάτης επενδύει έτσι την επιχειρηματολογία και εμμέσως την ανησυχία του με τον

⁸³⁸ Jackson, R., Sørensen, G., (2006): 114.

⁸³⁹ Καστοριάδης, Κ. (2011): «Η δύναμη, όπως την αντιλαμβάνεται ο Θουκυδίδης κι έτσι όπως υπάρχει πράγματι στην ιστορία, μοιάζει με αέριο: τείνει να καταλάβει όλο τον διαθέσιμο χώρο. Το μόνο πράγμα που θα μπορούσε να τη σταματήσει είναι μια άλλη δύναμη».

Πελοποννησιακό Πόλεμο⁸⁴⁰. Η αναφορά του έρχεται να υπογραμμίσει την ανάγκη αποφυγής των συγκρούσεων στην περιοχή της Ανατολικής Ασίας με την προειδοποίηση ότι η έκρηξη της κινεζικής οικονομικής ανάπτυξης ενδέχεται να οδηγήσει σε συγκρούσεις, όχι μόνο σε επίπεδο οικονομίας, αλλά και στρατιωτικό, πράγμα που ο ίδιος ρητά απεύχεται. Η άνιση και αλματώδης ανάπτυξη της Κίνας πιθανώς μπορεί να μετατρέψει την παραπάνω περιοχή σε θέατρο δράσεων εναντίον της παγκόσμιας ειρήνης και ασφάλειας⁸⁴¹.

Γ.1.γ. Οι θεσμοί «Πυθία» και «Μαντείο των Δελφών».

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Max Stendebach, Μέλος Κοινοβουλίου Αυστρίας	Βιέννη, Κοινοβούλιο 03-12-1958

⁸⁴⁰ Ήφαιστος. Π., (2004): 355, 356. Ο ίδιος, «Το “Θουκυδίδειο Παράδειγμα” διεθνών σχέσεων» επίσης : «Στο θεμελιώδες ιστορικό-διεθνολογικό έργο Πελοποννησιακός Πόλεμος, υπό το πρίσμα αξιολογικής ελευθερίας και σε αναφορά με το κλασικό σύστημα των Πόλεων-κρατών, ο Θουκυδίδης περιέγραψε με πληρότητα και οξυδέρκεια το σύνολο σχεδόν των διλημάτων και των προβλημάτων ενός συστήματος κυριαρχίας-αναρχίας. Είναι χαρακτηριστική η αναφορά της Jacqueline de Romilly στις ιδιότητες αυτού του μοναδικού επιτεύγματος του Θουκυδίδα που καθιστούν το έργο του Παραδειγματικό και το σημαντικότερο κείμενο πολιτικής θεωρίας του διεθνούς συστήματος, των τριών δηλαδή επιπέδων ανάλυσης, του Ανθρώπου, του Κράτους και του Διεθνούς Συστήματος. Στον «Πελοποννησιακό Πόλεμο» κανείς διακρίνει τα εξής: 1) Αυστηρή περιγραφική αντικειμενικότητα, 2) λεπτομέρεια συνάρτηση με σύνολο, 3) πληροφορίες, γεγονότα: αφορούν σημαντικούς σκοπούς, 4) αναφορές συναρτώνται με καθολικό-διαχρονικό, 5) γνώμες, προθέσεις κτλ., μόνο όταν ενδιαφέρουν πέραν των ατομικών περιπτώσεων, 6) Εστιάζεται στην ουσία και με τρόπο που επιτρέπει θεμελιωμένα συμπεράσματα για τα αίτια, τα αιτιατά, τις αιτιώδεις σχέσεις και τις λογικές αλληλουχίες, 7) παράγονται συμπεράσματα καθολικής, διαχρονικής και γενικότερης αξίας και σημασίας, 8) αναδεικνύει τα διλήμματα και τα προβλήματα αφήνοντας τον ενδιαφερόμενο να συναγάγει δικά του ηθικοπρακτικά συμπεράσματα...Ο Waltz, βασικά, χωρίς να είναι ρητός ως προς αυτό, προσδιορίζει προσανατολιστικά και όχι προσδιοριστικά τις οντολογικές και πολιτικοανθρωπολογικές προϋποθέσεις του συγχρόνου διεθνούς συστήματος υπό το πρίσμα του Θουκυδίδειου Παραδείγματος και σε αναφορά με τον ρόλο της ισχύος στις διεθνείς σχέσεις». Ο Waltz, ως πολιτικός στοχαστής πρώτης τάξης, απέφευγε να εισέλθει σε προσδιοριστικές αναφορές περί την ανθρωπολογία τις οποίες σωστά θεωρούσε –για τους σκοπούς της θεωρίας του– ως μη σταθμίσιμες». <http://ifestosedu.gr> (προσπελάστηκε: 12-10-2019). Με παρόμοιο τρόπο και η Edith Foster (2010):7, στηρίζεται στην J. de Romilly (ενδεικτικά: 1947, “Thucydide et l’Impérialisme Athénien), 1990. “Les prévisions non vérifiées dans l’oeuvre de Thucydide.” *Revue des Études grecques* 103: 370–382.), “Thucydides, Pericles, and Periclean Imperialism”, Cambridge University Press. Βλ. ακόμη σχετ. Waltz, K., (1979): 66. «Η υφή της διεθνούς πολιτικής παραμένει εξαιρετικά σταθερή, τα πρότυπα επαναλαμβάνονται και τα γεγονότα επαναλαμβάνονται ατελείωτα. Οι σχέσεις που επικρατούν διεθνώς σπάνια μεταβάλλονται γρήγορα σε τύπο ή σε ποιότητα. Αντίθετα, χαρακτηρίζονται από απογοητευτική βραδύτητα, μια βραδύτητα που πρέπει να περιμένει κανείς εφόσον καμμία από τις ανταγωνιστικές μονάδες δεν μπορεί να μετατρέψει τη διεθνή αναρχική σφαίρα σε ιεραρχική».

ΠΗΓΗ

https://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/VIII/NRSITZ/NRSITZ_00069/imfname_157289.pdf

(προσπελάστηκε: 23-04-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

[...] Wir halten in Fragen und Methoden der Außenpolitik anscheinend immer noch bei Metternich. Die Außenpolitik geht offenbar nur die Regierung etwas an, nicht das Parlament und schon gar nicht die Bevölkerung. Außenpolitik ist so etwas wie eine schwarze Kunst, eine Geheimwissenschaft, die nur von den dazu "Berufenen" gemacht werden darf und verstanden wird. [...] Man unterzeichnet Memoranden - die braucht man nicht ratifizieren zu lassen, aber sie binden doch. Man fährt nach Washington, und man fährt nach Moskau. Man kehrt von Washington zurück, und man kommt auch aus Moskau wieder; aber man unterrichtet das Parlament nicht vor und auch nicht nach den Reisen. Man fährt auch nach Rom - manchmal offiziell, manchmal angeblich privat. Wer wollte noch nach den Zielen und Ergebnissen solcher Reisen fragen? Denn große Staatsmänner antworten in solchen Fällen nach Art der alten Pythia in Delphi. Die Regierung entscheidet sich dafür, der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft fernzubleiben und sich statt dessen der sogenannten Freihandelszone zu verschreiben - ohne sich über diese lebenswichtige Frage mit dem Parlament auseinanderzusetzen oder auch nur offen die Gründe für diese Entscheidung bekanntzugeben. Was haben sich schon das Parlament und die österreichische Bevölkerung um Außenpolitik zu kümmern? Wie gesagt: ganz wie zu Zeiten Metternichs!

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Προφανώς, εξακολουθούμε να είμαστε δίπλα στον Metternich σε ζητήματα και μεθόδους εξωτερικής πολιτικής. Η εξωτερική πολιτική είναι προφανώς μόνο για την κυβέρνηση, όχι για το Κοινοβούλιο και σίγουρα όχι για τον λαό. Η εξωτερική πολιτική είναι κάτι σαν τη μαύρη τέχνη, μια μυστική επιστήμη που μπορεί να γίνει και να κατανοηθεί μόνο από εκείνους που «καλούνται να την κάνουν»...

...Κάποιοι υπογράφουν μνημόνια – που δεν χρειάζονται επικύρωση, αλλά δεσμεύουν. Κάποιοι ταξιδεύουν στην Ουάσιγκτον και κάποιοι στη Μόσχα. Κάποιοι επιστρέφουν από την Ουάσιγκτον και κάποιοι και από τη Μόσχα, αλλά κανείς δεν ενημερώνει το Κοινοβούλιο πριν ή μετά τα ταξίδια. Μπορεί επίσης κάποιοι να πάνε στη Ρώμη - μερικές φορές επίσημα, μερικές φορές δήθεν ιδιωτικά. Ποιος θα ήθελε να θέσει

ερωτήματα για να πληροφορηθεί σχετικά με τους στόχους και τα αποτελέσματα αυτού του είδους των ταξιδιών; Γιατί σε τέτοιες περιπτώσεις οι μεγάλες πολιτικές προσωπικότητες αντιδρούν με τον τρόπο της αρχαίας Πυθίας στους Δελφούς. Η κυβέρνηση αποφασίζει από μόνη της να απομακρυνθεί από την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα και αντίθετα να προσχωρήσει στη λεγόμενη Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών - χωρίς να θέσει ενώπιον της Βουλής αυτό το ζωτικής σημασίας θέμα ή χωρίς ακόμη και να κάνει δημόσια γνωστούς τους λόγους της απόφασης αυτής. Γιατί λοιπόν να ανακατευτούν το Κοινοβούλιο και ο αυστριακός πληθυσμός; Όπως ειπώθηκε: γίνεται τώρα ό,τι συνέβαινε και στην εποχή του Metternich!

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η χρονική συγκυρία κατά την οποία πραγματοποιείται η υπό εξέταση συζήτηση στην αυστριακή βουλή είναι τα τέλη της δεκαετίας του '50, όταν η Αυστρία, που συνορεύει με την Τσεχοσλοβακία, την Ουγγαρία και τη Γιουγκοσλαβία, όλες χώρες του ανατολικού μπλοκ, έχει γίνει εκ νέου κυρίαρχο κράτος μόλις το 1955⁸⁴².

Ο κοινοβουλευτικός Max Stendebach αναφέρεται στη Πυθία⁸⁴³ και στο Μαντείο των Δελφών για να εκφράσει την ανησυχία του για την εξωτερική πολιτική της αυστριακής κυβέρνησης, που ωστόσο προσπαθεί -κατά πάσα πιθανότητα- να βρει τον βηματισμό της στην εξωτερική πολιτική τόσο διεθνώς, όσο και στην Ευρώπη στον απόηχο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου: τα συχνά ταξίδια της αυστριακής διπλωματίας στις ηγετικές δυνάμεις της Δύσης και του λεγόμενου ανατολικού μπλοκ εγείρουν προβληματισμούς, σύμφωνα με τον αγορητή, που απαιτεί περισσότερη διαφάνεια, ενημέρωση του λαού και εμπλοκή του Κοινοβουλίου σε ουσιώδη ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής της χώρας, ιδίως στην επιλογή συμμετοχής της Αυστρίας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα ή και την Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών⁸⁴⁴.

⁸⁴² Πρόκειται για τη Συνθήκη του Αυστριακού Κράτους (Staatsvertrag betreffend die Wiederherstellung eines unabhängigen und demokratischen Österreich) που συνυπογράφηκε στις 15-05-1955 από τις συμμαχικές δυνάμεις (Ηνωμένο Βασίλειο, ΗΠΑ, Γαλλία και Σ. Ένωση) και την αυστριακή κυβέρνηση. Βλ. σχετ. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Δημοκρατίας της Αυστρίας, τ. 39/30-07-1955. https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1955_152_0/1955_152_0.pdf (προσπελάστηκε: 12-09-2020).

⁸⁴³ Scott, M., (2014):12-13. Πηγή πληροφοριών για την Πυθία («Περὶ τοῦ μὴ χρᾶν ἔμμετρα νῦν τὴν Πυθίαν») είναι ο ιστορικός Πλούταρχος (46-119 μ.Χ.) από τη Χαϊρώνεια, που υπηρέτησε στους Δελφούς ως ιερέας στον ναό του Απόλλωνα. Σχετικά λίγα στοιχεία είναι γνωστά για την Πυθία και τη διαδικασία της επιλογής της.

⁸⁴⁴ Σύμφωνα με τη Eurostat «η Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών, ΕΖΕΣ ως συντομογραφία, είναι ένας διακυβερνητικός οργανισμός που ιδρύθηκε το 1960 από επτά ευρωπαϊκές χώρες με σκοπό την προώθηση του ελεύθερου εμπορίου και της οικονομικής ολοκλήρωσης προς όφελος των μελών του. Όλα

Η Πυθία⁸⁴⁵ εν προκειμένω ως θεσμός αντικατοπτρίζει για τον Stendebach τον «αινιγματικό» τρόπο (μαύρη τέχνη, μυστική επιστήμη) με τον οποίο οι ιθύνοντες ασκούν την εξωτερική πολιτική διαμορφώνοντας ένα διπλωματικό τοπίο ομιχλώδες, δυσερμήνευτο και ακατάληπτο όπως οι χρησιμοί του Μαντείου των Δελφών, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη την ανάγκη και τη θεσμική υπαγόρευση να ενημερώνονται σχετικά ο λαός και το Κοινοβούλιο.

Η Αυστρία ως κράτος θεσμικώς και μονίμως ουδέτερο⁸⁴⁶ εισήγαγε ρωγή στην διακηρυγμένη συνταγματικά ουδετερότητά της με την ένταξή της στη Ευρωπαϊκή Ένωση⁸⁴⁷. Η ουδετερότητα της χώρας μετά από τις τραυματικές εμπειρίες της από το

τα αρχικώς συμβαλλόμενα μέρη, εκτός από τη Νορβηγία και την Ελβετία, αποχώρησαν από την ΕΖΕΣ μετά την ένταξη τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), όπως και η Φινλανδία που είχε γίνει συνδεδεμένο μέλος το 1961 και πλήρες μέλος το 1986. Δεδομένου ότι η Ισλανδία έγινε μέλος το 1970 και το Λιχτενστάιν το 1991, η ΕΖΕΣ σήμερα αποτελείται από τέσσερα κράτη μέλη: Ισλανδία, Λιχτενστάιν, Νορβηγία, Ελβετία».

[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:European Free Trade Association \(EFTA\)/el](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:European_Free_Trade_Association_(EFTA)/el) (προσπελάστηκε: 12-09-2020).

⁸⁴⁵ Βαλαβάνης, Π. (2004): «Η Πυθία, η γυναίκα που αποτελούσε το διάμεσο μεταξύ του θεού και των πιστών, δεν ήταν τυχαία. Θα πρέπει να ήταν ένα υπερευαίσθητο πλάσμα, που είχε τη δυνατότητα να περιπίπτει σε κατάσταση καταληπτικής αλλοτρίωσης, όχι μόνο πιστεύοντας ότι επικοινωνεί με τον θεό αλλά πείθοντας και τους άλλους γι' αυτό. Πιθανότατα οι πρώτες Πυθίες ή κάποια συγκεκριμένη γυναίκα των Δελφών να είχε το χάρισμα αυτό, γεγονός που δημιούργησε την πρώτη φήμη του μαντείου. Άλλωστε, η επιλογή των Πυθιών από το ιερατείο θα πρέπει να σχετιζόταν με την πίστη και την αφοσίωσή τους στη λατρεία του Απόλλωνος, γι' αυτό και γινόταν μόνο από τη γύρω περιοχή. Ο εκεί πληθυσμός θα πρέπει να διαβιούσε σε ατμόσφαιρα άκρου σεβασμού προς τον θεό. Η βεβαιότητα ότι ο Απόλλων θεωρούσε τη μελλοντική Πυθία εκλεκτή του ασφαλώς θα επηρέαζε την ψυχολογία ορισμένων γυναικών καλλιεργώντας ένα είδος προδιάθεσης για την κατάκτηση του αξιώματος». Άρθρο με τίτλο: «Η ακτινοβολία του Μαντείου των Δελφών, η αγωνία της πρόγνωσης», Εφημ. «Η Καθημερινή» στο ένθετο «7 Ημέρες», (28-11-2004).

⁸⁴⁶ Σύμφωνα με την συνταγματική πράξη της 26-10-1955, τη Διακήρυξη της Ουδετερότητας (Neutralitätserklärung) που αποτελεί τμήμα του αυστριακού Συντάγματος. Η νέα πολιτική επιλογή είχε διαμορφωθεί και ήταν ουδετερότητα στο μοντέλο της Ελβετίας. Καθώς συνεχίστηκαν οι συζητήσεις σχετικά με τη θέση που πρέπει να λάβει η Αυστρία ενόψει της ισορροπίας δυνάμεων μεταξύ Ανατολής και Δύσης, η ιδέα της ουδετερότητας προχωρούσε ξανά και ξανά, σε εκείνο το σημείο κυρίως ως προϊόν πρακτικής λογικής και όχι ηθικής πεποίθησης. Την άνοιξη του 1955 διαπραγματεύτηκε μια λύση που ικανοποίησε τους Σοβιετικούς και έγινε επίσης αποδεκτή από τις Δυτικές Δυνάμεις, οι οποίοι από καιρό ήταν δύσπιστοι για την ουδετερότητα ως λύση που προτιμούσε η Μόσχα. Αμέσως μετά την έγκριση της κρατικής συνθήκης στις 7 Ιουνίου 1955 (βλ. παραπάνω) το Εθνικό Συμβούλιο ενέκρινε ψήφισμα σχετικά με τη διακήρυξη της ουδετερότητας, το οποίο κάλεσε την κυβέρνηση να εκπονήσει τον σχετικό νόμο. Αυτό πληρούσε τους όρους για την επικύρωση της Κρατικής Συνθήκης από τις Συμμαχικές Δυνάμεις». <https://www.parlament.gv.at/ENGL/PERK/HIS/REP2/1955/index.shtml> (προσπελάστηκε: 12-09-2020).

⁸⁴⁷ Ιστορική η συνοδευτική επιστολή της ενταξιακής αίτησης της Αυστρίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, γνωστή ως “Brief nach Brüssel” του αυστριακού ΥΠΕΞ Alois Mock: «..Κατά την υποβολή αυτής της αίτησης, η Αυστρία υποθέτει ότι το διεθνώς αναγνωρισμένο καθεστώς της διαρκούς ουδετερότητας, το οποίο βασίζεται στην Ομοσπονδιακή Συνταγματική Πράξη της 26ης Οκτωβρίου 1955, θα διατηρηθεί και ότι, ως μέλος των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, βάσει της Συνθήκης Προσχώρησης, θα είναι σε θέση να να εκπληρώσει τις νομικές υποχρεώσεις που απορρέουν από το καταστατικό του ως μόνιμα ουδέτερο κράτος και να συνεχίσει την πολιτική της ουδετερότητας ως ειδική συμβολή στη διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας στην Ευρώπη».

<https://www.bundeskanzleramt.gv.at/themen/at25eu/hintergrundinfo/oesterreichs-weg-in-die-eu.html> (προσπελάστηκε: 12-09-2020).

χιτλερικό καθεστώς θεωρήθηκε ως ακρογωνιαίος λίθος για την εξωτερική πολιτική της. Συνεπώς στο πλαίσιο αυτό δικαιολογείται η ανησυχία του αγορητή κατά τον χρόνο που γίνεται η συζήτηση. Οι αναφορές του εξάλλου στον Klemens Wenzel Fürst von Metternich (1773-1859) ευθυγραμμίζονται στον λόγο με το αινιγματικό στοιχείο των χρησμών της Πυθίας που ως διαφορούμενοι παρουσίαζαν δυσκολία στην ανεύρεση του νοήματός τους. Ο αυστριακός Υπουργός Εξωτερικών, ο επονομαζόμενος ως ο «αμαξηλάτης της Ευρώπης»⁸⁴⁸ εξάλλου συνέδεσε την σταδιοδρομία του με την εξωτερική πολιτική του status quo, της διεθνούς νομιμότητας διαμέσου της επεμβατικής δράσης της Ιεράς Συμμαχίας⁸⁴⁹. Οι επιλογές του κατά τον ομιλητή δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ότι εντάσσονται στην δημοκρατική πορεία που ακολουθεί η χώρα του τραυματισμένη από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Γι' αυτό επιθυμεί να πάψει κάθε διπλωματική δραστηριότητα που θυμίζει πρακτικές του παρελθόντος και φυσικά κάθε άλλη πρωτοβουλία που παρακάμπτει το Σύνταγμα και τη λαϊκή βούληση. Το μήνυμα επομένως του ομιλητή είναι ότι η χώρα δεν χρειάζεται ακατάληπτους χρησμούς ούτε μυστική και σκοτεινή διπλωματία, αντίθετα έχει ανάγκη από διαφάνεια και δημοκρατικές διαδικασίες.

Γ.1.δ. Οστρακισμός - το πρώτο δημοψήφισμα στην ιστορία.

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Mario Ferrara, Μέλος Γερουσίας Ιταλίας	Γερουσία, Ρώμη, Ιταλία, 09-07-2015

ΠΗΓΗ:

http://www.senato.it/japp/bgt/showdoc/17/Resaula/0/930194/index.html?part=doc_dc-ressten_rs (προσπελάστηκε: 08-10-2018).

Βλ. Ομάδα μελετών και ερευνών «Η Ευρώπη μας», Πρόεδρος: Jacques Delors: «Κατά τη διάρκεια των διευρύνσεων οι κοινοί στόχοι καθίσταντο όλο και λιγότερο σαφείς. Η είσοδος της Μεγάλης Βρετανίας, της Δανίας και της Ιρλανδίας μετέβαλε ήδη τα αρχικά δεδομένα. Τι να πούμε για την πιο πρόσφατη της Αυστρίας, της Φινλανδίας και της Σουηδίας και για την ανησυχία τους για την “ουδετερότητα” »; Σεμινάριο που διοργάνωσαν η Ομάδα Μελετών και Ερευνών «Η Ευρώπη μας» και το Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών «ΕΚΕΜ», 13 και 14-11-1998, Αθήνα, Πρακτικά του Jean-Louis Arnaud. <http://www.institutdelors.eu/wp-content/uploads/2018/01/semi4-gr.pdf> (προσπελάστηκε: 12-09-2020).

⁸⁴⁸ Siemann, W. (2019): 2, 582. “Der Kutscher Europas” ήταν ο γερμανικός όρος για τον Metternich στην εποχή του Συνεδρίου της Βιέννης. Βλ. επίσης, “Metternich, strategist and visionary” Translated by Daniel Steuer, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts. Βλ. επίσης Schwarz, Henry F., ed. 1962. Metternich the “Coachman of Europe”: Statesman or Evil Genius?.

⁸⁴⁹ Zöllner.E., (1990) :350.

ΚΕΙΜΕΝΟ

A questo punto però bisognerebbe anche ricorrere alla storia, perché il Governo precedente - visto che tendete sempre a dare la colpa ai Governi precedenti - aveva impedito di fare ciò che ha fatto la Grecia con il referendum. L'aveva impedito perché - la storia è sempre una buona maestra, ma tanti volte gli uomini sono dei cattivi scolari - ci si era ricordati di Temistocle, che nel 483 a. C. aveva indetto quello che fu definito il primo referendum della storia, ma secondo Plutarco quel referendum si basava su un imbroglio, perché vi si affermava che il nemico non era Sparta ma era Egina - e in questo trovo una strana assonanza - e che la vena dalla quale si doveva estrarre l'argento aveva una portata ben inferiore rispetto a quella che invece poi si accertò avere. Non ho sentito il Governo italiano dire alcunché, ma se si fosse letta la storia avrebbe dovuto impedire questo referendum.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Στο σημείο αυτό, ωστόσο, θα χρειαστεί να ανατρέξουμε στην ιστορία, επειδή η προηγούμενη κυβέρνηση - δεδομένου ότι πάντα τείνετε να ρίχνετε το φταίξιμο στις προηγούμενες κυβερνήσεις - είχε εμποδίσει να κάνει ό,τι έκανε η Ελλάδα με το δημοψήφισμα. Το εμπόδισε γιατί - η ιστορία είναι πάντα ένας καλός δάσκαλος, αλλά πολλές φορές οι άνθρωποι είναι κακοί μαθητές - θυμηθήκαμε τον Θεμιστοκλή, ο οποίος το 483 π.Χ. είχε αναγγείλει αυτό που ονομάστηκε το πρώτο δημοψήφισμα στην ιστορία, αλλά σύμφωνα με τον Πλούταρχο το δημοψήφισμα εκείνο βασίστηκε σε απάτη, επειδή δινόταν η διαβεβαίωση ότι ο εχθρός δεν ήταν η Σπάρτη αλλά η Αίγινα - και σ' αυτό βρίσκω μια παράξενη ομοιοκαταληξία - και ότι η φλέβα από την οποία έπρεπε να εξαχθεί ο άργυρος είχε πολύ χαμηλότερο εύρος από εκείνο που αργότερα βρέθηκε πράγματι να έχει. Δεν άκουσα την ιταλική κυβέρνηση να λέει τίποτα, αλλά αν είχε διαβάσει την ιστορία, θα έπρεπε να είχε εμποδίσει αυτό το δημοψήφισμα.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Το κείμενο αποτελεί απόσπασμα ομιλίας του Υπουργού Οικονομίας και Οικονομικών της Ιταλίας σχετικά με την ελληνική χρηματοπιστωτική κρίση στις αρχές της δεκαετίας του 2010. Η αναφορά στο «πρώτο δημοψήφισμα στην ιστορία» έχει για τον αγορητή ως ιστορική πηγή τον Πλούταρχο⁸⁵⁰, που στο έργο του Βίοι Παράλληλοι περιγράφει την επιτυχημένη προσπάθεια του Θεμιστοκλή να πείσει τους Αθηναίους να

⁸⁵⁰ Πλούτ., *Θεμιστ.*: [4.2-4.4]

στραφούν στους ναυτικούς εξοπλισμούς για να αντιμετωπίσουν καταρχάς τον στρατιωτικό φόβο των Αιγινητών. Πράγματι η ενδυνάμωση του αθηναϊκού στόλου υπήρξε το αντικείμενο του δημοψηφίσματος αυτού. Εν συντομία, είχε προηγηθεί το 490 π.Χ. η νικηφόρα μάχη του Μαραθώνα εναντίον των Περσών, όταν ανακαλύφθηκε (482 π.Χ.) μια νέα φλέβα αργύρου στα ορυχεία του Λαυρίου. Ο Θεμιστοκλής πρότεινε να αξιοποιηθεί το χρηματικό ποσό που θα προέκυπτε για τη χρηματοδότηση των ναυπηγείων της Αθήνας και συνακόλουθα την ενίσχυση των εξοπλισμών της με την αύξηση των πλοίων του αθηναϊκού στόλου. Ο Αριστείδης ωστόσο, ενόψει του ότι ήταν ο κατεξοχήν πολιτικός αντίπαλος του Θεμιστοκλή⁸⁵¹ τάχθηκε υπέρ της διανομής των κερδών από τα ορυχεία στους πολίτες. Στο λεγόμενο «πρώτο δημοψήφισμα στην ιστορία»⁸⁵², ο Θεμιστοκλής κατήγαγε μια μοναδική πολιτική νίκη, όπως κατάφερε τελικά να πείσει τους Αθηναίους να ψηφίσουν την θέση του⁸⁵³, αποδεχόμενοι το

⁸⁵¹ Forsdyke, S., (2005): 166,167.

⁸⁵² Holland, T., (2007): 221. «Αν και δεν είχε προσλάβει τέτοιο χαρακτήρα, ωστόσο ο οστρακισμός του 482 π.Χ. ήταν στην πραγματικότητα το πρώτο δημοψήφισμα στην ιστορία. Ίσως και το πιο μοιραίο: γιατί από το αποτέλεσμα του θα είχε εξαρτηθεί το μέλλον όχι μόνο της Αθήνας αλλά και μιας ανεξάρτητης Ελλάδας και μαζί πολλών άλλων ζητημάτων».

⁸⁵³ Στον Θεμιστοκλή και στον τρόπο που έθεσε στους συμπολίτες του το ζήτημα της κατασκευής του στόλου και τις επιφυλάξεις του για τον θεσμό του δημοψηφίσματος αναφέρεται στη Βουλή των Λόρδων (22-05-1911) ο Haldane με τα εξής λόγια: «Πριν από πολύ καιρό, ο Θεμιστοκλής, επιθυμώντας να μεγαλώσει το πολεμικό ναυτικό της Αθήνας, έπεισε με μεγάλη δυσκολία τους Αθηναίους να εγκαταλείψουν τη συνήθη διανομή στα έσοδα από τα ορυχεία αργύρου του Λαυρίου και να αφιερώσουν τα χρήματα στη ναυπήγηση του στόλου που μετά κέρδισε τη ναυμαχία της Σαλαμίνας. Αυτό μπόρεσε να το πετύχει, λόγω του ολιγάριθμου πληθυσμού στον οποίο απευθυνόταν, ωστόσο τι πιθανότητα θα είχε οποιαδήποτε κυβέρνηση αυτής της χώρας να πείσει τον λαό για ένα απλό ζήτημα χρηματικού ποσού – εκ πρώτης όψεως πολύ τρομακτικό και φοβιστικό για αυτούς - και να τους πείσει να αποδεχτούν τους λόγους και μια πολιτική που μπορεί να καταστεί σαφής μόνο με αντιπαράθεση στο Κοινοβούλιο και συζήτηση; Δεν μπορείτε να στείλετε ένα νομοσχέδιο στους εκλογείς και να πείτε, «Ψηφίστε Ναι ή Όχι πάνω σε αυτό το νομοσχέδιο». Υπάρχει μόνο ένας τρόπος αντιμετώπισης του ζητήματος αυτού και αυτός είναι τα μέλη του Κοινοβουλίου να κατεβαίνουν στις εκλογικές περιφέρειες και να εξηγούν στους εκλογείς τι σημαίνει το νομοσχέδιο, να δίνουν λεπτομερώς τις απόψεις τους σχετικά με τις ελάχιστες διατάξεις του νομοσχεδίου και λαμβάνουν την απόφαση των εκλογέων. Ποτέ δεν κατάλαβα τι σημαίνει το δημοψήφισμα... Δεν μπορείτε να κάνετε τους εκλογείς να αποτυπώσουν τον τρόπο της σκέψης τους, εκτός εάν υπάρχει μια σπουδαία υποδομή εκπαίδευσης και συζήτησης. ...Αυτός είναι ένας κακός τρόπος για να αποφασίζουμε γι' αυτά τα πράγματα. Δεν είναι από το οργανωμένο πλήθος. Είναι από την οργανωμένη (θεσμικά) γνώμη που σύγκειται από τα υπέρ και τα κατά που έρχονται πλήρως στο μυαλό εκείνων που πρόκειται να αποφασίσουν. Είναι από την οργάνωση και την εκπροσώπηση των ανθρώπων που επιλέγονται, επειδή έχουν την εμπιστοσύνη εκείνων που τους έχουν εκλέξει, που τους έχουν επιλέξει βασισμένοι σε γενικές αρχές και τους άφησαν ελεύθερους να επεξεργάζονται τις λεπτομέρειες αυτών των αρχών σε αντιπροσωπευτικές συνελεύσεις - είναι μόνο αυτός ο τρόπος με τον οποίο μπορείτε να πάρετε την πραγματική φωνή των ανθρώπων - την οργανωμένη φωνή, όπως διακρίνεται από τις μεμονωμένες φωνές του όχλου. ...».

<https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1911/may/22/house-of-lords-reconstitution-bill-hl>

(προσπελάστηκε: 16-09-2020). Παρόμοιο επίσης το μήνυμα του Roosevelt: «Η δημοκρατία δεν μπορεί να πετύχει παρά μόνο αν εκείνοι που καλούνται να εκφράσουν την επιλογή τους είναι προετοιμασμένοι να την κάνουν με τρόπο σοφό. Ο αληθινός φρουρός της δημοκρατίας επομένως είναι η εκπαίδευση». Στο: “Public Papers of the Presidents of the United States: F.D. Roosevelt” (Τόμ. 7, 1938), Office of the Federal Register, National Archives and Records Administration (NARA). Γι' αυτό η Mossé, διατυπώνει την άποψη ότι «οι παρατηρήσεις για τον οστρακισμό ως εργαλείο όσων διεύθυναν τις συζητήσεις στην

γεγονός ότι η δαπάνη του προαναφερθέντος ποσού υπέρ της ενίσχυσης του στόλου θα παρείχε στην πόλη πολύ μεγαλύτερο πλούτο από ό,τι η διανομή του στους πολίτες⁸⁵⁴. Τελικά ο Θεμιστοκλής επαληθεύτηκε με την επιλογή του, γιατί, με επικεφαλής του συμμαχικού στόλου στη Σαλαμίνα⁸⁵⁵ τον ίδιο, οι Αθηναίοι μαζί με τους συμμάχους τους κατόρθωσαν να σώσουν όχι μόνο την Αθήνα, αλλά ολόκληρη την Ελλάδα, ενώ «η Περσική Αυτοκρατορία ουσιαστικά καταστράφηκε και δεν κατόρθωσε να αποτελέσει ξανά ουσιαστικό κίνδυνο για τους Έλληνες ούτε καν αξιόμαχο αντίπαλο για τον Αλέξανδρο αργότερα»⁸⁵⁶. Από την άλλη πλευρά ο Θεμιστοκλής πέτυχε τον οστρακισμό του Αριστείδη⁸⁵⁷ με απότοκο να αναδειχθεί ως ο κυρίαρχος άνδρας στην πολιτική σκηνή της Αθήνας. Ο αγορητής εν προκειμένω κρίνει ότι η ομοιοκαταληξία αυτή της ιστορίας δεν ήταν άλλο παρά μια «απάτη» που φέρει ομοιότητες με το δημοψήφισμα του 2015 για τη συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωζώνη⁸⁵⁸. Γιατί ο πραγματικός εχθρός των Αθηναίων ήταν οι Πέρσες και όχι οι Αιγινήτες. Αλλά και ο Θεμιστοκλής υπέστη τις συνέπειες του οστρακισμού (471/0 π.Χ.) και κλήθηκε αργότερα να επιστρέψει από την εξορία για να δικαστεί επί εσχάτη προδοσία⁸⁵⁹.

εκκλησία του δήμου μάς οδηγούν στην επιρροή των ρητόρων, που για τον Πλούταρχο ήταν η συνέπεια της λαϊκής εξουσίας. Η λήψη αποφάσεων ήταν αρμοδιότητα ενός αμαθούς όχλου, ευαίσθητου στα επιχειρήματα εκείνων που ψηλά από το βήμα, έβρισκαν τις κατάλληλες λέξεις για να τον γοητεύουν. Ο Πλούταρχος πάντως σημείωνε διαφορές ανάμεσα σ' αυτούς τους καλούς ομιλητές. Ο Θεμιστοκλής, για παράδειγμα, χωρίς να κολακεύει το πλήθος «υπενθυμίζει αδιάκοπα, μπροστά στην εκκλησία του δήμου, τα κατορθώματα των οποίων ήταν πρωτεργάτης». Mossé, C., (2015): 84.

⁸⁵⁴ Την εποχή εκείνη κατά τον Συρόπουλο (2018):64, «οι Αθηναίοι είναι οι εκπαιδευμένοι πολίτες μιας νέας τάξης πραγμάτων».

⁸⁵⁵ Howard, D., (2010) : 30, 31. Η νίκη στη Σαλαμίνα υπό το τολμηρό σχέδιο του Θεμιστοκλή έγινε για τους Αθηναίους έκφραση πολιτικής αυτοπεποίθησης: αναγνώρισαν ότι η αυτονομία τους δεν βασιζόταν σε υλικά μόνο αντικείμενα, αλλά και στη δική τους πολιτική πλήρωση να κυβερνούν τους εαυτούς τους.

⁸⁵⁶ Συρόπουλος (2018): 113.

⁸⁵⁷ Forrest, W. G. (1966). "The Emergence of Greek Democracy. The Character of Greek Politics 800-400 BC", London: Weidenfeld & Nicolson (ελλ. έκδ.: «Η Γένεση της Αθηναϊκής Δημοκρατίας. Ο Χαρακτήρας της Ελληνικής Πολιτικής 800- 400 π.Χ.», (1994) : 86, 88., μτφρ. Α. Παναγόπουλος σε συνεργασία με Ε. Κόντη). Για τον οστρακισμό η Claude Mossé (2002): 32-33, προβάλλει την εξής ανασύνθεση των διατάξεων του σχετικού νόμου: γινόταν μια φανερή ψηφοφορία δι' ανατάσεως της χειρός για να αποφασίσει ο λαός αν επιθυμούσε οστρακοφορία κατά το έτος εκείνο. Αν γινόταν δεκτή, ακολουθούσε μυστική ψηφοφορία με απαρτία έξι χιλιάδων πολιτών για να καταδειχθεί ποιο πρόσωπο θα καταδικαζόταν με ποινή την ατιμία, ήτοι τη στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων του και τη δεκαετή εξορία του. Η βούληση του νομοθέτη και συνάμα ο σκοπός του νόμου ήταν η απομάκρυνση από την Αθήνα κάθε πολίτη που δυνητικά θα συνέβαλλε στην πολιτειακή εκτροπή από τη δημοκρατία με την εγκαθίδρυση τυραννικού καθεστώτος. Τόσο ο Αριστείδης, όσο και ο Θεμιστοκλής έγιναν θύματα του οστρακισμού, λόγω του μεγάλου κύρους που είχαν αποκτήσει στην ενασχόλησή τους με τα κοινά.

⁸⁵⁸ Με το δημοψήφισμα εκείνο ο ελληνικός λαός έπρεπε να αποφασίσει αν θα αποδεχόταν ή όχι το σχέδιο συμφωνίας που είχαν προτείνει από κοινού η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο στο Eurogroup στις 25 Ιουνίου 2015 (Προεδρικό Διάταγμα 38, ΦΕΚ 63/Α/28-06-2015). Βλ. επίσης ενδεικτικά με τα ζητήματα νομιμότητας που ετίθεντο τότε το άρθρο του Ν. Αλιβιζάτου «Δημοψήφισμα ή εκτροπή;», Εφημ. «Η Καθημερινή» 28-06-2015. <https://www.kathimerini.gr/opinion/821262/dimopsifisma-i-ektropi/> (προσπελάστηκε: 28-07-2017)

⁸⁵⁹ Θουκ., *Ιστ.* [1.135.2]: «Τοῦ δὲ μηδισμού τοῦ Πausανίου οἱ Λακεδαιμόνιοι πρέσβεις ἐμπσαντες παρὰ τοὺς Ἀθηναίους ξυνεπητιῶντο καὶ τὸν Θεμιστοκλέα, ὡς ἠῦρισκον ἐκ τῶν περὶ Πausανίαν ἐλέγχων,

Γ.1.ε. Λοιμός της Αθήνας - Θουκυδίδης

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Paola Binetti, Μέλος Γερουσίας Ιταλίας	Γερουσία, Ρώμη, Ιταλία, 26-07-2017

ΠΗΓΗ

<https://www.camera.it/leg17/410?idSeduta=0842&tipo=stenografico>

(προσπελάστηκε: 13-03-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Peraltro, la cosa che mi appassiona dei vaccini è anche il fatto che sono uno degli esempi più straordinari nello studio della storia della medicina. Cito, perché mi diverte citarlo, che il primo riferimento esplicito a un meccanismo di vaccinazione è stato fatto da Tucidide, quando parla della peste di Atene; e, proprio in omaggio al seppellire i morti della peste, che nessuno voleva toccare, nessuno voleva avvicinare, per paura del contagio, solo coloro che erano guariti dal contagio si era certi che non si sarebbero riammalati, e che, quindi, si potevano dedicare a questa funzione di altissima umanità, com'era nell'antichità seppellire i morti.

E nessuno sapeva niente di medicina, nessuno sapeva perché fossero efficaci, nessuno sapeva quale fosse il meccanismo fisiopatologico per il quale erano efficaci però sapevano quel fatto, fedeli al principio che contra factum non valet argumentum.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Επιπλέον, αυτό που με συναρπάζει με τα εμβόλια είναι επίσης το γεγονός ότι αποτελούν ένα από τα πιο εξαιρετικά παραδείγματα στη μελέτη της ιστορίας της ιατρικής. Παραθέτω, επειδή απολαμβάνω να το παραθέτω, ότι η πρώτη ρητή αναφορά σε έναν μηχανισμό εμβολιασμού έγινε από τον Θουκυδίδη όταν μιλά για τον Λοιμό των Αθηνών. Και ως φόρο τιμής στην ταφή των νεκρών από τον λοιμό, αυτών που κανείς δεν ήθελε να αγγίξει, κανείς δεν ήθελε να προσεγγίσει, εξαιτίας του φόβου της μόλυνσης, μόνο εκείνοι που είχαν αναρρώσει από τη μόλυνση ήταν βέβαιοι ότι δεν θα αρρώσταναν πάλι και γι' αυτό θα μπορούσαν να αφιερωθούν στη λειτουργία αυτή της

ήξιουν τε τοῖς αὐτοῖς κολάζεσθαι αὐτόν. [1.135.3] οἱ δὲ πεισθέντες (ἔτυχε γὰρ ὠστρακισμένος καὶ ἔχων δίαιταν μὲν ἐν Ἄργει, ἐπιφοιτῶν δὲ καὶ ἐς τὴν ἄλλην Πελοπόννησον) πέμπουσι μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἐτοίμων ὄντων ξυνδιώκειν ἄνδρας οἷς εἴρητο ἄγειν ὅπου ἂν περιτύχωσιν. [1.136.1] ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς προαισθόμενος φεύγει ἐκ Πελοποννήσου ἐς Κέρκυραν, ὧν αὐτῶν εὐεργέτης». Βλ. ἐπίσης Forsdyke, S., (2005): ὁ.π. το κεφ. «Ο Οστρακισμός στη δημοκρατική Αθήνα».

πιο υψηλής ανθρωπιστικής φροντίδας, όπως ήταν στην αρχαιότητα η ταφή των νεκρών. Και κανείς δεν ήξερε τίποτα για την ιατρική, κανείς δεν ήξερε γιατί ήταν αποτελεσματικοί, κανείς δεν ήξερε τι είναι ο παθοφυσιολογικός μηχανισμός εξαιτίας του οποίου μπορούσαν να γίνονται αποτελεσματικοί, αλλά γνώριζαν αυτό το γεγονός, πιστοί στην αρχή *contra factum non valet argumentum*, ότι, δηλαδή, κανένα επιχείρημα δεν βαρύνει τόσο, ώστε να μπορεί να ξεπεράσει την αξία των γεγονότων.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η Paola Binetti, ως πανεπιστημιακή καθηγήτρια της ιατρικής και μέλος της ιταλικής Γερουσίας⁸⁶⁰ παραθέτει εδώ το απόσπασμα του Θουκυδίδη που αναφέρεται με λεπτομερείς περιγραφές στον μεγάλο λοιμό της Αθήνας (430 π.Χ.). Με αφορμή την ενδελεχή αναφορά του Θουκυδίδη στην ανοσία⁸⁶¹, που συνήθως παρουσίαζαν όσοι είχαν προσβληθεί προηγουμένως από τη μόλυνση, η αγορήτρια καταθέτει στο Σώμα με θέρμη και ευαισθησία τις απόψεις και τις γνώσεις της -με φανερό υπόβαθρο και στις κλασικές σπουδές- για τον μεγάλο λοιμό στο πλαίσιο της νομοθετικής πρωτοβουλίας για την θεσμοθέτηση υπηρεσιών επείγουσας ιατρικής και προληπτικών μέτρων υπέρ της δημόσιας υγείας με εμβολιασμούς του πληθυσμού.

Θεωρείται ότι ο λοιμός ήταν πράγματι ίδιος, αν όχι βαρύτερος, από την πανδημία του Covid-19, όπως ο Θουκυδίδης τον περιγράφει με «κλινική ακρίβεια»⁸⁶². Όπως σωστά επισημαίνει ο Ράγκος (2020), στην αρχαία Ελλάδα οι επιδημίες θεωρούνταν παραδοσιακά ως τιμωρίες από έναν θεό για παραβίαση της ηθικής τάξης⁸⁶³: δηλαδή το θεϊκό-υπερφυσικό στοιχείο επέβαλλε την ασθένεια ως ποινή και ακολουθούσε ο εξαγνισμός. Στα μέσα του 5ου αιώνα π.Χ., ο Ιπποκράτης και η ιατρική⁸⁶⁴ αρχίζουν να δίνουν ορθολογικές εξηγήσεις για τις ασθένειες. Μια «πολιτική»

⁸⁶⁰ <http://www.senato.it/leg/18/BGT/Schede/Attsen/00022712.htm> (προπελάστηκε: 14-10-2019).

⁸⁶¹ Θουκ., *Ιστ.* [2.51.6]: «ἐπὶ πλέον δ' ὅμως οἱ διαπεφευγότες τὸν τε θνήσκοντα καὶ τὸν πονούμενον ὠκτιζόντο διὰ τὸ προειδέναι τε καὶ αὐτοὶ ἤδη ἐν τῷ θαρσαλέῳ εἶναι δις γὰρ τὸν αὐτόν, ὥστε καὶ κτείνειν, οὐκ ἐπελάμβανεν. καὶ ἐμακαρίζοντό τε ὑπὸ τῶν ἄλλων, καὶ αὐτοὶ τῷ παραχρήμα περιχαρεῖ καὶ ἐς τὸν ἔπειτα χρόνον ἐλπίδος τι εἶχον κούφης μηδ' ἂν ὑπ' ἄλλου νοσήματός ποτε ἔτι διαφθαρήναι».

⁸⁶² Fins, J. J., “Pandemics, Protocols, and the Plague of Athens: Insights from Thucydides,” *Hastings Center Report* 50, no. 3 (2020): 50-53. DOI: 10.1002.

⁸⁶³ Rangos, S. (2020). *Thucydides and the Plague of Athens (430-426 B.C.)*. *Cromohs - Cyber Review of Modern Historiography*. <https://doi.org/10.13128/cromohs-11691>.

⁸⁶⁴ Ράγκος, Σ. (2020): «Η ιπποκρατική ιατρική εξηγούσε τις επιδημίες με επίκληση κλιματολογικών κυρίως παραγόντων και πρωτίστως της ποιότητας του αέρα, άλλοτε κατ' αποκλειστικότητα και άλλοτε σε συνδυασμό με τον ιδιαίτερο τρόπο ζωής των ασθενών (την διαίταν: διατροφή, ενδίαίτηση, άσκηση, ασχολίες) και την κρίση τους (Jouanna 2012). Στο ερώτημα της ταυτόχρονης πληθώρας ή ραγδαίας αύξησης των κρουσμάτων σε μια περιοχή η ιατρική απαντούσε επικαλούμενη την αρχή ότι ίδιες αιτίες προκαλούν ταυτόσημα ή παρόμοια αποτελέσματα. Οι λοιμώδεις νόσοι πιστευόταν ότι μεταδίδονται από τον μολυσμένο αέρα στον ασθενή, όχι από τον έναν άρρωστο στον άλλο... Ο Θουκυδίδης, που ήταν αναντίρρητα γνώστης της ιπποκρατικής γραμματείας (Page 1953, Craik 2001, Thomas 2011, πβ. Parry

εξήγηση ωστόσο που διαδιδόταν την εποχή του λοιμού ήταν ότι οι Σπαρτιάτες είχαν δηλητηριάσει το νερό στα πηγάδια του Πειραιά, εκεί δηλαδή όπου ξέσπασε για πρώτη φορά η επιδημία. Ο Θουκυδίδης όμως σιωπά ως προς τους θεούς που απουσιάζουν εμφανώς στην αφήγησή του ως κρίσιμοι παράγοντες που θα μπορούσαν να επηρεάζουν την ιστορία: οι θεοί ούτε θυμωμένοι είναι ούτε προσβεβλημένοι, δεν αναζητούν κατευνασμό, δεν απαντούν στις προσευχές, δεν παρηγορούν τους πιστούς τους, εν ολίγοις τηρούν αποστάσεις από τα ανθρώπινα. Η πρωτοτυπία του έγκειται στην σιωπηρή απόρριψη όλων των διαθέσιμων ειδών εξηγήσεων, θρησκευτικών, επιστημονικών και πολιτικών. Για τον Θουκυδίδη όλα είναι υποθετικές κατασκευές που αποσκοπούν στο να παρέχουν ένα πλαίσιο νοήματος για ό,τι είναι αναπόφευκτο γεγονός της θνητής ζωής: η πάντα παρούσα πιθανότητα φυσικής καταστροφής και η εγγενής αδυναμία της ανθρώπινης ύπαρξης σε ολόκληρο το φάσμα φυσικών φαινομένων που κείνται εκτός της δύναμης της ανθρώπινης πρόβλεψης ή της σφαίρας της αποτελεσματικής δράσης⁸⁶⁵. Επίσης, σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, ο μεγάλος αριθμός θανάτων εξαιτίας του λοιμού οδήγησε την κοινωνία στην ανομία με την πλημμελή τήρηση των ταφικών λειτουργιών και εθίμων⁸⁶⁶. Στο σημείο αυτό στέκεται η αγορήτρια για να επιχειρηματολογήσει με μέσο τον λοιμό για την σύγχρονη ανάγκη ανοσοποίησης του πληθυσμού διαμέσου των εμβολιασμών. Η περιγραφή του λοιμού της Αθήνας αποβαίνει τελικά καταγραφή της υπερβολικής αποπολιτικοποίησης της ζωής⁸⁶⁷. Οι

1969, Morgan 1994), προτίμησε να απόσχει από εικτολογίες. Ακόμα και την συσσώρευση πλήθους πολιτών από τους αγροτικούς δήμους της Αττικής εντός του περιορισμένου χώρου που καθόριζαν τα θεμιστόκλεια και τα μακρά τείχη, γεγονός αποφασιστικής αιτιακής σημασίας για την πρόκληση της AethiD-31 κατά τον Πλούταρχο (Περικλ. 34.4-5, Νικ. 6.3), ο Θουκυδίδης την είδε περισσότερο ως μια επιπλέον συνθήκη πίεσης των πολιτών παρά ως αιτία της νόσου (II.53.1). Η παρατηρητικότητα του όμως δεν μπορούσε να μην υπογραμμίσει την μεταδοτικότητα του λοιμού από τον έναν ασθενή στον άλλο (II.47.4, II.51.4-5, II.58.2) και από την μία περιοχή στην άλλη (II.48.1-2), ακόμα και εντός του ζωικού βασιλείου (II.50), παρά τους περί του αντιθέτου ισχυρισμούς των ιατρών».

⁸⁶⁵ Τάιζεν, Γ., (2020) : «Όμως ο Θουκυδίδης, όπως ακριβώς αρνείται να θεολογήσει, έτσι αρνείται και να επιστημολογήσει τη νόσο (II.47.1-3). Κατά τη γνώμη του, τόσο οι θρησκευτικές όσο και οι ιατρικές εξηγήσεις του λοιμού είναι παρόμοιας νοητικής δομής διαδικασίες, αφού βασίζονται εξίσου σε αβέβαιες υποθέσεις και αποδεικνύονται στην πράξη ομοίως αναποτελεσματικές. Ο Θουκυδίδης επιμένει στην προσεκτική παρατήρηση και την ακριβή κλινική καταγραφή των συμπτωμάτων με την ελπίδα ότι ίσως στο μέλλον ο λόγος του οδηγήσει στην ταυτοποίηση της νόσου (II.48.3)». στο : «Αποτυπώσεις σε στιγμές κινδύνου».

⁸⁶⁶ King, H., Brown, J. (2015): 449, το κεφ. 24 “Thucydides and the Plague” στο: Lee, C., Morley, N. “A Handbook to the Reception of Thucydides”.

⁸⁶⁷ Ράγκος (2020): ό.π.479: «Δεν πρόκειται για τον «αόρατο εχθρό» ενός μυστικού «πολέμου», ούτε για μια «ασύμμετρη απειλή» κομμένη και ραμμένη στα μέτρα των ανθρώπινων ωμοτήτων, αλλά για μια απρόβλεπτο φυσικό συμβάν που υπενθυμίζει την ουσιώδη αστάθεια και το ευπρόσβλητο της ύπαρξης, την καταστατική εμβάπτιση της ανθρώπινης ζωής σε ένα αμνιακό υγρό αβεβαιότητας που ονομάζεται στον Θουκυδίδη τύχη. Μια τέτοια στάση είναι σήμερα σχεδόν αδιανόητη. Η ανθρώπινη ζωή έχει οχυρωθεί πίσω από εμβόλια και θεραπείες, προληπτικές εξετάσεις και φάρμακα, με αποτέλεσμα όχι μόνον να έχει υψωθεί σημαντικά το προσδόκιμο όριο ζωής αλλά και να θεωρεί ο δυτικός άνθρωπος το μέλλον του προβλέψιμο και βέβαιο και την πιθανή διασάλευση αυτής της βεβαιότητας ως μια ασύμμετρη, δηλαδή

ακραίες καταστάσεις, συμπεριλαμβανομένων των φυσικών καταστροφών, όπως οι επιδημίες, τα γεγονότα που χαρακτηρίζονται ως «άλλως αναπότρεπτα» τείνουν να καταστρέφουν τις πολιτικές κοινωνίες και να στρεβλώνουν την ανθρώπινη φύση. Αυτό κατά τον προαναφερθέντα ερευνητή προσφυώς αποτελεί το «κτῆμα ἐς αἰεί» του Θουκυδίδη και κατά τη γνώμη μας την ίδια την αξία των γεγονότων, όπως ακριβώς την αναφέρει η αγορήτρια συγκροτώντας τα επιχειρήματά της κατά τη νομοθετική λειτουργία.

Γ2. ΕΥΡΩΠΗ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

Γ.2.α. Διάλογος Αθηναίων- Μηλίων

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Sir Ivor Roberts, Πρέσβης του Ηνωμένου Βασιλείου στην Ιταλία	Ρώμη, Ιταλία, 13-09-2006

ΠΗΓΗ

<https://www.gov.uk/government/publications/foi-release-ivor-roberts-speech>

(προσπελάστηκε: 08-10-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

[...] The diplomat is condemned to a Sisyphean task in which, as (s)he attempts to grapple with one conflict, another breaks out. We manage or contain disputes; very rarely do we deliver a quantifiable solution. Indeed, we should be sceptical of ' "permanent" solutions or models: think democracy in the Middle East or war on terror. Diplomacy is the classic example of the Spanish proverb, "Traveller, there are no roads. Roads are made by walking".

[...] I'm not suggesting a statement along the lines of Thucydides' Melian dialogue "The strong do what they can; the weak suffer what they must".

αδιανόητη και άδικη, απειλή που πρέπει να ηττηθεί κατά κράτος. Αυτά βεβαίως ισχύουν στον προηγμένο κόσμο όπου υπάρχουν συστήματα υγείας, με περισσότερες ή λιγότερες κλίνες στις μονάδες εντατικής θεραπείας, τα οποία και απειλούνται με κατάρρευση από μία μη ελεγχόμενη εξάπλωση της νόσου. Στις αναπτυσσόμενες ή υπανάπτυκτες οικονομίες του πλανήτη, οι λοιμοί, οι σιτοδείες, οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης και ο θάνατος μπορεί να μαίνονται επί δεκαετίες χωρίς να προκαλούν καμία διευρυμένη ευαισθησία για βοήθεια».

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

[...] Ο διπλωμάτης είναι καταδικασμένος σε ένα σισύφειο έργο, όπου καθώς εκείνος/η προσπαθεί να παλέψει σε μια σύγκρουση, τότε ξεσπάει μια άλλη. Διαχειριζόμαστε ή περιορίζουμε τις διαφωνίες· πολύ σπάνια παράγουμε μια μετρήσιμη λύση. Πράγματι, πρέπει να είμαστε σκεπτικοί για «μόνιμες» λύσεις ή μοντέλα: ας αναλογιστούμε τη δημοκρατία στη Μέση Ανατολή ή τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας. Η διπλωματία είναι το κλασικό παράδειγμα της ισπανικής παροιμίας, «Ταξιδιώτη, δεν υπάρχουν δρόμοι, οι δρόμοι γίνονται περπατώντας». [...] ⁸⁶⁸ . Δεν ασπάζομαι τη δήλωση στον διάλογο Αθηναίων και Μηλίων στο έργο του Θουκυδίδη ότι: «Οι ισχυροί κάνουν ό,τι μπορούν, οι αδύναμοι υποφέρουν ό,τι τους πρέπει».

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο Βρετανός διπλωμάτης Sir Ivor Roberts τηρεί μια παράδοση του διπλωματικού σώματος της χώρας του γράφοντας την αποχαιρετιστήρια επιστολή του ⁸⁶⁹ με την ευκαιρία της αποχώρησής του από το Foreign Office λόγω της συνταξιοδότησής του. Το υπό εξέταση απόσπασμα ανήκει στην παράγραφο της επιστολής που επιγράφεται με τη λατινική φράση *Atque Vale* ⁸⁷⁰. Ως «σισύφειο έργο» χαρακτηρίζει τον διπλωματικό

⁸⁶⁸ Πρόκειται για απόσπασμα από ποίημα του Antonio Machado : “Caminante, son tus huellas el camino, y nada más; caminante, no hay camino, se hace camino al andar” "Proverbios y cantares" in Campos de Castilla, 1912.

⁸⁶⁹ Ο Matthew Parris, βρετανός κοινοβουλευτικός αναφέρει : «Η αποχαιρετιστήρια επιστολή του βρετανού διπλωμάτη που είναι ένα είδος θεσμού του Υπουργείου Εξωτερικών. Οι πρεσβευτές που αποχωρούσαν από τη θέση τους στο εξωτερικό έγραφαν μια ειλικρινή και προσεκτικά μελετημένη και (συνήθως) διπλωματικά προσεκτική επίσημη επιστολή για τη χώρα από την οποία έφευγαν. Θα μπορούσε το περιεχόμενό της να είναι ευφάνταστο, αγωνιώδες, ενημερωτικό, στοργικό ή περιφρονητικό. Η ποιότητα του κειμένου αυτών των επιστολών ήταν τέτοια, ώστε μερικές από αυτές μπορούσαν να θεωρηθούν ότι ήταν ελάχιστος ποιότητας αριστουργήματα, που με ανυπομονησία περίμεναν να διαβάσουν οι Υπουργοί Εξωτερικών, στους οποίους απευθύνονταν ονομαστικά. Η επιστολή (συνήθως εντασσόταν στον Νόμο περί Απορρήτων) θα κυκλοφορούσε σε τόσο ευρεία κλίμακα, κατά τη διακριτική ευχέρεια του Υπουργείου Εξωτερικών και ενίοτε έφτανε τόσο μακριά, όσο η Τράπεζα της Αγγλίας και τα Ανάκτορα του Μπάκιγχαμ. Η Margaret Beckett το 2006 υπέγραψε την καταδίκη της παράδοσης αυτής σε θάνατο καταργώντας το έθιμο. Και είχε τους λόγους της. Η τελευταία τέτοια επιστολή ήταν αυτή του Sir Ivor Roberts κατά την αναχώρησή του από τη Ρώμη. Έπαιρνε σύνταξη. Ο τίτλος του ως Sir ήταν ασφαλής. Απλώς ο Sir Ivor Roberts θρηνούσε την άλωση του Υπουργείου Εξωτερικών από τη νοοτροπία των συμβούλων διαχείρισης. Περιέγραψε το όλο θέμα ως «μ...»... Η αποχαιρετιστήρια επιστολή διέρρευσε, με αποσπάσματά της να εμφανίζονται στους Sunday Times. Ο μόνιμος γραμματέας του Foreign Office δεν χάρηκε γι' αυτό. Και είναι εμφανές το γιατί: ο ήθος της Διπλωματικής Υπηρεσίας άλλαξε. Η διπλωματία ήταν πιο σβέλτη, πιο ορθή κοφτή και πιο επαγγελματική -επιχειρηματική. Υπήρχε λιγότερος χρόνος για να εκτιμάται η ωραία πεζογραφία. Κι εμείς οι δημοσιογράφοι πρέπει να αποδεχτούμε πως φέρουμε κάποια ευθύνη - ήταν λιγότερο δυνατό να διατηρήσουμε τις επικοινωνίες εμπιστευτικές. ...(Λίγα χρόνια αργότερα οι επιστολές επανήλθαν) Το Foreign Office είναι πεδίο ανταγωνισμών. Οι διπλωμάτες πράγματι λατρεύουν να κάνουν επίδειξη των γνώσεών τους». Άρθρο με τίτλο «Η ευπρόσδεκτη επιστροφή της αποχαιρετιστήριας επιστολής». <https://www.spectator.co.uk/article/the-welcome-return-of-the-valedictory-dispatch> (προσπελάστηκε: 13-09-2020).

⁸⁷⁰ Atkins, B., (2007): 471 και 476. Πρόκειται για τον ακροτελεύτιο στίχο στο ελεγειακό ποίημα του Ρωμαίου ποιητή Γάϊου Βαλέριου Κάτουλλου, αφιερωμένο στον πρόωρα θανόντα αδελφό του : *Atque in*

αγώνα, εξαιτίας της δυναμικής των γεγονότων που καλείται κάθε διπλωμάτης να διαχειριστεί, βασισμένος στην πείρα που απέκτησε κατά τη θητεία του: είναι ασύμμετρες οι απειλές στις επικίνδυνες αποστολές που αναλαμβάνει να διεκπεραιώσει, ενώ δεν υπάρχει ακολουθητέο μοντέλο επιτυχίας, αντίθετα πρέπει να ανοίξει ο ο ίδιος ο διπλωμάτης τον δρόμο προς την εξεύρεση επιτυχών κατά το δυνατό λύσεων. Ρητά και κατηγορηματικά ωστόσο απορρίπτει το περιεχόμενο της φράσης του Θουκυδίδη «...ὅτι δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀνθρωπεῖῳ λόγῳ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀνάγκης κρίνεται, δυνατὰ δὲ οἱ πρῶχοντες πράσσουσι καὶ οἱ ἀσθενεῖς ξυγχωροῦσιν.»⁸⁷¹. Ο γνωστός δραματικός διάλογος μεταξύ Αθηναίων και Μηλίων που επικαλείται ο Roberts πραγματοποιείται στη δίνη του Πελοποννησιακού Πολέμου και προηγείται χρονικά της φρικαλεότητας που ακολούθησε την πτώση της Μήλου στους Αθηναίους. Η Μήλος -ουδέτερη στον Αρχιδάμειο πόλεμο- έχοντας από πολύ παλαιότερα κατοίκους σπαρτιατικής καταγωγής δεν θέλησε να προσχωρήσει (να υποταχθεί) στην αθηναϊκή συμμαχία γεγονός που εξόργισε την Αθήνα που της επιτέθηκε το έτος 426 π.Χ. χωρίς να καταφέρει να την δέσει στο άρμα της. Αργότερα το 416 π.Χ. η Αθήνα επιμένοντας στην κατάκτηση του νησιού έστειλε τριάντα οκτώ πλοία και περίπου τρεις χιλιάδες στρατό για να το υποτάξει. Επί της διαδικασίας για τον διάλογο που θα γινόταν οι Αθηναίοι πρότειναν στους κατοίκους διαπραγμάτευση με το σκεπτικό ότι θα παραδίδονταν αμαχητί στην υπερδύναμη, πράγμα που δεν έγινε. Οι Αθηναίοι πρότειναν τότε αντί να αρχίσουν διάλογο, να απαντούν οι Μηλίοι κάθε φορά που διαφωνούσαν με αυτούς. Οι Μηλίοι, αφού αποκρίθηκαν ότι δεν συμφωνούσαν τα λόγια των Αθηναίων με την εχθρική και απειλητική στάση τους, επισήμαναν⁸⁷²: «Βλέπουμε ότι έρχεστε σαν δικαστές που θα κρίνουν όσα θα ειπωθούν και ότι, αν τα νομικά επιχειρήματά μας είναι ισχυρότερα από τα δικά σας, τότε η έκβαση της συζήτησης θα μας οδηγήσει σε πόλεμο αν δεν ενδώσουμε, ενώ εάν μας πείσετε, θα μας οδηγήσει στην δουλεία». Και επίσης «Στην θέση που βρισκόμαστε, είναι φυσικό και συγγνωστό να καταφεύγομε σε πολλά επιχειρήματα και να διατυπώνομε πολλές σκέψεις. Η συνάντηση αυτή έγινε, βέβαια, για

perpetuum, frater, ave atque vale, που σημαίνει: «και για πάντα, αδελφέ, χαίρε και έχε γεια» στο: “A Companion to Catullus, edited by Marilyn B. Skinner”, Blackwell Publishing.

⁸⁷¹ Θουκ., *Ιστ.* [5.89.1]. Σύμφωνα με τη μετάφραση του Ελ. Βενιζέλου: «...ὅτι κατά την συζήτησιν των ἀνθρωπίνων πραγμάτων το ἐπιχείρημα του δικαίου ἀξίαν ἔχει ὅπου ἴση ὑπάρχει δύναμις πρὸς ἐπιβολήν αὐτοῦ, ὅτι ὁμως ὁ ἰσχυρὸς ἐπιβάλλει ὅ, τι του ἐπιτρέπει ἡ δύναμις του καὶ ὁ ἀσθενὴς παραχωρεῖ ὅ, τι του ἐπιβάλλει ἡ ἀδυναμία του».

⁸⁷² Θουκ., *Ιστ.*, [5.86.1]: «οἱ δὲ τῶν Μηλίων ξύνεδροι ἀπεκρίναντο «ἢ μὲν ἐπιείκεια τοῦ διδάσκειν καθ' ἡσυχίαν ἀλλήλους οὐ ψέγεται, τὰ δὲ τοῦ πολέμου παρόντα ἤδη καὶ οὐ μέλλοντα διαφέροντα αὐτοῦ φαίνεται. ὀρῶμεν γὰρ αὐτοὺς τε κριτὰς ἤκοντας ὑμᾶς τῶν λεχθησομένων καὶ τὴν τελευταίην ἐξ αὐτοῦ κατὰ τὸ εἶκος περιγενομένοις μὲν τῷ δικαίῳ καὶ δι' αὐτὸ μὴ ἐνδοῦσι πόλεμον ἡμῖν φέρουσαν, πεισθεῖσι δὲ δουλείαν».

να σώσουμε την πολιτεία μας. Δεχόμαστε, λοιπόν, να διεξαχθεί η συζήτηση με τον τρόπο που προτείνατε, αν το νομίζετε σωστό»⁸⁷³. Θέτουν επομένως τους όρους τους οι ισχυροί Αθηναίοι και με κυνική αφοπλιστική ειλικρίνεια απαντούν με τη φράση που ο Roberts χρησιμοποιεί εδώ, την οποία πάντως δεν αποδέχεται. Καθώς η ουδετερότητα της Μήλου τους προκαλεί αδικία, φαίνεται ότι το δίκαιο γίνεται συχνότερα αντικείμενο επικλήσεων παρά αποδεικνύεται έμπρακτα ότι κανείς δεν αναγνωρίζει ότι προέβη σε άδικες πράξεις, αλλά ότι πάντα έχει άδικο ο άλλος⁸⁷⁴. Η ρεαλιστική φιλοσοφία του Θουκυδίδη συμπυκνώνεται άρα σε ό,τι λένε οι Αθηναίοι στρατηγοί στους αδύναμους στρατιωτικά Μηλίους: στις διεθνείς σχέσεις δεν υπάρχει δικαιοσύνη ως η ισότιμη μεταχείριση των κρατών, αλλά ως συνειδητοποίηση κάθε κράτους της θέσης του, της δύναμής του, της φυσικής πραγματικότητας και τελικά της προσαρμοστικότητάς του στο περιβάλλον άνισης κατανομής της ισχύος⁸⁷⁵.

⁸⁷³ Θουκ., *Ιστ.* [5.88.1]: «Εἰκὸς μὲν καὶ ξυγγνώμη ἐν τῷ τοιῷδε καθεστῶτα ἐπὶ πολλὰ καὶ λέγοντας καὶ δοκοῦντας τρέπεσθαι ἢ μὲντοι ξύννοδος καὶ περὶ σωτηρίας ἤδε πάρεστι, καὶ ὁ λόγος ᾧ προκαλεῖσθε τρόπον, εἰ δοκεῖ, γιγνέσθω».

⁸⁷⁴ Μπιργάλιας, Ν., (2005): 31-33. «Στην υπόθεση της Μήλου περιγράφεται ένας κόσμος όπου το δίκαιο είναι μια σύμβαση μικρής εμβέλειας. Οι Αθηναίοι που αυτοαποκαλούνται δικαιότεροι σε σχέση με τη δύναμή τους υποστηρίζοντας την ηγεμονία τους εξηγούν ότι υπάκουσαν σε έναν “φυσικό νόμο”: αυτόν του ισχυροτέρου. Ερμηνεύοντας μάλιστα τη στάση τους ισχυρίζονταν πως είναι ανθρώπινος νόμος ο ασθενέστερος να υποκύπτει στη θέληση του ισχυρότερου και πως “όταν μπορείς να πάρεις κάτι με τη βία δεν προτιμάς το δίκαιο”. Η εφαρμογή των νόμων και των “κοινών νομίμων” προβάλλεται ως η κύρια παράμετρος του “εἶθισται”. «Η έννοια του δικαίου στον Θουκυδίδη», περιοδικό «Ε -Ιστορικά», τ. 284, Εφημ. «Ελευθεροτυπία». Αντίστοιχα ο Κοντογιώργης (2007): 303-304, επισημαίνει ότι ο Θουκυδίδης δεν αφήνει καμμία αμφιβολία ότι το συμφέρον που υπαγόρευε η δύναμη προείχε της έννοιας του δικαίου. Έτσι ο Θουκυδίδης [1.76.2]: «οὕτως οὐδ’ ἡμεῖς θαυμαστὸν οὐδὲν πεποιήκαμεν οὐδ’ ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπέου τρόπου, εἰ ἀρχὴν τε διδομένην ἐδεξάμεθα καὶ ταύτην μὴ ἀνεῖμεν ὑπὸ τριῶν τῶν μεγίστων νικηθέντες, τιμῆς καὶ δέους καὶ ὠφελίας, οὐδ’ αὖ πρῶτοι τοῦ τοιοῦτου ὑπάρξαντες, ἀλλ’ αἰεὶ καθεστῶτος τὸν ἥσσω ὑπὸ τοῦ δυνατωτέρου κατείργεσθαι, ἄξιοί τε ἅμα νομίζοντες εἶναι καὶ ὑμῖν δοκοῦντες μέχρι οὗ τὰ ξυμφέροντα λογιζόμενοι τῷ δικαίῳ λόγῳ νῦν χρῆσθε, ὃν οὐδέεις πῶ παρατυχὸν ἰσχύι τι κτήσασθαι προθεῖς τοῦ μὴ πλέον ἔχειν ἀπετράπετο». Αντίστοιχα οι Αθηναίοι σε διάλογό τους με τους Σπαρτιάτες λένε: «[1.76.2] Έτσι κι εμεῖς δεν ἐκάναμε τίποτε το παράδοξο ἢ ἀντίθετο πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ὅταν δεχτήκαμε τὴν ἡγεμονία πού μας προσφερόταν καὶ ὅταν, τώρα, ἀρνιόμαστε νὰ τὴν εγκαταλείψουμε, κινούμενοι ἀπὸ ἰσχυρὰ ἐλατήρια, τὴν δόξα, τὸν φόβο καὶ τὸ ὄφελος. Δὲν εἴμαστε ἄλλωστε οἱ πρῶτοι πού ἐφαρμόσαμε τέτοια πολιτικὴ. Ἀπὸ πάντα ὑπάρχει ἡ ἀρχὴ ὅτι ὁ ἀδύνατος ὑπακούει τὴν θέλησιν τοῦ δυνατοῦ κι εμεῖς ἔχομε τὴν πεποίθησιν πὼς τὸ ἀξίζομε. Καὶ σεις, ἄλλωστε, δέχεσθε τὴν ἀρχὴ αὐτὴ ἕως τὴν στιγμὴ κατὰ τὴν ὁποία, ἐνῶ τὴν πραγματικότητά ἐπιδιώκετε τὸ συμφέρον σας, ἐπικαλεῖσθε ἀρχὲς δικαιοσύνης πού δὲν ἐμπόδισαν ποτὲ κανέναν ν’ ἀποκτήσει με τὴν βία μεγαλύτερα πλεονεκτήματα. [1.76.3] Εἶναι ἀξιέπαινοι, ἄλλωστε, ἐκεῖνοι πού, κατὰ τὸ φυσικὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἀποκτήσαν ἐξουσία ἐπάνω σὲ ἄλλους, ἀλλὰ εἶναι λιγότερο ἀδικοὶ ἀπ’ ὅ,τι θὰ μπορούσε νὰ τοὺς ἐπιτρέψει ἡ δύναμή τους».

⁸⁷⁵ Jackson, R., Sørensen, G., (2006): 116, ὁ.π. Συνηγορεῖ ἐδῶ ὁ Π. Ἡφαιστος (2004), ὁ.π. 261,262 : «Όταν ἡ προπαγάνδα καὶ οἱ κοσμοπολίτικες ψευδαισθήσεις ἐξατιμίζονταν, ὅλοι ξεχνούσαν τὴν πανελλαδικὴ ἐνότητα καὶ ἐπιβίωσαν ἐκεῖνες οἱ Πόλεις πού ἔθεταν ὡς προτεραιότητα τὴ συλλογικὴ τους ἐλευθερία, δηλαδὴ τὴν ἀσφάλεια καὶ τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Πολιτείας τους. Ἀντίθετα, Πόλεις ὅπως ἡ Μήλος, τῆς ὁποίας οἱ πολιτικοὶ ἡγέτες ἔτρεφαν ψευδαισθήσεις πὼς σὲς διεθνὲς σχέσεις πῶ πολὺ ἀπὸ τὴν ἰσχύ καὶ τὶς ἰσχυρὲς συμμαχίες μετροῦν τὸ (διεθνὲς) δίκαιο, ἡ (διεθνῆς) κοινὴ γνώμη καὶ οἱ φυλετικοὶ δεσμοί, ἐξασθενούσαν ἢ ἐξαφανίζονταν ὀλοκληρωτικά. Χαρακτηριστικὰ ὅπως μὰς πληροφορεῖ ὁ Θουκυδίδης οἱ Αθηναῖοι μετὰ τὴν ἀρνήσιν τῶν Μηλίων νὰ ὑποταχθοῦν «σκότωσαν ὅσους Μηλίους

Γ.2.β. Πελοποννησιακός Πόλεμος

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Sir Sherard Cowper-Coles, Πρέσβης Ηνωμένου Βασιλείου στο Αφγανιστάν	Ρώμη, Ιταλία, 13-09-2006

ΠΗΓΗ

Το βιβλίο «Τηλεγραφήματα από την Καμπούλ» (*Cables from Kabul: The Inside Story of the West's Afghanistan Campaign*, London: Harper Press, 2011).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Some 2,000 years ago, a Greek recorded a conflict which had convulsed the Hellenic lands for more than three decades. The writer wanted his work to be a possession for all time. He hoped that men would use it as a guide to avoid the mistakes that had precipitated the events through which he had lived, but he noted that human nature never really changes. Men probably would therefore ignore the lessons of his history, and repeat the errors he had reported; Nevertheless, he thought it worth setting down his account anyway, just in case expectation might for once be confounded by hope fulfilled. The conflict in Afghanistan is no Peloponnesian War, although it has lasted even longer. And I am certainly no Thucydides. But for three and a half years from May 2007, I experienced at first hand a struggle that was by the spring of 2011 swallowing each year some \$125 billion of US taxpayers' money and getting on for £6 billion a year from the British Exchequer. This was a real war that had by then taken the lives of more than 2,000 coalition soldiers and of some 350 British servicemen and women, as well as those of tens of thousands of Afghans in and out of uniform. More than 10,000 American soldiers had been wounded in Afghanistan.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Πριν από περίπου 2.000 χρόνια, ένας Έλληνας κατέγραψε μια σύγκρουση που είχε διαταράξει τα ελληνικά εδάφη για περισσότερο από τρεις δεκαετίες. Ο συγγραφέας θέλησε το έργο του να είναι ένα «απόκτημα για πάντα». Είχε την ελπίδα ότι οι άνθρωποι θα το χρησιμοποιήσουν ως οδηγό για να αποφευχθούν τα λάθη που είχαν γίνει οι αιτίες των γεγονότων που ο ίδιος είχε βιώσει. Αλλά σημείωσε ότι η ανθρώπινη

ενηλίκους έπιασαν και έκαναν δούλους τα παιδιά και τις γυναίκες. Το νησί το αποίκισαν οι ίδιοι στέλλοντας αργότερα πεντακοσίους εποίκους».

φύση ποτέ δεν αλλάζει πραγματικά. Οι άνθρωποι πιθανώς θα αγνοούσαν τα διδάγματα της ιστορίας του και θα επαναλάμβαναν τα λάθη που είχε καταγράψει. Παρόλα αυτά, σκέφτηκε ότι αξίζει να καταθέσει την καταγραφή του ούτως ή άλλως, ακριβώς για την περίπτωση που η προσδοκία θα μπορούσε κάποτε να ανατραπεί από την εκπλήρωση της ελπίδας. Η σύγκρουση στο Αφγανιστάν δεν είναι ο Πελοποννησιακός Πόλεμος, αν και έχει διαρκέσει ακόμη περισσότερο. Και σίγουρα δεν είμαι ο Θουκυδίδης. Αλλά για τριάντα χρόνια, από τον Μάιο του 2007, βίωσα από πρώτο χέρι έναν αγώνα που κατά την άνοιξη του 2011 καταβρόχθιζε κάθε χρόνο περίπου 125 δισεκατομμύρια δολάρια από τα χρήματα των φορολογουμένων των ΗΠΑ και έφτασε τις 6 δισ. λίρες στερλίνες ετησίως από το βρετανικό δημόσιο ταμείο. Ήταν ένας πραγματικός πόλεμος που είχε πάρει τότε τις ζωές περισσότερων από 2.000 στρατιωτών του συνασπισμού και περίπου 350 Βρετανών στρατιωτών και γυναικών, καθώς και εκείνων των δεκάδων χιλιάδων Αφγανών ένστολων ή μη. Περισσότεροι από 10.000 Αμερικανοί στρατιώτες τραυματίστηκαν στο Αφγανιστάν.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Το υπό εξέταση κείμενο αποτελεί μέρος της εισαγωγής στο προαναφερόμενο βιβλίο του βρετανού διπλωμάτη και ακαδημαϊκού Sir Sherard Cowper-Coles⁸⁷⁶, που υπηρέτησε το 2007 στο Αφγανιστάν. Είναι εμφανής η επήρεια από την κλασική του παιδεία με τον τρόπο που προσεγγίζει τον Πελοποννησιακό Πόλεμο στο έργο του Θουκυδίδη και συγκεκριμένα με τις ακριβείς αναφορές του όπως αντιστοιχούν στο πρωτότυπο κείμενο του ιστορικού:

- «βίωσα από πρώτο χέρι έναν αγώνα»: [1.22.2] *τὰ δ' ἔργα τῶν πραχθέντων ἐν τῷ πολέμῳ οὐκ ἐκ τοῦ παρατυχόντος πυνθανόμενος ἠζίωσα γράφειν, οὐδ' ὡς ἐμοὶ ἐδόκει, ἀλλ' οἷς τε αὐτὸς παρῆν καὶ παρὰ τῶν ἄλλων ὅσον δυνατὸν ἀκριβείᾳ περὶ ἐκάστου ἐπεξελθών.*
- «απόκτημα για πάντα»: [1.22.4] *κτῆμά τε ἐς αἰεὶ μᾶλλον ἢ ἀγώνισμα ἐς τὸ παραχρῆμα ἀκούειν ζύγκεται.*

⁸⁷⁶ Κάτοχος πτυχίου Κλασικών Σπουδών από το Hertford College και Honorary Fellow του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης.
<https://www.hertford.ox.ac.uk/staff/sir-sherard-cowper-coles> (προσπελάστηκε: 16-10-2020).

- «η ανθρώπινη φύση ποτέ δεν αλλάζει πραγματικά»⁸⁷⁷: [3.82.2] ... *γινόμενα μὲν καὶ αἰεὶ ἐσόμενα, ἕως ἂν ἡ αὐτὴ φύσις ἀνθρώπων ᾗ, μᾶλλον δὲ καὶ ἡσυχαιότερα καὶ τοῖς εἴδεσι διηλλαγμένα, ὡς ἂν ἕκασται αἰ μεταβολαὶ τῶν ζυντυχιῶν ἐφιστῶνται.*

Ο διπλωμάτης είχε κληθεί το 2007 να προσφέρει τις υπηρεσίες του στο βρετανικό στέμμα ως πρεσβευτής στην Καμπούλ. Σύμφωνα με μερίδα του τύπου η συνολική προσπάθεια που κατέβαλε θεωρήθηκε ότι ήταν πολύ πέρα από την συνηθισμένη κλίμακα οποιασδήποτε άλλης βρετανικής διπλωματικής αποστολής στον κόσμο. Συνδύαζε την πολιτική υποστήριξη για την κυβέρνηση του Αφγανιστάν με αναπτυξιακή βοήθεια, κατάρτιση του δικαστικού σώματος μαζί με άλλες συμβουλευτικές υπηρεσίες, ενώ ήδη βρισκόταν στην πρώτη γραμμή ενός κλιμακούμενου πολέμου με τους Ταλιμπάν.⁸⁷⁸ Το πάθος του για τη χώρα και τους ανθρώπους της καταγράφηκε από τον ίδιο στο παραπάνω βιβλίο στο οποίο τα λάθη του παρελθόντος αναβιώνουν και αναθεωρούνται⁸⁷⁹. Έτσι κρίσιμο στοιχείο για τον ίδιο αποβαίνει η ματαιότητα του Πελοποννησιακού Πολέμου, καθώς είναι αμφίβολο αν κάποιος θα μάθαιναν από αυτόν⁸⁸⁰, όπως άλλωστε και ο ίδιος ο Θουκυδίδης ισχυρίζεται.

⁸⁷⁷ Hanink, J., (2019): «Φυσικά, δεν συμφωνούν όλοι με αυτό που υπονοεί ο Θουκυδίδης σχετικά με τον οικουμενισμό της «ανθρώπινης φύσης», μια κοινή μετάφραση για το ουσιαστικό επίθετο *ἀνθρώπινον* (το οποίο καλύπτει το φάσμα των ανθρώπινων πραγμάτων - σκέψεις, συμπεριφορές, σχέσεις και ούτω καθεξής · ορισμένοι μεταφραστές προτιμούν τον όρο «ανθρώπινη κατάσταση»). Ωστόσο, από τότε που ο Thomas Hobbes δημοσίευσε τη μετάφραση του 1629, την πρώτη αγγλική μετάφραση που έγινε από τα ελληνικά, ο Θουκυδίδης συνέχισε να ρίχνει μακριά σκιά πάνω στη δυτική πολιτική σκέψη. Έτσι σήμερα το έργο του του είναι ακόμη περισσότερο βασικό στοιχείο της Πολιτικής Επιστήμης από ό,τι το μάθημα της Ιστορίας και η Ιστορία του τόσο συχνά ως αντικείμενο διατριβών στις διεθνείς σχέσεις, όσο και στις κλασικές σπουδές». Από την εισαγωγή στο: “How to think about War, An Ancient Guide to Foreign Policy, Thucydides”, Princeton University Press.

⁸⁷⁸ «Ο Sherard είναι ένας μεγάλος, τολμηρός χαρακτήρας που πίστευε ανέκαθεν ότι θα έπρεπε να διαμορφώνει την πολιτική και όχι απλώς να την εφαρμόζει», δήλωσε ένας παλιός φίλος και θαυμαστής. Τώρα έχει την μεγαλύτερη ευκαιρία που του δόθηκε να το πράξει και χωρίς αμφιβολία είναι η πιο δύσκολη δουλειά που του ζητήθηκε ποτέ».

<https://www.theguardian.com/politics/2007/jun/22/uk.afghanistan> (προσπελάστηκε: 17-09-2020).

⁸⁷⁹ Kagan, D., (2012):346. «Μερικοί μελετητές που δεν έχουν πειστεί από την ανάπτυξη του Θουκυδίδη για τις αιτίες του πολέμου, ωστόσο, δεν ικανοποιήθηκαν με μια εξήγηση που προέκυψε από τα γεγονότα που προηγήθηκαν του πολέμου. Ανακάλυψαν την προέλευσή του όχι στις αποφάσεις και τις ενέργειες που ανέλαβαν οι πολιτικοί την περίοδο 435-431, αλλά σε δυνάμεις, μερικές φορές απρόσωπες, που είναι μεγαλύτερες από τους ανθρώπους που είναι τα όργανα τους. Μερικοί έχουν φανταστεί ότι η αιτία του πολέμου ήταν η γυμνή αθηναϊκή επιθετικότητα, η οποία σκόπιμα έφερε τον πόλεμο για να επιτύχει μεγαλύτερες κατακτήσεις». Βλ. επίσης στον πρόλογο του ίδιου βιβλίου τα λόγια του αναγεννησιακού ιστορικού, νομικού και διπλωμάτη Francesco Guicciardini: «Τα προηγούμενα πράγματα ρίχνουν φως στα μελλοντικά, επειδή ο κόσμος ήταν πάντα της ίδιας μοίρας και ό,τι τώρα είναι και θα γίνει υπήρξε σε άλλη εποχή και τα ίδια πράγματα θα επιστρέψουν, αλλά με διαφορετικά ονόματα και χρώματα. Όμως κανείς δεν τα αναγνωρίζει, αλλά μόνο εκείνοι που είναι σοφοί και τα παρατηρούν και τα λαμβάνουν υπόψη τους επιμελώς». Αναμνήσεις, Πρώτη Σειρά, 114. “New History of the Peloponnesian War”, E-book edition, 2012, Cornell University Press. Επίσης για τις αιτίες βλ. Rood, T., (2006), “Objectivity and authority: Thucydides’ Historical Method” (239) στο: “Brill’s Companion to Thucydides”.

⁸⁸⁰ «Πρόκειται για ένα καταθλιπτικό θέμα που διατρέχει το “Cables From Kabul” ... Έχουμε περάσει μέσα από αυτόν τον πόλεμο σε μια παλίσροια μετα-αυτοκρατορικής ύβρεως, ματαιοδοξίας και καριερίστικης φιλοδοξίας. Είναι ένα “Μάλιστα Υπουργέ”, αλλά αιματηρό».

Το πώς καταγράφηκε ο Πελοποννησιακός Πόλεμος, όπως και το βιβλίο του Cowper-Coles, έχει αξία κατά τον τελευταίο ακριβώς εξαιτίας της αυτοπρόσωπης παρουσίας των προσώπων στα γεγονότα που καταγράφουν⁸⁸¹.

Γ.2.γ. Πελοποννησιακός Πόλεμος

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
António Guterres, Γενικός Γραμματέας, ΟΗΕ	73 ^η Γενική Συνέλευση ΟΗΕ, Νέα Υόρκη, ΗΠΑ, 25-09-2018

ΠΗΓΗ

<https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2018-09-25/address-73rd-general-assembly>

(προσπελάστηκε: 23-02-2019).

ΚΕΙΜΕΝΟ

A century ago, Europe was multipolar. A balance of power was deemed sufficient to keep rivals in check. It was not. Without strong multilateral frameworks for European-wide cooperation and problem-solving, the result was a grievous world war. Today, with shifts in the balance of power, the risk of confrontation may increase. In assessing the Peloponnesian War in ancient Greece, Thucydides said, and I quote, “It was the rise of Athens and the fear that this instilled in Sparta that made war inevitable.” This is what the political scientist Graham Allison calls the “Thucydides Trap”. But in his book “Destined for War”, and reviewing many examples of rivalry in the past, he concluded that conflict is never inevitable. Indeed, with leadership committed to strategic cooperation and to managing competing interests, we can avoid war and steer the world onto a safer path.

Individual leaders have the duty to advance the well-being of their people. But it runs deeper. Together, as guardians of the common good, we also have a duty to promote and support a reformed, reinvigorated and strengthened multilateral system.

We need commitment to a rules-based order, with the United Nations at its centre and with the different institutions and treaties that bring the Charter to life.

<https://www.theguardian.com/world/2011/may/25/cowper-coles-afghanistan-policy-wrong>

(προσπελάστηκε: 17-09-2020).

⁸⁸¹ Zagorin, P., (2006): 59.

And we need to show the added value of international cooperation by delivering peace, defending human rights and driving economic and social progress for women and men everywhere.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Πριν από έναν αιώνα, η Ευρώπη ήταν πολυπολική. Μια ισορροπία εξουσίας εθεωρείτο επαρκές στοιχείο για να διατηρήσει τους αντιπάλους υπό έλεγχο. Δεν ήταν όμως. Χωρίς ισχυρά πολυμερή πλαίσια για ευρωπαϊκή συνεργασία και επίλυση προβλημάτων, το αποτέλεσμα ήταν ένας σοβαρός παγκόσμιος πόλεμος. Σήμερα, με μετατοπίσεις της ισορροπίας δυνάμεων, ο κίνδυνος αντιπαράθεσης μπορεί να αυξηθεί. Κατά την αξιολόγηση του Πελοποννησιακού Πολέμου στην αρχαία Ελλάδα, ο Θουκυδίδης είπε: «Ήταν η άνοδος της Αθήνας και ο φόβος που ενστάλαξε στη Σπάρτη αυτό γεγονός που έκανε τον πόλεμο αναπόφευκτο». Αυτό είναι που ο πολιτικός επιστήμονας Graham Allison ονομάζει «Παγίδα του Θουκυδίδη». Αλλά στο βιβλίο του «Προορισμένοι για πόλεμο» και επανεξετάζοντας πολλά παραδείγματα αντιπαλότητας στο παρελθόν, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η σύγκρουση δεν είναι ποτέ αναπόφευκτη. Πράγματι, με την ηγεσία που δεσμεύεται για τη στρατηγική συνεργασία και τη διαχείριση ανταγωνιστικών συμφερόντων, μπορούμε να αποφύγουμε τον πόλεμο και να κατευθύνουμε τον κόσμο σε μια ασφαλέστερη πορεία. Οι μεμονωμένοι ηγέτες έχουν το καθήκον να προωθήσουν την ευημερία του λαού τους. Αλλά αυτό πάει βαθύτερα. Μαζί, ως θεματοφύλακες του κοινού καλού, έχουμε επίσης καθήκον να προωθήσουμε και να υποστηρίξουμε ένα αναθεωρημένο, αναζωογονημένο και ενισχυμένο πολυμερές σύστημα. Χρειαζόμαστε δέσμευση για μια κανονιστική εντολή, με τα Ηνωμένα Έθνη στο επίκεντρό της και με τα διάφορα θεσμικά όργανα και συνθήκες ζωντανεύουν τον Χάρτη του ΟΗΕ. Και πρέπει να δείξουμε την προστιθέμενη αξία της διεθνούς συνεργασίας, παρέχοντας ειρήνη, υπερασπίζοντας τα ανθρώπινα δικαιώματα και οδηγώντας την οικονομική και κοινωνική πρόοδο για τις γυναίκες και τους άνδρες παντού.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο António Manuel de Oliveira Guterres, Γενικός Γραμματέας του Ο.Η.Ε⁸⁸²., αναφέρεται στον Πελοποννησιακό Πόλεμο διαμέσου της ήδη γνωστής -όπως

⁸⁸² <https://unric.org/el/βιογραφικό/> (προσπελάστηκε: 09-10-2020).

επισημάνθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια- θεωρίας του Graham Allison σχετικά με την «Παγίδα του Θουκυδίδη» στην επιχειρηματολογία του υπέρ της συνεργασίας των κρατών σε παγκόσμιο επίπεδο, γιατί ο Θουκυδίδης δίνει έμφαση στους δύο κρίσιμους παράγοντες, τον φόβο και την ισχύ, για να εξηγήσει την πολεμική σύρραξη μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης. Έτσι ο Guterres, ταυτιζόμενος επιχειρηματολογικά με τον ιστορικό, αναφέρεται στην «ισορροπία εξουσίας», που είναι πρακτικά μια αμιγώς πολιτική εξήγηση για τον πόλεμο, βασισμένη στον αδιάλειπτο ανταγωνισμό, όπου δεν μπορεί κανείς να περιφρονεί τον ισχυρότερο. Αντίθετα προτρέπει την παγκόσμια κοινότητα να ενθαρρύνει την αναβίωση των αξιών του Καταστατικού Χάρτη του Ο.Η.Ε. παραμερίζοντας τη συγκρουσιακή συμπεριφορά και την μονόπλευρα απηνή επιδίωξη της κυριαρχίας και της ηγεμονίας. «Αναπόφευκτο» εξάλλου χαρακτηρίζει ο Θουκυδίδης τον πόλεμο⁸⁸³ στη φράση που συμπυκνώνει κάθε νόημα: *τὴν μὲν γὰρ ἀληθεστάτην πρόφασιν, ἀφανεστάτην δὲ λόγῳ, τοὺς Ἀθηναίους ἡγοῦμαι μεγάλους γιγνομένους καὶ φόβον παρέχοντας τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀναγκάσαι ἐς τὸ πολεμεῖν*. Στον χώρο των διεθνών σχέσεων είναι γνωστό ότι οι μεταβλητές που διαμορφώνουν τον κόσμο αντίστοιχα διασχηματίζουν ένα άναρχο σύστημα που χρειάζεται τη μελέτη της ιστορίας και τη διεθνή συνεργασία. Γι' αυτό ο Γενικός Γραμματέας του Ο.Η.Ε. χρησιμοποιεί τον Πελοποννησιακό Πόλεμο ως μέσο να πεισθεί η διεθνής κοινότητα να οικοδομήσει -με την μεταξύ των μελών της συνεργασία για την ειρήνη - έναν κόσμο όπου τα αναφαίρετα ανθρώπινα δικαιώματα θα ασκούνται με ασφάλεια σε επίπεδο οικουμενικό. Η αξιοποίηση του Πελοποννησιακού Πολέμου στην υπό εξέταση 73^η Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. ως μέσου πειθούς συνεχίστηκε από τον António Guterres δύο χρόνια αργότερα, σε συνέντευξη τύπου στις 25-06-2020⁸⁸⁴, κατά την οποία διημέφθησαν και τα εξής:

⁸⁸³ Θουκ. *Ιστ.* [1.23.6]. Βλ. σχετικά την εισαγωγή του Victor Davis Hanson στο : “Thucydides, A comprehensive guide to the Peloponnesian War”, by Robert B. Strassler, (2008). «ο Θουκυδίδης είδε ότι η απόλυτη αντιπαράθεση μεταξύ αυτών των δύο σπουδαιών κοινωνιών θα ήταν τόσο αναπόφευκτη όσο και τρομερή (1.23.2, 2.11.6-9, 2.12.3). Αναπόφευκτη, λόγω των αξιοσημείωτων αντιθέσεων τους μεταξύ της ξηράς και της θάλασσας, του αυταρχικού και του ελευθέρου, της στενότητας λόγω δωρικής καταγωγής και της ευρύτητας λόγω του ιωνικού εμπορίου. Τρομερή, επειδή δεν υπήρχε μεταξύ των δύο δυνάμεων σεβασμός στους παλιούς περιορισμούς για την διεξαγωγή πολέμου, σύμφωνα με την ελληνική δεοντολογία του πολέμου ούτε επαρκής κοινός πολιτικός χώρος για να διαπραγματευτεί μια διαρκή ειρήνη. Το πεδίο της μάχης μπορούσε μια για πάντα να διαιτητεύσει στις αντίθετες απόψεις τους για την ανθρώπινη και τη θεϊκή δικαιοσύνη χωρίς κοινό πολιτικό έδαφος για να μεσολαβήσει προς μια ειρήνη που θα διαρκούσε». Ομοίως ό.π. Zagorin (2006): 96. «Οι αναγνώστες του Θουκυδίδη μπορούν να εξετάσουν προσεκτικά τα γεγονότα που ο ίδιος παραθέτει και να βγάλουν τα δικά τους συμπεράσματα για το εάν είχε δίκιο ότι ο πόλεμος ήταν αναπόφευκτος». Στο ίδιο βλ. σημ. 12, ανάλυση του Kagan για το αναπόφευκτο του πολέμου.

⁸⁸⁴ <https://www.un.org/press/en/2020/sgsm20142.doc.htm> (προσπελάστηκε: 18-10-2020).

Γενικός Γραμματέας: Γιορτάζουμε την αυριανή 75^η επέτειο από την έγκριση του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών σε μια εποχή κολοσσιαίας παγκόσμιας αναταραχής και κινδύνου. Από το Covid-19 έως την απότομη κλιματική αλλαγή, από τη φυλετική αδικία έως τις αυξανόμενες ανισότητες, είμαστε ένας κόσμος σε αναταραχή... Λοιπόν, νομίζω ότι έχουμε δύο κύριες πυρηνικές δυνάμεις. Υπάρχουν άλλες πυρηνικές δυνάμεις, αλλά υπάρχουν δύο βασικές πυρηνικές δυνάμεις, οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και η Ρωσική Ομοσπονδία. Και έχουμε τις δύο μεγαλύτερες οικονομίες στον κόσμο, τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Κίνα. Και αν υπάρχουν σχέσεις που είναι πολύ δυσλειτουργικές σήμερα είναι ακριβώς οι σχέσεις αυτές. Προφανώς, βλέπουμε τις συνέπειες αυτών σε μια στιγμή όπου, κατά τη γνώμη μου, πρέπει να κινητοποιήσουμε ολόκληρο τον κόσμο για να νικήσουμε τον Covid-19, να νικήσουμε την κλιματική αλλαγή, να βάλουμε τάξη στον κυβερνοχώρο και να διασφαλίσουμε το ότι η ταχεία εξάπλωση των πυρηνικών δεν αντιπροσωπεύει έναν νέο κίνδυνο που μπορεί να αποφευχθεί...

Δημοσιογράφος : σχετικά με τη δυσλειτουργία... τι... ακριβώς... μπορείτε να είστε πιο συγκεκριμένος; Σας ευχαριστώ.

Γενικός Γραμματέας: Λοιπόν, η αλήθεια είναι ότι νομίζω ότι έχω μιλήσει αρκετές φορές για αυτό. Νομίζω ότι υπάρχει σήμερα ένας κίνδυνος, αντί να έχουμε μια παγκόσμια οικονομία, θα μπορούσαμε να κινηθούμε σε δύο παγκόσμιες σφαίρες με διαφορετικούς κανόνες, με διαφορετικά διαδίκτυα, με διαφορετικούς μηχανισμούς εμπορίου, με διαφορετικά κυρίαρχα νομίσματα και τελικά, με διαφορετικές τεχνητές νοημοσύνης στρατηγικές, με διαφορετικές στρατιωτικές και γεωστρατηγικές θέσεις. Και θυμάμαι τον Θουκυδίδη, όταν μίλησε για τον πόλεμο, μεταξύ της Σπάρτης και της Αθήνας που δημιούργησε τη λεγόμενη «Παγίδα του Θουκυδίδη». Δεν λέω ότι κινούμαστε προς πόλεμο. Απλώς λέω ότι για να αποφευχθούν οι αντιπαραθέσεις στο μέλλον, είναι σημαντικό οι άνθρωποι να επενδύσουν στην επιδιόρθωση των σχέσεων σήμερα, να ξεπεράσουν τις διαιρέσεις και να βρουν κοινό έδαφος για την αντιμετώπιση νέων προκλήσεων που αντιμετωπίζει ο κόσμος.

Δημοσιογράφος : Είναι οι ΗΠΑ και η Ρωσία, η Κίνα είναι η Σπάρτη και η Αθήνα;

Γενικός Γραμματέας: Είναι... τι; συγγνώμη; Δεν κατάλαβα.

Δημοσιογράφος: Αποτελεί... η αναφορά σας στη Σπάρτη και την Αθήνα συγκεκριμένη αναφορά στις ΗΠΑ και τη Ρωσία;

Γενικός Γραμματέας: Όχι, όχι, όχι, όχι. Θέλω να πω, πράγματι, σε αυτήν την περίπτωση, ήταν μια αναφορά στις ΗΠΑ και την Κίνα. Όταν μιλάμε για την Παγίδα του Θουκυδίδη, η Παγίδα του Θουκυδίδη μπορεί να μεταφραστεί σε μια πρόταση: ήταν η άνοδος της Αθήνας και ο φόβος που πυροδότησε στη Σπάρτη που έκανε τον πόλεμο αναπόφευκτο. Τώρα, πιστεύω ότι ο πόλεμος δεν είναι αναπόφευκτος. Δεν νομίζω ότι ο Θουκυδίδης είχε δίκιο, αλλά αν θέλουμε να αποφύγουμε πολέμους στο μέλλον, πρέπει να επενδύσουμε στο να κάνουμε τις σχέσεις λειτουργικές στο παρόν.

Ο Guterres εδώ μπορεί να θεωρηθεί ότι περιέπεσε σε αντιφάσεις, για λόγους πολιτικής ουδετερότητας: από την μια πλευρά δεν κρίνει ότι ο Θουκυδίδης έχει δίκιο, από την άλλη ωστόσο η αναφορά του στον Πελοποννησιακό Πόλεμο εστιάζεται στον

όρο «αναπόφευκτος». Άρα προφανώς ο ιστορικός του δίνει τη δικαιολογητική βάση στο επιχείρημά του προς μια λειτουργική ωφελιμότητα στις διεθνείς σχέσεις προς αποφυγή του πολέμου. Περαιτέρω, ο ρόλος και το καθηκοντολόγιο του Γενικού Γραμματέα του Ο.Η.Ε. είναι αρκετά περίπλοκα στην προσπάθεια δημιουργίας ενός *modus vivendi* μεταξύ αυτών των ισχυρών δυνάμεων. Το περιβάλλον του Guterres, πρόσωπα με καλή θέληση, προειδοποιεί για τους κινδύνους σύγκρουσης μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων δίκην Πελοποννησιακού Πολέμου και ο Γενικός Γραμματέας του Ο.Η.Ε. πρέπει να αντιδράσει και ανταποκριθεί δεόντως σε αυτήν την πρόκληση. Εξάλλου αυτό αποτελεί το εννοιολογικό αντίκρισμα του όρου «ηγεσία»⁸⁸⁵.

Γ.2.δ. Πολιτική, Πολιτικός, καθιέρωση του όρου

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Didier Burkhalter, Ομοσπονδιακός Σύμβουλος	Βέρνη, Ελβετία απευθυνόμενος στη Στοκχόλμη, Σουηδία, 15-09-2015

ΠΗΓΗ

<https://www.admin.ch/gov/it/pagina-iniziale/documentazione/discorsi/discorsi-dei-consiglieri-federali.msg-id-58745.html>

(προσπελάστηκε:13-03-2018).

⁸⁸⁵ Ramcharan, B., Ramcharan, R., (2020):71. «Πιθανώς δεν αποτελεί ρεαλιστική επιλογή η εκ μέρους του επίκληση του άρθρου 99 του Χάρτη του Ο.Η.Ε. για να προειδοποιήσει το Συμβούλιο για τον υφιστάμενο κίνδυνο. Οι μεγάλες δυνάμεις αυτό θα το ανακόψουν.... Η πρόσκληση του Συμβουλίου Ασφαλείας να προβληματιστεί σχετικά πιθανώς δεν θα ταξιδέψει πολύ μακριά για τον ίδιο λόγο. Όμως, ο Γενικός Γραμματέας μπορεί να χρησιμοποιήσει τον άμβωνα εκφοβισμού για να ευαισθητοποιήσει τον κόσμο σχετικά με τον κίνδυνο της εμφάνισης συγκρούσεων. Και μπορεί να διοργανώσει μια Συμβουλευτική Επιτροπή για την Παγκόσμια Ειρήνη, η οποία θα συζητούσε για τους κινδύνους και θα βοηθούσε να σκεφτεί για τη διεθνή κοινότητα τι θα μπορούσε να γίνει για να αποτρέψει τον κίνδυνο πολέμου μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων. Αυτό που χρειάζεται είναι μια ομάδα σοφών, έξω από το Συμβούλιο Ασφαλείας, που μπορεί να συμμετάσχει σε ένα είδος προβληματισμού που δεν θα ήταν δυνατό εντός του Συμβουλίου για πολιτικούς λόγους. Σίγουρα, υπάρχει πολλή σοφία που μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει για να βοηθήσει τη διεθνή κοινότητα να πλοηγηθεί στα επικίνδυνα νερά μπροστά. Ο Παγκόσμιος Πόλεμος δεν αποτράπηκε. Ούτε ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, αν και υπάρχουν κάποιοι, όπως ο ιστορικός Richard Overly που υποδηλώνουν ότι ίσως θα μπορούσε να αποτραπεί. Θα καθίσει ο κόσμος ήσυχος καθώς βλέπει μπροστά του τους κινδύνους σύγκρουσης μεταξύ των πυρηνικών οπλισμένων υπερδυνάμεων; Θα καθίσει ήσυχος ο Γενικός Γραμματέας»;

Βλ. Σοφ. *Αντιγ.* [175-177]: «ἀμήχανον δὲ παντὸς ἀνδρὸς ἐκμαθεῖν ψυχὴν τε καὶ φρόνημα καὶ γνώμην, πρὶν ἂν ἀρχαῖς τε καὶ νόμοισιν ἐντριβῆς φανῆ». Επίσης Αριστ. *Ηθ. Νικ.* [1130a]: «καὶ διὰ τοῦτο εὖ δοκεῖ ἔχειν τὸ τοῦ Βίαντος, ὅτι ἀρχὴ ἄνδρα δείξει».

ΚΕΙΜΕΝΟ

Subsequent developments showed that democracy is a complex process – a very human process – and as such a vulnerable one, too. A colleague of mine once called it, referring to the political situation in her own country, “demo-crazy”. I don’t believe democracy is crazy, at all... but it is true – and a proven fact – that it may be difficult to manage, mostly because it leaves the floor open to many different views and opinions, interpretations and expectations of what it means and what it can actually deliver.

The Arab Spring also underlined that public institutions have duties and that they bear responsibility towards the citizens for their performance and conduct. It takes us back to the basics of “politikos”: the art of governing the city in ancient Greece. It reminds us that political and administrative decisions need to be taken in the interests of the people, and it underlines the necessity to keep spaces open for democratic debate. [...]

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Οι μεταγενέστερες εξελίξεις έδειξαν ότι η δημοκρατία είναι μια περίπλοκη διαδικασία -μια πολύ ανθρώπινη διαδικασία- και, ως εκ τούτου και αυτή ευάλωτη. Ένας συνάδελφος μου αποκάλεσε κάποτε την πολιτική κατάσταση στη χώρα του, «δημο-παράνοια». Δεν πιστεύω ότι η δημοκρατία είναι τρελή, καθόλου ... αλλά είναι αλήθεια - και αποδεδειγμένο γεγονός - ότι μπορεί να είναι δύσκολο να το διαχειριστείς, κυρίως επειδή αφήνει το βήμα ελεύθερο σε πολλές διαφορετικές απόψεις και γνώμες, ερμηνείες και προσδοκίες για το τι σημαίνει και τι μπορεί πραγματικά να καταφέρει. Η Αραβική Άνοιξη υπογράμμισε επίσης ότι οι δημόσιοι θεσμοί έχουν καθήκοντα και ότι φέρουν την ευθύνη έναντι των πολιτών για την απόδοση και τη συμπεριφορά τους. Μας επαναφέρει στα βασικά του πολιτικού: την τέχνη της διακυβέρνησης της πόλης στην αρχαία Ελλάδα. Μας υπενθυμίζει ότι οι πολιτικές και διοικητικές αποφάσεις πρέπει να λαμβάνονται προς το συμφέρον του λαού και υπογραμμίζει την ανάγκη να διατηρηθούν χώροι ανοικτοί για δημοκρατικό διάλογο.[...]

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο Didier Burkhalter απευθυνόμενος στον διακυβερνητικό οργανισμό IDEA (αρκτικόλεξο του International Institute for Democracy and Electoral Assistance, δηλαδή του Διεθνούς Ινστιτούτου για τη Δημοκρατία και την Εκλογική Βοήθεια)⁸⁸⁶ αναφέρεται στην πολυφωνία που είναι χαρακτηριστικό της δημοκρατίας και εγγύηση

⁸⁸⁶ <https://www.idea.int/about-us> (προσπελάστηκε: 12-10-2020).

της προσωπικής και πνευματικής ελευθερίας του ανθρώπου απέναντι σε όλων των ειδών τους αποκλεισμούς. Η δημοκρατία είναι το είδος του πολιτεύματος που έχει ως κύριο στοιχείο της εξουσίας τον ίδιο τον λαό και βασίζεται στη λαϊκή βούληση. Το διακύβευμα στη δημοκρατία είναι η καθολική αυτονομία του πολιτικού υποκειμένου, η οποία γίνεται εφικτή μόνο στο μέτρο που αυτό υπεισέρχεται στην ιδιοκτησία επί του συστήματος. Στο πεδίο μάλιστα της πολιτικής το διακύβευμα της δημοκρατίας εστιάζει την προσοχή του στην ενσάρκωση του πολιτικού συστήματος από την κοινωνία των πολιτών⁸⁸⁷. Ο ομιλητής εδώ με αφορμή τη συζήτηση για την τέχνη της διακυβέρνησης στη δημοκρατία αναφέρεται στον όρο «πολιτική» και «πολιτικός», που λόγω της ελευθερίας είναι δυνατό να προσλαμβάνει τον παραπάνω υπερβολικό ορισμό, αυτόν που εγγίζει τα όρια της παράνοιας. Ως «πολιτική» πάντως θα μπορούσε να οριστεί η ενασχόληση με τα κοινά, τα δημόσια πράγματα. Στον ορισμό του Αριστοτέλη⁸⁸⁸ ο άνθρωπος είναι φύσει πολιτικόν ζῷον» ενώ η «πολιτική», όπως και ο «πολίτης», ετυμολογείται στη λέξη πόλις, την οργανωμένη πολιτεία στην οποία συμμετέχουν οι ελεύθεροι πολίτες που είναι φορείς δικαιωμάτων⁸⁸⁹ -εξουσιών που τους απονέμει ο νόμος-, εκδηλώνουν ενδιαφέρον για τα κοινά και που δηλώνουν ενεργά τη συμμετοχή τους σε κάθε ζήτημα που αφορά στην οργάνωση και διοίκηση της πολιτείας⁸⁹⁰. Με

⁸⁸⁷ Κοντογιώργης, Γ., (2008): 119,120. Εισήγηση με τίτλο: « “Αρχαία” Δημοκρατία και νεωτερικός κόσμος. Από την έμπνευση στην απόρριψη» στο 4^ο Διεθνές Συνέδριο: «Οι Δημοκρατικές Αρχές των Κλασικών Χρόνων στους Σύγχρονους Πολιτικούς Θεσμούς», Διεθνές Ίδρυμα για την Ελληνική Γλώσσα & τον Πολιτισμό, Ζάππειο Μέγαρο, 26-28 Ιουνίου 2008.

⁸⁸⁸ Αριστ. *Πολιτικά* [1253a1-4]: «... ἐκ τούτων οὖν φανερόν ὅτι τῶν φύσει ἢ πόλις ἐστί, καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος φύσει πολιτικὸν ζῷον, καὶ ὁ ἄπολις διὰ φύσιν καὶ οὐ διὰ τύχην ἦτοι φαῦλός ἐστιν, ἢ κρείττων ἢ ἄνθρωπος».

⁸⁸⁹ Χαραλαμπίκης, Χ., (2008): 130. Εισήγηση με τίτλο: «Από την πολιτική και τον πολιτισμό: οριοθέτηση εννοιών». (ό.π.4ο Διεθνές Συνέδριο: «Οι Δημοκρατικές Αρχές των Κλασικών Χρόνων στους Σύγχρονους Πολιτικούς Θεσμούς»). «Η λέξη *πολίτης* παράγεται από το ουσιαστικό *πόλις* που σήμαινε αρχικά «φρούριο» και συνδέεται ετυμολογικά με την ινδοευρωπαϊκή ρίζα **pel* (= «πύργος) Η πρώτη, επομένως, σημασία του πολίτη ήταν «αυτός που νιώθει ασφαλής». Ο Αριστοτέλης αποσαφηνίζει τον πολίτη ως κάτοικο της πόλης, της συντεταγμένης πολιτείας, ο οποίος έχει πολιτικά δικαιώματα: «Πολίτης δ' ἄπλῶς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὀρίζεται μᾶλλον ἢ τῷ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς». (Αριστ. *Πολιτικά* ,1275a24). Στον Αισχύλο, τη Σαπφώ και τον Πλάτωνα, μαρτυρείται η σημασία «συμπολίτης» (Σύγκρ. Β. Κύρκος, 2009). Μόνο από την αρχαιότητα καταγράφεται η λέξη ως επίθετο με τη σημασία: «αυτός που ανήκει ή αναφέρεται στην πόλη». *Θεοὶ πολῖται* στον Αισχύλο (*Ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας* 253) είναι οι πολιούχοι θεοί». Βλ. επίσης Κ. Καστοριάδης (1999): 37-38 .«Η αρχαία ελληνική πόλις δεν μπορεί να ονομαστεί κράτος με την έννοια που έχει ο όρος σήμερα, διότι «πόλις» δεν είναι η Αθήνα, γεωγραφικά προσδιοριζόμενη, αλλά οι Αθηναίοι πολίτες. Αθηναίων Πολιτεία ονομάζεται η αρχαία Αθήνα, αφού Πόλις είναι κοινωνία πολιτών, ή για να λεχθεί αρχαιοπρεπώς και ανδροπρεπώς, “άνδρες γάρ η Πόλις”». Κ. Καστοριάδης, «Η αρχαία ελληνική δημοκρατία και η σημασία της για μας σήμερα». Επίσης, Finley, Μ., (1996): 1-26. «Η πολιτική στον αρχαίο κόσμο», Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

⁸⁹⁰ Θουκ. *Ιστ.* [2.40.2] «μόνοι γάρ τόν τε μηδὲν τῶνδε μετέχοντα οὐκ ἀπράγμονα, ἀλλ' ἀχρεῖον νομίζομεν». Σύροπουλος (2008): 35-57. Ο όρος *πολιτεία* με την έννοια του οργανωμένου πολιτικού συστήματος και του εξουσιαστικού φορέα (αγγλ. State), χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στη διατύπωση του νεότερου πολιτικού λόγου από τον Ν. Machiavelli, ο οποίος εισήγαγε τον όρο *lo stato* για να δηλώσει την εξουσία (command over men). Η σχέση αυτή καθορίζεται, ακόμη, από την κατανομή

αφορμή την Αραβική Άνοιξη εξάλλου μνημονεύει την πολιτική στην αρχαία Ελλάδα⁸⁹¹ ως μεταξύ άλλων την υποχρέωση λογοδοσίας και σεβασμού της εξουσίας απέναντι στους πολίτες⁸⁹².

Γ.3. ΑΜΕΡΙΚΗ- ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

Γ.3.α. Μάχη στις Θερμοπύλες, Ναυμαχία της Σαλαμίνας.

δύναμης. Για τον M. Weber, η πολιτεία (state) είναι η οντότητα (entity) η οποία «διεκδικεί επιτυχώς το μονοπώλιο της νόμιμης χρήσης φυσικής καταπίεσης (physical force) στα πλαίσια μιας δεδομένης περιοχής. Η πολιτεία είναι μια αφηρημένη οντότητα που καθορίζεται από την έννοια της δύναμης και τις δυνατότητες χρήσης και επιβολής της. Στον βαθμό που διαθέτει απτή ύπαρξη, η πολιτεία είναι απόλυτα συνυφασμένη με τα μέσα επιβολής της εξουσίας -οι αστυνομικές δυνάμεις, ο στρατός και η γραφειοκρατία, που απαρτίζουν τη μόνιμη κυβέρνηση σε κάθε σύγχρονο πολίτευμα. Πιο ακραία είναι η θέση του F. Nietzsche που δηλώνει ότι «Πολιτεία είναι το όνομα του πιο παγερού από όλα τα παγερά τέρατα. Ψεύδεται παγερά και πειστικά· κι αυτό το ψέμα σέρνεται απ' το στόμα του: Εγώ, η Πολιτεία, είμαι ο Λαός». Ο F. Nietzsche είναι απόλυτα πεπεισμένος, όπως ο N. Machiavelli, ο M. Weber και ο J. Locke, ότι η σύγχρονη πολιτεία δεν ταυτίζεται καθόλου με την κοινωνία, όσο και αν επιθυμεί να πείσει για το αντίθετο. Η πολιτεία δεν είναι ποτέ συνώνυμη με το σώμα των πολιτών και δεν είναι ποτέ, στην ουσία, πραγματική κοινότητα (Γ. Κοντογιώργης (2007): 75-79, για την ιδιότητα του πολίτη ως υπηκόου του κράτους»).

⁸⁹¹ Μανιτάκης, Α., (2007): 43. «Η αναφορά στην αθηναϊκή δημοκρατία για την ανάλυση της σύγχρονης είναι υποχρεωτική, εάν θέλει κανείς να προσδιορίσει τα ειδικά γνωρίσματα της τελευταίας, τα οποία γίνονται κατανοητά σε αντιδιαστολή και αντιπαραβολή προς τα γνωρίσματα της αρχαίας. Η μελέτη όμως της αρχαίας ελληνικής δημοκρατίας εξυπηρετεί και έναν άλλο σκοπό: αντλεί κανείς από αυτήν όχι πρότυπα προς αντιγραφή, διότι κάτι τέτοιο θα ήταν μάταιο, αφού η άμεση δημοκρατία είναι στις μαζικές κοινωνίες της εποχής μας ανεφάρμοστη. Αντλεί, απλώς, αρχές ή πρότυπα οργάνωσης και λειτουργίας μιας ιδανικής πολιτικής κοινωνίας. Η αναφορά στις αρχές και αξίες της αθηναϊκής δημοκρατίας λειτουργεί για μας σήμερα ως χρυσός κανόνας, ως ιδεώδες που πρέπει να εμπνέει και να καθοδηγεί τους συντακτικούς νομοθέτες και προς το οποίο οφείλει να τείνει κάθε κοινωνία. Η αθηναϊκή δημοκρατία θεωρείται, λοιπόν, πρότυπο ιδανικής δημοκρατίας. Με βάση αυτό το ιστορικό προηγούμενο, οι κλασικοί, Πλάτωνας και Αριστοτέλης, στοχάστηκαν την πολιτική και τη δικαιοσύνη». Ο πρώτος θεωρεί ότι «το πάν είναι να συμπέσει η πολιτική δύναμη με τη φιλοσοφία, δηλαδή, να κυβερνήσουν οι φιλόσοφοι ή να γίνουν φιλόσοφοι οι άρχοντες και να διοικήσουν μετά νου και τέχνης. Ο δεύτερος, ο Αριστοτέλης, προσανατολισμένος στην πρακτική φιλοσοφία σκέφτηκε την Πολιτεία κυρίως ως πολιτικός -ή μιλώντας με όρους σημερινούς ως πολιτειολόγος- έχοντας ως βάση της θεωρητικής του κατασκευής την ιστορική ύπαρξη της Πολιτείας των Αθηναίων, την εξέλιξη της οποίας μαζί με τους θεσμούς της ανέλυσε και σχολίασε διεξοδικά». «Η Αθηναϊκή Δημοκρατία ως παράδειγμα αυτοπροσδιορισμού του πλήθους μέσω της αυτοκυβέρνησης του Δήμου» στο: «Τιμητικός τόμος για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη»,(2007), τόμ. 3, Εκδ. Σάκκουλα.

⁸⁹² Μανώλη, Π., (2014): 188. «Τι έφερε την Αραβική Άνοιξη; Για να απαντηθεί αυτό το ερώτημα θα πρέπει να εστιάσουμε στην έννοια των προσδοκιών και της «σχετικής» (όχι απόλυτης) στέρησης. Η κοινωνική ανάπτυξη και η άνοδος του μορφωτικού επιπέδου που σημειώθηκε σε κάποια μέρη του αραβικού κόσμου με την παράλληλη φιλελευθεροποίηση της οικονομίας οδήγησαν σε αύξηση των προσδοκιών των πολιτών για ένα καλύτερο βιοτικό επίπεδο. Ωστόσο, οι μορφωμένοι νέοι της ανερχόμενης μεσαίας και μικρομεσαίας τάξης αποκλείονταν από την αγορά εργασίας και την όποια οικονομική κινητικότητα από τα καταπιεστικά καθεστώτα του νεποτισμού. Η αίσθηση του αποκλεισμού, ενδυναμώνεται από την ανεργία, την έλλειψη σεβασμού από τα απολυταρχικά καθεστώτα των χωρών τους και πάνω απ' όλα η αίσθηση ότι είναι πολίτες δεύτερης κατηγορίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Αυτό αντανακλών και τα συνθήματα στους δρόμους που είναι «αξιοπρέπεια, δικαιοσύνη και δουλειά!». «Τι έφερε την Αραβική Άνοιξη; Μια ματιά από τη σκοπιά της Πολιτικής Οικονομίας» στο: Συλλογικό έργο του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου: «Η Μεσόγειος, η Ελλάδα και ο Κόσμος, χθες και σήμερα», Επιμ. Σ. Ντάλης, Κ. Μαγκλιβέρας, Ι. Σακκάς, Α' έκδοση (2014), Εκδ. Παπαζήση.

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Pierre Elliott Trudeau, Ηγέτης της αντιπολίτευσης , Καναδάς	Οτάβα, Καναδάς, 30-04-1987

ΠΗΓΗ

Bob Plamondon, “The Truth About Trudeau”, (2013), Great River Media, Ottawa (κεφ. 8 με τίτλο: Meech, Charlottetown and the 1995 Quebec referendum).

ΚΕΙΜΕΝΟ

At the time, Trudeau sided with a small minority of detractors, but all he needed was to convince one provincial premier not to pass Meech Lake, and the deal died. The requirement for unanimity was a legacy from his 1982 constitutional pact. Despite the long odds, Trudeau laced up his boxing gloves. Citing ancient Greek battles, he issued this rallying cry to his friend Ramsay Cook: “So carry on the fight, like the little band at Thermopylae. But will we have our Salamis? Off to consult Thucydides again”.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Εκείνη την εποχή, ο Τριντό συντάχθηκε με μια μικρή μειοψηφία επικριτών, αλλά το μόνο που χρειαζόταν ήταν να πείσει έναν περιφερειακό πρωθυπουργό που ήταν επικεφαλής να μην ψηφίσει τη συμφωνία του Meech Lake και η συμφωνία έσβησε. Η προϋπόθεση για ομοφωνία ήταν κληρονομιά από τη δική του συνταγματική συμφωνία του 1982. Παρά τις μακροχρόνιες αντιξοότητες, ο Τριντό έδωσε στα χέρια του τα γάντια της πυγμαχίας. Αναφερόμενος στις αρχαίες ελληνικές μάχες, απευθύνθηκε μ’ αυτό το σύνθημα στον φίλο του Ramsay Cook: «Συνεχίστε λοιπόν τον αγώνα, όπως και το μικρό στράτευμα στις Θερμοπύλες. Αλλά θα έχουμε τη Σαλαμίνα μας; Ας πάμε πάλι να συμβουλευτούμε τον Θουκυδίδη».

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Το απόσπασμα από το βιβλίο του ακαδημαϊκού Bob Plamondon για τον Pierre Elliott Trudeau αφορά στην ιστορική για τον Καναδά συμφωνία του Meech Lake⁸⁹³. Το 1987, ο πρωθυπουργός Brian Mulroney επιχείρησε να κερδίσει τη συγκατάθεση του Κεμπέκ για την αναθεώρηση του καναδικού συντάγματος: επρόκειτο για μια συμφωνία μεταξύ των ομοσπονδιακών και επαρχιακών κυβερνήσεων για την τροποποίηση του Συντάγματος. Η συμφωνία πρότεινε να ενισχύσει τις επαρχιακές δυνάμεις και να

⁸⁹³ <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/the-death-of-the-meech-lake-accord-feature> (προσπελάστηκε: 20-09-2020).

ανακηρύξει το Κεμπέκ ως μια «ξεχωριστή κοινωνία». Η συμφωνία αυτή δεν τέθηκε ποτέ σε ισχύ. Σχετικά με το ποιοι παρείχαν πολιτική υποστήριξη σ' αυτό ήταν κάτι που ξεδιάλυσε το 1990. Πολλοί Κεμπέκοι είδαν την αποτυχία της Συμφωνίας στον Αγγλικό Καναδά ως απόρριψη του Κεμπέκ. Η υποστήριξη για την αυτονομία μεγάλωσε και οδήγησε στο δημοψήφισμα του Κεμπέκ του 1995⁸⁹⁴. Ούτως ή άλλως στο Κεμπέκ οι πολίτες έδειχναν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την προστασία των περιφερειακών δικαιωμάτων τους παρά για να προστατέψουν τον ομοσπονδιακό ρόλο της κοινωνικής πολιτικής⁸⁹⁵. Το περιστατικό που ιστορεί εδώ ο Plamondon σχετίζεται με την αναφορά του Trudeau που από τη θέση του ηγέτη της αντιπολίτευσης συνειδητοποιεί ότι ο αγώνας που πρόκειται να δώσει σε πολιτικό επίπεδο είναι άνισος, όπως δηλαδή αυτός του Λεωνίδα στο στενό των Θερμοπυλών. Το θάρρος του Λεωνίδα, βασιλιά της Σπάρτης από το 490-480 π.Χ., προσέλαβε διαστάσεις μύθου, εξαιτίας της επίμονης άρνησής του να εγκαταλείψει το πέρασμα και της επιθυμίας του να πέσει νεκρός μαχόμενος με τους 299 άνδρες του⁸⁹⁶. Ωστόσο ο Trudeau αναρωτιέται αν τελικά η απώλεια μιας μάχης σημαίνει ότι θα χάσει και τον πόλεμο: τρέφει αμφιβολίες σχετικά με την επιτυχία μιας τελικής νίκης, όπως έκαναν οι Έλληνες με επικεφαλής τον χαρισματικό Θεμιστοκλή στη Σαλαμίνα το 480 π.Χ. Σημείο αναφοράς του για μια έγκυρη «πρόγνωση» στα σχέδιά του δεν είναι ο Ηρόδοτος, αλλά ο Θουκυδίδης , ακριβέστερα, η αξιοπιστία που χαρακτηρίζει το έργο του Θουκυδίδη.

Γ3.β. Θερμοπύλες.

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Lloyd Theodore (Ted) Poe, Μέλος Βουλής Αντιπροσώπων, ΗΠΑ	Ουάσιγκτον, ΗΠΑ, 20-09-2011

ΠΗΓΗ

<https://www.govinfo.gov/content/pkg/CREC-2011-09-20/pdf/CREC-2011-09-20-pt1-PgE1667-2.pdf>

(προσπελάστηκε: 19-10-2017).

⁸⁹⁴ <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/meech-lake-accord> (προσπελάστηκε: 20-09-2020).

⁸⁹⁵ Milne, D., (1991) :213.

⁸⁹⁶ Hanson, V.D., (1999):14.

KEIMENO

Mr. Speaker, a plaque on the Alamo wall states: “The Alamo: The Thermopylae of Texas.” The Alamo is a tribute to all those that are defiant against any form of tyranny. It is important for us to recognize all those that sacrificed for freedom, yesterday, today, and tomorrow. Remember who we are and what we stand for. This week, we “Remember the Alamo”. One hundred seventy-five years ago, 187 freedom fighters started assembling in an old beat-up mission in San Antonio. Juan Seguín and his company of Tejanos, rode into the Alamo and readied for battle alongside William Barrett Travis, Jim Bowie, and Davy Crockett. This rag-tag group of relentless patriots, made up of men from nearly every State in the Union and 13 foreign countries, including Mexico, readied for one of the most storied battles in our history. Outnumbered by an overwhelming Mexican army, these Texas warriors knew that surrender was not an option. Retreat was never on the table. Victory or death.

[...] It was at his final battle that my favorite Texas war hero, William Barrett Travis, penned the most famous letter in Texas history. From behind the walls of a besieged run- down mission in San Antonio, Travis wrote: “To the people of Texas and all Americans in the world, fellow citizens and compatriots, I am besieged by a thousand or more of the enemy under Santa Anna. I have sustained a continual bombardment and cannon fire for over 24 hours, but I have not lost a man. The enemy has demanded surrender at its discretion. Otherwise, the fort will be put to the sword. I have answered that demand with a cannon shot. And the flag still waves proudly over the north wall.

I shall never surrender or retreat. I call upon you, in the name of liberty and patriotism and everything dear to the American character, to come to my aid with all dispatch.

If this call is neglected, I am determined to sustain myself for as long as possible, die like a soldier who never forgets what is due his honor and that of his country. Victory or death”.

(Σ.Σ. Letters of William Barret Travis, Studied in... Sparta, Alabama (!)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Κύριε Πρόεδρε, μια πλακέτα στο τείχος του Alamo γράφει: «Alamo: οι Θερμοπύλες του Τέξας». Το Alamo είναι φόρος τιμής για όλους εκείνους που αφηγούνται οποιαδήποτε μορφή τυραννίας. Είναι σημαντικό να αναγνωρίζουμε όλους εκείνους που θυσιάστηκαν για την ελευθερία, χθες, σήμερα και αύριο. Θυμηθείτε ποιοι είμαστε και τι

υποστηρίζουμε. Αυτή την εβδομάδα, θυμόμαστε το Alamo. Εκατόν εβδομήντα πέντε χρόνια πριν, 187 αγωνιστές της ελευθερίας άρχισαν να συγκεντρώνονται σε μια παλιά αποτυχημένη αποστολή στο Σαν Αντόνιο. Ο Juan Seguín στην και η εταιρεία του Tejanos, ταξίδεψαν στο Alamo και ετοιμάστηκαν για μάχη μαζί με τον William Barrett Travis, τον Jim Bowie και τον Davy Crockett. Αυτή η ετερόκλητη ομάδα πατριωτών, αποτελούμενη από άνδρες από σχεδόν κάθε κράτος της Ένωσης και από 13 ξένες χώρες συμπεριλαμβανομένου του Μεξικού, προετοιμάστηκε για μια από τις πιο διακεκριμένες μάχες της ιστορίας μας. Αριθμητικά κατώτεροι από έναν συντριπτικά μεγαλύτερο μεξικανικό στρατό, αυτοί οι πολεμιστές του Τέξας γνώριζαν ότι η παράδοση δεν ήταν επιλογή. Η υποχώρηση δεν ήταν ποτέ γι' αυτούς ζήτημα διαπραγμάτευσης. Νίκη ή θάνατος. [...]

Έδινε την τελευταία μάχη του, όταν ο αγαπημένος μου τεξανός ήρωας, ο William Barrett Travis, έγραψε την πιο διάσημη επιστολή στην ιστορία του Τέξας. Πίσω από τα τείχη μιας εμπόλεμης αποτυχημένης αποστολής στο Σαν Αντόνιο, ο Τράβις έγραψε: «Προς τον λαό του Τέξας και σε όλους τους Αμερικανούς του κόσμου, συμπολίτες και συμπατριώτες. Είμαι πολιορκημένος από χιλιάδες ή περισσότερους εχθρούς κάτω από τη Σάντα Άννα. Έχω υπομείνει έναν συνεχή βομβαρδισμό και βολές με κανόνια για πάνω από 24 ώρες, αλλά δεν έχω χάσει ούτε έναν άνδρα. Ο εχθρός ζήτησε την παράδοση χωρίς να μας αφήνει άλλη επιλογή. Διαφορετικά, το φρούριο θα υποστεί ως συνέπεια τη σφαγή. Έχω απαντήσει σε αυτό το αίτημα με έναν κανονιοβολισμό. Και η σημαία κυματίζει ακόμη περήφανα πάνω από το βόρειο τείχος. Ποτέ δεν θα παραδοθώ ούτε θα υποχωρήσω. Σας καλώ, στο όνομα της ελευθερίας και του πατριωτισμού και καθετί πολύτιμου για την φύση του αμερικανικού χαρακτήρα, να έρθετε το γρηγορότερο για να βοηθήσετε. Αν η έκκλησή μου αυτή αγνοηθεί, είμαι αποφασισμένος να αντισταθώ μόνος μου για όσο το δυνατόν περισσότερο, δηλαδή να πεθάνω ως στρατιώτης που δεν ξεχνά ποτέ τι οφείλει στην τιμή τη δική του και σ' εκείνη της χώρας του. Νίκη ή θάνατος»...

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο ομιλητής Ted Roe, Μέλος της Βουλής των Αντιπροσώπων⁸⁹⁷ αποτελεί φόρο τιμής στους νεκρούς της μάχης του Alamo, που αφηφώντας την στρατιωτική υπεροχή του εχθρού -όπως ακριβώς οι τριακόσιοι του Λεωνίδα στις Θερμοπύλες με τη φράση

⁸⁹⁷ <https://bioguideretro.congress.gov/Home/MemberDetails?memIndex=P000592> (προσπελάστηκε: 20-10-2019).

μολών λαβέ, όπως την μνημονεύει ο Πλούταρχος⁸⁹⁸ - και παρόλο που ήταν εν γνώσει τους το ότι επρόκειτο να πέσουν στο πεδίο της μάχης, παρέμειναν εκεί να μάχονται μέχρι εσχάτων. Στο Alamo το 1836 τα μεξικανικά στρατεύματα σκότωσαν κάθε Αμερικανό, συμπεριλαμβανομένου των θρυλικών Davey Crockett και Jim Bowie⁸⁹⁹. Εθνική υπερηφάνεια, ηρωισμός, ένδοξος θάνατος, ενίσχυση και υπενθύμιση της εθνικής συλλογικής ταυτότητας είναι τα κυριότερα στοιχεία που συνειρμικά άγουν στον παραλληλισμό και τελικά στον χαρακτηρισμό του Alamo ως «Θερμοπύλες του Texas», που καταγράφεται επίσημα και πανηγυρικά στα αρχεία του αμερικανικού Κογκρέσου. Για όλους τους παραπάνω λόγους, όπως και στην περίπτωση των Θερμοπυλών έτσι και η αναφορά στο Alamo δεν εστιάζει στην τελική έκβαση της μάχης, αλλά στη διαφύλαξη του καθολικού νοήματος που περικλείει η θαρραλέα θυσία των μαχόμενων με γενναιότητα μέχρι τέλους στρατιωτών: ανυποχώρητη αφοσίωση στις αξίες, τις ιδέες και τις αρχές, στην ελευθερία και την τιμή της πατρίδας⁹⁰⁰. Η επιστολή στην οποία

⁸⁹⁸ Πλούτ. *Ἠθικά, Αποφθέγματα Λακωνικά* [225b-10]: «Ξέρξου δὲ γράψαντος αὐτῷ «Ἐξεστὶ σοὶ μὴ θεομαχοῦντι, μετ’ ἐμοῦ δὲ τασσομένῳ τῆς Ἑλλάδος μοναρχεῖν» ἀντέγραψεν «Εἰ τὰ καλὰ τοῦ βίου γινώσκεις, ἀπέστης ἂν τῆς τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμίας· ἐμοὶ δὲ κρείσσων ὁ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος θάνατος τοῦ μοναρχεῖν τῶν ὁμοφύλων». Πάλιν δὲ τοῦ Ξέρξου γράψαντος «Πέμπσον τὰ ὄπλα», ἀντέγραψε «μολῶν λαβέ».». Δηλαδή, όταν ο Ξέρξης του έγραψε στην (με εξουσιαστικό και αλαζονικό ύφος) επιστολή : «Μπορείς να μην τα βάλεις με τους θεούς, να έρθεις με το μέρος μου και να γίνεις μονάρχης σε όλη στην Ελλάδα», ο Λεωνίδας του ανταπάντησε: «Αν γνώριζες ποια είναι τα καλά στη ζωή, θα απείχες από το να εποφθαλμιᾷς ξένα πράγματα. Για μένα, είναι καλύτερο να πεθάνω για την Ελλάδα από το να είμαι εξουσιαστής των ὁμοφύλων μου». Όταν ο Ξέρξης πάλι του έγραψε: «Στείλε τα όπλα σου», ανταπάντησε με γράμμα: «Έλα να τα πάρεις».

⁸⁹⁹ Lehrman, R., (2016): 29. Για την ιστορική αυτή μάχη, τις «Θερμοπύλες του Texas», που αποτελεί συνεκτικό στοιχείο για τον λαό και την συλλογική ταυτότητα των ΗΠΑ εν γένει, ο J.F. Kennedy εκφώνησε λόγο το 1960 ενώπιον του ανώτατου καθολικού κλήρου και αν και καθολικός ο ίδιος, ζήτησε τη νομιμοφροσύνη του όχι στον Πάπα, αλλά στο Σύνταγμα των ΗΠΑ: «Στο Alamo, πλάι πλάι με τον Bowie και τον Crockett πέθανε ο Fuentes και ο McCafferty και ο Bailey, ο Badillo και ο Carey - αλλά κανείς δεν ξέρει αν ήταν καθολικοί ή όχι. Γιατί δεν υπήρχε εκεί θρησκευτική δοκιμασία». Το απόσπασμα βασίζεται πάνω στα τρία βήματα του Αριστοτέλη: *Λόγος*, καθώς παρέχει αποδείξεις ότι οι Αμερικανοί δεν ζητούν να μάθουν ποια είναι η θρησκεία όσων αγωνίζονται σε περιόδους θυσίας, *Πάθος* με την υπενθύμιση της αμερικανικής θυσίας και *ἦθος* στη ρήση του JFK ότι και ο ίδιος θαυμάζει τους ήρωες που θαυμάζει το κοινό». Στο: “Democratic Orators from JFK to Barack Obama”, edit. by A.S. Crines, D. S. Moon, R. Lehrman, Palgrave Macmillan.

⁹⁰⁰ Βλ. ομιλία της Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας (30-09-2020) στον εορτασμό του επετειακού έτους «Θερμοπύλες-Σαλαμίνα 2020» στη Σχολή Ναυτικών Δοκίμων: «Τιμάμε σήμερα τη μνήμη των προγόνων που πολέμησαν για την ελευθερία τους. Αντλούμε θάρρος και έμπνευση από τη σύμπνοια και την αυταπάρνησή τους, τη στρατηγική ευφύια και την εφευρετικότητά τους απέναντι σε έναν εχθρό με συντριπτική υπεροχή, αριθμητική και στρατιωτική... Στις Θερμοπύλες και τη Σαλαμίνα, η αρχαία Ελλάδα ενώθηκε και πολέμησε για τον πιο υψηλό κοινό σκοπό. Κατάφερε με σχέδιο, επινοητικότητα και ομοψυχία να υπερασπιστεί τα πάτρια εδάφη, αλλά να διαφυλάξει έναν πολιτισμό που έμελλε να ανθίσει και να καθορίσει, με την καθολικότητα των ιδεών και των αρχών του, ολόκληρο τον αρχαίο κόσμο. Αισθανόμαστε δέος και συγκίνηση για την αυτοθυσία και το απaráμιλλο φρόνημα των γενναίων των Θερμοπυλών και της Σαλαμίνας. Όχι όμως μόνο για τα πολεμικά τους κατορθώματα και τη σθεναρή αντίστασή τους στον κατακτητή. Οι επικές αυτές στιγμές, που ανακαλούμε και γιορτάζουμε 2500 χρόνια μετά, συγκροτούν την ιστορική μας συνείδηση και συμπεκνώνουν τις θεμελιώδεις αξίες των πολιτικών και πολιτισμικών μας καταβολών. Η εμπάθουση στην ιστορία και τα διδάγματά της, στα γεγονότα που ακτινοβολούν μέσα στους αιώνες, είναι το ανεξάντλητο γνωστικό και ψυχικό μας απόθεμα».

αναφέρεται ο αγορητής εμπεριέχει όλα αυτά τα υψηλά νοήματα για τα οποία αξίζει κανείς να πεθάνει στη μάχη, ιδίως για την ελευθερία. Ο William Barrett Travis ως άλλος Λεωνίδα έμεινε τελικά στην ιστορία⁹⁰¹ διδάσκοντας ηθικά μαθήματα που δεν αγγίζει ο χρόνος. «Κατά τον ιστορικό Richard Slotkin οι Θερμοπύλες του Alamo αποτελούν μια μεταφορά με βαθύ κώδικα όπως ενώνει ένα γεγονός με ένα ολόκληρο σύστημα αξιών και πεποιθήσεων. Όπως συνέβη με τον αγώνα μεταξύ Ελλήνων και Περσών στις Θερμοπύλες, έτσι και οι πρώτοι Τεξανοί είδαν την σύγκρουση αυτή ως σύγκρουση πολιτισμών: ελευθερία εναντίον τυραννίας, δημοκρατία εναντίον δεσποτισμού, προτεσταντισμός εναντίον καθολικισμού, η κουλτούρα του Νέου Κόσμου των ΗΠΑ εναντίον της κουλτούρας του Μεξικού... και τελικά: το καλό εναντίον του κακού».⁹⁰²

Επίσης τις Θερμοπύλες σε συνδυασμό με το Alamo χρησιμοποιεί ο διατελέσας Πρόεδρος των ΗΠΑ Bill Clinton (Shanksville, 10-09-2011)⁹⁰³ για να τιμήσει τη μνήμη

<http://www.presidency.gr/omilia-ston-eortasmo-toy-epeteiakoy-etoys-thermopyles-salamina-2020/>
(προσπελάστηκε: 05-10-2020).

⁹⁰¹ Crisp, J. E. (2005): 145. Όπως σημείωσε ο Hutton στο «The Alamo as Icon», πολλά έθνη δείχνουν περήφανα για τέτοιες ιστορικές εξοντωτικές μάχες είτε πρόκειται για τον Σπαρτιάτη Λεωνίδα που κρατάει σταθερά στις Θερμοπύλες εναντίον των Περσών είτε τον Roland που σκοτώνεται πολεμώντας τους Σαρακηνούς στο ορεινό πέρασμα του Roncenaux ή τον George Armstrong Custer στη Μάχη του Little Bighorn. Σε όλες αυτές τις πολύτιμες ήττες, λέει ο Hutton, οι ήρωες είναι πάντα πολύ λιγότεροι απέναντι στην αριθμητική υπεροχή ενός φαύλου εχθρού από ένα πολιτισμικά κατώτερο έθνος που θέλει να καταστρέψει τον λαό των λίγων ηρωικά μαχομένων. Αυτοί οι άνδρες αγωνίζονται για τον τρόπο ζωής τους σε μια μάχη που είναι σαφώς απελπιστική. Ξέρουν ότι είναι καταδικασμένοι, αλλά πηγαίνουν εσκεμμένα καθένας προς τον δικό του θάνατο τους για να ματώσουν τον εχθρό και να κερδίσουν χρόνο για τους δικούς τους ανθρώπους...Θα χαθούν μέσα σε άγριο ενθουσιασμό που μετατρέπει το κατόρθωμά τους σε πνευματική νίκη. Ο ηγέτης της ηττημένης ομάδας ανυψώνεται συχνά ως ήρωας σε εθνικό επίπεδο, ενώ η το πεδίο της μάχης γίνεται σημείο πολιτιστικής υπερηφάνειας, παράδειγμα πατριωτισμού και αυτοθυσίας. Αυτό ισχύει σαφώς για το Alamo και την τριάδα των ηρώων του: William Barret Travis, Jim Bowie και Davy Crockett. Ο θάνατος του Crockett στο Alamo πρέπει, επομένως, να αναγνωριστεί όχι μόνο ως ένα μεμονωμένο περιστατικό ασήμαντης στρατιωτικής σημασίας (ακόμα κι αν ήταν τέτοιο αντικειμενικά), αλλά ως μια κρίσιμη στιγμή σ' αυτό που ο Hutton ονόμασε «μύθος δημιουργίας του Τέξας», ένα δυνατό έπος θάρρους, θυσίας και λύτρωσης, μέσω του οποίου εκφράζονται κοινές πεποιθήσεις και μια κοινή ταυτότητα για τις επερχόμενες γενιές. Ήδη το 1841 οι μαχητές αυτοί βρίσκουν στην ιστορία της πτώσης του Alamo τη δική τους παράλληλη ομοιότητα με την αρχετυπική αυταπάρνηση του Λεωνίδα και της σπαρτιατικής ομάδας του. Και στην επιγραφή του πρώτου μνημείου του Alamo που ολοκληρώθηκε το 1841 και αναρτήθηκε στο Πολιτειακό διοικητήριο το 1858, το επίγραμμα έγραφε: «Οι Θερμοπύλες είχαν τον αγγελιοφόρο της ήττας τους, το Άλαμο δεν είχε κανέναν». Βλ. επίσης Dawson, J.G. (1995): 14,31,187, «The Alamo as Icon» στο: «The Texas Military Experience».

⁹⁰² Crisp (2005): 146, ό.π.

⁹⁰³ Langerwerf, L., (2016), 243-273. Οξεία κριτική ασκήθηκε για την επανάληψη της ανάγνωσης του λόγου του Lincoln κατά την πρώτη επέτειο της 11^{ης} Σεπτεμβρίου από όσους θεώρησαν ότι αυτό έγινε για να σιωπήσουν οι επικριτές της πολιτικής του G.W. Bush εναντίον της τρομοκρατίας. Στον λόγο του Clinton, αλλά και σ' αυτούς των G. W. Bush και Joe Biden για το ίδιο γεγονός, η χρήση του *Επιταφίου* του Περικλή από τον Lincoln μετασηματίστηκε από τη χρήση του τέως Προέδρου για να τιμήσει τη θυσία των επιβατών της πτήσης UAF 93...Οι αναφορές του Clinton στη Σπάρτη μπορούν να ερμηνευθούν καλύτερα διαμέσου του «περίκλειου φακού» της παράδοσης της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, όπου αναμειγνύεται το στερεότυπο του Σπαρτιάτη πολεμιστή με τις ιδέες για την Αθηναϊκή Δημοκρατία και τον ιμπεριαλισμό. «And they did it as citizens»: President Clinton on Thermopylae and United Airlines Flight 93, in: Annemarie Ambühl (ed.), *Krieg der Sinne – Die Sinne im Krieg. Kriegsdarstellungen im Spannungsfeld zwischen antiker und moderner Kultur / War of the Senses – The Senses in War.*

των θυμάτων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου. Ο Bill Clinton δεν διάλεξε μόνο τη γνωστή εικόνα της Σπάρτης για να τιμήσει τα θύματα της τρομοκρατικής επίθεσης, αλλά ακολούθησε μια ρητορική παράδοση μνήμης από τον Επιτάφιο του Περικλή μέχρι τον λόγο του Lincoln στο Gettysburg. Και οι δύο δεν μνημονεύουν απλώς τους νεκρούς, αλλά ενθαρρύνουν τους ζώντες με το ξεχωριστό ιδανικό της ιδιότητας του πολίτη.

Γ3.γ. Ο θεσμός των θεωρικών.

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Deane Gigantès, Μέλος της Γερουσίας του Καναδά	Γερουσία, Οτάβα, Καναδάς 29-10-1996

ΠΗΓΗ:

https://sencanada.ca/en/Content/SEN/Chamber/352/Debates/046db_1996-10-29-e

(προσπελάστηκε: 08-10-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

In fact, throughout history, most of the things that have enriched us from the achievements of civilizations now gone by are the artefacts and the works of art they have left behind. Thucydides, the great Greek historian of the fifth century B.C., said that in centuries to come, people contemplating the ruins of Athens and Sparta would marvel at how small Athens had been, and would hardly believe how big Sparta had been, because Sparta would have left nothing. Many of the advances in human thought came through artistic expression. The original defenses of women's rights start appearing in the plays of Sophocles, and even more so in those of Euripides. The reason I bring this example forward is that in ancient Athens citizens were paid a day's wages to sit through a trilogy by one of these great tragedians. A trilogy took a whole day. The government of Athens - 25,000 citizens and 100,000 people in all - considered it important enough to pay for people to learn what art had to give them. It is still terribly important. We have a speech in ancient Greek, written at that time by someone whose identity honourable senators would not know, but we classicists have nicknamed him the Old Oligarch. It sounds exactly like that part of the party of the honourable senators opposite that left and went to the Reform, when they speak about art. I do not know

Interactions and tensions between representations of war in classical and modern culture. Thersites (4, 2016) : Journal for Transcultural Presences & Diachronic Identities from Antiquity to Date.

what art is, but I know what I like, and I do not like what I see. They are the ones who would like to give no help to the arts, to artists, to thinkers, and to universities. All should be a free market operation.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Στην πραγματικότητα, σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας, τα περισσότερα από τα πράγματα που μας εμπλούτισαν από τα επιτεύγματα των πολιτισμών που πέρασαν τώρα είναι τα τεχνουργήματα και τα έργα τέχνης που έχουν αφήσει πίσω τους. Ο Θουκυδίδης, ο μεγάλος Έλληνας ιστορικός του 5ου αιώνα π.Χ., δήλωσε ότι στους επερχόμενους αιώνες οι άνθρωποι που θα παρατηρούσαν τα ερείπια της Αθήνας και της Σπάρτης θα θαύμαζαν το πόσο μικρή ήταν η Αθήνα και δεν θα πίστευαν πόσο μεγάλη ήταν η Σπάρτη, γιατί δεν θα άφηνε τίποτα. Πολλές από τις προόδους της ανθρώπινης σκέψης ήρθαν μέσα από την καλλιτεχνική έκφραση. Οι αρχικές άμυνες των δικαιωμάτων των γυναικών αρχίζουν να εμφανίζονται στα έργα του Σοφοκλή και μάλιστα σε εκείνες του Ευριπίδη. Ο λόγος που φέρνω αυτό το παράδειγμα είναι ότι στην αρχαία Αθήνα οι πολίτες πληρώνονταν μισθούς μιας ημέρας για να καθίσουν να παρακολουθήσουν μια τριλογία ενός από αυτούς τους μεγάλους τραγωδούς. Μια τριλογία διαρκούσε μια ολόκληρη μέρα. Η κυβέρνηση της Αθήνας - 25.000 πολίτες και 100.000 άνθρωποι - θεωρούσε ότι είναι αρκετά σημαντικό να πληρώσει για τους ανθρώπους να μάθουν ό,τι έπρεπε να τους προσφέρει η τέχνη. Είναι ακόμα τρομερά σημαντικό. Υπάρχει μια ομιλία στα αρχαία ελληνικά, γραμμένη εκείνη την εποχή από κάποιον του οποίου η ταυτότητα, αξιότιμοι γερουσιαστές, δεν θα σας είναι γνωστή, αλλά εμείς οι κλασικιστές του δώσαμε το ψευδώνυμο «Παλαιός Ολιγάρχης». Ακούγεται ακριβώς όπως η μερίδα του κόμματος των αξιότιμων γερουσιαστών απέναντι που έφυγε και επιδίωξε την αναμόρφωση του νόμου για την τέχνη. Δεν γνωρίζω τι είναι τέχνη, αλλά γνωρίζω τι μου αρέσει και δεν μου αρέσει αυτό που βλέπω. Είναι αυτοί που θα επιθυμούσαν να μη βοηθούν καθόλου τις τέχνες, τους καλλιτέχνες, τους διανοητές και τα πανεπιστήμια. Τα πάντα θα έπρεπε να είναι γι' αυτούς μια λειτουργία ελεύθερης αγοράς.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο ομιλητής εδώ αναφέρεται στον θεσμό των θεωρικών της αρχαίας Αθήνας με την ευκαιρία της συζήτησης στην Καναδική Γερουσία για την οικονομική υποστήριξη στις τέχνες. Προκειμένου να πείσει το Σώμα να μην προβεί σε περικοπές

επιχειρηματολογεί υπέρ της ενίσχυσης των τεχνών και του πολιτισμού από το κράτος. Στην αρχαία Αθήνα η παρακολούθηση των θεατρικών παραστάσεων και μαζί άλλων παραστατικών δρωμένων ήταν ζήτημα κατεξοχήν παιδευτικό. Γι' αυτό και το κράτος φρόντιζε ώστε οι άποροι πολίτες να λαμβάνουν ένα χρηματικό ποσό, τα θεωρικά, για να παρακολουθούν τα θεατρικά έργα. Η καθιέρωση εξάλλου του Θεωρικού Ταμείου χρονολογείται στα μέσα του 4^{ου} π.Χ. αιώνα. Ο Πλούταρχος⁹⁰⁴ αποδίδει τον θεσμό στον Περικλή, ωστόσο οι ποικίλες επιχορηγήσεις του Περικλή θεωρούνται ότι συγχέονται με την κατανομή κρατικών κονδυλίων, γι' αυτό και κάποιιοι του είχαν προσάψει την κατηγορία ότι κακομάθαινε τον λαό. Δεν είναι ο Πλούταρχος όμως η μόνη πηγή που συνδέει τον Περικλή με τα θεωρικά⁹⁰⁵, αν και η μαρτυρία του φαίνεται να επαληθεύεται από πηγές του 5^{ου} π.Χ. αιώνα⁹⁰⁶. Κατά τον Cartledge σχετική με τη σπουδαιότητα του θεάτρου στην εποχή του Πλάτωνα (περίπου 428-347) είναι η επί μακρόν και «λυσσαλέα δημόσια διένεξη» για τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν καλύτερα τα θεωρικά, που μολονότι ήταν ένα μικρό έως ασήμαντο ποσό σε συνάρτηση με τα κρατικά έσοδα, εντούτοις αυτό καταδεικνύει το συμβολικό βάρος τους ως τεκμηρίου της δημοκρατικής ιδεολογίας⁹⁰⁷. Επιβεβαιώνει έτσι ο Περικλής στον Επιτάφιο του Θουκυδίδη, ότι κανένας πολίτης δεν εμποδίζεται λόγω της οικονομικής του ένδειας ούτε μένει στο περιθώριο, αντίθετα ενθαρρύνεται από τη δημοκρατία προκειμένου να αναλαμβάνει δημόσια αξιώματα να συμμετέχει στα κοινά και τις δημόσιες

⁹⁰⁴ Πλούτ. *Περικλ.* [9.1] «Ἐπεὶ δὲ Θουκυδίδης μὲν ἀριστοκρατικὴν τινὰ τὴν τοῦ Περικλέους ὑπογράφει πολιτείαν, «λόγῳ μὲν οὖσαν δημοκρατίαν, ἔργῳ δ' ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχήν», ἄλλοι δὲ πολλοὶ πρώτον ὑπ' ἐκείνου φασὶ τὸν δῆμον ἐπὶ κληρουχίας καὶ θεωρικὰ καὶ μισθῶν διανομὰς προαχθῆναι, κακῶς ἐθισθέντα καὶ γενόμενον πολυτελεῆ καὶ ἀκόλαστον ὑπὸ τῶν τότε πολιτευμάτων ἀντὶ σῶφρονος καὶ αὐτουργοῦ, θεωρεῖσθω διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἢ αἰτία τῆς μεταβολῆς».

⁹⁰⁵ Κοντογιώργης, Γ. (2007): 217, σημ. 158. Η ίδρυση του «Ταμείου των θεαμάτων» αποδίδεται στον Περικλή. Αρχικά χρησίμευσε για τη δωρεάν παρακολούθηση των θεατρικών παραστάσεων από τους πολίτες. Γρήγορα όμως γενικεύθηκε και περιέβαλε όλες τις συλλογικές γιορταστικές εκδηλώσεις. Βλ. για το θέμα αυτό: G. Contogiorgis, *La crise du rouvoir à Athènes au IV siècle av. J.C.*, Paris, 1973, σελ. 91 επ.

⁹⁰⁶ Kawalko Roselli, D., (2008): 7,8. Πρέπει να υπογραμμιστεί η βασική διάκριση μεταξύ της διανομής των θεωρικών και του Θεωρικού Ταμείου. Αυτό αποδίδεται συνήθως στον Εύβουλο. Το Θεωρικό Ταμείο του 4^{ου} αιώνα ήταν μόνιμο και λάμβανε τακτική κατανομή στον μερισμό. Λάμβανε επίσης πλεόνασμα τυχόν εσόδων που είχαν προηγουμένως διατεθεί στο Στρατιωτικό Ταμείο. (Ο ίδιος υποστηρίζει ότι αν και το Θεωρικό Ταμείο για την παρακολούθηση του θεάτρου έγινε μέρος του αθηναϊκού προϋπολογισμού μόνο στον τέταρτο αιώνα, καταγράφονται ad hoc πληρωμές για τον σκοπό αυτό ήδη από τον 5^ο αιώνα π.Χ.). Kawalko Roselli, D. (2009), "Theorika in Fifth-Century Athens", *Greek, Roman and Byzantine Studies* 49.

⁹⁰⁷ Cartledge, P., (2012): 12, 13. «Θεατρικά έργα με βάθος: το θέατρο ως διαδικασία στη ζωή των πολιτών της αρχαίας Ελλάδας» στο «Οδηγός για την Αρχαία Ελληνική Τραγωδία, από το Πανεπιστήμιο του Καίμπριτζ», Στο ίδιο βλ. επίσης σημ. 11. Βλ. ωστόσο Σακελλαρίου, Μ.Β.,(1999): 562 «Παθογονία των μισθών και των θεωρικών».

συζητήσεις⁹⁰⁸. Οι τελευταίες έβρισκαν χώρο όχι μόνο στο θέατρο⁹⁰⁹, αλλά και σε άλλους δημόσιους χώρους συνάθροισης του κοινού⁹¹⁰, επομένως δικαιολογείται για τα θεωρικά ο όρος του Δημάδη «κόλλα της δημοκρατίας» στο έργο *Πλατωνικά ζητήματα* του Πλουτάρχου⁹¹¹. Ο Gigantès στο υπό εξέταση απόσπασμα του λόγου του με απανωτές αναφορές σε κλασικούς δραματουργούς στον Θουκυδίδη και τον «Παλαιό Ολιγάρχη» αγωνίζεται να δημιουργήσει πλαίσιο επαφής για να πείσει τη γερουσία σχετικά την εσφαλμένη τοποθέτηση μερίδας του Σώματος, που δεν λαμβάνει υπόψη της τη βαρύτητα της τέχνης, του πολιτισμού και της πνευματικής παραγωγής. Αντίθετα η μερίδα αυτή της Γερουσίας αντιμετωπίζει με μια στενά οικονομιστική-ωφελμιστική οπτική τα έργα του πολιτισμού και της τέχνης, δηλαδή, ως στοιχεία που αντίκεινται στην αντίληψη περί εξορθολογισμού των κρατικών δαπανών, δηλαδή σε τελική ανάλυση καθαρά ως ζητήματα άσκοπης επιβάρυνσης του κρατικού προϋπολογισμού ή

⁹⁰⁸ Θουκ. *Ιστ.* [2.37.2]: «..οὐδ' αὖ κατὰ πενίαν, ἔχων γέ τι ἀγαθὸν δρᾶσαι τὴν πόλιν, ἀξιώματος ἀφανεία κεκόλυται».

⁹⁰⁹ Γούντραφ, Π. (2009): 198. «Το θέατρο της Αθήνας ήταν ανοιχτό για όλους τους πολίτες. Τον 4ο αι. η δημοκρατία θέσπισε ένα επίδομα υπέρ των απόρων για την παρακολούθηση θεατρικών παραστάσεων (τα θεωρικά). Αλλά ο λαός δεν παρακολουθούσε απλώς τις θεατρικές παραστάσεις. Ένας μεγάλος αριθμός πολιτών από όλες τις τάξεις συμμετείχαν στο ανέβασμα των έργων. Πολλοί γράφονταν κάθε χρόνο για να συμμετάσχουν στο χορό και έκαναν για μεγάλο διάστημα πρόβες σε πολύ απαιτητικούς χορούς για τις θεατρικές παραστάσεις. Όταν ο Κλεόκριτος λέει στον στρατό των αριστοκρατών «είμαστε συγχορευτές», μιλά ως εκπρόσωπος του στρατού της δημοκρατίας. Κάθε χρόνο στην Αθήνα, οι φτωχοί ήταν συγχορευτές με τους πλούσιους και αυτό δεν σημαίνει απλώς ότι συναντιούνταν σε ειδικές εκδηλώσεις. Γίνονταν για μεγάλο διάστημα κοινωνοί του πολιτισμού της Αθήνας, απήγγελλαν τους στίχους που υμνούσαν την αιδώ και τη δίκη και παρουσίαζαν ως χορός τη στάση των πολιτών στα πολιτικά θέματα με τα οποία καταπιανόταν το θέατρό τους στο ένα έργο μετά το άλλο. Αυτά τα βιώματα βοήθησαν σε μεγάλο βαθμό τους Αθηναίους να συμφιλιωθούν μεταξύ τους μετά τον εμφύλιο πόλεμο. Και αυτό -και όχι η ακριβή παιδεία των πλούσιων- ήταν η πραγματική γενική παιδεία των Αθηναίων...

Στην αρχαία Αθήνα οι πολίτες λάμβαναν μία κοινή, διαρκή αγωγή στις θρησκευτικές εορτές. Όλοι μπορούσαν να δουν παραστάσεις στο θέατρο του Διονύσου τον 4ο αι. η πόλη κάλυπτε το κόστος της παρακολούθησης των θεατρικών έργων (με τα θεωρικά). Στα έργα του Σοφοκλή ή του Ευριπίδη, οι Αθηναίοι έβλεπαν τη δραματοποίηση πολιτικών διλημάτων, όπως ήταν το δίλημμα που παγίδευσε τον Κρέοντα. Η παρακολούθηση τέτοιων παραστάσεων πρέπει να ανέπτυξε την κριτική σκέψη του κοινού για την πολιτική. «Πρώτη Δημοκρατία, Η πρόκληση μιας αρχαίας ιδέας», (τίτλος πρωτ. “First Democracy”), μτφρ. Χ. Σίνου, επιμ. Α. Κιουπκιολής, εκδ. Εκκρεμές.

⁹¹⁰ Κακριδής, Φ.Ι., (2005): 114. «Το κοινό των παραστάσεων δεν το αποτελούσαν μόνο αστοί κάτοικοι της Αθήνας, αλλά και αγρότες από τις πιο μακρινές κόμεις της Αττικής, όχι μόνο Αθηναίοι πολίτες, αλλά και ξένοι επισκέπτες και μέτοικοι, όχι μόνο άντρες, αλλά και γυναίκες, όχι μόνο πλούσιοι, κοσμικοί και φιλότεχνοι, αλλά και κάθε απλός άνθρωπος - όλοι το θεωρούσαν δικαίωμα και ευχαρίστησή τους να βρεθούν στο θέατρο από το ξημέρωμα, να παρακολουθήσουν ώρες ολόκληρες τις παραστάσεις, να εκδηλώσουν με επιδοκίμασιες και αποδοκίμασιες την κρίση τους. Γρήγορα ο θεατρικός χώρος αποδείχτηκε μικρός και το πρόβλημα όχι μόνο δε λύθηκε όταν καθιερώθηκε εισιτήριο (σύμβολο), αλλά έγινε πιο πολύπλοκο, καθώς οι εύποροι Αθηναίοι αγόραζαν πολλά καθένας εισιτήρια, να τα μοιράσουν στους ανθρώπους τους. Για να αποφύγει παρόμοια φαινόμενα, ο Περικλής καθιέρωσε τα θεωρικά, επίδομα που έδινε στους άπορους τη δυνατότητα να αγοράσουν μόνοι τους εισιτήρια».

⁹¹¹ Πλουτ. *Πλατ. Ζητ.* [1011b]: «.. οὐ μέρος λόγου τὸν σύνδεσμον ἀλλ' ὄργανόν τι συνδετικὸν ἀποφαίνει, καθάπερ ὀνόμασται, καὶ συνεκτικὸν οὐ πάντων ἀλλὰ τῶν οὐχ ἀπλῶς λεγομένων: εἰ μὴ καὶ τοῦ φορτίου τὸν ἰμάντα καὶ τοῦ βιβλίου τὴν κόλλαν ἀξιοῦσι μέρος εἶναι, καὶ τὰς διανομὰς τοῦ πολιτεύματος, ὡς ἔλεγε Δημάδης, κόλλαν ὀνομάζων τὰ θεωρικὰ τῆς δημοκρατίας ποῖος δὲ σύνδεσμος οὕτως ἔν ἐκ πολλῶν ἀξίωμα ποιεῖ συμπλέκων καὶ συνάπτων, ὡς ἡ μάρμαρος τὸν συλλιπαινόμενον διὰ τοῦ πυρὸς σίδηρον»;

αμφίβολης χρησιμότητας στο σύστημα της ελεύθερης αγοράς. Κατ' αντιστοιχία με την Γερουσία ο ομιλητής αναφέρεται στον Παλαιό Ολιγάρχη⁹¹² συγγραφέα του έργου *Αθηναίων Πολιτεία*⁹¹³ που εκφράζει ανοικτά τη δυσπιστία και τον σκεπτικισμό του⁹¹⁴ απέναντι στο δημοκρατικό καθεστώς και τα αγαθά του για τον απλό, μη προνομιούχο πολίτη.

Γ3.δ. Όρκος Αθηναίων Εφήβων

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
James Mattis, Υπουργός Άμυνας ΗΠΑ	Στρατιωτική Ακαδημία West Point, Νέα Υόρκη, ΗΠΑ, 27-05-2017

⁹¹² Marr, J. L., & Rhodes, P.J., (2008): πρόλογος. “The Old Oligarch: The Constitution of the Athenians attributed to Xenophon”. Ο «Παλαιός Ολιγάρχης» είναι ο άγνωστος συγγραφέας του έργου «Αθηναίων Πολιτεία» γραμμένο πιθανόν στα μέσα του 420 π.Χ. και αποτελεί πραγματεία την οποία η αθηναϊκή δημοκρατία υφίσταται κριτική από την πλευρά των ολιγαρχικών. Οι τελευταίοι συμφωνούν περί του ότι η δημοκρατία είναι ένα σχεδόν αναγκαίο κακό, επειδή ταιριάζει στην Αθήνα ως ναυτική δύναμη της οποίας η ισχύς στηρίζεται στους φτωχότερους πολίτες που κωπηλατούν στα πολεμικά πλοία. Έτσι, λόγω των επιτυχιών της αθηναϊκής πολιτείας, η δημοκρατία δεν θα μπορούσε να εύκολα ανατραπεί. Βλ. επίσης Κοντογιώργη (1982): 279.

⁹¹³ Η *Αθηναίων Πολιτεία* παραδίδεται με το όνομα του Ξενοφώντα, αλλά δεν είναι γνήσιο έργο του. Η συγγραφή της χρονολογείται στα πρώτα χρόνια του Πελοποννησιακού πολέμου (περίπου 430-424 π.Χ.). Το έργο, που ένας μεγάλος φιλόλογος το χαρακτήρισε «το πρώτο πολιτειολογικό και κοινωνιολογικό δοκίμιο της παγκόσμιας λογοτεχνίας», παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον κυρίως για δύο λόγους: αφενός συνιστά πρωιμότατο δείγμα αττικού πεζού λόγου, ανεπηρέαστου από την σοφιστική διδασκαλία και αφετέρου παρέχει μια σύγχρονη μαρτυρία για την αθηναϊκή δημοκρατία από έναν ολιγαρχικών φρονημάτων επικριτή της, μια μαρτυρία που μπορούμε να τη συγκρίνουμε με άλλες, θετικές ή εξιδανικευμένες εικόνες της αθηναϊκής δημοκρατίας, όπως είναι, επί παραδείγματι, εκείνη του *Έπιταφίου* του Περικλή. Ο συγγραφέας του έργου μάλλον ζούσε έξω από την Αθήνα (ως εξόριστος;) και με το σύγγραμμά του ήθελε ίσως να απαντήσει στους ομοϊδεάτες του που βαυκαλίζονταν με την ιδέα ότι η αθηναϊκή δημοκρατία θα αποσυντεθεί από μόνη της και θα καταρρεύσει. Ο συγγραφέας αναφέρεται σε πολλά θέματα της εσωτερικής και της εξωτερικής πολιτικής (ενδεικτικώς μνημονεύουμε τις σχέσεις των πολιτών με τους μετοίκους και τους δούλους, τη “δικαστηριοκρατία” και τη θαλασσοκρατία). Οι συχνά ειρωνικές ή και δηκτικές επικρίσεις του είναι κατά κανόνα υπερβολικές, όχι όμως πάντα. https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=234 (προσπελάστηκε: 20-10-2020).

⁹¹⁴ Ξενοφ. -Παλαιός Ολιγάρχης, *Αθην. Πολιτ.*[1.1]:«Περὶ δὲ τῆς Ἀθηναίων πολιτείας, ὅτι μὲν εἴλοντο τοῦτον τὸν τρόπον τῆς πολιτείας οὐκ ἐπαινῶ διὰ τὸδε, ὅτι ταῦθ' ἐλόμενοι εἴλοντο τοὺς πονηροὺς ἄμεινον πράττειν ἢ τοὺς χρηστούς». Με ἄλλο πνεῦμα και για ἄλλους λόγους ο Δημοσθένης ἐξάλλου παρατηρεῖ: *Ὀλυνθ. γ'* [10]: «Ἄλλ' ὅτι μὲν δὴ δεῖ βοηθεῖν, εἴποι τις ἄν, πάντες ἐγνώκαμεν, καὶ βοηθήσομεν· τὸ δ' ὅπως, τοῦτο λέγε. μὴ τοίνυν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, θαυμάσητε, ἂν παράδοξον εἶπω τι τοῖς πολλοῖς νομοθέτας καθίστατε. ἐν δὲ τούτοις τοῖς νομοθέταις μὴ θῆσθε νόμον μηδὲνα (εἰσὶ γὰρ ὑμῖν ἱκανοί), ἀλλὰ τοὺς εἰς τὸ παρὸν βλάπτοντας ὑμᾶς λύσατε. [11] λέγω τοὺς περὶ τῶν θεωρικῶν, σαφῶς οὕτως, καὶ τοὺς περὶ τῶν στρατευομένων ἐνίους, ὧν οἱ μὲν τὰ στρατιωτικὰ τοῖς οἴκοι μένουσι διανεμόυσι θεωρικά, οἱ δὲ τοὺς ἀτακτοῦντας ἀθῶους καθιστᾶσιν, εἶτα καὶ τοὺς τὰ δέοντα ποιεῖν βουλομένους ἄθυμότερους ποιοῦσιν».

ΠΗΓΗ:

<https://www.defense.gov/Newsroom/Speeches/Speech/Article/1196942/us-military-academy-graduation-and-commissioning/>

(προσπελάστηκε: 08-10-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

You graduates, commissioned today, will carry the hopes of your country on your young shoulders.

You will now join the ranks of an army at war. Volunteers all, we are so very proud of you cadets, for taking the place you have earned in the unbroken line of patriots who have come before.

Your oath of office connects you to the line of soldiers stretching back to the founding of our country...and in the larger sense, it grows from ancient, even timeless roots, reflecting the tone and commitment of youth long ago who believed freedom is worth defending.

In terms of serving something larger than yourself, yours is the same oath that was taken by the young men of ancient Athens. They pledged to “fight for the ideals and sacred things of their city...to revere and obey the city’s laws and do [their] best to incite a like respect” in others, and to pass on their city-state “far greater and more beautiful” than they had received it.

In that sense, it is fitting the cadet cover you wear today, for the last time, features the helmet of the Greek goddess Athena, echoing respect of the civic duty that’s found in a democracy, and in a nation, in President Lincoln’s words, of the people, by the people, for the people.

[...] So...fight for our ideals and our sacred things ...incite in others respect and love for our country and our fellow Americans...and leave this country greater and more beautiful than you inherited it, for that is the duty of every generation.

For duty, for honor, for country...hold the line.

Congratulations, Class of 2017, and may God bless America.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Εσείς, απόφοιτοι, που σήμερα γίνεστε αξιωματικοί, θα φέρετε τις ελπίδες της χώρας σας στους νεαρούς ώμους σας.

Τώρα θα ενταχθείτε στις τάξεις ενός στρατού σε εμπόλεμη κατάσταση. Δόκιμοι, είμαστε όλοι μας τόσο περήφανοι για σας που έχετε καταταγεί με τη θέλησή σας για να

πάρετε τη θέση που έχετε κερδίσει στην αδιάσπαστη σειρά των πατριωτών που βρέθηκαν εδώ πριν από σας.

Ο όρκος του αξιώματός σας σας συνδέει με τη σειρά των στρατιωτών που εκτείνεται πίσω στη θεμελίωση της πολιτείας μας ... και με την ευρύτερη έννοια, μεγαλώνει από τις αρχαίες, άχρονες ακόμη ρίζες, απηχώντας τον τόνο της φωνής και τη δέσμευση της νεολαίας που από καιρό πίστευε ότι η ελευθερία είναι άξια να την υπερασπιζόμαστε.

Σχετικά με το να υπηρετείτε κάτι μεγαλύτερο από τον εαυτό σας, ο δικός σας όρκος είναι ο ίδιος που έπαιρναν οι νέοι της αρχαίας Αθήνας. Υπόσχονταν να «αγωνιστούν για τα ιδεώδη και τα ιερά πράγματα της πόλης τους ... να σεβαστούν και να υπακούσουν τους νόμους της πόλης και να κάνουν το καλύτερο για να εμπνεύσουν στους άλλους αντίστοιχο σεβασμό και να μεταβιβάσουν την πόλη-κράτος τους «πολύ μεγαλύτερη και πιο όμορφη» από ό, τι την είχαν παραλάβει.

Μ' αυτήν την έννοια, ταιριάζει αυτή η στολή που φοράτε σήμερα, για τελευταία φορά, είναι η προβολή της περικεφαλαίας που έφερε η ελληνική θεά Αθηνά, που απηχεί τον σεβασμό του πολιτικού καθήκοντος που βρίσκεται σε μια δημοκρατία και σ' ένα έθνος, σύμφωνα με τα λόγια του Προέδρου Λίνκολν, του λαού, από τον λαό, για τον λαό. [...]

Έτσι ... ας αγωνίζεστε λοιπόν για τα δικά μας ιδανικά και τα δικά μας ιερά πράγματα. ... εμπνεύστε στους άλλους σεβασμό και αγάπη για τη χώρα μας και για τους Αμερικανούς συμπατριώτες μας.. και αφήστε τη χώρα αυτή μεγαλύτερη και πιο όμορφη απ' όσο την κληρονομήσατε, γιατί αυτό είναι το καθήκον κάθε γενιάς.

[...] Για το καθήκον, για την τιμή, για την πατρίδα... παραμένετε επί των επάλξεων.

Συγχαρητήρια, Σειρά του 2017 και ο Θεός ας ευλογεί την Αμερική.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ενώπιον των νέων αξιωματικών του 2017 με την ευκαιρία της αποφοίτησής τους από τη Στρατιωτική Ακαδημία του West Point εκφωνείται λόγος από τον James Norman Mattis, Υπουργό Άμυνας των ΗΠΑ. Είναι εμφανής η συγκίνηση του ομιλητή όπως μεταχειρίζεται το λεκτικό του με ύφος αναμφισβήτητα πανηγυρικό, άλλωστε υπήρξε και ο ίδιος απόφοιτος της Ακαδημίας αυτής. Ο λόγος του είναι ένα ανοικτό ειλητάριο που παραπέμπει ευθέως και ανοικτά στην αρχαία Αθήνα και κυρίως στον όρκο των

Αθηναίων εφήβων⁹¹⁵: με τη συμπλήρωση του 18^{ου} έτους της ηλικίας τους οι έφηβοι εγγράφονταν στον κατάλογο των πολιτών και έδιναν τον όρκο ότι δεν θα ντροπιάσουν τα ιερά όπλα, δεν θα εγκαταλείψουν τη θέση τους, θα βοηθήσουν την πατρίδα και θα την παραδώσουν ακόμη πιο ισχυρή στις μελλοντικές γενιές. Η επιλογή του Mattis να επικαλεστεί τον θεσμό του όρκου των εφήβων συναρτάται με την ένστολη επαγγελματική σταδιοδρομία του⁹¹⁶: πεζοναύτης επικεφαλής σε πλήθος αποστολών σε όλο τον κόσμο και τελικά στρατηγός μέχρι την αποστρατεία του το 2013 και την υπουργοποίησή του επί προεδρίας Trump, αξίωμα από το οποίο παραιτήθηκε τον Φεβρουάριο του 2018. Οι ευθείες αναφορές του -εκτός από τον όρκο- στην περικεφαλαία της θεάς Αθηνάς⁹¹⁷, στην αρχαία Αθήνα ως πόλη -κράτος, στην αθηναϊκή δημοκρατία, στην ελευθερία και το πολιτικό καθήκον για τον σεβασμό την υπακοή στους νόμους και η έμμεση στον Θουκυδίδη φανερώνουν την εκ μέρους του πρόσληψη των τεκμηρίων της μνήμης εκείνης που αποτελεί στον δυτικό κόσμο πολιτικό και αξιακό υπόβαθρο⁹¹⁸. Στον λόγο του ο Mattis υπαινίσσεται τελικά ότι οι ιστορικές οργανωτικές δομές της αθηναϊκής πολιτείας εξακολουθούν να επηρεάζουν⁹¹⁹ την σύγχρονη συντεταγμένη Αμερική, γιατί όπως της είναι γνωστές και υπερχρονικές ανανοηματοδοτούν το έργο των νέων αξιωματικών. Η περικεφαλαία της Αθηνάς, με ό,τι συμβολίζει και όπως ταιριάζει με τις στολές των αποφοίτων, λογίζεται ως γενεσιουργός δύναμη διαμορφωτική της αμερικανικής συλλογικής ταυτότητας. Γι' αυτό και οι λέξεις του Lincoln «από τον λαό, με τον λαό, για τον λαό» γίνονται αντιληπτές στον λόγο του

⁹¹⁵ Λυκούργος, *Κατά Λεωκράτους* [75-78]: «Οὐκ αἰσχυνῶ τὰ ἱερά ὄπλα, οὐδὲ λείψω τὸν παραστάτην ὅπου ἂν στοιχήσω: ἀμυνῶ δὲ καὶ ὑπὲρ ἱερῶν καὶ ὀσίων καὶ οὐκ ἐλάττω παραδώσω τὴν πατρίδα, πλείω δὲ καὶ ἀρείω κατὰ τε ἔμμετον καὶ μετὰ ἀπάντων, καὶ εὐηκοήσω τῶν ἀεὶ κρινόντων ἐμφρόνως. καὶ τῶν θεσμῶν τῶν ἰδρυμένων καὶ οὓς ἂν τὸ λοιπὸν ἰδρῦσονται ἐμφρόνως: ἐὰν δὲ τις ἀναιρεῖ, οὐκ ἐπιτρέψω κατὰ τε ἔμμετον καὶ μετὰ πάντων, καὶ τιμήσω ἱερά τὰ πάτρια. Ἱστορες θεοὶ Ἄγραυλος, Ἑστία, Ἐνυώ, Ἐνυάλιος, Ἄρης καὶ Ἀθηνᾶ Ἀρεία, Ζεὺς, Θαλλῶ, Αὐξῶ, Ἥγεμόνη, Ἡρακλῆς, ὄροι τῆς πατρίδος, πυροὶ, κριθαί, ἄμπελοι, ἐλάαι, συκαὶ ...».

⁹¹⁶ <https://www.defense.gov/Our-Story/Biographies/Biography/Article/1055835/james-mattis/> (προσπελάστηκε: 10-10-2020).

⁹¹⁷ Όμ., *Ιλ. Ε'* [743-744]: «κρᾶτὶ δ' ἐπ' ἀμφίφαλον κυνέην θέτο τετραφάλῃρον χρυσεῖην, ἑκατὸν πολίων πρυλέεσσ' ἀραρυῖαν». (Φόρεσε στο κεφάλι της μια χρυσή περικεφαλαία με τέσσερα κέρατα που έφερε λοφίο και που από κάτω της είχε χώρο για πολεμιστές εκατό πόλεων).

⁹¹⁸ «Ο Θουκυδίδης είναι ιδιαίτερα αγαπητός από δύο ανθρώπους με ισχυρή επιρροή στην εξωτερική πολιτική του προέδρου Trump : ο ένας είναι ο Herbert Raymond McMaster που αποκάλεσε το έργο του Θουκυδίδη «ουσιαστικό στρατιωτικό κείμενο», το δίδαξε και το ανέφερε σε ομιλίες του και σε αρθρογραφία. Ο Υπουργός Άμυνας James Mattis μιλά άνετα τη γλώσσα του Θουκυδίδη: Αν του πεις «λοιπόν, ποια είναι η γνώμη σου για τον διάλογο Αθηναίων και Μηλίων», θα σου απαντήσει επακριβώς περί τίνος πρόκειται, λέει ο Allison. Όταν ο τέως Υπουργός Άμυνας William Cohen τον συνέστησε στην επιβεβαιωτική ακρόαση (confirmation hearing), ο Cohen, ήταν πιθανόν ο μόνος των παρόντων «που μπορούσαν στο άκουσμα των λέξεων “Παγίδα του Θουκυδίδη” χωρίς ανάγκη να ανατρέξουν στη Wikipedia για να βρουν τι σημαίνει».

<https://www.politico.com/magazine/story/2017/06/21/why-the-white-house-is-reading-greek-history-215287> (προσπελάστηκε: 21-10-2020).

⁹¹⁹ Asmonti, L., (2015): 11,12.

Mattis ως ο Επιτάφιος του Περικλή προσαρμοσμένος στην εποχή που εκφωνήθηκε, αυτήν δηλαδή του εμφυλίου πολέμου: ο Μαραθώνας, ο Περικλής, ο Πελοποννησιακός Πόλεμος, η ελευθερία και η φιλοπατρία, είναι στοιχεία οικεία στους αποφοίτους και ταυτίζονται όλα με τις κοινές (αμερικανικές) αξίες, αυτές που το καθήκον τους επιβάλλει να διατηρούν και να διεκδικούν.⁹²⁰ Σημειώνεται εδώ ότι στο έμβλημα της Στρατιωτικής Ακαδημίας του West Point των ΗΠΑ⁹²¹ απεικονίζεται η Παλλάς Αθηνά από την ελληνική μυθολογία, θεά πάνοπλη, της οποίας το κράνος συμβολίζει τη σοφία και τη μάθηση. Το έμβλημα ακουμπά σε ασπίδα που φέρει τα όπλα των ΗΠΑ και τον αμερικανικό αετό, το εθνικό σύμβολο της χώρας, ενώ τα νύχια του κρατούν τις ιστορικά πρώτες 13 Πολιτείες και μαζί κλαδιά βελανιδιάς και ελιάς, που είναι παραδοσιακά σύμβολα της ειρήνης⁹²².

Γ4. ΑΜΕΡΙΚΗ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

Γ4.α. Η θεμελίωση της Ελευθερίας του Ανθρώπου μέσα από την κλασική Ελλάδα.

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
John F. Kennedy, Πρόεδρος ΗΠΑ	Κοινοβούλιο, Οτάβα, Καναδάς, 17-05-1961

ΠΗΓΗ

<https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/may-17-1961-address-canadian-parliament>

(προσπελάστηκε: 08-10-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Finally, let me say just a few words about the world in which we live. We should not misjudge the force of the challenge that we face -a force that is powerful as well as insidious, that inspires dedication as well as fear, that uses means we cannot adopt to achieve ends we cannot permit. Nor can we mistake the nature of the struggle. It is not for concessions of territory. It is not simply between different systems. It is an age-old

⁹²⁰ Conant, S. (2015):116. .

⁹²¹ <https://www.westpoint.edu/sites/default/files/pdf%20stage2/trademark/Licensed%2520Indicia%2520Sheet.pdf> (προσπελάστηκε: 20-10-2020).

⁹²² <https://www.westpoint.edu/about/public-affairs/news/fact-sheets> (προσπελάστηκε: 20-10-2020).

battle for the survival of liberty itself. And our great advantage-and we must never forget it-is that the irresistible tide that began five hundred years before the birth of Christ in ancient Greece is for freedom, and against tyranny. And that is the wave of the future-and the iron hand of totalitarianism can ultimately neither seize it nor turn it back. In the words of Macaulay: “A single breaker may recede, but the tide is coming in”.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Τέλος, επιτρέψτε μου να πω λίγα μόνο λόγια για τον κόσμο που ζούμε. Δεν θα πρέπει να κρίνουμε εσφαλμένα τη δύναμη της πρόκλησης που αντιμετωπίζουμε – μια δύναμη που είναι τόσο ισχυρή, όσο και ύπουλη, που εμπνέει αφοσίωση καθώς και φόβο, που χρησιμοποιεί μέσα που δεν μπορούμε να υιοθετήσουμε για να επιτύχουμε στόχους που δεν μπορούμε να επιτρέψουμε. Ούτε μπορούμε να σφάλουμε σχετικά με τη φύση του αγώνα. Δεν πρόκειται για εδαφικές παραχωρήσεις. Δεν αποτελεί απλώς ζήτημα μεταξύ διαφορετικών συστημάτων. Είναι μια παλιά μάχη αιώνων για την επιβίωση της ίδιας της ελευθερίας. Και το μεγάλο πλεονέκτημά μας- και δεν πρέπει ποτέ να το ξεχνάμε - είναι ότι το ασυγκράτητο παλιρροϊκό κύμα που ξεκίνησε πεντακόσια χρόνια πριν από τη γέννηση του Χριστού στην αρχαία Ελλάδα είναι υπέρ της ελευθερίας και εναντίον της τυραννίας. Και αυτό είναι το κύμα του μέλλοντος - και το σιδερένιο χέρι του ολοκληρωτισμού δεν μπορεί τελικά ούτε να το σταματήσει ούτε να το γυρίσει πίσω. Σύμφωνα με τα λόγια του Macaulay : «Μπορεί ένα μεγάλο κύμα να υποχωρήσει, αλλά η παλίρροια διαρκώς ανεβαίνει.».

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η εποχή της προεδρίας του J.F. Kennedy είναι αυτή του Ψυχρού Πολέμου⁹²³ και των αψιμαχιών ανάμεσα στην ανατολή και τη δύση, με έντονο τον πόλεμο των εντυπώσεων και την ιδεολογική αντιπαράθεση. Ως το «μεγάλο πλεονέκτημα» του

⁹²³ Η πατρότητα του όρου «Ψυχρός Πόλεμος» ανήκει στον Bernard Baruch, πολυεκατομμυριούχο και σύμβουλο οικονομικών υποθέσεων των Αμερικανών Προέδρων από τον Wilson μέχρι τον Harry Truman και αφορούσε τις «παγωμένες» σχέσεις μεταξύ των άλλοτε συμμάχων του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Οι υπερδυνάμεις ΗΠΑ και Σοβιετική Ένωση και οι σύμμαχοί τους αποτελούσαν δύο κοσμοθεωρίες που σχεδόν δεν έβρισκαν σημεία σύγκλισης. Ο Baruch χρησιμοποίησε τον όρο πρώτη φορά σε ομιλία του στη Βουλή των Αντιπροσώπων της Νότιας Καρολίνας όπου μεταξύ άλλων είπε: «ας μην τρέφουμε αυταπάτες. Βρισκόμαστε εν μέσω ενός Ψυχρού Πολέμου. Οι εχθροί μας βρίσκονται εκτός και εντός των ορίων της πατρίδας μας. Ας μην ξεχνάμε ποτέ ότι η ανησυχία μας είναι η καρδιά της επιτυχίας τους». Τον Σεπτέμβριο του 1947 ο Walter Lippmann, φίλος του Baruch χρησιμοποίησε τον όρο “Cold War” στη μόνη στήλη του στην Εφημ. “New York Herald Tribune”, για να περιγράψει τη διπολική διπλωματική και στρατιωτική αντιπαλότητα μεταξύ των δύο πυρηνικών υπερδυνάμεων.
<https://www.politico.com/story/2010/04/bernard-baruch-coins-term-cold-war-april-16-1947-035862>
(προσπελάστηκε 20-10-2020).

Βλ. επίσης Gerber, L.G. “The Baruch Plan and the Origins of the Cold War.” Diplomatic History, vol. 6, no. 1, 1982, pp. 69–95. JSTOR, www.jstor.org/stable/24911302. Accessed 22 Oct. 2020.

δυτικού κόσμου χαρακτηρίζει ο John F. Kennedy εντός της канаδικής Βουλής την εποχή που πεντακόσια χρόνια π.Χ. η Ελλάδα απέκρουσε τον περσικό κίνδυνο και ματαίωσε τα σχέδια των Περσών να επεκταθούν προς δυσμάς, ενώ παράλληλα στην Αθήνα γεννήθηκε η δημοκρατία και οι πολίτες απολάμβαναν καθεστώς ελευθερίας. Η μάχη του καλού (της δύσης) απέναντι στο κακό⁹²⁴ (το ανατολικό μπλοκ) είναι προαιώνια. Ο ομιλητής εν προκειμένω ταυτίζει την οικεία κλασική αθηναϊκή δημοκρατία με τη δυτική αντίληψη χρησιμοποιώντας ένα σχήμα εκ παραλλήλου (υπέρ της ελευθερίας και εναντίον της τυραννίας), ενώ η μεταφορά με το σιδερένιο χέρι του ολοκληρωτισμού συνειρμικά οδηγεί στην Περσική Αυτοκρατορία, που προφανώς εννοεί ότι είναι η Σοβιετική Ένωση. Το κύμα της ελευθερίας⁹²⁵ που ξεκίνησε στην κλασική Ελλάδα -και συγκεκριμένα στην Αθήνα- για τον Kennedy δεν αφορά σε μια ξένη χώρα και σε μια άλλη εποχή. Αντίθετα είναι ο οικείος, σκληρός πυρήνας του δυτικού κόσμου, στον οποίο ο ίδιος ηγείται ως Πρόεδρος της υπερδύναμης που απέκτησε οικονομική και στρατιωτική υπεροχή στις αρχές της δεκαετίας του '60 ⁹²⁶.

Γ4.β. Ίδρυση Αθηναϊκής Δημοκρατίας και αρχή της τριμερούς διάκρισης των λειτουργιών.

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Michael S. Hoza, Πρέσβης ΗΠΑ, Καμερούν	Αμερικανική Πρεσβεία, Γιαούντε, Καμερούν, 30-06-2016

⁹²⁴ Η τοποθέτηση του Kennedy σχετικά με τη μάχη του καλού και του κακού ακολουθεί ο λόγος του Προέδρου Ronald Reagan που έμεινε γνωστός ως «Η Αυτοκρατορία του Κακού», “The Evil Empire”, εκφωνήθηκε στις 08-03-1983 -επίσης κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου- όταν ο ομιλητής χαρακτήρισε τη Σοβιετική Ένωση ως την «εστία του κακού στον σύγχρονο κόσμο». Στον λόγο αυτό απορρίπτει την ευθύνη των ΗΠΑ για τον Ψυχρό Πόλεμο, ενώ στηλιτεύει την Σοβιετική Ένωση για την ιδεολογία και το καθεστώς της.

https://www.reaganfoundation.org/media/50919/remarks_annual_convention_national_association_evangelicals_030883.pdf (προσπελάστηκε: 20-10-2020).

Τον ίδιο χαρακτηρισμό ο Reagan χρησιμοποίησε εκ νέου σε ομιλία του τρεις μήνες αργότερα στη βρετανική Βουλή των Κοινοτήτων.

<https://kr.usembassy.gov/education-culture/infopedia-usa/famous-speeches/ronald-reagan-address-house-commons-evil-empire-speech/> (προσπελάστηκε: 20-10-2020).

⁹²⁵ Κοντογιώργης, Γ., (2017): 175. Η ελευθερία ορίζεται ως αυτονομία, ως το γινόμενο της αυτοκαθοριστικής δυνατότητας του ανθρώπου. Κατά τούτο τοποθετείται στον αντίποδα της αναγκαστικής ή εθελούσιας εξάρτησης, δηλαδή της εξουσίας και διαφοροποιείται εντελώς από το δικαίωμα. Διακρίνεται στην ατομική, κοινωνική και στην πολιτική της διάσταση. Η ατομική, αφορά στην προσωπική υπόσταση του κοινωνικού ανθρώπου. Η κοινωνική, ανάγεται στις συμβάσεις που συνάπτει το άτομο με (κοινωνικοοικονομικά) υποσυστήματα (π.χ. στον τομέα της εργασίας). Η πολιτική, καλύπτει τη σχέση του ατόμου με το όλον. Η σωρευτική απόλαυση της ατομικής, κοινωνικής και πολιτικής ελευθερίας αποδίδεται με την έννοια της καθολικής ελευθερίας.

⁹²⁶ Βερέμης, Θ., (2007): 130 επ. Βλ. επίσης Ευάνθη Χατζηβασιλείου: «Το πεδίο έναρξης του Ψυχρού Πολέμου», τ. 107, Ε -Ιστορικά, Εφημ. «Ελευθεροτυπία», 01-11-2001.

ΠΗΓΗ

<https://photos.state.gov/libraries/cameroon/231771/PDFs/ambspeech2016independenceday.pdf>

(προσπελάστηκε: 03-11-2019)

ΚΕΙΜΕΝΟ

Welcome to the celebration of the 240th anniversary of the independence of the United States of America. In November of this year, America will hold its 57th Presidential election. Over 218 million American citizens, every man and woman aged 18 and up, will have the right to vote, and their vote will select the chief executive of our country . . . peacefully.

Ainsi, aujourd'hui nous célébrons non seulement notre indépendance, mais la démocratie elle-même. Comme vous l'avez vu en entrant, le thème de la célébration de ce soir est notre élection présidentielle, la marque de notre démocratie depuis plus de deux siècles.

They tell us that democracy started over 2,500 years ago, in Athens, where for the first time representative government of, by and for the people was established. It was in 507 B.C. that the Athenians came up with a government of three branches, executive, legislative and judiciary, that provided both citizen participation and checks and balances on power.

[...] However, in 1776, subjects of the British King in the American colonies declared

their independence. In that declaration, the American Founding Fathers returned to the democratic traditions of Athens when they wrote: “We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain inalienable Rights, that among these are Life, Liberty and the pursuit of Happiness. That to secure these rights, Governments are instituted among Men, deriving their just powers from the consent of the governed”.

And Voilà! Democracy was reborn. Not quite! In fact, not by a long shot. American democracy was a work in progress right from the very start. It took eleven years to draft and adopt our Constitution, which, like the Athenian model, established checks and balances between the three branches of government, the executive, the legislative and the independent judiciary.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Καλωσορίσατε στον εορτασμό της 240ης επετείου της ανεξαρτησίας των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής. Τον Νοέμβριο του τρέχοντος έτους, η Αμερική θα πραγματοποιήσει τις 57ες προεδρικές εκλογές. Πάνω από 218 εκατομμύρια Αμερικανοί πολίτες, κάθε άνδρας και γυναίκα ηλικίας 18 ετών και άνω, θα έχουν δικαίωμα ψήφου και η ψήφος τους θα επιλέξει τον επικεφαλής της εκτελεστικής λειτουργίας της χώρας μας. . . ειρηνικά.

Έτσι, σήμερα γιορτάζουμε όχι μόνο την ανεξαρτησία μας, αλλά και την ίδια τη δημοκρατία. Όπως είδατε στην είσοδο, το θέμα της εορταστικής εκδήλωσης είναι οι προεδρικές εκλογές μας, το χαρακτηριστικό της δημοκρατίας μας για πάνω από δύο αιώνες. Μας λένε ότι η δημοκρατία ξεκίνησε πριν από 2.500 χρόνια, στην Αθήνα, όπου για πρώτη φορά εγκαθιδρύθηκε η αντιπροσωπευτική κυβέρνηση του λαού, από και για τον λαό. Ήταν το 507 π.Χ. που οι Αθηναίοι βρέθηκαν με μια κυβέρνηση τριμερούς διάκρισης, εκτελεστική, νομοθετική και δικαστική, που παρείχαν τόσο τη συμμετοχή των πολιτών, όσο και ελέγχους και ισορροπίες στην εξουσία. [...]

Ωστόσο, το 1776, οι υπήκοοι του Βρετανού βασιλιά στις αμερικανικές αποικίες διακήρυξαν την ανεξαρτησία τους. Σ' αυτή τη διακήρυξη, οι Αμερικανοί Πατέρες επέστρεψαν στις δημοκρατικές παραδόσεις της Αθήνας όταν έγραψαν: «Θεωρούμε αυτές τις αλήθειες ως αυτονόητες, ότι όλοι οι άνθρωποι γεννήθηκαν μεταξύ τους ίσοι, ότι είναι προικισμένοι από τον Δημιουργό τους με ορισμένα αναφαίρετα Δικαιώματα, που μεταξύ αυτών είναι η Ζωή, η Ελευθερία και η επιδίωξη της Ευτυχίας. Για να εξασφαλίσουν αυτά τα δικαιώματα, οι κυβερνήσεις θεσπίζονται μεταξύ των Ανθρώπων, αντλώντας τις δίκαιες δυνάμεις τους από τη συγκατάθεση των κυβερνώντων».

Και ιδού! Η δημοκρατία ξαναγεννήθηκε. Όχι ακριβώς! Στην πραγματικότητα, όχι χωρίς μεγάλη προσπάθεια. Η αμερικανική δημοκρατία ήταν ένα έργο σε εξέλιξη από την αρχή. Χρειάστηκαν έντεκα χρόνια για τη σύνταξη και έγκριση του Συντάγματός μας, το οποίο, όπως και το αθηναϊκό πρότυπο, καθιέρωσε ελέγχους και ισορροπίες μεταξύ των τριών λειτουργιών της διακυβέρνησης του κράτους, της εκτελεστικής, της νομοθετικής και της ανεξάρτητης δικαστικής λειτουργίας.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο Πρέσβης των ΗΠΑ στο Καμερούν εκφωνεί τον πανηγυρικό λόγο του για την επέτειο της ανεξαρτησίας των ΗΠΑ και για τις (αμερικανικές) εκλογές που αποτελούν στοιχείο της δημοκρατίας της χώρας από το 1776, το έτος της Αμερικανικής

Επανάστασης. Ο ομιλητής έτσι προβαίνει σε παραλληλισμούς κρίσιμων γεγονότων της αμερικανικής ιστορίας με αντίστοιχα της αρχαίας Αθήνας στην εποχή του Κλεισθένη⁹²⁷ (6ος αιώνας π.Χ.). Ως κεντρικό θέμα του λόγου του ορίζει τη δημοκρατία και την τριμερή διάκριση των λειτουργιών του κράτους: «διακηρύσσεται» έτσι η δημοκρατία στην αρχαία Αθήνα, όπως διακηρύσσεται η ανεξαρτησία των ΗΠΑ με την Αμερικανική Επανάσταση. Στην αρχαία Αθήνα οι μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη που θεωρείται ότι πρωτοκαθιέρωσαν τη δημοκρατία πραγματοποιούνται μετά την τυραννίδα των Πεισιστρατιδών. Στην Αμερική αντίστοιχα η δημοκρατία καθιερώνεται μετά την Επανάσταση -αποτίναξη της διοικητικής και οικονομικής εκμετάλλευσης της Αγγλίας και Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας του 1776- και τυπικά τον Σεπτέμβριο του 1787, όταν ψηφίζεται το Σύνταγμα των ΗΠΑ, που καθιερώνει την αρχή της διάκρισης των εξουσιών (λειτουργιών)⁹²⁸ με οργανωμένη ομοσπονδιακή κυβέρνηση αρμόδια για την εξωτερική πολιτική, την άμυνα και τις οικονομικές υποθέσεις. Αξιοσημείωτη είναι η αναφορά του ομιλητή στην κοινή ιδεολογικοπολιτική βάση των παραδόσεων της αρχαίας Αθήνας με αυτή των Αμερικανών Πατέρων⁹²⁹. Αναμφίβολα οι πρωτεργάτες της Επανάστασης του 1776 επηρεάστηκαν από αυτές⁹³⁰. Σύμφωνα με τον Carl J. Richard τα

⁹²⁷ Ο Κλεισθένης αντίθετα με την προηγηθείσα τυραννίδα των Πεισιστρατιδών (Ιππίας και Ίππαρχος, 527-510 π.Χ.) οργάνωσε το πολίτευμα καθιερώνοντας έτσι την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας, όπως πλέον ο δήμος είχε το δικαίωμα να λαμβάνει αποφάσεις για τις δημόσιες υποθέσεις.

⁹²⁸ Μανιτάκης, Α., «...Το κράτος και κάθε κράτος εκδηλώνει την εξουσία του και μεταφορικά τη βούλησή του, προς τρεις κατευθύνσεις τις οποίες ονομάζουμε λειτουργίες. Οι τρεις αυτές λειτουργίες διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το περιεχόμενο ή ως προς την ουσία των ενεργειών που επιτελούν, αφού η μία θεσπίζει τους νόμους, θετούς κανόνες δικαίου, επιτακτικούς και αφηρημένους, η άλλη τους εκτελεί και η τρίτη δικάζει σύμφωνα με αυτούς. Έτσι, ρυθμίζοντας την κοινωνική και πολιτική συμβίωση, το κράτος αναπτύσσει δραστηριότητες, που μπορούν να συμπυκνωθούν στην άσκηση τριών διακεκριμένων λειτουργιών, που εκπληρώνουν με τη σειρά τους τρεις διαφορετικούς σκοπούς: με την πρώτη, που αποκαλείται νομοθετική, θεσμοθετούνται νόμοι, θετοί κανόνες συμπεριφοράς γενικοί και αφηρημένοι, με τη δεύτερη, την εκτελεστική, εκτελούνται ή εφαρμόζονται οι νόμοι σε συγκεκριμένη περίπτωση και εξειδικεύεται το περιεχόμενο τους και με την τρίτη, τη δικαστική, τέμνονται με βάση κάποιο νόμο και με τρόπο αυθεντικό και δύναμη δεδικασμένου έννομες διαφορές ή αμφισβητήσεις σχετικά με τα συμφέροντα και τα δικαιώματά του καθένα... Σε ρήξη με τη θεωρητική αυτή παράδοση του αμερικάνικου συνταγματισμού φαίνεται πως έρχεται ο συνταγματολόγος Bruce Ackerman, “The New Separation of Powers”, vol. 113, Harvard Law Review 633, (2000), ο οποίος επανεξετάζοντας την σημασία της διάκρισης των εξουσιών ως κριτήριο διάκρισης των κυβερνητικών συστημάτων, κρίνει και αξιολογεί το προεδρικό κυβερνητικό σύστημα σε σύγκριση με το κοινοβουλευτικό χρησιμοποιώντας ως πρώτο, ιδεατό νομομοποιητικό κριτήριο τη δημοκρατία: “The first ideal is democracy. In one way or another, separation of powers may serve (or hinder) the project of popular self-government)”». «Η διάκριση των εξουσιών ως οργανωτική βάση του κράτους ή ως πολιτική αρχή», <https://www.constitutionalism.gr/2002-i-diakrisi-twn-exoysiwn-ws-organwtiki-basi-toy-kra/> (προσπελάστηκε: 20-10-2020).

⁹²⁹ Brice, S., (2015): “A Classy Constitution: Classical Influences on the United States Constitution from Ancient Greek and Roman History and Political Thought” (2015). Senior Honors Projects. <http://collected.jcu.edu/honorspapers/85>. (προσπελάστηκε: 20-10-2020).

⁹³⁰ Richard, C.J., (2008): 47, 87, 81, 82. Οι πατέρες της Αμερικανικής Επανάστασης (στο εξής: «οι πατέρες») διάβαζαν με θαυμασμό τις ιστορίες του Ηρόδοτου και τον Βίο του Θεμιστοκλή στον Πλούταρχο. Δέχονταν χωρίς επιφύλαξη τον Ηρόδοτο «Έλεύθεροι γὰρ ἔοντες οὐ πάντα ἐλεύθεροί εἰσι·

κλασικά μοντέλα και η κλασική πολιτική θεωρία της αρχαίας Ελλάδας είχαν εξυπηρετήσει χρήσιμους σκοπούς κατά την κρίση του επαναστατικού κινήματος και τη σύνταξη του Αμερικανικού Συντάγματος. Γιατί η κύρια βάση του εδραιώθηκε στα κλασικά γράμματα, ενώ οι πατέρες μέσα από αυτά αντιλήφθηκαν τη ανθρώπινη φύση, τον σκοπό της αρετής και τον ουσιώδη ρόλο της κοινωνίας στην παραγωγή της. Εκεί βρήκαν συντροφιά και καταφυγή και συναισθηματικές πηγές για να αντέξουν τους θανάτους και τις καταστροφές. Τα κλασικά γράμματα παρείχαν στους πατέρες την αίσθηση της ταυτότητας και του σκοπού. Οι αγώνες για την Επανάσταση και το Σύνταγμα έδωσαν στους πατέρες μια αίσθηση συγγένειας με τους αρχαίους, διέγειραν τον ενθουσιασμό τους με την ευκαιρία που είχαν να φτάσουν τους αγώνες των

ἔπεστι γάρ σφι δεσπότης νόμος». Αυτό τους ενέπνευσε την πεποίθηση ότι μπορούσαν να νικήσουν τον βρετανικό στρατό και να εξασφαλίσουν την αμερικανική ανεξαρτησία, όταν ελάχιστοι από τους αντικειμενικούς παρατηρητές πίστευαν κάτι τέτοιο. Οι πατέρες ειδωλοποίησαν τους ήρωες των Περσικών Πολέμων, ιδίως τον Θεμιστοκλή και τον Λεωνίδα. Μάλιστα όταν ο Thomas Jefferson θέλησε να συγχαρεί τον John Adams που υποστήριξε την συγκρότηση ισχυρού πολεμικού στόλου, τον σύγκρινε με τον Θεμιστοκλή. Με όμοιο τρόπο ο Jefferson γιόρτασε το θάρρος και τον πατριωτισμό του Λεωνίδα με τον αντίστοιχο των επαναστατημένων Αμερικανών αποίκων. Στα χρόνια που ακολούθησαν τους πολέμους της Ανεξαρτησίας οι πατέρες δεν λησμόνησαν το κυριότερο μάθημα που έμαθαν από τους Περσικούς Πολέμους, την υπεροχή της δημοκρατικής κυβέρνησης έναντι της μοναρχίας, γι' αυτό και επιχειρηματολόγησαν κατά της συνταγματικής πρόβλεψης ομοσπονδιακού στρατού και υπέρ της συγκρότησης πολιτοφυλακής, που επειδή θα εμπνεόταν από την αγάπη στην ελευθερία, θα ήταν πιο δυνατή από επαγγελματικούς στρατούς. (77): Μελέτησαν ακόμη στον Πλούταρχο τους Βίους του Αριστείδα, του Κίμωνα και του Περικλή, του Νικία, του Αλκιβιάδη και του Λυσάνδρου, τον Πελοποννησιακό Πόλεμο και τον Πλάτωνα, (Νόμοι, Απολογία, Κρίτων, Φαίδων). Από τις πηγές αυτές έμαθαν να βλέπουν την Αθήνα ως την επιτομή του δημοκρατικού κράτους με τα ελαττώματά του: πολιτική αστάθεια, βίαιο πλήθος που συχνά εκτελούσε τους καλύτερους πολίτες βασισμένο σε ατεκμηρίωτες κατηγορίες. (81): Επίσης η σωκρατική διδασκαλία, τα Απομνημονεύματα του Ξενοφόντα δεν έλειψαν από τη μελέτη αυτή. Ενώ οι πατέρες ακολούθησαν τους αρχαίους ιστορικούς στο να επαινούν τους Αθηναίους αντιπάλους της δημοκρατίας, τους ακολούθησαν επίσης και όταν επέκριναν τους υποστηρικτές της. Το 1766 ο George Mason συνέκρινε τον Βρετανό Πρωθυπουργό George Grenville με τον Περικλή, ανακαλώντας στη μνήμη του την κατηγορία του Πλουτάρχου κατά του Περικλή ότι έσυρε την Αθήνα στον μοιραίο Πελοποννησιακό Πόλεμο προκειμένου να θολώσει τα νερά για την εκ μέρους του κακή διαχείριση των δημοσιονομικών. Ο Alexander Hamilton επίσης χρησιμοποίησε την ίδια ιστορία για να υποστηρίξει ότι μια ισχυρή κεντρική κυβέρνηση ήταν απαραίτητη για να εμποδίζει εμφύλιες συγκρούσεις μεταξύ των Πολιτειών, καθώς αυτές δεν θα μπορούσαν να μένουν παντοτινά χωρίς ηγέτες όπως ο Περικλής, που ξεκίνησε τον Πελοποννησιακό Πόλεμο, ο οποίος κατέληξε στην κατάρρευση της Αθηναϊκής Συμμαχίας για να καλύψει τα δικά του σφάλματα. Οι πατέρες ακόμη ήταν πιο ένθερμοι εναντίον του Κλέωνα και του Αλκιβιάδη, των οποίων τα ελαττώματα περιέγραψε ζοηρά ο Θουκυδίδης... Το 1767 ο Benjamin Franklin συνέκρινε τους Tories στο Βρετανικό Κοινοβούλιο με τους Αθηναίους δημαγωγούς που ενθάρρυναν την ατυχή εκστρατεία στη Σικελία, όπως ο Αλκιβιάδης, όταν υποστήριζαν την ανάληψη βίαιης (πολεμικής) δράσης εναντίον της επαναστατημένης Αμερικής. "Greeks and Romans Bearing Gifts. How the ancients inspired the Founding Fathers", Rowman & Littlefield Publishing, Maryland. Για την επίδραση του Επικούρου στον Thomas Jefferson, βλ. Timothy Sandefur: "The Founding Fathers and the Ancient Greeks: The Greek Frame", στη σειρά διαλέξεων του Ινστιτούτου Goldwater, για την επίδραση της Αρχαίας Ελλάδας και της Ρώμης στους Πατέρες του Αμερικανικού Έθνους: «Κανένα μέρος στην Αμερική δεν συμβολίζει πιο τέλεια την επίδραση της κλασικής Ελλάδας στους Πατέρες από το Πανεπιστήμιο της Virginia, ιδρυτής και αρχιτέκτονας του οποίου ήταν ο Thomas Jefferson...Όσον αφορά στην αρχιτεκτονική και στη διανοήση μπορεί οι Πατέρες να είχαν στραφεί αρχικά στη Ρώμη, αλλά ό,τι ανακάλυψαν ήταν ιδέες που ήταν από πριν πλήρως εδραιωμένες στους Αρχαίους Έλληνες».

στο <https://goldwaterinstitute.org/article/the-greeks-and-the-founding-fathers> (προσπελάστηκε: 21-10-2020).

κλασικών ηρώων εναντίον της τυραννίας και την σοφή δόμηση δημοκρατιών που αντέχουν στον χρόνο. Εν ολίγοις, οι κλασικοί παρείχαν μεγάλο μέρος των πνευματικών εργαλείων των πατέρων, ενώ όπως ήταν ιδεολογικά εμποτισμένοι⁹³¹ σε μια λογοτεχνία με σταθερά αιώνιο θέμα την καταπάτηση της ελευθερίας από την τυραννία, έγιναν εμμονικοί στο να εντοπίζουν τα πρώτα προειδοποιητικά σημάδια μιας επικείμενης πολιτειακής εκτροπής που θα μπορούσε να φέρει στην εξουσία την τυραννία έτσι, ώστε να τους είναι δυνατό να αποφύγουν το πεπρωμένο των κλασικών ηρώων τους. Έμαθαν από τα έργα πολιτικού τρόμου των αρχαίων ιστορικών ότι η ελευθερία ήταν τόσο ασταθής, όσο και πολύτιμη: ασταθής, επειδή οι πανούργοι σταθερά συνωμοτούσαν εναντίον της και πολύτιμη, γιατί η αρετή δεν μπορούσε να επιβιώσει από την πτώση της. Η τυραννία ήταν η χειρότερη κατάληξη όχι τόσο γιατί στερούσε από κάποιον την ελευθερία, αλλά περισσότερο γιατί του στερούσε την αρετή. Τα καταστροφικά αποτελέσματα της τυραννίας - η απάνθρωπη συκοφαντία και η ταπεινωτική συνεργασία με το τυραννικό καθεστώς για να αποφύγει κανείς τα κακά χαρίσματά του-ήταν πιο αποτρόπαια και αηδή από την ίδια την καταπίεση. Η θεωρία ότι υπήρχαν πάντοτε χαρισματικά και φιλόδοξα άτομα που δολοπλοκούσαν κατά της ελευθερίας ήταν εργαλείο που λειτουργούσε έτσι ή αλλιώς⁹³². Η μνεία του ομιλητή στο αθηναϊκό πρότυπο για την τριμερή διάκριση των εξουσιών στηρίζεται στον Πλάτωνα και στον Αριστοτέλη⁹³³.

Γ.4.γ. Οι ατομικές ελευθερίες και το δικαίωμα συμμετοχής στο πολιτικό σώμα.

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Robert F. Kennedy,	Πανεπιστήμιο Κέιπταουν,

⁹³¹ Σύμφωνα με το υπό έκδοση βιβλίο του Ricks οι τέσσερις πρώτοι Αμερικανοί Πρόεδροι ήρθαν σε επαφή καθένας διαφορετικά με τους κλασικούς: ο Washington με την ελίτ της εποχής του, ο Adams με τη ρητορική και τη νομοθεσία της Ρώμης, ο Jefferson κυρίως με τον Επίκουρο και ο Madison ως πρωτοποριακός ερευνητής του κλασικού κόσμου και πολιτικός επιστήμονας. Ο ίδιος διατείνεται ότι η αμφικτιονία, ως η συνομοσπονδία των πρώτων ελληνικών πόλεων-κρατών, «ευθύνεται» για τη θεσμοθέτηση της εκπροσώπησης στη Γερουσία με ίσο αριθμό Γερουσιαστών για κάθε Πολιτεία ανεξάρτητα από το μέγεθός της. Ο συγγραφέας επιχειρηματολογεί ώστε η Αμερική να ανακαλύψει εκ νέου τις κλασικές ρίζες της.

<https://www.harpercollins.com/products/first-principles-thomas-e-ricks?variant=32129867513890> (προσπελάστηκε:24-10-2020).

⁹³² Richard, C.J., (1994): 4-8. Το κεφ. “The classical conditioning of the Founders” στο: The Founders and the Classics. Greece, Rome and the American Enlightenment”.

⁹³³ Ο Πλάτωνας, *Πολιτεία*, [375c και εξ.] χωρίζει την ιδανική πολιτεία σε τρεις κατηγορίες-τάξεις: Φιλόσοφοι-βασιλείς, Φύλακες, Δημιουργοί. Ο Αριστοτέλης, *Πολιτικά* [4.1294a] : «ἔστι δὲ τῶν τριῶν τούτων ἔν μὲν τί τὸ βουλευόμενον περὶ τῶν κοινῶν, δευτέρον δὲ τὸ περὶ τὰς ἀρχάς, τοῦτο δ' ἔστι τίνας δεῖ καὶ τίνων εἶναι κυρίας, καὶ ποῖαν τινὰ δεῖ γίνεσθαι τὴν αἵρεσιν αὐτῶν, τρίτον δὲ τί τὸ δικάζον».

ΠΗΓΗ

<https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/the-kennedy-family/robert-f-kennedy/robert-f-kennedy-speeches/day-of-affirmation-address-university-of-capetown-capetown-south-africa-june-6-1966> (προσπελάστηκε: 23-04-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

This is a Day of Affirmation, a celebration of liberty. We stand here in the name of freedom. At the heart of that Western freedom and democracy is the belief that the individual man, the child of God, is the touchstone of value, and all society, groups, the state, exist for his benefit. Therefore, the enlargement of liberty for individual human beings must be the supreme goal and the abiding practice of any Western society.

The first element of this individual liberty is the freedom of speech: the right to express and communicate ideas, to set oneself apart from the dumb beasts of field and forest; to recall governments to their duties and obligations; above all, the right to affirm one's membership and allegiance to the body politic - to society - to the men with whom we share our land, our heritage, and our children's future.

Hand in hand with freedom of speech goes the power to be heard, to share in the decisions of government which shape men's lives. Everything that makes man's life worthwhile - family, work, education, a place to rear one's children and a place to rest one's head - all this depends on decisions of government; all can be swept away by a government which does not heed the demands of its people. Therefore, the essential humanity of men can be protected and preserved only where government must answer - not just to the wealthy, not just to those of a particular religion, or a particular race, but to all its people.

And even government by the consent of the governed, as in our own Constitution, must be limited in its power to act against its people; so that there may be no interference with the right to worship, or with the security of the home; no arbitrary imposition of pains or penalties by officials high or low; no restrictions on the freedom of men to seek education or work or opportunity of any kind, so that each man may become all he is capable of becoming.

These are the sacred rights of Western society. These were the essential differences between us and Nazi Germany, as they were between Athens and Persia.

[...] A young monk began the Protestant reformation, a young general extended an empire from Macedonia to the borders of the earth, and a young woman reclaimed the territory of France. It was a young Italian explorer who discovered the New World, and 32-year-old Thomas Jefferson who proclaimed that all men are created equal. “Give me a place to stand,” said Archimedes, “and I will move the world.” These men moved the world, and so can we all. Few will have the greatness to bend history; but each of us can work to change a small portion of the events, and in the total of all these acts will be written the history of this generation.

[...] Each time a man stands up for an ideal, or acts to improve the lot of others, or strikes out against injustice, he sends forth a tiny ripple of hope, and crossing each other from a million different centers of energy and daring those ripples build a current which can sweep down the mightiest walls of oppression and resistance.

[...] “If Athens shall appear great to you,” said Pericles, “consider then that her glories were purchased by valiant men, and by men who learned their duty.” That is the source of all greatness in all societies, and it is the key to progress in our own time.

[...] It is this new idealism which is also, I believe, the common heritage of a generation which has learned that while efficiency can lead to the camps at Auschwitz, or the streets of Budapest, only the ideals of humanity and love can climb the hills of the Acropolis.

[...] Moral courage is a rarer commodity than bravery in battle or great intelligence. Yet it is the one essential, vital quality for those who seek to change the world which yields most painfully to change. Aristotle tells us “At the Olympic games it is not the finest or the strongest men who are crowned, but those who enter the lists. . .so too in the life of the honorable and the good it is they who act rightly who win the prize”. I believe that in this generation those with the courage to enter the conflict will find themselves with companions in every corner of the world.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Σήμερα είναι Ημέρα της Επιβεβαίωσης (δηλ. επιβεβαιώνουμε ότι συμμετέχουμε όλοι ανεξαιρέτως οι άνθρωποι αρωγοί και υποστηρικτές των ατομικών ελευθεριών και στο καθεστώς της δημοκρατίας και της δικαιοσύνης), μια γιορτή της ελευθερίας. Είμαστε εδώ στο όνομα της ελευθερίας. Στην καρδιά αυτής της δυτικής ελευθερίας και δημοκρατίας υπάρχει η πεποίθηση ότι ο άνθρωπος, το παιδί του Θεού, είναι ο ακρογωνιαίος λίθος της αξίας και όλοι οι κοινωνίες, οι ομάδες, το κράτος, υπάρχουν

προς όφελός του. Ως εκ τούτου, η διεύρυνση της ελευθερίας για τα μεμονωμένα ανθρώπινα όντα πρέπει να είναι ο υπέρτατος στόχος και η συνεχής πρακτική οποιασδήποτε δυτικής κοινωνίας.

Το πρώτο στοιχείο αυτής της ατομικής ελευθερίας είναι η ελευθερία του λόγου: το δικαίωμα της έκφρασης και της επικοινωνίας ιδεών, η απομάκρυνση από τα άλογα κτήνη του αγρού και του δάσους, να υπενθυμίσουν στις κυβερνήσεις τα καθήκοντά τους και τις υποχρεώσεις τους· πάνω απ' όλα, το δικαίωμα να επιβεβαιώνουμε την ένταξή μας και την υπακοή στο πολιτικό σώμα - στην κοινωνία - στους ανθρώπους με τους οποίους μοιραζόμαστε τη γη μας, την κληρονομιά μας και το μέλλον των παιδιών μας.

Χέρι με χέρι με την ελευθερία του λόγου πηγαίνει η εξουσία να ακούγεται η γνώμη μας, να έχουμε μερίδιο στις αποφάσεις της κυβέρνησης που διαμορφώνουν τη ζωή των ανθρώπων. Όλα όσα κάνουν τη ζωή του ανθρώπου να αξίζει - οικογένεια, εργασία, μόρφωση, ένα μέρος για την ανατροφή των παιδιών και ένα μέρος για να ξεκουραστεί κανείς - όλα αυτά εξαρτώνται από τις αποφάσεις της κυβέρνησης. Όλα μπορούν να εξαφανιστούν από μια κυβέρνηση που δεν σέβεται τις απαιτήσεις του λαού της. Επομένως, η βασική ιδιότητα των ανθρώπων μπορεί να προστατευθεί και να διατηρηθεί μόνο όπου η κυβέρνηση πρέπει να απαντήσει - όχι μόνο στους πλούσιους, όχι μόνο σε εκείνους που ανήκουν σε μια συγκεκριμένη θρησκεία ή μια συγκεκριμένη φυλή, αλλά σε όλους τους ανθρώπους της. Και ακόμη και η κυβέρνηση με τη συγκατάθεση των κυβερνώντων, όπως στο δικό μας Σύνταγμα, πρέπει να είναι περιορισμένη στην εξουσία της να ενεργεί εναντίον του λαού της, ώστε να μην υπάρχει παρέμβαση στο δικαίωμα λατρείας ή στην ασφάλεια της κατοικίας. Καμία αυθαίρετη επιβολή πόνου ή ποινής από υπαλλήλους υψηλού ή χαμηλού επιπέδου· κανένας περιορισμός στην ελευθερία των ανθρώπων να αναζητούν εκπαίδευση ή εργασία ή ευκαιρία οποιουδήποτε είδους, έτσι ώστε κάθε άνθρωπος να μπορεί να γίνει ό,τι είναι ικανός να γίνει. Αυτά είναι τα ιερά δικαιώματα της δυτικής κοινωνίας. Αυτές ήταν οι ουσιαστικές διαφορές μεταξύ μας και της Ναζιστικής Γερμανίας, όπως ήταν μεταξύ της Αθήνας και της Περσίας.

[...] Ένας νεαρός μοναχός ξεκίνησε την προτεσταντική μεταρρύθμιση, ένας νέος στρατηγός επέκτεινε μια αυτοκρατορία από τη Μακεδονία στα σύνορα της γης και μια νέα γυναίκα επέστρεψε το έδαφος της Γαλλίας. Ήταν ένας νεαρός Ιταλός εξερευνητής που ανακάλυψε τον Νέο Κόσμο και ο 32χρονος Τόμας Τζέφερσον που διακήρυξε ότι όλοι οι άνθρωποι δημιουργήθηκαν ίσοι. «Δώσε μου τόπο να σταθώ και θα κινήσω τη γή», είπε ο Αρχιμήδης. Αυτοί οι άνθρωποι κίνησαν τον κόσμο και έτσι μπορούμε να

κάνουμε όλοι. Λίγοι θα έχουν το μεγαλείο για να διαμορφώσουν την ιστορία. Αλλά καθένας από εμάς μπορεί να εργαστεί για να αλλάξει ένα μικρό μέρος των γεγονότων και στο σύνολο όλων αυτών των πράξεων θα γραφτεί η ιστορία αυτής της γενιάς.

[...] Κάθε φορά που ένας άνθρωπος εγείρεται να πολεμήσει για ένα ιδανικό ή δρα για να βελτιώσει τη μοίρα των άλλων ή επιτίθεται στην αδικία δημιουργεί έναν μικρό κυματισμό ελπίδας που διασταυρώνεται με ένα εκατομμύριο κέντρα ενέργειας και τόλμης που μπορούν μαζί να γκρεμίσουν τα πιο ισχυρά τείχη καταπίεσης και αντοχής.

[...] «Αν η Αθήνα δείχνει σε σας μεγάλη», δήλωσε ο Περικλής, «τότε λάβετε υπόψη ότι οι δόξες της κατακτήθηκαν από γενναίους άνδρες και από ανθρώπους που συνειδητοποίησαν το καθήκον τους». Αυτή είναι η πηγή όλου του μεγαλείου σε όλες τις κοινωνίες και είναι το κλειδί για πρόοδο στον δικό μας χρόνο.

[...] Αυτός ο νέος ιδεαλισμός είναι επίσης η κοινή κληρονομιά μιας γενιάς που έχει μάθει ότι ενώ η αποτελεσματικότητα μπορεί να οδηγήσει στα στρατόπεδα στο Άουσβιτς ή στους δρόμους της Βουδαπέστης, μόνο τα ιδανικά της ανθρωπότητας και της αγάπης μπορούν να ανέβουν στους λόφους της Ακρόπολης.

[...] Το ηθικό θάρρος είναι σπανιότερο αγαθό από τη γενναιότητα στη μάχη ή την υψηλή ευφυΐα. Ωστόσο, είναι η ουσιώδης, ζωτικής σημασίας ιδιότητα για εκείνους που επιδιώκουν να αλλάξουν τον κόσμο, που προκαλεί την πιο οδυνηρή αλλαγή. Ο Αριστοτέλης⁹³⁴ μάς λέει: «στους Ολυμπιακούς Αγώνες δεν είναι οι καλύτεροι ή οι ισχυρότεροι άνδρες αυτοί που στεφανώνονται, αλλά αυτοί που συμμετέχουν... .όπως και στη ζωή των έντιμων και των καλών το βραβείο κερδίζουν όσοι ενεργούν σωστά». Πιστεύω ότι όσοι έχουν το θάρρος σ' αυτή τη γενιά να μπουν στη μάχη θα βρεθούν με συνοδοιπόρους σε κάθε γωνιά του κόσμου.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η ιστορική ομιλία του Γερουσιαστή R. F. Kennedy ενώπιον της ακαδημαϊκής κοινότητας της Νότιας Αφρικής πραγματοποιείται ύστερα από πρόσκληση των φοιτητών για τον εορτασμό της Ημέρας Ακαδημαϊκής και Ανθρώπινης Ελευθερίας⁹³⁵. Δεν αναμενόταν η κυβέρνηση της Νότιας Αφρικής να επιτρέψει στον Γερουσιαστή να παραστεί και να μιλήσει στη λευκή, αλλά φιλελεύθερη ακαδημαϊκή κοινότητα, γιατί

⁹³⁴ Την ίδια ακριβώς αναφορά κάνει και ο JFK στο Nashville, Πανεπιστήμιο Vanderbilt, 18-05-1963 με σαφή την αναγωγή στην καλοκαθαία.

<https://www.jfklibrary.org/archives/other-resources/john-f-kennedy-speeches/vanderbilt-university-19630518> (προσπελάστηκε: 12-05-2019).

⁹³⁵ Κουράκης, Ν. (2009): 45-47.

ήταν μια ιδιαίτερος παραχώδης περίοδος εξαιτίας του καθεστώτος του apartheid⁹³⁶. Ο ομιλητής αρχικά αναλύει στοιχειώδη ατομικά και απαράγραπτα ανθρώπινα δικαιώματα τη δυτικής κοινωνίας ερειδόμενος ιδεολογικά στη φιλελεύθερη συνταγματική τάξη της χώρας του (ισότητα, ελευθερία του λόγου, ελευθερία της έκφρασης, της ανάπτυξης της προσωπικότητας, άσυλο της κατοικίας, εκπαίδευση, με την αυτοδέσμευση του κράτους που νομοθετεί και υπακούει στους νόμους που αυτό θέτει). Ο ίδιος έτσι τονίζει ότι παρίσταται ως εκπρόσωπος μιας δυτικής δημοκρατικής χώρας που βασίζεται στην ελευθερία του ανθρώπου, που προσδιορίζεται πολιτικά από αυτήν και που εξακολουθεί να προσπαθεί για τη διατήρησή της⁹³⁷. Στη συνέχεια, ενώ βρίσκεται εντός ενός ανελεύθερου κράτους, για να ενισχύσει και να εγκυροποιήσει τον λόγο του υπέρ της ελευθερίας στρέφεται σε προσωπικότητες μεταξύ άλλων από το αρχαίο ελληνικό παρελθόν και προβαίνει σε απανωτές αναφορές σε διαφορετικά πεδία. Η υποστήριξη του λόγου του τυποποιείται νοηματικά όπως πλαισιώνεται από το πολυσυλλεκτικό σχήμα των αναφορών του: μνημονεύει τον Μέγα Αλέξανδρο για την αυτοκρατορία του, τον Αρχιμήδη για την επιστημονική προσφορά του, τον Περικλή⁹³⁸ για την πολιτική φυσιογνωμία του και τον Αριστοτέλη⁹³⁹ για τη φιλοσοφία του. Η επιλογή του ομιλητή μπορεί να δικαιολογηθεί από τα εξής: ο Αλέξανδρος στον δυτικό κόσμο θεωρείται ως ο στρατηλάτης που (μεταξύ του 336 και 323 π.Χ.) κατέκτησε την περσική αυτοκρατορία και κατάφερε να την μετατρέψει σε έναν εκτεταμένο ελληνικό κόσμο⁹⁴⁰. Η αινιγματική φύση της προσωπικότητας του Αλεξάνδρου, που χαρακτηρίστηκε «δανική για σπουδαία επιτεύγματα»⁹⁴¹ και η έλλειψη σύγχρονων πηγών για την κυριαρχία του από

⁹³⁶ Tye, L. (2016): 371-374. Ο R.F. Kennedy παρέστη στη Ν. Αφρική σε μια συγκυρία όπου ο ακτιβιστής και μετέπειτα πρόεδρος της χώρας Nelson Mandela εξέτιε ισόβια ποινή για τη δράση του κατά του apartheid, η τηλεόραση ήταν απαγορευμένη, όπως και τα βιβλία των Ernest Hemingway και Mary Shelley, ενώ η αντιπολίτευση είχε συντριβεί από το καθεστώς. Ένα χρόνο πριν η ακαδημαϊκή κοινότητα είχε προσκαλέσει τον Martin Luther King, Jr. ως ομιλητή για την ίδια εκδήλωση, ωστόσο το ρατσιστικό καθεστώς είχε αρνηθεί να χορηγήσει άδεια εισόδου στη χώρα. Ο R.F. Kennedy δήλωσε ότι όταν εν πτήση του ζητήθηκε να συμπληρώσει ένα έγγραφο με τα στοιχεία του ως λευκός ή μαύρος ή κάτι άλλο απλώς δήλωσε : «δεν συμπλήρωσα την κάρτα».

⁹³⁷ Βλ. το έργο του Γ. Κοντογιώργη: «Η Δημοκρατία ως Ελευθερία».

⁹³⁸ Θουκ. *Ιστ.* [2.43.1] : «...ἀλλὰ μάλλον τὴν τῆς πόλεως δύναμιν καθ' ἡμέραν ἔργω θεωμένους καὶ ἐραστὰς γιγνομένους αὐτῆς, καὶ ὅταν ὑμῖν μεγάλη δόξα εἶναι, ἐνθυμούμενους ὅτι τολμῶντες καὶ γινώσκοντες τὰ δέοντα καὶ ἐν τοῖς ἔργοις αἰσχυρόμενοι ἄνδρες αὐτὰ ἐκτίσαντο, καὶ ὅποτε καὶ πείρα του σφαλεῖεν, οὐκ οὖν καὶ τὴν πόλιν γε τῆς σφετέρας ἀρετῆς ἀξιούντες στερίσκειν, κάλλιστον δὲ ἔρανον αὐτῆ προΐεμενοι».

⁹³⁹ Αριστ. *Ἠθ. Νικ.* [1099α]: «ὥσπερ δ' Ὀλυμπίασιν οὐχ οἱ κάλλιστοι καὶ ἰσχυρότατοι στεφανοῦνται ἀλλ' οἱ ἀγωνιζόμενοι (τούτων γάρ τινες νικῶσιν), οὕτω καὶ τῶν ἐν τῷ βίῳ καλῶν κάγαθῶν οἱ πράττοντες ὀρθῶς ἐπήβολοι γίνονται. ἔστι δὲ καὶ ὁ βίος αὐτῶν καθ' αὐτὸν ἡδύς».

⁹⁴⁰ Rhodes, P.J., (2006): 7. Επίσης ο Κούρτιος Ρούφος (8.8.17) αναφέρει ότι ο Αλέξανδρος δεν ήρθε στην Ασία για το ασήμι και το χρυσάφι, αλλά για την υποταγή όλου του κόσμου.

⁹⁴¹ Tarn. W.W., (2014): 168. (Ο Αλέξανδρος πίσω από τον Μέγα, Η Καθημερινή, Υπ. σειράς: Θ. Βερέμης)

την Ελλάδα στη δύση μέχρι την Ινδία στην ανατολή μετατρέπουν το έργο του σε αντικείμενο σύνθετων και διαφορετικών προσεγγίσεων⁹⁴². Ο Αλέξανδρος γνώριζε ότι το στοιχείο που διατηρούσε την αυτοκρατορία του ήταν ο τρόπος άσκησης της εξουσίας κατά τρόπο αμείλικτο και σταθερό⁹⁴³. Η επίδραση της προσωπικότητας του Αλεξάνδρου σε παγκόσμιο επίπεδο είναι αναντίρρητη και χαρακτηρίζει την ελληνιστική εποχή, αλλά συγκινεί και εμπνέει μέχρι σήμερα⁹⁴⁴. Απέβη συνεκτικό στοιχείο για τους νικητές και τους ηττημένους της εκστρατείας του⁹⁴⁵, ωστόσο το πιο δύσκολο για τον Αλέξανδρο ήταν η διατήρηση της ειρήνης με νέους τρόπους διακυβέρνησης για να επιτευχθεί η πολιτική συνοχή στο αχανές κράτος που δημιούργησε γι' αυτό κατέφυγε στη δημιουργία νέων πόλεων καθιερώνοντας ένα σύστημα ομοτίμων όπου συμμετείχαν όλοι οι γηγενείς λαοί της αυτοκρατορίας του ⁹⁴⁶. Η δεύτερη προσωπικότητα από το αρχαίο

⁹⁴² McQueen, E. I., (2003): 13, πρόλογος στο: «Το Δέρμα του Τράγου», Συρόπουλος Σ. Ο Γιανναράς (2014, «Ο Αλέξανδρος πίσω από τον Μέγα», Εφημ. «Η Καθημερινή», Υπ. σειράς: Θ. Βερέμης) ανάλογα υποστηρίζει ότι «το αναμφισβήτητο είναι ότι η εκστρατεία του Αλεξάνδρου είχε το μοναδικό στην ιστορία γνώρισμα να αποβλέπει προγραμματικά ή ίσως και αυθόρμητα, αυτονόητα, στη διεύρυνση και εξάπλωση όχι μιας εξουσίας, αλλά ενός πολιτισμού» ιδρύοντας με τη στρατιά του «Ἑλληνίδας πόλεις» με αγορά για την καθημερινή συνέυρεση των πολιτών και θέατρο για την διδασκαλία της φιλοσοφικής απορίας και της μεταφυσικής αναζήτησης. Ο ίδιος θεωρεί ότι ίσως το σημαντικότερο επίτευγμα του Αλεξάνδρου ήταν η ανάδειξη της ελληνικής γλώσσας σε Κοινή, «αυτονόητα γνωστή και σε χρήση από κάθε καλλιεργημένο πεπαιδευμένο άνθρωπο οποιασδήποτε χώρας του τότε γνωστού κόσμου». Σκοπός του ήταν κατά τον Κούρτιο Ρούφο (8.8.17) να υποτάξει όλο τον κόσμο και όχι το ασήμι και το χρυσάφι της Ασίας (... *non auri aut argenti cupidus, sed orbem terrarum subacturos venire*).

⁹⁴³ Συρόπουλος, Σ. (2003): 55

⁹⁴⁴ Συρόπουλος, Σ., (2003):18. Ο Γερμανός ιστορικός Johann Gustav Droysen (1808-1844) υπήρξε ο ιστορικός που καθιέρωσε στο έργο του «Ιστορία του Ελληνισμού» τον όρο «Ελληνιστική» για την περίοδο που ο ελληνικός πολιτισμός εξαπλώνεται εκτός των γεωγραφικών ορίων της Ελλάδας και αλληλεπιδρά με την κουλτούρα της ανατολής, για να προκύψει ο ελληνιστικός κόσμος με γλώσσα διεθνώς επικρατούσα την ελληνιστική Κοινή. Ο ίδιος αναφέρει τα έργα των Β. Γκαφούροφ και Δ. Τσιμπουκίδη, «Αλέξανδρος ο Μακεδών και η Ανατολή», Hans-Joachim Gehrke, «Ιστορία του Ελληνιστικού Κόσμου», εκδ. Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης (2000), Δ. Τσιμπουκίδη, «Ιστορία του Ελληνιστικού Κόσμου», εκδ. Δ. Παπαδήμα (1989), Pierre Lénêque «Ο Ελληνιστικός Κόσμος», εκδ. Μεταίχμιο (2003). J. Boardman, J. Griffin, O. Murray (επιμ.), «Η Ελλάδα και ο Ελληνιστικός Κόσμος», εκδ. Νεφέλη (1996),κ.ά.

⁹⁴⁵ Hammond, N., (1995): 295.

⁹⁴⁶ Συρόπουλος, Σ., (2003): 15. Εξάλλου κατά τον Κοντογιώργη «μολονότι η πολιτική παρέμβαση του Αλεξάνδρου στη μετεξέλιξη του ελληνικού κοσμοσυστήματος ανακόπηκε ως προς πολλές πτυχές της, κατά την περίοδο των επιγόνων, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι υπήρξε κοσμοϊστορική και κομβική για τη μετέπειτα πορεία της ανθρωπότητας στο σύνολό της. Αν η πόλις, ως κράτος, αποτέλεσε τη μήτρα πάνω στην οποία οικοδομήθηκε το σύστημα της κοσμοπόλης, η τελευταία οφείλει τη γένεσή της στην ελληνική οικουμένη, της οποίας το υπόβαθρο συγκροτήθηκε ουσιαστικά με αφετηρία τον Αλέξανδρο και ιδίως κατά τη διάρκεια των ελληνιστικών χρόνων». (Πρακτικά Συνεδρίου «Ο Αλέξανδρος, το Ελληνικό Κοσμοσύστημα και η Σύγχρονη Παγκόσμια Κοινωνία», Τόμ.Α', Ακαδημία Θεσμών και Πολιτισμών, Θεσσαλονίκη, 2013). Στο ίδιο συνέδριο βλ. την εισήγηση του Γ. Κοντογιώργη «Η Οικουμενική Κοσμοπόλη ως Κράτος και ως Πολιτεία» για την προσωπικότητα και την ανάδυση του Αλεξάνδρου μέσα από το ελληνικό Κοσμοσύστημα, τη συμβολή του στην ανάδειξη ως αξιακού συστήματος, των εννοιών της Οικουμένης και του Οικουμενικού Πολίτη, την Αλεξάνδρεια, ως την κατ' εξοχήν Οικουμενική Πόλιν, τα πορίσματα των συγχρόνων υποθαλασσίων και χερσαίων ερευνών σ' αυτήν, τις Αλεξάνδρειες επ' εσχάτους και τη συμβολή του Αλεξάνδρου στην μετάβαση του ελληνικού κόσμου, στην μετακρατοκεντρική Οικουμένη. Αναφέρεται επίσης στις διαφορές ως προς την ποιότητα του πολιτικού συστήματος, στο ανθρωποκεντρικό στοιχείο και στις Αξίες της ελληνικής Οικουμενικότητας από τα άλλα

ελληνικό παρελθόν που αναφέρει ο ομιλητής είναι ο Αρχιμήδης (287 π.Χ. - 212 π.Χ.) από τις Συρακούσες, που εγγράφεται παγκοσμίως στη συλλογική συνείδηση ως ιδιοφυΐα των θετικών επιστημών, ιδίως στους τομείς των μαθηματικών και των εφαρμογών μηχανικής και τεχνολογίας⁹⁴⁷. Ως επιστημονική προσωπικότητα με πρωτοτυπία στη διανόηση και τη μεθοδολογία του ο Αρχιμήδης παραμένει ακόμη στον 21^ο αιώνα διάσημος για τις εφευρέσεις και για τα θεωρήματα που διατύπωσε στη Γεωμετρία, τη Φυσική, τη Μηχανική, την Υδροστατική και την Υδραυλική. Σύμφωνα με τον Russo⁹⁴⁸ είναι πιθανό ότι κανένας επιστήμονας δεν κατόρθωσε να κατέχει την εξέχουσα θέση στην παγκόσμια συλλογική συνείδηση όπως ο Αρχιμήδης. Η εικόνα της προσωπικότητάς του μάλιστα ως συγγενούς του τυράννου των Συρακουσών Ιέρωνα προβάλλεται σε γραπτές πηγές όπως τα έργα του Βαλέριου Μάξιμου⁹⁴⁹ και του Πλουτάρχου⁹⁵⁰, που ωστόσο έζησαν αιώνες μετά από αυτόν και αποδίδουν μια εικόνα του επιστήμονα που τον ανήγαγε σχεδόν σε θρύλο. Σύμφωνα με τις πηγές ο Αρχιμήδης διεξάγοντας επιστημονική έρευνα στα μαθηματικά έμεινε επί αρκετό χρόνο και στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου⁹⁵¹ όπου τελειοποίησε τον υδάτινο κοχλία.

Οι αναφορές του R.F. Kennedy στον Περικλή και την Ακρόπολη και η μνεία του Αριστοτέλη ειδικά στους Ολυμπιακούς Αγώνες τυποποιούν τις οργανωτικές βάσεις του δυτικού κόσμου και έτσι ενώπιον του ακροατηρίου νομιμοποιείται ο ίδιος ο ομιλητής που προβάλλει ως εκπρόσωπος του δυτικού ελευθέρως σκέπτεσθαι και πράττειν, της ισονομίας, της ισοπολιτείας και εν τέλει της δημοκρατίας να προτείνει ιστορικά και θεσμικά κριτήρια πολιτικής ερμηνείας στο ρατσιστικό καθεστώς της Νότιας Αφρικής, αλλά και σε κάθε άλλο ολοκληρωτικό καθεστώς. Επιλέγει με το έγκυρο αρχαίο

συστήματα, κυρίως δε τα μετέπειτα. Τονίζει ότι η ανάπτυξη των επιστημών επί Αλεξάνδρου πραγματοποιείται μέσα στο πνεύμα της Οικουμένης, όπου η Γνώση αντλείται από όλους τους τομείς και δίδεται σε κοινή θέαση και χρήση σε όλους - και όχι μόνο στα Ιερατεία, τα οποία στα θεοκρατικά καθεστάτα διασφάλιζαν την συνέχεια των ανατολικών αυτοκρατοριών. Εξάλλου τον όρο «προσωπική δεσποτεία» μετέρχεται η Γιούνη (2017):234, ως προς το όραμα του χαρισματικού Αλεξάνδρου να συνενώσει όλους τους λαούς υπό τον ίδιο λατρευόμενο ως θεό με χαρακτηριστικά ευεργέτη.

⁹⁴⁷ Pickover, C., (2008): 43. Ο Αρχιμήδης συγκαταλέγεται στους τέσσερις μεγαλύτερους μαθηματικούς που έζησαν ποτέ στη Γη μαζί με τους Isaac Newton, Leonhard Euler και Carl Friedrich Gauss.

⁹⁴⁸ Russo, L., (2013): “Archimedes between Legend and Fact”, <https://link.springer.com/article/10.1007/s40329-013-0016-y#citeas>.

⁹⁴⁹ Βαλέριος Μάξιμος, *Facta et dicta memorabilia* [8.7(ext).7]: “*noli' inquit, 'obsecro, istum disturbare*”. Η διάσημη φράση αποδόθηκε στα ελληνικά ως «μή μου τούς κύκλους τάραττε».

⁹⁵⁰ Πλούτ., *Μάρκελλος* [14.7]: «καὶ μέντοι καὶ Ἀρχιμήδης, Ἴέρωνι τῷ βασιλεῖ συγγενὴς ὄν καὶ φίλος, ἔγραψεν ὡς τῇ δοθείσῃ δυνάμει τὸ δοθὲν βάρος κινήσαι δυνατόν ἔστι: καὶ νεανειυσάμενος, ὡς φασί, ῥώμη τῆς ἀποδείξεως εἶπεν ὡς, εἰ γῆν εἶχεν ἑτέραν, ἐκίνησεν ἂν ταύτην μεταβάς εἰς ἐκείνην».

⁹⁵¹ Διόδωρος Σικελ. *Ιστορική Βιβλιοθήκη* [5.37.3]: «...καὶ τὸ πάντων παραδοξότατον, ἀπαρτύουσι τὰς ῥύσεις τῶν ὑδάτων τοῖς Αἰγυπτιακοῖς λεγομένοις κοχλίας, οὓς Ἀρχιμήδης ὁ Συρακόσιος εὗρεν, ὅτε παρέβαλεν εἰς Αἴγυπτον». Καρπὸς τῆς ἐρευνᾶς του στὴν Αἴγυπτο ἦταν ὁ ἀτέρμονος κοχλίας, ἡ ἀντλία που γνωρίζει ἀκόμη καὶ στὴ σύγχρονη ἐποχὴ εφαρμογές, ἰδίως στὴν ἀντλῆση ὑδάτων καὶ τὴν ἀρδεύση ἀγροτικῶν ἐκτάσεων.

ελληνικό παρελθόν, ιδίως ως πλέγμα ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων δίκην πολιτικού διδασκάλου να εγείρει με εμφατικές αντιπαραβολές τις προσωπικές του ενστάσεις εναντίον κάθε ανελεύθερου, άδικου και στυγνού πολιτικού συστήματος και να συγκροτήσει πανηγυρικά μια ρητορική που παραπέμπει σε σάλπισμα αγώνα υπέρ της ελευθερίας και της πολιτικής ισότητας και ισονομίας. Η χρονική συγκυρία που πραγματοποιεί την ομιλία του εντάσσεται στην ψυχροπολεμική ατμόσφαιρα της εποχής, στην πολιτική και ιδεολογική αντιπαράθεση των ΗΠΑ με τη Σοβιετική Ένωση. Η αναφορά του άρα στο στρατόπεδο του Άουσβιτς τονίζει την αντίθεση μεταξύ ελευθερίας και ολοκληρωτισμού, τη συμβολή της χώρας του -που ασπάζεται συνταγματικά, πλήρως και ανεπιφύλακτα τις δυτικές αξίες της ελευθερίας και της δημοκρατίας- στην απελευθέρωση της Ευρώπης κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ⁹⁵². Με την αναφορά του εξάλλου στα γεγονότα στους «δρόμους της Βουδαπέστης», που απέχουν από το πνεύμα της Ακρόπολης, υποδηλώνει τυπολογικά την αντίθεση ανάμεσα στο σοβιετικό καθεστώς και υπενθυμίζει την «αυτονόητη και αναμενόμενη» αντίδραση των πολιτών της ουγγρικής πρωτεύουσας που εξεγέρθηκαν και για την ελευθερία και τη δημοκρατία⁹⁵³. Με τις επικλήσεις αυτές στο αρχαίο ελληνικό παρελθόν⁹⁵⁴ ο ομιλητής αποβαίνοντας διαπρύσιος κήρυκας ή προπαγανδιστής της δυτικής πολιτικής, απευθύνεται στο κοινό που προσδοκά την ελευθερία, την απαλλαγή από το apartheid και συνομολογεί χωρίς να μπορεί να το εκφράζει ρητά- την υπεροχή της δημοκρατικής αρχής ως παραδεκτής και ελπιδοφόρου πολιτικής επιλογής και πιθανής μελλοντικής κατάκτησης.

⁹⁵² <https://whc.unesco.org/en/list/31/> (προσπελάστηκε: 30-08-2019): τα στρατόπεδα του Άουσβιτς υπήρξαν τα κύρια μεγαλύτερα στρατόπεδα συγκεντρώσεως της ναζιστικής Γερμανίας για την εφαρμογή της πολιτικής της λεγόμενης «τελικής λύσης», που σκοπό είχε τη μαζική δολοφονία των Εβραίων στην Ευρώπη (1942-1944). Εξαιτίας των απάνθρωπων και συστηματικών προσπαθειών και μεθόδων κατά της ανθρώπινης ζωής και αξιοπρέπειας που έλαβαν χώρα εκεί συγκαταλέγονται ως ζωντανή μαρτυρία στον Κατάλογο με τα Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO για τη ρατσιστική και αντισημιτική ναζιστική θηριωδία που έβαλε στα κρεματόρια πάνω από ένα εκατομμύριο θύματα.

⁹⁵³ Η αναφορά σχετίζεται με την εξέγερση του 1956 υπό τον πρωθυπουργό Imre Nagy που επιδιώκοντας την πλήρη αποκοπή της χώρας από τη Σοβιετική Ένωση απέσυρε την Ουγγαρία από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, ζήτησε την αναγνώριση της χώρας ως ουδέτερης και αφαίρεσε το κομμουνιστικό έμβλημα από το κέντρο της ουγγρικής σημαίας. Ακολούθησαν οδομαχίες και αιματηρές συμπλοκές μετά την εισβολή του σοβιετικού στρατού για την καταστολή της εξέγερσης, ενώ ο Nagy εκτελέστηκε με απαγχονισμό το 1958. Δεν επενέβησαν τα δυτικά κράτη εξαιτίας του φόβου γενικευμένης σύρραξης με τη Σοβιετική Ένωση σε πιθανό θέατρο πολεμικών επιχειρήσεων την κεντρική Ευρώπη. Η αποχή αυτή ωστόσο φαίνεται να ήταν προαποφασισμένη γενικότερα κατά δήλωση του γεροϋσιαστή Arthur Vandenberg ήδη από το 1947: «Η Ουγγαρία δεν μπορεί να ζητήσει ή να λάβει τη βοήθειά μας κατά τον ελληνικό τρόπο. Μπορεί (η Ελλάδα και η Ουγγαρία) να είναι παράλληλες τραγωδίες, ωστόσο δεν μπορούν να αντιμετωπίζονται εκ μέρους μας εξίσου παράλληλα». Εισαγωγή, László Borhi (2004), "Hungary in the Cold War 1945–1956, Between the United States and the Soviet Union".

⁹⁵⁴ McMahon, F., (2012): 13-17.

<https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/ch2-human-freedom-from-pericles-to-measurement.pdf> (προσπελάστηκε: 22-10-2020).

Γ4.δ. Θερμοπύλες

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Ronald Reagan, Πρόεδρος ΗΠΑ	Κοινοβούλιο Westminster, Λονδίνο, Ην. Βασίλειο , 08-06-1982

ΠΗΓΗ

<https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/address-members-british-parliament> (προσπελάστηκε: 24-10-2020).

ΚΕΙΜΕΝΟ

The hard evidence of totalitarian rule has caused in mankind an uprising of the intellect and will. Whether it is the growth of the new schools of economics in America or England or the appearance of the so-called new philosophers in France, there is one unifying thread running through the intellectual work of these groups -- rejection of the arbitrary power of the state, the refusal to subordinate the rights of the individual to the superstate, the realization that collectivism stifles all the best human impulses. Since the exodus from Egypt, historians have written of those who sacrificed and struggled for freedom -- the stand at Thermopylae, the revolt of Spartacus, the storming of the Bastille, the Warsaw uprising in World War II.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Οι σκληρές μαρτυρίες για τη διακυβέρνηση του ολοκληρωτικού κράτους έχουν προκαλέσει στην ανθρωπότητα μια εξέγερση της διάνοιας και της βούλησης. Είτε πρόκειται για την ανάπτυξη των νέων σχολών οικονομικών σπουδών στην Αμερική ή την Αγγλία είτε για την εμφάνιση των λεγόμενων νέων φιλοσόφων στη Γαλλία, υπάρχει ένα ενοποιητικό νήμα που διατρέχει το πνευματικό έργο αυτών των ομάδων - απόρριψη της αυθαίρετης εξουσίας του κράτους, άρνηση υποταγής των δικαιωμάτων του ατόμου στο υπερκράτος, η συνειδητοποίηση ότι ο κολεκτιβισμός καταπνίγει όλες τις καλύτερες ανθρώπινες παρορμήσεις. Από την εποχή που έγινε η έξοδος από την Αίγυπτο, οι ιστορικοί έχουν γράψει για εκείνους που θυσίασαν και αγωνίστηκαν για την ελευθερία - η αντίσταση των Θερμοπυλών, η εξέγερση του Σπάρτακου, η άλωση της Βαστίλης, η εξέγερση της Βαρσοβίας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο λόγος που εκφωνεί ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Ronald Reagan στο Βρετανικό Κοινοβούλιο εντάσσεται χρονικά στην ψυχροπολεμική εποχή και αφορά στην οικεία διαμάχη Ανατολής – Δύσης. Ο ομιλητής διατυπώνει τη θέση ότι ο Ψυχρός Πόλεμος θεμελιωδώς αποτελεί πόλεμο ιδεών και τελικά η αναπόδραστη έκβασή του θα είναι οι δυνάμεις της δημοκρατίας να επικρατήσουν πάνω στις δυνάμεις του κομμουνισμού. Έχοντας πάρει το χρίσμα των Ρεπουμπλικανών για τη δεύτερη θητεία του ως Προέδρου των ΗΠΑ και πριν τις αμερικανικές προεδρικές εκλογές του 1982 ο ομιλητής εφαρμόζει το δόγμα που καθιερώθηκε με το όνομά του⁹⁵⁵, δηλαδή την ιδεολογική πλατφόρμα εναντίον των ολοκληρωτικών καθεστώτων του ανατολικού μπλοκ και υπέρ της δυτικού τύπου δημοκρατίας. Ιχνηλατεί γι' αυτό την άκρη του ενοποιητικού νήματος της παγκόσμιας συναίνεσης για τον αγώνα της ελευθερίας και την υπεράσπιση της δημοκρατίας στο παρελθόν τοποθετώντας στο ίδιο πλαίσιο διαφορετικά ιστορικά γεγονότα (την Έξοδο των Εβραίων από την Αίγυπτο, τη Μάχη των Θερμοπυλών, την Επανάσταση του Σπάρτακου ή Σπαρτάκειο Πόλεμο⁹⁵⁶, την πτώση της Βαστίλης στις 14 Ιουλίου 1789 και την έναρξη της Γαλλικής Επανάστασης και την Εξέγερση της Βαρσοβίας την 1^η Αυγούστου 1944). Τα γεγονότα αυτά παρά την ιστορική και χρονική διαφοροποίησή τους προβάλλονται από τον ομιλητή να έχουν ως κοινό παρονομαστή την ανθρώπινη θυσία για την ελευθερία και την αντίσταση του αδέσμευτου ανθρώπου ενάντια σε κάθε δυνάστη⁹⁵⁷.

⁹⁵⁵ Scott, J.,M. (1996): 171. Ο συγγραφέας πραγματεύεται το «Δόγμα Reagan», την πολιτική που στήριζε την αντικομμουνιστική αντίσταση ή τους «Μαχητές της Ελευθερίας» όπως τους αποκαλούσε ο Reagan προκειμένου να αναστείλει τις σοβιετικές προσπάθειες επιρροής της Μόσχας σε αναπτυσσόμενες χώρες σε όλο τον κόσμο. Υπήρξε ουσιαστικά το μέσο για να επικρατήσει η Αμερική στον Ψυχρό Πόλεμο.

⁹⁵⁶ Πλούτ. *Κράσσοσ* [8.1]: «ἢ δὲ τῶν μονομάχων ἐπανάστασις καὶ λεηλασία τῆς Ἰταλίας, ἦν οἱ πολλοὶ Σπαρτάκειον πόλεμον ὀνομάζουσιν, ἀρχὴν ἔλαβεν ἐκ τοιαύτης αἰτίας».

⁹⁵⁷ Byrne, D.T., (2018): 121-122, 126-127. «Ο πολιτικός οικουμενισμός του Reagan είχε βαθιές ρίζες. Ο οικουμενισμός είχε καθοριστικό ρόλο στον διασηματισμό του δυτικού πολιτισμού από την κλασική αρχαιότητα μέχρι τη σύγχρονη εποχή. Οι Έλληνες, οι Ρωμαίοι, ο χριστιανισμός, φιλόσοφοι του Διαφωτισμού, Μαρξιστές και συντηρητικοί όπως ο Reagan, όλοι αναζητούσαν αξίες που θα μπορούσαν να συνεκτικό ιστό για την ανθρωπότητα για να πάψουν οι διχόνοιες που προκαλούν οι διαφορές ανάμεσα στους ανθρώπους. Ο Πλάτωνας υπήρξε ο πρώτος διανοητής για μια οικουμενική μορφή διακυβέρνησης σωστής και δίκαιης με επικεφαλής φιλοσόφους-βασιλείς. Ακολούθησε ο Αριστοτέλης που έκρινε ότι υπό προϋποθέσεις η μοναρχία, η αριστοκρατία και η πολιτεία μπορούν να παράσχουν την καλύτερη μορφή διακυβέρνησης. Η φιλοσοφία του Πλάτωνα έγινε αργότερα θεμέλιο της ρωμαϊκής σκέψης... Ενώ το 1989 δεν σηματοδότησε την έναρξη των σοβιετικών απαιτήσεων για εκδημοκρατισμό, οι λαοί της Ανατολικής Ευρώπης χρησιμοποίησαν τη δημοκρατία για να αποκαθλώσουν το σοβιετικό πολιτικό σύστημα. Η Ανατολική Ευρώπη δεν είχε πραγματική δημοκρατική παράδοση, ωστόσο το 1989 η δημοκρατική ορμή επεκτάθηκε σαν πυρκαγιά καθώς η Τσεχοσλοβακία, η Ουγγαρία, η Ρουμανία και η Πολωνία γνώρισαν ταραχές... Αιτήματα για δημοκρατία εξαπλώθηκαν σε μη δυτικού τύπου περιοχές του πλανήτη ακόμη και στην Κίνα. Ένα άγαλμα της Θεάς της Δημοκρατίας στα πρότυπα του Αγάλματος της Ελευθερίας βρισκόταν να περνά μέσα από το πλήθος των διαδηλωτών, που απαιτούσαν σοβαρές κυβερνητικές μεταρρυθμίσεις, ανθρώπινα δικαιώματα, φιλελεύθερη δημοκρατία και περισσότερη ελευθερία του λόγου

Γ.5. ΩΚΕΑΝΙΑ- ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

Γ.5.α. Θερμοπύλες

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
William Perry, Μέλος Κοινοβουλίου Νέας Ζηλανδίας	Ουέλιγκτον, Νέα Ζηλανδία, 22-08-1941

ΠΗΓΗ

Πρακτικά συνεδρίασης Κοινοβουλίου (22-08-1941, 3rd Session, 26th Parliament, σελ. 242) by authority: EV Paul Government Printer, Wellington (1942).

ΚΕΙΜΕΝΟ

It does give one pause to think what an extraordinary World we're living in when we find men from as far as way as Australia and New Zealand fighting on the slopes of Mount Olympus regarded by the ancient Greeks as the place where Heaven and Earth met and when we find Maories from New Zealand fighting bravely and splendidly in the path of Thermopylae which was defended by Leonidas and his Spartan Warriors 24 centuries ago. Mr. J. L. Garvin writing in the London *Observer*, concerning that fight around Mount Olympus said: "Whatever happens in Greece the fight that is being put up there by the Anzacs will prove to be the most thrilling struggle in the history of the world".

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Κάνουμε εδώ μια παύση για να αναλογιστούμε σε τι ξεχωριστό κόσμο ζούμε, όταν βρίσκουμε άνδρες καταγόμενους από το μακρινό σημείο όπου βρίσκονται η Αυστραλία και η Νέα Ζηλανδία να αγωνίζονται στις πλαγιές του Όλυμπου, που εθεωρείτο από τους αρχαίους Έλληνες ως ο τόπος όπου συναντώνται ο Ουρανός και η Γη και όταν βρίσκουμε τους Μαορί από τη Νέα Ζηλανδία να αγωνίζονται γενναία και θαυμάσια στο Στενό των Θερμοπυλών που υπερασπίστηκαν ο Λεωνίδας και οι Σπαρτιάτες πολεμιστές του 24 αιώνες πριν. Ο κ. J. L. Garvin που γράφει στον *Observer* του Λονδίνου, σχετικά με τον αγώνα γύρω από τον Όλυμπο, δήλωσε: «Για καθετί που συμβαίνει στην Ελλάδα, ο πολεμικός αγώνας που διεξάγεται εκεί από τους Anzacs θα αποδειχθεί ως ο πιο συναρπαστικός αγώνας στην ιστορία του κόσμου».

και του τύπου. Αυτά υποδήλωναν στους νεοσυντηρητικούς ότι ο Reagan είχε δίκιο: όλοι ήθελαν ελευθερία αμερικανικού τύπου».

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η ομιλία του William Perry πραγματοποιείται σε κλίμα συγκίνησης, ενώ είναι σε εξέλιξη ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η Αυστραλία με τη Νέα Ζηλανδία έχουν στείλει στρατεύματα για να συνδράμουν στον αγώνα: η 19^η Ταξιαρχία των Anzac⁹⁵⁸ βρίσκεται στην Ελλάδα. Αξιοσημείωτη είναι η αναφορά του αγορητή με τον πρόποντα σεβασμό και δέος στον Όλυμπο, την κατοικία των 12 θεών, γύρω από την οποία πολεμούν τον εχθρό (τότε Περσική Αυτοκρατορία και τώρα Ναζιστική Γερμανία) σε μια κατά τα φαινόμενα σουρεαλιστική εικόνα μεταξύ άλλων οι Μαορί της Νέας Ζηλανδίας. Οι Αυστραλοί και Νεοζηλανδοί μετασηματίζονται στους Σπαρτιάτες του Λεωνίδα⁹⁵⁹ με περίπου 58.000 άνδρες, συμπεριλαμβανομένων των δύο τρίτων της 6ης μεραρχίας της Αυστραλίας, που μεταφέρθηκαν από την Αφρική και αντιμετώπισαν από κοινού με τον ελληνικό στρατό δύο γερμανικές στρατιές: την 12^η (13 μεραρχίες) και τη 2^η (15 μεραρχίες). Κάθε γερμανική στρατιά περιλάμβανε 4 τεθωρακισμένες μεραρχίες... Η εκστρατεία όμως παρεμποδίστηκε από τις φτωχές επικοινωνίες μεταξύ των Ελλήνων και των Βρετανών διοικητών, το πρωτόγονο οδικό και σιδηροδρομικό σύστημα στην Ελλάδα, το δύσκολο έδαφος και την ταχύτητα και επιτυχία της γερμανικής προώθησης. Την πρώτη μέρα, όταν οι Γερμανοί προέβησαν σε μια καταστροφική αεροπορική επίθεση στον Πειραιά, οι Σύμμαχοι έχασαν την πρωτοβουλία και δεν την ανέκτησαν ποτέ. Η Γιουγκοσλαβία συνθηκολόγησε γρήγορα με συνέπεια να αποκοπεί η ελληνική διαδρομή εφοδιασμού στις δυνάμεις της στο ιταλικό μέτωπο. Μέσα σε μια εβδομάδα, οι δυνάμεις του στρατηγού Wilson βρέθηκαν σε υποχώρηση. Ο αντιστράτηγος John Coates συνόψισε την εκστρατεία ως εξής: «Ωστόσο, όπως σχεδόν σε όλες τις συμμαχικές εκστρατείες στην αρχή του πολέμου, τα χειρότερα λάθη των πολιτικών και των σχεδιαστών στρατηγικής τα διαχειρίστηκαν η γενναιότητα, το

⁹⁵⁸ ANZAC : ακρωνύμιο του Australian and New Zealand Army Corps, δηλαδή Σώματα Στρατού από την Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία.

⁹⁵⁹ Η ελληνική εκστρατεία, κατά την οποία στρατεύματα της Αυστραλίας, της Μ. Βρετανίας και της Νέας Ζηλανδίας υπό την ηγεσία του Βρετανού στρατηγού Sir Henry Maitland Wilson υποστήριξαν τις ελληνικές δυνάμεις, ήταν κακοσχεδιασμένη, καταστροφική και σύντομη. Είχε προκύψει από την προηγούμενη εγγύηση της Βρετανίας να στηρίξει την Ελλάδα, σε περίπτωση που θα δεχόταν απρόκλητη επίθεση. Μετά την ελληνική νίκη στον πόλεμο της 28ης Οκτωβρίου του 1940 εναντίον του Μουσολίνι, οι γερμανικές δυνάμεις επιτέθηκαν ταυτόχρονα στην Ελλάδα και τη Γιουγκοσλαβία στις 6 Απριλίου 1941. Ο Βρετανός πρωθυπουργός Winston Churchill δεν μπόρεσε να εξασφαλίσει υποστήριξη από την Τουρκία για πετύχει ένα συμμαχικό βαλκανικό μέτωπο. Επιπλέον, οι κυβερνήσεις της Αυστραλίας και της Νέας Ζηλανδίας, οι οποίες παρείχαν τα περισσότερα από τα στρατεύματα, δεν κρατούσαν μυστικό τον προγραμματισμό της επιχείρησης. Ο Αυστραλός πρωθυπουργός Sir Robert Menzies ήταν ανήσυχος για την επιχείρηση, γιατί από την αρχή οι Συμμαχικές Δυνάμεις ήταν αριθμητικά πολύ κατώτερες από τις γερμανικές. Πηγή: Gavin Long, "Greece, Crete and Syria, Australia in the war of 1939-1945", Series 1 (Army), Vol. 2, Australian War Memorial, Canberra, 1953.

https://www.awm.gov.au/articles/encyclopedia/greek_campaign (προσπελάστηκε: 22-10-2020).

αξιόμαχο και η απόλυτη αποφασιστικότητα των στρατευμάτων. Η Ελλάδα δεν αποτελεί εξαίρεση». Τα στρατεύματα της Αυστραλίας και της Νέας Ζηλανδίας (το Σώμα Anzac) κατάφεραν να νικήσουν σε μερικές πολύ επιτυχημένες κατά τόπους μάχες, αλλά η απόσυρσή τους σύντομα κατέστη αναπόφευκτη. Η κατάληψη του ιστορικού περάσματος των Θερμοπυλών από την 19η ταξιαρχία του Αυστραλού ταξίαρχου George Vasey, επικεφαλής της δύναμης στο πέρασμα του Μπράλου και η δημιουργία μιας νέας αμυντικής θέσης ήταν απλώς μια ανάπαυλα στην οπισθοχώρηση μέχρι την Αθήνα, καθώς η άμυνα άρχισε να καταρρέει. Ωστόσο οι άνδρες του εκστρατευτικού Σώματος Anzac (περιλαμβανομένων 2000 Αυστραλών) παρέμειναν στις Θερμοπύλες. Μέχρι τις 20 Απριλίου δεν έφτασε καμμία πληροφορία στους μαχόμενους Anzac για απόβαση των βρετανικών δυνάμεων στην εκεί τοποθεσία. Όταν ο Βρετανός διοικητής Henry Wilson αποφάσισε να φύγουν οι σύμμαχοι από τις Θερμοπύλες, ενόσω ακόμη τους ήταν αυτό δυνατό, ο ταξίαρχος Vasey είχε ήδη δώσει τη διαταγή σε αυστραλέζικο «γήινο» τόνο⁹⁶⁰:

“Here we bloody well are and here we bloody well stay”, την οποία μετέφρασε ο ταγματάρχης Bell τυπικά ως εξής: « Η 19^η Ταξιαρχία θα διατηρήσει τις παρούσες αμυντικές θέσεις της ό,τι κι αν συμβεί». Έτσι το *μολὼν λαβέ* του Λεωνίδα κυριολεκτικά αναβίωσε στα λόγια του Ταξίαρχου επικεφαλής των Anzac⁹⁶¹.

Η δύναμη απώλεσε όλα τα οχήματα και τα βαριά όπλα της, αλλά, από κάθε άλλη άποψη, η εκκένωση ήταν το πιο επιτυχημένο μέρος της εκστρατείας. Πίσω, συμπεριλαμβανομένων δύο χιλιάδων (2000) Αυστραλών.⁹⁶² Ένας αριθμός μικρών, απομονωμένων ομάδων και μεμονωμένων στρατιωτών της Συμμαχίας που είχαν αποκοπεί από το καταφύγιο έμειναν πίσω στην Ελλάδα. Πολλοί από αυτούς κατόρθωσαν να διαφύγουν λόγω της μεγάλης γενναιότητας του ελληνικού λαού που τους βοήθησε. Πάνω από είκοσι έξι χιλιάδες (26.000) κατάκοποι άνδρες από τα συμμαχικά στρατεύματα προσγειώθηκαν στην Κρήτη την τελευταία εβδομάδα του Απριλίου 1941. Σε μια σύντομη, άγρια εκστρατεία, οι Αυστραλοί κατάφεραν μεγάλες απώλειες στους Γερμανούς αλεξιπτωτιστές: ένα γερμανικό τάγμα έχασε περισσότερα από τα δύο τρίτα των ανδρών του. Μια άλλη δράση της οπισθοφυλακής των Anzac μαζί με το τάγμα των Μαορί της Νέας Ζηλανδίας άφησαν 280 Γερμανούς νεκρούς και

⁹⁶⁰ ό.π. Long, G. Επίσης βλ. Palenski, R., (2013): “Men of Valour: New Zealand and the Battle for Crete”.

⁹⁶¹ <https://worldhistoryproject.org/1941/4/24/battle-of-thermopylae-1941> (προσπελάστηκε: 22-10-2020).

⁹⁶² Grey, J., (2008): 161. Για τη δύσκολη κατάσταση που αντιμετώπισαν οι Anzac ο Day (2003), αντίθετα, επιρρίπτει ευθύνες στον Αυστραλό Πρωθυπουργό Menzies που θεωρεί ότι υπέκυψε στις πιέσεις του Churchill και παρά τις επιφυλάξεις του ακολούθησε τελικά τη γραμμή του Λονδίνου. Βλ. επίσης Swain, B. T., (2001): 39.

επέτρεψαν στις δυνάμεις που αποσύρθηκαν να φτάσουν στο σημείο εκκένωσης στον κόλπο της Σούδας.. Η ελληνική εκστρατεία παραμένει αμφιλεγόμενη. Παρόλο που δεν πέτυχε τον πρωταρχικό στόχο της, να βοηθήσει την αποτελεσματική άμυνα της Ελλάδας, οι Anzac πολέμησαν αποφασιστικά και με γενναιότητα και τελικά υπέστησαν μεγάλες απώλειες. Ο Λεωνίδας και οι τριακόσιοι ήταν πάλι στις Θερμοπύλες του 480 π.Χ. στις δυνάμεις των Anzac της 24^{ης} Απριλίου 1941 που ακολούθησαν το παράδειγμά του⁹⁶³.

Γ.5.β. Συμπόσιο.

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Tariana Turia, Αναπλ.Υπουργός Υγείας Νέας Ζηλανδίας	Ουέλιγκτον, Νέα Ζηλανδία, 08-11-2013

ΠΗΓΗ

<https://www.beehive.govt.nz/speech/pacific-intersectoral-alliance-symposium>

(προσπελάστηκε: 23-04-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

I am so pleased to be here with you this morning at this inaugural symposium of the Sub Regional Pacific Strategic Health Group. The word symposium takes us back to ancient Greece, and the heyday of great poets and writers such as Socrates and Plato. The symposium was a key forum to debate, celebrate, rejoice in a special occasion, strategise and discuss a multitude of topics from philosophy to the meaning of love. Certain formalities were observed and the atmosphere traversed a spectrum between serious discussions of political import to what might best be described as ‘sensual indulgence’. So, needless to say, I have high hopes as to what this gathering might evolve into today! Seriously, the focus for us all being here together, is indeed a special occasion – a time to celebrate and a milestone to mark.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Χαίρομαι πολύ που βρίσκομαι μαζί σας σήμερα το πρωί σε αυτό το εναρκτήριο συμπόσιο της Ομάδας Στρατηγικής Υγείας στην Υποπεριφέρεια του Ειρηνικού. Η λέξη «συμπόσιο» μάς πηγαίνει πίσω στην αρχαία Ελλάδα και στην εποχή της ακμής των

⁹⁶³ Ewer, P, (2008): 432.

μεγάλων ποιητών και των συγγραφέων, όπως ο Σωκράτης και ο Πλάτωνας. Το συμπόσιο ήταν μια σπουδαία συνάθροιση για να συζητήσει κανείς, να γιορτάσει και να χαρεί για μια ειδική περίπτωση, να αναπτύξει σχεδιασμούς και να συζητήσει ένα πλήθος θεμάτων- από τη φιλοσοφία μέχρι το νόημα του έρωτα. Τηρούνταν ορισμένες διατυπώσεις και η ατμόσφαιρα εκτεινόταν σ' ένα φάσμα από σοβαρές συζητήσεις πολιτικής σημασίας μέχρι σε ό,τι θα μπορούσε καλύτερα να χαρακτηριστεί ως «απολαύσεις των αισθήσεων». Επομένως, δεν χρειάζεται να το πω, τρέφω μεγάλες ελπίδες σχετικά με το πώς ενδέχεται να εξελιχθεί αυτή η συγκέντρωση στο σήμερα! Μιλώντας σοβαρά: το ότι είμαστε όλοι εδώ μαζί, αποτελεί μια ξεχωριστή ευκαιρία – μια συγκυρία για να γιορτάσουμε και να θέσουμε μαζί ένα ορόσημο.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η ομιλήτρια Tariana Turia, του κόμματος των Μαορί⁹⁶⁴ αναφέρεται στον θεσμό του συμποσίου στην Αρχαία Αθήνα απευθυνόμενη στο ανθρώπινο δυναμικό του δημόσιου φορέα υγείας της χώρας της (Sub Regional Pacific Strategic Health Group), οργανωμένου για να αντεπεξέρχεται στις ανάγκες περίθαλψης του πληθυσμού της περιφέρειας⁹⁶⁵. Γενικά στην αρχαία Ελλάδα, τα συμπόσια και οι θρησκευτικές γιορτές είχαν κεφαλαιώδη ρόλο στη γένεση της πόλεως, συμπεριλαμβανομένων εκείνων των θεσμών που βοήθησαν στον καθορισμό και τον μετασχηματισμό της κοινωνίας, του πολιτισμού και της πολιτικής. Οι επίσημοι και ανεπίσημοι κοινωνικοί κώδικες που διαμορφώνονταν κατά τη διάρκειά τους παραδίδονταν από γενιά σε γενιά και απέβαιναν στοιχείο διατήρησης της πολιτικής και κοινωνικής συνοχής⁹⁶⁶. Ειδικά το συμπόσιο⁹⁶⁷

⁹⁶⁴ <https://www.parliament.nz/mi/mps-and-electors/former-members-of-parliament/turia-tariana/> (προσπελάστηκε: 20-10-2020).

⁹⁶⁵ <https://www.ccdhb.org.nz/our-services/a-to-z-of-our-services/pacific-health/> (προσπελάστηκε: 20-10-2020).

⁹⁶⁶ Lynch, K., (2018): 234-235 στο: “Feasting and Polis Institutions”, Series Editor Hans van Wees (University College London), Associate Editors Jan Paul Crielaard (Vrije Universiteit Amsterdam) Benet Salway (University College London), vol. 414, Brill.

⁹⁶⁷ «Το συμπόσιον αποτελούσε στην αρχαιότητα ένα ξεχωριστό είδος ανδρικής ψυχαγωγίας με αριστοκρατικά χαρακτηριστικά: μετά το δείπνον οι άνδρες στεφανωμένοι έπιναν μαζί (ακολουθώντας συγκεκριμένους κανόνες), απάγγελλαν ποιήματα, συζητούσαν και έπαιζαν παιχνίδια, ενώ στην αρχή και στο τέλος του συμποσίου έκαναν σπονδές και έγγελναν ύμνους προς τιμήν των θεών. Το σκηνικό ενός τέτοιου συμποσίου χρησιμοποίησε ο Πλάτων για το δικό του ομώνυμο έργο (περ. 384 π.Χ.). Οργανωτής υπήρξε ο τραγικός ποιητής Αγάθων και αφορμή η νίκη του στα Λήνια του 416 π.Χ.

https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=315 (προσπελάστηκε: 20-10-2020).

Ακόμη «Το Συμπόσιον του Ξενοφώντα ανήκει, όπως και το αντίστοιχο έργο του Πλάτωνα, στη συμποσιακή γραμματεία. Το συμπόσιο που περιγράφεται υποτίθεται ότι έλαβε χώρα στο σπίτι του πλούσιου Καλλία το 422 π.Χ.. Αφορμή στάθηκε η νίκη στο παγκράτιο του νεαρού του φίλου Αυτόλυκου. Έπειτα από συζητήσεις για ποικίλα θέματα, ακολουθεί στο τέλος ένας διάλογος για τον πνευματικό και

στην αρχαία Αθήνα έφτασε στο αποκορύφωμά του κατά την αρχαϊκή και κλασική περίοδο ως μια κοινωνική εκδήλωση κατανάλωσης κρασιού με ιδιαίτερη μορφή: φέρει τα προσόντα ενός «τελετουργικού» δεδομένου ότι διαφοροποιήθηκε συμβολικά από την καθημερινή δραστηριότητα μέσω της δομής και της πρακτικής του. Οι δραστηριότητες του συμποσίου - συζήτηση, τραγούδι, ομιλίες, διαγωνισμοί, ακόμη και το ίδιο το ποτό - απαιτούσαν να συμμετάσχουν όλοι σ' αυτό και μάλιστα πλήρως και εξίσου. Αρμοδιότητες του συμποσιάρχου ήταν να φροντίζει την αναλογία στην ανάμιξη κρασιού και νερού και το είδος της εσπερινής διασκέδασης, ενώ ο οικοδεσπότης παρείχε τον ιδιωτικό χώρο του⁹⁶⁸, τις υπηρεσίες και το κρασί, με ανάκλιντρα και πολυτελή διάκοσμο, ωστόσο στη διάνοια των προσκεκλημένων⁹⁶⁹ κανείς από τους συμμετέχοντες δεν υπολογιζόταν ως σπουδαιότερος από τους άλλους. Ωστόσο τα αρχαιοελληνικά συμπόσια ήταν δημιούργημα των *ἀρίστων* στην αρχαϊκή εποχή που τα πραγματοποιούσαν στον *ἀνδρῶνα* της οικίας χωρίς τις γυναίκες (που έμεναν στη *γυναικωνίτιδα*), αλλά με τις *αὐλητρίδες* που διασκέδαζαν με μουσική και όρχηση τους φιλοξενούμενους. Δεν υπήρχαν σταθερές ημερομηνίες για την οργάνωση των συμποσίων. Οι συμπότες ήταν γνώστες της εθιμοτυπίας και των προσδοκιών του συμποσίου, επομένως μια κοινή προδιάθεση ένωσε την ομάδα και τους ξεχώριζε από εκείνους που δεν είχαν αυτή τη γνώση ή τη διάθεση να συμμετέχουν⁹⁷⁰. Για παράδειγμα στο έργο του «Σφήκες» ο Αριστοφάνης αποτυπώνει την άγνοια των «κανόνων» του συμποσίου από έναν νεοφερμένο, που πρέπει να μάθει πώς να φέρεται και πώς να συμμετέχει⁹⁷¹. Η ανάμιξη κρασιού και νερού σε έναν κρατήρα συμβόλιζε την αρχαία ελληνική αξία της «εγκράτειας», παρόλο που οι συμμετέχοντες μπορούσαν να

σαρκικό έρωτα, στον οποίο ο Σωκράτης συμμετέχει με έναν έρωτικόν λόγον. Το έργο τελειώνει με μια παράσταση μίμου: ένα νεαρό αγόρι και ένα κορίτσι, επαγγελματίες του είδους, που έχουν μαθητεύσει κοντά σ' έναν Συρακούσιο δάσκαλο, αναπαριστούν με μιμικές κινήσεις, χορό και διάλογο, που συνοδεύονται από μουσική, τον έρωτα του Διονύσου και της Αριάδνης, που αποτελεί συμβολική εικόνα της συζυγικής ευτυχίας».

[https://www.greek-](https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=256)

[language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=256](https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=256)

(προσπελάστηκε: 20-10-2020).

⁹⁶⁸ Λεπτομερείς περιγραφές για τον χώρο και γενικά τους κώδικες του θεσμού βλ. “The Oxford Companion to Classical Civilization (2014): 762-763, 847, 864. Επίσης βλ. «Τα συμπόσια των αρχαίων Ελλήνων» στο: «Πλάτωνος Συμπόσιον»,(2004): 10-17.

⁹⁶⁹ Ο αμφιτρύωνας προσκαλούσε όποια πρόσωπα επιθυμούσε, το ίδιο και οι καλεσμένοι, ωστόσο πάντοτε υπήρχαν οι θρασείς ακάλεστοι που παρεισέδναν στα συμπόσια. Βλ. Νικήτας, Αν. Αλ. (2008): 43. «Ἀρχίλοχος ὁ Πάριος στη Θάσο» στο: Φιλολογικό Περιοδικό «Παρνασσός», Τόμος Ν' 2008.

⁹⁷⁰ Murray, O., (2009): 508-523. “The Culture of the Symposium” στο: “A Companion to Archaic Greece”, Blackwell Companions to the Ancient World, Kurt A. Raaflaub and Hans van Wees, Blackwell Publishing.

⁹⁷¹ Αριστ., *Σφήκες* [1219-1220]: « αὐλητρίς ἐνεφύσησεν· οἱ δὲ συμπόται εἰσὶν Θέωρος, Αἰσχίνης, Φανός, Κλέων, ξένος τις ἕτερος πρὸς κεφαλῆς, Ἄκεστορος·τούτοις ξυνὼν τὰ σκόλι' ὅπως δέξει».

καταναλώσουν μεγάλη ποσότητα *κεκραμένου οίνου*. Ο κεντρικός κοινός κρατήρας από τον οποίο εξυπηρετούνταν οι καλεσμένοι μετασχημάτιζε το σερβίρισμα του κρασιού σε σχεδόν τελετουργικό στοιχείο που μεταφορικά τους ένωνε όλους. Έτσι το συμπόσιο με την οινοποσία ενθάρρυνε τη χαλαρή επικοινωνία και συνακόλουθα τη δημιουργία προσωπικών σχέσεων και την ενίσχυση των φιλικών δεσμών ανάμεσα στους συμμετέχοντες. Στο ίδιο μοτίβο η ομιλήτρια ως αρμόδια υπουργός, επιδιώκοντας να δώσει πανηγυρικό τόνο και προσβλέποντας στην επιτυχία των εργασιών του συμποσίου το αντιπαραβάλλει με αυτά της αρχαίας Αθήνας σε όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων του (χάριν αστεισμού: «απολαύσεις των αισθήσεων»). Δίνει έτσι τον τόνο και προσπαθεί να δημιουργήσει την κατάλληλη ατμόσφαιρα προκειμένου να τελεσφορήσουν οι εργασίες του συμποσίου: ενθαρρύνει το στελεχιακό δυναμικό του υπουργείου της να αναπτύξει την ανάλογη διάθεση συνεργασίας και επικοινωνίας -όπως στα αρχαία συμπόσια- για την επιτυχή λειτουργία των δομών υγείας.

Γ.5.γ. Η τελετή των Επιταφίων στην Αρχαία Αθήνα.

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Mark Burton, Υπουργός Άμυνας Νέας Ζηλανδίας	Μνημείο Άγνωστου Στρατιώτη Ουέλινγκτον, 13-05-2003

ΠΗΓΗ:

<https://www.beehive.govt.nz/speech/blessing-ceremony-tomb-unknown-warrior>

(προσπελάστηκε: 30-10-2019).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Events that shape history are composed of many individual stories. Some are stories of great loss. The accounts in our history books, no matter how well told, cannot do justice to human experience in that degree of detail. People who wish to commemorate loved ones lost in service overseas need something tangible they can relate to on a one-to-one level. The Tomb of the Unknown Warrior will provide this by being representative of any family member or friend lost in service. This is why it is so important that he is genuinely unidentified. The Tomb of the Unknown Warrior will therefore be, as well as a site of national significance, a place of personal significance where those who are still living with a past sorrow can come to quietly reflect on it and maybe resolve it in some way. I am most impressed with the design by Robert Jahnke,

which is both aesthetically pleasing and meaningful. It incorporates many symbolic elements yet retains a simple dignity.

It is interesting to pause and think back to the history behind this project. The original concept of the Tomb of the Unknown Warrior is thought to date back to an Athenian ceremony honouring men who had died in the war against Sparta, which included an empty coffin representing the bodies of the 'missing'.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Τα γεγονότα που διαμορφώνουν την ιστορία αποτελούνται από πολλές μεμονωμένες ιστορίες. Μερικές από αυτές είναι ιστορίες μια μεγάλης απώλειας. Οι καταγραφές στα βιβλία της ιστορίας μας, ανεξάρτητα από το πόσο καλά συντάσσονται, δεν είναι δυνατό να αντικατοπτρίζουν ισοδύναμα με την ανθρώπινη εμπειρία αυτόν τον βαθμό λεπτομέρειας. Άνθρωποι που επιθυμούν να τιμήσουν τη μνήμη των αγαπημένων τους προσώπων που έπεσαν στο καθήκον μακριά από την πατρίδα χρειάζονται κάτι το απτό που θα τους δώσει την αίσθηση ότι συσχετίζονται μαζί του ευθέως. Αυτό θα το προσφέρει ο Τάφος του Άγνωστου Στρατιώτη όπως αντιπροσωπεύει οποιοδήποτε μέλος της οικογένειας ή οικείο πρόσωπο που έχασε τη ζωή του στο καθήκον. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο είναι τόσο σπουδαίο πως είναι πραγματικά άγνωστος. Ο Τάφος του Άγνωστου Στρατιώτη θα είναι, επίσης, ένας τόπος εθνικής σημασίας, ένας χώρος προσωπικής σημασίας, όπου εκείνοι που ζουν ακόμα κουβαλώντας μια παρελθούσα θλίψη θα μπορούν ήσυχα να συλλογιστούν ή ακόμη και να βρουν ένα καταφύγιο κατά κάποιον τρόπο. Με εντυπωσιάζει πολύ το σχέδιο του Robert Jahnke, το οποίο είναι τόσο αισθητικά ευχάριστο και ουσιαστικό. Ενσωματώνει πολλά συμβολικά στοιχεία διατηρώντας μια απλή αξιοπρέπεια. Κρίνω ως ενδιαφέρον να κάνουμε εδώ μια παύση και να αναλογιστούμε την ιστορία που υπάρχει πίσω από αυτό το έργο. Η αρχική ιδέα του Τάφου του Άγνωστου Πολεμιστή θεωρείται ότι χρονολογείται στην εποχή της Αρχαίας Αθήνας, όταν μια τελετή τιμής για τους πεσόντες στον πόλεμο εναντίον της Σπάρτης περιλάμβανε ένα κενό φέρετρο που εκπροσωπούσε τα σώματα των «αγνοουμένων».

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Αποδίδοντας φόρο τιμής στους 27.000 πεσόντες Νεοζηλανδούς στα πεδία των μαχών και στο καθήκον ο ομιλητής εξηγεί την ανάγκη της ύπαρξης του Μνημείου του Άγνωστου Στρατιώτη: η Νέα Ζηλανδία έχει μνημεία για τους πεσόντες σε ολόκληρη την επικράτειά της, όμως το συγκεκριμένο έχει μια βαρύνουσα σημασία όπως αφορά

στον άγνωστο πεσόντα. Ο Burton επαινεί και τον πανεπιστημιακό Robert Jahnke -με καταγωγή και από τους Μαορί- που φιλοτέχνησε του Μνημείο. Ωστόσο αναφορά του στον θεσμό της τελετής των επιταφίων της αρχαίας Αθήνας είναι το αποκορύφωμα του λόγου του. Και όπως συμβαίνει ειδικά στον *Επιτάφιο* του Περικλή⁹⁷², που το ακροατήριο δεν είναι η γενιά που έζησε τον πόλεμο και τις απώλειες σε ανθρώπινες ψυχές, έτσι και στον υπό εξέταση λόγο ο ομιλητής απευθύνεται σε όσους έμειναν να πενθούν τους πεσόντες. Η παράδοση ήθελε οι Αθηναίοι να τιμούν τους νεκρούς του πολέμου ακολουθώντας ένα συγκεκριμένο τελετουργικό⁹⁷³, τα στάδια του οποίου λεπτομερώς περιγράφει ο Θουκυδίδης⁹⁷⁴. Ειδικά για τον Άγνωστο Στρατιώτη *μία δὲ κλίνη κενὴ φέρεται ἐστρωμένη τῶν ἀφανῶν, οἱ ἂν μὴ εὐρεθῶσιν ἐς ἀναίρεσιν*, δηλαδή «για τους αγνοουμένους, όσους δεν κατώρθωσαν να εύρουν και συλλέξουν, φέρουν επάνω εις τα χέρια κενόν φέρετρον με επίστρωμα» (μετ. Ελ. Βενιζέλου). Λαμβάνοντας υπόψη τον θεσμό των Επιταφίων λόγων της Αρχαίας Αθήνας ο Burton δείχνει να μιμείται στα λόγια και τις πράξεις το τελετουργικό για τους νεκρούς των πολέμων προσδίδοντας ακόμη περισσότερο κύρος στον λόγο του, αλλά και κύρος στην ίδια την πολιτεία που αναγνωρίζει έμπρακτα, τιμά και δεόντως επαινεί⁹⁷⁵ (μάλιστα με τον πιο καλό ρήτορα) τη θυσία των αγνοουμένων σε οποιοδήποτε πεδίο μάχης και θυσίας⁹⁷⁶.

⁹⁷² Κακριδής, Φ.Ι., (2005): 154. « Ένα από τα πιο γνωστά αρχαιοελληνικά κείμενα, ο Επιτάφιος του Περικλή, δηλαδή ο επιτάφιος λόγος που εκφώνησε ο Περικλής για τους νεκρούς του πρώτου έτους του πολέμου το 331 π.Χ. στον Κεραμεικό. Ως ποιο σημείο ο ιστορικός έμεινε πιστός στα λόγια και το πνεύμα του Περικλή και ως ποιο σημείο νεωτέρισε δε θα το μάθουμε ποτέ. Βέβαιο είναι μόνο ότι ο Επιτάφιος αποτελεί ύμνο στην Αθήνα της εποχής της ακμής, τότε που με μόνιμο αιρετό κυβερνήτη τον Περικλή η αθηναϊκή δημοκρατία βρισκόταν στο απόγειο της δύναμής της». Επίσης, Arrington, N.T. (2011). Inscribing Defeat: The Commemorative Dynamics of the Athenian Casualty Lists. *Classical Antiquity*, 30(2), 179-212. doi:10.1525/ca.2011.30.2.179 <https://www.jstor.org/stable/10.1525/ca.2011.30.2.17> (προσπελάστηκε: 31-10-2020).

⁹⁷³ Arrington, N.T. (2015): 35, 39. "Mass Ashes: The Origins and Impact of an "Ancestral Custom, The Origin and Development of the Institution of Public Burial" στο: "Ashes, Images, and Memories, The Presence of the War Dead in Fifth-Century Athens", Oxford University Press.

⁹⁷⁴ Θουκ., *Ιστ.* [2.34.1]: «Έν δὲ τῷ αὐτῷ χειμῶνι Ἀθηναῖοι τῷ πατρίῳ νόμῳ χρώμενοι δημοσίᾳ ταφὰς ἐποίησαντο τῶν ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ πρώτων ἀποθανόντων τρόπῳ τοιῷδε. [2.34.2] τὰ μὲν ὅσα προτίθενται τῶν ἀπογενομένων πρότῃτα σκηνὴν ποιήσαντες, καὶ ἐπιφέρει τῷ αὐτοῦ ἕκαστος ἦν τι βούληται. [2.34.3] ἐπειδὴν δὲ ἡ ἐκφορὰ ἦ, λάρνακας κυπαρισσῖνας ἄγουσιν ἅμαξαι, φυλῆς ἐκάστης μίαν· ἔνεστι δὲ τὰ ὅσα ἦς ἕκαστος ἦν φυλῆς. μία δὲ κλίνη κενὴ φέρεται ἐστρωμένη τῶν ἀφανῶν, οἱ ἂν μὴ εὐρεθῶσιν ἐς ἀναίρεσιν. [2.34.4] ξυνεκφέρει δὲ ὁ βουλόμενος καὶ ἀστῶν καὶ ξένων, καὶ γυναῖκες πάρειςιν αἱ προσήκουσαι ἐπὶ τὸν τάφον ὀλοφυρόμεναι. [2.34.5] τιθέασιν οὖν ἐς τὸ δημόσιον σῆμα, ὃ ἐστὶν ἐπὶ τοῦ καλλίστου προαστείου τῆς πόλεως, καὶ αἰεὶ ἐν αὐτῷ θάπτουσι τοὺς ἐκ τῶν πολέμων, πλὴν γε τοὺς ἐν Μαραθῶνι· ἐκείνων δὲ διαπρεπῆ τὴν ἀρετὴν κρίναντες αὐτοῦ καὶ τὸν τάφον ἐποίησαν. [2.34.6] ἐπειδὴν δὲ κρύψωσι γῆ, ἀνὴρ ἥρημένος ὑπὸ τῆς πόλεως, ὃς ἂν γνώμη τε δοκῆ μὴ ἀξύνετος εἶναι καὶ ἀξιώσει προήκη, λέγει ἐπ' αὐτοῖς ἔπαινον τὸν πρέποντα· [2.34.7] μετὰ δὲ τοῦτο ἀπέρχονται. ὧδε μὲν θάπτουσιν· καὶ διὰ παντὸς τοῦ πολέμου, ὁπότε ξυμβαίη αὐτοῖς, ἐχρῶντο τῷ νόμῳ».

⁹⁷⁵ Foster, E. (2010): 132.

⁹⁷⁶ Θουκ. *Ιστ.* [2.43]: «Ἀνδρῶν γὰρ ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος, καὶ οὐ στηλῶν μόνον ἐν τῇ οἰκείᾳ σημαίνει ἐπιγραφή, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μὴ προσηκούσῃ ἄγραφος μνήμη παρ' ἐκάστῳ τῆς γνώμης μᾶλλον ἢ τοῦ ἔργου ἐνδιδαιτᾶται».

Θεωρεί ότι το αυτό το Μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη, που έχει χρέος η πατρίδα του να το ανεγείρει στη μνήμη όσων θυσιάστηκαν γι' αυτήν, ευθέως σχετίζεται με μια κοινή παράδοση αιώνων και με τον πατριωτισμό⁹⁷⁷, καθώς τα συναισθήματα και οι πράξεις της Αρχαίας Αθήνας για τους αγνοουμένους νεκρούς αποτελούν τμήμα του πολιτισμού και της ιστορίας της χώρας του. Το πνεύμα του πάτριου νόμου της αρχαίας Αθήνας⁹⁷⁸ βρίσκει έτσι έδαφος εφαρμογής στο Wellington τον 21^ο αιώνα συγκινώντας και εμπνέοντας το ακροατήριο. Γιατί οι πεσόντες δεν αποτελούν μέλη μόνο των οικογενειών τους, αλλά και ολόκληρης της πολιτείας.

Γ.5.δ. Η ίδρυση της πρώτης δημοκρατίας.

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Stuart Nash, Μέλος του Κοινοβουλίου Νέας Ζηλανδίας	Ουέλιγκτον, Νέα Ζηλανδία, 09-12-2008

ΠΗΓΗ

https://www.parliament.nz/en/pb/hansard-debates/rhr/document/49HansD_20081213_00000001/education-national-standards-amendment-bill-in-committee

(προσπελάστηκε: 08-10-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

The arrogance of not taking this bill to a select committee astounds and appals me. Democracy is the foundation stone of this country; “demos” means people and “-cracy” means rule. The select committee process allows democracy to be expressed. Democracy was the model first used in ancient Greece, when Solon founded the first democratic State over 3,000 years ago. How dare the Government dishonour that tradition when proposing social legislation? We may represent the people, but it is our duty to give them the right to speak and be heard. Does Anne Tolley understand that? [Interruption] The issue is not about her; it is about listening to the people who gave her the mandate to represent them.

⁹⁷⁷ Samons, L.J., II, (2007): 113.

⁹⁷⁸ Κωνσταντινόπουλος, Β.Λ., (2006): 19.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η αλαζονεία να μην ανατίθεται αυτό το νομοσχέδιο σε μια επιλεγμένη επιτροπή με εκπλήσσει και με αφήνει άναυδο. Η Δημοκρατία είναι ο θεμέλιος λίθος αυτής της χώρας. «Δήμος» σημαίνει λαός και «κράτος» σημαίνει εξουσία. Η διαδικασία της επιλεγμένης επιτροπής επιτρέπει στη δημοκρατία να εκφράζεται. Η δημοκρατία ήταν το πρότυπο που χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στην αρχαία Ελλάδα, όταν ο Σόλωνας ίδρυσε το πρώτο δημοκρατικό κράτος πριν από 3.000 χρόνια. Πώς τολμά η κυβέρνηση να αποθαρρύνει αυτήν την παράδοση όταν προτείνει κοινωνική νομοθεσία; Μπορούμε να εκπροσωπούμε τον λαό, αλλά είναι καθήκον μας να του δώσουμε το δικαίωμα να ομιλεί και να ακούγεται. Το καταλαβαίνει αυτό η Anne Tolley; [Διακοπή] Το θέμα δεν αφορά εκείνη προσωπικά· αφορά την υποχρέωσή της να υπακούει στον λαό που της παρείχε την εντολή να τον εκπροσωπεί.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο ομιλητής είναι βουλευτής της αντιπολίτευσης και ασκεί κριτική στην υπουργό Παιδείας Anne Tolley, επειδή κατά τη γνώμη του προέβη σε θεσμικό ατόπημα, καθώς εκείνη παρέκαμψε τη γνώμη μιας επιτροπής ειδικών πριν την ψήφιση ενός νόμου. Ο ομιλητής εκτρέπει τον λόγο του στην ετυμολογική ανάλυση του όρου «δημοκρατία» με αναφορά στον νομοθέτη και ποιητή Σόλωνα (βλ. παραπάνω ενότητα Β1.ε), που μετά τη δρακόντεια νομοθεσία εισήγαγε τη σεισάχθεια και με μια σειρά μεταρρυθμίσεων συνέτεινε στον εκδημοκρατισμό της Αθήνας. Ο μετριοπαθής αριστοκράτης μεταρρυθμιστής Σόλωνας⁹⁷⁹ κατάφερε με τα μέτρα του να δημιουργήσει ένα μεγάλο σχέδιο για μια νέα κοινωνική τάξη πραγμάτων δημιουργώντας για τον ίδιο ένα περίγραμμα μιας ιστορικής μορφής. Από την άλλη πλευρά οι συχνά απομονωμένες και θραυσματικές παρατηρήσεις για το νομοθετικό έργο και τις δηλώσεις του για την κοινωνική πολιτική, τη δικαιοδοσία και το νομικό σύστημα, την ιδιότητα του πολίτη και την πολιτική διαπαιδαγώγηση πρέπει πάντα να ερμηνεύονται υπό την οπτική του μεγάλου αυτού σχεδίου του. Τα χρόνια γύρω στο 600 π.Χ. γενικά αποτελούν καμπή στην ιστορία της αρχαίας Αθήνας: μια ευθεία γραμμή οδηγεί από τότε στην κλασικό κράτος των πολιτών του 5^{ου} και 4^{ου} αιώνα. Αξίζει να πιστωθεί στον Σόλωνα προσωπικά το γεγονός ότι ο ίδιος άνοιξε στους Αθηναίους τον δρόμο για ένα τέτοιο μέλλον⁹⁸⁰. Το

⁹⁷⁹ Συρόπουλος (2018): 99:

⁹⁸⁰ Stahl, M., & Walter, U., (2009): 142. "Athens" στο: "A Companion to Archaic Greece".

Επίσης Αριστ. *Αθηναίων Πολιτεία* [6.1.1]: «Κύριος δὲ γενόμενος τῶν πραγμάτων Σόλων τόν τε δήμον ἡλευθέρωσε καὶ ἐν τῷ παρόντι καὶ εἰς τὸ μέλλον, κωλύσας δανείζειν ἐπὶ τοῖς σώμασιν, καὶ νόμους ἔθηκε

πιο σπουδαίο από τα στοιχεία στο έργο του Σόλωνα⁹⁸¹ φαίνεται ότι είναι: η κατάργηση του δανεισμού με ενυπόθηκο αντικείμενο το ανθρώπινο σώμα και η δυνατότητα προσφυγής στη δικαιοσύνη για όλους. Ο Nash διατείνεται εδώ ότι η εισαγωγή της νομοθεσίας του Σόλωνα ισοδυναμεί με την ίδρυση της πρώτης δημοκρατίας, ωστόσο οι μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη έπαιξαν σπουδαιότατο ρόλο σ' αυτό⁹⁸² και το πολίτευμα της Αθήνας έγινε πολύ δημοκρατικότερο από του Σόλωνα. Μάλιστα έφτασε στο σημείο οι όροι «ισονομία» και «δημοκρατία» να εναλλάσσονται ελεύθερα σαν να επρόκειτο για δύο συνώνυμα⁹⁸³.

Γ.5.ε. Ο Παρθενώνας ως θεσμικό σύμβολο της δημοκρατίας

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Mita Rininui, Μέλος του Κοινοβουλίου Νέας Ζηλανδίας	Ουέλιγκτον, Νέα Ζηλανδία, 05-05-2006

ΠΗΓΗ

<https://www.beehive.govt.nz/speech/te-arawa-lakes-first-reading>

(προσπελάστηκε: 08-10-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Madam speaker, I wish to stress at this point in my speech that this settlement legislation pertains only to Te Arawa interests in the lakes. Te Arawa's historical claim is currently in negotiation. The importance of these lakes to Te Arawa cannot be underestimated. Perhaps the only way to illustrate this in contemporary times is to compare them to the importance that every Greek citizen places on the Parthenon, the Sherper places on Everest and the indigenous cultures of Australia place on Uluru or

καὶ χρεῶν ἀποκοπὰς ἐποίησε, καὶ τῶν ἰδίων καὶ τῶν δημοσίων, ἃς σεισάχθειαν καλοῦσιν, ὡς ἀποσεισάμενοι τὸ βάρος. ἐν οἷς πειρῶνται τινες διαβάλλειν αὐτόν·

⁹⁸¹ Gagarin, M., (2006): 261. "Legal procedure in Solon's laws", στο: "Solon of Athens, New historical and philological approaches". Αριστ. *Αθηναίων Πολιτεία* [9.1.1]: «Τὰ μὲν οὖν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦτον εἶχε τὸν τρόπον. δοκεῖ δὲ τῆς Σόλωνος πολιτείας τρία ταῦτ' εἶναι τὰ δημοτικώτατα· πρῶτον μὲν καὶ μέγιστον τὸ μὴ δανεῖζειν ἐπὶ τοῖς σώμασιν, ἔπειτα τὸ ἐξεῖναι τῶ βουλομένῳ τιμωρεῖν ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων, τρίτον δὲ ᾧ καὶ μάλιστα φασιν ἰσχυκέναι τὸ πλῆθος, ἢ εἰς τὸ δικαστήριον ἐφεσις· κύριος γὰρ ὢν ὁ δῆμος τῆς ψήφου, κύριος γίνεταί τῆς πολιτείας». Επίσης σχετ. Πλούτ. *Σόλων* [15.2].

⁹⁸² Συρόπουλος (2018): 124. «Ο Κλεισθένης και το γένος του, οι Αλκμαιονίδες, απέκτησαν δύναμη με τις πολιτογραφήσεις ξένων πολιτών και την αναδιάρθρωση του συστήματος ψήφου, στοιχείο που θεωρήθηκε ως δείγμα πολύ δημοκρατικής συμπεριφοράς. Είναι πιθανόν οι Αλκμαιονίδες να είναι υπεύθυνοι για την καθιέρωση του προτύπου του Θησέα ως ιδρυτή της αθηναϊκής δημοκρατίας».

⁹⁸³ Βλ. επίσης Γιούνη, Μ. Σ., (2017): 117. (κεφ. «Η Αθήνα από τον Σόλωνα στον Κλεισθένη»).

Ayres rock. As indigenous people we all have our iconic landmarks with which we have a spiritual association and for Te Arawa that manifests itself in the Lakes.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Κυρία Πρόεδρε, θα ήθελα να υπογραμμίσω σ' αυτό το σημείο στην ομιλία μου ότι αυτή η νομοθεσία περί οικισμών αφορά μόνο τα συμφέροντα της Te Arawa στις λίμνες. Η ιστορική διεκδίκηση της Te Arawa βρίσκεται επί του παρόντος σε διαπραγμάτευση. Η σημασία αυτών των λιμνών για την Te Arawa δεν μπορεί να υποτιμηθεί. Ίσως ο μόνος τρόπος για να το καταδείξουμε αυτό στη σύγχρονη εποχή είναι να τις συγκρίνουμε με τη σημασία που κάθε Έλληνας πολίτης τοποθετεί στον Παρθενώνα, κάθε Σέρπα στο Έβερεστ και οι αυτόχθονες της Αυστραλίας τοποθετώντας στο Uluru ή το Ayres rock. Ως ιθαγενείς έχουμε όλους τους εμβληματικά ορόσημα με τα οποία έχουμε μια πνευματική σχέση και ειδικά για την Te Arawa αυτή εκδηλώνεται στις λίμνες.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η συζήτηση που διεξάγεται στο Κοινοβούλιο της Νέας Ζηλανδίας αφορά στις λίμνες της περιοχής Te Arawa. Σύμφωνα με επίσημες κρατικές πηγές οι Λίμνες είναι εθνικής σημασίας για τη χώρα τόσο ως τουριστικός προορισμός με πάνω από πεντακόσιες χιλιάδες επισκέπτες ετησίως, όσο και ως μνημείο της φύσης που είναι σπουδαίο εν γένει για τον πολιτισμό των ανθρώπων της περιοχής⁹⁸⁴. Το κράτος με ειδική νομοθεσία ρύθμισε τελικά μεγάλο μέρος των ζητημάτων της περιοχής λίγους μήνες μετά την υπό εξέταση συζήτηση, τον Οκτώβριο του 2006⁹⁸⁵. Ο κοινοβουλευτικός ομιλητής καταγόμενος από τους Μαορί χρησιμοποιεί εδώ μεταξύ άλλων τη σχέση των Ελλήνων με τον Παρθενώνα⁹⁸⁶ ως υλικό τεκμήριο της ιστορικής αφήγησης για την

⁹⁸⁴ <https://www.mfe.govt.nz/fresh-water/clean-projects/rotorua-te-arawa-lakes> (προσπελάστηκε: 23-10-2020).

⁹⁸⁵ <http://www.legislation.govt.nz/regulation/public/2006/0340/latest/whole.html> (προσπελάστηκε: 23-10-2020).

⁹⁸⁶ Συρόπουλος (2018): 115,116. «Πρόκειται για μοναδικό μνημείο, όπως δεσπόζει πάνω από την πόλη ως ο οίκος της προστάτιδας θεάς Αθηνάς και διατυμπανίζει την ανωτερότητα των νικητών Αθηναίων «έναντι πάντων». Στο πλαίσιο αυτό, βρίθει προπαγανδιστικών συμβολισμών υπέρ της Αθήνας. Ο ναός άρχισε να χτίζεται το 447 και αποπερατώθηκε το 438 αποτελώντας πρωτοφανές μνημείο για την τέχνη της εποχής του. Η γλυπτική διακόσμηση στα αετώματα του Παρθενώνα διήρκεσε πέντε χρόνια (437-432 π.Χ.) και ήταν το τελευταίο μέρος των εργασιών στον ναό. Καθεμιά από τις συνθέσεις των δύο αετωμάτων είχε μήκος 28μ. και οι μορφές στο κέντρο είχαν ύψος περίπου 3μ. Συνολικά ξεπερνούσαν τις 50 μορφές και στις δύο συνθέσεις μαζί, από τις οποίες σήμερα σώζονται μόνο ελάχιστες. Τα θέματα των δύο συνθέσεων ήταν εμπνευσμένα από την μυθολογία και αφορούσαν και στις δύο περιπτώσεις τη θεά Αθηνά που ήταν η προστάτιδα της πόλης. Το αέτωμα πάνω από την κύρια είσοδο του Παρθενώνα (ανατολικό αέτωμα) παριστάνει τη γέννηση της Αθηνάς από το κεφάλι του Δία. Το δυτικό αέτωμα, στην πίσω πλευρά του

ταυτότητά τους⁹⁸⁷, αλλά και τη δυτικού τύπου δημοκρατία⁹⁸⁸. Γιατί φέρει χαρακτηριστικά που αφορούν όχι μόνο στο πότε δημιουργήθηκε, αλλά γενικά στη γραμμική συνέχειά του στον χρόνο και τελικά στην καθιέρωσή του ως στοιχείου της συλλογικής μνήμης και μάλιστα όχι μόνο των Ελλήνων⁹⁸⁹.

Γι' αυτό ο ομιλητής με τον ίδιο τρόπο χαρακτηρίζει τις λίμνες ως «εμβληματικά ορόσημα» που συγκροτούν τη συλλογική ταυτότητα με την αναντίρρητη αξία τους και την «πνευματική σχέση» που εγκαθίσταται με τους τοπικούς, αυτόχθονες μάλιστα, πληθυσμούς.

ναού, παριστάνει τη διαμάχη της Αθηνάς και του Ποσειδώνα για το ποιος θα γινόταν προστάτης της Αθήνας».

⁹⁸⁷ Μπελαβίλας, Ν., (2017): 64 επ. «Η μνήμη δεν κληρονομείται αυτομάτως. Μεταδίδεται από στόμα σε στόμα και από βλέμμα σε βλέμμα, διά των νοητικών, γραπτών, εικονικών (πλέον και ψηφιακών), προφορικών και υλικών ιχνών της, τεκμηρίων ή αφηγήσεων, όπως τα άφησαν οι προηγούμενες γενιές. Η μνήμη μπορεί να υπάρξει μόνο όταν οι νέες γενιές την οικειοποιηθούν ξανά. Το ίδιο και τα μνημεία που τη φέρουν. Αλλιώς όλα αυτά απαξιώνονται, φθείρονται, στο τέλος χάνονται. Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι το μνημείο, ως υλική κιβωτός της μνήμης, είναι δυνατόν να αποκλειστεί, να καθαρθεί, να επιστρέψει, να χαθεί για πάντα. Κάποιες φορές ταξιδεύει στην ιστορία με γοητευτικό τρόπο, όπως όταν βιώνουν με ευχάριστα ένα ιστορικό αρχιτεκτόνημα και έτσι αυτό υιοθετείται από την επόμενη γενιά. Άλλοτε μεταφέρεται με αποθητικό τρόπο, λ.χ. ένα απαξιωμένο ρημαγμένο ερείπιο, μόνον τύποις διατηρητέο. Αυτό σταδιακά απορρίπτεται από τη συλλογική συνείδηση και τελικά χάνεται. Εν τέλει τα μνημεία επιβιώνουν όταν έχουν να μας διηγηθούν κάτι για το παρόν και το μέλλον, όταν δηλαδή γίνονται κτήματα των επόμενων γενιών». «Περί μνημείων και μνήμης: οι υλικές πτυχές της Ιστορίας» στο: «Το Παρελθόν στο Παρόν, Μνήμη, ιστορία και αρχαιότητα στη σύγχρονη Ελλάδα».

⁹⁸⁸ Σε λόγο του στο Περού ο Barack Obama λίγο μετά την επίσημη επίσκεψή του στην Αθήνα : «Λοιπόν, ξέρετε, εγώ δεν το κάνω - δεν πρέπει να αγνοήσετε το παρελθόν. Πρέπει να μάθετε από αυτό. Και πρέπει να μάθετε από την ιστορία και να μάθετε από την εμπειρία. Η αλήθεια είναι ότι ήμουν - ακριβώς πριν έρθω στο Περού, ήμουν στην Ευρώπη και ξεκίνησα το ταξίδι μου από την Αθήνα. Και πήγα στον Παρθενώνα, στο μέρος που γεννήθηκε η δημοκρατία. Και κοιτάζεις όλα αυτά τα κτίρια από την αρχαία Ελλάδα και προσπαθείς να φανταστείς όλα τα πράγματα που συνέβαιναν εκείνη την εποχή και φαίνεται ότι αυτά γίνονταν πολλά χρόνια πριν. Αλλά το γεγονός του θέματος είναι ότι η ανθρωπότητα συνεχίζει να κάνει τα ίδια λάθη και συχνά αντιμετωπίζουμε τα ίδια προβλήματα και τα ίδια ζητήματα. Έτσι, η μελέτη του παρελθόντος μας, η μελέτη της ιστορίας μας, είναι πολύ, πολύ σημαντική. Αλλά το κύριο πράγμα που σας λέω και λέω στις κόρες μου είναι ότι δεν μπορείτε να παγιδευτείτε από το παρελθόν». 791 – “Remarks and a Question-and-Answer Session at a Young Leaders of the Americas Initiative Town Hall Meeting in Lima, Peru, 19-11-2016”. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/11/20/remarks-president-ylai-town-hall> (προσπελάστηκε: 20-02-2018). Σε άλλο περιβάλλον και τόνο ο Emmanuel Macron στον λόγο του στην Πνύκα: «Κοιτάζτε το μέρος στο οποίο βρισκόμαστε. Προσέξτε ακόμα και μέσα στη νύχτα που πέφτει τον λόφο πίσω από την Ακρόπολη. Όποιος και να είστε, όποια και να είναι η ηλικία σας, η εθνικότητά σας, η καταγωγή σας, πείτε μου Ευρωπαίοι πολίτες εάν το θαύμα του λόφου αυτού, οι κολώνες του Παρθενώνα, το περίγραμμα του Ερεχθείου και των Καρυάτιδων δεν σας ξυπνούν την αίσθηση ότι κάτι γεννήθηκε εδώ που σας αφορά, που σας ανήκει, που σας μιλάει! Ναι, η Ακρόπολη των Αθηνών είναι ένας καθρέπτης προς την ευρωπαϊκή μας ταυτότητα, αναγνωρίζομαστε, διαβάζουμε μέσω αυτού το κοινό μας πεπρωμένο και ο ναός αυτός υπήρξε εκείνος των αρχαίων θεών. Σήμερα, οι πεποιθήσεις που τον γέννησαν δεν υπάρχουν πια, όμως πιστεύουμε ακόμα σε αυτήν τη δύναμη. Αισθανόμαστε ακόμα τον ιερό του χαρακτήρα». Ιστότοπος της Πρεσβείας της Γαλλίας στην Αθήνα. <https://gr.ambafrance.org/Ομιλία-στα-ελληνικά-του-Προέδρου-Emmanuel-Macron> (προσπελάστηκε: 31-03-2018).

⁹⁸⁹ Beard, M., (2002):117.

Γ.6. ΩΚΕΑΝΙΑ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

Γ.6.α. Άνοδος και ενίσχυση της Αθήνας -Πελοποννησιακός Πόλεμος

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Kevin Rudd, πρώην Πρωθυπουργός της Αυστραλίας	Βανκούβερ, Καναδάς 01-04-2015

ΠΗΓΗ

<http://kevinrudd.com/2015/04/01/ted-talk-are-china-and-the-us-doomed-to-conflict/>

(προσπελάστηκε: 31-10-2019).

ΚΕΙΜΕΝΟ

History is against us when it comes to the U.S. and China forging a common future together. This guy up here? He's not Chinese and he's not American. He's Greek. His name's Thucydides. He wrote the history of the Peloponnesian Wars. And he made this extraordinary observation about Athens and Sparta. "It was the rise of Athens and the fear that this inspired in Sparta that made war inevitable." And hence, a whole literature about something called the Thucydides Trap. This guy here? He's not American and he's not Greek. He's Chinese. His name is Sun Tzu. He wrote "The Art of War," and if you see his statement underneath, it's along these lines: "Attack him where he is unprepared, appear where you are not expected." Not looking good so far for China and the United States. This guy is an American. His name's Graham Allison. In fact, he's a teacher at the Kennedy School over there in Boston. He's working on a single project at the moment, which is, does the Thucydides Trap about the inevitability of war between rising powers and established great powers apply to the future of China-U.S. relations? It's a core question. And what Graham has done is explore 15 cases in history since the 1500s to establish what the precedents are. And in 11 out of 15 of them, let me tell you, they've ended in catastrophic war. You may say, "But Kevin — or Conqueror of the Classics — that was the past. We live now in a world of interdependence and globalization. It could never happen again." Guess what? The economic historians tell us that in fact, the time which we reached the greatest point of economic integration and globalization was in 1914, just before that happened, World War I, a sobering reflection from history. So, if we are engaged in this great question of how China thinks, feels, and

positions itself towards the United States, and the reverse, how do we get to the baseline of how these two countries and civilizations can possibly work together?

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η ιστορία είναι εναντίον μας αναφορικά με τις Η.Π.Α. και την Κίνα ως συνδιαμορφωτές ενός κοινού μέλλοντος. Αυτός ο τύπος εδώ; Δεν είναι Κινέζος και δεν είναι Αμερικανός. Είναι Έλληνας. Το όνομα του: Θουκυδίδης. Έγραψε την ιστορία των Πελοποννησιακών Πολέμων. Και ήταν εκείνος που έκανε αυτή την εξαιρετική παρατήρηση για την Αθήνα και τη Σπάρτη. «Ήταν η άνοδος της Αθήνας και ο φόβος που ενέπνευσε στη Σπάρτη το στοιχείο που έκανε τον πόλεμο αναπόφευκτο». Και από δω γεννήθηκε μια ολόκληρη φιλολογία για κάτι που ονομάζεται «παγίδα του Θουκυδίδα». Αυτός ο τύπος εδώ; Δεν είναι Αμερικανός και δεν είναι Έλληνας. Είναι Κινέζος. Το όνομά του είναι Sun Tzu. Έγραψε την «Τέχνη του Πολέμου» και αν δείτε τη δήλωσή του κάτω από αυτό, ακολουθεί τις παρακάτω γραμμές: «Επιτεθείτε του όπου είναι απροετοίμαστος, εμφανιστείτε όπου δεν σας αναμένει». Δεν φαίνεται καλό αυτό μέχρι τώρα για την Κίνα και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Αυτός ο τύπος είναι Αμερικανός. Το όνομά του είναι Graham Allison. Στην πραγματικότητα, είναι δάσκαλος στη σχολή Kennedy εκεί, στη Βοστώνη. Προς το παρόν τον απασχολεί μόνο μια ερευνητική εργασία, δηλαδή, μήπως η παγίδα του Θουκυδίδα για το αναπόφευκτο του πολέμου μεταξύ των ανερχόμενων δυνάμεων και των καθιερωμένων μεγάλων δυνάμεων ισχύει για το μέλλον των σχέσεων Κίνας-ΗΠΑ. Είναι ένα κεντρικό ερώτημα. Κι αυτό που έκανε ο Graham είναι να διερευνήσει 15 περιστατικά στην ιστορία από το 1500 για να διαπιστώσει τι συνέβη στα προηγούμενα. Και 11 από τα 15, επιτρέψτε μου να σας πω, έχουν καταλήξει σε καταστροφικό πόλεμο. Μπορείτε να πείτε, «Μα, Κέβιν - ή Κατακτητή των Κλασικών - αυτό ήταν το παρελθόν. Τώρα ζούμε σ' έναν κόσμο αλληλεξάρτησης και παγκοσμιοποίησης. Αυτό δεν θα μπορούσε ποτέ να ξανασυμβεί». Για μαντέψτε... Οι ιστορικοί της οικονομίας μάς λένε ότι στην πραγματικότητα, ο χρόνος που φτάσαμε στο μέγιστο σημείο της οικονομικής ολοκλήρωσης και της παγκοσμιοποίησης ήταν το 1914. Λίγο πριν απ' αυτό συνέβη ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, ένας απογοητευτικός προβληματισμός από την ιστορία. Αν λοιπόν ασχοληθούμε μ' αυτό το σπουδαίο ερώτημα για το πώς η Κίνα σκέφτεται, αισθάνεται και τοποθετείται απέναντι στις Ηνωμένες Πολιτείες και αντίστροφα με ποιους τρόπους θα φτάσουμε στη βασική γραμμή εκκίνησης για το πώς αυτές οι δύο χώρες και οι πολιτισμοί μπορούν ενδεχομένως να συνεργαστούν;

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο πρώην Πρωθυπουργός της Αυστραλίας Kevin Rudd πραγματοποιεί ομιλία για τις σινοαμερικανικές σχέσεις στο πλαίσιο συνεδρίου Ted⁹⁹⁰ ως ειδικός Διεθνών Σχέσεων⁹⁹¹. Η πολιτική και ερευνητική πείρα του δείχνει ότι σχετικά με τις εναλλακτικές του μέλλοντος για τις παγκόσμιες σχέσεις της Κίνας μπορεί να εξαχθεί ένα δυσοίωνο συμπέρασμα: ελλοχεύει σύγκρουση. Ο Rudd αναφέρεται στην άνοδο και ενίσχυση της Αθήνας που ενίσχυσε τον φόβο της Σπάρτης η συνθήκη που έκανε τον πόλεμο αναπόφευκτο, όπως ακριβώς έχει περιγραφεί εδώ σε προηγούμενες ενότητες (Μέρος Α΄, Θ.2.1 και Μέρος Β΄B5.δ, B6.α).

Γ.6.β. Διάλογος Αθηναίων – Μηλίων

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Chris Seed, Ύπατος Αρμοστής της Νέας Ζηλανδίας στην Αυστραλία	Πανεπιστήμιο Τασμανίας, Χόμπαρτ, Αυστραλία, 29-10- 2018

ΠΗΓΗ

<https://www.mfat.govt.nz/tr/media-and-resources/a-small-states-diplomacy-in-challenging-times/>

(προσπελάστηκε: 31-10-2019).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Small State Diplomacy: Thucydides and the Melian Dialogue.

In times like these, a popular reference point for international relations theorists – particularly those of the ‘realist’ school – is Ancient Greece and Thucydides’ history of the Peloponnesian War. Harvard Professor Graham Allison’s concept of the

⁹⁹⁰ Ακρωνύμιο της ονομασίας TED: Technology, Entertainment, Design της μη κερδοσκοπικής οργάνωσης που πραγματοποιεί συνέδρια με σκοπό τη διάδοση ιδεών που αξίζουν (Ideas Worth Spreading). <https://www.ted.com> (προσπελάστηκε: 27-10-2020).

⁹⁹¹ Βασισμένοι στη βαθιά γνώση του κινεζικού πολιτισμού, της γλώσσας και της ιστορίας και ως συνεργάτης του Πανεπιστημίου Harvard ο Kevin Rudd και οι συνεργάτες του μελετούν εναλλακτικά μαθήματα για τις σχέσεις ΗΠΑ-Κίνας που μας οδηγούν μακριά από μια φαινομενικά αναπόφευκτη αντιπαράθεση. Διατελέσας Πρωθυπουργός κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης και ως ένας από τους ιδρυτές της G20, ο Rudd βοήθησε να διατηρήσει την Αυστραλία μακριά από την ύφεση με μια στρατηγική τόνωσης της οικονομίας που επαινείται από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ως υποδειγματική μεταξύ των κρατών-μελών του. Είναι επίσης Πρόεδρος του Asia Society Policy Institute. Τον Μάρτιο του 2015, ο Rudd δημοσίευσε το “China under Xi Jinping: Alternative Futures for US-China Relations”, μια σειρά σχετικά με τις αμερικανικές και κινεζικές αξίες, αντιλήψεις, ενδιαφέροντα και στρατηγικές προθέσεις και τον αντίκτυπό τους στην πιθανότητα ανάπτυξης ενός κοινού αφηγήματος για τις μελλοντικές σχέσεις ΗΠΑ-Κίνας. https://www.ted.com/speakers/kevin_rudd (προσπελάστηκε: 27-10-2020).

“Thucydides trap” neatly captures the risk of conflict prompted by escalating mistrust between established and rising world powers. Its current resonance has seen it invoked by world leaders ranging from Malcolm Turnbull to Xi Jinping. But as it happens, Thucydides didn’t just limit his advice to the major powers – the modern-day Spartans and Athenians of the world. He also dishes out some pretty sobering lessons for small states along the way. His principal device for this is the infamous Melian dialogue. It is a fictitious conversation between representatives of the island of Melos – a small island state east of Sparta – and Athenian generals, in this case the putative “great power”. The exchange commences with the invading Athenians presenting the poor Melians with a stark and unpalatable choice: surrender or annihilation. If you’ll forgive the spoiler: it ends with the Melians refusing the former (surrender) - and receiving the latter (annihilation). Prior to this though, the Melians offer a number of reasons why they should be left alone. Their arguments run the full idealistic gamut – with appeals to justice, morality, patriotism, pride, piety, and lastly, hope. Suffice to say, all this is given short shrift by the realist Athenians. The subsequent carnage inflicted on the Melians shocked even war-hardened Greeks. And to this day their fate remains seared on the minds of any student of international relations theory - as well as any small state representatives. So too is the chilling Athenian justification that “right, as the world goes, is only in question between equals in power; while the strong do what they can, the weak suffer what they must”. ...or, as a Tasmanian government official might interpret it, “just another day at COAG”.

From Melos to Modernity - Small States today.

Human nature may be unchanging, as Morgenthau attests. But happily for modern small states, our operational context has moved on a bit since 415 BC. The benign global conditions of recent decades have undoubtedly and disproportionately benefited small states. This is reflected in our outperformance on a range of economic and social metrics.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Διπλωματία Μικρών Κρατών: Θουκυδίδης και Διάλογος Αθηναίων – Μηλίων.

Σε τέτοιες εποχές ένα δημοφιλές σημείο αναφοράς για τους θεωρητικούς των διεθνών σχέσεων -ιδίως εκείνων της ρεαλιστικής σχολής⁹⁹² είναι η Αρχαία Ελλάδα και

⁹⁹² Gallarotti, G.M., (2010) :103. Πρόκειται για την παραδοσιακή επιτομή της θουκυδίδειας Realpolitik. Πράγματι κανένα κεφάλαιο από το έργο του Θουκυδίδη δεν έχει «εορταστεί» περισσότερο

η ιστορία του Θουκυδίδη για τον Πελοποννησιακό Πόλεμο. Η ιδέα του καθηγητή του Harvard Graham Allison για την «παγίδα του Θουκυδίδη» συλλαμβάνει σωστά τον κίνδυνο σύγκρουσης που προκαλείται από την κλιμάκωση της δυσπιστίας μεταξύ καθιερωμένων και ανερχόμενων παγκόσμιων δυνάμεων. Η σημερινή απήχησή της έχει διαφανεί από το γεγονός ότι την επικαλούνται ηγέτες του κόσμου από τον Malcolm Turnbull έως τον Xi Jinping. Όμως, όπως συμβαίνει, ο Θουκυδίδης δεν περιόρισε τις συμβουλές του στις μεγάλες δυνάμεις - στους σύγχρονους Σπαρτιάτες και τους Αθηναίους του κόσμου. Επίσης σερβίρει αρκετά μαθήματα που μπορούν να συνεφέρουν μικρά κράτη στην πορεία. Βασική του επινόηση γι' αυτό είναι ο διαβόητος διάλογος μεταξύ των Αθηναίων και των Μηλίων. Πρόκειται για μια φανταστική συζήτηση μεταξύ των εκπροσώπων της Μήλου - ενός μικρού νησιωτικού κράτους ανατολικά της Σπάρτης - και των Αθηναίων στρατηγών, στην περίπτωση αυτή της υποτιθέμενης «μεγάλης δύναμης». Η ανταλλαγή αρχίζει με τους εισβολείς Αθηναίους που φέρνουν τους φτωχούς Μηλίους μπροστά σε μια σκληρή και δυσάρεστη επιλογή: παράδοση ή εξόντωση. Συγχωρήστε μου την αποκάλυψη της συνέχειας: τελειώνει με τους Μηλίους να αρνούνται την πρώτη (παράδοση) και να υφίστανται τη δεύτερη (εξόντωση). Πριν από αυτό όμως, οι Μήλιοι προσφέρουν διάφορους λόγους για τους οποίους πρέπει οι Αθηναίοι να μην τους πειράζουν. Τα επιχειρήματά τους ανατρέχουν στην πλήρη ιδεαλιστική γκάμα - με επικλήσεις στη δικαιοσύνη, την ηθική, τον πατριωτισμό, την υπερηφάνεια, την ευσέβεια και τέλος την ελπίδα. Αρκεί να το αναφέρουμε, ότι όλα αυτά παραβλέπονται από τους ρεαλιστές Αθηναίους. Οι μετέπειτα σφαγές των Μηλίων συγκλόνισαν ακόμα και τους Έλληνες που είχαν σκληρύνει με τον πόλεμο. Και μέχρι σήμερα η μοίρα τους παραμένει χαραγμένη στο μυαλό οποιουδήποτε φοιτητή της θεωρίας των διεθνών σχέσεων - καθώς και όλων των εκπροσώπων των μικρών κρατών. Και η ψυχρή αθηναϊκή δικαιολογία είναι ότι «το δίκαιο, όπως προχωρεί ο κόσμος, είναι μόνο ένα ζήτημα μεταξύ ίσων στην ισχύ· ενώ οι ισχυροί κάνουν ό,τι μπορούν, οι αδύναμοι υποφέρουν αυτό που τους πρέπει». ... ή, όπως ένας κυβερνητικός αξιωματούχος της Τασμανίας μπορεί να το ερμηνεύσει, «ακόμη μια μέρα στο COAG. (Council of Australian Governments)».

Από τη Μήλο στη Νεοτερικότητα - Μικρά Κράτη σήμερα.

από τη σχολή των Ρεαλιστών που αναγνωρίζουν το απόσπασμα ως προάγγελο και έμπνευση μιας οπτικής σκληρής ισχύος στην πολιτική. Η φράση «δυνατὰ δὲ οἱ προύχοντες πρᾶσσουσι καὶ οἱ ἄσθενεῖς ζυγωροῦσιν» [5.89] είναι η αυτή με το πιο δυνατό νόημα στον κύκλο των Ρεαλιστών.

Η ανθρώπινη φύση μπορεί να είναι αμετάβλητη, όπως βεβαιώνει ο Morgenthau. Αλλά ευτυχώς για τα σύγχρονα μικρά κράτη, το επιχειρησιακό μας πλαίσιο έχει λίγο προχωρήσει από το 415 π.Χ. Οι αγαθές παγκόσμιες συνθήκες των τελευταίων δεκαετιών αναμφισβήτητα και δυσανάλογα ωφέλησαν τα μικρά κράτη. Αυτό αντικατοπτρίζεται στην υπεραπόδοση μας σε μια σειρά οικονομικών και κοινωνικών μετρήσεων.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Ο ομιλητής αναφέρεται μεταξύ άλλων στον διάλογο Αθηναίων -Μηλίων⁹⁹³. Κάνοντας αρχικά μνεία της θεωρίας του Allison, όπως περιγράφεται στην αμέσως προηγούμενη ενότητα (Παγίδα του Θουκυδίδη), εξηγεί πώς σφαγιάστηκαν οι Μήλιοι από την υπερδύναμη της Αθήνας ύστερα από τον διάλογο που περιγράφει ο Θουκυδίδης. Η διαφορά ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν αναφορικά με την τύχη των μικρών κρατών στον κόσμο του 21^{ου} αιώνα είναι κατά τον ίδιο η εξασφάλιση τέτοιων συνθηκών που παγκοσμίως επιτρέπουν σ' αυτά να αναπτύξουν οικονομικές και άλλες σχέσεις στο ευνοϊκά διαμορφωμένο πλαίσιο των συναλλαγών. Το ζήτημα ωστόσο παραμένει στο κατά πόσο τα μικρά κράτη είναι τρωτά παρόλες τις ευκαιρίες που τους παρουσιάζονται διεθνώς και αυτό αποτελεί την πιο έντονη συνέπεια του μικρού μεγέθους τους⁹⁹⁴. Για την ευαλωτότητα των μικρών, αδύναμων και απομονωμένων κρατών έχει ασχοληθεί η ιστορία ήδη από τη εποχή του Θουκυδίδη. Για τη διακινδύνευση επεμβάσεων μεγάλων κρατών στα εσωτερικά τους είτε με την λεγόμενη «βαλκανοποίηση» του εικοστού αιώνα το μικρό κράτος θα μπορούσε να αποδειχθεί ασταθές, ακόμη και εχθρικό και μη συνεργάσιμο, μια περίπτωση που θα καθιστούσε δελεαστική μια εκ μέρους του πρόσκληση πιο ισχυρών γειτόνων στο εσωτερικό του ένα συνδυασμό κατά τον Brzezinski⁹⁹⁵ ενός κενού εξουσίας και μιας συνακόλουθης απορρόφησης της ισχύος του. Έτσι ο Baldacchino αναρωτιέται ποιος παρέχει σωστή ανάλυση για τη διπλωματική συμπεριφορά των μικρότερων κρατών: ο Θουκυδίδης ή ο Kissinger; Η ατυχής επέμβαση των ΗΠΑ στο Vietnam σίγουρα υποδηλώνει ότι η ισχύς μπορεί να αποδειχθεί εσφαλμένη. Και ο Θουκυδίδης συνεχίζει να περιγράφει με ποιο τρόπο, αν και οι Μήλιοι έχασαν τη «μάχη» και αποδεκατίστηκαν, εντούτοις κατάφεραν να παρουσιάσουν τους Αθηναίους ως ηθικά έκφυλους και η αθηναϊκή δημοκρατία μετά

⁹⁹³ Alker, R.H., (1996) :23.

⁹⁹⁴ Baldacchino, G., (2009): 21,34,35. "Thucydides or Kissinger? A Critical Review of Smaller State Diplomacy", στο: "The Diplomacies of Small States, Between Vulnerability and Resilience", International Political Economy Series, Andrew F. Cooper and Timothy M. Shaw.

⁹⁹⁵ Brzezinski, Z. (2016): 123-124.

κατέρρευσε, όχι όμως πολύ αργότερα. Το μοτίβο που φαίνεται να αναδύεται από τα προεκτεθέντα είναι ότι τα μικρότερα κράτη είναι ξεχωριστά καλά στις διπλωματικές περιπέτειες α) όπου οι σχέσεις είναι διμερείς -ένας προς ένα , β) τα μικρότερα κράτη ρυθμίζουν το ηθικό υπόβαθρο που μεταξύ άλλων αλλοιώνει την διεθνή εκστρατεία των μέσων ενημέρωσης για χάρη τους και συγκεντρώνουν τη στήριξη ακόμη και από μη κρατικούς φορείς και γ) το διακύβευμα είναι ουσιαδώς οικονομικό ή χρηματοδοτικό.

Γ.6.γ. Πελοποννησιακός Πόλεμος

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Malcolm Turnbull, Πρωθυπουργός Αυστραλίας	Ουάσιγκτον , ΗΠΑ, 18-01-2016

ΠΗΓΗ

<https://pmtranscripts.pmc.gov.au/release/transcript-40162>

(προσπελάστηκε: 23-04-2018).

ΚΕΙΜΕΝΟ

My point, and the worse thing to do is give the speech again, but the point I've simply made, is that if you take, and I do, President Xi at his word, and I do, I think that is genuinely his objective, to avoid this inevitability of the rising power coming into conflict with the incumbent. If that is his objective, then he should, and his Government should, calibrate every single action by reference to that test. If the test is how do we avoid the Thucydides trap, then any action which is likely to promote conflict or tension or run the risk of doing so, is one that should be avoided, particularly if there is an alternative way of resolving the issues.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η άποψή μου και το χειρότερο πράγμα που μπορώ να κάνω είναι να πω την ομιλία από την αρχή, αλλά το σημείο που απλώς επισήμανα είναι ότι αν πιστέψετε -κι εγώ το πιστεύω-, τον πρόεδρο Xi -και το πιστεύω-, νομίζω ότι είναι πραγματικά ο σκοπός του για να αποφευχθεί αυτό το αναπόφευκτο της ανερχόμενης υπερδύναμης που έρχεται σε σύγκρουση με την κατεστημένη. Αν αυτός είναι ο στόχος του, τότε θα πρέπει και η κυβέρνησή του, να βαθμονομήσει κάθε ενέργεια με αναφορά σε αυτή τη δοκιμασία. Αν η δοκιμασία είναι πώς θα αποφύγουμε την παγίδα του Θουκυδίδη, τότε οποιαδήποτε ενέργεια που είναι πιθανό να προάγει τη σύγκρουση ή την ένταση ή να

κινδυνεύει να το κάνει είναι εκείνη που πρέπει να αποφευχθεί, ιδιαίτερα εάν υπάρχει ένας εναλλακτικός τρόπος επίλυσης των προβλημάτων.

Γ.6.δ. Διάλογος Αθηναίων Μηλίων, Πελοποννησιακός Πόλεμος

ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΣ
Malcolm Turnbull, Πρωθυπουργός Αυστραλίας	Ουάσιγκτον, ΗΠΑ 04-10-2018

ΠΗΓΗ

<https://www.malcolmturnbull.com.au/media/trade-and-security-in-the-indo-pacific-lessons-from-the-tp-11-and-the-iace>

(προσπελάστηκε: 31-10-2019)

ΚΕΙΜΕΝΟ

I think we all recognise there is more cynicism and chauvinism about in international affairs right now, protectionism is on the rise and everyman for himself seems to be a mantra attractive to many. Graham Allison made a reputation by writing about the ‘Thucydides Trap’ based on the contention in Book 1 that the real reason for the war between Athens and Sparta was not an elaborate series of coups and events in Corcyra or Epidamnos but rather that Sparta was anxious about the rise of Athenian power. So he argues that we need to be careful that concern about the rise of China does not cause us all to fall into that trap. Well I think the more relevant part of Thucydides history is in fact in Book 5 where he recounts the debate between the citizens of Melos, a neutral island city that wanted to remain just that, and the Athenian ambassadors who arrived having their eloquent supported by an army and told the Melians they were either “with us or against us” - sounds familiar. When the Melians protested calling fairness in aid, the Athenians did not simply remind them with a chilly cynicism that hope is danger’s comforter, but added “You know in this world justice is found only as between equals in power, as to the rest the strong do as they will and the weak suffer as they must.”

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Νομίζω ότι όλοι αναγνωρίζουμε ότι υπάρχει περισσότερος κυνισμός και σοβινισμός στις διεθνείς υποθέσεις ακριβώς τώρα, ο προστατευτισμός είναι σε άνοδο και κάθε άνθρωπος για τον εαυτό του φαίνεται να είναι ένα μάντρα ελκυστικό για

πολλούς. Ο Graham Allison έγινε διάσημος γράφοντας για την Παγίδα του Θουκυδίδη με βάση τον ισχυρισμό στο Βιβλίο 1 ότι ο πραγματικός λόγος για τον πόλεμο μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης δεν ήταν μια περίπλοκη σειρά στάσεις και γεγονότα στην Κέρκυρα ή την Επίδαμνο, αλλά μάλλον ότι η Σπάρτη ήταν ανήσυχη για την άνοδο της αθηναϊκής ισχύος. Υποστηρίζει λοιπόν ότι πρέπει να είμαστε προσεκτικοί ώστε η ανησυχία για την άνοδο της Κίνας να μην μας κάνει όλους να πέσουμε στην παγίδα αυτή. Πιστεύω λοιπόν ότι το πιο σημαντικό μέρος της ιστορίας του Θουκυδίδη είναι στην πραγματικότητα στο Βιβλίο 5 όπου αναδεικνύει τη συζήτηση μεταξύ των πολιτών της Μήλου, μιας ουδέτερης νησιωτικής πολιτείας που ήθελε να παραμείνει απλά αυτό που ήταν και οι Αθηναίοι πρεσβευτές που έφτασαν έχοντας την πειστική τους ευλωπία μαζί με την υποστήριξη στρατού και είπαν στους Μήλιους ότι ήταν είτε «μαζί μας είτε εναντίον μας» - ακούγεται οικείο. Όταν οι Μήλιοι διαμαρτυρήθηκαν για να ζητήσουν δίκαιη βοήθεια, οι Αθηναίοι δεν τους υπενθύμισαν απλώς έναν ψυχρό κυνισμό ότι η ελπίδα είναι το παρηγορητικό του κινδύνου, αλλά πρόσθεσαν: «Γνωρίζετε ότι σ' αυτόν τον κόσμο η δικαιοσύνη βρίσκεται μόνο μεταξύ ίσων στην εξουσία, καθώς οι ισχυροί κάνουν ό,τι θέλουν και οι αδύναμοι υποφέρουν όπως πρέπει».

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ (Γ6.γ και Γ6.δ)

Για λόγους συστηματικούς κρίνεται σκόπιμη εδώ η προσέγγιση μαζί των δύο λόγων του Malcolm Turnbull, επειδή αναφέρεται επανειλημμένα στον Πελοποννησιακό Πόλεμο διαμέσου της θεωρίας του Graham Allison, όπως ήδη έχει αναπτυχθεί διεξοδικά σε προηγούμενες ενότητες στην παρούσα εργασία.

Η πορεία του Turnbull ως κοινοβουλευτικού και ως Πρωθυπουργού έχει σφραγιστεί από τις συχνές αναφορές του στον Θουκυδίδη, τον Πελοποννησιακό Πόλεμο και τη θεωρία της Παγίδας του Θουκυδίδη. Ο ίδιος όπως λέει στην αυτοβιογραφία του είχε επαφή με τα κλασικά γράμματα και παραδέχεται ότι ανέπτυξε από νεαρή ηλικία ενδιαφέρον όχι απλώς μόνο για την ιστορία και το παρελθόν, αλλά για τον τρόπο που γινόταν αντιληπτή η ιστορία σε διαφορετικές εποχές. Αν και δεν γνώριζε τότε τον κατάλληλο όρο σχετικά μ' αυτό, όμως από τότε ξεκίνησε να τρέφει ένα εφ' όρου ζωής ενδιαφέρον για την ιστοριογραφία και φυσικά για τον πρώτο αληθινό ιστορικό στη Δυτική παράδοση, τον Θουκυδίδη⁹⁹⁶. Ο όρος «ενδιαφέρον» για τον Έλληνα ιστορικό αποδείχθηκε μάλλον νοηματικά ελλιπής στην πολιτική σταδιοδρομία του Turnbull. Οι συχνές σχεδόν «εμμονικές» αναφορές του στον Θουκυδίδη εντός ή

⁹⁹⁶ Turnbull, M. (2020), "A Bigger Picture, an Autobiography".

εκτός της Αυστραλίας υπέστησαν έντονη αρνητική και θετική κριτική τόσο από δημοσιογράφους⁹⁹⁷, όσο και από θεωρητικούς⁹⁹⁸: Ο τουλάχιστον σατιρικός χαρακτηρισμός του Turnbull ως “Thucydidiot” (Thucydides-idiot, αδόκιμα: ο «εξηλιθωμένος του Θουκυδίδη»), αφορά στις πολλαπλές αναφορές του στον αρχαίο Έλληνα ιστορικό. «Αγαπάει πραγματικά τον Θουκυδίδη. “Αν η αποφυγή της παγίδας του Θουκυδίδη αποτελεί βασικό στόχο της στρατηγικής της Κίνας - όπως τονίζει ο Πρόεδρος Xi - τότε ελπίζουμε ότι οι ενέργειες της Κίνας θα υπολογίζονται προσεκτικά για να καταστεί λιγότερο πιθανή η σύγκρουση”-. Ο Πρωθυπουργός Malcolm Turnbull αναφέρει τον αρχαίο Έλληνα στρατηγό Θουκυδίδη κατά τη διάρκεια ομιλίας αυτής της εβδομάδας στις ΗΠΑ. “Αν η δοκιμασία είναι πώς να αποφεύγουμε την παγίδα του Θουκυδίδη, τότε οποιαδήποτε ενέργεια που είναι πιθανό να προωθήσει σύγκρουση ή ένταση ή να διατρέξει τον κίνδυνο να το πράξει, είναι μια ενέργεια που πρέπει να αποφευχθεί”. – Περισσότερος Θουκυδίδης από τον Πρωθυπουργό, επίσης στις ΗΠΑ. “Πριν από δύομισι χιλιάδες χρόνια ή περίπου τόσο, ο Αθηναίος στρατηγός Θουκυδίδης έγραψε αυτό που είναι πιθανώς το παλαιότερο έργο της πραγματικής ιστορίας - η ιστορία του για τον Πελοποννησιακό Πόλεμο, τον πόλεμο μεταξύ των Αθηναίων και των Σπαρτιατών”. - Ο Turnbull αποκαλύπτει πάλι τον Θουκυδίδη, αυτή τη φορά σε υποδοχή εκ μέρους του ΟΗΕ πέρυσι. «Μπορώ να σας κάνω αναφορές από το έργο του Θουκυδίδη.» - Σίγουρα μπορείτε, Πρωθυπουργέ, σίγουρα μπορείτε. «Είναι μεγάλη ντροπή που δεν προσφέρουμε σε περισσότερους μαθητές λατινικά και ελληνικά στα σχολεία μας, όχι επειδή μπορούμε να απολαύσουμε μόνο στο πρωτότυπο τις χαρές του Θουκυδίδη και του Τάκιτου, αλλά επειδή τα Λατινικά και τα Ελληνικά είναι δύο από τα πιο σημαντικά δομικά στοιχεία της δικής μας γλώσσας. “Αραγε υπάρχει τίποτα που δεν μπορεί να κάνει ο Θουκυδίδης; Δείπνο με τον Θουκυδίδη - φανταστείτε τις ιστορίες που θα μπορούσε να πει”. - Ο Turnbull ονειρεύεται τον τέλειο σύντροφό του στο Twitter το 2012. «Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος ζει στη φαντασία μας, εμπνέοντας (και παραπλανώντας) γενιές πολιτικών και στρατηγών μόνο λόγω της ποιότητας της ιστορίας του Θουκυδίδη». - Ο Thucydidiot ηγέτης της Αυστραλίας κατά τη διάρκεια ομιλίας του 2012 στην Ένωση Κλασικών της Νέας Νότιας Ουαλίας . Ο White μας υπενθυμίζει ότι ο Θουκυδίδης, λαμβάνοντας υπόψη τα διάφορα περιστατικά που οδήγησαν στον

⁹⁹⁷<https://www.dailytelegraph.com.au/blogs/tim-blair/australias-leading-thucydidiot/news-story/4538e82efdde0f3a175446a340ad4a01> (προσπελάστηκε: 30-06-2017).

⁹⁹⁸<https://www.smh.com.au/opinion/malcolm-turnbull-and-thucydides-and-all-that-20151217-glputw.html> (προσπελάστηκε: 30-06-2017) και <https://www.latrobe.edu.au/news/articles/2015/opinion/malcolm-turnbull-and-thucydides> (προσπελάστηκε: 20-09-2020).

Πελοποννησιακό Πόλεμο, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο πραγματικός λόγος ήταν «η αυξανόμενη ανησυχία της Σπάρτης για την άνοδο του πλούτου και της εξουσίας των Αθηναίων» - Όλα θυμίζουν τον Malcolm του Θουκυδίδη.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Έχοντας ολοκληρώσει την έρευνα αυτή μια πρώτη αυτονόητη διαπίστωση είναι γενικά ότι κάθε φορά που ο ομιλητής, πολιτικός ή διπλωμάτης, εργαλειοποιεί το Αρχαίο Ελληνικό Παρελθόν (στο εξής: ΑΕΠ) στον λόγο του, ουσιαστικά δηλώνει -είτε ρητά είτε υπαινικτικά- και θεμελιώνει στη διάνοια του αποδέκτη-ακροατή την ασφαλή πεποίθηση ότι εγκαθιστά αμοιβαίως αποδεκτό διάυλο επικοινωνίας μαζί του: ο ακροατής καλείται να πειστεί, ώστε τελικά να συμμερίζεται με τον τρόπο αυτό τις θέσεις του ομιλητή. Το ΑΕΠ, άρα, καθίσταται κοινό τους επικοινωνιακό στοιχείο, αυτό δηλαδή που τελικά τους δημιουργεί την κοινή ταυτότητα, όπως λειτουργεί δυποκειμενικά, γι' αυτό και εμπεδώνει την βεβαιότητα της ίδιας αφετηρίας και κατάληξης στη συλλογιστική του ομιλητή.

Καταρχάς ο ομιλητής ως χρήστης του ΑΕΠ στην προσπάθειά του να ανεύρει αντίκρισμα συναίνεσης ή έγκρισης στα πρόσωπα προς τα οποία απευθύνεται, άρα τελικά να πείσει, καταθέτει τα διαπιστευτήριά του σχετικά με το ότι και αυτός δεσμεύεται ομοιότροπα από συγκεκριμένα αξιακά ή και γραμματειακά κριτήρια, «οικεία τοις άπασιν», υπερ-θεσμικά, υπερ-χρονικά και συνεπώς γενικώς παραδεκτά. Τα στοιχεία αυτά του ΑΕΠ επειδή διέπουν και ιχνογραφούν τη μνήμη, την κρίση και γενικά ταυτοποιούν τη δυτική σκέψη και κουλτούρα και την εν γένει περί του κόσμου αντίληψη που αυτή περικλείει, προσλαμβάνουν αυτόματα τον χαρακτήρα του αντικειμενικού και επομένως του μη αναγκαίου να υποβληθεί σε περαιτέρω επεξεργασία. Γιατί τελικά, με βάση την έρευνα που προηγήθηκε, το ΑΕΠ στον δυτικό κόσμο ενυπάρχει ως δεδομένο συλλογικής μνήμης που υπολανθάνει λειτουργώντας αδιάλειπτα: από τη μια πλευρά στον νοητικό μηχανισμό του πολιτικού ή του διπλωμάτη, (που αποπειράται να συγκροτεί με όρους απόδειξης το επιχείρημά του και να προβεί σε κριτική θεώρηση για να πείσει), αλλά και από την άλλη στον αυτό νοητικό μηχανισμό του ακροατηρίου του. Διαμέσου του ΑΕΠ, δηλαδή, επιτυγχάνεται η διάπλαση μιας υποστηρίξιμης γνώμης με την πειθώ, όπως αυτό την προσκτάται, εξαιτίας μόνης της ύπαρξής του αμφιμερώς σωρευτικά και στη διάνοια και στον ψυχισμό (τόσο του χρήστη-ομιλητή, όσο και του κοινωνού-αποδέκτη). Ο πολιτικός ή ο διπλωμάτης, περαιτέρω, χρησιμοποιεί το ΑΕΠ, επειδή αυτό είναι ήδη οικείο και εγγεγραμμένο στη διάνοια του ακροατή-αποδέκτη. Αναδεικνύεται έτσι σε ένα μεταξύ τους κοινό πεδίο ορισμού, συναποδοχής και συναντίληψης, δίκην *opinio iuris*, που περικλείει εντός του: 1) εγνωσμένου κύρους και συλλογικά αποδεκτές αξίες δογματικά αυταπόδεικτες, 2)

πρόσωπα και γεγονότα που έχουν διαμορφώσει τη συλλογική μνήμη και ταυτότητα, 3) εκφράσεις, αναφορές ή ρητά που έχουν αποκρυσταλλωθεί στη γλώσσα και που αυτόματα αναγνωρίζονται ως ήδη κατακτημένα, γνωστά προϊόντα της συλλογικής διάνοιας που άγουν αμέσως στα σταθερά πνευματικά και πολιτισμικά αρχέτυπα στην απόλυτα στερεοτυπική μορφή τους. Στο πλαίσιο αυτό το παρελθόν, για τον άνθρωπο του δυτικού κόσμου, λειτουργεί αμφιμερώς μεταξύ πολιτικού/διπλωμάτη και ακροατή με γενεσιουργούς συντελεστές του την κλασική ελληνική παιδεία, τον μύθο και την ιστορία, που περικλείουν την όλη θεώρηση και κοσμοαντίληψη γενικευμένων προτύπων πολιτισμού. Έτσι, άλλωστε, καθιερώνονται η συλλογική μνήμη και η συλλογική κρίση: αποτυπώνονται η πρώτη στη μνεία του μύθου και στη συγγραφή της ιστορίας και η δεύτερη σε κανόνες. Θεσπίζονται οι άγραφοι και οι γραπτοί νόμοι και επαπειλούνται οι συνέπειες για τη μη τήρησή τους, γιατί διάρκεια της συνοχής της πολιτικής κοινωνίας συνεπάγεται και διάρκεια της ανθρώπινης ζωής και προσωπικότητας, άρα της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Τα πρότυπα αυτά, όπως προκύπτουν από την καταρχήν παιδευτική και μορφωτική πρόσληψη του ΑΕΠ, μέσα από την αρχαία ελληνική ιστορία και μυθολογία, αναβιβάζονται σε γενικευμένες δομές και συναρτώνται συνειρμικά με γνωστές σύγχρονες αρχές, έννοιες και όρους που προσλαμβάνουν στο σύνολό τους τον χαρακτήρα ισχύοντος αποδεκτού κοινού πνευματικού πυρήνα, θεωρούμενου και προσειλημμένου ως ικανού και de facto απαραίτητου να διατηρεί την ανθρώπινη κοινωνία οργανωμένη με τη δική της ταυτότητα και συνοχή. Επομένως, εκφέρονται όπως εμφιλοχωρούν μέσα στο δικό της δικαιοπολιτικό σύστημα και άρα διασηματίζουν στο σύνολό τους τις πανανθρώπινες κοινωνικές, αισθητικές, αλλά κυρίως τις πολιτικές αξίες του ελεύθερου ανθρώπου, αυτές της κλασικής αρχαιότητας, που είναι οργανικά συνεχώς παρούσα στον δυτικό κόσμο: δυναμική επιδίωξη για συλλογική ταυτότητα και κοινωνική συνοχή, κοινή κουλτούρα, ιδεολογία δημοκρατικών αρχών και δικαίου.

Εννοείται στο πλαίσιο αυτό ότι η ελληνική αρχαιότητα εκ των πραγμάτων δεν αποτελεί κατ' ακριβολογία λεξιλογική κάτι το «παρελθόν». Πρακτικά μάλιστα δεν υφίσταται ταυτολογία και ταυτοσημία μεταξύ του πολιτικού εκτοπίσματος της ελληνικής αρχαιότητας και του παρελθόντος. Γιατί όπως προκύπτει από τα προεξετασθέντα το ΑΕΠ είναι το καταγεγραμμένο παρελθόν που απλώς δεν έφυγε, δεν πέρασε και δεν χάθηκε ως μια γραμμική σειρά από γεγονότα, αλλά θεωρείται ότι είναι ένα διαρκώς «γιγνόμενον», επειδή «ελευθέρως και αενάως» υπήρξε και συνεχίζει δυναμικά να υφίσταται, να προβληματίζει κριτικά και να συζητείται, υπό την

προϋπόθεση του καθεστώτος πολιτικής ελευθερίας, την οποία ο ακροατής οικειώνεται και μάλιστα στον δυτικό κόσμο είναι και τυπικά-νομοθετικά κατοχυρωμένη: στη συνταγματική τάξη, στο μέτρο της αρχής της αναλογικότητας, στα ανθρώπινα δικαιώματα, στο κράτος δικαίου, στη δημοκρατική αρχή και τους αγώνες της κοινωνίας για αντιπροσώπευση, «στον φιλελευθερισμό της ελληνικής δημοκρατικής οικουμένης». Επομένως, ο ίδιος ο όρος «Αρχαίο Ελληνικό Παρελθόν» θεωρούμε ότι κατ' ουσίαν είναι το «Αρχαίο Ελληνικό Γινόμενον», που σχηματίζει ελικοειδώς τη μορφή και το περιεχόμενό του ως ένα συνεχές αποτελούμενο από τις συστηματικά επαναλαμβανόμενες και αναντίρρητες επιλογές για τον επιχειρηματολογικό αγώνα, στον οποίο αποδύονται πολιτικοί και διπλωμάτες για να πείσουν. Το ΑΕΠ άρα εργαλειοποιείται ως έγκυρη προδιαγραφή πειθούς, όπως αποτελεί στερεοτυπική προεπιλογή και υφολογική καταφυγή του πολιτικού και του διπλωμάτη, που γίνεται αυτόματα αποδεκτή από το ακροατήριο ως στοιχείο κλασικό, αυτοπροαίρετα και αναντίλεκτα κατανοητό, αποδεκτό και μη αμφισβητήσιμο. Θα μπορούσε λοιπόν να χαρακτηριστεί και ως ο διαμορφωτής του κοινού πεδίου, πάνω στο οποίο συμπίπτει η βούληση του ομιλητή με αυτήν του ακροατή εξαιτίας της κλασικής μορφής και του περιεχομένου του. Είναι δηλαδή η πειθώ σε τυποποιημένη μορφή για τον δυτικό κόσμο.

Όπως αρκεί ένα εμπορικό προϊόν να έχει τυποποίηση και διασφάλιση (ISO) για να είναι και να εκλαμβάνεται ως «ποιοτικό», χωρίς ανάγκη καμμίας άλλης περαιτέρω εξέλεγχης κύρους, έτσι αρκεί ένας λόγος πολιτικού ή διπλωμάτη να περιλαμβάνει στερεοτυπικά το ΑΕΠ ως έγκυρο μέσο πειθούς για να γίνεται με όρους καθολικότητας πειστικός και αποδεκτός χωρίς να διακυβεύεται η αξιοπιστία του. Το ΑΕΠ συγκαταλέγεται έτσι στα στοιχεία που είναι αναγκαίες συνθήκες λειτουργίας των γραπτών και εθιμοτυπικών κανόνων και λαμβάνονται εν ευρεία εννοία ως σύνολο ιδεολογικών και πολιτικών αντιλήψεων, μύθων και συναισθημάτων που ρυθμίζουν, έστω διά της τεθλασμένης, τον Δυτικό Πολιτικό Πολιτισμό. Τα στοιχεία του ΑΕΠ, επομένως, που διαμορφώνονται στον νου του δυτικού ανθρώπου με όρους ελευθερίας, ως πασίδηλα και πασίγνωστα, προβάλλουν ως τα παγκοίμως αποδεκτά δεδομένα, δηλαδή, ως τα στοιχεία που αφορούν στη συλλογική γνώση και που ανεπιφύλακτα, όπως φάνηκε στην προεκτεθείσα έρευνα, περιέχουν κοσμοπολιτικώς και κοσμοθεωρητικώς υπολογίσιμη πραγματιστική αξία. Στο πλαίσιο αυτό το ΑΕΠ αποβαίνει μέσο που δύναται να εμπεδώνει στον αποδέκτη μια καταρχήν συναντίληψη του πολιτικού και του αποδέκτη αναφορικά με τις αξίες και το δέον γενέσθαι: ο ομιλητής, στην προσπάθειά του να πείσει το ακροατήριο, εργαλειοποιεί το ΑΕΠ,

ωστόσο χωρίς να φέρει το βάρος απόδειξης των ισχυρισμών του, καθώς ο ακροατής το ανακτά ακώλυτα από τη μνήμη του ως υφιστάμενο εκεί δεδομένο-βιωμένο ή μη- και το ανασυλλαμβάνει για να διαμορφώσει νέα κρίση. Επειδή ο τελευταίος το γνωρίζει, το κατέχει ως πνευματικό του απόκτημα, δεν το αμφισβητεί ως προς το αναντίρρητης εγκυρότητας αξιακό του εκτόπισμα, η πειθώ, συνεπώς, έρχεται διαμέσου αυτού ως δύναμη μεταβολής «δόξης», δηλαδή διαμόρφωσης γνώμης, που κατορθώνει εν τέλει να υποστασιοποιείται ως πολιτική ή διπλωματική κατακλείδα. Άρα, ο ομιλητής πολιτικός ή διπλωμάτης ως χρήστης του ΑΕΠ μπορεί να αξιώνει και να αποσπά την συναίνεση του ακροατηρίου του, να ουσιαστικοποιεί το πλέγμα των ισχυρισμών του και τελικά να επιτυγχάνει την μηχανική υποταγή του κοινωνού- ακροατή στα επιχειρήματά του και την σύνταξή του με αυτά.

Ο πολιτικός και ο διπλωμάτης με το ΑΕΠ δηλώνει ουσιαστικά ότι μπορεί να μετέρχεται την κλασική του παιδεία ως μέσο ελεύθερου πολιτικού στοχασμού, έτσι όπως μέσα στο περιεχόμενό της διακρίνεται το είναι από το δέον, ανάμεσα, δηλαδή, στις ιστορικές πολιτείες (το εμπειρικό γεγονός) και την ορθή πολιτεία, (την ισχύ των αξιών). Η διάκριση αναδεικνύει στο σύνολό της την ελληνική παιδεία που αναντίρρητα καταφάσκειται οργανικά και λειτουργικά ως παιδεία εξόχως πολιτική, που μάλιστα καταγράφεται σταθερά και επανειλημμένα ως «μέσο διαμόρφωσης και έκφρασης πολιτικών απόψεων». Η ελληνική παιδεία, όπως ερείδεται και στην κλασική αρχαιότητα, χαρακτηρίζεται από μια δυναμική πολιτικής επιβολής και αποτελεσματικότητας που μετουσιώνεται σε δραστηριότητα παρόμοια με αυτήν του θετικού δικαίου. Επομένως, το ΑΕΠ αποπνέει την πολιτική και αισθητική καλλιέργεια και την δεξιότητα για να συνέχεται τελικά διαμέσου της ρητορικής που καθορίζει τις συνειδήσεις και υπαγορεύει το πράττειν, με την πειθώ. Μάλιστα η αποτελεσματικότητα του λόγου έχει ως μέτρο της την επίδρασή του στο θυμικό του ακροατηρίου. Συνακόλουθα ο χρήστης του ΑΕΠ αποβαίνει συνειδητά ρυθμιστικός παράγοντας στο ιστορικό γίγνεσθαι. Επειδή μπορεί να επηρεάσει την πορεία των πραγμάτων αρμοδίως και υπευθύνως (εδώ ως πολιτικός ή διπλωμάτης) επιχειρεί να σωρεύει στον λόγο του - αθροιστικά και όχι υπαλλακτικά- κατά σειρά:

- α) την κατάπειση του ακροατή ως προς το ορθό και πρακτέο
- β) την αποτελεσματικότητα του συλλογισμού του.

Αυτά προϋποθέτουν ότι το ακροατήριο καταρχήν είναι δεκτικό αναφορικά με την πρόσληψη του περιεχομένου, αλλά τελικά και με τη μη μεταβαλλόμενη βάση του

συλλογισμού. Δεν εγείρει γι' αυτό αμφισβητήσεις και δεν εκφράζει, ρητά τουλάχιστον, σκεπτικισμό.

γ) την ασυνείδητη τοποθέτηση του ακροατή υπέρ ενός τελικά αμφιμερώς κοινού διατακτικού που είναι ουσιαστικά το αποκύημα της σύμπτωσης των βουλήσεων ομιλητή και ακροατή.

Στην πολιτική και τη διπλωματία του 20ου και 21ου αιώνα, όπως δείχνει η προεκτεθείσα έρευνα, το ΑΕΠ αποβαίνει το εργαλείο που διευκολύνει την εγκατάσταση αμφίδρομης σχέσης και ακώλυτης νοητικής επικοινωνίας με τη συνακόλουθη διαμόρφωση κοινού προσανατολισμού ομιλητή και ακροατή, με αποτέλεσμα η υποκειμενική σπουδαιότητα του πολιτικού - διπλωματικού επιχειρήματος του ομιλητή να δύναται να μετατρέπεται σε κοινή και αν όχι μόνο αντικειμενική, τουλάχιστον δυνατή να θεωρηθεί ως τέτοια. Αυτό μπορεί να επισυμβαίνει μόνο υπό την προϋπόθεση εγγυήσεων και εξασφάλισης πολιτικής ελευθερίας, σε κράτος δικαίου δηλαδή, όπου είναι συνταγματικώς κατοχυρωμένα και επιτρεπτά τα ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα (ο σκληρός πυρήνας του κράτους δικαίου), όπου εντάσσεται η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, έκφραση της οποίας αποτελεί και η δυνατότητα ελεύθερης -χωρίς καμμία απολύτως λογοκρισία- έκφρασης στον δημόσιο λόγο . Ο ακροατής του ΑΕΠ εκ των πραγμάτων ανακαθίσταται κατά τρόπο αναγκαίο δικαιοπολιτικά ελεύθερος.

Συνοπτικά το ΑΕΠ αναφορικά με τη λειτουργία του στον Δυτικό Κόσμο ως εργαλείο για τη διαμόρφωση πειθούς στην πολιτική και τη διπλωματία συγκεντρώνει στο εννοιολογικό του προσοντολόγιο ιδιότητες που θα μπορούσαν να αποδελτιωθούν όπως παρακάτω:

1. Είναι οικείο στο ακροατήριο, εξαιτίας της εκπαιδευτικής υποδομής του πολίτη της δυτικής κοινωνίας, η οποία είτε βασίζεται εν μέρει ή εν όλω στην κλασική αρχαιότητα είτε την εμπεριέχει, τουλάχιστον ψηγματικώς, ως αντικείμενο βασικής παιδείας και μόρφωσης, ως μια εσώτερα βιωμένη πραγματικότητα.

2. Είναι αποδεκτό από το ακροατήριο, επειδή αξιωματικά, χωρίς να χρειάζεται αποδεικτικό συλλογισμό, αναδιατύπωση ή έλλογη μέθοδο επιβεβαίωσης του περιεχομένου του, ανταποκρίνεται ακαριαία τόσο στο γνωστικό, όσο και στο θυμικό του ακροατή με εξόχως βιωματική απήγηση, χωρίς ωστόσο να παρίσταται καμμία απολύτως ανάγκη για αναδιατύπωση του συλλογισμού ή για εμφατικούς ερμηνευτικούς τονισμούς, ώστε να διαπιστωθεί η αλήθεια που αυτός περιλαμβάνει .

3. Είναι ευρύτατα αναγνωρίσιμο με δύναμη πειθούς (ή και προπαγάνδας) και άρα επιβολής της γνώμης ή της γραμμής στην περίπτωση που απαιτείται να θεμελιωθεί κριτικά μια πολιτική ή διπλωματική επιλογή. Γιατί οράται και λαμβάνεται εκ προοιμίου ως ήδη κατεργασμένο, ήδη κεκτημένο στοιχείο όχι μόνο του δυτικού, αλλά και του παγκόσμιου πολιτισμού και ενεργοποιείται αυτόματα και ανεξέλεγκτα στον αποδέκτη ως ψυχικά εσωτερικευμένο και συλλογικά κατακτημένο βίωμα και σύστημα γνώσεων και ιδεών.

4. Είναι παραγωγικό πρότυπο ιδεωδών και μάλιστα διαρκώς επίκαιρο, επειδή τείνει να συνδέεται συνειρμικά με την (πολιτική και νομική) καθιέρωση οικουμενικών ανθρωποκεντρικών αξιών, που λειτουργούν αδιάλειπτα και που υπαγορεύουν το δέον, ανακαθορίζοντας δυναμικά την ιδιότητα του υπεύθυνου ελεύθερου πολίτη που έγκειται στη συνεχή ανάγκη της συμμετοχής στα κοινά με πυλώνες στήριξης :

- α) την ελευθερία,
- β) τη δημοκρατία,
- γ) τη δικαιοσύνη
- δ) το μέτρο, τον λόγο και την αισθητική.

Ειδικότερα οι αξίες, ως κανόνες εσωτερικευμένοι, ερείδονται στην αναγκαιότητα της τήρησής τους, μάλιστα πολύ περισσότερο όταν αφορούν στο συλλογικό θυμικό, άρα και στην πολιτική για τον κύριο λόγο ότι συντείνουν στην κωδικοποίηση μιας κοινής ιδεολογίας και στη διαμόρφωση της κοινωνικής συνοχής. Για τον λόγο αυτό οι πολιτικές αποφάσεις λαμβάνονται είτε εκ του νόμου είτε εκ των πραγμάτων από την ανεπεξέργαστη, ελεύθερη βούληση. Το ΑΕΠ ως εργαλείο πολιτικής και διπλωματίας εν τέλει προωθεί και ενισχύει με την εγκυρότητά του τη θέση του ομιλητή, καθώς εργαλειοποιείται δογματικά και αξιωματικά στην πολιτική και τη διπλωματία του δυτικού κόσμου:

-ως ο τελεολογικός συνδιαμορφωτής κοινής παραδοχής και κοινής θεώρησης των πραγμάτων.

-ως ο θεράπων του συλλογικού-πολιτικού πνευματικού και αξιακού αυτοκαθορισμού της ελεύθερης πολιτικά οργανωμένης κοινωνίας

-ως μια αποδεκτή νομικοφανής προϋπόθεση για την εισαγωγή του συλλογισμού, στον οποίο προβαίνει ο πολιτικός ή ο διπλωμάτης στον χώρο του αποδεικτικού πεδίου, ώστε να πείσει.

Το ΑΕΠ μπορεί να συνδυάζει τη λογική και το συναίσθημα αξιοποιώντας τα σε σχέση αρμονίας ως σύνολο καταστάσεων και στοιχείων που προσφέρουν μια

«εκλεκτική πληρότητα» και που τελικά εξοπλίζουν τον πολιτικό και διπλωματικό λόγο με την πειθώ. Ειδικότερα, η προσπάθεια του πολιτικού ή του διπλωμάτη με εργαλείο το ΑΕΠ πραγματοποιείται με την προσδοκία να ληφθεί σοβαρά υπόψη ο ισχυρισμός του από τον ακροατή και να γίνει δεκτός ως αληθής και μάλιστα να αποκτήσει ιδιαίτερα πειστική δύναμη. Εξυπηρετείται έτσι το αίτημα της αλήθειας και της ορθότητας των ισχυρισμών, καθώς η πειθώ (αυτή της πολιτικής και διπλωματικής λειτουργίας) αποβαίνει το έρεισμά τους στη δημόσια διάστασή της. Ο ομιλητής γενικά αυτοδεσμεύεται απέναντι στον συνομιλητή του σχετικά με το αληθές και ορθό των ισχυρισμών του, που αποβαίνουν πειστικοί, όταν εξυπηρετούν το αίτημα της γενικότητας-καθολικότητας και έτσι της «αντικειμενικότητας». Με τον ίδιο τρόπο λειτουργεί το ΑΕΠ ως αποδεκτό σύστημα δόμησης της σκέψης .

5. Είναι στερεοτυπικό εργαλείο όπως χρησιμοποιείται στην πολιτική και τη διπλωματία, γιατί υπολανθάνει υπό μορφή εντυπώσεων στη διάνοια του ομιλητή και του ακροατή , ενώ παράλληλα κανείς τους δεν είναι ανάγκη να συνειδητοποιεί ότι φέρει το ΑΕΠ εντός του, δηλαδή ως ένα προσκεκτημένο σύστημα εννοιών και αναγνωρίσιμων στοιχείων. Αντίθετα, το ΑΕΠ λειτουργεί αυτόματα μέσω των αντανακλαστικών της συλλογικής μνήμης και ταυτότητας, γιατί χρησιμοποιείται υπομνηματικά, μη προγραμματικά, διαμορφώνοντας σχήματα βεβαιότητας με καθαρά δογματικό χαρακτήρα, που λαμβάνονται ωστόσο αποκωδικοποιημένα με μορφή σχεδόν ενός απαραίτητου και αναμενόμενου τελετουργικού. Η διαδικασία αυτή τείνει να εξελίσσεται ασυνείδητα. Η χρήση, δηλαδή, του ΑΕΠ έχει σκοπό να πείσει το ακροατήριο επηρεάζοντας συνδυαστικά και αυτόματα το συναίσθημα, τη μνήμη και το υποσυνείδητό του , ώστε να εγκαταλείψει την τυχόν αντίθετη θέση του ή να προβεί σε σύγκρουση διαλεκτικού χαρακτήρα και να συνταχθεί απόλυτα με αυτήν που προτείνει ο πολιτικός ή διπλωμάτης με το επιχείρημά του . Αν το ΑΕΠ χρησιμοποιείται όχι σε διάλογο, αλλά μονόλογο, τότε είναι δυνατή η χρήση του ως στοιχείου προπαγάνδας με την κατάλληλη επεξεργασία του λόγου που καταλήγει στην άκριτη, κοινή και καθολική αποδοχή του περιεχομένου του εκ μέρους του ακροατηρίου. Η χρήση του ΑΕΠ έτσι στον δυτικό κόσμο ως στερεοτυπικού εργαλείου πειθούς δεν αποτελεί απλώς ένα επιχειρηματολογικό μέσο επηρεασμού της κοινής γνώμης ή του ακροατηρίου, αλλά και μηχανισμό δραστικής ενίσχυσης της αγωγιμότητας του πολιτικού και διπλωματικού λόγου και στη συνέχεια της αυτόματης και άμεσης αποδοχής του εκ μέρους του ακροατηρίου.

Η συχνότητα της χρήσης των στοιχείων του ΑΕΠ στη δυτική πολιτική και τη διπλωματία οδηγεί επίσης στο συμπέρασμα ότι αυτό σχεδόν προσλαμβάνει χαρακτήρα τυπικής προϋπόθεσης, κάθε φορά που ο ομιλητής το επιστρατεύει στην προσπάθειά ή στην απόπειρά του να πείσει ή έστω να εντυπωσιάσει το ακροατήριό του. Ακριβώς αυτή η επικουρική λειτουργία του ΑΕΠ ως πηγής δεδομένων συμπεκνώματος αξιών και τεκμηρίων, αναγνωρισμένου και αναντίρρητα αποδεκτού περιεχομένου, αναλογικά το εντάσσει εκ προοιμίου στα λεγόμενα «πασίδηλα» της θεωρίας του δικονομικού δικαίου. Γιατί πρόκειται για στοιχεία και γεγονότα τόσο κοινώς γνωστά, με τέτοια ενότητα και συνέχεια, χωρίς αλλοτριωμένη έκφραση, ώστε να μην υπάρχει εύλογη αιτία ή δισταγμός για κατάφαση ως προς το αληθές του περιεχομένου που αυτά κομίζουν. Μέσα στα τελευταία άλλωστε εντάσσονται -μεταξύ άλλων- και γεγονότα από το ιστορικό παρελθόν.

Ωστόσο, ερευνώντας και προσεγγίζοντας κριτικά, με ειλικρίνεια και με ξεκάθαρη επιστημονική και ερευνητική καλοπιστία, όχι το επιλεγμένο από τον ομιλητή περιεχόμενο του ΑΕΠ ως θραύσμα από την ιστορία ή τη μυθολογία, αλλά την πεποίθηση *per se* της ανεπιφύλακτης αποδοχής του, κυρίως όταν κινείται ατύπως η συλλογιστική ή τυπικώς η διαδικασία μιας πολιτικής ή διπλωματικής προσπάθειας, συμπεραίνουμε πως καταφάσκει η άποψη ότι : το ΑΕΠ ως εργαλείο στην πολιτική και τη διπλωματία τυποποιείται ως προδιαγραφή και εκλαμβάνεται ως όρος πειθούς σε διάλογο ή ενδεχομένως και προπαγάνδας σε μονόλογο. Λειτουργεί ως η επένδυση του ισχυρισμού με αποδεικτική και αναντίρρητη δύναμη που στοχεύει να προτρέψει, να πείσει, να υποτάξει και να δεσμεύσει το ακροατήριο, ώστε να δεθεί στο πολιτικό ή ιδεολογικό άρμα του ομιλητή . Η μεταβολή της γνώμης διά της πειθούς, συνήθως, τείνει να δρομολογεί νομοθετικές διαδικασίες, πολιτική ή διπλωματική προσπάθεια εξεύρεσης λύσεων κυρίως:

- όταν υπάρχει διαφωνία ή ακολουθείται συγκρουσιακή τακτική λόγω διαφορών στην κοσμοθεωρία ή την ιδεολογική τοποθέτηση, τα συμφέροντα και τις επιδιώξεις ή

- όταν γενικά ο ομιλητής -πολιτικός ή διπλωμάτης- απαιτείται να επικαλεστεί αξίες, πράξεις και κανόνες που θα συνθέσουν τη νομιμοποιητική βάση των ισχυρισμών του ενώπιον του ακροατηρίου και που καταφάσκουν ως προς το γενικά αποδεκτό του περιεχομένου τους. Το ΑΕΠ άρα λειτουργεί, όπως προκύπτει από την έρευνά μας, όπως ο όρος του παραδεκτού στη δικονομική πρακτική. Ειδικότερα, ο ομιλητής εισάγει το επιχείρημά του ή τον ισχυρισμό του επενδυμένο με το ΑΕΠ στην κρίση του ακροατή, όπως οι αντίδικοι εισάγουν την υπόθεσή τους ενώπιον του δικαστή, που εξετάζει πρώτα

αυτεπαγγέλτως τους όρους του παραδεκτού, τις διαδικαστικές προϋποθέσεις, γνωστές ως το νόμφ βάσιμον και έπειτα εισέρχεται στην ουσία της υπόθεσης. Άρα θα μπορούσε να λεχθεί εδώ χωρίς υπερβολή ότι η χρήση του ΑΕΠ στον δυτικό κόσμο δεν απέχει πολύ από το να προσδοκάται σχεδόν από μέρους του ακροατή ως η νομιμοποιητική επένδυση στον λόγο του ομιλητή ως προς την πρόσληψη και την αποδοχή του αξιόπιστου περιεχομένου των ισχυρισμών και των επιχειρημάτων του και την λυσιτελή τους πραγμάτωση.

Έτσι, το ΑΕΠ ως εργαλείο στην πολιτική και τη διπλωματία, στο πλαίσιο αυτό και ενόψει της έρευνάς μας, μπορεί να χαρακτηριστεί ως ιδιόρρυθμη, οιονεί δικονομική προϋπόθεση με στερεοτυπική δομή προς εξυπηρέτηση δικαιοπολιτικού και δικαιοδιπλωματικού σκοπού. Γίνεται δηλαδή σχεδόν νόμος και μόνο εξαιτίας της αποδοχής του. Μπορεί μάλιστα να ιδωθεί υπό το πρίσμα της έρευνάς μας ως στερεοτυπικό παλίμνηστο, καθώς εργαλειοποιείται επανειλημμένα από πολιτικούς και διπλωμάτες προκειμένου να ρυθμίσει διά της πειθούς περισσότερο την εξωτερική συμπεριφορά του ακροατή και όχι μόνο τις πεποιθήσεις του. Γιατί ακόμη και στην περίπτωση που οι τελευταίες έρχονται σε διάσταση με το πρακτέο, υπερέχει συνήθως το σκεπτικό και η λογική των επιχειρημάτων του ομιλητή. Και τελικά η ρύθμιση της εξωτερικής συμπεριφοράς του ακροατηρίου γίνεται επιβολή της γνώμης με έντονο το στοιχείο της πνευματικής υποταγής και εξουσίας.

Αναλυτικότερα μπορεί να αποσαφηνιστεί ο προηγούμενος χαρακτηρισμός μας (ιδιόρρυθμη, οιονεί δικονομική προϋπόθεση) ως εξής:

I. Είναι ιδιόρρυθμη, γιατί εμπεριέχει το στοιχείο της δεσμευτικότητας, λόγω της αξιωματικής αποδοχής του, χωρίς όμως να αποτελεί νόμο και βεβαίως άτυπη, γιατί δεν προβλέπεται ρητά σε γραπτό νόμο ή τυπικό πρωτόκολλο. Επίσης,

II. Είναι προϋπόθεση, ως κοινός χώρος με οικείες τις διαστάσεις του πνευματικού και του δικαιοπολιτικού στον ομιλητή και τον ακροατή, γιατί περιέχει καταλυτικά την πειθώ (ή και την προπαγάνδα), ως την ενέργεια που επιφέρει τη σχάση της συλλογικής μνήμης, στον πυρήνα της οποίας ενυπάρχουν και τελούν σε συμπληρωματική κατανομή ο μύθος και η ιστορία και που αποδεσμεύει τις δυνάμεις των προσειλημμένων κοινών αξιών ομιλητή και ακροατηρίου - κατά τις πολιτικές και διπλωματικές διαδικασίες στον δυτικό κόσμο.

III. Είναι οιονεί δικονομική, γιατί λειτουργεί νομιμοποιητικά υπέρ του ομιλητή στο θυμικό του ακροατή και επιλέγεται να καθίσταται σχεδόν αυτόματα «όρος του

παραδεκτού» αναφορικά με την πρόσληψη και την αποδοχή του περιεχομένου των ισχυρισμών και των επιχειρημάτων εκ μέρους του ακροατηρίου.

Συνεπώς, το ΑΕΠ έχει συμβολική σημασία και αποτελεσματικότητα στη διαμόρφωση πολιτικής ταυτότητας, καθώς στον λόγο του πολιτικού ή του διπλωμάτη μπορεί να συνδυάζει την υποβολή που αποπνέει και συνακόλουθα την επιβολή των έγκυρων και αδιαμφισβήτητων αρχών και αξιών του.

Το ΑΕΠ, εν κατακλείδι, είναι απανταχού αποδεκτό, επειδή είναι ευρύτατα αναγνωρίσιμο, προσελημμένο και πανθομολογούμενο «άνευ αντιλογίας» αναφορικά με την υπερχρονική αξία του, την καθολική και αναντίρρητη πνευματική και ανθρωπιστική του περιωπή και την απaráμιλλη διαμορφωτική του δύναμη, όχι μόνο ως προς το να επηρεάζει το θυμικό, αλλά να διασχηματίζει τη σύμφωνη γνώμη του ακροατή.

Άρα πράγματι αποβαίνει -στερεοτυπικά- εργαλείο διαμόρφωσης πολιτικής συνείδησης. Στον δυτικό κόσμο ειδικά ταυτίζεται με το φορτίο της ανθρωπιστικής και πολιτικής του εκπαιδευτικής πλήρωσης, χωρίς καμμία μάλιστα εναντίωση. Ειδικότερα, η στερεοτυπική του δομή και χρήση δεν αποτελεί άλλο παρά τη συμμόρφωση στην κοινή αμετάβλητη πεποίθηση ότι γενικά το γνωρίζουν και το αποδέχονται πολιτικοί, διπλωμάτες και κάθε ακροατήριο και ότι παραμένει άθικτο σε κάθε εναντίωση, επειδή καταγράφεται ως το κοινής ταυτότητας ατομικό ή συλλογικό στοιχείο που δρα εξασφαλιστικά ως προς την πολιτική συμβίωση και την συλλογική-κοινωνική συνοχή.

Εδώ κρίνεται αναγκαίο να αποσαφηνισθεί ότι ο όρος «στερεοτυπικός», όπως επιλέγεται εδώ δεν φέρει αρνητικό πρόσημο . Είναι, ως στοιχείο αυτοπροσδιοριστικό για τον άνθρωπο του δυτικού κόσμου, μια λογισμική παράμετρος στο ένδον του δυτικού σκέπτεσθαι και συνάμα μια απλουστευμένη, αποκρυσταλλωμένη εντύπωση στηριγμένη στην γενίκευση του αυταπόδεικτα γνησίου και αφθάρτου, όπως εδρεύει στον πολιτικό-κοινωνικό νου του αυταποδείκτου της αλήθειας, με την οποία εγκυροποιείται το περιεχόμενο του. Γι' αυτό, αντίστοιχα, η επιχειρηματολογική θεμελίωση απόψεων για κάθε έκφανση του δημόσιου βίου κελεύει στερεοτυπικά μεταξύ άλλων τη γνώση και την εργαλειοποίηση του ΑΕΠ ως κριτηρίου τουλάχιστον γνωστικής και πνευματικής αρτιότητας του ομιλητή (πολιτικού ή διπλωμάτη) που επιδιώκει να πείσει για να ρυθμίσει, άρα να ελέγξει και να εκνομικεύσει καθετί συλλογικό και κοινό.

Ενόψει των συμπερασμάτων της έρευνας αυτής καταλήγουμε στη διάγνωση ότι στη στερεοτυπική του επανάληψη στην πολιτική και διπλωματική ρητορική το ΑΕΠ πράγματι, είναι μέσο για τη διαμόρφωση κοινής πολιτικής ταυτότητας και συνείδησης, αλλά παράλληλα συγκροτεί και τη δική του ιδιόρρυθμη νομικοφανή ή δικαιογόνο

αισθητική και λειτουργία. Όπως προσλαμβάνεται σωρευτικά δεκτό, με χαρακτήρα γενικό και όχι απλώς υποχρεωτικό, αλλά στερεοτυπικά αυταπόδεικτο, αρθρώνει εκ των πραγμάτων στον δυαδισμό αυτό και τον πολιτικό παράλληλα δε και τον νομικοφανή του χαρακτήρα. Και η υποταγή του ελεύθερου ανθρώπου στο δίκαιο γραπτό ή και άγραφο, φυσικό ή θετικό, τελεί ιστορικά σε αντιστοιχία με την πολιτικά ελεύθερη κοινωνία. Στη σύγχρονη εποχή φαίνεται να βαίνει ταχύτατα απορρυθμιζόμενος ο ανθρωπιστικός βηματισμός της οικονομικά παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας: η έμφαση στα οικονομικά και χρηματιστηριακά κριτήρια ως προεπιλογή της καταναλωτικής ευδαιμονίας του ανθρώπινου βίου και η ιλιγγιώδης δυναμική της ψηφιακής τεχνολογίας και της ηλεκτρονικής πληροφόρησης, που ενημερώνει απλουστευμένα και μόνο επιδερμικά και εφήμερα, ιδίως στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, δεν φαίνεται να αφήνει περιθώρια κριτικής εμβάθυνσης στα πανανθρώπινα οικουμενικά ερωτήματα. Αντίθετα αποχαυνώνει τον πολίτη καθώς τον καθιστά μάλλον αδιάφορο για τα κοινά. Συνακόλουθα οι κρίσεις συλλογικής, εθνικής ή και ιδεολογικοπολιτικής ταυτότητας, οδηγούν σε ανελεύθερες εκτροπές από τις αξίες και την πολιτική χρηστότητα: σε τυραννία, δουλεία και σε αυταρχισμό. Με θύματα κυρίως τους μη προνομιούχους κοινωνικά, υλικά και πνευματικά οι κρίσεις αυτές μέσα από προκαταλήψεις και προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας καταλήγουν σε ανισότητες, πόλεμο, τρομοκρατία και τελικά στην απίσχναση του δημοκρατικού σκέπτεσθαι και πράττειν. Τα τελευταία είναι σήμερα πρακτικά, αισθητικά και συμβολικά η κλασική ελληνική σκέψη. Επίσης, όπως αποτυπώνεται στην έρευνα αυτή, το ΑΕΠ είναι εγκατεσπαρμένο και στους λόγους πολιτικών και διπλωματών. Μέσα τους εμφιλοχωρεί επίκαιρο ως το δικαιοπολιτικό αγαθό της αυτοσυνειδησίας του πολύμορφου δυτικού κόσμου, η οποία δεν εξαντλείται μόνο στα εσωτερικά ζητήματα του κράτους, αλλά στον τρόπο που σχετίζεται η ανθρώπινη κοινωνία με την πολιτική: ως ο φορέας που είναι αρμόδιος, δηλαδή επιφορτισμένος και με καθήκον και με δικαίωμα, να πράττει και να αποφασίζει για τα πράγματα της πόλεως, μακριά από δεσποτικά σχήματα αυθαιρεσίας. Τα λήμματα άρα της αυτοαντίληψης του ανθρώπου ως έλλογου πολιτικού όντος -δηλαδή ατομικά και κοινωνικά ελεύθερου, πλην όμως ως υποκειμένου του κράτους δικαίου με όρους ελευθερίας-, είναι διαρκώς επίκαιρα όπως διαμορφώνονται από το ΑΕΠ και όπως τα διαποτίζει κριτικά και διαλεκτικά το πλατωνικό δίπτυχο *αἰδῶς* και *δίκη*. Εξακολουθούν μέσα από το ΑΕΠ με όχημα την αρετή του μέτρου του να επικυρώνονται σε ερευνητέα και διδακτέα. Γι' αυτό και ο σύγχρονος κόσμος, όπως τον καθορίζει η ιστορική του διαδρομή, καλείται να λάβει μια ανέκκλητη απόφαση: να πραγματοποιήσει περαιτέρω

έρευνα για την δικαιοπολιτική αξιοποίηση του κλασικού ελληνικού παρελθόντος ως εργαστηρίου πολιτικής ελευθερίας αενάως ενεργού ήδη στο παρόν, άρα ως ανύσματος προόδου της κοινωνίας για το μέλλον. Και επειδή η κλασική ελληνική σκέψη στην πολιτική και τη διπλωματία μπορεί και να πείθει και να είναι επικοινωνιακά αποτελεσματική, επομένως γίνεται μονόδρομος και πρότασή μας, με όρους και τεχνολογικά μέσα του 21ου αιώνα, μια αναπλαισίωση όχι απλώς της αρχαιογνωσίας, αλλά της δικαιοπολιτικής αειγνωσίας που παράγει το κλασικό ελληνικό παρελθόν ως αποκρυσταλλωμένη προδιαγραφή αξιών καταγεγραμμένη στη συνείδηση του δυτικού κόσμου, όπως αποδεικνύει η παρούσα έρευνα.

Συγκεκριμένα, η σύγχρονη ελληνική πολιτεία μπορεί με την καθιέρωση ειδικών δομών εκπαίδευσης, έρευνας, τεχνολογίας και τεκμηρίωσης να αξιοποιήσει θεσμικά το διεθνώς επιβεβλημένο γόητρο της κλασικής πρόσληψης. Άλλωστε, η απήχηση που έχει στον δυτικό κόσμο με τη στερεοτυπική λειτουργία της μπορεί να αποτελέσει παράγοντα επαναπροσδιορισμού του ταυτοτικού σήματος της Ελλάδας διεθνώς. Η οικουμενικότητα του κλασικού ελληνικού πνεύματος, δηλαδή, όπως διέπει την πολιτική και τη διπλωματία, μπορεί να ανοίγει έτσι και άλλα πεδία επιστημονικής έρευνας και να αποτελεί αφετηρία διαλόγου και ειρηνικής διευθέτησης διαφορών ακόμη και στον «μη δυτικό» κόσμο. Επίσης, η εισαγωγή του κλασικού ελληνικού παρελθόντος, κυρίως σε ακαδημαϊκά προγράμματα διακλαδικού και διεπιστημονικού χαρακτήρα, με έμφαση ξεχωριστά στην πολιτική και κοινωνική θεωρία, τη μεθοδολογία και ερμηνεία του (φυσικού και θετικού) δικαίου, τη διπλωματία, την ιστορία και τη ρητορική, θα μπορούσε να προσελκύσει τον ακαδημαϊκό και συνεδριακό τουρισμό με όλα τα ωφελήματα που αυτό συνεπάγεται, εκτός από τα οικονομικά: εξωστρέφεια, επικοινωνιακή απόδοση, ακαδημαϊκή διάδραση, περαιτέρω ενίσχυση και διατήρηση της αποτελεσματικότητας στην εξωτερική πολιτική και διπλωματία. Επιπρόσθετα οι θεμελιώδεις αρχές της ισότητας, της αναλογικότητας (βάσει της αναγκαιότητας, της προσφορότητας και της συνάφειας), η *μεσότης* (Αριστοτέλης) και το *μέτρον* (Κλεόβουλος) ξεκάθαρα εργαλειοποιούνται από τη σύγχρονη νομική επιστήμη, την εκτελεστική και τη δικαστική λειτουργία, που -είτε σε τοπικό είτε σε διεθνές επίπεδο- αναζητούν ερμηνευτικά την τάξη ισορροπίας: από τη μια ανάμεσα στον σκοπό για τον οποίο έχει καθιερωθεί το θεμελιώδες δικαίωμα, ώστε να μη θίγεται ο πυρήνας του και από την άλλη στον σκοπό του περιορισμού του. Προκύπτει άρα η κατανόηση της αρετής ως η ανάγκη συγκερασμού των κλασικών εννοιών και αξιών με το πνεύμα του νόμου μέσα από συγκεκριμένη μέθοδο για να υπάρξει ασφάλεια δικαίου .

Δεν νοείται συνεπώς, κατά τη γνώμη μας, δικαιοπολιτική θεμελίωση χωρίς το ΑΕΠ, δεν απομένει, επομένως, παρά να αναδειχθεί ερευνητικά η ενιαία και ακατάλυτη συνάφεια μεταξύ τους και η συμπληρωματική κατανομή τους στον δυτικό κόσμο. Γιατί ως στερεοτυπικό, με την έννοια που του αποδώσαμε πιο πάνω, το ΑΕΠ είναι ουσιώδης όρος του ενεργού, όσον αφορά τη μεθοδολογία και φιλοσοφία του δικαίου και της πολιτικής. Τέλος, στην αναζήτηση καλύτερης κοινωνικής οργάνωσης με όρους ελευθερίας το αρχαίο ελληνικό παρελθόν με το ανθρωπιστικό και δικαιοπολιτικό του εκτόπισμα μπορεί να γίνει εγκληματοπροληπτικό μέσο, όπως λειτουργεί ως μη πεπερασμένο αξιακό μέγεθος απέναντι σε κάθε συσχετισμό δυνάμεων, κάθε φορά που η εξουσία εμφανίζει να τείνει στην απολυτότητα και την αυθαιρεσία. Αρκεί να προκύπτουν ικανοί πολιτικοί ηγέτες και διπλωμάτες που το κατέχουν όχι απλώς ως κομμάτι της παιδευτικής τους υποδομής και μνήμης, αλλά και ως δικαιοπολιτικό μέσο για να επιχειρηματολογούν αποτελεσματικά και να κυβερνούν δίκαια και χωρίς υπερβασίες, με μόνη τους προσήλωση, αυτοπειθαρχημένοι στη μοναδική δημοκρατική απολυτότητα, την υπηρετήση μιας κοινωνίας σύμφωνα με τους νόμους και το μέτρο. Με άλλα λόγια: την κοινωνία του *διαλέγεσθαι* με όρους ανθρώπινης ελευθερίας και ανθρώπινης αξιοπρέπειας._

III. ΠΙΝΑΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΣΤΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

A.1. ΕΥΡΩΠΗ -ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

	ΑΝΑΦΟΡΑ	ΠΡΟΣΩΠΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ - ΧΡΟΝΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΕΛ.
A.1.α	Αντιγόνη, Κρέοντας	Philippe Michel-Kleisbauer, Valérie Boyer, Μέλη της Γαλλικής Εθνοσυνέλευσης	Γαλλική Εθνοσυνέλευση, Παρίσι, 28-09-2017	http://www.assemblee-nationale.fr/15/cri/2016-2017-extra2/20172008.asp (προσπελάστηκε: 03-09-2019).	110
A.1.β	Προμηθέας	Edelgard Buhlman, Ομοσπονδιακή Υπουργός Παιδείας και Έρευνας της Γερμανίας	Εναρκτήρια ομιλία συνεδρίου «Οπτικές τεχνολογίες- μέλλον για τη γερμανική οικονομία», Βερολίνο, 20-02-2003	https://www.bundesregierung.de/service/bulletin/redirecte-der-bundesministerin-fuer-bildung-und-forschung-edelgard-bulmahn--789734 (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	115
A.1.γ	Σίσυφος	Stefan Löfven, Πρωθυπουργός Σουηδίας	Ομιλία επιμνημόσυνη για τον Olof Palme, Kulturhuset- Σπίτι του Πολιτισμού, Στοκχόλμη, 28-02-2016	https://www.government.se/speeches/2016/02/speech-by-prime-minister-stefan-lofven-at-memorial-for-olof-palme/ (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	118
A.1.δ	Νέμεση	Filomeno Biagio Tatò, Μέλος της Ιταλικής Γερουσίας	Ιταλική Γερουσία, Ρώμη, 15-05-2011	http://www.parlamento.it/japp/bgt/showdoc/frame.jsp?tipodoc=Reaula&leg=14&id=00018170&part=doc_dc&parse=no&stamp=si&toc=no (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	124
A.1.ε	Θησέας, Λαβύρινθος	Owen Smith, Μέλος της Βουλής των Κοινοτήτων, Μ. Βρετανία	Βουλή των Κοινοτήτων, Λονδίνο, 19-07-2011	https://publications.parliament.uk/pa/cm201011/cmhansrd/cm110719/halltext/110719h0002.htm και https://www.gov.uk/government/publications/the-nhs-constitution-for-england/the-nhs-constitution-for-england (προσπελάστηκαν: 11-01-2018).	128

Α.2. ΕΥΡΩΠΗ -ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

	ΑΝΑΦΟΡΑ	ΠΡΟΣΩΠΙΟ- ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ - ΧΡΟΝΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΕΛ.
A.2.α	Ευνομία	Teodor Baconschi, Υπουργός Εξωτερικών Ρουμανίας	Αίγυπτος, Πανεπιστήμιο Καΐρου, Σχολή Οικονομίας και Πολιτικής Επιστήμης, Κάιρο, 14-06-2011	http://www.mae.ro/node/9335 (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	131
A.2.β	Δούρειος Ίππος	Margaret Thatcher, Πρωθυπουργός Μ. Βρετανίας	Εναρκτήρια ομιλία συνεδρίου «Οπτικές τεχνολογίες- μέλλον για τη γερμανική οικονομία», Βερολίνο, 20-02-2003	https://www.margaretthatcher.org/document/108275 (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	135
A.2.γ	Λερναία Ύδρα	Bert Koenders, Υπουργός Εξωτερικών Ολλανδίας	7ο Παγκόσμιο Αντιτρομοκρατικό Φόρουμ, Νέα Υόρκη, ΗΠΑ, 21-09-2016	https://www.government.nl/documents/speeches/2016/09/21/speech-minister-koenders-at-global-counterterrorism-forum-gctf-new-york (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	139
A.2.δ	Αχιλλεύος Πτέρνα	David Cameron, Πρωθυπουργός Μ. Βρετανίας	Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ Νταβός, Ελβετία, 26- 01-2012	https://www.gov.uk/government/speeches/pm-davos-speech (προσπελάστηκε: 15-10-2018).	143
A.2.ε	Δίας, Αρπαγή της Ευρώπης, Χρυσόμαλλο Δέρας, Κολχίδα, Ιάσοντας και Αργοναύτες	Herman Van Rompuy, Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου	Τιφλίδα, Γεωργία 14-05-2014	https://www.consilium.europa.eu/media/25763/142590.pdf (προσπελάστηκε: 18-06-2015).	146

Α.3. ΑΜΕΡΙΚΗ -ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

	ΑΝΑΦΟΡΑ	ΠΡΟΣΩΠΟ - ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ - ΧΡΟΝΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΕΛ.
A.3.α	Λυσιστράτη	Lincoln Chaffee, Υποψήφιος χρίσματος για την Προεδρία των ΗΠΑ	Φόρουμ για τη Γυναικεία Ηγεσία (Women's Leadership Forum), Ουάσιγκτον, ΗΠΑ, 23-10- 2015	https://www.politico.com/story/2015/10/lincoln-chaffee-drops-out-of-democratic-race-215101 (προσπελάστηκε: 03-09-2019).	150
A.3.β	Η κόπρος του Αυγεία	Peter MacKay, Μέλος της Βουλής των Κοινοτήτων, Καναδάς	Βουλή των Κοινοτήτων, Οτάβα, Καναδάς, 22-03-2004	https://www.ourcommons.ca/DocumentViewer/en/37-3/house/sitting-26/hansard (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	153
A.3.γ	Δούρειος Ίππος	Donald Trump, υποψήφιος επικεφαλής Ρεπουμπλικανών για τις προεδρικές εκλογές των ΗΠΑ του 2016	Νέα Υόρκη, ΗΠΑ, 02-10-2015	https://www.businessinsider.com/donald-trump-syrian-refugees-isis-migrants-trojan-horse (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	157
A.3.δ	Λερναία Ύδρα	Al Gore, Αντιπρόεδρος ΗΠΑ	Νέα Υόρκη, ΗΠΑ, 12-02-2002	http://www.acronym.org.uk/old/archive/docs/0202/doc10.htm (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	161
A.3.ε	Δαίδαλος, Ίκαρος	Harry Truman, Πρόεδρος ΗΠΑ	Ουάσιγκτον, ΗΠΑ, 14-05- 1952	https://www.trumanlibrary.gov/library/public-papers/125/remar-ks-dinner-members-congress-given-civil-air-patrol (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	163

Α.4. ΑΜΕΡΙΚΗ -ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

	ΑΝΑΦΟΡΑ	ΠΡΟΣΩΠΟ - ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ - ΧΡΟΝΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΕΛ.
A.4.α	Οδυσσέας, Σειρήνες	Martin Luther King, επικεφαλής Κινήματος Πολιτικών Δικαιωμάτων, ΗΠΑ	Πανεπιστήμιο του Όσλο, Νορβηγία, 11-12-1964	https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1964/king/lecture/ (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	166
A.4.β	Δαμόκλειος Σπάθη	John F. Kennedy, Πρόεδρος ΗΠΑ	Γενική Συνέλευση ΟΗΕ, Νέα Υόρκη, ΗΠΑ, 25-09-1961	https://www.jfklibrary.org/archives/other-resources/john-f-kennedy-speeches/united-nations-19610925 (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	170
A.4.γ	Σίσυφος	William J. Perry, Υπουργός Άμυνας ΗΠΑ	Σεράγεβο, Βοσνία, 21-08-1995	https://www.c-span.org/video/?66807-1/ceremony-honoring-us-diplomats [11:52-12:56] (προσπελάστηκε: 21-01-2017).	172
A.4.δ	Λερναία Ύδρα	Madeleine K. Albright, Υπουργός Εξωτερικών ΗΠΑ	Πόλη του Μεξικού, Μεξικό, 05-05-1997	https://1997-2001.state.gov/statements/970505.html (προσπελάστηκε: 04-11-2019).	174
A.4.ε	Δαμόκλειος Σπάθη	Bill Clinton, Πρόεδρος ΗΠΑ	48η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, Νέα Υόρκη, ΗΠΑ, 27-09-1993	https://2009-2017.state.gov/p/ipo/potusunga/207375.htm και https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/48/PV.4 (προσπελάστηκαν: 04-11-2019).	176

Α.5. ΩΚΕΑΝΙΑ -ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

	ΑΝΑΦΟΡΑ	ΠΡΟΣΩΠΟ - ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ - ΧΡΟΝΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΕΛ.
A.5.α	Όμηρος, Μενέλαος, Πυλαιμένης	Dr. Richard Worth Μέλος του Κοινοβουλίου Νέας Ζηλανδίας	Κοινοβούλιο της Νέας Ζηλανδίας Ουέλιγκτον, 19-06-2007	https://www.parliament.nz/mi/pb/hansard-debates/rhr/document/48HansD_20070619_00000985/evidence-amendment-bill-first-reading/ (προσπελάστηκε: 03-09-2019).	179
A.5.β	Σκύλλα και Χάρυβδη	Ross Robertson, Αντιπρόεδρος και Μέλος του Κοινοβουλίου Νέας Ζηλανδίας.	Κοινοβούλιο Νέας Ζηλανδίας, Ουέλιγκτον, 27-08-2008	https://www.parliament.nz/en/pb/hansard-debates/rhr/document/48HansS_20080827_00001121/hidden-rodney-general-debate (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	182
A.5.γ	Σφίγγα	Phil Twyford, Μέλος του Κοινοβουλίου Νέας Ζηλανδίας	Κοινοβούλιο Νέας Ζηλανδίας, Ουέλιγκτον, 09-05-2012	https://www.parliament.nz/en/pb/hansard-debates/rhr/document/50HansD_20120509_00000016/employment-relations-secret-ballot-for-strikes-amendment (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	184
A.5.δ	Ίκαρος	Stuart Nash, Μέλος του Κοινοβουλίου Νέας Ζηλανδίας	Κοινοβούλιο Νέας Ζηλανδίας, Ουέλιγκτον, 21-10-2014	https://www.parliament.nz/en/pb/hansard-debates/rhr/document/51HansS_20141021_00000642/nash-stuart-address-in-reply (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	189
A.5.ε	Μίδας	Tony Abbott, Αρχηγός Αντιπολίτευσης, Αυστραλία	Επιτροπή Οικονομικής Ανάπτυξης, Καμπέρα, Αυστραλία, 19-06-2012	https://www.ceda.com.au/CEDA/media/General/Events/Images/16256-tony-abbott-speech-son.pdf (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	191

Α.6. ΩΚΕΑΝΙΑ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ (χωρίς αναφορά στη μυθολογία)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΣΕ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ

Β.1. ΕΥΡΩΠΗ -ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

	ΑΝΑΦΟΡΑ	ΠΡΟΣΩΠΟ-ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ - ΧΡΟΝΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΕΛ.
B.1.α	Ιπποκράτης ο Κώος	Lord Butterfield, Μέλος της Βουλής των Λόρδων, Ην. Βασίλειο	Βουλή των Λόρδων, Λονδίνο, Ην. Βασίλειο, 10-01-1996	https://publication.s.parliament.uk/pa/ld199596/ldhansrd/vo960110/text/60110-05.htm (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	193
B.1.β	Διογένης, Πλάτωνας, Αριστοτέλης	Marc Le Fur, Μέλος της Γαλλικής Εθνοσυνέλευσης, Επιτροπή Οικονομικών Υποθέσεων	Γαλλική Εθνοσυνέλευση, Παρίσι, Γαλλία, 03-08-2017	http://www.assemblee-nationale.fr/15/crise/2016-2017-extra/20171032.asp (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	196
B.1.γ	Σωκράτης	Αλβέρτος, Πρίγκιπας του Μονακό	Πριγκιπάτο του Μονακό, 12-07-2005	http://ethiquedesplaces.blogspot.com/files/investiture-speech_MC.pdf (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	199
B.1.δ	Πλάτωνας, Πρωταγόρας	Harry Barnes, Μέλος της Βουλής των Κοινοτήτων, Ην. Βασίλειο	Βουλή των Κοινοτήτων, Λονδίνο, Ην. Βασίλειο, 17- 07-2003	https://publication.s.parliament.uk/pa/cm200203/cmhansrd/vo030717/debtext/30717-08.htm (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	201
B.1.ε	Σόλωνας, Κλεισθένης	Donatella Poretti, Μέλος Ιταλικής Γερουσίας	Γερουσία, Ρώμη, Ιταλία, 20-06- 2012	http://www.senato.it/service/PDF/PDFServer/BGT/00665207.pdf (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	205

B.2. ΕΥΡΩΠΗ -ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

	ΑΝΑΦΟΡΑ	ΠΡΟΣΩΠΟ-ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ - ΧΡΟΝΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΕΛ.
B.2.α	Αριστοτέλης	Roul Nygup Rasmussen, Πρωθυπουργός Δανίας	Διεθνές Φόρουμ Στοκχόλμης για το Ολοκαύτωμα, Στοκχόλμη, 26-01-2000	http://www.stm.dk/p_11125.html (προσπελάστηκε: 23-04-2015).	211
B.2.β	Ηράκλειτος	Benita Ferrero-Waldner, Ευρωπαϊά Επίτροπος Εξωτερικών Υποθέσεων και Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας	Europe Hotel, Μινσκ, Λευκορωσία, 22-06-2009	https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_09_305 (προσπελάστηκε: 23-04-2018).	216
B.2.γ	Ηρόδοτος, Μ. Αλέξανδρος, Αριστοτέλης, Γαληνός, Ιπποκράτης, Καλλίμαχος ο Κυρηναίος, Σωκράτης	Dominique de Villepin, Υπουργός Εξωτερικών Γαλλίας	Αίγυπτος, Κάιρο, 12-04-2003	https://www.vie-publique.fr/discours/137373-declaration-de-m-dominique-galouzeau-de-villepin-ministre-des-affaires (προσπελάστηκε: 23-04-2018).	220
B.2.δ	Πλάτωνας, Αριστοτέλης	Πάπας Φραγκίσκος Α΄	Στρασβούργο, Γαλλία, 25-11-2004	http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2014/novembre/documents/papa-francesco_2014_1125_strasburgo-parlamento-europeo.html (προσπελάστηκε: 23-04-2018).	226
B.2.ε	Αριστοτέλης	Toomas Hendrik Ilves, Πρόεδρος Εσθονίας	66η Σύνοδος της Γενικής Συνέλευσης ΟΗΕ, Νέα Υόρκη, ΗΠΑ, 21-09-2011	https://gadebate.un.org/sites/default/files/gastatements/66/EE_en.pdf (προσπελάστηκε: 29-10-2019).	232

Β.3. ΑΜΕΡΙΚΗ -ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

	ΑΝΑΦΟΡΑ	ΠΡΟΣΩΠΟ-ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ - ΧΡΟΝΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΕΛ.
B.3.α	Περικλής	John F. Kennedy, (νεοεκλεγείς) Πρόεδρος ΗΠΑ	Μέγαρο Πολιτείας Μασαχουσέτης, Βοστώνη, ΗΠΑ, 09-01-1961	https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/historic-speeches/the-city-upon-a-hill-speech (προσπελάστηκε: 11-01-018).	235
B.3.β	Περικλής	Major Robert Odell Owens, Μέλος της Βουλής των Αντιπροσώπων, ΗΠΑ	Βουλή των Αντιπροσώπων, Ουάσιγκτον, ΗΠΑ, 12-10-2001	https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CREC-B-2001-pt14/html/CREC-B-2001-pt14-Pg19741.htm Επίσης: http://www.bristol.ac.uk/classics/research/thucydides/ttt/context/ (προσπελάστηκαν: 11-01-2018).	241
B.3.γ	Θουκυδίδης, Νικίας, Αλκιβιάδης	Wyche Fowler JR, Γερουσιαστής, τ. Πρέσβης των ΗΠΑ στη Σαουδική Αραβία	Γερουσία, Ουάσιγκτον, ΗΠΑ, 11-01-1991	https://www.c-span.org/video/?15652-1/senate-session [06:51:24 η αρχή του λόγου και από 7:02:44 έως 7:03:13] (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	248
B.3.δ	Σόλωνας	John F. Kennedy, Πρόεδρος ΗΠΑ	Σύνδεσμος Αμερικανών Εκδοτών Εφημερίδων Νέα Υόρκη, 27-04-1961	https://www.jfklibrary.org/archives/other-resources/john-f-kennedy-speeches/american-newspaper-publishers-association-19610427 (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	261
B.3.ε	Ευριπίδης	Anne Claire Cools, Μέλος Καναδικής Γερουσίας	Καναδική Γερουσία, Οτάβα, 29-10-2003	https://sencanada.ca/en/content/sen/cha/number/403/debates/042db_2010-06-22-e#42 (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	263

Β.4. ΑΜΕΡΙΚΗ -ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

	ΑΝΑΦΟΡΑ	ΠΡΟΣΩΠΟ-ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ - ΧΡΟΝΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΕΛ.
B.4.α	Αρχιμήδης	John Fitzgerald Kennedy, Πρόεδρος ΗΠΑ	18η Γενική Συνέλευση ΟΗΕ, Νέα Υόρκη, 20-09-1963	https://www.jfklibrary.org/archives/other-resources/john-f-kennedy-speeches/united-nations-19630920 (προσπελάστηκε: 23-04-2018).	271
B.4.β	Πλάτωνας	Veena Reddy, Αξιωματούχος Αμερικανικής Κυβέρνησης, Φορέας για τη Διεθνή Ανάπτυξη (USAID), επικεφαλής αποστολής Καμπόντια	Πνομ Πενχ, Καμπόντια, 13-11-2018	https://www.usaid.gov/cambodia/newsroom/speeches-testimony?page=1 (προσπελάστηκε: 23-04-2018).	273
B.4.γ	Περικλής	Robert F. Kennedy, Υπουργός Δικαιοσύνης ΗΠΑ	Ελεύθερο Πανεπιστήμιο Βερολίνου (Freie Universität Berlin), Δυτικό Βερολίνο, 26-06-1964	https://www.justice.gov/sites/default/files/ag/legacy/2011/01/20/06-26-1964b.pdf (προσπελάστηκε: 18-03-2016).	276
B.4.δ	Αριστοτέλης	Rod Rosenstein, Υπουργός Αναπληρωτής για Θέματα Δικαιοσύνης ΗΠΑ	87 ^η Γενική Συνέλευση της Interpol, Ντουμπί, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, 18-11-2018	https://www.justice.gov/opa/speech/deputy-attorney-general-rod-rostenstein-delivers-remarks-interpol-87th-general-assembly (προσπελάστηκε: 04-12-2019).	279

B.5. ΩΚΕΑΝΙΑ -ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

	ΑΝΑΦΟΡΑ	ΠΡΟΣΩΠΟ-ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ - ΧΡΟΝΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΕΛ.
B.5.α	Αριστοτέλης	Bill Gudgeon, Μέλος του Κοινοβουλίου Νέας Ζηλανδίας	Κοινοβούλιο Νέας Ζηλανδίας, Ουέλιγκτον, 05-10-2004	https://www.parliament.nz/en/pb/hansard-debates/rhr/document/47HansD_20041005_00000871/social-security-social-assistance-amendment-bill-first (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	283
B.5.β	Πλάτωνας	Tariana Turia, Μέλος του Κοινοβουλίου Νέας Ζηλανδίας συμπροεδρεύουσα επικεφαλής του κόμματος των Μαορί	Κοινοβούλιο Νέας Ζηλανδίας, Ουέλιγκτον, 17-05-2007	https://search.parliament.nz/mi/pb/hansard-debates/rhr/document/48HansS_20070518_00000096/tariana-taxation-kiwisaver-and-company-tax-rateamendments (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	286
B.5.γ	Σωκράτης	Malcolm Roberts, Μέλος της Γερουσίας Αυστραλίας	Καμπέρα, Αυστραλία, 13-09-2016	https://australianpolitics.com/2016/09/13/sen-malcolm-roberts-one-nation-qld-maiden-speech.html (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	287
B.5.δ	Θουκυδίδης	Malcolm Turnbull, Πρωθυπουργός Αυστραλίας	Κοινή συνέντευξη τύπου με τον Πρωθυπουργό της Νέας Ζηλανδίας John Key, Σίδνεϋ, Αυστραλία, 19-02-2016	https://pmtranscripts.pmc.gov.au/releases/transcript-40199 (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	290
B.5.ε	Αρχιμήδης	Robert Hawke, Πρωθυπουργός Αυστραλίας	Σίδνεϋ, Αυστραλία 26-09-1984	https://pmtranscripts.pmc.gov.au/releases/transcript-6485 (προσπελάστηκε: 11-01-2018).	293

Β.6. ΩΚΕΑΝΙΑ -ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

	ΑΝΑΦΟΡΑ	ΠΡΟΣΩΠΟ-ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ - ΧΡΟΝΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΕΛ.
B.6.α	Θουκυδίδης	Malcolm Turnbull, Πρωθυπουργός Αυστραλίας	16η Διάσκεψη για την Ασφάλεια στην Ασία, Σγκαπούρη, 02-06-2017	https://pmtranscripts.pmc.gov.au/release/transcript-41001 (προσπελάστηκε: 23-04-2018).	296

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΣΕ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΥΣ

Γ.1. ΕΥΡΩΠΗ- ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

	ΑΝΑΦΟΡΑ	ΠΡΟΣΩΠΟ-ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ - ΧΡΟΝΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΕΛ.
Γ.1.α	Η εκστρατεία του Ξέρξη.	John Russel και Robert Washington Shirley, Μέλη της Βουλής των Λόρδων, Ην. Βασίλειο	Βουλή των Λόρδων, Λονδίνο, Ην. Βασίλειο, 08-07-1996	https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1996/jul/08/housing-bill (προσπελάστηκε: 23-04-2018).	299
Γ.1.β	Πελοποννησιακός Πόλεμος.	Sir Sebastian Wood, Πρέσβης Ηνωμένου Βασιλείου στην Κίνα	Εδιμβούργο, Σκωτία, 15-10-2014	https://www.gov.uk/government/speeches/ambassadors-speech-to-confucius-institute-scotland (προσπελάστηκε: 28-04-2018).	302
Γ.1.γ	Οι θεσμοί «Πυθία» και «Μαντείο των Δελφών».	Max Stendebach, Μέλος Κοινοβουλίου Αυστρίας	Βιέννη, Κοινοβούλιο 03-12-1958	https://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/VIII/NRSITZ/NRSITZ_00069/imfname_157289.pdf (προσπελάστηκε: 23-04-2018).	305
Γ.1.δ	Οστρακισμός- το πρώτο δημογήφισμα στην ιστορία	Mario Ferrara, Μέλος Γερουσίας Ιταλίας	Γερουσία, Ρώμη, Ιταλία, 09-07-2015	http://www.senato.it/japp/bgt/showdoc/17/Resaula/0/930194/index.html?part=doc_dc-ressten_rs (προσπελάστηκε: 08-10-2018).	308
Γ.1.ε	Λοιμός της Αθήνας - Θουκυδίδης	Paola Binetti, Μέλος Γερουσίας Ιταλίας	Γερουσία, Ρώμη, Ιταλία, 26-07-2017	https://www.camera.it/leg17/410?idSeduta=0842&tipo=stenografico (προσπελάστηκε: 13-03-2018).	312

Γ.2. ΕΥΡΩΠΗ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

	ΑΝΑΦΟΡΑ	ΠΡΟΣΩΠΟ-ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ - ΧΡΟΝΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΕΛ.
Γ.2.α	Διάλογος Αθηναίων-Μηλίων	Sir Ivor Roberts, Πρέσβης του Ηνωμένου Βασιλείου στην Ιταλία	Ρώμη, Ιταλία, 13-09-2006	https://www.gov.uk/government/publications/foi-release-ivor-roberts-speech (προσπελάστηκε: 08-10-2018).	315
Γ.2.β	Πελοποννησιακός Πόλεμος	Sir Sherard Cowper-Coles, Πρέσβης Ηνωμένου Βασιλείου στο Αφγανιστάν	Εδιμβούργο, Σκωτία, 15-10-2014	<i>Cables from Kabul: The Inside Story of the West's Afghanistan Campaign</i> , London: Harper Press, (2011).	319
Γ.2.γ	Πελοποννησιακός Πόλεμος	António Guterres, Γενικός Γραμματέας ΟΗΕ	73η Γενική Συνέλευση ΟΗΕ, Νέα Υόρκη, ΗΠΑ, 25-09-2018	https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2018-09-25/address-73rd-general-assembly (προσπελάστηκε: 23-02-2019).	322
Γ.2.δ	Πολιτική, Πολιτικός, καθιέρωση του όρου	Didier Burkhalter, Ομοσπονδιακός Σύμβουλος	Βέρνη, Ελβετία απευθυνόμ. Στοκχόλμη, Σουηδία, 15-09-2015	https://www.admin.ch/gov/it/pagina-iniziale/documentazione/discorsi/discorsi-dei-consiglieri-federali.msg-id-58745.html (προσπελάστηκε: 13-03-2018).	326

Γ.3. ΑΜΕΡΙΚΗ- ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

	ΑΝΑΦΟΡΑ	ΠΡΟΣΩΠΟ-ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ - ΧΡΟΝΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΕΛ.
Γ.3.α	Μάχη στις Θερμοπίλες, Ναυμαχία της Σαλαμίνας.	Pierre Elliott Trudeau, Ηγέτης της αντιπολίτευσης, Καναδάς	Οτάβα, Καναδάς, 30-04-1987	Bob Plamondon, <i>The Truth About Trudeau</i> , (2013), Great River Media, (κεφ. 8: Meech, Charlottetown and the 1995 Quebec referendum	329

Γ.3.β	Θερμοπόλες	Lloyd Theodore (Ted) Poe, Μέλος Βουλής Αντιπροσώπων, ΗΠΑ	Ουάσιγκτον, ΗΠΑ, 20-09-2011	https://www.govinfo.gov/content/pkg/CREC-2011-09-20/pdf/CREC-2011-09-20-pt1-PgE1667-2.pdf (προσπελάστηκε: 19-10-2017).	3331
Γ.3.γ	Ο θεσμός των θεωρικών	Deane Gigantès, Μέλος της Γερουσίας του Καναδά	Γερουσία, Οτάβα, Καναδάς, 29-10-1996	https://sencanada.ca/en/Content/SEN/Chamber/352/Debates/046db_1996-10-29-e (προσπελάστηκε: 08-10-2018).	336
Γ.3.δ	Όρκος Αθηναίων Εφήβων	James Mattis, Υπουργός Άμυνας ΗΠΑ	Στρατιωτική Ακαδημία West Point, Νέα Υόρκη, ΗΠΑ, 27-05-2017	https://www.defense.gov/Newsroom/Speeches/Speech/Article/1196942/us-military-academy-graduation-and-commissioning/ (προσπελάστηκε: 08-10-2018).	340

Γ.4. ΑΜΕΡΙΚΗ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

	ΑΝΑΦΟΡΑ	ΠΡΟΣΩΠΟ-ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ - ΧΡΟΝΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΕΛ.
Γ.4.α	Η θεμελίωση της Ελευθερίας του Ανθρώπου μέσα από την κλασική Ελλάδα.	John F. Kennedy, Πρόεδρος ΗΠΑ	Κοινοβούλιο, Οτάβα, Καναδάς, 17-05-1961	https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/may-17-1961-address-canadian-parliament (προσπελάστηκε: 08-10-2018).	344
Γ.4.β	Ίδρυση Αθηναϊκής Δημοκρατίας και αρχή της τριμερούς διάκρισης των λειτουργιών	Michael S. Hoza, Πρέσβης ΗΠΑ, Καμερούν	Αμερικανική Πρεσβεία, Γιαούντε, Καμερούν, 30-06-2016	https://photos.state.gov/libraries/cameroon/231771/PDFs/ambspeech2016independenceday.pdf (προσπελάστηκε: 03-11-2019)	346

Γ.4.γ	Οι ατομικές ελευθερίες και το δικαίωμα συμμετοχής στο πολιτικό σώμα.	Robert F. Kennedy, Γερουσιαστής Νέας Υόρκης, ΗΠΑ	Πανεπιστήμιο Κέιπταουν, Νότια Αφρική, 06-06-1966	https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/the-kennedy-family/robert-f-kennedy/robert-f-kennedy-speeches/day-of-affirmation-address-university-of-capetown-capetown-south-africa-june-6-1966 (προσπελάστηκε: 23-04-2018).	351
Γ.4.δ	Θερμοπύλες	Ronald Reagan, Πρόεδρος ΗΠΑ	Κοινοβούλιο Westminster, Λονδίνο, Ην. Βασίλειο, 08-06-1982	https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/addresses-members-british-parliament (προσπελάστηκε: 24-10-2020).	360

Γ.5. ΩΚΕΑΝΙΑ- ΕΝΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

	ΑΝΑΦΟΡΑ	ΠΡΟΣΩΠΟ-ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ - ΧΡΟΝΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΕΛ.
Γ.5.α	Θερμοπύλες	William Perry, Μέλος Κοινοβουλίου Νέας Ζηλανδίας	Ουέλγκτον, Νέα Ζηλανδία, 22-08-1941	Πρακτικά συνεδρίασης Κοινοβουλίου (22-08-1941, 3rd Session, 26th Parliament, σελ. 242) by authority: EV Paul Government Printer, Wellington (1942).	362
Γ.5.β	Συμπόσιο	Tariana Turia, Αν. Υπουργός Υγείας Νέας Ζηλανδίας	Ουέλγκτον, Νέα Ζηλανδία, 08-11-2013	https://www.beehive.govt.nz/speech/pacific-intersectoral-alliance-symposium (προσπελάστηκε: 23-04-2018).	365

Γ.5.γ	Η τελετή των Επιταφίων στην Αρχαία Αθήνα.	Mark Burton, Υπουργός Άμυνας Νέας Ζηλανδίας	Μνημείο Άγνωστου Στρατιώτη Ουέλιγκτον, 13-05-2003	https://www.beehive.govt.nz/speech/blessing-ceremony-tomb-unknown-warrior (προσπελάστηκε: 30-10-2019).	368
Γ.5.δ	Η ίδρυση της πρώτης δημοκρατίας.	Stuart Nash, Μέλος του Κοινοβουλίου Νέας Ζηλανδίας	Ουέλιγκτον, Νέα Ζηλανδία, 09-12-2008	https://www.parliament.nz/en/pb/hansard-debates/rhr/document/49HansD_20081213_00000001/education-national-standards-amendment-bill-in-committee (προσπελάστηκε: 08-10-2018).	371
Γ.5.ε	Ο Παρθενώνας ως θεσμικό σύμβολο της δημοκρατίας	Mita Ririnui, Μέλος του Κοινοβουλίου Νέας Ζηλανδίας	Ουέλιγκτον, Νέα Ζηλανδία, 05-05-2006	https://www.beehive.govt.nz/speech/te-arawa-lakes-first-reading (προσπελάστηκε: 08-10-2018).	373

Γ.6. ΩΚΕΑΝΙΑ- ΕΚΤΟΣ ΧΩΡΑΣ

	ΑΝΑΦΟΡΑ	ΠΡΟΣΩΠΟ-ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ - ΧΡΟΝΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΕΛ.
Γ.6.α	Άνοδος και ενίσχυση της Αθήνας - Πελοποννησιακός Πόλεμος	Kevin Rudd, π. Πρωθυπουργός της Αυστραλίας	Βανκούβερ, Καναδάς 01-04-2015	http://kevinrudd.com/2015/04/01/ted-talk-are-china-and-the-us-doomed-to-conflict/ (προσπελάστηκε: 31-10-2019).	376
Γ.6.β	Διάλογος Αθηναίων- Μηλίων	Chris Seed, Υπατος Αρμοστής της Νέας Ζηλανδίας στην Αυστραλία	Πανεπιστήμιο Τασμανίας, Χόμπαρτ, Αυστραλία, 29-10- 2018	https://www.mfat.govt.nz/tr/media-and-resources/a-small-states-diplomacy-in-challenging-times/ (προσπελάστηκε: 31-10-2019).	378

Γ.6.γ	Πελοποννησιακός Πόλεμος	Malcolm Turnbull, Πρωθυπουργός Αυστραλίας	Ουάσιγκτον, ΗΠΑ, 18-01-2016	https://pmtranscripts.pmc.gov.au/release/transcript-40162 (προσπελάστηκε: 23-04-2018).	382
Γ.6.δ	Διάλογος Αθηναίων Μηλίων, Πελοποννησιακός Πόλεμος	Malcolm Turnbull, Πρωθυπουργός Αυστραλίας	Ουάσιγκτον, ΗΠΑ 04-10-2018	https://www.malcolmturnbull.com.au/media/trade-and-security-in-the-indo-pacific-lessons-from-the-tpo-11-and-the-iaee (προσπελάστηκε: 31-10-2019)	383

IV. ΠΗΓΕΣ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΣΤΟ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ

(με σειρά σελίδων)

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ	ΕΡΓΟ	ΠΗΓΗ (οι σύνδεσμοι επαληθεύτηκαν: 12-12-2020)	ΣΕΛ.
Ίσοκράτης	Πρός Δημόνικον	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0143%3Aspeech%3D1%3Asection%3D34	11
Πλούταρχος	Περί παιδων ἀγωγῆς [9.F]	<i>Πλούταρχος: Περί παιδων ἀγωγῆς – Παραμυθητικός πρὸς Ἀπολλώνιον – Παραμυθητικός πρὸς τὴν εαυτοῦ γυναίκα, Πρόλογος</i> Ι.Σ. Χριστοδούλου, Μετάφραση- Επιμέλεια Γ. Α. Ράπτης, Ειδική έκδοση για την εκπαίδευση, της Εφημ. «ΤΟ ΒΗΜΑ» & των Εκδόσεων Ζήτηρος (2002).	17
Ἐκαταῖος ὁ Μιλήσιος	(Fragmenta)	René Ceceña “Si Helena hubiera estado en Ilión- La referencialidad espacial de khôra y tópos como elemento epistemológico de la Historia griega antigua”, στο En-claves del Pensamiento, año VIII, núm. 16, julio-diciembre 2014, pp. 177-201.	17
Λουκιανός	Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν [34]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0511%3Achapter%3D34	25
Ὅμηρος	Ὀδύσσεια, ρ' 57	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=133&page=164	32
Ἀριστοτέλης	Ἠθικὰ Νικομάχεια [1111a, 20-21]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=78&page=24	32
Ὅμηρος	Ίλιάς Θ' [443]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=158&page=80	33
Ὅμηρος	Ίλιάς Λ' [643]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=158&page=101	33
Πλάτων	Πολιτεία [392a]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=111&page=33	35
Αἴσωπος	Μῦθοι [333.1] και [334.1]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=75&page=69	38
Ἀριστοτέλης	Πολιτικά [1253a3]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=324	49

Θουκυδίδης	Ίστορία [1.20.1]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=8	68
Θουκυδίδης	Ίστορία [3.82.2]	https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?t=192	71
Θουκυδίδης	Ίστορία [1.23.6]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=8	70
Ξενοφών	Κύρου Παιδεία [1.1.6]	https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0203%3Abook%3D1%3Achapter%3D1%3Asection%3D1	79
Ξενοφών	Έλληνικά [1.1.1]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=32	80
Ξενοφών	Κύρου Ανάβασις [1.1]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0201	80
Πολύβιος	Ίστορία [1.1.1]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=526	81
Ίπποκράτης	Έπιστολαί [22]	https://scaife.perseus.org/reader/urn:cts:greekLit:tlg0627.tlg055.1st1K-grc1:22/	82
Πολύβιος	Ίστορία [3.48.12]	<i>Polybius, The Histories II, with an English Translation by W.R. Paton, Loeb Classical Library (repr.1979)</i>	82
Θουκυδίδης	Ίστορία [3.55.4]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=97	
Ήσιόδος	Θεογονία [27-34]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0129%3Acard%3D29	96
Ισοκράτης	Πρός Νικοκλέα [35]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0143%3Aspeech%3D2%3Asection%3D35	96
Άριστοτέλης	Μετά τά φυσικά [1010a.10]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0051%3Abook%3D4%3Asection%3D1010a	97
Ξενοφών	Κύρου Ανάβασις [6.1.21]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=112&page=58	106
Δημοσθένης	Πρός Λεπτίνην [160]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0071%3Aspeech%3D20%3Asection%3D160	106
Πλάτων	Κρατύλος [402]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Plat.+Crat.+402&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0171	107
Κικέρων	Περί Πολιτείας IV, [1]i	Ντεληγιάννης, Ι. (2017). <i>Κικέρωνα, Περί Πολιτείας</i> , Εκδ. Καρδαμίτσα.	109

Θουκυδίδης	Ίστορία [1.13]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=5	112
Σοφοκλής	Άντιγόνη [26-30]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=154&page=1	112
Σοφοκλής	Άντιγόνη [456-460]	https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?m=1&t=561	113
Σοφοκλής	Οιδίπους Τύραννος (863-870)	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=152&page=23	113
Θουκυδίδης	Ίστορία [2.37.3]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=58	115
Άπολλόδωρος	Βιβλιοθήκη [1.7.1]	https://scaife.perseus.org/reader/urn:cts:greekLit:tlg0548.tlg001.perseus-grc2:1.7.1/	117
Πλάτων	Πρωταγόρας [321-322]	https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?m=1&t=541	117
Αίσχύλος	Προμηθεὺς δεσμώτης [260]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=132&page=7	118
Άπολλόδωρος	Βιβλιοθήκη [1.9.3]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=132&page=7	122
Όμηρος	Οδύσσεια Α΄ [593-600]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Aabo:tlg,0012,002:11:586	122
Όμηρος	Ιλιάς, Ζ [153-154]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=158&page=53	122
Lucretius	De rerum natura [III, 995-997]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0130%3Abook%3D3%3Acard%3D978	123
Ήρόδοτος	Ίστορία [1.34.1]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=30&page=6	125
Άριστοτέλης	Ήθικὰ Νικομάχεια [1108b]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=78&page=20	126
Ήσίοδος	Θεογονία [223-224]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=2&page=5	126
	Έλλάδος	https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=	

Παυσανίας	Περιήγησις, Ἀττικά [1.33.2]	Perseus%3Atext%3A1999.01.0159%3Abook%3D1%3Achapter%3D33%3Asection%3D2	126
Όμηρος	Ίλιάς Σ [590-593]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=158&page=172	130
Όροδοτος	Όστορίαι [2.148.1], [2.148.2], [2.148.4]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=30&page=65	130
Πλούταρχος	Βίοι Παράλληλοι, Όησεύς [15.2] και [19.1]	https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:abo:tlg.0007.001:15:2 και https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Plut.+Thes.+19.1&fromdoc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0075	130
Όμηρος	Ίλιάς Ε΄ [749-750]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=158&page=71	132
Όσιόδοτος	Όεογονία [901-903]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=2&page=18	132
Άριστοτέλης	Όθικὰ Νικομάχεια (1106a, 25)	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=78&page=19	132
Άριστοτέλης	Πολιτικά [1292a]	https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?t=51	133
Όροδοτος	Όστορίαι [7.104.5]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=30&page=172	133
Όημοσθένης	Κατὰ Μειδίου [224-225]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=88&page=31	
Όμηρος	Όδύσσεια θ΄ [92-495]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=133&page=60	138
Όσιόδοτος	Όεογονία [313-318]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=2&page=7	142
Όβίδιος	Μεταμορφώσεις [12]	Papaioannou, S. (2007). Redesigning Achilles 'Recycling' the Epic Cycle in the 'Little Iliad' (Ovid, Metamorphoses 12.1–13.622), Untersuchungen zur antiken Literatur und Geschichte, Herausgegeben von Gustav-Adolf Lehmann, Heinz-Günther Nesselrath und Otto Zwierlein, Band 89, Walter de Gruyter.	

Όμηρος	Ίλιάς X' [359-363]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=158&page=200	145
Ήρόδοτος	Ίστορία A [1.2.1], [1.2.2], [1.2.3]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=30	147
Όμηρος	Ίλιάς Ξ [321-322]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=158&page=127	148
Απολλώνιος Ρόδιος	Άργοναυτικά, [3, 947-972]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=400&hi=10679	149
Θουκυδίδης	Ίστορία [8.66.3]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=269	151
Θουκυδίδης	Ίστορία [2.38.1]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=58	152
Άριστοφάνης	Λυσιστράτη [567-570], [1124-1134]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=146&page=14	152
Απολλόδωρος	Βιβλιοθήκη [2.5.5]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:abo:tlg.0548.001:2:5:5	157
Άπόστολος Παῦλος	Πρὸς Κορινθίους [Α' 13]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=613	161
Παλαίφατος	Περὶ ἀπίστων, Περὶ Δαιδάλου καὶ Ἰκάρου [12]	http://hawes.beta.newalexandria.info/read/urn:cts:greekLit:tlg1553.tlg001:8-37	164
Όμηρος	Όδύσσεια μ' [158-164]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=133&page=90	168
Απολλώνιος Ρόδιος	Άργοναυτικά [891-894]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:abo:tlg.0001.001:4:973	168
Απολλώνιος Ρόδιος	Άργοναυτικά [540-541], [1512-1515] [902-911]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:abo:tlg.0001.001:4:973 και http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0227%3Abook%3D4%3Acard%3D1483	168

Πλάτων	Πολιτεία [617c]	https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?t=535&m=1&pane=text	168
Πλάτων	Άπολογία Σωκράτους [30e]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=104&page=10	169
Όμηρος	Ύλιάς Ε' [576-579]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=158&page=46	181
Όμηρος	Οδύσσεια Μ' [85-110, 244-259]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=133&page=89	183
Λυκούργος	Κατά Λεωκράτους [130]	Κυριάκου Κοσμά <i>Δημοσθένους Λόγοι</i> , Ν. Φραγκίσκου- Μ. Πετρίδου <i>Λυκούργου, κατά Λεωκράτους</i> , Γ. Παπαϊκονόμου- Μ. Πετρίδου, <i>Ισοκράτους Έπιστολαί</i> , ΟΕΔΒ (1965).	183
Άριστοτέλης	Ήθικα Νικομάχεια [1109a]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=78&page=22	183
Αισχύλος	Ίκετίδες [1069-1072]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=128&page=29	183
Άριστοφάνης	Βάτραχοι [1287]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=147&page=35	186
Άπολλόδωρος	Βιβλιοθήκη [3.5.8]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0021%3Atext%3DLibrary%3Abook%3D3%3Achapter%3D5%3Asection%3D8	187
Φλάβιος Φιλόστρατος	Τὰ ἐς τὸν Τυανέα Άπολλώνιον [Ζ']	Φιλόστρατος, Άπαντα, (Β' τόμος), <i>Τὰ ἐς τὸν Τυανέα Άπολλώνιον, Δ'-Ε'-Ζ'</i> , 308, Μεταφραστής: Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Επιμέλεια: Β.Γ. Μανδηλαράς, Εκδ. Κάκτος (1994)	192
Ίπποκράτης	Άφορισμοί [1.1]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=urn:cts:greekLit:tlg0627.tlg012.perseus-grc1:1.1	195
Διογένης Λαέρτιος	Φιλοσόφων βίων και δογμάτων συναγωγή [6.105]	Διογένης Λαέρτιος (Β' τόμος) <i>Φιλοσόφων βίων και δογμάτων συναγωγή</i> , βιβλία VI-X, Πρόλογος: Σ. Δεληβογιατζής, Μετάφραση: Θ. Γ. Μαυρόπουλος, Επιμ.: Ν. Λουκάς, Εκδ. Ζήτρος (2012)	197
Διογένης Λαέρτιος	Βίοι φιλοσόφων [6.23]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0257%3Abook%3D6	197
Αΐλιανός	Ποικίλη Ίστορία [9.34]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=urn:cts:greekLit:tlg0545.tlg002.perseus-grc1:9.34	198

Ιωάννης Στοβαΐος	Άνθολόγιον [3.1.172γ]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=55&page=3&hi=1492978	200
Ξενοφών	Άπομνημονεύματα [3.9.6]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0207%3Abook%3D3%3Achapter%3D9%3Asection%3D6	200
Στράβων	Γεωγραφικά [Δ.6.3]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:abo:tlg.0099.001:4:6:3	200
Πλάτων	Άπολογία Σωκράτους [29b]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=104&page=9	200
Θουκυδίδης	Ίστορία [2.37.1]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=58	200
Γρηγόριος Ναζιανζηνός	Έπιστολαί [54,1,1-2]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0477%3Avolume%3D1%3Atext%3D32	202
Ήρόδοτος	Ίστορία [3.46.1-2]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=30&page=79	203
Ξενοφών	Έλληνικά [1.1.23]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=32	203
Άριστοφάνης	Έκκλησιάζουσαι [130]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=148&page=4	203
Θουκυδίδης	Ίστορία [2.40]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=59	203
Πλάτων	Γοργίας [449b]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0177%3Atext%3DGorg.%3Asection%3D449b	203
Πλάτων	Πολιτεία [562d]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=111&page=112	204
Πλάτων	Θεαίτητος [169d]	https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?t=504&m=2	205
Διογένης Λαέρτιος	Βίοι και γνώμαι τῶν ἐν φιλοσοφία εὐδοκμησάντων [950]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0257%3Abook%3D9%3Achapter%3D8	205
Θουκυδίδης	Ίστορία [2.37.2]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=58	207

Αριστοτέλης	Ἀθηναίων Πολιτεία [7.1- 4]	Αριστοτέλης <i>Ἀθηναίων Πολιτεία</i> Πρόλεγόμενα- επιμέλεια : Γ. Κορδάτος, Μετάφραση-σχόλια: Γ. Κοτζιούλας, Εκδ. Ι. Ζαχαρόπουλος (1990)	207
Αριστοτέλης	Ἀθηναίων Πολιτεία [8.2]	Αριστοτέλης <i>Ἀθηναίων Πολιτεία</i> Πρόλεγόμενα- επιμέλεια : Γ. Κορδάτος, Μετάφραση-σχόλια: Γ. Κοτζιούλας, Εκδ. Ι. Ζαχαρόπουλος (1990)	208
Αριστοτέλης	Ἀθηναίων Πολιτεία [43.2]	Αριστοτέλης <i>Ἀθηναίων Πολιτεία</i> Πρόλεγόμενα- επιμέλεια : Γ. Κορδάτος, Μετάφραση-σχόλια: Γ. Κοτζιούλας, Εκδ. Ι. Ζαχαρόπουλος (1990)	209
Αριστοτέλης	Ἀθηναίων Πολιτεία [21.1-6]	Αριστοτέλης <i>Ἀθηναίων Πολιτεία</i> Πρόλεγόμενα- επιμέλεια : Γ. Κορδάτος, Μετάφραση-σχόλια: Γ. Κοτζιούλας, Εκδ. Ι. Ζαχαρόπουλος (1990)	209
Αριστοτέλης	Πολιτικά [A,1252b30-34, 1253a1-4, 1253a5-9, 1253a10-1, 1253a15-19]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0057	214
Πλάτων	Ἀπολογία Σωκράτους [31d]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=104&page=10	216
Ἡράκλειτος	Θραύσματα	<i>Ἡράκλειτος, Ἀπαντα</i> , Πρόλογος-μετάφραση: Τ. Φάλλκος- Αρβανιτάκης, Επιμετρο: Ι.Σ. Χριστοδούλου, Εκδ. Ζήτηρος (1999)	219
Ἀρριανός	Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις [1.12.4]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=74&page=13	222
Ἡρόδοτος	Ἱστορία [2.35.1]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=228&hi=32447	224
Κικέρων	Περὶ Πολιτείας [I, 16]	<i>Κικέρωνα, Περὶ Πολιτείας</i> , Ι. Ντεληγιάννης Εκδ. Καρδαμίτσα. (2017).	229
Πλάτων	Τίμαιος [28c], [30a] [55e], [92c]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Plat.+Tim.+28&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0179	230
Αριστοτέλης	Μικρά φυσικά, Περὶ Αἰσθήσεως καὶ Αἰσθητῶν [436a]	Αριστοτέλους <i>Περὶ ψυχῆς</i> , Μετάφραση: Β. Τατάκης- <i>Μικρά φυσικά</i> , Μετάφραση: Ν. Σωτηράκης, Α. Ευσταθίου,Επιμέλεια έκδοσης: Ε. Παπανούτσος, Εκδ. Ζαχαρόπουλος (1954)	230
Αριστοτέλης	Ῥητορική [1361a, 12]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=77&page=10	233

Άριστοτέλης	Πολιτικά [1252a, 26-31]	https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?m=1&t=41&pane=text	234
Άριστοτέλης	Πολιτικά [1277b, 24-25]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0057%3Abook%3D3%3Asection%3D1277b	234
Άριστοτέλης	Ἠθικά Νικομάχεια [1162a.15]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=78&page=97	234
Άριστοτέλης	Ἠθικά Νικομάχεια [1160b, 30, 35]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=78&page=95	234
Εὐαγγελιστῆς Ματθαῖος	Κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, Ἡ ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλία [5.14]	http://www.apostoliki-diakonia.gr/bible/bible.asp?contents=new_testament/contents_mathaiou.asp&main=mathaiou&file=1.1.5.htm	238
Θουκυδίδης	Ἱστορία [2.36.1], [2.37.1]	https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?t=182	239
Θουκυδίδης	Ἱστορία [2.41.1]	https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?m=1&t=182	241
Θουκυδίδης	Ἱστορία [1.22.1]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=237	255
Θουκυδίδης	Ἱστορία [7.87.5,6]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=251	256
Θουκυδίδης	Ἱστορία [6.68.3]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=208	257
Θουκυδίδης	Ἱστορία [5.16.1]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=161	258
Θουκυδίδης	Ἱστορία [7.86.4,5]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=251	258
Πλούταρχος	Νικίας [12.4]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=102&page=10	258
Θουκυδίδης	Ἱστορία [6.47.1], [6.48.1]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=202	258
Θουκυδίδης		https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/	

	Ίστορία [7.15.1,2]	ary/browse.html?text_id=73&page=225	258
Πλούταρχος	Σόλων [20.1]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=99&page=15	262
Θουκυδίδης	Ίστορία [2.40.2]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=59	262
Πλάτων	Πρωταγόρας [327a]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=27&page=12	263
Ευριπίδης	Μήδεια [807-809] [822-823]	<i>Ευριπίδη Μήδεια</i> , Μετάφραση Π. Πρεβελάκη εκδόσεις "ΣΚΟΡΠΙΟΣ", Αθήνα, Ιούνιος 1956	262
Άριστοτέλης	Ποιητική [1460b]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=76&page=21&hi=154011	267
Ευριπίδης	Μήδεια [1078-1079]	Ευριπίδη Μήδεια, Μετάφραση Π. Πρεβελάκη εκδόσεις "ΣΚΟΡΠΙΟΣ", Αθήνα, Ιούνιος 1956	269
Άριστοτέλης	Ποιητική [1453 b11-13]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=76&page=10	270
Πάππος ὁ Ἀλεξανδρεὺς	Συναγωγή [VIII]	Pappus Alexandrinus Mathematical Collection, Book 8 (1876), Document ID: MPIWG:H7Z1N7S4 Permanent URL: http://echo.mpiwg-berlin.mpg.de/MPIWG:H7Z1N7S4 Copyright: Max Planck Institute for the History of Science (unless stated otherwise) License: CC-BY-SA (unless stated otherwise)	273
Πλάτων	Πολιτεία [Δ'. 425c]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=111&page=50	274
Πλάτων	Πολιτικός [293d]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0171%3Atext%3DStat.%3Asection%3D293c	275
Πλάτων	Πολιτεία [534e]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=111&page=100	275
Άριστοτέλης	Πολιτικά [1274b, 23]	https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?m=1&t=42	278
Άριστοτέλης	Πολιτικά, γ' [1287a]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=urn:cts:greekLit:tlg0086.tlg035.perseus-grc1:3.1287a	281
		https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=225	

Άριστοτέλης	Πολιτικά [1337 a33]	language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?t=52	285
Πλάτων	Πολιτεία [564a]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=111&page=113	287
Άριστοτέλης	Ἠθικὰ Νικομάχεια [1106b]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=78&page=19&hi=38296	287
Πλάτων	Πολιτεία [562d]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=111&page=112	287
Ἡρόδοτος	Ἱστορία [7.35.1-3]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=30&page=165	301
Θουκυδίδης	Ἱστορία [1.135.2-3] [1.136.1]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=42	312
Θουκυδίδης	Ἱστορία [2.51.6]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=63	313
Θουκυδίδης	Ἱστορία [5.86.1]	https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?t=203&m=1	317
Θουκυδίδης	Ἱστορία [5.88.1]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=183	318
Θουκυδίδης	Ἱστορία [1.76.2]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=24	318
Θουκυδίδης	Ἱστορία [1.23.6]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=8	324
Σοφοκλῆς	Ἀντιγόνη [175-177]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=154&page=6	326
Άριστοτέλης	Ἠθικὰ Νικομάχεια [1130a]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=78&page=50	326
Θουκυδίδης	Ἱστορία [2.40.2]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=59	328
Πλούταρχος	Ἠθικά,	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=	

	Άποφθέγματα, Λακωνικά [225b-10]	Perseus%3Atext%3A2008.01.0196%3Achapter%3D51	334
Πλούταρχος	Περικλῆς [9.1]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=101&page=5	338
Πλούταρχος	Πλατωνικά ζητήματα [10.11b]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0383%3Astephpage%3D1011b	339
Ήσίοδος	Ἀθηναίων πολιτεία [1.1]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=234&hi=58887	340
Δημοσθένης	Ὀλυθιακός γ' [10-11]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=49&page=3	340
Λυκούργος	Κατά Λεωκράτους [75-78]	https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?t=312&m=2&pane=text	343
Ὅμηρος	Ίλιάς Ε' [743-744]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=158&page=48	343
Ἀριστοτέλης	Πολιτικά [4.1294a]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0057%3Abook%3D4	
Θουκυδίδης	Ίστορία [2.43.1]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=60	356
Βαλέριος Μάξιμος	Facta et Dicta Memorabilia [8.7(ext).7]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=urn:cts:latinLit:phi1038.phi001.perseus-lat1:8.7(ext).7	358
Πλούταρχος	Μάρκελλος [14.7]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0118%3Achapter%3D14%3Asection%3D7	358
Διόδωρος Σικελιώτης	Ίστορική Βιβλιοθήκη [5.37.3]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0540%3Abook%3D5%3Achapter%3D37%3Asection%3D3	358
Πλούταρχος	Κράσσοι [8.1]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0110%3Achapter%3D8%3Asection%3D1	361
Ἀριστοφάνης	Σφήκες [1219-1220]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=141&page=29	367

Θουκυδίδης	Ίστορία [2.34.1-7]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=57	370
Άριστοτέλης	Άθηναίων Πολιτεία [6.1.1]	http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0045%3Achapter%3D6	372
Θουκυδίδης	Ίστορία [5.89]	https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=183	380

V. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

I. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αθανασάτος, Κ.Π. (2007). *Πλάτων Μενέξενος, Εισαγωγή –Κείμενο- Μετάφραση*, Δαίδαλος Ζαχαρόπουλος, Ι.

Αλεξοπούλου, Χ. Ε. (2018). *Ευριπίδης. Ο ποιητής του πάθους και των παθημάτων- Ερμηνευτικές προσεγγίσεις*, Πεδίο.

Αλιβιζάτος, Ν. Κ. (1981, ανατύπ. 1985). *Εισαγωγή στην Ελληνική Συνταγματική Ιστορία*, Σημειώσεις πανεπιστημιακών παραδόσεων, Τεύχος Α, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Αναστασιάδης, Γ.Ο. (1993). *Ιστορία των Πολιτικών και Συνταγματικών Θεσμών- Πρόλογος Δ. Τσάτσου*, Εκδόσεις Σάκκουλα.

Ανευλαβής, Ε. (2000). *Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής*, <https://www.mednet.gr/archives/2000-3/pdf/300.pdf> (προσπελάστηκε: 08-11-2018).

Αντωνοπούλου-Τρεχλή, Ζ. (2001). Η έννοια της ύβρεως στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία, *Περιοδικό Φιλοσοφία- Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Φιλοσοφίας της Ακαδημίας Αθηνών*, 31, <http://repository.academyofathens.gr/document/1021.pdf> (προσπελάστηκε: 15-10-2020)

Αξελός, Κ. (1986). *Ηράκλειτος και η Φιλοσοφία*, Εξάντας.

Αρώνη- Τσίγλη, Κ. (2008). *Ιστορικές Σχολές και Μέθοδοι- Εισαγωγή στην Ευρωπαϊκή Ιστοριογραφία* -Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Εκδόσεις Παπαζήση.

Αρχιμανδρίτου, Μ. (2016). *Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης* - Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη, Α΄ Τόμος, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα.

Βαλαβάνης, Κ. (2004). *Η ακτινοβολία του Μαντείου των Δελφών, Η αγωνία της πρόγνωσης*, & ημέρες, ένθετο Εφημ. «Η Καθημερινή» (προσπελάστηκε: 28-11-2004).

Βάρναλης, Κ. (1998). *Αριστοφάνης Λυσιστράτη*, εκδ. Κέδρος.

Βασιλειάδης, Ν., & Μπουτσιούκη Σ. (2015). *Πολιτιστική Διπλωματία, Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις*, https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/4424/1/15527_Vasileiadis%20Total-KOY.pdf

Βενιζέλος, Ε. (2017). Από την αντιπροσωπευτική στην ψηφιακή δημοκρατία. Η δημοκρατία ως πεδίο της Νέας Πολιτικής. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 22(1), 30-52. doi.<https://doi.org/10.12681/hpsa.14744>.

Βερέμης, Θ. & Κουλουμπής Θ. Α. (1997). *Η επανερμηνεία της Ιστορίας* 26/01/1997, www.tovima.gr/opinions/article/?aid=85424 (προσπελάστηκε: 14-11-2017)

Βερέμης, Θ. (2007). *Ο σύγχρονος Δυτικός Κόσμος, 20ός -21ος αιώνας*, Gutenberg.

Βερέμης, Θ. (2002). *Τα διδάγματα του Πολύβιου σήμερα*. Εφημ. «Η Καθημερινή», www.kathimerini.gr/opinion/689226/ta-didagmata-toy-polyviou-simera/ (προσπελάστηκε: 18-06-2018).

Βλάχος, Α. Σ. (2008). *Θουκυδίδου Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*, Βιβλιοπωλείον της “Εστίας” Ι.Δ. Κολλάρου & Σια.

Βλάχος, Α. Σ. (1998). *Μια φορά κι ένα καιρό ένας διπλωμάτης- 50 Κυβερνήσεις- Γ΄ τόμος- Γραμματεύς Α΄*, τέταρτη έκδοση, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Ι.Δ. Κολλάρου και Σίας.

Βλυζιώτης, Θ., & Παπαναστασίου, Χ. (1997). *Εισαγωγή στο Πλάτων-Τίμαιος*, Κορδάτος, Γ. (επιμ.), εκδ. Ζαχαρόπουλος.

- Βόγλη, Ε. (2015). *Τι πρέπει να γνωρίζει ο Ιστορικός για την Επιστήμη και το Επάγγελμα του*, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα: Κάλλιπος, https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/3821/2/15176_Vogli_Elpida.pdf
- Βούρη, Σ. (2006). Η διδασκαλία της Ιστορίας στη σύγχρονη πολιτική συγκυρία, *Παιδαγωγικά ρεύματα στο Αιγαίο*, 2, <http://www.pre.aegean.gr/revmata/issue-2.html>
- Βρύζας, Κ. (2005). *Παγκόσμια Επικοινωνία, Πολιτιστικές Ταυτότητες*, Αθήνα: Gutenberg.
- Γεωργιάδης, Α.Σ., Σταθόπουλος, Μ.Π. (1979). *Γενικό Ενοχικό, Αστικός κώδιξ, κατ' άρθρο ερμηνεία, Τόμος ΙΙ, Γενικό Ενοχικό (άρθρα 287-495)*, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας.
- Γεωργουσόπουλος, Κ. (2014). *Άνθρωποι και τοπία*, Εφημ. «Τα Νέα», <https://www.tanea.gr/2014/12/05/lifearts/anthrwpoi-kai-topia/> (προσπελάστηκε: 14-01-2015).
- Γιανναράς, Χ. (2011), *1997, 2008 Αντιστάσεις στην αλλοτρίωση. Έπίκαιρη κριτική σχοινοβασία*. Χρήστος Γιανναράς & Ίκαρος Έκδοτική Έταιρία Γιανναράς & Ίκαρος Έκδοτική Έταιρία.
- Γιανναράς, Χ. (2006). *Ορθός Λόγος και Κοινωνική Πρακτική*, εκδόσεις Δόμος.
- Γιανναράς, Χ. (2009). *Το αίνιγμα του κακού*. Ίκαρος Έκδοτική Έταιρία.
- Γιανναράς, Χ. (2010). *Προτάσεις Κριτικής Όντολογίας*, Τέταρτη έκδοση, Ίκαρος.
- Γιαπιτζάκης, Χ., Μπαρτσακούλια, Μ., & Πατρινός, Γ.Π. (2013). Ιπποκράτης, ο πατέρας της κλινικής Ιατρικής και Ασκληπιάδης, ο πατέρας της μοριακής Ιατρικής, *Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής*, 30 (1), 88-96, ISSN 11-05-3992.
- Γιούνη, Μ.Σ. (2017) *Ιστορία Δικαίου και Πολιτικών Θεσμών κατά την Αρχαιότητα*, Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Γκαφούροφ, Β. & Τσιμπουκίδη, Δ. (1992). *Αλέξανδρος ο Μακεδών και η Ανατολή*, εκδ. Δ. Παπαδήμα.
- Γογγάκη, Κ. (2016). Η Μουσική και η Γυμναστική εναρμόνιση υπό την οπτική του πλατωνικού νοήματος της ζωής, *Μουσική, Μαθηματικά, Αστρονομία και Φιλοσοφία*, Aegean College, Αθήνα, 23 Νοεμβρίου 2016, <http://deaeef.gr/wp-content/uploads/2016/12/Goggaki-full-text-b.pdf> <http://deaeef.gr/?p=1081> <https://www.briefingnews.gr/web-tv/noima-tis-zois-kai-ianazitisi-tis-athanasias#sthash.WRpTUANH.dpbs>
- Γούντραφ, Π. (2009). *Πρώτη δημοκρατία: η πρόκληση μιας αρχαίας ιδέας*, Κιουπκιολής, Α. (επιμ.), εκδ. Εκκρεμές.
- Δερτιλής, Γ. Β. (2010). *Η Ιστορία δεν επαναλαμβάνεται και δεν διδάσκει: οικονομικές κρίσεις και κράτος στην Ελλάδα*, Ελληνικό Ίδρυμα Ελληνικής και Ευρωπαϊκής Πολιτικής, <https://docplayer.gr/108578148-I-istoria-den-epanalamvanetai-kai-den-didaskei-oikonomikes-kriseis-kai-kratos-stin-ellada-1-g-v-dertilis.html>
- Δεσποτόπουλος, Κ. (2005). *Περί της Πολιτικής*, Επίλεκτα Κείμενα της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Δεσποτόπουλος, Κ. (1997). Ομιλία του ακαδημαϊκού Κωνσταντίνου Δεσποτοπούλου στην Έκτακτη Συνεδρία της Ακαδημίας Αθηνών της 21ης Οκτωβρίου 1997, Επιστημονικό Μνημόσυνο στην Ακαδημία Αθηνών για τον Κωνσταντίνο Τσάτσο, Έκτακτη Συνεδρία της Ακαδημίας Αθηνών.
- Διαμαντόπουλος, Α. (1985). *Η πολιτική Μαρτυρία του ερωτικού Μύθου στην Τραγωδία*, εκδ. Ιδιωτική.
- Δρακόπουλος, Σ., Γκότσης, Γ., & Γριμάνη, Κ. (2015). *Μεθοδολογία Κοινωνικών και Οικονομικών Επιστημών: μια εισαγωγή*. https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/1880/1/02_chapter_4.pdf

Εκαταίος Μιλήσιος στο Felix von, J. (1968). *Die Fragmente der Griechischen Historiker*, Leiden: E. J. Brill.

Έκο, Ο. (2018). *Αρχαία Ελλάδα, Φιλοσοφία, Μέρος Β΄, 4*, επιστημονική επιμέλεια Ουμπέρτο Έκο, μτφρ. Β. Πατίκα, Ελληνικά Γράμματα, ειδική έκδοση για την Εφημ. «Το Βήμα». (πρωτότυπος τίτλος: *Storia della Civiltà Europea a cura di Umberto Eco, Antichità - La civiltà greca – Filosofia*).

Ήφαιστος, Π. (2004). *Οι διεθνείς σχέσεις ως αντικείμενο επιστημονικής μελέτης στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, γ΄ έκδοση*, Εκδόσεις Ποιότητα.

Θεοδωρόπουλος, Β. (1998). *Θουκυδίδης Επίκαιρος*, Εκδ. Ι. Σιδέρης

Θεοδωρόπουλος, Β. (2000). *Το Παράλογο στις Διεθνείς Σχέσεις*, Εκδόσεις Σιδέρη.

Ιακώβ, Δ. (2004). Κάθαρσις Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός, Αρχαία Ελληνική Τραγωδία, http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/encyclopedia/tragedy/page_002.html (προσπελάστηκε: 20-04-2020).

Ιακώβ, Δ. (2015). *Ησίοδος, Έργα και Ημέρες, Θεογονία*. Γκιργκένης, Σ. (επιμ.). Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε.

Ιωακείμιδης, Π. (2018). *Ελλάδα – Ευρωπαϊκή Ένωση. Τρία λάθη και πέντε μύθοι*, Εκδόσεις Θεμέλιο.

Καβάλα, Μ. (2015). *Η καταστροφή των Εβραίων της Ελλάδας (1941-1944)*, Κριτικός αναγνώστης Γιώργος Μαργαρίτης.

Κακουριώτης, Θ. (1998). *Τι σημαίνει χαρισματικός ηγέτης*, Εφημ. «Το Βήμα», <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=100740> (προσπελάστηκε: 03-02-2017).

Κακουριώτης, Θ. (2001), Ο προφητικός Οργουελ, το 1984 και η Νέα Γλώσσα-Τελικά θα επιβληθεί παγκοσμίως η Newspeak; Εφημ. «Το Βήμα», <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/o-profitikos-orgoyel-to-1984-kai-i-neo-glwssa/> (προσπελάστηκε: 03-02-2017).

Κακριδής, Ι. (1986). *Ελληνική Μυθολογία- Οι Ήρωες- Τοπικές παραδόσεις*, Εκδοτική Αθηνών.

Κακριδής, Φ. (2005). *Αρχαία Ελληνική Γραμματολογία*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.

Καλύβας, Σ.Ν. (2013). *Παρελθόν, παρόν και μέλλον*, Εφημ. «Η Καθημερινή», <http://www.kathimerini.gr/800958/opinion/epikairothta/politikh/parelthon-paron-kai-mellon> (προσπελάστηκε: 25-11-2015)

Καλύβας, Σ.Ν., & Μαραντζίδης, Ν. (2013), *Το ιστορικό παρελθόν ως εργαλείο προπαγάνδας*. Εφημ. «Η Καθημερινή», <https://www.kathimerini.gr/opinion/736083/to-istoriko-parelthon-os-ergaleio-propagandas/> (προσπελάστηκε: 14-09-2014).

Κάλφας, Β. (2015). Η φιλοσοφία του Αριστοτέλη. Kallipos, https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/683/1/00.%209965_master_document.pdf (2015).

Κάλφας, Β., & Ζωγραφίδης, Γ. (2012). *Αρχαιογνωσία και Αρχαιογλωσσία στη Μέση Εκπαίδευση*, https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/history/filosofia/page_022.html (προσπελάστηκε: 02-04-2020).

Καμύ, Α. (2007). *Ο μύθος του Σισύφου. Δοκίμιο για το παράλογο*, Καστανιώτης.

Καρακάντζα, Ε.Δ. (2004). *Αρχαίοι ελληνικοί μύθοι. Ο θεωρητικός λόγος του 20ού αιώνα για τη φύση και την ερμηνεία τους*. Εκδόσεις Μεταίχμιο.

Καραμανλής, Κ. (1976). *Η Ελλάς πολιτικά, αμυντικά, οικονομικά, πολιτιστικά, ανήκει εις την δύσιν*, πρακτικά Ολομέλειας της Βουλής των Ελλήνων, <https://www.youtube.com/watch?v=-51DbXntgII> (προσπελάστηκε: 14-07-2016).

- Καράσης, Μ. (1996). *Γενικές Αρχές του Αστικού Δικαίου II*, Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Καρβουναράκης, Θ. (2012). *Ο Ψυχρός Πόλεμος. Μια διεπιστημονική προσέγγιση*, Εκδόσεις Σιδέρης.
- Καρεκλάς, Ι. (2019). *Ο Αριστοτέλης εν τη Φιλοσοφία του Δικαίου και της Πολιτικής*. Σειρά. Μελέτες Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας του Δικαίου, Νομική Βιβλιοθήκη.
- Καρρ, Ε. Χ. (1983). *Τι είναι η Ιστορία*, Εκδόσεις ΠΛΑΝΗΤΗΣ.
- Καστοριάδης, Κ. (1991). *Αφιέρωμα στον Κωνσταντίνο Δεσποτόπουλο*, Εκδόσεις Παπαζήση.
- Καστοριάδης, Κ. (1999). *Η αρχαία ελληνική Δημοκρατία και η σημασία της για μας σήμερα*, Εκδόσεις Ύψιλον.
- Καστοριάδης, Κ. (2000). Εκφραστικά μέσα της ποιήσεως, *Νέα Εστία*, 1722, https://www.mikrosaroplous.gr/articles/kastoriadis_estia1722.html
- Καστοριάδης, Κ. (2001). *Ανθρωπολογία, Πολιτική, Φιλοσοφία. Πέντε διαλέξεις στη Βόρειο Ελλάδα*, Εκδόσεις Ύψιλον.
- Καστοριάδης, Κ. (2011). *Η ελληνική ιδιαιτερότητα (Τόμος Γ). Θουκυδίδης, Η ισχύς και το δίκαιο (Σεμινάρια 1984-1985)*. Εκδόσεις Κριτική,
- Κατσιγιάννη, Α. (1999), : *Διακειμενικές μεταμορφώσεις του αρχαίου μύθου: ο Τακρος στη νεοελληνική ποίηση.*, Περιοδικό «Νέα Εστία» (τχ. 1713, Ιούνιος 1999).
- Κατσιμάνης, Κ. (2012). *Η διαχρονικότητα της Ελληνικής συνείδησης και η ψευδεπίγραφη "ρωμαϊκότητα" των Βυζαντινών*, <http://www.istorikathemata.com>, https://www.istorikathemata.com/2012/01/blog-post_07.html (προσπελάστηκε : 24-07-2014).
- Κατσιμάνης, Κ. (2008). *Ιστορικότητα και ιδέα του ανθρώπου στην ευρωπαϊκή σκέψη. Από την υπέρτατη καταξίωση στις απαρχές της ύβρεως*. Διάλεξη στην Εταιρεία Φίλων Παναγιώτη Κανελλόπουλου, Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, ΛΘ' (2007-2008), Αθήνα.
- Κεφαλά, Β. (2014). Το αδιέξοδο και οι κίνδυνοι της συριακής κρίσης, στο Ντάλης, Σ., Μαγκλιβέρας, Κ., Σακκάς, Γ. (επιμ.), *Η Μεσόγειος, η Ελλάδα και ο κόσμος, χθες και σήμερα*, Εκδ. Παπαζήση.
- Κεφαλά, Β. (2016). Οι αραβικές εξεγέρσεις έξι χρόνια μετά, στο *Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική. Τετραμηνιαία Πολιτική και Οικονομική Επιθεώρηση*, 37-38, Εκδ. Παπαζήση.
- Κιμουρτζής, Π. (2019). *Η Ελλάδα, η Ευρώπη και ο Κόσμος, Μελέτες για την Ευρωπαϊκή και Διεθνή Πολιτική* Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ντάλης, Σ. (επιμ.) Μονάδα Έρευνας για την Ευρωπαϊκή και Διεθνή Πολιτική.
- Κιούσης, Γ. (2008-2009). e-PUB ΒΚΠ ΕΚΠΑ - Περιοδικό «Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών», Τόμ. 40 (2008-2009) <http://epub.lib.uoa.gr/index.php/epetirisphil/article/view/1483/0> (προσπελάστηκε: 19-01-2015).
- Κόκκινος, Γ. (2003). *Επιστήμη, Ιδεολογία, Ταυτότητα- Το μάθημα της Ιστορίας στον αστερισμό της υπερεθνικότητας και της παγκοσμιοποίησης*. Μεταίχμιο.
- Κόκκινος, Γ. (2012). *Ζητήματα Επιστημολογίας και Διδακτικής της Ιστορίας*, http://giorgoskokkinos.blogspot.gr/2012/08/blog-post_7705.html (προσπελάστηκε: 25-04-2017).
- Κόκκινος, Γ. (2015). *Το Ολοκαύτωμα – Η διαχείριση της τραυματικής μνήμης – Θύτες και θύματα*, Gutenberg.
- Κόκκινος, Γ. (2016). Το ιστορικό τραύμα του Ολοκαυτώματος και η Ευρωπαϊκή Ιστορική Συνείδηση: η κριτική αναμέτρηση των ευρωπαϊκών κοινωνιών με το οδυνηρό παρελθόν του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου ως προϋπόθεση σφυρηλάτησης της

ευρωπαϊκής ενότητας και ταυτότητας στο Κόκκινος, Γ., Λεμονίδου, Ε., Κιμουρτζής, Π., & Ντάλης, Σ. (επιμ.), *Ιστορικά Τραύματα και Ευρωπαϊκή Ιδέα-Από τη φρίκη των πολέμων και των ολοκληρωτισμών στο όραμα της ενοποίησης*, εκδόσεις Παπαζήση.

Κονδύλης, Π. (1998). *Το αόρατο χρονολόγιο της σκέψης. Απαντήσεις σε 28 ερωτήματα*. Νεφέλη.

Κονδύλης, Π. (2008). *Συγκρούσεις ερήμην του πολιτισμού*, Εφημ. «Το Βήμα», www.tovima.gr/opinions/article/?aid=85423 (προσπελάστηκε: 12-02-2016).

Κοντάκος, Α. (2003). *Μύθοι και Εκπαίδευση-Προτάσεις για μια Παιδαγωγική του Μύθου*, Ατραπός.

Κοντογιώργης, Γ. (1982). *Η θεωρία των επαναστάσεων στον Αριστοτέλη*, Εκδ. Λιβάνη.

Κοντογιώργης, Γ. (2003). *Πολίτης και πόλις: Έννοια και τυπολογία της «πολιτειότητας*, Εκδ. Παπαζήση.

Κοντογιώργης, Γ. (2003). *Το πρόβλημα της διαφθοράς και το πολιτικό σύστημα*, Εφημ. «Η Καθημερινή», <https://www.kathimerini.gr/153146/article/epikairothta/politikh/to-provvlhma-ths-diaf8oras-kai-to-politiko-systhma> (προσπελάστηκε: 15-12-2018).

Κοντογιώργης, Γ. (2006). *Το ελληνικό κοσμοσύστημα*, Εκδ. Σιδέρης.

Κοντογιώργης, Γ. (2007). *Η δημοκρατία ως ελευθερία. Δημοκρατία και αντιπροσώπευση*, Εκδόσεις Πατάκη.

Κοντογιώργης, Γ. (2008). Αρχαία Δημοκρατία και νεωτερικός κόσμος. Από την έμπνευση στην απόρριψη στο 4ο Διεθνές Συνέδριο *Οι Δημοκρατικές Αρχές των Κλασικών Χρόνων στους Σύγχρονους Πολιτικούς Θεσμούς*, Διεθνές Ίδρυμα για την Ελληνική Γλώσσα & τον Πολιτισμό, Ζάππειο Μέγαρο, 26-28 Ιουνίου 2008.

Κοντογιώργης, Γ. (2013). *Ο Αλέξανδρος, το Ελληνικό Κοσμοσύστημα και η Σύγχρονη Παγκόσμια Κοινωνία*, 14 Τόμ Α', Πρακτικά Συνεδρίου της Ακαδημίας Θεσμών και Πολιτισμών, Θεσσαλονίκη ISSN . 2241-5599.

Κοντογιώργης, Γ. (2017). *Γνώση και Μέθοδος, 29 ερωτήματα για την κοσμοσυστημική γνωσιολογία*, Εκδόσεις Παρουσία

Κοντονάσιος, Π.,Ν. (2016). *Το μάθημα του Πρωταγόρα στην Αντιγόνη του Σοφοκλή*, Academia, https://www.academia.edu/31840165/Το_μάθημα_του_Πρωταγόρα_στην_Αντιγόνη_του_Σοφοκλή.pdf (προσπελάστηκε: 02-04-2020).

Κοτζιά, Β. (2017). Μορφές Φιλοσοφικού Λόγου στην Αρχαία Φιλοσοφική Παράδοση στο Καραμανάλης, Γ. (επιμ.), *Εισαγωγή στην Αρχαία Φιλοσοφία*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Κουλουμπής, Θ. (2008). *Διεθνείς Σχέσεις, Ισχύς και Δικαιοσύνη*, β' βελτιωμένη έκδοση, Εκδ. Παπαζήση.

Κουλουμπής, Θ., Κούφα, Κ., & Σβολόπουλος, Κ. (1988). *Εισαγωγή στην Οργάνωση της Διεθνούς Κοινωνίας, τ. β' Η Δικαιική Οργάνωση της Διεθνούς Κοινωνίας*, Εκδόσεις Σάκκουλα.

Κουλούρη, Χ. (2017). Το αμόνι της ιστορικής μνήμης: συγκρότηση και σύγκρουση, στο Παπαδημητρίου Ν. & Αναγνωστόπουλος (Α. επιμ.), *Το παρελθόν στο παρόν. Μνήμη, ιστορία και αρχαιότητα στη Σύγχρονη Ελλάδα*, Εκδόσεις Καστανιώτη.

Κούμας, Μ. (2016). Η κρίση των πυραύλων στην Κούβα, Εφημ. «Η Καθημερινή», <https://www.kathimerini.gr/world/847786/i-krisi-ton-pyraylon-stin-kouva/> (προσπελάστηκε: 18-02-2017).

Κουράκης, Ν. (2009). *Κλασικά Ιδεώδη για μια Σύγχρονη Παιδεία*, εκδ. Ροές.

- Κουσκουβέλης Η., Ι. (2007). *Θεωρία Διεθνών Σχέσεων στον Ψυχρό Πόλεμο. Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική*, Εκδόσεις Ποιότητα.
- Κυριαζοπούλου, Μ., Ι. (2015). *Αβικέννας, Εγκυκλοπαίδεια του Πλάτωνα*. <http://n1.intelibility.com/ime/lyceum/?p=lemma&id=347&lang=1> (προσπελάστηκε: 08-04-2020).
- Κύρκος, Β. Α. (2012). *Τα φιλοσοφικά άρθρα*. Χάρτης Εύεργος.
- Κύρκος, Β.Α. (1992). *Αρχαίος Ελληνικός Διαφωτισμός και Σοφιστική*. Εκδόσεις Παπαδήμα.
- Κωνσταντάκος, Ι.,Μ. (2009). Η γέννηση της Ιστορίας στην αρχαία Ελλάδα, στο Ρεγκάκος, Α. *Επινοώντας το παρελθόν. Γέννηση και ακμή της ιστοριογραφικής αφήγησης στην κλασική αρχαιότητα*, εκδ. Gutenberg.
- Κωνσταντάκος, Μ.Ι. (2010). *Η γέννηση της ιστορίας στην αρχαία Ελλάδα*, Εφημ. «Η Καθημερινή», <http://www.kathimerini.gr/383769/article/politismos/arxeio-politismoy/h-gennhsh-ths-istorias-sthn-arxaia-ellada> (προσπελάστηκε: 18-10-2018).
- Κωνσταντινόπουλος, Β. Α. (2006). *Περικλέους Επιτάφιος, Κριτική και ερμηνευτική έκδοση*, Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων.
- Λαλιώτου, Ι. (2017). *Ιστορία του μέλλοντος. Πώς ο εικοστός αιώνας φαντάστηκε έναν άλλο κόσμο*, Έπιστημονικός εκδότης Ιστορεΐν, Ήλεκτρονικός εκδότης. Έθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης / Έθνικό Ίδρυμα Έρευνών, <http://ebooks.epublishing.ekt.gr/index.php/historein/catalog/book/8>
- Λαμπράκη-Πλάκα, Μ. (2008). Λεύκωμα της έκθεσης στην Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου *Goya. Χαράκτης της Εθνικής Πινακοθήκης. Ο ύπνος της λογικής γεννά τέρατα*, Κασιμάτη, Μ., Ζ. (επιμ.), Έκδοση: Εθνική Πινακοθήκη-Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.
- Λε Γκοφ, Ζ. (1998). *Ιστορία και Μνήμη*, Νεφέλη.
- Λεντάκης, Α. (1996). Μαγεία και Μαντική, *Περιοδικό Αρχαιολογία*, 20 (16-26)
- Λέσκυ, Α. (1998). *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, Τσοπανάκης, Α. (επιμ.), εκδόσεις Αφοί Κυριακίδη.
- Λιάκος, Α. (1998). *Μεταμοντερνισμός και Ιστορία*, Εφημ. «Το Βήμα της Κυριακής», <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=96635> (προσπελάστηκε: 13-04-2018).
- Λιάκος, Α. (2007). *Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία*, Εκδόσεις Πόλις.
- Λιαλιούτη, Ζ. (2017). Όψεις της Αμερικανικής εθνικής ταυτότητας στη μεταψυχροπολεμική εποχή από τον Τζόρτζ Μπους τον νεότερο στον Μπαράκ Ομπάμα, *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 37, 98-132, doi:10.12681/hpsa.14520
- Λιανέρη, Α. (ed.) (2011). *The Western Time of Ancient History. Historiographical Encounters with the Greek and Roman Pasts*, Cambridge: Cambridge University Press
- Μανδηλαράς, Β. (επιμ.), (1992). *Ιπποκράτης, Άπαντα*, Τόμος 1, εκδ. Κάκτος.
- Μανδραβέλης, Π. (2018). *Το τέλος της Ιστορίας ακόμη παίζεται*, Εφημ. «Η Καθημερινή», <http://www.kathimerini.gr/943168/opinion/epikairothta/politikh/to-telos-ths-istorias-akomh-paizetai> (προσπελάστηκε: 30-01-2019).
- Μανιτάκης, Α. (2002). Η διάκριση των εξουσιών ως οργανωτική βάση του κράτους ή ως πολιτική αρχή, Όμιλος Αριστόβουλος Μάνεσης, <https://www.constitutionalism.gr/2002-i-diakrisi-twn-exoysiwn-ws-organwtiki-basi-toy-kra/> (προσπελάστηκε: 18-08-2019).
- Μανιτάκης, Α. (2007). Η Αθηναϊκή Δημοκρατία ως παράδειγμα αυτοπροσδιορισμού του πλήθους μέσω της αυτοκυβέρνησης του Δήμου στο *Τιμητικός τόμος για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη*, τόμ. 3, Εκδόσεις Σάκκουλα.

Μανιτάκης, Α. (2014). *Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος Β*, Όμιλος Αριστόβουλος Μάνεσης, https://www.constitutionalism.gr/wp-content/uploads/2014/07/2014_Manitakis_Syntagmatiko_TomosII_arhaia-dimokratia.pdf (προσπελάστηκε: 02-08-2020).

Μαντζούφας, Π. (2018). *Καλή νομοθέτηση ως αναγκαία προϋπόθεση μιας δίκαιης και αποτελεσματικής λειτουργίας της πολιτείας*, Ταγκρούλης, Ν. (επιμ.) Εκδόσεις Ευρασία.

Μανώλη, Π. (2014). Τι έφερε την Αραβική Άνοιξη; Μια ματιά από τη σκοπιά της Πολιτικής Οικονομίας στο Ντάλης, Σ., Μαγκλιβέρας, Κ., & Σακκάς, Ι. (επιμ.), *Η Μεσόγειος, η Ελλάδα και ο Κόσμος, χθες και σήμερα*, Α΄ έκδοση, Εκδ. Παπαζήση.

Μαρκαντωνάτος, Α. & Πλατυπόδης, Λ. (Επιμ.). (2012). *Θέατρο και Πόλη. Αττικό Δράμα. Αθηναϊκή Δημοκρατία και Αρχαία Ελληνική Θρησκεία*, σειρά Σύγχρονη Αρχαιογνωστική Βιβλιοθήκη, Gutenberg.

Μαρκαντωνάτος, Α. (2005). *Η αφηγηματική τέχνη του Θουκυδίδη*, Περιοδικό Έψιλον Ιστορικά, τ. 284, Εφημ. «Ελευθεροτυπία».

Μαρκαντωνάτος, Α., Γ. (2017). *Η «Αντιγόνη» της δημοκρατίας*, Εφημ. «Το Βήμα» <https://www.tovima.gr/2017/11/25/opinions/i-antigoni-tis-dimokratias/> (προσπελάστηκε: 18-10-2018).

Μαρκαντωνάτος, Γ. (2000). *Περικλέους Επιτάφιος. Ο διθύραμβος της αθηναϊκής δημοκρατίας*, Gutenberg.

Μασσαλάς, Χ. (2014). *Η δύναμη του κύρους...*, Εφημ. «Το Βήμα», <https://www.tovima.gr/2014/09/24/opinions/i-dynami-toy-kyroyis/> (προσπελάστηκε: 25-10-2014).

Μήλτσιος, Ν., (2010), διδακτορική διατριβή, (2010, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ), *Αφηγηματολογικές προσεγγίσεις στο έργο του Πολύβιου*.

Μήττα, Δ. Μορφές και Θέματα της Αρχαίας Ελληνικής Μυθολογίας, *Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία*, http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/mythology/lexicon/metamorfoseis/page_179.html (προσπελάστηκε: 08-01-2019).

Μήττα, Δ. (2002). *Η θρησκεία και η πειθώ*, Εφημ. «Το Βήμα», <http://www.tovima.gr/books-ideas/article/?aid=145395> (προσπελάστηκε: 18-12-2013).

Μόδης, Θ. (2002). *Predictions – 10 Years Later*, Geneva: Growth Dynamics.

Μπαμπινιώτης, Γ. (2010). *Ετυμολογικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ.

Μπέης, Κ. (1997). Εισήγηση στην Πνευματική Εστία «Παναγιώτης Κανελλόπουλος» της Εταιρείας Φίλων Παναγιώτη Κανελλόπουλου, στη συνεδρίαση της Τετάρτης, 12 Φεβρουαρίου 1997 με κεντρικό αντικείμενο επιστημονικής συζήτησης «Κράτος Δικαίου - Κοινωνικό Κράτος».

Μπιργάλιας, Ν. (2005). *Η έννοια του δικαίου στον Θουκυδίδη*, Περιοδικό Έψιλον Ιστορικά, τ. 284, Εφημ. «Ελευθεροτυπία».

Μπότσιου, Μ. (2012). *Η έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, 1941-1950: στρατηγικά ή ιδεολογικά αίτια;*, επιμ. Ήφαιστος, Π. Κολιόπουλος, Κ., Χατζηβασιλείου Ε., Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Μπουκάλα, Π. (2009). *Ελληνιστικά τεχνοπαίγνια- Το σχήμα και το νόημα*, στο Σκαρτσής, Ξ. (επιμ.), *Ποίηση και Εικόνα*, τόμος Πρακτικών Εικοστού Όγδοου Συμποσίου Ποίησης.

Μπουραζέλης, Κ. (2017). *Οι τρόφιμοι της λύκαινας*. Εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ.

Μυρωνίδου - Τζουβελέκη, Μ., Καλούσης, Κ., & Χριστοπούλου-Αλετρά, Ε. (2009). Η αναλγητική αγωγή από την Ομηρική στην Ιπποκρατική Ιατρική. *Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής*, 26 (1). 124-129.

- Νάκου, Ε. (2000). *Τα Παιδιά και η Ιστορία- Ιστορική Σκέψη, Γνώση και Ερμηνεία*, Μεταίχμιο.
- Νάκου, Ε. (2001). *Μουσεία. Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός*. Νήσος.
- Νικήτας, Α. Α. (2008). Αρχίλοχος ο Πάριος στη Θάσο στο Κυριαζόπουλος, Α. (επιμ.), *Φιλολογικό Περιοδικό Παρνασσός, τόμος Ν΄*.
- Νικήτας, Δ.Ζ. (2016). Πολιτικός φιλοσοφούσα ποίηση στον ρωμαϊκό κόσμο στο Γρηγοροπούλου, Μ. (επιμ.), *Σύμμεικτα Πολιτικού Στοχασμού*, Πρακτικά Α΄ Πανελληνίου Συνεδρίου Πολιτικής Φιλοσοφίας, Εκδόσεις Σαΐτα.
- Ντάλης, Σ. (2008). *Η πάλη του Χάντινγκτον*, Εφημ. «Το Βήμα», <https://www.tovima.gr/2008/11/24/books-ideas/i-pali-toy-xantinghton/> (προσπελάστηκε: 02-10-2018).
- Ντάλης, Σ. (2013). *Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η πολυμερής διαχείριση της παγκοσμιοποίησης*, εκδ. Παπαζήση.
- Ντάλης, Σ. (2014). Ο πόλεμος στο Ιράκ: Μία ανθρωπιστική και στρατηγική καταστροφή στο Ντάλης, Σ., Μαγκλιβέρας, Κ., & Σακκάς, Ι. (επιμ.), *Η Μεσόγειος, η Ελλάδα και ο Κόσμος, χθες και σήμερα*, Α΄ έκδοση, εκδ. Παπαζήση.
- Ντάλης, Σ. (2015). *Από τις διεθνείς σχέσεις στη διεθνή πολιτική*, εκδ. Παπαζήση.
- Ντάλης, Σ. (2018). *Η Δύσκολη Ευρώπη*, εκδ. Παπαζήση.
- Ντάλης, Σ. (2020). *Η 11η Σεπτεμβρίου και ο δυστοπικός κόσμος που δημιούργησε*, Εφημ. «Τα Νέα», <https://www.tanea.gr/print/2020/09/11/world/i-11i-septemvriou-kai-o-dystopikos-kosmos-pou-dimiourgise/> (προσπελάστηκε: 17-09-2020).
- Ντάλης, Σ. (επ). (2019). Μονάδα Έρευνας για την Ευρωπαϊκή και Διεθνή Πολιτική, Τόμος 12, στο *Η Ελλάδα, η Ευρώπη & ο Κόσμος, Μελέτες για την Ευρωπαϊκή και Διεθνή Πολιτική*.
- Ντάλης, Σ. (επιμ.).(1997). *Από το Μάαστριχτ στο Άμστερνταμ. Αποτίμηση της Διακυβερνητικής Διάσκεψης της Νέας Συνθήκης της ΕΕ.*, Εκδ. Ι. Σιδέρης.
- Ντεληγιάννης, Ι. (2017). *Κικέρωνα, Περί Πολιτείας*, Εκδ. Καρδαμίτσα.
- Ξενάκη, Κ. (2018). *Αναβάλλει το τέλος της Ιστορίας*, Εφημ. «Τα Νέα», <https://www.tanea.gr/print/2018/09/22/world/anavellei-lfto-telos-lftis-istorias> (προσπελάστηκε: 02-11-2018).
- Παλασιολόγος, Ι. (2018). *Γκρέιχαμ Άλισον. Η Παγίδα του Θουκυδίδη απειλεί ΗΠΑ – Κίνα*. Εφημ. «Η Καθημερινή», <https://www.kathimerini.gr/world/976162/gkreicham-alison-i-pagida-toy-thoukydidi-apeilei-ipa-kina/>
- Παντελής, Α.,Μ. (2018). *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, 4η έκδοση, Εκδ. Λιβάνη.
- Παντελίδου Μαλούτα, Μ. (2015). Η πολιτική κοινωνικοποίηση ως διαδικασία διαμόρφωσης της πολιτικής φυσιογνωμίας των υποκειμένων στο *Πολιτισμικές συνιστώσες της πολιτικής διαδικασίας*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. κεφ 2. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/3524>.
- Παπαγιάννη, Ε., Αρναούτογλου, Η., Δημοπούλου, Α., Καράμπελας, Δ., Διαρμακόπουλος, Α., Χατζάκης, Ι., & Χέλμης, Α. (2015). *Ιστορία δικαίου*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, <http://hdl.handle.net/11419/5271>.
- Παπαδοπούλου, Λ. (2015). *Συνταγματικό δίκαιο*. [ηλεκτρ. βιβλ.], Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/4277>.
- Παπαναούμ Τζίκα, Ζ. (1989). *Πολιτική Κοινωνικοποίηση και Σχολείο*, Εκδ. Κυριακίδη.
- Παπούλια, Β. (2010). *Οι δημοκρατικές αρχές των κλασικών χρόνων στους σύγχρονους πολιτικούς θεσμούς*, όνομα συνεδρίου, Ζάππειο Μέγαρο, 26 έως 28-06-

2008. εισήγηση: « Η τυποποίηση των δικαιωμάτων του πολίτη μέσω του ρωμαϊκού δικαίου ως έκφραση της συνέχειας μεταξύ της αρχαιότητας και των νεωτέρων χρόνων» 4ο Διεθνές Συνέδριο «Οι δημοκρατικές αρχές των κλασικών χρόνων στους σύγχρονους πολιτικούς θεσμούς», Ζάππειο Μέγαρο, 26 έως 28-06-2008.

Παυλόπουλος, Π. (2010). *Για την Ζακλίν ντε Ρομιγί*, Εφημ. «Το Βήμα», <https://www.tovima.gr/2010/12/24/opinions/gia-ti-zaklin-n-te-romigi/>, (προσπελάστηκε: 12/12/2018).

Παυλόπουλος, Π. (2017). *Στό λίκνο τοῦ Ευρωπαϊκοῦ Πολιτισμοῦ, Οἱ Συμβολισμοί τῆς Σκεπτομένης Ἀθηνᾶς*, Εκδόσεις Gutenberg.

Πενταλιού, Ε. (2016). *Το Νομπέλ Ειρήνης στον Μάρτιν Λούθερ Κινγκ*, Εφημ. «Η Καθημερινή», <https://www.kathimerini.gr/878447/article/epikairothta/kosmos/to-nompel-eirhnhs-ston-martin-loy8er-kingk> (προσπελάστηκε: 14-01-2017).

Πετράκος, Β., Χ. (2011). *Το ιερό της Νέμεσης στον Ραμνούντα*, περιοδικό Αρχαιολογία, <https://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/06/39-5.pdf> (προσπελάστηκε: 07-02-2019).

Πλάντζος, Δ. (2017). *Το παρελθόν στο παρόν: Μνήμη, Ιστορία και Αρχαιότητα στη σύγχρονη Ελλάδα*. Παπαδημητρίου, Ν & Αναγνωστόπουλος, Α. (επιμ.), εκδ. Καστανιώτη.

Ράγκος, Σ. (2020). *Αποτυπώσεις σε στιγμές κινδύνου*, Εταιρεία Μελέτης των Επιστημών του Ανθρώπου-Νήσος.

Ράπτης, Γ., Α. (2005). *Ξενοφώντας Κύρου Ανάβασις, I, II, III, IV*, Εκδόσεις Ζήτηρος.

Ρεγκάκος, Β. Α. (2009). *Επινοώντας το παρελθόν- Γέννηση και ακμή της ιστοριογραφικής αφήγησης στην Κλασική Αρχαιότητα*, Gutenberg.

Ρεγκάκος, Ι. Μ. *Αφηγηματολογικές προσεγγίσεις στο έργο του Πολύβιου*. Διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ.

Σακελλαρίου, Μ.Β.(1999). *Παθογονία των μισθών και των θεωρικών. Η Αθηναϊκή Δημοκρατία*, Σειρά Συμβολές στις Επιστήμες του Ανθρώπου, Σηφάκης, Γ.Μ. (επιμ.), Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Σαρίπολος, Ν. Ι. (1951). *Πραγματεία του Συνταγματικού Δικαίου*, ανατύπωση. Εκδ. Αντ. Σάκκουλας (1993).

Σατελέ, Φ. (1962). *Η Γέννηση της Ιστορίας. Η διαμόρφωση της ιστορικής σκέψης στην αρχαία Ελλάδα*, Εκδ. Σμίλη.

Σκαλτσά, Ε. (2015). *Κανόνας της Ιατρικής*, https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5099/1/02_chapter_4.pdf (προσπελάστηκε: 26-02-2016).

Σκλαβενίτης, Τ., Ε. (2004). Συλλογική Μνήμη, Αρχαία, Ιστορία, *Ανάπτυξη περιοδικού Μνήμων (26)*, doi: 10.12681/mnimon.840.

Σορέλ, Ζ. (1980). *Σκέψεις πάνω στη βία*, εκδ. Γερ. Αναγνωστίδη.

Σούρλας, Π. Κ. (2015). *Justi atque iniusti scientia, Μια εισαγωγή στην επιστήμη του δικαίου*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Σοφοκλέους, *Οιδίπους Τύραννος*, (1912) στο The Loeb classical library, Francis Storr. (ed.), London/New York. William Heinemann Ltd/The Macmillan Company.

Σοφοκλέους, *Ἀντιγόνη* (1912) στο The Loeb classical library, Francis Storr. London/New York: William Heinemann Ltd/The Macmillan Company.

Σπυρόπουλος, Η.,Σ. (2004). *Πλάτωνος Συμπόσιον: Εισαγωγή, μετάφραση, ερμηνευτικά σχόλια, υπομνήματα*, Εκδ. Ζήτηρος.

Σταματάκος, Ι. (1999). *Λεξικόν της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσης*, Ι. Σιδηροφάγης και Σία Ο.Ε.

Σταμάτης, Κ. (2010). Ποιο μορφωτικό ιδεώδες, για ποιο Πανεπιστήμιο; *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 59.

Στεφανόπουλος, Θ. Κ. Τσιτσιρίδης, Στ. Αντζούλη, Λ. & Κριτσελή, Γ. (2002). *Ανθολογία Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας*, τ. Β', έκδ. Ο.Ε.Δ.Β.

Στράους Λ. (1988). *Φυσικό δίκαιο και Ιστορία*, Κονδύλης, Π. (επιμ.), Εκδ. Γνώση

Στριμπής, Ι. (2007). Η ρύθμιση της χρήσης βίας 60 χρόνια μετά τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Εξέλιξη μέσα από τη συνέχεια, στο *Εξήντα χρόνια από την ίδρυση των Ηνωμένων Εθνών. Ειρήνη, ανθρώπινα δικαιώματα, βιώσιμη ανάπτυξη, θεσμική μεταρρύθμιση*, Δίπλα Χ., & Δούση, Ε. (επιμ.), εκδ. Ι. Σιδέρης.

Συρόπουλος, Σ. (2001). The invention and use of the infanticide motif in Euripides' *Medea*, *Πλάτων: Περιοδικό της Εταιρείας Ελλήνων Φιλολόγων*, 52(1), 126-138.

Συρόπουλος, Σ. (2005). *Τα μετά τον Αλέξανδρο*, Ιωλκός.

Συρόπουλος, Σ. (1997). Which audience does Euripides address? The reception of the poet in respect to the political intelligence of his audience, *Electryone*, 4(1), 273-274), <https://www.electryone.gr/articles/which-audience-does-euripides-address-the-reception-of-the-poet-in-respect-to-the-political-intelligence-of-his-audience/>

Συρόπουλος, Σ. (2003). Παιδί και βία στην ελληνική μυθολογία, *Corpus, Αρχαιολογία-Ιστορία των πολιτισμών*, 48.

Συρόπουλος, Σ. (2003). *Το δέρμα του τράγου: το άλλο πρόσωπο της εξουσίας του Μεγάλου Αλεξάνδρου*, εκδ. Ηρόδοτος.

Συρόπουλος, Σ. (2006). *Τα μαθήματα της ελληνικής αρχαιογνωσίας στα αναλυτικά προγράμματα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Αγγλία και τις ΗΠΑ στο Προσεγγίζοντας την ιστορική εκπαίδευση στις αρχές του 21ου αιώνα*, Κόκκινος, Γ., & Νάκου, Ε. (επιμ.). Μεταίχμιο.

Συρόπουλος, Σ. (2012). Σκηνική νεκρομαντεία και η αθηναϊκή πολιτική: Η νεκρανάσταση του Δαρείου στους Πέρσες του Αισχύλου και η ιστορική συνείδηση, στο Μαρκαντωνάτος, Α., & Πλατυπόδης, Λ. (επιμ.), *Θέατρο και Πόλη. Αττικό Δράμα. Αθηναϊκή Δημοκρατία και Αρχαία Ελληνική Θρησκεία*, εκδ. Gutenberg.

Συρόπουλος, Σ. (2013). The European Policy of Unity and Alexander's policy of Omopoiia, Τόμ Β', Πρακτικά Συνεδρίου της Ακαδημίας Θεσμών και Πολιτισμών *Ο Αλέξανδρος, το Ελληνικό Κοσμοσύστημα και η Σύγχρονη Παγκόσμια Κοινωνία*, Θεσσαλονίκη.

Συρόπουλος, Σ. (2015). *Η Γυναίκα του άλλου Μύθου*, εκδ. Gutenberg.

Συρόπουλος, Σ. (2018). *Το Παρελθόν ως Πολιτικό Δεδομένο. Μύθος και Ιστορική Παράδοση στην Πολιτική Σκέψη της Αρχαίας Ελλάδας*, εκδ. Gutenberg.

Συρόπουλος, Σ. (2019). "Να έχεις ανοιχτά μάτια και κλειστό στόμα...»!, *Απαντάει στο ερωτηματολόγιο του Προуст*, Εφημ. «Η Ροδιακή», [https://www.rodiaiki.gr/article/423168/spyros-syropoylos-na-exeis-anoixta-matia-kai-kleisto-stoma](https://www.rodiaiki.gr/article/423168/spyros-syropoylos-na-exeis-anoixta-matia-kai-kleisto-stoma...) (προσπελάστηκε: 08-10-2019).

Τάϊζεν, Γ. (2020). *Αποτυπώσεις σε στιγμές κινδύνου*, Έκδοση της Εταιρείας Μελέτης των Επιστημών του Ανθρώπου-Νήσος.

Τάσιος, Θ. (1988). Το αντιτεχνοκρατικό σύνδρομο του Αρχιμήδη, *Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση: Φιλοσοφικές Συζητήσεις*, 5(14), doi: 10.26220/efe.1672

Τσάτσος, Δ.,Θ. (1982). *Συνταγματικό Δίκαιο*, Τρίτη Έκδοση., Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Τσάτσος, Κ. (1971). Το Αγαθό ως Αρχή της Πράξης, περιοδικό "Φιλοσοφία" της Ακαδημίας Αθηνών, repository.academyofathens.gr/document/14307.pdf (προσπελάστηκε: 02-02-2016).

Τσέλικας, Σ. (2010). *Μύθος και Λόγος στον Πλάτωνα*, https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/education/translation/support_practice/page_003.html (προσπελάστηκε: 10-05-2019).

Τσικριτής, Μ. (2017). Η επίδραση της αρχαίας ελληνικής σκέψης στη φιλοσοφία, την επιστήμη και την τεχνολογία στο Παϊπέτης, Σ., Α. (επιμ.), *Η Αρχαία Ελλάδα και ο σύγχρονος κόσμος*, εκδ. Λιβάνη.

Τσιμπουκίδης, Δ. (1984). *Ιστορία του Ελληνιστικού Κόσμου*, Εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα.

Τσούκαλης, Λ. (2016). *Υπεράσπιση της Ευρώπης*, Εκδόσεις Κυριάκος Παπαδόπουλος Α.Ε., & Λουκάς Τσούκαλης.

Τσούκας, Α. (1988). Ο Λαβύρινθος. *Περιοδικό Αρχαιολογία*, 26, 8-15.

Φάλκος- Αρβανιτάκης, Τ. (1999). *Ηράκλειτος, Άπαντα*, Ζήτρος.

Φουκώ, Μ. (1986). *Οι Λέξεις και τα Πράγματα-Μια Αρχαιολογία των Επιστημών του Ανθρώπου*, μτφρ. Κωστής Παπαγιώργης, Εκδόσεις Γνώση.

Φραγκουδάκη, Α. (2010). *Ιστορία της ιστορίας*. Εφημ. «Τα Νέα», <https://www.tanea.gr/2010/11/20/lifearts/by-the-book/istoria-tis-istorias> (προσπελάστηκε: 02-02-2016).

Χαμουζάς, Π. (2006). *Επιλογές Πνευματικής Κατάθεσης*, Έκδοση Δήμου Καμείρου.

Χανιώτης, Α. (2009). Πτυχές Δικαίου στη Μελέτη και Διαχείριση Αρχαιολογικών Καταλοίπων, *Αρχαιολογία και Δίκαιο της Ελληνικής Εταιρίας Δικαίου Αρχαιοτήτων*, Ίδρυμα Άγγελου & Λητώς Κατακουζηνού, <https://www.scribd.com/doc/43426324/Αρχαιολογία-Δίκαιο#> (προσπελάστηκε: 23-03-2014).

Χανιώτης, Α. (2020). *Η μεγάλη χίμαιρα: τοπικές λύσεις σε παγκόσμια προβλήματα*, <https://www.kathimerini.gr/world/1073492/aggelos-chaniotis-i-megali-chimaira-topikes-lyseis-se-pagkosmia-provlimata> (προσπελάστηκε: 12-04-2020).

Χαραλαμπίκης, Χ. (2008). Από την πολιτική και τον πολιτισμό: οριοθέτηση εννοιών, *Οι Δημοκρατικές Αρχές των Κλασικών Χρόνων στους Σύγχρονους Πολιτικούς Θεσμούς*, 4ο Διεθνές Συνέδριο: Οι Δημοκρατικές Αρχές των Κλασικών Χρόνων στους Σύγχρονους Πολιτικούς Θεσμούς, Διεθνές Ίδρυμα για την Ελληνική Γλώσσα & τον Πολιτισμό, Ζάππειο Μέγαρο, 26-28 Ιουνίου 2008.

Χατζηβασιλείου, Ε. (2001). *Το πεδίο έναρξης του Ψυχρού Πολέμου*, Περιοδικό Έψιλον Ιστορικά, τ. 107, Εφημ.«Ελευθεροτυπία».

Χατζηβασιλείου, Ε. (2005). *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*, Χατζηβασιλείου, Ε. (επιμ.), 7η έκδοση, Πατάκη.

Χατζημαυρουδή, Ε. Χ. (2002). Φίλη τοῖς φίλοις, ἐχθρά τοῖς ἐχθροῖς- Η περίπτωση της Μήδειας στο ομώνυμο δράμα του Ευριπίδη, *Ελληνικά*, 56(2), 261-278.

Χατζοπούλου, Κ.Δ. (2016). *Η χρησιμότητα της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας στην κοινωνικοπολιτική σκέψη στο Σύμμεικτα Πολιτικού Στοχασμού*, Πρακτικά Α΄ Πανελληνίου Συνεδρίου Πολιτικής Φιλοσοφίας, Εκδόσεις Σαΐτα.

II. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ackerman, B. (2000). The new Separation of Powers, *Harvard Law Review*, 113(3).

Adam, J., & Adam, A.M. (1893). *Commentary on Plato, Protagoras*, Cambridge University Press.

- Adkins, A. W. H. (1975). *The Arete of Nicias. Thucydides 7.86*, Greek, Roman and Byzantine Studies 15. (379-392).
- Agamben, G. (2005). *Homo sacer - Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, Σταυρακάκης, Γ. (επιμ.). Εκδόσεις SCRIPTA.
- Alker, R. H. (1996). *Rediscoveries and Reformulations, Humanistic methodologies for International Studies*, Cambridge University Press.
- Allan, W. (2008). *Euripides. Medea*, London. Duckworth Companions to Greek and Roman Tragedy.
- Allison, G. (2012). The Cuban Missile Crisis at 50. Lessons for U.S. Foreign Policy Today. *Foreign Affairs*, 91(4), 11-16.
- Allison, G. (2017). *Destined for War. Can America and China avoid Thucydides' trap?*, Houghton Mifflin Harcourt.
- Ambühl, A. (ed.), *Krieg der Sinne – Die Sinne im Krieg. Kriegsdarstellungen im Spannungsfeld zwischen antiker und moderner Kultur / War of the Senses – The Senses in War. Interactions and tensions between representations of war in classical and modern culture. Thersites (4)*, doi: 10.34679/thersites.vol4 .
- Angleton, J. J. (2019). *The CIA, and the Craft of Counterintelligence*, Massachusetts. University of Massachusetts Press
<https://www.jstor.org/stable/j.ctt5vk7ng>
- Arendt, H. (2006). *Για την επανάσταση*. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια
- Argentieri, F. (2006). *Laszlo Borhi. Hungary in the Cold War: Between the United States and the Soviet Union, 1945-1956*, ed. Central
- Arkins, B. (2007). *A Companion to Catullus*, edited by Marilyn B. Skinner, New Jersey. Blackwell Publishing, 10.1002/9780470751565
- Arnaud, J. L. (1998). Reuniting Europe, Institut Delors,
<https://institutdelors.eu/en/publications/reuniting-europe-europes-quest-for-identity-ies-2/> (προσπελάστηκε: 22-03-2017)
- Arnaud, J. L. (1998). *Προς την επανένωση της Ευρώπης*, Institut Jacques Delors
<http://www.institutdelors.eu/wp-content/uploads/2018/01/semi4-gr.pdf> (προσπελάστηκε: 12-09-2020).
- Arnould, J. (2011). *Icarus' Second Chance- The Basis and Perspectives of Space Ethics*, Studies in Space Policy (6), Springer.
- Arrington, N., T. (2011). Inscripting Defeat. The Commemorative Dynamics of the Athenian Casualty Lists. *Classical Antiquity*, 30(2), 179-212.
doi.10.1525/ca.2011.30.2.179 <https://www.jstor.org/stable/10.1525/ca.2011.30.2.17>
(προσπελάστηκε: 31-10-2020).
- Arrington, N.T.(2015). *Ashes, Images, and Memories, The Presence of the War Dead in Fifth-Century Athens*, Oxford. Oxford University Press.
- Asmonti, L. (2015). *Athenian democracy: a sourcebook*, Bloomsbury sources in ancient history, Bloomsbury Publishing.
- Assmann, J., & Czaplicka, J. (1995). New German Critique, *Cultural History/Cultural Studies*. (65), 125-133 <http://www.jstor.org/stable/488538Q>.
- Auroi, D. (2015). *Assemblée nationale XIVe législature Session extraordinaire de 2014-2015, Compte rendu integral*, Assemblée nationale, <http://www.assemblee-nationale.fr/14/cri/2014-2015-extra/20151010.asp#P577254> (προσπελάστηκε: 20-09-2020).
- Bakker, E. G., De Jong, I. J. F., & Van Wees, H. (2002). *Companion to Herodotus*, Brill.

- Baldacchino, G. (2009). Thucydides or Kissinger? A Critical Review of Smaller State Diplomacy στο Cooper, A., F., & Shaw, T., M. *The Diplomacies of Small States: Between Vulnerability and Resilience*, Palgrave Macmillan, CIGI.
- Barnavi, E., & Goossens, P. (2001). *Les Frontières de l'Europe*, De Boeck.
- Baumert, K., & Melchior, B. (2014). *Limits in the Seas, 143 China*. Maritime Claims in the South China Sea, State Department.
- Beard, M. (2013). *The past is not a foreign country*, The Economist, <https://www.economist.com/prospero/2013/04/10/the-past-is-not-a-foreign-country> (προσπελάστηκε: 03-08-2016).
- Beard, M. (2002). *The Golden Age of Athens? A democratic spectacle*, Profile Books, <https://erenow.net/ancient/the-parthenon-mary-beard/5.php>
- Beaufret, J. (2006). *Dialogue with Heidegger-Greek Philosophy*, Indiana University Press.
- Belo, C. (2016). Chance and Determinism in Avicenna and Averroes, *Brill. Islamic Philosophy, Theology, and Science*. (69).
- Benevich, F. (2018). Essentialität Und Notwendigkeit. Avicenna und die Aristotelische Tradition, *Islamic Philosophy, Theology and Science*, ed.Brill.
- Bennison, A. (2009). *The Great Caliphs*, I B Tauris & Co Ltd
- Berlinski, C. (2008). *The Devil's Delusion: Atheism and Its Scientific Pretensions*, Crown Forum.
- Bernstein, R. B. (2009). *The founding fathers reconsidered*, Oxford University Press.
- Berque, J. (1978). Identités collectives et sujets de l'histoire στο *Identités collectives et relations inter-culturelles*, Michaud, G., (ed.), SPRL
- Blau, A. (2020). How (Not) to Use the History of Political Thought for Contemporary Purposes. *American Journal of Political Science*. doi.10.1111/ajps.12545
- Blight, J. G., Lang, J. M., & Welch, D. A. (2009). *Vietnam if Kennedy had lived: Virtual JFK*. Ed. Rowman & Littlefield Publishers.
- Bloch, M. (1949). *Apologie pour l'histoire ou Métier d'Historien*, Les classiques des sciences sociales, Une collection développée en collaboration avec la Bibliothèque Paul -Émile Boulet de l'Université du Québec à Chicoutimi, http://www.uqac.ca/Classiques_des_sciences_sociales/ fondée et dirigée par Jean-Marie Tremblay (προσπελάστηκε: 18-10-2014).
- Blok, J., & Lardinois, A. (Eds.) (2006). *Solon of Athens*, Brill, doi: 10.1163/9789047408895.
- Blundell, J. (2008). *A portrait of the Iron Lady*. Algora Publishing.
- Boardman, J. Griffin, J., & Murray, O. (1986). *The Oxford History of the Classical World*, Oxford University Press.
- Bouhafa, F. (2019). *Interpreting Averroes, Critical Essays*, Cambridge University Press.
- Boys, J., D. (2015). *Clinton's Grand Strategy. U.S. Foreign Policy in a Post-Cold War World*, Bloomsbury Academic.
- Bracht Branham, R., & Goulet- Cazé, M. O. (2000). *The Cynics. The Cynic Movement in Antiquity and Its Legacy, Hellenistic Culture and Society*, University of California Press.
- Bremmer, J. N. (1997). *Myth as Propaganda. Athens and Sparta*, Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bd. 117, εκδ. Rudolf Habelt GmbH
- Brice, S. (2015). *A Classy Constitution. Classical Influences on the United States Constitution from Ancient Greek and Roman History and Political Thought*. Senior Honors Projects,

<https://collected.jcu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1084&context=honorspapers> (προσπελάστηκε: 20-10-2020).

Bridges, E. (2015), *Imagining Xerxes. Ancient Perspectives on a Persian King*, Bloomsbury Academic.

Brink, C.O., & Walbank, F.W. (2001). *The construction of the Sixth Book of Polybius*, Routledge

Brisson, L. (1996). La communication du mémorable dans une civilisation orale στο *Introduction à la Philosophie du Mythe, I, sauver les mythes*. Librairie Philosophique J. Vrin.

Bruns, R. (2006). *Martin Luther King JR., A Biography*, Greenwood Press.

Bryne, A. (2020). *The Monroe Doctrine and United States National Security in the Early Twentieth Century*, Palgrave Macmillan.

Brzezinski, Z. (2016). *The Grand Chessboard. American Primacy and its Geostrategic Imperatives*, Basic Books, 2nd Edition.

Builder, C. H. (2017). *The Icarus Syndrome: The Role of Air Power Theory in the Evolution and Fate of the U.S. Air Force*, Routledge.

Buono, S. (2019). This Grim Game. Kennedy and Arms Control for Outer Space, *Diplomatic History*, 43. (5, 840–866), doi:10.1093/dh/dhz036

Burke, P. (2011). From History as Social Memory, Olick, K.J., Vinitzky-Seroussi, V., & Levy, D., *History as social Memory, The Collective Memory Reader*, Oxford University Press.

Burkert, W. (1997). *Ελληνική Μυθολογία και Τελετουργία: Δομή και ιστορία*. Μ.Ι.Ε.Τ, β' έκδοση.

Burnett, A., P. (1998). *Revenge in Attic and Later Tragedy*, University of California Press.

Butterfield, H., Wight, M., Dunne, T., & Hall, I. (2019). *Diplomatic Investigations*. Oxford University Press.

Buxton, R. (2002). Όψεις του φαντασιακού στην Αρχαία Ελλάδα, Ιακώβ, Δ. (επιμ.), εκδ. University Studio Press.

Buxton, R. (2013). *Myths and Tragedies in their Ancient Greek Contexts*, Oxford University Press.

Buxton, R. G. A. (1999). *From Myth to Reason?: Studies in the Development of Greek Thought*, ed. Oxford University Press

Buxton, R., G., A. (1982). *Persuasion in Greek Tragedy. A Study of Peitho*. Cambridge University Press.

Byrne, D., T. (2018). *Ronald Reagan. An intellectual biography*, Potomac Books, An imprint of the University of Nebraska Press.

Cameron, D. (2019). *For the Record*, ed. Harper Collins.

Camus, A. (1951). *L'Homme révolté*, Librairie Gallimard.

Camus, A. (2007). *Ο μύθος του Σισύφου, Δοκίμιο για το παράλογο*, εκδ. Καστανιώτης.

Canfora, L. (2010). *La democrazia -Storia di un' ideologia*. Laterza.

Carlier, P. (2014). *Homère*, Traduzione di Stefania De Vido e Luca Mondin, 1a edizione italiana, Carocci editore.

Carr, E. H. (1961). *What is history?*. University of Cambridge & Penguin Books

Cartledge, P. (2012). Θεατρικά έργα με βάθος: το θέατρο ως διαδικασία στη ζωή των πολιτών της αρχαίας Ελλάδας στο *Οδηγός για την Αρχαία Ελληνική Τραγωδία*, Πανεπιστήμιο του Καίμπριτζ, Ιστερλινγκ, Ε. Π. (επιμ.), Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

- Cawkwell, G. (2005). *The Greek Wars, The Failure of Persia*, Oxford University Press.
- Ceceña, R. (2014). Si Helena hubiera estado en Ilión: La referencialidad espacial de khôra y tópos como elemento epistemológico de la Historia griega antigua, *En-claves del pensamiento* 8 (16), 177-201.
- Cherribi, S. (2017). *Fridays of Rage: Al Jazeera, the Arab Spring, and Political Islam*. Oxford University Press.
- Churchill, S.E. (2000). *Ancient history: key themes and approaches*, Neville Morley.
- Clinton, B. (2004). *My Life*, Vintage Books.
- Cohen, M. (1957). *The legal realism of Jerome N. Frank*, ed. Martinus Nijhoff.
- Conant, S. (2015). *The Gettysburg Address, Perspectives on Lincoln's Greatest Speech*, Oxford University Press.
- Contogeorgis, G. (2008). *Europe culturelle et géopolitique*, Blogspot, <http://contogeorgis.blogspot.com/2008/03/europe-culturelle-et-gopolitique.html> (προσπελάστηκε: 19-03-2016).
- Contogiorgis, G. (1973). *Η Δημοκρατία ως ελευθερία*, εκδ. Πατάκη.
- Cornford, F. M. (1907). *Thucydides Mythistoricus*, Ed. E. Arnold.
- Crane, G. (1998). *Thucydides and Ancient Simplicity: the Limits of Political Realism*, University of California Press.
- Crisp, J. E. (2005). *Sleuthing the Alamo. Davy Crockett's Last Stand and Other Mysteries of the Texas Revolution*, North Carolina State University, Oxford University Press.
- Croce, B. (1966). *La Storia come Pensiero e come Azione*, Editori Laterza.
- Cronin, P. M. (2015). *Territorial Disputes in the South China Sea, Navigating Rough Waters*. (Ed.) Jing Huang and Andrew Billo, Palgrave Macmillan.
- Crowley, M. (2017). *Γιατί ο Λευκός Οίκος μελετά Ελληνική Ιστορία*, Politico. <https://www.politico.com/magazine/story/2017/06/21/why-the-white-house-is-reading-greek-history-215287> (προσπελάστηκε: 18-07-2018).
- Currie, B. (2016). *Homer's Allusive Art*, Oxford University Press.
- Dalley, S. (2013). *The mystery of the Hanging Garden of Babylon. An elusive world wonder traced*, Oxford University Press.
- Daniele, G. (2014). Tunisian Women's Activism after the January 14 Revolution. Looking within and towards the Other Side of the Mediterranean. *Journal of International Women's Studies*, 15(2), 16-32.
- Däniker, G. (1999). Η “νέα” διάσταση της τρομοκρατίας-Ένα στρατηγικό πρόβλημα στο Reiter, E. (ed.), *Jahrbuch für internationale Sicherheitspolitik*, ed. Verlag ES Mittler & Sohn GmbH.
- Daverio Rocchi, G. (2020). *Xenophon's portrayal Of Sparta in the Hellenica, the Lakedaimonion Politeia and the Agesilaos*, edited by Anton Powell and Nicolas Richer, The Classical Press of Wales .
- Davies, W. (2020). *How the humanities became the new enemy within*, Εφημ. The Guardian, https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/feb/28/humanities-british-government-culture?CMP=fb_cif&fbclid=IwAR05FsJKqP1sY3atxpDoHxASIPKKtwkD3_9HFaM1rSjYdMWfxNn5rtZExho (προσπελάστηκε: 28-02-2020).
- Davis, D. B., Kellner, D., King, R., Ostendorf, B., & Wood, G. (2004). Conspiracy Theories in American History. An Encyclopedia, Volume 1 A–L, Edited by Peter Knight, ABC-CLIO.

- Dawn, O. (2017). Constitutional Stewardship: A Role for Public or State Sector Bodies? *New Zealand Journal of Public and International Law*, 15,1 (27-28).
- Dawson, J.G. (1995). *Sleuthing the Alamo. Davy Crockett's last stand and other mysteries of the Texas Revolution*, Oxford University Press.
- Day, D. (2003). *The politics of war. Australia at war 1939-45, from Churchill to Macarthur*, Harper Collins Publishers.
- Dear, K.P. (2013). Beheading the Hydra? Does Killing Terrorist or Insurgent Leaders Work?, *Defence Studies*, 13.3, 293-337, doi: 10.1080/14702436.2013.845383
- Detienne, M. (1986). *The creation of mythology*. The University of Chicago Press.
- Dewald, C., & Marincola, J. (2006). *The Cambridge Companion to Herodotus*, Cambridge University Press.
- Diel, P. (1966). *Le symbolisme dans la mythologie grecque*. Ed. Payot.
- Douglas, J.W. (2008). *JFK and the unspeakable. Why He Died and Why It Matters*, Orbis Books.
- Dumont, G. F. (2013) . *L'identité Européenne . Le Débat*. Entretiens autour de l'identité européenne, Centre International de Formation Européenne. doi:10.13140/RG.2.1.1667.2168 . halshs-01150408.
- Dunmire, P. (2005). Preempting the future: Rhetoric and ideology of the future in political discourse. *Discourse & Society*, 16, 481-513. doi:10.1177/0957926505053052.
- Düring, I. (2003). *Ο Αριστοτέλης Ι- Παρουσίαση και ερμηνεία της σκέψης του*, μτφρ. Κοτζιά-Παντελή, Π., εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ.
- Easterling, B., & Knox, M.W. (1985). *The Cambridge History of Classical Literature*, Cambridge University Press.
- Eco, U. (1984). *Postille al Nome della rosa*, ed. Bompiani.
- Eco, U., & Fedriga, R. (2014). *La filosofia e le sue storie-L'Antichità e il Medioevo*, Roma: Editori Laterza.
- Ehrenberg, V. (1946). Thucydide et l'impérialisme athénien. by J. de Romilly, Société d'édition Les Belles Lettres, *The Journal of Hellenic Studies*, 66, 136–137.
- Eichler, J. (2017). *War, Peace and International Security, From Sarajevo to Crimea*, Palgrave Macmillan.
- Ellis, W. (2014). *Alcibiades*, Routledge.
- Eskin, C. R. (2002). Hippocrates, Kairos, and Writing in the Sciences στο Sipiora, P., & Baumlin, J., S. (eds.), *Rhetoric and Kairos Essays in History, Theory, and Praxis*, State University of New York Press.
- Evans, B. (2007). *Space Shuttle Challenger- Ten Journeys into the Unknown*, Springer.
- Ewer, P. (2008). *Forgotten ANZACS: the campaign in Greece, 1941*, Scribe Publications.
- Ferro, M. (2001). *Κινηματογράφος και Ιστορία*, Μεταίχμιο.
- Field, M. (2002). UK Parliament, <https://publications.parliament.uk/pa/cm200203/cmhansrd/vo030114/debindx/30114-x.htm> (προσπελάστηκε: 06-12-2015).
- Finley, J. H., Jr. (1942). *Thucydides*, Cambridge Massachusetts.
- Finley, M. I. (1965). *The World of Odysseus*, The Viking Press.
- Finley, M. (1996). *Η πολιτική στον αρχαίο κόσμο*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης.
- Fins, J. J. (2020). Pandemics, Protocols, and the Plague of Athens. Insights from Thucydides, *Hastings Center Report* 50, 3(50-53).

- Fisher, K. J., & Stewart, R., (2014). *Transitional Justice and the Arab Spring*, Transitional Justice Series McEvoy, K. (ed.), Routledge.
- Flower, M.A. (2017). *The Cambridge companion to Xenophon*, Cambridge University Press.
- Foley, H. (2014). *The Cambridge Companion to Greek Comedy*, Cambridge University Press.
- Forrest, W.G. (1994). *Η Γένεση της Αθηναϊκής Δημοκρατίας. Ο Χαρακτήρας της Ελληνικής Πολιτικής 800- 400 π.Χ.*, μτφρ. Παναγόπουλος, Α., & Κόντη, Ε., εκδ. Παπαδήμας.
- Forsdyke, S. (2005). *Exile, Ostracism, and Democracy, the Politics of Expulsion in Ancient Greece*, Princeton University Press.
- Foster, E. (2010). *Thucydides, Pericles, and Periclean Imperialism*, Cambridge University Press.
- Fraccari, G. (1981). *Eraclito e la civiltà mediterranea*, Edizioni L'Età dell'Acquario.
- Frede, D. (2018). Equal But Not Equal. Plato and Aristotle on Women as Citizens στο Anagnostopoulos G., & Santas G. (eds) *Democracy, Justice, and Equality in Ancient Greece. Philosophical Studies Series (132)*.
- Freeland, C. (1998). *Feminist Interpretations of Aristotle*, Penn State Press.
- Freeland, C. (2017). The Science of Measuring Pleasure and Pain στο Plato's Protagoras, *Essays on the Confrontation of Philosophy and Sophistry, Philosophical Studies Series (125)*, Olof Pettersson VigdisSonge-Møller Editors, Springer.
- Friedell, E. (2013). *Πολιτιστική Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας-Μύθος και πραγματικότητα της προχριστιανικής ψυχής*, μτφρ. Δημοσθένης Κούρτοβικ, Εκδόσεις Τόπος.
- Friedman, L. (2017). *The future of War's history*. (ed. Atwood, M), Public Affairs.
- Fromkin, D. (1995). *In the Time of the Americans. FDR, Truman, Eisenhower, Marshall, MacArthur. The Generation That Changed America's Role in the World*, Vintage.
- Frost, D.B. (2013). *John F. Kennedy in quotations. A topical dictionary, with sources*. McFarland & Company, Inc., Publishers.
- Fukuyama, F. (1989). The End of History? *The National Interest*. (16), 3-18, <http://www.jstor.org/stable/24027184> (προσπελάστηκε: 30-01-2019).
- Fukuyama, F. (2018). *Identity. The Demand for Dignity and the Politics of Resentment*, Farrar, Straus and Giroux.
- Fukuyama, F. (2018). *Le monde ouvert et démocratique est sous pression*, Le Monde, https://www.lemonde.fr/idees/article/2018/06/14/francis-fukuyama-le-monde-ouvert-et-democratique-est-sous-pression_5314871_3232.html (προσπελάστηκε: 18-10-2018).
- Gadamer, H.G. (1975). *Truth and Method*. Second, Revised Edition, Weinsheimer, J., & Mars, D.,J (eds.), Continuum.
- Gagarin, M. (2006). Legal procedure in Solon's laws, στο Blok, J., H., & Lardinois, A.,P, *Solon of Athens, New historical and philological approaches*, Brill.
- Gagnon, V. P. Jr. (2004). *The myth of ethnic war: Serbia and Croatia in the 1990s*, Cornell University Press.
- Gaulle de, C. (1963), *Charles De Gaulle, Paroles publiques*, <https://fresques.ina.fr/de-gaulle/liste/recherche/TypeParole.id/1/e#sort/DateAffichage/direction/DESC/page/1/size/10> (προσπελάστηκε: 06-11-2019).

- Gallarotti, G.M. (2010). *A Synthesis of Realism, Neoliberalism, and Constructivism*, Cambridge University Press.
- Gantzias, G. (2021). Governing by Humans, Not by Robots. Regulating Humans and Artificial Intelligence in the 21st Century στο Christiansen, B., & Škrinjarić, T. (eds.), *Handbook of Research on Applied AI for International Business and Marketing Applications*, IGI Global <https://orcid.org/0000-0002-3315-2583>.
- Garcia, Z. (2019). *China's Military Modernization, Japan's Normalization and the South China Sea Territorial Disputes*, Palgrave Macmillan.
- Gardner, H. (2015). *Crimea, Global Rivalry, and the Vengeance of History*, Palgrave Macmillan.
- Gehrke, H. J. (2000). *Ιστορία του Ελληνιστικού Κόσμου*, εκδ. Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης.
- Georges, P. (1994). *Barbarian Asia and the Greek Experience*. Johns Hopkins University Press.
- Gerber, L.G. (1982). The Baruch Plan and the Origins of the Cold War. *Diplomatic History*, 6, 1, 69–95. JSTOR, www.jstor.org/stable/24911302.
- Gibeault, A.T. (2013). Preface στο Bolognini, S., Gross R. & Zwettler-Otte, S. *The Sphinx and the Riddles of Passion: Love and Sexuality* Library of Congress Cataloging-in-Publication Data.
- Giddens, A. (2011). *Ο κόσμος των ραγδαίων αλλαγών*, Μεταίχμιο.
- Gish, D., & Klinghard, D. (2017). *Resistance to Tyrants, Obedience to God: Reason, Religion, and Republicanism at the American Founding*, Lexington Books
- Goertz, S. (2019). *Terrorismusabwehr-Zur aktuellen Bedrohung durch den islamistischen Terrorismus in Deutschland und Europa*, Springer VS.
- Goff, B., & Leonard, M. (2016). The Legacy of Greek Political Thought, *Classical Receptions Journal* (8) 1.
- Goldhill, S. (2011). *Victorian Culture and Classical Antiquity. Art, Opera, Fiction, and the Proclamation of Modernity*, Princeton University Press.
- Goot, M. (2005). Pauline Hanson's One Nation. Extreme Right, Centre Party or Extreme Left? *Labour History*. (89), 101-119. doi.10.2307/27516078.
- Gottemoeller, R. (2013). *The Prague Agenda in 2013. Challenges and Prospects*, US Department of State, Diplomacy and Action, <https://2009-2017.state.gov/t/us/213961.htm> (προσπελάστηκε: 25-02-2018).
- Govers Hopman, M. (2013). *Scylla. Myth, Metaphor, Paradox*, Cambridge University Press.
- Graf, F. (2015). *Εισαγωγή στην Αρχαιογνωσία*. Τόμος Β', Νικήτας, Δ. Ζ. (επιμ.). Εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα.
- Graham, D. W. (2013). *Doctrine and Doxography Studies on Heraclitus and Pythagoras*. (ed.), Sider, D., & Obbink, D. (eds.), De Gruyter.
- Graves, R. (2017). *The Greek Myths*. Penguin Books Ltd.
- Gressel, G. (2015). *Seven Years on from the Russian - Georgian War*, European Council on Foreign Relations, http://www.ecfr.eu/article/commentary_in_the_shadow_of_ukraine_seven_years_on_from_russian_3086 (προσπελάστηκε: 15-12-2018).
- Grey, J. (2008). *A Military History of Australia*, University College Australian Defence Force Academy, Cambridge University Press, third edition.
- Griffith, M. (1999). *Sophocles, Antigone*. Edited by Mark Griffith. University of California at Berkeley Cambridge University Press.
- Grimal, P. (1990). *A Concise Dictionary of Classical Mythology*, Basil Blackwell

- Grimal, P. (1991). *Λεξικό της Ελληνικής και Ρωμαϊκής Μυθολογίας*, (μετ. και επ.) Άτσαλος, Β., University Studio Press.
- Grimmel, A., & My Giang, S. (2017). *Solidarity in the European Union, A Fundamental Value in Crisis*, Springer .
- Guangli, L. (2011). Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2011, http://archive.defense.gov/pubs/pdfs/2011_CMPR_Final.pdf (προσπελάστηκε: 20-10-2020).
- Gutas, D. (2014). *Avicenna and the Aristotelian Tradition*, BRILL; 2nd Rev. ed.
- Guthrie, W. K. C. (2005). *Σωκράτης*, Νικολαΐδη, Τ., (επιμ.). Εκδόσεις Μ.Ι.Ε.Τ.
- Hall, E. (2017). Xenophon. Magician and Friend στο *The Cambridge companion to Xenophon* (ό.π.).
- Hall, S., & Gay du, P. (1996). *Questions of Cultural Identity*, London Thousand Oaks, SAGE Publications.
- Hammond, N. (1995). *Το θαύμα που δημιούργησε η Μακεδονία*, Βώρος, Φ. Κ. (μετ.), εκδόσεις Παπαδήμας.
- Hanink, J. (2019). *How to think about war, An Ancient Guide to Foreign Policy On Realpolitik. The Mytilenean Debate (427 BCE)*, Princeton University Press.
- Hanson, V. D. (1999). *The Wars of the Ancient Greeks and their Invention of Western Military Culture*, Keegan, J. (Ed.), Cassell Wellington House.
- Hard, R. (2020). *The Routledge Handbook of Greek Mythology*, Routledge; 8th edition.
- Harris, W. V. (2009). The Rage of Women στο Braund, S. & Most, G., W. (επιμ.), *Ancient Anger, Perspectives from Homer to Galen*, Cambridge University Press, doi: 10.1017/CBO9780511482120.006
- Harrison, T., & Irwin, E. (2018). *Interpreting Herodotus*, Oxford University Press. doi:10.1093/oso/9780198803614.001.0001
- Hawthorn, G. (2014). *Thucydides on Politics. Back to the Present*, Cambridge University Press.
- Henderson, J. (2002). *Aristophanes, Lysistrata*, Clarendon Press Oxford.
- Hesk, J. P. (2000). *Deception and Democracy in Classical Athens*, Cambridge University Press.
- Hobsbawm, E. (1998). *Για την ιστορία*, Μάταλας, Π. (μτφρ.), εκδ. Θεμέλιο.
- Hobsbawm, E., & Ranger, T. (2013). *The Invention of Tradition*, Cambridge University Press.
- Hoffmann, S. (2019). *The European Sisyphus, Essays On Europe, 1964 -1994*. Routledge.
- Hofstadter, R. (2005). The Age of Reform. From Bryan to F.D.R., *American History*, 13(3)
- Holland, T. (2007). *Persian Fire. The First World Empire and the Battle for the West*, Anchor Books.
- Hornblower, S. (2010). *A Commentary on Thucydides, Volume III: Books 5.25-8.109*, Oxford University Press.
- Hornblower, S., Spawforth, A., & Eidinow, E. (2014). *The Oxford Companion to Classical Civilization*, Oxford University Press.
- Howard, D. (2010). *The Primacy of the Political. A History of Political Thought from the Greeks to the French & American Revolutions*, Columbia University Press.
- Huntington, S., P. (2005). *Ποιοι είμαστε; Η αμερικανική ταυτότητα στην εποχή μας*, εκδ. Λιβάνης - Νέα Σύνορα.
- Impelluso, L. (2003). *Eroi e Dei dell'antichità*. Ed. Mondadori Electa.

- Jackson, R., & Sørensen, G. (2006). *Κλασικός Ρεαλισμός, Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων- Η σύγχρονη συζήτηση*, Τσάκωνας, Π. (εκδ.), Gutenberg.
- Johnston, S. I. (2018). *The story of myth*. Harvard University Press.
- Jones, R. V. (1998). *Most Secret War*. Wordsworth Editions Ltd; New Ed e
- Kagan, D. (1981). *The Peace of Nicias and the Sicilian Expedition*, Cornell University Press.
- Kagan, D. (2009). *Thucydides. The Reinvention of History*, Viking
- Kagan, D. (2012). *New History of the Peloponnesian War*, Cornell University Press.
- Kahl B. (2012), *Der fröhliche Sisyphos – für Wolfgang Schäuble*, Herder.
- Kaiser, W., & Elvert, J. (2004). What alternative is open to us?: Britain στο Kaiser, W. & Elvert, J. (Eds.), *European Union enlargement: a comparative history*, Routledge advances in European politics, Routledge.
- Karbowski, J. (2019). *Aristotle's method in ethics: philosophy in practice*. Cambridge university press. doi: 10.1017/9781108303644.
- Katene, S. (2017). Conclusion. What makes for a good Māori leader in politics? In Katene, S., Katene, R. (Eds.), *Point of order, Mr. Speaker? Modern Māori political leaders* (pp. 263-276). Ed. Huia.
- Kawalko Roselli, D. (2009). Theorika in Fifth-Century Athens, *Greek, Roman and Byzantine Studies* (49), 5-30.
- Keeline, T. J. (2019). *The reception of Cicero in the early Roman Empire*. Cambridge University Press.
- Kennedy, C. (2012). *Speech*, UK Parliament, <https://publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmhansrd/cm121106/debindx/121106-x.htm> (προσπελάστηκε: 06-12-2015).
- Kerényi, K. (1997). *Die Mythologie der Griechen. Götter, Menschen und Heroen*. Ed. Klett-Cotta.
- Kimball, R. (2002). What We Are Fighting For- The Example of Pericles στο *Our Brave New World. Essays on the Impact of September 11*, Wladyslaw Pleszczynski. Hoover Institution Press, Stanford University.
- King, H., & Brown, J. (2015). Thucydides and the Plague στο Lee, C., Morley, N., A (ed.) *Handbook to the Reception of Thucydides*, Wiley-Blackwell.
- Kinkel, G. (ed.). (1877). *Epicorum Graecorum Fragmenta*, ed. B. G. Teubner.
- Kirk, G. S., Raven, J.E., Schofield, M. (2001). *Οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι*, M.I.E.T..
- Knight, P. (2003). *Conspiracy Theories in American History-An Encyclopedia*. Ed. ABC-CLIO.
- Kowalski, J. (2019). *Reading Donald Trump: A Parallax View of the Campaign and Early Presidency*. Palgrave Macmillan.
- Kramer, L., & Maza, S. (2002). *A Companion to Western Historical Thought*. Blackwell Publishers, doi:10.1002/9780470998748 .
- Kriegel, B. (2008). *Η επιστροφή της βίας*. Εφημ. «Το Βήμα», <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/i-epistrofi-tis-bias/> (προσπελάστηκε: 20-07-2014).
- Kullmann, W. (1996). *Η πολιτική σκέψη του Αριστοτέλη*, MIET
- Kuus, M. (2007). *Geopolitics Reframed, Security and Identity in Europe's Eastern Enlargement*, Palgrave Macmillan.

- Kydd, A. H. (2019). The Sturdy Child vs. the Sword of Damocles. Nuclear Weapons and the Expected Cost of War, *Security Studies*,(28)4, 645-676, doi. 10.1080/09636412.2019.1631380.
- Langerwerf, L. (2016). The futility of Revolt: Pausanias on local myths of freedom and rebellion στο Varga, R., & Rusu-Bolindet, V. (ed.), *Official Power and Local Elites-The inner structures of provincial leadership in the Roman world*, Taylor & Francis Group.
- Lape, S. (2010). Transforming Myth into Law στο *Race and Citizen Identity in the Classical Athenian Democracy*, Cambridge University Press.
- Larson, L. (1990). Scientific methods in yacht design, *Annual Review of Fluid Mechanics*. (190,2), 349-85.
- Le Goff, J. (1998). *Histoire et Memoire*, Gallimard.
- Lebow, R. N., & Kelly, R.,E. (2001). Thucydides and hegemony: Athens and the United States, *Review of International Studies*, 27, 593–609.
- Lee, C., & Morley, N. (2015). *A Handbook to the Reception of Thucydides*. Wiley-Blackwell.
- Legge Costituzionale 23/10/2002, Senato della Repubblica, http://www.senato.it/1025?sezione=140articolo_numero_articolo=XIII, (προσπελάστηκε: 07-02-2019).
- Lehrman, R. (2016). *Democratic Orators from JFK to Barack Obama*, Crines, A.S. Moon, D. S. Lehrman R., (eds.), Palgrave Macmillan.
- Λέσκυ, Α. (1983). *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Κυριακίδη.
- Lénêque, P. (2003). *Ο Ελληνιστικός Κόσμος*, εκδ. Μεταίχμιο.
- Lévi-Strauss, C. (1955). The Structural Study of Myth. *The Journal of American Folklore*, 68(270), 428-444. doi:10.2307/536768.
- Levi-Strauss, C. (1986). *Μύθος και νόημα*. εκδ. Καρδαμίτσα.
- Levy, D. (2019) . *Socrates in the Cave -On the Philosopher's Motive in Plato*. (ed.) Paul J. Diduch, Michael P. Harding, Palgrave Macmillan.
- Lewis, J.D. (2008). *Solon The Thinker Political Thought in Archaic Athens*, Bristol Classical Press.
- Lloyd, B. A. (2002). *Brill's Companion to Herodotus*, Brill Academic Publishers.
- Long, G. (1953). *Greece, Crete and Syria, Australia in the war of 1939-1945*, ed. Australian War Memorial.
- Lowenthal, D. (1989). The Timeless Past. Some Anglo-American Historical Preconceptions, *Journal of American History*, 75(4).
- Lublinter, C. (2006). *Greek and Grecian*. <http://faculty.ce.berkeley.edu/coby/essays/grecian.htm> (προσπελάστηκε: 13-04-2020).
- Lynch, K. (2018). *Feasting and Polis Institutions*, BRILL.
- Mac Kinnon, D. M. (2019). Φυσικό Δίκαιο, στο Butterfield, H., Wight, M., Dunne, T., & Hall, I. *Diplomatic Investigations, Essays on the Theory of International Politics*, Oxford University Press.
- Machado, A. (1912). *Proverbios y cantares*, Rincon Castellano.
- Mackie, C. (2015). *Malcolm Turnbull and Thucydides*, La Trobe University, <https://www.latrobe.edu.au/news/articles/2015/opinion/malcolm-turnbull-and-thucydides> (προσπελάστηκε: 20-09-2020).
- Mackie, C. (2015). *Malcolm Turnbull, and Thucydides, and all that*, The Sydney Morning Herald, <https://www.smh.com.au/opinion/malcolm-turnbull-and-thucydides-and-all-that-20151217-glputw.html>, (προσπελάστηκε: 30-06-2017).
- Macmillan, M. (2012). *Χρήση και κατάχρηση της ιστορίας*, εκδ. Α.Καρδαμίτσα

- Magness, J. (2019). *Masada, From Jewish Revolt to Modern Myth*, Princeton University Press.
- Mahler, J., Hogan, G., & Casamayou, M. (2009). *Organizational Learning at NASA- The Challenger and Columbia Accidents*, Georgetown University Press
- Major, W. (2018). Donald Trump's Wall of Whiteness. *Reading Donald Trump*, 57–81. doi:10.1007/978-3-319-93179-1_4 .
- Mälksoo, M. (2010). *The Politics of Becoming European*, Routledge.
- Maltby, S. (2016). *Remembering the Falklands War Media, Memory and Identity*, Palgrave Macmillan.
- Mandraud, I. (2014). La liberté de conscience, Principe inédit dans le monde Arabe στο *Le Monde Cultural et Idées*.
- Mann, J. E. (2012). *Hippocrates, On the Art of Medicine*, Brill.
- Marr, J. L., & Rhodes, P. J. (2008). *The Old Oligarch. The Constitution of the Athenians attributed to Xenophon*, Oxbow Books.
- Marwick, A. (1989). *The Nature of History*, Macmillan.
- Mastronarde, D. (2002). *Euripides: Medea*, Cambridge University Press.
- May, C. (2012). *The Rule of Law: Athenian Antecedents to Contemporary Debates. Hague Journal on the Rule of Law*, 4(02), 235–251. doi:10.1017/s1876404512000152 .
- McCullough, D. (2009). *Counselor, A Life at the Edge of History*, Harper Perennial.
- McMahon, F. (2012). Human Freedom from Pericles to Measurement, *The Independent Review*, https://www.independent.org/pdf/tir/tir_19_01_05_mcmahon.pdf
- McMillan, M. E. (2016). *From the First World War to the Arab Spring. What's Really Going On in the Middle East?.* Palgrave Macmillan.
- McQueen E. I. (2003). *Εισαγωγικό Σημείωμα*, Συρόπουλος, Σ. Το δέρμα του τράγου: το άλλο πρόσωπο της εξουσίας του Μεγάλου Αλεξάνδρου, εκδ. Ηρόδοτος
- Meier, C. (1997). *Η πολιτική τέχνη της αρχαίας ελληνική τραγωδίας*, Καρδαμίτσα.
- Mengoni, L. (1996). *Ermeneutica e Dogmatica Giuridica*, ed. Giuffrè.
- Merleau-Ponty, M., & Merleau-Ponty, M. (2016). *Φαινομενολογία της αντίληψης*, εκδ. Νήσος
- Meyer, G. (2019). *Road Vehicle Automation 5*, Springer.
- Milne, D. (1991). *The Canadian Constitution*, James Lorimer & Company
- Minois, G. (1997). *Le Couteau et le Poison. L'assassinat politique en Europe (1400-1800)*. Fayard.
- Moniot, H. (2002). *Η διδακτική της Ιστορίας*, Μεταίχμιο.
- Morford, M. P. O., & Lenardon, R. J. (2003). *Classical mythology*, Oxford University Press, 7th edition.
- Morley, N., & Lee, C. (2015). *A Handbook to the Reception of Thucydides*. Wiley-Blackwell.
- Morrison, J. (1941). The Place of Protagoras in Athenian Public Life (460-415 B. C.), *The Classical Quarterly*, 35(1/2), 1-16.
- Mossé, C. (1990). *Η Ιστορία των πολιτικών θεωριών στην Αρχαία Ελλάδα*, Δαίδαλος (Ζαχαρόπουλος Ι.)
- Mossé, C. (2003). *Η λειτουργία της πολιτικής ζωής το μέρος Ενεργοί και παθητικοί πολίτες*, Σαββάλας.
- Mossé, C. (2006). *Οι θεσμοί στην Κλασική Ελλάδα*, Μεταίχμιο.
- Mossé, C. (2015). *Regards sur la démocratie athénienne*, Éditions Perrin.

- Munslow, A. (2012). *Authoring the Past, Writing and Rethinking History*, Routledge
- Munslow, A. (2014). *Genre and history/historizing*. *Rethinking History*, 19(2), 158–176. doi:10.1080/13642529.2014.973711 .
- Munslow, A. (2011). The Historian as Author, *Cultura Historica*, www.culturahistorica.es/munslow/historian_as_author.pdf (προσπελάστηκε: 30-01-2017).
- Murray, H. A. (1961). Two Notes on the Evaluation of Nicias in Thucydides, *Bulletin of the Institute of Classical Studies* 8.1, 33–34.
- Murray, O. (2009). The Culture of the Symposion στο Raaflaub, K., A., & Van Wees, H., A, *Companion to Archaic Greece*, Blackwell Publishing.
- Nagy, G. (2001). *Greek Literature in the Roman Period and in Late Antiquity*. Routledge.
- Nelson, M., Perry, B.A., & Russell, L. (2016). *Inside the Presidency of Bill Clinton*, Cornell University Press.
- Nesselrath, H.G. (2005). *Εισαγωγή στην Αρχαιογνωσία*, Ιακώβ, Δ.Ι., & Ρεγκάκος, Α. (επιμ.). Παπαδήμας.
- Niedzielski, B. (2017). The Complex Depiction of Nicias in Thucydides, *UCLA Historical Journal*, 28(1) .
- Norheim, B., Haga, J. (2020). *The Four Speeches Every Leader Has to Know*, Palgrave Macmillan).
- Novokhatko, A. (2015). *Greek Scholarship from its Beginnings to Alexandria*, Ed. by F. Montanari, S. Matthaios and A. Rengakos, Brill's Companion to Ancient Greek Scholarship.
- O'Connor, B. (2019). *Anti-Americanism and American Exceptionalism-Prejudice and Pride about the USA*, Routledge.
- O'Neill, M. (2009). *Confronting the Hydra*, Lowy Institute, <https://www.lowyinstitute.org/publications/confronting-hydra-big-problems-small-wars>
- Olick, K. J., Vinitzky-Seroussi, V., & Levy, D. (2011). History, Memory, and Identity στο *The Collective Memory Reader*, Oxford University Press.
- Oossanen van, P. (1985). The Development of the International 12 Metre-Class Yacht "Australia II", Published in the Proceedings of the 7th Chesapeake Sailing Yacht Symposium, Annapolis, USA, pp. 81-101, January 1985. (ID No. 4559).
- Oppenheim, N. (2016). *Jackie – Screenplay*, Scriptpipeline, <https://scriptpipeline.com/jackie-screenplay>, (προσπελάστηκε: 15-12-2016).
- Orwell, G. (1983). 1984. Ed. Signet Classic.
- Palenski, R. (2013). *Men of Valour. New Zealand and the Battle for Crete*, Hachette New Zealand.
- Papaioannou, S. (2007). *Redesigning Achilles 'Recycling' the Epic Cycle in the 'Little Iliad' (Ovid, Metamorphoses 12.1–13.622)*, Untersuchungen zur antiken Literatur und Geschichte, Herausgegeben von Gustav-Adolf Lehmann, Heinz-Günther Nesselrath und Otto Zwierlein, Band 89, Walter de Gruyter.
- Peters, J. (2013). Virtue, Personal Good, and the Silencing of Reasons στο *Aristotelian Ethics in Contemporary Perspective*, Routledge.
- Peyrefitte, A. (1994). *C'était de Gaulle*, Fayard.
- Phang, S. E., Spence, I., Kelly, D., & Londey, P. (2016). *Conflict in Ancient Greece and Rome. The Definitive Political, Social, and Military Encyclopedia*, ABC-CLIO, LLC.
- Pickover, C. (2008) *Archimedes To Hawking. Laws of Science and the Great Minds Behind Them*, Oxford University Press.

- Pizzone, A., Capra, A., Lozza, G., Zanetto, G., & Conca, F. (2007). *Alla fonte delle muse, Introduzione alla civiltà greca*, Bollati Boringhieri.
- Plett, F. H. (2012). *Enargeia in Classical Antiquity and the Early Modern Age-The Aesthetics of Evidence*, Brill.
- Plumb, J. H. (1978). *The death of the Past*, The MacMillan Press LTD,
- Podes, S. (1991). Polybios' Anakyklosis-Lehre, diskrete Zustandssysteme und das Problem der Mischverfassung. *Klio*, 73(73). doi:10.1524/klio.1991.73.73.382
- Popper, K. (1982). *Η ανοιχτή κοινωνία και οι εχθροί της*, εκδ. Δωδώνη.
- Powell, J. (2014). *Xenophon: Ethical Principles and Historical Enquiry* (Mnemosyne Supplements 348), Hobden, F., & Tuplin, C. (Eds.), *The Journal of Hellenic Studies*, 134, 167–168. doi:10.1017/s007542691400158x
- PROMETHEUS Project (αρκτικόλεξο PROgramMme for a European Traffic of Highest Efficiency and Unprecedented Safety, 1987-1995 στο Meyer, G. (2019). *Road Vehicle Automation*, 5, Springer.
- Raaflaub, K.A., & van Wees, H. (2009). *A Companion to Archaic Greece*. Blackwell Companions to the Ancient World, Blackwell Publishing.
- Radchenko, S. (2015). On Hedgehogs and Passions, History, Hearsay, and Hotchpotch in the Writing of the Cuban Missile Crisis στο *The Cuban Missile Crisis*. doi:10.4324/9781315732589 .
- Raditio, K., H. (2019). *Understanding China's Behaviour in the South China Sea. A Defensive Realist Perspective*, Singapore: Palgrave Macmillan.
- Ramcharan, B., & Ramcharan, R. (2020). *Conflict Prevention in the UN's Agenda 2030*, Ed.Springer.
- Rangos, S. (2020). Thucydides and the Plague of Athens (430-426 B.C.). *Cromohs - Cyber Review of Modern Historiography*. doi:10.13128/cromohs-11691
- Rawles, R. (2019). *Callimachus*, Bloomsbury Academic
- Reagan, R. (1983). *The evil empire*, Reagan Foundation, www.reaganfoundation.org/media/50919/remarks_annual_convention_national_association_evangelicals_030883.pdf (προσπελάστηκε: 20-10-2020) και <https://kr.usembassy.gov/education-culture/infopedia-usa/famous-speeches/ronald-reagan-address-house-commons-evil-empire-speech>, (προσπελάστηκε: 20-10-2020).
- Reagan, R. (2016). *The Last Best Hope. The Greatest Speeches of Ronald Reagan*, Humanix Books.
- Reece, S. (2005). *Homer's Iliad and Odyssey. From Oral Performance to Written Text*, Tempe: Center for Medieval and Renaissance Studies. (43-89), https://www.academia.edu/30640501/Homers_Iliad_and_Odyssey_From_Oral_Performance_to_Written_Text.
- Rehm, R. (1989). Medea and the logos of the Heroic, *Eranos* (87), 97-115.
- Reinhart, C. M., & Rogoff, K. S. (2009). *This Time is different- Eight Centuries of Financial Folly*, Princeton University Press.
- Revermann, M. (2010). *Looking at Lysistrata, Eight essays and a new version of Aristophanes' provocative comedy*, Stuttard, D. (Ed.). Bloomsbury Academic.
- Rhodes, P. J. (2006). *A History of the Classical Greek World 478–323 BC*, Blackwell Publishing.
- Richard, C. J. (1994). The classical conditioning of the Founders στο *The Founders and the Classics. Greece, Rome and the American Enlightenment*, Harvard University Press.
- Richard, C. J. (2008). *Greeks and Romans Bearing Gifts. How the ancients inspired the Founding Fathers*, Rowman & Littlefield Publishing.

- Richmond, O. P. (1999). Mediating Ethnic Conflict: A task for Sisyphus? *Global Society*, 13(2), 181–205. doi:10.1080/13600829908443186 .
- Ricks, T. E. (2020). *First Principles. What America's Founders Learned from the Greeks and Romans and How That Shaped Our Country*, HarperCollins Publishers.
- Rivolta, C.M. (2012). Zeus τύραννος nel Prometeo di Eschilo, *ὄρμος - Ricerche di Storia Antica*, Università degli Studi di Palermo.
- Roberts, J. T. (1994). *Athens on trial the antidemocratic tradition in Western thought*, Princeton University Press.
- Robertson, N. G. (2006). *Antiquity and the Politics of America -From George Washington to George W. Bush*, Baylor University Press Waco.
- Rodgers, D.T. (2018). *As a city on a hill: The story of America's most famous Lay Sermon*, Princeton University Press.
- Romilly de, J. (1990). Les prévisions non vérifiées dans l'œuvre de Thucydide. *Revue des Études Grecques*. (103), 370-382, doi: 10.3406/reg.1990.2485.
- Romilly de, J. (1994). *Οι μεγάλοι σοφιστές στην Αθήνα του Περικλή*, μτφρ. Κακριδής, Φ. Ι., εκδ. Μ. Καρδαμίτσα.
- Romilly de, J. (2003). *La Construction de la Vérité chez Thucydide*, μτφρ. Βλοντάκης, Σ., Εκδ. Παπαδήμα.
- Romilly de, J. (2011). *Η Νεοτερικότητα του Ευριπίδη*, μτφρ. Αγγελική Στασινοπούλου-Σκιαδά, Καρδαμίτσα.
- Romilly de, J. (2013). *Τι πιστεύω*, μτφ. Σ. Τριανταφύλλου, Εκδόσεις Πατάκη.
- Romilly de, J. (2017). *The Mind of Thucydides*, transl. Elizabeth Trapnell Rawlings, Cornell University Press.
- Rood, T. (2005). *Xenophon, The Expedition of Cyrus*, Oxford: Oxford University Press.
- Rood, T. (2006). Objectivity and authority. Thucydides' Historical Method στο *Brill's Companion to Thucydides*, Rengakos, A., & Tsakmakis, A. (eds.), Brill.
- Ruffell, I. A. (2012). *Aeschylus Prometheus Bound, Companion to Greek and Roman Tragedy*, Bristol Classical Press.
- Russo, L. (2013). *Archimedes between legend and fact. Lettera Matematica*, 1(3), 91–95. doi:10.1007/s40329-013-0016-y .
- Sachs, J. D. (2013). *To move the world. JFK's quest for peace*, Random House.
- Sachs, J. D. (2018). *A New Foreign Policy. Beyond American Exceptionalism*, Columbia University Press.
- Sagasti, F. R. (2003). *Knowledge and Innovation for Development, The Sisyphus Challenge of the 21st Century*, Edward Elgar Publishing.
- Samons, L. J. (2007). *The Cambridge companion to the Age of Pericles*, Cambridge University Press.
- Samuels, R. (2016). *Psychoanalyzing the Left and Right after Donald Trump: Conservatism, Liberalism and Neoliberal Populisms*, Palgrave McMillan.
- Sandefur, T. (2016). The Founding Fathers and the Ancient Greeks. The Greek Frame, στο <https://goldwaterinstitute.org/article/the-greeks-and-the-founding-fathers> (προσπελάστηκε: 21-10-2020).
- Sauer, T., Kustermans, G., & Segaert, B. (2020). Non-Nuclear Peace Beyond the Nuclear Ban Treaty, στο Richmond, O.,P. (ed.) *Rethinking Peace and Conflict Studies*. Palgrave Mcmillan, doi: 10.1007/978-3-030-26688-2 .
- Sawyer, E. (2015). Thucydides in Modern Political Rhetoric στο Morley, N., & Lee, C., *A Handbook to the Reception of Thucydides*. Wiley Blackwell.
- Sawyer, E. (2013). *The Reception of Thucydides in Contemporary America*, Trinity College.

- Schiappa, E. (2003). *Protagoras and Logos. A Study in Greek Philosophy and Rhetorics*, Studies in Rhetoric/Communication, University of South Carolina Press.
- Schofield, M. (1999). *Ideology and philosophy in Plato's theory of slavery - Saving the City*, Oxford University Press.
- Schwarz, H.F. (1962). *Metternich the "Coachman of Europe". Statesman or Evil Genius?* D C Heath & Co.
- Scott, J.,M. (1996). *Deciding to intervene, The Reagan Doctrine and American Foreign Policy*, Duke University Press.
- Scott, L., & Hughes, R.G. (2015). *The Cuban missile crisis*, Routledge.
- Scott., M. (2014). *Delphi, A history of the center of the Ancient World*, Princeton University Press.
- Shain, Y. (2010). *Collective Memory and the Logic of Appropriate Behavior στο Power and the Past Collective Memory and International Relations*, Washington, D.C.: Georgetown University Press
- Shalaby, M., & Moghadam, M.V. (2016). *Empowering Women after the Arab Spring*, Palgrave Macmillan.
- Shamim, M. (2017). *Muslims, Schooling and Security. Trojan Horse, Prevent and Racial Politics*, Palgrave Macmillan.
- Shaw, C.A. (2014). *Satyrical Play, The Evolution of Greek Comedy and Satyr Drama*, Oxford University Press.
- Shearer, A. (2012). Southeast Asia and Australia. Case Studies in Responding to China's Military Power στο *Strategic Asia 2012–13. China's Military Challenge, The National Bureau of Asian Research*, Washington DC.
- Shields, C. A., Smith, B.L., & Damphousse, K.R. (2017). Prosecuting Terrorism post 9/11. Impact of Policy Changes on Case Outcomes στο LaFree, G., & Freilich, J.D. (eds.), *The Handbook of the Criminology of Terrorism*, ed. Wiley-Blackwell.
- Siemann, W. (2019). *Metternich, Strategist and Visionary*, Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press.
- Silva, C. (2018). *Trump's Full List of 'Racist' Comments About Immigrants, Muslims and Others*, Newsweek, <https://www.newsweek.com/trumps-full-list-racist-comments-about-immigrants-muslims-and-others-779061> (προσπελάστηκε: 28-12-2019).
- Simpson, M., & Baskin, L. (1976). *Gods and Heroes of the Greeks. The Library of Apollodorus*, University of Massachusetts Press.
- Singer, P. N. (2015). *Philosophy. (J.E.) Mann Hippocrates, On the Art of Medicine (Studies in Ancient Medicine 39). Leiden: Brill, 2012. Pp. xii + 279. €110. 9789004224131. The Journal of Hellenic Studies, 135, 284–285. doi:10.1017/s0075426915001020* .
- Siracusa, J.M., & Visser, L.J. (2020) *Going to War with Iraq A Comparative History of the Bush Presidencies*, Palgrave Macmillan.
- Smith, N. (2017). Aristophanes' Lysistrata and the two Acropolis' Priestesses, *The International Journal of Literary Humanities*, doi:15.354010.18848/2327-7912/CGP/v15i03/35-40 .
- Smith, W. (1849). *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, ed. William Smith.
- Snell, B. (1984). *Η ανακάλυψη του πνεύματος. Ελληνικές ρίζες της ευρωπαϊκής σκέψης. μτφρ. Δ. Ι. Ιακώβ. Εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ, δ' έκδοση.*
- Solmsen, F. (1936). *The Background of Plato's Theology. Transactions and Proceedings of the American Philological Association, 67, 208. doi:10.2307/283236*

- Sorensen, T. (2009). *The strategy of peace. Kennedy, The Classic Biography*, Harper Perennial Political Classics.
- Sourvinou-Inwood, C. (2003). *Tragedy and Athenian Religion*, Lexington Books.
- Spaeth, B.S. (2014). *Daughters of Hecate: Women and Magic in the Ancient World*. Oxford University Press.
- Spence, I. (2016). Conflict in Ancient Greece and Rome, *The definitive Political, Social, And Military Encyclopedia*, Volume 1:A–R, Greek Section, Spence, I., Kelly, D., & Londey, P. (eds), ABC-CLIO.
- Stahl, M., & Walter, U., (2009). Athens στο *A Companion to Archaic Greece, Blackwell Companions to the Ancient World*, Raaflaub K., A. & van Wees, H. (eds.). Blackwell Publishing.
- Staley, D. J. (2002). *A History of the Future. History and Theory*, 41(4), 72–89. doi:10.1111/1468-2303.00221 .
- Stambovsky, P. (1996). *Myth and the Limits of Reason*. Ed. Rodopi B.V.
- Stephens, S. (2011). *Callimachus: The Hymns*, Oxford University Press.
- Stern. S. (2012). *The Cuban Missile Crisis in American Memory-Myths versus Reality*, Stanford University Press.
- Stoneman, R. (2015). *Xerxes a Persian life*, Yale University Press.
- Stow, S. (2007). *Pericles at Gettysburg and Ground Zero: Tragedy, Patriotism, and Public Mourning. American Political Science Review*, 101(02), 195–208. doi:10.1017/s0003055407070189 .
- Strassler, R. B. (2008). *Thucydides, A comprehensive guide to the Peloponnesian War*, Hanson VD (ed.), Free Press; Touchstone.
- Strauss, S. B. (2006). *The Trojan War: a new history*. Ed. Simon and Schuster.
- Strunk, T. (2010). A Philology of Liberation. Dr. Martin Luther King, Jr. as a Reader of the Classics, *Verbum Incarnatum. An Academic Journal of Social Justice*, 4(7).
- Stuttard, D. (2018). *Nemesis, Alcibiades and the fall of Athens*, Harvard University Press.
- Sultan, N. (2012). Jackie Kennedy and the Classical Ideal, <https://chs.harvard.edu/CHS/article/display/4767#n.18> (προσπελάστηκε:10-05-2020).
- Swain, B. T. (2001). *A Chronology of Australian Armed Forces at War 1939-45*, Allen & Unwin, Crows Nest.
- Syropoulos, S. (2018). *A bestiary of monsters in Greek Mythology*, Archaeopress Archaeology.
- Tamiolaki, M. (2008). *Les Helléniques entre tradition et innovation. Aspects de la relation intertextuelle de Xénophon avec Hérodote et Thucydide, Cahiers des études anciennes* και (2014a) “A l’ombre de Thucydide? Les discours des Helléniques et l’influence thucydidéenne,” in Pontier (ed.) (2014). 121–38.
- Tamiolaki, M. (2016). Xenophon’s *Cyropaedia*: Tentative Answers to an Enigma. In M. Flower (Ed.), *The Cambridge Companion to Xenophon* (Cambridge Companions to Literature, pp. 174-194), Cambridge University Press. doi:10.1017/9781107279308.012
- Tarn, W.W. (1990). *Ο Αλέξανδρος, πίσω από τον Μέγα*, Καθημερινές Εκδόσεις.
- Tellidis, I. (2015). *Researching terrorism, peace and conflict. An introduction-Interaction, synthesis, and opposition*, Tellidis, I., & Toros, H. (eds.), Routledge.
- Trabattoni, F. (2016). Is there such a thing as a “platonic theory of the ideas” according to Aristotle?, *Essays on Plato’s Epistemology*, 219-240, Leuven University Press. doi.10.2307/j.ctt1b9x1mp.15.

- Traverso, E. (2016). *Ιστορικοποιώντας τη μνήμη*, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.
- Trompf, W.G. (1974). *The Idea of Historical Recurrence in Western Thought, From Antiquity to the Reformation*, The Australian National University.
- Turcsányi, R.Q. (2018). *Chinese Assertiveness in the South China Sea, Power Sources, Domestic Politics, and Reactive Foreign Policy*, Springer International Publishing.
- Turnbull, M. (2020). *A Bigger Picture, an Autobiography*, Hardie Grant Books
- Turner, M. F. (1981): *The Greek Heritage in Victorian Britain*. Yale University Press.
- Tye, L. (2016). *Bobby Kennedy: The Making of a Liberal Icon*, Random House Trade Paperbacks.
- Urwin, D. W. (2014). *The Community of Europe. A History of European Integration since 1945*, Longman.
- Velasco, J. (2018). *The Future of U.S.-Mexico Relations. A Tale of Two Crises*, James A. Baker III Institute for Public Policy of Rice University, <https://www.bakerinstitute.org/media/files/files/45e26afb/mex-pub-twocrises-080318.pdf> (προσπελάστηκε: 04-11-2019).
- VerSteeg, R. (2009). *The Essentials of Greek and Roman Law*, Carolina Academic Press.
- Veyne, P. (1987). *Glaubten die Griechen an ihre Mythen? Ein Versuch über die konstitutive Einbildungskraft*, Suhrkamp.
- Villepin de, D. (2018). *L'histoire nous a donné raison*. Paris Match, <https://www.parismatch.com/Actu/International/Dominique-de-Villepin-discours-ONU-2003-L-histoire-nous-a-donne-raison-1594277> (προσπελάστηκε: 08-04-2020).
- Walbank, F. (2002). *Polybius, Rome and the Hellenistic world Essays and Reflections*, Cambridge University Press.
- Walker, A. D. (1993). Enargeia and the spectator in Greek historiography, *Transactions of the American Philological Association (123)*, 353-377, The Johns Hopkins University Press, doi: 10.2307/284335.
- Walt, S. (1990). *The origins of alliances*, Cornell University Press
- Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Company.
- Weber, M. (2003). *Η πόλη*, Γκιούρας, Θ. (επιμ.), εκδ. Κένταυρος.
- Wells, H.T. Whiteley, S.,H.& Karegeannes, C.E. (1976). Origins of NASA names, *Scientific and Technical Information Office, National Aeronautics and Space Administration*, Washington D.C.
- Westlake, H.D (1941). Nicias in Thucydides, *The Classical Quarterly* 35.1-2 .
- Wheeler, S.M. (1999). *A Discourse of Wonders: Audience and Performance in Ovid's "Metamorphoses"*, University of Pennsylvania Press.
- Whelon Wayman, F., Whelon Wayman, F., Williamson, P.R., Polachek, S.W., & de Mesquita, B (eds.). (2014). *Predicting the future in science, economics, and politics*, Edward Elgar Publishing.
- Williams, J.D., Waite, R. G., & Gordon, G. S. (2010). *John F. Kennedy History, Memory, Legacy. An Interdisciplinary Inquiry*, Open Educational Resources. doi: 10.31356/oers003.
- Winterer, C. (2012). *A Companion to Thomas Jefferson*, Wiley Blackwell.
- Woodard, R.D. (ed.) (2007). *The Cambridge Companion to Greek Mythology*. Cambridge University Press.
- Yakushko, O. (2018). *Modern-Day Xenophobia*, Palgrave McMillan.

Young, R. (2006). Defining Terrorism. The Evolution of Terrorism as a Legal Concept στο International Law and Its Influence on Definitions in Domestic Legislation, 29 B.C. *Int'l & Comp. L. Rev.* 23, <http://lawdigitalcommons.bc.edu/iclr/vol29/iss1/3>

Yves, C. (2011). *Η Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Ένωση, ένας γάμος άνευ λόγου*, Reuters, <https://fr.reuters.com/article/topNews/idFRPAE79B0DH20111012> (προσπελάστηκε: 14-03-2014).

Zagorin, P. (2006). *Thucydides, an introduction for the common reader*, Princeton University Press.

Zöllner, E. (1990). *Geschichte Österreichs: von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Oldenbourg Wissenschaftsverlag.

Zourabichvili, S. (2019). *Very realistic & very ambitious: Georgia's push toward Europe*. Euronews, <https://www.euronews.com/2019/08/28/very-realistic-very-ambitious-georgia-s-push-toward-europe> (προσπελάστηκε: 30-09-2019).
